

4° M 206 (5,I,2)

Hanovre

Anonyme ou Collectif

Monumenta Germaniae historica

Poetae latini aevi carolini

4°M

206

MONVMENTA
GERMANIAE
HISTORICA

INDE AB ANNO CHRISTI QVINGENTESIMO
VSQVE AD ANNVM MILLESIMVM
ET QVINGENTESIMVM

EDIDIT

SOCIETAS APERIENDIS FONTIBVS
RERVM GERMANICARVM MEDII AEVI

POETARVM LATINORVM MEDII AEVI

TOMUS II

BEROLINI
APVD WEIDMANNOS
MDCCCLXXXIV

POETAE LATINI

AEVI CAROLINI

RECENSUIT

ERNESTVS DUEMMLER

TOMUS II

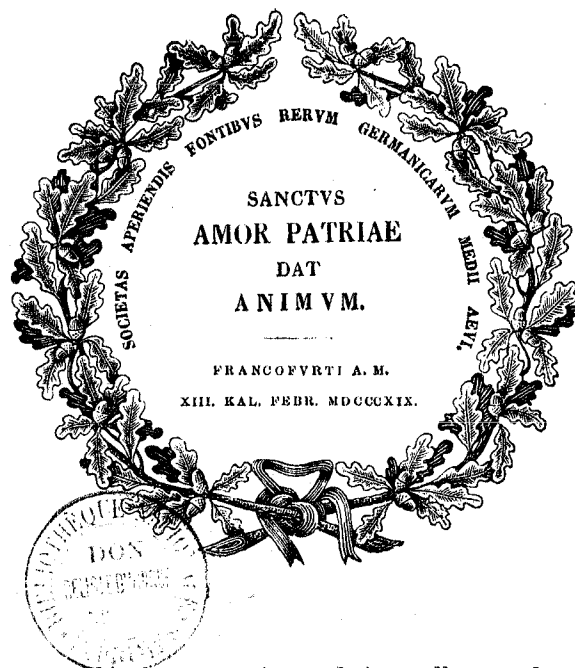
4° M

206

(5, I, 2)

BEROLINI
APVD WEIDMANNOS
MDCCLXXXIV

WEIMAR. — HOF-BUCHDRUCKEREI.

Postquam tres abhinc annos primum huius sylloges volumen prodit, in hoc secundo iam ii poetae subsecuntur, qui intra annos circiter DCCCXX et DCCCLX post Chr. natum, Hludowici Pii ac filiorum eius temporibus, bellorum civilium testes locupletes carmina condiderunt. Qua re Iacobo Grimm, qui Hrabani et Walahfridi poemata dispersa ut uno opere commode coniungerentur iam pridem exoptauerat, nunc satisfactum esse gaudeo. Sed lectoris veniam me petere ob eam causam necesse est, quod proposito meo neglecto et Hrabani librum de laudibus sanctae crucis et Dicuili Scotti lusus grammaticos praetermisi. Utrumque enim opus, a poesi alienissimum, cum sine amplissimis ipsorum auctorem commentariis pedestri sermone conscriptis edi non possit, nimiam pro pretio partem huius voluminis obtinisset. Propter argumenti gravitatem Wettini monachi visioni a Walahfrido versibus heroicis cantatae alteram prosa oratione ab Heitone episcopo literis mandata addere placuit neque glossas, quibus et illud opus et aliud ab eodem homine de cultura hortorum compositum explicantur, omittendas esse censui.

Ad verba versusque poetarum nostrorum restituendos emendandos interpungendos Guilelmus Wattenbach, Musarum et editoris amicus constantissimus, aequae atque in priori tomo adiumentum plurimum aestimandum attulit omnesque plagulas paucis exceptis examinavit. Cum vero mihi proposuisset vatium et veterum et christianorum locos a poetis aevi Carolini passim expilatos vel imitando expressos plenius et accuratius investigare atque adferre, Max. Manitius in operibus illorum ali-

quantum versatus hac in re adiutor mihi existit, qui et ipse plagulas plerasque sua ex parte correxit indicesque pro viribus paravit. Spero fore, ut ei, qui historiae studiorum philologicorum medii aevi operam dant, ex his laboribus fructus nonnullos percipiant.

Cum Candidi et Hrabani poemata magna ex parte ex editione principe repetenda essent, cetera, quae in hoc volumine continentur, carmina plurima ex libris manuscriptis vel, ut vitam sancti Galli, primum vel correctius edere licuit. Inter viros doctos, qui comitate insigni, qua in codicibus perscrutandis auxilium mihi ferentes de hoc opere optime meruerunt, imprimis nominandi sunt Leopoldus Delisle, Guilelmus Diekamp, Carol. comes de Giuliani, Herm. Hagen, Idtensohn, F. Kaltenbrunner, P. Gabriel Meier, Geroldus Meyer de Knonau, Guilelmus Meyer, Engelbertus Mühlbacher, H. Simonsfeld, Elias Steinmeyer, E. Maunde Thompson, Lodovicus Traube. Coniecturas subtiles, quas huic debeo, ex parte corrigendis inserui. Etiam si autem ab Adolfo Ebert, Iohanne Huemer aliisque scitis harum rerum existimatoribus edoctus elaboravi, ut in hoc altero volumine minus in vituperationem grammaticorum incurrerem, non dubito quin etiam nunc nonnulla reprehensione eorum digna invenientur, eoque tantum me eis excusatum velim, quod sine opera mea quamvis imperfecta poemata haec numquam fortasse in Germaniae monumentis collocata essent. In tertio volumine, si deus optumus maxumus vitam viresque dederit, reliquam poetarum aevi Carolini partem aliquando comprehendere in animo habeo, quibus aequae ac prioribus omnes latissimi Francorum imperii provinciae poesis luce, ut ita dicam, perfundentur atque illustrabuntur. Ceterum poetis in hoc concilium convocatis cum Ovidio dicere liceat:

Si qua videbuntur casu non dicta Latine,
In qua scribebat, barbara terra fuit.

Dabam Halis Saxonum IV. Idus Februar. 1884
in septuagesima.

E. Dümmler.

HOC VOLUMINE CONTINENTUR

	<i>Pagg.</i>
<i>Ermoldi Nigelli carmina</i>	1
<i>Appendix ad Ermoldum</i>	92
<i>Candidus de vita Acigili</i>	94
<i>Appendix</i>	117
<i>Carmen ad Agobardum archiepiscopum missum</i>	118
<i>Carmen de Timone comite</i>	120
<i>Passio martyrum Marcellini et Petri</i>	125
<i>Versus per alfabetum compositi</i>	135
<i>Rhythmi de pugna Fontanetica et de obitu Hugonis abbatis</i>	137
<i>Carmen de exordio gentis Francorum</i>	141
<i>Versus de eversione monasterii Glonnensis</i>	146
<i>Carmen de Aquilegia nunquam restauranda</i>	150
<i>Erabani Mauri carmina</i>	154
<i>Appendix hymnorum incertae originis</i>	214
<i>Walahfridi Strabi carmina</i>	259
<i>Appendix ad Walahfridi carmina</i>	423
<i>Carmina Sangallensia</i>	475
<i>Gesta Apollonii</i>	483
<i>Flori Lugdunensis carmina</i>	507
<i>Wandalberti Prumiensis carmina</i>	567
<i>Carmina Cenomanensia</i>	623
<i>Carmina Salisburgensia</i>	637
<i>Carmina varia</i>	649
<i>Addenda ad tomum I</i>	687
<i>Addenda ad tomum II</i>	699
<i>Initia carminum</i>	702
<i>Index nominum</i>	705
<i>Index vocum rariorum</i>	715
<i>Index rerum memorabilium</i>	718
<i>Corrigenda</i>	722

Tab. I ad pag. 2. Tab. II ad pag. 154.
Tab. III ad pag. 262.

ERMOLDI NIGELLI CARMINA.

Ermoldus Nigellus, gente quidem Aquitanus¹, sed etiam Francicae linguae gnarus², ordine clericus³, ex praecipuis Pippini Aquitaniae regis (821—838) amicis vel adulato-ribus⁴, exercitui eius Britanniam minorem a. 824 invadenti armatus interfuit⁵. Sed cum regis adolescentis animum effrenatum pravis consiliis contra Hludovicum imperatorem, patrem eius, concitasse ferretur⁶, paulo post ab eo Argentoratum relegatus est. Ubi a Bernoldo⁷ episcopo, docto Augiensis coenobii alumno, ob gratiam Pippini regis, benigne receptus, anno 826 veniae impetrandae causa quattuor libros metro elegiaco de rebus a Hludovico augusto gestis composuit⁸, quos et ad imperatorem et Iudith, coniugem eius, artium liberalium fautricem, et ad Pippinum regem misit. Cuius intercessionem cum aut omnino nactus non esset aut inefficacem sentiret, duos ei elegos dedicavit non multo post conditos, quibus cum innocentiae suae testem ad misericordiam flectere denuo conatur⁹.

Quando Ermoldus libertati et gratiae Caesaris restitutus sit, plane nescimus, sed, si non antea, anno 830 certe eum filiorum imperatoris ope ex exilio revocatum esse¹⁰, coniectura est probabilis. De vita eius posteriore nihil prorsus cognitum est: poetam vero nostrum eundem Hermoldum esse, qui cancellarii munere functus a. 838 tres Pippini regis chartas subscripsit, facile suspicio nascitur¹¹. Alter Hermoldus abbas, Nantuacensis fortasse¹², a. 834 a Hludovico ad Pippinum filium missus est, ut eum monasteriorum praedia invasa restituere iuberet¹³. A quibus Ermenaldum Anianensem abbatem discernere vix dubitem¹⁴, praesertim cum Ermoldi nomen ei numquam indatur.

1) De patria eius prope Ligerim fluvium quaerenda (cf. L. II, 139—150; III, 270—300; EL I, 135) optime egit Simson (Ludwig der Fromme II, 122). 2) Cf. L. I, 47, IV, 13, 657, ubi vocabula Francica interpretatur; III, 14. 3) Cf. Pippini verba IV, 138, ex quibus elucet, Ermoldum literis tantum se dedisse. Quamquam res monasticae ei cordi sunt, ut ipse se monachum professus sit, minime inde sequitur. 4) Cf. elegiam utramque. 5) IV, 135—138. 6) Eleg. II, 201—206. De Pippini moribus cf. Dümmler Gesch. des Ostfränk. Reiches I, 20. 7) De Bernoldo v. epitaphium eius infra edendum. 8) Ad tempus definiendum valent ea, quae poeta noster (l. IV, 639—642) de organo auctumno anni 826 composito refert. Hugonem et Matfridum comites post Februarium anni 828, in quo honoribus suis privati sunt, certe non ut imperatricis comites laudare potuit (IV, 125, 295, 424); cf. Funck Ludwig der Fr. p. 261. 9) De tempore, quo Pippinus paschalia festa in palatio ad Curantam fluvium sito celebravit nihil constat, de familia eius cf. Simson Ludwig I, 186 n. 3. 10) Wattenbach Geschichtsquellen Deutschlands I, 169. 11) Bouquet Recueil VI, 674—676, cf. Funck Ludwig l. l. 12) Sickel Acta regum Karolinor. II, 376. 13) Vita Hludovici imp. c. 53 (SS. II, 639) Mandavit filio Pippino per Hermoldum abbatem res ecclesiasticas, quae in regno eius erant, quas vel ipse suis attribuerat, vel ipsi sibi praeriperant, absque cunctatione ecclesiis restitui. 14) Ermenaldus a Hludovico imperatore a. 835 et 837 Anianensi monasterio chartas impetravit (Sickel Acta Ludovici 331, 354, 355). Muratorii opinionem Simson (Ludwig der Fr. II, 120 n. 5) recte mihi refutasse visus est.

Inter doctos huius saeculi viros Ermoldus non infimum locum obtinet: in Vergili enim carminibus versatissimus¹ legit etiam Ovidium, Iuvenicum, Sedulium, Venantium Fortunatum, nec minus auctores paene aequales Theodulfum Aurelianensem, Moduinum (Nasonem) Augustodunensem episcopos et carmen, cui inscribitur Karolus Magnus et Leo papa, Angilberto fere tributum². Quos omnes quamvis saepissime atque impudenter expilet, ut dictionem suam elegantiores reddat, colore tamen ab exemplis illis multum distat³. Negari enim non potest, Ermoldum haud raro grammaticos et metri leges neglegere⁴, ita ut et voces minus usitatas admittat⁵, usitatis significationem haud propriam tribuat, structura implicata utatur, nec prosodiam semper curat⁶ et literae h vim consonantis det et in caesuris inprimis in diaeresi pentametri media hiatum usurpet sillabasque producat⁷, quibus omnibus carminibus suis speciem quandam barbaram imposuerit, praesertim cum inopia verborum impeditus eadem vocabula atque elocutiones saepius repetat.

Praeter bibliorum libros non saepe ab eo laudatos novit Isidorum quoque et Orosium⁸, Einhardum, Caesarem fortasse et Iordanem, itemque librum, cui vitas patrum inscribit⁹. Non solum Ovidium, Tristium auctorem, verum etiam Theodulfum episcopum et ipsos exules imitatus¹⁰ consilium cepit, ut carminibus elegiacis eudendis veniam imperatoris irati recuperaret.

In primo libro carminis maioris res a Hludowico Aquitaniae rege gestas famam secutus canit atque inprimis Barcinonam urbem ab eo obsessam et anno 801 expugnatam, in ceteris tribus, temporum serie non neglecta, quae Hludovicus inde ab anno 813, quo pater eum imperii participem fecit usque ad annum 826 domi forisque gessit ac peregit referuntur. In priore elegia rerum Alsatiensium imaginem exprimit, in altera vero Pipino regi iocoso more¹¹ praecepta de vita recte instituenda dat.

1) Cf. inprimis I, 17—22, III, 143—148. Modo singula verba in usum suum convertit, modo figuras poeticas eius imitatur. 2) De necessitudine, quae inter hoc carmen et Ermoldum intercedit cf. Manitium (Neues Archiv VIII, 44), cui tamen non de omnibus locis assentiri possum. 3) Cf. ea, quibus Ebert (Gesch. der Literatur des Mittelalters II, 176) Robertum Dorr (De bellis Francor. cum Arabibus gestis p. 52) refellere conatur, attamen Ermoldum ex Vergilio permulta mutuatum totum rerum ordinem ac colorem interdum ei debere persuasum habeo. 4) Versus septempedes (II, 27, III, 31), quos Pertz admiserat, emendatione sanare temptavi. 5) Cf. I, 109, 116, 197, 354, 373 (?), 455, II, 485, 488, 557, III, 337, 565, 594, IV, 18, 268, 491, 515; El. II, 46, 80, 94, 101. Tueri, venerari, vereri aliaque deponentia significatione passiva usurpat, cf. I, 110, 495, IV, 649, 652, 715; flecti, amissa (II, 175, III, 433), praedare (III, 347), dominare (? I, 602), blandire (El. II, 18), sectare (El. II, 135) significatione activa. Iterativa amat inprimis, e. g. flexare (I, 138, II, 221, III, 385), fugitare (I, 513), incolitare (III, 588, IV, 16, 192), lambitare (I, 138), legitare (III, 524), monitare (II, 371, 421, III, 70, IV, 21, 583, El. I, 160). Nec minus diminutivis gaudet, e. g. albidulus (IV, 360), ausulus (Prol. 32), bestiola (IV, 528, El. II, 106, 108), candidolus (IV, 288, 355, 384, 470), damella, dammula (IV, 505, 513), iuvenclus (I, 463, El. I, 23), lanceola (III, 385), linteolum (I, 442, II, 468, IV, 540), Musella (El. II, 5), palleolum (IV, 540), popellus (I, 223, II, 43, 319, IV, 239), promptulus (I, 3), rusticulus (Prol. 9, I, 9). Voces interdum discindit, cf. III, 554, IV, 13, 179, El. II, 221. 6) Cf. e. g. IV, 756, El. I, 167, II, 154. 7) Cf. I, 80. Ea quae Manitius (Neues Archiv VIII, 35—37) de licentia metrica poetarum in aula Caroli Magni versantium demonstravit, pleraque in Ermoldum quoque quadrant. 8) Picturarum palatii Ingelheimensis argumenta ex Orosii libris VII adversus paganos sumpta esse recte demonstravit Bock (die Bildwerke in der Pfalz Ludwigs des Fr. ap. Lersch Niederrhein. Jahrb. II, 253). De Isidoro cf. I, 145, 344, III, 56, de Iordane III, 52, 237, 370, de Caesare Simson Ludwig der Fr. I, 131 n. 7. 9) Cf. El. II, 69 sqq. 10) De Ovidio, Ermoldi exemplo, agit Pfund (Ermoldus Nigellus p. IV), Theodulfi vestigia cum secutum esse cognoverunt Liersch (die Gedichte Theodulfs von Orleans p. 27 n. 1) et Ebert (l. l. II, 176 n. 5). De Theodulfo imperatorem a. 814 Aurelianis excipiente Ermoldus de industria silet, quia ille Hludowici gratia exciderat, cf. Simson Ludwig I, 12 n. 9. 11) El. II, 20 Inter doctilocos scurra placere solet.

Muratorius Ermoldum iam non immerito idoneum temporum suorum testem atque ideo a melioribus poetis dissimilem vocavit, quod nullas usquam fabulas narrationi suae intermiscat. Ad haec, ut verbis eius utar, praecipuos palatinos proceresque aulae Caesaricae aliosque illustres viros ea tempestate florentes nobis ille commemorat, si Walam abbatem excipias, quem fortasse sibi infensum senserat. Singulorum autem eo consilio meminisse videtur, ut omnium gratiam iniret, et quemque propitium sibi apud augustum Hludowicum ad recuperandam libertatem haberet. In quibus Einhardi quoque nomen ab eo celebratur, quippe qui magnam tunc in palatio auctoritatem habuit¹. Sed praeter ceteris imperatrici Iudith blandientem animadvertas, quam laudibus cumulat, et cuius puerum Carolum, postea Calvum appellatum, a dis maxime dotatum canit². Praeterea celeberrimus ille editor Ermoldum nostrum eam ob causam quoque laudavit, quod poetarum more ad singularia etiam minutissima descendat, ita ut illorum temporum ritus ac mores graphice ab eo delineentur³. Quapropter elegi duo Muratorio etiam nunc incogniti magni certe habendi sunt. Quamquam Ermoldus licentia poetica usus alia omisit, alia in formam brevioris redegit, alia dicendo amplificavit atque ornavit, multa tamen scitu digna posteris tradidit⁴.

Ermoldi opera, a nullo illorum temporum aequali commemorata, duobus libris manuscriptis ad nostram usque pervenerunt aetatem, sed in his diu latuerunt.

(V) codex Vindobonensis 614 (ol. hist. prof. 992), quondam Wolfgangi Lazii, membranaceus formae quadratae, saeculo X. scriptus constat nunc 66 foliis. Manu aequali correctiones aliquot adiectae, aliae aequae atque inscriptio 'Elegia hermoldi' saeculo XV. debentur. Postquam de hoc codice Lambecius (Commentarii de biblioth. Caesarea II, 358—362; ed. Kollar I, 502, 554) primo a. 1669 fusius egit, carmen totum ex apographo a Gentilottio suppeditato Muratori a. 1726 edidit (SS. rer. Italicar. II, 2, 3—80) amploque commentario instruxit. G. H. Pertz a. 1820 librum Vindobonensem integrum contulit⁵ et textum haud paucis locis emendavit (SS. II, 466—516).

(H) codex Harleianus 3685 musci Britannici, olim C. Peutingeri chartaceus saeculo XV. scriptus⁶ continet f. 30 Carmen Nigellii Ermoldi exulis in laudem gloriosissimi Pippini regis. Perge Talia placet; f. 33 Ad eundem Pippinum. Sint mihi praeterea; f. 55 (post Theodulfi carmina) Elegia Hermoldi. Editor etherea — f. 92 ditet honoret amet. Textus codicis Londiniensis, quem G. H. Pertz bono omine a. 1827 reperit, cum Vindobonensi tam arta necessitudine coniunctus est, ut eum descriptum esse oporteat, elegias vero Pippino regi dedicatas unicus nobis servavit, quas inde depromptas Pertz a. 1829 primus ad lucem dedit (SS. II, 516—523), sed omnes maculas, quibus asperguntur, nec ei nec mihi emendatione abluere licuit.

Muratorii editionem principem repetiverunt Mencken (SS. rer. Germanic. I, 865—956), Bouquet (Recueil des historiens VI, 1—66), Migne (Patrologiae curs. complet. CV, 551—640), Pertzianam editionem in linguam Germanicam vertit Pfund (Berlin 1856 inter Geschichtschreiber der Deutschen Vorzeit). Codicis Vindobonensis partem in usum meum iterum contulit F. Kaltenbrunner, Harleianum locis nonnullis comiter inspicit E Maunde Thompson.

1) Cf. II, 31—32. De Einhardi auctoritate cf. etiam epistolam cleri Senonensis ad eum datum, quam Iaffé praetermisit (Du Chesne SS. rer. Francic. II, 718, Einhardi opp. ed. Teulet II, 173).
2) Cf. IV, 361, 421 sqq., 473, 497, 515, 519—534, 538, 763. 3) Cf. Simson Ludwig der Fr. I, 128, 259—266, II, 264. 4) Roberti Dorr iudicium severum (l. l. p. 55) 'Ermoldi igitur fides in iis, quae de Barcelona capta tradit fere nulla est' ad primum tantum librum pertinet. 5) Archiv für ältere Deutsche Geschichtskunde III, 95, 151. 6) Cf. I, 32, 167, 441; Archiv. f. ä. D. G. VI, 288, VII, 81.

[ERMOLDUS CECINIT HLUDOICI CAESARIS ARMA.]

ASSIT PRINCIPIO SANCTA MARIA MEO!

Editor, aetherea splendes qui patris in arc**E**,
Regnator mundi¹ fautorque redemptor et aucto**R**,
Militibus dignis rescras qui regna poloru**M**,
Olim conclusos culpa parientis² Averno
 5 **L**uminis aeterni revehis qui, Christe, tribuna**L**
David psalmicanus praesaga carminis illu**D**
Voce prius modulans, dudum miranda³ relat**U**
Saera futurorum qui prompsit dogmata vate**S**
Confer rusticulo⁴, quo possim Caesaris in ho**C**
 10 **E**ximii exiguo modulanter poscito rit**E**
Carmine gesta loqui⁵. Nymphas non deprecor⁶ istu**C**,
Insani quondam ut prisca fecere perit**I**,
Nec rogo Pierides, nec Phoebi tramite lime**N**
Ingrediar capturus opem, nec Apollinis almi,
 15 **T**alia cum facerent, quos vana peritia⁷ lusi**T**
Horridus et teter depressit corda Vehemot**H**⁸.
Limina siderei potius peto luminis, ut so**L**
Verus iustitiae dignetur dona precat**U**
Dedere; namque mihi non flagito versibus hoc, quo**D**
 20 **O**mnia gestorum pereurram pectine parv**O**⁹
In quibus et magni possunt cessare¹⁰ magistr**I**,
Caesaream flectant aciem, sed cantibus huc hu**C**
Incipiam celebrare¹¹. Fave modo, Christe, precant**I**
Carmina, me exilio pro quis nunc principis ab ho**C**
 25 **A**uxilium miserando levet, qui celsus in aul**A**
Erigit abiectos¹², parcit peccantibus, atqu**E**
Spargit in immensum clari vice lumina soli**S**
Alta regis Christi princeps qui maxime sceptr**A**,
Rex Hludowice pie, et pietatis munere Caesa**R**
 30 **I**nsignis meriti¹³, praeclarus dogmate Christi**I**,
Suscipe gratanter, profert quae dona Nigellu**S**
Ausulus¹⁴ acta tamen qui tangere carmine vestr**A**.
Regis ob aeterni vestro qui pectore sempe**R**
Mansit amor, Caesar, famulum relevato cadente**M**,
 35 **A**ltonans Christus vos quo sublimet in aethr**A**.

1) *Iuveni Hist. euang. II*, 267 mundi regnator Iesus. 2) *loco parentis i. e. Adami*. 3) *Ov. Met. XV*, 298 res horrenda relatu, *cf. I*, 241. 4) *Cf. infra I*, 9. 5) *sententia est: Conditor . . . polorum, Christe, qui culpa Adami olim Averno conclusos revehis (ad) luminis aeterni tribunal, (et) David psalmicanus (psalmicane) qui . . . prompsit, confer (conferte) rusticulo etc. P.* 6) *Aen. VII*, 137 Nymphasque . . . precatur. 7) *Aen. I*, 352 vana spe lusi anantem. 8) *Cf. Iob 40*, 10 *sqq.* 9) *Aen. VI*, 627 Omnia poenarum percurrere nomina; *Georg. I*, 294 Arguto coniunx percurrit pectine telas. 10) *i. e. deficere MUR.* 11) *Georg. I*, 5 Hinc canere incipiam, *cf. infra I*, 66. 12) *Psalm. 144*, 14; 145, 8 Dominus erigit elisos. 13) *Aen. IX*, 336, 583 Insignis facie. 14) *diminutivum vocis ausus P.; Ov. Trist. II*, 335 immania Caesaris acta; 337 Et tamen ausus eram.

IN HONOREM HLUDOWICI CHRISTIANISSIMI
CAESARIS AUGUSTI ERMOLDI NIGELLI EXULIS ELEGIACI CARMINIS
LIBER INCIPIT PRIMUS.

Augustos opibus celebres praecellis et armis,
Sed, Hludowice, dei, Caesar, amore magis.
Principis opto loqui praeconia promptulus almi¹,
Conferat omnipotens, qui valet, arma mihi.
5 Caesaris armigeri conor describere gesta,
Quae recitat merito mundus amore pio.
Forte foret satius² coeptis insistere rebus,
Plangere delicti gesta nefanda mei,
Cum sim rusticulus, norim nec claustra Camenae,
10 Nec possim comptos promere in arte modos.
Sed me cunctantem refovet elementia regis³,
Qui potius votum, munera quam recipit.
Cogit et exilium, fateor, nos talia nostrum;
Muneribusque carens⁴ porrigo quae mihi sunt.
15 Non ego gestorum per singula quaeque recurram:
Nec fas, nec potis est⁵, nec valet ingenium.
Si Maro, Naso, Cato, Flaccus, Lucanus, Homerus,
Tullius, et Macer⁶, Cicero, sive Plato,
Sedulius nec non Prudentius atque Iuvenius,
20 Seu Fortunatus, Prosper et ipse foret⁷,
Omnia famosis vix possent condere cartis,
Atque suum celebre hinc duplicare melos.
Ast ego lintre rudi rimoso⁸ navita remo
Inmensi pelagi⁹ aequor adire volo.
25 Dextera quae Petrum fluctu superante¹⁰ fidelem,
Ne pereat, relevat, addidit atque rati¹¹,
Haec me praecipitem servet miserando per undas,
Conferat ad portum, Caesar opime, tuum¹².

9 nec laustra V 22 manus recentior hoc post celebre inseruit V

1) *Venanti Fortunati Carm. IX*, 1, 3 Parvolus opto loqui regis praeconia celsi. 2) *Verg. Ecl. II*, 14 Nonne fuit satius. 3) *Met. X*, 187 te refovet; *Ex Ponto III*, 6, 7 clementia Caesaris. 4) *Art. Am. III*, 104 munere caret; *Met. VII*, 693 hoc . . caruissim munere; *Aen. V*, 651 careret | Munere.
5) *Aen. IX*, 208 Nec fas; 796 potis est; *Past. III*, 811 nec fas. 6) *Aemilius Macer poeta Vergili aequalis*. 7) *Venanti Fortun. Carm. VI*, 1 a, 5 Si nunc Vergilius, si forsitan esset Homerus, | Nomine de vestro iam legeretur opus; *Theodulfi Carm. XLIV*, 13 (*t. I*, 543) Sedulius rutilus, Paulinus, Arator, Avitus | Et Fortunatus, taque, Iuvence tonans. 8) *Aen. VI*, 413 cymba | . . rimosa.
9) *Georg. I*, 29 inmensi . . maris; *II*, 541 Sed nos immensum spatii confecimus aequor; *III*, 541 maris inmensi; *Sedulii praef. ad Macedon.* utpote qui . . tam immensum paschalis pelagus maiestatis . . parva tiro lintre cucurrerim. 10) *Aen. I*, 537 superante salo. 11) *Matth. 14*, 31; *Iuveni Hist. euang. III*, 121 Fluctibus . . pereantem . . 122 Dextera . . obvia Petro . . 124 Ascensaeque rati.
12) *Aen. VI*, 901 se ad Caietae . . fert . . portum; *Venanti. Fort. C. III* (p. 66 *ed. Leo*), 19, 2 Pastor opime.

30 Iam mihi carmen eat Hludowici promere gesta¹,
 Paucaque de multis pagina nostra legat².
 Tempore Francorum Caroli dum scepra vigeant,
 Quem celebrat totus orbis honore patrem,
 Francia dum latos sparsisset ubique fragores,
 Atque suum celebre nomen in orbe foret³,
 781 35 Tum Carolus sapiens sceprorum insignia proli
 Divisit, procerum consiliante choro:
 Scilicet aequivoco cessisset Frantia sorte,
 Successor tandem si valet esse patris;
 Italiae regnum Pippino cessit amato;
 40 At, Hludowice, tibi regna Aquitana dedit.
 Partibus aequatis⁴ crebrescit fama per orbem,
 Et Hludowicus ovans credita regna petit.
 Prodigium fuerat sic hunc vocitasse parentes⁵,
 Quod foret insignis Marte, potensque, pius⁶.
 45 Nam Hludowicus enim ludi de nomine dictus⁷,
 Ludere subiectos pacificando monet.
 Seu quis Franciscam mavult reserare loquelam,
 Nominis ut possit noscere notitiam:
 Nempe sonat Hluto praeclarum, Wiegch quoque Mars est,
 50 Unde suum nomen composuisse patet.
 Iam puer excelsus sacro spiramine plenus⁸
 Auxit honore locum Marte fideque suum.
 Christicolum celerans ditavit munere culmen;
 Reddidit ecclesiis munera prisca sacris.
 55 Ordine composito⁹ recreavit subdita regna,
 Lege regens populum¹⁰ cum pietatis ope.
 Wascones rabidos domuit pius arte magistra¹¹,
 Deque lupis torvis progeneravit oves.
 Denique ad Hispanos convertens concitus arma,
 60 Finibus a propriis¹² expulit ipse procul.
 Culmina terrarum, vel quot castella peragrans
 Subdidit imperiis, arma ferente deo,
 Sunt mihi nota minus¹³; vel si modo nota fuissent,
 Non poterat stolidus cuncta notare stilus.

38 tandem V

1) *Iuveni Praef.* v. 19 Nam mihi carmen erunt Christi vitalia gesta; *Sedul. Carm. pasch.* I, 21.
 2) *Aen.* III, 377 Pauca tibi e multis; *Fast.* III, 791 sua pagina dicet. 3) *Cf.* v. 22; *Art. Am.* II, 740
 Cantetur toto nomen in orbe meum. 4) *Aen.* I, 508 Partibus aequabat iustis; IX, 754 partibus aequis.
 5) *Venanti Fortun. Carm.* IX, 1, 29 Non fuit in vacuum sic te vocitare parentes (*cf. etiam versus
 antecedentes, in quibus Venantius Chilperici nomen interpretatur*). 6) *Aen.* VI, 408 Troius Aeneas,
 pietate insignis et armis; 769 pariter pietate vel armis | Egrogius. 7) *Fast.* I, 330 Nomina de ludis
 Graeca tulisse diem; *Met.* XIII, 648 dicta suo de nomine tellus; *Karol. M. et Leo* v. 200 (I, 371)
 avi sequitur de nomine dictus. 8) *Sedul. Carm. pasch.* II, 176 sacro spiramine plenum. 9) *Ve-
 nant. Fort. C.* VII, 20, 8 Ordine disposito. 10) *Ov. Fast.* I, 251 populum . . . regebat. 11) *Aen.*
 VIII, 442, XII, 427 arte magistra. 12) *Karol. M. et Leo* p. v. 385 (I, 376) Finibus a propriis et sedis
 honore repulsum. 13) *Modoin. ad Theodulf.* v. 106 (I, 572) Cum sint haec tota non tibi nota minus.

65 Sed quae fama recens stupidas pervexit ad aures¹,
 Incipiam canere²; caetera linquo catis.
 Urbs erat interea Francorum inhospita turmis³,
 Maurorum votis adsociata magis,
 Quam Barchinonam prisci dixere Latini⁴,
 70 Romanoque fuit more polita nimis.
 Haec Maurorum aderat semper tutela latronum,
 Hostibus armigeris atque repleta satis.
 Quisquis ab Hispanis veniens⁵ rediensque silenter
 Hanc ingressus, erant omnia tuta sibi.
 75 Sueta fuit nostros semper populare maniplos,
 Et reducum spolia haec capiebat ovans.
 Multi namque duces vario hanc conamine belli
 Obsedere diu — sat voluisse fuit⁶ —
 Armis, ingenio, seu quis cum qua arte valebat,
 80 Sed pugnae studia⁷ compulit illa procul.
 Namque erat insigni murorum pondere fulta,
 Marmore praeduro⁸ structa vetusta nimis.
 Iunius albentes cum ducit in aethera messes,
 Et matura Ceres falce secanda venit⁹,
 85 Francus habet muros, celerans per rura, per aedes,
 Et sata praeripiens munera vastat agri,
 Seu cum vinetis soliti praedulecia Bachi
 Cogere vina: suus¹⁰ nec labor istud erat.
 Ac veluti autumnno densato milite turdi,
 90 Aut variae volucres¹¹ quis cibus uva manct,
 Per vineta volant, rapiuntque feruntque¹² corimbos,
 Unguibus et rostris uva venusta perit —
 Vinitor infelix nequicquam cymbala tristis
 Arce quatit summa, seu ciet arte sonos¹³;
 95 Nec facilis prohibere labor¹⁴, quin agmine denso¹⁵
 Infesti coeant, diripiantque dapes¹⁶ —
 Haud aliter¹⁷ Franci, cum primo tempora frugum
 Adsunt, et pagi munera diripiunt.

78 sed V, sat corr. Henkel (*Programm der Bürgerschule zu Eilenburg 1876*)

93 nequicquam V

1) *Met. V*, 256 Fama novi fontis nostras pervenit ad aures; *Ex Ponto II*, 9, 3 Fama loquax vestras si iam pervenit ad aures. 2) *Cf. supra p. 4 v. 23.* 3) *Aen. IV*, 41, *Met. VIII*, 120 inhospita Syrtis. 4) *Einhardi ann.* 797 Barcinona civitas in limite Hispanico sita; *Aen. III*, 693 nomen dixere priores; *V*, 598 priscos . . Latinos; *Ex Ponto III*, 2, 45 Tauros dixere priores. 5) *Venanti Fort. C. IV*, 11, 1 Quisquis ab occasu properas huc. 6) *Propert. El. II*, 10, 6 et voluisse sat est. 7) *a breve hoc loco etiam v. 76, 182, 444, II, 172, 412, III, 82, IV, 94, 498, 664, 704, e breve v. 66, II, 376, IV, 698 reperies P.* 8) *Aen. VI*, 69 solido de marmore. 9) *Fast. V*, 357 maturis albescit messis aristis. 10) *i. e. eorum, Barcinonensium, cum Franci eos labore isto levarent P.* 11) *Georg. I*, 383 variae pelagi volucres; *Aen. VII*, 32 Variæ . . . volucres. 12) *Georg. II*, 441 franguntque feruntque; *Aen. II*, 374 rapiunt incensa feruntque; *IV*, 581 rapiuntque ruuntque; *Ecl. III*, 39 Diffusos . . . corymbos. 13) *Georg. IV*, 64 Tinnitusque cie et Matris quate cymbala circum. 14) *Georg. I*, 79 Sed tamen alternis facilis labor. 15) *Aen. II*, 450, *IX*, 788, *XII*, 442 agmine denso; *Ov. Ep. XV*, 183. 16) *Aen. III*, 227 Diripiuntque dapes. 17) *Cf. Aen. X*, 405 Ac velut . . . 410 Non aliter; *Ætol. M, et Leo* 136 (*I*, 369) Haud aliter Franci.

Nec tamen haec duros potuit res frangere Mauros,
 100 Nec varii eventus¹ armaque crebra ducum.
 Vix quoque tot volueres tollebant munera Franci,
 Quot sibi nauta celer per mare misit opes.
 Temporibus multis² res haec se contulit anceps³;
 Parte ab utraque ferunt⁴ aspera bella⁵ fore.
 105 Tempore vernali⁶ cum rus tepefacta virescit⁷,
 Brumaque sidereo rore fugante fugit,
 Pristinus ablatus remeans fert annus odores⁸,
 Atque humore novo fluctuat herba recens,⁹
 Regni iura movent, renovantque solentia¹⁰ reges,
 110 Quisque suos fines ut tueantur¹¹ adit.
 Nec minus accitu¹² Francorum more vetusto¹³
 799 Iam satus a Carolo¹⁴ agmina nota vocat¹⁵,
 Scilicet electos populi, seu culmina regni,
 Quorum consiliis res peragenda manet.
 115 Occurrunt celeres primi, parentque volendo,
 Quos sequitur propius vulgus inorme¹⁶ satis.
 Considunt moniti. Solium rex scandit avitum¹⁷;
 Caetera turba¹⁸ foris congrua dona parat¹⁹.
 Incipiunt fari, cepit tunc sic Carolides²⁰,
 120 Haec quoque de proprio pectore verba dedit²¹:
 'Magnanimi proceres²², meritis pro munere digni,
 Limina quos patriae praeposuit Carolus,
 Ob hoc cunctipotens apicem concessit honoris
 Nobis, ut populo rite feramus opem²³.
 125 Annuus ordo redit, cum gentes gentibus instant²⁴,
 Et vice partita Martis in arma ruunt²⁵.
 Vobis nota satis res haec, incognita nobis²⁶;
 Dicite consilium, quo peragamus iter²⁷.'

110 tuantur V 123 cunctipotens V

1) *Aen. X*, 160 Eventus belli varios. 2) *Aen. V*, 416 Temporibus geminis; *Rem.* 189, 191, *Ep. VII*, 170 Temporibus certis. 3) *Ex Ponto III*, 6, 60 res est anceps. 4) *Met. XV*, 734 Parte ab utraque sonant. 5) *Fast. II*, 516 aspera bella. 6) *Venanti Fort. C. VIII*, 7, 3 Tempore vernali. 7) *Georg. IV*, 427 flumina . . . tepefacta; *I*, 55 virescunt | Gramina. 8) *Georg. I*, 56 croceus ut Tmolus odores | . . . mittit. 9) *Georg. I*, 43 Vere novo gelidus canis cum montibus humor | Liquitur; *II*, 281 late fluctuat; *Fast. V*, 123 recentibus herbis. 10) *pro solita aut solemnia, ut opinor MUR., cf. infra IV*, 483. 11) *Aen. I*, 564 fines . . . tueri. 12) *Aen. I*, 677 Regius accitu. 13) *ib. XI*, 142 de more vetusto. 14) *Aen. V*, 424 satus Anchisa. 15) *ib. VI*, 572 vocat agmina saeva sororum; *VII*, 694, *VIII*, 696 vocat agmina. 16) *i. e. enorme*. 17) *Aen. VII*, 169 solio . . . consedit avito; *Met. VI*, 650 sedens solio Tereus . . . avito. 18) *Aen. XII*, 606 tum caetera . . . | Turba furit; *Trist. I*, 1, 109 Cetera turba palam; *Ep. XIV*, 2. 19) *Theodulf. contra iudic.* 218 (*I*, 499) ista paro congrua dona dare. 20) *Aen. IV*, 76 Incipit effari; *Karolus M.* 380 ita fari | Incipit; *Verg. Ecl. VIII*, 16 Damon sic coepit. 21) *Aen. I*, 521 placido sic pectore coepit; *X*, 639 dat inania verba. 22) *Aen. VI*, 649 Magnanimi heroes. 23) *Fast. V*, 62 saepe ferebat opem. 24) *Aen. V*, 46 Annuus . . . completur . . . orbis. 25) *Aen. II*, 353 in media arma ruamus; *XI*, 886 inque arma ruentum. 26) *ib. I*, 515 res animos incognita turbat. 27) *ib. VII*, 195 Dicite, Dardanidae; *VI*, 384 iter inceptum peragunt.

Haec rex; atque Lupus fatur sic Santio contra ¹,
 130 Santio, qui propriae gentis agebat opus,
 Wasconum princeps, Caroli nutrimine fretus,
 Ingenio atque fide qui superabat avos:
 'Rex, censura tibi ², nobis parere necesse est,
 Haustus consilii cuius ab ore fluit ³;
 135 Si tamen a nostris agitur modo partibus haec res,
 Parte mea, testor, pax erit atque quies.'
 Duxque Tolosana fatur Vilhelmus ab urbe ⁴,
 Poplite flexato ⁵ lambibat ore pedes:
 'O lux Francorum ⁶, rex et pater, arma decusque,
 140 Qui meritis patres vincis et arte tuos ⁷,
 Virtus celsa ⁸ tibi, et, rector, sapientia, magne,
 Concordi voto patris ab amne meant.
 Rex, age, consiliis, si dignor, consule nostris,
 Atque meis votis, rex, pietate fave.
 145 Gens est tetra nimis Sarae de nomine dicta ⁹,
 Quae fines nostros depopulare solet,
 Fortis, equo fidens ¹⁰, armorum munere nec non,
 Quae mihi nota nimis, et sibi notus ego ¹¹.
 Moenia, castra, locos, seu caetera saepe notavi;
 150 Ducere vos possum tramite pacifico.
 Est quoque praeterea saeva urbs in finibus illis,
 Causa mali tanti ¹² quae sociata manet.
 Si pietate dei, vestro faciente labore,
 Haec capiatur, erit pax requiesque tuis.
 155 Illuc tende gradum ¹³, rex, infer munera Martis,
 Et Vilhelmus erit praevius, alme, tuus.'
 Tum rex adridens verbis ita fatur amicis ¹⁴,
 Amplectens famulum, oscula datque ¹⁵ capit:
 'Gratia nostra tibi, Caroli sit gratia patris;
 160 Dux bone ¹⁶, pro meritis semper habebis honos ¹⁷.

129 sic ab ipso scriptore adiectum 141 an magna ?

1) *Aen. VI*, 398 Quae contra breviter fata est. 2) *Venanti Fort. C. VI*, 1, 96 Qui sibi censura est; *Karolus M. et Leo p. v.* 404 (*I*, 376) Nos parere tuis fas est, pater optime, iussis; *Aen. III*, 478, *IV*, 613, *VI*, 514, 737 necesse est. 3) *Ven. Fort. C. VI*, 2, 86 Pondera mox legum regis ab ore fluunt, *cf. VIII*, 3, 225. 4) *Vita Hludowici c.* 5 (*SS. II*, 609) Chorsone porro a ducatu submoto Tolosano . . Willelmus pro eo subrogatus est. 5) *Aen. XII*, 927 duplicato poplite; *Met. VII*, 191 summisso poplite; *Ven. Fort. C. VI*, 5, 70, 162 lambiat ore (caput) genas. 6) *Aen. II*, 281 O lux Dardaniae. 7) *Cf. supra v.* 132; *Ven. Fort. C. IV*, 1, 8 Et meritis priscos crescere fecit avos; *VII*, 14, 14 Moribus ipse tamen vicit honore patres. 8) *Venanti Fort. C. II*, 3, 1 Virtus celsa crucis. 9) *Isidori Etym. IX*, 2, 57 Saraceni dicti vel quia ex Sara genitos se praedicent, *cf. supra v.* 45. 10) *Aen. X*, 181 Astyr equo fidens et versicoloribus armis; *XI*, 705 forti | Fidis equo, *cf. Ps.* 32, 17 Fallax equus ad salutem. 11) *Cf. supra v.* 63. 12) *Aen. VI*, 93 Causa mali tanti, *cf. XI*, 361, *XII*, 567 Urbem hodie, caussam belli. 13) *Ven. Fort. C. V*, 5, 83 Tende celer gressum; *Aen. I*, 410 gressumque ad moenia tendit. 14) *Aen. II*, 147 dictisque ita fatur amicis; *VIII*, 126 dictis adfatur amicis; *Karol. M. et Leo* 301 et socios verbis claros ita fatur amicis. 15) *Met. X*, 256 Oscula dat; *XV*, 309 datque caputque. 16) *Aen. XI*, 344 o bone rex; *Art. Am. III*, 527 Dux bonus. 17) *pro honorem cum bona Prisciani venia; infra etiam occurret neque semel MUR.*

Haec quoque quae recinis, iam dudum pectoris arce
 Ponere cura fuit¹; nunc recitata placent.
 Consulo consiliis, ut poscis, consulo votis;
 Adventum citius credito, France, meum.
 165 Namque unum, fateor, cogor tibi dicere, Vilhelm,
 Tu modo mente avida² suscipe verba mea:
 'Si mihi vita comes, domino tribuente, supersit³,
 Ut reor, atque meum prosperet ipse itiner,
 Possim aut, Barchinona, tuos, fera, cernere muros,
 170 Quae tot bella meis lactificata canis,
 Testor utrumque caput⁴ — humeris fortasse recumbens⁵
 Vilhelmi comitis, haec quoque dicta dabat⁶ —
 Aut mihi Maurorum contra stet turba profana,
 Seque suosque tegens proelia Martis agat,
 175 Aut tu, Barchinona, volens nolensque vetata
 Pandere claustra iubes⁷ et mea iussa petes.⁷
 Hoc dicto, proceres vario sermone⁸ fremebant,
 Almificis pedibus basia stricta dabant⁹.
 Tum rex Bigonem¹⁰ verbis compellat amatum¹¹,
 180 Auribus in cuius dulcia verba¹² sonat:
 'Ito celer, Bigo¹³, haec nostrorum edicito turbis,
 Atque tuo nostra pectore verba tene.
 Virginis ut primum Titan conscenderit astrum¹⁴,
 Et soror in propria sede sequetur iter¹⁵,
 185 Agmine densato¹⁶ praefatae exercitus urbis
 Moenia noster ovans occupet arma tenens¹⁷.
 Bigo facessit¹⁸ agens doctus mox orsa benigni,
 Itque reditque¹⁹, ferens inclita iussa celer.

 Rex pius interea²⁰ Christi succensus amore²¹,
 190 Dat pia christicolis moenia digna satis.

182 pectorae *VH* verba sonat *VH* ex versu 180 *repetitum*, sona *corr. Mur.*, tene *P* 185 daen-
 sato *V* 190 cristicolis *V*

1) *Aen. VI*, 654 fuit . . . cura nitentes | Pascere equos. 2) *Ov. Ep. VII*, 153 mens avida . . . belli.
 3) *Georg. III*, 10 modo vita supersit; *Theodulf. ad Carol.* 161 (*I*, 487) dum vita comes fuerit. 4) *Aen.*
IV, 357 Testor utrumque caput. 5) *Met. X*, 195 humeroque recumbens; *Aen. IX*, 434 inque humeros
 cervix conlapsa recumbit. 6) *Aen. II*, 790 Haec ubi dicta dedit; *V*, 852 Talia dicta dabat.
 7) *pro iubebis MUR.* 8) *Aen. VI*, 160 Multa inter sese vario sermone serebant; *Met. IX*, 419
 vario superi sermone fremebant. 9) *Angilberti Ecl.* 77 (*I*, 362) pedum digitis da basia. 10) *postea*
Parisiorum comes et monasterii Fossatensis fundator, primus de amicis regis *dicitur in annalib.*
Lauriss. a. 816 (*SS. I*, 122) *cf. Simson Ludwig der Fromme I*, 11 n. 8. 11) *Aen. II*, 372 ultro
 verbis compellat amicis. 12) *Amor. II*, 19, 17 dulcia verba; *Theodulf. contra iudic. v.* 178 (*I*, 498)
 sonat verba sonanda mihi. 13) *Theodulf. ad Moduin.* 3 (*I*, 563) Ito, Thalia, celer. 14) *Aen.*
IV, 118 ubi primos crastinus ortus | Extulerit Titan; *VIII*, 97 Sol medium caeli conscenderit igneus
 orbem. 15) *i. e. post autumnii initium crescente luna; Ex Ponto II*, 10, 18 quisque sequamur iter;
Aen. II, 388 iter . . . sequamur. 16) *Aen. VII*, 794 Agmina densentur campis. 17) *Aen. VII*, 784
 Vertitur arma tenens. 18) *Aen. IV*, 295 ac iussa facessunt; *Georg. IV*, 548 praecepta facessit.
 19) *Aen. VI*, 122 Itque reditque viam; *Trist. V*, 7, 14; *Art. Am. I*, 93. 20) *Karolus M. et Leo*
p. 415 (*I*, 376) Rex pius interea. 21) *Aen. VII*, 496 laudis succensus amore.

Namque ferunt multas monachorum rite catervas¹
 Instituisse deo sub ditione sua.
 Quod quis nosse cupit, rogo, regna Aquitana peragret,
 E quibus en unum cartula nostra canit.
 195 Est locus insignis² cultu seu relligione,
 Cui Concas nomen rex dedit³ ipse prior;
 Olim namque feris avibusque canoribus⁴ aptus,
 Ignotusque homini pro feritate fuit;
 Nunc quoque christicolum resplendens agmine fratrum,
 200 Quorum fama modo latius aethra petit⁵.
 Haec quoque cella pii constructa est munere regis;
 Fundavit, coluit rebus et officiis.
 Valle sedet magna, praecincta flumine amoeno⁶,
 Vinetis, pomis, seu dapibus variis,
 205 Rupibus excisis⁷ valido sudante labore,
 Quo pateat locus hic, semita⁸ regi datur:
 Dictus erat quondam frater cognomine Datus⁹,
 Quem referunt primo illum incoluisse locum¹⁰.
 Hic quoque dum patrias servaret ab hostibus aedes,
 210 Sospite matre¹¹ sibi consociante domo,
 Protinus heu pagum nimio vallante tumultu¹²
 Rotinicum¹³ Mauri destituere¹⁴ nimis.
 Praevalidae praedae¹⁵ huiusce interfore matrem
 Adfirmant, cunctas exuviasque¹⁶ domus.
 215 Hostibus egressis, profugus¹⁷ sua visere tecta
 Certat et ad notos quisque redire lares;
 Datus ut agnovit propriam matremque domumque
 Direptam¹⁸, varium pectore versat onus.¹⁹

195 religione V 206 rege V, regi correxi

1) *Venantii F. C. III*, 11, 9 Plurima per patriam monachorum examina fundens. 2) *Karol. M. et Leo p. 426 (I, 377)* Est locus insignis. 3) *Aen. I*, 248 genti nomen dedit; *III*, 693 nomen dixere priores, cf. *supra v. 69*. 4) *pro canoris M.*; *Georg. II*, 328 avibus virgulta canoris. 5) *Georg. III*, 358 altum petit aethera. 6) *Aen. VIII*, 232 valle resedit; *IX*, 4 sacra valle sedebat; *VII*, 30, *VIII*, 31 fluvio Tiberinus amoeno; *VII*, 430 flumine pulchro | Consedere. — *Ex diplomate Hludowici Pii (Sickel Acta Ludowici 135)*, quod datum fuit anno 819, idem Augustus monasterium in pago Rutenico super rivulum Dordunum (*Dourdou*) cuius vocabulum est Concas (*Conques*) sub suam tutelam admittit *MUR.* 7) *Aen. I*, 429 Rupibus excidunt; *Iuveni II. cuang. II*, 15 Rupes excisa, *IV*, 374. 8) *Aen. I*, 418 qua semita monstrat. 9) *Ex Ponto IV*, 16, 17 dictus cognomine Largus. — *Recte omnia congruunt cum diplomate Hludowici Pii supra laudato, quod protulit Baluzius (Capitul. II, 1416)*, ubi primus *Conchensis monasterii rector appellatur* vir religiosus Dado quondam nomine, qui nostris temporibus locum illum, quo nonnulli christiani propter metum *Sarracenorū confugerant, inhabitare coepit MUR.* 10) *Fast. VI*, 504 incoluisse ferunt. 11) *Aen. XI*, 56 sospite . . nato. 12) *Cf. Aen. VI*, 858 magno turbante tumultu, *IX*, 397, *XI*, 225 medio in flagrante tumultu, 662. 13) *Ruthenicum, la Rouergue MUR.* 14) *depraedati sunt.* 15) *Georg. II*, 190 praevalidas . . | . . vites. 16) *Aen. IV*, 496 exuviasque omnes. 17) *Aen. I*, 2 fato profugus. 18) *Aen. I*, 405 Ille ubi matrem | Adgnovit; *II*, 563 Et direpta domus. 19) *Aen. I*, 657 nova pectore versat | Consilia; *IV*, 563 dirumque nefas in pectore versat; *V*, 407 et pondus . . | . . versat.

Prorsus equum faleris ornans¹, se nec minus armis
 220 Coniunctis sociis adparat ire sequax².
 Forte fuit castrum³ vallo seu marmore firmum,
 Quo reduces Mauri⁴ cum spoliis remeant.
 Huc celer et socii, Datus, eunctusque popellus
 Certatim coeunt, frangere claustra⁵ parant;
 225 Ac velut accipiter pennis per nubila lapsus⁶
 Ungue rapit voluerem, notaque ad antra fugit⁷;
 At sociae crocitant, raucasque per aethera voces⁸
 Nequicquam recinunt, atque sequuntur avem;
 Ipse sedens tutus⁹, praedam stringitque feritque,
 230 Versat et in partes¹⁰ quas sibi cumque placet:
 Non aliter¹¹ Mauri, vallo praedaeque potiti¹²,
 Dati bella timent, spicula, sive minas.
 Tum iuvenem muri quidam compellat ab arce,
 Voce cacinnosa dicta nefanda dabat¹³:
 235 'Date sagax, nostras modo quae res vexit ad arces¹⁴
 Te sociosque tuos, dicito namque precor.
 Si modo, quo resides, tali pro munere nobis
 Dedere mavis equum, quo faleratus¹⁵ abis,
 Nunc tibi mater eat sospes seu caetera praeda;
 240 Sin autem, ante oculos funera matris habes.'
 Reddidit orsa sibi Datus non digna relatu¹⁶:
 'Funera matris age; nec mihi cura satis.
 Nam quem poscis equum¹⁷ non unquam dedere dignor;
 Inprobe, haud equidem ad tua frena decet.'
 245 Nec mora¹⁸, crudelis matrem consistit in arce,
 Et nato coram dilaceravit eam.
 Namque ferunt¹⁹, ferro primo secuisse²⁰ papillas.
 Et capite absciso²¹, heu! 'tua mater!' ait.
 Frenet enim infelix Datus pro funere matris²².
 250 Nunc huc nunc illuc fluctuat²³ atque gemit,

226 Unge V 227 sotiae V 228 nequicquam V 236 sotiosque V 248 en tua coni. Mur.

- 1) *Aen. V*, 310 equum phaleris insignem. 2) *Aen. X*, 453 apparat ire | Comminus
 3) *Aen. III*, 22 Forte fuit iuxta tumulus. 4) *Aen. I*, 390 reduces socios; 397 reduces illi.
 5) *Aen. VII*, 582 Undique collecti coeunt, 585 Certatim; *IX*, 758 Rumpere claustra manu.
 6) *Aen. XI*, 721 Quam facile accipiter saxo sacer ales ab alto | Consequitur pennis sublimem
 in nube columbam | Comprensamque tenet. 7) *Georg. IV*, 429 consueta petens e fluctibus
 antra. 8) *Met. VI*, 377 Vox . . rauca. 9) *Aen. X*, 218 Ipse sedens; cf. *supra v. 91*; *Aen.*
XI, 723. 10) *Aen. IV*, 286, *VIII*, 21 In partesque rapit varias perque omnia versat. 11) Cf. *supra*
v. 89, 97. 12) *Aen. IX*, 450 Victores praeda Rutuli spoliisque potiti. 13) *Iuveni H. euang. IV*, 698
 tali cum voce cachinnat; *Aen. V*, 852 Talia dicta dabat; *X*, 599. 14) *Aen. VII*, 364 vexit ad urbes.
 15) *Karol. M. et Leo p. 165 (I, 370)* phaleratus equus. 16) *Aen. IX*, 595 digna atque indigna relatu;
Met. IV, 793 digna relatu. 17) *Aen. XII*, 82, 326 Poscit equos; *IX*, 12 equos . . poscere. 18) *Georg.*
III, 110, *Aen. V*, 368, 458, *Met. IX*, 166 Nec mora. 19) *Aen. VII*, 765 Namque ferunt . . venisse.
 20) *ib. IX*, 331 ferroque secat pendentia colla. 21) *ib. XII*, 511 abscisa . . | . . capita (cf. *Theodulf.*
I, 443). 22) *Venanti Fort. C. IV*, 26, 59 de funere matris. 23) *Aen. X*, 680 nunc huc nunc
 fluctuat illuc.

Nec patet illi aditus, nec vim, qua vindicet artus
 Matris, habet; tristis, mente carensque¹ fugit.
 Omnibus amissis, sumptis melioribus armis²,
 Incola mox heremi coepit inesse pius.
 255 Durior ut quondam fuerat ferus in nece matris,
 Firmior hinc remeat ad iuga, Christe, tua.
 Tempore nam multo haec secum solus agebat
 Hic, quia mundanum tempserat omne nefas.
 Haec dum fama pii regis pervenit ad aures³,
 260 Mox domini famulum ad sua tecta vocat⁴.
 Namque diem totum parili sermone trahebant⁵
 Rex famulusque dei, religione pares.
 Tum rex et Datus primo fundamina Concis
 Infigunt⁶, monachis castra futura parant;
 265 Nuper quo valido recubabant agmine beluae,
 Redditur inde deo nunc quoque grata seges.

Interea regis proceres populique phalanges⁷ 801
 Dudum commoniti iussa libenter agunt.
 Undique conveniunt⁸ Francorum more catervae,
 270 Atque urbis muros densa corona⁹ tenet.
 Convenit ante omnes Carolo satus¹⁰ agmine pulcro;
 Urbis ad exitium congregat ille duces.
 Parte sua princeps Vilhelm tentoria figit¹¹,
 Heripreth, Lihuthard, Bigoque sive Bero,
 275 Santio, Libulfus, Hilthibreth, atque Hisimbard,
 Sive alii plures, quos recitare mora est¹².
 Caetera per campos stabulat diffusa iuventus¹³,
 Francus, Wasco, Getha¹⁴, sive Aquitana cohors,
 It fragor ad caelum, resonat clangoribus aether¹⁵;
 280 Clamor in urbe, pavor, fletus et omnis adest.
 Haec quoque dum geritur, reduces fert Hesperus¹⁶ umbras,
 Barchinona, tuas possidet hostis opes.

280 faetus V

1) *Fast.* IV, 316 mente carere. 2) *Aen.* II, 518 sumptis iuvenalibus armis, *cf.* VI, 649 melioribus annis. 3) *Cf. supra* p. 7 v. 65; *Aen.* II, 81 aliquod si forte tuas pervenit ad aures | .. et incluta fama; IX, 395 clamor ad aures | Pervenit. 4) *Aen.* VI, 525 Intra tecta vocat; VII, 168, 193 ad sese in tecta vocavit; *Georg.* I, 347. 5) *Aen.* I, 748 vario noctem sermone trahebat. 6) *Georg.* IV, 161 Prima favis ponunt fundamina. 7) *Aen.* VI, 489 Danaum proceres Agamemnonique phalanges. 8) *Aen.* V, 293 Undique conveniunt Teuceri; *Theodulfi vers. contra iudic.* 143 (I, 497) Undique conveniunt populi clerique catervae. 9) *Aen.* IX, 551 densa .. corona; X, 122 rara muros cinxere corona; XII, 744 Undique .. densa .. inclusere corona. 10) *Aen.* IV, 198 Hammone satus, *cf. supra* v. 112. — *Hludowicus ad obsidionem multo post accessit.* 11) *Karol. M. et Leo* 317 passim tentoria fixa. 12) *Met.* III, 225 Quosque referre mora est; *Fast.* I, 492. 13) *Aen.* VI, 286 Centauri in foribus stabulant; IV, 130 delecta iuventus. 14) *Venanti Fort. C.* IX, 1, 73 quem (Geta) Vasco tremunt. 15) *Aen.* V, 451 It clamor caelo; XII, 724 ingens fragor aethera complet; 607 resonant late plangoribus aedes; VIII, 526 per aethera clangor. 16) *Vergil. Ecl.* X, 77 venit Hesperus.

801 Lucida namque homines ut primum Aurora revisit¹,
 Commoniti comites regia tecta petunt²;
 285 Ordine quisque suo prorsus residuntque per herbam³,
 Auribus adtentis⁴ regia dicta rogant.
 Tum soboles Caroli sapienti haec edidit ore⁵:
 'Accipite hoc animis⁶ consilium, proceres.
 Si gens ita deum coleret⁷, Christoque placeret,
 290 Baptismique foret unguine tincta sacri,
 Pax firmanda esset nobis, pax atque tenenda,
 Coniungi ut possit religione deo.
 Nunc vero execranda manet, nostramque salutem
 Respuit, et sequitur daemonis imperia.
 295 Idcirco hanc nobis pietas miscrata tonantis
 Servitii famulam reddere namque valet.
 Nunc nunc actutum muros properemus et arces,
 O Franci, et redeat pristina vis animis⁸.
 Acolico monitu rapidi ceu murmure venti⁹
 300 Per rus, per silvas, per freta¹⁰ cuncta volant,
 Diripiuntque lares¹¹, segetes, silvaeque tremescunt;
 Uncis vix pedibus¹² ales aprica tenet;
 Nauta miser subito, velo remoque relicto,
 Per mare fluctivagum lintea laxa trahit¹³ —
 305 Non aliter iussu Francorum exercitus omnis¹⁴
 Urbis in exitium itque reditque fremens¹⁵.
 Curritur in silvas, passim sonat acta securis,
 Caeduntur pinus, populus alta cadit¹⁶;
 Hic scalas operatur, agit hic ordine sudes¹⁷,
 310 Hic fert arma celer, contrahit hic lapides¹⁸.
 Spicula densa cadunt¹⁹, nec non et missile ferrum²⁰;
 Ariete claustra tonant²¹, fundaque crebra ferit.

290 Baptismique V 292 religione V

1) *Georg. IV*, 552 Aurora . . . lucumque revisit; *Aen. XII*, 76 Cum primum crastina caelo | . . . Aurora rubebit. 2) *Met. XIII*, 638 Regia tecta petunt; *Aen. VII*, 668 regia tecta subibat; *XI*, 236
 3) *Aen. I*, 214, *IX*, 164 fusique per herbam, 316. 4) *ib. II*, 303 arrectis auribus. 5) *Aen. VII*, 194 placido prior edidit ore; *Met. VIII*, 703 Talia tum placido Saturnius edidit ore. 6) *Aen. III*, 250, *V*, 304 Accipite haec animis; *Ov. Rem.* 292 Accipe consilium. 7) *Fast. II*, 281 deum colimus. 8) *Aen. XII*, 424 novae rediere in pristina vires. 9) *Met. XIV*, 764, *Trist. I*, 2, 91 rapidi . . venti; *Aen. II*, 416 ceu quondam turbine venti; *I*, 82 ac venti, velut agmine facto *sqq.*
 10) *Met. VIII*, 142 Per freta longa. 11) *Cf. supra p. 7 v. 96*; *Aen. V*, 694 tonitruque tremescunt | Ardua terrarum et campi. 12) *Aen. III*, 233, *XI*, 723 pedibusque . . uncis. 13) *Venanti Fort. C. VII*, 26, 5 Velaque fluctivagum traherent; *Vita S. Martini IV*, 1 Post mare fluctivagum. 14) *Aen. II*, 415 Dolopumque exercitus omnis; *XI*, 171 Tyrrhenum exercitus omnis. 15) *Cf. supra v. 272, 188.*
 16) *Aen. VI*, 179 Itur in antiquam silvam . . | Procumbunt piceae; sonat icta securibus ilex. 17) *Aen. IX*, 524 scalas in moenia poscit; *VII*, 524 agitur sudibusve praecustis. 18) *ib. XI*, 473 aut saxa sudesque | Subvectant. 19) *ib. XII*, 408 et spicula castris | Densa cadunt mediis. 20) *ib. 278* pars missile ferrum | Corripiunt. 21) *ib. 706* pulsabant ariete muros; *II*, 491 nec claustra . . | . . sufferre valent; labat ariete crebro | lanua; *Georg. III*, 499 et pede terram | Crebra ferit.

Nec minus interea¹ Maurorum spissa caterva² 801
 Per turres residens castra tenere³ parat.
 315 Princeps urbis erat Maurus, cognomine Zadun,
 Urbem qui hanc validis roxerat ingeniis.
 Currit hic ad muros mesta comitante corona⁴:
 'Quis sonus iste novus⁵, o socii?' rogitat.
 Reddidit ast illi contraria dicta⁶ roganti
 320 Quidam de sociis, omina dura canens⁷:
 'Proelia non miscet⁸ Bero princeps ille Gothorum,
 Quae totiens pepulit lancea nostra procul;
 Sed Hludowicus adest, Caroli clarissima proles⁹,
 Ordinatus ipse duces, et gerit arma manu¹⁰.
 325 Ni celerans subeat miseris nunc Cordoba nobis¹¹,
 Et nos, et populus, urbsque verenda cadet.'
 Ille quidem tristes submisso pectore¹² voces
 Iactat¹³, et e turri haud procul arma videt¹⁴:
 'Eia agite, socii¹⁵, muros servemus ab hoste¹⁶;
 330 Auxilium nobis Cordoba forte feret¹⁷.
 At mihi mente sedet¹⁸ multum quod displicet, o gens,
 Turbat et adtonitis¹⁹ quod recitare paro.
 Haec gens celsa, vides, quae nostras obsidet arces,
 Fortis et armigera²⁰ est, duraque sive celer.
 335 Ecce fatebor enim²¹ vobis nunc aspera dictu,
 Aut taceam, aut recitem, non placitura tamen²².
 Nam quemcumque suo congressa est inclita bello²³,
 Nolens sive volens, servitio subiit.
 Romuleum sibi, quod quondam hanc edidit urbem,
 340 Subdidit imperium cum ditione sua.
 Arma ferunt semper²⁴, bellis est sueta iuventus²⁵;
 Baiulat haec iuvenis, hoc agit arte senex²⁶.
 Namque ipsum nomen Francorum horresco recensens²⁷;
 Francus²⁸ habet nomen a feritate sua.

318. 329 sotiis V 320 sotiis V 339 aeditit V

1) *Georg. III*, 311; *Aen. I*, 633, *VI*, 212, *XII*, 107 Nec minus interea. 2) *Aen. IX*, 508 corona | Non tam spissa viris. 3) *ib. X*, 109 castra obsidione tenentur. 4) *Cf. infra v.* 349. 5) *Aen. V*, 670 Quis furor iste novus? 6) *Iuveni H. euang. I*, 395 Reddidit his Christus dictis contraria dicta, *cf. Met. XIV*, 301. 7) *Aen. V*, 524 Seraque . . cecinerunt omina; *IX*, 621 dira canentem. 8) *ib. X*, 23 proelia miscet; *Georg. III*, 220 vi proelia miscet. 9) *Aen. VI*, 648 Teueri pulcherrima proles. 10) *ib. VII*, 455 Bella manu letumque gero. 11) *ib. XII*, 733 Ni fuga subsidio subeat. 12) *ib. XII*, 807 submisso volta. 13) *ib. X*, 322 voces dum iactat inertes; *Ecl. V*, 62 voces . . iactant. 14) *Aen. III*, 596 Troia vidit | Arma procul; *VI*, 651, *X*, 454 specula cum vidit ab alta | Stare procul . . . taurum. 15) *Aen. IV*, 569 Heia age; *Georg. II*, 35, *Aen. I*, 627, *VII*, 130, *VIII*, 273 Quare agite, o iuvenes; *III*, 114 Ergo agite. 16) *ib. IX*, 161 muros qui milite servant. 17) *ib. II*, 344 Et gener auxilium Priamo . . ferebat. 18) *Aen. II*, 660 Et sedet hoc animo, *cf. IV*, 15. 19) *ib. V*, 529 Attonitis haesere animis. 20) *Cf. Aen. II*, 477 Armiger Automedon. 21) *Verg. Ecl. I*, 32 Namque fatebor enim; *Aen. IV*, 20 Anna, fatebor enim. 22) *Aen. XII*, 76 Haud placitura refer. 23) *ib. II*, 241 et incluta bello. 24) *ib. IX*, 132 gentes | Arma ferunt Italiae; *Georg. I*, 510 urbes | Arma ferunt. 25) *Aen. VIII*, 606 et bello lecta iuventus; *IX*, 607 parvoque adsueta iuventus (*cf. v.* 603–612); *Georg. II*, 472; *Met. XV*, 484 Assuetam bello. 26) *Cf. Aen. IX*, 609 Omne aevum ferro teritur. 27) *Aen. II*, 204 Horresco referens. 28) *Isidori Etym. IX*, 2, 101 Franci . . alii eos feritate morum nuncupatos existimant.

801 345 Quid iam plura loquar¹ tristi cum pectore², cives?
 Heu mihi nota satis, nec recitata placent³.
 Firmemus muros valido custode tenendos:
 Portarum custos credulus atque sagax.⁷
 Interea iuvenes spissa comitante caterva⁴
 350 Ariete claustra terunt⁵; undique Mars resonat.
 Pulsantur muri⁶ quadrato marmore septi,
 Spicula densa cadunt, et feriunt miseros.
 Tum Maurus Durzaz turri conclamat ab alta⁷,
 Voce cacinnosa bombica dicta canens⁸:
 355 'O gens dura⁹ nimis, latum diffusa per orbem¹⁰,
 Cur pia castra quatis¹¹, inquietasque pios?
 Nonne putas subito has evertere funditus aedes,
 Quas Romanum annis mille peregit opus¹²?
 Aufuge, France ferox, te aspectibus abstrahe nostris¹³,
 360 Nec visu facilis¹⁴, nec tua iussa placent.
 Reddidit e contra non verbis dicta nefandis¹⁵
 Hilthiberth: arcum corripit ecce manu¹⁶.
 Denique clamanti contra stetit ocuis hosti¹⁷,
 Cornea plectra tenens¹⁸, et trahit, atque plicat.
 365 Acta sagitta¹⁹ volans cerebro se contulit atro,
 Inque os vociferum mersit harundo nocens²⁰.
 Ille cadens muros invitus deserit altos²¹,
 Et moriens Francos sanguine foedat²² atro.
 Clamores tollunt²³ laetanti pectore²⁴ Franci;
 370 E contra Mauros fletus habet miseros.
 Tum varii varios demittunt funeris Orco²⁵,
 Vilhelm Habirudar, at Liuthardus Uriz.
 Lancea Zabirizun, ferrum forat actile²⁶ Uzacum,
 Funda ferit Colizan, acer harundo Gozan.

372 liuthardus V 373 actile V, utile coni. Manitus 374 acer in loco raso sed primi scriptoris manu V

1) *Verg. Ecl. VI*, 74 Quid loquar?; *Aen. IV*, 337 Pro re pauca loquar. 2) *Aen. VI*, 185, VIII, 522 tristi cum corde. 3) *Cf. supra p. 10 v. 162.* 4) *Cf. supra v. 313; Aen. II*, 40, 370, V, 76 magna comitante caterva. 5) *Cf. supra v. 312.* 6) *Cf. supra v. 311.* 7) *Aen. IX*, 35 ab adversa conclamat mole Caius; 375 Conclamat ab agmine Volscens; X, 121 stant turribus altis. 8) *Cf. supra p. 12 v. 234; Venanti Fort. V. S. Martini IV*, 535 per inania bombica iactans. 9) *Aen. V*, 730 gens dura atque aspera. 10) *Met. V*, 481 latum vulgata per orbem; *Karol. M. et Leo* 123 diffusa per urbem. 11) *Aen. IX*, 608 quatit oppida bello. 12) *Amor. I*, 4, 48, *Art. Am. II*, 480 dulce peregit opus. 13) *Aen. VI*, 465 Siste gradum teque aspectu ne subtrahe nostro. 14) *ib. III*, 621 Nec visu facilis nec dictu adfabilis ulli. 15) *Cf. supra p. 15 v. 319.* 16) *Aen. I*, 187 arcumque manu . . . Corripuit. 17) *ib. V*, 477 adversi contra stetit ora iuveni. 18) *ib. 557* Cornea bina ferunt . . . hastilia. 19) *ib. IX*, 632 stridens adducta sagitta | Perque caput Remuli venit (*cf. v. 621—637*); XII, 537 stetit hasta cerebro; *Venanti Fort. C. VIII*, 3, 197 sagitta volans. 20) *Aen. IV*, 73 haeret lateri letalis arundo. 21) *Aen. XI*, 901 Ille firens . . . | Deserit obsessos colles; XII, 698 Deserit et muros. 22) *ib. II*, 502 Sanguine foedantem; *Met. VI*, 238 tellurem sanguine foedat; *Aen. III*, 28, 622 sanguine . . . atro. 23) *ib. II*, 222 Clamores . . . ad sidera tollit; XI, 622 Clamorem tollunt. 24) *Iuveni H. euang. II*, 342, *Theodulf. ad Carol. reg. V*, 33 (*I*, 484) laetanti pectore. 25) *Aen. II*, 398 multos Danaum demittimus Orco; IX, 526 quae funera Turnus | Ediderit, quem quisque virum demiserit Orco; 785 iuvenum primos tot miserit Orco? *cf. cum versibus sqq. IX*, 569 *sqq.* 26) *Karolus M. et Leo p. 125 (I, 369)* acuentes utile ferrum; *Aen. II*, 510 inutile ferrum.

375 Non aliter bello poterant accedere Franci,
Sed nunc missilibus, nunc quoque fundibulis.
Iusserat acer cis Zadun nec credere bello¹,
Nec castris vellent forte referre pedem².
Haec quoque bis denos res per contraria soles³
380 Accidit, eventus contulit in varios⁴.
Machina nulla valet murorum frangere postes⁵;
Invenit haud aditum hostis in insidias.
Non tamen a coepto cessat certamine bellum⁶,
Quin muri crebro obice claustra terat⁷.
385 Interea soboles Caroli praeclara potentis
Sceptra manu gestans⁸ it comitante choro⁹,
Hortaturque duces¹⁰, hortatur rite catervas,
Et patrio more¹¹ Martis in arma vocat¹²:
'Credite nunc, iuvenes, proceres, nunc credite cuncti¹³,
390 Et maneant vestro pectore verba mea¹⁴:
Antea non sedes domino tribuente paternas¹⁵
Visere cura manet¹⁶, aut mea regna mihi,
Quam haec urbs populusque suus belloque fameque¹⁷
Victus, eat supplex ad mea iura celer.'¹⁸
395 Tunc iterum quidam spargebat in aethera voces¹⁸;
Tuta tenens muri¹⁹, ludicra dicta dabat²⁰:
'France, quid insanis²¹? cur moenia nostra lacesis?
Haec urbs non poterit ingeniose capi.
Nobis esca satis, carnes, seu mellea dona²²
400 Urbe manent; vobis est quoque dira fames²³.'
Reddidit e contra verbis contraria verba²⁴
Vilhelm; dedignans talia voce tulit:
'Concipe, Maure, precor, haud mollia dicta²⁵ superbe,
Nec placitura²⁶ tibi, veraque credo satis.
405 Cernis equum maculis variisque coloribus aptum²⁷,
Quo vehor²⁸, intendens moenia vestra procul.

1) *Aen. V*, 383 se credere pugnae. 2) *Ex Ponto II*, 6, 21 Turpe referre pedem; *Aen. X*, 794 pedem referens. 3) *Cf. ib. III*, 203 Tres adeo . . . soles | Erramus; *soles ex poetarum sententia menses*; *cf. Einhardi ann.* 801, *V. Hludowici c.* 13. 4) *Cf. supra p.* 8 v. 100. 5) *Art. Am. III*, 567 Nec franget postes. 6) *Aen. X*, 146 certamina belli; *Einhardi V. Karoli c.* 8 ab aequo operoso certamine cessatum est. 7) *Aen. XI*, 890 Arietat in portas et duros obice postes. 8) *Aen. VII*, 687 pars spicula gestat | Bina manu. 9) *Met. II*, 441 suo comitata choro. 10) *Aen. VI*, 184, *XI*, 521 Hortatur sociosque duces; *V*, 177 Hortaturque viros; *Met. X*, 537 Hortaturque canes. 11) *Met. XII*, 11 patrio de more; *Trist. III*, 7, 12 patrio . . . more. 12) *Aen. VII*, 694 Agmina in arma vocat; *IX*, 22 Quisquis in arma vocas. 13) *Cf. Sedul. C. Pasch. V*, 152 Credite iam Christum, pro cunctis credite passum. 14) *Cf. supra p.* 10 v. 182. 15) *Aen. XI*, 44 ad sedes . . . paternas. 16) *ib. III*, 505 maneant . . . cura. 17) *Georg. IV*, 318 morboque fameque. 18) *Aen. II*, 98 hinc spargere voces | In volgum. 19) *ib. VI*, 358 Iam tuta tenebam. 20) *Cf. supra p.* 10 v. 172. 21) *Verg. Ecl. X*, 22 Galle, quid insanis? 22) *Georg. IV*, 1 mellis . . . dona; *Aen. VI*, 225 Turea dona, dapes. 23) *Aen. III*, 256 Quam vos dira fames. 24) *Cf. supra p.* 15 v. 319. 25) *Aen. III*, 250 Accipite . . . haec mea . . . dicta; *Georg. III*, 41; *Aen. IX*, 804 haud mollia iussa; *XII*, 25 haud mollia fatu. 26) *Cf. supra p.* 15 v. 336. 27) *Aen. V*, 565 quem Thracius albis | Portat equus bicolor maculis; *IX*, 49 maculis quem Thracius albis | Portat equus. 28) *ib. V*, 571 invectus equo; *XII*, 651 Vectus equo.

801 Ante equidem¹ nostris indignis morsibus escis²
 Occidet, et nostro dente terendus³ crit,
 Vestra vetata nimis quam moenia nostra caterva
 410 Deserat⁴: haut unquam proelia coepta cadent.
 Is nigra mox nigris percussit pectora pugnibus⁵,
 Ora uncis foedans unguibus⁶ atra miser;
 Et cadit in faciem pereulsus corda pavore⁷
 Infelix pulsans vocibus aethra poli.
 415 Deseruere arces⁸ socii, magnoque stupore
 Mirantur Francos, verbaque dura nimis.
 Zado per immensos currit furibundus acervos⁹:
 'Quo fugitis, cives, quo ve tenetis iter¹⁰?
 'Zado, tibi Franci haec nunc responsa remittunt¹¹
 420 Sat placitura¹², modo quae tamen ante cape:
 Ante suos mandent probroso dente caballos,
 Quam tua castra umquam deseruisse volent.
 'O miseri cives¹³, iam dudum haec ego vobis
 Praedixi¹⁴, cum quis proelia agenda forent;
 425 Nunc quoque consilium quodcumque est utile vobis
 Dicite, quo valeam cetera perficere.
 'Undique¹⁵ namque vides densatim rumpere muros,
 Atque tuos ferro dilacerante mori;
 Cordoba nulla tibi promissa iuvamina mittit,
 430 Undique turbamur Marte, fameque, siti.
 Quid iam restat enim, nisi Francis pace petenda¹⁶
 Mittantur missi, qui celeranter eant?
 Ille quidem frendens vestem conscindit¹⁷, et atros
 Disrumpit crines¹⁸, dilaceratque oculos.
 435 Et sequitur verbis, iterumque iterumque¹⁹ profana
 Cordoba voce vocat²⁰, inlacrimatque diu:
 'O Mauri celeres, quo nunc fiducia cessit²¹?
 Promite nunc vires²² nunc solitas, socii.

407 aescis V 421 probrosa V 438 sotii V

1) *Aen. XI*, 302 Ante equidem. 2) *Sedul. C. Pasch. I*, 157 ieiunis morsibus escam. 3) *Art. Am. I*, 20 dente teruntur equi. 4) *Met. XIV*, 102 Moenia deseruit. 5) *Aen. XII*, 155 manu pectus percussit honestum; *Met. X*, 723 percussit pectora palmis. 6) *Aen. IV*, 673, *XII*, 871 Unguibus ora soror foedans et pectora pugnibus; *XI*, 86 Pectora nunc foedans pugnibus, nunc unguibus ora. 7) *Georg. III*, 106 Corda pavor pulsans; *Iuveni H. euang. I*, 14 Concussit corda pavore. 8) *Aen. VII*, 394 Deseruere domos; *XII*, 698 deserit arces. 9) *ib. X*, 509 ingentes . . acervos; *IV*, 646 Conscendit furibunda rogos. 10) *Aen. X*, 369 Quo fugitis, socii?; *I*, 370, *IX*, 377 Quo ve tenetis iter? 11) *Civium responsum*; *Aen. IX*, 635 Phryges haec Rutulis responsa remittunt. 12) *Cf. supra p. 17 v. 404*. 13) *Zado loquitur*; *Aen. II*, 42 O miseri . . cives; *V*, 671 Heu miserae cives. 14) *Aen. III*, 713 Hos mihi praedixit luctus. 15) *Cives respondent*. 16) *Georg. IV*, 535 Tende petens pacem. 17) *Aen. V*, 685 abscondere vestem. 18) *Met. XI*, 726 Ora, comas, vestem lacerat; *Aen. XII*, 870 Infelix crines scindit . . solutos. 19) *Aen. II*, 770, *III*, 436 iterumque iterumque monebo. 20) *Georg. I*, 388, *Aen. XII*, 483 Voce vocat; *IX*, 303 Sic ait inlacrimans. 21) *ib. VIII*, 395 fiducia cessit | Quo tibi?; *X*, 276 Turno fiducia cessit. 22) *ib. V*, 191 nunc illas promite vires.

Unum, per si quid nostri iam cura remansit¹,
 440 Deprecor; hoc uno munere laetus² ero.
 Ipse ego conspexi, muro qua castra remittunt
 Densa locum, constant raraque linteola,
 Me potero insidias inlaesus ferre per illas:
 Fors, socii, nota currere ad auxilia.
 445 Vos tantum portas summo servate labore,
 Haud timidi, fratres, huc ego dum redeam.
 Nulla quidem fortuna arces vos linqere³ cogat,
 Nec campis, hortor, pergere in arma foras⁴.
 Multa etiam mandata suis dans⁴ cessit ab urbe,
 450 Et latitans furtim praeterit agmen ovans.
 Iamque tenebat iter per laeta silentia noctis⁵;
 Infelix nimium protinus hinnit equus⁶.
 Quo clamore movent custodes agmina castris
 Vocis ad hinnitum⁷, moxque sequuntur eum.
 455 Ille pavore viam linqens, vertitque cavallum,
 Sese praecipitem in agmina densa⁸ dedit.
 Conspicit invisas haud laeta fronte⁹ catervas,
 Infelix nec habet quo eruat ingenio.
 Mox capitur; merito vincitur, haud mora¹⁰, loris,
 460 Ducitur ad regis linteae tecta tremens.
 Fama volans¹¹ totam turbat terroribus urbem¹²,
 Et regem captum nuntiat ore suo¹³.
 Ingeminant luctum¹⁴ matresque patresque iuveneli,
 Hoc puer exiguus¹⁵, hocque puella gemit.
 465 Nec minor in castris passim sonus aethera pulsat¹⁶,
 Laetitiaque fremit unanimi populus¹⁷.
 Interea nox atra¹⁸ cadens Aurora reportat
 Alma diem¹⁹; Franci regia castra petunt²⁰.

454 Voces corr. is V 464 gerit V, gemit corr. F. D.

- 1) *Aen. II*, 595 quonam nostri tibi cura recessit? 2) *Met. XII*, 208 Munere laetus.
 3) *Aen. XII*, 405 Nulla viam Fortuna regit. 4) *ib. IX*, 312 Multa patri mandata dabat
 portanda. 5) *Cf. supra v.* 418; *Aen. V*, 1 iam classe tenebat | Certus iter; *Sedul. C. Pasch.*
IV, 219 per opaca silentia noctis; *Met. VII*, 184 per muta silentia noctis. 6) *Aen. IV*, 657
 heu nimium felix; *Karolus M. et Leo p. v.* 162 (*I*, 370) Hinnit equusque. 7) *Aen. III*, 669 ad
 sonitum vocis. 8) *Aen. IX*, 815 Tum demum praiceps saltu sese omnibus armis | In fluvium
 dedit; *cf. supra p.* 7 v. 95. 9) *Aen. XI*, 238 haud laeta fronte. 10) *Georg. IV*, 548,
Aen. III, 207, *V*, 140 Haud mora. 11) *ib. XI*, 139 Et iam fama volans; *VIII*, 554 Fama volat parvam
 subito volgata per urbem; *XII*, 608 Hinc totam infelix volgatur fama per urbem. 12) *ib. XI*, 147
 maestam incendunt clamoribus urbem; 448 magnisque urbem terroribus inplet. 13) *Vita Hludowici*
c. 13 Zaddo dux Barcinonensis snasus est a quodam sibi ut putabat amico Narbonum usque procedere.
 Qui comprehensus Hludowico regi est adductus. 14) *Aen. VII*, 578 Terrorem ingeminat; *cf. XII*, 609.
 15) *Amor. III*, 10, 22 Exiguus . . . puer. 16) *Karol. M. et Leo p.* 121 (*I*, 369) vastus fragor aethera
 pulsat. 17) *Aen. IX*, 637 Laetitiaque fremunt. 18) *ib. I*, 89 nox incubat atra; *II*, 360, *V*, 721,
VI, 272 nox atra. 19) *Aen. V*, 64 si nona diem mortalibus alnum | Aurora extulerit; *XI*, 182
 Aurora interea . . . alnum | Extulerat lucem. 20) *Aen. IX*, 315 Castra inimica petunt, *V*, 668,
X, 635.

801

Tum Caroli soboles pacato pectore fatur¹,
 470 Atque suis famulis dicta benigna dedit²:
 'Zadun ad Hispanas cupiens properare catervas,
 Auxilium poscens, armaque sive pares,
 Captus adest nolens, vinetusque tenetur³ inermis
 Ante fores, nostros non fugit ante oculos.
 475 Fac, Vilhelme, suos possit quo cernere muros,
 Et iubeat nobis pandere claustra celer.'
 Nec mora⁴, Zado manum sequitur religatus habenis,
 Et procul expansam sustulit arte manum⁵.
 Nam prius abscedens sociis praedixerat ipse:
 480 'Seu fortuna nequam, prospera sive cadat⁶,
 Nescio; si casu Francorum incurrero turmis,
 Vos tamen, ut dixi, castra tenete⁷, precor.'
 Tum manus ad muros tendens⁸ vocitabat amicos:
 'Pandite iam⁹, socii, claustra vetata diu.'
 485 Ingeniosus item digitos curvabat, et unguis¹⁰
 Figebat palmis, haec simulanter agens,
 Hoc autem inditio signabat castra tenenda,
 Sed tamen invitus 'pandite' voce vocat¹¹.
 Hoc vero agnoscens Vilhelmus concitus illum
 490 Percussit pugno, non simulanter agens;
 Dentibus infrendens¹² versat sub pectore curas¹³,
 Miratur Maurum, sed magis ingenium.
 'Credito, ni quoque regis amorque timorque vetaret,
 Haec tibi, Zado, dies ultima sorte foret¹⁴.'
 495 Interea Zadun Franco custode tuetur¹⁵,
 At socii flentes castra¹⁶ tenere parant.
 Altera luna suos complebat in ordine soles¹⁷,
 Rex Francique simul castra vetata petunt¹⁸.
 Machina densa sonat, pulsantur et undique muri¹⁹,
 500 Mars furit²⁰, ante cui non fuerat similis.
 Crebra sagitta cadit²¹, vi funda retorta fatigat,
 Rex agit illud opus, accelerando duces.

474 fuit *V*, fugit *coni. W*481 incurrere *V*, incurrero *corr. Mur.*484 sotii *V*

1) *Aen. X*, 556 haec inimico pectore fatur; *II*, 107 et ficto pectore fatur. 2) *Fast. V*, 572 talia dicta dedit. 3) *Rem.* 529 vincetusque teneris. 4) *Cf. supra p. 12 v. 245.* 5) *Fast. III*, 364 notas sustulit ille manus. 6) *Aen. IX*, 40 Namque ita discedens praeceperat optumus armis | Aeneas: si qua interea fortuna fuisset; 282 tantum fortuna secunda | Aut adversa cadat. 7) *ib.* 43 Castra . . servarent. 8) *Aen. III*, 592 manus ad litora tendit; *VI*, 314 Tendebantque manus; *X*, 667, *Met. XI*, 726. 9) *Aen. VII*, 641, *X*, 163 Pandite nunc, *Met. XV*, 623. 10) *Met. X*, 699 digiti curvantur in unguis. 11) *Cf. supra p. 18 v. 436; Aen. VI*, 247 voce vocans Hecaten. 12) *Aen. III*, 664, *VIII*, 230, *X*, 715 Dentibus infrendens. 13) *Cf. supra p. 11 v. 218; Aen. V*, 701 pectore curas | Mutabat versans. 14) *Aen. IX*, 759 Ultimus ille dies bello gentique fuisset. 15) *Aen. I*, 564 custode tueri. 16) *ib. X*, 841 At Lausum socii . . | Flentes; *VIII*, 603 tata tenebant | Castra, *cf. supra v. 314.* 17) *i. e. dies; Aen. III*, 645 Tertia iam lunae se cornua lumine complent. 18) *Cf. supra p. 19 v. 468.* 19) *Ex Ponto III*, 1, 25 murus pulsatur ab hoste; *IV*, 14, 28. 20) *Georg. I*, 511 saevit . . Mars. 21) *Cf. supra v. 311-312.*

Iam Mauri miseri nec muros scandere¹ celsos 801
 Audent, nec turri cernere castra volent:
 505 Ac velut in parvo volucrum fors turba natantum²
 Cum residet pavitans flumine fisa male³,
 Armiger ecce Iovis⁴ caelo descendit ab alto⁵,
 Inventas circum pervolitatque diu⁶;
 Hae caput in fundum mittunt, relevantque sub auras,
 510 Ista algis recubat, illa repressa luto;
 Instat at ille super pennis, tremulasque fatigat,
 Quae caput in ventos sublevat, ille rapit⁷ —
 Non aliter Mauros timidos fugitando per urbem
 Insequitur gladius undique, morsque, pavor⁸.
 515 Tum rex ipse pius crispans hastile lacerto⁹,
 Inque urbem adversam compulit ire celer.
 Hasta volans¹⁰ mediae ventis se contulit urbi,
 Marmore subiecto figitur acta¹¹ nimis.
 Hoc signo Mauri turbati corda pavore¹²
 520 Mirantur ferrum, plus iacientis opus¹³.
 Quid facerent¹⁴? Iam rex aberat, iam pugna tepebat,
 Maurorum primos abstulerat gladius¹⁵.
 Tandem iam victi nimium belloque fameque¹⁶,
 Consilio unanimi reddere castra volunt.
 525 Panduntur portae¹⁷, penetralia cuncta patescunt¹⁸,
 Servitio regis urbs labefacta venit.
 Protinus optata sternuntur, haud mora¹⁹, in urbe
 Franci victores, hostibus inperitant²⁰:
 Sabbatum erat sacrum, cum res est ista peracta,
 530 Quando prius Francis urbs patefacta fuit²¹.
 Namque sequente die festo conscendit in urbem
 Rex Hludowicus ovans solvere vota deo²².
 Mundavitque locos, ubi daemonis alma colebant,
 Et Christo grates reddidit ipse pias.
 535 Missis, dante deo, remeat custodibus aedes
 Ad proprias victor rex populusque suus.
 Ducitur interea ad Carolum longo ordine praeda²³
 Maurorum spoliis muneribusque ducum,

517 media V, mediae corr. Watt.

519 corde V, corda coni. P.

524 unanimi V

1) *Aen. IX*, 37 Ascendite (ac scandite) muros. 2) *Georg. III*, 541 genus omne natantum.
 3) *Met. XV*, 827 non bene fisa. 4) *Aen. IX*, 564 Iovis armiger; *Met. XV*, 386 Armigerumque Iovis.
 5) *Aen. VIII*, 423 caelo descendit ab alto. 6) *ib.* 24 omnia pervolitat late loca. 7) *ib. XII*, 250
 pedibus rapit. 8) *ib. II*, 369 ubique pavor et plurima mortis imago. 9) *ib. I*, 313, *XII*, 165 Bina
 manu . . crispans hastiliu; *XI*, 561 adducto contortum hastile lacerto. 10) *ib. IX*, 411, *XII*, 270 Hasta volans.
 11) *ib. IX*, 746 portaeque infigitur hasta; *XII*, 130 Defigunt telluri hastas. 12) *Cf. supra v.* 413.
 13) *Cf. supra v.* 492. 14) *Aen. IX*, 228 Quid facerent?; *Art. Am. II*, 479. 15) *Aen. X*, 394 caput . .
 abstulit ensis. 16) *Cf. supra v.* 393; *V. Hludowici c.* 13. 17) *Aen. II*, 27 Panduntur portae. 18) *ib.* 483
 atria longa patescunt; | Adparent . . penetralia regnum. 19) *Cf. supra v.* 459. 20) *Aen. XII*, 719
 Quis nemori inperitet. 21) *Venanti Fort. C. VIII*, 3, 178 urbs patefacta poli. 22) *Fast. IV*, 932 solvere
 vota tibi; *Met. VIII*, 152, *IX*, 708. 23) *Aen. XI*, 79 longo praedam iubet ordine duci; *Chron.*
Moissiac. 803 regem vero civitatis illius Sathon vincitum compedibus misit ad patrem suam Karolum regem.

801 Arma et loricae, vestes galeaeque comantes ¹,
 540 Partus equus faleris ², aurea frena simul.
 Zado tremens nimium, nolensque revisere Francos,
 Pergit et ipse pigro consociante gradu.
 Bigo catus properans antevolat agmen ³, et aulam
 Primus adest Caroli, nuntia lacta ferens.
 545 Fama recens ⁴ totam commiscuit ocius aulam,
 Caesareas aures mox penetravit ovans ⁵.
 Bigo vocatus adest ⁶, plantis dat basia celsis ⁷,
 Et sequitur verbis ordine iussa sibi ⁸:
 'Filius ecce pio transmittit munera patri,
 550 Augusto Carolo rex Hludowicus enim,
 Munera, quae gladio, scuto, proprioque lacerto
 Extulit a Mauris victor habenda sibi.
 Regem etiam vobis urbis, quem cepit in armis,
 Misit, adest Zadun Caesaris ante oculos.
 555 Urbs, quae Francorum multos populaverat olim,
 Victa iacet bello, regia iussa petens ⁹.
 Tum Carolus Caesar placido haec edidit ore ¹⁰,
 Ad caelum tendens lumina cum manibus ¹¹:
 'Gratia celsithroni comitetur maxima prolem
 560 Dilectam, maneat gratia nostra sibi.
 Munere pro tali quas possum solvere grates ¹²,
 Proles digna, deo pro meritis propriis?
 O soboles praeclara nimis, quam semper amavi,
 Corde tenens ¹³ retulit quod patriarcha mihi.
 565 Paulinus quondam — fama est — patriarcha ¹⁴ benignus
 Venerat ad sedes rege iubente pias.
 Cumque die quadam ecclesia resideret in alma,
 Attonitus Christo psalleret ille melos,
 Contigit, ut Carolus, soboles praeclara, parentis
 570 Oratu procerum pergeret auctus ope;
 Isque aram properans cum processisset ad illam,
 Quo sacer antistes munia digna dabat,
 Paulinus, quis at ille foret, mox flagitat ultro;
 Intendens famulus reddidit orsa ¹⁵ sibi.
 575 Ille ut cognovit primam sobolem hunc fore regis,
 Conticuit; coeptum ille peragrat iter ¹⁶.

553 quam coepit *V*, quem *corr. W* 560 oratia *V* 563. 569 soboles *V* parenti *V*, *corr. W*
 567 Namque *VH*, cumque *corr. Mur*.

1) *Aen. XII*, 925 Loricae et clipei; *III*, 468 galeae cristasque comantes; *II*, 391 comantem | . . . galeam.
 2) *Cf. supra p. 12 v. 219*; *Aen. VIII*, 168 Frenaque . . . aurea. 3) *Aen. IX*, 47 Turnus ut ante volans
 tardum praecesserat agmen. 4) *Venanti Fort. C. VI*, 5, 281 Fama recens . . . perculit aures. 5) *Met.*
XII, 42 penetratque cavas vox omnis ad aures; *V*, 256 Fama . . . pervenit ad aures. 6) *Aen.*
III, 395 aderitque vocatus Apollo. 7) *Cf. supra p. 10 v. 178*. 8) *Aen. IV*, 538 Iussa sequar;
Georg. III, 40 sequamur | . . . iussa, *cf. supra p. 18 v. 435*. 9) *Cf. supra v. 178*. 10) *Cf.*
supra p. 14 v. 287. 11) *Aen. II*, 405 Ad caelum tendens ardentia lumina frustra. 12) *Ecl. V*, 53,
Aen. V, 651 tali . . . Munere; *Aen. XI*, 508 quas dicere grates | . . . parem?; *I*, 600 grates persolvere
 dignas. 13) *Fast. IV*, 160 corde tenet. 14) *Aquileiensis, de quo cf. t. I*, 123 *sqq.* 15) *Aen.*
XI, 123 sic ore vicissim | Orsa refert. 16) *Cf. supra v. 128*; *Fast. I*, 188 peragrat coeptum . . . ut . . . iter.

Denique post spatium Pippinus venerat heros 801
Magnanimum iuvenum¹ cum comitante choro,
Paulinus celerans famulum compellat eundem,
580 Et rogat; ille iterum vera referre² parat.
Praesul ut agnovit³ nomen, regique recordans
Mox caput inclinans: pergit at ille celer.
Ultimus ecce venit Hludowicus, et ocius aram
Amplectens supplex sternitur atque solo⁴.
585 Inlacrimansque diu⁵ precibus poscebat Olympi
Regnantem⁶ Christum, quo sibi ferret opem.
Hoc sacer⁷ aspiciens, sella se sustulit ardens
Compellare sacrum cum pietate virum⁸.
Antea nam, Pippin Caroloque abeunte, sedili
590 Haeserat, et nullis vocibus orsa dabat.
Denique rex vatem prostrato corpore adorat⁹,
Paulinus regem suscipit ecce pium.
Hymnica dicta dedit vario sermone referta¹⁰:
‘Perge’, ait, ‘ad Carolum pro pietate. Vale.’
595 Caesaris ut primo vates pervenit ad aurem¹¹,
Ordine cuncta suo¹² haec recitavit ei:
‘Si deus e vestro Francorum semine regem
Ordinat, iste tuis sedibus aptus erit¹³.’
Haec paucis sapiens Carolus pandebat alumnis,
600 Quorum causa sibi credula sive placens.
Missum iterum revocat, quaerit quoque in ordine cuncta¹⁴,
Qualiter insignis urbs dominata foret,
Quo rex ingenio Zadun comprehensus adesset,
Quosque duces bello straverit ipse fero.
605 Bigo bonus recitans narratque per omnia vera,
Cuius verba pius Caesar honore colit.
Caesar laetus ei pateram, qua forte bibebat,
Porrigit, ille bibit impiger hausta meri¹⁵.
Mox famulum donis variisque honoribus¹⁶ ornans,
610 Misit et ad sobolem munera magna¹⁷ suam.

585 olymphi V 602 an domitata? (sed cf. Aen. II, 363 urbs .. dominata) 604 strauerat V, stravorit corr. IV

1) *Georg. IV*, 476, *Aen. VI*, 307 Magnanimum heroum; cf. *supra* p. 17 v. 386. 2) *Mct. III*, 659, *VII*, 704 vera referre. 3) *Aen. XII*, 869 ut .. stridorem adgnovit. 4) *ib.* *XI*, 485 Pronum sterne solo; *Fast. IV*, 654 Sternitur .. solo; *Karol. M. et Leo* p. 456, 502 (*I*, 377, 379) Sternitur et supplex. 5) Cf. *supra* p. 18 v. 436. 6) *Aen. VII*, 558 summi regnator Olympi, *X*, 437. 7) *pro sacerdos. Eadem voce multis aliis in locis utitur poeta noster MUR.* 8) *Aen. VIII*, 163 mens .. ardebat amore | Compellare virum; *II*, 280, *III*, 299. 9) *Iuveni H. euang. III*, 443 Tum servus dominum prostrato corpore adorat. 10) Cf. *supra* p. 10 v. 172, 177; *Aen. I*, 748 vario .. sermone, *VIII*, 309. 11) Cf. *supra* p. 13 v. 259. 12) *Aen. XI*, 240 responsa resposcit | Ordine cuncta suo. 13) *Vaticinium istud de Hludowici Pii post Caroli Magni parentis sui mortem successione ad imperium Alcuino abbati celeberrimo tribuit auctor vitae eius fere aequalis c. 10 (Iaffé Monum. Alcuiniana p. 23).* 14) Cf. *supra* v. 596. 15) *Aen. I*, 738 Tum Bitiae dedit increpitans; ille impiger hausit | Spumantem pateram; *Karol. M. et Leo* 530 (*I*, 379) bibunt pateris spumantia vina. 16) *Aen. VIII*, 617 donis et tanto laetus honore. 17) *Art. Am. II*, 275 munera magna petuntur.

Laudibus et donis pergīt celeranter onustus,
 Lactus et ad regem pervenit¹ ecce suum.
 Lactus ut exul eat Pippii in regna potentis,
 Conferat altitonans, Caesar et ipse potens.
 615 Laetitiae ergo, libelle, habeas sub nomine finem,
 Fratribus ut ternis consociatus eas.

EXPLICIT LIBER PRIMUS.

INCIPIT LIBER SECUNDUS.

813 Iamque, favente deo, Francos pax undique habebat,
 Straverat² adversos Marsque deusque viros.
 Namque senex Carolus Caesar venerabilis orbi
 Concilium revocat³ ad sua tecta novum.
 5 Aurato residens solio sic cepit ab alto⁴,
 Electi circum quem resident comites⁵:
 'Audite, o proceres, nostro nutrimine freti⁶,
 Agnita narro quidem, veraque credo satis;
 Dum mihi namque foret iuvenali in corpore virtus⁷,
 10 Viribus atque armis ludere cura fuit;
 Non torpore meo turpique pavore, fatebor⁸,
 Francorum fines gens inimica⁹ tulit.
 Iam quoque sanguis hebet, torpescit dira senectus¹⁰,
 Florida canities lactea colla¹¹ premit.
 15 Dextera bellatrix¹² quondam famosa per orbem,
 Sanguine frigente¹³, iam tremebunda cadit.
 Proles nata mihi¹⁴ superis abscessit ab oris¹⁵,
 Ordine functa suo heu tumulata iacet¹⁶,
 Sed quoque quae potior dominoque placentior olim
 20 Visa fuit, semper est mihi cessa¹⁷ modo.
 Nec vos deseruit Christus, quin germine nostro
 Servaret, Franci, nunc sobolem placitam.
 Illa meis semper delectans inclita iussis
 Paruit¹⁸, atque meum edidit imperium.
 25 Semper amore dei ecclesiarum iura novavit¹⁹,
 Credita regna sibi contulit in melius.

1) *Met.* VIII, 89 Pervenit ad regem. 2) *Aen.* XII, 944 Straverat atque. 3) *Aen.* VI, 433, X, 2, *Met.* I, 167 Conciliumque vocat. 4) *Aen.* XI, 301 solio rex infit ab alto. 5) *ib.* 655 At circum lectae comites. 6) *Cf. supra* p. 9 v. 131; *Aen.* III, 103 Audite, o proceres. 7) *ib.* V, 475 Et mihi quae fuerint iuvenali in corpore vires. 8) *Cf. supra* p. 15 v. 335; *Aen.* II, 400 formidine turpi. 9) *Aen.* I, 67 Gens inimica mihi. 10) *ib.* V, 395 gelidus tardante senecta | Sanguis hebet, frigentque . . vires. 11) *V. Karolī* c. 22 canitio pulchra; *Aen.* VIII, 660 lactea colla. 12) *ib.* I, 491 Penthesilea . . 493 Bellatrix. 13) *Cf. supra* v. 3; *Met.* IV, 133 tremebunda videt . . | Membra. 14) *Pippinus et Carolus.* 15) *Met.* X, 26 Supera . . in ora. 16) *Ex Ponto* I, 6, 49 iaceam tumulatus arena. 17) *concessa.* 18) *Met.* I, 385 iussisque deae parere; *Trist.* V, 9, 34 Parebo iussis . . tuis. 19) *Art. Am.* II, 42 naturae iura novanda.

Vidistis, quae olim Maurorum funere misit, 813
 Regem, arma et vinctos, magna trophea simul ¹.
 Vos mihi consilium fido de pectore ², Franci,
 30 Dicite; nos prompte mox peragamus idem.²
 Tunc Heinardus erat Caroli dilectus amore ³,
 Ingenioque sagax et bonitate vigens ⁴,
 Hic cadit ante pedes, vestigia basiat alma ⁵,
 Doctus consiliis incipit ista prior ⁶ :
 35 'O Caesar, famose polo, terraque marique ⁷,
 Caesareum qui das nomen habere tuis,
 Addere consiliis nil nostrum est posse, nec ulli
 Mortali potius Christus habere dedit.
 Quae tibi corde deus miseratus contulit, hortor,
 40 Quantocius parens omnia perficias.
 Filius, alme, tibi praedulcis moribus extat,
 Pro meritis qui quit regna tenere tua ⁸.
 Hunc petimus cuncti ⁹, maiorque minorque popellus,
 Hunc petit ecclesia, Christus et ipse favet.
 45 Hic valet imperii post tristia funera ¹⁰ vestri
 Iura tenere armis, ingenioque, fide.⁷
 Annuit at Caesar lactus, Christumque precatur,
 Mittit et ad sobolem mox celerando suam ¹¹.
 Tempore namque illo Hludovic bonus Aquitanorum,
 50 Ut supra cecini, regna tenebat ovans ¹².
 Quid moror ¹³? extemplo patris pervenit ad aulam;
 Gaudet Aquis clerus, plebs, proceresque, pater.
 Incipit haec iterum Carolus, per singula verba ¹⁴
 Dilectae proli narrat et exposuit:
 55 'Nate, deo ¹⁵ care et patri populoque subacto,
 Quem mihi solamen cessit habere deus,
 Cernis at ipse meam senio properante senectam ¹⁶
 Deficere, et tempus mortis inesse mihi.
 Prima mei cura regni moderamina constant,
 60 Quae inmerito mihimet contulit ipse deus.
 Non favor aut levitas humanae mentis adarguet,
 Quae tibi, crede, loquor, sed pietatis amor ¹⁷.

27 quae dona olim *VH*, dona *omisi* 44 aecclesia *V*

1) *Aen.* XI, 172 Magna tropaea ferunt. 2) *Met.* IX, 248 pectora ... | Fida. 3) *Caroli familiaris notissimus*; *Aen.* I, 344 miserae dilectus amore. 4) *Venanti Fort. C. VII*, 14, 12 Ingenio sollers et probitate sagax; *V*, 9, 11, *IX*, 1, 23 bonitate placens. 5) *Cf. supra p. 22 v. 547*. 6) *Ecl.* V, 10 Incipe, Mopse, prior; *Aen.* IX, 319 Prior Hyrtacides sic ore locutus. 7) *Aen.* X, 162 terraque marique. 8) *Aen.* VII, 735 Capreas cum regna teneret; *Met.* V, 277 iniustaque regna tenebat; *Ep.* I, 106 regna tenere potest. 9) *Aen.* III, 276 Hunc petimus fessi; *cf. supra p. 12 v. 223*.
 10) *Georg.* IV, 256 tristia funera; *Amor.* II, 6, 41 Tristia .. funera. 11) *Einhardi ann.* 813 evocatum ad se apud Aquasgrani filium suum Hludoicum Aquitaniae regem. 12) *Cf. supra v. 42*.
 13) *Aen.* II, 102, IV, 325, VI, 528 Quid moror? 14) *Aen.* III, 348 verba inter singula. 15) *ib.* I, 582, 615 Nate dea. 16) *V. Karoli c.* 30 cum iam et morbo et senectute premeretur ... senectute confectus. 17) *Venanti Fort. C. VI*, 1a, 4 Non trahit ingenium, sed tuus arguet amor.

813 Francia me genuit¹, Christus concessit honorem,
 Regna paterna² mihi Christus habere dedit.
 65 Haec eadem tenui, nec non potiora recepi,
 Christicoloque fui pastor et arma gregi.
 Caesareum primus Francorum nomen adeptus³,
 Francis Romuleum nomen habere dedi.⁴
 Haec ait⁵, et capiti gemmis auroque coronam⁵
 70 Inposuit⁶, pignus imperii, sobolis:
 'Accipe, nate, meam, Christo tribuente, coronam,
 Imperiique decus suscipe⁷, nate, simul.
 Qui tibi concessit culmen miseratus honoris⁸,
 Conferat ipse tibi posse placere sibi.'
 75 Tum pater et soboles praestanti munere lacti⁹,
 Prandia magna colunt cum pietate dei.
 O festiva dies multos memoranda per annos¹⁰!
 Augustos geminos, Francia terra, tenes.
 Francia plaude libens¹¹, plaudat simul aurea Roma¹²,
 80 Imperium spectant cetera regna tuum¹³.
 Tum Carolus sapiens multis suadebat alumnum,
 Diligat ut Christum, ecclesiamque colat¹⁴.
 Amplexans nimium libavit et oscula pulcra¹⁵,
 Dat licitum ad propria¹⁶, verba suprema sonat.
 85 Tempore non multo senio maturus et annis¹⁷
 Visitat antiquos funere Caesar avos¹⁸.
 Funera digna parant, mandantur membra sepulcro¹⁹
 Basilica in propria, quam sibi fecit Aquis²⁰.
 Mittitur interea, narret qui²¹ funera nato
 90 Patris; adest Rampho qui celer ire parat²².

814
 Ian. 28.

66 fuit V 75 praestandi V (cf. *Aen. V*, 361 praestanti munere donat) 78 frantia V 84 subraema V

1) *Anthol. lat. ed. Riese* 668, 1 Corduba me genuit. 2) *Aen. III*, 121 regnis . . paternis; *Ov. Ep.* IV, 122 regna paterna. 3) *Nasonis Ecl. I*, 38 (*I*, 386) senioris nomen adeptus; *Met. VIII*, 151, *Fast. IV*, 420 nomen adeptus. 4) *Aen. I*, 297, X, 285 Haec ait et. 5) *Aen. I*, 655 duplicem gemmis auroque coronam; *Met. XIII*, 704 claramque auro gemmisque coronam. 6) *Einhardi V. Karoli c.* 30 impositoque capiti eius diademate; *Ann. Weissenb.* 813 III. Id. Sept. Hludowicus imperator factus est; *Thegani V. Hludow. c.* 6 (*SS. I*, 111, II, 591). 7) *V. Karoli l. l.* consortem sibi totius regni et imperialis nominis heredem constituit. 8) Cf. *Theodulf. ad Hludwic.* 4 (*I*, 537) Gaudia concedat, qui tibi scepra dedit. 9) *Met. XII*, 208 Munere laetus abit. 10) *Venanti Carm. III*, 8, 1 Inluxit festiva dies; *Aen. II*, 363, IX, 85 multos dilecta per annos. 11) *Venanti Fort. C. III*, 7, 17 Gallia plaude libens. 12) *Ov. Art. Am. III*, 113 aurea Roma. 13) *V. Karoli c.* 30 Auxitque maiestatem eius hoc factum et exteris nationibus non minimum terroris incussit. 14) *Chron. Moissiac.* 813 (*SS. II*, 259) Docet autem eum pater, ut in omnibus praeceptum domini custodiret; *Thegan. c.* 6. 15) *Thegan. V. Hlud. c.* 6 amplexantes enim se et osculantes propter gaudium amoris flere coeperunt; *Aen. I*, 256 Oscula libavit. 16) *licentiam redeundi in Aquitaniam.* 17) *Met. VIII*, 617 Lelex animo maturus et aevo; *XIV*, 617 maturior annis; *Aen. IX*, 246 annis gravis atque animi maturus; *V*, 73 aevi maturus; cf. *supra p.* 13 *I*, 257. 18) *Venanti Fort. C. IV*, 6, 16 Pergit ad antiquos plebe gemente patres. 19) *Aen. XI*, 22 corpora terrae | Mandemus; *X*, 558 onerabit membra sepulchro. 20) *V. Karoli c.* 31 in ea basilica, quam ipse . . in eodem vico construxit. 21) *Aen. VIII*, 9 Mittitur et . . | Qui petat . . 22) *V. Hludowici c.* 21 (*SS. II*, 618) missus est Rampho ad eum ab eis, qui sepulturam eius curarunt, cf. *Simson Ludwig der Fr. I*, 11; *Aen. I*, 678 puer ire parat.

Nocte dieque volat, terras perlabitur amplas¹,
 Pervenit tandem, quo Hludowicus erat.
 Trans fluvium Ligeris locus est quippe uber et aptus;
 Cingitur hinc silvis², hinc quoque planitie.
 95 At medius placido fluviorum gurgite vernat,
 Piscibus est habilis, est locuplesque feris.
 Quo Hludowicus ovans praecelsa palatia³ struxit,
 Quaeris? Inest Thedwat nomen, amice, sibi⁴.
 Huc pia subiectae censebat munia plebi,
 100 Clerum seu populum cum pietate regens,
 Cum subito penetrans totam commiscuit aulam⁵
 Rampho, ferens Caroli funera mesta⁶ pii.
 Haec ut fama boni pervenit regis ad aures⁷,
 Illico tristatur, flet, lacrimatque patrem.
 105 Inter cunctantes concurrunt Bigo ministros⁸ —
 Suetus erat dominum visere mane suum —
 Hortatur siccare genas, deponere fletus⁹:
 'Alter', ait, 'causa est nunc peragenda tibi.
 Haec ut nota manent vestro sub pectore, princeps,
 110 Humani generis sors tenet ista viros¹⁰.
 Nos omnes, fateor, porro properabimus illuc;
 Non tamen ex illis quis repedare valet¹¹.
 Surgite, et ecclesiam cuncti properemus in almam;
 Hymnica vota deo psallere tempus adest¹².
 115 Auscultans famulum tandem surrexit, et omnes
 Hortatur secum solvere vota deo¹³.
 Nox fuit illa quidem, psalmis hymnisque referta,
 Missarum modulis atque peracta dies.
 Tertia iamque dies claro surgebat Olympo¹⁴,
 120 Resplendetque suis Phoebus in orbe comis,
 Cum undique turba ruit Francorum concita regnis¹⁵,
 Regis in occursum plebs petit omnis ovans,
 Et Caroli proceres prorsus regnique priores,
 Atque sacerdotum currit amica cohors.
 125 Densanturque viae¹⁶, replentur claustra domorum;
 Non capitur tecto, scandit in alta domus¹⁷.

96 locuplexque VII 119 olympo V

1) *Met.* II, 343 Nocte dieque vocant; XII, 46; *Ex Ponto* III, 1, 40; *Aen.* I, 147 summas ... perlabitur undas. 2) *Met.* V, 387 Silva ... cingens. 3) *Venanti C. VII*, 14, 7 celsa palatia regis. 4) *V. Hludowici C.* 20 in loco cuius vocabulum est Theotwadus (nunc Doué); *Einhardi ann.* apud Tedoadum villam, ubi et ipse tunc hibernabat. 5) *Cf. supra p.* 22 v. 545. 6) *Fast. VI*, 660 maestas ... funeribus; *cf. supra v.* 45. 7) *Cf. supra p.* 7, 13 v. 65, 259. 8) *Georg. III*, 488 Inter cunctantes cecidit moribunda ministros; *de Bigone cf. supra p.* 10 v. 179. 9) *Met.* X, 362 Flere vetat siccantque genas. 10) *Venanti Fort. C. IX*, 2, 1—2 sors inrevocabilis horae | Quod generi humano tristis origo dedit. 11) *ib.* 63 migrabo cum omnibus illuc; | Ibimus hinc omnes, nemo nec inde redit. 12) *Cf. supra p.* 23 v. 593; *Aen. XII*, 96 tempus adest. 13) *Cf. supra p.* 21 v. 532. 14) *Aen. III*, 588 Postera iamque dies primo surgebat Eoo. 15) *Met. VII*, 475; *XV*, 729 Huc omnes populi passim ... | Obvia turba ruit; *Aen. VI*, 305 Huc omnis turba ... effusa ruebat. 16) *Georg. I*, 248 densantur ... tenebrae; *Karol. M. et Leo* 475 (I, 378) campi densantur aperti. 17) *Karol. M. et Leo* 113 Scandit ad astra domus.

- 814 Flumina non retinent trepidos, nec horrida silva¹,
 Nec glacialis hiemps², nec pluviosa dies.
 Qui rate non valuit, satagens hic forte natatu
 130 Trans fluvium Ligeris certat abire prior.
 O quantos populos celsa de rupe videres³
 Absque rate in fluvium se dare praecipites⁴!
 Aurelianenses illos risere natantes⁵;
 Turre vocant summa: 'Litus amate⁶, viri'.
 135 Unus amor cunctis erat⁷, omnibus una voluntas,
 Cernere quo faciem regis ad usque queant.
 Conveniunt tandem⁸, recipit quos rex pius omnes
 Ordine quemque suo cum pietatis ope.
 Aurelianus ovans Caesar mox visitat urbem⁹,
 140 Quo vexilla crucis¹⁰ sive, Aniane, manes.
 Heburti felix, qui primo hanc perficis arcem,
 Seu, Maximine, sancteve Avite, micas.
 Inde Parisiacas properant cito visere sedes¹¹,
 Quo Stephanus martyr culmina summa tenet,
 145 Quo, Germane, tuum colitur, sanctissime, corpus,
 Quo Genuvefa micat, virgo dicata deo.¹²
 Irmino, plaude libens¹³, quod, saepius ecce rogasti,
 Caesaris adventum, dante tonante¹⁴, vides.
 Nec tua praeteriit, Dionisi, culmina, martyr,
 150 Quin adiens tibimet posceret auxilium¹⁵.
 Hinc iter arripiunt¹⁶, Francorum regna peragrant,
 Tramite pacifico rex Aquis ingreditur¹⁷.
 Eia Camena¹⁸, deum precibus pulsare supinis¹⁹
 Restat, quo nobis conferat eloquium.
 155 Quid prius incipiam? cum, quae gerit omnia, prima
 Constant atque micent gesta benigna viri²⁰.

127 corrida V 146 genuveffa V

1) *Aen. IX*, 381 Silva . . | Horrida. 2) *Aen. III*, 285, *Met. II*, 30 Et glacialis hiems.
 3) *Aen. VIII*, 604 celsoque omnis de colle videri | Iam poterat legio. 4) *ib. IX*, 815 Tum denum
 praeceps saltu sese . . | In fluvium dedit, *cf. supra p. 19 v. 456*. 5) *Aen. V*, 181 Illum et labentem
 Teuceri et risere natantem. 6) *Ov. Ep. XVII*, 31 summa . . turre; *Aen. V*, 163 Litus ama. 7) *Georg.*
IV, 184 Omnibus una quies operum, labor omnibus unus, 212 mens omnibus una est; *Aen. XII*, 282
 Sic omnes amor unus habet. 8) *Aen. IX*, 778 Tandem . . | Conveniunt. 9) *V. Hludowici c. 21*
 Qui cum Aurelianam devenisset ad urbem, *cf. supra p. 21 v. 531*. 10) *S. Crucis ecclesia cathedralis*
Aurelianensis; deinceps alias, quae Aurelianus et Parisius extabant, ecclesias recenset; Sedul. C. Pasch.
I, 321 crucis vexilla coruscant. 11) *Venanti Fort. V. S. Martini IV*, 636 Inde Parisiacam placide
 properabis ad arcem; *Aen. I*, 415 sedesque revisit. 12) *Venanti Fort. C. II*, 16, 126 Nunc thalamis
 Christi virgo dicata micat. 13) *Cf. supra v. 79; abbas S. Germani, qui Caroli M. testamento sub-*
scripsit, cf. Einhardi ann. 812 cod. 7, S. Germani 812 (SS. I, 200, III, 167). 14) *Theodulf. ad*
Aiulf. 6 (I, 560) dante tonante. 15) *Venanti Fort. C. II*, 16, 166 Auxilium posco. 16) *ib. VI*, 5,
 125 Hinc iter arripiunt. 17) *V. Hludowici c. 21* die tricesimo postquam ab Aquitania promovit
 palatio Aquisgrani pedem feliciter intulit. 18) *Theodulf. in die resurrect. 1 (I, 553) Eia Camena*
 libens. 19) *Aen. IV*, 205 Iovem manibus . . orasse supinis. 20) *Venanti Fort. C. II*, 16, 25 Quae
 prius incipiam sacri miracula facti, | Cum, quidquid facias, omnia prima micent?

Denique limitibus firmatis ordine regni,
 Finibus imperii dispositisque simul,
 Protinus expendit thesauros largus avitos
 160 Pro mercede patris atque animae requie,
 Quaeque patrum virtus, Carolus congesserat ipse,
 Pauperibus tribuit¹ ecclesiisque sacris.
 Aurea vasa² dedit, vestes seu pallia multa,
 Argenti cumulat ampla talenta³ meri.
 165 Spargit opes varias, arma, innumerandaque valde
 Munera distribuit, pauper, habenda tibi.
 O felix⁴ Carolus, sobolem qui liquit in orbe,
 Qui satagit, caeli quo pater intret iter.
 Carceris antra aperire iubet, trusosque relaxat⁵,
 170 Exilio relevat pro pietate viros.
 Mira facit⁶, prorsus memori narranda relatu,
 Unde sui fama nunc super astra manet⁷.
 Eligit extemplo missos, quos mittat in orbem⁸,
 Quorum vita proba sit, generosa fides⁹,
 175 Munera quos nequeant flecti¹⁰, nec saeva potentum¹¹
 Blandities¹², favor, aut ingeniosa lues,
 Qui peragrent celeres Francorum regna perampla,
 Iustitiam faciant iudiciumque¹³ simul.
 Quos pater, aut patris sub tempore presserat urgens
 180 Servitium, relevent, munere¹⁴ sive dolo.
 O quantos qualesque viros¹⁵, quos aspera iura
 Lexque aurata premit atque potens precio,
 Liberat ipse potens, et libertatis honorem
 Praestat habere sui Caesar amore patris¹⁶!
 185 Atque suis manibus praefirmat munere chartas,
 Degere quis cuncto tempore iure queant.
 Belliger ipse pater cum regna acquireret armis¹⁷,
 Intentus bellis assiduusque foret,
 Tum vitium hoc passim spissis succrevit aristis,
 190 Sed tamen adveniens mox, Hludowice, secas.

162 aecclesiisque V

174 broba V

186 cunto V

1) *Venanti C. IV*, 18, 19, 20, *VI*, 5, 244 Pauperibus tribuens. 2) *ib. IX*, 2, 117 aurea vasa. 3) *Aen. V*, 112 Perfusae vestes, argenti aurique talentum; 248 argenti . . talentum; *X*, 526 defossa talenta | Caclati argenti; 531 Argenti atque auri . . multa talenta. 4) *Aen. III*, 480 o felix nati pietate. 5) *Georg. I*, 419 quae densa, relaxat. 6) *Fast. III*, 503 mirum facis. 7) *Venanti Fort. C. IV*, 2, 6 nunc super astra manet; 10, 6 fama sub astra levat. 8) *Cf. Simson Ludwig der Fr. I*, 26. 9) *Venanti Fort. C. VIII*, 13, 2, *X*, 6, 37 generosa fides. 10) *Aen. VII*, 312 Flectere si nequeo. 11) *ib. XII*, 519 nec nota potentum | Munera. 12) *Ov. Ep. XVI*, 91 blanditiis . . | Flecterer; *Am. II*, 6, 18 ingeniosa sonis. 13) 3 *Reg.* 10, 9 ut faceres iudicium et iustitiam. 14) 'munere sive dolo' ad servitium presserat referenda *P.* 15) *Amor. I*, 5, 22 Quantum et quale latus; *Aen. III*, 641 Nam qualis quantusque . . Polyphemus. 16) *Chronic. Moissiac.* 815 (*SS. I*, 311—12); *Thegan. c.* 13 Patrimonia oppressis reddidit, iniuste ad servitium inclinatorum absolvit et omnibus praecepta facere iussit et manu propria cum conscriptione confirmavit. 17) *Venanti Fort. C. VI*, 2, 37—38 Illi auxere armis patriam, sed sanguine fuso: | Tu plus adquiris qui sine clade regis.

Qualia per mundum confregit gesta celidri ¹¹
 Christicolis cessit munera quanta quidem!
 Haec canit orbis ovans late, vulgoque resultant;
 Plus populo resonant, quam canat arte ² melos.
 195 Cuius clarescens crescit doctrina per orbem:
 Commissum imperium ordinat, armat, alit.

816 Tum iubet ³ acciri Romana ab sede patronum,
 Cui Stephanus ⁴ nomen saecula ⁵ laeta dabant.
 Paret amore sacer, iussisque obtemperat ⁶ almis,
 200 Francorum properat visere regna ⁷ libens.
 Caesar eum Remis laetus prospectat ab urbe ⁸,
 Quo sibi concilium iusserat ante fore;
 Concurrunt varii redeuntque sub ordine missi,
 Caesaris atque sacri vota benigna ferunt.
 205 Nuntius ante volat ⁹, narret qui praesulis ardens
 Romani adventum, concelerante gradu;
 Tum Hludowicus agens, clerum populumque senatum
 Ordinat ¹⁰, instituit, praeparat atque locat,
 Dextram qui teneant partem, teneantque sinistram,
 210 Qui prior accedat ¹¹, quique sequatur iter ¹².
 Turba sacerdotum dextram tenet agmine longo ¹³,
 Psallentes spectant religionem patrem;
 Parte alia proceres lecti ¹⁴, primique potentes
 Consistunt; populus posteriora tenet ¹⁵.
 215 At medius Caesar gemmis auroque refulgens ¹⁶,
 Veste licet radiet, plus pietate micat ¹⁷.
 Conveniunt tandem ¹⁸ diversis partibus ambo;
 Ille gradu pollens, hic bonitate vigens ¹⁹.
 Alter in alterius ²⁰ conspectum ut lumina fixit,
 220 Currit in amplexus ²¹ mox celerando pios.

202 Quos ibi V, Quo sibi Mur.

1) *sive chelydri scil. Satanac MUR.* 2) *Art. Am. II*, 506 Qui canit arte, canat. 3) *Aen. VII*, 152 Tum ... | Centum oratores ... | Ire iubet. 4) *V.* (816—817). 5) *Cf. Aen. VI*, 235 tenet per saecula nomen. 6) *Trist. IV*, 6, 7 iussis obtemperat. 7) *Sedul. C. Pasch. IV*, 44 properabat visere tecta. 8) *Aen. VII*, 813 prospectat euntem. 9) *ib. IX*, 47 Turnus, ut ante volans. 10) *Met. XV*, 590 populumque gravemque senatum | Convocat. 11) *Art. Am. I*, 709 Vir prior accedat. 12) *Ex Ponto II*, 10, 18 quisque sequamur iter. 13) *Aen. V*, 90 Ille agmine longo. 14) *ib. I*, 474 Parte alia; *X*, 213 Tot lecti proceres; *Met. X*, 315 Undique lecti | ... proceres 15) *Past. IV*, 717 posteriora latent. 16) *Aen. I*, 728 gravem gemmis auroque. 17) *Venanti Fort. C. II*, 9, 32 Non de veste nitens, sed pietate placens. 18) *Cf. supra p. 28 v. 137; Iuvenci H. euang. IV*, 261 diversis partibus orbis | Convenient; *Aen. XII*, 708 genitos diversis partibus orbis, | Inter se coiisse viros; *Karol. M. et Leo* 338 Agmina conveniunt diversis partibus orbis. 19) *Cf. supra p. 25 v. 32.* 20) *Aen. II*, 667 Alterum in alterius; *Met. VII*, 87 Lumina fixa tenet; *Ep. III*, 11 Alter in alterius iactantes lumina vultum; *Karol. M. et Leo* 511 Alter in alterius configunt lumina vultus. 21) *Rem. 668* Venit in amplexus; *Venanti Fort. C. VIII*, 3, 125 Currit ad amplexus.

816

Rex tamen ante sagax flexato poplite¹ adorat
 Terque quaterque, dei sive in honore Petri².
 Suscipit hunc supplex Stephanus, manibusque sacratis³
 Sublevat a terra⁴, basiat ore libens.
 225 Nunc oculos, nunc ora, caput nunc, pectora, colla⁵
 Basiat alterutri rexque sacerque pius.
 Tum manibus palmas, digitos digitisque tenentes,
 Caesar cum Stephano candida tecta petit⁶.
 Ecclesiam peragrant primo, precibusque tonantem
 230 Compellant, grates votaue danda canunt⁷;
 Mox aulam repetunt ad prandia magna volando,
 Considunt, manibus dant famuli latices⁸.
 Prandia digna colunt⁹, praegustant munera Bacchi¹⁰,
 Et sermone pio iam super ora movent.
 235 'O sacer antestis, Romani pastor ovilis¹¹,
 Qui vice apostolica pascis ovile Petri,
 Quae te causa¹² tulit (Caesar sic orsus¹³) ad istam
 Francorum patriam? redde responsa mihi¹⁴.'
 Ille ut erat placidus, pacato pectore fatur¹⁵,
 240 Perlustrans regem vultibus assiduis:
 'Quae reginam Austri quondam sapientis amore
 Per varias plebes, per freta, perque nives¹⁶,
 Haec me causa tuas, Caesar, perduxit ad arces,
 Qui Salomoniacas fers mihi rite dapes.
 245 Fama meas dudum, princeps, pervenit ad aures¹⁷,
 Quanta dei populo fers pater auxilia,
 Quantaque per mundum resplendent dogmata vestra,
 Praecellisque tuos arte fideque patres.
 Non tamen obsistens potuit res ulla volentem
 250 Frangere¹⁸, quin possim cernere gesta tua.
 Sermo quidem nullus valuit mihi tanta referre,
 Quanta meis confers gesta benigna oculis.
 Reginae ergo tibi illius nunc verba renarro¹⁹,
 Quae Salomoniacis auribus ipsa tulit,

248 praecellis V, que add. Mur.

1) Cf. supra p. 9 v. 138. 2) Thegan. c. 16 princeps prosternens se cum omni corpore in terra
 tribus vicibus ante pedes tanti pontificis et tertia vice erectus; Karol. M. et Leo v. 455, 501
 (I, 377, 379) supplex vulgus ter fusus adorat; Aen. I, 94, IV, 589, XII, 155 Terque quaterque.
 3) Fast. I, 640 sacratae . . . manus. 4) Aen. X, 831 et terra sublevat ipsum. 5) Karol. M. et
 Leo 245 (I, 372) Pectora, colla, comae. 6) Trist. I, 9, 7 ad candida tecta, cf. supra p. 14 v. 284.
 7) Thegan. l. l. qui cum diu orarent. 8) Aen. I, 700 Conveniunt . . . | Dant famuli manibus
 lymphas, cf. XII, 173. 9) Cf. supra p. 26 v. 76. 10) Georg. III, 526 Bacchi | Munera; Art. Am.
 I, 565 munera Bacchi. 11) Venanti C. XI, 25, 9 Hinc sacer antistes; III, 11, 3 apostolico praecellens
 pastor ovili. 12) Ecl. I, 27 Et quae tanta fuit . . . tibi causa. 13) Aen. II, 2 Aeneas sic orsus.
 14) Georg. III, 491 responsa . . . reddere. 15) Cf. supra p. 20 v. 469. 16) Aen. I, 204 Per varios
 casus, per tot discrimina rerum; Ecl. X, 23 Perque nives. 17) Cf. supra p. 127 v. 103. 18) Aen.
 XII, 203 Quo res cumque cadent; nec me vis ulla volentem | Avertet. 19) Met. V, 635 nunc tibi
 facta renarro,

- 816 255 Cerneret ut regem, famulos, sive ordine vestes,
 Pincernasque suos, sive domos varias¹.
 Felices famuli, felices denique servi,
 Qui stant et cernunt inclita gesta tua²,
 Haurit et aure pia³ qui dogmata vestra beatus,
 260 Et populus felix, regna beata simul!
 Sit deus excelsus toto recolendus amore,
 Qui tibi concessit dogmata tanta, pater;
 Cui placet, atque thronum qui dat retinere paternum,
 Dilexitque suos te super instituens⁴.
 265 His regina Saba est Salomonem adfata potentem⁵,
 His ego te supplex ausus adire fui.
 Tu tamen es potior⁶, tu rite potentior extas,
 Ille umbram retinens, tu quia vera colis⁷.
 Ille fuit sapiens nimium, sed cessit amori;
 270 Tu sapiens caste vivis amore dei.
 Israel ille fuit regnator solius arcis;
 Tu pius Europae regna potenter habes⁸.
 Ergo deum cuncti precibus pulsemus opimis⁹,
 Ut te conservet saecula per ampla suis.
 275 His aliisque sacer quam pluribus insuper alium
 Compellat regem¹⁰, Caesar et ipse sacrum.
 Pocula densa volant¹¹, tangitque volentia Bacchus
 Corda¹², fremit populus laetitia unanimi¹³.
 Transactis epulis surgunt, mensisque relictis¹⁴
 280 Caesar cum Stephano tecta secreta petit¹⁵.
 Noctem illam curis, variisque sub ordine rebus
 Dimittunt¹⁶, oculis somnus at ipse fugit.
 Mane novo¹⁷ Caesar Stefanum, proceresque, senatum
 Convocat¹⁸: ast illi regia iussa colunt.
 285 Caesar in excelsa consedit sede¹⁹ togatus,
 Multa tenens animo, quae parat incipere.

263 an places ? 273 praecibus V 278 unianimi V

1) 3 *Reg.* 10, 4 Videns autem regina Saba omnem sapientiam Salomonis et domum, quam aedificaverat, 5 . . et habitacula servorum et ordines ministrantium vestesque eorum et pincernas. 2) *ib.* 8 Beati viri tui et beati servi tui, qui stant coram te semper, et audiunt sapientiam tuam. 3) *Aen.* IV, 359 vocemque his auribus hausit. 4) 3 *Reg.* 10, 9 Sit dominus deus tuus benedictus, cui complacuisti et posuit te super thronum Israel, eo quod dilexerit dominus Israel in sempiternum et constituit te regem. 5) *Georg.* IV, 530 adfata timentem; *Aen.* IX, 83 Vocibus his adfata Iovem; *Fast.* IV, 585 sic est adfata tonantem. 6) *Iuveni H. euang.* II, 717 potior nunc est Salomone potestas; *Venanti Fort. C.* VI, 2, 81 Tu melior fidei merito (*sc. Salomone*); *Karol. M. et Leo* 29 (I, 367) Iustior est cunctis cunctisque potentior exstat. 7) *Venanti Fort. C.* II, 9, 35 Iste satis melior . . . | Hic quia vera colit, quo prius umbra fuit. 8) *Theodulf. ad Hluduc.* v. 5 (I, 531) Sub tua iura deus dedit Europea regna. 9) *Cf. supra p.* 28 v. 153. 10) *Met.* XII, 585 Talibus . . compellat Sminthea dictis. 11) *Met.* XII, 242 pocula . . | Missa volant. 12) *Georg.* II, 500 volentia rura. 13) *Cf. supra p.* 19 v. 466. 14) *Aen.* VIII, 109 cunctique relictis | Consurgunt mensis. 15) *Cf. supra p.* 31 v. 228; *Aen.* VIII, 463 sedem et secreta petebat. 16) *Aen.* I, 748 vario noctem sermone trahebat | Infelix Dido. 17) *Georg.* III, 325 mane novum. 18) *Cf. supra p.* 30 v. 207. 19) *Aen.* VII, 192 Latinus | Sede sedens; *III*, 245 in praecelsa consedit rupe.

Aurea sella sacrum lateri sociavit amico,
 At proceres resident ordine quisque suo.
 Tum pius haec Caesar¹ sacro famulisque subactis
 290 Edidit ore prior aurea verba sonans²:
 'Audite haec, proceres³, et tu, sanctissime praesul,
 Hoc commune bonum⁴ suscipite unanimes.
 En mihi cunctipotens miseratus regna paterna⁵
 Cessit habere deus, et decus omne simul⁶;
 295 Non meritis, ut credo, meis, sed patris honorem
 Hunc miserans Christus cessit habere mihi.
 Ergo precor fidos, et te, praeclare sacerdos,
 Ut mihi consilii rite feratis opem⁷.
 Et ferte auxilium⁸, qui mecum regmina nostra
 300 Servatis, famuli, tuque, beate sacer,
 Quo clerus populusque meus, pauperque potensque
 Iura paterna sequi me faciente queant.
 Regula sancta patrum constringat in ordine clerum,
 Et populum societ lex veneranda patrum,
 305 Et monachorum ordo Benedicti dogmate crescat,
 Moribus et vita pascua sancta petat.
 Dives agat legem, pauper teneatur eadem,⁹
 Nec personarum sit locus atque modus¹⁰.
 Munera saeva¹¹ locum nullis redimita metallis
 310 Haud teneant, cedant dona maligna procul.
 Si quoque iure gregem domini nos pascimus alium,
 Quem mihi sive tibi, pastor amate, dedit,
 Corrigimus pravos, donamus munere iustos,
 Et facimus populum iura paterna sequi¹²:
 315 Tum deus excelsus nobis populoque sequaci
 Praestabit miserans regna beata poli,
 Atque in praesenti nostrum servabit honorem¹³,
 Infestos hostes hinc procul ire facit.
 Nos simus clero exemplum seu norma popelli,
 320 Iustitiam doceat praesul uterque suos,
 Israel ille dei populus dilectus amore¹⁴,
 Qui pedibus siccis per maris ivit iter¹⁵,
 Cui deus in heremo tantis labentibus annis¹⁶
 325 Manna eibum tribuit, rupe volucre dapes,
 Cui fuit arma deus, gladius, scutumque, viator,
 Ad repromissum vexit honore locum;

293 cunctipotens V 318 hic V, hinc corr. Mur.

1) *Aen. V*, 26, 685, *XII*, 175 Tum pius Aeneas. 2) *Cf. supra p. 14 v. 287.* 3) *Cf. supra p. 24 v. 7.*
 4) *Trist. IV*, 6, 16 de communi . . bono. 5) *Cf. supra p. 26 v. 64.* 6) *Ecl. V*, 35 Tu decus omne tuis.
 7) *Fast. V*, 62 Consilio patriae saepe ferebat opem. 8) *Fast. II*, 470 Et dis auxilium ferte.
 9) *Aen. XII*, 819 lege tenetur. 10) *Deuter. 10*, 17 qui personam non accipit nec munera.
 11) *Cf. supra p. 29 v. 175.* 12) *Cf. supra v. 302.* 13) *Aen. V*, 601 patrium servavit honorem.
 14) *Cf. supra p. 25 v. 31.* 15) *Sedul. Carm. Pasch. I*, 211 Per pelagus siccavit iter; *Met. XIV*, 50 decurrit pedibus super aequora siccis; *Georg. IV*, 108 bre iter. 16) *Aen. II*, 14 tot iam labentibus annis; *Trist. IV*, 10, 27.

816 Quo praecepta dei servavit adusque docentis,
 Iustitiam coluit, iudiciumque dedit¹;
 Dumque in amore pio dominum dilexit eundem,
 330 Non aliena sequens, sed pia dicta dei,
 Adversas illi prostravit numine gentes,
 Prospera cuncta dedit, atque inimica tulit.
 O felix semper domini si iussa secutus²
 Adforet, aeternum regna teneret³ ovans.
 335 Divitiis incaute ut primo indulsit opimis,
 Iustitiam liquit, et simul omne bonum,
 Deseruitque deum, coluit mox idola vana,
 Idcirco passus tot mala rite fuit.
 Sed pater architenens⁴ plagis variisque flagellis
 340 Correxit, docuit, pristina iura dedit⁵;
 Ut miser affictus domini meminisse volebat,
 Mox pius altor enim suscipiebat eum.
 Haec gens sola deum norat, partimque tonantis
 Parebat dictis⁶, atque colebat eum.
 345 Caetera turba⁷ quidem servabat iussa celidri,
 Factorem ignorans, daemonis orsa sequens.
 Hic per triquadrum regnabat, pro dolor, orbem⁸,
 Et genus humanum⁹ in sua regna dabat.
 Iamque sacerdotes, reges, Solymitica iura
 350 Cessabant prorsus, hostia sive sacra;
 Tum pius indoluit genitor, verbumque salutis
 Transmisit mundo, ut nos pius erueret.
 Ille lavit proprio miserans de sanguine mundum,
 Dogmata clara dedit, iustitiam docuit,
 355 Infernique potens confregit numine valvas,
 Eruit electos, daemonis arma tulit¹⁰;
 Inde superna petens conscendit in aethera¹¹ victor,
 Christicolum nobis nomen habere dedit,
 Quisque cupit Christi nunc nomen habere, necesse est,
 360 Quo caput abscessit, prendere certet iter.
 Quamvis dante deo totus nunc mundus habundet
 Christicolum turbis ecclesiaeque fide,
 Nec sit opus domini famulos pro nomine caedi,
 Cum passim Christi nomen in orbe boet,
 365 Et male fida cohors¹², domini quae dogma refutat¹³,
 Cuspide christicolo¹⁴ iam procul acta fugit;

345 caelidri V 349 solomitica V 360 abcessit V

1) *Cf. supra p. 29 v. 178.* 2) *Cf. supra p. 22 v. 548.* 3) *Cf. supra p. 25 v. 42, 50.* 4) *Aen. III, 75* Quam pius Arcitenens; *Met. I, 441* Hunc deus arcitenens. 5) *Aen. I, 507; Fast. V, 65* Iura dabat.
 6) *Aen. I, 689* Pareat Amor dictis. 7) *Cf. supra p. 8 v. 118.* 8) *Orosii Hist. I, 2, 1* orbem totius terrae . . triquadrum; *Sedul. C. Pasch. II, 9* Pro dolor. 9) *Art. Am. II, 473* Tum genus humanum; *Aen. I, 542* Si genus humanum. 10) *Fast. I, 22* tulit arma reis; *Met. XIII, 285* arma tuli. 11) *Met. III, 299* Aethera conscendit. 12) *Aen. II, 23* statio male fida. 13) *ib. XII, 41* Fors dicta refutet.
 14) *Cf. infra III, 232, 456, 493.*

Quamvis ecclesiae patres nostrosque priores
 Mors tulit atra¹ quidem, nunc tenet aula dei:
 Morte licet nequeamus, eos certemus ovantes
 370 Corde sequi puro, iustitiaque, fide.
 Diligat omnis homo fratrem, monitante Iohanne²,
 Quem videt, ut Christum cernere mente queat.
 Hic ait ad Petrum³: 'Simon, me diligis, an non?'
 Ter cui Petrus ait: 'Scis quia temet amo'.
 375 'Si me', Christus ait, 'hortor, tu diligis, agnos
 Pasce meos, Petre, cum pietatis ope'.
 Ergo, sacer, plebem nostri est curare subactam,
 Nobis quam dominus pascere constituit.
 Tu sacer antestis⁴, ego rex sum christicolarum;
 380 Servemus populum dogmate, lege, fide.'
 Addidit at Caesar paucis haec insuper ore⁵,
 Quae sacer antestis⁶ suscipit aure pia:
 'Si tua iura manent⁷, Petri qui regmina curas,
 Et vice partita pascis ovile suum;
 385 Sin aliud, penitus moneo, ut mihi cuncta sacerdos
 Edicas: faciam mox tua verba libens.
 Ut mea progenies Petri servavit honorem⁸,
 Sic ego servabo, praesul, amore dei.'
 Mox vero famulum revocat Helisachar⁹ amatum,
 390 Aure sonans cuius haec pia dicta dabat¹⁰:
 'Excipe, vade cito, et firmis haec insere chartis¹¹
 Quae volo perpetuo fixa manere quidem.'
 Censeo per regnum nostro moderamine septum
 Atque per imperium, dante tonante¹², meum,
 395 Ut res ecclesiae Petri sedisque perennis
 Inlaesae vigeant semper honore dei,
 Ut prius ecclesia haec pastorum munere fulta
 Summum apicem tenuit¹³, et teneat volumus.
 Crescat honor Petri nostro sub tempore, crevit
 400 Temporibus Caroli patris et utque mei.
 Addimus at, praesul, tantum est ut supra locutum,
 Iustitiam recolat qui sedet arce Petri.
 Haec est causa, sacer, qua te accersire rogavi:
 Adiutor fortis¹⁴ esto beate mihi.'
 405 Tum sacer ad caelum palmis cum lumina tendens¹⁵
 Orabat, recinens haec quoque verba deo:

367 eclosiae V

373 me saeculo XV adiectum

384 passis V

404 beate V

1) *Venanti Fort. C. IV*, 15, 4 mors rapit atra virum; *Aen. VI*, 429 Abstulit atra dies. 2) 1 *Ioh.*
 2, 10 Qui diligit fratrem suum in lumine manet. 3) *Ioh.* 21, 15—17. 4) *Cf. supra p. 31 v. 235.*
 5) *Aen. II*, 593 roseoque haec insuper addidit ore. 6) *Cf. supra v. 379.* 7) *Scilicet: Dic mihi, num*
iura temporalia sancti Petri intacta sint, an vero quisquam ea minuerit aut usurparit MUR. 8) *Cf.*
supra p. 33 v. 317. 9) *qui tunc (809—819) archicancellarius erat P, cf. Sickel Acta regum Karolinor. I*, 87.
 10) *Cf. supra p. 12 v. 234.* 11) *Aen. III*, 462, V, 548 Vade age; *cf. supra p. 29 v. 185.* 12) *Cf. supra*
p. 28 v. 148. 13) *Sedul. C. Pasch. V*, 248 Summus apex; *Karol. M. et Leo v. 70 (I, 368) Summus apex regni.*
 14) *Venanti Fort. C. IX*, 1, 28 Adiutor fortis hoc quoque nomen habes. 15) *Cf. supra p. 22 v. 558.*

816 'O dec celsitonans, qui regmina cuncta creasti,
 Nate simul Christe, spiritus atque sacer,
 Tu Petre, qui caeli praeclarus claviger extas,
 410 Rete trahis populum ad caelica regna tuo,
 Et vos, caelicolae, quorum nunc corpora Roma
 Servat, et officia sedula digna parat:
 Ad populi regimen, regni ecclesiacque decorem
 Servate hunc regem saecula per ampla, precor.
 415 Dogmate, Marte, fide mores praecellit avitos,
 Curat et ecclesiam, imperiumque regit¹,
 Et sedem Petri summo praeditat honore,
 Et pater et sacer est, altor et arma suis'.
 Hoc dicto celerans amplexibus haesit amicis²,
 420 Laetus honore suo³ munere sive Petri.
 Inchoat, et cunctis monitans dat iussa silenti;
 Ore benigna refert haec pius orsa pio⁴:
 'Roma tibi, Caesar, transmittit munera Petri,
 Digna satis⁵ digno, conveniensque decus.'
 425 Tum iubet adferri gemmis auroque coronam⁶,
 Quae Constantini Caesaris ante fuit.
 Accipit ipse manu, verbis benedicit, et orat,
 Stemmata⁷ clara tenens, lumina pansa polo:
 'Qui regis imperium⁸ mundi, saeculumque gubernas,
 430 Qui Romae censes orbis habere caput⁹,
 Exaudi, precibusque meis, peto, flecte¹⁰ benignam,
 Christe, aurem; votis, rex pie, quaeso, fave¹¹.
 Adiuvet Andreas, Petrus, Paulusque, Iohannes,
 Atque Maria dei mater opima pii;
 435 Induperatorem hunc Hludovicum tempora longa
 Servate; abscedant tristia cuncta procul.
 Prospera cuncta date, necnon peto noxia longe¹²
 Pellite; sit felix¹³, sitque potensque diu.'
 Haec ait, et¹⁴ celerans sese convertit ad ipsum¹⁵,
 440 Atque manu tangit¹⁶ verticis alta sacra:
 'Conferat omnipotens, auxit qui semen Habrahae¹⁷,
 Ut videas natos, unde voceris avus¹⁸;
 Dedat progeniem¹⁹, duplicet triplicetque nepotes,
 Semine ut e vestro crescat opima seges,

1) *Aen. I*, 340 Imperium Dido . . . regit; *Ex Ponto III*, 3, 61 Sic regat imperium. 2) *Met. VII*, 143 avidisque amplexibus haerent. 3) *Aen. III*, 178 Perfecto laetus honore. 4) *Aen. XI*, 123 sic ore vicissim | Orsa refert. 5) *ib. V*, 354 quae munera Niso | Digna dabis?; *Amor. I*, 14, 54 illo munera digna loco. 6) *Thegan. c.* 17 coronam auream mirae pulchritudinis cum pretiosissimis gemmis ornata, quam secum adportaverat; *Chron. Moissiac.* 816 coronam auream, quam attulerat; *cf. supra p.* 26 v. 69. 7) *i. e. coronam MUR.* 8) *Cf. supra v.* 416. 9) *Amor. I*, 15, 26 Roma . . . caput orbis erit; *Met. XV*, 435, *Fast. V*, 93. 10) *Cf. Aen. XII*, 800 precibusque inflectere nostris. 11) *Trist. IV*, 2, 55 faventia votis. 12) *Cf. supra p.* 34 v. 332. 13) *Aen. I*, 330 Sis felix. 14) *Cf. supra p.* 26 v. 69. 15) *Met. XIV*, 386 se convertit ad ortus. 16) *Ep. XVII*, 179 manu . . . tango. 17) *Venantii Fort. C. IX*, 2, 131 Est tamen omnipotens, Abrahae qui semen adauxit. 18) *ib. VII*, 14, 38 Et de natorum prole voceris avus; *cf. IX*, 1, 132. 19) *ib. IX*, 2, 134 Progeniemque refert.

- 445 Quique regant Francos nec non Romamque potentem, 816
 Donec christicolum nomen in orbe sonat¹.
 Unguine suffuso, hymnisque ex ordine dictis,
 Caesareo capiti mox decus² imposuit:
 'Hoc tibi Petrus ovans cessit, mitissime, donum,
 450 Tu quia iustitiam cedis habere sibi'.
 Tum videt induperatricem sociamque iugalem
 Irmingart, prorsus suscipit atque tenet.
 Perspiciensque diu, capiti dat mox decus³ almo,
 Et benedixit: 'Ave, femina amata deo⁴:
 455 Sit tibi vita, salus longos distenta per annos⁵,
 Coniugis observes semper amata thorum⁶.'
 Multaque praeterea cumulavit munera praesul⁷,
 Aurum seu vestes, quae sibi Roma dedit.
 Dona dat⁸ Augusto, Augustae, sobolique venustae,
 460 Et famulis tribuit ordine dona suo⁹.
 Caesar ei grates sapiens persolvit opimas¹⁰;
 Muneribus Stephanum mox onerare iubet¹¹.
 Pocula bina dedit gemmis auroque polita¹²,
 Cum quibus is Bacchi hauriat hausta¹³ sacer;
 465 Cornipedum¹⁴ glomerat praestantia corpora¹⁵ necnon,
 Qualia Francorum gignere terra solet.
 Aurea dona ferunt¹⁶, argentea vasa sequuntur,
 Pallia rubra, simul candida linteola.
 Plura quid hinc memorem¹⁷? Nam centuplicata recepit¹⁸
 470 Munera, Romanis quae arcibus extulerat¹⁹.
 Haec sacro; at famulis Caesar bonitate repletus
 Congrua dona dedit²⁰ pro pietate sua,
 Pallia tincta quidem, nec non et corporis apta
 Tegmina, Francorum more peracta bono.
 475 Donat equos varios praestantia colla ferentes,
 Quorum vix poterant scandere dorsa sui.

450 cedis V 452 irmingard corr. irmingat V 454 auę V 466 franquorum V 472 versus
 in loco adraso eadem manu scriptus in V

1) *Fast.* III, 390 Nominaque . . nostra sonent. 2) *Trist.* III, 5, 46 Caesareum caput; *Ex Ponto* III, 3, 68; *Aen.* X, 135 decus aut capiti. 3) *Cf. supra v.* 448. 4) *Trist.* III, 1, 42 amata deo. 5) *Venanti Fort. C.* XI, 3, 11 Gaudia distensos pariter celebretis in annos. 6) *Aen.* VIII, 412 castum ut servare cubile | Coniugis et possit. 7) *Aen.* V, 532 Muneribus cumulat magnis; *Karol. M. et Leo p.* 411 (I, 376) Multaque praeterea cumulantes munera portant. 8) *Met.* IX, 157 Dona det. 9) *Met.* IX, 402 Dona tributaram. 10) *Aen.* II, 537 Persolvant grates dignas; *Nasonis Ecl.* I, 22 (I, 385) grates persolvit opimas, *cf. supra p.* 22 v. 561. 11) *Aen.* I, 647 Munera . . . | Ferre iubet; X, 620 multisque oneravit limina donis. 12) *Ib.* IX, 263 Bina dabo argento perfecta . . . | Pocula; VIII, 436 auroque polibant. 13) *Met.* VII, 450 Bacchi . . haustus. 14) *Aen.* VI, 591 cornipedum. 15) *Ib.* I, 71, VII, 783 praestanti corpore; *Georg.* IV, 538, *Aen.* VIII, 207 praestanti corpore tauros. 16) *Venanti Fort. C.* III, 20, 2 aurea dona ferant; *Aen.* V, 100 lacti | Dona ferunt. 17) *Aen.* VI, 123, 601, VIII, 483 Quid memorem? 18) *Iuveni H. euang.* III, 548 Centuplicata dehinc capiet. 19) *Thegan. c.* 17 imperator cum honoravit magnis et innumeris donis, tripliciter et amplius quam suscepisset ab eo. 20) *Cf. supra p.* 8 v. 118.

- 816 Hoc sacer et famuli lactantes munere doni¹,
 Cum libitu Romam mox repedare parant.
 Missi quin etiam lecti mittuntur honore,
 480 Qui revehant Stephanum in sua regna sacrum.
 Caesar at ipse pius Compendia tecta revisit²
 Laetus cum propria coniuge³ seu sobole.
 Bigo fidelis obit⁴, narrantur funera regi,
 Invitusque suum deserit heu dominum.
 485 Divisitque dapes⁵, nec non partitur honorem
 In sobolem propriam⁶ Caesar amore patris.
- 817 Denique fama sonat latum vulgata per orbem⁷,
 Quod pius induperans regna novare cupit.
 Ordinat electos cleri, notosque fideles,
 490 Quorum vita sibi cognita sive placens,
 Qui peragrent urbes regni, coenobia, castra,
 Cuncta sui implentes iussa benigna viri.
 'Eia', ait, 'o famuli nostro nutrimine freti⁸,
 Sive patris Caroli quos bene dogma docet,
 495 Intenti nostris omnino insistite iussis,
 Et mea verba pio pectore suscipite.
 Res equidem peragenda manet satis ardua⁹ vobis,
 Sed bona credo quidem aptaque christicolis;
 Ecce operante deo, patrumque labore fideli,
 500 Limina regnorum inviolata manent,
 Famaque Francorum hostes procul expulit atros;
 Vivimus en laeti, pacificeque pie.
 Sed quia non bellis certandum est¹⁰, ducimus aptum,
 Ut nos subiectis congrua iura demus¹¹.
 505 Nam prius ecclesiae culmenque decusque requiram,
 Unde mei patres nomen in astra ferunt¹².
 Nam mihi mente sedet¹³, dederim quod nuper in orbem
 Legatos, populos qui pietate regant¹⁴,
 Nunc, nunc, o missi, certis insistite rebus¹⁵,
 510 Atque per imperium currite rite meum,
 Canonicumque gregem, sexumque probate virilem,
 Feminum necnon, quae pia castra colunt.

488 cepit in loco raso V, noua recupit H 492 uiri in loco raso V 505 aecclasiae V 506 et
 506 in V in ima paginae ora adscripti sunt, in H vero loco suo inserti

1) *Aen.* V, 282, 361 praestanti munere donat. 2) *Einhardi ann.* 816 pontifex Romam, imperator Compendium palatium petiit. 3) *Venanti Fort. C. IX*, 1, 117 Coniuge cum propria. 4) *Ann. Lauriss. min., Hildesh.* 816. 5) *pro substantias, et non semel, apud hunc poetam occurrit MUR. cf. III*, 618). 6) *Letardum et Ebrardum filios, cf. Flodoardi Rem. hist. IV c. 46 (SS. XIII, 595).*
 7) *Met. V*, 481 latum vulgata per orbem; *Aen. I*, 457 fama totum vulgata per orbem, *cf. supra p. 19 v. 461.* 8) *Cf. supra p. 24 v. 7.* 9) *Ex Ponto III*, 9, 23 res . . ardua. 10) *Trist. III*, 11, 27 bello certabat. 11) *Cf. supra p. 34 v. 340.* 12) *Aen. VII*, 99, 272 Nomen in astra ferunt.
 13) *Cf. supra p. 15 v. 331.* 14) *Aen. VI*, 852 regere imperio populos. 15) *Cf. supra p. 5 v. 7.*

Qualis vita, decor, qualis doctrina, modusque, 817
 Quantaque religio, quod pietatis opus¹;
 515 Pastorique gregem quae convenientia iungat,
 Ut grex pastorem diligat, ipse ut oves;
 Si sibi claustra, domos, potum, tegimenque, cibumque
 Praelati tribuant tempore sive loco,
 Haud aliter complere queunt ex ordine cultum
 520 Divinum, nisi haec det pia cura² patrum.
 Sed tamen ecclesiae vires pensentur, et arva
 Congrua, sive loca fertilia³ minus.
 Inventa prorsus rotulis committite cordis,
 Et mihi sollicite cuncta referte, placet,
 525 Qui bene, quive minus, medieque, nihilque (quod absit)
 Vivant, seu teneant dogmata prisca patrum.
 Haec ego perpauca vestris nunc insero verbis
 Auribus; ast vosmet quaerere plura decet.⁴
 Legatos etiam monachorum ex ordine lectos 817—818
 530 Caesar adesse iubet, qui sua iussa colant⁴,
 Quos iterum mittat per sacra monastica castra,
 Et rogat inquirant, ut pia vita meet.

Vir Benedictus erat cognomine dignus eodem⁵, 814
 Vir quoniam plures vexit ad astra viros⁶.
 535 Hic erat in Geticis⁷ regi prius agnitus arvis,
 De cuius vita pauca referre⁸ libet.
 Hic fuit Anianae merito praelatus ovili
 Pastor et abba, gregi regula blanda suo.
 Regis ut almus amor complerat pectora sacri,
 540 Quo monachorum ordo vitaeque proficeret,
 Hic fuit adiutor, norma, exemplumque, magister,
 Quo faciente placent nunc pia castra deo.
 Moribus in sacris regnabat pulera voluntas,
 Quantum homini licitum est cernere sanctus erat.
 545 Dulcis, amatus erat, blandus, placidusque, modestus,
 Regula cuius erat pectore fixa⁹ sacro.
 Non solum monachis, sed cunctis proficiebat,
 Omnia factus erat omnibus ipse pater¹⁰.
 550 Ob hoc ergo pius Caesar dilexerat ipsum,
 Vexerat et secum ad Francica regna simul.
 Huius discipulos rex per coenobia mittit,
 Fratribus exemplum norma¹¹que sive forent¹¹,

517 cybumque V

521 ecclesiae V

524 sollicito V

525 medieque V

1) *Fast. III*, 709 Hoc opus, haec pietas; *Venanti Fort. C. IV*, 27, 1 Si pietatis opus. 2) *Amor. II*, 16, 47 pia cura relictis; *Ep. VIII*, 15. 3) *Art. Am. I*, 90 loca . . fertilia. 4) *Cf. supra p. 34 v. 284. Ermoldum hic temporum seriem confundere Simson recte observavit (Ludwig I, 142).*
 5) *Ex Ponto II*, 5, 49 Iuleo iuvenis cognomine dignus. 6) *Venanti Fort. C. IV*, 6, 6 vexit ad astra fides.
 7) *I. e. Gothicis; Aen. III*, 35 Geticis qui praesidet arvis; *Ex Ponto I*, 9, 45 Geticis . . ab arvis.
 8) *Aen. IV*, 333 pauca refert. 9) *Met. VI*, 227 medioque in pectore fixa. 10) 1 *Cor.* 9, 22 Omnibus.
 omnia factus sum. 11) *Cf. supra p. 33 v. 319.*

814

Et iubet, emendent quicquid potis est; nequeunt quae,
 Ad sese referant cuncta notata stilo ¹.
 555 Rex pius interea ², Benedictus et ipse sacerdos,
 Pectore versabant ³ munia amata deo.
 Mox prior induperans blandis compellat eundem,
 Ut solitus, verbis ⁴ semper amore pio ⁵:
 'Seis, Benedicte, reor, qualis mihi cura sit huius
 560 Ordinis a primo, quo mihi notus erat;
 Propterea cuperem propriumque dicare ⁶ sacellum
 Haud procul a nostra sede in amore dei.
 Tres ergo ob causas, mihi crede ⁷, haec corde voluntas
 Accidit, e quis nunc ista referre volo.
 565 Cernis, ut imperii gravitas ⁸ mea pectora pressat ⁹
 Mole sua ¹⁰; rerum grandia iura nimis.
 Illuc nam poteram requiescere forte parumper,
 Votaque praeplicata ferre secreta deo.
 Altera causa monet, quoniam ¹¹ tu nam ipse fateris,
 570 Ingratum voto hoc opus esse tuo;
 Nec deceat monachos civilibus infere rebus,
 Resque palatinas ferre libenter eos.
 Illuc sed poteras fratrum curare labores,
 Obsequia hospitibus cura parare pia,
 575 Atque iterum nostras renovatus visere sedes,
 Fratribus et solito ferre patrocinia ¹².
 Tertia namque patet, nobis nostrisque subactis
 Qualia lucra forent haec loca propter Aquis:
 Si subito finis humani corporis esset,
 580 Hoc mandarentur membra sepulta loco,
 Illuc conversi caperent mox munia Christi,
 Atque volens placitum consilium acciperet ¹³.
 His sacer auditis, pedibus revolutus ¹⁴ amicis,
 Laudat honore deum, Caesaris atque fidem.
 585 'Haec mihi semper', ait, 'nota est tua, magne, voluntas,
 Quam deus adfirmet, qui dedit omne bonum.'
 Dicitur Inda ¹⁵ locus, dudum constructus ab ipsis,
 Nomen aquae retinens, quae fluit ante fores;
 Milibus hic ternis regali distat ab aula,
 590 Quae modo perlate nota vocatur Aquis.

877 Tercia V 586 adfirmet V

1) *Cf. supra p. 6 v. 64.* 2) *Karol. M. et Leo v. 415 (I, 376) Rex pius interea.* 3) *Cf. supra p. 11 v. 218.* 4) *Cf. supra p. 10 v. 179.* 5) *Aen. V, 296 amore pio.* 6) *Aen. I, 73 propriamque dicabo.* 7) *Met. XIV, 31, Ex Ponto II, 5, 17, mihi crede.* 8) *Met. I, 30 Et pressa est gravitate sui.* 9) *Aen. III, 642 ubera pressat.* 10) *Aen. X, 771 mole sua.* 11) *Venanti Fort. C. II, 8, 7 Altera causa monet, quoniam . . .* 12) *Modoin. ad Theodulf. v. 112 (I, 572) ferre patrocinium.* 13) *Cf. supra p. 14 v. 288.* 14) *Theodulf. ad Modoin. v. 7 (I, 563) genibus revoluta iacebis.* 15) *Corneliumünster, cf. Vita S. Benedicti n. 48 (Bouquet Recueil VI, 274) Vallis erat vicina, quae a palatio, ut reor, sex non amplius millibus distat . . . ibique imperator iussit construere miro opere monasterium, quod vocatur Inda, mutuato de rivulo eiusdem vallis nomine; Karol. M. et Leo 137 — 140, 144, 146 — 150, Inda monasterium iam anno 814 fundatum est, cf. Simson Ludwig I, 24.*

Cornigeris quondam sedes gratissima cervis¹, 814
 Ursis seu bubalis apta, ferisque capris²;
 Sed Hludowicus agens purgavit lustra ferarum³,
 Atque deo gratum condidit arte locum.
 595 Fundavit satagens, rebus ditavit opimis,
 Quo, Benedicte, tua regula, sancte, viget.
 Namque idem Benedictus erat pater illius aodis,
 Et Hludowicus adest Caesar, et abba simul.
 Haec loca saepe colit⁴, properatque revisere caulas,
 600 Ordinat et sumptus⁵, munera larga parat⁶.
 Siste, Camena, melos⁷; celerans fratri ecce libellus
 Consociandus adest⁸, fine iucunda, suo.
 EXPLICIT LIBER SECUNDUS.

INCIPIT LIBER TERTIUS.

Caesaris arma⁹ dei crescebant munere celsi, 818
 Gentibus et cunctis pax erat aucta fide;
 Famaque Francorum Hludowici munere magni
 Trans freta cuncta volat¹⁰, et petit aethra poli.
 5 More tamen prisco¹¹ regnorum limina¹² Caesar
 Electosque duces adfore prima iubet.
 Conveniunt omnes placito, parentque iubenti,
 Partibus aequè suis congrua verba sonant.
 Nobilis inter quos Francorum germine Lantpreht
 10 Venit, et ipse sua parte volando citus.
 Praevidet hic fines¹³, quos olim gens inimica¹⁴
 Trans mare lintre volans ceperat insidiis;
 Hic populus veniens supremo ex orbe Britanni¹⁵,
 Quos modo Brittones Francica lingua vocat.
 15 Nam telluris egens, vento iactatus et imbri¹⁶,
 Arva capit prorsus, atque tributa parat.
 Tempore nempe illo hoc rus quoque Gallus habebat,
 Quando idem populus fluctibus actus¹⁷ adest.
 Sed quia baptismi fuerat hic tinctus olivo,
 20 Mox spatiare licet, et colere arva¹⁸ simul.

602 iucunda corr. iucunda V || 8 an atque? W 10 uolendo V 12 caeperat V 19 baptysmi V
 20 tamen corr. licet V

1) *Met. VII*, 701 cornigeris . . . cervis. 2) *Aen. IV*, 152 ferae . . . caprae; *XII*, 414 feris incognita capris. 3) *Georg. II*, 471 saltus ac lustra ferarum; *Aen. III*, 646 ferarum | Lustra. 4) *Met. XIV*, 681 Nec loca magna colit. 5) *Venanti Fort. C. VI*, 8, 44 Ordinat et sumptus. 6) *Ib. VI*, 2, 105 Muneribus largis replet; *Art. Am. I*, 378 munus . . . parat. 7) *Aen. VI*, 465 Siste gradum. 8) *Cf. supra p. 24 v. 616*. 9) *Fast. I*, 13 Caesaris arma; *Rem. 156*. 10) *Cf. supra p. 14 v. 300; Iuveni H. euang. III*, 237 Trans freta contendit. 11) *Fast. II*, 282 prisco more. 12) *limitum custodes, marchiones*. 13) *Britannici limitis custos erat, cf. Vita Hludowici c. 45 (SS. II, 633)*. 14) *Cf. supra p. 24 v. 12*. 15) *Ecl. I*, 67 toto divisos orbe Britannos. 16) *Aen. I*, 182 iactatum vento; 442 iactati undis et turbine; *IV*, 249 vento pulsatur et imbri; *IX*, 60 ventos perpressus et imbres 17) *Ib. VII*, 213 fluctibus actos. 18) *Met. II*, 679 arva colebas.

818

Ut requies sibi cessa, movent mox horrida bella¹,
 Et custode novo rura replere parant,
 Lancea pro censu, munus pro rure duelli
 Redditur hospitibus, pro pietate tumor.
 25 Francia in alternis² pulsabat regna triumphis,
 Asperiora quidem quae sibi visa forent;
 Idecirco haec tantos res est dimissa per annos,
 Gens magis atque magis³ crevit, et arva replet.
 Iamque superba nimis Francorum regna lacessit⁴,
 30 Nec contenta solo quo peregrina fuit.
 Infelix, ignara, simul contendere sueta⁵,
 Sperabat Francos exsuperare agiles.
 Hunc vero, ut dixi, Lanpreht compellat avito
 Caesar more, rogans cuncta referre sibi.
 35 'Ut gens illa deum recolat cultuque fideque,
 Ecclesiisque dei qualis abundet honor,
 Qui sit plebis amor, quae sit iustitia, quae pax,
 Regis honor qualis, quod pietatis opus⁶.
 Insuper ad nostros quae sit salvatio fines:
 40 Ordine cuncta suo dic⁷, volo, France, mihi.'
 Olli respondit fido de pectore Lanpreht⁸,
 Caesareum adelinis basiat ore genu⁹.
 'Gens', ait, 'illa quidem mendaxque superba, rebellis¹⁰
 Hactenus existit, et bonitate carens¹¹;
 45 Christicolum retinet tantummodo perfida nomen,
 Namque opera et cultus sunt procul atque fides.
 Cura pupillorum, viduae, sive ecclesiarum
 Nulla manet; coeunt frater et ipsa soror.
 Uxorem fratris frater rapit alter, et omnes
 50 Incestu vivunt¹², atque nefanda gerunt.
 In dumis habitant¹³, lustrisque cubilia condunt,
 Et gaudent raptu¹⁴ degere¹⁵ more ferae.
 Iustitiae virtus nullam sibi vindicat aulam,
 Linea iudicii hinc fugit acta procul.
 55 Rex Murmanus adest cognomine dictus¹⁶ eorum,
 Dici si liceat rex, quia nulla regit¹⁷.

25 alterius V 31 gallis contendere VII, vox gallis saeculo XV. in V deleta 38 pietatis V
 39 salutatio corr. saluatio V 40 cuncta V 47 aeccliesiarum V

1) *Aen.* VI, 86, VII, 41 horrida bella; cf. *infra* v. 64. 2) *pro variis*. 3) *Georg.* III, 185 Tum magis atque magis. 4) *Aen.* XII, 186 ferrove haec regna lacessent. 5) Cf. *supra* p. 15 v. 341; *Aen.* V, 370 Paridem solitus contendere contra; 402 in proelia suetus | Ferre manum. 6) Cf. *supra* p. 39 v. 514. 7) Cf. *supra* p. 23 v. 601. 8) *Aen.* XII, 18 Olli sedato respondit corde Latinus. 9) Cf. *supra* p. 31 v. 226. 10) *Sedulii C. Pasch.* V, 59 audax, insane, rebellis. 11) *Venanti Fort. C.* V, 9, 11 bonitate placens, cf. *supra* p. 25, 30 v. 32, 218. 12) Cf. *Caesar de bello Gallico* V c. 14 Uxores habent . . inter se communes et maxime fratres cum fratribus. 13) *Aen.* IV, 526 quaeque aspera dumis | Rura tenent. 14) *Ib.* VII, 749 Convectare iuvat praedas et vivere rapto; IX, 613 Comportare iuvat praedas et vivere rapto. 15) *Ib.* IV, 550 vitam | Degere more ferae; *Iordan. Get. c.* 2 Communia tecta cum pecore, silvaeque illis saepe sunt domus. 16) *Aen.* VII, 671 Tiburti dictam cognomine gentem. 17) *Isidori Etym.* XI, 3, 1 reges a regendo vocati.

Saepius ad nostros venerunt tramite fines,
 Sed tamen inlaesi non rediere suos.¹
 Haec Lantbertus ait, reddit cui talia Caesar¹,
 60 Insignis meriti, pacificusque pius²:
 'Est res dura nimis haec, est et inepta relatu³,
 Quae, Lantperte, meis auribus ore sonas⁴,
 Ut peregrina meum gens gratis incolat arvum,
 Atque superba movet improba bella⁵ meis.
 65 En decet, et licitum⁶, facinus hoc Marte revelli,
 Ni mare subsidium⁷, quo petiere, ferat.
 Praestat ut ad regem missus mittatur eundem,
 Qui bene nostra sibi perferat orsa prius.
 Est quoque rex idem sacro baptismate tinctus:
 70 Idcirco hunc primo nos monitare decet.⁸
 Witchariumque vocat, qui forte advenerat illuc,
 Vir bonus atque sagax, et ratione capax⁸:
 'Ito celer⁹, Wichart, nostra haec mandata tyranno
 Haud dubitanda refer¹⁰, ordine iussa tibi.
 75 En mea rura colit late, quibus exul oberrans¹¹
 Ponto vectus¹² adest, et genus omne suum¹³.
 Nempe tributa vetat, nec non et proelia temptat¹⁴,
 Atque minas Francis mandat, et arma parat¹⁵.
 Nam post, dante deo, quam regna paterna¹⁶ recepi,
 80 Imperiique decus, plebe petente simul,
 Hunc ex parte tuli, operiens si forte fidelis
 Adforet, et nostra quaerere iura velit.
 Iam magis atque magis mens improba nutat¹⁷, et armis
 Insuper extentis bella nefanda negat.
 85 Nunc nunc tempus adest¹⁸, nec se infelixque suosque
 Decipiat; Francos pace rogando petat.
 Sin aliud, tu perge celer¹⁹, rediensque renarra
 Cuncta mihi.' Caesar haec pius orsa dabat.
 Witchar equo parat ire celer, pia iussa facessit²⁰;
 90 Notus erat sibimet rex, domus, atque locus;

818

61 relatus corr. relatus V 63 mecum VH, sed et sensus et prosodiae leges poseunt hic meum M,
 cf. v. 75, 121, 212 77 ploelia V 84 negat VII, movet coni. Mur., rogat aut parat P

1) *Aen. II*, 323 gemitu cum talia reddit; *X*, 530 Aeneas contra cui talia reddit. 2) *Cf. supra*
p. 4, 38 v. 30, 502. 3) *Met. XV*, 298 res horrenda relatu, *cf. supra p. 4 v. 7*. 4) *Cf. supra*
p. 35 v. 390. 5) *Aen. VI*, 821 nova bella moventis; *XII*, 333 Bella movens; *Amor. II*, 12, 21 nova
 bella movere; *Fast. V*, 556 bella movere decet. 6) *Aen. X*, 344 Est licitum. 7) *Aen. XII*, 733
 Ni fuga subsidio. 8) *abbas alias ignotus, cf. Simson Ludwig I*, 131, n. 1. 9) *Cf. supra p. 10 v. 181*.
 10) *Aen. III*, 169 Surge age, et haec laetus longaevo dicta parenti | Haud dubitanda refer; *XII*, 75
 haec . . Phrygio mea dicta tyranno | Haud placitura refer. 11) *Met. XI*, 146 rura colebat; *XV*, 367:
Venanti C. I, 21, 18 exul oberrat. 12) *Aen. II*, 295 pererrato . . ponto; *III*, 108 advectus ad oras; *Met.*
VI, 422 subvectaque ponto | . . . agmina. 13) *Aen. V*, 737 Tum genus omne tuum. 14) *Aen.*
III, 240 nova proelia temptant; *XI*, 912 et proelia temptent. 15) *Ib. II*, 181 Arma . . parant; *IV*, 290
 Arma parent; *Fast. IV*, 700. 16) *Cf. supra p. 33 v. 293*. 17) *Cf. supra p. 42 v. 28; Met. X*, 375
 animus . . nutat. 18) *Aen. XII*, 95 Nunc . . | . . nunc tempus adest. 19) *Theodulf. ad Carol.*
imper. 1 (I, 527) Perge, libelle, celer. 20) *Aen. I*, 678 puer ire parat; *VII*, 624 pedes ire parat;
X, 770 Obvius ire parat; *cf. supra p. 10 v. 187*.
 6*

Illius ast propter fines Wiccharius abba
 Regis habebat opes munere Caesareo.
 Est locus¹ hinc silvis, hinc flumine cinctus amoeno,
 Sepibus et sulcis atque palude situs;
 95 Intus opima domus, hinc inde refulserat armis,
 Forte repletus erat milite seu vario².
 Haec loca praecipue semper Murmanus amabat,
 Illi certa quies, et locus aptus erat³.
 Forte celer Wicchar cursim devenerat illuc⁴,
 100 Alloquiisque petit regis ut esse queat.
 Murman ut agnovit Hludowici Caesaris almi
 Adfore legatum, ilico mens refugit,
 Utque rei tantae eventum cognoscere possit,
 Spem simulat vultu, contegit atque metum⁵.
 105 Fit laetus, vi mox laetos iubet esse sodales,
 Tandem Wiccharium in sua tecta vocat⁶.
 'Salve', Wicchar ait⁷, 'Murman, tibi dico salutem
 Caesaris armigeri, pacificique pii⁸.'
 Suspiciens prorsus reddit cui talia Murman⁹,
 110 Oscula more dedit¹⁰: 'Tu quoque, Wicchar, ave.
 Pacifico Augusto, opto, salus sit, vitaeque perpes¹¹,
 Et regat imperium saecula per ampla suum¹².
 Mox resident, cunctosque iubent procul esse ministros¹³,
 Vocibus alternis mutua verba sonant¹⁴.
 115 Inchoat ore prior Wicchar¹⁵, sibi iussa renarrat;
 Pectore in ambiguo Murman et aure capit:
 'Me tibi transmisit Hludowicus Caesar in orbe,
 Gloria Francorum¹⁶, christicolumque decus,
 Pace fideque prior, nulli quoque Marte secundus¹⁷,
 120 Dogmate praecipuus, et pietatis ope¹⁸.
 En sua rura colis late, quibus exul et errans
 Ponto vectus ades, et genus omne tuum.
 Nempe tributa vetas, nec non et proelia temptas,
 Arma paras Francis insuper atque minas¹⁹.
 125 Nunc nunc tempus adest, nec te infelixque tuosque
 Decipias, illuc pace petendo veni²⁰.
 Caesaris haec ego, sed nostris de partibus ista
 Adiciam paucis, Murman, amore tuo.

94 Sepibus V 95 recurserat V, relaxerat coni. Pfund, refulserat F. D.

1) *Ex Ponto III*, 2, 45 Est locus in Scythia; *Aen. XII*, 745 Atque hinc vasta palus, hinc ardua moenia cingunt, cf. *supra* p. 11 v. 203, p. 27 v. 93. 2) *Aen. II*, 495 late loca milite complent; 20 armato milite complent. 3) *Aen. III*, 393, *VIII*, 46 Is locus urbis erit, requies ea certa laborum. 4) Cf. *supra* p. 43 v. 71; *Aen. VII*, 160. 5) *Aen. I*, 209 Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem. 6) Cf. *supra* p. 13 v. 260. 7) *Aen. VII*, 120 Salvo . . . ait. 8) Cf. *supra* p. 43 v. 60. 9) Cf. p. 43 v. 59. 10) Cf. *supra* p. 9 v. 158; *Amor. II*, 18, 10 oscula mille dedit; *Art. Am. II*, 69. 11) *Iuveni H. euang. II*, 513 perpete vita. 12) Cf. *supra* p. 32 v. 274. 13) *Mct. VII*, 255 procul hinc iubet esse ministros. 14) *Venanti Fort. C. VIII*, 3, 7 Vocibus alternis divina poemata psallunt. 15) Cf. *supra* p. 25 v. 34. 16) *Aen. II*, 326 Gloria Teucrorum. 17) *Ib. XI*, 441 haud ulli veterum virtute secundus. 18) Cf. *supra* p. 35 v. 376. 19) Cf. *supra* p. 43 v. 75—78. 20) Cf. *ibi* v. 85—86.

Si nunc sponte tua regalia iussa facessas¹, 818
 130 Ut prior ipse monet pro pietate sua,
 Et cupis ad Francos pacem retinere perennem,
 Ut decet, atque opus est sat tibi sive tuis,
 Perge celer², regisque pii pia suscipe iura;
 Non tua, sed potius debita redde soli.
 135 Consule heu patriae³, populo, rogo, consule cuncto,
 Consule seu proli, coniugiique thoro.
 Praecipue cum vana colas, nec dogmata serves,
 Avia curva⁴ petas tu, populusque tuus.
 Ille pius forsitan proprium te mittet ad arvum,
 140 Et maiora tibi munera sorte dabit⁵.
 Esto esses magnus magni regnator et arvi⁶,
 Et tibi multa manus belligerumque⁷ decus,
 Auxilioque tuo gentes populique venirent⁸,
 Ut Rutuli Turno sive Camilla celer⁹
 145 Italiaeque cohors cuncti venere Latini;
 Non tamen Aeneam vincere posse fuit.
 Si tibi Odisseos, Pirrhos, seu durus Achilles,
 Pompeius socero cum quibus arma parat¹⁰,
 Non tamen in Francos fas est tibi tendere bello,
 150 Quorum arvis resides, et pietate manes.
 Namque semel quicumque duello hos experiari¹¹
 Coeperit, ipse luet et genus omne suum¹²;
 Gens est Francorum nulli virtute secunda¹³,
 Vincit amore dei, exsuperatque fide.
 155 Pacem semper amat, nolens quoque corripit arma,
 Quis tamen arreptis nullus adire volet.
 Illorum quicumque fidem quaesivit et arma,
 Laetanter vivit, pacificeque pie¹⁴.
 Eia age, rumpe moras¹⁵, nec te in diversa pererrans
 160 Mens inimica ferat insidiando tibi.
 Ille solo vultus iam dudum intentus et ora
 Fixa tenet, terram percutit¹⁶ atque pedo:
 Iam iam cunctantem Wichar sermone polito
 Coeperat¹⁷ atque minis flectere rite datis,
 165 Mente venenata thalamo cum perfida coniunx
 Murman ad amplexus more superba petit¹⁸;

137 seruas V 138 A uia V 145 cuncti V 147 pihrrus V

1) Cf. *supra* p. 43 v. 89. 2) Cf. *ibi* v. 87. 3) *Ex Ponto II*, 9, 34 patriae consulit ille suae; *Venanti Fort. C. IX*, 2, 96 Consuleas genitae, consuleas patriae. 4) *Sedul. C. Pasch. I*, 284 curva per avia. 5) *Aen. I*, 139 Sed mihi sorte datum. 6) *Aen. X*, 437 magni regnator Olympi. 7) *Art. Am. II*, 672 belligeras . . . manus. 8) *Aen. VII*, 551 Undique ut auxilio veniant. 9) *Ib.* 803 Volsca de gente Camilla, cf. *sqq.*, *XI*, 432. 10) Cf. *supra* p. 43 v. 78. 11) *pro experiri*. 12) *Aen. XI*, 849 Morte luet; cf. *supra* p. 43 v. 76. 13) Cf. *supra* p. 44 v. 119. 14) Cf. *supra* p. 44 v. 108. 15) *Aen. IV*, 569 Eia age, rumpe moras. 16) *Aen. II*, 1 intentique ora tenebant; *VII*, 249 defixa Latinus | Obtuta tenet ora, soloque immobilis haeret; *VI*, 469; *Met. I*, 283 terram percussit. 17) *Aen. XII*, 940 Et iam iamque magis cunctantem flectere sermo | Coeperat. 18) Cf. *supra* p. 26 v. 83; *Theodulfi versus contra iudic.* 693 (*J*, 511).

Oscula prima genu libabat¹, et oscula collo,
 Oscula dat barbis, basiat ora, manus.
 Itque redit² giro, tangitque perita per artem,
 170 Officiumque cupit insidiosa dare.
 Suscipit ille miser tandem hanc, strinxitque lacerto,
 Datque locum voti³, coniugis acta placent⁴.
 Et petit infelix aures, longeque susurrat⁵,
 Avertit sensus moxque mariti animum.
 175 Ac velut in silvis pastorum frigoris anno
 Turba foco celerat ligna recisa⁶ dare;
 Hic fert apta citus, praesicco fomite stramen
 Iste vehit, flatus ingerit ille libens;
 Iam rogos insiliens flammam dabat⁷, altaque tangit
 180 Sidera⁸, pastorum frigida membra calent⁹;
 Cum subito tonitru grando, pluviaeque, pruinae
 Ecce fragore ruunt, et nemus omne tonat¹⁰,
 Imbribus ast crebris invitus concidit ignis;
 Venerat unde calor, fumus et inde redit.
 185 Wiccharii haud aliter mulier funesta restinxit
 Verba, maritali pectore fixa boni.
 Atque etiam missum torvum despectat¹¹ eundem,
 Sublime aspiciens, et rogat arte sua:
 'O rex atque decus Brittonum gentis opimae¹²,
 190 Dextera cuius avi nomen in aethra refert¹³,
 Unde tuas talis coniunx pervenit ad arces,
 Hospes', ait, 'pacem, bellave¹⁴ sive canit¹⁵?'
 Olli subridens¹⁶ finxit mox talia Murman:
 'Mittitur a Francis nuncius iste mihi;
 195 Seu pacem, seu bella ferat¹⁷, res ista virorum est;
 Officium perage, femina, rite tuum.'
 Wicchar ut audivit verbis contraria verba¹⁸,
 Protinus ore tulit haec quoque verba suo.
 'Murman', ait, 'regi quae vis mandata remitte:
 200 Iam nunc tempus adest iussa referre¹⁹ mihi.'
 Ille quidem tristes volvens sub pectore curas²⁰:
 'Tempora sint placiti haec mihi noctis,' ait.

173 susurat V 182 sonat coni. P.

1) Cf. *supra* p. 9 v. 158, p. 31 v. 225. 2) Cf. *supra* p. 10 v. 188. 3) *Art. Am. I*, 712 Da causam voti; *Aen. VIII*, 405 Optatos dedit amplexus (cf. 387 sq.). 4) *Art. Am. II*, 574 coniugis acta suae. 5) *Met. III*, 643 aure susurrat. 6) *Art. Am. III*, 574 silva recisa. 7) *Trist. I*, 8, 4 Unda dabit flammam. 8) *Met. I*, 153, *II*, 71 Sideraque alta; *Ex Ponto II*, 5, 57 sidera tangas; *Fast. I*, 308 sidera tangat. 9) *Met. XIV*, 743 frigida . . . | Membra; *Aen. XII*, 297 calentia membra. 10) *Aen. V*, 149, *VIII*, 305 Consonat omne nemus, cf. 391 sqq.; *XII*, 722 nemus omne remugit; *Ecl. VI*, 11 Te nemus omne canet; *Fast. I*, 436. 11) Cf. *Aen. VI*, 467 torva tuentem. 12) *Venanti Fortun. C. VI*, 1, 70 spes gentis opimae. 13) *Ib.* 73 hic nomen avorum | Extendit bellante manu. 14) *Aen. VII*, 444 Bella . . pacemque gerant; *IX*, 279 Seu pacem seu bella gerant. 15) *Aen. IV*, 14 quae bella . . . canebat. 16) *Aen. I*, 254, *LX*, 740, *XII*, 829 Olli subridens. 17) Cf. *supra* v. 192. 18) Cf. p. 15 v. 319. 19) Cf. p. 43 v. 85; *Met. IX*, 15 referrebit iussa. 20) *Aen. VII*, 254 volvit sub pectore sortem.

Ruricolae terris somnus perfuderat, et iam
 Auroram revchunt culmine solis equi¹,
 205 Murmanis ante fores celerans Wiccharius abba
 Mane venit primo², poscit et orsa dari.
 Ecce miser tandem potu somnoque sepultus³
 Murman adest, oculos vix aperire valens.
 Ebrius haec ructans labris vix orsa remotis
 210 Voce sonat, numquam post placitura sibi⁴:
 'Perge⁵, tuo regi celerans haec verba renarra:
 Nec sua rura colo⁶, nec sua iura volo.
 Ille habeat Francos, Brittonica regmina Murman
 Rite tenet, censum sive tributa vetat.
 215 Bella cient⁷ Franci, confestim bella ciebo;
 Neve adeo inbellis dextera nostra manet.'
 Wicchar ad haec: 'Semper nostros dixisse priores⁸
 Fama fuit⁹, quae nunc mens mea certa feret,
 Instabiles animos¹⁰ motus mutantia prorsus
 220 Pectore consilia¹¹ gentis habere tuae.
 Femina sola viri potuit mollescere mentem,
 Atque susurrando vertere consilia;
 Sic Salomonis', ait, 'testantur dogmata regis,
 Quae legit ecclesia saepius atque colit:
 225 'Abstrahe ligna foco, confestim deficit ignis¹²;
 Sitque susurro procul, iurgia cuncta cadunt¹³.'
 Sed quia iam nostris non vis parere suadelis,
 Vera canam¹⁴ vates, sumque propheta tuus.
 Francia cum primo sermonis dicta nefandi
 230 Audierit, frendens mox tua regna petet¹⁵.
 Tum millena tibi concurrent scuta virorum¹⁶,
 Cuspide Francisco forte repletus eris,
 Et tua densatim complebunt milite rura¹⁷,
 Teque tuos captos in sua regna ferent.
 235 Aut moriere miser, bibulaque iacebis harena¹⁸
 Solus, et arma tua victor habebit ovans.¹⁹
 Nec te decipiant saltus tremulaeque paludes²⁰,
 Cum nemore et vallo sit tua septa domus.'
 Olli respondit²¹ furiato pectore Murman,
 240 Se solio adtollens²² Britto superba canit:

208 oculos V

224 ecclaesia V

1) *Aen. XII*, 115, *Met. II*, 154 Solis equi. 2) *Georg. II*, 461 foribus . . . | Mane salutantum.
 3) *Aen. III*, 630 expletus dapibus vinoque sepultus; *II*, 265 somno vinoque sepultam. 4) *Cf. supra*
p. 15, 17 v. 336, 404. 5) *Aen. I*, 389 Perge modo. 6) *Cf. supra p. 43 v. 75* 7) *Aen. I*, 541 Bella cient.
 8) *Aen. I*, 532 nunc fama, minores | Italiam dixisse. 9) *Ecl. IX*, 11 fama fuit. 10) *Georg. IV*, 105
 Instabiles animos. 11) *Cf. supra p. 11, 20 v. 218, 491.* 12) *Aen. II*, 505 qua deficit ignis.
 13) *Prov. 26, 20* Cum defecerint ligna, extinguetur ignis et susurrone subtracto iurgia conquiescent.
 14) *Art. Am. I*, 30 Vera canam. 15) *Aen. I*, 620 nova regna petentem. 16) *Aen. I*, 101 Scuta virum.
 17) *Cf. supra p. 44 v. 96.* 18) *Aen. II*, 524 Aut moriere simul; *Georg. I*, 114 bibula deducit harena;
Met. XIII, 901 bibula . . . errat harena; *Aen. V*, 871 Palinure, iacebis harena. 19) *Aen. V*, 331 victor
 ovans. 20) *Jordan. Get. c. 4* tremulis paludibus. 21) *Cf. supra p. 42 v. 41.* 22) *Aen. VIII*, 541
 solio se tollit ab alto.

818

'Missilibus millena manent mihi plaustra paratis,
 Cum quibus occurram concitus acer eis.
 Scuta mihi fucata tamen (sunt candida vobis)
 Multa manent; belli non timor ullus adest'.
 245 Haec inter sese referebant vocibus ambo¹,
 Non tamen ambobus mens erat una viris.
 Haec responsa ferens² Wicchar properanter abibat,
 Nunciat et regi dicta nefanda pio.
 Interea Caesar Francorum regna recenset³,
 250 Et iubet instanter arma parare⁴ sibi.
 Est urbs fixa, maris Ligeris quo fluminis unda
 Aequor arat⁵ late, ingrediturque rapax⁶,
 Veneda cui nomen Galli dixere priores⁷,
 Pisce repleta, salis est quoque dives ope⁸.
 255 Saepius infestans Brittonum hanc turba nocentum
 Visitat, et belli munera⁹ more vehit.
 Ergo illuc Caesar Francos gentesque subactas¹⁰
 Esse iubet placito, pergat et ipse simul.
 Conveniunt prisco Franci sub nomine¹¹ primo,
 260 Adsueti bellis arma parata¹² ferunt;
 Alba Suevorum veniunt trans flumina Rheni
 Milia centenis accumulata viris¹³;
 Et Saxona cohors patulis praecineta pharetris¹⁴,
 Atque Turinga manus consociata venit.
 265 Multimodam pubem Burgundia mittit, et auget
 Francorum numerum consociando viros.
 Europae referens populos gentesque relaxo
 Immensas¹⁵, claudi quae numero nequeunt¹⁶.
 Caesar iter tutum¹⁷ per propria regna gerebat,
 270 Usque Parisiaca quo loca celsus adit.
 Iam tua, martyr, ovans, Dionisi, tecta revisit,
 Hilthuin abba potens¹⁸, quo sibi dona paras;
 Hinc, Germane, tui transivit culmina tecti¹⁹,
 Martyris et Stephani, seu, Genuvefa, tui.
 275 Aurelianenses sensim dehinc visitat agros,
 Victriacum villam²⁰ iam pius ingreditur;

1) *Aen. V*, 409 Tum senior tales referebat pectore voces. 2) *Ib.* 706 Haec responsa dabat; *VI*, 82 ferunt responsa; *VII*, 102, *IX*, 369, *XI*, 227. 3) *Aen. VI*, 682 recensebat numerum. 4) *Cf. supra p.* 43 v. 78. 5) *Trist. I*, 2, 76 Latum . . . aequor aro; *Aen. II*, 780 vastum maris aequor arandum. 6) *Aen. IV*, 177, X, 767 Ingrediturque solo. 7) *Vannes (cf. SS. I*, 191 n. 53); *Aen. III*, 693 nomen dixere priores; *Theodulf. de siccitate 1 (I*, 565) Galli dixere priores; *cf. supra p.* 47 v. 217. 8) *Aen. I*, 14 dives opum. 9) *Met. XIII*, 296 munera belli. 10) *Met. XI*, 299 gentesque subegit. 11) *Venanti Fort. C. I*, 18, 5 de nomine prisco. 12) *Aen. V*, 301 Adsueti silvis; *IX*, 201 bellis adsuetus Opheltes; *Met. XV*, 484 Assuetam bello; *Art. Am. II*, 50 arma parata. 13) *Caesar de bello Gall. IV*, 1 Hi (*sc. Suevi*) centum pagos habere dicuntur, ex quibus quotannis singula milia armatorum bellandi causa ex finibus educunt. 14) *Aen. I*, 323 Succinetam pharetra. 15) *Trist. IV*, 9, 19, *Fast. V*, 221 per immensas . . . gentes; *Aen. VI*, 706 innumerae gentes populique. 16) *Sedul. C. Pasch. III*, 214 numero nec clauditur ullo. 17) *Aen. V*, 862 iter tutum. 18) *abbas sancti Dionysii et archiepiscopus; cf. supra p.* 8 v. 118. 19) *Aen. II*, 695 culmina tecti. 20) *Vitry-aux-Loges in silva Aurelianensi*

Quo, Matfride¹, sibi pulcherrima tecta parasti², 818
 Munera magna³ dabas atque placenda sibi.
 Saepius inde means mox dictam visitat urbem,
 280 Se crucis armari munere quaerit ope⁴.
 Obvius ecce venis⁵, praesul sanctissime Iona⁶,
 Reddere digna paras debitor atque volens.
 Iamque, Aniane⁷, tuam properando revisitat arcem,
 Et sibi praestari flagitat auxilium.
 285 Tum, Durande⁸, frequens currisque recurris, et offers
 Quae tibi Caesareo munere cessa manent.
 Inde Turonus adit, Martini culmina celsi
 Visere Mauricii martyris atque pii.
 Eia age, tempus adest⁹, Fridugise magister¹⁰, et instat,
 290 Caesaris adventum gratulabunde vides.
 Munera magna¹¹ offers: Martinus flagitat almus,
 Ut sibi tutum itiner praestet habere deus¹².
 Andegavensis ovans Caesar pervenit in urbem,
 Sacrum, Albine¹³, tuum corpus honore petit.
 295 Obvius occurrit¹⁴ laetanti pectore¹⁵ carus
 Helisachar¹⁶, validas sedulus auget opes¹⁷.
 Namnetensis enim Caesar se mittit in urbem;
 Oratu et precibus¹⁸ culmina cuncta petit.
 Iam, Lantberte¹⁹, tuis optatum denique votis
 300 Suscipis en regem, dasque potenter opes.
 Poscis ad invisos, Caesar, properare Britannos,
 Dignetur tibi se mittere in auxilium.
 Cetera turba latet²⁰ comitum, neononque potentum,
 Quorum nec numerus, nec numerantur opes²¹.
 305 Venedam adit tandem praeclarus Caesar²², avito
 Proelia more parat, ordinat atque duces²³.
 Interea Murman satagebat Brito superbus
 Bella parare²⁴ armis ingenioque suo.
 Caesar agens iterum solitae pietatis amore²⁵,
 310 Actutum mittit, qui sibi cuncta ferant.

293 andegauensis V, andegavensem corr. Mur. 294 Sacre V 297 namnetensem? P.

1) comes Aurelianensis cf. t. I, 572. 2) Fast. II, 214 tecta parant; III, 242. 3) Cf. supra p. 23 v. 610. 4) h. e. ecclesiam sanctae Crucis oraturus visitat. 5) Amor. III, 9, 61 Obvius huic venias; Fast. IV, 294. 6) episcopus Aurelianensis (818—844). 7) monasterium Saint Aignan d'Orléans in urbe Aurelianensi MUR. 8) Muratorius eum abbatem sancti Aniani fuisse recte censet, cf. Simson Ludwig I, 132 n. 9. 9) Cf. supra p. 44—46 v. 125, 159, 200. 10) abbas Turonensis et Sithiensis, sacri palatii summus cancellarius, de quo cf. Simson l. l. II, 235—238. 11) Cf. supra v. 278. 12) Cf. carmen, quo Hludowicus a Turonensibus salutatur t. I, 578; supra p. 48 v. 269. 13) St. Aubin d'Angers. 14) Aen. X, 734 Obvius adversoque occurrit. 15) Cf. supra p. 16 v. 369. 16) Cf. supra p. 35 v. 389. 17) Fast. II, 630 per scelus auget opes. 18) Theodulf. ad Aiulfum 60 (I, 562) Oratu et precibus. 19) Cf. p. 41 v. 9. 20) Sedul. C. Pasch. III, 214 Cetera turba latet. 21) Ib. Prol. 10 Quorum multiplices nec numerantur opes. 22) Cf. p. 48 v. 253; Einhardi ann. 818 ipse cum maximo exercitu Britanniam adgressus generalem conventum Venedis habuit. 23) Cf. supra p. 15 v. 324. 24) Met. VII, 456 Bella parat; Fast. V, 701 Bella parant. 25) Venanti C. II, 16, 61 solitae pietatis amore.

818

'Dic', ait, 'o misero, quae se dementia torquet¹,
 Quidve struit², cogit bella parare sibi?
 Non memorat iurata fides³, seu dextera Francis
 Saepe data⁴, et Carolo servitia exhibita?
 315 Quo ruit⁵, insanusque volens sibi proditor exstat,
 Atque suae proli, exulibusque simul?
 Praecipue sit cum una fides nostrisque suisque,
 Dante deo periet, pro dolor! absque fide.
 Hic finis, si praestat; agat, quae iussio nostra
 320 Suadet eum, capiat mox mea frena celer,
 Christicoloque gregi iungatur pace fideque,
 Linquat amore dei daemonis arma miser.
 Sin aliud, nam invitus agam, sed bella ciebo⁶
 Densa satis nimium, atque verenda sibi'.
 325 Itque reditque celer⁷ missus, praestantia regis
 Verba canit iussus, increpat atque rogat.
 Ille miser merito pesti devotus⁸ iniquae,
 Nescit habere fidem, sed pia iussa fugit.
 Mandat acerba magis confixus mente, superbae
 330 Coniugis oratu fervida corda gerit.
 Bella cupitque, vocat cunctos in bella Britannos,
 Ordinat insidias praeparat atque dolos.
 Interea Caesar Brittonis dicta superbi
 Aure capit, Francis et recitanda iubet.
 335 His accensa⁹ cohors, iam dudum Marte parato,
 Castra movent¹⁰, sonitum dat tuba terribilem¹¹.
 Sed pius induperans custodes ponit opimos
 Omnibus, et mandat haec in amore dei:
 'Ecclesias servate, viri, nec tecta sacrata
 340 Tangite, et ecclesiis pax sit amore dei.'
 Salpicibus iam rura sonant, nemus omne resultat¹²,
 Et cava per campos bucina pulsa gemit¹³.
 Itur, ubique vias populis dat silva remotas¹⁴,
 Milite Francisco rura repleta¹⁵ manent.
 345 Quaerunturque dapes, lustrisque, palude repostae¹⁶,
 Atque solo suleis ingenioque datae.
 Praedantur miseri hominesque pecusque¹⁷ iuvenei;
 Res quoque nulla latet, nec latuere doli¹⁸.

318 abque V 343 an remota? Man.

1) *Ecl. II*, 69, *VI*, 47 quae te dementia cepit; *Aen. IX*, 601 quae vos dementia adegit? 2) *Aen. IV*, 235 Quid struit, 271 Quid struis?; *cf. v.* 308. 3) *Amor. III*, 3, 1 fidem iurata. 4) *Aen. IV*, 307 nec te data dextera quondam. 5) *Aen. IV*, 429 Quo ruit?, *II*, 520 quo ruis?, *X*, 811. 6) *Cf. supra p.* 47 v. 215. 7) *Cf. supra p.* 46 v. 169. 8) *Aen. I*, 712 pesti devota futurae. 9) *Ib.* 29 His accensa. 10) *Aen. XI*, 446 castra Aeneas aciemque movebat. 11) *ib. IX*, 503 At tuba terribilem sonitum . . . | Increpuit; *VII*, 567, *XII*, 267 sonitum dat. 12) *Cf. supra p.* 46 v. 182; *Aen. VII*, 514 omne | Contremuit nemus. 13) *Met. I*, 335 cava bucina; *Aen. VII*, 519 bucina signum | Dira dedit; *XI*, 474. 14) *Cf. Aen. VII*, 179, *XI*, 128. 15) *Cf. p.* 47 v. 233. 16) *Georg. III*, 527 epulae . . repostae. 17) *Met. I*, 286 pecudesque virosque . . | . . rapiunt. 18) *Aen. I*, 130 Nec latuere doli,

Nulla palude salus¹, nec dumis abdita servant
 350 Claustra viros; Francus undique vastat opes².
 Ecclesias, ut Caesar eis testatur, amabant;
 Caetera flammivomis tecta dedere focis³.
 Sed tamen in campis Francis occurrere apertis⁴
 Nulla fides⁵; bellum, Britto superbe, fugis.
 355 Per dumosa procul, felicum⁶ per densa reposti
 Apparent rari⁷, proelia voce gerunt.⁸
 Ut folium⁹ veniente gelu cadit arbore querna¹⁰,
 Ut pluvia autumno rosque calente die:
 Haud aliter miseri complebant strage ferarum
 360 Brittones lustra¹¹, sive paludis agros.
 Bella per angustos agitabant improba calles¹²,
 Aedibus inclusi proelia nulla dabant.
 Iam, Murmane, tuae passim peragrantur harenae,
 Avia lustra patent, atque superba domus.
 365 Interea Murman dumosis vallibus¹³ instans,
 Acer equos agitat¹⁴, armaque nota capit¹⁵.
 Affaturque suos¹⁶ laetus, proprioque superba
 Pectore verba¹⁷ dabat, increpitatque diu:
 'Vos servate domum¹⁸, coniunx, proles, famulique
 370 Haud timidi vestras frondigerasque casas¹⁹,
 Ast ego cum paucis, quo tutior agmina lustrem²⁰,
 Illuc ire paro, concomitando²¹ viris.
 Credo quod indutus praeda spoliisque refertus²²
 Ad mea tecta celer memet equo referam.'
 375 Armat equum, semet²³, fidos armatque sodales,
 Ambas missilibus armat et ipse manus²⁴,
 Scandit equum²⁵ velox, stimulis praefigit acutis²⁶
 Frena tenens²⁷; giros dat²⁸ quadrupes varios.
 Et salit ante fores, potus praegrandia vasa
 380 Ferre iubet²⁹ solito, suscipit, atque bibit.

354 superbe V

361 galles V

1) *Aen. XI*, 362, 399 Nulla salus bello. 2) *Cf. Aen. VIII*, 7 undique cogunt | Auxilia, et latos vastant cultoribus agros; *cf. supra p. 7 v. 86*. 3) *Fast. IV*, 935 focis . . . dedit. 4) *Aen. IX*, 25 campis . . . apertis; *Fast. II*, 227 In apertos undique campos | Prosiliunt hostes; *cf. Aen. IX*, 56. 5) *Art. Am. III*, 377 Nulla fides. 6) *Ecl. I*, 77 Dumosa pendere procul; *Georg. III*, 297 felicumque maniplos. 7) *Aen. I*, 118 Adparent rari. 8) *Ep. XVII*, 38 proelia mente geris. 9) *Aen. VI*, 309 frigore primo | Lapsa cadunt folia. 10) *Aen. XI*, 65 vimine querno. 11) *Cf. supra p. 41 v. 593*. 12) *Aen. IV*, 405 calle angusto. 13) *Georg. II*, 180 dumosis . . arvis. 14) *Aen. XI*, 770 Spumantemque agitabat equum. 15) *Met. XIII*, 221 arma capit; *Aen. II*, 314. 16) *Ib.* 700 Adfaturque deos. 17) *Met. XIV*, 715 Verba superba, *Trist. V*, 8, 8. 18) *Aen. II*, 702 servate domum, servate nepotem. 19) *Jordan. Get. c. 2* virgeas habitant casas; *Fast. III*, 528 fronden . . casa. 20) *Aen. III*, 377 quo tutior hospita lustres | Aequora. 21) *Venanti Fort. C. VIII*, 3, 158 concomitante; *cf. supra p. 43 v. 89*. 22) *Cf. supra p. 12 v. 281*. 23) *Met. XIII*, 544 seque armat. 24) *Aen. XI*, 682 manus armat. 25) *Ib. II*, 401 Scandunt rursus equum. 26) *Cf. Aen. XI*, 337. 27) *Trist. II*, 42; *Fast. I*, 532 frena tenere. 28) *Georg. III*, 115 Frena . . . gyrosque dederit. 29) *Aen. I*, 648 Ferre iubet; *IV*, 270 Ipse haec ferre iubet.

818 Coniugis amplexus¹, prolis, famulosque per omnes
 More petit hilaris, oscula lenta dabat².
 Tum manibus crebro crispans astilo³ profatur:
 'Coniunx, aure cape quae tibi verba dabo⁴.
 385 Lanceolas, quas cernis', ait, 'manibusque reflexat
 Murman, amata, tuus laetus equo residens⁵:
 Si mihi certa fides⁶, Francorum sanguine tinctas⁷
 Aspicias hodie me redeunte domum.
 Credo quod incassum nullam Murmanis, amata,
 390 Dextera mittet; ave, femina amata⁸, vale.'
 His dictis celerans silvis se condit apricis,
 Ebrius, infelix te, Hludowice, petens.
 Hortatur socios⁹ firmato pectore in arma;
 Ire iuvat¹⁰, cuncti Martis amore¹¹ ruunt:
 395 'Cernitis, o iuvenes, Francorum exercitus omnes¹²
 Vastat agros, homines, et pecus omne trahit¹³.
 O patriae virtus, o quondam fama parentum
 Nobilis, heu frustra iam memorata pudet.
 Cernitis en miseros silvis confidere cives¹⁴,
 400 Nec campis audent hostibus arma dare.
 Nusquam tuta fides¹⁵, ubi nunc promissa per annum
 Dextera? nunc Francos nullus adire volet.
 En late regnant, laetique furuntque trahuntque¹⁶
 Munera Brittonum tanta parata diu.
 405 Si fortuna foret, possim quo cernere regem,
 Namque sibi ferrum missile¹⁷ forte darem,
 Proque tributali haec ferrea dona dedissem,
 Oblitusque mei¹⁸ pergerem in arma celer.
 Memet sponte mea¹⁹ morti dare²⁰ nempe iuaret
 410 Pro patriae laude, proque salute soli.'
 Olli respondit quidam²¹ socia arma secutus²²,
 Vera canens²³ nimium, non tamen apta sibi:
 'O rex, vana cadunt tristi de pectore verba²⁴,
 Plus reticenda valent, quam recinenda modo.
 415 Milia multa²⁵ vides Francorum plana tenere,
 Innumeri silvae lustra per alta ruunt.

382 an laeta? 416 silvas V, silvae corr. Man.

1) *Fast.* VI, 554 amplexus coniugis; *Ep.* XIV, 69 petis amplexus. 2) *Met.* VI, 504 dabat oscula natae, cf. *supra* p. 44 v. 110. 3) Cf. *supra* p. 24 v. 515. 4) Cf. p. 50 v. 334; *Amor.* II, 2, 58 sibi verba dabit. 5) *Art. Am.* III, 778 resedit equo. 6) *Trist.* IV, 3, 14 sit tibi certa fides. 7) *Trist.* IV, 6, 34 tela . . . sanguine tincta; *Met.* V, 293 humum . . . sanguine tinctam. 8) Cf. *supra* p. 37 v. 454. 9) Cf. *supra* p. 17 v. 387. 10) *Aen.* IV, 660 iuvat ire. 11) *Aen.* VII, 550 Martis amore. 12) Cf. *supra* p. 14 v. 305. 13) *Aen.* IX, 340 manditque trahitque | Molle pecus, cf. p. 50 v. 347. 14) *Ecl.* I, 72 cives | . . . miseros; *Aen.* XI, 360 miseros . . . cives. 15) *Aen.* IV, 373 Nusquam tuta fides. 16) Cf. *supra* p. 7 v. 91. 17) *Aen.* XII, 278 missile ferrum. 18) *Aen.* III, 629 Oblitusve sui. 19) *Aen.* IV, 341 sponte mea. 20) *Ov. Ib.* 394 morti . . . dedit; 629. 21) Cf. p. 47 v. 239. 22) *Aen.* XI, 161 socia arma secutum; VIII, 120 socia arma; *Met.* V, 91. 23) Cf. p. 47 v. 228. 24) *Met.* XIII, 263 nec vanis credite verbis. 25) *Georg.* IV, 473; *Aen.* V, 806 Milia multa.

Rex idem vario stipatus milite celsus
 Tutus iter tutum per tua rura gerit¹.
 Eheu, gens nimium quadrum diffusa per orbem²,
 420 Imperiis cuius subditur omnis homo.
 Si, Murmane, placet, raros, quos cernis euntes,
 Persequere: ad regem tendere nulla fides³.
 Ille caput volvens, tandemque profatur, et inquit:
 'Certa canis nempe, non placitura tamen'⁴.
 425 Non caruere genae lacrimis⁵, non corda dolore;
 In varias partes⁶ mens male sana⁷ ruit.
 Mox quoque in adversos sese dedit ocius⁸ hostes;
 Terga ferit, ferro pectora lata forat⁹,
 Nunc huc, nunc illuc¹⁰ armis furit ante paratis,
 430 More parentis¹¹ agens nunc fugit, atque redit¹².
 Turba subulcorum¹³ iam Murmanis icta furore
 Multa iacet¹⁴ passim, opilioque miser;
 Qualiter ursa rapax catulos amissa novellos,
 Per rus, per silvas itque reditque fremens¹⁵.
 435 Coslus erat quidam Francisco germine natus¹⁶,
 Non tamen e primo, nec generosa manus.
 Francus erat tantum, fama minus antea notus¹⁷,
 Postea cui nomen dextera celsa dedit¹⁸.
 Hunc Murmanus agens procul aspicit¹⁹, ocius et mox
 440 Fisis equo²⁰ contra fervidus ire parat²¹.
 Nec minus ille quidem fidis confisus in armis,
 Hunc celerando petit, acer uterque nimis²².
 Protinus hunc Murman verbis compellat acerbis²³:
 'France, tibi primo haec mea dona dabo²⁴.
 445 Haec servata tibi iam dudum munera constant,
 Quae tamen accipiens post memor esto mei.'
 Hoc dicens, ferrum vibrans longe et iacit hastam²⁵;
 Ille sagax clipei hanc procul egit ope²⁶.
 Coslus ad haec, armis animo praestantior²⁷ atque,
 450 Exultans verbis haec tulit ore suo:

424 ni placitura V 427 aduerso . . hostis V

1) Cf. supra p. 48 v. 269. 2) Cf. supra p. 16 v. 355. 3) Cf. supra p. 51 v. 354. 4) Cf. supra p. 15 v. 336. 5) Aen. V, 173 Nec lacrimis caruere genae. 6) Aen. IV, 286, VIII, 21 In partesque rapit varias. 7) Ib. IV, 8 male sana. 8) Ib. XII, 681 dedit ocius. 9) Karolus M. et Leo v. 295 (I, 373) forat ense ferinum | Pectus. 10) Met. IV, 622 Nunc huc, nunc illuc, cf. supra p. 12 v. 250, p. 48 v. 260. 11) Met. XV, 366 More parentum. 12) De Brittonum ratione pugnandi cf. Reginonis chron. a 860 (SS. I, 570). 13) Ecl. X, 19 upilio . . subulci. 14) Ov. Ep. XIV, 2 turba iacet. 15) Cf. supra p. 50 v. 325. 16) V. Hludowici c. 30 (SS. II, 623) interfecto Marmano, dum sarcinis inmediatur castrensibus, a quodam regionum custode equorum nomine Choslo; Venanti Fort. C. VI, 2, 53 regali germine natus. 17) Aen. I, 379 fama super aethera notus; Ex Ponto III, 1, 53 notus minus. 18) Cf. p. 46 v. 190. 19) Ep. XVII, 85 Ut procul aspexi. 20) Cf. supra p. 9 v. 147. 21) Aen. X, 769 speculatus . . | Obvius ire parat. 22) Aen. XII, 789 Hic gladio fidens, hic acer et arduus hasta. 23) Cf. supra p. 10 v. 179. 24) Aen. X, 881 haec tibi porto | Dona prius. 25) Ib. 882 Dixit, telumque intorsit in hostem. 26) Ib. VIII, 776 eminus hastam | Iecit; at illa volans clipeo est exeuissa, proculque. 27) Ib. XII, 19 praestans animi; XI, 291 Ambo animis, ambo insignes praestantibus armis; cf. XI, 491.

818 'Britto superbe¹, tuae suscepi munera dextrae:
 Nunc decet accipias, qualia Francus habet.'
 Calcibus adstringens ferratis cornipedem mox²
 Murman in adversum concitus ire facit:
 455 'Non hoc missilibus certandum³ est tempore parvis!¹
 Cuspide Francisco tempora lata forat⁴.
 Ille caput ferro seu cetera membra parato
 Vestierat; Francus sed tamen arte ferit.
 Concidit ad terram⁵ confixus cuspide⁶ Murman,
 460 Tristis et invitus corpore pressat⁷ humum.
 Coslus equo cedens stricto caput abstulit ense⁸,
 Vitaque cum gemitu mox fugit acta procul⁹.
 Murmanis ante comes Coslum percussit eundem,
 Victor et incautus, eheu! Cosle, peris,
 465 Cosli namque puer, domini praevinctus amore,
 Actutum latera perforat¹⁰ hostis acris.
 Ille dolens plaga puerum confixit eundem;
 Alter ab alterius vulnere flexus obit.¹¹
 Quatuor hi¹² campo certabant Marte superbo:
 470 Victori et victo sors fuit una quidem¹³.
 Interea castris paulum crebrescit¹⁴ et auras
 Fama replet tenues¹⁵, gesta novella canens;
 Scilicet infestum Murman cecidisse¹⁶ superbum
 Sorte sua¹⁷, castris fertur inesse caput.
 475 Circumfusa ruit Francorum hinc inde caterva,
 Visendi studio¹⁸ laetificata satis.
 Mox caput affertur collo tenus ense revulsum¹⁹,
 Sanguine foedatum²⁰ absque decore suo.
 Witchar adesse iubent, prorsus orantque referri,
 480 Vera an falsa canant, eligat ipse, rogant.
 Is caput extemplo latice perfundit, et ornat
 Pectine; cognovit mox quoque iussa sibi.
 'Murmanis hoc caput²¹ est,' inquit, 'mihi credite²² cuncti;
 Cervix ista mihi sat bene nota manet'.

461 cedens V

464 an heu quoque?

466 acri V

469 suberbo V

481 exemplo V

1) Cf. *supra* p. 49, 51 v. 307, 354. 2) *Aen. XI*, 714 Quadrupedemque citum ferrata calce fatigat
 3) *Aen. IX*, 520 Missilibus certant; *XII*, 890 saevis certandum est comminus armis. 4) Cf. p. 53
 v. 428. 5) *Aen. V*, 447 ad terram . . . | Concidit; *XII*, 926 Incidit ictus | . . . ad terram. 6) *Aen.*
VII, 817 praefixa cuspide. 7) *Fast. III*, 598 corpore pressit humum; *Aen. II*, 380 Pressit humi
 nitens. 8) *Aen. XII*, 175 stricto . . ense; 382 Abstulit ense caput, cf. *X*, 394. 9) *Ib. XI*, 831,
XII, 952 Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras, cf. *supra* p. 42 v. 54. 10) *Trist. III*, 9, 26
 perforat ense latus. 11) *Aen. II*, 667 Alterum in alterius mactatos sanguine cernam? 12) *Ib.*
X, 518 Quatuor hic iuvenes. 13) *Ib. X*, 756 pariterque ruebant | Victores victique. 14) *Aen.*
XII, 406 campis magis ac magis horror | Crebrescit. 15) *Aen. VII*, 646 tenuis famae perlabitur
 aura; *II*, 791 tenuesque recessit in auras; *Fast. V*, 375. 16) *Aen. XI*, 898 cecidisse Camillam.
 17) *Aen. XII*, 932 sorte sua. 18) *Aen. II*, 63 Undique visendi studio Troiana iuventus | Circumfusa
 ruit. 19) *Georg. IV*, 523 caput a cervice revulsum. 20) Cf. *supra* p. 16 v. 368. 21) *Aen. IX*, 300
 Per caput hoc iuro. 22) *Met. XV*, 254 mihi credite.

485 Caesar at ipse pius telluri more cadaver
 Inponi miserans pro pietate iubet.
 Corpora Francorum mandantur namque sepulcro¹
 More pio, hymnis munere rite datis.
 Altera fama furit Brittonum lustra pererrans,
 490 Voce tonat²: 'Regem sors tulit atra³ nimis.
 Heu miseri cives⁴ concurrite, Caesaris almi
 Quaerere iura decet, dum modo vita datur.
 Murman noster obit Francisco cuspide tactus,
 Credulus en nimium coniugis alloquiis!⁵
 495 Regia frena petunt Brittones namque coacti,
 Iam sobolesque genus Murmanis omne venit.
 Mox Hludowicus ovans recipit Brittonica iura,
 Dat ius, datque fidem; pax requiesque⁶ datur.
 Inde deo grates victor persolvit opimas⁷,
 500 Imperio sociat perdita regna diu.
 Laetus at inde redit⁷ Caesar, paucisque relictis⁸
 Ardua regna petit, auxiliante deo.

817—818

Legati interea, quos dudum miserat orbi
 Caesar, ut ecclesiae cresceret almus honor,
 505 Iussa patrata pii, perfectisque ordine rebus,
 Undique conveniunt⁹, orsa parata ferunt.
 Urbes innumeras¹⁰, seu castra monastica cuncta
 Canonicosque greges seu, Benedicite, tuos,
 Rite peragrantes, Caesar quo maximus illis
 510 Iusserat, adveniunt, haec quoque dicta canunt:
 'Multa, favente deo¹¹, vestroque labore fideli
 Vidimus ornata sive peracta pie,
 Rebus et exemplis, cunctoque ex ordine cultu
 Currere directo tramite¹², dante deo;
 515 Plurima namque minus, neglectis rebus et actu,
 Offitiumque minus currere rite dei.
 Quis tamen obnixi vestri sub pondere verbi
 Iussimus, implerent ordine quisque suo;
 Mensurasque sibi vestro moderamine dantes¹³,
 520 Quis valeant semper pergere iure viam,
 Sive etiam librum¹⁴, quem patrum vestra potestas
 Dogmate decerpserit, atque peregit ope,
 Urbibus et castris, sexus quod eget uterque,
 Linquimus, adfantes: 'Haec legitate viri'.

488 ymnis V 521 Seu V

1) Cf. p. 26 v. 87. 2) *Aen.* IV, 510 tonat ore. 3) *Ib.* VI, 429 Abstulit atra dies. 4) Cf. p. 18 v. 423. 5) Cf. p. 9 v. 154. 6) Cf. p. 37 v. 461. 7) *Fast.* III, 349 Ille redit laetus. 8) *Aen.* III, 190 paucisque relictis. 9) Cf. p. 13 v. 269. 10) *Ep.* XV, 177 Innumeras urbes atque. 11) Cf. p. 24 v. 1. 12) *Aen.* V, 610 cito decurrit tramite. 13) Cf. *Hludowici encyclic. a.* 817 (*LL.* I, 222) Direximus praeterea tibi pondus et mensuram, secundum quam clericis et sanctimonialibus panis et potus aequaliter tribuenda sunt. 14) *nempe de vita clericorum et sanctimonialium, quem Aquisgranensis concilii patres ita iubente piissimo Augusto ex sanctorum patrum sententiis confecerunt editum LL.* II, 201 *MUR.* (cf. *Simson* I, 85).

- 817—818 525 Illum pastor amat placide, grex sedulus illum
 Perlegit, hunc semper sedula turba¹ colit.
 Illic inveniunt iuvenesque senesque² magistri,
 Quid teneant, doceant, quicquid amore colant³.
 Addimus ast, Caesar: post Christi tempora nostri,
 530 Cum prius ecclesia crevit in orbe sacra,
 (Vera quidem canimus⁴) nullius tempore regis
 Creverat ecclesia, seu decus atque fides,
 Temporibus vestris ut nunc, miserante tonante,
 Crescit amore dei, sive decore sui.
 535 Dextera vestra facit cunctos procul esse nocentes⁵,
 Protegit et famulos dextera vestra pios;
 Munia vestra docent quicquid docuere priores⁶,
 Et facis assidue haec recolere ipse tuis.
 Terribilis torvis, pius et mansuetus alumnis,
 540 Inque tuis meritis mundus habundat ope.⁷
 Reddidit ast illis Caesar mox pectore grates,
 Munificis donis⁷ munerat hos pariter.
- 820 Mos erat antiquus⁸ Francorum semper, et instat,
 Dumque manebit, erit gentis honorque decus⁹,
 545 Ut quicumque fidem regi servare perennem
 Abnegat ingenio, munere sive dolo,
 Aut cupit in regem, sobolem, seu sceptrum misellus
 Arte inferre aliquid, quae sonat absque fide,
 Tum si frater adest, qui se super¹⁰ haec quoque dicat,
 550 Tunc decet ut bello certet¹¹ uterque fero
 Regibus et Francis coram, cunctoque senatu¹²;
 Detestatur enim Francia hocce nefas.
 Namque fuit dictus quidam Bero nomine quondam,
 Dives opum¹³ nimium, prae- quoque sive -potens,
 555 Qui Parchinonam Carolo tribuente tenebat,
 Temporibus multis¹⁴ credita iura regens;
 Hunc super infestans alius, cui Sanilo nomen
 Propria terra dedit¹⁵, alteruterque Gothus;
 Hic venit ad regem, coram populoque senatu¹⁶
 560 Verba nefanda canit, quae Bero cuncta negat.

527 Illuc V 538 saeculo XV. post recolere *intrusum* ipse 548 an quae facit? 549 frater
 VH, forte *coni. P.*, an Si tunc alter *aut* Tum si Francus? 560 cuncta V

1) *Rem.* 182 sedula turba. 2) *Aen.* IX, 309 iuvenumque senumque; *Mct.* VIII, 525 lugent iuvenesque senesque. 3) *Art. Am.* I, 91 Illic invenies quod ames; *II*, 707 Invenient digiti quod agant. 4) *Cf. supra p.* 47 v. 228. 5) *Cf. supra p.* 44 v. 113. 6) *Aen.* I, 392 docuere parentes; *Fast.* III, 79 coluere priores. 7) *Ex Ponto IV*, 1, 24 munificas . . opes. 8) *Mct.* XV, 41 Mos erat antiquus; *Aen.* VII, 601 Mos erat . . in Latio. 9) *Ecl.* V, 77; *Aen.* I, 607 Dumque . . | Semper honos nomenque . . manebunt. 10) *i. e. tum si frater (?) adest, qui dicat quoque haec super se (i. e. eum), qui huius rei eum accuset. P.* 11) *Trist.* III, 11, 27 bello certabat. 12) *Aen.* I, 426 sanctumque senatum. 13) *Ib.* I, 14, *II*, 22 *Georg.* II, 468 Dives opum. 14) *Cf. supra p.* 8 v. 103. 15) *Aen.* I, 248 genti nomen dedit; *Ex Ponto II*, 5, 41 cui dat Germania nomen. 16) *Cf. v.* 551; p. 32 v. 283.

Prosiliunt pariter, pedibus volvuntur honestis,
 Atque precantur eis Martia tela¹ dari.
 Tum Bero primus ait: 'Caesar, pietatis amore
 Deprecor, ut liceat ista negare mihi.
 565 More tamen nostro liceat residere caballum²,
 Armaque ferre mea.' Saepius ista rogat.
 Caesar ait: 'Francis hanc rem finire licebit:
 Sic fas, sicque decet, nosque iubemus idem.'
 Iudicioque dato Francorum ex more vetusto³
 570 Arma parant⁴, trepidi currere in arma volunt.
 Caesar amore dei paucis compellat⁵ eosdem,
 Certa canens⁶ illis pro pietate sua.
 'Quisquis', ait, 'vestrum mihi quippe fatebitur ultro
 Delicti istius protinus esse reum,
 575 Errorem miserans donabo, et cuncta remittam
 Debita peccati, vinctus amore dei⁷.
 Credite namque, meis praestat parere suadellis,
 Quam fera pestiferi proelia Martis agi.'
 Ast illi celeres iterumque iterumque⁸ precantur:
 580 'Bella placent nobis; bella parentur⁹ enim!
 Caesar eis sapiens, Francorum iura faessant¹⁰,
 Praecipit; ast illi, haud mora, iussa colunt¹¹.
 Est locus insignis¹² regali proximus aulae,
 Fama sui late, quae vocitatur Aquis,
 585 Marmore praecinctus lapidum sive aggere septus¹³,
 Consitus arboribus, quo viret herba recens¹⁴;
 At fluvius medium praelambit¹⁵ gurgite lento,
 Hunc volucres variae¹⁶ incolitantque ferae.
 Quando placet regi, paucis comitantibus illuc
 590 Venandi studio¹⁷ saepius ingreditur,
 Figere cornigerum praegrandia corpora ferro
 Cervorum¹⁸, aut dammas percutere atque capras,
 Seu glatic stringente solum sub tempore brumae¹⁹,
 Unguigeris volucres exagitare capis²⁰:
 595 Ergo illuc veniunt tremuli Bero, Sanilo necnon;
 Cornipedum resident corpora magna viri,

1) *Ecl.* IX, 12 tela inter Martia. 2) *Einhardi ann.* 820 Bera . . cum accusatore suo equestri pugna configere conatus; *V. Hludowici c.* 33 Bera . . cum eodem (sc. *Sanila*) secundum legem propriam — utpote quia uterque Gothus erat — equestri proelio congressus est. 3) *Cf. supra p.* 8 v. 111. 4) *Cf. supra p.* 45 v. 148. 5) *Aen.* V, 161 compellat voce. 6) *Cf. supra p.* 53 v. 424. 7) *Trist.* I, 8, 30 vinctus amore tibi; *Ep.* XIX, 86. 8) *Cf. supra p.* 18 v. 435. 9) *Met.* XI, 298 fera bella placebant; *Ecl.* X, 62 nec carmina nobis | Ipsa placent; *cf. supra p.* 49 v. 308. 10) *Cf. Simson Ludwig I,* 155 n. 8. 11) *Cf. supra p.* 21 v. 527, p. 32 v. 284. 12) *Cf. supra p.* 11 v. 195. 13) *Aen.* XI, 398 Inklusus muris hostilique aggere saeptus. 14) *Met.* I, 598 Consitaque arboribus; *Amor.* II, 16, 6 Et viret . . herba solo; *cf. supra p.* 8 v. 108. 15) *Prudent. Cath.* V, 120 praelambens fluvius. 16) *Cf. supra p.* 7 v. 90. 17) *Met.* III, 413 studio venandi; *Ren.* 199. 18) *Amor.* II, 14, 34 Figere . . corpora . . manu; *cf. supra p.* 41 v. 591. 19) *Georg.* IV, 135 cum tristis hiemps . . | . . glacie cursus frenaret aquarum; *Venanti Fort. C.* VIII, 7, 1 Frigoris hiberni glacie constringitur orbis. 20) *Cf. Hrabani epist. (Cod. Vindobon.* 956 f. 105) ab accipitre vel capo id est fulcone mansueto.

820 Scuta gerunt dorso, manibusque astilia portant¹,
 Exspectant signum² regis ab arce dari,
 Quos sequitur propius regalis turba³ virorum,
 600 Regali iussu⁴ scuta gerendo simul,
 Ut si quis socium gladio percusserit, illi
 More pio⁵ eripiant, mortis ab ore trahant.
 Mox Gundoldus adest, feretrum de more paratum⁶
 Ducere postque iubet, ut fuerat solitus.
 605 Annuitur solio⁷, mox illi bella lacesunt⁸
 Arte nova⁹ Francis antea nota minus,
 Et iaciunt hastas, mucronibus insuper actis¹⁰
 Proelia temptabant irrita¹¹ more suo.
 Iam Bero figit equum¹², giros dare cornipedes¹³ mox
 610 Incipit, atque fugit prata per ampla celer¹⁴.
 Ille¹⁵ sequi simulat, tandem dimittit habenas¹⁶,
 Et ferit ense¹⁷: ille¹⁸ se canit esse reum.
 Concurrunt iuvenes validi, fessumque Beronem
 Eripiunt¹⁹ morti Caesareo monitu.
 615 Miratur Gundoldus enim, feretrumque remittit
 Absque onere tectis, venerat unde, suum.
 Caesar ei vitam tribuit, tribuitque salutem,
 Et miserans proprias cessit habere dapes.
 O pietas immensa²⁰ nimis! peccamina laxat,
 620 Cedit opes, vitam cedit habere²¹ reis.
 Haec eadem pietas, posco atque reposco fidelis,
 Memet Pippino reddat opima pio.
 821 Iam, Benedicte²², tuum complesti ex ordine cursum,
 Servastique fidem, Paulus ut ore tonat²³.
 625 Nunc paradisiaca residens laetanter in aula
 Aequivocum²⁴ sequeris, quem hic imitatus eras.
 Tertius in vestro finem tenet ecce libellus
 Nomine, ut Ermoldi sis memor, alme, tui!

EXPLICIT LIBER III.

610 fugit corr. figit V 622 pipino V

1) *Met. XIV*, 344 laevaue hastilia bina ferebat; *Aen. VII*, 722 Scuta sonant. 2) *Aen. V*, 137 Intenti exspectant signum. 3) *Amor. I*, 7, 37 turba sequetur. 4) *Aen. I*, 637 regali . . . luxu.
 5) *Cf. supra p.* 55 v. 488. 6) *Met. III*, 508 feretrumque parabant. 7) *Aen. X*, 115 Adnuit . . . solio.
 8) *Ib. V*, 429 pugnamque lacesunt; *XI*, 254 ignota lacesere bella. 9) *Ib. VII*, 477 Arte nova.
 10) *Ib. X*, 264 Tela manu iaciunt; *II*, 449 strictis mucronibus. 11) *Cf. supra p.* 43 v. 77; *Aen. XI*, 735 tela irrita. 12) *equum suum calcaribus*. 13) *i. e. cornipes MUR.*; *cf. p.* 51 v. 378.
 14) *Aen. VI*, 425 Evaditque celer. 15) *Samila*. 16) *Aen. VI*, 1 inmittit habenas; *Mct. I*, 280 immittite habenas. 17) *Met. III*, 119, *V*, 204, *VI*, 641, *Aen. VI*, 251 Ense ferit. 18) *Bero*. 19) *Aen. V*, 463 fessumque Daretam | Eripuit; *XII*, 157 eripe morti, *cf. XII*, 297. 20) *Sedul. C. Pasch. V*, 250 Sed pietas immensa. 21) *Ex Ponto II*, 3, 42 vitam . . habere. 22) *abbas Anianensis*.
 23) 2 *Tim.* 4, 7 cursum consummavi, fidem servavi, *cf. supra p.* 55 v. 490. 24) *Benedictum Casinatem, cf. Theodulf. ad monach. S. Benedicti v.* 23—26 (*I*, 520) Quod fuit Ausoniis Benedictus rector in arvis | Hoc modo tu in nostris es, Benedicte, locis.

INCIPIIT LIBER IV.

Cura pii passim gliscebat denique regis,
 Francorumque fides creverat usque polos,
 Undique collectim gentes populique fluebant
 Cernere christicolam Caesaris atque fidem¹.
 5 Gens erat interea², antiquum cui perfidus anguis
 Liquerat errorem, sustuleratque deum,
 Quae pagana diu cultus servabat iniquos,
 Pro factore colens idola vana suo,
 Proque deo Neptunus erat, Christi retinebat
 10 Iuppiter orsa locum cui sacra cuncta dabant.
 Hi populi porro veteri cognomine Deni
 Ante vocabantur et vocitantur adhuc³;
 Nort- quoque Francisco dicuntur nomine -manni,
 Veloces, agiles, armigerique nimis.
 15 Ipse quidem populus late pernotus habetur,
 Lintre dapes quaerit, incolitatque mare;
 Pulcher adest facie⁴, vultuque statuque decorus,
 Unde genus Francis adfore fama refert⁵.
 Victus amore dei⁶ generisque misertus aviti⁷,
 20 Temptat et hos Caesar lucrificare deo.
 Indoluitque diu, nullo monitante, perisse
 Tot gentis populos, totque greges domini.
 Consilio accepto⁸ quaerit, quem mitteret illuc
 Quaerere lucra dei perdita tanta diu.
 25 Mittitur ad hoc opus Remensis episcopus Ebo⁹,
 Quo faciente queant credere nempe deo.
 Nam Hludowicus enim puerum nutrirat eundem,
 Artibus ingenuis fecerat esse catum.¹⁰
 Hunc ergo alloquitur Caesar, verbisque coruscat;
 30 Multa canens famulo dat pia iussa suo:
 'Ito sacer, populum blando sermone¹¹ ferocem
 Compellato prius tempore, sive modo:
 Est deus in caelo, mundi plasmator et omnis,
 Quicquid rura tenent¹², quae mare, quaeque polus.

822

7 cultu seruabat V 11 Hic VH, Hi corr. P

1) i. e. atque gentes populique collectim undique fluebant cernere fidem christicolam Caesaris.
 2) Cf. supra p. 7 v. 67. 3) Venanti Fort. G. I, 18, 5 vocat hunc de nomine prisco. 4) Aen. V, 570 formaque . . . pulcher. 5) Ib. 568 genus unde Aetii duxere Latini; cf. Widukindi Rer. Saxonie. I c. 2; Hraban. De inventione linguar. a quibus (scil. Nordmannis) originem, qui Theodiscam loquuntur linguam, trahunt. 6) Aen. XII, 29 Victus amore tui; cf. supra p. 57 v. 576. 7) Iuveni H. euang. I, 792 gentis avitae. 8) Cf. supra p. 14 v. 288. 9) a. 816—835 cf. t. I, 623. 10) Ex Ponto I, 6, 7, II, 7, 47 Artibus ingenuis; Flodoardi H. Rem. eccl. II c. 19 (SS. XIII, 467) Ebo, vir industrius et liberalibus disciplinis eruditus . . . imperatoris, ut fertur, Ludowici collactaneus et conscolasticus; Thegan. c. 44 Ebo . . . ex originalium servorum stirpe. 11) Aen. I, 670 blandisque . . . Vocitus. 12) Aen. IV, 526 quaeque . . . Rura tenent.

822

35 Fecerat hic hominem primum, nostrumque parentem
 Praeposuit Tempis et, paradise, tuis,
 Ut sibi serviret laetus per saecula cuncta,
 Ignarusque mali¹, dante creante, foret.
 Sed quia peccavit, cecidit mox; inde nepotum
 40 Daemonis invidia mox genus omne² cadit.
 Crevit at inde seges, silvas replevit et arva,
 Non coluere deum, sed simulacra manus.
 Diluvii hos rapidis sepelivit denique flustris³,
 Ni pia quos paucos archa redemit aquis.
 45 Hinc generosa cohors parvo de semine crevit,
 Unde deum quidam percoluere suum.
 Cetera turba quidem, variis infecta venenis⁴,
 Avia curva petit⁵, idola saeva colens;
 Ille iterum miserans natum transmisit ad arva,
 50 Consortem regni, qui tenet alta poli.
 Hic hominis mortale suo sociavit honori;
 Delicto primo liberat hic hominem.
 Qui mundum salvare valens cum patre potenter,
 In terris voluit pro pietate mori,
 55 In cruce confixus, morti se tradidit ultro,
 Ut sua militibus regna benigna daret.
 Hic sedet ad patris sociatus munere dextram,
 Invitat famulos: 'Currite, regna dabo.'
 Hic iubet electis omnes revocare bidentes,
 60 Et sacra baptismi munia rite dare.
 Non aliter caeli quisquam conscendet in aulam⁶,
 Ni quae iussit agat filius ille dei;
 Scilicet amissis culturis daemonis atri,
 Mox sacra baptismi munera percipiat.
 65 Ad hanc, Ebo, fidem gentem revocare studeto:
 Nostra fides haec est, hanc colit ecclesia.
 Linqere vana decet; sculptis servire metallis
 Heu scelus est homini⁷, qui ratione viget.
 Iuppiter aut Neptunus eos, vel quemque sequuntur⁸,
 70 Quid iuvat, aut manibus sculpta metalla suis?
 Vana colunt miseri⁹, surdis mutisque precantur
 Daemonibusque litant debita danda deo.
 Non pecudum placare deum fas sanguine¹⁰ nostrum;
 Pluris amat hominis vota benigna pius.
 75 Iam satis errori tempus tribuere profano,
 Cultibus inlicitis cedere tempus adest.

1) *Ib.* I, 630 ignara mali. 2) *Ib.* IX, 510 Omne genus. 3) *Ex Festo accepit Nigellus, scribente fluctus maris quando quiescunt sive malacia est, frustra appellari MUR.; Sedul. C. Pasch. I, 57* Qui genus humanum, praeter quos clauserat archa | Diluvii rapida spumantis mole sepultum. 4) *Cf. p. 8 v. 118; Aen. VII, 341* Gorgoneis Allecto infecta venenis. 5) *Cf. supra p. 45 v. 138.* 6) *Iu- venci H. e. II, 196* conscendet in aulam. 7) *Ecl. IX, 17* Heu cadit in quemquam tantum scelus? 8) *Aen. IX, 162* quemque sequuntur. 9) *Sedul. C. Pasch. I, 226* Heu miseri qui vana colunt. 10) *Aen. II, 116* Sanguine placastis ventos; 118 animaque litandum | Argolica.

Ultima labentis hos iam vocat hora diei¹, 823
 Vinetis domini portio restat adhuc.
 Otia lenta² decet iam nunc quoque rumpere³, dum lux
 80 Alma, licet homini quaerere dumque deum,
 Ne nox atra cadens⁴ miseros comprehendat inertes
 Tradat et ignicomis ilico rite focis⁵.
 Tu, sacer Ebo, tamen perlectis accipe biblis,
 Testamenta novi dogmatis ac veteris;
 85 Hoc de fonte sacro fer pocula dulcia⁶ primo,
 Quis haustis recolant dogmata vera dei.
 Aspera dede locis mox convenientibus, atque
 Nosse queant . . . hactenus orsa colunt.
 His breviter regem nostris de partibus Herold
 90 Adgredere, et dictis nostra referto sibi.
 Nos pietate dei pariter nostraeque fidei
 Dogmate conpuncti, haec sibi dicta damus⁷:
 Consiliis modo si mavult parere benignis,
 Suscipiat nostra pectore verba pio.
 95 Pro dolor, accelerans errorem linquat avitum
 Poseimus, et Christo det pia vota pio,
 Offerat atque deo semet promptissimus ipsum,
 Cuius factura est, quique creavit eum.
 Monstra nefanda⁸ procul, seu Iuppiter horridus absit,
 100 Neptunum linquat, ecclesiamque colat.
 Dona salutaris capiat de fonte sacro,
 Atque crucem Christi frontibus, opto, ferat.
 Non, sua regna mihi ut cedant, hoc consulo, credat,
 Sed quo plasma dei lucrificare queam.
 105 Si cupit, ad nostras concurrat concitus arces,
 Percipiat vero fonte lavaera dei.
 Insuper ablutus, dapibus iuvatus et armis,
 Mox sua regna petens vivat amore dei.
 Haec nos vera fides⁹, divina iussa tonantis
 110 Dicere quippe monent, quae volo perficere.⁷
 Mox iubet Ebonem donari munere magno¹⁰,
 'Vade, deus tecum,' induperator ait.

 Nuncius interea Brittonum a parte rebellum 824
 Ecce venit solito, nuncia saeva refert.
 115 Scilicet infectum quod nuper Caesar ad illos
 Firmarat pignus, insuper atque fidem¹¹.

88 aliqua excidisse patet; Muratorius legendum proposuit: Nosse queant falsa quae hactenus orsa colunt: fortasse: queant velim quae hactenus orsa P, an fac quae? F. D. 89 herdoldt V 107 dabibus V

1) Aen. XI, 914 die labente; Iuveni H. euang. II, 564 Ultima labentis restabat portio lucis.
 2) Ib. III, 566 torperent otia lenta; Venanti. Fort. V. S. Martini III, 2 Otia lenta trahens. 3) Aen. VI, 814 Otia qui rumpet. 4) Cf. p. 19 v. 467. 5) Cf. p. 51 v. 352. 6) Aen. VII, 83 sacro | Fonte; Iuveni H. euang. II, 271 Dulcia . . nostri . . pocula fontis. 7) Cf. p. 10 v. 172. 8) Sedul. C. Pasch. II, 192 monstrumque nefandum. 9) Ib. 283 Haec est vera fides. 10) Art. Am. II, 261 pretioso munere dones. 11) Aen. III, 611 pignore firmet, XII, 212 firmabant foedera.

- 824 Accitis populis, armis quoque rite paratis¹,
 Illuc Caesar ovans concitus ire parat²,
 Francia cuncta ruit, veniunt gentesque subactae³,
 120 Et, Pippine, tua parte venire paras.
 Divisit populum ternis sub partibus omnem⁴,
 Ductoresque dedit, ordinat et proceres.
 Partem unam aequivoco belli committit, et una
 Matfridum sociat, milia multa⁵ simul;
 125 Pippino regi Huc⁶ Helisacharque potentes
 Iunguntur, numero cetera turba caret⁷;
 Agmen ovans Caesar medium⁸ sibi vindicat ipse
 Belliger, et sapiens ordine bella movet⁹.
 Hos Lantpertus agit, hos ducit in agmina¹⁰ Matfrid,
 130 Et, Hludowice puer, bella paterna geris¹¹.
 Pippin sive sui et Francorum mixta caterva
 Arma ferunt, vastant undique gentis honos¹².
 Caesar agens Francos, per calles dirigit amplos;
 Regmina Brittonum sic peragrata patent.
 135 Huc egomet scutum humeris ensemque¹³ revinctum
 Gessi, sed nemo me feriente dolet.
 Pippin hoc aspiciens risit, miratur, et infit¹⁴:
 'Cede armis, frater¹⁵; litteram amato magis¹⁶!
 Tunc peragrant agros, silvas tremulasque paludes¹⁷,
 140 Vastatur populus, et pecus omne¹⁸ perit.
 Ducuntur capti miseri¹⁹, moriuntur et armis;
 Tandem reliquiae Caesaris arma petunt.
 Caesar namque duces custodes ponit opimos;²⁰
 Si cupiant, nequeunt bella movere²¹ magis.
 145 Victor at inde pius Caesar remeavit²², et omnes
 Victores Franci mox sua tecta petunt.²³
- 823 Ebo sacer dudum Nortmannica regna peragrans,
 Munia elara dabat nominis apta dei.
 Iam, Herolde, tuas praesul pervenerat arces²⁴,
 150 Et tua de Christi dogmate corda replet.

119 cuncta V 125 huc P, Huc *Simson* (*Ludwig* I, 217 n. 6) 137 aspiciens V 149 herorde V

- 1) *Iuveni H. euang. IV*, 52 accita . . . plebe; cf. *supra* p. 43, 48 v. 78, 260. 2) Cf. *supra* p. 53 v. 440. 3) Cf. *supra* p. 48 v. 257. 4) *Einhardi ann.* 824 diviso in tres partes exercitu duabusque partibus filiis suis Pippino et Hludowico traditis, tertiaque secum retenta Britanniam ingressus; *Aen. V*, 560 ternique vagantur | Ductores. 5) Cf. *supra* p. 52 v. 415. 6) *comes Turonicus, Hlotharii imperatoris socer.* 7) *Hor. Carm. I*, 28, 1 numeroque carentis harenae; cf. *supra* p. 8 v. 118; *Trist. I*, 8, 48 Ut careant numeris. 8) *Aen. II*, 408 medium . . in agmen; X, 440 medium secat agmen; IX, 28 medio dux agmine Turnus (cf. *etiam* v. 27). 9) Cf. *supra* p. 43 v. 64; 10) *Aen. I*, 490 Ducit . . agmina. 11) *Met. XI*, 491 Bella gerunt. 12) Cf. *supra* p. 9 v. 160. 13) *Aen. XI*, 11 ensem collo suspendit. 14) *Aen. X*, 860 et talibus infit. 15) *i. e. monache.* 16) Cf. *supra* p. 28 v. 134. 17) *Georg. IV*, 53 saltus silvasque peragrant; cf. p. 47 v. 237. 18) *Georg. II*, 371 pecus omne. *Met. XIII*, 821, cf. *supra* p. 52 v. 396. 19) *Amor. I*, 2, 27 Ducuntur capti iuvenes. 20) Cf. *supra* p. 50 v. 337. 21) Cf. *supra* v. 128. 22) *Aen. II*, 95; *Met. XV*, 569 victor . . remeabat ab hoste. 23) Cf. p. 14 v. 284. 24) *Iuveni H. euang. IV*, 91 ad Oliveti . . pervenerat arcem.

Ille dei monitis, regis quoque credere verbis
 Coeperat, et populum praedicat ipse suum.
 'Credo', sacer, 'dictis, tantum si gesta sequantur,
 Perge,' ait, 'ad regem: haec sibi dicta refer'¹.
 155 Cernere namque placet Francorum regna, fidemque
 Caesaris, arma, dapes, christicumque decus,
 Culturamque dei, cui servit cuncta potestas,
 Ut canis, atque fides firmiter alma tenet.
 Tum mihi si vester, recinis quem dogmate, Christus
 160 Cedat opem voti, protinus acta dabo.
 Di quoque serventur, quorum sacravimus aras²,
 Usque dei possim visere templa tui.
 Si deus ille tuus nostris praefertur honore,
 Et valet oranti munera plura dare³,
 165 Linqere causa monet, Christo parere iuvabit,
 Sculptaque flammivomis ferre metalla focus⁴.
 Munera ferre⁵ iubet, donat quoque munere sacrum,
 Qualia Denorum rus⁶ quoque habere valet.
 Ebo redit gaudens⁷, lucisque propheta futuris
 170 Aestuat, et regi vota placenda refert,
 Qualiter Heroldus, Denorum rector opimus,
 Sacra lavacra dei suscipienda petat.
 Caesar at inde pius grates persolvit opimas⁸
 Cunctipatri domino, qui dedit omne bonum,
 175 Et iubet extemplo imperii per iura subacti
 Omnibus obnixae solvere vota deo⁹,
 Scilicet ut Christus, qui mundum sanguine totum
 Salvavit, redimat hos quoque ab hoste malo.
 Engilin-¹⁰ ipse pius placido tunc tramite -heim
 180 Advolat induperans¹¹ coniuge cum, sobole.
 Est locus ille situs rapidi prope flumina Rheni,
 Ornatus variis cultibus et dapibus,
 Quo domus ampla patet centum perfixa columnis¹²,
 Quo reditus varii tectaque multimoda,
 185 Mille aditus¹³, reditus, millenaque claustra domorum,
 Acta magistrorum artificumque manu¹⁴.
 Templa dei summi constant operata metallo,
 Aerati postes¹⁵, aurea hostiola,

826

173 deinde V, inde Watt. (cf. v. 145) 178 saluabit corr. uit V 179 an heimum? Man.
 187 summo VH, summi corr. Mur.

1) Cf. supra p. 43 v. 74. 2) Aen. V, 48 maestasque sacravimus aras. 3) Amor. I, 10, 54
 Munera . . dare; Art. Am. II, 166. 4) Cf. p. 61 v. 82. 5) Amor. III, 10, 48 munera ferre.
 6) Cf. supra p. 37 v. 466. 7) Tribus post Ebonis reditum annis demum Heroldus baptizandus
 Moguntiacum venit, cf. Simson Ludwig I, 209. 8) Cf. supra p. 37 v. 461. 9) Cf. supra p. 21
 v. 532. 10) Descriptio basilicae sancti Albani Moguntiae, in cuius suburbano Einhardus ad a. 787
 Ingelheimense palatium collocat. 11) Aen. X, 896 Advolat Aeneas; Met. XI, 348. 12) Aen. II, 310
 ampla . . . domus; VII, 170 centum sublime columnis; Ex Ponto III, 2, 49 vastis innixa columnis.
 13) Met. IV, 139 Mille . . aditus; Aen. V, 590; VI, 43 aditus centum. 14) Aen. I, 455 Artificumque manus;
 XII, 210. 15) Amor. III, 8, 32 Aerati postes, ferrea turris erat; Aen. II, 480 postesque . . . | Aeratos.

826

Inclita gesta dei, series memoranda virorum¹,
 190 Pictura insigni² quo relegenda patent.
 Ut primo, ponente deo, pars laeva recenset,
 Incolitant homines te, paradise, novi;
 Inscia corda mali serpens ut perfidus Aevae
 Temptat, ut illa virum tangit³, ut ipse cibum,
 195 Ut domino veniente tegunt se tegmine ficus,
 Ut pro peccatis iam coluere solum⁴,
 Frater ob invidiam fratrem pro munere primo
 Perculit, haud gladio, sed manibus miseris.
 Inde per innumeros pergit pictura sequaces,
 200 Ordine sive modo dogmata prisca refert.
 Utque latex totum merito diffusus in orbem⁵
 Crevit, et ad finem traxit ut omne genus⁶;
 Ut miserante deo paucos subvexerat archa,
 Et corvi meritum, sive, columba, tuum.
 205 Inde Habrahae sobolisque suae, pinguntur et acta
 Ioseph seu fratrum, et Pharaonis opus;
 Liberat ut populum Aegypto iam munere Moyses,
 Ut perit Aegyptus, Israel utque meat,
 Et lex dante deo geminis descripta tabellis⁷,
 210 Flumina de rupe, deque volucre cibus⁸;
 Et promissa diu quo redditur hospita tellus⁹,
 Ut Hiesus populo dux bonus extiterat.
 Iamque prophetarum, regum praemagna caterva¹⁰
 Pingitur, acta simul et celebrata nitent,
 215 Et Davidis opus, Salomonis et acta potentis,
 Templaque divino aedificata opere;
 Inde duces populi quales quantique fuere,
 Atque sacerdotum culmina seu procerum.
 Altera pars retinet Christi vitalia gesta¹¹,
 220 Quae terris missus a genitore dedit;
 Angelus ut primo Mariae delapsus ad aures¹²,
 Utque Maria sonat: 'Ecce puella dei'¹³.
 Nascitur ut Christus, sacris longe ante prophetis
 Notus, et e pannis volvitur utque deus.
 225 Ut pia pastores capiunt mox iussa tonantis,
 Cernere moxque deum quo meruere magi,
 Ut furit Herodes, Christum succedere credens,
 Perculit ut pueros qui meruere mori¹⁴,

198 cladio V

205 sobolique V

208 aegyptus V

210 cybus V

1) *Aen. I*, 641 series longissima rerum | Per tot ducta viros. 2) *Ib.* 464 pictura . . . inani.
 3) *Fast. VI*, 231 tetigisse virum. 4) *Fast. I*, 241 solum colui. 5) *Cf. supra p.* 53 v. 419.
 6) *Cf. supra p.* 60 v. 40. 7) *Art. Am. III*, 469 abiegnis scripta tabellis. 8) *Cf. supra p.* 33 v. 324.
 9) *Aen. III*, 539 o terra hospita; *Met. III*, 637; *Ex Ponto IV*, 9, 105 hospita tellus. 10) *Aen. I*, 497, V, 76, XI, 478 magna . . . caterva. 11) *Iuveni H. euang. prol.* 19 Christi vitalia gesta.
 12) *Met. III*, 101 delapsa per auras. 13) *Luc.* 1, 38 Dixit autem Maria: Ecce ancilla domini.
 14) *Sedul. C. Pasch. II*, 119 iam meruere mori.

Ut fugit Aegypto Ioseph, puerumque reportat, 826
 230 Crevit ut ipse puer, subditus utque fuit;
 Ut baptizari voluit, qui venerat omnes
 Sanguine salvare, qui periere diu;
 More hominis ut tanta tulit ieiunia Christus,
 Ut temptatorem perculit arte suum;
 235 Ut pia per mundum docuit mox munia patris,
 Reddidit infirmis munia prisca pius.
 Mortua quin etiam ut reparavit corpora vitae,
 Daemonis arma tulit¹, expulit utque procul;
 Discipulo ut tradente fero saevoque popello,
 240 More hominis voluit ut deus ipse mori;
 Ut surgens propriis apparuit ipse ministris,
 Utque polos palam scandit, et arva regit.
 His est aula dei picturis arte referta,
 Pleniter artificii rite polita manu.²
 245 Regia namque domus late persculpta nitescit,
 Et canit ingenio maxima gesta virum,
 Cyri gesta canit, nec non et tempore Nini
 Proelia multimoda duraque facta nimis.
 Hic videas fluvio regis saevire furorem,
 250 Vindicat ut cari denique funus equi;
 Deine mulieris ovans infelix prenderat arva,
 Sanguinis utre caput ponitur inde suum.³
 Impia nec Falaris reticentur gesta nefandi,
 Utque truces populos hic necat arte fera.
 255 Ut Pyrillus ei quidam, faber aeris et auri,
 Iungitur, et Falari cum impietate miser
 Aere celer taurum nimio fabrivit⁴ honore,
 Truderet ut hominis quo pia membra ferus;
 Moxque tyrannus eum tauri conclusit in alvo,
 260 Arsque dedit mortem ut artificique suo⁵.
 Romulus et Remus Romae ut fundamina ponunt⁶,
 Perculit ut fratrem impius ille suum⁷;
 Hannibal ut bellis semper persuetus⁸ iniquis,
 Lumine privatus⁹ ut fuit ipse suo;
 265 Ut quoque Alexander bello sibi vindicat orbem,
 Ut Romana manus crevit et usque polum.
 Parte alia¹⁰ tecti mirantur gesta paterna¹¹,
 Atque piae fidei proximiora magis.
 Caesareis actis Romanae sedis opimae
 270 Iunguntur Franci gesta que mira simul.

229 aegipto V 237 reperavit V 238 Doemonis V 241 aparuit V 247 Ciry V 255 pyrirlus V
 263 Annibal corr. Hanibal V

1) Cf. supra p. 15 v. 341, 48 v. 260. 2) Cf. p. 63 v. 186; Aen. VIII, 426 manibus . . polita.
 3) Orosii Hist. I c. 6, 7. 4) Venanti Fort. Carm. II, 8, 23 Romana gente fabrivit. 5) Orosii Hist.
 I c. 20; Trist. V, 12, 47. 6) Met. XV, 433 rerum fundamina ponit; cf. supra p. 13 v. 264. 7) Orosii
 Hist. II c. 4; cf. v. 198. 8) Cf. supra p. 15 v. 341. 9) Ex Ponto I, 1, 53 privatus lumine.
 10) Aen. I, 474 Parte alia (cf. ad totum hunc locum v. 455—494). 11) Ib. I, 641 Fortia facta patrum.

826

Constantinus uti Romam dimittit amore¹,
 Constantinopolim construit ipse sibi.
 Theodosius felix illuc depictus habetur,
 Actis praeclaris addita gesta suis.
 275 Hinc Carolus primus Frisonum Marte magister
 Pingitur, et secum grandia gesta manus;
 Hinc, Pippine, micas, Aquitanis iura remittens,
 Et regno socias, Marte favente, tuo;
 Et Carolus sapiens vultus praetendit apertos,
 280 Fertque coronatum stemmate rite caput;
 Hinc Saxona cohors contra stat, proelia temptat²,
 Ille ferit, domitat, ad sua iura trahit.

His aliisque actis clare locus ille nitescit,
 Pascitur et visu, cernere quosque iuvat.
 285 Illic ergo pius Caesar dat iura³ subactis,
 More suo⁴ regni rite revolvit opus;
 Ecce volant⁵ centum per Rheni flumina puppes,
 Velaque candidolis⁶ consociata modis,
 Denorum populis oneratae munere, nec non
 290 Heroldum regem prima carina vehit⁷,
 Te, Hludowice, petens. Debetur hoc tibi munus,
 Qui facis ecclesiae crescere rite decus.
 Iamque propinquabant ripae, portumque tenebant⁸;
 Caesar ab excelsa haec prospicit arce⁹ pius,
 295 Matfridumque iubet, iuvenum comitante caterva¹⁰,
 Ocius occurrat pro pietate viris.
 Mittit equos faleris multos ostroque paratos¹¹,
 Qui revehant homines ad sua tecta novos.
 Francisco subvectus equo¹² Heroldus adibat,
 300 Coniunx atque domus cuncta venire parat.
 Caesar eum gaudens celsa suscepit ab aula,
 Ordinat expensas¹³, distribuitque dapes.
 Heroldus regem adelinis affatur opimum¹⁴,
 Incipit ore sua vota referre¹⁵ prior:
 305 'Caesar opime, tuas quae res me vexit ad arces¹⁶,
 Meque, domunque meam, et genus omne simul¹⁷,

288 consociata V

300 Coniunx n superscripto V

1) scil. *Silvestri pontificis*. 2) *Cf. supra p. 43 v. 77*. 3) *Aen. V, 758* dat iura vocatis; *VII, 246* cum iura vocatis | More daret populis, *cf. supra p. 34 v. 340*. 4) *Georg. IV, 66* more suo.
 5) *Aen. V, 324* Ecce volat. 6) *Art. Am. II, 6* Candida . . vela. 7) *Ib. II, 430* panda carina vehit.
 8) *Aen. V, 159* Iamque propinquabant scopulo metamque tenebant; *IX, 371* Iamque propinquabant castris, muroque subibant; *XI, 621* Iamque propinquabant portis. 9) *Ib. IV, 410* Prospiceres arce ex summa. 10) *Cf. supra p. 16 v. 349*. 11) *Sedul. C. Pasch. IV, 295* equi, phaleris qui pictus et ostro; *cf. supra p. 12 v. 219*. 12) *Aen. V, 571* Sidonio est invectus equo. 13) *Cf. supra p. 41 v. 600*.
 14) *Aen. VIII, 126* Tum regem Aeneas dictis adfatur amicis; *XII, 10* Tum sic adfatur regem.
 15) *Amor. II, 6, 43* Quid referam . . pia vota, *cf. supra p. 25 v. 34*. 16) *Aen. VII, 364* Troianas vexit ad urbes. 17) *Sedul. C. Pasch. II, 6* simul omne genus.

Incipiam narrare¹, iubet si vestra potestas,
 Caesareis promptus auribus² atque canam.
 Namque diu patrum sectatus iura priorum,
 310 More mei generis haecenus usque tuli,
 Et mea sacra meis semper dis atque deabus
 Persolvi supplex, et pia vota³ dedi,
 Scilicet ut horum suffragia regna paterna⁴
 Servarent, populum, praedia sive lares,
 315 Auferrentque famem, seu noxia cuncta potenter
 Abstraherentque darent prospera cuncta suis⁵.
 Ebo sacer vester, dudum Nortmannica rura
 Ingrediens, aliter praedicat atque probat.
 Namque canit caeli terraeque marisque⁶ creantem
 320 Esse deum verum, quem decet omne decus⁷.
 Qui geminos homines luti de fomite primo
 Fecerat, unde genus crevit in orbe virum;
 Ille deus summus natum transmisit in arva,
 De cuius latere sanguis et unda fluit.
 325 Haec lavit mundum miserans mox crimine ab omni⁸,
 Atque renascenti caelica regna dedit.
 Filius ille dei Christus vocitatur Iesus,
 Cuius crisma beat nunc genus omne pium.
 Hunc nisi confessus fuerit quisque esse tonantem,
 330 Et pia baptismi munera suscipiat,
 Tartarei invitus properabit ad ima profundi⁹,
 Quo male daemionibus consociandus erit.
 Ast quicumque cupit caeli conscendere sedem,
 Quo manet omne bonum, et procul omne malum,
 335 Iam fateatur, cum verum esse deumque hominemque,
 Expurget neonon corpora fonte sacro¹⁰,
 In patris, et nati, seu nomine flaminis almi
 Membra salutiferis ter quoque mundet aquis.
 Hic deus est unus, quamvis sint nomina trina,
 340 Par honor atque decus et fuit, est, quoque erit.
 Cetera, quae manibus constant praeficta, metalla
 Idola vana vocat praesul, et esse nihil.
 Hanc mihi Caesar amans praesul sanctissimus Ebo
 Esse fidem vestram censuit ore suo;
 345 Cuius ego exemplo verbis recreatus honestis,
 Credo deum verum, respuo sculpta manus.
 Idcirco ad vestrum properavi remige regnum,
 Ut mihi vestra fides consociata foret.

312 suplex V 315 Auferentque V 325 Hac praefert Mur. 331 properavit V 340 decus
 ad marg. alia manus supplevit V

1) Cf. supra p. 7 v. 66. 2) Nasonis *Ecl. Prol.* 1 (I, 384) Caesareis . . . auribus hauri. 3) Cf.
 p. 66 v. 304; *Rem.* 813 pia vota; *Met.* I, 221. 4) Cf. supra p. 33 v. 293. 5) Cf. supra p. 34
 v. 332. 6) *Aen.* I, 598 terraeque marisque. 7) *Theodulf. ad Carol. reg.* 44 (I, 484) quem decet
 omne decens. 8) *Aen.* II, 65 crimine ab uno. 9) *Sedul. C. Pasch.* V, 137 Tartareum descendit
 ad usque profundum. 10) Cf. p. 61 v. 85.

826

Caesar ad haec: 'Herolde, tibi quae poscis amice
 350 Rite dabo, et grates inde rependo deo¹.
 Quo miserante diu sectatus iussa celidri,
 Cristicolam tandem poscis adire fidem.
 Ecce parate', iubet, 'cuncti concurrite', Caesar.
 'Munera baptismi rite parare decet,
 355 Candidolas vestes quales gestare decebit
 Cristicolis, fontes, crismaque, seu latices.'
 Ordine his gestis, sacris quoque rite paratis,
 Caesar et Heroldus tecta sacrata petunt².
 Caesar honore dei Heroldum suscepit ab undis,
 360 Vestibus albidulis³ ornat et ipse manu;
 Iudith reginam Heroldi pulcra induperatrix
 Fonte levat sacro⁴, vestibus atque tegit;
 Hlutharius Caesar, Hludowici filius almi,
 Heroldi natum sustulit a latice;
 365 Regis honoratos proceres relevantque decorant,
 Ast alios plures turba levavit aquis.
 O Hludowice, deo quantas das, magne, catervas!
 Quantus odor Christo te faciente meat⁵!
 Haec tibi lucra diu, princeps, servata manebunt;
 370 Abstrahis ore lupi, quae facis esse dei.
 Vestibus albus Herold, seu corde renatus,
 Iam patris eximii candida tecta subit⁶.
 Caesar ei celsus praegrandia munera donat⁷,
 Qualia Francorum gignere rura valent⁸,
 375 Consertam clamidem gemmis seu murice rubro⁹,
 Aureus in gyro quam quoque limbus arat¹⁰.
 Dat lateri¹¹ insignem Caesar, quem gesserat, ensem,
 Aurea quem comunt cingula rite data.
 Aurea mox geminos constringunt vincla lacertos,
 380 Foemora gemmatus balteus eius obit¹²;
 Et caput insigni donatur rite corona,
 Perstringuntque pedes aurea plectra¹³ suos;
 Aurea per dorsum resplendent tegmina latum,
 Ornanturque manus tegmine candidulo¹⁴.
 385 Munera praeterea matronae regia Iudith
 Congrua namque dedit, gratificumque decus,

354 parate VII, fortasse parare decet *Mur.* 359 suscepit V 362 leuas corr. uat V
 365 reuelantque V 371 herord corr. rold V 373 donat. turrice corona V

1) *Iuveni H. e. I*, 96 gratesque rependit. 2) *Cf. p. 62 v. 117; v. 146.* 3) *Amor. III*, 13, 27 vestibibus albis. 4) *Thegan. c. 33* uxorem eius elevavit de fonte domna Iudith augusta; *cf. v. 336.* 5) 2 *Cor. 2*, 15 Christi bonus odor sumus deo in iis qui salvi fiunt. 6) *Cf. supra p. 31 v. 228.* 7) *Cf. supra p. 26 v. 75, p. 61 v. 111.* 8) *Cf. supra p. 37 v. 466.* 9) *Ecl. IV*, 43 rubenti | Murice; *Aen. IV*, 137 Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo. 10) *Met. V*, 51 Indutus chlamydem Tyriam, quam limbus obibat | Aureus. 11) *Amor. II*, 10, 25 Et lateri dabit; *III*, 8, 14 Ense latus cinctum; *Aen. XI*, 489 laterique accinxerat ensem. 12) *Aen. V*, 312 lato quam circumplectitur auro | Balteus. 13) *calcaria MUR.* 14) *Theodulf. ad Carol. reg. 93 (I, 485)* manuum seu tegmina blanda.

Scilicet ex auro tunicam gemmisque rigentem¹, 826
 Conficit ast qualem arte Minerva sua²;
 Aurea vitta caput gemmis redimita³ coronat,
 390 Atque monile tegit pectora grande nova⁴,
 Flexilis obtorti per collum it circulus auri⁵,
 Armillaeque tenent brachia femineae;
 Foemora lenta tegunt auro gemmisque⁶ peracta
 Cingula, dorsa tegit aurea cappa suum.
 395 Nec minus interea⁷ Hlutharius ornat amore
 Heroldi natum vestibus aurigeris.
 Caetera namque cohors Francisco more paratur,
 Vestimenta sibi Caesar amore dedit.
 Interea missarum aderant iam sacra parata,
 400 More vocat signum⁸ ad culmina sacra homines.
 Tecta nitent vario clero repleta corusco,
 Ordine mirifico vernat amoena domus⁹;
 Turba sacerdotum Clementis¹⁰ dogmate constat¹¹,
 Levitaeque micant ordine namque pii¹².
 405 Theuto¹³ chorum cleri disponit rite canentum,
 Adhallutus adest, fertque manu ferulam,
 Percutit instantesque, viam componit honore
 Caesaris et procerum, coniugis et sobolis.
 Atria Caesar ovans per lata petebat¹⁴ in aulam,
 410 Sedulus officiis adfore saepe sacris;
 Resplendens auro nimium gemmisque refulgens¹⁵,
 Innixus famulis laetus abibat¹⁶ iter.
 Hilduinus habet dextram, Helisacharque¹⁷ sinistram
 Sustentat¹⁸; Gerung¹⁹ pergat at ipse prior,
 415 Virgam more gerit, servans vestigia²⁰ regis,
 Aurea cuius habet quippe corona caput.
 Hluthariusque pius, Heroldus et ipse togatus
 Pone sequuntur²¹ eos, muneribusque micant.
 Ante patrem pulcher Carolus puer²² inelitus auro
 420 Lactus abiat, plantis marmora pulsat²³ ovans.

390 munile V 407 percut V

1) *Aen. I*, 648 pallam signis auroque rigentem. 2) *Venanti Fort. C. IV*, 28, 8 Arte Minerva fuit. 3) *Aen. X*, 538 redimibat tempora vitta. 4) *Aen. VII*, 278 Aurea pectoribus demissa monilia pendent; *Met. V*, 52 ornabant aurata monilia collum. 5) *Aen. V*, 558 it pectore summo | Flexilis obtorti per collum circulus auri. 6) *Met. XIII*, 704 auro gemmisque. 7) *Cf. supra p. 15 v. 313. 8) campana.* 9) *Venanti Fort. C. I*, 19, 2 vernat amoenus ager. 10) *Cf. supra p. 30 v. 211.* 11) *Scotti, magistri palatini, cf. t. I*, 581. 12) *Venanti Fort. C. II*, 9, 21 Inde sacerdotes, leviticus hinc micat ordo. 13) *Aliquis ex palatinis proceribus, uti et Adhalvitus subsequenter positus, cf. Simson Ludwig I*, 260. 14) *Aen. VI*, 589 Ibat ovans, *cf. supra p. 6 v. 42.* 15) *Cf. supra p. 30 v. 215.* 16) *Met. XII*, 208, XI, 106 Lactus abiat; *Aen. VIII*, 544 Lactus adit. 17) *Cf. supra p. 35 v. 389.* 18) *Aen. X*, 339 Sustentat dextra. 19) *Vinhardi ann. 822* Gerungum ostiariorum magistrum, *cf. Simson I*, 182 n. 5. 20) *Met. I*, 237, IX, 227 servat vestigia; *Aen. II*, 711 servet vestigia coniunx. 21) *Georg. IV*, 487, *Aen. X*, 226 Pone sequens. 22) *a. 823 natus; Aen. V*, 570 ante omnes pulcher; IX, 291, 308. 23) *Cf. supra v. 412; Sedul. C. Pasch. III*, 228 lambabant marmora plantas.

Iudith interea regali munere fulta
 Proceat, renitens munere mirifico,
 Quam proceres gemini summo comitantur honore ¹,
 Matfridus sive Huc ² consociando gradum,
 425 Atque coronati dominam venerantur honestam:
 Vestibus auratis ³ celsus uterque micat.
 Heroldi sequitur propius quam denique coniunx,
 Induperatricis munere laeta ⁴ plac.
 Et Fridugisus abit ⁵, sequitur quem discipulorum ⁶
 430 Turba sagax, candens vestibus atque fide.
 Ordine composito ⁷ sequitur deinceps caetera pubes ⁸,
 Vestibus ornata munere Caesareo.
 Caesar ut ecclesiam gressu pervenit honesto,
 Exposcit votis more suo dominum.
 435 Mox tuba Theutonis clare dat rite boatum ⁹,
 Quam sequitur clerus protinus atque chori.
 Miratur Herold, coniunx mirantur ¹⁰ et omnes,
 Proles et socii, culmina tanta dei,
 Mirantur clerum, mirantur denique templum ¹¹,
 440 Atque sacerdotes officiumque pium ¹²;
 Regis praecipue mirantur praemia magni,
 Imperiis cuius currere tanta vident.
 Dic, Herolde, precor iam nunc, quam pluris amabis
 Celse, fidem regis, an tua sculpta nequam?
 445 Ferque fabrita focus auri argentique metalla ¹³,
 Et tibi sive tuis inde paratur honos.
 Si ferrum fuerit, fortassis ad arva colenda ¹⁴
 Sufficit, et cultros inde fabricare iube;
 Plus tibi vomer opes telluri infixus habebit,
 450 Quam deus ille tibi conferat arte sua.
 Hic deus est verus, Franci quem Caesar et ipse
 Rite colunt votis; hunc cole, linque Iovem.
 De Iove fac ollas ¹⁵ nigras furvosque lebetes ¹⁶,
 Ignem semper ament ¹⁷, auctor ut ipse suus.
 455 Neptuno fabricetur aquae gerulus tibi iure
 Urceus, et laticum semper habebit honos ¹⁸!

Interea reverenter opes parabantur ¹⁹ heriles,
 Atque cibi varii multimodumque merum.

428 munera *VH*, munere *corr. Mur.*

1) *Aen. XI*, 52 vano . . . comitamur honore. 2) *Cf. supra p. 62 v. 125.* 3) *Met. VIII*, 448 auratis . . vestibus. 4) *Met. XII*, 208 Munere laetus abit. 5) *Aen. V*, 319 Primus abit. 6) *Cf. supra p. 49 v. 289.* 7) *Cf. supra p. 6 v. 55.* 8) *Aen. V*, 74 sequitur quos cetera pubes; 573 Cetera . . pubes. 9) *Aen. V*, 139 ubi clara dedit sonitum tuba. 10) *Ib. VIII*, 91 mirantur et undae, | Miratur nemus. 11) *Ib. I*, 709 Mirantur dona Aeneae, mirantur Iulum; 421 Miratur molem Aeneas . . | Miratur portas. 12) *Ov. Ep. XIII*, 27 Officium fecere pium. 13) *Aen. VIII*, 445 aurique metallum. 14) *Cf. supra p. 41 v. 20.* 15) *Venanti Fort. C. XI*, 10, 11 Olla nigella; *Historia tripart. IX c. 27* Idola siquidem deorum conflabantur ad faciendas ollas et ad Alexandrinae ecclesiae diversas utilitates. 16) *Aen. III*, 466 Dodanaeosque lebetas. 17) *Amor. II*, 4, 10 semper amem. 18) *Aen. I*, 736 laticum libavit honorem. 19) *Fast. V*, 282 parabat opes.

Pistorum Petrus hinc princeps, hinc Gunzo coquorum¹ 826
 460 Accelerant, mensas ordine more parant².
 Candida praeponunt niveis mantelia villis³,
 Marmoreo disco disposuere dapes.
 Hic Cererem solitus, hic carnea dona ministrat⁴;
 Aurea per discum vasa⁵ sedere vides.
 465 Nec minus Otho puer pincernis imperat ardens⁶,
 Praeparat et Bachi munera⁷ lenta meri.

Cultibus almificis transactis rite reverenter,
 Venerat unde prius, Caesar abire parat
 Aureus; et coniunx, proles, auratus et omnis
 470 Coetus abit, clerus denique candidolus.
 Inde pius moderando gradum pervenit in aedes,
 Quo sibi caesareo more parantur opes⁸.
 Discubuit laetus, lateri Iudith quoque pulera
 Iussa⁹, sed et regis basiat ore genu¹⁰.
 475 Hlutarius Caesar, necnon Heroldus et hospes
 Parte sua resident, rege iubente, thoro.
 Miranturque dapes Deni, mirantur et arma¹¹
 Caesaris, et famulos, et puerile decus¹².
 Ille dies laetus¹³ Francis Denisque renatis
 480 Namque fuit merito, post recolendus erit.

Alter namque dies primo veniebat Eoo¹⁴,
 Cedunt astra polo, sole calescit humus;
 Venatum ire parat¹⁵ Caesar Francique solentes,
 Et secum Heroldum Caesar abire iubet.
 485 Insula propter adest, Rheni quoque gurgite cincta¹⁶,
 Quo viret herba recens¹⁷ et nemus umbriferum¹⁸.
 Illuc quippe ferae multae variaeque fuerunt,
 Et late silvis turba iacebat iners¹⁹.
 Hanc quoque complerunt venantum hinc inde manipuli,
 490 Atque molosorum magna caterva²⁰ simul.

459 gunto corr. gunzo V 462 marmareo V 466 an laeta? 482 Cedunt V

1) *Cf. t. I*, 581; *Simson Ludwig I*, 261. 2) *Aen. I*, 638 parant convivium. 3) *Georg. IV*, 377—79, *Aen. I*, 702 tonsisque ferunt mantelia villis; 706 Qui dapibus mensas onerent et pocula ponant. 4) *Ib. VIII*, 181 Dona laboratae Cereris Bacchumque ministrant; *Venanti Fort. C. XI*, 10, 3 Carnea dona. 5) *Cf. supra p. 29 v. 163*. 6) *Hludowici capit.* 826 c. 6 (*LL. I*, 256) Odo buticularius de foreste sua interrogandus est. 7) *Cf. supra p. 31 v. 233*. 8) *Cf. p. 70 v. 457*. 9) *Aen. I*, 708 toris iussi discumbere. 10) *Cf. supra p. 42, 46 v. 42, 168*. 11) *Cf. supra p. 70 v. 439*. 12) *pueri honorarii, qui nutriti in aula regia dicebantur, ii praecipue ex eorum numero fuerint MUR.* 13) *Fast. I*, 87 laeta dies; *Aen. IV*, 169 Ille dies primus leti . . . | Caussa fuit. 14) *Aen. III*, 588 Postera iamque dies primo surgebat Eoo; 356 Iamque dies alterque dies processit. 15) *Ib. IV*, 117 Venatum . . . | In nemus ire parant. 16) *eadem Rheni insula prope Ingelheim sita, in qua Hludowicus imperator a. 840 mortuus est; cf. Dümmler, Gesch. des Ostfränk. Reiches I*, 135. 17) *Cf. supra p. 57 v. 586*. 18) *Aen. VI*, 473 In nemus umbriferum. 19) *Georg. III*, 354 iacet . . . | . . . late; *Art. Am. II*, 706 iacebit iners. 20) *Cf. supra p. 64 v. 213*.

826

Caesar veloci residens terit arva caballo,
 Wito pharetratus cui comes ibat equo¹;
 Plurima turba fluit² iuvenum, necnon puerorum,
 Inter Hluththarius quos celer ibat equo³;
 495 Atque simul Deni, necnon Heroldus et hospes,
 Spectandi studio⁴ huc quoque laetus adest.
 Iam pia scandit equum Iudith pulcherrima coniunx⁵
 Caesaris, ornata comptaue mirifice,
 Quam proceres summi dominam, seu turba potentum
 500 Praeterit et⁶ sequitur regis honore pii.
 Iam nemus omne sonat⁷ crebris latratibus ictus,
 Hinc hominum voces⁸, hinc tuba crebra furit;
 Dissiliuntque ferae, fugiuntque per aspera dumis⁹,
 Nec fuga subsidio¹⁰, nec nemus estque latex.
 505 Inter cornigeros cecidit quoque dammula cervos¹¹,
 Dentifer ipse cadit cuspede fixus aper¹².
 Caesar laetus enim dat corpora multa ferarum
 Ipse neci¹³, propria percudit atque manu¹⁴;
 Hluthariusque celer florens, fretusque iuventa¹⁵
 510 Percutit ursorum corpora multa manu¹⁶.
 Caetera turba¹⁷ virum passim per prata trucidat
 Diversi generis multimodasque feras.
 Forte canum infestante fugit damella caterva
 Per nemus umbriferum¹⁸, perque salicta salit;
 515 Ecce locum, quo turba potens et Caesera Iudith
 Constiterant, Carolus cum quibus ipse puer,
 Praeterit instanter, pedibus spes constat in ipsis;
 Ni fuga subsidium conferat, ecce perit¹⁹.
 Quam puer aspiciens Carolus²⁰ cupit ecce parentis
 520 More sequi, precibus postulat acer equum²¹;
 Arma rogat²² cupidus, pharetram celeresque sagittas²³,
 Et cupit ire sequax, ut pater ipse solet.
 Ingeminatque preces precibus; sed pulera creatrix²⁴
 Ire vetat, voto nec dat habere viam.

505 coruos V

515 Cassera pro . . . Caesarea Mur.

1) *Aen. IX*, 269 quo Turnus equo . . . ibat; *VIII*, 466 illi comes ibat Achates; *XI*, 33 Tum comes . . . ibat alumno; *Fast. II*, 314 roscidus ibat equo. 2) *Aen. VI*, 667 plurima turba; *XII*, 443 omnisque . . . | Turba fluit. 3) *Cf. supra v.* 492. 4) *Aen. II*, 63 visendi studio. 5) *Cf. p.* 51 v. 377; *Aen. IV*, 60 pulcherrima Dido; *X*, 611 pulcherrime coniunx. 6) *Aen. V*, 171 Praeterit et. 7) *Cf. p.* 46 v. 182; *Aen. XII*, 751 latratibus instat; *Met. III*, 231 resonat latratibus aether. 8) *Trist. I*, 3, 27 voces hominumque canumque. 9) *Aen. IV*, 526 aspera dumis. 10) *Aen. XII*, 733 Ni fuga subsidio. 11) *Cf. supra p.* 41 v. 591. 12) *Aen. XI*, 691 cuspede fixit. 13) *Georg. III*, 480 Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum; *Aen. X*, 664 Obvia multa virum demittit corpora morti; *XII*, 328 Multa virum volitans dat fortia corpora leto. 14) *Cf. p.* 64 v. 198. 15) *Aen. V*, 430 fretusque iuventa. 16) *Karol. M. et Leo p.* 311 (*I*, 374) Corpora multa cadunt . . . ferarum; *Aen. XI*, 197 Multa boum . . . corpora. 17) *Cf. supra p.* 8 v. 118. 18) *Cf. supra p.* 71 v. 486. 19) *Cf. supra v.* 504. 20) *Aen. IV*, 156 At puer Ascanius (*cf. v.* 156—159). 21) *Cf. supra p.* 12 v. 243. 22) *Aen. VIII*, 376 arma rogavi; 383 Arma rogo genetrix nato. 23) *Ib. I*, 187, *XII*, 394 celeresque sagittas; *Met. V*, 367 celeres . . . sagittas. 24) *Aen. VI*, 367, *VIII*, 534 diva creatrix.

- 525 Ni pedagogus eum teneat materque volentem,
 More puer pueri iam volet ire pedes¹.
 Pergunt ast alii iuvenes, capiuntque fugacem
 Bestiolam², inlaesam mox puero revehunt.
 Arma aevo tenero tunc convenientia sumit³,
 530 Perculit atque ferae terga⁴ tremenda puer.
 Hunc puerile decus hinc inde frequentat et ambit⁵,
 Hunc patris virtus, nomen et ornat avi⁶,
 Qualis Apollo micat gradiens per culmina Deli,
 Latonae matri gaudia magna ferens⁷.
- 535 Iam pater eximius Caesar seu caetera pubes⁸
 Venatu gravidi tecta subire⁹ parant;
 Sed tamen in medio nemoris viridantia claustra
 Iudith prudenter construit, atque tegit
 Vimine praeraso nec non et tonsile buxo,
 540 Palleolis cingit linteolisque tegit,
 Atque pio regi viridanti ruris in herba¹⁰
 Ipsa sedile parat, ordinat atque dapes.
 Mox manibus lotis¹¹ Caesar seu pulera iugalis
 Aurato ecce thoro discubere simul¹².
- 545 Hlutharius pulcher, Heroldus et hospes amatus
 Accumbunt mensae¹³, rege iubente pio.
 Caetera gramineo residet nam rure iuventus¹⁴,
 Per nemus umbriferum corpora lassa¹⁵ fovet.
 Pinguia tosta ferunt iuvenes mox exta ferarum¹⁶;
 550 Caesareis dapibus mixta ferina¹⁷ coit.
 Aufugit acta fames dapibus¹⁸; dant pocula¹⁹ buccis,
 Pellitur atque sitis²⁰ ipsa liquore pio,
 Laetificatque bonus mox pectora fortia²¹ Bacchus:
 Laetanter repetunt aulica tecta viri.
 555 Aulai ut venere, foment mox corda Lyeo²²,
 Et vespertinis pergitur officiis.

1) *Aen. VI*, 881, *VII*, 624 Pars pedes ire parat; *X*, 453 pedes apparat ire. 2) *Aen. X*, 724 fugacem | . . . capream. 3) *Ib. XII*, 31 arma impia sumpsit; *XI*, 578 Tela manu iam tum tenera puerilia torsit. 4) *Amor. III*, 10, 26 Figentem . . . terga ferina. 5) *Cf. p. 71 v. 478: Theodulf. in die palmar. 2 (I, 559) puerile decus.* 6) *Trist. IV*, 5, 34 det tibi nomen avi; *Venanti Fort. C. IX*, 1, 10 te genus ornat avi. 7) *Aen. I*, 502 Latonae tacitum pertemptant gaudia pectus (*cf. v. 500 sq.*); *Amor. II*, 9, 44 gaudia magna feram. 8) *Cf. supra p. 70 v. 431.* 9) *Met. XIV*, 250 tecta ignota subire; *Aen. VIII*, 359, *III*, 83; *p. 68 v. 372.* 10) *Aen. V*, 388 viridante toro considerat herbae. 11) *Iuveni H. euang. III*, 174 Illotis autem manibus. 12) *Cf. supra p. 71 v. 473; Met. VIII*, 565, *XII*, 155 Discubere toris. 13) *Aen. I*, 79 epulis accumbere: *Iuveni H. euang. I*, 760 accumbere mensae. 14) *Aen. VIII*, 176 gramineoque viros locat ipse sedili, 182 Troiana iuventus. 15) *Cf. supra p. 71. 72 v. 486, 514: Rem. 414 Lassaque . . . corpora.* 16) *Aen. VIII*, 179 Tum lecti iuvenes . . . | Viscera tosta ferunt taurorum. 17) *Ib. I*, 215 pinguisque ferinae. 18) *Ib. 216 exempta fames epulis, VIII*, 184. 19) *Met. XIV*, 287 data pocula. 20) *Amor. II*, 6, 32 Pellebatque sitim. 21) *Aen. VIII*, 150 fortia bello | Pectora; *cf. I*, 734 Adsit laetitiae Bacchus dator. 22) *Ib. III*, 354 Aulai medio libabant pocula Bacchi.

826

His quoque transactis solito digneque verenter
 Inde palatinas iam subiere domus¹.
 Ecce manus iuvenum², venatus munera tollens,
 560 Multa fluit, cupiens regis adesse oculis.
 Milia cervorum praegrandia cornua, nec non
 Ursorum referunt tergora³ seu capita,
 Plurima saetigerum revehunt et corpora aprorum⁴,
 Capreolos, dammas fert puerile decus⁵.
 565 Ille pius praedam famulos partitur in omnes⁶
 More suo⁷, clero pars quoque magna cadit.
 Interea Heroldus cum talia cerneret hospes,
 Multimoda versat pectore consilia⁸.
 Regia iura videns, stupet imperiumque fidemque,
 570 Officiumque dei currere iure suo.
 Sed tandem incertos tergit de pectore motus,
 Consiliumque capit, quod deus ipse dedit.
 Ecce fide plenus, regi haec quoque verba profatur⁹.
 Sponte sua veniens procidit ante pedes¹⁰:
 575 'Caesar opime¹¹, dei cultor, rectorque tuorum,
 Quos tibi cunctipotens contulit, alme, deus,
 Cerno, quod insignis, paciens, fortisque piusque,
 Armiger et elemens sis, tribuente deo.
 Dives opum¹² nimium, nec non largitor egentum¹³,
 580 Blandus subiectis¹⁴ atque quietus ades.
 Omnia virtutum video tibi credita, Caesar,
 Flumina, sidereo pectora rore madent¹⁵:
 Colla iugo Christi en monitans mea vestra subegit
 Suasio, et aeternis traxit ab usque focis,
 585 Deque errore malo memetque domumque subactam
 Abstulit, et vero pectora fonte replet.
 Insuper en donis variisque iuvatus et armis¹⁶,
 Corde deo plenus, corpus habundat ope.
 Talia quis faceret, ni Christi ignitus amore
 590 Ingratae plebi munia tanta ferens?
 Credo quidem, in terris vos nunc caput esse bonorum¹⁷,
 Criticolum imperii rite tenere decus;
 Idola cuncta mihi ut cedunt pro nomine Christi,
 Sicque potestates nomine quippe tuo.

560 oculis V

565 partitus V

570 Offitiumque V

593 caedunt V

1) *Met. I*, 121 Tum primum subiere domus. 2) *Aen. VI*, 5, X, 167 manus iuvenum; *Met. VIII*, 300 Lecta manus iuvenum. 3) *Met. XIII*, 347 taurorum tergora septem. 4) *Aen. VII*, 17 XI, 198 Saetigerosque sues; *Met. X*, 549 Saetigerosque sues. 5) *Cf. supra* p. 71, 73 v. 478, 531. 6) *Aen. I*, 194 socios partitur in omnes; *Karol. M. et Leo* 312 (*I*, 374) Tunc Karolus praedam proceres partitur in omnes. 7) *Cf. supra* p. 66 v. 286. 8) *Cf. supra* p. 20 v. 491. 9) *Iuveni H. euang. I*, 236 laetusque haec dicta profatur; *Aen. IV*, 364 et sic accensa profatur. 10) *Hor. Epod.* 17, 13 rex procidit . . . | ad pedes Achillei. 11) *Cf. supra* p. 66 v. 305. 12) *Cf. supra* p. 56 v. 554. 13) *Venanti Fort. C. IV*, 10, 13 tacitus largitor egentum. 14) *Cf. Aen. VI*, 854 Parcere subiectis. 15) *Cf. supra* p. 8 v. 106; *Amor. I*, 6, 55 vitreoque madentia rore | Tempora; *Aen. V*, 854 rore madentem. 16) *Cf. supra* p. 61 v. 107. 17) *Aen. IV*, 12 Credo equidem, nec vana fides, genus esse deorum.

595 Cedat iamque potens antiqui gloria saccli,
 Dum viget imperium, dante tonante¹, tuum.
 Forte aliquis aequandus erat tibi munere et armis:
 Praecellis cunctos sed quoque amore dei².
 Sed quid agam³ iam iam? cur me mea verba retardant⁴,
 600 Et sermone brevi prodere⁵ tanta volo?⁶
 Mox manibus iunctis⁶ regi se tradidit ultro,
 Et secum regnum, quod sibi iure fuit.
 'Suscipe, Caesar', ait, 'me nec non regna subacta:
 Sponte tuis memet confero servitiis!'
 605 Caesar at ipse manus manibus suscepit honestis⁷;
 Iunguntur Francis Denica regna piis.
 Mox quoque Caesar ovans Francisco more veterno⁸
 Dat sibi equum nec non, ut solet, arma simul⁹.
 Festa dies iterum surgit¹⁰ renovata nitescens.
 610 Francis et Denis concelebrata micat.
 Interea Caesar Heroldum iamque fidelem
 Munere donat¹¹ opum pro pietate sua.
 Illius ast propter tribuit sibi praedia fines¹²,
 Et loca vinifera multimodasque dapes,
 615 Officiiue dei cultum quo rite perornet,
 Dat sibi Caesar adhuc omnia vasa potens.
 Ordinibus vero dat vestimenta sacratiss,
 Datque sacerdotes catholicosque libros.
 Illuc et monachos mittit miserando volentes¹³.
 620 Qui revehant populos ad pia regna poli.
 Munera quanta quidem seu qualia donat habenda,
 Ingenium vincunt exsuperantque melos¹⁴.
 Interea nautae, pelagi qui pignora norant,
 Stipe rates onerant regificisque cibis:
 625 Et iam vela vocant aurae¹⁵, ventusque morantes
 Arguit, atque hiemis signa tremenda monet¹⁶.
 Navibus aequatis tandem velisque novatis¹⁷.
 Cum licitu Heroldus intrat honore ratem¹⁸.

1) *Cf. supra p. 28 v. 148.* 2) *Cf. supra p. 5 v. 1--2.* 3) *Met. VIII, 506* Quid agam.
 4) *Georg. III, 253* obiecta retardant. 5) *Aen. II, 127* Prodere voce sua. 6) *Cf. Ann. Lauriss. mai., Einhardi 757; Met. IX, 314* iunctasque manus; *cf. supra p. 31 v. 223.* 7) *Aen. VIII, 486* Componens manibusque manus; *Einhardi ann. 814* Heroldus rebus suis diffidens ad imperatorem venit et se in manus illius commendavit. 8) *i. e. vetusto, cf. supra p. 8 v. 111.* 9) *Cf. Taciti Germania c. 14, Hibernic. exul ad Carol. reg. 94 sqq. (I, 399).* 10) *Amor. III, 10, 47, Fast. VI, 239, Met. XII, 150* Festa dies aderat: *Aen. III, 588* Postera . . dies . . surgebat. 11) *Cf. supra p. 38 v. 477.* 12) *Thegan. c. 33* magnam partem Fresonum dedit ei; *Einhardi ann. 826* In qua provincia (*scil. Frisia*) unus comitatus, qui Hriustri vocatur, eidem datus est. 13) *Anskarium et Autbertum Corbeienses cf. Vitam Anskarii c. 7, 8 (SS. II, 695).* 14) *Aen. X, 658* Exsuperatque moras; *Trist. I, 5, 56* Materia vires exsuperante meas. 15) *Aen. III, 356* iamque . . et aurae | Vela vocant. 16) *Cf. p. 73 v. 530; Aen. VIII, 335* tremenda | . . monita; *Fast. V, 46* sceptra tremenda. 17) *Aen. IV, 587* aequatis . . procedere velis; *V, 232* aequatis . . rostris. 18) *Ib. V, 272* sine honore ratem.

826

Filius atque nepos ipsius regis in aula
 630 Excubiis vigilant¹, Francica iura colunt.
 Heroldus dapibus variisque refertus et armis²,
 Per mare fluctivagum propria regna petit³.
 Haec, Hludowice, deo das tu quoque lucra potenti,
 Et socias regnis inclita regna tuis;
 635 Arma patrum nullo quae non valuere duello,
 Sponte sua, capere, te modo regna petunt;
 Quod nec Roma potens⁴ tenuit, nec Francica iura,
 Tu retines Christi nomine cuncta, pater.
 Organa quin etiam, quae numquam Francia crevit,
 640 Unde Pelasga tument regna superba nimis,
 Et quis te solis, Caesar, superasse putabat
 Constantinopolis, nunc Aquis aula tenet⁵.
 Fors erit indicium, quod Francis colla remittant,
 Cum sibi praecipuum tollitur inde decus.
 645 Francia plaude⁶, decet; Hludowico fer, pia, grates,
 Cuius virtute munera tanta capis.
 Det deus omnipotens, caeli terraeque repertor⁷,
 Saecula per ampla suum nomen in orbe sonet⁸.

 Haec quoque dum canerem, Strazbure custode tuebar⁹,
 650 Delicti proprii conscius atque reus,
 Virgo Maria, tibi quo templa dicata¹⁰ nitescunt,
 Quo tuus in terris rite veretur honos.
 Saepius has equidem dicuntur visere sedes
 Caelicolae, et coetus has colere angelicus¹¹.
 655 Plurima mira quidem referunt, sed pauca renarrans
 Sume, Thalia, favet si tibi virgo pia.
 Ecclesiae custos Theutrammus nomine quondam
 Praefatae fuerat, nomine dignus eo¹².
 Pervigil hic solitus noctuque dieque sacratam
 660 Virginis ante aram saepe rogare deum¹³,
 Idcirco meruit, caelesti munere¹⁴ fretus,
 Angelicos cives cernere saepe sacer.
 Nocte quidem quadam, psalmis hymnisque peractis¹⁵,
 Cum cuperet membra fessa locare thoro¹⁶,
 665 Templum namque videt subita clarescere luce
 Ut sol, et accendi sole serena dies.

642 Constanti nobilis *VH*, emend. *Muv*.648 Saecula *V*

1) *Aen. IX*, 159 vigillum excubiis. 2) *Cf. p. 74 v. 587*. 3) *Cf. p. 14 v. 304; Ov. Ep. XV*, 322
 mea regna petas. 4) *Fast. IV*, 255 Roma potens. 5) *Einhardi ann. 826, Transl. S. Marcellini et*
Petri IV, 75. 6) *Cf. p. 26 v. 79*. 7) *Iuveni H. cuang. I*, 35 dominus caeli terraeque repertor; *Aen.*
XII, 829. 8) *Fast. III*, 390 Nominaque . . . nostra sonent, *cf. supra p. 37 v. 446*. 9) *Cf. supra*
p. 20 v. 495. 10) *Fast. I*, 706 templa dicata deis; *III*, 704 templa dicata foro; *Aen. V*, 60 templis . . .
 dicatis. 11) *Venanti Fort. C. VIII*, 3, 5 Coetibus angelicis. 12) *Cf. supra p. 39 v. 533*. 13) *Ex Ponto*
II, 3, 100 solitum . . . rogare deos. 14) *Met. XIII*, 659 caelesti munere. 15) *Cf. supra p. 27 v. 117*.
 16) *Ov. Ep. II*, 90. *IV*, 90 fessaque membra; *Aen. X*, 867 consueta locavit | Membra.

Surgit ab usque thoro¹, causam cognoscere² mavult,
 Lumine quo tanto fulgeat alma domus.
 Forte aquilae similis pennis praetexerat aram,
 670 Non tamen in terris gignitur haec volucris;
 Rostrum erat ex auro, gemma preciosior unguis,
 Et color in pennis aethere fusus adest,
 Ast oculis lux ipsa micat³. Stupet ipse sacerdos⁴,
 Nec valet obtutus tendere contra suos⁵.
 675 Miratur volucrem, pariter miratur et alas⁶,
 Lumina praecipue, corpus et omne simul⁷.
 Tamque diu residet, cum galli garrula terna
 Vox resonat, fratres excitat officio.
 Inde levans, miranda fides, se sponte fenestra
 680 Obvia recludit, laxat et ire foras.
 Ipsa abeunte polos, pariter lux ipsa recessit⁸:
 Apparet civem inde fuisse dei.
 Tempore nempe alio⁹ crevit didasculus idem,
 Mira satis cecinit¹⁰ quae mihi turba fratrum,
 685 Psalleret ut solito praefatae sedis ad aram,
 Expendens tenebras, corde petendo deum,
 Discipuli secum, quorum custodia noctis,
 Servabant signi tempora pervigiles.
 Ecce repente sonus, tonitrus, ventusque perurguens
 690 Concutit instanter ardua tecta¹¹ domus.
 Discipuli cecidere solo, trepidique per aulam
 Corpora prosternunt¹² mensque timore fugit.
 Intrepidusque sacer palmis ad sidera¹³ pansis
 Scire cupit, causae quid sonus ille ferat.
 695 Aspicit alma aperire domus mox tecta sacratae,
 Intransesque videt tres quoque honore viros,
 Lumine perfusos, vestitos vestibus albis¹⁴,
 Candidiora nive corpora, lacte caput¹⁵.
 Tertius in medio senior namque ipse duobus
 700 Fultus abit famulis, ingrediturque pie¹⁶.
 Ut pedibus tenere solum, mox virginis aram
 Religionem petunt, et prece vota canunt.
 Tramite more hominis nam culmina¹⁷ caetera poscunt,
 Ore sonant verba, ordine dantque preces.

670 uolucres V 702 Religione V

1) *Met. IX*, 702 toro surgit; *XII*, 579. 2) *Georg. II*, 490 cognoscere causas; *Trist. V*, 7 causam . . . cognoscere. 3) *Met. VIII*, 356 Emicat (Lux micat) ex oculis. 4) *Aen. XII*, 707 Stupet ipse Latinus.
 5) *Aen. I*, 495 Dum stupet obtutuque haeret defixus in uno; *IX*, 795 nec tendere contra; *V*, 27. *IX*, 377.
 6) *Cf. supra p.* 70, 71 v. 439, 477. 7) *Cf. supra p.* 66 v. 306. 8) *Aen. III*, 311 lux alma recessit.
 9) *Georg. III*, 245 Tempore non alio. 10) *Fast. IV*, 267 Mira canam. 11) *Aen. VII*, 512 Ardua tecta; *ib.* 160 ac tecta Latinorum | Ardua. 12) *Trist. III*, 5, 33 Corpora . . . prostrasse. 13) *Aen. III*, 263 passis . . . palmis; *Met. IX*, 175, *VI*, 368 tendens ad sidera palmas. 14) *Cf. supra p.* 68 v. 360, 371. 15) *Ex Ponto II*, 5, 37 lacte | Et non calcata candidiora nive; *Amor. III*, 5, 11 Candidior nivibus, 13 Candidior . . . | . . . lacte. 16) *Cf. supra p.* 48 v. 276. 17) *hic pro altaribus accipienda sunt MUR.*

705 Dextera pars aedis Pauli nam munere¹ gaudet,
 Fulcitur laeva nomine quippe Petri,
 Egregius doctor hinc, claviger inde polorum;
 Inter utrosque micat mater opima dei.
 Michahel mediam sibi seu crux vindicat aulam,
 710 Ultima Iohannis unguine² laeta nitet.
 Hos quoque caelicolae terris petiere precatu,
 Quorum animas cernunt saepius ante deum.
 Quis nam idiota ferat demens, non corpora patrum
 Sanctorum merito rure colenda fore,
 715 Cum deus in famulis merito veneretur amatis,
 Quorum nos precibus scandimus alta poli?
 Non deus est Petrus, sed Petri credo precatu
 Noxa delicti posse carere mei.
 Nam tenuis³ usque viri properant per templa Mariae,
 720 Semper tecta super discooperta patent;
 Expletis votis remeant ad sidera sursum,
 Suscepere suum tecta reclusa locum.
 Hoc sacer aspiciens pergit, sociosque revisit⁴,
 Qui stupefacta diu pectora rure⁵ tenent.
 725 'Surgite,' ait, 'socii, nam quae fortuna coegit⁶
 Vos dormire modo, dum vigilare decet'⁷?
 Singultu quatiente⁷ valent vix promere verba,
 Ignotosque rei se fore nempe ferunt.
 'Eia', ait, 'instanter horam tempusque notate;
 730 Forte feret nobis haec quoque res aliud.
 Credo, fuit vates praesulque dicatus honore,
 Angelicus revehit quem quoque in aethra chorus'⁸.
 755 Mira fides rerum⁹! Bonifatius almus in illo
 Tempore decessit¹⁰, quem sacer ille videt,
 735 Ferrea Frisonum Christi dum dogmate vellet
 Frangere corda, viam ad caelica regna dare¹¹:
 Morbida heu medicum mox gens extinxit opimum,
 Vulnere quippe suo regna paravit ei.
 Hic properans caelos, socio comitante gemello¹²,
 740 Virgo Maria, tua visere templa volet.
 Magna tibi virtus caelo, terraque potestas,
 Quae patrem mundi progenerasse vales.
 Tu mihi confer opem¹³ inmerito, conferque medellam
 Exilio, cuius limina saepe colo.

707 Aegregius V clavier V 710 unguie V 713 voci idiota glossa theotisca heimikizogener
 superscripta est V 723 sotiosque V 725 sotii V 732 revehit V

1) reliquiis; Venanti Fort. C. III, 7, 51 Dextera pars templi meritis praefulget Hilari; Art. Am. III, 655 munere gaudet. 2) oleum benedictum ex reliquiis S. Iohannis MUR. 3) i. e. quoad. 4) Aen. VI, 900 sociosque revisit. 5) i. e. humi. 6) Aen. VI, 533 an quae te Fortuna fatigat? 7) Sedul. C. Pasch. III, 107 vix verba precantia fari | Singultu quatiente valens; Amor. III, 9, 12 singultu concutiente. 8) Venanti Fort. V. S. Martini III, 411 Angelicusque chorus. 9) Iuveni H. euang. I, 113 Sed pro mira fides. 10) a. 754 aut 755. 11) Aen. X, 49 viam dedit. 12) Ov. Ep. VI, 143 fetu comitante gemello; Met. XIII, 631 sociis comitantibus. 13) Ex Ponto II, 9, 6 adfer opem: II, 3, 48 lapso, quam potes, affer opem.

745 Et si praesentis fugit effera gloria saccli,
Te duce, virgo pia, caelica regna petam.

Hoc tibi, Caesar, opus stolidi crocitante cicuta
Porrigit Ermoldus exul, egenus, inops¹;
Munere quippe carens², fero carmina pauca potenti,
750 Divitiis liber³ offero namque melos.

Regia corda manu Christus qui stringit et ornat,
Vertit et in partes quas sibi cumque placet⁴,
Qui tua praecipue virtutum flore replevit,
Atque redundare de pietate dedit,
755 Conferat, ut nostram propius, rex inclite⁵, causam
Respicias, aurem accomodando⁶ pie,
Veridicis poteris forsitan cognoscere verbis
Criminis obiecti me minus esse reum⁷.
Non tamen excuso me illius, crede, reatus
760 Inmunem, quo sum trusus in exilio⁸,
Sed pietas immensa, reis quae debita laxat⁹,
Deprecor ut nostri sit memor exilii.
Tu quoque digna sibi coniux, pulcherrima Iudith¹⁰,
Quae secum imperii culmina iure tenes,
Confer opem lapso, allisum solare misellum¹¹,
Erige labentem, carcere solve reum,
Ut vos altitonans per plurima tempora saccli
768 Sublimet, salvet, ditet, honoret, amet.

CARMEN NIGELLI^b ERMOLDI EXULIS IN LAUDEM GLORIOSISSIMI
PIPPINI REGIS.

Perge, Thalia¹², placet, nostro sociata labori¹³,
Magnifico regi fer mea dicta celer:
Condere nube cava¹⁴, ventis da vela¹⁵ secundis.
Donec ad egregii regna venire queas.
5 Qua regione pius, quis nunc consistat in oris,
Narratu nostro sat bene nosse vales.

748 hermoldus corr. ermoldus V 760 ante quo in V literae lu . . tantum exstant trusus V
768 amet UCS finit V ||^b nigely H 1 talia II (passim) 3 cana superposito caua II 5 horis H

1) *Met. XIII*, 510 exul, inops; *Theodulf. ad Modoin.* 15 (I, 563) Exul, inops, pauper, . . . egenus.
2) *Cf. supra p. 5 v. 14.* 3) *opibus destitutus.* 4) *Prov.* 21, 1 cor regis in manu domini; quocumque voluerit inclinabit illud. 5) *Aen. VI*, 562 dux inclite Teuerum. 6) *Trist. V*, 12, 53 commodet aurem. 7) *Theodulf. ad Aiulfum* 74 (I, 560) Me obiecti haudquaquam eriminis esse reum. *Consilium quod Modoinus Theodulfo dederat, Ermoldus hic sequitur.* 8) *Cf. supra p. 29 v. 169—170.* 9) *Cf. supra p. 58 v. 619.* 10) *Cf. supra p. 72 v. 497.* 11) *Cf. p. 78 v. 743; Aen. IX*, 290 solare inopem.
12) *Theodulf. ad Carol. imp.* 1 (I, 527) Perge, libelle, celer; *ad Modoin.* 3 (I, 563) Ito, Thalia, celer.
13) *Met. VIII*, 546 sociati . . laboris. 14) *Aen. I*, 516, I, 810, *XI*, 593 Nube cava; *Met. XI*, 804 condere nube. 15) *Georg. II*, 41 da vela; *Aen. III*, 683 ventis intendere vela secundis; *VII*, 23 ventis inplevit vela secundis; *IV*, 546 ventis dare vela; *VIII*, 682; *Met. I*, 132 Vela dabat ventis.

Est fluvius nostris fama modo notus¹ in arvis,
 Cui Curantan² inest nomen et amplus honor;
 Piscibus hunc habilem³ et pratorum germine lactum
 10 Sanctonus⁴ adfirmat, nec Egelisma⁵ minus;
 Aurea rura⁶ sibi flavescunt⁷, rosea prata,
 Fertilis arboribus⁸, vitibus atque satis;
 Haud procul hunc⁹ propter laqueata palatia¹⁰ cernes,
 Quod, Hluduvice, tuus sermo peregit opus¹¹.
 15 Illuc, crede mihi¹², nuper pascalia festa
 Coniuge cum digna¹³ rex peragenda fuit.
 Ventum erit ut tandem ad praefata palatia regis,
 Prospicies varium murmur inesse loco;
 Ordine quisque suo regalia iussa frequentat¹⁴,
 20 Currit hic, ille manet, hic venit, ille redit¹⁵;
 Prospectant proceres, se rex quo limine solus
 Officioque dei pergat inesse solers.
 Hac clerus graditur, patres hinc, inde iuvencli.
 Et puerile simul agmen¹⁶ abibit ovans.
 25 Praemissis senibus iuvenum stipante caterva¹⁷,
 Consulibus mediis, rex venerande, venis.
 Forte, Thalia, cupis signis cognoscere regem;
 Noscere quo possis, rex tibi signa dabit¹⁸.
 Ut Phoebus radiis totum dilucidat orbem¹⁹,
 30 Utque calore suo nubila cuncta fugat²⁰,
 Arboribusque, satis²¹, nautis, sua gaudia signans:
 Haud aliter²² populo rex veniendo placet.
 At regina quidem summis vestigia plantis²³
 Ordinat, et sequitur²⁴, ecclesiamque petit.
 35 Quam circum comitantur heri²⁵ seu regia pubes,
 Virgineique chori pulchra corona²⁶ comit;

9 praetorum *H* 10 egelismannus *H*, corr. *P* 11 roseam *H* 12 uicibus *H* 13 cernens *H*
 14 Iuduvice *H* pergit *H* 16 an peragendo? 25 iuenumque *H* 27 talia *V* 29 dilucidat *H*

1) *Cf. supra p. 53 v. 437. Andiacum palatium fortasse ab Ermoldo dicitur, cf. Vita Hludowici c. 7*
(SS. II, 610). 2) *hodie Charente.* 3) *Cf. supra p. 27 v. 96.* 4) *Saintes.* 5) *Angoulême.*
 6) *Aen. VII, 712 rosea rura.* 7) *Ecl. IV, 28 flavescet campus.* 8) *Georg. IV, 142 fertilis arbor.*
 9) *Aen. VIII, 608 Haud procul hinc.* 10) *Theodulf. contra iud. 531 (I, 507) laqueata palatia.* 11) *Cf.*
supra p. 16 v. 358. 12) *Trist. II, 353, Amor. II, 2, 51 Crede mihi.* 13) *Ex Ponto I, 4, 55 cum*
coniuge Caesare digna. 14) *Iuvencl. H. e. III, 425 pia iussa frequentet.* 15) *Venanti V. S. Martini*
III, 362 Hic fugit, ille rodit. 16) *Aen. V, 548 puerile paratum | Agmen.* 17) *ib. I, 498 magna*
iuvenum stipante caterva, cf. supra p. 56 v. 527. 18) *Georg. I, 463 Sol tibi signa dabit, cf.*
v. 438—39. 19) *Venanti Fort. C. III, 23 a, 1 Phoebus ut 3 Effusus radiis totum sibi vindicat*
orbem, cf. Nasonis Ecl. II, 69 — 72 (I, 389); Aen. IV, 119 Titan radiisque retexerit orbem.
 20) *Venanti Fort. C. IV, 26, 18 Nubila fronte fugans.* 21) *Georg. I, 444, Aen. II, 139 Arboribusque*
satisque. 22) *Aen. I, 399 Haud aliter.* 23) *Iuvencl. H. euang. I, 394 summas . . . plantas; Aen.*
XI, 573 primis infans vestigia plantis | Institerat. 24) *Mt. IV, 515 sequitur vestigia coniugis;*
IX, 640. 25) *Aen. VIII, 462 comitantur herilem.* 26) *Venanti Fort. V. S. Martini III, 273*
Virgineique chori; C. VIII, 4, 7 Pulchra corona.

Ipsa puellari¹ graditur comitante phalanga¹,
 Regifico renitens luxu² onerosa nimis.
 His ita conspectis tu demum pelle timorem³,
 40 Teque palam cunctis offer adesse, peto;
 Dic: 'Valeant patres, fratres, valeantque sodales',
 Ordinibus variis⁴ solve salutis opus.
 Undique conveniunt⁵ socii fratresque patresque
 Singula quisque cupit orsa referre sibi;
 45 His tandem breviter verbis me vivere dices⁶,
 Exiliumque pati⁷ culpa operante mea.
 Invenies quosdam nostrum flevisse laborem⁸,
 Est cui corde pius noster et almus amor,
 'Vestra manent vobis, socii,' die, 'gaudia regni,
 50 Gloria larga simul et pietatis honos;
 Nam sua quae fuerit tandem fortuna sequetur⁹;
 Inveniet reditum fors operante deo.'
 Coetibus in tantis¹⁰ haud usquam decrit amicus,
 Regis ad aspectum sistere te cupiens;
 55 Ut quoque sorte datum¹¹ fuerit tibi cernere regem,
 Dic: 'Ave, rex, salve, rex venerande, vale¹².'
 Mox prostrata solo celsis da basia plantis¹³,
 Celsa forte manu te relevabit humo;
 At gemitu vario lacrimis compunctus obortis¹⁴,
 60 Si sibi cura mei, cuncta referre¹⁵ iubet:
 'Unde venis¹⁶, te aut quis nostram huc misit ad aulam?' Rex
 Dixerit, at tu mox exere iussa libens,
 Exere quicquid habes¹⁷, testor, nec multa loquaris,
 Divitibus nimia displicuisse solent.
 65 'Exulis imperium me tanta per aequora vectam¹⁸ Thalia
 Compulit ad vestra regna venire modo;
 Prosperitate volens de vestra certus haberi,
 Coniugis et prolis, seu procerum atque ducum.
 His sibi cura manet, horum me discere causas¹⁹
 70 Iussit, et ad sese cuncta referre cito'.

37 puellare *H* 38 retineus *H* (*cf. supra p. 70 v. 422*) 39 *ad marg. additur* Rex sine fine
 manens miseris tu parce rui(nam) 59 ab ostis *H*

1) *Venanti Fort. C. VIII, 3, 27* Ipsa puellari medio circumdata coetu. 2) *Aen. VI, 605* Regifico luxu. 3) *Ib. V, 812* pelle timorem. 4) *Venanti Fort. C. VIII, 3, 264* Ordinibus variis. 5) *Cf. p. 13 v. 269*. 6) *Trist. I, 1, 19* Vivere me dices; *Theodulf. ad Modoin. 17 (I, 563)* me vivere dices. 7) *Aen. II, 638* Exiliumque pati. 8) *Trist. I, 1, 27* Invenies aliquem; *Aen. VIII, 380* durum . . . flevissem saepe laborem. 9) *Amor. I, 4, 69* Sed quaecumque tamen noctem Fortuna sequetur; *Aen. IV, 109, Aen. VIII, 15* si fortuna sequatur. 10) *Venanti V. S. Martini III, 418* Coetibus in mediis. 11) *Aen. I, 139* Sed mihi sorte datum. 12) *Theodulf. ad Carol. imp. v. 2 (I, 527)* O pie, die, induperator ave. 13) *Ib. v. 3* Stratus humi plantis da basia grata decoris, *cf. p. 22, 23 v. 547, 564*. 14) *Aen. III, 492, IV, 30, VI, 868, XI, 41* lacrimis . . . obortis; *Amor. I, 4, 61* lacrimis ego maestus obortis. 15) *Cf. p. 42 v. 34; Ex Ponto IV, 16, 37* cuncta referre. 16) *Theodulf. l. l. v. 7 (I, 528)* Et roget unde venis. 17) *Ib. 30* Exere virtutis . . . si quid habes. 18) *Aen. I, 376, III, 325* diversa per aequora vectae; *VI, 692* quanta per aequora vectum; *VII, 228* vasta per aequora vecti; *Georg. I, 206*. 19) *Aen. III, 505* manent nostros ea cura nepotes; *ib. VI, 488* et veniendi discere causas.

Rex	'Verba, Thalia, placent ex ordine dictaque cuncta ¹ , Sed mihi de nostro exule certa refer ² . Est quibus in terris, urbs quae die, quique coloni ³ , Quis sacer aut populi aut pietatis opus ⁴ , 75 Ordine quo poteris nobis narrare memento ⁵ , Quod valeam dictis noscere cuncta tuis.'
Thalia	'Terra antiqua, potens, Franco possessa colono ⁶ , Cui nomen Helisaz Francus habere dedit ⁷ ; Wasacus est istinc, Rhenus quoque perluit illinc, 80 Inter utrumque sedet plebs animosa ⁸ nimis. Bacchus habet colles ⁹ , pubescunt montibus uvae ¹⁰ , Vallibus in mediis pingua culta ¹¹ satis; Pingua culta nimis putrique simillima fimo ¹² , Qui solet agricolis horrea laeta dare. 85 Arva ferunt Cererem, colles dant copia vini, Wasace, das silvas, Rhenus opimat humum ¹³ . Experire, libet, iam nunc quid possit ¹⁴ uterque, Quis populo tribuat fertiliora suo ¹⁵ .
Rhenus	'Nota nimis Francis, Saxonibus atque Suebis ¹⁶ , 90 Munera larga quibus nostra carina vehit ¹⁷ , Mercibus innumeris opifex nec pisce secundus Fluminibus magnis sum quia Rhenus ego. Wasacus infelix vento ¹⁸ quassatus et imbri Munere pro vario ligna dat apta foco ¹⁹ ; 95 Wasacus, ecce meum latum percurrit in orbem Nomen, et officio regibus apta veho.'
Wasacus	'Robore de nostro fabricata palatia constant, Ecclesiaeque domus, transtraque lecta fero; Saltibus in nostris ²⁰ soliti discurrere reges, 100 Venatu varias exagitare feras ²¹ . Hic fugit ad fontes coniecta cerva sagitta ²² , Hac spumosos aper ²³ flumina nota petit ²⁴ .

77 francos p. colona H 81 Bacchus H 85 copia vini H, an optima vina? 88 tribuit H,
tribuat corr. P 91 secunda H 93 infelix H

1) *Aen. XI*, 241 Ordine cuncta suo; cf. *Met. XIV*, 473; 496 Dicta placent. 2) *Aen. XII*, 112 Certa referre. 3) *Aen. VII*, 131 Quae loca, quive habeant homines, ubi moenia gentis, | Vestigemus. 4) Cf. *supra p.* 39 v. 514, p. 42 v. 38. 5) *Aen. II*, 549 Neoptolemum narrare memento. 6) *Ib. I*, 531, *III*, 164 Terra antiqua, potens armis atque ubere glabrae, | Oenotri coluere viri; *I*, 12 Urbs antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni. 7) *Ib. I*, 248 et genti nomen dedit. 8) *Aen. XII*, 277 animosa phalanx. 9) *Georg. II*, 113 Bacchus amat colles. 10) *Ib.* 390 pubescit vinea fetu, | Complentur vallesque cavae. 11) *Aen. IV*, 156 mediis in vallibus; *Georg. IV*, 372, *Aen. VIII*, 63, *X*, 141 pingua culta. 12) *Georg. I*, 80, *II*, 347 pingui fimo. 13) *Aen. VI*, 195 opacat | Ramus humum. 14) *Ib. XI*, 386 Possit quid vivida virtus | Experire licet. 15) *Art. Am. I*, 90 voto fertiliora tuo. 16) *Venanti Fort. C. IX*, 1, 75 Fresonibus atque Suebis. 17) Cf. p. 41 v. 600; p. 60 v. 290. 18) Cf. *supra p.* 41 v. 15; *Aen. I*, 551 Quassatam ventis; *IX*, 81 quassatae . . turbine venti. 19) Cf. *Georg. II*, 440 Ipsae Caucasio steriles in vertice silvae, | Quas animosi Euri adsidue franguntque feruntque | . . . dant utile lignum | Navigiis pinos, domibus cedrumque cupressosque. 20) *Georg. III*, 143 Saltibus in vacuis, cf. *Einhardi ann.* 805, 817, 821, 825. 21) *Aen. XI*, 686 Silvis . . feras agitare; *VII*, 478; *Fast. VI*, 109 feras agitare. 22) *Aen. IV*, 69 qualis coniecta cerva sagitta. 23) *Ib. I*, 324 Aut spumantis apri; *IV*, 158 Spumantemque . . | . . aprum. 24) *Ecl. I*, 52 flumina nota; *Aen. II*, 256 Litora nota petens; *III*, 657.

Quid de pisce loquar? Vario sum pisce repletus¹,
 Fluminibus parvis sum quia dives ego;
 105 Quod mercede putas proprioque adquirier usu,
 Crede mihi², nostro munere, Rhene, venit;
 Si non, Rhene, fores, mansissent denique nostra
 Horrea, quae nobis gignit amoenus ager³,
 Per te vecta quidem pretioque redempta⁴ marino;
 110 Esurit hic noster, heu, gemebundus arans!
 Si non, Rhene, fores, mansissent laeta Falerna,
 Bacchus et exhilarans gaudia larga daret⁵,
 Per te vecta quidem pretioque redempta marino:
 Vinetis recubans vinitor ipse sitit.⁶
 115 'Omnia si populus proprios misisset in usus Rhenus
 Quae, Helisace, tuus gignit amoenus ager,
 Gens animosa arvis vinoque sepulta⁶ iaceret,
 Vix in tam magna urbe maneret homo:
 Utile consilium Frisonibus⁷ atque marinis
 120 Vendere vina fuit, et meliora vehi.
 Hinc quoque plebis honor populos transcurrit, honestus
 Hinc repetit⁸ civis, hinc peregrinus, opes.
 Nam tego veste meos vario fucata colore⁹,
 Quae tibimet nusquam, Wasace, nota foret.
 125 Lignea tecta tibi, nobis est aurea harena,
 Robore pro secto¹⁰ lucida gemma venit:
 Nilus ut Aegyptum rivis perfundit¹¹ opacam,
 Utque humore suo fertilis extat humus,
 Haud aliter populi precibus deoscor anhelis¹²,
 130 Dum redeam relevans prataque seu Cererem.⁷
 'Aufuge, Rhene, procul, latices prohibeto nocivos, Wasacus
 Stulte, rigare cupis — heu sata lacta¹³ necas!
 Si non montanis misissem sedibus aulam,
 Iam me captivum duceret unda ferox.⁸
 135 'Quae, tibi, Rhene, dedi, Ligeri fortasse dedissem, Thalia
 Si licitum patriam posse redire foret.
 Wasace, quicquid habes, totum tibi semper habeto:
 Tutum iter ad patriam per tua rura dato¹⁴!
 140 Parcite carminibus, sint vobis munera vestra,
 Me vocat urbanus ad sua tecta fragor.

109 praetioque H 110 ouans H, arans *correvi* 112 Bacchus H 113 praetioque H
 114 Vineas H 116 helisacie H, *corr. Mone* (*Zeitschr. für die Gesch. des Oberrheins* III, 274) 117 arvis H,
 arvis *corr. Mone* 121 populi H an onustus? 122 regni ciues H, repetit *correvi* 123 uestem eos H
 127 aegyptum H opacum H, an opimam? 128 Ut quae H 129 praecibus H anelis H

1) *Cf. p. 16 v. 345, p. 48 v. 254.* 2) *Cf. p. 80 v. 15.* 3) *Venanti Fortun. C. I, 19, 2, III, 12, 17*
vernatur amoenus ager. 4) *Aen. IX, 213 pretiove redemptum.* 5) *Rem. 728 gaudia nocte dedit.*
 6) *Cf. supra p. 47 v. 207. De vino Alsatiensi cf. Monachi Sangall. gesta Caroli I c. 22 (Jaffé Mon. Carol.*
652). 7) *De Frisonum commercio cf. Waitz Deutsche Verfassungsgesch. IV, 37.* 8) *Aen. VII, 240*
Hinc . . . | Huc repetit. 9) *Georg. IV, 335 saturo fucata colore; Theodulfi versus contra iudic. 211*
(I, 499) vario fucata colore | Pallia. 10) *Aen. VI, 214 robore secto.* 11) *Venanti C. VII, 5, 34; 7, 35*
Nilus ut Aegyptum recreat, dum plenus inundat. 12) *Sedul. C. Pasch. IV, 221 precibusque extorsit*
anhelis. 13) *Georg. I, 325 sata lacta.* 14) *Cf. p. 48 v. 269; Met. IV, 241 iterque | Dat tibi: XV, 441.*

Urbs populosa nimis Romano nomine dicta est¹
 Argenterata, nomine digna suo²;
 Prosperitate nova³ Strazburg vocitata manet nunc,
 Quod populis constet publica strata modo.
 145 Hae, Bernolde, manes devotus in urbe sacerdos,
 Commissae plebis fers pia vota⁴ deo,
 Quem Carolus sapiens, quondam regnator⁵ in orbe,
 Doctrinae studiis imbuit atque fide.
 Saxona hic equidem veniens de gente⁶ sagaci,
 150 Sensu atque ingenio nunc bene doctus homo,
 Vir humilis, bonitate micans, pietate coruscans⁷,
 Artibus ingenuis⁸ insita corda gerens;
 Sed gens atra nimis, cui praest modo praesul honore,
 Divitiis pollens, nescit amare deum;
 155 Barbara lingua⁹ sibi, scripturae nescia sacrae,
 Ni foret antestis ingeniosus ei:
 Hic populis noto scripturas frangere verbo
 Certat, et assiduo vomere corda terit,
 Interpres quoniam simul atque antestis¹⁰ habetur;
 160 Sic monitando gregem ducit ad astra¹¹ suum.
 Adiuvat et praebet Christi suffragia mater,
 Sunt quia cura sibi templa dicata loco¹²;
 Caesaris imperium¹³ nos hanc perduxit ad urbem
 Cumque sacerdote iussit adesse pio.
 165 Nec, rex, cuncta tibi possum sermone referre,
 Contulit inmerito quam pia dona sacer¹⁴,
 Humanitate volens nostrum relevare dolorem¹⁵,
 Sollicitus verbo hinc monet, inde fovet.
 Plura quid hinc referam¹⁶? solo se nomine profert,
 170 Cetera namque simul praesul et exul habent.
 Inde tibi potius debentur, rex pie, grates,
 Haec quia cuncta facit certe in amore tuo.
 His pro peccatis vester manet exul in arvis,
 Haec urbs, hic populus, hic sacer, haec pietas¹⁷.
 175 Exilium levius¹⁸ quamquam sit munere nostrum,
 Edocet exilium res ratione duplex¹⁹:

143 strasburg *H* 153 praest *II* 167 an Hic comitate? 175 nostrum *II* an vestro?

1) *Georg. III*, 147 cui nomen asilo | Romanum est. 2) *Cf. supra* p. 39 v. 533. 3) *Venanti Fort. C. VII*, 8, 17 Prosperitate nova. 4) *Cf. supra* p. 66, 67 v. 304, 312. 5) *Aen. II*, 556 quondam . . . | Regnatorem Asiae. 6) *Ib. V*, 373 veniens Amyci de gente; *cf. Dümmler Gesch. des Ostfränk. Reiches I*, 207 n. 6. 7) *Venanti Fort. C. II*, 11, 11 pietate coruscans; *V*, 9, 11 Vir bonitate placens; *XI*, 8, 5 probitate micans. 8) *Cf. supra* p. 59 v. 28. 9) *Trist. V*, 2, 67; *Art. Am. III*, 482 barbara lingua. 10) *Venanti Fort. C. IV*, 4, 5 Testis et antestis Gallus. 11) *Aen. IX*, 641 sic itur ad astra. 12) *Cf. supra* p. 76 v. 652. 13) *Ex Ponto IV*, 13, 38 Caesaris imperio. 14) *Aen. VII*, 86 huc dona sacerdos | Contulit. 15) *Ib. I*, 330 nostrumque leves . . . laborem. 16) *Amor. II*, 6, 43, *Ep. XII*, 129, *Met. VII*, 734 Quid referam. 17) *Cf. p.* 82 v. 73 sq.; *Met. XIV*, 634, *Aen. XI*, 739 Hic amor, hoc studium, *VI*, 129 Hoc opus, hic labor est. 18) *Trist. II*, 1, 185 Mitius exilium. 19) *Venanti Fort. C. II*, 8, 4 Admonet ingenium res ratione duplex: | Una quod est. . .

Una est quod solus patriis deiectus ab arvis¹,
 Altera² quod te, rex, cernere, celse, nequit.
 Si sibi rura, domus, seu praedia multa darentur,
 180 Te sine nulla putat, quicquid habere valet.³
 'Parce, Thalia, precor, sunt nobis digna relatu³ Rex
 Carmina, quae noster exul habere velit;
 Novimus exilio multos tolerasse laborem⁴
 Gentiles, fateor, ecclesiaeque viros,
 185 E quibus ut valeas paucis cognoscere multa,
 Mente teneto⁵, precor, quae tibi dicta dabo⁶.
 Exul ob invidiam⁷ quam multos Naso labores
 Pertulit⁸, haec tibi met nota, Thalia, manent.
 Ipse poeta Maro patrio spoliatus honore⁹,
 190 Versibus en reditum, arte redemit agros.
 Qui potius colitur Christi dilectus amore¹⁰,
 Phatmos Iohannes truditur exilio¹¹.
 Claviger ipse Petrus, nec non fortissimus heros¹²
 Paulus, clau[sus erat carceris in gremio].¹³
 195 Hilarius, radians Pictavis in urbe sacerdos,
 Extera pro Christo sustulit exilia¹⁴;
 Ergo, Thalia, decet patienter ferre laborem¹⁵,
 Cum constet magnos haec subiisse viros:
 Dic sibi multiplices nostra de parte salutes,
 200 Prospera cuncta vides¹⁶, perge, Thalia, vale!¹

AD EUNDEM PIPPINUM.

Sunt mihi praeterea — nam, rex venerande, fatebor¹⁷ —
 Carmina parva¹⁸, paro quae recinenda tibi.
 Carminibus prisci quondam placuere poetae¹⁹,
 Carmine Naso placet atque poeta Maro;
 5 Rustica nostra tamen nuper Musella²⁰ placebat,
 Es solitus nostris ludere versiculis²¹;

177 est addidi solo H 183 exilium II, exilio corr. P 189 patrios II 191 Christi om. II,
 add. P 194 -sus erat carceris in gremio supplevi || 6 Et H

1) *Venanti IV*, 1, 17, *VI*, 8, 5 patriis vagus exul ab oris. 2) *Ib. II*, 8, 7 Altera causa monet,
cf. supra p. 40 v. 569. 3) *Cf. supra p. 12 v. 241.* 4) *Mct. IX*, 289 tolerare labores, *XV*, 121, *Art.*
Am. II, 669. 5) *Modoin. v. 96 (I, 572) mente teneto, precor.* 6) *Aen. V*, 852 dicta dabat; *X*, 600
 Dicta dabas. 7) *Ib. X*, 852, *XI*, 539 Pulsus ob invidiam. 8) *Modoin. ad Theodulf. 47 (I, 571)*
 Pertulit, an nescis, quod longos Naso labores, | Insons est factus exul ob invidiam. 9) *Ib. 52* Virgilius
 propriis exspoliatus agris. 10) *Cf. p. 25 v. 31.* 11) *Modoin. l. l. v. 57* Qui magis a magno colitur
 pius ipse magistro, | Iohannes durum pertulit exilium. 12) *Aen. VI*, 169 fortissimus heros.
 13) *Modoin. v. 61* Claviger ipse Petrus nam, necnon et populorum | Doctor erat Paulus carceris in
 gremio; *cf. p. 36 v. 409.* 14) *Modoin. v. 59—60; Venanti Fort. C. II*, 15, 16 pertulit exilium.
 15) *Aen. XII*, 177 perferre labores; *Venanti Fort. C. III*, 30, 5 Fer patienter onus; 19 se ferre laborem.
 16) *Cf. supra p. 36 v. 437.* 17) *Cf. supra p. 15 v. 335; Aen. IX*, 276 venerande puer. 18) *Venanti*
Fort. C. III, 30, 21 Carmina parva ferens. 19) *Nasonis Ecl. I*, 86 (*I*, 386) Carminibus Carolo
 studiosis saepe placere. 20) *Verg. Ecl. III*, 84 Pollio amat nostram, quamvis est rustica, Musam;
cf. supra p. 5 v. 9. 21) *Georg. II*, 386 Versibus incomptis ludunt.

Nam tibi magna satis possent cum scribere magni,
 Et facerent, nostrum saepe placebat opus:
 Saepe potens catulum, gremio quem nutrit, alacrem
 10 Cum canibus doctis saltus adire facit;
 Magnis cum redeat praeda exagitata molosis,
 Quod catulus tribuit, hoc quoque pluris amat.
 Pruna nigella placent¹, spernuntur lilia postquam,
 Rustica cum magnis merula saepe canit;
 15 Saepe placent regi de luto vascula ficta²,
 Aurificis superant pocula sculpta manu.
 Sic leo terribilis, homini formido ferisque³,
 Vilis blanditur obsequio catuli;
 Sic auro ferrum, sic ulmus grata Lieo,
 20 Inter doctilocos scurra placere solet;
 Sic arbusta iuvant⁴ proprio plantata labore,
 Ingenii nostri sic tibi Musa placet.
 Quaeso, benigne satis gratanter dicta capessas,
 Quae modo nostra libens Musa iocosa⁵ canit!
 25 Caesareo veniens pulcro de germine Pippin⁶,
 Rex generate piis et geniture piis⁷,
 Pulcher es aspectu⁸, vultu pulcherrimus extas,
 Atque oculis paribus lumina digna geris.
 Vertice de summo⁹ plantam ut veniatur ad imam,
 30 In toto macula corpore nulla manet¹⁰;
 Et tibi lingua sagax, prudens verbum, inclita vox est,
 Sensus adest facilis, mensque benigna¹¹ satis —
 Si Veneris soboles, Priami si filius adsit,
 Hector et Aeneas cedet uterque tibi¹².
 35 Regibus antiquis quicquid cecinere poetae¹³,
 Tu, Pippine meus, omnia solus habes¹⁴.
 Omnia conveniunt regali in corpore membra;
 Conveniat casto Christum in amore¹⁵ coli,
 Muneris est cuius, regni quod sceptrum gubernas¹⁶,
 40 Qui tibi plura valet, si placet, alme, dare.

9 alacre H 20 scurro H 22 nostro H 34 Haector H caedet H

1) *Venanti Fort. C. XI*, 18, 1 pruna nigella . . . | Ne rogo dispicias, cf. *Verg. Ecl. II*, 53.
 2) *Venanti IX*, 2, 73 Quale placet figulo vas fictile. 3) *Met. VII*, 185 Homines . . ferasque; *Aen. I*,
 308 hominesne feraene. 4) *Ecl. IV*, 2 Non omnes arbusta iuvant. 5) *Trist. II*, 354 Musa
 iocosa mea. 6) *Venanti Fort. C. VI*, 2, 53 regali germine natus. 7) *Aen. VI*, 322 Anchisa generate;
IX, 642 Dis genite et geniture deos; *Venanti Fort. VI*, 1, 69—70 Et reges geniturus erit. 8) *Ib.*
C. app. 8, 7 Gratus in aspectu. 9) *Met. VII*, 702 Vertice de summo; *Aen. II*, 682 summo de vertice;
XI, 526. 10) *Amor. I*, 5, 18 In toto nusquam corpore menda fuit. 11) *Aen. I*, 304 mentemque
 benignam. 12) *Ecl. IV*, 38, V, 18 tibi cedit Amyntas. 13) *Venanti Fort. C. IX*, 5, 7
 Regibus antiquis; *III*, 10, 1 Cedant antiqui quicquid meminere poetae. 14) *Ib. VII*, 7, 1—4
 Antiqui proceres et nomina celsa priorum | Cedant cuncta Lupi munere vieta ducis. | Scipio quod
 sapiens, Cato quod maturus agebat, | Pompeius felix, omnia solus habes; cf. *IX*, 1, 136; *VI*, 2, 60.
 15) *Fast. IV*, 224 casto . . amore; *Venanti Fort. VII*, 10, 22 cordis amore colo. 16) *Ib. IX*, 1, 91
 regni ditione gubernas.

Caelica regna monet primum tibi quaerere Christus¹:
 'Subicientur,' ait, 'cetera sponte sua.'
 Utere concessis, flagito, inconcessa² caveto,
 Sic bona cuncta bonis adsociata manent;
 45 Utere nempe iocis silvestribus³, utere campo,
 Cum cane cumque capo ista vel illa cape;
 Sitque statuta dies venalibus utier armis,
 Sitque statuta dies utiliora sequi.
 Nec puer⁴ esse velis iam nunc aetate nec actu,
 50 Esto vir; hoc quoque, rex, nomen habere vales.
 Omnia consilio facito, ecclesiaste⁵ monente,
 Actaque consilio post placitura manent.
 Consiliis quondam Romana potentia⁶ crevit,
 Subdidit imperio cetera regna suo.
 55 Dilige subiectos, dilectio maxima res est,
 Qua sine nemo deum cernere namque valet⁷.
 Dilige iustitiam, iustus quo possis haberi;
 Rex sapiens debet iustus et esse pius,
 Pauperis auditor promptissimus, altor egentum⁸;
 60 Ecclesiae iuris nec tibi cura minor⁹.
 Colla superba teres¹⁰, humiles relevabis ab imis,
 Esto bonis placidus, fervidus esto malis¹¹.
 Sic tua progenies, regni moderando decorem,
 Latius extendit nomen in orbe suum¹².
 65 Sit tua cura deus, regum qui iura ministrat,
 Cuius ad imperium sidera, terra, tremunt¹³.
 Nullus amor domini debet postponere amorem,
 Adsimilata deo est quod creatura nihil.
 Vita refert patrum, ut talia iussa sequentem¹⁴
 70 Quemdam heremi lustris vitam habuisse virum,
 Qui strenuam toto transegit pectore vitam,
 Cui soli domino vivere cura fuit;
 Solus erat semper, solum se laetus agebat,
 Nec sibi cura magis praeter amare deum¹⁵,

42 Sufficientur *H* 45 *deest vox, campo supplevit P* 47 *an venatibus?* 52 *narent H, manent*
corr. P 55 *Diliges H* 60 *minus H (cf. v. 108.)* 68 *quia est H*

1) *Matth.* 6, 33 Quaerite ergo primum regnum dei et iustitiam eius, et haec omnia adicientur vobis; *Aen.* IV, 350 quaerere regna. 2) *Cf. ib.* I, 651. 3) *Georg.* II, 183 bacis silvestribus. 4) *Aen.* VI, 876 Nec puer. 5) 32, 24 Fili, sine consilio nihil facias, et post factum non poenitebis. 6) *Aen.* VIII, 99 Romana potentia; *Venanti Fort. C.* VII, 7, 5 Illis consulibus Romana potentia fulsit. 7) *Hebr.* 12, 14 sanctimoniam, sine qua nemo videbit deum. 8) *Cf. supra p.* 74 v. 579; *Venanti Fort. C.* III, 22a, 7 altor egentum. 9) *Aen.* V, 803 Nec minor . . . | . . . mihi cura tui. 10) *Theodulf. ad Hludwic.* v. 11 (*I.* 531) Colla superba teres. 11) *Id. ad Aiulfum* v. 51 (*I.* 562) Esto bonis agnus. leo fervidus esto malignis. 12) *Venanti Fort. C.* VI, 1, 73 hic nomen avorum | Extendit. 13) *Ib.* IX, 2, 76 Cuius ad intuitum sidera terra tremunt. 14) *Ermoldi auctorem invenire non potui. Cf. historiolum similem a Iohanne Diacono (V. S. Gregorii II c. 61, Mabillon Acta SS. II, 432) traditam de eremita quodam, viro magnae virtutis, qui nihil in mundo possidebat praeter unam cattam, quam blandiens crebro quasi cohabitaticem in suis gremiis refovebat etc; cf. supra p. 22 v. 548.* 15) *Venanti Fort. C.* IV, 26, 32 Omnia praetereunt praeter amare deum.

75 Oratu et fletu¹ caelestia mento tuendo
 Promeruit tandem cernere namque deum:
 Nam scriptura docet, quotiens sibi adire placobat,
 Apparere deum conloquiumque dare.
 Digna sed infelix post tanta praemia vitae
 80 Musio nutritur usibus aptus ei,
 Qui solamen erat² monacho convivaeque soli,
 Palpabatque feri terga pater manibus³.
 Namque die quadam Christum cum cernere vellet,
 Et precibus solitis posceret: 'Alme veni,
 85 Da famulo indigno placidum, da, cernere vultum⁴,
 Christe, tuum, supplex cernuus ecce peto!⁵
 Sensit enim, nec nota sibi responsa dabantur⁶,
 Se peccasse deo fassus ait nimium.
 Quid faceret⁶? . . . Lacrimarum flumina fudit⁷,
 90 Pectora nam pugnīs, unguibus ora quatit⁸;
 Omnia conqueritans, gemitu pulsabat Olimphum⁹,
 Ut sibi, Christe, tuus sermo veniret ovans.
 Contriti miserans precibus veniamque precanti¹⁰
 Christus ait: 'Tanti est musio causa mali¹¹!
 95 Dummodo nostra tibi placuit plus visio cunctis,
 At tibi nostra placens visio saepe fuit.
 Quantum in amore tuo huius dilectio crevit,
 Tantum, crede mihi¹², visio nostra fugit.'
 Ad sese rediens, verbis flagisque fugacem
 100 Insequitur, celsa denique voce tonat¹³:
 'Musio, perge foras mures agitare fugaces,
 Carnibus et quorum sume libenter opes!
 Bestia caesa fugit, dominique revertitur almus
 Fulgor, et abiectum restituit famulum.
 105 Liminibus nostris liceat succedere nusquam
 Bestiolam, pro qua tot mala proveniunt!
 Nec ideo haec tibi, rex, scripsi, quod cura sit huius
 Bestiolae, canum sit pia cura minor¹⁴;
 Non est parva quidem vestro sed publica res, rex,
 110 Cessa ministerio, propitiante deo.
 Officii nomen vestri tenet alma potestas¹⁵,
 Rex regat ut populum¹⁶; hinc quoque nomen habet¹⁷.

75 fletuque simul *H* 77 sibi replacebat *H* 78 conloquiaque *H* 79 infoelix *H* proemia *H*
 88 Sepe casse *H* (cf. ex *Ponto IV*, 1, 5) 105 vestris? *P*

1) Cf. *Aen. III*, 599 Cum fletu precibusque. 2) *Aen. X*, 858 Hoc decus illi, | Hoc solamen erat; *III*, 660 ea sola voluptas | Solamenque mali. 3) *Sedul. C. Pasch. IV*, 214 palpante manu. 4) *Ib. V*, 237 meruerunt cernere vultum; *Iuveni H. euang. IV*, 11, 85; *Mct. XV*, 692 placido . . . vultu. 5) *Aen. II*, 376 neque enim responsa dabantur | Fida. 6) *Georg. IV*, 504 Quid faceret. 7) Cf. *Aen. I*, 465; *Venanti Fort. C. VI*, 5, 123, *VIII*, 3, 255 lacrimarum flumina. 8) Cf. *p. 18 v. 412*. 9) *Aen. X*, 216 medium pulsabat Olympum. 10) *Aen. III*, 144 veniamque precari. 11) Cf. *p. 9 v. 152*. 12) Cf. *p. 80 v. 15*. 13) Cf. *p. 55 v. 490*. 14) *Georg. III*, 404 Nec tibi cura canum fuerit postrema; cf. *p. 12 v. 242*. 15) *Venanti Fort. C. III*, 9, 65 alma potestas. 16) *Isidori Etym. I*, 28, 3 rex a recte agendo; *Aen. VI* 852 regere . . . populos. 17) *Aen. X*, 145 hinc nomen Campanae ducitur urbi.

Haec tropidans refero famulus, sed fida manebit
 In domino pietas, cuius amore cano ¹.
 115 Acta legens regum poteris cognoscere, princeps,
 Quisque deo placuit quae sibi promeruit.
 Primus in Ebrea Saul rex unctus habetur,
 Quem gens dura ² sibi praefore namque petit;
 Hic tenuis usque ³ dei servavit iussa iubentis,
 120 Et regnum obtinuit, et decus omne simul ⁴;
 Denique, crede mihi ⁵, a domino ut mox corde recessit,
 Retro abiit, regnum perdidit, ipse obiit;
 David psalmographus, rex atque propheta ⁶ tonantis,
 Successit regno mox meliore fide,
 125 Semper amore dei iussis parere ⁷ paratus,
 Confisus numquam viribus in propriis;
 Peccavit siquidem, correctus voce prophetae
 Mox veniam lacrimis seu prece promeruit.
 Prospera cuncta sibi domino tribuente fuere,
 130 Et Salomone sua sede locato ⁸ obiit.
 Hic etiam sapiens regni suscepit honorem,
 Atque fide patris regna diu obtinuit;
 Nam quicumque dei regum praecepta peregit,
 Et regnum obtinuit, huic bona cuncta manent;
 135 Qui secus atque suos pravos sectavit amores,
 Posthabito domino, qui sibi regna dedit,
 Hunc quoque praesentis dimisit gloria saeculi,
 Pro dolor! aeterni compos is esse nequit.
 Nulla valent melius proprii quam gesta parentis
 140 Reddere te certum, si recitata placent ⁹;
 Unde reor vobis nuper scripsisse parumper ¹⁰,
 Nescio si vestris auribus apta forent ¹¹.
 Nam genus, alme, tuum ut regni suscepit honorem ¹²,
 Ecclesiae satagens crescere fecit opus ¹³;
 145 Quanto in amore dei ecclesiarum iura levavit,
 Tanto prostravit arma nociva sibi.
 Primus adest Pippin ¹⁴, Caroli pater ecce potentis,
 Rex bonus et sapiens ¹⁵ ecclesiamque colens,
 Francia gens nimium cuius virtute secunda ¹⁶
 150 Crevit, et ecce suum claret in orbe decus!
 Hinc Carolus magnus ¹⁷, variis virtutibus auctus,
 Qui propriis manibus amplificavit avos ¹⁸;

116 prouenerit *H* 122 Raetro habuit *H* 126 Confissus *H* 130 salomon *H* 134 nec *H*,
 ac *P*, huic *correcxi* 138 inesse *H*, is *corr. Man.* 139 qua gesta par estis *H*, *corr. P* 147 pippini *H*

1) *Venanti Fort. C. III*, 9, 46 passer amore cano. 2) *Cf. supra p. 16 v. 355.* 3) *Cf. supra p. 78 v. 719.* 4) *Cf. supra p. 33 v. 294.* 5) *Cf. supra p. 80 v. 15.* 6) *Venanti Fort. C. IX*, 2, 101 David psalmographus; 31 David rex atque propheta. 7) *Met. I*, 385 iussisque deae parere recusat. 8) *Aen. II*, 525 sacra . . . in sede locavit. 9) *Cf. p. 16 v. 346.* 10) *Carmen in honorem Hludowici Caesaris scriptum dicit.* 11) *Ov. Ep. XII*, 176 auribus apta loqui. 12) *Cf. v. 131.* 13) *Venanti C. IV*, 1, 8 crescere fecit avos. 14) *maior domus regiae; Aen. XI*, 380 Primus ades. 15) *Venanti C. VI*, 2, 15 Ille fuit mitis, sapiens, bonus. 16) *Aen. XI*, 441 virtute secundus. 17) *maior domus regiae, qui Martellus dicitur.* 18) *Venanti C. II*, 8, 40 Moribus ipse suis amplificavit avos; *VII*, 16, 8 Quae meritis propriis amplificavit avos.

Qualis in arma ruit, quantus surrexit in ense¹,
 Interrogatus Friso referre valet.
 155 Tertius, ecce, venit Caroli lectissima proles²,
 Pippinus, cuius nomine nomen habes³;
 Hic virtute dei subiecit maxima regna,
 De quorum numero gens Aquitana manet.
 160 Iam venit armipotens Carolus⁴, Pippinea proles⁵,
 Romuleum Francis praestitit imperium,
 Rex bonus et sapiens, mitis⁶, praeclarus, honestus,
 Augustus, placidus, bellipotensque⁷, pius,
 Ecclesiae custos⁸, sapientia munere cuius
 Surrexit, longo tempore posthabita.
 165 Nostra nequit, fateor, gracilis nunc Musa referre
 Inclita gesta viri⁹; rus, polus, aequor, habent¹⁰.
 Tres quoque cunctipotens Carolo de coniuge natos
 Contulit; hos reges plebs vocitabat ovans:
 Aequivocus patri primus nomenque parentis¹¹
 170 Gestabat Carolus, inclitus atque potens,
 Qui populo placitus regno succedere gaudens¹²,
 Iam procerum votis induperator erat;
 Alter avi gestans nomen de nomine Pippin¹³,
 Italici regni dignus honore fuit,
 175 Quem Carolus sapiens nimio dilexit amore¹⁴,
 Regem constituit, inclita dona dedit.
 His ita sepositis, cursum transegit uterque,
 Digna suis meritis Christus habere dedit.
 Quid tibi, rex, referam¹⁵ regnorum iura? tributor
 180 Perspexit famulum, cui sua sceptrata daret¹⁶.
 Tertius, ecce, manet Hluduwicus Caesar in orbe,
 Quem merito Christus vexit ad imperium.
 Dum puer, acta tamen puerilia nulla patravit,
 Semper amor domini pectore regis erat;
 185 A puero semper Christi succensus amore¹⁷,
 Cuius tutus ope cetera perdomuit.
 Hic virtute sua nescivit quaerere regna¹⁸,
 Imperiumque modo, dante tonante¹⁹, tenet.
 Cuius celsa fides²⁰, probitas, sapientia, laus, pax,
 190 Nota sat Europae finibus atque Asiae²¹;

153 fuit *H*, ruit *Man*. 170 Gestator *H*, Gestabat *correxi* 183 patratu *H* 190 satis aeuroepae *H*

1) *Aen. XII*, 729 consurgit Turnus in ense; *IX*, 749. 2) *Cf. supra p. 15 v. 323*. 3) *Aen. III*, 18; *Mct. XV*, 740 Insula nomen habet. 4) *Aen. VI*, 500 Deiphobe armipotens, *IX*, 717. 5) *Ib. VII*, 691, *IX*, 523, *X*, 353, *XII*, 128 Neptunia proles. 6) *Cf. p. 89 v. 148*. 7) *Aen. XI*, 8 Bellipotens. 8) *Cf. supra p. 76 v. 657*. 9) *Cf. supra p. 32 v. 258*. 10) *Venanti Fort. C. III*, 9, 36 lux polus arva fretum. 11) *Cf. supra p. 6 v. 37—38*. 12) *Cf. supra p. 89 v. 124*. 13) *Aen. V*, 564 Nomen avi referens Priamus; *XII*, 348 Nomen avum referens; *III*, 18 meo nomen de nomine fingo; *Iuveni II. euang. IV*, 60 nomen .. gestare magistri. 14) *Cf. p. 25 v. 31*. 15) *Cf. p. 84 v. 169*. 16) *Aen. IV*, 597 cum sceptrata dabas. 17) *Cf. supra p. 10 v. 189*. 18) *Cf. p. 87 v. 41*. 19) *Cf. supra p. 28 v. 148*. 20) *Venanti Fort. C. VI*, 2, 31 Cuius celsa fides. 21) *Aen. VII*, 224 Europae atque Asiae . . . orbis; *Amor. II*, 12, 18.

Pacificus, prudens, doctus, moderatus, amatus¹,
 Augusti nomen induperator habet;
 Ecclesiae tutor², monachorum regula, concors
 De cuius meritis omnia mundus habet:
 195 Cuius in aspectu Phoebi radiatur imago³,
 Cuius ab ore fluunt dulcia mella⁴ satis.
 Nam terrena regens, meritis transcendit Olimphum,
 Vivus in aetherea iam modo sede⁵ micat.
 Non aliunde, peto, in genitore exempla require.
 200 Quae gessit facito⁶, quae facit ipse gere!
 Haec tibi, rex, quondam verbis scriptisque solebam
 Dicere, non ea quae composuere quidam.
 Testis adest Christus⁷, tu, rex mitissime, nosti,
 Invidiae haec stimulis⁸ improperata mihi!
 205 Sed pater omnipotens Susannam erimine solvens⁹,
 Me vestris meritis solvere nempe valet!
 Sit tua vita diu pulchra cum coniuge Irmgart¹⁰,
 Pippin amate deo¹¹, rex venerande satis!
 Sic, rogo, praesentis delectet gloria mundi,
 210 Ut vobis pateat ianua celsa poli¹²;
 Vivite felices¹³ per tempora longa¹⁴, iugales,
 Iura pudicitiae servet uterque sibi:
 Coniugii casti soboles procedat amata,
 Quae patrum referat nomen¹⁵ ad aethra poli!
 215 Carmina nostra tuo, princeps, tutamine, posco,
 Ante tuos vultus sint recitata pie¹⁶;
 Quisque cupit nostros molimine rodere versus¹⁷,
 Audiat a vobis: 'Parce! Nigellus abest.'
 Rex bone¹⁸, te propter famulum consiste Nigellum:
 220 Quisque cupit, Martem inferat, arma gero¹⁹!
 ER- modolata tibi conscripsit carmina -MOLDUS,
 Nominis ut famuli sis memor, alme, tui.

197 transcendens II 203 Testis adest testis christus H 207 ringart II, Irmgart corr. P 211 foelicos II

1) *Venanti Fort. C. IV*, 24, 9 Vir sapiens iustus moderatus honestus amatus. 2) *Ib.* 3, 10 Ecclesiae cultor, 11 tutor viduarum. 3) *Venanti C. III*, 24, 2 Cuius in aspectu mens pretiosa micat; *Met. IV*, 349 referitur imagine Phoebus. 4) *Venanti Fort. C. XI*, 12, 4 Cuius ab ore pio dulcia mella fluunt, *cf. p. 9 v. 134*. 5) *Met. V*, 348, XV, 449, 889 Aetherias sedes. 6) *Venanti Fort. C. VIII*, 3, 77 Non aliunde petas, in matre exempla require, *cf. Aen. XII*, 439 animo repetentem exempla tuorum; *ib.* 438 Tu facito. 7) *Venanti C. XI*, 6, 5 Testis adest Christus. 8) *Aen. XI*, 337 Obliqua invidia stimulisque agitabat amaris. 9) *Aen. I*, 60, *Georg. II*, 325; *Met. I*, 154 Tum pater omnipotens; *Art. Am. II*, 371 Helenen ego erimine solvo. 10) *Venanti C. III*, 18, 19 Sit tua vita diu; *Pippinus a. 822 filiam Theolberti comitis Matricensis uxorem duxit, quae in quodam eius diplomate Ingeltruda vocatur (Simson Ludwig I, 186)*. 11) *Cf. supra p. 37 v. 454*. 12) *Venanti C. II*, 7, 1 Ianua celsa poli . . . patescit. 13) *Aen. III*, 493 Vivite felices. 14) *Ex Ponto II*, 1, 54 tempora longa. 15) *Amor. III*, 6, 104 nomen . . . referre. 16) *Trist. III*, 14, 39; *IV*, 1, 89 cui recitem . . . mea carmina. 17) *Nasonis Ecl. Prol. 13 (I, 384)* Aut lacerare velit nostros molimine versus. 18) *Cf. supra p. 9 v. 160*. 19) *Aen. XI*, 467 inferat arma; *Fast. I*, 254 arma gero; *Aen. V*, 412 arma gerebat.

APPENDIX AD ERMOLDUM.

Cum Ermoldi carmina ad Pippinum, Aquitaniae regem, melius cognoscendum nonnulla conferant, adnectere eis liceat versus pueriles, quos poetam aequalem ad eundem Pippinum misisse probabile est. Quos hucusque ineditos Paulus Ewald V. Cl. in bibliotheca academiae Matritensis historicae reperit et ex codice saeculi X, manu Gothica scripto 44 (F. 212) qui glossarium Latinum continet, descripsit (Cf. de eo Neues Archiv VI, 334). Versus, qui secuntur trochaici, de basilica Remensi et de Hamiltrude, Ebonis archiepiscopi matre, ab eo compositos Flodoardo, Remensium rerum scriptori uni debemus, ex cuius historia Remensis ecclesiae eos repetere oportuit.

I. VERSUS AD PUEROS.

Fistula, pange melos puero, meditante Camena¹,
 Regi Pipino², fistula, pange melos.
 Optime carpe puer salicis de frondibus uvas³;
 Celica dona libens optime carpe puer.
 5 Psitacus infit ave⁴, merolus pia carmina mea;
 Queque sofia docet optime disce puer.
 India mittit ebur, sua per mare tura Sabei⁵;
 Celica dona libens optime carpe puer.
 Anxia dum tremula resonat filomela sub umbra⁶;
 10 Queque sofia docet optime disce puer.
 Balsama Iordanis rivuli refluyente papiro
 Celica dona libens optime carpe puer.
 Pervigil, oro, legas recinit quod Musa Maronis,
 Queque sofia docet optime disce puer.
 15 Cerne libens sonipes volucresque canesque ferasque,
 Celica dona libens optime carpe puer.
 Neglige ne, iuvenis, relegens pia dicta Catonis,
 Queque sofia docet optime disce puer.
 Attica fert agates et Arabs nitet inclitus auro,
 20 Celica dona libens optime carpe puer.
 Organa centigenis resonant auletica hymnis,
 Queque sofia docet optime disce puer.
 Aurea Roma⁷ tonat, vario constructa metallo⁸,
 Celica dona libens optime carpe puer.

2 Regia *M* 3 salices *M* ubas *M* 5 Psitacus *M* 7 sua *add. Man.* sahea *M* 16 colida *M*
 17 iubenis *M* facta *M* 19 agatis *M* 21 duletas mise *M*

1) *Ecl. I*, 2 Musam meditaris avena. 2) *Aut Pipinum, Caroli M. filium aut, quod probabilis est, Hludowici filium auctor alloqui videtur.* 3) *Georg. III*, 175 Nec vascas salicum frondes ulvanque palustrem | . . . carpes. 4) *Persii Prol. v.* 8 Quis expedivit psittaco suum chaere; *Amor. II*, 6, 62 Ora fuere mihi plus ave docta loqui; *Isid. Etym. XII*, 7, 24. 5) *Georg. I*, 57 India mittit ebur, molles sua tura Sabaei. 6) *Georg. IV*, 511 populea maerens philomela sub umbra. 7) *Art. Am. III*, 113 aurea Roma. 8) *Venanti Carm. I*, 1, 11 solido perfecta metallo.

- 25 Omnia disce canens cecinit quod carmine¹ psalmus,
 Queque sofia docet obtime disce puer.
 Francia currat equo procerum stipata triumpho,
 Celia dona libens obtime carpe puer.

II.

- Ludowicus Caesar factus coronante Stephano 816
 Hac in sede papa magno, tunc et Ebo pontifex
 Fundamenta renovavit cuncta loci istius;
 Urbis iura sibi subdens praesul auxit omnia.

III. [EPITAPHIUM HIMILTRUDIS.]

826

- Mea forte si requiris temporis initia,
 Scito, Karoli fuisse regni sub primordia,
 Ludowico² triumphante dies fluxit ultima.
 Rhenus primus lavit mores alveus Germanicus³,
 5 Hinc nutrit et secundos Liger⁴ amnis Gallicus,
 Sequana⁵ fovit iuventam, sordes sordens Vidula⁶.
 Praesul erat urbis huius mihi natus unicus:
 Idem me conduxit sibi sociam laboribus,
 Proximum ruinae locum renovando cupidus⁷;
 10 Decem ferme nuper annos simul hic peregrimus⁸,
 Ebo rector, ego mater Himiltrudis humilis,
 Fundamenta sedis sanctae pariter ereximus.
 Deo debitum laborem dum gerebat pontifex,
 Fessa quietem quaerebam, ecce, sub hoc tumulo:
 15 Quinto me September mensis Kalendarum rapuit.
 O viator, esto cautus semper ab excessibus!
 Fateor non profuisse ut debui, dum potui,
 Veniam, dic, pro vindicta da, deus, peccantibus⁹.

25 psalmum *M* 27 curuat *M*

[II] *Flodoardus Hist. Remens. eccl.* II c. 19 haec praemittit: Huius ecclesiae pinnaculum talem videtur premonstrare titulum, personis etiam vel imaginibus Stephani papae ac Ludowici imperatoris insignitum.

[III] *Flodoardus haec praemittit*: Matris eiusdem Ebonis huiusmodi habetur epitaphium. 5 secundo *cod. Montispezzul. al.* 6 *Secana cod. Vatic.* 9 *Proxime cod. Montispezz.* 11 *ebo mater cod. Mont.*

1) *Ecl. I*, 78 Carmina nulla canam. 2) *Pio, ante annum igitur 840.* 3) *Cf. Flodoard. l. l.*
 Ebo . . patria Transrenensis ac Germanicus. 4) *Loire.* 5) *Seine.* 6) *Vesle (apud Remos).*
 7) *Cf. Flodoard. l. l.* Cupiens ergo . . pontifex Ebo domum ecclesiae sanctae . . Mariae diuturna pene
 lapsabundam vetustate reparare etc.. 8) 816—826. 9) *Ov. Ep. XVIII*, 4 Da veniam fassae, 149.

CANDIDUS DE VITA AEIGILI.

Bruun sive Candidus presbyter et monachus Fuldensis vixit in celebri illo monasterio sub regimine abbatum Ratgarii (802—817), Eigili (818—822), Hrabani (822—842). A Ratgario abbate ad Einhardum, virum doctissimum, ut ab eo institueretur¹, missus, tum Eigili iussu, qui et ipse vitam Sturmî conscripserat, vitam Baugulfi, abbatis secundi, paullo ante mortui, literis mandavit², quam ad nostram non pervenisse aetatem maxime dolemus. Dein qua ratione ductus ad Eigili ipsius vitam, sub cuius ditione absidam basilicae ab eo constructae picturis exornaverat, enarrandam accesserit, verba epistolae eius ad Reccheonem seu Modestum datae nobis explicant³:

CANDIDUS MODESTO.

Dilectissimo fratri et compresbytero suo Modesto Candidus perpetuae pacis et beatitudinis optat in Christo salutem.

De caetero quoque notum facio tuae caritati quod anno praeterito dominus abbas Hrabanus, cum illi querebar, quia non haberem quemquam mecum consociorum, cum quo in divina lectione disputando et legendo proficere potuissem, tale mihi responsum referebat: 'Exerce', inquit, 'temet ipsum legendo et aliquid utilitatis adde dictando. Nam dum ego ibidem, ubi nunc ipse moraris, quondam commanerem, librum prosa et versibus in laudem sanctae crucis, divina gratia inspirante, incepi atque fidelibus legendum studioso labore consummavi'.

Hac igitur, frater, licentia fretus, duos libros de vita Aeigili abbatis nostri dictando et scribendo dei dono peregi: unum prosa, alterum vero versibus explicavi. Quos tamen ideo in unum corpus conligare rogabam, ut in rerum narratione alter alteri subsidia ferret⁴. In quibus nimirum Illuici serenissimi Augusti elementiam circa nos factam reverenter expressi, cuius commonitionem atque doctrinam, etsi ita, ut ab eo prolatae sunt, ad integrum explanare nequivi, benivolam tamen voluntatem illius secundum legem dei et sanctorum dogmata patrum enodare curavi, quatenus per hoc miseri-

1) *Catalog. abbat. Fuld. (SS. XIII, 272)* Ratger .. direxit .. Brunan ad Einhartum variarum artium doctorem peritissimum. *Cum Bruun se picturae operam dedisse ipse profiteatur (infra c. XVII, 133 sqq.), Einhardus ei fortasse non tam literarum quam artium magister fuit.* 2) *Vita Aeigili c. 1* Ex eo igitur tempore, quo me venerabilis pater Aegil vitam Baugulphi cari abbatis nostri iam de ergastulo corporis absoluti intima exhortatione persuasit litteris explicare etc. 3) *Repeto eam ex editione Broweri p. 7.* 4) *Cf. p. 19 (ed. Brower)* Et translatum est corpus martyris Christi Bonifacii in locum, quem praeparaverat ei pater Aegil una cum fratribus tuis, sicut in sequenti libro manifestissime continetur; p. 20 Cuius dedicationis nihilominus diem, numerum, tempus et annum pariterque sanctorum nomina, quorum reliquiae ibidem conditae sunt, idem magister, qui supra, versibus et prosa eleganter expressit, sicut sequens volumen diligenter legentibus satis evidenter ostendit.

cordiae bonum eius memoria subolumque illius apud nos nostrosque successores in sancta oratione maneat semper. Hoc igitur opus, dilectissime frater, ad profectum et utilitatem legentibus, deo donante, congeSSI et tibi famulo dei consecravi, ut sit in memoriam antiqui praeceptoris tui iugiter apud te. Vale.

Annus, quo Bruun opus suum perfecit vel ad quem vixerit, accurate definiri non potest, sed duorum cognominum monachorum, qui in annalibus Fuldensibus ad annos 832 et 845 nobis occurrunt¹, iuniorem eum fuisse oportet, cum non solum fratres Racholfum et Odilohum, sed etiam Reccheonem seniore a. 839 defunctum in mortuis numeret². Ante annum 842 vero eum scripsisse eo efficitur, quod in praefatione Hrabani abbatem, operis sui auctorem, commemorat, qui hoc anno dignitate sua se abdicavit. Hludowicum Pium tum cum Candidus Eigili vitam composuit etiamnum superstitem fuisse crederes³. Reccheo, Clementis Scotti quondam discipulus⁴, qui a monacho huius nominis seniore distinguitur, anno 843 obiisse videtur⁵.

Ex duobus libris, quibus Bruun, Alcuini et Hrabani exempla secutus, Eigili vitam complectitur, posterior tantum ad propositum nostrum pertinet. Praeter bibliorum libros patres aliquot⁶ et regulam sancti Benedicti, quam propria manu integram descripsit⁷, Bruun imprimis Vergilium, Ovidium, Iuvenum, Sedulium, Venantium Fortunatum legit floresque non paucos ex eorum poematibus ad dictionem suam ornandam decerpit. Utitur sermone vivido quidem sed non prorsus puro, immo subbarbaro, qui Germanum prodat. De rebus ab Eigilo abbate gestis, quarum pars ipse fuit, testem locupletem ac bene instructum se praestat.

Vita Eigili exstabat olim in codice membranaceo perantiquo Fuldensi, qui praeter eam Hrabani quoque scripta de dedicationibus ecclesiarum Fuldensium a. 819 et 822 constructarum⁸ multasque figuras a Candido pictas continebat. Ex quo Christophorus Browerus a. 1612 in Antiquitatum Fuldensium libris IV primo particulas libri posterioris nonnullas narrationi suae hic illic inseruit⁹ simulque picturarum illarum exempla notabilia dedit¹⁰. Tum a. 1616 inter Sidera illustrium et sanctorum virorum totum opus magno literarum emolumento publici iuris fecit. Cum post Browerum nemo unquam codicem ipsum iam deperditum nactus sit, editionem eius, quae satis accurata videtur, Mabillon, qui nonnulla correxit (Acta SS. ord. S. Benedicti saec. IV, 1, 242—259), Schannat (Hist. Fuld. Cod. Probb. 88—114), Migne (Patrologiae CV, 381—422) repetiverunt nec nobis alia subsidia praesto fuerunt. Eigili vitae a Candido conscriptae addere placuit duplex eius epitaphium, unum a Hrabano, alterum ab ipso Eigilo compositum, quod utrumque a Candido exscriptum Browerus edidit (Antiquit. Fuldens. p. 276), Mabillon (l. l. p. 260) repetivit.

1) SS. XIII, 173, 175. 2) Cf. infra c. VII, 32, XV, 5—9. 3) Nisi verba 'sospite regno' (XIV, 7) post annum 840 scripta esse veri similis videretur. 4) Catalog. abb. Fuld. l. l. (Ratger direxit) Modestum cum aliis ad Clementem Scottum grammaticam studendi. 5) Si Reccheo senior a. 839 obiit, ad nostrum referendus est Reccheo presbyter, qui annalibus Fuldensibus testibus (l. l. p. 175) a. 843 decessit. Reccheo uterque commemoratur in catalogo monachorum Fuldensium huius temporis (SS. XIII, 217—18). Reccheo scolasticus a. 848 mortuus huc non pertinet. 6) A Hludowico Pio laudantur, si Candido fides habenda est, Cassianus, Gregorius papa in libro pastorali, Iohannes Chrysostomus, S. Hieronymus, ipse laudat (p. 22) Cassiani conlocutiones sanctorum patrum. 7) In codice Wirceburgensi Theol. Quarto 22 (Forschungen z. D. G. VI, 119), ubi haec adduntur: Cognoscatis quod ego Bruun scripsi istam regulam sancti Benedicti abbatis. Lege felix feliciter memento mei in oratione vestra. Gratia domini nostri Iesu Christi sit semper nobiscum amen. 8) Antiq. Fuld. p. 109—112, 118, cf. Broweri editionem p. 19, 20. 9) Ibid. p. 1—2, 6, 21—24, 26—27, 37, 48, 89—92, 104—106, 113—118, 193. 10) Ib. p. 90, 170, cf. quae ad editionem (p. 51) adnotavit Browerus: In libro secundo versuum, qui historiam vitae passibus aequis fere sequitur, emblemata picta, quibus lemmata et tituli poematis exornabantur, omisimus, tum, quia pleraque impolita mansere aut ne inchoata quidem.

LIBER II CANDIDI DE VITA AEGILI VERSIBUS EXPLICATA.

CANDIDUS FRATRI SUO MODESTO.

Hoc carmen cecinit¹ Candidus, ecce,
 Fratri quippe suo sponte Modesto,
 Lecti commemorans inclita facta
 Patris, hic abitum hincque venustum.
 5 Quapropter rogitat hic quoque glebo
 Promptosque et resides quosque legentes,
 Formicae ut tenuem farris acervum²
 Huius non temere dente peroso
 Multum dilacerent, sed magis orat
 10 Summisso capite et pectore prono³,
 Ut frater socio hunc rite relegat
 Ursisque alitibusque abdicat atris.

EXPLICIT PRAEFATIO CANDIDI AD MODESTUM, QUI PROPRIO NOMINE
 BRUUN ET RECCHIO NUNCUPANTUR^a.

INCIPIUNT CAPITULA.

- I. Ducitur puer Aegil ad monasterium Fuldam.
- II. Praesentatur Styrme abbati et defertur ad scolam^b.
- III. Fit monachus et ordinatur presbiter^c.
- IV. Catalogus abbatum monasterii supra dicti.
- V. Metaphoram inducit poeta.
- VI. Regia cura circa fratres Fuldenses.
- VII. Legatio fratrum ad imperatorem directa.
- VIII. Responsio imperatoris fratribus aperitur.
- IX. Increpatio poetae et hortatio eiusdem.
- X. Datur licentia conspirandi super abbatis electione; et consilium seniorum et abbatis electio.
- XI. Excusatio eiusdem et obiectio fratrum et consensus senis^d.
- XII. Itur ad regem super abbatis confirmatione.
- XIII. Confirmatio regis et instructio eiusdem.
- XIV. Revertitur per Mogontiam pater Aegil et suscipitur veniens Fuldam a fratribus propriis.
- XV. Infecta basilicae opera peraguntur.
- XVI. Invitatur pontifex ad dedicandam ecclesiam.
- XVII. Dedicatur ecclesia et translatur^e corpus martyris Christi Bonifacii.
- XVIII. Supplicatio pictoris^f et poetae.
- XIX. De crastina dedicatione et reliqua.
- XX. Commemoratio Hrabani magistri et operis eius.
- XXI. De aedificatione basilicae rotundae; et de significatione eiusdem structurae.

4 abitum *gl.* transitum *Br.* 5 glebo *ad marg.* arator *Br.* 11 relegat *ad marg.* commendat
 || ^a nuncupatur *Br.*, *corr. Mabillon* ^b scholam *Br.* ^c presbyter *Br.* ^d *ad marg.* Aegilis *Br.*
^e *ad marg.* pro transfertur ^f *ad marg.* id est Modesti et Candidi

1) *Cf.* p. 93 v. 25. 2) *Georg. I*, 185, *Aen. IV*, 402 velut ingentem formicae farris acervum.
 3) *Aen. XII*, 807 submisso . . . voltu; *Met. IX*, 44 pectore pronus.

- XXII. De claustrī structura et infirmitate abbatis.
 XXIII. De eiusdem ecclesiae dedicatione.
 XXIV. De obitu et sepultura et epitaphio ipsius.

INCIPIIT CANDIDI PRESBYTERI DE VITA AEGILI
 ABBATIS MONASTERII FULDAE LIBER.

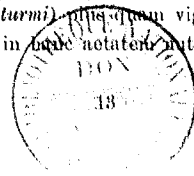
CANDIDUS AD MODESTUM.

Ex quo¹ me pater ille senex fastigia vitae
 Aegil Baugolfi quondam labentibus annis²
 Communisque patris olim memorabile nomen³
 Litterulis mandare iubet, post iussa beati
 5 Vota viri moresque graves animumque virilem⁴
 Ex tunc non piguit, nec nunc meminisse piget me⁵.
 Hinc iuvat, o frater, quo non praestantior alter⁶,
 Huius namque senis famosi culmina vitae,
 Quae iuuenis iam postque senex celeberrima vidi
 10 Rebus in eximiis quaeque interdum auribus hausi⁷
 Relligiosorum ex dictis pia facta virorum,
 In cumulum congesta tibi sacrare Modesto.

1. Hic iuuenis Norica quondam regione serena⁸
 Nobilis exoritur; illic haud multa moratus⁹
 Tempora progenies patriis euectus ab oris¹⁰
 Ducitur in silvam fagi de nomine dictam¹¹
 5 Buehonium; undisonus serpens ubi labitur amnis¹²
 Fulda, unde iste locus, ubi nunc ingentia cernis
 Moenia¹³, prima olim nomen ab origine sumpsit¹⁴.
 Ventum est interea varia per compita longe
 Ad sanctum lectumque locum templumque dicatum¹⁵,
 10 Martyr ubi pro laude dei Bonifacius almus,
 Qui pro lege dei duro succumbere Marti¹⁶
 Quondam non timuit, digno veneratur honore.

11. Proditur hicce puer ventus pro postibus adstans
 Aegil forte viro, qui tunc ditone regebat
 Coenobium Fuldense humilis sub moenibus huius¹⁷.
 Quem mox blandiloquo Styrimi cum murmure visum
 5 Suscepit, lassisque suis complectitur ulnis¹⁸,

1) *Cf. l. I* Ex eo igitur tempore, quo me venerabilis pater Aegil vitam Baugulphi cari abbatis nostri . . . persuasit litteris explicare, ex eo me libuit benivolentiam, studium et gravitatem tanti patris memoriae commendare. 2) *Trist. IV*, 10, 27; *Aen. II*, 14 iam labentibus annis. 3) *Ib. II*, 583; *Met. X*, 608 memorabile nomen. 4) *Aen. IX*, 309 animumque . . . virilem. 5) *Aen. IV*, 335 nec me meminisse pigebit. 6) *Aen. VI*, 164 quo non praestantior alter. 7) *Met. XIII*, 787 auribus hausi | Talia dicta meis. 8) *Aen. VIII*, 528 in regione serena. 9) *Ib. III*, 610 haud multa moratus. 10) *Cf. Aen. III*, 108. 11) *Ib. IX*, 387 Albae de nomine dicti | Albani. 12) *Amor. I*, 8, 50 labitur amnis. 13) *Aen. I*, 365 locos, ubi nunc ingentia cernis | Moenia. 14) *Past. I*, 599 sumat nomina; *Aen. X*, 618 deducit origine nomen. 15) *Aen. V*, 60 templis . . . dicatis. 16) *Aen. XII*, 410 duro sub Marte. 17) *Cf. prologum in vitam S. Sturmi (SS. II, 366)*: ego Egil in discipulatu illius (*sc. Sturmi*) plus quam viginti annos conversatus eram et sub ipsius coenobii disciplina ab infantia usque in hunc aetatem nutritus et eruditus sum. 18) *Met. XI*, 63 cupidisque amplectitur ulnis.

Ac iuveni consanguineo dat basia¹ pastor.
 Talibus auspiciis² primaevis miles ab annis³
 Christi coepit; abhinc qui sit post exitus atque
 Qui sibi iam fuerit iuvenili in pectore sensus⁴,
 10 Quaeque viro succrescenti constantia mentis,
 Si mihi vita comes fuerit, si spiritus intus
 Corpus alit⁵, lingua et solitum si munus habebit,
 Progressusque dabit summa ac veneranda secundos
 Maiestas, eadem paucis superare camoenis
 15 Incipiam⁶. Abbatis post haec subductus ab aede
 Hic puer inerbis scholae defertur ad arcem,
 Lex aeterna dei semper qua munere Christi
 Discitur a pueris, seniorumque ore docetur⁷.
 Nec mora continuo⁸ coepit elementa parare.
 20 Utque apis esuriens primo cum tempore veris
 Enitens paribus volitat per gramina pennis,
 Campigenosque sibi certat decerpere flores⁹,
 Altius inde volans glaucas stridentibus alis¹⁰
 Nunc salices, nunc namque pyrum platanumque¹¹ nitentem
 25 Floribus ore legit¹², tiliam fervore recenti hinc
 Mellifluam¹³ satagit caeco sub condere tecto:
 Haud secus hic iuvenis librorum carmine primum
 Corticibus veluti rasis quis pascitur acris,
 Donec vi quoque non propria, sed munere Christi
 30 Proficiens aetate simul sensuque sagaci
 Pasci promeruit umbrati nectaris haustu.
 III. Hinc etiam monachis iam tum Fuldensibus haerens
 Moribus atque habitu vitae caelestis amore
 Succensus¹⁴, cum consilio fratrumque patrisque
 Iungitur ac nitidis Christi succingitur armis¹⁵,
 5 Signifer intrepidus Christi tutamine fretus.
 Fit comes interea patris fidusque¹⁶ minister,
 Prospere cuncta gerens, supplex oracula cuius
 Saepius una cum senibus spatiat ad alta¹⁷;
 Saepe etiam ante omnes multa exspectante caterva¹⁸
 10 Iussus iura dabat¹⁹, iterumque infanda vetabat,
 Ac magna ingenii quaeque discreverat arte,
 Tempore non alio²⁰, meritis et dogmate clarus,
 Felix patre satus quondam felicibus annis,

16 scholae Br. || [in] 11 an quaequae? Watt.

1) Cf. *supra* p. 10 v. 178. 2) *Aen.* V, 534 Talibus auspiciis. 3) *Venanti Fortun. Carn. app.* I, 47
 primaevis qualis ab annis. 4) *Aen.* XII, 914 pectore sensus; V, 475 Et mihi quae fuerint iuvenali
 in corpore vires. 5) *Aen.* VI, 726 Spiritus intus alit; *Ex Ponto* I, 10, 22. 6) *Aen.* II, 13 Incipiam.
 7) *Fast.* VI, 386 ore docet. 8) *Aen.* III, 548 Haud mora continuo. 9) *Rem.* 103 Veneris decerpere
 fructum (*al.* flores). 10) *Aen.* I, 397; *Met.* IV, 616 stridentibus alis. 11) *Georg.* IV, 145, 146
 pirum . . . | . . . platanum. 12) *Georg.* IV, 200 herbis | Ore legunt. 13) Cf. *Georg.* IV, 141.
 14) *Aen.* VII, 496 laudis succensus amore. 15) *Ib.* VI, 184 paribusque accingitur armis. 16) *Ib.*
 VI, 158 Cui fidus Achatas | It comes: 448. 17) *Ib.* IV, 62 spatiat ad arua. 18) *Ib.* II, 40 Primus ibi
 ante omnes magna comitante caterva. 19) *Ib.* I, 507 iura dabat. 20) *Georg.* III, 245 Tempore non alio.

- Aegil hoc sortitus erat baptismate nomen.
 15 Fungi promeruit ab Lullo praesule¹ sacro
 Presbyter infestis mundi direptus ab undis.
 iv. Contigit interea senio morboque peresum² 779
 Styrmen, qui fuerat primus fundator et abbas
 Coenobii Fuldensis, ab hac quoque luce migrasse.
 Credimus, in lucem semper sine fine manentem.
 5 Cuius post obitum concordi voce boantum
 Baugolf eligitur, larga Germanica proles,
 Rite pater praecessoris porrectus ab ore.
 v. Hoc nam cessante successit monoceros³, qui 802
 Forte gregem sibi commissum, res foeda refertur.
 Nescio qua fronte, stimulis agitabat ineptis⁴,
 Donec vi nimia pastum fontesque fluentes,
 5 Dulcia namque loca et stabula alta⁵ coactus
 Deserit, atque fuga regnis decessit avitis⁶.
 Quid maiora sequar⁷? thomi dum pondus in istis.
 Si quis ab ore velit peragrans haec cuncta referre,
 Congeritur. Quodam instinctu grex omnis ab uno
 10 Lanigero circumspecte collectus in unum et
 Spem sibi direptam saltim viresque recepit,
 Atque iterum in solitum repedavit concite pastum.
 vi. Hinc quoque sublato silvestri monocerote⁸, 817
 Inprovisa cito surrexit regia cura
 Hludwici, qui semper erat melioris amator
 Vitae, qui monachos casto dilexit amore⁹.
 5 Quem deus omnipotens sospem de sede paterna
 Conlocet in regnum lucis sedemque beatam¹⁰.
 Misit ab occiduo hic monachos¹¹, qui maxime nostros,
 Quin et finitimos fratres, hincque inde cubantes,
 Mores et studia et leges et dogmata patrum
 10 Incoepa incipere et lapsa renovare monerent.
 vii. Subdimur interea, duro custode remoto,
 Scilicet extremis usque dum frater Adalfrid
 Unus ab occiduis nostris comitatus ad alta
 Fratribus eximii subiens oracula regis
 5 Frustrataque loco et diro spoliata magistro

|| [v] 1 Hoc iam *Ant. Fuld.* 89 || [vi] 5 sospem *ad marg.* sospitem *Br.* 6 Conlocat et *Br.*, *corr. Ant. F.* 91

1) Moguntino (754—786). 2) *Georg. III*, 561 morbo inlucieque peresa. 3) *L. I* Hoc nimirum
 cessante Ratgarius eligitur in patrem mira concordia fratrum; *Ann. Fuld.* 802 (*SS. III*, 117) Ratger
 mira concordia est fratrum electus ad abbatem. *Contra eum fratres Fuldenses Carolo Magno libellum
 supplicem a. 812 obtulerunt, cui hi versus antecedunt* (*Brower Antiq. Fuld.* p. 212):

Haec quoque coenobium totum Fuldense rogavit
 Augustum Carolum iura novare sibi.
 Quae cuncta honesta censebat caesar opimus,
 Et votum precibus iussit inesse piis.

4) *Aen. XI*, 337 stimulisque agitabat amaris. 5) *Ib. VI*, 179, X, 723 stabula alta. 6) *Georg. III*, 228
 regnis excessit avitis. 7) *Georg. II*, 434 Quid maiora sequar? 8) *Cf. Ratgarii abbatis schema ex
 codice Candidi depictum ap. Brower Ant. Fuld.* p. 90. 9) *Fast. IV*, 224 casto . . amore. 10) *Aen.*
VI, 639 sedesque beatas. 11) *Aaron et Adalfridus Galli monachi instaurant Germanica monasteria BR.*

818

Fuldae patre pio rursus vestirier orat.
 Cui pia progenies contra sic ore locutus ¹:
 'Vade age, consiliumque voca ², fratresque saluta,
 Et quemcumque velint iuste riteque reportum
 10 Expetito patrem ex nobis, concede labori.'
 Dixerat et ³ lactum clara dimisit ab aula.
 Ille ubi percipit regis responsa petentis ⁴,
 Atque haec ipsa suo volvens sub pectore versat ⁵,
 Hortatur socios ⁶ creber, iubet esse paratos,
 15 Cogit inire viam et celerem per opaca locorum ⁷
 Concite ferre gradum, per terras, gramina, lymphas,
 Per montes vallesque simul, per densa ferarum
 Lustra ⁸, lupus horrendum ululans ⁹ ubi devius ore
 Sanguineo saepe insidias sub corde volutat ¹⁰.
 20 Nec mora ¹¹ cumque dies noctis superaverat umbras ¹²
 Titanisque rubens orbi lux alta refulsit ¹³,
 Statim cum sociis missus de rege remissus
 Ardua certatim pariter ad moenia tendit ¹⁴
 Fuldae, parta quidem secum bona dona reportans.
 25 Interea latos volitat pennata per agros,
 Coenobii Fuldensis ovans adlabitur aures
 Fratrum fama ¹⁵, boni cursum rumoribus aptis
 Forte virum ostentat absque discrimine sospem
 Confectum, laevique monet nil mente vereri.
 30 Haec adhuc memorans lictor de rege venusto
 Missus adit nostrique simul cum principe fratres
 Odilho ¹⁶, Reccheo et senior, iam functus uterque,
 Presbyter et monachus, animo laetique minores ¹⁷
 Iussi tecta petunt ¹⁸, neque enim post tempora multa
 35 Fratribus accitis regis ita nuntius orsus:
 VIII. 'Hludvicus rex pacificus Caesarque serenus
 Vobis iam propria mandavit voce salutem.
 Et quemcumque cupit vestra Concordia concors
 Rite patrem iusteque simul digneque repertum
 5 Laetis luminibus vestro concessit amori.'
 Dixit et introrsus oris spiramina sepsit.
 Nulla mora, in medio supplex in rebus egenis ¹⁹

7 pia ad marg. Hludvicus imperator Br. || [viii] 5 Laesis Br. (L. I hilari vultu)

1) *Aen. IX*, 319 sic ore locutus. 2) *Aen. IV*, 223 Vade age, nate, voca; *Met. I*, 167 Conciliumque vocat. 3) *Aen. II*, 621, *III*, 607 Dixerat et. 4) *Ib. VII*, 92 petens responsa. 5) *Aen. I*, 657, *IV*, 563 in pectore versat. 6) *Aen. VI*, 184 Hortatur socios. 7) *Aen. II*, 725 per opaca locorum. 8) *Aen. III*, 646 deserta ferarum | Lustra. 9) *Georg. I*, 486 lupis ululantibus. 10) *Aen. IV*, 533. *I*, 185 cum corde volutat. 11) *Aen. V*, 368 Nec mora. 12) *Ib. IX*, 411 noctis diverberat umbras. 13) *Aen. I*, 588, *II*, 590 in luce refulsit. 14) *Aen. I*, 410 ad moenia tendit; *XII*, 745 ardua moenia. 15) *Ib. IX*, 473 Interea pavidam volitans pennata per urbem | Nuntia Fanna ruit, matrisque adlabitur aures. 16) *Ann. necrol. Fuld.* 831 (SS. *XIII*, 172) ob. Uodalho; 839 (p. 174) ob. Reccheo; cf. *Dronke Cod. diplom. Fuld.* p. 176 a. 819 Reccheo presbiter scripsit hanc traditionis kartam: *occurrit iam inde ab a. 800 ib. p. 89* Sign. Reccheoni Fuldensis ecclesiae diaconi. 17) *Aen. VIII*, 268 laetique minores. 18) *Georg. IV*, 187 tecta petunt. 19) *Aen. VI*, 91 supplex in rebus egenis.

Fratrum congeries responsa ante ora ferentis¹
 Corpore conlapso genibus procumbit humi mox².
 10 Grates persolvens dignas³ haec munera danti.
 IX. Quis tibi tum, fraterna cohors, in pectore sensus⁴?
 Immo talia volenti quae mente voluntas⁵?
 Quasve tremens cieras concreto corpore voces?
 Nonne via simplex fratrum se flectit in ambas
 5 Discolor atque subintravit Discordia pone
 Turbataque ruit simpla Concordia retro?
 Talia si subeas ultra, o sociabilis ordo,
 Concilia, tenui liceat te voce monere.
 Parce metu⁶ solique deo confidere disce,
 10 Posce deo placita si scis; si poscere nescis
 Aut tibi si desit veri sapientia verbi
 Alma altaque fide regnantem cernuus ora,
 Qui bona cuncta dabit et nulli probra rependit.
 X. Larga quidem super hoc concessa est copia fundi⁷
 Fratribus, inque vicem dehinc respirare potestas⁸.
 Fit subito fratrum passim concursus in unum.
 Longis porticibus⁹ claustris sessio longa
 5 Cernitur hinc vario varia sermone¹⁰ levata.
 Concite prorupit in medium res dissona, circum-
 Fusa¹¹ rotat, acuens variis rumoribus iras¹²
 Infausta genitrice sata Discordia proles.
 An loquar, an sileam¹³, vulgi sententia fatur,
 10 Quod quis flammigero valide contactus ab igne
 Ignem flammigero pavitanti mente veretur¹⁴.
 Hicce patrem petit hunc; illum namque ille reposit:
 Quem pars una cupit, refugit pars altera, longe
 Compellare senem iuvenis, audetque virum vir¹⁵
 15 Vocibus infestis duroque lacessere verbo.
 Nec iam quis proprium furtim testatur amorem¹⁶:
 Curritur ad solita saltim solatia votis.
 Omnibus in commune deo prex alta refertur.
 Supplicat obnixè ostendi fraterna voluntas,
 20 Dexterâ quid super hoc statuât manus omnipotentis.
 Perspice nunc, precor, o confidentissime¹⁷ frater,
 Ipse deus rex perspicui possessor Olympi¹⁸

|| [s] 7 rumoribus *gl.* allocutionibus *Br.* 18 prex *ad marg.* a prece *B*

1) *Aen. IX*, 369 responsa ferentibus. 2) *Ib. V*, 481 procumbit humi bos. 3) *Ib. II*, 537 Persolvant grates dignas. 4) *Cf. p.* 98 *II*, 9. 5) *Aen. VI*, 675 corde voluntas. 6) *Ib. I*, 257 Parce metu. 7) *Aen. I*, 250, *XI*, 248 data copia fundi. 8) *Aen. IX*, 813 nec respirare potestas. 9) *Aen. II*, 528 Porticibus longis fugit. 10) *Aen. VIII*, 309 varioque viam sermone levabat. 11) *Aen. II*, 64 Circumfusa ruit. 12) *Aen. IX*, 464 variisque acuunt rumoribus iras. 13) *Ib. III*, 39 Eloquar, an sileam? 14) *L. I* In multis siquidem rebus conterriti sumus, quia, ut vulgo dicitur, homo ustulatus ignem timet. *Cf. Proverbia (Müllenhof u. Scherer Denkmäler p. 47—48) v.* 79 Igne semel tactus timet ignem postmodo catus; *v.* 98 Laesus ab igne puer timet illum postea semper. 15) *Aen. III*, 299 Compellare virum; *IX*, 632 legitque virum vir. 16) *Aen. III*, 487 testentur amorem. 17) *Georg. IV*, 445 iuvenum confidentissime. 18) *Fast. III*, 759 ipse deus: *Venanti C. II*, 16, 9 possessor Olympi.

Fidis quam facile miserans in rebus egenis¹
 Consulit omnipotens, discors et futtilis amens
 25 Ast heresis refugit, subito bipotentibus intrat
 Laeta quidem comitata Fide Concordia portis².
 At vero interea quatitur densissime signum³,
 Quo moniti fortasse animis non viribus acquis⁴,
 Ordine permixto fratres glomerantur⁵ in unum.
 30 Exin more quidem solito⁶ fit lectio versus;
 Inde sequens tandem extimplo prece rite peracta
 Erupit in vocem graviter pars ardua fratrum,
 Ac salubri dehinc consilio sic ore ferebat⁷:
 'Nos, o fida manus, vario turbante tumultu⁸
 35 Saepe sub adverso partim sudasse labore
 Contigit in commune: tamen discrimina morbi
 Mixtim nos tolerasse mali contingeret adhuc,
 Celsi fulminea subito ni dextera patris
 Desuper adveniens nostri miseresceret ultro.
 40 Sed quia nos voluit magni regnator Olympi⁹
 Haec iterum loca praecipere, non linquere; nosque
 Rursus in antiquam¹⁰ nostrae conducere formam
 Vitae, nunc animae, totis nunc viribus esto
 Quisque suae vitaeque memor¹¹; praesumite patrem,
 45 Fratres, qui valeat, supplex licet ore recuset —
 Non hunc, qui cupit atque nequit, licet ore reposcat —
 Moribus insignis pariter cum dogmate sacro ac
 Mente pia digne tantam praecedere turbam.'
 Haec memorans circumspicte, pars ardua patrum¹²
 50 Extuderat ea, dein repetens quoque cetera prona
 Contulit inque vicem spisso sermone reformat.
 Haud mora continuo¹³ concordi mente vetustus
 Poscitur in patrem Norica regione serena¹⁴
 Nobilis adveniens, olim et parvissima proles
 55 Aeigil tuncque gravis veterum scrutator avorum¹⁵.
 Quove reluctanti sedato pectore¹⁶ pauca:
 'Fraternum ante quidem nobiscum foedus inisse
 Te meminisse decet¹⁷, socium miserere tuorum¹⁸, et,
 Si quid habes virtutis,' ait Concordia fratrum,
 60 'Corporis atque animae precibus neu subtrahe nostris¹⁹.'
 XI. Tunc quoque longaevis commoto pectore contra:
 'Nonne vides, quod hoc corpus effacta senectus²⁰

24 futtilis B 25 haeresis B

1) Cf. p. 100 VIII, 7. 2) Aen. II, 330 Portis alii bipotentibus adsunt. 3) Signum quod nobis campana BR. 4) Aen. X, 357 animis et viribus acquis. 5) Aen. IX, 689 Troes glomerantur.
 6) Trist. III, 1, 165 solito tibi more. 7) Aen. IV, 11 ore ferens. 8) Aen. IX, 397 subito turbante tumultu. 9) Aen. X, 437. 10) Nasonis eclog. I, 26 Rursus in antiquos. 11) Aen. XII, 528 nunc totis . . viribus; X, 280 nunc coniugis esto | Quisque suae tectique memor. 12) Cf. supra v. 32.
 13) Cf. p. 98 v. 19. 14) Cf. p. 97 I, 1. 15) Aen. VII, 177 veterum . . avorum. 16) Aen. IX, 740 sedato pectore. 17) Iuveni Hist. euang. IV, 733 Nunc meminisse decet. 18) Aen. XII, 653 miserere tuorum. 19) Ib. VI, 465 aspectu ne subtrahe nostro. 20) Aen. VII, 440. 452 effeta senectus.

Deprimit exagitatque caput, vestigia torquet,
 Visus languescit, lacerat praecordia tussis,
 5 Corporis ac totos quatit aeger anhelitus artus¹.
 Solus quapropter fateor subsistere tanta
 Pondera non valco.' Senior sic ore repugnans
 Dixerat², et luteos laeclimis perfudit ocellos:
 'Desine plura, pater'³, inquit, 'et cede petenti huic
 10 Coenobio, non oro senem te cura refringat.
 Huius namque operis fratrum Concordia tecum
 Viribus infessis pariter sufferre laborem⁴
 Sponte subit; nec te solum sub faece dolere
 Sustinet.' Hincece senis durum mollescere coepit
 15 Pectus, et hinc fratres dictis affatur amicis⁵:
 'Non me velle fugam mihimet pro laude pacisci⁶
 Huius profiteor operis; nec terruit hoc cor
 Horridus iste labor, sed debilitata senectus
 Terrebat, morbusque tumens et pestifer hostis.
 20 Nunc iam cedo equidem iussis ac iussa faecesso⁷.
 Tu tamen interea pariter, Concordia fratrum,
 Viribus infessis mecum partire laborem⁸.'
 XII. Haec ubi dicta essent⁹, verrat fraterna potestas
 Fratres ac socios proprio de corpore lectos,
 Qui cum patre simul noviter seniore recepto
 Regis ad eximii super hoc decreta recurrant.
 5 His quoque compositis pergunt; comitatur Aaron
 Primus ab his, misit sollers quos regia cura
 Ad nostrum commune bonum sub tempore, quo nos
 Improbis atque minax demum furialibus ausis
 Monoceros iam cessavit terrere fugaces¹⁰.
 10 Solibus hinc etiam nonnullis rite relectis,
 Venit ad occidua haec eadem legatio rura,
 Caesaris antiqui supplex oracula poscens.
 Tum namque occiduus monachus et presbyter alti
 Regis ad aspectum prior invitatus Aaron
 15 Progreditur, causasque viae fratresque venisse
 Fuldenses humili coram sermone patenter
 Rege aperit atque ante fores¹¹ astare recludit.
 Quos cum pro foribus Caesar praesensit, ut intrent
 Dicitur, at senior, fratrum stipante caterva¹²,
 20 Intrans, procidit ad genua, genibusque volutans¹³

|| [XII] 1 verrat *ad marg.* vernat vel ornat *B.* 17 reclusas *coni. Simson (Ludwig II, 265 n. 2)*
 19 senior *ad marg.* Aegil cum suis imperatorem veneratur *B.*

1) *Aen. V, 199, 432, IX, 814 vastos (fessos) quatit aeger anhelitus artus.* 2) *Cf. p. 100 VII, 11.*
 3) *Ecl. V, 19 tu desine plura, puer.* 4) *Georg. II, 343 perferre laborem.* 5) *Aen. VIII, 126.*
X, 466 dictis adfatur amicis. 6) *Ib. V, 230 vitamque volunt pro laude pacisci.* 7) *Ib. XII, 818*
Et nunc cedo equidem; Aen. IV, 295 ac iussa faecessunt. 8) *Ib. XI, 510 mecum partire laborem.*
cf. supra v. 12. 9) *Ib. XII, 441 Haec ubi dicta dedit.* 10) *Aen. XII, 591 solitus terrere fugaces.*
 11) *Aen. VI, 47 Ante fores.* 12) *Aen. I, 497, IV, 136 magna invenum stipante caterva.* 13) *Ib.*
III, 607 genua amplexus genibusque volutans.

818

Una cum sociis vultum regnantis honorat.
 Nec mora continuo ¹, dextra innuit ipse nitenti
 Atque astare iubet, prior et sic incipit ipse ²:
 'O nati fratresque mei lectique parentes,
 25 Spes patriae, nostrique decus et gloria regni,
 Vos horrenda nimis ante discrimina pestis
 Letiferae urgebant, saltem nunc cruta corda
 Erigite, maestumque metum secludite ³; vestra
 Regula quod doceat, intento corde tenete.
 30 Ipsa est porta atque arcta via, quae ducit ad alta
 Regna poli⁴; contendite nunc intrare per illam⁵,
 Ut per eam modo currentes veniatis ad illum,
 Qui vos de tenebris miserans et carcere caeco
 Non meritis produxit in admirabile lumen⁶.
 35 Currite nunc fratres, vitae dum lumen habetis⁷,
 Neu tenebrae vos praeripiant, ante omnia pacem,
 Veram pacem, inquam, sine qua nec munus ad altare
 Proficit adlatum, neque enim possessio quemquam
 Pauperibus profusa iuvat, nec martyr ab alto
 40 Iudice dona tulit⁸ umquam, servate monebo.
 Haec dicens aliaque simul longo ordine⁹ multa,
 'Quem vobis optastis', ait, 'producite patrem,
 Fratres'; canitie subito conspersus Aegil
 Porgitur in medium constanti mente vetustus;
 45 Regis ad imperium propius processerat ultra¹⁰
 Progrediens. Quem ut conspexit rex arduus infit¹¹:
 'Istene pastor adest, quem omnis Concordia fratrum
 Concors provehit atque probat uno ore canoro¹²?' At
 Regis suppliciter pauca legatio fratrum:
 50 'Iste est, o bone rex, nunc inclinata recumbit¹³
 In te summa eadem, tantum decerne tenendum, o
 Spes nostra nostraeque decus et gloria vitae¹⁴.'
 XIII. 'Ecce senex iste hic praesens, quem poscitis, adstat,
 Hunc habetote patrem, hunc, fratres, servate parentem
 Tuque tuos addisce, pater, servare minores
 Omni cum studio, inque vicem pia foedera sollers
 5 Iungere¹⁵ semper ama, retro de pace ruentes
 Corripe, ne pereant, suavi reduci que salubri
 Ad pacem repedare doce, discretus in omni
 Re quoque caudicus esto: quod condita norma

27 Lethiferae B 29 deceat B 41 longe B || [XIII] 8 sunt B, esto Man.

1) Cf. *supra* II, 19, X, 52. 2) *Ecl.* VI, 26 Simul incipit ipse. 3) *Aen.* I, 562 Solvite corde metum . . . secludite curas. 4) *Matth.* 7, 14 Quam angusta porta et arcta via est, quae ducit ad vitam. 5) *Luc.* 13, 24 Contendite intrare per angustam portam. 6) *Ps.* 106, 14 Et eduxit eos de tenebris et umbra mortis; *Aen.* VI, 734 tenebris et carcere caeco. 7) *Ioh.* 12, 35 Ambulate, dum lucem habetis, ut non vos tenebrae comprehendant. 8) *Aen.* IX, 407 Dona tulit. 9) *Aen.* VI, 482 longo ordine. 10) *Aen.* XI, 94 processerat ordo. 11) *Aen.* XI, 301 rex infit. 12) *Ib.* IX, 503 aere canoro. 13) *Aen.* XI, 344 o bone rex; *XII*, 59 in te omnis domus inclinata recumbit. 14) Cf. *supra* v. 25. 15) *Aen.* VIII, 56 foedera iunge, 641, *XII*, 822 foedera iungent.

- Communis doceat intento corde teneto¹.
 10 Ecce ibi reperies fixum, quid pastor ovilis
 Praevius, atque tener quid dehinc post terga sequens grex
 Exsequitur, operis pariter qui pastus obaesis
 Lanigeris prosit, teneris qui congruat agnis².
 Nee minus ordine composito³ scrutator avarus,
 15 Quae aegris debilibus maneat quae cura fovendis.
 Hanc Benedictus ovans sacro spiramine plenus⁴
 Legem constituit, monachorum rite magister,
 Servandamque suis secum mandarat alumnis.
 Hanc tibi nunc committo equidem, tu percipe normam,
 20 Atque in ea totum, o pastor, sub foedere firmo⁵
 Coenobium Fuldense, bona ex hinc omnia circum-
 Quaque loca ipsius iam decernoque tuenda.⁶
 Haec ait et⁷ fratrum precibus rex inelitus almis
 Expetitis, in pace simul dimisit abire.
 XIV. Post haec inde means socium comitante caterva⁷
 Iste pater laetus gressum direxit ad urbem⁸,
 Quondam opulentam opibus, opere constructa vetusto⁹,
 Apparet quae namque super glacialis aquae
 5 Ripam Rheni, in quem fluitans turgentibus undis
 (Nam parte ex alia castrum qua cernitur ingens
 Haud procul a ponte¹⁰ sursum, quem sospite regno
 Olim rex Karolus fecit¹¹) prolabitur amnis¹²
 Mogoin, ex quo, ut fama sonat, Mogontia dicta est.
 10 Haistolfo interea venit gratissimus hospes
 Aeigil pontifici sacro Mogontiacensis
 Ecclesiae¹³, condigno etiam susceptus honore.
 Primum ducitur ad templum, precibusque peractis
 Praesulis occurrit subito conspectibus, inque
 15 Oscula pacis iens pronus dignanter adorat.
 Postquam consedere simul provectus uterque
 Temporis aetate, pariterque in dogmate claro
 Legis iustitiae praesul pastorque vetustus,
 Adveniens prior urbis apex sic incipit ore¹⁴:
 20 'Nos, pater, in primis laudemus cunctipotentem
 Atque olli grates dignas dicamus¹⁵ ovantes,
 Qui sibi nos proprio devotos munere vernos
 Una cum sociis sospes conduxit in unum.

|| [xiv] 2 laetum *Ant. P.* 6 Non *B*, Nam *corr. Ant. Fuld.*

1) *Aen. II*, 1 intentique ora tenebant. 2) *Ecl. III*, 103 teneros . . agnos. 3) *Cf. supra p. 6 v. 55.*
 4) *Sedul. C. Pasch. II*, 176 sacro spiramine plenum. 5) *Aen. I*, 62 foedere certo. 6) *Aen. I*, 297
 Haec ait et. 7) *Aen. II*, 40, 370 Danaum magna comitante caterva. 8) *Aen. I*, 401, *XI*, 856
 dirige gressum. 9) *Ib. I*, 447 donis opulentum: *Fast. III*, 391 operi promissa vetusto. 10) *Met.*
XI, 277 Haud procul a muris. 11) *Cf. de hoc ponte mense Maio anni 813 flammis consumpto Ein-*
hardi Vitam Karoli M. c. 17, 32, Einhardi ann. 813. Monachi Sangallens. Gesta Caroli I c. 30,
Poeta Saxo l. V, v. 445—462 (Iaffé Mon. Carol. 619, 661), Mariani Scotti Chron. 835 (SS. V, 549),
Ann. Hersfeld. (SS. III, 41). 12) *Cf. p. 97 I, 5.* 13) *a. 813—825.* 14) *Aen. XII*, 692 simul
 incipit ore. 15) *Cf. p. 101 VIII, 10; Aen. XI*, 508 dicere grates.

818

Practerea te nosse decet, quae pondera quondam
 25 Quamque inportuna temet pressere tuosque
 Consocios, indiscreto regnante tyranno, et
 Maxime nunc, quia te voluit regnator Olympi¹
 Notis praeficere vigili tutamine mandris²,
 Ne quandoque pater subiectos more prioris
 30 Exagitans, ex his forte indignatus aberres.
 Non te decipiat falsa et fugitiva potestas
 Saeculi pompiferi, nec te pomposa virago
 Possideat; iram cohibe, fuge nomen avari³.
 Omnia fac cum consilio, sic Idida quondam
 35 Basileos Solymae repetens⁴, sic legifer ipse⁵
 Vester ait, et post factum te poena reorum
 Non cruciet, nec verba dehinc tibi dira manebunt.
 Consule quosque tuos, pastor, pietate paterna,
 Consule quosque tuos fratres, quia saepe minori
 40 Optima quaeque bona, rerum qui condita praesens
 Inspicit omnipotens, pandit, dignaque revelat.
 Saepe quidem strophæ mentem confundit inanem,
 Hostis perversi retro feriente sagitta,
 Aut ita subripiet, sensumque interpolat error
 45 Humanum, quia nullus adest in carne manens vir,
 Ut homo, qui nunquam non falli possit in ista,
 Quamvis magnifice ingenio quis polleat alto.
 Utque ille interdum, sophia qui acrior extat,
 Ingenio maiorque manet, quid mente retunsa
 50 Falsum concipiat, contra et quid rectius atque
 Verius ille minus sapiens meritique minoris
 Cordis in hospitio interdum praesentiat; inde at
 Nullus in hac vita positus, sit spes sibi, nec se
 Consilii alterius tumide non dicat egere,
 55 Cuius iudicium et si non zabolica fallit
 Gannatura, tamen laqueos hinc inde tumoris
 Non facile superat graviores. Haec ita patri
 Commemorans, aliaque simul longo ordine praesul⁶,
 Statim iussit adesse viros, qui rite ministrant
 60 Undam, qui Cererem Bacchum⁷ mensasque reponant.
 Ipse autem interea sacram spatiat ad aram⁸
 Cum clericis alta acturus modulamina missae.
 Laudibus expletis Christi venerandus honore
 Praesul perspicuo patulam suscepit in aulam

49 *ad marg.* retusa *B* 55 *ad marg.* zabolus id est diabolus *B* 56 Gannatura *ad m.* vulpinus
 astus *B* 58 ordine *B* 63 Expletus *B*

1) *Aen. X*, 437 magni regnator Olympi. 2) *Caulibus ovium B.* 3) *Aen. III*, 44 fuge litus avarum.
 4) *Eccl. 32*, 24 Fili, sine consilio nihil facias, et post factum non poenitebis. 5) *Cf. Regulam S. Benedicti*
c. 3 (Hattener Denkmahle I, 42) Si qua vero minora sunt agenda in monasterii utilitatibus, seniorum
 tantum utatur consilio (*sc. abbas*), sicut scriptum est: Omnia—peniteberis. 6) *Cf. p. 104 XII*, 41.
 7) *Aen. VIII*, 181 Dona . . Cereris Bacchumque ministrant. 8) *Aen. IV*, 62 spatiat ad aras.

65 Abbatem comitesque suos, manibus data lymphæ¹ 818
 Funditur et coram subito fit mensa repostæ²
 Vate atque hospitibus, epulis onerata³ venustis.
 His ita confectis successit lectio sacra,
 Quam praesul solito tetigit summotenus ore.
 70 Interdum satians supera dulcedine cives.
 Hac namque explicita mussabant ora virorum.
 Dulcia conloquia resonant, pax undique circum-
 Fusa volat⁴, penitus fit lactus in aula
 Urbis apex, pastorque senex, cunctique minores⁵
 75 Amborum quoque tripudio versantur in alto.
 Hinc pater iste pius, fratrum gyrante corona
 Post epulas, post conloquia, post pocula laeta⁶
 Summisso capite⁷ saltim divortia laetus
 Nota petens⁸ a pontifice benedictus abibat.
 80 Non multi fluxere dies, nec tempora multa
 Praeteriere, dehinc fratrum genialis acervus
 Cum patre unde ierat iterum remearat eodem.
 Ventus namque senex famosi nominis Aeigil
 Cum sociis digno primum collectus honore
 85 Fratribus a propriis altam defertur in aedem,
 Christi martyr ubi compta requiescit in arca,
 Quondam cum sociis telo sopitus acuto⁹.
 Hinc prece completa monachorum conflua turba
 In parte occidua templi seniore reviso
 90 Statim prona ruit, patrem de more salutat¹⁰.
 Qua resalutata propius accedere contra
 Namque iubet¹¹ pacemque iniens atque oscula figens¹²
 Congrua, more patrum pariter cum fratribus ipse
 Davidicae subito cecinit modulamina Musae¹³:
 95 'En quam dulce, bonum, fratres, quamque ardua semper
 Laetitia, longe bilis rancore remoto,
 Moribus in sanctis communem vivere vitam.'
 Hoc quoque carmine completo divortia lassus
 Abbas progrediens adiit optatus, euntem
 100 Prosequitur turba mixtim iuvenesque senesque¹⁴
 Inspiciunt, gaudentque simul, ardentque tuendo.
 Illum namque diem pater idem laetus in omni
 Laetitia cunctis secum disponit habendum:
 Fratribus ostentans penitus praecordia laeta
 105 Corporis effigie, lingua vultuque micare.

72 resonans B 87 genialis gl. pulcher B

1) *Aen. I*, 701 Dant famuli manibus lymphas. 2) *Georg. III*, 527 epulae . . . repostae. 3) *Georg. IV*, 378 epulis onerant mensas. 4) *Cf. p.* 101 X, 6. 5) *Cf. p.* 100 VII, 33. 6) *Georg. II*, 383 inter pocula lacti. 7) *Cf. supra p.* 96 v. 10. 8) *Aen. II*, 256 Litora nota petens. 9) *Ib. III*, 685 telo . . . acuto; *i. e. Bonifatius*. 10) *Aen. III*, 524, XIII, 257 clamore salutant. 11) *Met. II*, 41 propiusque accedere iussit. 12) *Aen. II*, 490 atque oscula figunt. 13) *Psalms*. 132. 1 Ecce quam bonum et quam iucundum habitare fratres in unum. 14) *Aen. VI*, 476 Prosequitur . . . euntem: *ib. IX*, 308 quos omnes euntes | 309 . . . iuvenumque senumque | 310 Prosequitur.

- 818—819 xv. Hic homo coepit abhinc magno pietatis amore¹
 Ecclesiae mundare loca, pavimenta refundi
 Constituit, quadrata locans altaria circum
 Fixerat in summo petris contexta politis.
 5 Arcubus, idem Racholpho dictante magistro²
 Et monacho, fratrumque simul sine felle ministro —
 Cuius te meminisse rogo cunctosque legentes,
 Hoc opus et domini pietas requietis honorem
 Ipsius animae tribuat lucemque perennem
 10 Conferat, — ut dixi, hoc ipso dictante magistro,
 Arcubus atque interpositis hinc inde columnis
 Binas magnifice erexit pulero ordine cryptas.
 Quarum prima quidem spectans intendit Eoum
 Ternis luminibus, oriens ubi lucis ab axe
 15 Signifero pluvia tempestasque sonora³
 Disiecta primum radios sol aureus⁴ orbi
 Terrigeno spargit; unam quae continet aram
 Interius comptam, sanctorum rite patronum
 Reliquiis, quas inferius subnectere mens est.
 20 Nec minus hoc speleum capitis in vertice gestat
 Altare, sanctus quod iam sub tempore prisco⁵
 Consecrat ipse suo Bonifacius omnipotenti,
 Quae superaddita sunt alii sacranda relinquens⁶.
 Ast aliud quoque nobiliter, ubi martyr adest nunc,
 25 In parte occidua constructum cernitur antrum,
 Multum dives opo⁷ interius spoliisque piorum,
 Ternis prospiciens fixis post terga fenestris,
 Obscuratus hinc atque hinc clausisque duobus,
 Solis ad occasum⁸ qua Phoebus more recepto
 30 Mergitur in solitum vergens lux aurea callem,
 Lustrandoque rotat iterum tollendus in ortum,
 Hoc summo in capite duris prae viribus aram
 Fortiter insistens, pedibus nam sustinet, in qua
 Christi martyris eximii nunc membra locata⁹
 35 Cum sociis quoque sacra manent sine fine beatis.
- xvi. His ita constructis mox invitatur ab omni
 Fratrum consilio digne fratrumque parente
 Haistolf sacrandam metropolitanus ad aedem.
 Interea quoque fama volans¹⁰ rumoribus altis
 5 Excitat ad laudem Christi multorum christicolarum
 Concite corda pia veniendumque, ecce repente
 Non mora digreditur propria de sede sacerdos
 Primum progrediens metropolitanus et exin
 Turba sacerdotum¹¹, abbatum comitumque potentum,

1) Cf. supra p. 49 v. 309. 2) Cf. ann. necrol. Fuld. 824 (SS. XIII, 171) obiit Rahholf; Dronke cod. diplom. Fuld. p. 94 a. 801 ego Racholfus cancellarius scripsi. 3) Aen. I, 53 ventos tempestatesque sonoras. 4) Georg. I, 232, IV, 51 sol aureus. 5) Fast. I, 197 prisci temporis. 6) Georg. IV, 148 aliis . . memoranda relinquo. 7) Aen. I, 14. II, 21 dives opum. 8) Georg. I, 336 Solis ad occasum. 9) Aen. X, 867 locavit | Membra. 10) Ib. XI, 139 Et iam fama volans. 11) Cf. supra p. 30 v. 211.

10 Ordinis atque etiam gaudens hincque inde minoris
Ad tam magnificentum et sanctum sub tempore festum
Disposito cum vi multa confluit in unum.

CANDIDUS AD MODESTUM.

Perspice nunc, frater, quo non praestantior alter¹
Mentis luminibus mecumque haec numina firma.
xvii. Venerat alma dies radio illustrata corusco
Solis perpetui; praesul processit ad aulam
Sacrandam²; tunc reliquiae tolluntur in altum
Condendae interius, praecesserat ordine claro
5 Pontificalis apex³, rubra vexilla triumphi
Regis magnifici pariter tolluntur in auram,
Luminibus roseis apte stipata; deinde
Turba sacerdotum, monachum comitumque potentum⁴,
Ordinis atque etiam clamans post terga minoris⁵
10 Consequitur, Christumque vocans ter voce tonantem⁶.
Invitatur enim Christus virtute potenti,
Ipsaque sancta dei genitrix virgoque Maria,
Compellantur in auxilium caelestia votis
Agmina, sanctorumque dehinc exercitus omnis⁷.
15 Cumque etiam his precibus ternos expleverat orbes⁸
Praesul et ipsa sequens pariter lacto agmine turba.
Protinus ante oculos plebis oraue virorum⁹
Regi virtutum, regis praecone iubente,
Victorique deo patuerunt limina templi.
20 Ingreditur praesul divino numine ductus,
Presbyterique simul intrant araeque ministri.
More suo interius acturi iussa potentis.
Importantur enim laetis vallata choreis
Sanctorum spolia, exterius nam caetera turba¹⁰
25 Insistens precibus altis exclusa respectat,
Donec cuncta bonus famulis altaria praesul
Consecrat altithroni regis praesentibus absque
Quinis, quae mihimet iterum memoranda relinquo¹¹.
Protinus interea rursus lictore iubente
30 Panditur alta atque alma dei domus omnipotentis¹².
Inruit agmen ovans plebis; subito quoque semet
Inque vicem¹³ valvasque intro pressere ruendo.

1) Cf. supra p. 97 v. 7. 2) *Martyrolog. Hrabani (Canisii Lect. ant. VI, 747)* Kal. Novemb. Item in eodem die in monasterio Fulda dedicatio ecclesiae sancti Bonifacii et translatio corporis eiusdem sancti martyris; *Ann. Fuld.* 819 (SS. I, 95) Dedicatio ecclesie sancti Bonifatii; (I, 357) Hoc anno basilica sancti Bonifacii martyris in coenobio Fuldense ab Heistolfo archiepiscopo dedicata est etc. 3) *Venanti Fortun. Carm. I, 15, 33* Pontificalis apex. 4) Cf. p. 108 XVI, 9. 5) Cf. supra v. 10. 6) *Aen. VI, 247* Voce vocans Hecaten. 7) *Aen. II, 415, V, 824, XI, 171, 598* equitumque exercitus omnis. 8) *Ib. XII, 763* Quinque orbes explent cursu. 9) *Ib. II, 531* Ut tandem ante oculos evasit et ora parentum. 10) Cf. p. 8 v. 118. 11) Cf. p. 10 v. 23. 12) *Aen. X, 1* Panditur interea domus omnipotentis Olympi. 13) *Georg. III, 188* inque vicem.

819 Dextram namque tenet, dextra inducitque virum vir¹
 More laicorum porgentes basia buccis.
 35 Hinc sopito etiam et turbis clamore remoto,
 Ecclesiasticus hinc atque inde collectus in unum²
 Martyris ad tumbam extimplo convertitur ordo,
 Quae tunc noscitur in medio consistere templo.
 Plebs quoque testis adest³ praesens, fit testis et ipse
 40 Conditor omnipotens, qui maiestate perenni
 Semper ubique manet, eiusque exercitus omnis⁴,
 Quod eadem ipsa hora adventus tunc numinis alti,
 Qua rapitur Christi martyr de sede priore,
 Perspicue in sacra multis innotuit aula.
 45 Praesulis interea insistit veneranda vetustas
 Haistolfi precibus Christi solamina poscens,
 Ut opus inceptum⁵ divino munere sacrum
 Cum sociis sacro possit concludere fine.
 At post haec propius Christi tutamine fretus,
 50 Idem praesul iens tolli venerabile corpus
 Instruxit, levat ipse prior hunc voce valenter
 Hymnum magnifico laudis nidore refertum
 Gignentis genitique simul ac spiritus almi.
 'Te ergo deum laudamus te dominumque fatemur,
 55 Te genitorem perpetuum terra veneratur.
 Cuncta tibi angelicus adstans mirabilis ordo
 Namque poli cunctaeque potestates venerandae,
 Cherubin quoque Seraphin pariterque reverenter
 Iure tibi soli incessanti voce reclamant.
 60 Sanctus sanctus sanctus enim dominus deus unus
 Sabaoth, caeli magna tellusque replentur
 Doxa perpetuae maiestatis: quoque temet
 Coetus apostolicus pollens atque inclitus ordo,
 Teque prophetarum numerus laudabilis aequae,
 65 Te nitidus testum laudat exercitus ardens.
 Ecclesia te sacra canit diffusa per orbem⁶
 Maiestatis enim patrem immensae venerandum,
 Atque tuum proprio verum de pectore natum,
 Sanctum nam paraclitum aequali numine flatum.
 70 Tu doxae rex ac lucis, lux ardua Christus;
 Tu genitoris es aeternus sine tempore natus.
 Tu hominem suscepisti mundum ad liberandum,
 Virginis atque uterum non horruit alta potestas,
 Devicto mortis stimulo tu victor ubique,
 75 Fidis nam miserans reserasti regna polorum.
 Tu patris in dextra regnas virtute perenni,
 Desuper adveniens certus namque arbiter orbis⁷,
 Te petimus proni, proprios defende colonos

62 Dona B, Doxa corr. Mabill.

1) Cf. p. 101 v. 14. 2) Met. XIII, 910 collectus in unum. 3) Cf. p. 91 v. 203. 4) Cf. p. 109 v. 14.
 5) Amor. III, 12, 18 inceptum . . . opus. 6) Cf. p. 53 v. 419. 7) Sedul. G. P. VI, 165 arbiter orbis.

Mundi, quos proprio redemisti sanguine, soter.
 80 Salvum fac populum hostis de fauce reductum,
 Atque tuam dignare, deus, benedicere sortem,
 Auxilioque tuo rege sublimato per aevum et
 Omni quippe die temet benedicimus alte,
 Laudamusque tuum cuncta per saecula nomen.
 85 Haece die nos, Christe potens, dignare tueri,
 Neu nos commaculent spurcae contagia vitae.
 O nostri miserere, deus, nostri miserere,
 Sitque tua circa nosmet miseratio larga.
 Corde quidem fixo veluti confidimus in te;
 90 In te, summe deus, spero, non turber in aevum¹.
 Hunc hymnum subito trepidus suscepit ab ore
 Pontificis forte simul ecclesiasticus ordo,
 Altithrono cantans alto modulamine laudem.
 Nam feretrum loculi, sacra qua martyris almi
 95 Membra inclusa iacent, in prima fronte gerentes
 Ambo graves amboque senes² Haistolfus et Aigil,
 Scilicet a tergo pariter monachusque sacerdos
 Ercanberctus³, Baugolfi germanus, et abbas
 Theotgarius⁴ Brunwardque⁵ simul, Hrabanus et ipse
 100 Presbyter et monachus, multorum iure magister,
 Ibant aequati numero, Christumque canebant⁶.
 Cum quibus admixta pars hinc atque inde piorum
 Presbyterum, turbaque premens cum lumine circum
 Vi multa⁷ loculum gaudet contingere dextra.
 105 Regia quippe via pannis candentibus apte,
 Regis perpetui magnum quae ducit ad altar,
 Strata fuit, illuc idem quos ipse sacerdos
 Ercanberctus ovans Christi devotus amore
 Martyris exhibuit, ostro peplumque rigentem⁸
 110 Insuper accumulans auxit pro seque suisque.
 His ita perceptis gressum porrexit ad aram
 Pontificalis apex, magno comitatus honore⁹.
 In parte occidua Romano more peractum
 Elevat interea populari voce repente
 115 Advena plebs kyrie eleison, fit clamor ad astra¹⁰
 Christicolis, ardent penitus fervore recenti
 Numinis infusi, verum mirabile dictu¹¹!
 Cunctis non solito laudis vox omnibus aequa¹²

99 Brunwarque B 110 suosque B 111 an direxit? 118 Tuscis B, Cunctis *correxi*

1) *Psalm.* 70, 1 In te, domine, speravi, non confundar in aeternum. 2) *Aen.* XI, 291 Ambo animis, ambo insignes praestantibus armis; *Ecl.* VII, 4 Ambo florentes aetatibus, Arcades ambo.
 3) *Ann. necrol. Fuld.* 846 (*SS.* XIII, 175) ob. Ercanbraht monachus. 4) *Cf. Forsch. zur Deutschen Gesch.* V, 388: abbas fuit Herriedensis (798—832), de quo optime egit comes Hundt (*die Urkunden des Bist. Freising* 69—71). 5) abbas postea Herfeldensis 843—875. 6) *Aen.* VII, 698 Ibant aequati numero regemque canebant. 7) *Aen.* I, 271 multa vi. 8) *Ib.* I, 648 signis auroque rigentem.
 9) *Cf. p.* 109 v. 5; *Aen.* XI, 52 comitamur honore. 10) *Met.* XII, 387 fit clamor; *Fast.* III, 374 clamor ad astra venit. 11) *Aen.* I, 439, II, 174, IV, 182 mirabile dictu. 12) *Aen.* V, 616 vox omnibus una.

819

Efficitur, lacrimas profundunt¹, gaudia mentis
 120 Laetitiae, lacrimae et cantus miscentur in unum².
 Hinc aliud cecinit simili moderamine carmen
 Sors domini magna laudis dulcedine plenum
 Gignentis genitique simul ac spiritus almi³:
 'In celsis domino gloria magno
 125 Voti sitque boni terrigenis pax.
 Laudamus quoque te et sanctificamus
 Propter magnificum et decus altum'.
 Haec tam quippe diu celsae iubilatio vocis
 Personuit, donec saxoso membra sepulchro⁴
 130 Includunt, clausaque dehinc pausanda relinquunt.
 Hoc namque occidua martyr tumulatus honore
 Altithroni regis compta iacet altus in ara,
 Absida quam super exstructa namque imminet ingens⁵
 Quamque egomet quondam hac Christi nutritus in aula
 135 Presbyter et monachus Bruun vilisque magister
 Depinxi ingenio tenui parvaque Minerva⁶
 Formans expressi varios ferrugine vultus.
 XVIII. Cuius quemque rogo supplex meminisse legentem
 Hoc opus, orando dominum pietatis amore,
 Ut scelerum veniam fidens mereatur ab illo,
 Qui non vult quemquam peccati morte perire,
 5 Sed magis ut rediens vivat virtutibus almis⁷.
 His quoque patratis summae celebratio missae
 Laudibus intonuit dignis, qua rite peracta
 Lassi cum sociis multa crepitante caterva
 Haistolf atque Aeigil ducti sub tecta recurrunt.
 10 Moenibus en altis⁸ praesul convivia laetus⁹
 Pastor et ipse simul, utrorumque inde minores
 Mox adeunt patris celeres tum forte ministri.
 Dona ferunt Cereris multo sudore canistris¹⁰
 Quaesita, ast alii vario nidore respersis
 15 Instant ferre dapes, alii namque inclita vitro
 Ordine composito miscebant pocula Bacchi¹¹.
 Nec minus intererat¹² epulis simul alma paternis
 Lectio namque cibus fortis solidusque virorum,
 Intentos satians superi pinguedine verbi.
 XIX. Crastina cumque dies fuscas dimoverat¹³ alas,
 Noctis et umbrifera nebula consederat arvis,

1) *Aen. XII*, 154 lacrimas . . profudit. 2) *Aen. XII*, 714 fors et virtus miscentur in unum.
 3) *Cf. p.* 110 v. 53; *Luc.* 2, 14 Gloria in altissimis deo, et in terra pax hominibus bonae voluntatis.
 4) *Aen. X*, 558 patrioque onerabit membra sepulchro. 5) *Aen. IX*, 515 Nam qua globus imminet
 ingens. 6) *Aen. VIII*, 408 tenuique Minerva. 7) *Ezech.* 33, 11 Vivo ego, dicit dominus deus,
 nolo mortem impii, sed ut convertatur impius a via sua et vivat. 8) *Aen. I*, 95, *III*, 322, *IX*, 805
 moenibus altis. 9) *Georg. I*, 301 laeti convivia curant. 10) *Aen. V*, 101 Dona ferunt; *Aen. I*, 701
 Cereremque canistris | Expediunt. 11) *Aen. III*, 354 libabant pocula Bacchi, *cf. p.* 105 v. 14. 12) *Aen.*
I, 633, *VI*, 212 Nec minus interea. 13) *Aen. III*, 588 Postera iamque dies . . . | . . polo dimoverat
 umbram; *VIII*, 369 Nox ruit et fuscis tellurem amplectitur alas; *X*, 244 Crastina lux.

Evolat hospitio solis iam luce resecta
 Cum sociis iussus Humberet corepiscopus¹ antra ad
 5 Ecclesiae sacra duo, quae luce reliquit
 Hesterna² praesul, primum quod spectat Eoum,
 Pontificis vice rigido conspectus in ostro³,
 Adgreditur speleum, saltim quo nempe sacro
 Uno cum titulo, simili mox ordine sacrat
 10 Solis ad occasum⁴ spectans quod respicit antrum.
 Excipiuntur enim infecta hinc altaria bina:
 Unum qua martyr media testudine templi⁵
 Ante fuit, aliud qua Styrmii corpore quiescit
 Ac digna Liobgyd pausans Bonifacia neptis⁶
 15 Sola iacet busto mulierum sorte sepulta.
 Quae rediens uno Iacobi simul atque Philippi
 Cum titulo praesul venturo dedicat anno.
 Ut liceat dictis summam comprehendere⁷ paucis,
 Hanc aulam Haistolf praesul Mogontiacensis
 20 Ecclesiae Christi primaevus miles ab annis⁸
 Cum magno studio ac magno pietatis amore
 Insuper et magno sanctorum sacrat honore,
 Ordine praedicto complens promissa petenti.
 xx. Huius nempe diem numerumque ac tempus et annum,
 Officia pariter sanctorum et nomina partim,
 Quem supra tetigi, Hrabanus iure magister⁹
 Versibus obtitulat, partim sermone retexit,
 5 Panso equidem cuius nunc hic ex ordine dicta
 Florigera huic operi dignum infigenda putavi¹⁰,
 Quatenus in libro hoc memori narranda relatu¹¹
 Inlaesa intactaque simul serventur in aevum.
 Haec tibi, frater mi, coram sollempnia praesens
 10 Ut vidi, ut sensi, ut super haec addiscere quivi,
 Versibus exposui, iam nunc hic limite facto
 Quae superaddita sunt, alii scribenda relinquo¹².
 xxi. Haec ubi facta at sunt, instat prudenter ubique
 Sedulus addiscens communis gaudia vitae
 Acigil, subiectis sacro connexus amore.
 Fratrum consilio parvam qua corpora fratrum
 5 Hinc defuncta iacent devote namque rotundam
 Condidit ecclesiam, latitans qua pervia crypta
 Sub tellure latet, una quae rite columna
 Incipit, ac supra octonis subrecta columnis.

[XIX] 7 vice nunc *coni. Watt.* 14 Bonifacio *B.*, Bonifacia *corr. Mabill.*

1) *episcopus postea Wirzburgensis.* 2) *Amor. II, 2, 3 Hesterna . . luce.* 3) *Georg. III, 17 Tyrio conspectus in ostro.* 4) *Cf. supra p. 108 v. 29.* 5) *Act. I, 505 (Sedul. C. Pasch. IV, 233) media testudine templi.* 6) *Ann. necrol. Fuld. 780 (SS. XIII, 167) Leobgyd abbatisa obiit IX Kal. Oct.* 7) *Mel. XIII, 160 comprehendere dictis.* 8) *Cf. p. 98 II, 7.* 9) *Cf. p. 111 v. 100; Sedul. C. Pasch. II, 138 iure magister.* 10) *Hrabani denotationem dedicationis ed. Brouer Antiq. Fuld. p. 109—112.* 11) *Cf. supra p. 29 v. 171.* 12) *Cf. p. 108 v. 23.*

- 819 Praepulchre in summo lapide concluditur uno ¹.
 10 Hoc opus hoc etenim ² divino munere docti
 Pastor, et ipse simul infantum doctor honestus
 Cum sociis iaciunt alto sinuamine mentis ³.
 Nescio quid magni fingentes arte fecunda,
 Quod tamen ipse reor, salva menteque fideque.
 15 Istius ecclesiae et Christi praeferre figuram.
 Templum quippe dei sanctum est, quod Paulus ⁴ aperte
 Christicolas esse Christi vas personat ipse.
 Cuius tecturae princeps et conditor adstat
 Arbiter ipse deus, fundamentumque, columna
 20 Inconcussa manens semper virtute perenni.
 Qua fidei merito nunc hic plebs advena Christo
 Subrigitur, templumque deo coalescit in alium.
 Quod vero in summo lapide concluditur uno,
 Edocet ipse monens, intenta mente rogandum
 25 Egregius doctor ⁵, ut qui virtute potenti in
 Nobis coepit opus placitum, dignetur in altum
 Perficere, Iesu donec manifesta micando
 Ac famosa dies Christi procedat in orbem.
 Octonae interius stantes hincque inde columnae
 30 Totque beatitudinibus aptantur, ut apte
 Quique quater bina haec complentes dieta tonantis,
 In hac aede dei fulera mercantur haberi.
 Circulus ecclesiae qui nullo fine rotundus
 Clauditur, interius complectens commoda vitae,
 35 Spem quoque vitae perpetuae regnumque perenne, ac
 Praemia mansura post hanc signare videtur
 Vitam, quis iusti merito vittantur in aevum.
- 822 xxii. Hoc igitur templum domino quod condidit almo
 Impiger ille senex, metropolitanus ab urbe
 Digrediens Haistolf, Turingea rura petendo ⁶,
 Tempore disposito cum ternis dedicat aris.
 5 Cuius et ipse simul infantum doctor opimus,
 Quem saepe posui, digne doctaque pieque,
 Officii numerum, tempus, annunquē diemque ⁷
 Cum sanctum reliquis varia complectitur arte ⁸.
- xxiii. Ast opus ecce novum senio depressus acerbo
 Exorsus, tandem subito fit mentio claustrī.

[xxi] 12 doctor *ad marg.* Hrabanus B 22 conglēscit *ad marg.* conlēsct B || [xxii] 3 Haistolf B

1) Cf. *Einharti epist. ad Vussinū filium datam* (ep. 56, *Mon. Carol. ed. Jaffé* 478) Et credo, quod eorum maxima pars (*sc. verborum et nominum obscurorum ex libris Vitruvi*) tibi demonstrari possit in capsella, quam dominus Eligil columnis eburneis ad instar antiquorum operum fabricavit. 2) *Iuveni Hist. euang. Praef.* 22 Hoc opus hoc etenim forsā me subtrahet igni. 3) *Iuveni. l. l. III*, 56 sinuamine motus. 4) *1 Cor.* 3, 17 Templum enim dei sanctum est quod estis vos. 5) *Phil.* 1, 6 confidens hoc ipsum, quia qui coepit in vobis opus bonum perficiet usque in diem Christi Iesu. 6) *Met. XIII*, 120 Rura petant. 7) Cf. p. 113 XX. 1-3. 8) *Hrabani versus et prosam hac de re edidit Brower Antiquitat. Fuld.* p. 118-119, cf. *infra*; *Martyrolog. Hrabani (Canisii Lect. ant. VI*, 693) XVII Kal. Febr. In monasterio quoque Fuldæ dedicatio ecclesiae sancti Michaelis in coemeterio fratrum.

Consilium subeunt quidam, dant more prioris
 Constitui. Ast alii depromunt more Romano
 5 Solis ad occasum¹ satius, ubi martyr opimus
 Pone iacet. Huic consilio cessere priores,
 Atque huic suppliciter consensit cetera pubes².
 Quidnam plura loquar³? statim mensura laboris
 Tenditur, effossoque solo fundamina ponunt⁴.
 10 Fervet opus⁵, animosque simul virosque ministrat⁶
 Cunctis par cura, atque operis concepta voluntas,
 Quod tamen infectum post se compleverat alter.
 Protinus interea magni discrimine morbi
 Corripitur, cessitque cito violentia lassis
 15 Artubus. Incepit mussans Concordia fratrum
 Cum gemitu patris invisio perterrita morbo.
 Et tamen ille sibi collectis viribus ipse
 Corporis hospitium tenui virtute dehiscens,
 Primus namque aperit, propriis manibusque recludit.
 xxiv. Hinc magis atque magis fervet, mortemque minatur⁷
 Effera vis morbi⁸, tandemque urgente dolore
 Ductus ad extrema est, sistitque in limine laetum.
 Quem circum glomerati omnes, hinc comminus atque hinc⁹
 5 Namque senes iuvenesque adstant: prex alma refertur
 In commune deo cari pro flamine patris.
 Tum fratrum precibus saltim commenditus¹⁰, at sic
 In lectum moriens lassos protenderat artus,
 Undantemque animam superas proflabat ad auras¹¹.
 10 Hoc obitu concussi animo, altusque per omnes
 It gemitus¹², queritantur his genitoris amissa
 Gaudia, sed maius gerere quod namque potes vir,
 Cum sua cuique dies atque irreparabile tempus¹³
 Certum iure manet. Solita sic lege priorum
 15 Hic obiit, aliisque loca haec tutanda reliquit.
 Exin more patrum¹⁴ fratres mox quippe cadaver
 Exanimum templi orantes sub tecta ferebant.
 Inde interque manus sibimet, quem fecerat ipse,
 Poscentes requiem, tumuli sub domate condunt.
 20 Cuius epitaphium celebri cum dogmate iam tunc
 Versibus expressit noster Hrabanus ovando,
 Et pater et pastor, meritis et dogmate celsus¹⁵.

[xxiii] 18 hospitium *ad marg.* sepulchrum *B* || [xxiv] 12 huius *B*, maius *corr. F. D.*

- 1) *Cf. supra p.* 108 v. 29. 2) *Aen.* V, 74 cetera pubes. 3) *Ecl.* VI, 74 Quid loquar.
 4) *Georg.* IV, 161 Prima . . ponunt fundamina. 5) *Aen.* I, 436 Fervet opus; *Georg.* IV, 169.
 6) *Aen.* IX, 764 Iuno vires animamque ministrat. 7) *Ib.* XII, 760 praesensque minatur | Exitium.
 8) *Aen.* X, 898 Effera vis animi. 9) *Ib.* IX, 440 Quem circum glomerati hostes hinc comminus
 atque hinc | Proturbant. 10) *Barbare pro commendatus, eum ad modum quo Alcuinus ulitur voce
 commendate pro commendate in epigrammatis MAB.* 11) *Georg.* IV, 486 superas veniebat ad auras.
 12) *Aen.* IX, 498 Hoc fletu concussi animi, maestusque per omnes | It gemitus. 13) *Aen.* X, 467 Stat
 sua cuique dies; breve et irreparabile tempus. 14) *Georg.* III, 177 More patrum. 15) *Cf. infra p.* 117.
 15*

822

xxv. Cernis quam nihil est, cernis, mi frater amate,
 Saccli fluctivagi vana et peritura potestas.
 En iacet obtectus tumulo, quem plurima quondam
 Turba senum iuvenumque¹ simul stipata tegebat.
 5 Sed licet ad praesens carcat affectibus istis,
 In fratrum precibus semper lactatur honestis.
 Haec nam conditio misera, diraque sub aura
 Condita fata manent eunctis mortalibus aegris².
 Hanc legem iure primi meruere parentes,
 10 Unius ob culpam hanc reges proceresque potentes,
 Dives, inops; dominus, servus; contractus, egenus:
 Insons, sonsque capit; nec habent discriminia finem,
 Laetifera haec rapidus usque dum fortis et ardens
 Ultimus ille dies³ nebulae clangoris et irae
 15 In commune rapit totum sub Tartara mundum.
 At pater hic genitale solum⁴, patriamque parentes
 Infans postposuit, Buchonica rura petivit.
 Iustitiae gradibus paullatim providus, hiecc
 In hac aede locum divino munere celsum
 20 Promeruit, nulli veterum pietate secundus⁵.
 Hunc ita nutribat geminis Discretio mammis,
 Mater virtutum, summo sit gratia Christo,
 Ut nec sponte suos umquam terrore bidentes
 Praeciperet, nec ab his umquam conterritus iret.
 25 Auribus admitti sprevit prudentia patris
 Frivola vaniloquum: nec huic insomnis et atra
 Suspicio, incautos torquet quae maxime quosque,
 Praevaluit. Sed nec facile commotus in ira,
 Dira et flammivoma mentis incendia prompsit.
 30 Hic acies geminas flectens⁶ divertit et aufert,
 Hostis pestiferi prorsus neu vana viderent.
 Paenituit alte, si quem conspexit inertem
 Vela dare⁷, nimiamque fugam, tetrumque timorem.
 Ipse sui blando saepe compescuit ore⁸.
 35 Hinc etiam sopita fuit hincque inde maligna
 Infausta genitrice sata discordia proles,
 Nec poterat exhinc fratrum concordia rumpi.
 Huius strenuitas Fuldensis coenobii res
 Non tulit in partes rapere, nec torva potentum
 40 Lumina⁹, nec procerum tumidos horrebat honores.
 Noxia quaeque vetans, vetuit sed maxime fures,
 Insequitur pansaque mala, constanter agendo,
 Cacopragmones hic rite procul expulit a se.

8 fama B, fata corr. Mab.

33 nimiumque B

43 Maleficos ad marg. Br.

1) *Aen. VI*, 667 plurima turba: *IX*, 309 iuvenumque senumque. 2) *Georg. I*, 237. *Aen. II*, 268.
X, 274, *XII*, 850 mortalibus aegris. 3) *Aen. IX*, 759 Ultimus ille dies. 4) *Ex Ponto I*, 3, 35 natale
 solum. 5) *Riese Anth. lat. I*, 1, 2 nulli pietate secundus: *Aen. XI*, 441 haud ulli veterum virtute
 secundus. 6) *Aen. VI*, 789 Huc geminas nunc flecte acies. 7) *Aen. VIII*, 708 Vela dare. 8) *Met.*
XIII, 555 blando . . . ore. 9) *Met. V*, 241 Torva . . . lumina monstri.

Hic decus, hic nostrae fautor et gloria vitae
 45 Exstitit, hic operis nostri nostrique laboris
 In hac aede dei salubri cum dogmate Noc.
 Huius te meminisse rogo, cunctosque legentes,
 Hoc opus ut domini magna et miseratio larga
 Hunc in perpetua requie conservet in aevum.

822

EXPLICIT LIBER CANDIDI PRESBYTERI.

A P P E N D I X.

I. EPITAPHIUM EIGILI ABBATIS AB HRABANO ABBATE DICTATUM.

Ingrediens, lector, perparvi domatis antrum, 822
 Cerne legens titulum, nosceque fata viri.
 Abbas iste fuit famosi nominis Eigil,
 Qui iacet in tumulo, sed super astra manet¹.
 5 Hoc quoque coenobium rexit feliciter ipse.
 Multaque facta bona rite peregit ovans.
 Martyris ergo sacra cum praesule transtulit ossa,
 Ac binas pariter has dicat ecclesias.
 Post haec alta petit², animamque ad sidera misit,
 10 Corporis infirmi membra locavit³ et hic.
 Huic quoque Hrabanus, vilis successor, amando
 Conscripsi hunc titulum: Christus utrosque iuvet.

II. VERSUS QUOS IPSE ABBAS EIGIL DICTAVERAT SIBI.

Abbas hic Eigil tumultatus sorte quiesco,
 Qui dudum multis notus in orbe fui⁴.
 Hicque mea parvo clauduntur membra sepulchro⁵.
 Quod vivens ipse construere studui.
 5 Hic dominum exspecto, qui solvet vincula leti:
 Cum veniet, credo, surgere me faciet.

1) *Met. VIII*, 539 iacent tumulo; *Venanti Fort. Carm. IV*, 2. 6 nunc super astra manet.
 2) *Met. XV*, 243 Alta petunt. 3) *Ov. Ep. XIX*, 241 infirmum . . . corpus: *Aen. X*, 867 locavit
 Membra. 4) *Venanti C. VIII*, 1. 14 notus in orbe pater. 5) *Aen. X*, 558 patrioque onerabit
 membra sepulchro.

CARMEN AD AGOBARDUM ARCHIEPISCOPUM MISSUM.

Ad Agobardum, Lugdunensis ecclesiae archiepiscopum¹ celeberrimum (816–840), qui et ipse Caroli Magni epitaphium composuisse dicitur², clericus vel monachus, de cuius nomine nihil constat, carmen de iudicio divino metro sapphico ex lege rhythmorum pacto³ conditum, sed satis inconditum misit. Quem fautorem poeta dicere velit, eo tantum quod singulorum versuum initiis verba Agobardo pax efficiuntur compertum habemus. Cum cum vivum alloquatur, hoc poema ante annum 840, quo obiit, ei dicatum esse sequitur. De discordia inter imperatorem et archiepiscopum orta, qua hic a. 835 Lugduno pulsus est, poeta prorsus tacet.

Poema etiamnunc ineditum codici Parisino 4841 (quondam Colbertino 3603) saeculo IX. scripto debemus, de cuius argumento multiplici alio loco accuratius retulimus⁴. In quo post Isidori differentias f. 54' oratione continua vitiose conscriptum ab Hermanno Knust b. m. primo inventum, nuper ab Augusto Molinier V. Cl. descriptum atque ab Iohanne Heller b. m. denuo collatum est. Textum corruptum, quoad fieri potuit, sanare et restituere conatus sum.

[AGOBARDO PAX.]

1. Arvi polique creator immense, qui tuum globum dimensus es palmo, tellurem cunctam pugillo concludis ⁵ , fabe placatus.	2. Gnari nam probi praeinstruunt eunetos, constare nullum latibulum reo. quia tu testis et iudex ubique adesses ultor.

1,1 Arve P 2 glouum demensus P 3 tellure cuncta pugilla P 4 falie P 2,4 adesse P

1) Cf. de eo Simson Ludwig *der Fr. II*, 137, 206. 2) *Tom. I*, 394, 407. 3) *Singulae strophae trinis versibus dactylicis tetrametris catalecticis adoneo adiuncto constant. Elisionem negligitur.* 4) *Neues Archiv IV*, 149, tom. I, 100. *Addo hic titulum ineditum, quem Knust item descripsit (f. 92):*

EPYTHAPHIUM ADELELMI.

In hoc locello humatum quiescit corpusculum pie recordationis Adelelmi, filii Madelgaudi, Francorum quondam ducis. Hic ab ipsa infantia contempto mundo in clericali habitu delegit servire Christo. Et licet fratre et propinquis resistentibus auctore dei votum ad effectum perduxit. Et factus clericus ita vixit, ut omnibus gratissimus et universis existeret amantissimus. Itaque vicesimo quarto aetatis suae anno et clericatus quinto XIII. kal. Februar. felici transitu migravit ad caelum. Pro quo quicumque legerit titulum intrans et exiens, per deum obtestor, toto corde fundat preces Christo. *Madhelgaudus, Caroli M. aequalis, vir nobilis, commemoratur a Nithardo (Histor. IV c. 5)* 5) *Isai.* 40, 12 Quis mensus est pugillo aquas, et caelos palmo ponderavit?

3. **O** deus sancte, depromunt examen
nimis pavendum restare superbis.
labentia quaeque atroci puniri
acervitate.
4. **B**ibrant coruscae, iam sicca procumbit.
tetrum puniri reatum prospectant.
sed pius iudex leniri se monet
actibus bonis.
5. **A**rtor addictus larbalibus suasis
horridae mortis in carcerem trusus,
posco ne pandant elibani se fauces.
me renitente.
6. **R**umpe iam, quaeso, altitonans alme,
nox pollinctoris convinxit me lege,
adsis paratus et promptus ablutor.
o saluator.
7. **D**efluit vita et affluit noxa,
noxae exactor pro foribus pulsat,
vanam proritat, inlecebrat mentem
male devinctam.
8. **O**pperit oram terribilem nimis,
qua spiritus linquat carneam sedem,
quem secum gestit abducere gaudens,
eheu pro dolor!
9. **P**ectore in imo sic pavitans volvo¹
necem: sodalis vel pronus amator.
proximus parens vel karus germanus,
opitulentur.
10. **A**rcent delicta scandere exeelsa.
animam foedam caelicolae spernunt.
frigidam carnem odibilem effert
karus superstes.
11. **X**riste tu solus omnimoda ope
viribus vitam et requie mortem
robora, sensum et conplue rore
aeternitatis.
12. Suscipe, pater, versiculos missos
tibi, vocaris tu vero meorum
in versuum primis litteris: tuum
lege iam nomen².
13. Tu ut in Christo valeas, obto
fratresque ut sospitet, quaero deum:
ut vos quiete fruatis aeternae
lucis, exoro.
14. Tu quoque meis sic annue votis³,
ut me commendes christicolis notis,
quis det, ut velit redemptor me celsus
iungere suis.
15. Praestet hoc sanctus ingenitus auctor,
geniti pater et prolis quoaevus,
quibus non dispar spiritus constat
in saecula amen.

3,1 sagre P 3,3 quoque P punire P 3,4 acervitatem P 4,2 punire P propeetat P
4,3 linire sermonet P 5,2 arride mentis in carcere P 5,3 posco vel posce legendum est: pandit
(pandet?) elibalis effectus P 6,1 quesalti to non salve in rasura P 6,2 coninxit in lex P
6,3 parsus et P 6,4 obsalutato P 7,1 aduit P 7,2 Unxe rexactor P 7,3 bossam P
7,4 malae P 8,1 terribile P 8,2 hanc carneam P 8,4 heu P 9,1 pavitant P 9,2 nece
sodalus P 10,2 an feda caelicole P 10,4 karus supprestit P 11,1 Xriste tu sola P 11,2 requiem P
11,3 rorem P 12,2 meum P 12,3 tuum addidi 12,4 nomen addidi 13,1 Te in xristo ut P
13,2 sospites P 13,3 ut quem fructis P 14,2 an eunetis? 15,4 aeterna in secula P

1) *Aen. I*, 485 pectore ab imo; *VII*, 254 volvit sub pectore sortem. 2) *Trist. III*, 4. 68
Versibus in nostris nomina vestra legi. 3) *Georg. I*, 40, *Aen. IX*, 625 adnue coeptis.

CARMEN DE TIMONE COMITE.

*Codex nunc Monacensis 21571, quondam monasterii Weihenstephanensis prope Frisingam in colle amoenissimo siti, saeculo XI. exaratus, conservavit nobis post Iohannis Cassiani collationes patrum foliis 233'—235' carmen elegiacum, cuius initium deest, de miraculo quodam Hludowico Baiuariam regente ad fontem Corbiniano sacrum observato. Ex quo postquam Gasparus Bruschius Egranus quattuor disticha (v. 111—116, 119—120) a. 1551 foras dedit¹, Bernardus Pez librum manuscriptum in itinere Baiuatico a. 1717 denuo reperit ac breviter commemoravit². Poema integrum Carolus Meichelbeck a. 1724 primus edidit (*Historia Frisingensis* I, 2, 38—41), deinde correctius a. 1852 ex eodem codice Martinus de Deutinger (*Beyträge zur Geschichte des Erzbisthums München-Freysing* III, 557—561). Ipse librum tertio contuli.*

Carmen a poeta miraculi illius aequali, hirsuto quidem sed qui in Vergilio Ovidioque satis versatus fuit, compositum esse mihi persuasum est, cum et Hludowicum regem iuvenem alloquatur et Timonem palatii comitem ipsum, quem de reis iudicantem vividis coloribus pingit³, bene cognovisse videatur. Post annum 834 eum scripsisse colligitur, eo quod reliquiae S. Alexandri papae, quas Hitto Frisingensis episcopus (811—835) hoc anno Roma attulit⁴, laudantur. Iudicia dei, quae vocantur, poeta prorsus respuit simili ratione ductus, qua etiam Agobardus Lugdunensis eodem fere tempore ea impugnavit⁵.

DE TIMONE COMITE ET DE MIRACULO FONTIS SANCTI CORBINIANI PRIMI FRISINGENSIS ECCLESIAE EPISCOPI.

..... instanti optatus quae contigit anno
..... eum Romam sudor agebat iter⁶.
(H)aec series quoniam nota est, percurrere plectro
.... (str)ictim nostra Thalia cito.

ad marginem haec adscripta sunt: Versuum istorum initium non negligentia uel ignavia est relictum sed potius uetustate deletum in rotula scilicet antiquitus composita, unde haec sunt transcripta. 4 Incipiat fortasse supplendum est

1) *Chronologia monasteriorum* a. 1682 p. 649. 2) *Thesaurus anecdotor. I* p. XXVI. 3) Cf. de eo traditionem Frisingensem a. 831 datum, cuius testis fuit Timo palatii comes (*Meichelbeck Hist. Frising. I*, 2, 293) et traditionem Ratisbonensem a. 837 datam (*Pez Thesaur. I*, 3, 245). 4) *Gesta epp. Frisingens.* (SS. XXIV, 320): Hic (sc. Hitto) in Weihenstephen iniciavit dei servicium cum uno preposito et sex prebendariis. Qui sanctos Alexandrum et Iustinum de Roma huc attulit, cf. chartam a. 838 datam (*Meichelbeck l. l.* p. 311) Actum est hoc ad Frisingas in monte Sancti Stephani in ecclesia, ubi requiescunt sanctorum corpora Alexandri papae atque Iustini confessoris, *Beyträge III*, 485. 5) Cf. *I. Grimm Deutsche Rechtsalterthümer* p. 705, 708, 709, 801, 909. 6) *Met. VIII*, 225 egit iter.

5 Timo comes missusque tuus, rex inclite¹, quidam
 Iura bonis reddens², iure malos quaciens,
 Noricus in regnum qua se diffudit agellus,
 Neglectum legis restituebat opus.
 Furibus exosus, raptoribus atque perosus,
 10 Osor erat litis iusticiamque tuens.
 Noverat ista placere tibi, dignissime regum.
 Exercebat ob hoc munia digna tibi.
 Regia, crede mihi, res est inhibere nocentes³,
 Insontumque gravi colla levare⁴ iugo⁵.
 15 Regia prorsus enim res est succurrere paci,
 Discreta et regni sceptrum movere⁶ manu⁷.
 Exemplo nusquam meliore iuvabere, quam si
 Gesta David relegas orsaque discucias.
 Turbidus ille malis, placabilis ille benignis,
 20 Ultor in effrenis, mitis in innocuis.
 Ipse teredo vorax, vermisque tenerrimus ipse⁸
 Uno octingentos impete conteruit.
 Iob quoque dicta ferunt, quanto moderamine vitam.
 Quanta et subiectos rexerit arte, suam⁹.
 25 Contrivisse molas sese testatur¹⁰ iniqui,
 Dentibus et praedam eripuisse feris.
 Cumque sederet uti rex circumstante caterva,
 Solamen mestis, murus erat miseris¹¹.
 Dissimulans siluit facienda silensque quievit
 30 Haud simulans, sed erat dissimulanter agens.
 Namque ridens magis ambiguos reddebat adentes,
 In terram radii nec cecidere sui¹².
 Lumen erat ceco seu sustentatio claudo¹³,
 Orfanus illius tegmine tutus erat.
 35 Sic Moyses homines ultra mitissimus omnes¹⁴,
 Eius et electus discipulus Iosue,
 Mitibus aequales, trucibusque fuere feroces,
 Virga quibus baculum ferrea saepe tulit.
 Nonne Ioseph fratricidis cum fratribus asper
 40 Extitit, admissum diluit arte scelus¹⁵?

20 externis *W.*, effrenis *correzii*

- 1) *Hiludovicum Germanicum alloquitur poeta, qui inde ab anno 826 Baiariam regendam suscepit.*
 2) *Met. XIII, 25* qui iura silentibus illic | Reddit. 3) *Ex Ponto II, 9, 11* Regia, crede mihi, res est succurrere lapsis. 4) *Met. VIII, 798* colla levavit. 5) *Ib. II, 315, Fast. III, 376* colla premenda iugo
 6) *Aen. VII, 252* nec sceptrum movent. 7) *Rem. 480* valida sceptrum tenere manu; *Ex Ponto I, 8, 22* Semper honorata sceptrum tenere manu. 8) *Ps. 21, 7* Ego autem sum vermis; 2 *Reg. 23, 8* ipse est quasi tenerrimus ligni vermiculus, qui octingentos interfecit impetu uno. 9) *Trist. I, 4, 12* non rogat arte ratem. 10) *Iob. 29, 17* Conterebam molas iniqui et de dentibus illius aufereram praedam.
 11) *Ib. 25* cumque sederem quasi rex, circumstante exercitu, eram tamen moerentium consolator.
 12) *Ib. 24* Si quando ridebam ad eos non credebant, et lux vultus mei non cadebat in terram; *Met. VII, 283* in terram guttae cecidere; *Ex Ponto II, 3, 50* non cecidere tui. 13) *Iob. 29, 15* Oculus fui caeco, et pes claudo. 14) *Numer. 12, 3* Erat enim Moyses vir mitissimus super omnes homines.
 15) *Ex Ponto III, 6, 13* Nec scelus admittas.

Publica res tunc est felix, quando inperat ille
 Qui sapit, aut certe qui regit ipse sapit¹.
 Rex sapiens stabilimentum quia plebis habetur²,
 Terra beata³, regit quam bene rex sapiens.
 15 Cuius oportuno princeps in tempore vesci
 Cogitat⁴ et pastum plus rationis amat.
 Iuncta salus⁵ orbi multorum cum sapientum
 Consiliis et iam bella patrata silent:
 Faxit hoc ut sileant, cuius virtute subegit
 50 Hostes lampadibus sive tubis Gedeon⁶.
 Quod cito proveniet per partes fasce levato,
 Ad genus a specie si fluat alma salus.
 Interior fuerit cum pax infusa per artus⁷,
 Exterior vires corpus in omne dabit⁸.
 55 Hanc, rex, rite volens praesens absensque creari,
 Quicquid iusticiae est continuando studes.
 Inde comes proprio dictus cognomine⁹ Timo,
 Iussa voluntatis perficiendo tuae,
 Frigisiensis adit frondosa cacumina collis¹⁰,
 60 Quo Stephanus facta martyr in aede micat.
 Edita surrexere novi fastigia templi,
 Eminus adveniens quod procul aspiciat¹¹.
 Haec te, praesul Alexander martyrque, parato
 Expectant gremio cunctipotentis ope.
 65 Ergo comes veniens censet pendere latrones.
 Furibus et furvas semper habere genas.
 Detruncare reis inhonesto vulnere nares¹²,
 Iste pedem perdit, perdit et ille manum.
 Disceptamen erat varium certante tumultu¹³,
 70 Alter habet male quod vindicat alter idem.
 Cum ferro ferrum, cum scutis scuta repugnant,
 Cum plumbo plumbum, cumque sudes sudibus.
 Ignis, aqua occultos rimantur frustra reatus,
 Quod ratio prorsus futille vera probat.
 75 Nam si obstrusa queunt retegere prodentibus undis,
 Proditor aut dubiis actibus esse focus,
 Haud opus est¹⁴ ratio, sapientia nulla necesse est¹⁵,
 Totus in ambiguum sermo loquax teritur.
 Sanctorum nutat series incerta librorum;
 80 Argumenta sacrae cum fidei pereunt.

1) *Trist. IV*, 4, 15 res est publica; *Prudent. C. Symmach. I*, 30 — 32 *Esset* | Publica res, inquit, tunc fortunata satis, si | Vel reges saperent vel regnarent sapientes. 2) *Eccles. 10*, 1 principatus sensati stabilis erit. 3) *Ov. Ep. XVI*, 188 terra beata. 4) *Eccle. 10*, 17 Beata terra, cuius rex nobilis est et cuius principes vescuntur in tempore suo ad reficiendum. 5) *Ov. Ep. XIX*, 233 Iuncta salus. 6) *Iudic. 7*, 20. 7) *Aen. VI*, 726; *Met. IX*, 162 diffusa per artus. 8) *Georg. II*, 286 vires dabit omnibus aequas. 9) *Ex Ponto IV*, 16, 17 dictus cognomine Largus. 10) *Aen. VIII*, 351 frondoso vertice collem. 11) *Ov. Ep. XVIII*, 85 Ut procul aspexi lumen; *Met. XIV*, 218 Hanc procul aspexi; *Aen. VI*, 825 procul... | Aspice. 12) *Cf. Theodulfi carmen XXIX*, 30 — 32 (*J*, 518); *Aen. VI*, 497 truncas inhonesto vulnere nares. 13) *Iu. IX*, 397 turbante tumultu. 14) *Fust. II*, 734 Non opus est verbis. 15) *Aen. III*, 478, *IV*, 613 necesse est.

Postremo cur iudicium speratur habendum,
 Si in vita hac homines nulla latere queunt?
 Verum alias haec: nunc, quod causa reposit, agamus.
 Quae per se cuiquam frivula iure patent.
 85 Sunt super his exempla, quibus studiosa voluntas
 Quod nostrae fidei congruit inspiciat.
 Mons igitur cuius supra caput eminet aula.
 Se nimis australi climate praecipitat.
 Cetera planicie descendere constat aperta,
 90 Quam bene scandentis ungula pulset equi¹.
 Inde supercilio clivi quod vergit ad austros²,
 Elicitur³ profluis unda means scatebris⁴.
 Haud natura loci profudit origine fontem
 Illum, haud has tenuis fistula ducit aquas:
 95 Corbinianus eum Christi de munere praesul
 Iussit inexhaustas fundere semper aquas⁵.
 Ardebant omnes uti novitate liquoris,
 Gaudebantque frui munere, credo, dei⁶.
 Pluribus inde salus potantibus hausta cucurrit,
 100 Fert ut fama⁷, fuit cum cito pulsa febris.
 Vena salutiferas donare creata medellas
 Sueverat et morbos fonte fugare suo.
 Sed quid, avaricia, non cogis sulphure fervens
 Mortales⁸, cuius libera pestis eris!
 105 Munera quapropter domini manifesta maligni
 Vendere temptantes his caruere bonis.
 Cum coepere canum ad pastum irreverenter abuti
 Lymfa, quam dominus christicolis dederat,
 Amisere, simul sicco nec gurgite⁹ tranat
 110 Gutta, nec arentem stilla respergit humum¹⁰.
 Transactis igitur per tempora plura¹¹ diebus,
 Concessas quondam plebs siciebat aquas¹².
 Accendunt animos¹³ in vota precesque retexunt.
 Ipse fatigatur voce polus¹⁴ querula.
 115 Ieiunant itaque et tridui statione peracta,
 Quaeritur admotis forte locus crucibus.
 Affuit et cambutta patris quam suspicit arca
 Eius pendentem desuper ossa fovens.
 Hac freti clerus, plebs, innuptaeque puellae¹⁵
 120 Assunt et Christum supplice voce rogant¹⁶.

89 planicie II

120 supplici II

1) *Trist.* III, 10, 32 ungula pulsat equi. 2) *Past.* III, 793 vergit ad arcem. 3) *Cf. Georg.* I, 108 Ecce supercilio clivosi tramitis undam | Elicit? 4) *Ib.* 110 scatebrisque. 5) *Ex Ponto* II, 1, 26 Fuderit assiduas nubilus auster aquas; *Past.* II, 146 Et liquidas . . fundit aquas. *Cf. Vita Corbiniani* c. 24. 6) *Trist.* V, 9, 14 accepto munere posse frui. 7) *Met.* XII, 197 ita fama ferebat. 8) *Cf. Aen.* III, 56 Quid non mortalia pectora cogis, | Auri sacra fames! 9) *Aen.* VIII, 261 siccum . . guttur. 10) *Amor.* III, 6, 96 arentem . . . humum. 11) *Ex Ponto* II, 9, 50 tempora plura. 12) *Past.* I, 216 plus sitiuntur aquae. 13) *Aen.* VII, 482, XII, 426 animos accendit in hostem. 14) *Trist.* V, 1, 62 Voce fatigaret . . saxa. 15) *Aen.* II, 238, VI, 307 pueri innuptaeque puellae. 16) *Met.* II, 396 Supplice voce rogant; VI, 33.

Explorant baculo fossam, tum scindere temptant,
 Tempore sed lusit error eos modico.
 Noster Oudalbaldus donec memor ecce: 'Negati
 Istic fontis', ait, 'rivus erat profluus'.
 125 Instant ergo viri certatim¹, terra cavernis²
 Egeritur rastro, viva vocatur aqua³.
 Fluxit et ecce liquor, salientibus exsilit undis⁴,
 Levia raucisonus temperat arva⁵ latex.
 Porro liquor dulcis, potabilis unda salubres
 130 Haustus posecenti praebet habunda modo.
 Hanc nec durat hyems, torrente nec aret ab aestu,
 Nec sentit solem, nec pavet alluiviem.
 Monticolis illic et qui servire beatis
 Martyribus cupiunt, sufficit ille latex.
 135 Absistant tantum sordes ac turpia dictu⁶,
 Solus honestus enim quaeritur usus ibi.
 Hinc canis exemplum comitis monstravit habendum
 Iam dicti, quem se est fassus amasse nimis.
 Perficeret siquidem placitum censorius eius
 140 In summo montis vertice⁷ cum dominus,
 Ille parum providus medicatas attigit aescas,
 Mox letale truci virus in ore fuit⁸.
 Toxicia perstringunt instante venena supremo
 Viscus et in fibris perfurit atra lues.
 145 Limfa nocet profutura homini, canis interit aescas.
 Qua rationalis fit bene pasta caro.
 Idem potus ab humano pecus ore revulsit,
 Unde homo nempe viget, occidit inde canis.
 Quis tibi, fare canis, vitalia lambere suasit
 150 Pocula, quis stillam sorde piare sacram?

146 parta *W*, pasta *Meichelbeck* 148 cecidit *W*

1) *Aen. II*, 627 instant | . . agricolae certatim. 2) *Met. VII*, 243 egesta . . tellure. 3) *Fast. II*, 259 vivarum . . aquarum. 4) *Rem.* 632 saliens . . unda. 5) *Georg. I*, 109 per levia, 110 arentia temperat arva. 6) *Ex Ponto II*, 3, 7 Turpe quidem dictu. 7) *Aen. XI*, 526 summoque in vertice montis; *Fast. III*, 664 in Sacri vertice montis. 8) *Trost. IV*, 1, 68 semper in ore fuit.

PASSIO MARTYRUM MARCELLINI ET PETRI.

Postquam Einhardus, Caroli Magni et Hludowici familiaris, a. 826—827 Marcellini et Petri martyrum Christi corpora per Ratleicum notarium Roma in Germaniam transferenda curavit, historia passionis eorum iam dudum literis mandata diligentius lectitari coepta est. Tunc etiam, nisi iam antea factum fuerat, narratio illa pedestri sermone conscripta strophis rhythmicis, quae ternis versibus trochaicis constant, expressa est. Cum Einhardus sanctos illos, quibus basilicam huud indecori operis dicaverat¹, summo studio coleret, eundem carmine quoque celebrasse, Mosander, qui primus hos versus edidit, opinatus est². A qua coniectura nec Mabillon plane abhorruit³, quippe qui in codice inferius commemorando (R) Einhardo auctori carmen attributum invenit. Qui tam ab Alcuino⁴ quam a Nasone⁵ in poetis aulicis numeratus quin caeterorum exempla secutus et ipse poemata cuderit, dubitari non potest, sed exstiterunt inter homines doctos, qui interrogarent, num vir scriptorum priscorum admodum peritus rhythmos, poesis genus barbarum, componere sibi proposuisset⁶. Verum satis probabile est, Einhardum hoc aptius iudicasse, quo rudi populo martyrum fata illustraret, quam versus elegantiores quidem, sed ingenio illius alieniores⁷, cum praesertim Paulum quoque et Paulinum et Hrabannum eodem consilio utraque canendi ratione usos esse sciamus⁸.

Passio Marcellini et Petri tribus libris manuscriptis parum inter se discrepantibus ad nostram pervenit aetatem:

(P) codex Parisinus Lat. 14143 (S. Germani a Pratis 1455, ol. Corbeiensis) saec. IX, cuius catalogus vetus monasterii Corbeiensis iam meminit (Delisle, le cabinet des

1) *Translat.* c. 1 (p. 178 ed. Teulet). 2) *In eodem vetusto ms. codice unde haec descripsimus (sc. translationem) sequebatur eorundem beatissimorum martyrum historia iambico carmine licet non admodum exacto conscripta, non addito authoris nomine. Qui cum mihi videatur esse idem Eginhartus qui superiora scripsit, . . . eum hoc loco subiungere volumus.* 3) *Acta SS. saec. IV*, 1, 416. Teulet etiam assentitur huic sententiae (*Einhardi opp.* I, 397 n. 1). 4) *T. I*, 245 v. 21

Quid faciet Beleel, Hiliacis doctus in odis?

Cur, rogo, non tenuit scolam sub nomine patris?

5) *Ib.* 387 v. 91

Aonias David solitus recitare cunenas

Nardus ovans summo praesenti pollet honore.

6) *Bachr. Gesch. der Röm. Literatur im Karoling. Zeitalter* p. 98, *Wattenbach Geschichtsquellen I*, 156; *Ebert Gesch. der Literatur des Mittelalters II*, 102. 7) *Cf. quae de diversa elocutionis Einhardianae ratione affert M. Manitius (Neues Archiv VII, 548).* 8) *De indole poematum rhythmicorum Ebert recte iudicavit (Steinmeyer Zeitschr. für Deutsches Altert. XXIV, 146).*

mss. II, 432 n. 282), continet post Sedulii carmen paschale hymnumque et hymnum Pauli (cf. t. I, 34) f. 60—68' passionem nostram, quam carmen heroicum de sancto Quintino ineditum f. 72—82 sequitur. Codicem ipse evolvi, contulerunt G. Waitz et Aug. Molinier.

(M) codex bibliothecae municipalis Mettensis E. 99, liber S. Arnulfi monasterii quondam Mettensis saec. X. elegantissime scriptus, continet historiam translationis martyrum ab Einhardo compositam ac (f. 76—83) poema de passione. Quem librum contulerunt G. Waitz (Pertz Arch. VIII, 455), Al. Teulet (Einhardi omnia opp. I p. LXXXII, II, 397) atque ego ipse.

(R) codex Vaticanus, Christinae reginae 711, ex fragmentis consutus (cf. Arch. XII, 305), continet manu saeculi X. f. 97—103' carmen nostrum titulo insignitum. Codicem, quem ex monasterio Floriacensi Romam delatum esse constat, Paulus Ewald accurate contulit.

Post editionem principem Surianam, quae anno 1579 prodiit (De probatis sanctorum historiis III, 555—561, VII, 488—494), passio Marcellini et Petri inter Acta sanctorum Bollandi (Iunii I, 174—176) et in Patrologiae cursum (ed. Migne CIV, 593—600) recepta, ab Alexandro Teulet denique Einhardi operibus adiuncta est (II, 397—410).

Hoc loco addere liceat disticha in Caroli et Einhardi laudem nonnullis vitae eius codicibus¹ a Gerwardo Illudowici Pii bibliothecario² adscripta.

GERWARDI VERSUS.

Hos tibi versiculos ad laudem, maxime princeps,

Edidit aeternam memoriamque tuam

Gerwardus supplex famulus, qui mente benigna³

Egregium extollit nomen ad astra tuum⁴.

Hanc prudens gestam noris tu scribere, lector,
Einhardum Magni magnificum Karoli.

INCIPIT RYTHMUS EINHARDI VIRI ERUDITISSIMI DE PASSIONE CHRISTI MARTYRUM MARCELLINI ET PETRI.

1. Erat quidam exorcista Romae Petrus nomine,
qui doctrinam magni Petri secutus apostoli
veram fidem Iesu Christi praedicavit gentibus.
2. Malignorum adiurator iste fuit daemonum,
atque atros verbo potens effugabat spiritus,
perque signum sanctae crucis aegros sanos fecerat.
3. Quem pagani comprehensum duris nectunt vinculis
ac per multa laniatum tormentorum genera
ad extremum tenebroso manciparunt carceri.

Incipit — Petri R, sine titulo PM f. 76. 1,1 exorcista manus poster. suppl. R rome R
1,2 sequutus PR 2,2 atros corr. in tetros R 2,3 ogros R

1) De quibus cf. Einhardi Vita Karoli M. ed. quarta p. XVI—XX. 2) Simson Ludwig der Fr. II, 254. 3) Aen. I, 304 mentemque benignam. 4) Aen. VII, 98. 271 nostrum | Nomen in astra ferant.

4. Inprudentes arbitrati, quod per artus corporis
poena inflicta praevaleret Christi fidem tollere,
sed cor caelo fixum manens nescit flagris cedere.
5. Cui custos deputatus praefuit Artemius,
qui reorum turbam diris constringebat vinculis,
atque claustra caligosi servabat ergastuli.
6. Erat cui cara valde nata Virgo nomine¹,
quae invasa praeferoxi vexabatur daemone,
et paterna saeva poena cruciabat pectora.
7. Quod cum Petrus comperisset compellat Artemium,
monens simul et exhortans Christi miles inclitus,
mercaretur sancta fide ut salutem filiae.
8. 'Deum', dixit, 'crede Christum, qui creavit omnia,
qui caelum terramque sua continet in dextera,
et qui miti potentatu protegit quod possidet.'
9. Haec beato proferente Petro Christi famulo
custos ille tenebrosi carceris Artemius
plura dicta contra refert, sed eadem frivola:
10. 'Non est', inquit, 'verum, Petre, neque veri simile.
meam tuus possit Christus ut salvare filiam,
qui nullum suis exhibet solamen cultoribus.
11. Ferret, puto, si valeret, opem suis famulis,
sed hoc illum non valere, produnt illa verbera,
quae tu dudum propter ipsum tolerando defieis.'
12. Ad haec Petrus vultu laeto pauca verba referens:
'Christum', inquit, 'confitemur et in ipsum credimus,
qui est solus saeculorum salvator et dominus.
13. Ipse valet quicquid sibi placuerit facere,
tam caelo terraque potens quam et ponti fluctibus,
cui servit totum suis caelum cum sideribus.
14. Ille potest, quandocumque sibi placet, solvere
Duros nexus catenarum, quibus vinctus teneor,
et de cunctis tormentorum poenis tutum reddere.
15. Sed meum, credo, quod nolit impedire bravium,
quin peccatis depurgatum pervenire faciat
per tormenta passionis ad perennem gloriam.
16. Vellem tamen, ó Artemi, faceres periculum,
verum sicut anne falsum, quod de Christo credimus,
quodque illum tam potentem omnes esse dicimus.'

4,3 cedere *M* 5,3 adque *R* aergastuli *R* 7,2 exortans *MIR* cristi *R* 10,3 exhibet *R*
11,2 vulnere *corr. in* uerbera *R* 12, 2 cristum *R* 13,2 pontis *corr. ponti* *P* 16,2 sit *R*

1) *Acta martyrii c. 3* nomine et corpore virgo Paulina.

17. Ad haec antri carceralis custos nondum credulus
'Fiat', ait, 'quod hortaris, hodieque clareat,
valeat quid Christus tuus, quem me rogas credere.
18. En ego nunc tuis vinculis superaddam vincula,
teque ipsum tenebroso clausum linquo carcere,
atque antri postes seris stringam firmioribus.
19. Si te tantis innodatum liberarit nexibus
Christus vester, ac solutum sospitem reddiderit,
credam illum atque deum colam sine dubio,
20. Ea tamen ratione si redemptam videro,
ipso Christo faciente, meam caram filiam
ab illius dominatu, quo vexatur, daemonis.'
21. Tunc subridens fortis ille Petrus, Christi famulus:
'Fides', ait, 'inbecilla confirmari poterit,
si quae verbis promisisti, factis adimpleveris.
22. Meque humana sine ope atque amminiculo
isto taetro quo includor liberatum carcere.
domus tuae limen pede penetrasse videris.
23. Et non tantum contemplatu, sed palmarum tactibus
explorando conprobabis ipsum tibi adsistere,
quem inclusum dimisisti tenebroso in carcere.'
24. Ad haec verba crebro caput agitans Artemius,
et non credens deum posse tanta bona facere.
tali Petro servo Christi respondet affamine:
25. 'Homo', inquit, 'mente captus aliena loqueris,
quod ex multis accidisse reor passionibus,
quas tu diu propter sectam christianam sustines.'
26. Ista dixit et abscessit, seque domum contulit,
coniugique cuncta suae cognomento Candidae
valde stupens atque mirans dicta Petri rettulit.
27. Cui coniux dubitanti corde fatur credulo,
se mirari quod insanum voluisset dicere,
quem audisset sospitatem sibi nunc promittere.
28. Nec hoc diu differendum esse quod promiserat,
sed praesenti se facturum fateretur tempore,
et quod dixit ac spondit hodie clarescere.
29. Ille vero contra nitens uxorem increpitat,
cur his verbis fidem daret et appellat fatuam,
quia Christum deum Petri tam potentem crederet.
30. 'Non est', ait, 'numen ullum, sed nec ipse Iuppiter,
quod eundem sic conclusum possit vinculis solvere,
vel ex antri taetro lacu liberum dimittere.'

17,3 cristus R 18,1 ego et nunc R 18,2 linquam P carceri R 18,3 adque R 19,1 tantum R
20,1 redemptam add. p R 24,3 a fame R 25,3 sustinens M 26,1 ita PSur. 26,3 adque R
30,1 illum corr. ullum R

31. Illa Petri verbis credens, quibus se promiserat,
per virtutem Iesu Christi mira posse facere,
tali sibi resistantem reppulit elogio:
32. 'Hoc est', inquit, 'quod augebit dei sui gloriam,
cum per illum erit factum quod patrare nequeunt
illa magna, quae a nobis nunc coluntur numina.'
33. Haec dum simul ac vicissim alternando conferunt,
atque solis orbe merso stellae noctem proferunt,
ecce Petrus, ut promisit, adest admirantibus.
34. Signum crucis manu gestans, veste fulgens candida,
seque verum Christi servum et non falsum aliquod
esse monstrat, dum multorum contrectatur manibus.
35. Haec cernentem stupor ingens arripit Artemium,
atque Petri sine mora pedibus advolvitur,
deum solum verum Christum magnis clamans vocibus.
36. Hoc et coniux, hoc et cuncta consonat familia,
esse nullum nisi Christum rerum potentissimum,
quem beatus praedicasset Petrus atque coleret.
37. In adventu cuius ipsum, quod eorum filiam
diu male possidendo vexabat, daemonium
fugit statim et invitus dei virum praedicat,
38. Ut in alto palam atrox audiretur aere:
'Virtus', dicens, 'Christi, Petre, in te manens pepulit
me de illa, quam tenebam usque modo, virgine.'
39. Haec tum Petro faciente per virtutem spiritus,
fama velox per vicina statim loca volitans
multos valde congregavit viros atque feminas.
40. Nam non minus quam trecenti convenere masculi,
mulierum quoque maior numerus confluerat,
simul omnes admirantes sanctam Christi gloriam.
41. Etenim cernebant cuncti, quod in Christi nomine
omnes morbi sanarentur per supernam gratiam,
perque sacra Petri iussa pellerentur daemones.
42. Et videntes corde puro capere desiderant
fidem Christi salutarem, simul atque flagitant,
ut in sacri mererentur unda fontis ablu.
43. Huc statim vocante Petro venit Christi famulus
magnus martyr et confessor Marcellinus presbiter,
ut novellum confirmaret baptismate populum.
44. Quae dum essent adimpleta competenti ordine,
nutu dei quater deni dies evoluti sunt,
per quos sancti novae gentis nationem roborant. *

33,3 ammirantibus R 34,1 gestans corr. genstans M 34,3 contractatur R 35,1 cernente MP
38,2 et dicens R 40,3 ammirantes R 43,1 huc corr. in hic R 43,2 presbyter M
POETAE LATINI Aevi CAROLINI II. 17

45. Ut in Christo permanentes creaturas colere
nolint, vitam neque istam velut magni quippiam
amplectantur, immo velint propter ipsum perdere.
46. His exactis adest saevi missu lictor iudicis,
iubens omnes qui fuissent tactro clausi carcere
ad conspectum nocte prima arbitris adsistier.
47. Quod extemplo cum audisset atri custos carceris,
blandis vinctos qui aderant, vocibus alloquitur,
irent cuncti, quoquo versum vellet quisque pergere :
48. 'Qui ad palmam', inquit, 'regni pervenire cogitat,
ille mecum ad sereni iudicis praesentiam,
poenas ibi subiturus, pergere non dubitet.
49. Si quis vero nondum vitam mundialem spernere
valet atque tormentorum est pavore territus,
eat liber, quo voluntas illum sua tulerit.'
50. Ecce autem iudex primo noctis gallicinio
surgit vigil ac furenti voce iubet noxios
suis omnes alligatos exhiberi visibus.
51. Huic praesto tenebrosi custos adstans carceris :
'Petrus', ait, 'exorcista, quem puniri iusseras,
per virtutem sui Christi cunctos vinctos solverat :
52. Et catenis absolutos ire iussit liberos,
ipse tamen Marcellinum quendam secum retinens,
in qua semel missus erat permanet custodia.'
53. Haec dicentem furibundus imperat vicarius
plumbo caesum atque vinctum carceris Artemium
in obscuram atque artam recipi custodiam.
54. Sanctos vero Marcellinum atque Petrum martyres,
quaestionem habiturus de illorum actibus,
suo iubet saevus iudex tribunali adsistere.
55. Quos ut torvis coram stantes conspicatur vultibus,
blandis primo compellandos arbitratus vocibus,
ut eorum permutaret mentium propositum :
56. 'Poena', dixit, 'vos minore plecti posse dicerem,
nisi cunctos criminosos, qui vobiscum carceris
antro clausi tenebantur, effugisse cernerem,
57. Et hoc factum vestro nossem christiano dogmate.
per quod male miserorum mentibus inluditis,
fascinantes ac fallentes magicis versutiis.'
58. Cui magnus Christi martyr Marcellinus presbiter,
forti pectus pietatis plenum gerens spiritu,
pauca quidem, sed non parva, verba contra reddidit :

45,1 permantes *corr. in* permanentes *R* 46,1 missi *M* 46,2 clausi *corr. clausos P*
46,3 assistier *P, corr. in* assistere *R* 48,3 haesitet *Sur.* 53,2 carceris *post. corr. catenis M*
54,2 questionem *R, Quastionem corr. quaestionem M* 55,3 post terreront *ad marg. uel* permutaret *R*
57,1 christiani *R* 58,1 presbyter *M* 58,2 forti *corr. post te M*

59. 'Non est', inquit, 'criminosus, nec dicendus noxius.
qui omisso paganismo Christo coepit credere,
atque illi sana mente serviendum iudicat.
60. Hoc qui facit, dei summi filius vocabitur,
et a cunctis peccatorum absolutus sordibus.
vere esse quod vocatur deo dante visitur.'
61. Haec dicentem Marcellinum imperat minaciter
saevus iudex sub duorum pugnis caesum subigi,
et in locum omni luce qui careret conici.
62. In quo vitrum super humum fecit fractum spargier,
ac desuper adsertorem veri nudum sternier,
atque vinctum volutari illis in fragminibus,
63. Omni victu abstineri Christi iubens famulum:
ut his poenis enecatus interiret propere,
cui fidem extorquere se non posse viderat.
64. Tum deinde Petrum videns talibus adloquitur:
'Nolo', inquit, 'arbitreris iterum eculo
te torquendum vel ignitis exurendum faculis.
65. Immo noris, quod nectendus nodis fortioribus
stipitique adplicatus luce stabis crastina
ac ferarum laniatu vitam brevi finies.'
66. Tum beatus respondendo Petrus forti pectore,
iram volens contumacis concitare iudicis,
tali voce saevientem provocat insaniam:
67. 'Cum Serenus vociteris, miror validissime,
cur tam taetro vultum geras obfuscatum nubilo,
ut mensuram pervidere propriam non valeas.
68. Esse namque te mortalem universi novimus;
et tu, velut quiddam magnum in te vicens maneat.
grandes poenas comminaris christiano populo.
69. Stulta nimis ac feroci confidens audacia,
immortalem Christi fidem de credentium cordibus
exturbari umquam posse poenis temporalibus.
70. Sacerdotem quidem Christi, quem rogare poteras,
ut pro tuis exoraret plurimis excessibus,
pugnis caesum atque vinctum mancipasti carceri.
71. De quo tamen tristi facto vero laetus gaudio
magnus ille martyr Christi modo nihil queritur,
immo rerum conditori dignas refert gratias.'
72. His auditis efferatus tormentorum arbiter
Petrum iubet catenarum comprehensum pondere
oneratum in obscuram recipi custodiam.

60,3 vincitur *ad marg.* uel visitur *R* 61,3 coici *M* 62,2 sternere *MR* 62,3 fragminibus *R*
64,1 alloquitur *P* 64,2 aequaleo *R* 65,2 applicatus *P* 68,1 Esse *corr.* Ipse *R* 68,2 uelud *R*
lateat *R Sw.* 68,3 militaris *Sw.* 69,2 credendum *R* 70,1 quam *R* 71,2 quaeritur *MP*

73. Et in cippo furibundus praecipit artissimo
plantas simul atque crura pretiosi martyris
ne abire praevaleret includendo comprimi.
74. Sed cum essent isto modo separati martyres,
celso missus visitator caeli venit culmine
ad beatum Christi testem consolandum angelus.
75. Qui dum sanctum invenisset vitro superpositum
Marcellinum sine veste nudo vinctum corpore,
Christo deo supplicantem, sicut erat solitus,
76. Solvit statim, et opertum indumentis propriis
quoquo versus praecedentem se sequendum imperat,
eo dicens perducendum, ubi Petrus fuerat.
77. Cumque esset illo ventum, verus dei nuntius,
Petro statim absoluto Marcellino praecipit,
ut se ambo praecedentem sequerentur pariter.
78. Quem sequentes intraverunt domum quandam subito,
in qua erat congregatus christianus populus,
qui per ipsos ad divinam doctrinam pervenerat.
79. Tum praecepit ille magnis angelus martyribus,
ut catervam congregatam confirmare studeant
per septena proximorum dierum volumina:
80. Ac tum demum saevienti se tyranno proferant
ostendantque parum posse illius potentiam
contra dei continentis cuncta providentiam.
81. Tum sequenti luce iussit iudex crudelissimus,
ut ministri visitarent loca, quibus martyres
clausos simul et ligatos custodiri iusserat.
82. Cumque ibi non reppertos referentes dicerent,
ire iussit et adduci una cum Artemio,
eius quoque mulierem cognomento Candidam,
83. Atque natam eorundem nuncupatam Virginem,
de qua Petrus exorcista daemonem expulerat
et purgatam regi Christo credulam reddiderat.
84. Hos adductos ille truci intuitus oculo,
diis iussit, immo taetris ut litarent larvulis,
atque sacram Christi fidem abnegando linquerent.
85. Et cum nolle pervidisset imperata facere,
iussit saevus ut ingenti rudrum congerie
more pressi noxiorum necarentur pariter.
86. Qui cum vincti ducerentur viam per Aureliam,
vident simul Marcellinum atque Petrum martyres,
et cum eis multam valde populi frequentiam.

73,1 cip..o *P* 73,2 praetiosi *M*, praeciosi *P* 78,1 quendam *R* 82,1 reppertos *M*
85,1 nollet *post corr.* nolle *M* 85,2 in ingenti *R* congeriae *R* 86,1 cum cuncti *R*

87. Quibus visis profugisse tremefactos asserunt,
qui beatos confessores catenarum pondere
praegravatos ac depressos puniendos traxerant.
88. Quos ut pii fugientes turba vidit populi,
praecurrendo festinavit praevenire pavidos,
ac mulcere cor furentum verbis coepit mitibus.
89. Sed non valens quod volebat pia plebs perficere
loco fixos retentavit, donec Christi famulus
Marcellinus obtulisset salutarem hostiam.
90. Nam in specu, quo futura sperabatur passio,
martyr Christi celebravit missarum sollemnia,
quis completis abscesserunt quos abire iusserat.
91. Tum conversi Marcellinus atque Petrus martyres,
ambo simul perfidorum alloquuntur populum.
atque tali furibundos conpellabant fame :
92. 'En vidistis quod in nostra ditione fuerat,
ut vos modo, quo vellemus, valeremus laedere.
et quos vinctos tenebatis vi ereptos tollere.
93. Sed hoc nolle christiana fecit patientia,
quam suorum inserendo famulorum sensibus
suo mites ac modestos Christus facit munere.
94. Et nunc quidem nos, superna suffragante gratia,
hinc abire poteramus, si hoc ferret animus,
vos econtra quid possitis, tandem palam dicite.'
95. Tum frendentes ac frementes satanae satellites
primo ipsum, quem trahebant, trucidant Artemium,
ense duro ferientes effecerunt martyrem.
96. Cuius neci coniunxerunt coniugem ac filiam,
quas per cryptae luminare praeceps datos obrunt
saxis simul atque magnis harenarum molibus.
97. Tum beatos adsertores veritatis alligant
Marcellinum atque Petrum, avidos martyrii.
adnectuntque catenatos arborum stipitibus,
98. Donec taetro nuntiarent tormentorum arbitri
atque ipso conperirent decernente iudice,
quali morte magni forent consumendi martyres.
99. Qui dum cuncta cognovisset gesta quaeque iusserat,
nigram iubet intra silvam sanctos duci martyres
et inibi capitalem capere sententiam.
100. Quo cum eos deduxissent daemonum satellites,
illi laeti et alacres laudantesque dominum.
locum suae passioni largiorem faciunt.

87,1 visus *corr.* visis *R* 87,3 traxerunt *corr.* rant *P* 88,3 cepit *R* 90,1 factura *corr.* futura *R*
90,2 sollemnia *R* 91,1 Tunc *R* martyres *R* 92,2 et vos *P* mundo *corr.* modo *R* 93,1 patientia *RP*
96,2 luminare *corr.* liminare *RM*, (*cf.* Rossi *Roma sott.* III, 422) 96,3 harenarem *corr.* rum *R*

101. Nam et spinas atque vepres evellebant manibus
ipsi suis, ut purgando terram puram redderent,
sacrum erat quae illorum exceptura sanguinem.
102. Tunc orantes atque pacis sibi dantes osculum,
genu flexo percussorem patienter perferunt,
ac proiecta gravi petunt caelum carnis sarcina.
103. Quorum ipse, qui eosdem magnos Christi martyres
ferro iussus iugulavit, se vidisse fassus est,
carnis vinclis absolutos evolasse spiritus,
104. Forma quasi virginali tectos veste fulgida
auro quoque radiantes ac gemmarum lumine,
angelorum coruscantum circumdatos agmine,
105. Laetabundos cum inmensa lucis affluentia
supra cuncta penetrando celsa mundi sidera
sublevatos ad aeterna caeli regna scandere.
106. Duae quaedam referuntur Romae natae feminae,
una dicta est Lucilla, Firminaque altera,
veram puris retinentes Christi fidem cordibus.
107. Quae propinquae ter beati martyris Tiburtii,
ad illius sacrosanctum assidentes tumulum,
deo gratas vigilando ducebant excubias.
108. Quibus ipse cum beatis semet comitantibus
Marcellino atque Petro manifeste rettulit
per soporem, ubi sacra iacuissent corpora.
109. Eorundem electorum atque simul admonet,
ut euntes absque mora illa statim auferant,
et in crypta suum prope curent corpus ponere.
110. Quae praeceptis obsequentes nigram silvam adeunt,
sublatosque beatorum inde portant cineres,
et in specu deponentes iusso loco tumulant.
111. Quas ad ista peragenda adiuvasse referunt
duos quosdam de sacratae sedis apostolicae
clericis, quos ordo sacer nominat acolitos.
112. Haec ut gesta referuntur retulisse adserunt
illum ipsum, qui eosdem interemit martyres,
et ab illo didicisse Damasum pontificem,
113. Cum aetate puerili per eadem tempora
sub magistro ministraret et ad magnum cresceret
rerum culmen, tunc Romana lector in ecclesia;

101,3 erant n *eraso R* 102,2 patienter *P* 103,2 fassus est *ad marg.* a fatoor *M* 104,2 radiantes *M*
 104,3 choruscantum *R* 105,1 ac fluentia *R* 106,1 rome *R* 108,2 manifesto *R* 109,1 ammonet *R*
 109,2 Robertus peccator *manus saec. X. ad marg. adscripsit R* 110,3 iussu *corr.* so *P* 111,2 *corr.*
 sacrata sede apostolica *manu poster. R* 111,3 clericos *R* 112,1 asserunt *P*, adserunt *corr.* asserunt *R*

114. Post haec cuncta memorasse ac mandasse litteris,
cum illius almae sedis obtineret apicem,
et in tota principatu polleret ecclesia¹.
115. Ille autem, qui beatos martyres percusserat,
Dorotheus cognomento, per divinam gratiam
ad baptismi sacramentum pervenisse dicitur:
116. Sacram sedem tunc regente Iulio pontifice²,
publicam simul puramque gessit paenitentiam,
atque morum probitate consequi promeruit
117. Sempiterni salvatoris salutarem gratiam
per illorum, quos percussit, beatorum martyrum
nunc et semper memorandam miram patientiam,
118. Qui de mundo triumphantes principe diabolo
in supernis collocati semper gaudent sedibus
coram Christo per aeterna saeculorum saecula.

INCIPIUNT VERSUS PER ALFABETUM COMPOSITI³.

1. Alexander urbis Romae clarus olim pontifex⁴,
quem senectus non aetatis sed mentis ornaverat⁵,
aggregavit castris Christi bellatorum milia;
2. Bellatorum invictorum, quos perfecta caritas
circumcinxit et protegit fidei sinceritas,
quosque iure spes coronat in perhenni gloria.
3. Claret cunctis, Hermen esse tali de collegio,
qui terrenae dignitatis principatum spreverat,
et pro Christo parvipendit quaeque mundi gaudia.
4. Dum supreptum namque morte carum fleret filium,
tunc sanctorum expectanda iudicat suffragia
et credendum Christo dicit caeca nutrix parvuli.

114,2 optineret *M* 114,3 ecclesiae *corr.* sia *P* 117,3 patientiam *P* 118,1 triumphantes *R*

118,3 Marcelline, tuos pariter, Petre, nosse triumphos

Percussor retulit Damaso mihi, cum puer essem.

Haec sibi carnificem rabidum mandata dedisse

Sentibus in mediis vestra ut tunc colla secaret,

⁵ Nec tumultum vestrum quisquam cognoscere posset.

Vos alacres vestris manibus fodisse sepulchra

Candidulae occulto postquam iacuisse sub antro

Postea commonitam vestra pietate Lucillam

Hic placuisse magis sanctissima condere membra.

add. P ex Actis martyrii c. 13 (Acta SS. ed. Bolland Junii I, 173).

Ex codice Bernensi 102 f. 200^r s. X (de quo cf. Hagen catalog. codd. Bernens. p. 153) descrips. II. Hagen, edidi Steinmeyer's Zeitschr. für Deutsches Altert. XXIV, 152. INCIPIUNT B post compositi verba crasa sunt QUOS PAPA GREGORIUS F(ecit). 1,1—2 mentis or in rasura 2,2 circumcinsit B 4,1 suppreptum B

1) *I. a.* 366—384. 2) *I. a.* 337—352. 3) *Hunc rhythmum incerti auctoris propter quandam similitudinem cum priore hic addere placuit.* 4) *a.* 105(?)—115(?). 5) *Alexandri Acta c. 1 (Acta SS. Mai. I, 371) invenis quidem aetate sed fide senior.*

5. Exultemus et laetemur insigni miraculo:
caeca monstrat devianti lumen vitae perpetis,
atque pandit ignoranti callem rectitudinis.
6. Fervet mentis ingens ardor, currit caeca concite,
et praefati provoluta praesulis vestigiis
mox obtatam inpetravit lucem Christo credula.
7. Gaudens ergo freta luce tunc reversa protinus
mortis praedam comprehendit consuetis umeris ¹,
atque rursus incunctanter appetit antistitem.
8. Hunc orabat lacrimosis rigans ora fletibus: ²
'Lucis', inquit, 'atque vitae praedicator, poscimus,
aufer morti, confer vitae karum nobis parvulum.
9. Iamque malo me carere luce ³ pridem reddita,
redde nobis raptum mortis faucibus infantulum ⁴,
quo patescat virtus Christi cunctis mundi partibus.'
10. Karitatis mox movetur antistes affectibus,
nec credenti denegavit quod pie petiverat,
quin petenti suscitavit abortivum filium.
11. Lactus factus Hermes extat, credere nec distulit,
immo mundi quaeque calcans, ambiens caelestia,
fontem vitae scandit sibi cunctis cum domesticis ⁵.
12. Mens fidelis et devota mensque deo dedita
praefecturam commutavit in Christi militia ⁶,
nec orrescit iam pro Iesu Hermes sanctus vincula. amen.

5,1 insignis B 6,3 obtate B 9,2 ratum B 10,1 effectibus B 10,2 ne B 10,3 qui in B
11,1 facta B distuli B 11,2 calcas B 12,3 hermen B

1) *Ib.* c. 2 imponensque mortuum filium meum in humeris suis currere coepit. 2) *Met.* XI, 419 fletibus ora rigavit. 3) *Ib.* XV, 531 luce carentia. 4) 'Domine, redeat ad me caecitas, tantummodo ut iste resuscitetur ad vivum'. 5) *Ib.* c. 1 . . ut . . praefectum urbis quoque Hermen cum uxore et sorore et filiis baptizaret, cum mille ducentis quinquaginta servis suis uxoribus quoque et filiis eorum. 6) 'ego praefecturam non perdidit sed mutavi'.

RHYTHMI DE PUGNA FONTANETICA ET DE OBITU HUGONIS ABBATIS.

Codex quondam S. Martialis Lemovicensis, nunc Parisinus 1154 saec. X, cuius scripturam Coussemaker (Hist. de l'harmonie, Planches I—V) expressit, continet pretiosum rhythmorum aevi Carolini thesaurum, neumis sive notis ex parte additis (cf. t. I, 124). In quibus exstant etiam duo qui sequuntur de Hugone abbate (f. 133) et de pugna Fontanetica (f. 136) compositi, uterque editus primum a. 1738 ab abbate Lebeuf (Recueil de divers écrits I, 165—168, 349), tum a Martino Bouquet (Recueil VII, 304, 305), ab Edelestando Duméril (Poésies populaires antér. au XII. siècle p. 249—253), a Coussemaker (l. l. 86—87, 92—93), posterior etiam a Pasumot (Maltebrun Annales des voyages XIII, 209—212 a. 1811) aliis, quos enumerare longum est.

Cum priorem rhythmum Parisino (L) soli debeamus, posterior aliis duobus codicibus et ipse traditus est: Fabariensi (F) saeculi IX. exeuntis, qui nunc in archivio Sangallensi asseruatur; a librario rudiore scripto et Kornikano (P) 124 saec. IX. Posnaniensis provinciae inter libros comitum de Dzialinski, qui carmen nostrum duabus strophis auget. Codicem b. Mariae de Fabaria reperit et contulit Ludovicus Bethmann (cf. Arch. IX, 593), Kornikanum (cf. t. I, 606) Pertz ipse. Illam usui nostro iterum Wartmann descripsit (cf. Dümmler Gesch. des Ostfränk. Reiches I, 155 n. 67), huius evolventi Sigismundus Celichowski bibliothecarius benigno animo copiam nobis dedit. Post novissimam editionem, quam Pertz in appendice Nithardi a. 1839 praebuit Parisino solo fundamento posito, inter commentationes in honorem Mommseni a. 1877 elucubratas carmen tribus codicibus adhibitis plenius foras dedit.

Angilbertus alias ignotus, qui in exercitu Hlotharii imperatoris pugnae apud Fontanetum commissae interfuit, poctam se profitetur. Strophae singulae a literis alphabeti secundum ordinem incipiunt, metrum est trochaicum, Hugo abbas trimetris iambicis addito post ternos versus dactylo cum spondeo celebratur.

Rhythmum de pugna Fontanetensi¹ in linguam vernaculam vertit Geroldus Meyer de Knouau (Ueber Nithards vier Bücher Geschichten p. 139, Leipz. 1866).

1) In codice Orosii Parisino 9665 f. 212^r saeculi IX. haec adduntur: Anno ab incarnatione domini DCCCXLI Rotomagus civitas mense Maio a Nortmannis incensa. Tunc bellum mense Iunio apud Fontan. inter Francos satis horrendum fuit.

VERSUS DE BELLA QUAE FUIT ACTA FONTANETO¹.841
Iuni. 25.

1. Aurora cum primo mane tetram noctem dividet,
Sabbatum non illud fuit², sed Saturni dolium,
de fraterna rupta pace gaudet demon impius.
2. Bella clamat, hinc et inde pugna gravis oritur,
frater fratri mortem parat, nepoti avunculus;
filius nec patri suo exhibet quod meruit.
3. Caedes nulla peior fuit campo nec in Marcio;
fracta est lex christianorum sanguinis proluvio,
unde manus inferorum, gaudet gula Cerberi.
4. Dextera prepotens dei protexit Hlotharium,
victor ille manu sua pugnavitque fortiter:
ceteri si sic pugnassent, mox foret concordia.
5. Ecce olim velut Iudas salvatorem tradidit,
sic te, rex, tuique duces tradiderunt gladio:
esto cautus, ne frauderis agnus lupo previo.
6. Fontaneto fontem dicunt, villam quoque rustici,
ubi strages et ruina Francorum de sanguine:
orrent campi, orrent silvae, orrent ipsi paludes.
7. Gramen illud ros et ymber nec humectat pluvia³,
in quo fortes ceciderunt, proelio doctissimi,
pater, mater, soror, frater, quos amici fleverant.
8. Hoc autem scelus peractum, quod descripsi ritmice,
Angelbertus ego vidi pugnansque cum aliis,
solus de multis remansi prima frontis acie.
9. Ima vallis retrospexi, verticemque iuieri⁴,
ubi suos inimicos rex fortis Hlotharius⁵
expugnabat fugientes usque forum rivuli⁶.

Versus — Fontaneto *L*, titulum omittunt *PF* 1,1 tetra nocte *F*, tetra noctis *P* diuidens *L*,
diuidens *F* 1,2 sabbatum *F*, sabbati *P* nec illo *F* doleo *FP* 2,1 clamant *LP* 2,2 nepotis
avunculis *F* 2,3 exiuit *F* 3,1 Caedes *L*, Cedens *F* campo in quo maxime *P*, camponesque
mahina *F* 3,2 facta est nex *L* sanguis hic profluit *P*, sanguinem preluuium *F*, sanguine proluuius *corr.*
proluuii *L* 3,3 unda manans *P*, inde manens *F* inferorum *L* ceruere *F* 4,1 Dexteraque potens *F*
Dextera potentis *P*, lotorio *P*, ludharario *F* 4,2 manus suas *F* 4,3 ceteris set si pugnasset mox
et sit *F*, foret uictoria *P* 5,1 uelut olim *F*, uelud *P* tradedit *F* 5,2 si te res tuique ducis *F*
5,3 cautum *F* preuius *P*, predius *F* 6,1 Fontanella *P*, Fontanete *F* fonte *F* uilla *F* rustice *PF*
6,2 in qua *L* strauit *F*, trahens *P* et ruine *L*, ad ruinam *P* franchorum de sanguine *P*, de francorum sanguini-
nem *F* 6,3 silue *LL* 7,1 nec ymber *P*, et imber *F* umecta *P*, humectet *L*, me cum edit *F* 7,2 ubi *F*
prelio *P*, prelia doctissima *F* 7,3 matri *P*, frater *F* fratri *P*, mater soror *F* fleuerat *F*, plangent illos qui
fuerunt illo casu mortui *L* 8,1 Hoc scelus hinc et inde quod uero describitur *P*, *om. F* 8,2 engelbertus *P*
8,3 fontis *L*, hangelbertus non remansit prima fontes acie *F infra* 9 *om. F* 9,1 retrospexi in uallis
cacumine *P* 9,2 uidit suos *P* lotarius *P* 9,3 debellabat fugienter *P* foras riulum *P*

1) Fontenoy en Puisaye. 2) Ann. Laubac. (SS. I, 15) die sabbati. 3) Cf. Paulini versus de
Herico duce 8,3 (*L*, 132) vos super umquam imber, ros nec pluvia | descendant. 4) *i. e. iugeri, iugi*
Pertz. 5) Cf. Agnelli liber pontific. eccl. Ravennatis c. 174 (SS. rer. Langobard. 389) Bella solus vicit
(*sc. Lotharius*) sed sui omnes terga dederunt. 6) Nithardi Histor. II c. 10 super rivolum Burgundionum.

10. Karoli de parte vero, Hludovici pariter
alpent campi vestimentis mortuorum lineis,
velut solent in autumnno albescere avibus.
11. Laude pugna non est digna, nec canatur melode.
Oriens, meridianus, Occidens et Aquilo
plangent illos qui fuerunt illic casu mortui.
12. Maledicta dies illa, nec in anni circulo
numeretur, sed radatur ab omni memoria,
iubar solis illi desit, aurora crepusculo.
13. Noxque illa, nox amara, noxque dura nimium.
in qua fortes ceciderunt, proelio doctissimi,
pater, mater, soror, frater, quos amici fleverant.
14. Ó luctum atque lamentum! nudati sunt mortui,
horum carnes vultur, corvus, lupus vorant acriter:
orrent, carent sepulturis, vanum iacet cadaver.
15. Ploratum et ululatum nec describo amplius:
unusquisque quantum potest restringatque lacrimas,
pro illorum animabus deprecemur dominum.

841
Iuni. 25.

PLANCTUS UGONI ABBATIS.

1. Hug dulce nomen, Hug propago nobilis
Karli potentis ac sereni principis¹,
insons sub armis tam repente soncius
occubuisti.
2. Sed cur adire Karolum² presumeres,
quem Hludovicus, imperator inclitus,
regem libenter visus est ex filio
constituuisse?
3. Sed non ob hoc tu perforandus lanceis,
nec membra tua lanianda fuerant,
cum plus prodesse quam nocere cuique
semper amares.
4. Nam rex Pipinus³ lacrimasse dicitur,
cum te vidisset ullis absque vestibis
nudum iacere turpiter in medio
pulvere campi⁴.

844
Iuni. 14.

10,1 Carlus de uero parte *F* hac ludonici *P*, ludouicus *F* 10,2 albesunt *PF*, albescebant *L*
campes *P* uestes mortuorum lineas *L*, mortuorum uestimenta lineas *F* 10,3 uelud *P* de auibus *P*,
hangelbertus etc. *P* (cf. *supra*) 11—15 om. *P* 11,1 nec cantus melodie *P* 11,2 ab aquilo *L*
11,3 plangent *L* tali pena mortui *P* 12,1 Maledictus ille dies *P* annis *P* circuli *L* 12,3 nec
illustrat horrore crepusculum *P* 13,1 Nox et sequens dies illam *P* dira *P* 13,2 nox illaque planetum
mixta et dolore pariter *P* 13,3 hic obit et ille gemit cum in grani penuria *P* 14 et 15 om. *L*
14,2 illorum carnes *P* 14,3 uano *P* || 1,3 saucius con. *Dum.* 3,1 laceis *L* 4,2 nidisset *L*

1) *Caroli M. et Reginae concubinae filius, Drogonis germanus, cf. Einhardi V. Caroli c. 18.*
2) *Calrum.* 3) *iunior.* 4) *Cf. Prudentii ann. Bertin., Ruodolphi ann. Fuld., Laubac. 846. Blandiniens.*
844, *Xantens., St. Germani min. 845; S. Quintini Viromand. 844 (SS. IV, 3, 23. XVI. 507), Polceini Gesta*
abbat. S. Bertini c. 57 (SS. XIII, 618); Aen. XI, 908 pulvere campos.

5. Quin immo de te subsecutus addidit:
'Hunc si vidissem sospitem nunc corpore,
talenta centum non placerent aurea
hoc michi quantum!
6. Karroff¹ oneste collocetur tumulo,
de quo sacerdos extitit ac monachus,
et ubi vivens postulavit mortuum
se sepeliri'.
7. O quam venustam, quamque pulcram speciem
circumferebas, omnibus pre ceteris,
cum plus prodesse quam nocere cuique
semper amares.
8. Non crimen ullum, non rapinam quamlibet
tu perpetrasses, cum fores mitissimus,
cum plus prodesse, quam nocere cuique
semper amares.

6,2 ha monachus *L* 8,2 te perpetrasse *L*, corr. *Dumeril*

1) *Charroux en Poitou.*

CARMEN DE EXORDIO GENTIS FRANCORUM.

Codex Parisinus 8303, quondam Colbertinus 5462, saeculi X. continet post Festum Avienum et carmina, quae Columbano cuidam attribuentur (cf. t. I, 165), f. 20—23 versus hexametros 146 de primordiis gentis Francorum conditos, quibus stemmate Carolorum¹ pedestri sermone conscripto omnis materia praebetur. Cum poeta Carolum Calvum optimae spei iuvenem alloquatur², haud multo post regnum ab eo susceptum scripsisse probabile est, i. e. anno circiter 844. Quem non diversum fuisse a Flaviano diacono, cuius carminum catalogus Cluniacensis monasterii meminit³, coniectura admodum dubia est. In Vergilii et Ovidii poematibus satis versatus fuit.

Ex codice unico ediderunt poetam nostrum primus a. 1644 Thomas Aquinas Carmelita 'Carmen auctoris incerti de origine atque primordiis gentis Francorum', a. 1646 Bouchet, Preuves de la véritable origine de la maison de France p. 32, Chifflet Vindiciae Hispanicae p. 431—435, Bouquet Recueil III, 677—681, denique libro Parisino iterum adhibito nonnullisque correctis Pertz SS. II, 312—313. Codicem ipse denuo contuli.

ORIGO ET EXORDIUM GENTIS FRANCORUM.

Clara tibi celsae referam primordia gentis⁴,
Karole, tantorum titulis insignis avorum,
Quos pietate probos, meritis actuque verendos.
Conspicuos armis⁵, firmos et foedere pacis
5 Collocat in solium rerum regumque creator.
Iure, legens veteres proavos ab origine reges⁶,
Sis decus omne tuis⁷, unusque habearis et omnes.
Hos referens armis, illos pietate secundans⁸.

⁷ abearis P

1) *Hanc domus Carolingicae genealogiam ediderunt Pertz SS. II, 308 et Waitz SS. XIII, 245: ipse poeta noster prosam laudat v. 9 et 47.* 2) *Cf. v. 2, 45, 124. Bonnell (Anfänge des karoling. Hauses p. 6) poetam Carolo in regno modo suscepto gratulatum esse coniecit, quia cum in avis tantum laudat.* 3) *Delisle le cabinet des mss. II, 479 n. 535: Volumen in quo continetur liber Flaviani diaconi ad Lotharium imperatorem versifice de laude eiusdem et aliorum de quorum progenie descendit et de veteri et novo testamento. Fortasse is, qui hunc catalogum conscripsit, Carolum cum Hlothario confudit, cf. v. 142 sqq. carminis nostri, in quibus poeta historiam euangelicam se cantaturum esse pollicetur.* 4) *Ov. Ep. XVI, 57 Phrygiae late primordia gentis | ... refer.* 5) *Trist. III, 1, 33 armis | Conspicuos.* 6) *Aen. VII, 181 aliique ab origine reges.* 7) *Ecl. V, 34 Tu decus omne tuis.* 8) *Aen. VI, 403, 769 pariter pietate vel armis | Egregius.*

Cum tibi prosa tuam celebraret in ordine gentem.
 10 Versibus hanc nostrae libuit cecinisse Camenae,
 Ut sine lege, probis quae non est indita, vivens,
 Et cum lege dei felix serveris in aevum.
 Incipe¹: caesareas versemus ab ordine cunas;
 Ille iubet, parere decet te, fistula nostra.
 15 Quae celebranda forent promissis intulit ipse;
 Quae tibi sunt comperta, modo tu carmine pande².
 Aurea cum totum regnaret Roma per orbem³
 Consiliis, sublime caput solempniter astris
 Extulit⁴, ac tonitru sonuit per climata mundi,
 20 Horrida permiscens nimboſis fulmina bellis⁵,
 Gallia tunc tanto tremuit concussa fragore⁶,
 In medioque sui tenuit tum forte senatum,
 E senibus natu sapiens quem Roma coegit:
 Ipsa feros inter referens moderamina mores,
 25 Procubuit tandem multo de sanguine⁷ fessa,
 Romanosque senes licet indignata recepit.
 Surgit ab his igitur nitido cum vertice splendor,
 Lucifer ut reliquis assurgit blandior astris⁸,
 Ansbertus, generis portans insignia clari,
 30 Nobilius sed corde iubar specimenque rependens,
 Dives opum largusque⁹ manu fulgebat in auro.
 Bellipotens tunc dura tui, Hlotharius, arma¹⁰
 Sceptraque victrici retinebat sorte valenter
 Francia, nomen habens proprio de nomine facti¹¹.
 35 Huius erat plenis iam filia nubilis annis¹²,
 Roma, tibi claros quae posset ferre nepotes.
 Copulat hanc thalamo vir dives et inclitus ille:
 Nomen erat Blithild, multorum linea regum.
 Sic igitur, sic, Roma, tuos adcesce triumphos:
 40 Iunge quod aeterno maneat sub foedere pignus.
 Viderat hoc certe domini sententia longe,
 Conubio tali proles quod surgeret alta,
 Quae Romam ditione sua proscriberet amplam,
 Francorumque simul duras agitarret habenas¹³.
 45 Tu iuvenis, tu pulcher eras in semine tali,
 Karole, multorum non inprovisae laborum.

35 nobilis P 37 thalamo h delete P

1) Cf. *Ecl. VIII*, 21 Incipe Maenaios mecum, mea tibia, versus. 2) Cf. *Aen. VII*, 641, X, 163 Pandite nunc Heliconae, deae. 3) *Art. Am. III*, 113 aurea Roma; *Aen. I*, 457 totum volgata per orbem.
 4) *Ecl. I*, 25 alias inter caput extulit urbes; *Georg. II*, 341 duris caput extulit arvis; *IV*, 352; *Aen. I*, 127.
 5) *Aen. VI*, 843 fulmina belli. 6) *Venanti C. VIII*, 3,10 concutit astra fragor. 7) *Aen. II*, 551; *XI*, 418 Procubuit moriens, 421 cum multo . . | Sanguine. 8) Cf. *Aen. VIII*, 587 Pallas . . 589 Qualis . . Lucifer . . | Quem Venus ante alios astrorum diligit ignes; *II*, 801 surgebat Lucifer. 9) *Aen. I*, 14, *II*, 22 dives opum, *XI*, 338 Largus opum. 10) *Ov. Ep. XIII*, 40 dura . . arma. 11) *Isidor. Etym. IX*, 2, 101 Alii eos (sc. Francos) a feritate morum nuncupatos existimant; *Aen. III*, 18 meo nomen de nomine fingo. 12) *Aen. VII*, 52 filia . . | . . iam plenis nubilis annis; *Rem.* 571 filia nubilis. 13) *Met. VII*, 221 manibusque leves agitavit habenas.

Denique sic generis testatur in ordine prosa.
 Et regale duces paulatim nomen adornant.
 Suscipit Ansbertus clara de coniuge natos
 50 Tres, et nata fuit felici dote virago.
 E quibus Arnoldum primogenitum vocitavit,
 Feriolum sic deinde videns iubet esse secundum.
 Tertius assurgit Modericus in ordine frater,
 Quarta puella dei Tharsicia dicere, semper
 55 Quis honor atque decus, pandam, memorabile mansit.
 Praesul eras, sed martyr ades, Feriole perempte,
 Sanguine foeda¹ tuo testatur Utecia palmam,
 Quae retinet cineres, repetit sed spiritus astra².
 Tu quoque fraternos, Moderice, imitaris honores,
 60 Iuris apostolici culmen sublimiter ornans.
 Harisido confessor obis ibidemque quiescis.
 Multaque pro meritis Christi miracula virtus
 Est operata tuis; servantur et hactenus ista.
 Virgo dei castis adolens altaria donis³,
 65 Virgineumque decus servans Tharsicia fructu
 Centeno cumulata tenet memorabile nomen⁴
 Rodinis, et cuius praestas insignia, Christe,
 Pro meritis fieri iugiter; nam mortua fertur
 Ad superos, mirum dictu, revocasse cadaver.
 70 Accipe, virginitas, dignam pro munere laudem,
 Et potiora vale, dum mortua cerneris esse;
 Virginis hoc nullo potuit de semine natus.
 Vos quia celsorum cumulastis regna deorum,
 Et tria scripsistis caelesti nomina libro,
 75 Tu, benedicte, dabis subolem, Harnolde, beatam,
 Quae teneat terras, quae caelum vertice tangat⁵,
 Quae iuvenem nostrum hinc usque ad sidera tollat⁶.
 Te genitore piis Harnulfus moribus exit,
 Pontificisque gradum meritis sortitur et actu.
 80 Hoc patre Flodulfus superas despexerat auras⁷,
 Iura sacerdotii patris de more frequentans
 Filius, atque gradum tenuit⁸ de more paternum.
 Huic erat Anschisus frater, memorabilis aevo⁹,
 Viribus infractis¹⁰ surgit quo patre Pipinus,
 85 Pipinusque virum genuit cognomine Karlum.
 Karole, tu regem referes in stirpe Pipinum,
 Pipinusque senex Karolum de moribus offert.

55 honorisque *P*, atque *edd.* 56 adferriole *P*, *corr. edd.* 61 confessoro bis *P* 64 adrens *P*,
 adolens *edd.* 65 Uirgeneumque *corr.* gineumque *P* 72 femine *P*, semine *corr.* *Pertz* 77 tollot *P*

1) *Aen. II*, 502 Sanguine foedantem; *Met. VII*, 845 foedantem sanguine. 2) *Venanti C. IV*,
 4,17 petit astra; 5,6 spiritus astra colit. 3) *Aen. VII*, 71 castis adolet dum altaria taedis, | . . . Lavinia
 virgo. 4) *Aen. II*, 583; *Met. X*, 608 memorabile nomen. 5) *Met. VII*, 61 vertice sidera tangam.
 6) *Aen. I*, 103 ad sidera tollit; *Fast. II*, 75 tollens ad sidera voltum. * 7) *Georg. IV*, 486 superas
 veniebat ad auras, *cf. Aen. VII*, 768. 8) *Fast. VI*, 398 sustinuitque gradum. 9) *Cf. infra v. 88*.
 10) *Aen. IX*, 499 infractae . . . vires.

Hic vir, hic est nobis¹ toto laudabilis aevo².
 Suscitet hic validas in te, sua viscera, vires³,
 90 Optime rex noster, nomenque insigniter aptet!
 Huius in optentu breviabo magna relatu⁴.
 Accesiam Christi puro veneratus amore
 Ornavit, coluit semper, provexit et auxit.
 Finibus a longis sophia te, Francia, compsit.
 95 Belliger indomitas devincens undique gentes⁵
 Transtulit ad formam sanctae pietatis honestam;
 Aut sibi subiectos faciens servire tonanti
 Finibus in propriis firmos sub foedere pacis,
 Inde vel evulsos latum transmisit in orbem⁶.
 100 Saxo dira fremens⁷, poteris tu dicere vera,
 Mitia qui miti modo subdis colla⁸ potenti.
 Hunc, quid insanos iuvat cumulasse labores⁹?
 Huius in aspectu vires cecidere superbae¹⁰,
 Et semel attritae nequeunt consurgere demum.
 105 Vidit et extimuit vacuis Nortmannus harenis
 Arma ducis, haesitque mari, nec litora vastat¹¹,
 Qui mea regna modo ferro populatur et igni¹².
 Historiae pandent reliquas ex ordine gentes¹³,
 Quas avus ille tuus sensu perfregit et armis.
 110 Hic senium longa produxit pace dierum,
 Nomen habens astris liquit memorabile¹⁴ terris.
 Filius hinc scandit solium Hludvicus avitum¹⁵.
 Pacificus cultorque dei, patiensque laborum¹⁶.
 Digna ferens, indigna¹⁷ simul clementior extat,
 115 Sanguinis immunem retinens a funere dextram.
 Hic decreta patris Benedicti lege tenenda¹⁸
 Sancit, et antiquae renovat legalia normae,
 Cuius erat fautor devota mente fideque.
 Multa sub imperio passum discrimina linquo,
 120 Ultio quae forsitan redivivo tempore punit
 Iusta dei, montesque cadunt vallesque levantur¹⁹.
 Post ubi multiplices complevit in orbe labores,
 Transiit ad Christum, vitamque remisit in astra²⁰.

94 sophia P

98 firmo con. Pertz

105 harenas P

123 Trasiit P

1) *Aen. VI*, 792 Hic vir, hic est tibi. 2) *Venant. Fortun. Carm. III*, 9, 39 toto venerabilis aevo; *Trist. V*, 14, 35 longo . . laudabilis aevo. 3) *Aen. V*, 454 vim suscitatur ira; *Trist. I*, 5, 72 Invalidae vires. 4) *Aen. IX*, 595, *Met. IV*, 792 digna relatu. 5) *Fast. III*, 720 domitas gentes. 6) *Met. V*, 481 latum vulgata per orbem. 7) *Aen. X*, 572 dira frementem. 8) *Venanti Carm. III*, 30, 7 Subdere colla decet. 9) *Ecl. X*, 22 Galle, quid insanis; *Aen. VI*, 135 insano iuvat indulgere labori. 10) *Ib. XI*, 539 viresque superbae. 11) *Ex Ponto I*, 2, 84 smiliti arma timet; *Met. VIII*, 6 Lelegeia litora vastat. 12) *Amor. I*, 6, 57 ferroque ignique paratior. 13) *Aen. VIII*, 722 longo ordine gentes. 14) *Cf. supra v. 66*. 15) *Aen. VII*, 169; *Met. VI*, 650 sedens solio . . avito. 16) *Met. VII*, 656; *Trist. I*, 5, 71 patiensque laborum. 17) *Aen. IX*, 595 digna atque indigna. 18) *Ib. XII*, 819 lege tenetur. 19) *Isai. 40*, 4 Omnis vallis exultabit et omnis mons et collis humiliabitur. 20) *Aen. V*, 519 vitamque reliquit in astris.

Tu modo, quem robur regni comitatur ab annis,
 125 Karole, scande thronum, regum successor avorum,
 In medioque tenens aeque discrimine libram¹,
 Hinc avus, hinc genitor vires moresque ministrent²;
 Karolus invicto feriat mucrone³ rebelles,
 Hludvicus foveat devota mente sodales.
 130 Arma tibi David durum consciscat in hostem,
 At Salomon carum semper coniungat amicum.
 His eris illesus dextra levaeque⁴ magistris,
 Consilio tutus, prudenti pectore cautus.
 Cum scribenda tibi fuerint insignia gesta,
 135 Et matura suis aetas adoleverit annis⁵,
 Prosequar⁶ ulterius. Iam, carmina parcite⁷, venit.
 Cum teneam praeclara quidem fastigia rerum⁸,
 Quae decus et nomen celebrant animosque viriles⁹,
 Et tibi festivis applaudunt rite choreis¹⁰;
 140 Ut tamen ad finem fuerint deducta, citentur.
 Alta iubet nunc alta sequi sapientia vestri,
 Scilicet ut Christi referam miracula¹¹ versu,
 Dictaque vel hominis forma, vel scripta leonis,
 Aut vituli specie, pennis aquilaeve rapacis,
 145 Quattuor en libros numero meritoque sacratos
 Percurrent celeres, domino praestante, Camenae.

EXPLICIT CARMEN DE ORIGINE ATQUE PRIMORDIIS GENTIS FRANCORUM
 IN HONORE DOMNI KAROLI^a REGIS.

127 in genitor *P*, hinc *edd.* 139 choreis *P* ^a karori *P*

1) *Med. Fac.* 71 habeant aeque discrimine libras. 2) *Aen. IX*, 764 vires animumque ministrat; *XI*, 71 viresque ministrat. 3) *Ib. XII*, 511 Hunc mucrone ferit. 4) *Aen. I*, 611, *VI*, 48 dextra laevaue. 5) *Aen. XII*, 438 mox cum matura adoleverit aetas; *Fast. V*, 175 virtus annis adolevit
 6) *Georg. III*, 339 versu | Prosequar. 7) *Aen. XII*, 693 Parcite iam, Rutuli. 8) *Aen. I*, 342 sed summa sequar fastigia rerum. 9) *Aen. III*, 342 animosque viriles. 10) *Ib. VI*, 644 Pars . . . plaudunt choreas. 11) *Sedulii Carmen pasch. I*, taceam miracula Christi.

VERSUS DE EVERSIONE MONASTERII GLONNENSIS.

Codex donationum vetustarum monasterii Glonnensis sive Sancti Florentii, qui Niger nuncupatur, saeculo XI. medio scriptus, continet inter chartas regum aliorumque benefactorum f. 6—8 versiculos de coenobii illius incendio per Nomenoium, Brittonum ducem facto. Quo tempore hoc evenerit, auctoribus aequalibus ea de re tacentibus¹, certo definiri non potest. Exstat quidem praeceptum a Carolo rege datum², in quo haec de eadem calamitate referuntur: (idem locus) a rebeli nostro crudelissimo Nomenoio Britone nostri odii causa incensus est et plurimae tum possessiones invasae; licet ipse impius percussus ab eodem sancto multas pecunias ad restaurandum tribuerit, nosque illum persequentes et nimium pro hac causa dolentes eidem loco plurima contulimus etc., sed ad quem annum haec pertineant minime liquet³. Post annum 848⁴ et ante annum 851, quo Nomenoius obiit, Glonna incensa sit opus est.

Poeta, nisi fallor, aequalis⁵ et ex ipso sancti Florentii monasterio fortasse oriundus eversionem eius dimetris iambicis⁶ deploravit. Carmen eius Mabillon primus a. 1704 edidit (Annal. ord. S. Bened. II, 753), tum repetiverunt Bollandiani (Acta Sanctor. Sept. VI, 415), Lobineau (Histoire de Bretagne II, 49), Bouquet (Recueil VII, 306), Duméril (Poésies popul. lat. anter. au XII siècle 255—261), denique libro nigro in Angliam vendito et in bibliothecam Philippsianam, quae nunc Cheltenhami servatur, recepto, dominus Pitru, qui et codicem accurate contulit et notas strophis prioribus XXIV additas imprimendas curavit (Archives des missions scientifiques t. IV, 180—184, Paris 1856). De codice, quem periisse viri docti Gallici crediderant, in Anglia denuo invento, Marchegay iam antea retulit (Bibliothèque de l'école des chartes sér. IV, 1, 127—131).

1) Cum Prudentius (SS. I, 444) ad annum 849 referat: Nomenogius Brito consueta perfidia Andegavis et vicina eis circumquaque loca invadit, ad sancti Florentii quoque monasterium haec fortasse pertinent. Quod coenobium mense Iunio anni 853 a Normannis flammis datum esse et Prudentius et auctor annalium Engolismensium referunt. 2) Bouquet Recueil VIII, 501 anno nono regis. Monachus, qui saeculo XI. historiam eversionis monasterii S. Florentii scripsit (Martene et Durand Thesaur. ampliss. III, 843), ex carmine nostro hausisse videtur. 3) Si annalibus Engolismensibus fides habenda est, Carolus Nomenoio vivo ter Britanniam cum exercitu adiit, annis 843, 845, 850, anno vero 846, Prudentio teste, pacem cum eo fecit. 4) In diplomate, quod Carolus a. 848 Didoni abbati dedit (Bouquet VIII, 495), de incendio omnino silet. In epistola synodica auctumno anni 849 ad Nomenoium data (Lupi opp. ed. Baluze p. 126) commemorantur modo incerto templa dei partim destructa, partim incensa. 5) Mabillonius . . rhythmum editum existimat, per eadem tempora haud ita dudum scilicet post restauratum a Carolo Calvo monasterium. Et sane cum auctor ultimis versiculis ad gaudium incitet Glonnenses, ac de solo Nomenoio conquestus ante, nullam mentionem ingerat de altera monasterii eversione paulo post a Normannis patrata, satis probata mihi videtur ista opinio. BOLL. 6) Cf. de metro W. Meyer Spürensem (Sitzungsber. der philol. Cl. der Münchner Akad. a. 1882 I, 96).

1. Dulces modos¹ et carmina praebere, lyra Threicia², c. 848—850
commota quis cacumina planxere yperborea.
2. Montes simulque flumina illa putent nunc Orphea,
respondeantque, carmina silvae canant melliflua.
3. Gravis det organum tuba; alte resultet fistula:
omnis canat armonia; det philomela cantica.
4. Olim nitens clarissima, terrisque famosissima
sancti patris basilica Florentii praecipua;
5. Sensit fera incendia a gente crudelissima
vere bruta Britannica. Lugete cuncti talia!
6. Omnis enim cum Gallia Florentii suffragia
deposceret tunc cernua, contempsit haec gens impia.
7. Olim pius rex Karolus magnus ac potentissimus
fecit locum devotius pro beati virtutibus.
8. Terris datis foecundibus auxit honorem largius³,
et praebuit tunc vasculum coena dei magnificum.
9. Per hunc fugatur saepius infirmitas languentibus,
et sanitas fidelibus praestatur ex hoc protinus.
10. Post imperans Hludovicus, magni Karoli filius,
ipsum locum benignius colit piis ornatibus⁴.
11. Qui filiis rebellibus concussus, altis fluctibus
et Franciam turbantibus regnum reliquit mortuus.
12. His quattuor mox partibus regnum sibi secantibus.
pro Francia iurgantibus bellum fuit horridius⁵.
13. Imperio sic turbido crescit malorum factio:
surgensque tunc dissensio permiscet omnes iurgio.
14. Invadit alter socios; crescunt mali super bonos:
tirannus omnis infremuit; dantur honores impio:
15. Fit plurima vastatio, sanctis locis praedatio,
cunctis bonis turbatio, rerum simul confusio.
16. Quidam fuit hoc tempore Nemenoius nomine,
pauper prius progenie agrum colebat vomere⁶.
17. Sed repperit largissimum thesaurum terrae conditum,
quo plurimorum divitum iunxit sibi solatium.
18. Dehinc per artem fallere coepitque mox succrescere,
donec super cunctos ope transcenderet potentiae.

8,1 foecundius *coni. Bollandiani* 14,2 tirannus infremit omnes impio dantur honores *corr. Dumeril*

1) *Fast. I, 444* dulces . . . modos. 2) *Or. Ep. III, 118* Threiciam . . . lyram; *cf. Met. XI, 1 sqq.*
3) *Cf. Caroli Calvi diploma a. 849 (?) datum (Bouquet Recueil VIII, 501)* eum constet eundem locum a patre
mem. Carolo avo nostro praeclearis aedificiis et plurimis possessionibus nobilitatum. 4) *Cf. Hludowici*
diploma a. 824 Froberto abbati datum (Mabillon Ann. II, 739. Sickel Acta Ludowici 208). 5) *Pugnam*
Fontaneticam dicit poeta, cf. donationem a Nominoe factam in illo anno quando pugnavit Hlotarius
cum fratribus suis et ceciderunt multa millia in illo certamine (de Courson Cartulaire de Redon p. 359).
6) *De Nomenoi origine nihil constat.*

- c. 848—850
19. Sic ergo discordantibus Francis simul cum regibus,
cum caeteris rebellibus¹ fit Karolo contrarius.
 20. Hic Karolus cum fratribus² bellum gerebat saepius,
nec praevalabat hostibus tantis repulsus cladibus.
 21. Confidit unde impius, praedas agit Nemenoius,
instando Redonensibus simulque Nannetensibus³.
 22. Deinde Pictavensium trans Ligerim manentium
pagum petit Medalgicum⁴, Glomnam locum pulcherrimum.
 23. Turmam vocat monachicam multamque dat pecuniam,
iubet suam mox statuam effigiari splendidam,
 24. Quam ponerent pinnaculo ad Orientem patulo,
signum quod esset, Karolum se non timere dominum.
 25. Illi statim regi suo haec pertulerunt Karolo,
qui audiens superbiam miratus est audaciam.
 26. Tunc iussit ut pecuniam sibi disponerent totam,
illius albo lapide sculpta visus imagine,
 27. Quam ponerent pinnaculo ad Orientem patulo,
signum foret quod impio se subiugandum Karolo.
 28. Iratus ille talibus locum petit velocius;
praedas iubet militibus; accendit ignem protinus.
 29. Flammas ubique Brittones mox inferunt ira truces:
sanctus locus comburitur, tantum decus consumitur.
 30. Heu me, dolores patriae, heu me! honores gloriae
quam novit orbis pristinae! heu me! fluunt nunc lacrimae.
 31. Tunc excitatus caelitus sanctus adest Florentius,
respexit inflammantibus locum suum Brittonibus.
 32. O quanta esset ultio, si non foret permissio!
percussus est sed impius⁵ debilitatis pedibus.
 33. Precatur indulgentiam, redire posset patriam:
reversus ad Britanniam dat nimiam pecuniam.
 34. Abbas erat Dido bonus regi Karolo proximus⁶,
qui convocatis fratribus regem petit quantocius.

26,1 totam sibi disponerent C; corr. Dumeril

33,1 possit corr. Dumeril

33,2 nimiam dat C

1) *Lamberto, comite Nannetensi et Warnario fratre eius.* 2) *Cum Hludowico anno demum 853—854 inimicitiae ei intercesserunt, mira igitur sunt, quae Carolus in diplomate supra laudato de quorundam insidiis dicit ad Ludowicum regem defectionem meditantium.* 3) *Ann. Engolism.* 850 (SS. II, 253, XVI, 486) Nemenoius Redones et Nametis capiens partem murorum portasque earum destruxit; *Chron. Fontanell.* (SS. II, 303). 4) *Mauge*; cf. *Caroli regis dipl. (Bouquet VIII, 501)* Didone Pictaviensi, cuius praesulatus subiacet pagus Medalgicus, in quo supradictus locus situs est. 5) *Ann. Engolism. (l. l.)* 851 Nemenoius iubente deo ab angelo iniquitatis Nonis Marciis percussus interiit; *Chron. Fontanell.*; *Prudentii Ann. Bertin.* 851 (SS. I, 445); *Reginon. Chron.* 862 (SS. I, 571). 6) Cf. *Caroli regis diploma a. 848 datum (Bouquet Recueil VIII, 495)* venerabili viro nobisque satis amabili et dilecto Didone abbate.

35. Exponit iras Brittonum magnum scelus crudelium: c. 848—850
tunc rex dolens in pectore quaerit vicem mox reddere.
36. Hinc Andegavam protinus urbem petit tristissimus,
dat abbatiam loculi sancto Iohanni dediti¹.
37. Sed hoc parum visum fuit moxque alteram tradidit
sancti Gundulfi nomine², quae partibus est Franciae.
38. Magnis datis muneribus circa locum fit sedulus,
restituit nunc felicius decorat atque pulchrius.
39. Gaudete cuncti cordibus, cantate magnis vocibus,
sancte Florenti, quaesumus, adesto nobis caelitus, Amen.
-

36,2 ioanni *edd.* 39,1 cunc *C, corr. Pitra*

1) *Cf. Caroli diploma (l. l. p. 501)* abbatiam sancti Ioannis in pago Andegavensi et quosdam fiscos adjacentes. 2) *Caroli diploma a. 866 datum (l. l. p. 597)* cellam secus fluvium Ligerim in pago Biturico, quae dicitur Nobiliacus, quemadmodum praedecessori illius Didoni quondam abbati nos fecisse cognoscitur, in qua cellula sanctus Gundulfus reverenter colitur humatus (*nunc Nouaillé*).

CARMEN DE AQUILEGIA NUMQUAM RESTAURANDA.

Ex codice Vindobonensi 891 (Philol. 425) saec. X. Stephanus Endlicher duo carmina diverso metro composita ad Aquileiam civitatem pertinentia a. 1836 primus edidit in catalogo codicum philologicorum p. 298—302, libro ipso accuratius descripto. Cuius editionem hic illic emendatam ac notis doctis illustratam Edelestandus Duméril a. 1843 repetivit (Poésies popul. lat. p. 234, 261). Postquam horum carminum prius, quo de Aquileiae eversione agitur, iam in primo huius sylloges tomo (p. 142—144) recepimus, posterius nunc sequatur a poeta admodum barbaro ad rationem alphabeticam versibus trochaicis, quorum trini stropham efficiunt, conditum. Qui Venetia fortasse oriundus iura a patriarchis Aquileiensibus in Gradum insulam atque episcopatus Istriae revindicata acerrime impugnat, ideoque alteri carmini antiquiori titulum Versus de destructione Aquilegiae numquam restaurandae ex suo addidisse videtur. Quamquam concilium a. 827 Mantuae convocatum Maxentio patriarchae, in quem poeta vehementer invehitur, iura pristina restituerat¹, quae etiam Hludowicus II. imperator Theutmaro patriarchae iterum confirmavit², multum tamen abfuit, ut episcopi Gradenses decretis illis revera obtemperarent. Si codicis satis vitiose scripti verba strophae 24. retinenda essent, carmen iis annis compositum esse oporteret, quibus Hlotharius et Hludowicus II. filius eius natu maior dignitate imperatoria simul fungebantur i. e. intra annos 844—855. Duorum certe imperatorum fidem pro ecclesia Venetica ab Aquileiensi appetita implorat, quorum Hludowicus ut huic iura redintegrarentur statuit. Codicem iterum usui nostro Carolus Uhlig V. Cl. contulit.

VERSUS DE AQUILEGIA.

1. Aquilegia gloriosa quondam urbs et inclita³,
bellicosa, triumphalis, Venetum metropolis,
Attila quam sevis⁴ olim funditus subverterat.

Item versus V 1,3 quem V

1) Cf. Simson Ludwig der Fr. I, 281—284. 2) Cf. diploma a Hludowico II Theutmaro patriarchae a. 855 vel 856 datum (Rubeis Monum. eccl. Aquileiens. 439) in quo (scil. concilio Mantuano) sub praesentia legatorum sanctae Romanae ecclesiae adsistente coram Maxentio Aquileiensi beatae record. antistite supradicta controversia Aquileiensis et Gradensis ecclesiae sententiis episcoporum penitus est absoluta. Deinceps quoque temporibus beatissimi papae Gregorii (827—844) interpellante, iterum contra Gradensem ecclesiam supradicto Maxentio Foroiulensi pontifice eadem est quaestio retractata et eorum iudicio ad finem usque perducta etc. 3) Cf. Versus de destruct. 2 Bella, sublimis inclita divitiis | olim fuisti celsa aedificiis. 4) Ib. 6, 1, 20. 2 Attila saevissimus.

2. Benignitatis expers factam, Augustalis gloria,
vestram precamur submissi pietatis gratiam,
ut eam non integretis, Augustales principes.
3. Celici cives occisum agnum, dei hostiam
qui adorant, benedicunt ante thronum iugiter,
qui lamentantur propter illam, quam dicarunt domino.
4. Divinitus haec post Romam a sanctorum principe
Petro vocatur ad fidem per dilectum filium
Marcum¹, qui post Romae scripsit sacrum euangelium.
5. Electum hinc Hermachoram is ad Petrum destinat,
et ut presul ordinetur petit Aquilegius²
ab eodem, ipse dehinc adit Alexandriam,
6. Factus martyr suo sacro sanguine quam dedicat,
sed nec mora Fortunatus magystrum prosequitur,
Helarus sacer, deinde Tatianus socius³.
7. Genuere deo plebem plurimam martyrio,
hi sequaces sunt eorum per quos est catholica
fides roborata pios huc usque per presules.
8. Haec dum suo gloriosa pollebat in culmine,
ob inmania offendit dominum flagitia,
quibus meruit per manus destrui gentilium.
9. Impiorum Avarorum tradita sub manibus,
conculcantur sacerdotes, perimuntur nobiles,
uxores et matres capte trahuntur et virgines.
10. Katervatim perit omnis illustris nobilitas
archimonio⁴ sublato dirutisque menibus,
sola fides Veneticis data per pontifices.
11. Lucida Venotiarum semper gens et inclita
omnes nationes prima superat per gratiam
sine fine firma fide destruens mendacia.
12. Malum super malum, scelus addidit sceleribus,
Aquilegia corde duro consumata crimine
a gente in terra pulsa confovet demonia.

2,1 spes facta *coni. Dumeril* 3,1 Felici *V* 3,2 adhorant *V* 3,3 qui lamentantur *V*,
qui *om. Dumer.* 4,3 postea *V* sacrum *delet Dum.* 5,2 Aquilegiam *coni. Dum.* 5,3 adit *V*,
adit *Dum.* 7,1 Genmere *V* 7,2 isequaces *V* sunt *add. Endlicher* 8,1 sua *V*, suo glorioso
Dum. 10,1 Cateruatim *V* 10,3 ueneticis est data per sacros *V*, Veneticos data per pontifices *Dum.*
11,3 mendalia *V* 12,3 an inferna?

1) *Acta concilii Mantuani (Rubricis Monum. eccl. Aquil. 419)* illic sanctus Marcus euangelista ad
praedicandum ab urbe Roma, scil. a beatissimo Petro . . . directus est. 2) *Acta concil. Mantuani:*
Marcus . . . Romam urbem regrediens et secum elegantem virum Hermachoram nomine ab omni electum
clero et populo deferens . . . et ab ipso beato Petro apostolo Aquileiae urbis ordinatus et constitutus
est pontifex. 3) *In chronica patriarcharum Gradens. (SS. rer. Langobard. 393) commemorantur*
corpora sanctorum martyrum Hylari et Taciani. 4) *Sedem episcopalem dicere videtur, cf. Du Cangii*
Glossar. sub voce archimonia.

13. Natio perosa caelo terra simul veluti
in porcos immissam tetram legionem demonum
praecipitatum in mare salvator abegerat.
14. Ob illorum pertinacem fraudem et maliciam
ibi colubres et ranae degent in lacunulis¹:
sicut deo sunt extorres, sic terreno agmine.
15. Pulso Gotho Longobardus adiit Italiam,
quem deus ad suam numquam perduxit noticiam,
et sub quo Iohannes abbas deguit hereticus².
16. Qui super nefanda nefas adiecit scelestius,
ut secutus apostatarum dampnatorum heresim,
ipse primus unam in duas scinderet ecclesiam:
17. Quod Hieroboam malignus in Israel egerat,
ut amisso templo dei adoraret vitulos,
quos conflabiles erexit rex infidelissimus.
18. Reus et periurus suo Viventio pontifici
isdem Foroiuliensi Iohannes in plebicula
erectus atque rebellis presulatum arripuit.
19. Superbus ob infideles et avaros iudices
Longobardos atque Gothos periit iusticiam
sanctorum et perietur³ idem infideliter.
20. Tandem iudicante deo sanctorumque principe
Francorum catholicorum traditur in manibus
iniustis humilitatis penitus Italia.
21. Veneficus magnum regem promissis fallacibus
tunc Karolum Maxentius⁴ ut totam Dalmatiam
suis exorabat dictis subderet imperio.
22. Xristo tribuente pius ut paternum solium
assederat Ludovicus, vir catholicissimus,
Maxentium patriarcham nota fraude deicit.
23. Ymnizanda quae pollebat iusticia iugiter,
eius conregnante magno filio Lothario⁵,
quotiens est venenosus vocatus Maxentius.

13,1 terra V, terrae corr. Dum. 13,2 porcor inissam tetra V, immissam tetram Dum. 14,2 semper
ibi V, semper delet Dum. 14,3 extortes V 15,3 inuasor iohannes V deguit et V, corr. Dum.
16,2 dampnator V, damnatus apostatarum sectator haeresium coni. Dum. 16,3 ipse primus V, ut corr. Dum.
acclesiam V 18,2 iohannes foroiulensi implebicula corr. in V, corr. Dum. 19,2 longobardos V gothis V
iusticia V, iusticiam Dum. 20,2 humiliatis coni. Dum. 21,1 Tunc ueneficus V 21,2 tunc additi

1) Cf. *Versus de destr.* 18, 3 (*acdes*) factae vulpium confugium | sive serpentium. — *L'auteur fait degere de la seconde conjugaison.* DUM. 2) Cf. *Pauli Diaconi Hist. Langob. IV c. 33; Chronica patriarch. Gradens. c. 3.* 3) Dans le patois de plusieurs provinces, périr se prend encore dans un sens actif. DUM. 4) *Aquileiensis patriarcha* a. 811 — c. 838 (*Sickel Acta Karolinor. II, 77 — 80, 159, 167.*) 5) *Imperatores primo Venerio patriarchae faverunt, postea vero ei adversati sunt.*

24. Zelo dei Ludowicus cum patre Lothario
 Aquilegium vocando non volet praestigia
 falsa veniant, ut iustum superent iudicium.
25. Gloriosa deitatis unitatis trinitas,
 fac devincere fallaces Aquilegienses nos,
 principes ut exaltentur saeculorum in saecula.

24,1 Celo *V* 24,2 aquilegum *V* falsa non ualet *V* 24,3 ut iustum superaret ueniant *V*,
 falsa veniunt . . superet *corr. Dum.* 25,2 nos *add. Dum.* 25,3 exaltetur principum in eternum et
 in cuncta saeculorum secula *V*, et exaltentur principes in omnia saecula *coni. Dum.*

HRABANI MAURI CARMINA.

*Hrabanus Francus*¹, incertum a quibus parentibus², a. c. 776 Moguntiae³ natus est, unde Magnentii cognomen⁴ sibi ipse indidisse videtur. Fuldae monasterio puer, ut artibus liberalibus imbueretur, traditus, Baugolfo abbate monachos regente (780—802) a. 801 ad diaconi dignitatem promotus est⁵. Tum a Ratgario abbate cum Hattono monacho ad Alcuinum abbatem sancti Martini, a quo in schola Turonensi celeberrima erudiretur, missus⁶, ab eo magni habitus Maurique cognomine, quo sancti Benedicti quondam discipulus carissimus utebatur, insignitus est⁷. Ex familiaritate vero, quae inter magistrum discipulumque intercessit, Hrabanum iam antea et diutius apud Alcuinum moratum esse concludas⁸. Unde Fuldam reversus cum ipse scholam dirigendam suscepisset, a. 814 ab Heistolfo archiepiscopo Moguntino presbyter ordinatus⁹ fratres in tyrannide Ratgarii gravi tollenda a. 817 adiuvit¹⁰. Cum Aigilo abbate (817—822) sene familiaritate coniunctus iussu eius annis 819 et 822 titulos ecclesiarum ab eo constructis, Bonifatio ipsi et Michaeli archangelo sacris, versibus composuit¹¹, commentariosque eodem tempore de institutione clericorum, de computo, in Matthaeum euangelistam edidit¹².

1) Cf. *infra* (p. 160) *intercessionem Albini* v. 7 Ipse quidem Francus genere est. 2) *Mabillon* (*Acta SS. ord. S. Bened. saec. IV, 2, 21*) *Trithemii nugae iam refutavit. De Tutino, quem Hrabani fratrem fuisse suspicatur, cf. infra epitaphium eius.* 3) Cf. *Hrabani epitaphium* v. 3 Urbe quidem hac genitus sum. 4) *Ex praefatione libri de laudibus sanctae crucis, si literas colore rubro distinctas coniungas, haec verba efficiuntur: Magnentius Hrabanus Maurus hoc opus fecit. Codices eiusdem et Romanus (Christinae reg. 124) f. 36 et Vindobonensis 652 f. 34 (Denis codd. mss. 1026) hac subscriptione clauduntur: Explicit deo curante opus Magnentii Hrabani Mauri in honorem sanctae crucis conditum. Cf. de sensu cognominis Ebert Gesch. der Literatur des Mittelalters II, 120.* 5) *Ann. Lauriss. min.* 801 (*SS. I, 120*) Hrabani diaconus factus. 6) *Catalog. abbat. Fuld.* (*SS. XIII, 272*) Eo quoque tempore Hrabanum et Hatton Turonis direxit ad Albinum magistrum liberales discendi gratia artes; *cf. infra intercessionem Albini* v. 8—12. 7) Cf. *Alcuini epistolam: Benedicto sancti Benedicti puero Mauro (Monum. Alcuiniana 801, 876) et quae ad hunc locum Iaffé attulit. In epistola Hrabani ad Hincmarum data (Kunstmann p. 172) laudatur ab eo meus magister beatae memoriae Alcuinus. Hincmarus in epistola ad illum data, Flodoardo teste (Hist. Remens. eccl. III c. 21, SS. XIII, 514), asserit, hunc beatum Hrabanum solum tunc temporis de discipulatu beati Alcuini relictum. Si coniecturae Eberti fides habenda est, Hrabanus a Theodulfo nomen eius recte interpretante Corvulus vel Corvinianus vocatur (cf. t. I, 492, 493, Literarisches Centralblatt a. 1881 col. 1654).* 8) Cf. quae Ebert hac de re coniecit (*Berichte der phil. hist. Classe der sächs. Gesellsch. der Wissensch. a. 1878 p. 98 sq.*). 9) *Ann. Lauriss. (l. l. p. 122)* 814 Hrabanus ordinatur ad presbyterum X. Kal. Ianuarii ab Heistolfo episcopo Mogontiacensi, *cf. quae Hrabanus ipse in praefatione libri de clericorum institutione ei scripsit: Tuo enim magisterio semper me libens subdam, quo recordor me accepisse dignitatem ecclesiasticam.* 10) Cf. *supra* p. 99, *infra carmen mutilum de transitu monachorum.* 11) Cf. *supra* p. 94, 113. 12) Cf. *Kunstmann Hrabanus Maurus* p. 55—61.

Aigilum a. 822 defunctum ipse abbas secutus studia Fuldensia, quae iam antea felicibus auspiciis incolaverat, libris vel a se scriptis¹ vel aliunde comparatis adauxit et clariora reddidit. 'Cuius omne studium, ut Ruodolfi verbis utar², fuit in meditatione legis domini et in doctrina veritatis, curaque maxima circa disciplinam monasticam et profectum discipulorum. Mens eius ad ea disponenda, quae ad cultum divinum pertinent, semper erat intenta. Quotiescumque a curis saecularibus, quas, prout possibile erat, toto nisu declinabat, liber esse permittebatur, aut alios sacris litteris instruebat aut in legendo vel dictando divinis scripturis semet ipsum pascebat. Inter haec et alia, quibus in oratione, vigiliis et abstinentia ceterisque virtutum titulis formam se sibi subditis praebebat, monasterium totum domibus apertis et habitaculis congruentibus exstruxit et ecclesiam ex diverso metallorum pretiosarumque vestium genere pulchra varietate decoravit. Per cellas quoque fratrum sibi commissorum et per alia loca multa ad se pertinentia, in quibus prius non erant, ecclesias cum permissione episcopi sui construxit³, quas collectis undecumque sanctorum reliquiis, eorum nomine et honore consecrari fecit'.

Cum Hrabanus Hludowico Pio imperatori, quem in calamitate anni 834 consolari conatus est⁴, admodum deditus esset atque unitatem regni Francorum Hlothario fautore suo imperante vehementer optaret, discordiam et ruinam imperii aequè deploravit atque Otgarius archiepiscopus aliique illarum partium viri. Quamobrem a. 842 Hlothario devicto taedio rerum novarum, quibus ipse repugnare non potuit, affectus, in montem sancti Petri, dignitate abbatis sua sponte Hattoni amico ac socio derelicta, secessit⁵, ut otium literarum colendarum sibi pareret.

Sed postquam Hludowici Germanorum regis, qui ipse eum adiit, gratiam sibi reconciliavit⁶, ex voluntate eius Otgario defuncto anno 847 archiepiscopi Moguntini munus inivit susceperit⁷. Cui ecclesiae cum per novem annos praecisset, tres synodos annis 847, 848, 852, in quibus decreta multa et rei publicae utilia statuiebantur, congregavit ac Gothescalci Saxonis, monachi quondam Fuldensis, haeresim acerrime impugnavit⁸. Multis rebus praeclare gestis septuagenarius a. 856 mortem obiit⁹, excepto Bonifatio clarissimus fortasse omnium Moguntinae sedis archiepiscoporum. De cuius eruditione summa Hlotharius imperator ipse existimator sit¹⁰, qui ita ei scripsit: 'Immensas omnipotenti deo laudes gratiasque rependimus, qui . . non dispari nos quoque quam predecessores nostros doctrinam

1) *Catalog. abbat. Fuld. l. l.* fecit et bibliothecam, quam tanta librorum multitudine ditavit, ut vix dinumerari queant. 2) *Brower Antiquit. Fuld. p. 225.* 3) *Cf. ibid. p. 249* Aliorum autem sanctorum reliquias de diversis partibus orbis plurimas congregavit, atque in oratoriis, quae tempore sui regiminis triginta construxerat . . honorifice collocavit. 4) *Cf. Simson Ludwig der Fr. I, 80—83.* 5) *Ann. Lamberti (Hildesh., Quedlinb.) 842* Lutheri expulsus est a regno et Raban abbas de monasterio, *cf. Dümmler Gesch. des Ostfränk. Reiches I, 171, 301; Ruodolf. l. l.* Cum . . deposito curae pastoralis pondere ad ecclesiam, quam ad orientem monasterii in monte constructam esse supra dixi, se contulisset, ibi manens ac deo serviens caelesti philosophiae vacabat; *Catalog. abb. Fuld. (SS. XIII, 273)* Uvesberg, quem aedificavit, perrexit; *Lupi epist. ad Rhabanum (40 p. 79 ed. Baluzius)* Ceterum audivi sarcinam administrationis vestrae vos deposuisse et rebus divinis solummodo nunc esse intentos, Hattoni vero nostro curam sudoris plenam reliquisse. 6) *Dümmler Gesch. des Ostfränk. Reiches I, 302.* 7) *Ruodolfi ann. Fuld. 847 VI. Kal. Iulii; Ann. Xantens. 847 (SS. I, 365, II, 228)* Hereban magister et abbas de Fuldo, defuncto Otgero episcopo archiepiscopus et successor eius effectus est, *cf. Epitaph. Hrabani v. 9, Forsch. V, 387.* 8) *Dümmler Gesch. des Ostfränk. Reiches I, 303—319, 340—346.* 9) *Boehmer-Will Regesta archiepp. Maguntin. I, 70.* 10) *Kunstmann p. 221. Ab Ermenrico vocatur (V. Solae c. 6, Canisii Lect. ant. IV, 549)* in omni parte peritissimus dominus abba Hrabanus; *Notatio Notkeri de illustr. viris:* Si glossulas volueris in totam divinam scripturam, sufficit tibi Hrabanus Magontiacensis archiepiscopus (*Formelbuch des Bischofs Salomo p. 69.*)

suae iubare irradiare dignatus est. Nam si illis Hieronimum, Augustinum, Gregorium Ambrosiumque et ceteros quam plurimos prebuit, et nobis idem opifex eiusdem meriti et scientiae contulit Rhabanum Maurum'.

Cum multo maior operum Hrabani pars ad scientiam divinam et res sacras pertineat ideoque a proposito nostro aliena sit, — erat enim, Ruodolfo teste, in scripturis a pueritia valde studiosus et . . . lectionem divinorum librorum plurimum adamavit, — poemata quoque haud pauca sed invita Minerva edidit. 'Metricam autem rationem', ita ipse hac de redisserit, 'quae per artem grammaticam discitur, non ignobile est scire. . . Quam ob rem non est spernenda haec, quamvis gentilibus communis ratio, sed quantum satis est perdiscenda, quia utique multi euangelici viri insignes libros hac arte condiderunt et deo placere per id satagerunt, ut fuit Iuvenecus, Sedulius, Arator, Alcimus¹, Clemens, Paulinus et caeteri multi. Poemata autem et libros gentilium si velimus propter florem eloquentiae legere, typus mulieris captivae tenendus est, quam Deuteronomium describit' (21, 11—13).

Ex Hrabani poematibus magnam aequalium ac posterorum admirationem liber de laude sanctae crucis singularior quam pulchrior metro heroico compositus movit², quem ex more Sedulii et Prosperi in duos libellos dividit³. 'Hoc est', ut Ruodolfum de consilio eius loquentem faciam, 'unum metrico stilo cum figuris mysticis, quae in divinis libris longe ante praenotatae sunt, ut in his manifestaretur Christi passio et redemptio nostra in figura sanctae crucis esse praenuntiata. In quo etiam soluta oratione subiecta est uniuscuiusque figurae explanatio et sic viginti octo, excepta superliminari pagina, videntur in ea contineri figurae simul cum expositionibus suis. Sequentem autem libellum ideo conficiendum putavit, quem etiam in viginti octo capitulis breviavit, ut locutionem metrici prioris libelli in eo lucidiorem faceret'. In qua canendi ratione, quae cum poesi nihil commune habet, Hrabanus imprimis Porfyrii Optatiani exemplum a se ipso laudatum⁴ secutus est, qui artificiiis similibus Constantini Magni imperatoris gratiam recuperavit.

Hunc librum, cuius consilium Alcuino praeceptore etiamnunc vivo cepisse videtur⁵, anno aetatis suae circiter trigesimo scribere coepit⁶ et Hattoni amico, a quo se multum adiutum esse ipse fatetur, primo dedicavit⁷. Exemplaria eius splendissima misit (post annum 831) Hludowico imperatori⁸, Otgario archiepiscopo (826—846)⁹, per Aschricum et Ruodbertum monachos a. 844 Sergio papae, cum Gregorius IV. modo obierat¹⁰, Eberhardo duci Foroviliensi ab ipso rogatus¹¹, monachis denique sancti Dionysii¹².

1) Cf. *excerptionem de arte grammat. Prisciani* (Migne CXI, 670) Historia (enarrativi poematis species) est, qua narrationis genealogiae componuntur, ut est metrum de generatione mundi et situ et qualitate diversarum gentium et liber Alcimi et his similia. 2) *Ruodolfi ann. Fuld.* 844 Hrabanus quoque sophista et sui temporis poetarum nulli secundus librum, quem de laude sanctae crucis Christi figurarum varietate distinctum difficili et mirando poemate composuit etc.; *Sigebert. Gemblac. de SS. ecclesiast.* c. 89 librum de laude sanctae crucis mira varietate depictum. 3) Cf. *praefationem libri secundi*: Mos apud veteres fuit, ut gemino stilo propria conderent opera, quo iocundiora simul et utiliora sua legentibus forent ingenia . . . Ut de caeteris taceam, quid aliud Prosper ac venerandus vir Sedulius fecisse cernuntur? Cf. *supra* p. 94. 4) Cf. *Prolog.* (Migne Patrol. CVII, 146) quod idem et Porphyrius fecit, secundum cuius exemplar litteras spargere didici. *De codice Parisino 2421, qui et Hrabanum et Porfyrium continet, cf. Publilii Optatiani Porfyrii Carmina ed. Müller* p. XXI. 5) Cf. *infra* *intercessionem Albini pro Mauro*. 6) *Ibid.* v. 13—14, unde Ruodolfus hausit. 7) *Hrabani epist.* (Kunstmann p. 169) Librum sanctae crucis, quem te adhortante inchoavi, te collaborante dictavi, teque opitulante perfeci, tibi postquam consummaveram ad probandum direxi (ante annum certe 814, cum Hattonem fratrem et conlevitam nominet). 8) *Migne l. l.* 144 Nam gentes Graecorum dona pretiosissima illi deferunt, similiter et regna Persarum, cf. ad hunc locum *Simson Ludwig der Fr. II*, 11 n. 11. 9) Cf. *infra* p. 162. 10) *Ruodolfi ann. l. l.* 11) *Hrabani epist. ad Heberardum comit.* (Sirmondi opp. varia II, 1019 ed. Veneta). 12) Cf. *infra* p. 162 versus eius.

Cætera Hrabani carmina pars amicos eius et fautores celebrant, pars ecclesiis paulo ante dedicatis inscriptiones altarium condunt, accedunt epitaphia nonnulla hymnique complures, de quorum auctore dubitatur. In quibus omnibus Hrabanus sua ipsius arte parum fretus poetas antiquiores inmodestius expilavit, Vergilium¹, Ovidium, Iuvenium, Sedulium, Columbam Hibernum², Venantium Fortunatum³, præcipue vero Alcuinum ipsum, cuius *Monastica* sæpius laudat⁴. In metris vatum antiquorum imprimis versatus tamen ne artis quidem rhythmos conficiendi expers fuisse videtur. Nomina cum Graeca et Latina tum barbara interdum interpretans argumenta ad amicos adhortandos vel laudandos inde sumpsit⁵. In versibus pangendis non semper accuratus legibus metricis interdum liberius utitur, cum in caesura hiatus admittat syllabasque breves producat atque aliis quoque locis de syllabarum quantitate parum curet.

Ex Hrabani operibus poeticis librum de laudibus sanctae crucis compositum hic omittendum duxi, ne ambagibus eius vastis atque insulsis lectores taedio afficerentur. Qui usque ad finem saeculi XV. sæpiissime descriptus iam anno 1505 a Wimphelingio Pforzheimii primo editus est. Librorum eius manuscriptorum splendidissimi atque antiquissimi sunt, quorum supra iam memini, Vindobonensis 652 et Vaticanus *Christinae reginae* 124, uterque Otgario archiepiscopo Moguntiacensi dedicatus. Illum Guilelmus Diekamp V. Cl. usui nostro evoluit ac prooemia cum editis contulit, de hoc Paulus Ewald accuratius ad nos retulit. Versus, quibus Hrabanus opus suum monachis sancti Dionysii misit, ex codice Parisino 2421 (quondam Bigotiano) saec. IX. Mabillon (*Acta SS.* IV, 2, 40, *Ann. ord. S. Bened.* II, 647) primus edidit⁶, ipse cum codice iterum contuli. Dum Migne abbas (*Patrolog. curs.* CVII) editionem principem integram repetivit, Adolfus Henze Lipsiae 1847, nescio utrum ex codice aliquo an ex libris impressis, figuras tantum, commentario ac libro secundo neglectis, recudendas curavit.

Amplam poematum Hrabani syllogen Christophorus Brouerus alteri Venantii Fortunati editioni a se paratae a. 1617 in appendice adiecit 'ex probato et pervetusto MS. cuius tamen possessor latere voluit' renatam. Quamvis ex his verbis librum illum tunc ad privatum aliquem pertinuisse probabile videatur, Brouerus tamen alio loco (*Annal. Trevir.* I, 415) Hlotharii epitaphium, quod eidem debebat, 'ex pervetusto poematum Hrabani codice bibliothecae Fuldensis' se edidisse fatetur. 'Libri membranacci sed male excepti' titulum laudat: Versus Hrabani de diversis XIV. ord. XIX. De codice ipso, qui suo iam tempore quinque locis (p. 27, 31, 40, 48, 51, 95) atque in fine manu rapaci

1) Quem in commentariis suis sæpius laudat (*Commentar. in ecclesiast.* VII c. 5 poeta nobilis), sed etiam Lucanum, Persium, Martialem, Terentium commemorat. 2) Metrum Columbanum vel Columbae Hiberni de fabrica mundi ediderunt Boucherie *Mélanges latin.* p. 15 — 24, Reifferscheid, *Biblioth. patr. Italic.* II, 80 — 82, exstat etiam in codice lat. Monac. 18665 f. 229 — 231, cf. A. Mai *Spicil.* V, 192. Rhythmum de fide catholica, quem Hrabanus magna ex parte ex Columba expressit, W. Grimm (*Gesch. des Reims* p. 684) et Bachr (*Röm. Literatur im Karol. Zeitalter* p. 106) sine iusta ratione ei abiudicare voluerunt. 3) In excerptione de arte grammatica Prisciani (*Migne Patol.* CXI, 622) laudat Fortunati libellum spurium, quem de beatae Mariae laude cecinit, cf. Venanti Fortun. *opp. poet. ed.* Leo p. 371—380. 4) Excerptio de arte grammat. Prisciani (*Migne CXI*, 670) Angelitica (enarrativi poematis species) est, qua sententiae scribuntur, ut est Theognidis liber et *Monastica Albini*, quae species in plurimis poematibus sparsim posita reperitur; cf. *ibid.* p. 653 Et Albanus in *Monasticis*: Omnia quae dicunt homines, tu credere noli (*t. I*, 276 v. 40); *Commentar. in Ecclesiast. l. VII c. 5* (*Migne CIX*, 994): Unde quidam poetarum ait: Felix qui loquitur causam prudentis in aurem (*ib.* p. 277 v. 56). 5) Ebert *Gesch. der Literatur* II, 127 n. 2. Nomina interpretatur Gregorii, Samuelis, Pracclari, Baturici, Pridurici, Isanberti, Brunwardi, Gerholi, Walahfridus simili ratione nomina Altgeri, Erlebaldi. 6) Specimen codicis Corbeiensis saec. X. dedit Mabillon *De re diplomat.* p. 363 n. 4, eiusdem fortasse qui nunc est Ambianensis 171. De codice Gothano (G) saec. XV. cf. Jacobs u. Ukert *Beiträge* III, 35.

vel negligenti detrimentum ceperat, haec addit (p. 123): 'Codicis hic mutili et hiantis sortem deplorent merito homines antiquae historiae et ecclesiarum suarum originum amantes. Nam praeter inscriptiones et lemmata, quae librarius saepe numero neglexit, plagulae membranae complures excisae, atque sic una tituli et argumenta versuum non pauca periere'. Broweri editionem repetiverunt Colvenerius (*Hrabani Mauri opp.*, Coloniae Agripp. VI, 202) et Migne (*Patrolog.* CXII) nullis aliis subsidiis adiuti.

Codicis Fuldensis (F) a Browero adhibiti pars prior in monasterio Heremi (Einsiedeln) Helvetico in libro, cui inscribitur 266, p. 207—224 ad nostram pervenit aetatem. Qui saeculo X. scriptus ac cum opusculis ab eo alienis una ligatura coniunctus beneficio bibliothecarii Halis a me cum editione collatus est. Scriptura minuta, distichon quodque unam lineam efficit. Ultima eius pagina ita detrita est, ut non omnia legi potuerint. Multo maiorem vero horum carminum partem nobis omni codicum ope destitutis a Browero repetere opus fuit, qui nonnulla ex eis etiam antiquitatibus Fuldensibus inseruit. In quibus cum Ruodolfi monachi Fuldensis libellum de reliquiis a Hrabano abbate translatis primus ex codice iam deperdito ederet, in eo additamentum titulorum ecclesiasticorum a Hrabano conditorum praebuit, quod loco suo inseruimus. Inter hymnos codicis Fuldensis nonnulli exstant, de quorum origine utrum a Hrabano compositi sint necne, Browerus iam dubitavit, quosque manu non antiquissima insertos asteriscis insignivit, nec nobis eos omnes recipere placuit. Praeterea omittenda erant epitaphia Alcuini¹ et Hiltibrati, Moguntiacensis archiepiscopi², Theodofridi versus de sex mundi aetatibus saeculi VII.³, rhythmi de obitu Caroli Magni⁴ et de historia Iosephi⁵ alii loco reservanda et carmen de ave phoenice, quod Lactantio attribui solet (*Anthol. lat. ed. Riese* 731 v. 1—16). Nec minus fragmenta duo (61 et 70 apud Browerum) carminis in laudem sanctae Mariae virginis, quod Venantio Fortunato tribuitur (*ed. Leo* p. 380 v. 351—360).

Haistulf, Otgarii, Hrabani ipsius, archiepiscoporum Moguntiacensium, epitaphia conservavit nobis praeter Fuldensem etiam codex Wirziburgensis saeculi XV. excusantis chartaceus fol. 187 f. 144'—146' a Philippo Iaffé et Guilelmo Wattenbach iam dudum collatus. Hrabani titulum ab eo ipso conditum descripsit ex codice Romano Ottoboniano 3295 saec. IX. (quondam S. Pantaleonis Coloniensis) L. Bethmann⁶, edidit ex codice Parisino 11684 saec. XII. (quondam Corbeiensis) f. 218 Mabillon (*Acta SS.* IV, 2, 36), cuius editionem cum codice iterum contuli.

Hrabanus Alcuini magistri sui aliorumque virorum doctorum exempla secutus opera a se elucubrata interdum carmine fautoribus vel amicis dedicavit, sed non in omnibus eorum exemplaribus hi ingenii lusuriam inveniuntur. Prooemium poeticum librorum de institutione clericorum ad Heistulfum datum post Browerum edidit Steph. Baluzius (*Miscellanea* IV, 553) ex codice Parisino 2399 (*Colbert.* 416) saec. XI, quocum alterum Parisinum 2440 f. 130 saec. X. A. Molinier contulit. In codicibus Monacensi vero 14210 (L) quondam S. Emmerammi saec. IX. f. 7 a me descripto et in Parisinis 1938 (ol. Claudii Puteani) et 2399 saec. XI.—XII. (P 1 et 2) altera eiusdem libri praefatio ad fratres Fuldenses data reperitur: utramque edidit Browerus (p. 98—100). Disticha XIV, quibus Hrabanus commentarium in libros regum Hilduino abbati dedicatum, etiam Hludowico imperatori obtulit, primus edidi (*Neues Archiv* V, 428) ex duobus codicibus Monacensibus 14384 saec. IX.—X. f. 2^a (quondam S. Emmerammi) et 17110 saec. XII. f. 2^a (quondam Scheftlariensi), quibus accedit cod. Monac. 18189 (quondam Tegernseensis) saec. X.—XI. f. 3. Eidem Hludowico Hrabanus commentationem de virtutibus et vitiis

1) Cf. huius operis t. I, 350. 2) qui obiit anno 937 II Kal. Iun. 3) quos edidi *Zeitschrift für Deutsches Altertum* XXII, 423—425, cf. XXIII, 280. 4) Cf. t. I, 433. 5) Duméril *Poésies inéd. du moyen âge* p. 286—294, *Hagen Carmina* 84—90. Epitaphium Figili supra p. 117 iam edidi. 6) Cf. *Archiv* XII, 374.

nuncupavit sex distichis, quae iam Wolfgangus Lazius ex codice Vindobonensi 842 (*Theol.* 671) saec. IX. foras dedit (*Fragmenta quaedam Caroli Magni, Antverpiae 1560 p. 191*). Librum, de quo Denis (*Codd. mss. bibl. Caes. I, 1027—1031*) fusius egit, contulit Otenthal V. Cl.

Versus mesostichos ad Iuditham imperatricem datos, qui commentario libri Iudith praecunt, post editores antiquiores¹ H. Hagen (*Carmina medii aevi 126—128, 222*) iterum ex codice Genevensi 22 saec. IX. f. 3^v publici iuris fecit². De quo libro conferas Senebier *Catalogue des mss. de Genève p. 79*. Eundem commentarium Hrabanus Irmingardae quoque imperatrici, Hlotharii uxori, dedicavit, versibus acrostichis, quos Nolte prius reperit atque edidit (*Katholik 1875 p. 107*). Et huius carminis et alterius, quo ille commentarium libri Hester et ipsi Irmingardae attribuit, cum editione Noltiana comiter contulit Wattenbach codicem unicum Darmstadiensem 749 saec. XII. (quondam S. Alexandri in *Grascaph*) f. 1^v, de quo accuratius egit *Neues Archiv VII, 622—624*. Ex codice Sancti Galli 458 saec. IX.³ p. 6—8 Mabillon disticha XII ad Grimaldum abbatem data edens (*Anal. vetera 419*) Hrabani martyrologium a Canisio primo ex eodem libro impressum supplevit.

Ex hymnis a Browero Hrabano assignatis nonnulli in aliis quoque libris manuscriptis occurrunt, quorum hi nobis praesto fuerunt:

(B) Bruzcellensis 8860—8867 (cf. *Neues Archiv IV, 155*) f. 27^v De caritate et avaritia, f. 36 De resurrectione domini; f. 41 De nativitate domini.

(V) Veronensis XC (85) f. 61^v Deus orbis reparator (cf. *Neues Archiv IV, 152*). Sancti Galli 899 (ib. 276) p. 118 Ymnus de natali domini, quem edidit Canisius (*Lect. ant. VI, 506*).

Monacensis 14461 saec. IX. f. 149 Festum nunc celebre⁴.

Monacensis 10077 (*Cincl. 173*) saec. XI.—XII., f. 2 Lumen clarum rite fulget.

(C) Coloniensis ecclesiae metropolitanae XXXV saec. IX. f. 224^v, unde edidit hymnum Gratuletur omnis caro Wattenbach *Coloniens. codd. p. 105*.

(E) Escorialensis 6. III. 2 saec. IX. f. 12 post sancti Hieronymi libros Gratuletur omnis caro. P. Ewald hunc codicem contulit, de quo confer *Archiv VIII, 810*, *Neues Archiv VI, 233*, Steinmeyer u. Sievers *die ahd. Glossen II, 326*. Ex breviario Constantiensi anni 1499 eundem hymnum Gallus Morel iam antea ediderat (*Lat. Hymnen p. 12*). Hymnorum sub Hrabani nomine a Browero editorum, de quorum omnium scriptoribus nihil certi affirmare ausim, in appendice vel ex editione eius vel ex codicibus eos repetivi, qui inter Hrabani tantum opera inveniuntur, eos vero praetermisi, qui in sylloge a Francisco Mone parata vel in aliis libris satis usitatis legi possunt. Quibus poetas haec carmina tribuenda sint, ea de re penes existimatores me peritiores iudicium esto.

I.

1. INTERCESSIO ALBINI PRO MAURO.

Sancte dei praesul, meritis in saecula vivens,
Causam quam ferimus suscipe mente pia.

[1] Intercessio — Mauro *codd. libri de laudibus sanctae crucis*, Versus Mauri ex persona Albini magistri sui de libro sanctae crucis ad sanctum Martinum directo [ubi magister pro discipulo suo sanctum Martinum deprecatur] *I^v p. 209*.

1) *Ed. Coloniens. III, 243; Migne Patrol. CIX, 541*. 2) *In catalogo bibliothecae Augiensis Ruadhelmo abbate (ob. 842) conscriptus reperitur (Neugart Episcopat. Constant. Ia, 547)*: Item liber expositionis in Hester Hrabani Mauri abbatis et alius liber eiusdem Hrabani in Iudith, uterque ad Iudith augustam editus. 3) *Hunc codicem Grimaldus ipse bibliothecae monasterii legavit, cf. Weidmann Gesch. der Stiftsbibliothek p. 398*. 4) *Ebert (Gesch. der Literatur II, 145) propter metrum Asclepiadeum hunc hymnum a Hrabano compositum esse coniecit*.

Nempe ego cum fueram custos humilisque minister
 Istius ecclesiae dogmata sacra legens,
 5 Hunc puerum docui divini famine verbi,
 Aethicae monitis et sophiae studiis.
 Ipse quidem Francus genere est, atque incola silvae
 Boconiae, huc missus discere verba dei.
 Abbas namque suus¹, Fuldensis rector ovilis
 10 Illum huc direxit ad tua tecta, pater,
 Quod mecum legeret metri scolasticus artem,
 Scripturam et sacram rite pararet ovans.
 Ast ubi sex lustra implevit² iam scribere temptans³
 Ad Christi laudem hunc edidit arte librum;
 15 Quo typicos numeros, tropicas et rite figuras
 Indidit, ut dona panderet alma dei;
 Passio quid Christi mundo conferret honoris,
 Qualiter antiquum vinceret et celidrum,
 Quod sic venturum sancti cecinere prophetae⁴
 20 Ac libri legis grammate rite dabant.
 Et quia se meminit nutritum in domate claro
 Istius ecce loci, hinc tibi dona feret⁵.
 Quae licet indigna et sint vilia, tu tamen ipsa
 Patronus mitis accipe, quaeso, pie,
 25 Altithrono et redde pignus⁶ quod praestitit ipse,
 Instanter poscens artificii veniam⁷.
 Qui quantum potuit fecit, non debitor ipse
 Exstitit, ut grates redderet ore deo.
 Crimine pro miseri largas tu funde potenti,
 30 Alme, preces⁸ domino, sicque iuvato tuum,
 Qui multa infanda semet fatetur egisse,
 Aetas lasciva quanta patrare solet.
 Sed spes firma manet, bonitas ei magna tonantis,
 Ipsum quod salvet omnipotens medicus,
 35 Sanguine qui proprio laxavit debita mundo,
 Abluit et fonte crimina multa sacro⁹.
 Tantum tu precibus ipsum meritisque sacratis
 Commenda Christo, sicque beatus erit;
 Praesentem et vitam peragit sospesque futurae
 40 Servatur patriae: protege, sancte, tuos.

II.

Pontificem summum, salvator Christe, tuere
 Et salvum nobis pastorem in saecula serva,
 Praesul ut eximius sit rite Gregorius¹⁰ almae
 Ecclesiae custos doctorque fidelis in aula.

4 ecclesiae dogmata *F* 7 incole *corr.* la *F* 13 implevi *F* 23 vilia sint *VFG* 27 fecit
om. edd. non quantos [id est quantus] debitor *V*, quantum debitor *F'G* 31 infunda *corr.* infanda *V* 38 eris *V*
 || Pontificem — aula *om. F*, pieturae Gregorii papae in quadrum litera capitali circumscripti sunt *V f.* 3.

1) *Ratgarus* (802—817). 2) *Venanti C. IV*, 7, 19 Sex qui lustra gerens. 3) *Iuveni H. euang.*
I, 113 tabulis cum scribere temptat. 4) *Sedul. Carm. pasch. II*, 35 Haece ventura senes postquam cecinere
 prophetae. 5) *Georg. III*, 22 Dona feram. 6) *Fast. II*, 430 Reddebant . . . pignora. 7) *Aen. IV*, 50
 posce deos veniam. 8) *Ib. VI*, 55 funditque preces. 9) *Ib. VII*, 83 sacro | Fonte; *Sedul. C. Pasch.*
IV, 269 fontibus abluta sacris. 10) *IV*. 827—844.

III.

Sedis apostolicæ princeps, lux aurea Romæ,
 Et decus et doctor plebis et almus amor,
 Tu caput ecclesiæ es, primus patriarcha per orbem,
 Præclarus meritis et pietate potens,
 5 Sal terræ, mundi lux atque urbs inclita Christi¹,
 Perpetuæ præbens lucis iter populo.
 Vestra valet cælum reserare et claudere lingua²:
 In terris positus claviger æthereus³.
 Tu renovator ades patriæ spes rector honorque,
 10 Dulcis amor⁴ cunctis, dignus amore dei.
 Tempora sunt huius vitæ nunc plena periculis⁵,
 Bella movent⁶ gentes, hostis ubique furit.
 Unde opus est valde, tua quod protectio fortis
 Succurrat miseris, quos inimicus odit.
 15 Eripe, sancte, piis monitis precibusque sacratis
 Commissum tibimet, pastor, ab hoste gregem,
 Ut tua laus maneat, merces et gloria semper,
 Cum Christo in cælis regna beata⁷ tenens,
 Principi apostolico Petro coniunctus in ævum,
 20 In terris vicem cuius et ipse geris.

IV.

Praesul amate deo⁸ te, papa Gregorius, oro
 Inter oves proprias me ut miserum numeres,
 Sisque tui famuli protector verus et ipsum
 Aeterno domino restituas precibus,
 5 Qui se totum offert, parva hæc et dona ministrat⁹,
 Commendans tibimet seque suaque simul,
 Per te ut alma crucis laus nunc acceptior exstet
 Principi apostolico munera missa Petro,
 Quæ Christi ad laudem conscripta est tempore prisco¹⁰
 10 Ludere dum libuit carmine¹¹ versifico.
 Credo quidem¹² memet per te conquirere posse
 Vitam, quam nequeo per propria merita.
 Te deus æternus, mundi mitissimus auctor,
 Tempore longevo protegat atque regat¹³,

[III] Ad Gregorium papam de libro sanctæ crucis sancto Petro directo *F*p. 208, sine titulo *V* 3 ecclesiæ *F*
 5 adque *corr.* atque *F* clita *F* 8 claviger *g* *superscr.* *F* ætherius *corr.* eius *V* 12 Boella *corr.* Bella *F*
 14 inimicos *corr.* cus *manu* *poster.* *V* || [IV] sine titulo *F**V*, Offert munus pontifici *edd.* 8 munere *F*

1) *Alcuin. ad Leonem* v. 27 (*I*, 247) Aurea lux mundi, terræ sal; *ad Aedilhardum* 1 (*t. I*, 235)
 Urbs æterna dei, terræ sal, lumina mundi. 2) *Ib.* X, 4 (*I*, 235) Vestra aperire polum poterit
 vel claudere lingua. 3) *Alcuin. ad Leonem* 6 (*I*, 245) Claviger ætherius. 4) *Alcuin. ad Homerum* 5
 (*I*, 237) dulcis amor. 5) *Alcuin. ad Aquilam* 21 (*I*, 261) Tempora sunt nimium variis nunc plena periculis.
 6) *Aen. XII*, 333 Bella movens. 7) *Ov. Ep. XII*, 24 regna beata. 8) *Alcuin. ad Leonem* 2 (*I*, 247)
 Praesul amate deo. 9) *Aen. VIII*, 181 Dona . . . ministrant. 10) *Sedul. C. Pasch. V*, 259 tempore prisco.
 11) *Georg. IV*, 565 Carmina qui lusi. 12) *Aen. IV*, 12 Credo equidem. 13) *Alcuin. ad Leonem* 8 (*I*, 247)
 Te deus æternus, mundi mitissimus auctor; 10) Protegat atque regat longævo tempore sanum.

15 Ut valeas, vigeas sanus, et prospera captes
 Hic, et in aeternum regna superna metas.
 Te vigilem servet qui non dormitat in aevum¹,
 Nominis atque tui restituat meritum.
 Ut vigilet cautus pastor Gregorius adsis
 20 Sancte tuis ovibus: papa beate, vale.

v.

Accipe, sancte pater Otgari², summe sacerdos,
 Librum, quem dudum mente dedi et calamo.
 Qui laudem Christi resonat, crucis ardua facta,
 Munere quae Christi dona beata dedit³,
 5 Destruxit mortem, vitam concesserat almam
 Et genus humanum⁴ reddidit artifice.
 Hoc opus ergo tuus decessor semper amandus
 Expetit Haistolfus, cui quoque hoc dederam.
 Sed quia hic claustra superavit carnis ovando,
 10 Et vultum Christi cernere⁵ semper amat:
 Tu modo suscipias, teneas ac rite fruaris,
 Artificem vilem rite tuendo prece.

VI. DILECTISSIMIS IN CHRISTO FRATRIBUS IN CENOBIO SANCTI
 DYONISII MARTYRIS CONSTITUTIS RABANUS VILISSIMUS SERVORUM
 DEI AETERNAM IN DOMINO OPTAT SALUTEM.

Martyribus sanctis placuit mihi mittere donum⁶,
 Tempore quod prisco⁷ versibus edideram.
 Nam crucis ad laudem Christi prosaque metroque
 Confeci librum mente manuque⁸ simul.
 5 Quem post Augusto Hludowico offerre placebat,
 Sedi et apostolicae mittere post libuit,
 Quo verba et sensum facundia rite probaret
 Urbis Romanae dogma et apostolicum.
 Et quia cum sociis sanctus Dyonisius olim
 10 Inde est huc missus, ipsum opus ei dederam.
 Quod, fratres sancti, accipiatis, posco, libenter,
 Pro artifice ac vili fundite rite preces⁹,
 Ut deus omnipotens¹⁰, cunctorum conditor almus,
 Delicti veniam det¹¹ pius ipse suo,
 15 Protegat inlesum, totum et conservet in aevum,
 Ut cum fine bono hinc scandat ad alta poli.
 Christus vos salvet, Christus conservet ubique,
 Semper in aeternum, ut opto, valete bene.

19 assis *P'* || [v] ex *cod. Romano Christianae reg.* 124, *Vindobonensi* 652 || [vi] ex *cod. Paris.* 2421

1) *Sedulii Carm. Pasch. III*, 57 quia non dormitat in aevum, | Qui regit Israel. 2) *Ex Ponto IV*, 1, 1 Accipe, Pompei. 3) *Met. IX*, 157 Dona det illa viro. 4) *Aen. I*, 542 Si genus humanum. 5) *Sedulii Carm. Pasch. V*, 237 meruerunt cernere vultum. 6) *Ex Ponto III*, 8, 2 Dona . . . mittere. 7) *Cf. supra p.* 161 *IV v.* 9. 8) *Cf. Fast. I*, 406 arte manuque. 9) *Cf. supra p.* 160 *v.* 29. 10) *Venanti C. X*, 11, 22 Quos deus omnipotens. 11) *Georg. IV*, 536 dabunt veniam; *Ex Ponto IV*, 2, 23 Da veniam fasso.

II.

I. [AD HAISTULFUM ARCHIEPISCOPUM MAGONTINUM
CUM ILLI DE INSTITUTIONE CLERICORUM LIBROS GRATI OFFICII
CAUSA DEDICARET].

Haec tibi, sancte pater, devote munera trado, 819
 Quae tu dignanter qualiacunque cape¹.
 Tu decus es nostrum², doctor, summusque sacerdos,
 Dux sacer et princeps, lux, via, pastor, honor.
 5 Nam quia tu templum dedicasti martyris almi,
 Per servum donum hoc martyr et ipse dedit,
 Nam est nonus et decimus octingentesimus annus,
 Ex quo salvator venit in arva pius.
 Qui te perfectum tribuat faciatque beatum,
 10 Inserat et laetum coetibus angelicis³.
 Abbas namque meus⁴ vesterque fidelis amicus
 Aegil haec voluit reddere dona⁵ tibi.
 Se totum atque offert, suaque omnia sponte ministrat,
 Quem tecum summus salvet in arce deus.

II. PROHEMIUM AD FRATRES FULDENSIS MONASTERII.

Cernite quid voluit, fratres, sententia legis,
 Quae mandat rite noscere verba⁶ dei.
 Qui habet ergo aures, hic audiat, inquit, apertas,
 Quid dicat sanctus spiritus aeclesiis.
 5 Cui psalmista pari concordat grammate, plebem
 In legem domini cernere rite iubens.
 Sic quoque nos semper oculis atque auribus est fas
 Intentis⁷, fratres, discere verba dei:
 Quid mandet dictis, quid factis indicet ipsis,
 10 Quae codex geminus continet ille suus,
 Quid celebrando piis signet carissima Christi
 Sponsa sacramentis et studiis variis.
 Nam quia poscistis haec vobis reddere scriptis,
 Exhibui parvis haec tribus ipse libris.
 15 Quid cultura velit, gradibus quid nuntiet almis,
 Quid prece, quid festis sancta dei aeclesia,
 Dogmata quae cunctis pia discere, quaeve docere
 Condecet ordinibus mystica dicta dei.

[II.1] sine titulo cod. Paris. 2440 (P) f. 130; edd. Serarius Moguntiac. rer. p. 618, Brower p. 98 cum tit. 1 Nunc tibi Ser. sancte P deuoto Pr. 7 octingentesimus P 8 qua Ser. 9 praefectum Br. 12 Aegil Br., Egit et Ser. 14 sumus P || [II] Prohemium — monasterii LP, De iisdem libris ad Fuldenses monachos cum paraenisi qua illos ad diuinarum litterarum studia cohortatur Br. 1 uellit L, uelit P 3 Aures quisquis habet Br. inquit Br. 11 celebraudo Br., caelebrando P1 13 Namque poposcistis Br. Nam quia poscistis P 16 prece P1 17 Dogmata P1 pie P 18 Condecet P1 mystica Br.

1) Art. Am. III, 653 Munera . . . capiunt. 2) Ecl. V, 34 Tu decus omne tuis. 3) Venanti C. VIII, 3, 5 Coetibus angelicis. 4) Fuldensis 818—822. 5) Trist. IV, 2, 7 Donaue . . . | Reddere. 6) Ex Ponto I, 8, 55 norunt verba. 7) Iuueni II. euang. IV, 182 Sed vos intentis animis assistite semper; Aen. VII, 251 Intentos . . . oculos.

819

Sed licet haec tota non possim carpere scriptis,
 20 Plurima complexus hic tamen apte dedi.
 Haec ego peccator Hrabanus dona tonantis,
 Vobiscum capiens nunc pie participo.
 Supplex vos posco testans per sceptrata tonantis,
 Me ut commendetis vos precibus domino,
 25 Quatenus ipse pius concedat dona salutis,
 Vobiscum mihimet regna beata poli.
 Christus dux vester, Christus rex, Christus amator
 Semper vos salvet summus in arce deus.

III.

Lex praeclara dei, totum quae inluminat orbem
 Et patris aeterni prodiit ore pio,
 Mysteriis plena est, lectorem quaerit et aptum,
 Qui rimare sciat mystica verba dei¹.
 5 In qua principium retinet hystoria regum²
 Nempe locum et sacro dogmate plena micat.
 Hic quoque venturi signatur functio regis,
 Qui ex patribus natus missus in arva ruit,
 Qui rex per reges, iudex per sceptrata potentum
 10 Notatur Christus, verus ubique deus.
 Huius tu membrum polles, sacer induperator³,
 Qui regnum in terris dat tibi, qui in superis.
 Cuius amore tibi monitus donum offero pactum
 In libros regum, suscipe mente pia.
 15 Hic sacra dicta patrum resonant, hic mysticus ordo
 Gesta redemptoris indicat arte nova⁴.
 Quorum verba sonent, poteris ex nomine nosse,
 Quod praenotatum pagina scripta tenet.
 Si cui sordescat operis haec actio nostri,
 20 Maiorum dicta colligat unde velit.
 Tu quoque quae proprius tibi donat munera⁵ servus,
 Ne spernas, sumas sed, rogo, rite legas.
 Invenies illic⁶ divinae famina legis
 Aecclesiae sensu enucleata satis,
 25 Caelestis regis sacramenta potentia cultu
 Indita quae tribuunt dona superna piis.
 Rex te caelestis regnantem servet ubique
 Semper in aeternum Christus in arce deus.

19 possum Br. 20 dedit P2 21 ergo P1 rabanus P1 22 tunc P1 pia Br.
 28 sequitur in L Incipit liber primus Hrabani Mauri de institutione clericorum.
 [III] ex codd. Monacensibus 14384 f. 2', 17110 (S) f. 2', 18189 f. 3 1 illuminat S 11 membrum S
 1) Venanti C. VIII, 3, 8 mystica verba canunt. 2) Cf. Ruodolfi V. Rabani (Antiq. Frid. p. 250)
 Etiam rogatu Hiltwini abbatis libros IV in expositionem libri Samuelis et regum (edidit). 3) Hludowicum
 Pium alloquitur poeta, cf. ea quae Hrabanus Hludowico iuniori scribit (Migne Patrol. CIX, 280)
 Ante annos enim aliquot rogatu Hildoini abbatis in regum libros secundum sensum catholicorum
 patrum quatuor commentariorum libros edidi, quos et sacratissimo genitori vestro Hludowico imperatori
 praesentialiter in nostro monasterio tradidi; Simson Ludwig der Fr. II, 21 n. 11. 4) Met. I, 709
 Arte nova. 5) Aen. V, 282, 361 munere donat. 6) Art. Am. I, 91 Illic invenies quod ames.

VI.

I.

SVMMESATORRERV̄QVIVERBOGVNCTACREASTI
 ATQEOPV SOMNETVVM**DEX**TRATVRITEPARASTI
 LVMINIBVSCAELVME**TRA**MISFLORENTIB;ARVA
 ORNANSSICQVETVAE**DE**ITATISIVRAREVELAS
 DIGNISVNDPATREM**SVM**VMTE SCIREQEAMVS
 ATQ;PARĒSEMPERTIB**ICR**ISTVMCREDERENATV̄
 FLATVSNEMPESACER**IST**ETIBINVMINECLARO
 PERMANETAEQVALIST**ECV̄**Q;INSAECVLAVIVIT
 TVDEVSESHOMINVMRECTORSALVATORETIDEM
 PROEMIAQ;IVSTISPOENAMQEMERENTIB;INDIS
 SEXVSPERSONASAETATESPERSPICISAVCTOR
 MERCEDEĒETPROPRI**AMDON**ASIVSTISSIM;OMNI
 TEQVOQEDEPOSCO**NEL**INQ**A**SLEDEREQVEMQAM
 REGINĀFRAVDEF**O**VEASQVE**BEN**IGNVSAMATAM
 TVVTFACIASFOR**RT**IS**IVD**EXR**E**GNAREQVIETAM
 ISTICSICQ;POL**O**IVD**ITH**IPSA**P**ARETVRADIRE
 QVODIGNATQ;VO**C**ATA**IPS**ASI**T**MVNERECRISTI
 QVAMHICMEMOR**E**SLA**ETV**SPL**A**CAT;SISETVBIQ;
 ILLIQOVALEAT**C**AN**ER**ODAS**D**ICERETASTRIS
 NECIAMFITVOTO**REVSALTVA**DCVLMENOLIMPI
 QITENDITMENTE**C**AS**AMORD**INISATQVEBEATI
 AMBITQAMTRIBVIT**ILLIS**VPERAETHERASEDE
 ARBITEROMNIPOTENSQVISOL;REGNATINARCE
 HICTVXPETVISSERVASPERSAECVLAREGNVET
 QOSSALVASILLICHICCORRIPISANTEBENIGN;
 REXIVSTVSSANCTVSSEVERVSMITISAMANDVS
 FACNOSVELLEROGOTVAIVSSAIMPLEREQ;RITE
 CONDIGNISFACTISFIDEIBENEIVRATENENDO
 QOSEDEMSVPERAMREGEMTEVALDESEQUENTES
 SCANDAMVSLAETIETCAPIAMVSREGNASERENA
 LVXVBIPERPETVAESTVITALAVSGLORIAVERA
 COPATERACNATVSREGNATETSPIRITVSALMVS
 VNVSNAMQVEDEVSVERVSSVMMSQVECREATOR
 PARVOSQIETMAGNOSSANATPERSAECVLAIVST;
 OMNIVETESTFACTORIVDEXATQ;OMNIB;AEQVVS

VI.

I.

Summe sator rerum, qui verbo cuncta creasti,
 Atque opus omne tuum dextra tu rite parasti,
 Luminibus caelum et ramis florentibus arva
 Ornans, sicque tuae deitatis iura revelas
 5 Dignis, unde patrem summum te scire queamus,
 Atque parem semper tibi Christum credere natum;
 Flatus nempe sacer iste tibi numine claro
 Permanet aequalis, tecumque in saecula vivit.
 Tu deus es hominum rector, salvator et idem,
 10 Proemiaque iustis poenamque merentibus indis.
 Sexus, personas, aetates perspicis auctor,
 Mercedem et propriam donas iustissimus omni.
 Te quoque deposco, ne linquas laedere quemquam
 Reginam fraude, foveasque benignus amatam,
 15 Tu ut facias, fortis iudex, regnare quietam
 Istic, sicque polo Iudith ipsa paretur adire,
 Quo dignatque vocata ipsa sit munere Christi,
 Quam hic memores¹ laetus, placatus sis et ubique
 Illi, quo valeat canerè odas dicere et astris.
 20 Nec iam fit voto reus, altum ad culmen Olympi
 Qui tendit mente, casam ordinis atque beati
 Ambit, quam tribuit illi super aethera sedem
 Arbiter omnipotens, qui solus regnat in arce.
 Hic tu, Christe, tuis servas per saecula regnum et
 25 Quos salvas illic, hic corripis ante benignus.
 Rex iustus, sanctus, severus, mitis, amandus,
 Fac nos velle, rogo, tua iussa implereque rite
 Condignis factis fidei bene iura tenendo,
 Quo sedem superam² regem te valde sequentes
 30 Scandamus laeti et capiamus regna serena,
 Lux ubi perpetua est, vita, laus, gloria vera,
 Quo pater ac natus regnat et spiritus almus.
 Unus namque deus verus summusque creator,
 Parvos qui et magnos sanat per saecula iustus,
 35 Omnium et est factor, iudex atque omnibus aequus.

[VI.1] *ex cod. Genevensi ed. Hagen; contuli editionem Colvenerii.* 5 *Diuis Colv.* 10 *Praemia C.*
 13 *ni C.* 18 *placat C.* 19 *dicret G* 24 *tui C.* 26 *severus iustus sanctus C.* 32 *Co G* 33 *Vivus C.*
 35 *Acrostichorum explanatio haec adscripta est* In hac pagina sparsis litteris conscripti sunt XXXV versus
 exámetro heroico, in dextera autem domini, quae supra depicta est et in imagine subter formata duo versus
 sunt asclepiadeo metro conscripti hoc modo: 'Dextra dei summi Cristo Iudith ipso tuere o deus altus amor'.
 In circulo autem, qui cingit ipsam imaginem III versus sunt metri adoniaci istius modi: 'Dona beata da deus
 illi arce coronam.'

1) *Aen. I, 327* O quam te memorem. 2) *Ib. XI, 532* superis in sedibus.

II. [AD IRMINGARDAM AUGUSTAM.]¹

Inclita sceptrā tenens², commissum deprecor istud,
Regina, accipias opus et tibi, maxima, carmen
Missum non spernas, laeto sed suscipe corde
In quo cognoscis tibi ius servire ministri
 5 **N**equaquam infidi, devoti sed magis arte.
Gratia nam Christi donis te impleverat almīs
Ac gratam cunctis effecit, taliter ut tu
Regna tenens³ humilis mancas, et plurima servat
Dona tibi, in cepto si tu permanseris actu.
 10 **A**ccepe, quaeso, Iudith exemplar nobile cunctis,
Mente manuque simul⁴ atque hanc imitabere rite.
Aceptam haec Christo faciet te et in aethere lactam,
Ut numquam valeat hostis dehinc dicere puppū⁵,
Gloria sed perpes maneat tibi in aetheris arce.
 15 **U**num namque precor, magno in certamine semper
Servire studeas Christo et succurrere votis:
Tunc te salvator servat per tempora cuncta⁶,
Atque suum statuet iudex pius ante tribunal⁷,
Magnis pro meritis tribuens caelestia nutu,
 20 **O**mnibus aucta bonis ut sis per saecula laeta.

III. INCIPIT EPISTOLA RABANI IN LIBRUM HESTER.

Dominae praeclarae et omni honore dignissimae Ermengardae Augustae Rhabanus vilissimus servorum dei in Christo optat salutem. Memor elementiae vestrae et mansuetudinis, qua me praeterito tempore in Mogontiaco^a oppido indignum suscepistis, quando ibi apud dominum Hlotharium^b imperatorem praesentialiter affuistis, semper deinceps devotus fui et dominum assiduis precibus deprecabar, ut hoc quod antea de vobis bonae famae audivi et postea praesens expertus sum, inenarrabili gratiae suae dono vobis multiplicare atque ad praemium aeternae beatitudinis perducere dignetur. Credo in deo meo, quod illam mentem, quam sui spiritus munere per benivolentiam et veram caritatem illustrat, numquam ab aeternae beatitudinis felicitate vacuam fieri permittat, quia bona voluntas verae beatitudinis initium et incrementum extat. Perfectio autem eius solius dei donum est. Ego autem, quia nichil vestrae opulentiae et virtutibus addere possum, saltem hoc quod ex largitate divinae pietatis in sacris scripturis meditando et disserendo elaborare potui, vobiscum, si dignum ducitis, participare decerno. Idcirco primum vestrae dignitati expositionem libri Hester^c reginae transmisi, cuius prudentia et constantia mentis victoriaeque de hostibus nobilissimum quibusque fidelibus praebet exemplum, ut divinam legem servantes et spem firmam

[II] *Ex codice Darmstadiensi 749 f. 2°; ante hos versus* Expliciant capitula 2 maxime *D*, maxima *Man.* 7 *To D*, *Ac correvi acrostichi causa* 12 hanc *D*, *corr. Watt.* 20 *post laeta* Incipit expositio Rhabani Mauri in librum Iudith. Artaxat rex Medorum etc. || [III] *ex eod. cod. f. 50°, ubi haec antecedunt:* Explicit expositio Rabani in librum Iudith ^a mogonziaco *D* ^b Hlotharium *D* ^c HESTER *D*

1) *Lotharii imperatoris uxorem* 821—851. 2) *Met. III*, 265 Sceptra tenere decet, si sum regina.
 3) *Aen. VII*, 735 regna teneret; *cf. supra p. 161 v. 18.* 4) *Cf. supra p. 162 VI*, 4. 5) *Cf. de laudibus sanctae crucis II v. 21* dire ne dicere puppū. 6) *Ex Ponto III*, 1, 14 Cuncta . . tempora. 7) *Iuveni H. euang. IV*, 591 stans ante tribunal.

in dei bonitate habentes confidunt se de universis inimicis liberandos. Si autem haec benigne a vestra excellentia primum suscepta fuerint, deinceps plura in obsequium vestrum simili studio conferre dispono. Vitam vestram illaenam et prosperitate pollentem maiestas divina conservare dignetur.

O regina potens¹, exemplar posco potentis
 Accipe reginae valde deo placitae,
 Quae gentis propriae perfecit rite salutem
 Ecce suae vitae valde benigna bona,
 5 Salvans cognatos precibus contrivit et hostes,
 In domino sperans cuncta subegit ovans.
 Sic quoque subiectae curam tu semper habeto²
 Plebis, hanc relevans oreque, mente, manu.
 Tunc tibi celsithronus praestabit tempora laeta,
 10 Pacatum imperium, cunctaque iusta, bona,
 Et post hanc vitam conscendes lucis ad arcem,
 Illic quo teneas regna beata poli.
 Deliciae mundi pereunt, perit omneque pulchrum,
 Regna ruunt mundi, mundus et ipse ruit,
 15 Et decus et sceptrum, virtus et gloria mundi,
 Transit et ipsa dies, nox ruit atra³ polo.
 Folia decidunt, arescunt arbusta silvis⁴,
 Flacida deciso gramina flore cadunt.
 Omnia vertuntur⁵ mundi speciosa per orbem,
 20 Solus amor Christi semper ubique manet.
 Et quaecumque facit parvi bona temporis⁶ hospes,
 Salva manent sursum cum pietate dei.
 Quapropter moneo quicquid tua dextera possit,
 Egregii nimium strenue fac operis,
 25 Post quia hanc vitam iam operandi est nulla potestas⁷,
 Sed fructus operis quisque metet proprii.
 Tempus nunc aptum est atque acceptabile⁸ Christo
 Inservire deo, cui bene servit amor.
 Huic tu mente, manu . . . et sermone benigno
 30 Obsequium praesta, sicque places domino.
 Praemia perpetuis in se recondita donis
 Hinc tibi servantur gloria cumque deo.
 Quo te perducatur maiestas celsitonantis,
 Ut vivas felix semper in arce poli.
 35 Hos tibi decumbens aeger, regina, grabatto⁹
 Composui versus, tu sine fine vale.

3 praefecit *D*, perfecit *Man*. 10 vetusta *D* 17 arbusta *manu poster. corr. in arbusta D*
 18 Flacida *D*, Flacida *corr. Nolte* 29 post manu verbum deest in *D*, fortasse miti vel larga

1) *Venanti Fortun. Carm. VIII*, 8, 1 O regina potens. 2) *Art. Am. II*, 242 Curam . . . amoris habes. 3) *Aen. VI*, 539, *VIII*, 369 Nox ruit; *I*, 89 nox incubat atra; *Met. X*, 454 noxque atra; *Alcuin. ad Higbaldum episc.* 17 (*I*, 229) Nunc micat alma dies, veniet nox atra tenebris. 4) *Aen. VI*, 310 Lapsa cadunt folia; *Georg. II*, 520 arbusta silvae. 5) *Alcuin. l. l.* 12 Omnia vertuntur. 6) *Ov. Ep. III*, 24 parvo tempore. 7) *Aen. III*, 670 nulla . . . potestas. 8) *Ex Ponto II*, 2, 69 Tempus adest aptum precibus; 2 *Cor.* 6, 2 Ecce, nunc tempus acceptabile. 9) *Venanti V. S. Martini III*, 89 aeger . . . 92 recubans paulo ante grabatto.

V.

Rure morans flexo decerpsi pollice flores¹,
 Qui mixtim spirant nectar odoriferum².
 Arboribus celsis³ evulsi ex cortice ramos,
 Qui foliis myrram, balsama rore dabunt.
 5 Hacc quoque collecta calathis cum, lector opime,
 Cernas, non spernas⁴, sed relegens teneas.
 Hic quoque virtutum redolet gratissimus ordo,
 Sordidus et foetor pellitur arte procul.
 His tu deliciis frueris si, rite placebis
 10 Altitrono et felix regna beata capis⁵.
 Collectoris enim nomen si noscere quaeris,
 Maurus⁶ dicor ego: tu sine fine vale⁷.

VI.

DULCISSIMO FRATRI AC REVERENTISSIMO
 ABBATI GRIMOLDO⁸ RABANUS VILISSIMUS SERVORUM DEI SERVUS
 IN CHRISTO SALUTEM.

Hunc ergo ex scriptis confeci rite libellum
 Sanctorum patrum⁹, frater amate, tibi,
 Ut quorum celebras festa¹⁰, tu noveris actus
 Et finem vitae, quo hinc abiere polum;
 5 Sicque bene ipsorum meritis precibusque iuvatus
 Ad caeli regnum lactus et ipse migres,
 Quo deus aeternus, hominum fortissimus auctor¹¹,
 Cum sanctis temet collocet atque beet.
 Vive¹², meae vires lassarumque anchora rerum,
 10 Naufragio et litus tutaque terra meo¹³,

[V] ex cod. Vindobon. 842 f. 10 literis maiusculis 10 capio V

[VI] ex cod. S. Galli 458 p. 6—8. 10 terraneo G in rasura

1) *Anthol. lat.* 26, 1 Rure morans quid agam; *Past.* V, 255 decerpsi pollice florem. 2) *Aen.* I, 403 odorem | Spiravere. 3) *Met.* IX, 230 Arboribus caesis. 4) *Alcuini Carm.* XXX, 3 (I, 248) Non spernas nardum, lector. 5) *Cf. supra* p. 161 v. 18. 6) *i. e. Hrabanus, qui his versibus librum de virtutibus et vitiis Hludowico imperatori dedicatum praefatus est, cf. Ruodolfum (Broweri Antiq. Fuld.* 251) Postea hortatu eiusdem fecit collectarium unum de sententiis divinatorum librorum, in quo primum testimoniis divinis probavit observandum esse honorem parentum et subiectionem potestati a deo ordinatae: deinde de diversis speciebus virtutum et e contrario vitiorum, testimonia de auctoritate divina in eodem opere subiunxit, demonstrans, qualiter cuicumque ordini in ecclesia deo militandum sit: quod opus XL capitulis consummavit. 7) *Alcuini Carm.* XXXI, 2 l. l. Tu sine fine vale. 8) *Sancti Galli* (841—871). 9) *Martyrologium, quod ex codice 457 absque praefatione edidit H. Canisius (Lection. ant.* VI, 687—758); editionem eius supplevit Mabillon (*Anal. vet.* 419). *Idem martyrologium dedicavit Hrabanus etiam viro venerabili Ralleico presbytero atque abbati* (840—854) *prologo pedestri sermone conscripto, qui hoc disticho finitur: Te deus aeternus cuncta per tempora servet, | Aeternam et vitam det tibi in arce poli.* 10) *Met.* X, 431, *Past.* I, 393 Festa . . celebrabas. 11) *Georg.* I, 432 is certissimus auctor. 12) v. 9—24 *verbotenus repetuntur in carmine, quod Hrabanus ad Samuellem presbyterum scripsit.* 13) *Trist.* I, 5, 36 Et date naufragio litora tuta meo.

Solus honor nobis, urbs tu fidissima semper
 Curisque afflicto tuta quies animo.
 Sintque licet montes inter cum fluctibus arva,
 Mens tecum est nulla quae cohibetur humo.
 15 Te mea mens sequitur, sequitur quoque carmen amoris¹.
 Exoptans animo prospera cuncta tuo².
 Qui mihi te notum dedit et concessit³ amicum,
 Conservet sanum Christus ubique mihi.
 Ante solum terrae caelique volubile cyclum
 20 Praetereant, vester quam quoque cesset amor⁴.
 Hocque, pater, monui, moneo te iterumque monebo⁵,
 Sis memor ipse mei⁶, sicut et ipse tui,
 Ut deus in terris quos hic coniunxit amicos,
 Gaudentes pariter iungat in arce poli⁷.

VII.

AD PASCHALEM PAPAM⁸.

Pontificalis apex, primus et in orbe sacerdos⁹
 Petri successor, Pauli dignissimus heres,
 Paschalis pastor, sanctorum civis in arce,
 Respice nos miseros, perduc ad pascua vitae.
 5 Paschalem sequimur, Paschalis ad aethera pergat,
 Christe deus noster, Christus rex suscipe votum¹⁰.
 Limina pande¹¹ poli, Paschalis ut intret in aulam,
 Grexque suus secum, tu pastor sancte, valetō.

VIII.

AD GERFRIDUM EPISCOPUM¹².

Sit longaevus amor, sis sospes tempore multo,
 Cum Christo regnans tempore perpetuo.
 Hoc Hraban vilis Gerfredo poscit ubique,
 Exaudi, Christe, tu sine fine vale¹³.

21 monebo *G*

[VII] *F* p. 208

1 Pontificalis *corr.* ficalis *F*

3 civis *F*

[VIII] *ex F* p. 209, ubi praecedunt carmina, quae supra p. 161 edidimus.

1) *Ex carmine Alcuini ad Carol. v.* 17 (*I*, 257); *ad amicum v.* 3—6 (*I*, 265). 2) tibi *Alcuin. l. l.*
 3) te frater Christus concessit *Alcuin.* 4) *Rem.* 752 pectore cedat amor. 5) *Aen. III*, 436 iterumque
 iterumque monebo. 6) *Ov. Ep. XI*, 125 Vive memor nostri. 7) *cf. Alcuin. v.* 17—18 Quos cari-
 tate pia terris coniunxit amicos etc. 8) *I.* 817—824. 9) *Cf. Alcuini versus ad Leonem I (l. I, 254)*
 Pontificalis apex et primus in orbe sacerdos; *Fast. III*, 420 pontificalis honor. 10) *Met. IX*, 305
 votaue suscipiunt. 11) *Aen. VI*, 525 limina pandit. 12) *Monasteriensem, abbatem Werthkinensem*
 809—839. 13) *Cf. supra p.* 169 *V*, 12.

IX.

ORATIO MAURI AD DEUM.

Omnipotens genitor¹, qui rerum es maximus auctor,
 Nate coequalis, spiritus atque dei:
 Unus natura, personis trinus et ipse,
 Vivificans cuncta, vita beata deus,
 5 Respice me miserum², flenti et miseratus adesto,
 Qui graviter peccans aeger in orbe dego.
 Eripe me his, invicte, malis³, procul omnia pelle,
 Quae mentem et corpus crimina dira⁴ tenent:
 Nam vitam variis macularam erroribus omnem,
 10 Atque tuam legem spernere non timui.
 Lingua, mente, manu commisi noxia multa,
 Textus euangelii quaeque vetare solet,
 Et quid tunc volui deceptus fraude maligni⁵,
 Quemve sequebar amens, decipulam hostis amans
 15 Ac miser inferni redolentia sulphore stagna,
 Ignem cum verme, perpete cum gemitu,
 Elegi amare magis quam dulcia gaudia⁶ caeli.
 Turiferos campos⁷ quam, paradise, tuos.
 Heu miser, heu demens, ubi nunc tua vita periret.
 20 Quosve dares gemitus⁸ tortus in igne dire!
 Ni deus immensae bonitatis, verus amator
 Humanac formae, retraheret miserans.
 Fit quoque quod dudum psalmista ast voce canebat⁹,
 Cum stupuit mirans dona superna dei:
 25 'Ni foret adiutor dominus, iam infernus haberet
 Sontem trux animam, et cruciaret eam.⁷
 Nunc, deus alme, tuum famulum pietate sueta
 Conversum recipe, quem dolor exerceat.
 Sana contritum, flentem solabere maestum.
 30 Indulgens, quaeso, erimina cuncta tuo.
 Da mihi spem veniae, fac corda merentia laeta,
 Commutans lacerum iam facias placidum.
 Daque fidem plenam, da spem, da pignus amoris¹⁰.
 Mandataque tua corde manuque geram.
 35 Strinxi me voto, comple hoc pius arbiter orbis¹¹,
 Natura fragilis quod celerare nequit,
 Sitque opus omne tuum, quodeumque expendis alumno,
 Sit tibi laus soli, gloria sitque tua.

[IX] *titulus nunc deest in F p. 210* 4 *beate corr. in F* 13 *an quod? Watt.*

1) *Aen. X*, 668 Omnipotens genitor. 2) *Cf. supra p. 170 VII v. 4.* 3) *Aen. VI*, 365 Eripe me
 his, invicte, malis. 4) *Met. II*, 589 diro . . | Crimine. 5) *Aen. V*, 851 deceptus fraude sereni.
 6) *Art. Am. III*, 798 Dulcia . . gaudia. 7) *Georg. II*, 139 turiferis . . arenis. 8) *Aen. IV*, 409
 Quosve dabas gemitus. 9) *Ps.* 17, 3, 6; *Met. XI*, 21 voce canentis. 10) *Or. Ep. IV*, 100, *Met.*
VIII, 92 cape pignus amoris. 11) *Sedul. C. Pasch. IV*, 165 arbiter orbis.

Cumque velis vitae finem, finemque laboris
 40 Imponere¹, servo tunc miserere tuo,
 Ne occursus saevus noceat, ne Tartarus ardens,
 Missus sed lucis ducat ad astra poli:
 Dum iudex venias meritorum iura rependens,
 Iustifices servum tunc, precor, ipse tuum,
 45 In dextra ponens, cum iustis praemia roddens²,
 Cernam quod vultum lucis in arce tuum.
 Te, bone Iesu, precor, rector, salvator et auctor,
 Quicquid protuleram rite loquendo prece hic,
 Suscipias miserans famulum elementer, et audi,
 50 Ardua poscenti des quoque regna poli.
 Portio sim plebis, laudes et in ordine cantem,
 Sanctorum gratulans cantica grata tibi.
 Gloria magna deo, semper tibi gloria, Christe,
 Amen, in aeternum gloria magna deo.

X.

[VERSUS AD AMICUM.]

Salve, fidus amor, felix dilectio, salve,
 Sospes in orbe mane, sospes in ore mone.
 Carmina nempe tua dico meliora Maronis
 Carminibus, celsi cantibus Ovidii:
 5 Odis, quas cecinit Flaccus, verbosus Homerus,
 Corduba quem genuit³, Affrica quem tenuit,
 Hi quia protulerant pomposis falsa Camenis,
 Rite tabescentes morsibus invidiae.
 Tu devota piis connectis vincula verbis,
 10 Decantans placide pectora amica⁴ notans.
 Hoc, rogo, noster amor faciat, rogo versibus, oro,
 Quod nostris scriptis sedulus ardor eat.
 Sermo decorus ovet, servetur regula dictis,
 Nexibus et certis versus in arte meet.
 15 Sic tua tunc sobrio decoratur fistula cantu,
 Laudaturque modo iure poeta bono.
 Det tibi summa patris sermonem lingua loquella,
 Christus in arce deus, rector in orbe pius⁵.
 Spiritus atque suus faciat tibi corda benigna,
 20 Mentibus ac verbis ut domino placeas.
 Haec tibi nunc breviter festinus calle viator,
 Scribere compulerat, tu sine fine vale.

39 Cum *F*[X] sine titulo *F* p. 2111) *Aen. II*, 619 finemque inpone labori. 2) *Iuveni H. euang. IV*, 303 meritis sua praemia reddet.3) *Anthol.* 668, 1 Corduba me genuit. 4) *Art. Am. III*, 737 pectus amicum. 5) *Cf. infra* p. 175 v. 2.

XI.

AD BATURICUM EPISCOPUM¹ EX PERSONA ISANBERTI².

Vade libens, karta, pro me transire iuberis,
 Ipsa salutatum domata patris adi³,
 Urbem Regensem, minitancia moenia caelo,
 Qua fluvius Regan labitur arva rigans⁴,
 5 Illustrem hicque virum Baturicum, quaeso, require.
 Cui domus et patria Norica tellus ovat⁵.
 Hunc ibi si invenias, supplex ei dicito 'Salve,
 Praesul honeste dei, plebis et altus honor.'
 Te celsum humilis monachus, te, sancte sacerdos,
 10 Compellat scriptis, dona superna petens,
 Viribus ut corpus vigeat, sapientia mentem
 Imbuat, et totus sospes ubique degas.
 Grates sponte offert, laudat largissima corda,
 Praedicat et dona quae sibi contuleras.
 15 Altithronum poscit, qui dives regnat ubique,
 Mercedem meritis reddat ut ipse tuis.
 Accipe, sancte pater, labiis quod praestat alumnus,
 Offert suppliciter quod tibi mente, manu.
 Nomen namque tuum perpendas, sicque verenter
 20 Officium tractes, quod dedit omnitenens.
 Tu decus es populi, vocitaris episcopus ipse,
 Et superintendens⁶, dux eris atque gregis.
 Sal terrae, mundi lux⁷ accensaque lucerna es,
 Urbs firma, et celsi montis in arce sita⁸.
 25 Ducque via populos angusta, et praevis ito,
 Vexillum portans primus in arma pete.
 Victor victores superando hostilia castra,
 Exponis regi praemia larga metens.
 Pastorum summus pastorem constituit te,
 30 Pisce gregem Christi, proximus ecce venit.
 Sic catus et cautus attendis ovilia circum,
 Ne lupus irrumpat, ne leo dilaceret,
 Nec fur effodiens intrans mactaverit agnum,
 Sed pastor veniens omne pecus⁹ habeat,
 35 Iudex praecinctus migrans tibi rite ministret.
 Et superexaltet omnia dona sua,

[XI] 31 Sic — attendis *nunc desunt* 33 intrins *corr.* trans *F'*

1) *Ratisbonensem a.* 817—848. 2) *Cf. infra epitaphia eiusdem; Hrabani epistolam ad Isanbertum datam edid. Kunstmann (Hrabanus Maurus p. 225).* 3) *Trist. III, 7, 1* Vade salutatum . . . Perillam Littera; *I, 1, 15* Vade, liber, verbisque meis loca grata saluta. 4) *Amor. III, 6, 46* pomifera arva rigas. 5) *cum primum monachum Fuldensem fuisse, docet epistola Fuldensium ad illum data (Forsch. zur Deutschen Gesch. V, 375); Trist. III, 7, 45* patria . . . domoque. 6) *Cf. Hraban. de institut. clericor. I c. 5* Episcopi . . . latine speculatores sive superintendentes interpretantur. 7) *Alcuin. ad Leonem v. 27 (p. 247)* Aurea lux mundi, terrae sal. 8) *Aen. XI, 320* celsi . . . montis; *Matth. 5, 14* civitas . . . supra montem posita, 15 neque accendant lucernam *etc.* 9) *Georg. II, 371* pecus omne.

Agmina quo laeta exultant, quo virginis agnus
 Pascit cum toto et grege rite suo.
 Huc, huc tu properans festina pergere, pastor,
 40 Hucque tuos tecum insere, sancte pater:
 Sicque tui iure censeris nominis auctor¹,
 Si Baturih pateas ore monendo tuos.
 Si Christi regnum caelorum, si annuis arcem,
 Aufers si vitia, si sacra dona dabis.
 45 Haec quoque pauper inops, quamvis sis summus honore²,
 Misit congesta; accipe mente pia.
 Nec spernas vilem, cum gazas gestet in arca,
 Mens tibi devota munera grata ferat³.
 Nominis ergo mei, si ulla te cura momordit⁴,
 50 Nomen Isanbertum me retinere scias.
 Tu lapis altaris, tu gemma in stemmate regis,
 Tu clavis regni es, limina pande poli⁵.
 Sum tibi devotus, salvet te gratia Christi,
 Sum tibi mente pius, audit ab arce deus.
 55 O pater alme poli, custodi semper amicum,
 Hoc peto, nate dei, spiritus atque dei.
 Qui triplex simplex caelorum sceptrum gubernas.
 Mundum fine capis, lumen et arce dabis.
 Vivat hic sospes, vitam super aethera quaerat,
 60 Possideat vitam semper in arce tuam.
 Quem videam laetum, laetus simul ipse manendo
 In caelis tecum, summus in arce deus.
 Amen, hoc fiat, Osanna fideliter hoc sit,
 Poscamus ambo hoc, dulcis amice, vale⁶.

XII.

[ORATIO AD DEUM.]

O deus aeternae, mundi sanctissime rector,
 Te mea mens ambit, animaeque ac vivida virtus⁷.
 Laus, amor atque decus, cordis tu lumen honestum,
 Membrorum gestum, tu oculorum reddis et usum,
 5 Auribus auditum, manibus opus indis amatum.
 Quicquid tellus habet, pontus atque aethera claudunt,
 Et quicquid sentit, sapit, est, et vivit ubique,
 Omnia nempe tua sapientia condita fulcit,
 Vivificat, servat, valido et regit omnia nutu.
 10 Fac me, summe pius, toto te corde fateri,

41 inserere *F*[XII] sine titulo *F* p. 212

1) *Past.* V, 192 tu proprii nominis auctor eris. 2) *Ex Ponto* IV, 4. 25 summi . . honoris.
 3) *Amor.* II, 15, 3 Munus . . gratum: *Aen.* VIII, 283 grata . . | Dona ferunt. 4) *Ib.* I, 261, VII. 402
 si . . cura remordet. 5) *Cf. supra* p. 170 VII, 7. 6) *Alcuin. ad Paulin.* v. 2 (I, 248) Dulcis amice
 vale. 7) *Aen.* V, 754; XI, 386 vivida virtus.

Te sermone loqui, te discere dogmate recto,
 Quaerere te manibus, pura te et mente precari.
 Tu via, tu virtus, tu vita et ianua vitae,
 Tu merces operis, tu factor, tu quoque doctor.
 15 Da mihi nunc veniam misero, et mea crimina laxa:
 Fac me velle bonum, scire actu, et rite probare,
 Sicque tuum laetum tribuas tunc cernere vultum¹,
 Perpetuo, et vera me gaudia carpere² fructu.

XIII.

AD PRAECLARUM EPISCOPUM³.

Antistes domini meritis in secula vivens⁴,
 Doctor in orbe pius⁵, magnus amor populis,
 Nomine Praeclarus, praeclarus et arte magister,
 Clarus et imperio, clarus et officio.
 5 Sanctus apostolica praefulgens mente sacerdos,
 Gaudia qui Christi de grege pastor habes⁶.
 Iustitiae⁷ cultor, sanctae et pietatis amator,
 Firmus in officiis, verus in eloquiis.
 Tu decus ecclesiae, plebis⁸ laus, gloria cleri,
 10 Exemplum vitae, forma salutis ope.
 Sal terrae, seu lux mundi, atque urbs inelita Christi⁹.
 Aeterni regis stemmate gemma nitens.
 Te deus aeternus multis feliciter annis
 Concedat sacrum multiplicare gregem¹⁰.
 15 Vestra valet caelum reserare et claudere lingua,
 In terris positus claviger aetherius¹¹.
 Te accendit Christus, posuitque in plebe lucernam,
 Omnibus ut niteas dogmate, pace, fide.
 Pande viam cunctis per dogmata sacra salutis,
 20 Ut sis perpetuae lucis iter populo.
 Tempora sunt huius vitae nunc plena periculis¹²,
 Nunc ruit orbis honor, deficit ipse simul.
 Quae ventura deus praedixit sanctus in orbem¹³,
 Saepius adveniunt signa tremenda nimis,
 25 Frondea nunc ficus¹⁴ flores e cortice mittit,
 Aestivos signans accelerare dies¹⁵.

18 capere *F*, carpere *corr. Br.*[XIII] sine titulo *F* 9 ecclesiae *F* 17 in plebe *F*

1) *Cf. p. 162 V, 10; Fast. III, 343 laeto . . . voltu.* 2) *Art. Am. III, 661 tua gaudia carpent.*
 3) *Nescio quod nomen Germanicum Hrabanus hoc nomine Latino reddere velit.* 4) *Venanti C. I, 1, 1*
 Antistes — vivens. 5) *Alcuin. ad Leonem v. 3 (I, 238) Doctor in orbe pius.* 6) *Venanti C. I, 1, 5*
 Dignus apostolica praefulgens mente sacerdos, 2 Gaudia qui — pastor habes. 7) *v. 7—10 repetit*
Hrabanus ex carmine Alcuini ad Leonem papam dato v. 5—8 (I, 254). 8) mundi *Alcuin.* 9) *Cf.*
supra p. 161 III v. 5, p. 173 v. 23. 10) *v. 13—14 repetit ex carmine ad Leonem 9—10 (l. l.).*
 11) *Cf. p. 161 III v. 7—8.* 12) *Cf. ibid. v. 11.* 13) *Matth. 24, 32.* 14) *Sedul. C. Pasch. IV, 46*
 Frondea ficus erat. 15) *Ex Ponto II, 10, 38 per aestivos . . . dies; Venanti C. IX, 4, 10.*

Sic haec signa diem domini testantur adesse,
 Qua pius et iustus rex deus adveniet.
 Eripe, sancte, piis monitis precibusque sacratis,
 30 Commissum tibimet, pastor, ab hoste gregem¹.
 Illius est studium, cum pergit ovilia circum²
 Ut maectet, perdat, dissipet ac noceat.
 Nempe tuus nisus semper sit de grege Christi,
 Illaesum ut serves, consociansque iuves.
 35 Ille tumens cecidit celsa de sede superbus,
 Tu humilis scande regna superna poli.
 Ille ima suadet, at tu caelestia semper,
 Plenus et ille dolo, tuque amore dei.
 Hoc³ opus antiqui patres fecere per orbem,
 40 Quorum dicta modo pagina sacra canit,
 Et virtutis honor lato celebratur in orbe,
 Caelestis quorum nomina karta tenet.
 Hoc opus, hoc studium magni est pastoris in orbe,
 Nempe talenta sibi multiplicare data⁴.
 45 Nam iudex vigilat hominum super acta supernus,
 Ut cunctos propriis iudicet ex meritis⁵.
 Flammivoma veniet dominus cum nube coruscans⁶,
 Actaque cum verbis discutiet hominum,
 Tunc famulus sumet meritorum dona fidelis,
 50 Lactus et intrabit gaudia summa dei⁷.
 Ut tunc esse bonis felix merearis in istis,
 Nunc durus tibi sit nullus in orbe labor⁸.
 Est rudis hic populus, est durus, quem regis ipse,
 Sed miserante pio mitis erit domino.
 55 Mitia tradantur primo praecepta salutis,
 Mentibus ignaris in novitate fidei.
 Ut tenera in lacte gaudet infantilis aetas⁹,
 Fortia sic fortis dicta tenere valet.
 Sit pius et prudens populorum doctor ubique,
 60 Personae agnoscens quid cui conveniat.
 Lacte riget parvos, foveat et pane valentes,
 Cum pietate omnes curet, alat, doceat.
 Horrida nulla tuam frangat temptatio mentem¹⁰,
 Fixus sed maneat, vincere sicque vales.
 65 Aurum flamma probat, iustos temptatio mundat¹¹,
 Purior utque anima sidera celsa petat.
 Haec est vita viro iusto temptatio tota,
 Sed patiens tolerat cuncta pro amore dei.

39 oppus *F* 57 Et tener *F*

1) *Cf. supra p. 161 v. 15—16.* 2) *Cf. p. 173 v. 31.* 3) *v. 39—42 ex Alcuini carm. ad Leonem v. 15—18 (I, 255).* 4) *Ib. v. 21—22.* 5) *Ib. v. 25—26 (Et iudex).* 6) *Iuveni praefatio v. 23 Tunc cum flammivoma descendet nube coruscans | Iudex.* 7) *Alcuin. ad Leonem v. 27—28.*
 8) *Ib. 31—32.* 9) *Cf. 1 Cor. 3, 2 Lac vobis potum dedi non escam.* 10) *Cf. Alcuin. ad Highbald. 145 (I, 232) Horrida non frangat vestras temptatio mentes.* 11) *v. 65—68 ex eodem carmine (p. 231) v. 89—91 (ut flamma).*

Quis sine vel miles capiet certamine palmam,
 70 Bella nefanda dabunt praemia magna suis ¹.
 Stemmata iam gaudet, belli qui scammata vincit,
 Praelia post terrae regnat in arce poli ².
 Cum Christo ut regnes, concedat gratia Christi,
 Summe pater, pastor tempus in omne simul.
 75 Et tua laus maneat, merces et gloria semper,
 Cum sanctis caelo et sine fine vale.
 Sis memor ipse mei, memoret te gratia Christi ³,
 Praesul in aede dei, sis memor ipse mei.

XIV.

[IDEM AD EUNDEM.]

Omnibus in horis semper te, sancte sacerdos,
 Devotum cernent lumina sancta dei.
 Sit ⁴ tibi lex domini dulcis super omnia mella,
 Carior atque auri milia multa super.
 5 Mentis praecedant operis nam lumina gressus,
 Consilio facias ⁵ quaeque tuis iubeas.
 Sis rector placidus mansuetis, iustus ubique,
 Exemplum cunctis moribus egregiis.
 Quae culpae soles, haec tu ne feceris ipse ⁶,
 10 Sermoque sit sophiae conditus atque sale ⁷.
 Sufficiat rerum dederat tibi quod deus ipse ⁸:
 Sat dives est famulus, quique habet dominum.
 Omnia finis edax devastat gaudia mundi ⁹,
 Pauper tum iustus regna superna capit.
 15 Qui venturus erit Christus rex inclytus orbi,
 Ut cunctis reddat nam propria merita,
 Teque tuosque simul superam perducatur ad arcem,
 Ut vivas laetus regna beata tenens ¹⁰.

XV.

[ITEM AD PRAECLARUM EPISCOPUM.]

Perge ¹¹, mea, citius Praeclaro, kartula, nostro,
 Prospere pacifice nunc miserante deo.

72 regnas *F*, regnat *Br*.

[XIV] sine titulo *F* p. 214

[XV] sine titulo *F* 2 ministrante *F*, miserante *Alc.* (I, 284)

1) v. 69–70 = *I*, 235 v. 221–222. 2) v. 71–72 = v. 225–226. 3) *Alcuin. ad Leonem* v. 29 (*I*, 247) Sis memor Albini, memoret te gratia Christi. 4) v. 3–4 = *I*, 283 v. 7–8 (Est tibi). 5) *Præcepta viv.* (*I*, 276) 53 Consilio facias . . . 6) *Præc. viv.* 109. 7) *Ib.* 112 Sit sale iam sophiae sermo tibi conditus omnis. 8) *Ib.* 132. 9) *Ib.* 147. 10) *Cf.* p. 161 v. 18. 11) *Cf.* *I*, 284 V, 1–3, 220 v. 1 Cartula perge cito.

Et pete Praeclari praeclara tecta magistri,
 Fer sanctam pacem¹ praesulis atque domo.
 5 Pectus² amor nostrum penetravit perpete flamma.
 Ipse³ calore novo semper inardet amor.
 Nec mare, nec tellus, montes, nec silva, vel alpes,
 Huic obstare queunt, aut inhibere viam,
 Quominus, alme pater, semper tua viscera cingat⁴
 10 Hic amor ac penetret pectus, amate, tuum⁵.
 Omnibus est locuples, qui rebus abundat amicis⁶,
 Plures quam expediat nullus habere potest⁷.
 Optimus est animus Christi vestitus amore⁸,
 Semper amicus amat⁹, semper amandus erit.
 15 Diligit omnipotens sophiam nam semper amantem¹⁰,
 Cum sophia gazis omnibus est melior¹¹.
 Semper amanda quidem est rerum doctrina bonarum¹²,
 Devotus doctor carus erit domino.
 Non te, non mundum, Christum sed dilige solum¹³,
 20 Nullus te verbis vituperet merito.
 Non opibus bona fama datur, sed moribus almis¹⁴,
 Non perdit pietas quaeque dabit misero¹⁵.
 Nil oculi prosunt quibus est mens caeca videndi¹⁶,
 Luminis experti devia caeca petunt.
 25 Quanto maior eris, tanto moderatior esto¹⁷,
 Omnibus sis aequus, rector ubique pius.
 Vive deo, vita felix, et vive per aevum¹⁸,
 Vera, beata, bona est vivere vita deo.
 Laetus in aeternum Christo sociabere civis,
 30 Ille manet semper, tu quoque semper eris¹⁹.

XVI.

[IDEM AD PRAECLARUM.]²⁰

Conditor omnipotens, rector mihi mitis adesto,
 Munera da verbi, conditor omnipotens,
 Dicere quod valeam, signent quid prisca figuris,
 Quid reseret Christus, dicere quod valeam.

4 dono *F* 12 expedit *F*, expediat *corr. Br.* 13 amicus *F*, animus *corr. ex Alcuino* 29 ciues *F*
 [XVI] sine titulo *F* p. 215 3 figuris *superscr.* uel fu *F* (i. e. futuris)

1) *I*, 284 *V*, 4 pacis fer munera 2) v. 5—10 *Hrabanus ex carmine Alcuini ad amicum quendam*
v. 1—6 (I, 236) furatus est. 3) *Atque Alc.* 4) *lingat Alc.* 5) *Vel lacrimis lavet pectus, amate,*
tuum A. 6) *Praecepta vivendi v. 58 (I, 277).* 7) *Ib. 62 Nemo quidem plures habuit, quam expedit*
amicos. 8) *Ib. v. 12.* 9) *Ib. 156 Semper amicus amat duratque fidelis ubique, 187 Semper amicus*
amat, amor est pretiosior auro. 10) *Ib. v. 182.* 11) *Ib. 10 Omnibus est mundi melior sapientia gazis.*
 12) *Ib. v. 11.* 13) *Ib. v. 43.* 14) *Ib. v. 34.* 15) *Ib. v. 33 Non — quicquid largire videtur.* 16) *Ib. v. 45.*
 17) *Ib. v. 103.* 18) *Cf. I, 247 v. 26.* 19) v. 29—30 *ex carmine ad Highbald. episc. v. 129—130 (I, 232).*
 20) *In hoc poemate Hrabanus Sedulii hynnium, cui inscribitur Collatio veteris et novi testamenti*
accuratius imitatur.

5 Unicus ipse tuus tecum qui cuncta creavit,
 Cuncta modo recreat, unicus ipse tuus.
 Principio dominus paradysum plantat Eoo,
 Ecclesiam format principio dominus.
 Flumina quadrifida paradysi a fonte manarunt,
 10 De Christo fonte flumina quadrifida.
 Virgine progenitum terra deus extulit Adam,
 Iesum de matre virgine progenitum.
 Condidit ex latere, sponsamque viro dedit Aevam.
 Sic Christo sponsam condidit ex latere.
 15 Mors fera de stipite miserum sibi subdidit orbem,
 Nunc prostrata iacet mors fera de stipite ¹.
 Invidus ergo necem frater iusto intulit olim,
 Sic Iudas Christo invidus ergo necem ².
 Terraque per hominem maledicti famina sensit,
 20 Invenit pacem terraque per hominem.
 Arca pios revehit, tumidum ne obsorbeat aequor,
 Ne in mundo pereant, arca pios revehit ³.
 Frater iniquus enim ⁴ nudum patrem improbe risit,
 In cruce pendentem frater iniquus enim.
 25 Hostia grata patris ⁵ fuerat senis unicus heres.
 Salvator mundi hostia grata patris.
 Nubsit et ipsa viro insigni nam rite Rebecca,
 Ecclesia Christo nubsit et ipsa viro.
 Praevenit ecce minor seniore munere fratrem,
 30 Antiquum populum praevenit ecce minor.
 Reppulit ille famem Aegypto tunc emptus Ioseph,
 Venditus est Iesus, reppulit ille famem ⁶.
 Repperit in fluvio Pharaonis filia Moysen,
 Barbara gens Christum repperit in fluvio.
 35 Agnus ab hoste sacer redemit in sanguine patres,
 Nosque cruore tulit agnus ab hoste sacer ⁷.
 Obruit unda nefas, populo gradiente per aequor,
 Nunc totius mundi obruit unda nefas ⁸.
 Fons Mara dulcis erat, ligni dulcedine mersa,
 40 Sic crucis ex ligno fons Mara dulcis erat.
 Murmurat impietas manna veniente refecta,
 Panis adest Christus, murmurat impietas ⁹.
 Post petra protulerat virga bis flumina caesa,
 Et passus Christus post petra protulerat.

8 Ecclesiam *F* 23 nudus *F*, nudum *Br.* 28 Ecclesia *F* 41 veniente *superscr.* uel tero *F*
 43 cessa]uel cessa *F*

1) *Sedul. Hymn. I v. 69* Mors fera per hominem miserum sibi subdidit orbem. | Subdita contremuit mors fera per hominem. 2) *Ib. v. 9* Frater iniquus erat, iustum qui perculit olim. | Damnator Christi f. i. e. 3) *Ib. v. 13* Arca levatur aquis, homines ne perderet aequor: | Ne pereant homines, a. l. a.
 4) *Ib. v. 9* Frater iniquus erat. 5) *Ib. v. 17* Hostia summa patris. 6) *Ib. v. 21* Reppulit ille famem, venit crimine fratrum: | Venditus est Christus, r. i. f. 7) *Ib. v. 25* Agnus ab hoste sacer revocavit sanguine patres: | Sanguine nosque refert a. a. h. s. 8) *Ib. v. 27–28* (Nunc populi mundi).
 9) *Ib. v. 29–30*.

45 Scribitur a domino tabulis lex prima petrinis,
 Nunc tabulis cordis scribitur a domino.
 Lex dedit indicium sotes persolvere poenas,
 Quodve salus veniat, lex dedit indicium¹.
 Scenaque clara dei in populo constructa priore,
 50 Ecclesia est Christi, scenaque clara dei.
 Haec quoque candelabrum est septem distincta lucernis,
 Quod luceat mundo, haec quoque candelabrum est.
 Arca dei tegitur nam propitiante tabella,
 Ecclesia, et Christo arca dei tegitur.
 55 Continet haec tabulas, urnam sceptrumque triumphi,
 Cum Christo binas continet haec tabulas.
 Victima hic placita est, araque, ille ipse sacerdos,
 Pro mundi offensis victima hic placita est.
 Fratribus ipse quidem cunctis praefertur honore,
 60 Chrismatis et dono fratribus ipse quidem.
 Virginis hunc talamus habuit, meretrice negata,
 Ecclesia sponsae virginis hunc talamus.
 Ecce duo referunt vectores arbore botrum,
 Et populi Christum ecce duo referunt.
 65 Carpitur igne sacro munus votumque piorum,
 Seditiosa tribus carpitur igne sacro².
 Regna beata patris legis non contigit heres,
 Iesus dispensat regna beata patris³.
 Pellitur atque foras pugnis possessor iniquus,
 70 Cum vitis zabulus pellitur atque foras.
 Destruit arca dei muros dum circuit urbem,
 Sic urbem mundi destruit arca dei⁴.
 Hostis enim mulier perfodit tympora palo,
 Et crucis in clavo, hostis enim mulier.
 75 Area vellus habet, madido sed vellere sicca est,
 Siccum tota madens area vellus habet⁵.
 Hostica castra fugat, lagoena, lampade, sistro,
 Victor victorum hostica castra fugat.
 Vincit honore dei promisso in munere Iephtae,
 80 Affectum natae vincit honore dei⁶.
 Agmina plus moriens stravit hostilia Samson,
 Salvator noster agmina plus moriens.
 Tu decus omne tuis, qui sternis cede Goliath,
 Qui vincis mundum, tu decus omne tuis⁷.
 85 Fortis et ipse manu, qui conteris ora leonis.
 Immanis beluae fortis et ipse manu.
 Rex quoque pacificus construxit moenia templi,
 Ecclesiam Christus rex quoque pacificus.

50 Ecclesia *F* (*passim*) 51 Hē *F* 52 candelarum *F* 53 zabella *F* 62 uirgines *corr.*
 is *F* 63 ueciores *F* 79 immunere *F*

1) *Ib.* v. 33 Lex dedit indicium veteris de crimine poenae: | Quodque *etc.* 2) *Ib.* v. 37—38.
 3) *Ib.* v. 39—40. 4) *Ib.* v. 41 circuit hostem: 42 Sic hostem *etc.*; v. 103 circuit orbem. 5) *Ib.* v. 43—44.
 6) *Ib.* v. 45 Vincis honore dei promisso in munere gentes: | Adfectum natae v. h. d. 7) *Ib.* v. 47—48.

Astra petivit¹ ovans vatis quondam aurea curru,
 30 Cuncta super Christus astra petivit ovans.
 Morte propheta refert puerum, quod virga nequivit.
 Quod lex non valuit, morte propheta refert.
 Ventre voratus enim latuit ut piscis Ionas,
 Sic terrae Christus ventre voratus enim.
 35 Dux bonus ille quidem redeunt quo a carcere plebes.
 Quo ad vitam iusti dux bonus ille quidem.
 Maxima dona dei cuncti cecinere prophetae².
 Implevit Christus maxima dona dei.
 Virgo deum genuit, verum hominemque Maria,
 100 Nam praegnata deo virgo deum genuit.
 Casta virago nitet nullo temerante pudorem,
 Post partum pueri casta virago nitet³.
 Unicus adveniens complevit vota priorum,
 Firmavit nostra unicus adveniens⁴.
 105 Hic homo, qui deus est, spes dudum optata piorum,
 Spes in fine piis, hic homo, qui deus est⁵.
 Gloria cuncta bonis⁶ tua fit praesentia, Christe,
 Tormentum omne malis, gloria cuncta bonis.
 Gloria magna tibi⁷ trinus vere et deus unus.
 110 Conditor omnipotens, gloria magna tibi.

XVII.

[AD FRIDURICUM EPISCOPUM.]⁸

Spiritus alme veni, dulces mihi condere versus.
 Dilecto ut praestes mittere dona⁹ patri.
 Qui mox ut notus, fidus mihi adhesit amicus,
 Non nostri merito, sed bonitate sua.
 5 Spiritus hunc cernens pietatis munere plenum,
 Ex humili in celsum extulit ipse locum.
 In quo euangelii sententia vera probata est,
 Quae salvatoris edita voce manet¹⁰:
 'Qui se humilem praebet, sursum exaltabitur ille,
 10 Quique superba petit, pronus in ima cadit.'
 Sic te, care pater, antistes sancte, sacerdos,
 Erexit dominus milia multa super¹¹,

105 Sic *F* 104 *mutatur in F cum 106 ad marg.* hic versus debet prior esse
 [XVII] *sine titulo F p. 217* 4 *bontate F*

1) *Fast. II*, 496 astra petebat equis. 2) *Sed. l. l. v.* 49—50. 3) *Ib. v.* 53 Virgo Maria nitet nullo temerante pudorem; | Post partum pueri v. M. n. 4) *Ib. v.* 91 (firmavit), 92 Vota dedit nobis u. a. 5) *Ib. v.* 95 (spes est antiqua), 96. 6) *Ib.* 108 Gloria cuncta bonis visio. Christe, tui. 7) *Ib.* 109 Gloria magna patri; 110 . . g. m. p. 8) *Traiectensem, qui obiit a. 838. Friduricho episcopo, cui Hrabanus tractatum in euangelium Matthaei rescribendum commodaverat, libros tres in librum Iosue dedicavit (Migne Patrol. CVIII, 1000), cf. etiam epistolam eius ad Humbertum episcopum datam (ib. 1109):* Iesu Nave vero expositionem bonae memoriae Friduricho, Traiectensis ecclesiae episcopo, nuper transmissi. 9) *Ex Ponto III*, 8, 2 Dona . . mittere. 10) *Matth.* 23. 12 (*Luc.* 14, 11) Qui autem se exaltaverit humiliabitur, et qui se humiliaverit exaltabitur. 11) *Cf. supra p. 177 v. 4.*

Ut verbum fidei claro tu fame narres,
 Sis via, dux plebis ad sacra regna dei.
 15 Vos dixit Christus¹ lux mundi, vosque lucernam,
 Vos quoque sal terrae², hoc memorare pie.
 Luceat en vestra lux ceu sol splendidus orbi,
 Fiat opus vestrum gloria magna deo.
 Condat dogma bonum fluitantia corda reorum,
 20 Ne male putrescant, nec ea vermibus edat.
 Nomen posco tuum, videas quid continet ipsum³,
 Et sic extemplo discere facta potes.
 Sic monet ergo pie resonans: 'Ulciscere pactum',
 Quod gemino sensu vertere rite valet,
 25 Foedus cum vitiiis hominum tua ut ultio scindat,
 Et Christi pactum firmet ubique pie.
 Nam dedit hoc nomen dudum tibi cura parentum⁴,
 Baptismum quando sorte tua tuleras.
 Nunc quoque valde tibi nomen hic conferat ordo,
 30 Perpendens disce mystica dona dei.
 Nam superintendens pie, episcopus ipse vocaris⁵,
 Quod monet ut caute omnia semper agas.
 Sic, pater alme, modo facias ut diceris ipse,
 Nomine et utroque actio digna tua est.
 35 Solers intendas super omnes pastor honestus,
 Pactum et defendat ultio digna dei,
 Sisque memor nostri, precibus insiste sacratis,
 Pro tibi devotis semper ubique pie.
 Nam precibus Christum pulsamus perpetuo voto,
 40 Ut tua de caelis tempora rite regat.
 Hoc quoque nos omnes deprecemur ore fideli,
 Hoc, Fridûrih, semper Hraban et ipse peto,
 Ut vivas sospes in terris tempore multo,
 Et post haec scandas regna superna poli⁶.
 45 Quod peto, tu facias sacris altaribus assistans⁷,
 Me ut Christo reddas, sancte pater, precibus.
 Christus rex caeli, terrae rex, conditor orbis,
 Me tecum faciat lucis habere locum.

XVIII.

AD OTGARIUM ARCHIEPISCOPUM.

Spiritus alme, veni, supera directus ab arce,
 Ut praestes famulo dona sacrata tuo.

17 speldidus *F* 20 mala *F* 25 Faedus *F*
 [XVIII] *F* p. 218

1) *Matth.* 5, 14 Vos estis lux mundi, *cf. supra* p. 173 v. 23. 2) *Matth.* 5, 13 Vos estis sal terrae.
 3) *Cf. p.* 173 v. 19. 4) *Trist.* I, 1, 115 cura parentis. 5) *Cf. supra* p. 173 v. 21—22. 6) *Cf. supra*
 p. 170 v. 36. 7) *Alcuin. ad Paulinum* 3 (I, 240) Sis memor Albini sacris altaribus adstans.

Pectoris archanum comple, da munera linguae,
 Dilecto ut patri carmina grata canam¹.
 5 Quem primum ut vidi, dilexi semper, amavi.
 Cui bona hic opto laeta et in arce poli.
 Ó pater, ó pastor, cui Christus dona superna
 Iam dedit et plebem pascere vice sua²,
 Tu³ renovator ades patriae, spes, rector honorque,
 10 Dulcis amor cunctis, dignus amore dei.
 Pande⁴ viam cunctis per dogmata sacra salutis,
 Ut sis perpetuae lucis iter populo.
 Tempora sunt huius vitae nunc plena periculis,
 Nunc ruit orbis honor, corruet ipse cito.
 15 Quae ventura deus praedixit Christus in orbem,
 Saepius adveniunt signa tremenda nimis.
 Gentibus en gentes, regna contraria regnis
 Exsistunt bello, pax perit, hostis ovat.
 Fames cum peste cruciant ac fortiter urgent
 20 In terris populos, mors et amara premit.
 Sed⁵ haec signa diem domini testantur adesse,
 Qua pius et iustus rex deus adveniet.
 Eripe, sancte, piis monitis precibusque sacratis
 Commissum tibi met pastor ab hoste gregem,
 25 Ne saevus perdat, quem verus iure redemit
 Filius altithroni sanguine nempe suo.
 En servare iubet rex terrae foedera certa⁶,
 Legemque ac iussa vult retinere sua.
 Sic rex caelestis mandat divina docere
 30 Praecepta, atque sequi rite sua monita.
 Nec sinit humana praeponi lance nefanda
 Divinis potius, sed superesse cupit;
 Iusque poli mavult praecelli et in arce teneri
 Mundano iuri negotioque simul.
 35 Lex terrena quidem hic in multis utilis exstat,
 Sed lex caelestis sola salubris erit.
 In hac vera quidem fulget sapientia tantum,
 In qua est laus, merces, vita, salus hominum.
 Hanc tu prae cunctis opibus gazisque caduceis⁷
 40 Semper amato, pater, firmiter atque tenc.
 Haec te illaesum exaltat, servat, proteget atque,
 Et cunctis placitum ipsa satisfaciet.
 Qui sequitur Christum, gaudebit in arce superna.
 Cum sanctis pariter regna tenendo poli.
 45 Quem peto rite sequens tu eius vestigia serva,
 Semper in hac vita, sic quoque victor eris.

27 faedera F' 35 in multis F'

1) *Met.* XIV, 430, *Trist.* III, 7, 12 Doctaque . . . carmina . . . canis. 2) *Hrabanus ei igitur in dignitate archiepiscopali modo (a. 826) suscepta gratulatur.* 3) *Cf. supra p.* 161 v. 9—10. 4) *Cf. p.* 175 v. 19—24. 5) *Ib.* v. 27—30. 6) *Aen.* I, 62 foedere certo. 7) *Cf. Alcuin. ad soror.* 3 (I, 253).

Proteris atque hostes, caelum penetrabis et ipse
 Liber ovas semper lucis in arce manens.
 Quod deus aeternus, mundi mitissimus auctor¹,
 50 Christus salvator conferat ipse tibi.
 Protegat atque regat longaevo tempore sanum²,
 Virtutum titulis augeat et meritis³,
 Ut tua multiplici concreseat gloria laude
 Cum domino et sanctis semper in arce poli⁴.
 55 Sexies en denis cecini has versibus odas,
 Summa bona exoptans, sancte pater, tibimet,
 Doctrina ut sis sanus, perfectus moribus atque,
 Perfectum dominum rite sequens famulus.
 Vive deo grate, felix sic vivis in aevum,
 60 Ergo beata bona est vivere vita deo⁵.

Vita tua valeat sospes, sanctissime pastor,
 Semper in aeternum vita tua valeat⁶.
 Meque iuuet precibus orando sceptrata superna
 Commendans domino, meque iuuet precibus,
 5 Lucis in arce manens, quod tecum gaudia carpam,
 Aeternae vitae lucis in arce manens.

XIX.

AD BRUNWARDUM CHOREPISCOPUM⁷.

Versibus his paucis liceat mandare salutes⁸,
 Doctor amate tibi, dulcis amice, vale.
 Ó quem te vocitem, ne controversia constet,
 Vulgus ut omne vocat, an aliena petis?
 5 Dicite, Pierides, illum quo nomine dicam⁹,
 Carmine quem memoro, oreque mente, manu¹⁰.
 Hoc quoque pollente vultu, hoc ordine sacro,
 Nescio, quae fraus est nominis in capite,
 Ultima quem clarum, hunc causat prima nigellum
 10 Sillaba, nec certum res dabit ipsa modum.
 Dicunt Pierides, consentit Maurus et ipse,
 Nec dissensio, nec nomine fraus latitat.
 Te deus ex humili summum exaltavit in orbe,
 Ut rector populis sis, amor atque decus.
 15 Prima monet, fueras, quod nunc es, sillaba laudat
 Ultima, lux, speculum, praesul in aede dei.

|| 1 pater *F*, pastor *Br*.

[XIX] *F* p. 219 1 salutes]uel tem *F* 6 Carminae *F*

1) *Cf. supra* p. 161 *IV*, 13. 2) *I*, 247 v. 10. 3) *Ib.* v. 7 Virtutum titulis; 12 Augeat et; *Ad episcop. quend.* v. 14 (*I*, 251) Augeat et meritis. 4) *Ad Leonem I*, 247 v. 16 Arce poli. 5) *Cf.* p. 178 v. 27—28. 6) *Ad Leonem* v. 11 (*I*, 245) Semper in aeternum domino miserante valet, v. 1 (*I*, 238). 7) *abbatiam post Hersfeldensem* (843—875), *cf.* p. 111 v. 99. 8) *Ex Ponto IV*, 6, 13 mandare salutem. 9) *Fast. VI*, 799 Dicite Pierides; *Trist. III*, 4, 64 Dicere . . nomine quemque suo. 10) *Cf. supra* p. 168 v. 8.

Sic reor ut sponsa ymnorum in carmine canit.
 Illi quid virtus, quidque labor tribuat.
 Sum nigra, sed pulchra, caelestis filia regni¹.
 20 Castrorum utque acies terribilis decore.
 Te rogo, teque tui ut factor sis nominis almus.
 Utque operi verbum consonet atque fides:
 Urbs aeterna dei estis vos et lumina mundi².
 Vos Christus statuit castra tuere sua.
 25 Vos fontes vivi, paradisi et flumina sacra³.
 Doctores populi, laus gregis atque duces⁴.
 Sal terrae, lapides pretiosi in stemmate Christi⁵.
 Vos mater, frater ipsius atque soror⁶.
 Multiplica ergo pio percepta talenta labore,
 30 Maxima quod caelo praemia percipias⁷.
 Ne iudex veniens thesaurum quaerere promptus
 Terra defossum turpiter inveniat.
 Omnibus exemplum vitae sis normaue recti⁸,
 Iustitiae cultor et pietatis amor⁹.
 35 Ebria divina, rogo, sint praecordia laude,
 Impia non Bacchi pocula¹⁰ corda premant.
 Saepius excubiis visites et moenia Christi.
 Pro te proque tuis ipse precare deum.
 Septies inque die dominum laudare memento.
 40 Ut psalmista canit David ab ore dei¹¹.
 Hinc tua multiplici concreseit gloria laude,
 Cum Christo et sanctis perpes in arce poli¹².
 Sis memor utque mei, testor per scepra tonantis,
 Te, pater et pastor, sis memor ipse mei.
 45 Vive deo felix, felix et vive per aevum¹³
 Cum Christo et sanctis regna beata tenens¹⁴.

XX.

AD RATGERIUM ABBATEM SUUM¹⁵.

Té, pater alme virum, monachorum atque optime pastor.
 Invoco propitium ipse tuus famulus,
 Ut tua nunc pietas miserum me exaudiat alma,
 Ad te clamantem, rector ubique pius.

17 canet corr. nit *F'* 33 vitae add. *Br.* 44 et te pastor *F'* et ipse *F'*
 [XX] *F'* p. 220

1) *Mct. I*, 152 regnum caeleste. 2) *Alcuin. ad Adilhard.* 1 (*I*, 235) Urbs aeterna dei, terrae sal, lumina mundi. 3) *Ib.* v. 6. 4) *Ib.* v. 5 Doctores vitae. 5) *Ib.* v. 1 sal terrae; 3 lapidesque in stemmate Christi. 6) *Matth.* 12, 50. 7) *Ad Adilhard.* 17 Multiplicate pio percepta talenta labore, Maxima quod summo capiat praemia caelo. 8) *Ad Leonem* 8 (*I*, 254) Exemplum vitae. 9) *Ib.* 5 Iustitiae cultor sanctae et pietatis amator. 10) *Aen. III*, 354 pocula Bacchi. 11) *Psalm.* 118, 164 Septies in die laudem dixi tibi super iudicia iustitiae tuae. 12) *Cf. supra* p. 184 v. 53--54. 13) *Cf. supra* p. 178 v. 27. 14) *Cf. supra* p. 161 v. 18. 15) *Fuldensem a.* 802--817, *cf. supra* p. 154.

5 Iam mihi concessit bonitas tua discere libros,
 Sed me paupertas suffocat ingenii,
 Me quia quaecunque docuerunt ore magistri,
 Ne vaga mens perdat, cuncta dedi foliis.
 Hinc quoque nunc constant glosae parvique libelli,
 10 Quos precor indigno reddere praecipias.
 Servi quicquid habent, dominorum iure tenetur,
 Sic ego quae scripsi, omnia iure tenes.
 Nec mihi ceu propria petulans haec vindico scripta,
 Desero sed vestro omnia iudicio.
 15 Seu mihi haec tribuas, seu non, tamen omnipotentis
 Divinitas semper det tibi cuncta bona,
 Certamenque bonum cursu consummet honesto¹,
 Cum Christo ut mancas semper in arce poli.

XXI.

AD EIGILUM² DE LIBRO QUEM SCRIPSIT.

 Lex pia cumque dei latum dominans regit orbem³,
 Quam sanctum est legem scribere namque dei.
 Est pius ille labor⁴, merito cui non valet alter
 Aequiperare, manus quem faciet hominis.
 5 Nam digiti scripto laetantur, lumina visu,
 Mens volvet sensu mystica verba dei.
 Nullum opus exsurgit, quod non annosa vetustas⁵
 Expugnet, quod non vertat iniqua dies:
 Grammata sola carent fato, mortemque repellunt,
 10 Praeterita renovant grammata sola biblis.
 Grammata nempe dei digitus sulcabat in apta
 Rupe, suo legem cum dederat populo,
 Sunt, fuerant, mundo venient quae forte futura,
 Grammata haec monstrant fame cuncta suo.

XXII.

ITEM AD EUNDEM.

 Presbiter actate, meritis et presbiter, alme
 Eigil, te Christus salvet in orbe deus.
 Sis mihi quod posco, quodque opto, hoc esto benignus
 Praeceptor, pastor, semper amicus, honor.
 5 Nec me contristant tua corripientia verba,
 Cum scio, quod semper pectora amica⁶ tenes.

6 Se me F

[XXI] 14 famina F

1) 2 *Tim.* 4; 7 Bonum certamen certavi, cursum consummavi. 2) *abbatem Fuldensem* (817—822).
cf. supra p. 154. 3) *Cf. supra ad Hludovic. imperat. v. 1; Met. IX, 795* latum . . . orbem. 4) *Trist.*
II, 322 Et pius est patriae facta referre labor. 5) *Trist. V, 2, 11* annosa vetustas; *cf. Ex Ponto IV,*
8, 49. 6) *Cf. supra p. 172 v. 10.*

Verum dico tibi, nec me sententia fallit¹,
 Te unum praec multis corde tenere volo.
 Sis mihi semper idem, quia sum tibi semper et idem.
 10 Semper amicus amat, semper amandus erit².
 Omnipotens dominus, regnator summus Olympi³.
 Omnibus te horis protegat incolumem.
 In terris servet, caeli perducat ad arcem,
 Me tecum pariter, dulcis amice, vale.

XXIII.

AD GERHOHUM PRESBITERUM⁴.

Clavipotens frater simul omoninusque sagittae,
 Parvula haec liceat carmina ferre tibi,
 Quae rapuit calamus subito dictantis ab ore,
 Musaque lassa dedit tempore non solito⁵.
 5 Carmina sacra tibi resonent, karissime frater,
 Sit semper Christus carmen in ore tuo⁶.
 Ipse prophetarum ore fuit electa sagitta⁷,
 Hic clavis David, sophia et alta dei.
 Qui te perpetuis clemens conservet in annis.
 10 Gaudentem secum semper in arce poli.
 Dicere quid possum de magna laude librorum,
 Quos sub clave tenes, frater amate, tuo?
 Quicquid ab arce deus caeli direxit in orbem.
 Scripturae sanctae per pia verba viris
 15 Illic invenies⁸, quicquid sapientia mundi
 Protulit in medium temporibus variis.
 Hae te deliciae larga pietate fluentem
 Delectent, habeant, possideant, teneant.
 Nil tibi cum mundo, mundus dum praeterit omnis.
 20 Illius ac pariter et decus et species.
 Verbum namque dei, et verbi scrutator honestus
 Perdurant semper lumine perpetuo.
 Vive deo vita felix, et vive per aevum,
 Nempe beata bona est vivere vita deo.
 25 Dulcis amor Christi, dulcisque domuncula semper.
 Dulce melos tibi sit, dulcis amice, suum.
 Sis memor atque mei sacris altaribus asstans⁹,
 Sit memor utque tui gratia magna dei.
 Haec relegens valeas multis feliciter annis,
 30 Cumque choro fratrum haec relegens valeas.

[XXII] 7 sentia F

[XXIII] 1 sagittae]uel gittae F 3 hore F 9 Qte F 17 diliciae F

1) *Aen.* X, 608 nec te sententia fallit. 2) *Cf.* p. 178 v. 14. 3) *Aen.* VII, 558 summi regnator Olympi. 4) *Idem* Gerhoh fortasse, qui *Fuldæ obiit a.* 818 (*Ann. necrol. Fuld., SS. XIII, 171*). 5) *Fast.* I, 394 solito tempore. 6) *Cf. Alcuini versus* (I, 251) 5 Semper in ore tuo resonent pia verba salutis, | Laus Christo resonet semper in ore tuo. 7) *Isai.* 49, 2 et posuit me sicut sagittam electam. 8) *Cf. supra* p. 164 v. 23. 9) *Cf. supra* p. 182 v. 45.

XXIV.

ITEM AD EUNDEM.

- Te deus omnitenens semper, carissime frater,
 Prospere conservet tempora cuncta¹ bene.
 Et maneat sospes, nobis et sospita poscas,
 Auctor et ipse deus pacifica tribuat.
- 5 Sic psalmista docet²: 'Quae ad pacem sunt, rogitate,
 Urbe dei copia est haec et amantis erit'.
 Pacem animus nulla trepidus formidine³ servet,
 Nec timeat pravae crimina dissidiae.
- 10 Sic et ames, frater, semper, sic rursus ameris,
 Mutuus ut nullo tempore cesset amor.
 Instantes precibus simus in laude tonantis,
 Hesperus hoc videat, Lucifer hoc videat,
 Poscamus veniam, poscamus munera Christi,
 Liberet a paenis, augeat et meritis.
- 15 Conditor omnipotens caeli mundique redemptor,
 Conservet Christus nos, rogo, pace simul;
 Ut sicut semper sunt vere ille et pater unum,
 Unum sic in se nos fieri faciat.

XXV.

AD SAMUELEM PRESBITERUM⁴.

- Vive meae vires lassarumque anchora rerum,
 Naufragio et litus tutaque terra meo.
 Solus honor nobis, urbs tu fidissima semper,
 Curisque afflicto tuta quies animo.
- 5 Sintque licet montes inter cum fluctibus arva,
 Mens tecum est, nulla quae cohibetur humo.
 Te mea mens sequitur, sequitur quoque carmen amoris.
 Exoptans animo prospera cuncta tibi.
 Qui mihi te notum dedit et concessit amicum,
- 10 Conservet sanum Christus ubique mihi.
 Ante solum terrae caelique volubile ciclum
 Praetereant, noster quam quoque cesset amor.
 Hocque, pater, monui, moneo te iterumque monebo,
 Sis memor utque mei, sicut et ipse tui.
- 15 Ut deus in terris quos hic coniunxit amicos,
 Gaudentes pariter iungat in arce poli.

[XXIV] *F* p. 221 5 rogitate *F'*

1) *Ec Ponto III*, 1, 14 Cuncta . . . tempora. 2) *Psalm.* 121, 6 Rogate quae ad pacem sunt, Ierusalem: et abundantia diligentibus te. 3) *Aen. VI*, 290 subita trepidus formidine. 4) *postea Wormatiensem episcopum* (841—859). Cf. *de alio Samuele, Alcuini discipulo I*, 228. Totum hoc carmen expressum est e.c. versibus 9—24 carminis *Grimoldo abbati missi*, quod supra p. 169 edidimus.

XXVI.

ITEM AD EUNDEM.

Te deus aeternus, hominum sanctissimus auctor,
 Stelligeram caeli summus qui continet arcem¹,
 Perspicit atque omnem fortis dominator abyssum.
 Exaltet, salvet, servet te, diligat, ornet,
 5 Concedatque tui omonimi meritumque locumque,
 Exstitit ut templi typici hic servitor, amator,
 Utque habeas omnem Samuel Samuelis honorem.
 Esto memor proprii quem nominis ultima notet
 Syllaba²; hic cordis laus sit, hic fervor amoris.
 10 Sit tibi vita salus, tibi sit via gloria, virtus.
 Protector, rector per secula cuncta valeto.

XXVII.

ITEM AD SAMUELEM PRESBITERUM.

Qui caeli culmen, terrae qui continet ima.
 Qui ponti fluctus, sidera quique regit,
 Cuius quae fuerant ac sunt et cuncta futura
 Stant in conspectu, ipseque cuncta videt.
 5 Vestrum fructiferum custodiat ipse laborem,
 In caeli regno praemia digna parans³.
 Sis memor ergo mei sacris altaribus asstans⁴,
 Praesul sancte dei, sit deus utque tui.
 Ast tibi si possum quiddam conferre susurrans
 10 In precibus dignum, ipse libenter agam.
 Concedat dominus vitae iam munus utrisque
 Effectum precibus, dulcis amice, vale.

XXVIII.

AD SAMUELEM PRESBITERUM.

Est animus promptus, sunt sensus, accipe votum,
 Non spernas socium, semper amicus amat⁵.
 Non hunc tempestas quatit, non turbidus Auster⁶,
 Nec Boreas glatie stringere nempe valet.

[XXVI] 4 servetque te *F'* 9 hieque tui cordis *F'*[XXVII] 10 In precibus *F'*[XXVIII] 4 glatie *F'*

1) *Cf.* p. 161 *IV*, 13; *Fast.* V, 41 de caeli . . . arce. 2) *El nomen dei BR.* 3) *Met.* XII, 472
 praemia . . . pararis. 4) *Cf. supra* p. 187 v. 27. 5) *Cf. ib.* v. 10. 6) *Cf. Alcuin.* (I, 298) II, 2
 turbidus Auster.

5 Libertas animi munus expendit amoris,
 Dignum est ut mentem provocet ipsa piam.
 Nullus in orbe fuit, quem non consumpserit aetas:
 Quisquis enim possit, semper amica paret.
 Hrabanus posco seniore[m] te Samuelem,
 10 Haec tu perpendas, cunctaque iure legas.
 Christus in arce deus conservet semper utrumque,
 Hoc, pater, ipse petas, tu sine fine vale.
 Quondam nempe meum gaudebam te esse sodalem
 Inter lectores, frater amate, mihi:
 15 Nunc quoque te gratulor retinere iura magistri,
 Crescere virtute, patris habere locum,
 Sis memor ergo mei sacris altaribus asstans,
 Sum memor utque tui, sic memor esto mei¹.
 Quod quondam docuit Albinus rite magister²,
 20 Hoc pectus teneat, hoc opus omne probet.
 Gratia sic Christi tecum permanserit alma,
 Sic memet tecum ducit ad astra, vale.

XXIX.

ITEM AD EUNDEM.

Tu meus es placitus, placeas super aethera Christo,
 Sis carus sanctis, tu meus es placitus.
 Unicus esque meus, auctor te protegat unus,
 Unum cum multis unicus esque meus.
 5 Omnibus ipse bonis repleat te Christus amator,
 Spiritus atque dei omnibus ipse bonis.
 Optima quaeque tibi tribuat divina potestas³,
 Deposcens opto optima quaeque tibi.
 Tu maneat, vigeas semper in secula sospes,
 10 Hic et in aeternum tu maneat, vigeas.
 Inclite, vive, vale, Samuel laetissimus audi,
 Hic finis verbi est, inclite, vive, vale.

XXX.

AD SAMUELEM PRESBITERUM.

Has tabulas, senior, gratanter percipe quaeso,
 Quas tibi devotus iunior exhibuit.
 Buxus canitiem signat, claustrumque secretum
 Consilium cordis, tu, pater almae, vale.

[XXIX] 7 Optima *F* 10 in *om. F*[XXX] 2 Quam *F*, Quas *corr. Watt*.1) *Cf. supra p. 187 v. 27-28.*2) *I. e. Alcuinus, cf. supra p. 154.*3) *Iuveni II. euang.*

XXXI.

AD SAMUELEM PRESBITERUM.

Sis felix sospes, sis laetus semper ubique,
 Te omnipotens dominus protegat atque regat.
 Vivis mente mea, vivas per secula Christo,
 Vivas cum sanctis regna beata tenens¹.
 5 Hos senos versús transscripsi tempore parvo²,
 Perfectum senio aethera te capiant.

XXXII.

AD ISANBERTUM PRESBITERUM³.

Accipe primitias Musae, pater, hoc breve carmen⁴
 Et nostris studiis tuque faveto pius.
 Dignus nam docta cum sis ut carmina⁵ solvas,
 Ignoscas nostris, rustica⁶ cum videas.
 5 Cuncta quidem tibimet virtutum insignia condunt
 Nomen, quo clarus dignus honore fias:
 Ferrum te fortem, clarum virtute decorum
 Signant, per multas creseis in arte vias.
 Altithronus dominus, cunctorum conditor almus,
 10 Te virtute beet, augeat et meritis,
 Atque mei memorem conservet gratia Christi,
 Semper in aeternum, dulcis amice, vale.

XXXIII.

AD EXULEM PRESBITERUM.

Fortia dicta dabas, exhortatoria verba,
 Qui tale exemplum ventris in ore profers.
 Pro se sollicita nam mandat apostolus⁷ esse,
 Membra, nec ventrem excipit inde pigrum.
 5 Currere cum pedibus, oculis ac cernere fas est,
 Auribus audire oreque verba dare.
 Ergo manus solum ventri si porrigat escam,
 Cuncta et membra simul hunc satiare student,
 Quis tegumenta parat, ornatum quaerit et aptum⁸,
 10 Quis clipeum ad pugnam, quis, rogo, tela rapit?⁹
 Venter sit escae, ventri deserviat esca¹⁰,
 Hunc deus atque illam destruet ipse cito.
 Sed mihi communis nempe ac iustum esse videtur,
 Membrorum ut cura par fiat atque labor.

[XXXII] 5 timet *F*

1) *Cf.* p. 161 v. 18. 2) *Cf.* p. 168 r. 21. 3) *Cf.* p. 173 n. 2. 4) *Fast.* III, 547 carmen
 Hoc breve. 5) *Trist.* III, 7, 12 Doctaque . . . carmina. 6) *Amor.* II, 4, 19 rustica . . . Carmina.
 7) 1 *Cor.* 12, 25. 8) *Cf.* p. 164 v. 3. 9) *Fast.* II, 838 tela rapit. 10) 1 *Cor.* 6, 13.

- 15 Ut manus ipsa operi deservit, sic quoque venter
 Consiliis certet cuncta monere suis.
 Quae domus ex parte defenditur. haec patet hosti:
 Quae quoque vallatur undique, tuta manet.
 Providus en mente, cautus sis semper et actu.
 20 Prudens cuncta cave, tristia nulla time.
 Victor sit Christus, sic est victoria vera,
 Qui regem hunc sequitur, victor et ipse manet.
 Tot versus scripsi quot horae nempe diei
 Sunt, optans semper sospes ut ipse fias.

XXXIV.

AD IRMINGILDUM PRESBITERUM.

- Omnipotens, summi patris sapientia, Christe.
 Qui infima cum superis cuncta tenendo regis:
 Tu mihi dilectum conserva semper amicum,
 Ut vigeat sospes, regna superna petens¹.
 5 Ut crescat meritis, crescit ceu temporis aevo.
 Post obitum mortis dona beata metens.
 Hoc tu virgo dei, genetrix intacta tonantis,
 Impetres precibus, sancta Maria, precor.
 Agmen apostolicum, primus et in ordine Petrus.
 10 Fratribus ascitis poscite valde deum.
 Praeco propheta dei, paranimphus, martyr et ipse
 Cum vatum turba saepius hoc rogites.
 Sic peto, tu facias levita protomartyr et ipse
 Cum sociis Stephanus scepra superna precans.
 15 Hoc iusti, electi, felices poscite cuncti,
 Buoloni² ut regnum det super astra deus.
 Hoc, pater alme, modo dum vacat quaerere regnum,
 Quaerere non cesses, ut capias, cupias,
 Vim aula poli patitur, violenti et sidera prendunt.
 20 Qui bene nunc certat, dona futura capit.
 Certasti valide, et hostem nunc sternere certa:
 Vincenti in fine rite corona datur.
 Os resonet Christum, palma quoque pascat egenum.
 Pes aegrum inviset, corda deum cogitent.
 25 Te sibi totum extra famulantem sentiat auctor,
 Te sibi totum intus vindicet ipse deus.
 Haec tibi, sancte pater, optando grammate pinxi,
 Ut fias felix dogmata sacra sciens.
 Hoc quoque posco deum per psalmos rite canendo,
 30 Per missae officium te memorando pie.

[XXXIV] Irmingildum *difficile lectu* 5 seu *F* 14 scepra superna pia *F*, precans *Br*.

1) Venanti *C. IV*, 18, 24 regna superna petit. 2) Aut Irmingildo nomen diversum id obligit
 aut amico tertio bene precatur. *BR*.

.. supplex te tonantis,
 Ut me commendes rite deo precibus.
 homini quod valde necesse,
 Aeterna precibus quaerere regna¹ sacra.
 35 . . . tibi hocque . . . rector Olympi²,
 Post finem vitae semper in aere vale.

XXXV.

ITEM AD EUNDEM.

Te deus omnipotens conservet
 Qui tua perpetuo tempora rite regat.
, frater amato,
 Ut te dilexi, te deus altus amet.
 5 te . . ., rogo, posce tonantem,
 Me miserum salvet ut pius ipse sator.
 . . . pater ut salvet ubique
 Te Christus, Buolo, colloceat ipse polo.
 vivens multis feliciter annis
 10 Cum sanctis post hoc regna beata tenens.

XXXVI.

O modus semper consistit in aequo,
 Ardua succumbunt, imaque celsa petunt.
 cupit mens prava superba,
 Hanc deus exaltat, illam inimicus habet.
 5 stupor flagrantem ingens
 Quod te cognovi, frater

 sacerdotum dicta sacrata dei.

XXXVII.

[AD BONOSUM³.]

Una dies ridet, casus cras altera plangit,
 Nil fixum quomodo tessera laeta dabit⁴.
 Aestas clara micat, autumnus conferet umbras,
 Ver floret gemmis, has fera tollit hiems⁵.

[XXXVI] 8 *Hic finit F'* Desunt caetera foliis IV circiter amissis Br.

[XXXVII] 1 *casus Br.* 4 *hiems Br.*

1) *Aen. IV*, 350 extera quaerere regna. 2) *Met. II*, 60, *IX*, 499 rector Olympi. 3) i. e. *Haltonem, Hrabani amicum et successorem, cf. Catalog. abbat. Fuldens. (SS. XIII, 273)* Sextus Hatto bonosus et gloriosus. 4) 1—2 *ex carm. Alcuini ad Higbaldum* 13—14 Nil fixum faciet tessera laeta tibi (*I*, 229). 5) *Ib. v. 18* Ver floret gemmis, hiems ferit hocque decus; *Trist. I*, 1, 42 fera iactat hiems.

5 Quid porro est quod non properatis effugit alis,
 Et varium non sit quod tegit arce polus.
 Aerias pinus inclinat pigra senectus¹,
 Dissolvit rupes, flumina sicca facit.
 Dum loquimur, seges alta viret, maturiet², aret,
 10 Canescunt violae, lilia fusca cadunt.
 Ipsa suos citius gratos rosa ponit amictus³,
 Agrestes flores moxque sequuntur eam.
 Omnibus his brevis usus, et est sub lege noverca,
 Alternant vicibus⁴, et simul intereunt.
 15 Tuque tuum credis quod mendax commodat hora,
 Aeterno et simili semper habere cupis.
 Paulatim miseros effert ad vota senectus,
 Et modo qui fuimus, iam modo desinimus.
 Nutricis gremio subito puer altius exit,
 20 Miraturque truci se dare voce sonum.
 Iam celeres barbae, iam tincti morte capilli,
 Iamque adclinis humo⁵ praedaeque mortis erit.
 Omnia fert aetas⁶, atque omnia finis ademit,
 Nil manet aeternum⁷, saecula praetereunt.
 25 Cunctaque tempus habent⁸, ni solus temporis auctor,
 Qui fuit, est semper, et sine fine manet.
 Hunc tu semper ama, hunc toto corde fatere,
 Hunc precibus posece, hic tibi grata dabit.
 Non⁹ te conturbet, sancte, inconstantia, frater,
 30 Haec mundana quidem gurgitibus variis.
 Sic fuit, est, et erit saeculi versatilis ordo,
 Laetitia nunquam sit cui certa fides.
 Multa quidem patitur sanctorum plebes in orbe,
 Iudicio occulto, nec ego scire queo¹⁰.
 35 Credo, suos servos quod nullo spreverit aevo,
 Adiuveritque satis, cum sua vota petant.
 Nam altera vita suis servatur in arce polorum,
 Qua pax alma viget, praelia nulla fiunt.
 Haec quoque semper erat iusto temptatio vita,
 40 Fornacis flamma ut aurea vasa probat¹¹.
 Sic deus omnipotens sanctos per saeva probabit
 Verbera, post reddens praemia laeta polo¹².
 Sta, precor, esto memor Christi, patrum memor atque,
 Pagina quos cecinit auribus alma tuis¹³.

6 an fit? teget *L'* 23 adimit *F*, ademit *corr. Br*.

1) *Aen. III*, 680 Aeriae quercus; *Met. X*, 396 pigra senectus. 2) *Art. Am. III*, 102 seges alta; *maturiet ab inusitato matureo BR*. 3) *Cf. Art. Am. II*, 115 Nec violae semperve hyacinthina lilia florent, | Et riget amissa spina relictæ rosa. 4) *Alcuin. l. l. v. 16* Alternis vicibus. 5) *Aen. X*, 835 adclinis trunco. 6) *Ecl. IX*, 51 Omnia fert aetas. 7) *Alcuin. ad Higbald.* 11 Nil manet aeternum. 8) *Eccles. 3*, 1 Omnia tempus habent. 9) *v. 29—32 ex carm. ad Higbald.* 97—100 Non vos . . sancti . . fratres | Nec mundana . . . fuit atque fiet. 10) *v. 34 ex carm. ad Higbald. v. 86 (cf. 61)* non ego. 11) *Cf. Eccli. 27*, 6; *Sedul. C. Pasch. Prol.* 14 aurea vasa; *ad Higbald. v. 89 (cf. Amor. I, 7, 6)* 12) *v. 41—42 ex carmine ad Higbald. (I, 231) v. 95—96* probavit. 13) *Ad Higbald.* 92 Auribus ut cecinit pagina sacra tuis.

45 Fortis sis animo, sis verbo et providus actu,
 Sic fuerunt sancti, proximus esto tibi.
 Victima¹ quod prima fuerat iustissimus Abel
 Fraterna caedo² hocque memento precor.
 Improbe derisus infanda et prole Noea,
 50 Quo reparata manet progenies hominum.
 Quod reges sanctus capto Loth vicerit Abram,
 Qualia perpessus sit pius ipse ab eis.
 Damna quidem in puteis sensit quod saepius Isac,
 Grassante invidia quae Philistea gerit,
 55 Quantos pro sobole fletus effudit³ Iacob?
 Et Ioseph quanta passus in orbe fuit?
 Dux pius ille quidem, qui totam stravit Aegyptum,
 Flagris eripuit dumque dei populum,
 Quomodo sit spretus, et qualia praestat alumnis,
 60 Quomodo sit tractus improbe convitiis.
 Nam Samuel quotiens Saulis tolerabat acrumnas?
 Et David latitans impia sceptrata fugit?
 Qualiter in regno prolis hic sustulit iras⁴,
 Plurima et ex aliis turpia verba tulit.
 65 Omnia nempe mea, poenarum millia quotquot
 Passi sunt sancti, dicere Musa nequit⁵.
 Helias, Daniel, Esaias, Michas, Ionas,
 Ieremias, Iaddo, Iob pater et Tobias,
 Qui fuerant mundi ceu luminaria quondam,
 70 Quam saevas poenas corpore pertulerant!
 Perplures alios consumpsit flammeus ardor
 Et lapides alios atque alios framea.
 Sicque fide fortes vicerunt praelia sancti,
 Fecerunt opera maxima iustitiae.
 75 Quid memorem⁶ vetera, gaudet cum sancta per orbem
 Martyrio rutilans catholica ecclesia?
 Clare et apostolico micat inradiata tropaeo,
 Vexillum et Christo fert dominante crucis.
 Tantos ergo suos dominus perferre labores⁷
 80 Hic voluit, quos ad regna superna vehit.
 Quapropter⁸ potius caelestia semper amemus,
 Et mansura polo, quam peritura solo,
 Murmure iam nullo referamus ad aethera voces⁹,
 Cantantes dominum, qui pius et bonus est.
 85 Non¹⁰ est quippe deus plagis culpandus in istis,
 Sed nostra in melius vita ferenda cito.
 Et pie flectenda est precibus clementia nostris,
 Quatenus a nobis transferat ille flagra.

77 trophaeo *Br.* 88 transferet *Br.*

1) *Cf. Venantii C. l. IX, 2, 13 sqq.* 2) *Aen. IV, 21* fraterna caedo. 3) *Met. XI, 672* Fletus . .
 fundere. 4) *Trist. II, 47* sustulit iram. 5) *Aen. VI, 627* Omnia poenarum percurrere nomina possim.
 6) *Ib. 123, 601* Quid memorem. 7) *Aen. XII, 177* tantos potui perferre labores; *VI, 437.* 8) *c. 81—82*
ex carm. ad Higbald. (I, 232) v. 119—120. 9) *Aen. V, 409* referebat pectore voces; *VIII, 70* effundit
 ad aethera voces. 10) *c. 85—88 ex carm. ad Higbald. v. 231—234* transferat ipse plagas.

Quem pater ast natum caro complectit amore,
 Saepius huic tristi dira flagella dabit¹,
 Horrida quapropter nunquam temptatio mentem²
 Ulla tuam superet, fortis ubique fias.
 Si quid displicuit Christo iam cuncta videnti,
 Moribus inque tuis, corrige hoc citius³.
 Hocque superna monet lex hoc et iura paterna,
 Hoc fraternus amor, hoc studeas facere.
 Te quoque iam facias tota virtute paratum,
 Ut, quo pervenias, tristia nulla fiant⁴.
 Quod tibi concedat auctoris sancta potestas,
 Hoc nobis tecum summus in arce deus.
 Fistula has Mauri senis cantavit in horis
 Caenas dilecto, sancte Bonose, tibi.

XXXVIII.

ITEM AD EUNDEM.

Nam pictura tibi cum omni sit gratior arte,
 Scribendi ingrata non spernas posco laborem.
 Psallendi nisum, studium curamque legendi⁵,
 Plus quia gramma valet quam vana in imagine forma,
 Plusque animae decoris praestat quam falsa colorum
 Pictura ostentans rerum non rite figuras.
 Nam scriptura pia norma est perfecta salutis,
 Et magis in rebus valet, et magis utilis omni est,
 Promptior est gustu, sensu perfectior atque
 Sensibus humanis, facilis magis arte tenenda⁶.
 Auribus haec servit, labris, obtutibus atque,
 Illa oculis tantum pauca solamina praestat.
 Haec facie verum monstrat, et fame verum,
 Et sensu verum, iucunda et tempore multo est,
 Illa recens pascit visum, gravat atque vetusta,
 Deficiet propere veri et non fide sequestra est.
 Perspice qui fuerint auctores atque sequaces
 Istarum rerum, tunc et certissimus inde
 Noscere iam poteris, tibi quae sint arte parandae⁸.
 Primitus Aegyptus umbrarum lumina pinxit,
 Lumina tincturis varians formavit et umbris.
 Haec sonat 'angustans tribulatio'⁹, fit, sonat et quod

1) *v.* 89—90 *ib.* *v.* 93—94 Quemque pater natum . . . dura. 2) *Ib.* *v.* 145 Horrida non frangat vestras temptatio mentes. 3) *v.* 93—94 *ib.* *v.* 227—228 in vestris corrigite. 4) *v.* 97—98 *ib.* 213—214 Teque magisque tua facias virtute. 5) *Trist.* I, 3, 9 cura legendi. 6) *Art. Am.* II, 12 arte tenenda. 7) *Rem.* 9 arte parari. 8) *Isidori Etym.* XIX, 16, 2 Picturam autem Aegyptii excogitaverunt primum umbra hominis lineis circumducta. Itaque initio talis, secunda singulis coloribus etc. 9) *Cf.* IX, 2, 60; *Hrabani de universo XII c.* 4 (*Migne Patrol. CXI*, 341) Interpretatur autem Aegyptus tribulatio coangustans et significat vanum laborem, quem iniqui exercent in hoc mundo aestuantes per avaritiam.

Angustans tribulat, parum iuvat arte reperta.
 Ast petram dominus legis cum grammate sculpsit,
 25 Contulit insignia et populi mandata magistro.
 Mons sonat ille: 'Mea mensura atque amphora iusta'¹:
 Amphora iustitiam, vitam mensura modestam,
 Iussa quoque ostendunt domino nos lege teneri.
 Quid labor est scriptis commenta edicere plura

XXXIX.

DE FIDE CATHOLICA RYTHMO CARMEN COMPOSITUM.

1. Aeterne rerum conditor, et clarus mundi formator, deus in adiutorium intende tu humilium; cordeque tibi devotum, festina in auxilium. 2. Da mentis fida regmina, ac verbi clara munera; da vota cordis optima, et facti dona plurima; sensum corde purissimum, famen ore pacificum. 3. Ut tuam laudem famine in primis possim dicere, magnam, miram ac praeclaram, digna voce iustissimam; meaeque sim miseriae compunctus memor ultimae. 4. Deus salus credentium, deus vita viventium, deus deorum omnium, deus et princeps principum, deus summus amabilis, deus inaestimabilis. 5. Altus² prosator, vetustus dierum, et ingenitus, eras absque origine	primordii et crepidine: qui es, eris in saecula saeculorum infinita. 6. Cui³ est unigenitus Christus⁴ proles carissimus dicentis de corde verbum, satum ante Luciferum; coaeternus in gloria deitatis perpetua. 7. Cum quo simul et filio in sempiterno saeculo spiritus sanctus aequalis regnat, et honorabilis in eadem substantia deus manens per saecula. 8. Non⁵ tres deos, nec profero⁶, sed unum deum praedico⁷, salva fide in personis tribus gloriosissimum summum, iustum, rectissimum, super omnes mitissimum⁸, 9. Deum patrem piissimum, omnipotentem dominum, factorem visibilium, simul invisibilium, deitatis principium, et creatorem omnium.

[XXXVIII] 26 iussa *F*, iusta *corr. Br.* 29 laborem *F*, *corr. Br.* Defectus alius post pag. IV
not. add. Br.

[XXXIX] *ex edit. Broweri p. 31 u. 29* 6,2 prolis *F*, *corr. Br.*

1) *Levit.* 19, 36 Statera iusta et nequa sint pondera. 2) *stropham* 5 *Hrabanus a Columbae Hiberni metri de fabrica mundi stropham* 1 *mutatus est, ubi v. 3 legitur erat, v. 5 est et erit.* 3) *ex eodem fonte, sed Hrabanus addidit proles — luciferum.* 4) et sanctus spiritus *add. Col.* 5) Non — gloriosissimum *ex Columba.* 6) deos deprominus *Col.* 7) dicimus *Col.* 8) *Numer.* 12, 3 mitissimus super omnes homines.

10. Christum Iesum carissimum,
omnipotentis filium,
imaginem verissimam,
dei et sapientiam,
virtutem, per quam fecerat
omnia, quae formaverat.
11. Sanctum quoque paraclitum,
vivificantem spiritum,
qui ex patre et filio
procedit ab exordio,
pignus, donum gratissimum,
promissum lucidissimum.
12. Una trium essentia,
una est et potentia,
omnium, deitas,
atque una aeternitas,
beatitudo, sanctitas,
magnitudo et bonitas.
13. Solus deus in saecula,
concludens cuncta tempora,
quibus formavit aethera,
terram simul et maria,
excelsus in caelestibus,
gaudens primus agminibus.
14. Bonos creavit¹ angelos,
ordines et archangelos,
principatus et virtutes,
thronos, dominationes,
potestates et cherubin,
gloriosa et seraphin.
15. Uti² non esset bonitas
otiosa ac maiestas
trinitatis in omnibus
largitatis muneribus,
sed haberet caelestia
quibus det³ privilegia.
16. Sed⁴ caeli regni apice
stationis angelicae
claritate pro fulgoris,
venustate speciminis
superbiendo ruerat
Lucifer, quem plasmaverat.
17. Apostataeque⁵ angeli
eodem lapsu lugubri
auctores⁶ cenodoxiae,
pervicacis invidiae,
caeteris remanentibus
in suis principatibus.
18. Draco⁷ magnus, teterrimus,
terribilis et antiquus,
qui fuit serpens lubricus,
sapientior omnibus
bestiis et animantibus
terrae ferocioribus,
19. Tertiam partem siderum
traxit secum in baratrum
locorum infernalium,
diversorumque carcerum,
refugus⁸ veri luminis
parasitus praecipitans⁹.
20. Dum¹⁰ pius¹¹ mundi machinam
praevidens et armoniam,
polum et siccum¹² fecerat,
atque aquas diviserat¹³,
herbarum format germina,
virgultum ac¹⁴ arbuscula.
21. Solem, lunam ac sidera,
ignem ac necessaria,
aves, pisces et pecora,
bestias, animalia,
tum demum honorabilem
ipse condidit hominem¹⁵.
22. Huic praecepit firmiter
manere immortaliter,
suam sacram imaginem
servare venerabilem,
sequique iussa¹⁶ domini,
vicarius cum sit dei.
23. 'Esto', dixit humillimus
'rector mundi et dominus,
nam cuncta tibi tradidi
ac dominatu subdidi,
quae sunt modo viventia
ac terra germinantia.

14,1 Bonus *F*, corr. *Br*.15,4 largitio *Br*, largitatis *Col*.16,3 prae *Br*.18,5 et *addidi*1) Bonos — archangelos *ex Col*, qui sic *pergit* principatum ac sedium | potestatum virtutum.2) *ex Col*. 3) in quibus *Col*. 4) *ex Col*, qui sic *incipit* Caeli de regni apice. 5) *ex Col*. 6) auctoris *Col*.7) *stroph*. 18 et 19 *ex Col*. 8) refugas *Col*. 9) paradiso praecipites *Col*. 10) *stroph*. 20 et 21 *ex Col*.11) Excelsus *Col*. 12) caelum et terram *Col*. 13) mare aquas condiderat *Col*. 14) virgultorum *Col*.15) hominem demum regere | protoplaustum praesagmine *Col*. 16) *Aen. IV*, 538 Iussa sequar.

24. Utere eis sapiens,
omnia quaevis comedens,
fructus ligni pomiferi
simulque salutiferi,
pomum ne ligno vetitum
mandas tibi mortiferum'.
25. Haec saevus, ut audierat,
chelydros et inviderat,
dira pestis¹ timuerat:
unde illa corruerat,
ne homo caelum habeat,
quem iam plasmatum viderat.
26. Adire et temptat feminam,
quem sator iunxit copulam,
suadet pomum mandere,
ac viro suo tradere,
promittit deis similes,
si frangatur esuries.
27. Consensit illa citius
quod si non foret satius²,
mandit et viro tradidit,
et ambo simul decepit,
dum contra iussum domini
est pomum ligni vetiti.
28. Ambo miserabiliter
cernunt se nudos turpiter,
certant cum perizomate
commissum scelus tegere,
cataphronis³ folio,
sed non latet a domino.
29. Excelsus visitaverat,
quos iam sanos reliquerat,
Adam timens sub arbore,
latitabat umbramine,
quem voce ita duriter
increpavit et fortiter:
30. 'Adam, cernis nunc, ubi es,
inobediens lapsus es.'
At ille se tutamine
excusabat excedere,
alteri causam criminis
vindicabat peccaminis.
31. Post hoc eis altissimus,
fecerat quod iustissimus,
cinxit eos velamine
byrsae⁴ et decentissime,
morituri pelliculo
ut vestirentur mortuo.
32. Tunc paradisum liquerat
Adamus, quem eiecerat
deus quoque pertinacem
nunc durae terrae cultorem:
ydros⁵ ei ut tribulos
pareret atque carduos.
33. Hic generavit sobolem
nam binam cum discrimine:
alter alterum vulnere
prostravit impiissime,
hoc venenum invidiae
anguis sevit in homine.
34. Grassatis⁶ sicque duobus
protoplastis parentibus,
post tota ruit propago,
et absque adminiculo
auctor peccatum auxerat,
ad inferna detraxerat.
35. Creverunt homicidia,
dum crevit philargyria,
habundabat luxuria,
dum anxit gastrimarchia,
tota nefanda crimina
iam possidebat glareas.
36. Noe deus temporibus
mersit aquis ultricibus
totam mundi progeniem,
Adam et claram sobolem,
praeter quos arca vexerat,
et excelsus servaverat.
37. Sed item pyra⁷ coepere
sordidare terricolae,
neque laverunt flumina,
ut non crescerent crimina,
nec quos mors absorbuerat
epistimi⁸ domaverat.

25,3 Dia *P*, corr. *Br*. 26,1 facinram *Br*. 30,5 caussam *Br*. 32,5 et *P*, ut *Br*.
33,6 saevit *Br*.

1) *Aen. XI*, 792 dira . . pestis. 2) *Ecl. II*, 14 Nonne fuit satius. 3) *contemptus BR*. 4) *i. c.*
pellis B. 5) *sudorem B*. 6) *Cf. Columbae stropham* 7) *Grassatis primis duobus | seductisque parentibus |*
secundo ruit diabolus. 7) *forte pennas B*. 8) *scientia, experientia B*.

38. Hoc Abraham post viderat,
nec tamen hunc iuvaverat,
Isaac quoque et Iacobus,
celsi patrum cum coetibus,
legislator et Moyses,
David simul et prophetae.
39. Nec profuit industria
ullius atque stychia¹:
post mortem infernalibus
penetrabant cubilia.
Regnabat mors latissime
super omnes durissime.
40. Ni solius clementia,
auctoris et potentia
subveniret miseris
iacentibus in infimis,
totus homo cum sobole
interiret peccamine.
41. Omnipotens mitissime
misit pater ab aethere
filium unigenitum,
amatam et dilectissimum;
ut hominem a tellure
sublevaret piissime.
42. Aliena astutia
quem seduxit versutia,
diri draconis spicula
vulnerabant praecordia,
et sotentem sibi subdidit,
quem cleps ipse non condidit.
43. O quanta dei pietas,
et sempiterna bonitas:
in se deus suscepit
hominem quem creaverat,
illum sibi quaesiverat,
quem non iuste perdidit.
44. Virgo deum conceperat,
Gabriel quem praedixerat;
postque novem curricula
mensium et volumina,
incarnatum ex virgine,
verbum venit cum salute.
45. Pastores natum praesepe
gaudebant Iesum cernere,
stella flagrans et lumine
magos duxit cum munere.
Herodes coepit quaerere
Christum regem occidere.
46. Parvulorum in millibus
saeviebat cum cladibus,
talibus in initio
mundus obtulit domino,
studet morte perimere²,
qui venit vitam reddere.
47. Ter denis magnis orbibus
annorum actis mensibus
ab Iohanne in Iordane
tinctus erat baptismate,
lavit se unda latior,
quod ipsa esset purior.
48. Spiritus super columbae
Iesum mansit in specie,
pater prolem testaverat
mundo, quod non crediderat
trinitatis mysterium,
consecravit sic baptismum.
49. Ivit Iesus in heremum,
ferarum habitaculum,
illic tempus ieiunii
peregrinavit salutiferi,
quater denosque noctibus
iunxit soles in esibus³.
50. Erpeton⁴ ibi callidus
aderat cum doloribus⁵,
suasit hunc de lapide
nam sibi panem condere
dipsitis, vult velamine
verborum Christum noscere.
51. De templi alto culmine
iubet Iesum descendere,
in monte mundi gloriam,
ostendit et monarchiam,
se cuncta dare promisit,
si cadens se oraverit.
52. Tantum perverse locutus,
quantum fuerat perversus,
seps ipse se laudaverat
posse quod nunquam poterat,
sed cupiebat sternere,
quem se sperabat vincere.

50,5 an dipsas an dipnistis Br.

52,3 plaudaverat F, forte pro plausorat, nisi malis laudaverat B.

1) ars B. 2) Aen. VI, 163 morte peremptum. 3) pro ieiunio B. 4) serpens B. 5) dolis B.

53. Adam primum hic vicerat,
quem secundus prostraverat,
gula et philargyria,
simul et cenodoxia,
cum quibus illum repulit
Iesus et igni tradidit.
54. Postquam zabulus pulsus est,
angelis ministratus est,
advocavit discipulos,
plures iam et apostolos,
inter quos signa plurima
fecit atque miracula.
55. In Canan vinum fecerat,
simul et confirmaverat
fidem rudem tum comitum,
dum perfecit miraculum,
eisque altum abyssum
patefecerat dogmatum.
56. Late per Iudae termina
coruscabant miracula,
dum missa virtus caelitus
operatur divinitus,
monstrabat se in homine,
qui regnabat in aethere.
57. Caecorum multa millia
cernebant clare lumina,
multi surdi per agmina
currunt, quaerunt salvamina,
saltat claudus laetificus,
gaudet sanus et leprosus.
58. Tota draconis horrida
vis fugit omos¹ callida,
cum ex multis clamantia
exiebant daemonia,
Christum deum testantia,
quem non capiunt saecula.
59. Venit iam salutiferae
tempus mortis dominicae,
summus quo secum decrevit,
ut hominem redimeret,
redderet saevo merita
et poenarum dignissima.
60. Movit Iudaea praelia²,
contraxit plebis agmina,
sanctum ad tribunalia
duxerunt et concilia,
comes Iudas trucissimus
quod sanxit cum principibus.
61. Traditur vinetus gentibus
Christus a pontificibus,
sputis, flagellis, alapis
inclusus atque spinetis:
crucifigitur innocens,
consensit rex insipiens.
62. Terra expavit, facinus
hoc motu notans citius,
elementa tremuerant,
astra et se celaverant,
solus homo non timuit,
quod solus ipse confecit.
63. Tum roxerunt mortui,
et patuerunt Herebi
obscura loca carcerum,
cum venit auctor luminum,
vectes, serae concompactae sunt,
iusti et liberati sunt.
64. Gemit hostis in catena,
cum fecit rex iudicia
et sanctis liberamina,
quod doluerunt Tartara;
victor Christus ascenderat
suos et secum duxerat.
65. Tertia lux redierat³,
Christus et resurrexerat,
iam victurus in gloria
victor clarus per saecula,
deus virtutum dominus,
rex regum potentissimus.
66. Quater denis post diebus
versatus cum laetantibus
ostendit se miraculis
vere vivum discipulis,
omne tulit mirantium
corde quod erat dubium.
67. Iubens eis discurrere
per mundi plagas dogmate:
'Ite', ait, 'per populos
et ferte fructus plurimos.
docete verbo fidei,
servare hoc quod docui.

55,2 firmaverat *Br.* 56,5 in *add. Man.* 58,1 horrida *Br.* 58,5 domini *Br.*, deum *corr.*
60,2 agmine *Br.*

1) *simul B.* 2) *Mt. VII, 670* movit | Praelia. 3) *Fast. IV, 377* Tertia lux . . . erat.

68. Eos qui velint credere,
lavate sacro flumine
dei patris in nomine
natiq̄ cum spiramine,
laxantes cuncta crimina,
et docete remedia.
69. Ast vobiscum in saeculum
ego sum nam solatium,
cum videritis fervere
mundum bellis et errore,
nolite tunc pavescere,
nec pugnīs malis cedere.
70. Omnis terra cum sobole,
ponto simul et aethere,
data mihi regimine
cedit, servit et munere,
vinctus hostis expulsus est,
mundus et liberatus est.
71. Ascendo nunc iam lucidum
cari patris ad solium,
qui me misit ab aethere
totum mundum redimere,
carpere regna debita,
et esse in patris dextera:
72. Nulla vestra tristitia
teneat nunc praecordia,
mitto vobis laetissimum
nam paraclitum spiritum,
ipse vobis ut ego sum
est magister in saeculum:
73. Ipsi tenent quod monuit,
ille ivit, quo debuit,
super astra celsissima
sedet in patris dextera,
iudex nempe novissime
venturus et in aethere.
74. Ipso¹ de² caelis domino
descendente altissimo³
praefulgebit clarissimum
signum crucis et vexillum:
plangor super se nimius
erit tum cunctis gentibus.
75. Tectisque⁴ luminaribus
duobus principalibus
cadent in terram sidera
ut grossus⁵ de ficulnea,
eritque mundi terminum
ut fornacis incendium.
76. Clangor buccinae⁶ quaternas
sonabit terrae per plagas,
discurrunt coruscantia
fulgura⁷ et tonitrua,
tunc⁸ in montium specubus
abscondent se exercitus.
77. Ergo erit dies ille,
dies planctus et lacrimae.
dies irae⁹ et vindictae,
tenebrarum et nebulae,
dies magnae¹⁰ angustiae,
laboris¹¹ ac tristitiae.
78. In¹² quo cessat¹³ mulierum
amor ac desiderium,
hominumque contentio,
mundi huius et cupido,
cum caelo, terra, ardore
conflagrant atque lumine.
79. Tuba¹⁴ primi archangeli
strepente admirabili,
erumpent munitissima
claustra ac poliandria,
surget homo a tellure
restauratus a pulvere.
80. Undique¹⁵ conglobantibus
membrorum compaginibus¹⁶,
animabus aetralibus
eisdem obviantibus,
certant sancti cum munere
Christo regi occurrere.
81. Altithronus glorioso
rex sedebit in solio,
angelorum tremebunda
circumstabunt et agmina,
cunctis iudex cum propria
secundum reddet merita.

71,1 lucidum iam *Br.* 73,6 *an est?* 74,1 Ipse *Br.*, *corr. Watt.* 75,5 terminus *Br.* (*cf.* 56,1),
spatium *Col.* 79,1 Turba *Br.* 79,2 ammirabili *Br.* 80,2 paginibus *Br.*

- 1) *str.* 74 — vexillum *ex Col.* 2) Christo *de Col.* 3) celsissimo *Col.* 4) *str.* 75 *ex Col.*
5) fructus *Col.* 6) *Columbae str.* 16, 3 clangorem . . buccinae. 7) *Ib.* 4 fulgora in giro coruscantia.
8) Tunc — exercitus *ex Col.* 9) Dies irae — tristitiae *ex Col. str.* 17. 10) quoque *Col.*
11) meroris *Col.* 12) In — cupido *ex Col.* 13) cessabit *Col.* 14) Tuba — poliandria *ex Col.*
15) Undique — obviantibus *ex Col.* 16) ad compagines ossibus *Col.*

82. Stabimus¹ et nos² pavidi
ante tribunal domini,
reddemusque de omnibus
rationem affectibus,
nostra videntes³ posita
ante obtutus crimina,
83. Librosque conscientiae
patefactos in facie:
in singultus erumpemus,
et fletu diro gememus⁴,
subtracta necessaria
operandi materia.
84. Tunc fideles nam caelestem
urbis summae Hierusalem
sustollentur ad patriam,
introibunt ad gloriam,
ubi fulget vera pacis
lux Christus, sol mirabilis.
85. Ymnorum⁵ cantionibus
sedulo tinnientibus,
sanctis tripudiantibus
angelorum et millibus⁶
in paterna claritate
se gaudent Christum cernere.
86. Sic⁷ viginti felicibus
quatuor senioribus
coronas iam mittentibus⁸
agni dei sub pedibus,
laudatur tribus vicibus
trinitas, aeternalibus
87. Bis binis coram stantibus
unitis animalibus,
terna laude sonantibus
'Sanctus Sabaoth dominus:'
hac sancti manent gloria
a saeculis in saecula.
88. Zelus⁹ ignis furibundus
consumet adversarios,
nolentes Christum credere
deo a patre venisse,
retro ruunt perpetui
in ignis flammis impii.
89. Ubi¹⁰ habentur tenebrae,
vermes et dirae bestiae,
ubi ignis sulphureus
ardet¹¹ flammis edacibus,
ubi rugitus hominum,
fletus et stridor dentium.
90. Ubi gehennae gemitus,
tonitruus et horridus¹²,
ubi ardor flammaticus
sitis famisque maximus¹³,
ubi tortor durissimus
auget poenam cum laribus.
91. Sathan atro cum agmine
quo tenetur in carcere.
reliatus in Tartara,
in aeterna incendia
Cocytique Charybdibus¹⁴
submergetur in gentibus.
92. O Deus veri luminis
auctor et omnis hominis,
miser ego quid faciam,
tunc ubi atque fugiam,
cum tremet mundi machina
sub flammaram monarchia?
93. Quo me tum possum vertere
et suffragia quaerere,
cum contra me sententia
profertur in angustia?
accusor reus criminis,
cum non sit favor operis.
94. Dampnant me facta propria.
verborum multa millia,
amor malus cum rubore,
ira, rixae et maculae,
totum patet in lumine
mentis et penetrabile.
95. Cerno tremens quod feceram,
et diu quod celaveram.
nec adiuuant solatia,
patris et matris famina.
turba nec amicabile
praestat iuvamen debilis.

82,2 dei *Br.*, domini *Col.* 85,4 ex *Br.*, et *corr. Watt.* 93,4 in magna angustia *Br.*

1) *str.* 82 et 83 *ex Col.* 2) Stantes erimus *Col.* 3) videntes quoque *Col.* 4) In fletus
amarissimos | ac singultus erumpemus *Col.* 5) Ymnorum — millibus *ex Col.* 6) tripudis sanctis
millibus | angelorum vernantibus *Col.* 7) Cum *Col.*; Sic — aeternalibus *ex Col.* 8) admittentibus *Col.*
9) Zelus — venisse *ex Col.* 10) Ubi — maximus *ex Col.* 11) ardens *Col.* 12) terribilis et
anticus *Col.* 13) horridus *Col.* 14) Cocytique Caribibus *ex Col. str.* 10,5.

96. Unde salus iam, domine.
mihi veniet prospere
praeter tuam elementiam
solam, et veram gratiam:
aut quis dat indulgentiam
praeter tuam potentiam?
97. Te, bone Iesu, deprecor,
auctor vitae et redditor.
salva tuum mancipium.
munus et da perpetuum.
verax ut tuo famine
iustificeris, domine.
98. Tibi grates ex pectore
redemptus a discrimine,
deo vivo ut referam¹
lacta voce victoriam,
sequens te regem proprium
raptus ex hoste dominum.
99. Nuncque rogo ut iubeas,
et in me hoc perficias.
quamdiu in ergastulo
sum clausus carnis sedulo.
ore, corde et opere
te canam laudem, kyrie.
100. Doxa tibi, altithrone,
rex caelorum sanctissime.
qui me tuo iuvamine
consolaturus optime
laus et honor cum gloria
In saeculorum saecula.

Pro me, quisque legas versus, orare memento,
Hraban dicor ego, tu sine fine vale².

XL.

[METRUM DE TRANSITU MONACHORUM³.]

1. Currens, carta, procul nuncia porta
dilecto gravia munera⁴ fratri,
quae infausta tulerat temporis hora.
2. Quae dudum eripuit sorte nefanda
sons fraus atque dolor, et labor ingens
longas compulerat quaerere terras⁵.
3. Pars ablata fuit parsque remansit,
cum divisus homo, pro dolor, unus
est voto atque anima corpore bino.
4. Postquam tu, unanimis frater⁶, abisti,
ast mox per varios torsus ubique
sum casus⁷, odiis laesus et atris.
5. Sed id nunc doleo pectore tristi
multum posse malum heu generale,
quam soli mihimet condere damnum.
6. Ex quo seditio noxia dudum
inter nos orta est⁸, nemo valebat
lenire hanc precibus, nec dare finem⁹.
7. Crescens sed nimium tempore multo
aucta est perque dies sorte maligna,
vastavit populum patris ob iram.
8. Durescit qui animo, et cedere nescit,
trux deturbat oves, caede cruentat¹⁰,
nullius miseret, saevit in omnes.

99,1 uti *Br.* 99,6 an laude? 100,3 tu *Br.*
[XL] ex *Broweri edit. p. 39 n. 30 (cf. Antiq. Fuld. p. 90).* 1,1 charta *Br.* 5,1 id *add. F. D.*

1) *Ex Ponto II*, 11, 25 O referant grates. 2) *Cf. Alcuini Carn. (I, 283)* Pro me, quisque legas versus, orare memento: | Alcuine dicor ego, tu sine fine vale. 3) *Secessionem sub Ratgario abbate factam hac ode describit BR.* 4) *Aen. XI*, 333 Munera portantes. 5) *Aen. III*, 4 desertas quaerere terras. 6) *Aen. VII*, 335 unanimos . . . fratres. 7) *Ib. I*, 204 Per varios casus. 8) *Ib.* 148 cum saepe coorta est | Seditio. 9) *Ib.* 199 dabit . . . finem. 10) *Aen. I*, 471 vastabat caede cruentus.

9. His commota malis turba relinquit antiquum stabulum, fit peregrina, laesis una salus¹ pergere longe est.
10. Venit summa dies, tempus amarum², quando extrema pati³ turba coacta est, et convicta malis linquere sedes⁴.
11. Cuncti conveniunt undique⁵ fratres, quis mens una⁶ fuit parque voluntas, inमितem ut precibus flectere⁷ certent.
12. Duratus qui animo spreverat omnes, iritans populum pellit ab aede, desperare dedit patris amorem.
13. Diverso interea moenia luctu miscentur⁸, resonant cymbala cumque et signum ecclesiae convocat omnes.
14. Accurrunt tumulo martyris almi flet mixta senibus plebs iuniorum, ex imo gemitus pectore ducunt⁹.
15. Expanduntque manus cum prece fusa¹⁰,
.....

XLI.

819

DENOTATIO DEDICATIONIS ECCLESIAE
SANCTI SALVATORIS CONSTRUCTAE IN MONASTERIO FULDAE,
UBI PRETIOSUS MARTYR ET ELECTUS DEI PONTIFEX BONIFACIUS
CORPORE SACRO QUIESCIT INTERCEDENS PRO FAMULIS IBIDEM
DEO FIDELITER SERVIENTIBUS AD DOMINUM DEUM SUUM, QUI
EUM PIA MISERATIONE SIBI ELEGIT IN SACERDOTE MAGNUM
AD SACRIFICANDUM EI HOSTIAM LAUDIS.

Anno dominicae incarnationis DCCCXVIII.^a indictione XII. mensis Novembris I. die mensis dedicatum est hoc templum ab Heistolfo archiepiscopo Moguntiacensis ecclesiae in honorem sancti salvatoris, domini videlicet nostri Iesu Christi et in honorem sanctae dei genitricis Mariae et sancti Petri apostoli et ceterorum apostolorum domini et sancti Iohannis baptistae et sancti Bonifacii martyris Christi et aliorum plurimorum sanctorum. Et translatum est ipsa die ab eodem archiepiscopo et ceteris episcopis atque sacerdotibus corpus sancti martyris Christi Bonifacii post martyrium eius expletis annis LXV mensibus IIII diebus XXVI in locum, quem ei praeparaverat venerabilis abbas Aegil una cum fratribus eiusdem monasterii cum magno studio et pia devotione¹¹.

i. IN CRYPTA ORIENTALI VERSUS HRABANI.

Hoc heremita sacer Antonius adstat ad altar,
Hoc senior Paulus, martyr Anastasius.
Hic monachus Saba, simul et Theodosius abbas,
Adsistunt votis atque piis precibus.

9,1 relinquit *Carm.*, relinquit *Aut. F.* 9,3 longa *Br.*, longe *corr. Watt.* 15,1 *Defectus post pag. VI ult. Not. add. Br.*

[XLI] *Titulos sequentes edid. Br. ex codice Candidi (C) in Antiqq. Fuldens. 109—112, ex cod. Fuldensi (F) inter Hrabani poemata 33—42. Denotatio — devotione om. F., ubi haec antecedunt: Tituli et inscriptiones basilicae sancti Salvatoris Fuldensis a corr. DCCCXVIII || [i] om. F' Rhabani C*

- 1) *Aen. II*, 354 Una salus victis (*cf. supra p. 99 V, 6*). 2) *Aen. II*, 324 Venit summa dies et ineluctabile tempus. 3) *Ib. I*, 219 Sive extrema pati. 4) *Ib. III*, 123 sedesque . . relictas.
5) *Ib. IX*, 720 Undique conveniunt. 6) *Georg. IV*, 212 mens omnibus una est. 7) *Aen. II*, 689 precibus si flecteris. 8) *Ib.* 298 Diverso interea miscentur moenia luctu. 9) *Ib.* 288 gemitus imo de pectore ducens. 10) *Ib. VI*, 55 funditque preces. 11) *Cf. supra p. 109.*

819

II. IN PORTICU SEPTEMTRIONALI,
HOC EST IN SINISTRA ABSIDAE ORIENTALIS.

Levita hanc Stephanus simul et Laurentius aram
Exornant meritis Pancratiusque pius.
Donatus, Victor, Vincentius et Cyriacus,
Quintinus martyr atque Sebastianus,
5 Cumque quater denis Ferrutius ipse precando
Instat martyribus: poscite lucis opem.

III. IN ABSIDA ORIENTALI.

Hoc altare deo primum Bonifacius ipse,
Nam salvatori rite dicavit amor.
Quod super exstructum Heistolf sacraverat, atque
Sanctorum spolia plura locavit ibi.
5 Hic salvatoris, pariter genitricis et huius
Bissenum et comitum dignus habetur honor¹.

IV. IN PORTICU MERIDIANA ID EST IN DEXTERA EIUSDEM ABSIDAE.

Hic Clemens martyr pariter cum martyre Lino,
Sanctus Alexander et Fabianus adest.
Marcellus, Stephanus, Cornelius et Cyprianus,
Lactantum et turba, sanguine tincta suo².
5 Aureus hic praesul Iustinus martyr et ipse
Rite iuvant precibus atque bonis meritis,
Hisque Saturninus martyrque Georgius apte
Exorat iunctus pro populis dominum.

V. AD CRUCEM,

UBI MARTYR BONIFACIUS PRIMUM FUERAT TUMULATUS.

Membra beata senex Bonifacius hic sua clausit,
Postquam martyrio astra superna petit.
Qui translatus ab hinc precibus tamen adstat honestis,
Munera vice sui multa reliquit et hic.
5 Pars crucis hic domini est, ubi caesus parsque columnae,
Petra cruentata calvariaeque locus.
Spongia. quae Christo potum porrexit aceti³,
Cum qua hic sancti mixta locant spolia.
Andreas, Paulus, Gervasius atque Protasius.
10 Felix et Papias, sanctus Apollinaris.
Gregorius praesul, Cosmas simul et Damianus,
Atque Coronati quatuor ecce manent.
Lanbertus honor, Leudgarius et Nicolaus,
Caecilia, Eugenia, martyr Anastasia.
15 Commanet hic Simeon, Christi portator honestus.
Zacharias vates atque videns Samuel.

[ii] Ad altare sancti Stephani *F* (n. 33) 2 Pancratiusque *F* || [iii] *om. F* || [iv] Ad
altare sancti Clementis *F* (n. 34) 2 Favianus *C'F* 4 Lactantum *C* 5-6 *om. C* || [v] *om. F*

1) *Georg. I*, 507 Dignus honos. 2) *Or. Ep. VII*, 186 sanguine tinctus erit. 3) *Sedul. C.*
Pasch. V, 255 calamo porrexit acetum.

VI. IN PARTE SEPTENTRIONALI TRANSVERSAE DOMUS.

Martyr Agatha dei, Petronella et tu Iuliana,
 Lucia, Perpetua, nosque Sabina fove.
 Praxede cum sacra foveas nos, virgo Basilla,
 Sicque piis meritis sancta Pudentiana.
 5 Regina virgo coniuncta sororibus istis,
 Tu nobis pandas regna poli precibus.

819

VII. IN SINISTRA ILLIUS ARCUS, QUI RESPICIT DOMUM
ORIENTALEM.

Lucas qui scripsit cum gestis dogmata Christi,
 Vinclis hic Petri mixta locat spolia.
 Augustinus adest, Germanus et ipse Remcius.
 Maximinus praesul atque Medardus ovat.
 5 Ambrosius doctor, Eusebius atque Vedastus
 Suppremi nobis numen adesse¹ petunt.
 His simul adiunctus pro nobis martyr et Hermes
 Exorat dominum, postulat et veniam.

VIII. IN DEXTERA EIUSDEM.

Marcus euangelium qui scripserat arte Pelasga²
 Martyre cum Paulo hic atque Iohanne manet.
 Ipse Valentinus, Gorgonius atque Nazarius,
 Germani et septem, Gordianusque simul.
 5 Candidus, Exuperus, Victor Mauritius atque,
 Silenus martyr et Timotheus ovat.
 Abdoque cum Senne, Prothus martyrque Hyacinthus.
 Quos nobis, Christe, rite favere facis.

IX. IN PARTE MERIDIANA IPSIUS TRANSVERSAE DOMUS.

Agnes et Eufemia, Genofefa, Susanna, Columba
 Hoc altare ornant rite suis precibus.
 Cum quis, tu Brigida, et, tu virgo Scholastica, semper
 Placatum nobis altithronum facias.

X. IN ABSIDA OCCIDENTALI,
UBI MARTYR BONIFACIUS QUIESCIT.

Pars hic ecce loci est, quo Christus astra petivit³,
 Praecepis partem continet ara dei haec.
 Sydonis, mensae, pelvis partemque sepulchri,
 Principis et Petri sacra tenet spolia.

[vi] Ad altare sanctae Agathae virginis *F* (n. 35) 2 faue *C* 3-4 om. *C* || [vii] Ad altare sancti Lucae euangelistae *F* (n. 36) 3 et om. *F* 5-8 om. *C* || [viii] Ad altare sancti Marci euangelistae *F* (n. 37) 5 Exuperius *C*, Exsuperus *F* 6-7 om. *F* || [ix] Ad altare sanctae Agnetis virginis *F* (n. 38) 1 Euphemia Genoueva *F* 3 Brigita *C* || [x] om. *F* 1 ad astra *C*

1) *Art. Am. I*, 640 numen adest. 2) *Ann. II*, 152 arte Pelasga; 106 artisque Pelasgae.
 3) *Fast. II*, 496 astra petebat equis.

818 5 Baptista et domini hic Martinus Hilariusque est,
 Hic Leo, Sylvester atque Dionysius.
 Quos tumulo hic sacro Bonifacius adsociavit,
 Albanusque suus et Chilianus adest.

XI. IN CRYPTA EIUSDEM ABSIDAE.

Hanc, Benedicte pater, cryptam tutaberis aram,
 Sanctus Honoratus hanc simul ipse colit.
 Eucherius, Trudo, Arnulfus, Servasius atque
 Cuthbertus, Beda hic Equitiusque manent.
 5 Hicque Columbanus fixa stat rite columna,
 Martyris et tumulo subsidia apta feret.

XII. AD ALTARE SANCTI IGNATII.

Hunc titulum martyr Ignatius et Florianus,
 Ursicinus servat atque Rogatianus.
 Emmerammus adest, Iulianus Patriciusque,
 Sanctus Wigbertus, martyr et Hippolytus.

XIII.

.....
 Hoc altare deo fulget honore novo.
 Candida, Wirina, Concordia, cum Mederisma
 Assistunt tecum Gertrud et ipsa simul.
 5 Nam dilecta deo¹ hic rite Theophila mixtim
 Adiungit vota atque favet precibus².
 Virginei flores, meritis pulsate tonantem,
 Placatum et nobis reddite, quaeso, deum.

XIV. ET IN DEXTRO ALTARE ISTE.

Hoc altare tenet Timotheus apostolus almus,
 Vitalis martyr, Vitis et ipse simul.
 Fortunatus adest, Felix, Tiburtius atque,
 Servilianus amor, Sulpitiusque pius.
 5 Marius et Martha pariter cum pignore bino,
 Martialis martyr cum Diogene simul.
 Sanctus Firminus, Liberalis, Fuscianusque,
 Rusticus et Firmus, Castulus atque Zenon.
 Cum quibus en gaudet hic Victoricius apte,
 10 Gentianus martyr congratulando manet.
 Hos peto, tu orator, precibus placare³ patronus.
 Si velis summi scandere regna patris.

8 Cilianus *C* || [xi] Ad altare sancti Benedicti in crypta occidentali *F* (n. 39) 3 an Servatius?
 || [xii] *F* (n. 40), om. *C* || [xiii] *F* n. 31, om. *C* 3 Verena vel Berenice coni. *Br.* || [xiv] *F* n. 32, om. *C*

1) *Met.* X, 107 deo dilectus. 2) *Amor.* II, 13, 21 precibusque meis fave. 3) *Met.* VII, 251 placavit precibusque.

XLII.

DESCRIPtio ECCLESIAE DEDICATAE, QUAM COEMETERIUM VOCANT
HRABANI MAGISTRI.

Anno incarnationis dominicae DCCCXXII. indictione XV. dedicatum est hoc
coemeterium ab Heistolfo archiepiscopo Moguntiacensis ecclesiae mense Ianuario XVIII.
Kalendas Februarias in honorem sancti Michaelis archangeli et sancti Iohannis
euangelistae, sancti Abundi martyris et sancti Amandi confessoris et aliorum plurimorum
sanctorum martyrum atque confessorum Christi.

822

I. IN PRIMO ALTARE.

Hoc altare deo dedicatum est maxime Christo,
Cuius hic tumulus nostra sepulera iuvat.
Pars montis Sinai, Moysi et memoratio digna,
Hic Christi domini est et genitale solum¹.
5 Hic Michael princeps domini et symmista Iohannes,
Victoresque foci tres simul et pueri.
Privatus martyr, pariter et Habundius ipse
Suscipiunt vota atque deo referunt².
Sulpitius praesul, simul et confessor Amandus,
10 Hic monachus Mammas, hic ovat et Simeon.
Cum quibus hic semper votis adsiste, precamur,
Virgo sacrata deo martyr Anastasia.

II. IN SINISTRO ALTARE.

Hic Anianus adest martyr, Desiderius atque,
Rex Sigemundus ovat Genesisque simul.
Tu quoque, Christophore, nostris pie mentibus adsis.
Cumque tuis sociis ipse iuvato preces.

III. IN DEXTRO ALTARE.

Paulinus praesul, Brixius quoque Perpetuusque.
Sanctus et Isidorus, Martialisque pater
Hanc aram meritis semper vivaebus ornant.
Adsistunt precibus, quas pie quique dabunt.

XLIII.

IN ECCLESIA SANCTAE MARIAE IN MONTE, QUI VOCATUR EPISCOPI.

I. IN DEXTRO ALTARE.

Hoc altare tenens Bonifacius ipse sacerdos
Et Christi martyr rite patronus adest.

[XLII] ex codice Candidi ed. Brower Ant. Fuld. 118, ex cod. Fuld. inter Hrabani poem. 41—43.
Descriptio—Christi C, In coemeterio fratrum in ecclesia sancti Michaelis F 4 est om. F 5 et om. C
|| [1] In—altare F, Versus eiusdem C 5 Iohannes C, Iohannis F || [u] [1]te eiusdem C 2 Sisemundus CF,
Sigimundus corr. Br. || [iii] Item eiusdem C 1 Brixius C, Britius F 2 Esidorus C 4 quae F
[XLIII] ex cod. Fuld. ed. Brower Ant. Fuld. 139, inter Hrabani poemata 44—46.

1) Met. VII, 52 Et natale solum. 2) Amor. II, 6, 43 referam . . . pia vota puellae.

Cui quoque coniunctus fit papa Gregorius isthic,
 Aequati et meritis regna superna tenent.
 5 Non minor ergo fide martyr Laurentius istis
 Hic ovat et precibus adiuvat ipse pios.

II. IN SINISTRO ALTARE.

Hic, pater alme virum, monachorum maxime pastor,
 Tu Benedicte, tuos rite iuves precibus.
 Cui soror adiuncta Scholastica sancta virago,
 Tu tibi devotis posce salutis opem.
 5 Martyr Anastasia simul tu funde, precamur,
 Pro nobis Christo semper et ipsa preces¹.

III. IN MONTE QUI VOCATUR EPISCOPI IN TURRE
 ECCLESIAE SANCTAE MARIAE.

Annue, Christe deus, Michael archangelus istic
 Assistat votis, nos iuuet et precibus.
 Martinus praesul, martyr Palmatus atque
 Propitium nobis te faciant meritis.
 5 Cassius, Anthimus, sanctus Florentius adstent.
 Memmius antistes, hic soror Etpumia.
 Credimus ergo satis placatum te adfore nobis.
 Si hi prece nos studeant rite fovere sua.

IV. AD FULDAM VERO ECCLESIA
 SANCTAE MARIAE, QVAE IN MONTE SITA EST, IN CRYPTA
 ORIENTALI HAS RELIQUIAS CONTINET.

En montis Sinai tabularum ac portio sacra
 Condita hic domini est praesepis atque sui.
 Hic Sixtus papa, Magnus Ianuarius atque
 Levitae sacri martyrio et validi.
 5 Hermes hic martyr, Quirinus, Sulpitiusque
 Eustratius, Romulus perpete laude manent.
 Theodolus martyr, Humbertus praesul et almus
 Cum almo Wigberto hic ovat et socio.
 Virgo sacra hic Digna pariter et Emerita fulgent.
 10 Aequales meritis atque sacris precibus.

Anno domini DCCCVIII^a indictione XV. dedicatum est hoc oratorium² iussu
 Otgarii archiepiscopi a Reginbaldo corepiscopo VI.^b Kalendas Octobris in honorem

[m] 3 Dalmatus *F* 6 ad marg. Ethymia forte Euprepia *Br.* || [iv] *Herabani poemata* 127.
In antiqq. Fuld. p. 140 addit Brower haec: Subsequentes an ad eandem ecclesiam spectent incertum est
 vero quae — est om. *Br.* 6 Eustratus *F*, Eustrates *A. F.* 9 digna sacra haec *F*

[XLIV] Anno—virginis *edid. Br. Ant. Fuld.* 162 ^a corr. DCCCXXXVI ^b IV. *Ruod.*

1) *Cf. supra p. 160 v. 30.* 2) *Ruodolf. l. l. 247* Aedificavit etiam ecclesiam valde conspicuam
 in monte excelso XII fere stadiis ad orientem a suo monasterio distantem, quam cum ex praecepto
 Otgarii archiepiscopi per Reginbaldum corepiscopum eius . . . fecisset consecrari, intulit in eam ossa etc.

beatorum apostolorum, patriarcharum, prophetarum, martyrum, confessorum atque virginum et sanctae Felicitatis matris VII filiorum martyrum, sanctae Concordiae, sanctae Basillae, sanctae Eutropiae, sanctae Candidae, sanctae Emerentianae, sanctorum Aquilae et Priscillae et sanctae Leobae virginis.

I. IN ABSIDE ECCLESIAE SANCTI PETRI, QUAE EST
IN MONTE SITA.

Ecce sator hominum¹ victor super aethera scandit. 836
Discipulisque suis regni sacra limina pandit²,
Quem sic venturum angelica hic oracula spondent.
Coetus apostolicus pariter cum plebe fideli
5 Dona paracleti igne micante³ capit.

II. IBIDEM.

Hic locus ecce tenet sanctorum condita rite
Ossa⁴, simul memorans et pia facta colit.
Mater Felicitas, sancta et Concordia nutrix
Hippolyti hic pausant, Candida et Eutropia.
5 Pauli namque hospes Aquila hic et Prisca quiescunt.
Eugenia hic virgo atque Basilla manent.
Virginis Agnetis hic conlactanea sistit⁵
Nempe Emerentiana, martyr et ipsa sacra.

III. IN DEXTRO ALTARE.

Martyribus Christi cunctis haec ara locata est.
Praecipueque istis, littera quos numerat.

IV. IN SINISTRO ALTARE.

Sors confessorum Christi hanc obtinet aram.
Quos aula caeli possidet atque tenet.

V. IN CRYPTA SUBTUS ALTARE PRIMO.

Hac baptista potens sacra venerabitur ara,
Hac vatam turba atque patrum colitur.

VI. AD ALTARE MEDIUM.

Virgo dei genitrix⁶ hanc aram rite teneto,
Hanc tecum habeat virgineusque chorus⁷.

VII. AD ALTARE TERTIUM.

Hoc altare dei Michael archangelus ornat.
Hocque colunt pariter agmina et angelica.

[i] *F. n.* 47. || [ii] *F. n.* 48 *Rudolf. de reliquiis sanctor. (Ant. Fuld. 248)* 5 *Priscilla conl. Br.*
7 *collactanea R* [iii-vii] *F. n.* 49-53. || [vi] *Altare medio A.F.* || [vii] *Altare tertio A.F.*

1) *Aen. I, 254, XI, 725* hominum sator. 2) *Ib. VI, 525* limina pandit. 3) *Aen. I, 90* micat
ignibus. 4) *Ex Ponto I, 9, 54* Ossaque . . . condita. 5) *Venant. C. VII, 5, 117* collactanea ludat.
6) *Ib. VIII, 3, 25* dei genitrix pia virgo. 7) *Ib. IV, 26, 96* virgineos . . . choros.

XLV.

[IN ECCLESIA BEATAE DEI GENITRICIS
MARIAE AD SEPTEMTRIONALEM PLAGAM MONASTERII SITA.]

835 Pontifices summi Roma huc quos misit habendos.
Rectores fuerunt sedis apostolicae.
Hos servus Christi Hraban suscepit ovando¹.
Illorumque ossa hic condidit et loculo.
5 Levitae ergo duo praedicta ex urbe secuti
Venerunt istuc, digni et honore suo.
Quos idem famulus domini mox obvius, astans
Supplex accepit, hieque simul posuit.
Martyr Alexander, martyr Fabianus et ipse
10 Huc venere simul, doctor uterque pius.
Discipuli Xisti papae dignique ministri,
Felicissimus hic Agapitusque manet,
Omnes hi pariter aulam hanc satis ossibus ornant.
Virgo dei genitrix quam dicat et meritis.
15 Vos quoque qui intrastis templum, istos cum prece fusa
Patronos vobis quaerite in auxilium.

XLVI.

[IN ECCLESIA SANCTI IOHANNIS BAPTISTAE².]

836 Praecursor domini Christum qui tinxerat undis.
Hanc aulam inhabitat sanctificatque domum.
Quatuor hancque viri, Christi magnalia scriptis
Qui tum expresserunt, ecce colunt pariter.
5 Sed homines sancti, valde et sacro ordine clari,
Non minus exaltant nobilitantque locum.
Quos huc diversis duxit ex partibus orbis³
Servorum domini strenuus actus amor.
Urbanum Roma, Quirinum Siscia misit,
10 Quos pie suscipiens continet iste locus.
Insignis praesul sanctus Venantius atque
De Arimino veniens hic simul ipse manet.
Hos quoque susceptos Hrabanus sorte locavit
Sarcofago hoc: digne edidit et titulum.
15 Deposcens omnes templum qui gressibus intrent,
Ipsam ut commendent rite deo precibus.

[XLV] ex libro *Ruodolphi de reliquiis sanctorum l. l. p. 232, Hrabani Carm. p. 96* 4 hic *R.* hoc
corr. *Br.* 11 *Christi H. C.* 12 *Agapetusque Ruod.*

[XLVI] ex libro *Ruodolphi l. l. p. 239, Hrabani. Carm. p. 97* 14 condidit *con.* *Br.*

1) *Ruodolf. l. l.* memoratus abbas cum auctoritate Olgarii archiepiscopi Mogontiacensis ecclesiae per Reginbaldum corepiscopum eius ossa sanctorum martyrum Alexandri et Fabiani cum magno honore intulit in ecclesiam b. dei genitricis Mariae . . . IV Kalendas Augusti etc. 2) *Ann. Lauriss. min. (SS. I, 121)* Eo anno (812) dedicata est ecclesia sancti Iohannis baptistae in australi parte monasterii iuxta flumen Gisalahha; *Ruodolf. l. l. p. 231* ecclesia b. Iohannis baptistae . . . distans a monasterio africanum versus quasi stadiis novem. 3) *Ann. XII, 708* genitos diversis partibus orbis.

XLVII.

[IN ECCLESIA AD RATHESDORPH ¹.]

Postquam rex regum Christus super aethera celsa
 Victor conscendit arbiter omnipotens ².
 Servorum turbam hic liquit plebemque fidelem.
 Qui verbo et factis plurima luera darent.
 3 Inter quos isti, quorum hic membra quiescunt ³.
 Virtutum titulis eximii fuerant.
 Hi pompam mundi spernentes rite tenebant
 Martyrii palmam virgineumque decus.
 Germani ecce duo hic pausant, quos virgo beata
 10 Lucrata est Christo dogmate Caecilia.
 Valerianus adest unus, Tiburtius alter.
 Nomine praeclarus, clarior et meritis.
 Has tres personas Romana ex arce meantes
 Suscepit Hraban, Christe, tuus famulus.
 15 Patronosque sibi exoptans fieri, arte magistra ⁴
 Ornavit tumulum, condidit et titulum.

XLVIII.

I. [IN ECCLESIA SANCTI BONIFACII IN TURRI LAPIDEA POST ALTARE.]

Nomine quos noto ⁵ locus hic et imagine signat
 Praeclaros Christi ecce dei famulos,
 Qui corde impavido rubuerunt sanguine sacro,
 Pro Christo iam animas exposuere ⁶ suas.

II. [IN PRIMO LATERE.]

Martyribus Christi, quorum hic ossa quiescunt ⁷.
 Hrabanus humilis condidit hunc tumulum ⁸.
 Horum tu, lector, si noscere nomina curas.
 Arca superposita pandit et ipsa tibi.

III. [IN SECUNDO.]

Roma, decus mundi, laus rerum, summa potestas ⁹
 Hos iam lectores pontificesque habuit,
 Cum quibus hic pausant sumpti de partibus orbis ¹⁰
 Virtute clari, Christe, tui famuli.

[XLVII] *ex libro Ruodolphi l. l. 247. Hrabani Carm. p. 97*[XLVIII] *Ex libro Ruodolphi l. l. p. 248—249. Hrabani Carm. p. 98*|| [1] 4 opposuere *II. C.*

1) *Ruodolf. l. l. 246* Locus est a monasterio Fuldensi decem et eo amplius leucis distans ad boream, nomine Rathesdorph a monachis quidem habitatus . . . in quo (*Hrabanus*) pulchram et divinis officiis congruentem noviter extruxit ecclesiam, quam picturis et diversorum varietate metallorum decenter ornavit *etc.* 2) *Venanti V. S. Martini I, 1* Altithronus postquam repedavit ad aethera Christus . . . victricis signa reportans. 3) *Carm. IV, 7, 9* membra quiescunt. 4) *Aen. XII, 427* arte magistra. 5) *Amor. III, 10, 8* notum . . . nomen. 6) *Georg. IV, 238* animasque in volnere ponunt. 7) *Aen. VI, 328* ossa quierunt. 8) *Fast. V, 451* tumulo fraternas condidit umbras. 9) *Venanti C. X, 6, 73* Alme, decus rerum, pie summe. 10) *Cf. supra p. 212 XLVI. 7.*

IV. [IN TERTIO.]

Felices nimium¹ atque beati
 Quos rex Christus ovans arce superna
 Sanctis pro meritis collocat astris,
 Vitam perpetuam reddit et illis.

V. [IN QUARTO.]

Qui templum domini gressibus intrant,
 Hos nunc admoneo corde benigno,
 Christum suppliciter ut prece poscant,
 Quo cum martyribus sidera praestet.

XLIX.

IN ECCLESIA SANCTAE MARIAE,
 QUAE IN LOCO QUI VOCATUR HOLZKIRICHA² EST CONSTRUCTA.
 IUXTA INTROITUM EIUS HI DESCRIPTI SUNT VERSUS.

I.

Quisquis hanc aulam petiturus gressibus intrat,
 Agnoscat primum quid locus hic habeat.
 Virginis hic matris sacra pignora rite locantur,
 Hanc aulam et totam ipsa dicat meritis.
 Cum qua sanctorum turba hic pie nobilis adstat
 Suscipiens vota atque deo referet.
 Unde decet valde, quod cordis pura voluntas,
 Sermoque cum factis dona superna petant.

II. IN SEPULCHRO SANCTORUM MARTYRUM, QUI IBI REQUIESCUNT,
 HI CONTINENTUR VERSUS.

838

Ecce viros istos, praeclaros valde patronos
 Roma decus orbis miserat huc pariter.
 Hos quoque Hrabanus humilis susceperat abbas
 Praesule cum Humberto rite locavit et hic³.
 Hic pausat Magnus, martyr Ianuarius atque
 Officio insignes atque sacris meritis.
 Qui cum pontifice Xisto mucrone perempti
 Levitae caelo reddiderant animas⁴.

III. IN PRIMO ALTARE.

Virgo Maria dei genitrix, haec aula resultat
 Ecce tibi et tota fulget honore tuo.

[iv] 4 supremam *H. C.*[XLIX] *Hrabani poemata* 62—69. *Antiq. Fuhl.* p. 141—142. [ii] *existat etiam sine titulo in libro Ruodolfi* p. 244 2 Rhabanus *F* 7 xysto *F* 8 animos *F*

1) *Aen. IV*, 657 nimium felix. 2) *Cf. Ruodolf. l. l. p. 242* in monasteriolo quod vocatur Holtzkiricha situm in provincia Waldsazi. 3) *Ruodolf. l. l.* Hrabanus abbas Humbertum Wirziburgensis ecclesiae episcopum invitavit ad monasterium, quod Holtzkiricha vocari iam supra dictum est. Et quia ad eius dioecesin locus pertinebat etc. 4) *Fast. VI*, 745 Reddideratque animam.

Virginibus praesens sacra haec decoratur et ara,
 Qua supra pietas absida laeta notat.
 Cum quibus et sancta Praxis ovat atque Basilla,
 Candida virgo simul atque Pudentiana.

IV. IN DEXTRO ALTARE.

Coetus apostolicus hanc sacram continet aram.
 Adiuvat et precibus, ornat, amore colit.
 Vos quoque qui intrastis, cervices flectite¹ vestras,
 Devoto hic corde poscite lucis opem.

V. IN SINISTRO ALTARE.

Clarus in orbe soli martyr Bonifacius istud
 Obtinet altare cum sociis pariter.
 Quorum si, lector, tu noscere nomina quaeris,
 Inspice picturam et relege titulos.

VI. AD CRUCEM.

Qui crucis lignum, quo Christus saecula beavit
 Emblemate inclusum arx tenet ista crucis.
 Baptistae et Christi spolia tenet ara sacrata,
 Doctoris Pauli reliquias pariter.
 Scriptor euangelii Marcus cum compare Luca,
 Sennen atque Abdo hanc et amore colunt.
 Sanctus et Hyppolitus, Prothus martyrque Hyacinthus,
 His simul adiuncti mixta locant spolia.

VII. IN CRYPTA.

Martinus praesul simul et Gregorius almus
 Hanc aram meritis rite colunt propriis,
 Cum quibus Equitius ovat atque Antonius abbas.
 Sanctus Maximinus pastor et ipse pius.

VIII. IN CAPELLA.

Culmen apostolicum Petrus Paulusque magister
 Hoc altare suis rite dicant spoliis.
 Pontifices summi Xistus Bonifacius atque
 Martyrio insignes hic habitant pariter.
 Commanet hicque simul Felicissimus Agapitusque
 Levitae sacri, testis uterque dei.
 Flectite vos genua² qui intrastis limina sacra.
 Christus adest rector: poscite lucis opem³.

|| [vi] 1 an Ecce? || [viii] 3 Xystus P⁸ 8 cersus scx qui secuntur ex Fortunati poemate in laudem sanctae Mariae virginis descripti sunt: v. 357, 358, 351, 352, 359, 360 (p. 380 ed. Leo). Brouerus (p. 128) haec adnotat: Post magnam hiatum et paginas aliquot membranae detractas leguntur haec carminum paralipomena . . . Nam ea quae hic praescribuntur titulo 61. Versus in ecclesia dei genetricis cum iis quae num. 70 excurrunt perperam miscentur.

1) *Art. Am.* III, 779, *Aen.* X, 535 reflexa | Cervice. 2) *Met.* IV, 340 flexumque genu. 3) *Cf.* IV, 4.

L.

I.

Qui regit imperium¹ mundi, qui continet astra,
 Hanc aulam² adventu dedicat ipse suo.
 Cum quo baptista simul et symnista Iohannes
 Hanc aedem inhabitant, Christe, tui famuli.

II.

Marcellus, Clemens, Bonifacius et Cyprianus
 Cum Syxto et Lino hic ecce aderunt sociis.
 Deprecor, o lector, quicumque cernuus intres,
 Ut studeas votis rite placare deum.

III.

Coetus apostolicus cum hic pictis rite ministris
 Hoc altare tenet atque iuvat meritis.

IV.

Virgo Maria dei genitrix hanc continet aram,
 Caelica martyr Agnes, Agatha simul.

V.

Lucia, Iuliana simul et Scholastica virgo
 Valde iuvant precibus atque piant meritis.

VI.

Martinus praesul, Antonius et Benedictus
 Hanc cryptam inhabitant et titulum retinent.
 Hic papa Gregorius, hic Gallus Equitiusque
 Cum Columbano vota pia accipiant.

LI.

EXHORTATIO FRATRUM AD ORATIONEM.

Currite vos, fratres³, ad caeli culmina prompti
 Christus in arce sedens praemia magna parat.
 Sanctus Anastasius promittit gaudia vera,
 Quae vobis Christus rex pius ipse dabit.
 Nos quoque vobiscum, quo gaudia prenditis alma,
 Poscimus hinc rapide: ecce valetis simul.

Si tu, lector, amas custodem noscere templi.
 Accubitor domini ipse Iohannes adest.

[L] *Hrabani poem.* 54—59 || [1] 3 symnista *Br.*

[LI] n. 60 *Br.* uno tenore, sed ego poema discindendum duxi || 2 Iohannis *Br.*

1) *Aen.* VI, 852 regere imperio populos. 2) *Ad quam ecclesiam hoc et sequentia epigrammata pertinent, plane incertum est.* 3) *Cf. Alcuini versus* 1 (*l. I, 32B*) Currite vos iuvenes.

Hic frater domini Iacobus, hic virgo Maria.
 Martyr et antistes hic Bonifacius est.
 5 Clemens clementer Pancratius et Iulianus
 Exeipiunt vota hic atque deo referunt.

LII.

.....
 Hic quoque, qui astat, cervices flectite vestras¹.
 Solvite vincla pedum, mundi secludite curas²,
 Christus adest rector, sanctorum exercitus omnis³,
 Poscite lucis opem⁴, tenebrarum linquite curas.

LIII.

[VERSUS MORE LITANIAE FACTI.]

Arbiter omnitenens, rerum tu summe creator,
 Aspice de superis, omnipotens genitor⁵.
 Omnipotens genitor, ex quo sunt omnia vere,
 Principium aeternum, tu miserere tuis.
 5 Filius ipse dei, per quem sunt condita cuncta,
 Tu clemens nostras suscipe, quaeso, preces.
 Spiritus alme dei, caeli terraeque repertor⁶,
 In quo sunt cuncta, tu pia vota⁷ vide.
 Trinus personis, natura conditor unus,
 10 O deus altithrone, semper adesto pius.
 Clara dei genitrix, sanctissima virgo Maria,
 Ora pro nobis, rite favendo, deum.
 Pro nobis poscas Michael archangelus ipse,
 Et Gabriel fortis et Raphael medicus,
 15 Cum aethereis turmis placantes scepra superna,
 Propitium nobis celsithronum facite.
 Zachariae natus, praeco cunctique prophetae
 Et sancti patres, conciliate deum:
 Coetus apostolicus, Christi comitatus honestus.
 20 Tu precibus nobis limina pande poli⁸.
 Claviger aethereus Petrus Paulusque magister,
 Andreas, Iacobus atque Iohannis amor:

⁶ *secuntur* Versus in ecclesia dei genitricis ex *Fortunati carmine in laudem S. Mariae virginis excerpti* v. 353 — 356.

[LII] *Hrab. poem. n. 70.*

[LIII] *Hrab. p. n. 71.*

1) *Cf. p. 215 IV, 3.* 2) *Aen. I, 562 Solvite corde metum, Teucri, secludite curas.* 3) *Ib. V, 824 Phoreique exercitus omnis.* 4) *Cf. supra p. 215 VIII, 7—8.* 5) *Aen. X, 668 Omnipotens genitor.* 6) *Aen. XII, 829; Iuveni Hist. euang. I, 35 dominus caeli terraeque repertor.* 7) *Rem. 813, Met. I, 221 pia vota.* 8) *Cf. p. 170 v. 7.*

Thomas cum Iacobo. Philippus. Bartholomaeus,
 Mattheus et Simon, Thadeus et Mathias.
 25 Doctrina gratulans, rutilans et sanguine rubro.
 Victorum alme chorus, nos rege tu monitis:
 Barnabas, Syllas, Stephanus Marcusque Titusque.
 Lucas, et Clemens, sanctus Apollinaris:
 Syxtus, Alexander, Cornelius et Cyprianus.
 30 Felix, Urbanus. Mauritiusque pius.
 Cum quis tu doctor Bonifacius, inclyte martyr:
 Placans altithronum, funde preces, petimus.
 Alme, tuos socios moneas, Martine, precamur,
 Pro nobis dominum poscere rite pium.
 35 Hoc Leo, Sylvester simul, et confessor Amandus.
 Ambrosius praesul papaque Gregorius,
 Augustinus honor. doctor Hieronymus, atque
 Maximinus pastor Eusebiusque gerat.
 Hoc. Benedicite, tuis monachis impende, precamur,
 40 Cum Antonio et Paulo regna beata tenens.
 Martyr Agatha dei, foveas nos rite, precamur,
 Agnes sic virgo, sic et Anastasia:
 Lucia, Balbina, Petronella, Eulalia, Thecla.
 Regina, Euphemia, Cecilia, Sotheris.
 45 Eugenia, Prisca, Monegundis, Praxidis, Afra.
 Christina, Brigida, turbaque casta poli.
 Caelicolae cuncti, sanctorum exercitus omnis,¹
 Hoc precibus agite, ut nos deus ipse iuvet.
 Expurget miserans, exaltet, diligat, ornet.
 50 Inlaesos servet, protegat atque regat.
 Det pacem veram, det plenum munus amoris,
 Actus det placidos spemque fidemque bonam.
 Virtutum copiam tribuat mentemque benignam²,
 Et carnem castam, tempus et omne bonum,
 55 Det victum, vestem, fidos det semper amicos,
 Atque hostes cunctos arceat ipse procul,
 Famem depellat³, morbos simul auferat omnes.
 Conterat et longe daemonis insidias.
 Curramus laeti, ut capiamus regna beata.
 60 Cum Christo sursum semper in arce poli.
 Agnus sancte dei, qui tollis crimina mundi,
 Semper in aeternum tu miserere tuis.
 Tu nos, Christe, audi, tu exaudi, Christe, precamur,
 Te sequimur, Christe, te volumus, cupimus.
 65 O domine, salva, quia vitam quaerimus abs te.
 Redde tuum vultum, sic erit atque satis.
 Tu quoniam virtus, tu vita es, Christe perennis,
 Tu, Christe, eleison, tu, kyrie. eleison. Amen.

67 quod *Br.*, quoniam *correxerit*

1) *Cf. supra p. 217 LII. 3.* 2) *Aen. I, 304* animum mentemque benignam. 3) *Met. XIV, 216* famem pellens.

LIV.

DE PRUDENTIA.

Virtutum species primum prudentia pandit.
Haec recolit cuncta, dicitur honesta bona.

DE IUSTITIA ET PIETATE.

Iustitia et pietas par pactum servat et omne
Iudicium ritu ordinat ipsa suo.

DE FORTITUDINE PATIENTIAE.

Fortiter adversa virtus patientia suffert,
Victrix confidens tristia cuncta fugat.

DE TEMPERANTIA.

Temperat ergo bene iam cuncta modestia virtus,
Et clemens placide iura superna dabit.

LV.

TITULI ET INSCRIPTIONES ECCLESIAE N.
AB OTGARIO ET HRABANO RELIQUIIS ET ALIIS ORNAMENTIS
INSTRUCTAE.

I. VERSUS IN TUMULO SANCTI SERGII.

Martyribus sanctis honor extat maximus orbe.
Nomine pro Christi qui meruere mori¹.
Excellens inter quos gaudet Sergius almus,
Qui cum fratre Bacho supplicia areta luit².
Romulea ex urbe³ hos praesul Otgarius⁴ ambos
Advexit, tantum Sergium et hic posuit.

II.

Hanc thecam tibimet, Sergi, sanctissime martyr.
Hrabanus fecit, servulus ipse dei.
Ex parvo sumptu, devoto sed tamen actu.
Temet patronum quaerit et esse suum.
Delicti ei veniam poscas et dona quietis
Indigno miserans reddat ut omnipotens.

III. SUPER CONFSSIONEM IPSIUS SEPULCHRI.

Quisquis dona velit rite impetrare tonantis.
Supplex poscat opem⁵ hic, martyrum et auxilium

[LIV] *Hr. poem.* 72—75. *Defectus ad pag. Not. VIII addit Browerus*

[LV] *Hr. poem.* 76—80. || [1] 4 Baecho *Br.*

1) *Sedul. C. Pasch. II*, 119 iam meruere mori. 2) *Aon. XI*, 841 crudele luisti | Supplicium.

3) *Met. XV*, 625, *Fast. V*, 260 Romulea . . . in urbe. 4) *a.* 826—847. 5) *Met. V*, 213, *XI*, 542 Poscit opem

iv. SUPER CIBORIO ALTARIS
SANCTI MARTINI HI VERSUS SUNT CONSCRIPTI.

Otgarius coepit, Hrabanus rite peregit,
Ciborii hanc arcem, Christe, tui famuli.
His tu mercedem tribuas in arce benignus,
Et requiem aeternam, omnipotens dominus.
5 Praesul Martinus, martyr et Sergius almus,
Hos sacris meritis atque iuvant precibus,
Peccati ut veniam accipiant ac munera lucis
Gaudia cum sanctis regna beata simul.

v. VERSUS IN TABULA INTER SERAPHIN POSITA.

Hic deus est Christus dominus qui regnat ubique,
Et cruce confixus noxia vincla rupit¹.

LVI.

VERSUS . . .

Pontifices isti hanc sedem rite tenebant²,
Postquam hunc Hunni diripuere locum.
Sed numerum annorum certum, quo quisque regebat
Ecclesiam, nusquam reperire haud potui.
3 Ast postquam summus praesul Bonifacius istic
Ex Roma est missus rector ubique pius,
Isti post ipsum hanc sedem iure regebant
Ordine pontificis officioque simul.

LVII.

IN ECCLESIA SANCTAE MARIAE IUXTA SEPULCHRUM
SANCTI BONIFACII.

Postquam martyrium explevit Bonifacius almus,
Martyr et antistes, aethera celsa petens,
De Fresia huc vectus cum theca hac rite locatus,
Sanguinis hic partem liquerat hinc abiens.
3 Desuper hunc tumulum Hrabanus condere iussit
Ad laudem sancti exiguus famulus,
Indignus praesul, vernaculus attamen huius,
Pro quo tu, lector, funde preces³ domino.

[LVI] *Hr.* p. 81

4 usquam *corr.* *Br.*

[LVII] *Hr.* p. 82

1) *Rem.* 294 Vincula qui rupit: *Fast.* IV, 602 rumpere vincla.

2) *Agit de Moguntiacensium*

praesulum successione BR. 3) *Aen.* VI, 55 funditque preces.

LVIII.

IN ECCLESIA SANCTI MICHAELIS.

Hinc aulam precibus Michael archangelus ornat¹,
 Martinus praesul adiuvat et meritis.
 Scriptor euangelii, Marcus, Bonifacius atque,
 Agnes et virgo hic vota deo referunt.

LIX.

IN ECCLESIA SANCTI SALVATORIS.

Hinc pius ecce domum salvator consecrat orbis.
 Hanc baptista dei vindicat atque sibi.
 Hoc altare Petrus, Bonifacius et Kilianus.
 Exornant meritis, laudibus atque suis.
 5 Hicque Valentinus martyr Dionysius atque
 Assistunt precibus, hicque Sebastianus.
 Martinus praesul, Ambrosius atque sacerdos,
 Hanc aram servant, sanctus et Hilarius.
 Virgo Maria dei genitrix hic cerne precantes,
 10 Martyr Agatha dei et Petronella simul.
 Cor tibi sit mundum, sacra cum libamina tractas.
 Sacrificans puras offer et ipse preces.
 Hostia fit laudis semper gratissima Christo,
 Cor quoque contritum respicit omnipotens.

LX.

IN ECCLESIA VODILHOHI².

Scriptor euangelii dilectus rite Iohannes,
 Cum Luca hanc aulam consecrat en socio.
 Imbuit hanc aram Cornelius ac Cyprianus.
 Ipse Bonifacius atque Dionysius.
 5 Hic precibus adstat Vincentius et Cyriacus,
 Cumque Valentino Rusticus adstat ovans.
 Gorgonius martyr, Paneratus ipse, Naborque,
 Adsistunt precibus hicque Sebastianus³.
 Hoc altare Petrus, Andreas, Paulus et ipse.
 10 Exornant meritis atque sacris precibus⁴.

[LVIII] Hr. 83

[LIX] Hr. 84 2 vendicat Br.

[LX] Hr. 85

1) *Ad Fuldana templa et principis basilicae ornatum . . . dum certiora sese offerant, haec omnia refero BR.* 2) *Odilhohi, monachi Fuldensis a. 831 mortui, cf. supra p. 100 n. 16.* 3) *Cf. LIX, 6.*
 4) *Cf. ibid. v. 3-4.*

Cum quibus hic gaudens Martinus praesul ovando
 Adsistit votis sanctus et Hilarius.
 Virgo Maria dei genitrix intacta tonantis,
 Hic praesens adsis ipsa tuis famulis.
 15 Lucia, Cecilia atque Agnes et martyr Agatha,
 Adsint hic tecum nosque iuvent precibus.

LXI.

IN CAPELLA MAURI.

Omnibus est locuples, qui rebus abundat honestis¹,
 Cui superas Christus divitias tribuit.
 Flecte genu², qui intras, Christum tu et pronus adora,
 Cuius imago super picta colore³ micat.
 5 Lux, via, vita, salus, sit merces omnibus istis,
 Qui Christo reddunt debita vota pie.
 En una templum domino hic parte ministro,
 Devotis aliam reddo domum famulis.
 Quam dulce et gratum est, fratres perpendite cuncti,
 10 Stare choro, et placidis caelestia psallere verbis!

ITEM IN EADEM CAPELLA DE FIGURIS.

Gratia clave aperit, quae clausa prophetia condit.
 Quae lex significat, et quae hagiographa figurat,
 Psallite vos, pueri laeti, et benedicite Christo,
 Ipse dabit vobis praemia laeta polo.

LXII.

DE CRUCE.

Vexillum domini qui vicit Tartara Christi,
 En rubet hic pietum luce micando nova.
 Quisquis hanc cernis, laetus tu dicito Christo:
 Semper in aeternum gloria magna deo.

ITEM.

Crux veneranda dei solis haec fulget ab ortu⁴,
 Mitigat haec Austri minitancia flabra procellas.
 Haec Zephyri nimbos et flumina pellit ab aede,
 Haec Boreae gelidos compescit frigora flatus.
 5 Christe pius dominus, visum cor dirige dextra,
 Verba deus famulo redde probata tuo.

[LXI] *Hr.* 86, 87[LXII] *Hr.* 88, 891) *Cf. supra* p. 178 r. 11. 2) *Cf. supra* p. 215 VIII, 7. 3) *Fast.* II, 275 picta coloribus.4) *Ex Ponto* I, 4, 29, III, 1. 127 solis ab ortu.

LXIII.

IN ARA MAURI VEL IN CAPSA.

Haec plaga martyribus decoratur namque beatis.
 Haec confessorum spoliis pars rite refulget.
 Haec praeco et sancti numerantur parte prophetae.
 Virginibus sacris hic praestat virgo Maria.
 5 Omnibus hic sanctis digni celebrantur honores
 Omnibus hanc aram Hraban et ipse dedit.

LXIV.

DE CRUCE.

Crux micat alma dei, divino munere plena.
 Sanguine quam Christus consecrat ipse suo.
 Quam precor adstantes cuncti cunctique sedentes.
 Condigna laude semper amate piam.

ITEM.

Qui cruce confixus praestavit dona salutis,
 Vos corde et carne protegat atque regat.
 Consilium prudens tribuat atque utile verbum,
 Actum pacificum, tempus et omne bonum¹.

ITEM.

Qui cruce confixus renovavit sanguine mundum,
 Per crucis hoc signum hanc dicet ipse domum.

ITEM.

Crux haec sancta dei consignet munera mensae,
 Divino dono pocula cum dapibus.
 Et pater ipse sedens expenso munere largus
 Sis inopi, semper hospitis esto memor.

ITEM.

En crux alma dei venerando fulget amictu,
 Quae salvatoris tincta cruore fuit².
 Hanc, precor, orate submissi, dicite laudes,
 A Christo domino poscite lucis opem³.

LXV.

IN CRUCE GUNDRAMNI COMITIS⁴.

Crux quoque certa salus mundi et concessio regni est
 Perpetuam vitam conferet ipsa piis.

[LXIII] Hr. 90

[LXIV] Hr. 91—95

[LXV] Hr. 96

1) Cf. p. 218 v. 54. 2) Met. XIV, 237 tinxit | Ora cruore suo. 3) Cf. p. 217 LII. 4.

4) Cf. *infra* epitaphium Gundramni.

Nam crucis hoc signum Gundramnus iusserat esse,
Cui deus omnipotens praemia laeta paret.

LXVI.

I. DE RELIQUIIS IN QUADAM ARCA POSITIS.

Angelicis alis haec arca tegatur ubique,
Ecce beata cohors agnum circumdat honeste.
Et praeco, et mater, sors et apostolica.

II.

Quos vetus atque nova habuit lex ecce piorum,
Hic patrum spolia nostra pie viscera condunt.

III.

Martyris hic almi pie condita membra quiescunt¹,
Quae Christus signis glorificare cupit,
Hic claudis gressus, lumen hic redditur orbo,
Infirmus curam, sors capit et veniam.

LXVII.

AD ALTARE SANCTI PETRI.

Coetus apostolicus pariter cum principe Petro,
Hoc altare tenens ecclesiam dedicat.
Ipse sibi commissum pastor servet ovile,
Protegat atque regat, collocet atque polo.

LXVIII.

VERSUS IUXTA CORPUS PERMENII SCRIBENDI.

Permenius praesul Christi² confessor et ipse,
Hanc aedem inhabitat, consecrat atque locum.
Qui propter Christum praesentia gaudia mundi
Spernens, pauperiem elegit atque sibi.
Deseruit patriam³, gentem simul atque propinquos.
Ac peregrina petens aethera promeruit.
Gentem hic Francorum quaesivit dogmate claro,
Plurima construxit et loca sancta deo.

[LXVI] *Br.* 97—99|| [1] 2 circumdat *Br.*[LXVII] *Br.* 100|| 3 seruat *Br.*, seruet *corr. Watt.*[LXXIII] *Br.* 101

1) *Cf.* p. 213 *XLVII*, 5. 2) *Pirminius, chorepiscopus Francus, conditor monasterii Augiensis aliorumque multorum, in Hornbach sepultus.* 3) *Met.* IX, 639 patriam invisosque penates | Deserit.

Hic quoque nunc pausat deponens corporis artus,
 10 Atque anima sursum regna beata tenet.
 Adiuvat et quosque, qui digne caelestia quaerunt¹,
 Riteque conservat ipse suos famulos.

LXIX.

Crux ovat orbis honor, Christi victoria clara,
 Gloria sanctorum, palma, decus fidei.

Hic sal et corpus, sanctorum hic pignora sacra,
 Exorcismi, oleum, medicina, hic chrisma salutis.

LXX.

VERSUS IN SEPULCHRO SANCTI FERRUTII MARTYRIS².

Martyris ergo sacri dudum huc transtulit ossa
 Ferrutii Lullus praesul et urbis honor³.
 Riculfus post haec⁴, Haistulfus praesul et ipse⁵,
 Amplificant aulam, aedificant tumulum.
 5 Quorum successor vilis Hrabanus ad instar
 Maiorum hanc arcam condidit et titulum.

Grandis honor Christi cultoribus extat ubique.
 Maxime qui pro ipso iam posuere animam⁶.
 Horum nam unus erat Ferrutius almus et aptus
 Martyr, cum Albano testificans socio,
 5 Praemia quis Christus tribuit pro sanguine fuso⁷
 Aeternam vitam et regna superna poli.
 Edidit hos versus Hrabanus, coactus amore
 Sanctorum, omnipotens cui miserere deus.

LXXI.

VERSUS AD SEPULCHRUM SANCTI IUSTINI CONFESSORIS⁸.

Presbyter egregius simul et confessor honestus
 Istic Iustinus pausat honorifice,
 Quem Otgarius praesul Romana assevit ab urbe et
 Ecclesiam aedificans ossa sacra hic posuit.

[LXIX] *Hr.* 102, 103[LXX] *Hr.* 103, 104 3 *Riebulphus Br.* *Haistulphus Br.*[LXXI] *Hr.* 105

1) *Iuenci H. euang. I*, 652 digne caelestia quaerite regna. 2) *De ecclesia Bleidenstadiensi cf. l. I*, 431. 3) *a.* 754—786. 4) *a.* 787—813. 5) *a.* 813—825. 6) *Fast. I*, 383 animam cum ponat in aris. 7) *Trist. II*, 75 fuso taurorum sanguine. 8) *Sanctum Iustinum in urbem Höchst ad Moenum translatum esse ostendit F. Falk (Forsch. zur Deutschen Gesch. XXII, 435).*

5 Iste quidem sanctus, quamquam non sanguine fuso
 Carne esset martyr, mente tamen fuerat,
 Corpora sanctorum, qui sunt pro nomine Christi
 Carne trucidati, condidit et tumulo¹.
 Hinc laudem in terra meruit, atque insuper arce
 10 Caelorum vitam et regna beata simul.
 Hos ego Hrabanus versus feci, et precor ut me
 Commendes, lector, tu precibus domino.

LXXII.

DE CAPSA QUAM ISANBERTUS MONACHUS FECIT².

En arca haec claustro custodit maxime capsam,
 Quae salvatoris pollet honore pio.
 Virginis hic matris conduntur munera sacra,
 Quae dominum mundi edidit ex utero.
 5 Martinus praesul, simul hic Sabaque eremita,
 Princeps et Petrus, pariter martyrque Emerammus.
 En Iesu Christi picta consistit imago,
 In capsae gremio quattuor et procerum³.
 Petrus cum Paulo, sanctissima virgo Maria,
 10 Et Michael princeps recte tenent latera.
 Hoc opus, hoc etenim⁴ iussu confecit Isanbert,
 Hoc Rodolph pictor⁵ arte manuque⁶ dedit.
 Ambobus Christus regna tu redde polorum,
 Hoc, omnes sancti, poscite vos precibus.

LXXIII.

VERSUS IN THECA EUANGELII CONSCRIPTI.

Hanc thecam ad laudem Christi sic condere iussit
 Hrabanus praesul, servus et ipse dei,
 In quo et euangelium sanctum gestetur honeste,
 Quando lecturus hoc diaconus erit.

Presbyter et martyr Christi Theodule, precamur,
 Qui in caelis gaudes cum sociis pariter,
 Artifici ut veniam poscas et dona salutis,
 Gratia quod Christi salvet eum arce poli.

[LXXII] *Hr.* 106 6 Emerammus *Br.*[LXXIII] *Hr.* 107, 108

1) *Fast.* V, 451 tumulo . . . condidit. 2) *De Isanberto cf. supra p.* 173, 191. 3) *Sedul. C. Pasch.*
I, 343 Quattuor hi proceres. 4) *Iuvenci Hist. euangeli. Praef.* 22 Hoc opus, hoc etenim. 4) *annalium*
auctor, qui obiit anno 865. 6) *Fast.* I, 406 arte manuque.

LXXIV.

I. IN ECCLESIA MONASTERII, QUOD DICITUR CLINGA¹, HI VERSUS SUNT
CONSCRIPTI IUXTA PRIMUM ALTARE.

Hanc aulam dominus salvator consecrat ipse,
Cuius haec ara pignora sacra tenet.
Sanctus Alexander papa hic, Urbanus et almus,
Cornelius, Syxtus sacra locant spolia.
Hos, Theodule sacer martyr et presbyter alme,
Iuxta tuum corpus hic habeas socios,
Qui populum iuvent precibus, placentque tonantem,
Ut famulos semper protegat ipse suos.

II. IN SECUNDO ALTARE.

Principe cum Petro hanc aram Pauloque magistro,
Andrea et Iacob coetus apostolicus
Ornat, amat multum meritis conservat et almis.
Devotisq; adstat hic precibus populi.

III. IN TERTIO ALTARE.

Alma dei genitrix, sanctissima virgo Maria.
Hoc altare tene atque iuvato prece,
Quod tibi virginibusque erectum constat et optat.
Semper ut adsitis hic precibus populi.
Cecilia hic maneat, virgo Agnes, martyr Agatha,
Lioba et Anastasia ac Iuliana simul.

IV. IN QUARTO ALTARE.

Præcursor domini, sacer et baptista Iohannes.
Sanctus Callistus et Fabianus ovant.
Quos tu, Christe deus, facias nos rite iuvare
Cum precibus sacris atque bonis meritis.

V. IN QUINTO ALTARE.

Martinus præsul, Britius confessor et almus.
Sanctus Germanus Remigiusque pius.
Gregorius papa hic, sanctus Benedictus et abbas.
Ornant hanc aram atque iuvant precibus.

LXXV.

IN ALIA ECCLESIA ISTI VERSUS. IN PRIMO ALTARE.

Hanc aedem sacram Michael archangelus ornat.
Protegit et servat, adiuvat atque piat.

[LXXIV] *Hr.* 109—113[iii] 3 virginibusque sacris *Dr.*[LXXV] *Hr.* 114—1161) *Klingemünster in Spirensi diocesi cf. Falk (Forsch. XXII, 436).*

Hic Leo papa manet, hic Marcellinus et almus,
Praxis et Eugenia hic aderunt precibus.

IN SECUNDO ALTARE.

Ecce Dionysius, martyr Laurentius atque,
Vitus et Albanus hunc titulum retinent.
Hunc ornat meritis martyr Bonifacius almus,
Cum precibus sacris huncque Sebastianus.

IN TERTIO ALTARE.

Quattuor ergo viri scriptores rite probati,
Sancti euangelii haec loca sancta tenent.

LXXVI.

IN SEPULCHRO SANCTI THEODULI MARTYRIS.

Corpora sanctorum pro Christi nomine passi,
Qui luxum mundi spernere consuerant,
Pluribus ecce locis venerantur rite sepulta,
Ipsi aderunt parti sat precibus populi.
5 Quorum praecipuus Theodulus martyr et almus,
Papa cum Alexandro passus in Italia.
Huc Caroli asscitus studio atque adductus ab urbe
Romana, hic multis pausat ad auxilium.
Sed vario eventu¹ consumpsit flamma nefanda
10 Domata haec cuncta, tegmen et ecclesiae²:
Per pluresque annos combustus mansit inepte
Hic locus, et nullus iam reparavit eum;
Indignus donec, Christi compunctus amore,
Hrabanus praesul hunc renovandum adiit.
15 Qui ecclesiae hanc aedem sollers renovavit et aram
Construxit, sancti corpus et huc retulit.

LXXVII.

I. HI VERSUS SCRIPTI SUNT IN ECCLESIA SANCTI WIBERTI
CONFESSORIS, HOC EST, IN ABSIDE ORIENTALI, UBI IPSE SANCTUS
CORPORE QUIESCIT³.

850 Haec domus alma dei sacrata est nomine Christi,
Cuius relliquias ara dicata tenet.
Praesepis hic pars est, et portio sancta sepulcri,
Montis Oliveti mensaque grata manet.

[LXXVI] *Hr.* 117 2 consueverant *Br.* 5 Teodulus *Br.*
[LXXVII] *Hr.* 118—126

1) *Aen. X*, 160 Eventus . . . varios. 2) *Cf. praecceptum a Hludowico rege a. 848 datum (Monasticon palatin. ed. Alexander II, 20)*: Hrabanus . . . suggerens eo quod accidente casu monasterium vocabulo Chlingo situm in pago Spirahgonue igne crematum sit et in eodem incendio strumenta cartarum exusta vel concremata fuissent propter . . . venerationem b. Michaelis archangeli et Theodoli martyris, cuius honore . . . praefatum monasterium dicatum esse cognoscitur etc. 3) *Ann. Hildesh. (Lamberti) 850* Hoc anno V. Kal. Novembris ecclesia sancti Wigberti dedicata est a Rabano Mogontiacensis ecclesiae archiepiscopo.

- 5 Discipulus domini Thomas, Simonque Zelotes, 850
 Cum Iuda Iacobi sacra locant spolia hic.
 Scriptor euangelii Marcus, Bonifacius atque.
 Syxtus et Albanus, Ferrutiusque manent.
 Landebertus amor, Paneratus atque Georgius.
 10 Cum Valentino ecce aderunt socio.

II. IN ABSIDE VERO AUSTRALI IUXTA ALTARE S. PETRI ET PAULI
 HI VERSUS CONTINENTUR.

- Hoc altare Petrus princeps Paulusque magister,
 Cum sancto Andrea rite iuvant meritis.
 Hic Clemens pastor, Marcellus papa beatus,
 Sanctus Alexander, atque Callistus ovant,
 5 Inelytus Urbanus, Sylvester ac Fabianus,
 Pontifices vota hic pia suscipiunt.

III. SUPER PROXIMUM
 VERO ALTARE, IN SINISTRA PARTE ISTI POSITI SUNT.

- Hoc altare tenet Stephanus, Laurentius atque,
 Levitae officio martyrioque saeri.
 Agapitus pariter et Felicissimus almus
 Hunc titulum retinent atque dicant meritis.
 5 Hic ovat et Zenon, Vincentius, ambo ministri
 Qui fuerant Christi, nunc et in arce manent.

IV. SUPRA DEXTRUM VERO ALTARE ISTI SUNT CONSCRIPTI.

- Martyrio insignes Venantius atque Quirinus,
 Pontifices clari hunc titulum retinent.
 Sanctus Alexander, Cornelius atque beatus,
 Rectores summi sedis apostolicae.
 5 Hic Isidorus ovat, praesul Theodulus et almus,
 Qui Christi testis clarus in orbe fuit.
 Maximus Hippolytus, Victor et Candidus ipse,
 Cum quater hic denis martyribus aderunt.

V. IN ABSIDE VERO AQUILONALI, IUXTA ARAM DEI GENITRICIS.
 HI VERSUS CONTINENTUR.

- Virgo dei genitrix hanc aram tu ipsa dicato,
 Hic tecum maneat virgineusque chorus.
 Agnes, Cecilia, Iuliana et martyr Agatha,
 Euphemia, Eutropia atque Pudentiana.
 5 Rufina, Prisca, Emeritaque, et Lioba beata.
 Hic adstent votis Brigida et Eugenia.

VI. CUI PROXIMUM ALTARE, QUOD IN AQUILONALI PARTE CONSTAT.
 HOS VERSUS CONTINET.

- O Benedicte pater, monachorum maxime pastor,
 Hoc altare iuva rite tuis precibus.

[t] 7 martyr Bonifacius *Br.*

[u] 4 Calistus *Br.* 6 Pontifices summi vota hic *Br.*

850

Cuthbertus praesul, Arnulfus episcopus almus,
 Hic adsint tecum nosque iuvent meritis.
 3 Felix Iustinus, Goar et presbyter almus,
 Cum Fortunato hoc simul et faciant.

VII. IN DEXTRA VERO PARTE
 HI VERSUS SUPER ALTARE SCRIPTI SUNT.

Hoc altare tenet Gervasius atque Prothasius,
 Martyrio insignes sicque Sebastianus.
 Vitus, Sinizius, Cosmas simul et Damianus.
 Gordianus pariter atque Epimachus amant.
 5 Sergius et Bacchus, Prothus simul atque Hyacinthus,
 Sanctus Nazarius martyr et ipse pius.

VIII. AD CRUCEM ERGA ALTARE POSITAM.
 HAS RELIQUIAS CONTINET.

Pars crucis hic domini est, qua Christus saecula beavit,
 Portio sudarii chlamydis atque sacrae.
 Papa en Gregorius, Martinus praesul et almus,
 Ambrosius doctor atque Medardus ovant.
 5 Maximinus adest, Germanus, hicque Remigius
 Virgine cum insigni et martyre Anastasia.

IX. IN ABSIDE ETIAM OCCIDENTALI
 IPSIUS ECCLESIAE, IUXTA ALTARE PRAECURSORIS DOMINI,
 ISTI VERSUS SCRIPTI SUNT.

Hic praeco insignis Christi et baptista Iohannes,
 Scriptor euangelii atque Iohannes ovat.
 Hicque Dionysius, Chylianus martyr et almus
 Adstantes orant cum sociis pariter.
 5 Marcellinus adest martyr, et Petrus honestus,
 Nereus, Achilles, Priscaque et ipse Aquila.
 Romano Marcus, Crispino Crispinianus,
 Adiuncti adsistunt ecce sacris precibus.
 Ecce Tiburtius hic praesens cum Valeriano
 10 Caesarioque simul vota pia accipiunt.
 Quapropter moneo cunctos, qui huc rite propinquant
 Orandi causa, ut mente proba hoc faciant.

LXXVIII.

IN ECCLESIA
 SANCTI IUSTINI CONFESSORIS, ISTI VERSUS SCRIPTI SUNT.

I. HOC EST IN PRIMO ALTARE.

Hoc altare dicat Christi vere ecce sepulcrum
 Virginis et matris reliquiaeque iuvant.

Scriptor euangelii Marcus, Bonifacius atque
Martyr et Albanus suscipiuntque preces.

II. IN AQUILONALI ALTARE HI.

Hic Stephanus martyr, martyr Laurentius aequè
Sacra locant spolia atque aram retinent.
Sanctus Alexander, Urbanus papa beatus,
Severus praesul mixta locant spolia.

III. IN AUSTRALI VERO ISTI.

Hanc aram Fabianus habet sanctissimus ecce
Cum Marcellino atque Petro sociis.
Hic ovat Agapitus martyr Felicissimus atque
Sancta Felicitas, martyr et ipsa sacra.

IV. AD CRUCEM ISTI.

Alma crucis Iesu hic portio condita Christi est,
Quo ascendit caelum, pars simul atque loci.
Principis hic Petri, Andreae fratris et huius
Multorum ad vitam pignora sacra manent.
5 Ecce Tiburtius hic fratre est cum Valeriano,
Adstat Martinus et Benedictus ovans.
Cecilia hic martyr. Lioba et sanctissima virgo,
Vota pia accipiunt atque deo referunt.

LXXIX.

I. IN ECCLESIA SANCTI PHILIPPI¹.

Hoc altare tenet in domate rite Philippi
Reliquias sacras, lector honeste, lege.
Hic mensae domini, hic portio sacra sepulcri est,
Hic Christi ascensus pars veneranda satis.
5 Hic Michael princeps turmae caelestis honorem
Sortitur sancti atque viri pariter.
Albanus martyr, Bonifacius almus et ipse,
Cum Marcellino hic ovat atque Petro.
Martinus praesul, Benedictus nobilis abbas,
10 Gaudent orantes suscipiuntque preces.
Hic quicumque velis grata persolvere vota²,
Corde tuo mundo hoc, rogo, facias.

II. AD ALTARE IN MEDIO ECCLESIAE.

Continet haec ara sanctorum pignora sacra,
Et Christi domini munera valde pia.

[1] 3 martyr Bonifacius *Br.* (cf. *supra* p. 229 I, 7)

[LXXIX] *Hr.* 132—135

[1] 12 Hoc corde mundo tuo *Br.*

1) *Cellae prope Wormatiam hanc ecclesiam sitam esse F. Falk demonstravit (Forsch. XXII. 436).*

2) *Ov. Ep. VI, 75 Vota ego persolvam.*

Nam crucis hic pars est, qua Christus saecula beavit,
 Quo crucifixus erat Calvariaeque locus.
 Praecursor domini manet hic, Cyriacus et almus,
 Martyr Fabianus et Cyprianus adest.

III. IN DEXTRO ALTARE.

Bis seni comites venerantur sorte beata
 Hic Iesu Christi, nosque iuvant precibus.

IV. IN SINISTRO ALTARE.

Hic genitrix Christi veneratur sancta Maria,
 Virginibus sacris associata manet.
 Hic Agnes martyr, Iuliana martyr et ipsa,
 Cecilia et Lioba, martyr Agatha simul.

LXXX.

I. IN ECCLESIA SANCTI SATURNINI, IN SUMMO ALTARE.

Hoc templum domini sacratum est nomine Christi,
 Cuius hic dona condita rite micant.
 Praesepe domini, mensae simul atque sepulcri
 Ascensusque sui portio sacra manet.
 Princeps hic Petrus pollet, Paulusque magister,
 Insignesque viri martyrio rutilant.
 Ecce Albanus adest martyr Bonifacius atque,
 Nomine pro Christi qui meruere mori¹.
 Pontifices summi Martinus Remigiusque,
 Confessorque simul rite Philippus ovant.

II. IN DEXTRO ALTARE.

En comites Christi bis seno munere clari
 Aram hanc iure dicant atque piant precibus.

III. IN SINISTRO ALTARE.

Virgo Maria, dei genitrix, hoc ipsa dicato
 Altare, praesens atque iuvato prece:
 Virgineusque chorus² pariter laetetur et almus,
 Hic tecum gaudens adiuvet et meritis.
 Cecilia virgo hic, Agnes et martyr Agatha,
 Lucia cum Lioba et Iuliana manent.

IV. AD CRUCEM IN MEDIO ECCLESIAE.

Pars crucis hic domini est, qui summus regnat in arce,
 Sanguine qui fuso saecula beavit ovans.
 Hic Michael gaudet, simul et baptista Iohannes,
 Insignesque viri martyrio placiti.

[LXXX] *Hr.* 136—147

1) *Sedul. C. Pasch. II*, 119 iam meruere mori. 2) *Cf. supra p. 229 V, 2.*

5 Hic sanctus Stephanus, Fabianus cum Cyriaco
 Atque Sebastiano martyrio rutilant.
 Hic Benedictus ovat, hic papa Gregorius adstat.
 Suscipiunt vota atque deo referunt.

v.

Virgo Maria dei genitrix intacta tonantis
 Cum nato hanc aulam continet atque dicat.
 Petrus et Andreas fratres, hic Paulus et almus
 Scriptor euangelii atque Iohannes ovat.
 5 Hic praeco insignis simul et baptista Iohannes,
 Martinus praesul et Bonifacius est.
 Levita hic Stephanus, Laurentius et Cyriacus
 Adsunt cum Albano atque Dionysio.

vi.

Sanctus Maximinus, Germanus, Gregoriusque,
 Pontifices clari hic Ferrutiusque manent.
 Hic Agnes virgo pariter et martyr Agatha
 Assistunt votis atque piis precibus.
 5 Hos inter sanctos Cosmae simul ac Damiani,
 Quorum hodie est festum, sacra manent spolia hic.
 Ast tales socios, hic quorum membra quiescunt,
 Nempe tenent sancti martyrio placiti.
 Unde rogo, ut tantos quaeratis rite patronos,
 10 Qui vobis placidum vultis habere deum.

vii.

Hoc altare dicant comites testesque tonantis
 Ornantes meritis atque sacris precibus,
 Matthaecus et Simon, Thomas ac Bartholomaeus,
 Cornelius, Sixtus, Sergius atque Bachus.

viii.

Hanc confessores aram, castae et mulieres
 Consecrant precibus atque bonis meritis.
 Hic Augustinus, Hieronymus Hilariusque est,
 Praxis, Cecilia, Lucia et Eugenia.
 5 Hic Fabianus adest et hic sua pignora servat
 Antistes summus martyr et ipse sacer.
 Cum quo sanctus ovat spoliaque hic alma recondit
 Vir virtute potens ipse Sebastianus.

ix.

Agnes nam virgo hanc aram dedicat alma,
 Agnum quae Christum sponsa dei sequitur.
 Cum qua Cecilia martyr et sancta virago
 Assistit precibus rite iuvando piis.

[viii] 4 *ad marg.* Praxedis Br. 5 hic *addidi*
 POETAE LATINI Aevi CAROLINI II.

X.

En altare tenet hoc Marcellinus honesto
 Cum Petro socio consecrat et meritis.
 Quos pariter Christus caelestem duxit ad arcem
 Claros martyrio actibus atque bonis.
 5 Ecce locum insignem retinet hunc martyr Agatha
 Commendatque suis ipsa piis meritis.
 Lucia quem virgo, Christi et dulcissima sponsa,
 Rite colit habitans adiuvat et precibus.

XI. VERSUS ISTI SUNT SCRIPTI IN ARA CAPELLAE.

Expansis manibus¹ sic totum amplectitur orbem
 In cruce confixus Christus in arce deus.
 Extinxit mortem, confregit sceptrum tyranni,
 Aeternam requiem reddidit ipse suis.

LXXXI.

HYMNUS IN LAUDEM SANCTI BONIFACII MARTYRIS.

Inclita sanctorum cum gloria crescit ubique
 Et meritum splendor fulget in orbe soli,
 Asia magnificat Iacobum, Ausonia quoque Petrum,
 Iohannemque Ephesus, Africa Cyprianum:
 5 Non minus exaltans celebrat Germania laudes²
 Et Bonifacii opus martyris almificum.
 Ordinat hunc Roma, mittitque Britannia mater
 Doctorem populis hoc decus ecclesiae,
 Pontificem summum signorum fulmine clarum,
 10 Eloquio nitidum, moribus egregium.
 Tanta prophetalis quem gratia fuleit honoris³,
 Ventura ut multa retuleritque nova.
 Quem Francus Fresoque simul Saxoque ministrum
 Aeternae vitae praedicat esse sibi.
 15 Quamquam Fresonum gens moribus effera semper
 Martyris ergo manus sanguine polluerit⁴,
 Praedixit Christi sed vox verissima, quod nunc
 Cernitur impletum pluribus esse locis.
 Quod terra moritur, frumentum plurima confert
 20 Semina, fructumque multiplicare studet:
 Sicque sacerdotis domini laetissima crescit
 Paucis ex granis glorificanda seges⁵.
 Mortuus ecce modo, vivensque solebat ut ante,
 Lucratur Christo agmina multivaga.

[LXXXI] ex *Broweri editione Hrabani poemata* p. 78 n. 20 (F), *Antiquitat. Fuldens.* p. 165 (A)
 2 meritum F 12 retulit FA uti nova FA 13 Francos F

1) Cf. *supra* p. 205 v. 15,1 Expanduntque manus. 2) *Ex Ponto* IV, 8, 87 laudes celebrare.
 3) *Venanti C.* II, 8, 20 fultus honore fuit. 4) *Met.* VI, 596 sanguine tingue manus; *Ep.* VIII, 114
 pollutas . . . manus. 5) *Georg.* I, 1 laetas segetes; *Met.* III, 110 crescitque seges.

25 Signa movent populos, cernunt magnalia caeci¹,
 Surdorumque sonus auribus ipse tonat.
 Morborum fugiunt labes, furor impius atri
 Daemonis² absistit martyris ex precibus.
 Sicque tuum famulum Christus ditavit honore,
 30 Ut regnet caelo, imperet atque solo.
 Multorum aeternas dominus dat crescere laudes,
 Quos fidei meritum fecerat esse sacros,
 Sed merito ecclesiae laudantur in orbe magistri.
 Quos opus et verbum praeparat atque fides.
 35 Ergo vir iste dei spernens mundana reliquit
 Pro Christo cuncta, qui meliora daret.
 Centuplicemque metens fructum³ hic accipit amplum,
 Insuper aeternam possidet et requiem.
 Dignus laude quidem est vitam sine crimine ducens⁴.
 40 Qui aevi sic metas clauserat et numeros⁵.
 Accola iam domini saevum iam vicerat hostem⁶,
 Cum Christo regnat accola iam domini.
 Gaudia magna dei⁷ iam intravit laetus et ille
 Invitat nos ad gaudia magna dei.
 45 Sanguine nempe suo requiem sibi comparat almam,
 Impetrat hanc nobis sanguine nempe suo.
 Martyrio decorat quidquid Germania nutrit,
 Et proprio sobolem martyrio decorat.
 O patria, o populus tanto ditata patrono,
 50 Per quem vita venit, o patria, o populus.
 Dignaque quae fueras, o terque quaterque beata⁸,
 Praesule hocque regi dignaque quae fueras.
 Gloria digna deo, talem qui illum dedit esse,
 Quique dedit nobis, gloria magna deo⁹.
 55 Gloria magna deo semper per saecula cuncta.
 Dicamus omnes: gloria magna deo.

LXXXII.

HYMNUS DE SANCTO MARCELLINO ET PETRO MARTYRIBUS.

1. Claras laudes ac salubres, poseo, fratres dicite,
 quas proferre cogit apte nunc sanctorum gloria.
 O victores gloriosi his ovate laudibus.

25 cernunt *F* 39 quidem laude es *F* 42 accola nunc *F* 44 uos *F* 45 almam *F*
 46 Imperat *FA*, corr. *Watt.* 48 propriam *A*
 [LXXXII] ex *Broneri edit. Hrabanii poem. p. 81 n. 23*

1) *Sedul. Hymn. I*, 59 Signa movent populos, cernunt magnalia caeci. 2) *Aen. I*, 294 furor impius intus; *Iuveni II. euang. II*, 440 daemonis atri. 3) *Ib.* 799 Centuplicemque ferunt . . frugem.
 4) *Aen. IV*, 550 sine crimine vitam | Degere. 5) *Sedul. C. Pasch. III*, 214 numero nec clauditur.
 6) *Trist. II*, 49 quod vicerit hostem. 7) *Sedul. Hymn. I*, 57, 58 Gaudia magna dei. 8) *Aen. I*, 94 o terque quaterque beati. 9) *Sedul. Hymn. I*, 109 Gloria magna patri semper.

2. Quot virtute regis almi fortes vidi martyres?
Marcellinus atque Petrus iam vicerunt saeculum.
O victores gloriosi etc.
3. Quos arx orbis et regina Roma quondam protulit,
ipsa misit ad supernum regis Christi solium.
O victores gloriosi etc.
4. Exorcista Petrus extat¹, Marcellinus presbiter,
plebem sacram convocantes ambo Christo praeparant.
O victores etc.
5. Verbo curant ac medelam aegris praebent artubus,
ex insanis foras arcant vim horrendam daemonis.
O victores etc.
6. Qui torquentur caesi flagris, exarantur unguibus,
vincti tetro hi catenis² includuntur carcere.
O victores etc.
7. Nam in cippo Petrus arcto, Marcellinus crustulis
fracti vitri decubando toto nudus corpore.
O victores etc.
8. Iudex ater quos Serenus certat poenis vincere,
illi laudes valde dignas Christo regi personant.
O victores etc.
9. Qui de caelis misit ipsis mox solamen angeli,
ut de vinclis liberati, quoquo vellent pergerent.
O victores etc.
10. Ipsi vero roborati, confortati martyres
post Sereno iam parati praesentari festinant.
O victores etc.
11. Tunc Serenus turbulentus valde iratus praecipit,
ut in silva tracti foras truncarentur candida³.
O victores etc.
12. Quo profecti gratulantes celsa scandunt sidera,
laudes illic sempiternas Christo dicunt principi.
O victores etc.
13. Hoc hymnista carmen offert pauper vobis, martyres,
qualecunque sit tenere, servus vester obtulit.
O victores gloriosi his ovate laudibus.

LXXXIII.

ITEM VERSUS DE IISDEM MARTYRIBUS.

Salvator mundi qui caeli sceptrum gubernas,
Imperio et dominans cuncta regis⁴ proprio.

8,1 paenis Br.

[LXXXIII] ex *Broweri edit. Hrabani poem. p. 82 n. 24*

1) *Cf. supra p. 126 v. 1,1* Erat quidam exorcista. 2) *Met. XV, 601* vincite catenis. 3) *Passio S. Marcell. et Petri (Acta SS. Iuni. I, 173)* quae hodie in honore sanctorum Silva-candida appellatur. 4) *Cf. supra p. 216 I, 1.*

Adsis propitius servorum atque annue votis¹,
 Tu miserans praesta quaecque rogant famuli.
 5 Martyribusque tuis hoc addas iustus honore,
 Reddere quod possint munera larga² suis.
 Hos Christi testes Romana asseivit ab urbe
 Vir probus Ainhardus constituitque locum³.
 Cuius successor perfecta presbyter aula
 10 Ratlaicus sanctis condidit hunc titulum⁴.
 Quos tu, Christe deus, aeterna in saecula serva,
 Cumque tuis sanctis praemia redde poli his.

LXXXIV.

EPITAPHIUM HAISTULFI ARCHIEPISCOPI.

Qui intrastis templum, precibus qui implestis et ora, 825
 Discere non pigeat, quis tumulo hoc iaceat⁵.
 Praesulis Haistulfi sita sunt hoc membra sepulcro⁶,
 Pontificale suum qui bene gessit opus;
 5 Bis senis urbem hanc pastor qui rexerat annis⁷,
 Dogma et apostolicum protulit ore, manu.
 Iustitiae custos⁸, rectus, patiensque, benignus,
 Fidis in eloquiis et pietate placens⁹,
 Lulli¹⁰ discipulus, successor rite Riculfi¹¹,
 10 Ambobus meritis non minor iste fuit.
 Quis te, sancte pater, cum Christo nesciat esse?
 Splendida quem tecum vita fuisse probat.

LXXXV.

EPITAPHIUM EINHARDI.

Te peto, qui hoc templum¹² ingrederis, ne noscere spernas.
 Quid locus hic habeat quidque tenens moneat.

¹² *ad marg. polis Br.*

[LXXXIV] *ex cod. Würzburg. 1 f. 144', 2 f. 148', ediderunt Brower p. 89 n. 4, Latomus ap. Menckium SS. rer. Germanic. III, 457, Serarius p. 619 Haistulphi Br. 1 implesti decora W2 2 inerat corr. in lateat W1, lateat W2 Lat. Ser. 3 Haistulphi Ser. Br. 4 Pontificali W, Pontificiale Br. sacrum W Lat. Ser. gesserat W onis W1, ovans W2, onus Lat. Ser. 6 sacro W2, Lat. Ser., corr. in manu W1 8 et om. W1 9 Rihulff W1, Riculfo W2, Riholff Ser., Rihulphi Lat. Br. 10 amborum Lat.*
 [LXXXV] *ex editione Broweri p. 88 n. 2*

1) *Georg. I, 40, Aen. IX, 625 adnue coeptis.* 2) *Venanti C. VI, 2, 105 Muneribus largis.*
 3) *Cf. supra p. 125, 225 LXXI, 3.* 4) *Cf. epitaphium eius infra.* 5) *Venanti C. IV, 22, 1 Hoc iacet in tumulo.* 6) *Aen. X, 558 onerabit membra sepulcro.* 7) *a. 813 — 825; obiit V Kal. Ian. a. 825, cf. Serarii Moguntiacar. rer. p. 618, Boehmer - Will Regesta archiepp. Mogunt. p. 54, Ann. necrol. Fuld. 825 (SS. XIII, 171); Venanti C. IV, 11, 15 Bis senis rexit . . lustris | . . pastor optimus oves.*
 8) *Venanti Carm. VI, 1 a, 21 Iustitiae cultor.* 9) *Ib. V, 9, 11, IX, 1, 23 bonitate placens.* 10) *a. 754 — 786.*
 11) *a. 787 — 813.* 12) *Seligenstadiensis, in quo Einhardus tumulum accepit.*

Conditus ecce iacet tumulo vir nobilis isto ¹,
 Einhardus nomen cui genitor dederat ².
 3 Ingenio hic prudens, probus actu atque ore facundus ³
 Extitit, ac multis arte fuit utilis.
 Quem Carolus princeps propria nutrivit in aula,
 Per quem et confecit multa satis opera.
 Nam horum sanctorum ⁴ condigno functus honore,
 10 Exquirens Romae corpora duxit et huc:
 Ut multis prosint precibus curaue modelae
 Ipsiusque animae regna poli tribuant.
 Christe deus, hominum salvator, rector et auctor.
 Aeternam huic requiem da super astra pius.

LXXXVI.

I. EPITAPHIUM GUNDRAMNI.

Hic locus ecce tenet congestos rite sepulcris
 Cultorum cineres ac tegit ipse suos.
 Nam Gundramnus ⁵ adest illic et corpore subtus
 Sarcophago latitat, spiritus alta petit ⁶.
 5 Pro quo, tu lector, digneris fundere Christo,
 Posco, preces domino, ut faveat famulo.
 II. EPITAPHIUM OTDRUDAE CONIUGIS EIUS.
 Coniunx namque huius Otdruda et nomine dicta ⁷
 Cespite contacta hic condita rite iacet.
 Horum nempe datu Bonifacius obtinet istum
 Martyr rite locum, consecrat et domino.
 3 Christe deus, hominum salvator, rector et auctor
 Aeternam in caelis da pius his requiem ⁸.

LXXXVII.

EPITAPHIUM OTGARII ARCHIEPISCOPI.

847 Qui intrasti templum ⁹ pronusque hanc sistis ad aram,
 Non spernas, lector, hunc titulum legere.

4 Emhardus Br.

9 an fultus? Man.

14 Aeternum Br., corr. Iaffé

[LXXXVI] ex edit. Broweri p. 94 n. 17, 18

|| [1] 1 ecce suppl. Br.

[LXXXVII] ex cod. Würzib. 1 f. 145 2 f. 148; ediderunt Brower p. 89 n. 5, Latomus ap. Menckenium III, 459, Serarius p. 623

1 pronus qui W Br. suspicis aram Lat.

1) *Venanti Carm. l. IV*, 23, 1 Condita sunt tumulo Iuliani membra sub isto. 2) *Aen. I*, 248 genti nomen dedit. 3) *Venanti C. IV*, 10, 17 Ingenio vivax, animo probus, ore serenus. 4) *Marcellini et Petri*. 5) *Gunthramnus comes tradidit a. 834 III Kal. Sept. proprietatem suam in villula Hova, tum a. 841 XIII Kal. Iun. cum coniuge Otthruda multa alia bona cum mancipiis ad sanctum Bonifacium, quae Hrabanus abbas sub usu fructuario usque ad finem vitae retinenda ei reddidit (Dronke Cod. dipl. Fuld. p. 215, 237—239, Tradition. Fuldens. p. 11, 15). Cf. supra p. 223 versus in cruce Gundramni comitis.* 6) *Georg. I*, 142 Alta petens. 7) *Cf. l. l.* 238 Signum Gunthrammi et uxoris eius Otthrudae, qui hanc traditionis kartulam fieri rogaverunt; *Aen. III*, 210 Graio stant nomine dictae. 8) *Cf. supra LXXXV*, 13—14. 9) *S. Albani martyr, cuius, Einhardo teste (Transl. S. Marcell. et Petri c. 93)*, apud eandem urbem (*Moguntiacum*) et basilica et percelebre monasterium est; cf. *Boehmrr-Will Regesta archiepp. Maguntin. p. 63.*

Nam hic tibi mox pandit, tumulus sit cuius, et istic
 Otgarii nomen factaque clara dabit.
 5 Pectore sub cuius regnans patientia victrix,
 Fluctibus in tantis anchora fixa fuit.
 Felle carens, animo placidus, dulcedine pastus¹.
 Praesulis officium rite peregit ovans.
 Quattuor hic lustra binos complevit et annos:
 10 Moxque, urgente die, raptus ab orbe fuit².
 Hunc meliore via credo ad caelestia vectum,
 Non premit urna rogi, sed tenet aula poli³.
 Rex regum Christus huic laetus semper adesto;
 Et nobis clemens sis sine fine, deus⁴.

847

LXXXVIII.

EPITAPHIUM WALACHFREDI ABBATIS.

Noscere quisque velit⁵, tumulo hoc quis conditus exstet,
 Perlegat hunc titulum, omnia sicque sciet.
 Ergo Walahfredus tumulatus sorte quiescit,
 Presbyter et monachus ingenio hic validus.
 5 Abbas coenobii huius⁶, custosque fidelis
 Hic fuerat caute dogmata sacra legens.
 Nam docuit multos, metrorum iure peritus
 Dictavit versus, prosa facundus erat.
 Invitans instanter oves ad pascua regis,
 10 Distribuit dulcem fratribus ore salem⁷.
 Moribus ipse probus virtutum exempla reliquit,
 Discipulis pastor, plebis et almus amor⁸.
 Mors fera sed iuvenem hinc rapuit, damnumque ferebat⁹
 Multis, sed Christus hunc tulit ad superos¹⁰.
 15 Quisquis hunc titulum recitas, pro hoc, posco, fideles
 Funde preces Christo¹¹, sicque places domino.

849

LXXXIX.

EPITAPHIUM IRMINGARDIS.

Ingrediens quisquis hanc aedem rite revisas,
 Noscere te libeat, quid tumulo hoc lateat¹².

851

3 Nam *om. Ser.* hic *om. Lat.* mox tibi *W1* istis *Ser.* 5 regnas *W1* 10 oriente *W1*,
 urgente *Lat. Ser.* urbe *W1* 11 crede *Lat.* 13 lectus *W1* 14 sit *Lat.*

[LXXXVIII] *ex edit. Broweri p. 92 n. 10*

[LXXXIX] *ex edit. Broweri p. 93 n. 16*

1) *Venanti Carm. IV, 6, 9—11* Pectore sub cuius regnans patientia victrix | Fluctibus in tantis anchora sensus erat. | Felle carens, animo placidus, dulcedine pastus; *Vita S. Martini III, 1* fixa stetit anchora terris. 2) *Carm. IV, 9, 33—34* Lustra decem pollens, septem quoque vixit in annos; | Mox urgente die raptus ab orbe fuit. 3) *Ib. IV, 4, 31—32* Hinc meliore via sanctum ad caelestia vectum | Non premit urna rogi, sed tenet ulna dei; 6, 18 quem tenet aula poli. 4) *De Otgario Serarius (l. l. p. 622) hunc versum incertae originis affert*: Scilicet arma minus, quam sacra, Otgarie, noras (*cf. Fast. I, 29* Scilicet arma magis quam sidera, Romule, noras). 5) *Venanti C. X, 6, 107* Noscere qui mavis. 6) *Augiensis a. 838—840, 842—849*. 7) *Venanti Carm. IV, 14, 9* Invitans instanter oves ad pascua regis | Distribuit dulcem fratribus ore salem. 8) *Ib. III, 21, 2* noster et almus amor. 9) *Amor. I, 13, 20* grandia damna ferat. 10) *Ex Ponto II, 2, 125* ad superos haec fer mandata. 11) *Cf. supra p. 205 v. 15, 1*. 12) *Cf. supra p. 237, LXXXIV, 2*.

851 Faemina hic pausat augusta et nobilis ortu¹,
 Irmingarda cui nomen erat deditum.
 Quae hoc opus incipiens hic aulam condere iussit
 Ad Christi laudem atque sui requiem².
 Nam pia reliquias sanctorum ex urbe receptans
 Romana, huc vexit hieque locavit eas³,
 Ipsorum meritis caperet ut gaudia vitae,
 10 Delicti ac veniam perciperet precibus.
 Caste conversans mundana haec gaudia sprevit,
 Pauperibus larga, omnibus apta bonis.
 Nobiliter vixit, aliis exempla reliquit⁴,
 Virtutum sibimet praemia laeta parans.
 15 Haec quoque dum expleret iuvenile hic tempus, et annos
 Maturae aetatis⁵ inciperet, iam obiit.
 Linquens regna soli penetravit regna polorum,
 Cum Christo et sanctis gaudia vera tenens.
 Hanc, rogo, tu lector, commenda rite tonanti
 20 Assiduis precibus, Christus eam ut habeat.
 Cum quo congaudens vivat feliciter ipsa
 Angelicis semper mixta beata choris⁶.
 Has ego Hrabanus confeci versibus odas,
 Ex obitu maestus, ex requie et gratulans.

Obiit autem Irmingarda imperatrix anno dominicae incarnationis DCCCLI
 indictione XIII XIII Cal. Aprilis in die parasceue hora quasi sexta
 et requievit in pace.

XC.

EPITAPHIUM RATLAICI PRESBYTERI.

854 En servus Christi Ratlaicus nomine dictus⁷
 Corpore hic pausat, spiritus alta petit⁸.

[XC] ex edit. Broweri p. 95 n. 20

1) *Lotharii imperatoris uxor* (821—851), *filia Hugonis comitis Turonensis, de cuius obitu cf. Ann. Laubac.* 851 *domna Hirmingardis obiit XIII Kal. April., Reginon. Chron.* 851 *obiit Hirmingardis regina .. venerabilis et deo acceptabilis matrona; Ann. Xant.* 851 *nobilissima imperatrix nomine Irmingard, Weissenburg.* 851 (*SS. I, 15, 568, II, 229, III, 47*); *Necrol. S. Germani Pratenis.* XIII Kal. Apr. *Depositio . . . Ermengardis reginae (Bouillart Hist. de St. Germain p. CXI).* 2) *Cf. Hlotharii diploma a. 849 datum (Grandidier Hist. de Strassb. II, CCXXXIV)* *dulcissima et dilectissima coniux nostra Hermengarda augusta . . in rebus suis propriis, quas a nobis nomine dotis accepit, hoc est in villa . . Herinstein . . in comitatu Helisacensi . . monasterium a fundamento aedificare proposuit, quatenus ibi ancillarum congregatio assidue divinis obsequiis famulari . . valeat.* 3) *Hermannii Gygantis Flores tempor. ed. Meuschen p. 86* *Leo papa ob reverentiam imperatricis et imperatoris Lodovici filii sui idem coenobium dotavit multis et magnis reliquiis mittens per apocrisarium suum Ioseph illuc caput S. Caeciliae virginis . . integrum; . . misit quoque huc . . corpora sanctorum Sixti papae, Urbani papae, sanctorum martyrum Felicis et Adaucti et alias plures venerandas reliquias.* 4) *Cf. p. 239 LXXXIII, 11.* 5) *Aen. XII, 438* *matura adoleverit aetas.* 6) *Venanti Carm. VIII, 4, 4* *Iungitur angelicis casta puella choris.* 7) *Einhardi notarius, a. 827 ab eo Roman missus, tum (840—854) successor eius in monasterio Seligenstadiensis administrando, cf. supra p. 125, 237.* 8) *Cf. supra p. 238 LXXXVI, 4.*

Presbyter hic fuerat, sophiae et studiosus amator,
 Officium abbatis et bene gessit opus.
 5 Sollers ac strenuus divinae dogmate legis
 Scrutando didicit atque alios docuit.
 Is ex Colonia adveniens regi in Hludowico
 Coniunctus, valde utilis huicque fuit¹.
 Plures nam docuit verbis et scribere fecit
 10 Quae fuerant apta plurima ad officia².
 Nam iuvenis vitam hanc linquens migravit ad aethra³
 Atque ibi cum Christo gaudia vera tenet.

XCI.

EPITAPHIUM HLUDHARI IMPERATORIS.

Continet hic tumulus memorandi Caesaris⁴ ossa
 855 Hlotharii magni, principis atque pii.
 Qui Francis, Italis, Romanis praefuit ipsis,
 Omnia sed sprevit, pauper et hinc abiit.
 5 Nam bis tricenos monachus sic attigit annos⁵,
 Et se mutavit, ac bene post obiit.
 III. Cal. Octob.

XCII.

EPITAPHIUM ISANBERTI PRESBYTERI ET MONACHI⁶.

Noricus ex patribus ego sum, Germanicus exul,
 856 Wasconia genitus, presbyter et monachus.

7 Indonico *Br.*[XCI] Lotharii *Br.* p. 89 n. 3, Hludharii *Ann. Trevir.* I, 415 2 Lotharii *Br.*, Hlotharii *A. Trev.* 7 II. Cal. *Br.*[XCII] *ex edit. Broweri* p. 92 n. 12—14

1) *Praecepta regia* a. 839—853 *scripsit*, cf. *Sickel Beiträge zur Diplomatik* I, 3633—87, II, 152.
 2) Cf. *Sickel l. l.* p. 367, 370, qui *ex notis Troniquis haec enucleavit*: dominus Ludovicus (ipse sapientissimus rex) fieri iussit et Ratleicus magister scribere praecipit. *Eidem Hrabanus haec scripsit* (*Mabillon Anal. vet.* 419 cf. *supra* p. 169): Tu autem quia plurima scripta antiquorum invenisti et legisti, per ea etiam hoc parvum opusculum examinans utile legentibus quo modo possis facias, ut quod mea imperitia atque infirmitas idonee perficere non potuit, tua peritia atque industria utiliter perficiat. 3) *Diem mortis eius tradunt Necrol. Würzburg. (Forsch. VI, 116) XVIII Kal. Jul.* Eodem die obitus abbatis Ratleici; *Augiense (Gerbert Monum. vet. liturg. Alem. I, 487; Mittheil. der Züricher ant. Ges. VI, 60) XVIII Kal. Jul. Rathleiche (Ratleic); Necr. S. Galli: Obitus Ratleichi presbyteri. De anno cf. Dümmler Gesch. des Ostfränk. Reiches I, 870.* 4) *Hrabanus epistolam ad eum datam hoc disticho clausit* (*Kunstmann Hrabanus M.* 224): Lux, vin, vita, salus Christus vos salvet in aevum; | Magnus honor patriae, Caesar amate, vale. 5) *in Prumiensi monasterio*, cf. *Reginonis Chron. a. 855, Ruodolphi Ann. Fuld., Prudentii Trev. Ann. 855 (SS. I, 369, 449, 569); Diptychon Fuldense, Ann. Prumiens. SS. XIII, 166, 177, 219.* 6) *Ann. necrol. Fuld. 856 (SS. XIII, 177) Isanbraht monachus (obiit), (cf. supra p. 173. Hrabanus epistolam ad eum scripsit, cuius fragmentum ex codice Vindobonensi 966 edidit Kunstmann (Hrabanus Maurus p. 224).*

Nomen sique meum quaeris, tu lector honeste,
Isanbert dicor: cui miserere, deus.

EIVSDEM.

Noricus ex genere fueram atque Aquitanicus ortu,
Francia meque aluit¹, quove fui monachus.
Ferrum me clarum dudum dixere parentes,
Mortis nunc tumulo vincula dura premunt.

EIVSDEM.

Norica prima parens fuerat, Aquitania mater,
Francia me rapuit², presbyter atque fui.
Qui vixi monachus Isanbert nomine dictus,
Cuius tu, lector, esto memor precibus.

Ecce³ tibi ut peteras conscripsi promptus amore
Versus ad tumulum, dulcis amice, tuum,
Tripliciter condens titulum trinumque precando,
Quod te conservet summus ab arce deus.
5 Tu memor esto mei cum vivas sanus in orbe,
Post funus tecum ut laetus ad astra petam.

XCIII.

EPITAPHIUM REGINBALDI CHOREPISCOPI.

Ecce Reginbaldus pausat chorepiscopus⁴ istic,
Corpore sed tantum, spiritus astra petit⁵,
Ore manumque simul populo huic qui praefuit apte⁶,
Mercedem plenam cui dabit omnipotens.

XCIV.

EPITAPHIUM ADALHARDI.

Hic iacet inclusus Adalhardus nomine dictus⁷
Unus de clero, mors fera quem rapuit⁸;

[XCIII] ex edit. Broweri p. 91 n. 8

[XCIV] ex edit. Broweri p. 92 n. 11

1) *Georg. IV*, 563 me . . . dulcis alebat | Parthenope. 2) *Anthol.* 566, 4 Cum tibi me rapuit.
3) *Ex his versibus elucet, Hrabanum Isanberto vivo hos titulos composuisse, ut ex eis eligeret, qui sibi maxime placeret.* 4) *Cf. de eo supra p. 208 n. 2, 210 n. 1. Hrabanus ei de ecclesiastica disciplina libros III dedicavit (Opp. ed. Migne VI, 1191) eique duas epistolas de quaestionibus ab eo propositis scripsit (Hartzheim Conc. Germaniae II, 212, 214). Cf. Dümmler Gesch. des Ostfränk. Reiches I, 298, 310 n. 95.* 5) *Venanti Carm. l. IV*, 5, 6; 8, 6 Membra sepulchra tegunt, spiritus astra colit (tenet).
6) *Cf. quae Hrabanus in praefatione ad eum scripsit: Venit mihi in mentem recordatio boni studii tui, . . . quod habes in doctrina gregis tibi divinitus commissi etc.* 7) *Ann. necrol. Fuld.* 856 (SS. XIII, 177) Adalhart monachus (obit). 8) *Cf. supra p. 239 LXXXVIII*, 13.

Hartnandus titulum quem condidit ipse, precando
Cui dicat lector: tu miserere, deus.

XCV.

EPITAPHIUM WIGFRIDE.

Nobilis ecce iacet tumulata¹ hic faemina Wigfrid,
Quam Saxo atque Thuring gaudet habere genus.
Haec quoque coniugium sortita ac pignora prompsit
Et post busta viri nonna dicata deo² est.
5 Nam titulum scribi hunc eius quoque filia fecit
Theotfrid, quae matri iungere funus amat.

XCVI.

EPITAPHIUM TUTINI.

Hic iacet insignis vir nomine Tutin³ humatus
Complens communem sorte vocante diem.
Alta clarorum qui natus stirpe parentum⁴
More omni proceres aequiperavit avos.
5 Ingenio, probitate, fide verbiq; decore
Inter regales vixit honore viros.
Quem iuvenem mediis cecidisse viriliter armis⁵,
Effecit domini gratia magna sui.
Frater pontificis⁶ fuit ille celerrimus armis,
10 Qui huc germani detulit ossa sui.
Flecte genu⁷ palmasque leva, bone lector, et orans
Dic, precor: ambobus propitiare, deus.

XCVII.

EPITAPHIUM HRABANI ARCHIEPISCOPI.

Lector honeste, meam si vis cognoscere vitam
Tempore mortali. discere sic poteris.

[XCV] *ex edit. Broweri p. 93 n. 15*

[XCVI] *ex edit. Broweri p. 94 n. 17* 4 aequiperavit Br.

[XCVII] *ex codicibus Romano Ottoboniano 3295 (B), Parisino 11684 (P) f. 218, Wirziburgensi fol. 187 f. 146'; ediderunt Browerus p. 90 n. 6, Serarius p. 650. In P haec antecedunt, quae iam edidit Mabillon Acta SS. ord. S. Ben. IV, 2, 36: Rabanus Maurus Moguntie natus et renatus et a puero in Fulda monachus, deinde cella inclusus, tandem in archiepiscopum assumitur, cuius ydonea sunt opuscula in utriusque testamenti pagina et ante portam predictae civitatis meridianam apud sanctum Albanum sepulchri eius ostenditur memoria in sanctorum archiepiscoporum Martini et Bonifacii capella. Epytaphium sancti Rabani Mauri Moguntie sedis archiepiscopi apud sanctum Albanum sepulti. sine titulo RW.*

1) *Ex Ponto I, 6, 49* iaceam tumulatus arena. 2) *Fast. I, 706* templa dicata deis. 3) *Cf. Mabillon Acta SS. IV, 2, 21 (Ann. II, 315): 'Veruntamen certum est, Rabanum illustri genere ortum fuisse, ut qui fratrem habuit Tutinum, virum cum primis nobilem . . . Nam ut id (scil. epitaphium eius) de Rabano pontifice, non de alio interpreter, facit, quod pontificem non nominat et quod pro ambobus germanis postulat voces.* 4) *Met. XIII, 513* Clara parens. 5) *Georg. II, 283* mediis . . . in armis. 6) *scil. Hrabani ipstus.* 7) *Met. IV, 340* flexumque genu.

Urbe quidem hac genitus sum ac sacro fonte¹ renatus,
 In Fulda post haec dogma sacrum didici.
 5 Quo monachus factus seniorum iussa sequebar²,
 Norma mihi vitae regula saneta fuit.
 Sed licet incaute hanc nec fixe semper haberem,
 Cella tamen mihi met mansio grata fuit.
 Ast ubi iam plures transissent temporis anni,
 10 Convenere viri³ vertere fata loci.
 Me abstraxere domo invalidum regique tulere,
 Poscentes fungi praesulis officio,
 In quo nec meritum vitae nec dogma repertum est,
 Nec pastoris opus iure bene placitum.
 15 Promptus erat animus, sed tardans debile corpus,
 Feci quod poteram, quodque deus dederat.
 Nunc rogo te ex tumulo, frater dilecte, iuvando
 Commendes Christo me ut precibus domino:
 Iudicis aeterni me ut gratia salvet in aevum,
 20 Non meritum aspiciens, sed pietatis opus⁴.
 Hraban nempe mihi nomen, et lectio dulcis
 Divinae legis semper ubique fuit⁵.
 Cui deus omnipotens tribuas caelestia regna⁶,
 Et veram requiem semper in arce poli.

APPENDIX HYMNORUM INCERTAE ORIGINIS.

I.

HYMNUS DE CARITATE

METRO SAPPHICO FACTUS PENTAMETRO DACTYLICO.

1. Alta res, magnumque bonum, salubre munus ex alto veniens, supernum conditoris maxime ius potentis, lux pia mundi. 2. Caritas praeclara tonantis, atque ardor et communio trinitatis, cuncta virtus rite regens potens lex agmina caeli. 3. Haec creaturae fuit alma origo, nam per hanc caelestia condita extant. et maris terraeque simul reperta germina constant.	4. Haec Adam primum dedit in se habere, en dei exemplar, fieretque imago conditoris, praeposuitque toto hunc conditor orbi. 5. Haec prophetas et patri- fecit -archas, cum sacro spiramine eos replevit, ut salutarem pie praedicarent dogmate Christum. 6. Haecque huc descendere fecit ipsum filium summi patris ad medelam, ut supernam terrigenamque plebom iungeret auctor.

3 hac om. P 6 facta fuit W 7 habere W 10 facta R P, sata W 11 extraxere W
 regisque W 14 posteris W opus urbe P 15 Promptus R 18 praecibus R 21 Rhaban R Br.,
 Raban P, Rabani W Ser. quippe P nomenque lectio P, nomen lectio Ser., nomen est et *correc.* Jaffé
 || Hymni Hrabano in eodem m. s. c. attributi Br. p. 66

1) *Aen.* VII, 83 sacro | Fonte. 2) *Aen.* IV, 538 Iussa sequitur? 3) *Aen.* V, 490 Convenere viri.
 4) *Venantii Carm.* IV, 27, 1 pietatis opus. 5) *Cf. supra* p. 155. 6) *Ex Ponto* IV, 8, 59 caelestia regna.

7. Haec pati Christum cruce, haec flagella,
sputa, spinas, ferre dedit sepulcrum
atque victorem fore, deque morte
surgere fecit.
8. Haec Pauli regnum dedit esse apertum.
Christus ex quo celsa petit, sequentes
eius et vestigia fecit omnes
scandere caelum.
9. Spiritum sanctum dedit haec ab arce
pentecostes, sicque sacravit . . .
primitivum, cum paraeetus agmen
visitat orbe.
10. Haec salubrem dirigit et cohortem,
primitus Christi comites dehincque
praedicatores fidei, ut salutem
mundus haberet.
11. Martyres cum virginibus paravit
ad honorem regis in arce magni,
christianam ducit ad astra plebem ad
gaudia vitae.
12. Corpus haec Christi copulans adunat,
membra cum membris sociat valenter,
membra supponit capiti¹, caput cum
corpore iungit.
13. Ecce haec dilectio, vera haec arx.
summa virtutum, caput et regina.
plenitudo haec legis et utriusque
fons bonitatis.
14. Nemo viventium sine hac videbit
regis aeterni faciem, sed atra
introibit Tartara, torret hunc quo
inferus ardens.
15. Hancque mandatum vocitat novum auctor.
hanc habere eius comites iubebat
valde. hinc nos hanc habeamus omnes
pectore puro.

II.

YMNUS DE NATALI DOMINI
METRO TROCHAICO TETRAMETRO SCRIPTUS.

1. Lumen clarum rite fulget
orto magno sydere,
quod per totum splendet orbem,
umbras noctis aufugans.
Christo nato rege magno,
totus orbis gaudeat.
2. Dux de Iuda, quem propheta
olim iam praedixerat,
laetus nobis ecce venit.
Bethlem nascens inclita.
Christo nato rege magno,
totus orbis gaudeat.
3. Hunc regalis virgo mater.
partu gaudens edidit²,
quem Gabrihel nuntiavit
salvatores gentium.
Christo nato, etc.
4. Cum pastores excubantes
cura mordet³ nam gregis.
clarus ipsos ad laetandum
exortatur nuntius.
Christo nato, etc.
5. Concinebat angelorum
turba laeta laudibus,
terrae pacem praedicantes.
caelo reddunt gloriam.
Christo nato, etc.
6. Ó stupendum mirandumque
sacramentum gloriae,
quod tonantem supra cuncta
virgo gestat parvula.
Christo nato, etc.

[II] natale Br. Metro—scriptus om. Br., sine titulo M 2,1 prophete M 2,2 praedixerunt M
2,4 bethleem natus inclitus M 3,2 ortum nobis M 3,4 seculi M 4—15 om. M, ubi haec
secuntur: iam fulget oriens iam praecurrunt signa iam venit dominus illuminare nos alleluia. Lux fulgebit

1) *Fast. I*, 206 capiti supposuisse. 2) *Met. XIII*, 486 partu | Edideras. 3) *Amor. II*, 19, 43
Mordet . . cura.

7. Factor caeli, terrae factor,
vulva est clausus feminae,
auctor summus angelorum
fit praesepe conditus.
Christo nato, etc.
8. Palmo caelum qui metitur,
terram claudit pugili,
pannis paucis obvolutus,
infans vagit parvulus.
Christo nato, etc.
9. Quae divisit lucem ab umbris
summi primum dextera,
matris mammas ecce tractat,
lactis potum quaesitans.
Christo nato, etc.
10. Os praeclarum conditoris,
quod formavit saeculum,
en admotum nunc libenter
sugit matris ubera.
Christo nato, etc.
11. Ó beata mater Christi,
David stirpis femina,
tu laus orbis et regina,
laeta virgo Maria.
Christo nato, etc.
12. Votis adsis tu piorum,
omne servans saeculum,
patriarchis et prophetis
laus corona gloriae.
Christo nato, etc.
13. Ecce sperant laetabunda,
angelorum agmina,
Christi plebem quod gubernes,
archanorum conscia.
Christo nato, etc.
14. Nam te, virgo caelebs, nupta,
sexus omnis appetit,
tu parentes atque natos
deprecando protege.
Christo nato, etc.
15. Gaudet caelum cum supernis
angelorum milibus,
omnis terrae plenitudo,
pontus, astra, flumina.
Christo nato rege magno,
totus orbis gaudeat.

III.

HYMNUS DE NATALE INNOCENTUM.

1. Carmina psallere voce lyra,
edere tunc iuvat arte melos,
quomodo lactea turba perit,
principis impie caesa dolo,
ipsaque sanguine tineta suo est.
2. Ast ubi se furiata lues
excitat, inque necem domini
provocat invida corda ducis,
concite mittere cogit eum
sternere et agmina plura nece.
3. Ceu¹ leo nam fremit in facinus,
cuius ab ore tener subito
effugit agnus in arva procul:
vertit in innocuum arma gregem,
atterit, exeruciat, lacerat:
4. Sic Herodes, stimulante chao,
more lupi furibundus, amens,
parvula millia strage dedit,
turgidus, horridus atque ferox,
Christus et arma nefanda vitat.
5. Quis tibi tunc, lanio, ardor erat,
talìa cum quoque prospiceres,
pectore quosve dabas gemitus,
cum puerilia membra secans,
matribus ipse lugere dabas?
6. Dux bonus, arbiter egregius,
sanguine pasceris innocuo,
corporibus minimis inhians,
viscera sobria dilaceras,
gaudia mors aliena dabit.

7,2 fulua Br. 11,2 femine S 13,1 Ex te S

1) *Strophas 3—5 expressit poeta ex Sedulii Carm. Pasch. l. II, 110—116, 127—129.*

7. Ergo age, tortor, adure, seca,
 divide membra coacta luto,
 solvere rem fragilem facile est;
 non penetrat dolor interius:
 mentis in arce manet dominus.
8. Hic funeris quia causa fuit,
 praemia his super astra dabit;
 tu quoque mortis amator amens,
 mortis in extima iure cadis,
 et gemitum sine fine dabis.
9. Cedat amor lacrimantum hominum,
 qui celebrare suprema solent,
 flebile cedat et officium:
 martyribus quia regna patent,
 gaudia perpetuoque manent.
10. O socii, sine fine deum
 carmine iam resonemus cum,
 qui sua munera rite dedit,
 nostra libenter et ipse capit.
 Christus et optimus hic deus est.

IV.

HYMNUS DE EPIPHANIA.

1. En caeli rutilant lumine splendida,
 testantur dominum nascere parvulum,
 qui format minima et qui creat ardua,
 regni sceptrum tenens, est deus atque homo.
2. Duxit stella magos mystica quaerere,
 regis pacifici rite cunabula,
 quem Iudaea tenens orbis in ultima
 diffusis radiis nunciat incluta.
3. Herodes capiens impius auribus,
 quod rex hic fuerat natus in urbibus
 Iudaeae, hunc citius quaerere praecipit
 tristis, moxque neci tradere destinat.
4. Inventus dominus indice sidere est,
 in Bethleem pariter cumque parentibus,
 cui mox ergo magi munera deferunt,
 thus, myrrham, aurum ab Ophir, regi, homini, deo.
5. Huic, trux ipse licet saeviat horride,
 Herodes iubeat caedere parvulos,
 regnum rite suum firmiter undique
 servatur, domino corruiat invidus.
6. En est ista dies munere nobilis,
 baptismo haec domini nobilis extitit,
 quod vinum dominus fecerat ex aqua,
 commendat placide haec sacra dogmata.
7. Gaudemus pariter mentibus, en precor,
 quod nobis dominus hic pius advenit,
 quod nostra voluit munera sumere,
 quod baptisma dedit, pocula contulit.
8. Nam rex Christus adest orbis et arbiter,
 lux de luce pia, et pater omnium,
 qui nos ad patriam ducat et optimam,
 et vitae faciat gaudia metere.

[in] 10,4 canit *Br.*, capit? *Watt.* || [iv] 1,3 et croat *Br.* 5,1 Haec *Br.*, Huic *corr. Watt.*

V.

HYMNUS IN EPIPHANIA.

1. Venit deus factus homo, exultet omnis natio, caelum dedit sidus novum, apparet auctor omnium.	3. Aurum potentis regmina, numen sacrum thus indicat, carnemque myrrha mortuam, mundi piantem machinam.
2. Magi ferebant munera ¹ , primi legati gentium, quae cum sacro mysterio signant latentis gloriam.	4. Herodes, hostis invidus, ignorat haec trucissimus, Christus saluti gentium quae sic ministrat providus.
5. Iesus precamur optime,
tu nos benignus dirige,
prompti feramus quod tibi
laudis sacrata munera.

VI.

ITEM ALIUS.

1. Christus, redemptor plebium, baptisma consecrat novum: venite cuncti criminum lavare sordes omnium.	3. Fletus amaros fundite ² , mentis secreta pandite, salsae per ora lacrimae dulcem salutem praeparent.
2. Iordanis amnem dedicat salvator undas expians, fontes abyssi flumina, consecrat orbis artifex.	4. Fex nulla nos coinquinat, mortis vetustae portio, sed lucis alma mansio vitam perennem conferat.

VII.

HYMNUS DICENDUS IN PASCHA DOMINI.

1. Cantemus domino deoque nostro, fratres, unanimes probas verenter laudes ex animo pio canentes, nunc paschalia festa cum tenemus. Surrexit quia Christus a sepulcro, conlaetetur homo choro angelorum.	sic baptisate nosque liberavit, submerso zabulo unda passionis. Surrexit, etc.
2. Agnus nempe sacer patres de Aegypto, olim eduxerat edito cruore, et nunc sanguine Christus a tenebris infernalis ipse nos redemit. Surrexit quia, etc.	4. Nam Iudaea fremens necem paravit Christo inferre crucis dolo magistro. quam sedare nequit pia medela, nec verbi studium boni parentis. Surrexit, etc.
3. Qui sicut populum tulit priorem per rubrum mare hoste ibi interempto,	5. Prendunt arte nova ³ , prodente alumno, doctorem manibus trahunt ligando: tradunt pontifici dein tyranno, insontem ut cruciet, pium ac flagellet. Surrexit, etc.

1) *Amor. III.* 10, 48 munera ferre. 2) *Mct. XI,* 672 fletus quoque fundere veros. 3) *Ib.*
I, 709 Arte nova.

6. Postquam dat alapas, vomunt salivam
in sacram faciem, et caput coronant
spinis, in cruce hunc repente figunt:
potum fel dederant, latus terebant.
Surrexit, etc.
7. Emittens animam chaos penetrat
Christus mortis ovans fugans tenebras:
iustos eripuit, ligavit hostem,
donans astra piis, dolorem iniquis.
Surrexit, etc.
8. Surgit diluculo a sopore mortis
salvator placide angelo ministro,
custodes pavitant, pii resultant,
gaudent discipuli, invidi dolebant.
Surrexit, etc.
9. Cognoscit Maria ex sono magistrum,
Thomas perque latus deum reclamat.
flagrans rite Petrus adit sepulcrum,
in monte dominum undecimque adorant.
Surrexit, etc.
10. Quid, Iudaea, furis deo reluctans,
fingens arte scelus dolo reperto,
furatum crepitans, qui ovat coruscans,
qui mundum reparat, Sathan trucidat?
Surrexit, etc.
11. Laudant astra, poli, mare solumque,
gaudentes dominum vivere Christum,
tristis sola doles iniqua fingens,
consors daemonum, particeps gehennae.
Surrexit quia Christus a sepulcro,
conlaetetur homo choro angelorum.

VIII.

IN ASCENSIONE DOMINI AD VESPERUM.

1. Adest dies sanctus dei,
claro resplendens lumine,
quo victor ad caelos potens,
rex Christus exultans petit.
2. Quem turba tunc cum laudibus
fortem resultans praedicat,
regem triumphantem sequens
intrat polorum ianuas.
3. Hoc tunc videntes principes
hinc obstupescunt protinus,
quis sit tonans, interrogant,
tanti ducis hic transitus.
4. Reddunt quibus mox praevia
haec angelorum tum agmina:
'Rex gloriae fortis, potens
est iste virtutum deus'.
5. Claustra ast patent mox omnia,
gaudent in alto millia,
Christum sedentem cum vident
laetum superna gloria.
6. O rex supernae gloriae,
qui patris in dextra sedes,
tu nos vide clemens tuos
nunc deprecantes servulos.
7. Da spem, fidem et catholicam,
da caritatis munera,
grates pias rite ut tibi
reddamus omni tempore.

IX.

HYMNUS AD MATUTINUM.

1. Festum nunc celebre magnaue gaudia
compellunt animos carmina promere,
cum Christus solium scandit ad arduum
caelorum pius arbiter.

[VIII] 6,2 dextro *F*[IX] sine titulo *M* 1,3 aeduum *M*

POETAE LATINI Aevi CAROLINI II.

2. Conscendit iubilans lactus ad aethera.
sanctorum populus praedicat inclitum,
concinit pariter angelicus chorus
victoris boni gloriam.
3. Qui scandens superos vincula vinxerat,
donans terrigenis munera plurima,
districtus rediens arbiter omnium.
qui mitis modo transiit.
4. Oramus. domine, conditor inclite.
devotos famulos respice, protegens
ne nos livor edax¹ daemonis obruat.
demergat vel in inferos.
5. Ut cum flammivoma nube reverteris².
occulta hominum pandere iudicans.
ne des supplicia horrida noxiis,
sed iustis bona praemia.
6. Praesta hoc, genitor optime, maxime,
hoc tu, nate dei et bone spiritus,
regnans perpetuo fulgida trinitas
per cuncta pie saecula.

X.

IN NATALE APOSTOLORUM PETRI ET PAULI.

1. Sanctorum pariter promite principum
natalem, socii, psallite laudibus,
insignemque triumphum
gaudentes sonitu date.
2. Hoc poscit utique inelyta gloria
tantorum comitum regis et optimi,
cum quo lucis in arce
laeti perpetuo manent.
3. Nam Petrus titulum erigit arduum,
cum pro laude dei claviger aetheris
exultat generosus
caeli regna potens tenens.
4. Cuius perpetuus extat ut inelytus
Paulus nam socius, doctor et optimus,
Christi vas pretiosum
et rector populi dei.
5. En quos iste vocat, ille supra locat;
quos Paulus adhibet, hos Petrus inserit:
Christi testis uterque est,
caeli civis et incola.
6. Christum morte crucis nam sequitur
Petrus,
cum caesus capite Paulus et horride est,
victores caput unum
ambo rite tenent deum.
7. Nos horum precibus, Christe, piissimis
te dones citius poscere caelitus;
absit quod scelus omne³
et cuncta veniant bene.
8. Immunes manibus simus et actibus,
sensum corde pium confer et optimum,
ut te rite colentes
cernamus dominum greges.
9. Cuius orbis honor, cuius et aethera,
cuius vita salus, et bona maxima,
est cui nomen in aevum,
regnum perpetuum simul.
10. Sit patri ingenito gloria maxima,
sit nato pariter consona gloria
cum flatu simul almo
per cuncta pie saecula.

2,3 concinnit *M* 3,1 ascendens *Br.* 3,4 rediit *M* 5,1 cum in flammivoma *M* 5,3 non
des *M* 5,4 pona *M* 6,1 maxima *M* 6,2 bono *M* 6,4 percurret ad *M*

1) *Amor. I*, 15, 1 livor edax. 2) *Iuveni II. euang. Prol.* 23 cum flammivoma descendet nube
—iudex. 3) *Aen. I*, 356 scelus omne.

XL.

IN NATALE SANCTI ANDREAE APOSTOLI.

1. Nobis ecce dies ordine congruo
venit nunc celebris, clarus, amabilis,
quo victor supra alta
scandit propere sidera.
2. Andreas domini sanctus apostolus
germanusque Petri principis inelyti.
princeps ipse virilis,
consors martyrio fuit.
3. Dum Christum comites gressibus et pares
exaequant pariter, dogmata colligunt
eius, morte sequuntur
et vestigia per crucem.
4. Piscator fuerat Petrus et Andreas.
post ambo rapiunt orbis et agmina,
vastant aequora mundi,
ad regna atque trahunt poli.
5. Laudem rite crucis fortiter expetunt,
dum Christi crepitant de cruce gloriam,
caeli regna capessunt,
vitam de cruce colligunt.
6. Andreas utique, conspiciens crucem,
exclamat subito taliter intonans:
'Salve, sancte triumphus,
Christi perpetuus honor'.
7. Me nunc tu famulum suscipe cernuum,
quae dudum dominum extuleras pium,
tu nunc redde magistro,
quae me exquisieras deo.
8. Huius nos precibus, Christe, piissimis
absolve, petimus, ipse reatibus,
luci trade redemptos,
purgans sanguine noxios.
9. Da mentem sobriam, sic regis advenam,
da stamen operis de fece corporis,
intus, foris, ubique
tu nos, inelyte, protege.
10. Praesta hoc, genitor optime, maxime.
hoc tu, nate dei, et bone spiritus,
regnans solus in arce,
per cuncta pie saecula.

XII.

HYMNUS DE CONFESSORE METRO SAPPHICO.

1. Sancte confessor, meritis beate,
cerne devotum tibi congregatum
mentibus coetum resonare cantum
voce canorum¹.
2. Qui tuum gaudet celebrare festum,
quo sacer lethum vicerat amarum,
corporis claustra reserans eundo
victor ad astra.
3. Unde nunc praesens pie te rogamus,
iudicem pulses precibus sacratis,
quatenus nostri miserando elemens
sit memor auctor.
4. Detque nos semper sibi corde fidos
actibus gratis satis et placere,
omnis et noxae veniam mereri
ipse redemptor.
5. Hoc, pater sancte, precibus beati
annuas, tecum tuus atque natus
almus et flatus tribuat, precamur,
trinus et unus.

XIII.

ITEM DE NATIVITATE DOMINI.

1. Gratuletur omnis caro nato Christo domino,
qui pro culpa protoplasti carnem nostram induit,
ut salvaret, quos plasmavit dei sapientia.
2. Verbum patris caro factum nascitur ex virgine,
non amissa deitate formam servi suscipit,
ut peccatum de peccato damnaret omnipotens.
3. Magnam valde commendavit per Iohannem gratiam,
baptizatus in Iordane lavit mundi crimina,
ut credentium purgaret gentium piacula.
4. Quem et vox paterna vocat: 'Ecce meus filius,
in quo complacui, dilectus², caeli terrae dominus,
ipsi gentes oboedite regesque subdimini.'
5. Qui venit surdis auditum, caecis visum reddere,
claudis gressus restaurare, mortuos viviscere,
paraliticos curare, daemonesque pellere.
6. Leprosos quoque mundare, morbos omnes tergere,
fluctus maris mitigare, ire super latices,
et ignota demonstrare saeculis miracula.

[XIII] sine titulo CEM, Hymnus de natale Christi F (Brower) p. 74 n. 11 1,2 quia culpam C,
qui ob culpam B protoplausto C, protoplausti B 1,3 deus sapientiae F 2,1 dei M 2,2 amisit
deitatem BMF accepit F, suscipit CB, corr. suscipit E 2,3 peccatum de peccato de peccato E
3,1 et per E Magnam nobis M 4,1 et om. CMFE filium vocat E, vocavit FM, filius meus E
4,2 sibi F, mihi complacui M, complacuit CF dominum B 4,3 ipsum BC 5-14 om. M, 5-15 om. F
5,2 gressum B viviscere B 5,3 paraliticos E mundare C 6,3 saeculis demonstrare E

1) Art. Am. III, 311 voce canora. 2) Matth. 3, 17, Luc. 3, 21.

7. Nam et sponte immolari voluit pro omnibus,
colaphis, sputis infectus, coronatus sentibus,
lignoque clavis confixus in crucis patibulo.
8. Hoc in ligno vitis vera pinguem botrum protulit,
ex qua nobis manaverunt sacramenta maxima:
sanguis roseus et aquae, quae libantur mistice.
9. Mersus traxit victor antri tetri laetus Tartara,
terra tremuit ab imo, crepuerunt marmora,
et multorum tunc sanctorum surrexerunt corpora.
10. Virus pepulit chelidri et momordit inferos,
patriarchas captivos longum post exilium
ab inferno liberavit, paradysum transtulit.
11. Claustra ferrea dirupit et concussit Tartara,
terra tremuit ab imo, crepuerunt marmora,
et multorum tunc sanctorum surrexerunt corpora.
12. Exultate nationes plausu cordis intimo,
quia vicit leo fortis draconem pestiferum;
passus est et resurrexit cum triumpho nobili.
13. Sedem caeli repedavit, dextra patris residens:
inde creditur venturus in die iudicii,
mundi molem inflammare, impios exurere.
14. Reddere sanctis mercedem digno de certamine,
qui praecepta servaverunt testamenti gemini,
ut effecti cives dei socientur angelis.
15. Gloria aeterno patri et agno mitissimo,
qui frequenter immolatur permanetque integer,
utraque natura deus cum spiritu sancto, amen.

XIV.

1. Deus orbis reparator, lux aeternae gloriae,
mihi, quaeso, penitenti praebe plus veniam,
2. Ut admissi delitescant facinoris cumuli,
quorum gravi mole cogor anxari spiritu.
3. En ad rutila polorum non sum dignus sidera
infelices pro delictis sublevare oculos,

7,1 et om. B immolare C 7,2 colaphis C 7,3 lignum quoque clavis infixum in B patibulum E
8,1 fides B vere C 8,2 quo B 8,3 bibantur mystice E 9—10 om. E, 9—11 om. B
9,1 antrix C 10,1 Vernus C ilitri C, chelidri corr. Wattenbach 11,1 cetca C tartara concussit E
2 ab imo tremuit E 10 sequitur 11 in E 12,1 plauso B C 13 om. B 13,1 repetant C
13,2 diem C 13,3 inflamare E 14,1 digno di C, dignus de B, digne decertantibus E 14,2 servauerunt
christo regi domino B, iemini C 14,3 et effecti B, ut calecti E sociantur B 15 om. C
15,3 unus deus in natura cum sancto spiramine M

15. Gratias agamus deo Christo regi domino,
qui baptismo relevavit et redemit sanguine,
esse facit coheredes in regno perpetuo. B

[XIV] ex V. f. 61^a, edit. Brewerii (F) p. 83 2,1 commissi delitescant F cumulus F 2,2 male F
anxaris F 3,1 ultima caelorum F

4. Nisi tu, clemens, mearum lacrimarum rivulos
ope tuae pietatis digneris respicere.
5. Ut ablata viciorum sorde puro pectore
tibi regi sempiterno grates queam solve.
6. Ergo, pius, obstinati duriciam corculi
emollesee et medere sacro medicamine.
7. Qui cum patre sempiterno regni tenes solium
unitate in perenni atque sancto spiritu.

XV.

DE RESURRECTIONE DOMINI.

1. Surrexit Christus a sopore dormiens,
pronus adfixus suscitavit mortuos,
morte redemit hominem, quem condidit.
2. Iudas tradidit redemptorem saeculi.
inde accepit falsitatis pretium,
ipsum reiecit, se suspendit laqueo.
3. Iudaei ergo comprehenderunt dominum,
et flagellatum duxere in praetorium,
et coronatum duxere ante praesidem.
4. Pilatus praeses inquirebat crimina,
nihil invenit in eo facinoris,
Christus tacendo Adam de morte liberat.
5. Ductus ad crucem cum duobus latronibus,
clavis confixus propter peccatoribus:
latro confessus, cui est misertus dominus.
6. 'Memora, domine, me peccatorem hominem,
qui non sum dignus ego tecum loquere,
sed propter meam tantam negligentiam,
precor te, Iesus, dona indulgentiam'.
7. 'Quoniam', inquit Christus, 'pietate tactus es,
hodie, latro, mecum eris in paradiso,
non penetrabis infernales laqueos'.
8. Cum suspirasset, descendit ad inferos,
ut lux refulsit, ubi erant tenebrae,
tabescunt nimis tartarei daemones.

4,1 uolis *V* 4,2 opem *V* pietatis *V* 5-7 om. *F* 5,1 oblata *V* 5,2 gratasque
ex absolvere *V* 6,1 obstinate *V* torculis *V* 6,2 et mollesce et merore sere medicamine *V* 7,1 tene *V*
7,2 in unitate *V*
[XV] *B* f. 36, sine titulo *F* p. 84 1,1 ad soporom *B* 1,2 pro nos *B* 2,3 et se *B*
3,1 comprehenderunt *B* *F* 3,2,3 duxerunt *BF* 4,2 in eum facinora *B* 4,3 liberans *F*
5-12 om. *F* 5,2 an prope? 7,1 pietatem *B* est *B* 7,3 infernali *B* 8,3 tartarii *B*

9. *Portas confregit, sic Adam eripuit,
tertia die de sepulchro exiens,
veniebant ibi quaedam mulieres,
angelus dixit: 'Iam surrexit dominus'.*
10. *Gaudio pleno nuntians discipulis
currit Iohannes, Petrus cursum rapuit.
non invenerunt nisi solum lapidem.*
11. *Postquam surrexit visus est discipulis,
caelos ascendit, triumphat cum angelis,
Adam restaurat ad sedem paradysi.*
12. *Gloria deo patri atque filio
Iesuque Christo, sancto spiritui,
qui semper regnat nunc et in perpetuo.*

XVI.

DE CARITATE ET AVARITIA.

1. *Alma, vera ac praeclara, indivisa caritas,
quam qui habet deum amat diligitque proximum,
qui non habet, nullum auget incrementum veniae.*
2. *Belua saeva, truculenta nempe avaritia,
quae in aevum secum trahit sibi consuetaneos,
ad inferna tenebrosa, ubi poenam sentiunt.*
3. *Caritatem vocitavit dilectus apostolus²
deum verum, summum bonum, omnia qui condidit,
quem qui timet, ipse habet caritatis vinculum.*
4. *Dira fames³, duplum malum est cupido pessima,
dimittendi et augendi semper erit anxia,
ipsa namque et gehenna numquam dicunt: Sufficit.*
5. *Ex radice caritatis cuncta bona prodeunt,
non est lingua angelorum simul atque hominum
huic simul comparata⁴, quae est mater omnium.*
6. *Fera fallax, foetor malus haec est avaritia,
quae est tristis et rugosa et intolerabilis,
ipsa sibi neque fratri confert adminicula.*
7. *Grata, laeta et alacris virtus ista maxima.
ipsa credit atque sperat, omniaque sustinet⁵,
patienter cuncta gestans laxat noxis crimina.*

12,1 patris *B*

[XVI] *B f.* 27', Hymnus de charitate *F p.* 86 n. 26 2,1 Bellua *F* 2,2 consentaneos *F*
2,3 poenas sentiant *F* 3,2 iustum omnia *F* 4,3 gehennae *B* 5,2 namque lingua *F* 5,3 huic
sola *F* 6,2 intolerabilis *F* 6,3 nulli fratrum *F* 7,1 lata et alacra *B* 7,2 credit amat atque *F*
quae *B* 7,3 nostra *F*

1) *Luc.* 28, 6. 2) 1 *Ioh.* 4, 8 deus caritas est. 3) *Aen.* III, 256 dira fames. 4) 1 *Cor.* 13, 1
Si linguis hominum loquar et angelorum, caritatem autem non habeam, factus sum velut aes sonans.
5) 1 *Cor.* 13, 7 omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet.

8. Heu, quam dolenda nimis haec est inanis stipula,
semper stridens atque mordens frendensque in labiis,
quae nec sibi miseretur nec succurrit aliis.
9. Ille namque caritatis sequitur vestigia,
qui et fratrem propter deum deumque in proximo
veneratur, ut lex docet diligendo iugiter¹.
10. Kalips item infernalis est avarus clericus,
qui exemplum scripturarum convertit in vitium,
quem nec Paulus inter sanctos nominari censuit².
11. Laetum enim largitorem ipsum amat dominus³,
qui alacri semper corde impertit pauperibus;
en ipsius iustitia permanet in saccula.
12. Male vero distributa tunc perit pecunia,
quando ore murmuranti, corde quoque dolenti
datur tamen, iam non erit summo deo placita.
13. Nutu dei felix homo conlaetatur fratribus,
miscellinis et pupillis, egenis et orfanis,
in his saepe susceperunt viri celsi dominum.
14. Olim iamque extitisse sacrae ferunt paginae,
quod nec ullus, puto, latet pauperem et divitem,
quos qui vult considerare
15. Pauper felix collocatur sinu summo Abrahae⁴
patriarchae, glomeratur decor sanctis aedibus,
dives vero catenatus mancipatur ignibus.
16. Quare, frater christiane, tale post exitium
es immemor utrorumque aeternale praemium?
qui propter vitam istam parvam capis tuum meritum.
17. Rex aeternus, rector regum legumque dispositor
ipse reddit cunctis aequum pro factis et meritis,
quae post huius saeculi noctem nos in imo penetrant.
18. Sana fide sanctae spei homo intende sagaciter,
quia cessant fides atque ipsa spes in ultimo,
laeta tamen haec in aevum clara regnat caritas⁵.
19. Toto nisu o beata caritatis viscera
semper mente retinete, semper ore promite,
et tam dictu atque factu proximis impendite.

8,1 est *om. B* 8,3 sufficit *B* 9,2 fratres amat propter dominumque in *F* 10,1 Kalix *B*
10,2 exempla *F* 10,3 quod nec *F* 11,1 Laetum tamen *F* 11,2 alacro *B*, alacris *F* semper
suum *F* 11,3 eius namque iustitiae permanent *F* 12,1 Mala *B* distributa ipsum amat dominum *F*
12,3 dat *F* sed iam *F* 13,2 miseris *B* aegenis *B* 14—23 *om. B* 15,2 decos *F*
17,2 reddo *F*, reddit *corr. Br.* 18,1 spei *add. Br.*

1) *Luc.* 10, 27 Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo . . et proximum tuum sicut te ipsum; *Gal.* 5, 14. 2) 1 *Cor.* 6, 10 neque avari . . . regnum dei possidebunt. 3) 2 *Cor.* 9, 7 hilarem enim datorem diligit deus. 4) *Luc.* 16, 22 in sinum Abrahae . . in inferno. 5) 1 *Cor.* 13, 8 Caritas numquam excidit, *cf. v.* 13.

20. Viva tuba, salpinx sancta et sanctorum agmina
haec exemplis verbis sacris cecinerunt populis.
unde regna semper laeta capessere¹ patriae.
21. Xriste, fave votis, Iesu regum rex et domine,
trahe ad te qui te volunt caritate sequier,
quia tu es vita luxque viaque perpetua.
22. Ymnum tibi nunc cantamus, sacrosancta caritas.
quia tu es benedicta celsa scandens aethera,
quae est omen atque nomen dei patris gloriae.
23. Zmaragdo luces pulchrior, omni gemma clarior,
nitor splendens, super aethra sedens alto solio²,
fac ut tecum caritate regnemus in gloria.

XVII.

1. Sophia patris, Christe magister, munera linguae dulcia nostrae da, deus auctor rexque redemptor.	2. Semina verbi sparge ³ per orbem gentibus, ut te rite canentes laudibus ornent, lucis amator.	3. Psallite summo, psallite regi, psallite Iesu, psallite Christo, psallite vivo, psallite vero.
4. Osanna in altis, osanna in astris, osanna in arvis, osanna in undis, osanna in istis, o deus, odis.	5. Gloria patri, gloria nato, gloria sancto spiritui, qui es summa potestas sanctaque virtus.	

XVIII.

1.

Te, Genesis, crux alma beat, tua munera laudat.

Exitus atque canit transitus carmen amore.

Iura sacerdotis Leviticus optime psallit.

Ast Numerus cantat magnalia mira triumphi.

3) Nam Deuteronomium renovantis gaudia dicit.

Crux mihi certa salus, crux est quam semper adoro,

Crux domini mecum, crux mihi refugium.

20,1 sanctarum *F* 20,3 possedere *coni. Br.* 22,1 sacra sancta *F* 22,3 gloria *F*, gloriae *Watt.*[XVII] sine titulo *Br. p. 84* 5,4 Spiritui *Br.*[XVIII. 1] *Hos versus edidit ex codice capituli Coloniensis. CX f. 1 saec. X, ubi cruci adscripti sunt, Wattenbach (Eccl. metropol. Colon. codd. mss. 45), qui Hrabanus eos esse putavit.*1) *Iuveni H. euang. III, 316* cum regna capessam. 2) *Oe. Ep. IX, 153* solio sedet . . . alto.3) *Ib. XII, 45* Semina . . . | Spargere.

POETAE LATINI Aevi CAROLINI II.

II.

Crux Christi sequitur de summo stemmate natum :
 Exsilium meruit, dum tibi, Gothe, placet.
 At Christo placuit, cum non tibi, Gothe, placeret,
 Et meruit vitam perpetuanque sophus.
 5 Instruit in terris virtute latina,
 In caelum sequitur crux pia . . .

XIX.

[EPITAPHIUM HATTONIS.]

Plangat Fulda suum, plangat pia Fulda patronum.
 Hattonem¹ magnum dotibus eximium.
 Plangent cuncta suo fuerant quae subdita fraeno,
 Hic quia cum cecidit, spes sua magna ruit.
 5 Ah ah quam vigili novit satis arte mederi²
 Languori vario, qui nocuit misero.
 Nunc ungens oleo, nunc purgans vulnera vino
 Morbida decedit, crescere viva dedit.
 Prorsus iustitiae nimio fervebat amore,
 10 Fortia prudenter temperat acta super.
 Huic tu perpetuam, lector, deposito pausam,
 Felix ut mundo vivat in empyreo.

[1] In fine codicis Barthiani Rabani de Boethio carmen descriptum erat eadem manu licet alio atramento, ex quo repetivit R. Peiper (*Boetii Consol. phil. l. V p. XXXVIII*).

[XIX] ex editione Broweri, *Fuldens. Antiquitatum p. 279*, ubi haec antecedunt: Hattonis quoque legitur hoc epitaphium.

1) abbatem 842—856. *De obitu eius cf. Ann. necrol. Fuld. 856 (SS. XIII, 177)* Hatto monachus et abbas II Id. April., *Ann. Fuld. 856 (SS. I, 370)*. *Magnis laudibus eum effert Catalogus abbatum Fuldensium (SS. XIII, 273)*. 2) *Art. Am. II, 735* arte medendi.

WALAHFRIDI STRABI CARMINA.

*Walahfridus*¹, cognomine *Strabo* sive *Strabus*², gente *Alamannus*³, obscuro loco⁴ a. c. 808—809 natus⁵, in monasterio *Augiensi* tunc celeberrimo⁶, *Heitone* abbate docto gubernante⁷, prima literarum rudimenta posuit. A *Tattone*, *Wettino*, *Grimaldo* magistris⁸ tam in re divina, quam in artibus liberalibus diligenter instructus *Graecae* etiam *linguae* elementa didicit⁹. Cum a puero carminibus latinis cudendis operam daret, admodum adolescentulus arte sua plerosque huius aevi poetas superavit, ita ut iam anno XV. peracto *Ebboni* archiepiscopo *Remensi* sub *Tattonis* nomine aliisque versus mittere ausus, annos natus XVIII *Adalgiso* presbytero iubente *visionem*, quae *Wettino* monacho tribus ante obitum diebus anno 824 obtigerat, poemate celebraret¹⁰. In qua referenda non solum *Heitonem*

1) *Hac nominis forma utuntur codices operum eius antiquiores omnes. In libro confraternitatis etiam Augiensi inter Nomina vivorum fratrum Insulanensium exstat Walahfrid monachus et alio loco Walahfredus abbas, item in necrologio Augiensi Walahfrid abba.* 2) *Cf. De imagine Tetrici append. 3: Strabonem quamquam dicendum regula clamet, | Strabum me ipse volo dicere, Strabus ero etc. Codices modo unam, modo alteram nominis formam usurpant.* 3) *De Blaitheic vita v. 12 Strabus ego, misit quem terra Alamannica natu; Ad Hlothar. imp. v. 54 oblita mihi iam sunt Alamannica rura; Praefat. vitae S. Galli (SS. II, 2) terram, quam nos Alamanni vel Suevi incolimus.* 4) *Ad Chonrad. comit. v. 3 Obscurus licet ingenio natalibus atque. De paupertate sua saepius queritur: Hiltwino seniori v. 8 pauper honore fruor; Ad Hlothar. imper. v. 31 Paupere de fovea protractus; Gotesscalcho mon. v. 23 in pauperie, passa est quam nostra iuventus.* 5) *Epitaph. v. 5 Lustra tui fuerant non plus quam temporis octo | Quando immatura mors animam expulerat; Epitaph. a Hrabano conditum (supra p. 239) v. 13 Mors fera sed iuvenem hinc rapuit.* 6) *Cf. infra visionem Wettini v. 22 sqq. et quae ad hunc locum ex epistola a Walahfrido data attuli.* 7) *Cf. de Heitone vision. Wettini v. 38—103. Monachi officium Walahfridus sub Erlebaldi imperio (822—838) certe suscepit.* 8) *De Tattonis vis. Wett. v. 873—882; praefat. Tattonem praeceptorem meum. Walahfridus sub eius nomine carmina nonnulla fecit. De Wettino vision. v. 176—180; Ad Grimald. v. 15, 30. De Grimaldo Cultura hortor. c. 27; De imagine Tetrici v. 227 sqq.; Ermenrici epist. ad Grimoldum (ed. Dümmler p. 34) beatus Walahfredus tibi notissimus, quem etiam tu ipse ut peritus cathegeta peritum sophistam enutristi (cf. ad hunc locum König im Freiburger Diöcesanarchiv III, 374). Epistolam, quae inter formulas Augienses invenitur (Rozière Recueil n. 784) hac inscriptione: Karissimo praeceptori domno illo abbati ille abbas una cum fratribus a Walahfrido ad Grimaldum datam esse suspicor.* 9) *Walahfridus vocabula Graeca interdum carminibus suis intermiscet atque in libro de exordiis et increment. rer. ecclesiast. nonnulla eorum explicat. Ermenricus discipulus eius et ipse Graeculum se exhibere vult, cf. Ebert Gesch. der Literatur des Mittelalters II, 184.* 10) *Cf. praefationem eius infra: qui paene octavum decimum iam annum transegi. Haec aliquanto tempore post Wettini mortem et vix ante annum 826 scripta esse, Ebert (Berichte der sächs. Gesellschaft) n. 1878 p. 101) recte demonstravit.*

quondam abbatem, qui prior sermone pedestri visum illum nocturnum literis mandaverat, ducem secutus est¹, sed ipse potius ex ore Wettini, cui aegroto ac morienti adiutor exstiterat, accurate quae ille viderat et audiverat excepit ac multo copiosius ac liberius Heitone vitia virorum paene aequalium castigavit.

Walahfridus postea, Augiensi insula sibi carissima derelicta, in Fuldam monasterium ingressus, intra annos 826 et 829 circiter in Hrabani viri doctissimi discipulorum ordinem receptus est² atque amicitia et munificentia eius adiutus in eruditionem sacram imprimis incubuit³. Cum inde vel ex cella aliqua vicina⁴, Hilduino archicapellano eum commendantante⁵, ad aulam imperialem accessisset, ut Carolum puerum, filium Hludowici Pi et Iudithae, a. 823 natum, in artibus liberalibus erudiret⁶, tam imperatoris quam coniugis eius literarum amantissimae⁷ favorem et gratiam laud immerito nactus cum multis etiam viris gravibus familiariter conversatus est. Inter quos eminent Modoinus episcopus et Prudentius magister, Drogo imperatoris frater, Agobardus Lugdunensis archiepiscopi, Chonradus comes, imperatricis frater, atque Adalheida uxor eius, Liutgerus, Bodo alique clerici in aula versantes. Inprimis vero in omnibus fortunae vicissitudinibus familiae Caesaris summam fidem praestitit. Postquam Carolus a. 838 gladio succinctus regni Neustriae partem gubernandam suscepit⁸, Walahfridus, magistri munere feliciter perfunctus⁹, gratia imperiali monasterio Augiensi, cuius regimen Erlebalduus abbas sua sponte deposuerat, abbas praefectus est¹⁰. Cum vero post Hludowici imperatoris mortem repentinam aequae ac Hrabanus magister eius Hlotharii partes strenue tueretur, quippe a quo integritas imperii conservaretur, Hludowico rege Alamanniam invadente ex monasterio suo pulsus Spirae in imperatoris tutela esse maluit¹¹. Hlothario autem a fratribus iunioribus

1) In catalogo librorum monasterii Augiensis (*Neugart Episcopat. Constantiens. Ia*, 548) enumeratur Et liber visionis Wettini fratris nostri, quam Heito episcopus descripsit et Walahfrid frater noster metricis versibus subsequens illam decoravit. 2) Cf. *infra carmina*, quae Walahfridus magistro suo misit et praefatiunculas librorum, quos edidit. Tempus, quod Fuldae degisse videtur, Ebert (*l. l.* 102) eo quod Walahfridum ibidem amicitiam cum Gothescalco monacho iunxisse oportet definiit. 3) Cf. praefationem eius in *Leviticum* (*Aretin's Beiträge VII*, 518 ex *cod. Monac.* 6227 f. 44) Huius libri quam subiectam cernis explanatiunculam dominus Hrabanus de dictis sanctorum Augustini, Hieronimi, Isidori, Gregorii et domni Bedae et aliorum sanctorum venerandis congregans suis discipulis auctoritate tradidit catholica, quorum ego ultimus Strabus ipsam quanta potui brevitate, ne penitus de memoria laboretur notavi etc. 4) Ad cellam Fuldensem Ebert (*l. l.* p. 109) carmen, cui inscribitur *Metrum saphieum probabiliter retulit*. 5) Cf. versus Hiltwino seniori missos 5—8 et quae Grimm (*das Reiterstandbild des Theodorich p.* 54) et Ebert (*l. l.* p. 103) de eis annotarunt. 6) Ad Iudith imperatricem v. 5 tandem quo nescio casu | Servitio attraheret vestro prolisque beatae. Bock (*Jahrb. der Alterthumsfreunde im Rheinlande V*, 5) Walahfridum ad clerum imperatricis pertinuisse iam coniecit, id quod Ebert argumentis gravioribus probare nisus est. Literae ab Einhardo ad magistrum quendam et capellanum imperatricis datae (*Monum. Carol. ed. Iaffé p.* 484) ad poctam nostrum referendae mihi videntur. Cf. etiam versus ad Carolum, filium Augustorum. 7) Cf. de ingenii eius dotibus *Dümmler Gesch. des Ostfränk. Reiches I*, 43, *Simson Ludwig I*, 147. 8) *Simson Ludwig II*, 180. 9) Cf. *Notitiam de monasterio sancti Carilephi* (*Baluzii Miscellanea III*, 137) Walahfridus diaconus rogatus recognovi et subscripsi. Data VIII Id. Septembris anno . . imperii . . XXV (i. e. 838). Cum hac charta iam saepius laudata bene congruunt versus sub Caroli nomine Heribaldo Autissiodorensi episcopo a. 838 missi, cf. Ebert *l. l.* p. 106. 10) *Ann. Augiens.* 838 (*Mon. Mogunt. ed. Iaffé p.* 703) Erlebadus cessit et Walahfrid constitutus est. Cf. chartas duas a. 839 a Hludowico imperatore datas monasterio quod Sindlesozanua appellatum praesenti tempore Walahfridus venerabilis abba regere dinoscitur (*Dümgè Reg. Badensia p.* 68, 69). 11) Cf. *infra versus Ad Hlotharium imperatorem; Ratpert. Cusus S. Galli c.* 18 Qua re contigit, ut, sicut regna, ita et monasteria diversis erroribus atque laboribus quaterentur. *Goldast*

devicto, *Walahfridus*, *Grimuldo* archicapellano fortasse intercedente¹, cui visionem *Wettini* dedicaverat, mox *Hludowico* regi reconciliatus coenobium *Augiense* a. 842 iterum post *Ruadhelmuum* regendum suscepit². Septem annis post, de quibus nihil certi fere compertum habemus³, ad *Carolum* regem, suum quondam discipulum, legatus missus trans *Ligerim* fluvium mortem inopinatam quadragenarius XV. Kal. Septembris a. 849 obiit⁴ atque *Augiac* sepulturae traditus est. *Hrabanus* magister sepulcro titulum posuit⁵, *Ermenricus* discipulus pia mente mortem eius deploravit.

Quamvis *Walahfridus*, vir simplicissimae vitae et per omnia rectae (ut *Ermenrici* verbis utar), ad aetatem virilem vix pervenerit, multa sunt ingenii atque artis eius monumenta egregia. Nam, *Hrabanus* teste (supra p. 239), docuit multos, metrorum iure peritus | Dictavit versus, prosa facundus erat. Ut de homiliis et commentariis bibliorum taceam, in quibus *Hrabanus* libros in formam artiore rededit⁶ vel doctrinas eius literis mandavit, multo maioris momenti est opus, quod *Reginberti* bibliothecarii *Augiensis* iussu de exordiis et incrementis rerum ecclesiasticarum docte et subtiliter composuit, multis de institutionibus cultus divini memorabilibus insertis⁷. Pio erga imperatores animo motus et *Caroli Magni* et *Hludowici* vitas ab *Einhardo* et *Thegano* quondam amicis scriptas edidit ac capitulis divisit⁸, sanctorum *Galli* et *Othmari* vitas et miracula vero, sermone barbaro et inculto tradita, a *Gozberto* abbate rogatus polivit et elegantiora reddidit⁹, utpote qui in literarum scientia, *Isono* teste, apud *Sangallenses* illustris ante alios habebatur (SS. II, 147). Res a Gallo gestas cum versu heroico etiam celebrare eidem *Gozberto* pollicitus esset¹⁰, morte praematura, quominus opus vix vel modo coeptum, quod *Gozbertus* diaconus abbatis nepos vehementer desideravit¹¹, ad finem perduceret impeditus est aliique poetae multo inferiori hanc palmam reliquit, quam *Ermenricus* arripere ausus non est.

Praeter opera oratione prosa composita, in quibus doctrinam satis amplam exhibuit,

(*Alamannicar. rer. SS. II*, 9) carminis nostri parum accurate his verbis meminit: (*Walahfridus* abbas) veluti inutilis et qui res monasterii dilabi pateretur, a fratribus pulsus est in exilium, ut non obscure ipsemet scribit in carmine quodam ad imperatorem, quod apud nos cum aliis eius epigrammatis exstat M. S.

1) *Ermenrici* epist. ad *Grimold.* p. 34 quem (sc. *Walahfredum*) . . ut plus in domo dei luceret lumine dei praeventum super candelabrum elevasti. 2) *Herimann.* Aug. 842 (SS. V, 104) *Augiac* *Walahfridus* *Strabo*, vir doctus . . praefuit annis VII, qui multa ingenii sui monumenta metro et prosa reliquit. 3) Una tantum charta eius, quae de rebus cellerarii agit, etiamnum exstat (*Dümg. Reg. Bad.* p. 70), cf. *König* l. l. p. 405—409. 4) Cf. epitaph. eius infra edendum v. 7 sq.; *Ermenrici* epist. ad *Grimold.* p. 32: beatissimo praeceptore meo *Walahfredo* pro responso quodam domini regis ad *Carolum* germanum suum pergente ibique defuncto; de die cf. *Necrologia Augiense* (*Boehmer Fontes* IV, 140, 143) et *S. Galli* (*St. Galler Mitteil.* IX, 50, 63); *Ann. Alamann.* 849 (SS. I, 50) *Walahfredus* obiit. 5) Cf. supra p. 239. 6) Cf. *Hattemer Denkmahle* I, 315, v. *Aetin* *Beyträge zur ält. Literatur* VII, 519, ubi de *Strabi* epitome commentariorum *Hrabanus* in *Exodum*, in *Leviticum*, in *librum Numeri* agitur; *König* (l. l. p. 435—450). *Epitome* in *Leviticum* impressa est apud *Migne Patrologiae cursus* CXIV, 795—850. 7) Cf. *König* l. l. p. 450—462, *Ebert Gesch. der Literatur* II, 162 ac de codicibus eius *Neues Archiv* IV, 286, 613, *Steinmeyers Zeitschr.* XXV, 99. 8) *Einhardi Vita Karoli M. ed. quarta* p. XX; *Arch.* VII, 373. 9) Tum in prologo vitae *S. Galli*, quam *S. Othmari* *Gozbertus* abbatem alloquitur, quem, ut verbis eius utar, etiam in hac occupatione instantissimum ergodictem sine taedio laeti sustinimus (*Goldast Alamannic. Rer. SS. I*, 146, 176). 10) *Ermenrici* epist. p. 34 Voluit vero ille (sc. *Walahfredus*) poaetico coturno gesta beatissimi *Galli* comere, sed morte praeventus vitam in vita finivit: ib. p. 41 v. 31 Rite canam ut vitam *Galli* ludente coturno, | Quam *Walahfredus* aplos comperat absque pede. *Haud recte igitur* *Sigebertus Gemblacens.* (de SS. ecclesiast. c. 71 p. 141 ed. *Miracul.*) haec scripsit: *Walahfridus* abbas vitam et miracula saneti *Galli* abbatis primo prosuice deinde metricae composuit. 11) Cf. *Ermenrici* epist. p. 34.

Walahfridus Musas haud raro bona indole usus coluit. Quamvis poetas antiquos, Virgilium, Ovidium, Prudentium, Iuvenicum, Sedulium, Fortunatum alios bene eum cognoscere cluceat, magis exemplum ab eis imitando sumpsit, quam verba eorum exscripsit. Rhythmis nunquam, quantum scimus, adhibitis carmina sua, magis hominibus doctis quam populo apta, modo heroico modo elegiaco modo sapphico modo anacronitico metro pari facilitate composuit¹. Dictio plerumque pura, interdum contorta atque obscura neque a vocibus rarioribus et Graecis plane abhorret. In versibus pangendis satis accuratus est. Versuum numerum Hrabani exemplo ductus² in fine poematum nonnumquam adnotavit.

Inter Walahfridi poemata primum locum et volumine et argumenti gravitate visio Wettini supra laudata obtinet, quae etiam a posteris in rebus caelestibus curiosis saepius describebatur ac glossis illustrabatur. Nomina versibus acrostichis adumbrata ac leviter velata³, quae Canisius nondum cognoverat, Mabillon primus perspexit⁴, Bock postea supplevit⁵. Tribus amicis alias ignotis rogantibus Anselmo, Vulfingo, Lantwino, Walahfridus etiam nunc monachus acta fabulosa Mammetis martyris ex Graeca in Latinam linguam translata versibus dilatavit atque illuminavit. Non ex libro aliquo sed ex narratione viva Scotti alicuius, quorum multi tunc Augiam venire solebant⁶, Walahfridus ea hausisse videtur, quae testis unicus, Felicis presbyteri precibus motus, de fine beati Blaihmaic a Danis interempti hexametris expressit.

Idem cum iuvenis, Grimaldo fautori carmen de visione Wettini conditum, primitias quasi Musae suae, dedicasset, ad eundem postea librum de cultura hortorum concinnum atque elegantem misit⁷, qui et ipse medio aevo magni habitus⁸ ac glossis auctus, tum recentiori tempore primum omnium Walahfridi operum a Vadiano typis impressus est⁹. Palatium Aquense ipsum cum imperatore ac toto comitatu eius ante oculos nostros proponit poeta versibus more dialogi contextis, quibus statucae Theodorici regis haeretici a Carolo Magno a. 801 Ravenna deportatae animo iniquo maledixit. In quo poemate tam obscuris verbis de imagine ipsa et de caeteris rebus agit, ut neque Caroli Bock eruditioni neque Herimani Grimm¹⁰ subtilitati audaciori omnes nodos expedire contigerit. Alio

1) Cf. Jacobi Grimm iudicium (Grimm u. Schmeller Latein. Gedichte p. VIII): Kaum möchte es einer an feinem talent dem Walahfrid Strabo zuvor gethan haben, dessen hortulus weiche verse von innigem gefühl darbietet. volksmässige anklänge scheinen ihm jedoch fremd, et alio loco (p. X) Hrabans und Walafrids Dichtungen sind noch etwas antiker, allein streng und trocken. Ab abbate Lebeuf (Divers écrits II, 106) Virgilius sui temporis vocatur. Cf. de structura versuum eius W. Grimm, zur Geschichte des Reims p. 656—658, 684. 2) Cf. supra p. 184 v. 55, 191 XXXI, 5, 192 XXXIII, 23. 3) Praefat. Quaedam etiam nomina in contextu occultata, qui diligenter investigaverit, istis versibus impressa repperiet. 4) Acta SS. ord. S. Bened. saec. IVa, 280, 282. 5) Jahrb. der Alterthumsfr. im Rheinlande L, 7. 6) Scottos commemorat Walahfridus: Vita S. Galli II c. 47 (SS. II, 30), De exord. et increm. rer. ecclesiast. c. 25 (Bibl. patr. Lugdun. XV, 194), Ad Probum presbyterum v. 12, Visio Wettini v. 124. 7) Ad Grimaldum patrem i. e. abbatem (Weissenburgensis et Sancti Galli monasteriorum). 8) A Macro Florido saeculo c. X. in libro de viribus herbarum v. 900 sqq. (ed. Choulant p. 65) Strabus noster laudatur: haec utrum dixerit a se | Aut a doctorum libris non est mihi notum. Walahfridus Q. Sereni Sammonici libro medicinali auctoritate usus est. 9) a. 1510 Viennae Austriae, 1512 Norimbergae Hortulus prodit, quod nomen ab ipso Vadiano primo inventum est. 10) Post priorem Bockii dissertationem iam a. 1844 vulgatam (Jahrbücher des Vereins von Alterthumsfr. V) Grimm libello singulari 'Das Reiterstandbild des Theodorich zu Aachen' (Berlin 1869) carmine nostro magis audacter quam caute correcto Theodorici statuam ingeniose sibi repraesentare conatus est. Coniecturas eius incertas impugnavit Bock a. 1871 iterum de eadem re disserendo (Jahrb. des Vereins von Alterthumsfr. L, 1—52), quem paulo post G. Dehio et W. Schmidt secuti sunt (v. Zahn's Jahrb. für Kunstwissenschaft V, 176 sqq., VI, 1—51). Agnellum (SS. rer. Langobard. p. 338) et Walahfridum de una et eadem Theodorici imagine dicere oportere mihi persuasum est, de qua quomodo regis figura efficta sit, penes artium existimatores iudicium sit.

carmine tenero *Walahfridus fidem Ruadberni laici de imperatrice Iuditha exule optime meriti gloriatur*¹, alio cum *Hlothario imperatore de suo ipsius exilio queritur*, ceteris plerisque, si hymnos nonnullos ac titulos paucos excipias, amicos vel fautores salutat et laudibus effert. Multa igitur historiam moresque temporum illorum perscrutanti scilicet digna inde elici posse, nemo est qui neget.

Transeo iam ad libros manuscriptos huic editioni adornandae adhibitos:

(G) codex S. Galli 869 in forma quadrata minori saeculi IX. exeuntis constabat ex quaternionibus XIX et foliis 2, ex quibus (post p. 233) quaterniones XV—XVII. desiderantur. Omnia huius codicis carmina ordine non mutato edidit primus a. 1604 H. Canisius (*Lectio. antiquae VI*, 537—670; ed. Basnage II, 2, 184—264 notis nonnullis additis; *Biblioth. patr. Lugdun. XV*, 204—239), sed insunt codici, quamquam ab eodem librario scripta, complura poemata aliis auctoribus tribuenda: p. 234 (post lacunam) Carmen de Michaele archangelo incipit, de cuius origine Canisius iam dubitavit, p. 236 De sancta Maria virgine — p. 255 iunctus apostolicis gratatur iure triumphis. Finit *Aldhelmi carmina* (ed. Giles p. 118—128 cf. t. I, 164). Ex caeteris nonnulla sunt manu posteriore, sed fere aequali in puginis vacuis suppleta, atque haec quidem: p. 126 Inter conuiuias residens (sine titulo), p. 142 De Maria virgine, p. 155 De sancto Gallo, p. 156 Carmen venerabilis Bedae presbyteri de psalmo CXXII, tribus lineis ex psalmis sumptis adiectis; p. 197 Ad episcopum Ferend., 198 Eheu merentem (sine titulo); 199 Asmata digna uiro (sine titulo, a Canisio cum praecedente iungitur); p. 200 Si decus argenti; 201 Ut gaudere solet; Ad amicum (non amicam, ut Canisius edidit). His carminibus desinit quaternio XII; p. 257 Hartperto superi (sine titulo, in fine quaternionis XVIII). Versus de imagine Tetrici interrumpuntur p. 152—156 carmine de libro Machabeorum aliisque versiculis huc non pertinentibus, sed non codicis nostri bibliopegae, immo librario ipsi haec confusio crimini danda est. Eundem quaterniones VIII—XII. quaternionibus XIII—XIV. temere praeposuisse suspicor. Cf. de hoc codice optimae notae Scherrer *Verzeichniss der Stifts-Bibliothek von St. Gallen* p. 300, *Neues Archiv IV*, 271—273. *Humanitate praefecti bibliothecae sancti Galli Idtensohn saepius laudanda librum domi meae conferre mihi licuit.*

(C) codex quondam sancti Galli, nunc Romanus Vaticanae bibl. Christinae reginae 469, forma octava saeculi IX. exeuntis, constat foliis 47. f. 1 exstant haec verba: Hunc librum Ruodolf p. (presbyter?) lucratus sancto Bonifacio et carmen saeculo X. additum Hanc neuit fusulo, quod edidi *Steinmeyers Zeitschr. für Deutsches Alterth. XIX*, 146. In marginibus vacuis foliorum 1, 18', 19—20 formulae nonnullae iuris adiciuntur, cf. *Rozière Recueil des formules III*, 300. Ex codice hoc, cuius catalogus bibliothecae sancti Galli a. 1461 scriptus iam meminit (*Weidmann Gesch. der Stiftsbibliothek* p. 412 T 10 Strabi de vita S. Mamme. Et de cultura ortorum), edidit *Vadianus* carmen de cultura hortorum (f. 29—39) 'ex amplissimo certe suorum (sc. Strabi) carminum quasi campo' subtractum, his verbis additis: 'Exscribendi enim cetera que vetusto exemplari agminatim nanciscebar tametsi summe placerent oculum non suppeditabat'. Editionem hortuli ab eo paratam unoque versu mancam repetiverunt *Canisius* (*Lect. ant. VI*, 672—685) multique recentiores. *Melchior Goldast* codicem nostrum cum aliis sancti Galli libris nactus haec de eo dicit (*Alamannic. rer. SS. II*, 5): 'Scripsit formulas scribendi chartas pro discipulis suis (sc. Iso), quas in primo codice epigrammatum *Walahfridi Strabi abbatis Augiensis ipsius Isonis manu scriptas habemus*'. Quamquam eundem librum, qui post mortem eius *Brema in Sueciam, tum Romam translatus est*, aliis quoque locis commemorat (*SS. II*, 5, *Paraeneticus veter.* p. 86, 87, 129) carminum edendorum munus iners praetermisit. Codicem Romae *Bethmann* primus descripsit (*Archiv XII*, 282), ipse contuli ac specimina nonnulla ex eo dedi: Ad *Prudentium magistrum et Hlotharium imperatorem* (*Steinmeyers*

1) Cf. *Simson Ludwig der Fr. II*, 99—102, qui hoc carmen scienter interpretatur.

Zeitschr. XIX, 462—65, XXI, 82); *Translatio sancti Iamarii et aenigma* (*Anzeiger für Kunde der Deutschen Vorzeit* 1876 p. 176—180). Cf. de hoc libro, qui *Walahfridi solius poemata continere videtur eaque admodum correcte Neues Archiv* IV, 274.

(S) *codex S. Galli* 899 *formae quadratae, mutilus et a bibliopega turbatus, saec. IX.—X., continet ex carminibus, quae etiam in G inveniuntur, p. 49—57 Versus Strabi de vita et fine Blaithmaic, p. 144 epitaphium Werdonis, p. 130 Versus in quodam mantili etc. Quae cum Canisius iam ex illo foras dedisset de his codicem S non consuluit, editionem suam tamen poematibus nonnullis dubiis auxit (Lect. ant. VI, 505—507, 509—514). Ex quibus certe ea Walahfrido assignanda sunt, quae etiam R tradit, p. 126 Ad Hludouicum regem, p. 127—129 In aduentu Karoli et in aduentu Hlotharii, dubia restant p. 57 De eminentia unitatis; Epitafion Geroldi comitis (quod iam edidi t. I, 114); p. 114 Versus de laetitia; p. 118 Ymnus de natali domini (supra p. 245); p. 135 (sine titulo) Hymnus de sancto Sergio et Baccho¹. Cf. de hoc libro, quem item Halis contuli, *Mittheilungen der antiquar. Gesellsch. in Zürich* XII p. V, Scherrer's *Verzeichniss* p. 315, *Neues Archiv* IV, 276, huius operis tom. I, 31, 101.*

(D) *codex S. Galli* 573 *forma quadrata min. saec. IX.—X. continet, inter alia p. 294 Heitonis visionem Wettini, p. 320 Walahfridi visionem; p. 406 carmen acrostichon ad Hlotharium regem, quod primus edidi (Mittheil. der Züricher antiqu. Gesellsch. XII, 217). Goldast (Paraenet. veter. p. 124) hoc carmen iam antea ex codice ipso laudavit: 'Walahfridus ad Lotharium regem', nimis certe de re incerta elocutus. In codice sequitur p. 408 Vita beati Leudegarii martyris, quam Mabillon (*Anal. vet. p. 20*) primo commemoravit, Dominus Pitra (*Hist. de St. Léger p. 464—503*) edidit, sed auctor huius poematis amplium editore sine dubio in Francia occidentali Pictavis vel in cella S. Maxentii quaerendus est. Cf. de codice, quem Halis contuli, Scherrer l. l. p. 185, *Neues Archiv* IV, 277, supra tom. I, 32. Ex hoc codice et ex eo, quem G litera signavi plerumque inter se consentientibus textum visionis inprimis imprimendum curavi.*

(V) *codex Valentianensis* 393 (N. 5. 1) *forma quadr. saec. IX. quondam 'liber monasterii sancti Amandi in Pabula ordinis S. Benedicti' continet praeter scripta grammaticorum et Senecae ludum de morte Claudii f. 108—136 Walahfridi visionem Wettini a ceteris libris, versibus haud paucis praetermissis, satis discrepantem. Cf. de codice, quem Ioh. Heller b. mem. contulit, Grammatici lat. ed. Keil VI, 418, Riese Anthol. lat. II p. XX, Archiv XI, 518, Mangeart Catal. de Valenciennes p. 388.*

(R) *codex Vaticanus* *Christinae reg. 356 (quondam 1385, 898, cf. Montfaucon (Bibl. bibliothecar. p. 45) formae octavae min. saec. X., constat foliis 43, in quibus visioni Wettini metricae multae glossae Latinae, paucae Theodiscae ex parte inter lineas, ex parte in margine asperguntur. In fine secuntur quaestiones grammaticae. Cf. de codice, quem ipse Romae perscrutatus sum, Steimmeyer die ahd. Glossen II, 768.*

(O) *codex Oxoniensis bibl. Bodleianae Laudiani miscell. 410, quondam Carthusiensium prope Moguntiam, formae quadr. saec. XI. continet f. 1' Vita et passio beati Eustachii et uxoris filiorumque eius, quam nuper Varnhagen edidit (Zeitschr. für Deutsches Alterth. XXI, 1—25), f. 18—40 visiones Wettini a Walahfrido editae, quibus usque ad fol. 35 etiam multae glossae adduntur. Cf. de codice, quem Georgius Parker rogantibus nobis contulit Archiv VII, 1021, Coxe Catalogi codd. bibl. Bodleianae II, 1,301, Ahd. Glossen II, 769.*

(M) *codex Monacensis* 18628, *quondam monasterii sancti Quirini martyris in Tegernsee, formae quadr. saec. XI.—XII., continet inter multa alia carmina post Sedulium*

¹) Hymnus *Walahfrido* Straboni posset tribui ob varias voces Graecas, quas inseruit versibus; hic enim plurimae leguntur. BASNAGE.

f. 71—92 *Walahfridum de visione Wettini cum glossis nonnullis*. Cf. de codice, quem ipse perquisivi, *Neues Archiv IV*, 278, *Catalog. codd. lat. bibl. Monac. II*, 3, 191.

(B) *codex Bruxellensis 10615—10729 in folio saec. XII. continet f. 85' Heitonis f. 87 Walahfridi opera de visione Wettini*. Cf. de codice partim a Iohanne Heller partim a me evoluto *Archiv VIII*, 535, *Reiffenberg Annuaire de la bibl. de Belgique IV*, 53—79.

(L) *codex municipii Lipsiensis Rep. I n. 53 formae quadr. saec. IX. constat undecim foliis, ex quibus carmen de cultura hortorum multis glossis illustratum decem obtinet*. Cf. de codice, cuius inspiciendi Halis mihi copia data est, *Naumann Catalog. bibl. Lipsiens. p. 20, Zeitschr. für Deutsches Altert. XV*, 532, *Steinmeyer Ahd. Glossen II*, 767. Cum hoc libro arta necessitudine iungitur *codex Monacensis 666 chartaceus formae oct. f. 1—13 quem Hartmannus Schedel a. 1463 scripsit eisdem glossis additis* (cf. *Catalog. codd. lat. bibl. Monac. I*, 1,130). Ex quo optima huius poematis editio fluxit: *Walahfridi Strabi hortulus* ed. Reuss, *Wirceburgi 1834*.

(K) *codex Romanus Palatinus 1519 saec. XI. continet post Ciceronis libros de natura deorum et de divinatione f. 85'—88' carmen de cultura hortorum in fine mutilum glossis nonnullis auctum*.

(P) *codex Parisinus 5351 (olim S. Martialis Lemovicensis 172) formae quadr. saec. XI. continet f. 93 Incipit passio sancti Mammae monachi quod est XVI. Kal. Sept.: f. 95—99' Versus Strabi de vita et fine sancti Mammae monachi. Codicem ipse evolvi, Aug. Molinier contulit*.

*Walahfridi hymnus de sancto Gallo, Iodoco Metzler teste quotannis in eius solenne cantari solitus (Canisii Lect. ant. V, 756), traditur non solum codice C f. 41, sed etiam libris sancti Galli 562 saec. IX. p. 92, ex quo Meyer de Knouau eum edidit (St. Galler Mittheilungen XII p. XII), Rhenoviensi 111 a Daniele adhibito (Thesaur. hymnolog. IV, 141), Parisino 5364 (ol. ducis de Bethune) saec. XII. f. 76', quem descripsit Aug. Molinier, Londiniensi musei Britann. 21170 saec. XI. f. 94, quem comiter contulit V. Cl. E. Maunde Thompson, custos manuscriptorum. Praeter versus, quos Walahfridus more saeculi illius praefationibus librorum pedestri sermone conscriptorum addere solebat, eos quoque in hanc syllogem recepi, qui litteris formatis codicis sancti Galli 550 saec. IX. exeunt, coniuncti sunt. Quamvis enim dictio eorum a librario inscio temere depravata et nomina pleraque deleta sint, harum epistolarum exempla ex parte a Walahfrido nostro profecta esse persuasum habeo (cf. *Neues Archiv VII*, 402). Formulas Augienses, quas Mabillon iam noverat, Eug. de Rozière bis edidit (Formules d'après un Msc. de S. Gall, Paris 1853 et *Recueil général des formules t. II*); codicem Scherrer accuratius descripsit (l. l. p. 169), Carol. Zeumer V. Cl. iterum contulit (cf. *Neues Archiv VIII*, 496—505).*

De origine carminum ad fastos pertinentium, quae sub Strabi nomine codex Monacensis 14523 saec. X. (quondam S. Emmerammi) f. 1 praebet, dubitare licet, praesertim cum codex S. Galli 459 p. 98—100 eadem sine auctoris nomine exhibeat. Haec poemata satis frigida nec Walahfrido admodum digna ipse ex illo fonte primus edidi (Anzeiger für Kunde der Deutschen Vorzeit XXII, 176), librum Sangallensem H. Wartmann benigne consuluit. Cf. de hoc et de aliis horum versuum codicibus Scherrer Verzeichniss p. 151, 337, Catalog. codd. bibl. Monac. III, 110. Etsi in codice Heremitano 326 (quondam Augiensi) saec. IX. exeuntis, qui f. 97' epitaphium et Geroldi et Bernaldi continet, nomen auctoris desit, valde probanda mihi videtur opinio eorum, qui hunc titulum episcopi Walahfridi aequalis ab hoc conditum esse coniecerunt. Mommsen primus eum edidit et codicem propter titulos Romanos celeberrimum, quem ipse denuo evolvi, accurate enarravit (Rheinisches Museum für Philol. Neue Folge IX, 299—301, a. 1854). Walahfridi ipsius epitaphium ab amico aliquo positum reperit Pertz in codice Oxoniensi Bodleianae Canonicianae SS. ecclesiast. 222 saec. XI. ineunt., ubi f. 111' eum alio coniunctum Bedae opera sequitur. Ex quo libro, de quo agit H. Cox (Catalogi bibl. Bodleianae III,

422), utrumque primus edidi (Zeitschr. für Deutsches Alterth. XIX, 113), R. Pauli b. mem. eadem iterum descripsit. Titulos nonnullos Augienses, quos Frider. Mone (Quellen-samm. für Badische Landesgesch. III, 133) ex collectaneis a Iohanne Egone paratis primam edidit, ob argumenti similitudinem addere statui.

Ad illustrandum Walahfridi carmen de visione Wettini conditum facere non potui, quin auctorem eius, opus Heitonis de eadem re conscriptum, quasi corollarium huic corpori poetarum adderem, praesertim cum editio¹ a Iohanne Mabillon parata (Acta SS. ord. S. Bened. IV, 1, 263—293; Migne Patrolog. curs. CV, 769) vitis minime vacet. Ex maxima librorum manuscriptorum copia (cf. Neues Archiv IV, 284), qui non valde inter se discrepant, hos opusculo edendo adhibui: codices B et D supra iam laudatos, Turicensem bibliothecae municipalis²) Hist. No. 28, quondam Augiensem (A) saec. IX. f. 93—105', quem benigne contulit Meyer de Knorau V. Cl., Romanum (R) Christinae reginae 598 saec. X. f. 9'—16, ex compluribus frustis consutum, quem ipse contuli, Parisinum (P) 18095 (quondam Notredame 228) saec. X. f. 87, quo Bethmann b. mem. diligenter usus est. Codicis Ashburnhamensis Libri 73, a. c. 900 scripti, specimen dedit Liebermann V. Cl. Mellicensem saec. XIV. et Venetum contulit Pertz, sed his libris aevi posterioris supersedere mihi licuit. Heitonis praefationem, quam et multi codices et editio Mabillonii praetermiserunt, supplevit Wattenbach (Geschichtsquellen Deutschlands I, 225), capitula primus addidi.

Carmina Walahfridi dubia subsequi oportuit vitam sancti Galli a monacho coenobii eius, cuius nomen ignoramus³, et ipso vocum rariorum et Graccorum amico, loco illius sed impari arte metro heroico compositam. Operis Gozberto iuniori dedicati atque anno 850 editi auctor in vita sancti a Walahfrido prosa elaborata tantum nititur, ita ut rem in longinquius producat et lectorem nimia verborum copia, in qua Vergilium, Ovidium, Prudentium, Iuvenum, Venantium, haud raro ad verbum sequitur, interdum fatiget. Canisius iam illud foras dare sibi proposuerat: 'Utinam', ait in praefatione (Lect. ant. VI, 538), 'addere licuisset vitam sancti Galli carmine ab eodem Walahfrido scriptam, sed absterruit nos codex tam vitiose scriptus, ut eo solo editionem moliri temeritatis potius quam diligentiae conatus visus fuerit' (vel, ut alio loco p. 671 dicit, 'ex quo te non magis expedias, quam ex turbatis vento foliis Sibyllae'). Qui quidem codex Sancti Galli 587 chartaceus a. 1395 scriptus continet p. 3, 7—175 vitam permullis glossis, ex parte Theodiscis, passim additis ac numeris signatis (usque ad p. 61). Prologo tantum et specimine quinque versuum (SS. II, 31, Archiv IV, 331) huius poematis lucusque divulgato totum nunc descripsi ex codice benignitate eorum, qui bibliothecae praesunt, Halas misso, glossas vero a tempore auctoris remotiores⁴ neglegendas duxi. Quamvis omnia codicis folia etiamnum integra existant — cf. de eo Scherrer l. l. p. 190 — et librarius satis accurate scripserit, magnam tamen (post vers. 717) in narrando lacunam inconsiderate admisit. Opus, quod ex codice nostro iam a. 1833 Carolus Greith Societatis antiquitatum Britannicarum iussu sine fructu descripserat, commemoratur sacculo XI. incunte a Notkero magistro⁵), sacculo XII. in codice sancti Galli 564 p. 69 Hic legendus est sermo sancti Galli qui reperitur in vita eius metrica (Scherrer p. 180).

1) Editionem huius libri principem, quam Faber Stapulensis curavit: Liber trium spiritualium, Paris. 1513 folio sub nomine Uguetini numquam vidi. 2) Cf. de eo Mittheil. der Züricher antiquar. Gesellsch. VI, 38. 3) Ildefonsi de Arx coniectura (SS. II, 3) Richbertum monachum vitam metricam composuisse plane incerta est, praesertim cum in Ermenrici epistola, in qua nititur, 'Radpertus' legere maluerim. Vereor, ne inter multiplices sancti Galli laudatores, de quibus Ermenricus cavillatur, nomen poetae nostri semper latitaturum sit. 4) Hugwicionem saepius laudat glossator, de quo cf. Fabricii Bibl. med. Latin. l. VIII p. 895. 5) Hattemer Denkmale II, 98 Solche (allusionen) sint in vita sancti Galli diu metricae getân ist, dâr diu officia gesêzzet werdent. In antiquissimo bibliothecae sancti Galli catalogo sacculo nono medio scripto reperitur Metrum de vita sancti Galli in quaternionibus vol. I et in catalogo a. 1461 scripto V. 9 Sancti Galli vita metricae, aliquot etiam seruones (Weidmann Gesch. der Stiftsbibl. 392, 411).

HEITONIS VISIO WETTINI.

PRAEFATIO^a IN VISIONEM WETTINI.

In provintia Alamannorum^b vel Sueborum^c in monasterio sanctae Mariae semper 824 virginis, quod Auua nominatur, fuit quidam frater nomine^d Wettinus Waldoni^e 1, qui temporibus bonae memoriae Caroli^f imperatoris ipsum coenobium nobiliter rexit, consanguinitate proximus. Hic in sanctae conversationis cruditione proficiens^g, vitam quidem monasticam, ut in fine claruit, mediocriter duxit, studio autem discendi scientiam divinarum necnon et liberalium disciplinarum praeceteris tunc temporis circa manentibus est consecutus. Cuius visionem, quae subiecta est, venerabilis vir Heito, quondam Basiliensis episcopus², huius autem loci monachus, verissima ratione descripsit. Contigit autem eadem revelatio anno XI. Hludowici imperatoris, id est anno ab incarnatione domini DCCCXXIII. Novembre mense id est III. Nonas eiusdem feria quarta. Nam XXXmo die Octobris infirmatus est die sabbati, nocte autem feriae quartae ipsam vidit visionem, quinta vero feria id est pridie Nonas^h Novembris crepusculo vespertino migravit ad dominum.

CAPITULA DE EADEM VISIONE¹.

- I. Quomodo coeperit^k infirmari.
- II. Prima visio, in qua terrorem^l malignorum spirituum vidit, qui consolatione sanctorum virorum fugatus est.
- III. Adventus angeli purpurati et allocutio eius amicabile.
- IV. Quo studio fratribus advocatis ad precem et lectionem confugerit.
- V. Qualiter postmodum ipse ei angelus in albis apparuerit laudans studium eius.
- VI. Quemadmodum ab angelo ductus ad montana fluvium igneum et diversorum viderit poenas.
- VII. De misera sacerdotum conversatione.
- VIII. De quorundam purgatione monachorum.
- IX. De quodam monacho propter opus peculiare arca plumbea incluso.
- X. De Waldone^m abbate in purgatione laborante.
- XI. De Caroloⁿ imperatore.
- XII. De muneribus comitum.
- XIII. De miserabili vita comitum^o.
- XIIII. De gloria et poena multorum.
- XV. Visio throni et gloriae domini.
- XVI. Ubi crastinus eius transitus ab angelo denuntiatur et pro ipso sacerdotes precantur.
- XVII. Intercessio martyrum.

^a Praefatio et capitula desunt in P R ^b alemannorum D ^c suonorum D ^d nomine frater A
^e uualtoni D ^f karoli D ^g proficiens A ^h nonas corr. pridie B ⁱ Explicit prologus.
 Incipiunt capitulae A ^k coeperit DB ^l errorem corr. terrorem B ^m Waldone D ⁿ Karolo D
^o comitum uita A

1) Waldo abbas S. Galli, tunc post Petrum a. 786 mortuum Augiensis, deinde ab anno 806 S. Dionysii Parisiensis, obiit IV aut V Kal. Apr. a. 813 cf. Ann. Augiens. 813 (Jaffé Mon. Mogunt. 703), Herimann. Aug. 786, 806 (SS. V, 100, 101), Necrol. S. Galli (St. Galler Mittheil. IX, 37). 2) Post Waldonem a. 806 abbas Augiensis factus, a. 822 privatam et quietam vitam adoptavit, tum a. 836 XVI Kal. Apr. defunctus Augiac sepultus est. Cf. Herimann Aug., Ann. Weingart. (SS. I, 49, 65, V, 102, 103).

- 824 XVIII. Virginum postulatio pro longiturna^a vita.
 XIX. Sermo angeli de scelere sodomitico et concubinis.
 XX. Ammonitio angeli de ipsius emendatione et de suo ministerio.
 XXI. Quae ammonitione digna sint in coenobiis monachorum.
 XXII. Quae sunt abusiva in congregationibus feminarum.
 XXIII. Ubi apostolica constitutio observetur.
 XXIV. Item de vitio pessimo.
 XXV. Cur pestilentia desevert.
 XXVI. De studio officiorum ecclesiae.
 XXVII. De Gerolto comite.
 XXVIII. Quomodo convocatis fratribus visa describi fecerit.
 XXIX. Qualiter abbate adveniente^b cuncta replicaverit.
 XXX. Quid^c toto biduo egerit.
 XXXI. Quomodo post ordinatas orationes feliciter migrarit ad dominum^d.

INCIPIT IPSA VISIO, QUAE FRATRI NOSTRO WETTINO REVELATA
 EST PRIDIE ANTE TRANSITUM EIUS.

I. Cum praedictus frater die sabbati cum aliquibus fratribus nostris potionem ad providendam salutem corporis accepisset, ceteris eam salubriter digerentibus, ipse coepit magna difficultate indigestam^e reicere, et statim ad perceptionem^f cibi, quam^g ad refocillandum corpus sumere debuerat, fastidire. Crastina vero, id est dominica, inlucescente^h levius quidem habuit et cum ceteris, quos ad procurandas praedictas corporales necessitates sibi sociaverat, refecit, sed in taedio praedicti fastidii perduravit. Nullo modo tamen vitae corporalis discrimen ob hoc se passurum fore aestimavit, quia ad spem praesentis vitae refectio secundae et tertiae feriae decrescente fastidio in nullo iam diffidentem animaverat.

II. Feria vero tertia, incipiente crepusculo vespertino, consedentibus sibi ad refectionem fratribus, dixit se ibidem cum eis finem refectionis expectare non posse. Sed interim illis caenantibus in aliam cellulam eidem cellulae contiguamⁱ, tantum parietis unius interpositione remotam, stramentum^k lectuli sui fecit efferri^l de loco consessionis praedictae, ut ibidem quiescendo praestolaretur finem eorundem refectionis et suam iterum regressionem ad locum lectuli sui.

Membris ergo in lectulo compositis^m, oculis tantummodo clausis et necdum in somnum, ut ipse fatebatur, resolutis venit malignus spiritus effigiem praetendens clerici in tanta deformitate, ut caeca et tenebrosa facie nec signa oculorum in eo apparerent, ferens in manibus diversa tormentorum genera in tantum gratulabundusⁿ adstans capiti eius, quasi crastina eum torturus esset.

Illo ergo tantis terroribus^o minitante, subito apparuit caterva spirituum malignorum totum cellulae ipsius spatium implens, cum scutulis et lanceolis ex omni parte circumfusa, aedificium quoddam facturi in modum armariorum Italicorum praefiguratum, ad inclusionem eius. In tanto ergo horrore et tam intollerabili terrore circumvallatus frater praedictus et in tantum anxius factus, ut iam spem evadendi signa mortis huius^p nullatenus haberet. Ecce^q subito adfuit divina miseratio. Nam statim in eadem cella apparuerunt viri magnifici et vultu honorabiles sub monachico habitu in scamnis

^a longiturna *D* ^b adveniente *D* ^c quod *A* ^d Expliciant capitula add. *A B*,
 Finis *D* ^e ingesta *DP* ^f a perceptione *B ed.* ^g quem *B ed.* ^h illucenscente *B*
ⁱ contiguam *DBA* ^k stramenta *DR* ^l efferre *D* ^m compositis *PR* ⁿ terribilis *P*,
 terribilis gratulabundus *ed.* ^o tortoribus *P ed.*, erroribus *B* ^p signa mortis huius *om. P*, ulterius
 add. *PR* ^q Sed ecce *ed.*

sedentes. Quorum unus in medio eorum residens dixit latine eisdem verbis, ut hic scripta^a sunt, sicut ipse fatebatur: 'Non est aequum, ut isti inutiles talia faciant, nam homo spassat^b. Istos iubete recedere.' Post cuius vocem conventus malignorum spirituum evanuit et recessit.

III. Immensitate igitur tanti terroris sublata, venit angelus incredibili splendens pulchritudine, veste purpurea circumdatus, stans ad pedes eius, amabili eum voce compellans: 'Ad te', inquit, 'venio, dilectissima anima.' Cui isdem frater latine respondit: 'Si dominus meus peccatis meis ignoscere vult, misericordiam agit, sin autem, in manu eius sumus: faciat quod sibi videtur. Nam patriarchae, prophetae et apostoli, omnisque dignitas caelestis sive terrestris pro genere humano laborabant, et vos modo magis laborare debetis, quia istis temporibus fragiliores sumus.' Tali sermocinatione ipsius angeli et praedicti fratris finita est prior visio, quam ipsis verbis ad invicem conlatis eo referente scribi fecimus, nihil inde dementes aut de nostro adicientes, nos qui haec scripto commendavimus.

IV. Expergefactus isdem frater resedit circumspiciens, si quis ei adesset, invenit duos, praepositum ipsius monasterii et alterum fratrem ad solatium eius derelictos, ceteris post caenam ad repausandum iam dimissis. Ipsi ergo convocatis exposuit eis omnia per ordinem, quae ei^c in tam angusto temporis articulo ostensa fuerant, iuxta quod hic scripta tenentur, in tantum iam praescriptae visionis horrore tremebundus, ut totius corporalis molestiae gravidinem oblitus intolerabili aestu timoris vexaretur. In ipsa ergo immensitate timoris anxius proruit in terram coram praedictis fratribus, distenso omni corpore in crucis modum^d postulavit, ut omni virtute qua possent, pro peccatis eius intercederent. Illo ergo sic prostrato coeperunt praedicti fratres tam VII psalmos penitentiae, quam etiam caeteros tantae anxietati aptos, qui sibi ad memoriam occurrerant, pro eo decantare.

His ergo finitis surrexit et resedit in lectulo, postulans Dialogum beati Gregorii sibi legi. Principia ergo ultimi libri eiusdem Dialogi audiente eo lecta sunt usque ad consummationem novem aut decem^e foliorum^f. Finita ergo lectione hortatus est praedictos fratres, ut lassitudinem, quam pro eo vigilando contraxerant, quiete corporum temperarent sibi paululum noctis spatium, quod superfuerat, ad repausandi inducias concederent^g.

V. Illis ergo recedentibus et in parte ipsius^h cellae corporibus ad quietem collocatis, ipso etiam post tantam lassitudinem tam animae quam corporis in somnum resoluta, venit isdem angelus, qui ei in priori visione ad pedes stans purpuratus apparuit, candidis amictusⁱ vestimentis^k ad caput stans, splendore incredibili fulgidus; eumque blandis alloquens sermonibus laudavit confugium^l eius, quod ad deum in angustiis positus tam studio psalmodiae^m quam lectionis fecerat, hortans eum de cetero sine defectu similiter acturum. Inter ceteros etiam psalmum centesimum octavum decimum, quia moralis in eo virtus describiturⁿ, saepe repetendum ammonuit: seque valde delectari, cum aliquem instantia lectionis et iterationis^o psalmodiae intentum viderit, deumque ob hoc placabilem fieri posse, si usus iste veraciter et non fecte teneatur.

VI. His igitur dictis assumpsit eum idem angelus et duxit per viam amoenitatis^p immensae praecelaram. In qua dum pergerent, ostendit ei montes immensae altitudinis et incredibilis pulchritudinis, qui quasi essent marmorei videbantur. Quos circumibat maximus fluvius igneus, in quo innumerabilis multitudo damnatorum^q poenaliter inclusa

^a scripta *D* ^b passat *ed.* ^c sibi *P* ^d et *add. R* ^e decim *D P R* ^f foliorum *P*
^g cedent *DB* ^h illius *P ed.* ⁱ candidus amictus *P* ^k indumentis *P ed.* ^l eumque — confugium
^m psalmodiae *A* ⁿ scribitur *D* ^o iteratione *P R* ^p amoenitatis *P R* ^q damnatorum *D*

824 tonebatur, quorum multos se agnovisse fatebatur. Et in ceteris locis innumeris tormentis diversi generis cruciatus aspexerat: in quibus plurimos tam minoris quam maioris ordinis sacerdotes stantes, dorso stipitibus inhaerentes in igne stricte loris ligatos viderat; ipsasque^a feminas ab eis stupratas simili modo constrictas ante eos, in eodem igne usque ad loca genitalium dimersas. Dictumque est ei ab angelo, quod sine^b intermissione, uno die tantum intermisso, die tertia semper in locis genitalibus virgis caederentur^c. Plures eorum suae agnitioni notos dicebat.

VII. 'Sacerdotum', inquit angelus, 'maxima pars mundanis lucris inhiando et palatinis curis inserviando, cultu vestium et pompa ferculorum se extollendo questum putant esse pietatem. Animabus lucrandis non invigilant, deliciis affluentes in scorta prouunt; et ita evenit, ut nec sibi nec aliis intercessores esse possint. Sacculo enim pestilentia et fame laboranti sua prece^d succurrere^e potuissent, si lucrum deo tota virtute conferre voluissent. Et ideo tali remuneratione in fine donantur, quia praecedentibus meritis talia patiuntur'.

VIII. Ibi se etiam quoddam opus in modum castelli ligno et lapide valde inordinate coniectum et fuligine deforme vidisse fatebatur, fumo ex eo in altum vaporante. Cui interroganti, quid esset, responsum est ab angelo, habitationem fuisse quorundam monachorum de diversis locis et regionibus in unum^f congregatorum ad purgationem suam.

IX. Qui de eodem numero unum specialiter nominavit, quem dixit ibidem in arca^g plumbea inclusum praestolari debere diem magni iudicii propter opus peculiare, quod in Anania et Saphira^h ad corrumpendam communis vitae integritatem praeceperat.

De quo fratreⁱ damnabiliter incluso cuidam peregrino in extremitate vitae per excessum rapti ante decennii tempus ostensum fuerat, sicut tunc fama vulgaverat, iamque diu oblitteratum^k oblivione fuerat, isto fratre haec ante minime audiente et ad memoriam eandem causam simili visione revocante. Unde apparet in una re bina iteratione repetita, hoc quod male pululat, crebrius succidi debere, ne his, qui nomine monachorum censentur, opus peculiare ibidem vertatur in plumbi gravidinam.

X. Ibi etiam ostensa est ei cuiusdam montis altitudo. Et dictum est ab angelo de quodam abbate ante decennium defuncto^l, quod in summitate eius esset deputatus ad purgationem suam, non ad damnationem^l perpetuam, ibidem eum omnem inclementiam aeris et ventorum incommoditatem imbriumque pati. Adiunxitque idem angelus de eo, quod quidam episcopus nuper defunctus² ipsi abbati solatio precum^m suarum ad impetrandam veniam subvenire debuisset, sicut ei in visione apparens per quendam clericum eius³ mandaverat. Praescriptus vero episcopus, hoc negligenterⁿ pertractans, caritatis ardore non condoluit, ut ei certamine adhibito succurreret. 'Et idcirco nec sibi iam', ait^o, 'subvenire poterit.' 'Et ubi est?' inquit ille. 'Ecce', ait, 'ex altera parte ipsius montis suae damnationis poenas^p luit'.

De visione vero, quam paucis praelibavimus, ab ipso, qui haec ante triennium somniaverat, audivimus. 'Veni', inquit, 'in quoddam habitaculum ambitu parietum destitutum, in quo idem abba tibiis residens cruentatis vocavit me: 'Vado', ait, 'ad episcopum et dic ei, quod praesens mansio mihi et alio data contubernali meo propter hoc sorduit, quia duobus hic comitibus⁴ in thermis se lavantibus intolerabilis foetor

^a ipsas *PR*, ipsas quoque *ed.* ^b sine *om.* *A* ^c caederentur *A DPR* ^d praeece *D*
^e succurre *B* ^f in unum *om.* *A P ed.* ^g arca *P* ^h saffira *A R* ⁱ fratri *A* ^k ob
litterarum *DR* ^l dampnationem *P* ^m praecum *A* ⁿ negligenter *D* ^o iam aut illo *A*
^p poenas *om.* *A*

1) Waldone, cf. supra p. 267 n. 1. 2) Adalhelmus, cuius sedem ignoramus. 3) Adamum, cf. infra v. 410—413. 4) Odalrico et Ruadrice, quorum nomina Bock (*Jahrb. für Alterthumsfr. im Rheinl. L.*, 7. 8) ex acrostichis primum enucleavit.

inde consurgens pene eam ob hoc nobis inhabitabilem reddidit. Et ideo certet, quomodo collectis undique sumptibus patentia claudat. Quod si per se sumptus ad concludendum ea^a non habuerit, legationem dirigat ad monasteria denominata; inde solatiis^b gratanter administratis subplebuntur omnia clausurae huic necessaria. Quod audiens episcopus: 'Deliramenta', inquit, 'somniorum non sunt attendenda'. Sed ipsa eadem^c angelus in praesenti visione remouit, quod episcopus solatia preeum suarum etiam a mortuis conventus^d non subministravit. Ipsi vero fratri, qui haec quasi de inferis ad superos reportabat, praescitum ante non fuerat.

XI. Illic etiam quendam principem¹, qui Italiae et populi Romani sceptrum quondam rexerat, vidisse se stantem dixerat, et verenda eius cuiusdam animalis morsu laniari, reliquo corpore inmuni ab hac lesione manente. Stupore igitur vehementi attonitus, ammirans quomodo tantus vir, qui in defensione catholicae fidei et regimine sanctae ecclesiae^e moderno seculo pene inter ceteros singularis apparuit, iniuri^f tanta deformitate poenae potuisset. Cui ab angelo ductore suo protinus responsum est, quod, quamvis multa miranda et laudabilia et deo accepta fecisset, quorum mercede privandus non est, tamen stupri inlecebris resolutus, cum ceteris bonis deo oblatis longevitatem vitae suae in hoc terminare^g voluisset, ut quasi parva obscenitas et concessa fragilitati humanae libertas mole tantorum bonorum obrui et absumi potuisset. 'Qui tamen', inquit, 'in sorte electorum ad vitam praedestinatus^h est'.

XII. Illic etiam dona praemagnifica et innumerabilia pompaticaeⁱ a malignis spiritibus ad proferendum ornata viderat, in palliis^k et vasis argenteis, equis et lintheaminum subtilitate candentibus. Interrogante eo, cuius^l essent et quid in praefiguratione sua praetenderent? 'Comitum', inquit angelus, 'diversarum provinciarum iura regentium sunt haec, ut huc venientes ea inveniant et sciant, quia muneribus, rapinis et avaricia congesta sunt'. Quorum aliquos nominatim exprimens dixit ea numquam defectura aut delenda, priusquam ipsi venirent et ea in sinum suum reciperent.

XIII. Quam terribilem vero sententiam de conversatione comitum intulerit, quis enarrare sufficiat? Cum quosdam eorum non vindices criminum esse dixerit, sed vice diaboli persecutores hominum, iustos damnando et reos iustificando, furibus et sceleratis communicando. 'Munerum enim', inquit 'praeventionem peccati, pro mercede futurorum nil agunt. Sed cum mundanas leges pro coercenda mali audacia^m administrant, damna legalia, quae debitoribus infligunt, absque ulla misericordia quasi iure sibi debita suae avariciaeⁿ reponunt, hic iterum invenienda^o. Iustitiam vero spe futurorum numquam agunt, sed cum eam gratis offerre omnibus pro aeternitatis mercede debeant, semper eam venalem, sicut et animam suam, portant'. Quosdam enim iam iudicatos nominatim dixerat, sicut euangelium de incredulis proloquitur²: 'Qui autem non credit', inquit, 'iam iudicatus est'.

XIV. Innumerabiles etiam se vidisse retulit tam de plebeio, quam de ordine monachico diversorum coenobiorum et regionum, aliquos in gloria, quosdam eorum in poena depressos.

XV. His ergo et ceteris innumeris conspectis, quae causa compendii^p stilo corrente exclusimus, duxit eum ad loca pulcherrima naturali constructione fundata, cum arcibus quasi aureis et argenteis, opere anaglifo discreta, quae tanta magnitudine et altitudine, etiam pulchritudine incredibili claruerant, ut nec mente concepi nec ore humano proferri tanti immensitas operis possit. Tunc processit rex regum et dominus

^a eam R ^b solaciis A ^c eandem R ^d correptus R ^e ecclesiae R ^f puniri ed.
^g terminare D ^h praedestinatus D ⁱ pompaticae A ^k palliis D ^l cuius haec P
^m audantia D ⁿ avaritiae D P R ^o inveniunda A ^p compendii R

1) *Carolus Magnus decennio ante mortuum.* 2) *Ioh. 3, 18.*

24 dominantium cum multitudine sanctorum, tanta gloria et maiestate fulgidus, ut homo corporeis oculis iubar tanti luminis et dignitatem gloriae sanctorum, quae ibidem apparuit, sufferre nequiverit.

XVI. Tunc ipse angelus, qui eius ductor et ostensor fuerat, dixit ad eum: 'Crastina migrare debebis, sed interim certemus pro misericordia.' Tunc praecunte angelo perrexerunt^a, ubi consessus sanctorum sacerdotum in gloria et dignitate inaeestimabili^b fuit. Tunc dixit ei: 'Isti sunt apud deum meritis operum honorum coronati, quibus vos officia ecclesiastica^c inpenditis. Rogemus illos, ut tibi misericordiam apud deum impetrent.' His dictis supplices facti orabant eos intercessores fieri. Sancti vero sacerdotes sine mora surgentes perrexerunt ad thronum: et prostrati ante thronum misericordiam postulabant^d praedicto fratri. Ille vero angelus cum eodem simul fratre illis intercedentibus de longe in parte stetit. Quibus ante thronum suppliciter pro misericordiaulantibus, vox de throno audita est in responsum eis data: 'Exempla aedificationis^e aliis facere debuit, sed non fecit', nihilque eis amplius in responsis additum est. In illo ergo tam praeclearo ordine sacerdotum sanctos Dionisium, Martinum, Anianum Hilariumque cognovisse se asseruit.

XVII. Tunc iterum cohortante angelo simul perrexerunt, ubi beatorum martirum multitudo innumerabilis inaeestimabili gloria praefulgebat. 'Isti sunt', ait, 'quos gloriosus certaminis triumphus ad tantam gloriam provexit, quos vos in ecclesia honore excolitis ad honorem et laudem dei, quos intercessores pro indulgentia peccatorum tuorum quaerere debemus.' Quos cum simili supplicatione humi prostratos cernerent, statim sine ulla dilatione ad thronum divinae maiestatis tendentes prostrati veniam pro indulgentia peccatorum eius^f poposcerant. Quibus a throno vox ut ante emissa est dicens: 'Si eos, quos male docendo exemplo suae pravitatis inlexerat, et a via veritatis in viam erroris depravando eos deduxerat, correxerit et ad viam veritatis reduxerit, remissa sunt.' Illis autem interrogantibus, quomodo haec correctio ab eo fieri potuisset, ut ad remissionem postulatam pervenire potuisset, iterum vox de throno ad eos facta: 'Convocet', inquit, 'omnes, quos suo exemplo aut doctrina ad illicita agenda inlaqueaverat, prosternat se ante eos et profiteatur se male egisse aut^g docuisse, et postulet veniam ipsosque petat per deum omnipotentem et sanctos omnes, ut haec mala ulterius nec agant nec doceant', illis interim in parte de longe stantibus, sicut in priori sacerdotum intercessione. Inter quos sanctos Sebastianum et Valentinum agnovisse^h se fatebatur.

XVIII. Inde ergo angelo praeduceⁱ tendentes ad locum, in quo innumerabilis sanctorum virginum multitudo morabatur, incomparabili dignitate et splendore corusci luminis fulgens. 'Hae', inquit, 'sunt sanctae feminae, quibus vos famulatum ecclesiasticum^k ad honorem nominis Christi^l inpenditis. Has ad intercessionem apud deum pro longiturna^m vita praemittere debemus.' His dictis, eodem modoⁿ ut ante prostraverunt se ante eas. Illae statim sub omni festinatione ad thronum tendentes, pro longiturna^o eius^p vita postulantibus; ipsi interim ut prius in parte stantes. Antequam vero solo ad preces prosternerentur, apparuit maiestas domini obviam et elevans eas dixit: 'Si bona doceat et^q exempla bona agat et eos, quibus mala exempla praebuit, corrigat, erit petitio vestra.'

XIX. Post haec inde recedentes, coepit ei angelus exponere, in quantis vitiorum sordibus volutatur humanitas. 'Licet enim', inquit, 'in diversa criminum numerositate ab auctore suo recedat humanum genus diabolo se mancipando: in nullo tamen deus

^a perrexit *PR ed.* ^b inestimabili *A* ^c ecclesiastica *R* ^d postulabant *P, om. R,* postulabant misericordiam *A* ^e aedificationis *D* ^f eis *P* ^g et *A* ^h agnosce *D* ⁱ perducente *P ed.*
^k ecclesiasticum *P R* ^l domini *A R* ^m longiturna *D* ⁿ eodem modo *om. P ed.* ^o longiturna *D* ^p ei *R, et A* ^q et *om. A*

magis offenditur, quam cum contra naturam peccatur. Et ideo multa vigilantia cer- 824
tandum est omnibus in locis, ne in^a scelere sodomitico dei habitaculum vertatur in
delubra daemonum. 'Non solum enim', inquit, 'hic morbus virulenta contagione
inrepens inficit animas inter se concubitu masculorum pollutas, sed etiam in coniugatis
multiplici peste concretus invenitur, dum in rabiem vexatione libidinis versi et instinctu
daemonum agitati, naturae bonum a deo concessum in uxoribus propriis perdunt, ita
ut toro immaculato^b in stupri maculam verso ambo coniuges prostituti daemonibus
fiant. Unde praecepit tibi ex auctoritate divina, ut haec publice praedices; etiam
quantum discrimen in luxu concubinarum hereat, non celes. Quamdiu enim in illa
obsenitate^c polluantur, regni caelorum aditum numquam^d merentur.' Cui ait: 'Domine,
haec proferre in medium non audeo, quia propter vilitatem meae personae ad hoc
me aptum non aspicio^e, non sentio.' Cui angelus cum^f magna indignatione respondit:
'Quod deus vult et per me tibi iubet, tu non audes proferre?'

XX. Post haec coepit eum ammonere modo diverso de emendatione sua. 'Ego
sum', inquit angelus, 'ad custodiam tui deputatus, qui quondam Samson illi, quem liber
Iudicum describit^g, ab eius ortu a deo sum ordinatus et in omni conatu operum
mirandorum deo favente cooperator^h existens, usque dum carnis inlecebris emollitus,
in Dalila dei offensam incurrens et consecrationem suam scorto vendens, a deo est
derelictus. Tunc recessi ab eo. Tu ergo in pueritia tua mihi beneⁱ placuisti, sed
postquam adultus tuo iam arbitrio vivere coepisti, valde displicuisti, nunc vero in
merore et penitidine cordis ad deum conversus iterum places'.

XXI. 'In coenobiis etenim monachorum ammonendum est, ut vitiorum radicibus
arefactis, virtutum possint germina pululare, quia maioris numeri frequentia reperitur^k
eorum, qui mundanis necessitatibus, quam qui spiritu dei acti ad haec spiritalia castra
se conferant. Animalis enim homo non percipit ea, quae sunt spiritus dei. Et ideo
totis viribus est certandum^l, ne multitudine carnalium tepescat vita spiritalium, ne
abundante^m iniquitate refrigescat caritas multorumⁿ. Caveatur avaritia^o, qua dominante
ad paupertatem spiritus non descenditur, qua caelorum aditus reseratur^p. Ciborum et
potus ingluvies vertatur in vix sufficientem victus necessitatem. Aqua', inquit, 'valde
ad potandum laudabilis^q est, quia naturalis potus est. Nitor vestium mutetur in
necessarium arcendae nuditatis et frigoris temperamentum. Superbiae tumor mutandus
est in humilitatem non fictam. In quibusdam enim videtur cervicem inflexio, sed non
deponitur in eis cordis erectio. In hoc enim maxime ipsa vita apostolici ordinis con-
funditur, quod virtutes vitiis fucantur^r. Et dum culpa, quae sub specie^s pietatis
intravit, in usu retinetur, iam quasi pro lege recte vivendi defenditur. Ideoque in
occiduis regionibus, Germaniae videlicet et Galliae, istius ordinis homines, ut ad veram
Christi humilitatem et voluntariam paupertatem informantur, ammonendi sunt, ne a
ianua vitae, deo per me haec tibi^t terribiliter pronuntiante, repellantur.

XXII. Quanta etiam in congregationibus feminarum culpa exereverit et damnum
deo factum in luerum diaboli profecerit ordinatione confusa non tacuit. 'Cum enim',
inquit^u angelus, 'mortuae fominae vivis praeferuntur — quia vidua in deliciis vivens
mortua est — mortuis operibus communicando ex vivis eis subiectae mortuae fiunt.
Et dum saecularibus dantur^v inexplebiliter opes terrenas sitientibus, in terrenas et
perituras voluptates ordine confuso vertuntur opes, quae ad conservandam castimoniam
caelestis vitae a fidelibus congestae sunt.

^a in om. P ^b thoro immaculato A ^c obsenitate A ^d non P ^e non aspicio om. APR ed.
^f cum om. RA ^g describit PR, descripsit D ^h illi add. P ⁱ bene om. P ^k reperitur PR
^l certandum totis viribus est A ^m abundante PR ⁿ avaria D ^o obsenatur P ed. ^p utilis
PR. ed. ^q suffocantur PR ^r specie PR ^s tibi om. PR ^t inquit D ^v dantur P

1) *Matth.* 24, 12 Et quoniam abundavit iniquitas, refrigescet caritas multorum.

824 XXIII. 'Et ubi', inquit, 'illius vitae apostolicae formula incorrupta servatur?' 'In transmarinis', ait, 'regionibus adhuc apostolici rigoris^a constantia viget, quia paupertate spiritus praeventi sine ullius terreni impedimenti^b obstaculo caelorum regna capessunt'.

XXIV. His dictis iterum atque iterum de scelere sodomitico verbum intulit. Cetera enim vitia vitanda semel tantummodo notavit, hunc vero pestiferum animae morbum contra naturam commento diaboli suggestum, quinquies et eo amplius vitandum^c repetivit.

XXV. Interrogante eo, cur pestilentia grassante tanta populi numerositas interiret: 'Immensitate', ait, 'criminum mundo peccante peccatorum punitio est, et signum a domino est denuntiatum, praesagio suo demonstrans mundi terminum cito venturum.'

XXVI. Ammonuit etiam inter cetera, ut celebritas operis dei tota virtute et diligentia ordine inconfuso sine alicuius tedii aut neglegentiae subreptione in ecclesiis^d ageretur.

XXVII. De Gerolto^e etiam quondam comite dixit idem angelus, quod in requie esset gloriae martyrum adaequatus: 'Zelo', inquit, 'dei in defensione sanctae ecclesiae infidelium turbis congressus temporalis vitae dispendia est passus, ideo aeternae vitae est particeps^f factus'¹.

XXVIII. His igitur et aliis pene innumeris ab eodem angelo ostensis et auditis, quae huic scripto causa compendii exclusimus, idem frater iterum expergefactus est^g, alitibus iam viciniam^h dici concrepantibus. Convocatis isdem fratribus, qui in eius excubiis pernoctaverant, visionis magnitudine permotus et intolerabili timoris anxietate iactatus, per ordinem exposuit secreta visionis suae, cupiens statim, ut veniente patre monasterii eo praesente exciperentur sermones eius. Cui cum dicerent, quod fratres meditatione nocturna occupati claustra silentii intrumpere non auderent, 'Vos', ait, 'interea liquenti ceraeⁱ haec inprimate, ut Aurora inlucescente paratiora reddantur. Timeo enim, ne lingua torpente visa et audita nequeant propalari, quia cum tanto mihi obligationis damno in publicum producenda iniuncta sunt, ut reatu^k silentii huius sine venia feriri timeam, si meo silentio ita depereant, ut per me publicata non pateant. Namque illa ultima sanctarum virginum intercessio, quae pro longiturna vita ad deum facta fuerat, in ancipiti me positum dereliquit, utrumnam pro longitudine aeternae aut istius temporalis vitae prolata fuisset. Si ergo eadem intercessione, quam praefatus sum, istius temporalis vitae indutiae protelatae^l mihi^m non fuerint, omni scrupulositate postposita iuxta sponsonem angeli ductoris mei crastina sum migraturus.' His igitur sermonibus cohortatiⁿ omnia per ordinem ab eo excepta cerae^o impressa^p sunt.

XXIX. Interea matutinalibus finitis ymnis visitandi gratia advenit pater monasterii² cum quibusdam fratribus. Cui cum iacenti adsisteret secretum petiit. Egressis ergo ceteris, abbas secum retentis fratribus³ ibidem quintus remansit. Prolatis ergo in medium, quae nocturno silentio trepida velocitate tabulis impressa fuerant, verbo et scripto recapitulavit universa, et de lectulo surgens^r, humi prostratus, pro commissis veniam postulans et ut intercessores pro eo ad deum fierent exorans. Quem cum

^a uigoris *PR* ^b impedimenti *A* ^c *om. P* ^d ecclesiis *PR* ^e Geroldo *Ashb.* ^f particeps *A*
^g est *om. DPR* ^h vicina *P*, uicinia *R* ⁱ cerae *D*, caerę *A* ^k reatus *codd.*, reatu *ed.* ^l protelatae *DA* ^m mihi *om. PR* ⁿ cohortanti *A* ^o caerę *A*, caerę *D* ^p impressa *DPR* ^q quatuor fratribus *ed.* ^r consurgens *PR*

1) *A.* 799 *Kal. Septembr.*; cf. *Herimanni Aug. Chron.* 799 (*SS. V*, 101) Geroldus quoque . . . signifer et consiliarius pius et religiosus contra Hunos pugnans occubuit Augiaeque, quam multis auxerat donis et praediis, sepultus est. 2) *Erlebaldus abbas.* 3) *Heitone, Theganmaro, Tattone atque Adalgiso fortasse.*

cernerent nec pallore deformem, nec macie tabescentem, nec dolore membrorum queritantem, nec tactu venae aut ullius letalis^a signi lesione praeventum, verbis consolatoriis ad spem praesentis vitae tota fiduti animabant. Quibus eadem responsa quae supra retulit, in nullo se dubium crastina migraturum.

XXX. Totam ergo diem illam et noctem subsequentem et spatium totius diei succedentis usque ad vesperam^b in hoc consumpserat, metum vocationis suae exponendo, gemitu et suspiriis laborando, nunc singulis quibusque se commendando, brevibus ad diversos destinatis pro absoluteione peccatorum intercessores quaerendo.

XXXI. Ad extremum crepusculo vespertino subsequentis diei in noctem iam verso, fratribus convocatis, vitae praesentis metas in se decursas esse pronuntiavit et ideo psalmodiae^c eos insistere omnimodis postulavit. Antiphonas omnes^d et psalmodiarum^e initia quasi praecentor ordiens pro se fecit decantare^f. His ergo finitis paululum respiravit, fratribus ad sua strata redeuntibus huc illucque deambulando^g aestuans. Imminente^h velocitate transitus sui decidit in lectulum, sumptoⁱ viatico ultimam huius instabilis vitae clausit horam^k 1.

I.

[DE VITA ET FINE MAMMAE MONACHI.]

PRAEFATIO STRABI VEL STRABONIS INCIPIT.

Legistis, meminit vestra sagacitas,
 Antiquos propriis carminibus viros
 Horum subsidiis credere saepius,
 Quorum facta stilo dona vel explicant.
 5 Ut paucis valeas caetera discere:
 Martem bella canens² orat et Herculem,
 Nymphas ruricolae Panaque praeferunt,
 Extra haec sunt varia, vana sed omnia.
 At nobis dominus ore vocandus³ est,
 10 Laudandusque pio corde vel actibus,
 Cuius pandit opus, quisquis honoribus
 Sanctorum celebrat nomina congruis.
 Anshelme, invigila, care, precatibus,
 Wulfing, ne sileas poscere iudicem,
 15 Importunus ei, Lantwine, clamita⁴,
 Quem qui plus petiit, plus meruit boni.
 Hos iam versiculos, quos volo subdere,
 Pro me continuis promite solibus,
 Donec perficiam quod modo poscitis,
 20 Perfectis etiam sensibus arduum.
 At multis egomet sordibus obsitus,
 Sanctorum precibus, quos colo carmine,

^a laetalis *A* ^b vesperum *D* ^c psalmodie *D* ^d omnes omnes *A* ^e psalmodiarum *D* ^f decantari *P*.
 cantare *Ash.* ^g deambu *D* ^h imminente *A* ⁱ sumptoquo *P B* ^k Explicit visio Wettini *add. P R*
 [1] Incipit praefatio strabi vel strabonis *G* 3 sepiis *C P* 12 celebrat *P* 13 Anshelme *C P*
 14 Vólising *C*, Uulfing *P* 15 importunus *C* 16 petiit *P*

1) *Necrol. Augiense* II Non. Nov. Wetti. 2) *Aen. IV*, 14 quae bella ... canebat. 3) *Met.*
VIII, 521 vocat ore. 4) 2 *Tim.* 4, 2 insta opportune, importune.

Donari veniam credo fideliter
Magnis et nimiis quas veho cladibus.

ORATIO EIUSDEM.

O rerum sator omnium tremende,
Qui mirabiliter genus creasti
Humanum, recreans idem potenter,
Dum poenas crucis innocens luiti¹,
5 Audi me miserum² malis gravatum,
In quo nil nisi repperis ruinam:
Tu solus vitiis potes mederi,
Te solum medicum requiro, sana.
Indignus quoque te rogare quicquam
10 Nil possum meritis meis mereri.
In quo deficiunt opes precandi,
Mammae subveniat tui precatus.
Cuius facta libet metro referre³
Ad laudem tibi gloriamque, factor,
15 A quo sanctus habet beatitatem,
Et peccator habet reversionem.
Iam nunc ordiar, o beate Mammes,
Assis obsecro spiritusque sancti
Munus concilies meo labori,
20 Trino ut digna deo⁴ loquar, sed et te.

INCIPIUNT CAPITULA SUBSEQUENTIS OPERIS.

- I. Patria et pueritia viri sancti.
- II. Qualiter tempore persecutionis solitudinem duodecennis^a cum pecoribus petierit et quid ibi fecerit.
- III. Quomodo in campum a domino vocatus virgam et euangelium repperit^b.
- IV. Quemadmodum ex praecepto domum in monte construxerit et a silvicolis sit gregibus honoratus.
- V. Ut agrestia cum mitibus mulgens et caseos pauperibus tribuens apud praesidem sit delatus.
- VI. Qua missos praesidis humanitate susceperit.
- VII. Qualiter ipsos concursu agrestium territos de se sit consolatus, in quo de nominis eius diversitate.
- VIII. Quomodo admonente dei spiritu leonem, qui se sequeretur, vocaverit.
- IX. Quemadmodum Caesaream veniens praesidi innotuerit.
- X. Quibus responsis praesidi minis confessionem magicarum artium quaerenti obviaverit.
- XI. Quibus itidem blanditias praesidis obviationibus confutaverit.

24 Habet versus XXIII addit P

|| eiusdem C 6 reperis C

|| capitula om. P, numeros capitulorum om. C ^a duodecennis C ^b repperit C

1) *Met. VIII*, 689 meritasque luct . . poenas. 2) *Ib. I*, 508 Me miserum. 3) *Trist. II*, 322 patriae facta referre. 4) *Fast. I*, 112 dignaque membra deo.

- XII. Ut suspensus equuleo^a verbera se non sensisse confessus sit.
 XIII. Qualiter acrius tortus caelesti allocutione sit^b confortatus.
 XIV. Quomodo praeses caminum instrui praeceperit sanctumque carceri manciparit.
 XV. Quemadmodum ingrossus carcerem paverit ibi reclusos.
 XVI. Ut vincti^c effugerint praesesque cum Mammete pro immolando sermonem habuerit.
 XVII. Qualiter in camino deo gratias^d retulerit, se ab igne laedi non posse.
 XVIII. Quomodo praeses incendium renovarit^e intactumque audiens ipsum arec-siverit.
 XIX. Quemadmodum educto praeses et magica neganti feras promiserit.
 XX. Qualiter ursae vel pardus non poenas ei sed honorem intulerint^f.
 XXI. Quomodo capto ad interficiendum cum leone, ille quem prius vocaverat veniens, vocem sit imitatus humanam.
 XXII. Qua severitate ianuis clausis Iudaeos gentilesque prostraverit.
 XXIII. Quemadmodum sanctus Mammes leonem mirae superaverit crudelitatis.
 XXIV. Qualiter a populo lapidatus inlaesus permanserit.
 XXV. Quomodo voce vocatus superna pro inimicis deprecatus in pace quieverit.
 XXVI. Quod caeteros sanctos non solum vita sed et virtutibus acquiperaverit^g.

FINIUNT CAPITULA^h.VERSUS STRABI VEL STRABONIS DE VITA ET FINE MAMMAE
MONACHI.

1. Urbem Cappadoeces habitant¹, quos ille refertur
 Progenuisse Mosoch², veniens de semine Iafeth.
 Quos Asiae versus occasum rura minoris
 Armeniaeque latus per fines tangit³ Eoos,
 5 Campus Amazonidum Septem — de parte — trionis⁴.
 Nubifer opponit calidum iuga Taurus ad austrum⁵.
 Quam virtute potens construxit Perseus olim,
 Post Romana suis rebus laetata potestas,
 Caesaream vocitare dedit. Peregrinus et hospes⁶
 10 Corporis ac mundi felix hanc incola Mammes
 Incoluit partim, caelum nam mente petebat⁷.
 Utque fides sobolis multo pretiosior esset,
 Perfectam tenuere fidem pietate parentes
 Et natum docuere sui servare timendo
 15 Lucida iussa dei; non segnior ille repertus.
 Moribus aetatem, sensu tener extulit annos.
 Carne puer, sed corde senex, qui deinde parentum
 Post mortem custos vitae cautissimus almae,
 Observans mandata dei dedit oculus artae

^a equuleo C ^b sit allocutione C ^c uicti C ^d gratias deo C ^e renouaverit corr.
 narit G ^f Qualiter — intulerint om. C ^g acquiperaverit G ^h om. C
 [1] 2 mosoc C, mosoc corr. och P 4 Armeniaeque P 12 preciosor P 19 artem P

1) *Aen. III*, 106 Centum urbes habitant. 2) *Isid. Etym. IX*, 2, 30 Mosoch, ex quo Cappadoeces.
cf. 26. 3) *Past. VI*, 274 Et tangat . . . latus. 4) *Aen. I*, 490 Amazonidum . . . agmina; *Georg.*
III, 381 Septem subiecta trioni. 5) *Mct. II*, 226 nubifer Appenninus; *VII*, 532 calidi . . . austri.
 6) *Venanti C. III*, 21, 3 peregrinus et hospes 7) *Amor. III*, 8, 50 caelum . . . petis.

- 20 Exemplum normamque viae. Latitare nequibat
 Urbs in monte sedens, modio neque tecta lucernae¹
 Flamma perit², sed lumen agens in domate cunctis
 Cunctorum in sese purum convertit amorem.
- ii. Et iam bis senos puerilis flosculus annos
 Attigerat³, cum saeva mali lex Aureliani
 Ecclesiae mactaret oves⁴, vastaret ovile,
 Lictoresque pium sequerentur ubique tyranno
 5 Praecipiente genus, variis ut corpora poenis
 Afficiant⁵, variis nolentum solvere divis
 Liba precesque patrum; mox ergo ut vidit in ipsa
 Caesarea puer ista geri fanisque profanis⁶
 Seductos servire choros, non passus inerti
 10 Tantum animo tolerare nefas, quascumque parentum
 Cura paravit opes⁷ sprevit montemque petivit⁸
 Mentem carne sequens, mansit quae semper in alto
 Contemplata deum, regumque aequabat opimas
 Delicias in lacte gregis; has denique solum
 15 Ad montem perduxit opes, pascebat ovillum
 Ipse pecus, victumque sibi quaerebat ab illo.
 Saepius insistens precibus librisque legendis
 Otia longa trahens⁹ vitam sine crimine duxit¹⁰.
 Quod montem petiit, monitis consensit Iesu,
 20 Excidii qui signa canens, hoc addit agendum¹¹:
 Tunc qui plana colunt, ad summa cacumina¹² tendant,
 Maturentque fugam¹³; mores imitatus avitos
 Pavit oves¹⁴ simplex magni sectator Iacob,
 Alter Abel patriarcharum sanctissima proles¹⁵.
- iii. Haec inter domini campum petat ore monetur
 Et pergens: 'Quo, Christe, vocas, quo te sequar?'¹⁶ inquit.
 Fulgida continuo per caeli virga serenum¹⁷
 Voxque simul cecidit¹⁸: 'Tibi mittitur, accipe Mammes,
 5 Et quodcumque tibi suadet mens¹⁹ sancta petendum,
 Hac dabitur.' Faciem tum laetus ad aethera tollens²⁰

20 uirg C || [ii] 1 flosculos corr. lus G 3 ecclesie P 4 tyranno corr. ty G 7 indit corr.
 uidit G 8 titulisque profanis P 15 opes om. P 18 otia P 19 petiit P || [iii] 1 campum
 om. P 6 haec P

1) *Matth.* 5, 14 Non potest civitas abscondi supra montem posita, 15 neque accendunt lucernam et ponunt eam sub modio; *Sedul. C. P.* III, 275 non absconditur unquam | Urbs in monte sedens, modio nec subditur ardens | *Lychmus.* 2) *Rem.* 446 flamma perit. 3) *Sedul. C. Pasch.* II, 134 Ast ubi bis senos aetatis contigit annos; *Iuveni H. euang.* I, 281 Et iam bis senos aevi comprehenderat annos. 4) *Fast.* IV, 652 mactat oves. 5) *Met.* VI, 384 victum | Affecit poena. 6) *Sedul. C. Pasch.* I, 31 quid fana profanis | Proderit. 7) *Aen.* I, 646 stat cura parentis; *Fast.* V, 282 quisque parabat opes. 8) *Aen.* II, 804 montes . . petivi. 9) *Venanti V. S. Martini* III, 2 Otia lenta trahens. 10) *Aen.* IV, 340 ducere vitam. 11) *Matth.* 24, 16 Tunc qui in Iudaea sunt, fugiant ad montes. 12) *Aen.* VI, 678 summa cacumina linquunt; *Met.* II, 792 summa cacumina carpit. 13) *Aen.* I, 137 Maturate fugam. 14) *Ex Ponto* I, 8, 52 pasceri . . oves. 15) *Aen.* VI, 322 deum certissima proles. 16) *Aen.* V, 22 sequamur | Quoque vocat. 17) *Ib.* V, 851 caeli . . sereni. 18) *Ib.* IX, 112 vox horrenda per auras | Excidit. 19) *Met.* VII, 20 Mens aliud suadet. 20) *Ib.* III, 404 manus . . . ad aethera tollens.

- Fert grates domino; mox virga ut contigit occas
 Campi, euangelium miro datur ordine sanctum.
 Quod postquam sumpsit, supplex et legit apertum,
 10 'Credo sciens virga pastorem, codice magnum
 Doctorem institui', dominum veneranter adorans ¹
 Et 'Quis', ait, 'dictis, ostende, monebitur istis?
 Donasti iam velle loqui, da credere verbis ²
 Corda aliena meis'; dixit vocemque loquentis
 15 Audiit ³: 'Accelera, Mammes, montemque revisens
 Mox parvam compinge domum ⁴, dabo deinde iubendo
 Haec sacra dicta ⁵, quibus doctor capienda ministros.'
- iv. Ille pii praecepta patris veneranda secutus ⁶
 Montem conscendit, praecisisque undique sollers
 Arboribus ⁷, struit antra magis quam daedala celsis
 Tecta ⁸ tholis, simul aedificans altare tonanti,
 5 Postque laboris onus, sancto sudore fluentes
 Artus composuit ⁹ sessum librumque revolvit.
 Dumque sacros versus depromeret ore ¹⁰ beato,
 Silvestres venere greges, animalia iussu
 Acta dei, fixoque genu ¹¹ patienter adorant.
 10 Quo recitante tacent et acutis auribus astant ¹².
 Post verbum cum lustra mares silvestria cuncti
 Expeterent, quasi carnalem doctoris ad usum
 Femineos liquere choros ¹³, quis lacte tumebant
 Ubra ¹⁴ tota novo, domitis sine lite cohaerent,
 15 Quae sancti sotiavit honor: si dicere dignum est ¹⁵,
 Sic edocta suo servit Macedonia Paulo,
 Dat carnale bonum, per quem caelestia sumpsit.
 Miremur virtutis opus ¹⁶, doleamus iniqua
 Brutaque corda hominum, verbum faciente magistro
 20 Intentae stupuere ferae ¹⁷; at ratione vigentes
 Auditum strepitu sensum sermone retundunt.
 Dat fera mercedem, nos impia probra docenti,
 Hinc fera non meritum, sed habet mens dura reatum.
- v. Vir domini agnoscens ideo remanere libenter,
 Ut grege cum proprio foetas mulgeret agrestes.
 Accedens niveo sinum de fonte replevit.
 Caseus efficitur paulatim lacte coacto ¹⁸

7 ferte P 8 ruris euangelium P 10 om. C 16 compinge C || [iv] 2 sollers C 3 daedala P
 13 Faemineos CP 15 sic C 16 edocta P 20 stupuere C 23 set P || [v] 1 cognoscens P

1) *Venanti V. S. Martini III*, 314 veneranter adorans. 2) *Met. XIII*, 263 credite verbis. 3) *Ov. Ep. VII*, 95 Audieram vocem. 4) *Trist. II*, 110 Parva . . domus. 5) *Aen. V*, 852 Talia dicta dabat. 6) *Georg. IV*, 448 deum praecepta secuti. 7) *Met. IX*, 230 Arboribus caesis. 8) *Georg. IV*, 179 daedala fingere tecta. 9) *Ib.* 438 componere membra; *Met. IX*, 57 sudore fluentia multo | Bracchia. 10) *Iuveni H. euang. IV*, 349 Christus item sancto depromit pectore vocem. 11) *Met. IV*, 340 flexumque genu. 12) *Aen. I*, 152 silent arrectisque auribus astant. 13) *Fast. III*, 764 Femineos . . concitat ille choros. 14) *Eccl. IV*, 21 lacte . . distenta . . | Ubra. 15) *Georg. III*, 391 si credere dignum est. 16) *Aen. X*, 469 Hoc virtutis opus. 17) *Amor. III*, 9, 22 obstipuisse feras. 18) *Met. XIII*, 796 lacte coacto.

- 5 Pinguis et¹ inmissis ditescit fiscina formis².
 Cernit abundantes lactis de munere fructus,
 Et rogat, ut dominus quicquid velit inde futurum
 Ostendat; tum sancta virum mox iussio portas
 Caesareae properare iubet, tandemque repertis
 10 Pauperibus, viduis, orbatis luce parentum,
 Quod dominus tribuit, largis contradere palmis
 Non secus ac iussum est, prompto perfecit amore.
 Saepius haec passim cives miranda videntes,³
 Invidiae pulsante malo conspectibus assunt
 15 Fortis Alexandri, qui dudum praeses ab illo
 Missus erat, nonam qui movit in orbe procellam⁴
 Christicolis, cuius sanctum lex horrida Mammem
 Propulit in montem. 'Clemens o praeses, obaudi',
 Accusator ait, 'quendam de stirpe magorum
 20 Vidimus illicitis leges mutare ferarum
 Carminibus, sollers ortas compesce querellas.'
 VI. His commota⁵ super furibundi praesidis ira,
 Ire duos equites, sanctumque adducere iussit⁶.
 Obvius his Mammes montis scandentibus alta⁷,
 'Quo properatis?'⁸ ait. 'Mammetem quaerimus', aiunt.
 5 'Si nosti, monstrato viam, qua⁹ mansitet ipse,
 Vel qua pascat oves'¹⁰. 'Non huius nominis', inquit,
 'Hic cognosco virum, nec huius mansio nota est.'
 Non trepidans hoc dixit enim, sed verba monentis
 Implevit domini, sanctos qui iussit apertas
 10 Declinare minas. Ut servet iussa, peregit
 In solo sermone fugam, nam caetera fortis
 Temptamenta tulit, pro Christo ponere malens
 Quam servare animam¹¹, verbisque sequentibus ipsum
 Non timuisse docet. 'Mammes cur quaeritur', inquit
 15 'Declarate mihi et vobis monstrabo videndum.'
 'Proditione', aiunt, 'pulsantur praesidis aures,
 Audit et hunc puerum magicis confidere rebus¹²
 Et domitare feras¹³ et agrestibus imperitare.'
 Ille dei dono monitus respondit: 'Eamus
 20 Gustemusque prius, tum iussa facessere¹⁴ tempus';
 Adductisque domum convivia larga paravit¹⁵,
 Panis, aquae niveique apponens munera lactis¹⁶.
 Non tantum proprios precibus dilexerat hostes,

21 querelas G || [vi] 13 ipsum *ad mary.* sé G 15 michi P 17 confidere sacris P
 24 solercia P

1) *Ecl. I*, 35 Pinguis et . . . caseus. 2) *Cf. Georg. I*, 266. 3) *Aen. I*, 494 miranda videntur.
 4) *Cf. Oros. Adv. pag. VII c.* 23. 5) *Aen. I*, 360 His commota. 6) *Ib. VII*, 153 Centum oratores
 . . . | Ire iubet. 7) *Trist. I*, 1, 69 in alta . . . | Scandere. 8) *Fast. VI*, 563 Quo properas? *Mel. V*, 600.
 9) *Met. III*, 602 monstroque viam, quae . . . 10) *Fast. I*, 204 Pascebatque . . . oves. 11) *Georg.*
IV, 238 animasque . . . ponunt; *Mel. XIII*, 76 Servavique animam; *Fast. I*, 383 animam cum ponat in
 aris. 12) *Aen. I*, 452 adflictis melius confidere rebus. 13) *Georg. I*, 285 domitare boves. 14) *Aen.*
IV, 295 iussa facessunt. 15) *Ib. I*, 638 parant convivia. 16) *Ecl. II*, 20 nivei quam lactis.

- Verum quod sancti monuit sollertia Pauli ¹,
 25 Esuriemve sitimve pati non pertulit ipsos.
 Hinc videas mentem prunas tetigisse calentes,
 Dum velut affines Mammem venerantur amici,
 Et redeunt sanctae testes virtutis opimi.
- vii. Ergo illis pariter prandentibus intrat agrestis
 Turba catervatim, legeret dum dogmata sanctus
 Verbi euangelici; turbantur nescia visu
 Corda virum, supplex alius complectitur aram ²,
 5 Ille sacris genibus Mammae timefactus inhaeret,
 Attoniti terrore novo ³ summamque salutis
 Iam dubio sub corde tenent ⁴, cernensque timentes
 'Ne timeatis', ait, 'Mammetem cernitis, ecce
 Quaeritis hunc: ipsum vos invenisse sciatis,
 10 Confortate animos, nihil hic nisi mite videtis.' ⁵
 (At mihi restat adhuc dubitatio nominis huius:
 Nam Mammam Mammae et Mammes Mammetis habetur,
 Et Mammes Mammis scriptum liquere priores ⁶.
 Sit quodcumque tamen caelestis scriptio servat,
 15 Quodcumque exprimimus sanctum signamus eundem.)
 His actis timere viri ⁷ sanctumque precantur:
 'Si vis, sponte veni, si non, permitte reverti.'
 'Pergite', ait, 'nil vestra timor iam pectora turbet ⁸,
 Nam quocumque dei me spiritus egerit, ibo.'
 20 Continuo redeunt gaudentes atque timentes.
 Quam facile omnipotens hominum mutare repente
 Corda potest laudemque suis concedere sanctis,
 Non modo ut hos homines timeant, sed cuncta creata.
- viii. Spiritus egregium docuit sublimia Mammem,
 'Surge', aiens, 'iam iamque voca de monte leonem ⁹,
 Qui multum virtutis habens et corpore praestans ¹⁰
 Iudaeos gentesque voret cum stirpe maligna.'
 5 Lactus ad aetherium Mammam suspexit Olympum ¹¹:
 'O deus alme patrum, mundi pie conditor', inquit,
 'Iam miserere, tuumque, pater, ne desere servum ¹²,
 Respice, Mammetis quid corda fidesque voluent ¹³,
 Passurumque tuo pro nomine multa tuere.'
 10 Dixit, cum veniens heremi de parte rugitus

27 amicam C 28 opini *ad marg. corr.* opini C || [vii] 2 dogmata *corr.* dogmata C 3 legis euangelicæ P 10 nichil P 11 michi P 14 scripsero P 16 Hic P || [viii] 5 olympum C

1) *Rom.* 12, 20 Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum; si sitit, potum da illi, hoc enim faciens carbones ignis congeres super caput eius. 2) *Georg.* IV, 470 Nesciaque . . corda; *Met.* IX, 772 aram complexa; *Ex Ponto* I, 2, 149 amplectitur aras. 3) *Met.* I, 202 Attonitum tanto . . . terrore. 4) *Fast.* IV, 160 corde tenet. 5) *Trist.* III, 1, 9 nihil hic nisi triste videbis. 6) *Aen.* III, 213 liquere priores. 7) *Art. An.* I, 119 timere viros. 8) *Aen.* II, 200 improvida pectora turbat. 9) *Aen.* IV, 159 descendere monte leonem. 10) *Ib.* IV, 3 Multa viri virtus; I, 71, VII, 783 praestanti corpore. 11) *Lac. Phars.* VI, 477 suspexit Olympus. 12) *Aen.* X, 600 fratrem ne desere, frater. 13) *Ib.* IV, 533 ita corde volutat.

- Dat leo terribiles, horrendus colla iubasque ¹.
 Cui Mammes: 'Quo Christus', ait, 'vocat ², impiger ibo;
 Tu quoque divino venias ad scammata iussu,
 Dumque cavo fuerint spectacula in amphitheatro ³,
¹² Impia turba suum moriens te sentiat hostem ⁴,
 Ac velut hoc dicens, miles vexilla sequeris.
 Sternere disce ducis strictis mucronibus ⁵ hostes.'
- ix. Caesaream post ista puer venerandus ⁶ adivit,
 Repperit et portas iuxta residere patentes ⁷,
 Quos dudum praeses capiendum misit ad ipsum:
 Qui sancto veniente stupent humilique salutant
⁸ Alloquio: 'Salvum temet gaudemus adesse',
 Amplexique pedes ⁸ verbis venerantur amicis ⁹.
 Surgentes ad celsa viri praetoria currunt
 Dicentes: 'O praeses, adest, quem quaeris ut hostem,
 Non magus, ut stulti confluxit opinio vulgi,
¹⁰ Nec reus illorum, quae garrula fama serebat ¹⁰,
 Sed servus milesque dei sine crimine summi.'
 Iudex haec contra ¹¹: 'Pretio cognoscitur iste
 Corrupisse meos, sererent ut falsa volentes.'
 'Nos', aiunt, 'non falsa tibi, sed visa locuti ¹²
¹⁵ Haud cupimus pretio verum mutare saporem.
 Vidimus ad vocem Christum de more vocantis
 Silvicolas asstare greges quasi mitia quaedam,
 Orantemque satis humili circumdare gestu.
 Nescimus hunc esse magum; si credere nobis ¹³
²⁰ Duxeris indignum, praesto est, nam venerat ultro.
 Iudiciis inquire tuis, nos vera locutos' ¹⁴.
 His simul auditis multi de parte piorum
 Ad Mammem venere, sacri consortia verbi
 Quaerentes, animos per gaudia sancta refecti.
- x. Interea praeses Mammem iubet ante tribunal ¹⁵
 Constitui et verbis adductum pulsat amaris ¹⁶:
 'Tu Mammes, quem fama magum serit, ille vocaris?'
 Servus ait Christi: 'Mammes vocor, incola montis.' ¹⁷
⁵ 'Dic', inquit, 'magica compescere qualiter arte ¹⁸
 Et domitare feras ¹⁹, debes nam pandere, possis.'
 'Servio', ait sanctus, 'Christo, qui cuncta gubernat,

14 amphitheatro P || [ix] 10 ferebat P 12. 15 precio P 16 uocem ad marg. eius G
 17 adstare corr. asstare C

1) *Aen. IX*, 306 Dat . . pellem horrentisque leonis | Exuvias; *XI*, 497 iubae per colla. 2) *Ib. IX*, 94 quo fata vocas? 3) *Prudent. Contra Symm. I*, 385 Amphitheatralis spectacula . . pompae. 4) *Met. III*, 629 Impia turba; *XIII*, 504 sensimus hostem. 5) *Aen. XII*, 663, *II*, 449 strictis mucronibus. 6) *Aen. IX*, 276 venerande puer. 7) *Ib.* 693 portas praebere patentes. 8) *Ov. Ep. XV*, 270 Amplexique . . . pedes. 9) *Aen. II*, 372 verbis compellat amicis. 10) *Met. XII*, 197 ita fama ferebat. 11) *Aen. I*, 76 Aeolus haec contra. 12) *Ov. Ep. XIV*, 45 Non ego falsa loquar. 13) *Aen. VI*, 173 si credere dignum est. 14) *Fast. V*, 465 vos modo vera locuti. 15) *Iuveni H. euang. IV*, 591 Interea celsum dominus stans ante tribunal. 16) *Trist. III*, 11, 31 dictis . . amaris. 17) *Met. I*, 512 incola montis. 18) *Amor. III*, 7, 35 magicas . . per artes. 19) *Cf. p. 280 VI*, 18.

Cuius ad imperium substantia flectitur orbis.
 Illum terra timet, caelum, mare, spiritus omnis.
 10 Haec scio et haec fateor, novi nam caetera numquam.
 Dixit Alexander: 'Magicas si pandere fraudes¹
 Dissimulando fugis, tormentis fortibus actus
 Nudabis quae tecta tenes²: dic ergo quod opto.'
 'Non', inquit, 'didici mysteria foeda magorum,
 15 Invoco sed Christum, cuius venerabile nomen³
 Omnia sancta facit; carnem tibi cedo terendam,
 Quam cruciare potes, liber sed spiritus iste
 In domini virtute manet, quem cuncta tremescunt.'
 Praeses ait: 'Magicis poenas contempnere sacris⁴
 20 Te video, ne crede tamen⁵ me flectere posse
 Nequitiae commenta tuae vel carmine ludi'⁶.
 Dixit, et econtra sanctus fert talia Mammes:
 'Odit quippe deus vitamque genusque magorum,
 Et magus esse nequit, domini qui flagrat amore⁷.
 25 Non tua scito, miser, timeo tormenta minasve,
 Salvatoris habens scutum, qui sidera servat⁸,
 Qui me teque suo iudex sub iure retentat,
 Quem colo, quem solum per legem doctus adoro.'
 Praeses ait: 'Diversa studes opponere veris.
 30 Hactenus artificii licuit lusisse loquella,
 Iam montana mihi citius secreta patescant.'
 'Et quid', ait, 'tibi met, iudex scelerose, fatebor?'

x1. Hinc aliam temptare viam dementia coepit⁹
 Iudicis. 'Invicti iura per Caesaris'¹⁰ inquit,
 'Fortunam nomenque deum, nihil esse nefandae
 Artis apud Mammem et citius securus abibis.'
 5 'Per nomen confirmo dei patris omnia' Mammes
 Laetus ait¹¹ 'natiq̄ue simul cum numine flatus,
 Ast hominum figmenta sequi saevisque redemptam
 Daemonibus damnare animam nullo ordine possum.'
 Praesidis ira videns sibi fortia tela remitti¹²,
 10 Increpat et dictis¹³ ardens pro talibus intus,
 'Nomen', ait, 'contempne dei iamque ipsa negato
 Iura tui, nostrisque ferens libamina divis,
 Aureliana iubet cunctis quod sanctio comple.'
 Vir domini solita fretus virtute tonantis:
 15 'Quod didici sectabor', ait, 'qui cuncta gubernat,

8 imperium P 14 mysteria P 16 cedo P 18 A domini P tremescunt G 19 contempnere G
 26 sidera P 31 michi P || [xi] 3 numenque con. Canis. nichil P 8 dampnare C

1) *Met. III*, 534 Et magicæ fraudes. 2) *Aen. II*, 757 tectum omne tenebant. 3) *Art. Am. III*, 407 erat venerabile nomen; *Trist. I*, 8, 15 sanctum ac venerabile nomen. 4) *Ecl. VIII*, 66 magicis sanos avertere sacris. 5) *Ib. II*, 17 nimium ne crede. 6) *Georg. IV*, 565 Carmina qui lusi. 7) *Amor. I*, 13, 33 Cephali quondam flagrasset amore. 8) *Aen. VI*, 338 dum sidera servat. 9) *Aen. VIII*, 113 Ignoras temptare vias; *Ecl. II*, 69, *Georg. IV*, 488 dementia cepit. 10) *Trist. V*, 1, 41 invicti . . . Caesaris ira. 11) *Aen. VII*, 259 Tandem laetus ait. 12) *Art. Am. II*, 397 telumque remittit. 13) *Aen. VI*, 387 adgreditur dictis atque increpat ultro.

Huic libare volo, quem solum semper adoro;
 Daemones ille colat, dominum qui nescit Olympi.
 'Vane puer, nimium' praeses 'seducris' inquit
 'Et doleo, nam pulchra tibi nunc suppetit aetas,
 20 Et primos teneris ostentat floribus annos¹,
 Nec poteris poenas penitus perferre paratas,
 Fervet enim crudo virtus in pectore magna,
 Fervida sed languet bellis audacia coeptis.
 Flectere, frange fidem, facilis fuga, forte furoris
 25 Supplicium nostri; dominumque deumque² negando
 Offer sacra diis³ incensa potentibus, hoc est
 Quod iubet Augustus, quo facto liber abibis,
 Fultus amicitia'. Reddit cui talia Mammes⁴:
 'Iam cessa sperare, miser, mea vota reflecti,
 30 Et pro te potius tandem doluisse memento,
 Atque annos deflere tuos, me desine flere,
 Cui dominus protector adest.' 'Volo protinus', inquit
 Praeses, 'ut ipse neges, quem dicis iure colendum.'
 'Non nego', sanctus ait, 'dominum, tormenta parari
 35 Cuncta iube⁵, tolerabo libens pro nomine Christi'.

xii. Inflammat magnis vehemens fervoribus ira
 Pectus Alexandri miserum⁶, iubet altius ergo
 Sanctum suspendi tormentisque acribus amens
 Pulsat utrumque latus, dum carpitur unguibus uncis⁷.
 5 Nullam dat Mammes vocem⁸ de more dolentum.
 'Nondum' praeses ait 'sensisti, saxee, plagas?
 Dure, nec humanos iuvenili in corpore sensus⁹
 Error habere sinit'? Mammes ad sidera laetus
 Intuitum vertens 'Grates persolvimus'¹⁰ inquit
 10 'Terrarum caelique deo, quia non magis ipse
 Intus adhuc sensi, mentis securus in arce,
 Crudeles quam te poenae¹¹ tetigere sedentem.'
 O pia sanctorum miris patientia vincens
 Aspera cuncta modis; caelestia mente petentes
 15 Contempnunt carnem memori vel cernere visu.
 Sic perdunt vitam¹², vita sine fine reperta.
 Est leve momentoque volans, fugit ocuis omne¹³
 Quod tolerant, acuit spes muneris, ardor amoris,
 Immensumque suis caelestis gloria pondus
 20 Mercedis tribuit. Quid pronum in proelia semper

17 Demonas CP 19 pulchra corr. chra C 23 set P audacia corr. cia G 28 amicitiam
 corr. tia C 30 potius P || [xii] 6 prese P 8 sydera P 13 patientia P 15 Con-
 tempnunt C 19 Immensumque G

1) *Ep. IV*, 25 a teneris . . annis; *Fast. III*, 254 de tenero . . flore. 2) *Sedul. C. Pasch. II*, 216 dominumque deumque. 3) *Georg. I*, 339 Sacra refer Cereri. 4) *Aen. X*, 530 Aeneas contra cui talia reddit. 5) *Aen. VII*, 468 et iubet arma parari. 6) *Ep. XII*, 170, *Trist. I*, 5, 6 in misero pectore. 7) *Hex Ponto I*, 3, 58 terret utrumque latus; *Met. XIII*, 613 et aduncis unguibus. 8) *Aen. XI*, 534 voces | Ore dabat. 9) *Aen. V*, 475 iuvenali in corpore vires. 10) *Ib. I*, 600 grates persolvere. 11) *Met. II*, 612 poenae crudelis. 12) *Trist. V*, 10, 51 perdere vitam. 13) *Aen. XII*, 733 fugit ocior Euro; *Met. I*, 502 fugit ocior aura.

Tyronem miraris? habet sua praemia¹ victor,
Pro regno pugnat, regnans post bella quiescit.

xiii. Praeses ut invictum sensit per vulnera Mammem²

Obnixis durare animis, nec velle reflecti
Ad mundi ridentis opem, 'Tam funditus' inquit
Interiora viri manibus pulsantur obuncis³,
5 Ut tandem cesset magicis confidere vanis,
Et saltim nolens vestigia nostra sequatur⁴.
Mammes sidereo figens sua lumina caelo⁵
Spe meliore metum poenarum liber abegit,
Credo tenens quod Christus ait⁶, non esse timendos
10 Corpora qui perimunt communi obnoxia morti⁷,
Victuras sine fine animas quia perdere nullis
Suppliciis possunt. Ergo dum talia Mammes
Perpetitur, tractu caeli⁸ vox missa cucurrit:
'Nunc opus, o Mammes, animis, nunc pectore forti⁹

15 Confortare, prope est victoria, plena corona:
Uttere duritia, miles invicte, virili.'

Hanc vocem quidam sanctis e fratribus almo
Auditu excipiunt et pleno pectore gaudent.
Ast alios qui nulla sacri solamina dicti

20 Percepere, metus pariter maerorque premebant.

xiv. Postquam illa iudex animatum voce furentes

Carnificum tolerare manus et spernere Mammem
Vidit, ab incepto mutatus iussit ab alto
Deponi totaque strui virtute caminum,

5 Ut quem non flexit feras unguibus igne perurat:
Demens, qui magnam regnare in pectore flammam
Sanctorum ignorans, ignes adhibere caducos
Non timuit, cum restingui non ignis¹⁰ ab igne.

10 Sed magis augeri soleat, nec fortibus undis
Sanctorum flammam superari posse beatas,
Testis adest scriptura¹¹, sacro quae praedicat ore¹²,
Quod multis non possit aquis pius ardor amoris
Extingui. Tormenta parat dum talia miles,
Praeses ab interno pulsatus iudice, iussis

15 Obvia iussa ferens¹³ Mammem iubet inde beatum
Carceris extremi gremio tenebrisque ligari¹⁴,

21 miroris corr. meroris C || [xiii] 4 pulsantur C 7 sidereo P 16 duricia P 17 hanc P
ox P || [xiv] 3 incepto C 7 adhibere P 11 quem C 15 Mammam P

1) *Aen. I*, 461 sua praemia laudi. 2) *Aen. IX*, 401 per vulnera mortem. 3) *Met. VI*, 516 pedibus . . . obuncis. 4) *Met. IV*, 515; *IX*, 640 sequitur vestigia fratris; *Aen. II*, 753. 5) *Met. X*, 140 Sidereum . . . caelum; *XIII*, 456 figentem lumina vultu. 6) *Matth.* 10, 28 Et nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. 7) *Met. XIV*, 600 quaecumque obnoxia morti. 8) *Aen. III*, 138 caeli tractu. 9) *Ib. VI*, 261 Nunc animis opus, Aenea, nunc pectore firmo; *IV*, 11 forti pectore. 10) *Aen. II*, 686 restinguere fontibus ignes. 11) *Venanti C. XI*, 6, 5 Testis adest Christus; *Cant.* 8, 7 Aquae multae non potuerunt extinguere caritatem. 12) *Art. Am. II*, 510. *Fast. VI*, 386 sacro . . . ore docet. 13) *Aen. IX*, 804 iussa ferentem. 14) *Iuveni H. cuang. III*, 48 Carceris immersit tenebris vinclisque gravavit.

- Ipse magis tenebris caeca et caligine¹ pressus,
 Qui domino ductore carens petit exteriores,
 Quis fletus stridorque² manent sine luce tenebras.
- 20 At sanctis mundus carcer, quo solvier orat
 Se psalmista³, domum paradisi lactus ut intret.
- xv. Sanctus in angusti deductus carceris antrum,
 Repperit inclusos vario pro crimine dura
 Sorte⁴ quater denos; mox primo in limine⁵ fixis
 Ad dominum genibus⁶ fundebat talia Mammes:
 5 'Omnipotens, immense deus, quem denique nostri
 Dilexere patres, quia tu miseratus amasti,
 Exaudi quas fundo preces⁷, nec linquere memet
 Auxiliis qui vivo tuis dignare, creator.'
 Protinus inclusi percepto nomine Mammis
 10 Ad plantas volvere sacras⁸ sua corpora passim.
 A quibus ut Mammes quid vellent voce reposcit,
 Audiit esuriem languentum cuncta per ossa
 Iam rabiem traxisse suam, nutare subactis
 Viribus incessum linguaeque retundier usum⁹.
- 15 Haec inter patulam penetrare columba fenestram¹⁰
 Visa ferens mellis, nivei quoque munera lactis¹¹.
 Vox simul increpuit: 'Tibi mittitur, accipe Mammes,
 Dulcius hoc donum pretiosis sumito cunctis.'
 Accipiens Mammes manibus sacra dona supinis¹²
 20 Mandit et adiunctam satiat benedictio turbam.
 Ut panes quos forte puer portaverat unus,
 Quinque dedit dominus quondam per milia quinque¹³,
 Sic quod portat avis Mammae sub honore beati,
 Hanc turbam satiare valet, haec munera sanctum
 25 Trina decent, qui felle carens dulcedine vitae¹⁴
 Caelestis iucundus erat, cui trina potestas,
 Vita, fides, virtus, dilectio, spes, via, palma.
- xvi. Iam mediae cum noctis iter labentia caelo
 Sidera signarent¹⁵, subito sublata serarum
 Claustra viam tribuunt cunctis, quos carcer habebat,
 Iamque fugam celerant¹⁶ miseri solumque relinquunt¹⁷

19 Qui C 21 paradysi G || [xv] 5 immense G 18 preciosis P 24 saciare P
 26 iocundus P || [xvi] 2 Sydera P subitis P

1) *Aen. III*, 203 caeca caligine. 2) *Matth.* 8, 12 (22, 13) in tenebras exteriores, ibi erit fletus et stridor dentium. 3) *Psalms.* 141, 8 Educ de custodia animam meam. 4) *Fast. II*, 429 dura cum sorte. 5) *Aen. II*, 469 primoque in limine. 6) *Cf. p.* 279 *IV*, 9. 7) *Aen. VI*, 55 funditque preces. 8) *Sedul. C. Pasch. IV*, 70 Nec tergere sacras . . plantas. 9) *Met. V*, 562 linguae deperderet usum. 10) *Ib. XIV*, 752 patulis . . fenestris. 11) *Cf. p.* 280 *VI*, 22. 12) *Aen. III*, 176 supinas | . . manus. 13) *Sedul. C. Pasch. III*, 212 modo panibus amplum | Quinque dedit victum per millia quinque virorum. 14) *Venanti Carm. IV*, 6, 11 Felle carens . . dulcedine pastus. 15) *Fast. VI*, 384 mediae tempora noctis; *Aen. III*, 515 Sidera cuncta notat tacito labentia caelo. 16) *Aen. I*, 357, *III*, 666, *IX*, 378 celerare fugam. 17) *Ib. IV*, 466 relinqui | Sola sibi.

5 Convivam sub nocte suum. Timor indicat ergo,
 Hos tolerasse reos, illum sub crimine nullo¹,
 Sed tantum virtute animi per proelia regem
 Velle sequi proprium palmamque subire quietis.
 Praeses ut explosas audivit carceris umbras²,
 10 Effugisse reos solumque residere Mammem.
 Custodi iubet accito sibi sistere sanctum,
 Adductumque affatur ita: 'Haec datur optio³, Mammes,
 Sola tibi, veniam cunctorum praesto malorum,
 Si tantum puro dominus sermone negetur,
 15 Quem verbo vitaque deum colis, asseris, oras.'
 Sanctus ait: 'Prolata semel sententia stabit'⁴.
 Praeses ait: 'Libare diis tibi, vane, necesse est.'
 Mammes: 'Cesset', ait, 'Christum colo, iussio vana.'
 Iudex: 'Vincet', ait, 'fervens tua dicta caminus.'
 20 'Heia age⁵, quaeque placet tandem tormenta parato',
 Mammes laetus ait; iudex cui talia reddit⁶:
 'Artibus ut semper magicis⁷ contempnis et ignes,
 Sacrifica, fer dona diis, da munera templis⁸.'
 'Dic', inquit Mammes, 'censes quibus esse litandum.'
 25 Ira licet dare verba vetet, tamen haec quoque praeses:
 'Alcides votis magnusque colatur Apollo,
 Proles sancta Iovis⁹.' Tum Mammes protinus infit:
 'Conveniunt tua dicta tuis erroribus ergo,
 Perditio, quod Apollo sonat¹⁰, vastare colentum,
 30 Non salvare animas, saevo solet igne tenendas.'
 His simul auditis irato pectore iudex
 Triste Dionisio Satanae Zosimoque ministris
 Mandat opus¹¹ sanctumque iubet cruciari camini
 Ignibus, ut totas confundat flamma favillas.

XVII. Cumque dei miles perductus ad ora camini
 Cerneret officium poenas sudare parando,
 Visibus aetherium totis suspexit Olympum¹²,
 Haec sacra dicta pio supplex de pectore fundens¹³:
 5 'O patrum nosterque timor, tua iussa tenendo
 Te propter patior furibundi iudicis iras,
 Exaudi quas fundo preces¹⁴, patientia nostram
 Dirigat alma viam, virtus simul ignis hebescat,
 Integer et Mammes vincat tormenta tyranni,

20 Heia H *deleto* G 22 contempnis G 24 cesses *corr.* censes G 25 uertet r *deleto* C
 29 colendum C, *corr.* tum G 30 saluere *corr.* aro C || [xvii] 2 officium penas P 8 haebescat C

1) *Iuveni H. euang.* I, 262 nullo sub crimine culpae. 2) *Ib.* 410 carceris umbris. 3) *Prudent. Peristeph.* II, 217 Si forte detur optio. 4) *Met.* I, 243 sic stat sententia. 5) *Aen.* IV, 569 Heia age. 6) *Cf.* p. 284 v. 28, p. 283 XI, 6. 7) *Cf.* p. 282 X, 5. 8) *Aen.* IX, 626 ad tua templa feram sollemnia dona; *Met.* IX, 791 Date munera templis. 9) *Ib.* V, 414 magni Alciden; IX, 654 magnus Apollo; VIII, 301 vera Iovis proles. 10) *Fulgentii Mythologic.* I c. 11 ἀπώλλων enim Graece perdens dicitur, quod fervore suo omnem succum virentium decoquendo perdat herbarum. 11) *Ov. Np.* XIV, 59 mandatam ... opus. 12) *Cf.* p. 281 VIII, 5. 13) *Aen.* VII, 292 haec effundit pectore dicta. 14) *Cf.* p. 286 XV, 7.

- 10 Lucis ut ignari capiant manifesta patenter
 Virtutis documenta tuae, te vincere solum
 Posseque cuncta sciant.' Sancto tum nomine Christi
 Munitus signoque crucis per singula facto,
 Haud trepidat flammae medios intrare per aestus¹.
- 15 Protinus ingresso cessit vis tota caloris,
 Ignis et extinctis coepit rarefcere prunis.
 Conspccta novitate pio fert talia Mammcs
 Ore²: 'Pater rerum, tibi reddimus, optime, grates,
 Nos quia non aliter dignatus visere salvas,
 20 Quam quondam pueros Babylonia sacra fidei
 Pectore tempnentes medio fornacis honorem
 Concelebrare tuum, salvatos rore dedisti,
 Mammcs namque tuus non sentit in ignibus ignes³.
- XVIII. Tertia praeterea dum caelum Aurora teneret⁴,
 Solis et impigri conscenderet ardua currus⁵,
 Ne qua sepulturae cineris superesse vel ossum
 Igne minuta queant, reparato multa furore
 5 Ligna iubet praeses consumptis addere flammis.
 Arida terrificis crepitant incendia tectis
 Murmure de magno, fumus volat ater ad auras⁶.
 Nec mora⁷ pulchra cito dimissa columba natatu
 De caelo venit, flammis secrevit et omne
 10 Ignis onus camerae curvari more peregit.
 Nec longum restincta rogi violentia cessit.
 At post quinque dies iudex, si corporis ullae
 Scire volens tanto restarent igne favillae,
 Fornacem reserare iubet, tum plurima turba⁸
 15 Militibus permixta volat, mirabile dictu⁹,
 Auribus appositis intus sensere loquentem
 Psallentemque deo laudes gratesque¹⁰ ferentem.
 Forsitan haec sanctis Mammcs permiscuit odis:
 'Fecisti nos, magne deus, transire per ignes
 20 Fluminaque et reddis post omnia dura quietem.'
 Attoniti properata premunt vestigia retro¹¹,
 Iudicis haec rabido portantes dicta furori¹²:
 'Hic homo non magus est, praeses, crede, optime, nobis,
 Sed potius virtute dei, non carmine vincens
 25 Saevitiae tormenta tuae, quem sedulus orat
 Sub Christo salvante valet.' Sed praeses, ut audit,
 Non ignes tetigisse virum 'Nunc arbitror' inquit,

12 tunc C 20 habylonia CP 21 temnentes G || [xviii] 4 fauore G 10 peregit P

1) *Georg.* IV, 401 medios . . accenderit aestus. 2) *Met.* VII, 172, *Fast.* III, 326 pio . . ore.
 3) *Met.* VII, 115 nec ignes | Sentit; XI, 225. 4) *Fast.* II, 267 Tertia . . Aurora. 5) *Aen.* VIII, 97
 Sol medium caeli conscenderat. 6) *Aen.* I, 55 magno cum murmure; XII, 591 Volvitur ater odor
 tectis; tum murmure caeco | . . . vacuas it fumus ad auras; 596 ignes ad tecta volare; IX, 239 aterque
 ad sidera fumus | Erigitur. 7) *Georg.* III, 110 Nec mora. 8) *Aen.* VI, 667 plurima turba. 9) *Georg.*
 II, 30, 554, *Aen.* I, 439 mirabile dictu. 10) *Iuveni Hist. euang.* I, 117 laudes gratesque. 11) *Aen.*
 VI, 197, 331 vestigia pressit; IX, 392 vestigia retro . . legit. 12) *Riese Anthol.* 683, 7 rabidi . . furores.

'Nos magicos superare dolos, miles tamen ibis
 Adducesque virum: non me vivente recedet
 30 Sanus et incolumis, poenis vincetur amaris.'
 XIX. Miles ut ingentis reseraverat ora camini,
 Angelicos asstare choros et cingere Mammem
 Suaviter in media vidit fornace sedentem,
 Virtutemque humili trinam prece rite vocantem,
 5 Laudibus intentum domini, sancto agmine septum.
 Christicolae pariter testes virtutis habendi
 Hoc etiam speculantur opus. 'Procede, vocat te'
 Miles ait, 'Mamma, praeses, te cernere quaerit'.
 Quo iussam carpente viam¹ petiere supernas
 10 Fulgida continuo sanctorum milia sedes².
 Quis dubitabit enim cives pro cive beatos
 Advenisse suo solatia sancta ferentes³?
 Hunc ad certa suae properantem praemia palmae
 Non relinquunt, sed stare monent occultius ipsum,
 15 Victorem sancti ducant ut ad ardua cives.
 Praeses ut asstantem saeva ad praetoria Mammem
 Conspicit, his mentem pulsat sermonibus almam:
 'Quid magicae tantum artis opus⁴ per singula posse
 Cernitur? Ut flammae vires hac fraude perirent⁵?
 20 Sic ignes, sic nostra tibi tormenta videntur
 Contempnenda? feras nuper quibus artibus, edic.
 Legibus a propriis aliena ad fata vocasses⁶.
 Idem haec error agit, fraudesque videntur eadem,
 Te tantus fragilem quicquam ne laceret ignis.
 25 Has artes dic sponte tua⁷, tum liber abibis.'
 'Nomen' ait 'Christi', Mammes, 'mihi talia magnae
 Virtutis documenta dedit⁸ neque vana docebat
 Ulla superstitio⁹; pavi silvestria iussu
 Quae venere dei memetque secuta tonantem
 30 Vocibus in propriis mecum laudare solebant.
 Haec Mammem fecisse scias.' 'Iam plurima cesset
 Verborum iactura velim, veracia tandem'
 Praeses ait, 'proferre stude. Si fidere vanis
 Indubitanter habes, habeo quoque vincere poenis
 35 Conatus, decepte, tuos; iam detege demens,
 Qua ratione feras, qua tantum viceris ignem.'
 'Non', inquit, 'magicas didici vel profero fraudes¹⁰.
 Sed natum coluisse dei, de nomine cuius
 Nomen habens vitam tali pro roge paciscar'¹¹.

30 incolomis C || [XIX] I reseravit claustra P 2 adstare P 7 uocate C 11 dubi-
 tauit C 14 set P 15 ad om. G, superscr. C 16 adstantem P 21 Contempnenda p deletio G
 26 michi P 30 laudere corr. dare C

1) *Met. XI*, 139, *Aen. VI*, 629 carpe viam. 2) *Trist. III*, 1, 20 petam sedes. 3) *Met. V*, 73, 191
 Magna feres . . . solatia. 4) *Fast. I*, 268, *VI*, 662 artis opus. 5) *Fast. II*, 227 Fraude perit virtus.
 6) *Aen. IV*, 678 Eadem me ad fata vocasses. 7) *Ecl. IV*, 45 sponte sua. 8) *Sedul. C. P. III*, 2 Virtutis
 documenta dedit. 9) *Aen. XII*, 817 Una superstitio. 10) *Cf. p.* 283 X. 11. 11) *Fast. III*, 412
 de pueri nomine nomen habet; *Aen. V*, 230 vitamque volunt pro laude pacisci.

- 40 Praesidis ira 'Feras', inquit, 'promitto paratas,
Humano gaudere solent quae sanguine¹ semper.
His dulcem te ferre volo velociter escam.'
'Non terremur', ait Mammes, 'inmitte, feremus.'
- xx. Haec ubi dicta², vocat iudex de more ministros,
Venandi quos cura ligat, 'Perniciter' aiens
'Ite, parate feras, quas nostis habere cruentos
Atrocesque animos, perimant ne corpora tantum,
5 De praeda sed habere cibos videantur amatos.'
Qui dum deinde cavo consideret amphitheatro³,
Adducunt Mammam, dimittitur ursa, novellae
Saevitiae mentita minas. Quae carcere postquam
Processit caveae caelique nitore potita est,
10 Mammam laeta quidem praedaeque petebat amore⁴,
Saevitiae memor antiquae, tamen inscia rerum⁵,
Iam metas emensa viae stupet ora beati
Conspectumque viri. Nam quod temeraria venit
Excusat prostrata solo, veneranter adorans⁶
- 15 Bestia, quem tantis hominum dementia damnat.
Post pardum laxare iubet⁷, fera concita Mammem
Obsequium latura petit, collumque beati
Martyris amplectens, ulnis praemollibus ambit,
Sudoremque sacri detergit corporis, ergo
20 Servitio devota fovet, quem sternere iussa est.
Possumus hinc etiam meritum perpendere⁸ sancti.
Nam dum primus homo, domino plasmante creatus,
Staret imago dei, peccati et criminis expers,
Illa potestatis gaudens insignia primae
25 Percepit donante deo, quo cuncta creata
Orbis in obsequio solus subiecta teneret.
Postquam colla animo subrexit dura⁹ superbo
Deseruitque deum, domini non servus haberi
Sed magis ipse volens dominatum indignus adire,
30 Hinc conlata prius coepit fugitare potestas.
Cunctorum qui nuper erat sublimis honore,
A cunctis patitur iam factus apostata poenas.
Hanc sancti pestem primi fugere parentis
Atque humili virtute animi, medicamine Christi
35 Suscepto, primi meruere insignia iuris.
- xxi. Ut Mammem nullo violari vulnere¹⁰ iudex
Conspicit, 'Ite, viri, totis conatibus' inquit,

42 escam C 43 inmitte G, age mit ferremus P || [xx] 5 set P 7 dimititur P 8. 11 Saeuicię P
15 dampnat C 18 Martiris P 21 hic P 23 ymago P 25 qua P 29 Set P 30 cepit P

1) *Met.* IX, 194 humano sanguine; XIV, 168; I, 235 sanguine gaudet. 2) *Aen.* I, 81, V, 32, 315
Haec ubi dicta. 3) *Cf.* p. 282 VIII, 14. 4) *Met.* XIII, 554 praedaeque assuetus amore. 5) *Fast.*
II, 789 parat inscia rerum. 6) *Venant. V. S. Martini* III, 314 Sternitur ante pedes sancti veneranter
adorans. 7) *Aen.* III, 267 iubet laxare. 8) *Iuveni H. euang. Prol.* 18 meritumque rependet.
9) *Ov. Ep.* XII, 39 dura . . | . . colla. 10) *Aen.* XII, 797 violari vulnere divum; *cf.* XI, 277, 591, 848.

'Lustrentur montes¹, silvis sint retia totis,
 Vallibus insidiae, cunctas peragrate latebras,
 5 Egregium donec sistatis in urbe leonem,
 Qui vires animis acuat, qui viribus iras²,
 Qui primo Mammis commisceat ossa furore,
 Et ne praeceptis angustia temporis obsit,
 En vobis spatium bis denum cedo dierum.³
 10 Mox iussis famulantur, eunt, mirique repertum
 Roboris alta citi ducunt ad tecta⁴ leonem.
 Praeses adesse feram dictis ut pluribus audit
 Inelusam caveis, ornet, iubet, amphitheatrum.
 Tertia deinde dies certo dum tempore surgit⁵,
 15 Procedit monstrumque iubet dimittere sancto.
 Dum timefacta manus dissolvere vincula tardat,
 Nam leo saevus erat, descendit montibus altis⁶,
 Cui martyr pridem dederat praecepta⁶ vocato;
 Urbem adiens, nullum laesit sub moenibus urbis⁷:
 20 Per patulas festiva fores spectacula, luctum,
 Non risum, laturus adit, mox ora beati
 Intuitus Mammae, vocem, mirabile dictu⁸,
 Induit humanam, primumque his vocibus usus⁹:
 'Salve, cultor', ait, 'summi venerande tonantis,
 25 O natura hominis sancto spiramine plena¹⁰,
 Plena simul meritis vitae, tibi denique iussu
 Cogimur angelico, naturae munera contra
 Humanos proferre sonos; servitur honori,
 O pastor dilecte, tuo: nam quod minus ipsa
 30 Dat natura, fides itidem tua magna meretur:
 Tu pastor, tibi nos aequum servire libenter.⁷
 Miremur virtutis opus¹¹, doleamus iniqua
 Facta hominum, laudat brutus benefacta magistri
 Concesso sermone leo, meritisque fatetur
 35 Hunc sancti venisse viri, doctoris amore
 Non turbas, non arma timet¹², servire paratus
 Exitium tolerare cupit; nos omnia contra
 Ultro doctorum miseri benefacta silemus.
 Fingere falsa libet, serimus vel facta libenter.
 40 Seire quidem volumus, sed plus iuisse laborem
 Quam doctoris opem, probris lacerare magistros

7 ora *G* 9 spacium *P* cedo *C* 10 famulantur cuncti *P* 13 Inelusum *P* horrent *P*
 amphitheatrum *P* 14 Tercia *P* 18 martir *P* 19 laesit sub moenibus *P* 33 brutus *om.* *P*
 37 Exicium *P* 41 magistris *P*

1) *Aen. VIII*, 231 Lustrat . . montem. 2) *Ib. IX*, 611 vires animi; 464 acunt rumoribus iras; *XII*, 590 acunt stridoribus iras. 3) *Ib. IV*, 343 Priami tecta alta. 4) *Aen. III*, 588 Postera iamque dies . . surgebant 5) *Ecl. I*, 84, *Aen. X*, 707 de montibus altis; *Aen. IV*, 159 descendere monte leonem; *IX*, 792 saevum . . leonem. 6) *Trist. II*, 461 dat . . praecepta. 7) *Georg. IV*, 193, *Aen. XII*, 116 sub moenibus urbis. 8) *Aen. I*, 439, *II*, 174 mirabile dictu. 9) *Aen. I*, 64 his vocibus usi est. 10) *Sedul. Carm. Pasch. II*, 176 sacro spiramine plenum. 11) *Aen. X*, 469 Hoc virtutis opus. 12) *Ep. Ponto I*, 2, 84 nec . . . arma timet.

Iam pauci metuunt, multi non frangere partas,
 Sed struere insidias¹ polluto pectore gaudent.
 Hos canibus porcisque pares sententia Christi²
 45 Sancta vocans verbi iubet hos fraudare nitella.

XXII. Postquam verba leo volitantia fine peregit,
 Ostia cuncta loci clauduntur caelitus arta
 Obice³, ne facilis miscros fuga demere posset,
 Quin omnes unum paterentur saevius hostem.
 5 Protinus horribili prosternere cuncta furore
 Ingreditur, tinguitque hominum rabida ora cruore⁴,
 Dentibus hos laniat, saevis secat unguibus⁵ illos.
 Impulit hos currens casuque peremit amaro.
 Illos morte timor subita prosternit⁶ inertes.
 10 Casibus et variis⁷ pariter gentilibus instat,
 Iudaeosque premit; prostratis omnibus ergo
 Solus ab exitio praeses paucique ministri
 Mammetis iussu dilata morte feruntur
 Immunes, optata viro ne passio desit.
 15 Ipse parat vitam tormenta parantibus, ipse
 Palmam morte petit. Iudex, ut crimina nondum
 Finem habeant, vivit. Numerum quis scire cadentum
 Milia vel valeat, passim cum frustra per omnes
 Sunt dispersa gradus? longe cervice revulsum
 20 Rore caput⁸ rubeo commixta strage natabat.
 Abscisas aliena manus ad corpora iungi
 Cernere erat⁹, truncos gemino sine poplite ferri,
 Cunctaque membra loco vel caesa carere priori,
 Saucia¹⁰ vel remanere suo, tantusque repente
 25 Sanguis ad indicium facti terroris ab oris
 Caedis iit plenis, ut flumen abire putares
 Litoribus, veluti summis cum montibus¹¹ ingens
 Grando cadit mixtisque simul tonat imbribus aether¹².
 Tum collecta imas descendunt flumina valles¹³,
 30 Saxa trahunt silvasque ferunt, totaque vagantur¹⁴
 Planitie agrorum, gemitus dat rusticus imo
 Pectore¹⁵: non aliter caesorum membra feruntur

42 Aut pauci *P* parcas *P* 45 verbi *om. G* nitela *G in rasura* || [XXII] 2 clauduntur *P*
 7 laniat *superscr. manu iun.* lacerat *G* 9 subito *P* 15 parentibus *P* 22 geminos *P* 23 membra *C*
 25 inditium *corr. cium G* 26 fulmen *P* 28 ymbribus *G* 31 Planitiae *corr. tie G, Planicie P*
 32 Pectora *corr. re G* membra *C*

1) *Met. I*, 198 Struxerit insidias. 2) *Math. 7*, 6 Nolite dare sanctum canibus neque mittatis margaritas vestras ante porcos. 3) *Aen. X*, 377 claudit nos obice pontus. 4) *Aen. VI*, 102 rabida ora; *Met. XIV*, 237 impia tinxit | Ora cruore suo. 5) *Georg. III*, 514 laniabant dentibus artus; *Ov. Ep. V*, 72 secui . . ungue. 6) *Aen. XI*, 796 Sterneret ut subita . . morte. 7) *Aen. I*, 204, X, 352 Per varios sternit casus. 8) *Georg. IV*, 523 caput a cervice revulsum; *Aen. XII*, 339 spargit . . rores | Sanguineos mixtaque. 9) *Aen. VI*, 596, *VIII*, 676 Cernere erat. 10) *Met. II*, 652 per saucia membra. 11) *Aen. II*, 626, X, 766 summis . . montibus. 12) *Fast. II*, 494 decidit imber aquis, | Hinc tonat . . ignibus aether. 13) *Ecl. V*, 84 decurrunt flumina valles; *Aen. VII*, 801 per imas | . . valles. 14) *Aen. II*, 307 Praecipitesque trahit silvas; *IV*, 68 totaque vagatur. 15) *Aen. I*, 485 gemitum dat pectore ab imo.

Sanguine rapta suo. Plebis spectacula talem
 Finem habuere malae. Mammes vocat inde leonem
 35 Et mandat propriis celerem se condere lustris.
 XXIII. Praesidis ira tamen, tali nec vulnere plebis
 Tacta capit requiem, verum ne evadere possit,
 Induratur adhuc, Mammemque furore vocatum
 Alloquitur prisco: 'Mammes, libamina divis
 5 Aut devota dabis, poena aut moriere¹ eruenta.'
 Respondet martyr: 'Miror te daemoniorum
 Participem temptare dei post talia servum.
 Nam dominum cognosco meum, qui linquere memet
 Numquam, credo, volet, vos contra vindice flamma²,
 10 Quos facit impietas dominum scelerosa negare,
 Quique deos colitis³, ligni lapidisve metallo
 Quos manus artificum⁴ vano compegit honore.
 Damnabit stringetque reos sententia mortis.'
 Praeses ut irato percepit talia sensu:
 15 'Noris', ait, 'nostro retineri iure leonem,
 Saevior ille tuas discindet, frivole, carnes,
 Si mea iussa animo ducas tempnenda superbo.
 Ne dubita, vinceris enim'. Tum talia Mammes:
 'Quae facienda putas, tandem fecisse licebit,
 20 Si modo quod memoras celeri compleveris actu.'
 Continuo stadium praeses petit et iubet illum,
 Qui mirae virtutis erat, laxare leonem,
 Quem dudum spatio iussit quacsisse dierum
 Viginti, captumque sibi iam credidit esse
 25 Vincendi auspicium. Mammes fera iussa vomentem
 Increpat et dictis miserum mordacibus urget:
 'Impie, vane, miser, maledicte, insane, profane,
 Iussa patris Satanae sequeris⁵, quae mente maligna
 Sunt facienda tibi, temet vincemus et illum.'
 30 His dictis magno mittunt clamore⁶ leonem.
 Protinus adveniens sanctum fera ut alta tuentem
 Dicentemque deo laudes meditamine forti
 Perspexit, pedibus supplex prostrata beatas
 Lambebat plantas⁷, veniam pro crimine poscens.
 35 Ut scriptura refert⁸, contra praecepta tonantis
 Consilium, ratio, sapientia, nulla voluntas
 Praevaluisse potest, frustra tormenta paravit
 Praeses, ubi Mammem domini pia dextera textit.
 XXIV. Ista videns populus fremitu vultuque minaci

34 male *P* 35 scelere *P* || [xxiii] 5 At *P* 6 martyr *P* 11 lapidesue metallis *P*
 17 temnenda *G*, temnendas *P* 23 spacio *P* 25 auspicium *C* 28 quem *corr.* que *G*, quem *CP*

1) *Aen. II*, 524 Aut moriere simul. 2) *Met. I*, 230 vindice flamma. 3) *Ex Ponto I*, 9, 36 colis ipse deos. 4) *Aen. I*, 455 Artificumque manus. 5) *Aen. IV*, 537 Teuerum | Iussa sequar. 6) *Georg. III*, 375, *IV*, 439, *Aen. VI*, 175 magno . . clamore. 7) *Cf. Met. XI*, 12; *Sedul. Carm. Pasch. III*, 228 sacras lambebant marmora plantas; *IV*, 70. 8) *Prov. 21*, 30 Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra dominum.

- Murmura longa ciant¹, celsa tum voce virum vir²
 Hortatur, poenas inimico a sanguine sumant³,
 E medioque magum saevo cruciamine tollant.
 Continuo ad lapides animo fervente legendos
 Oppositas rupere moras⁴, fit grando sine imbre,
 Saxa volant⁵ sanctumque ruunt super aggere facto⁶.
 Gaudentes abeunt sese vicisse putantes,
 Sed potius victos rerum docet exitus ipsos.
 Nil nocuere quidem tanto sub turbine⁷ Mammem,
 Se vero aeternis damnarunt crimine poenis.
 Post modicum Mammes, ut facta silentia circum⁸
 Sensit, ab aggesto surgens inlaesus acervo,
 Discedit, laudes domino gratesque frequentans⁹.
- xxv. Pergenti sudum dimissa per aera¹⁰ venit
 Vox aiens: 'Ascende, virum sanctissime Mammes,
 Ianua te caeli paradisi et claustra patenti
 Excipiunt gremio¹¹, gaudet te Christus adire,
 Quamque tibi portat tandem meruisse coronam.
 Iam propera, sanctus quem flatus ubique gubernat,
 Angelicos cernes misso certamine¹² cives.'
 Hic dominum laudans orat mox talia Mammes:
 'Haec illis dimitte, precor, nec reddere iudex
 Quae fecere mihi, districto examine quaeras.
 Talia qui mandas, exaudi talia clemens
 Atque animam permittite meam cum pace reverti
 Ad requiem quandoque suam post proelia mundi.'
 Dixit et aetheriam conscendit spiritus aulam
 Liber¹³ in aeterno semper mansurus honore,
 At somnus sanctae conclusit lumina carnis.
 Semina quae lacrimis Mammes infusa serebat,
 Messuit hic fructu gaudens; qui flebat cundo,
 Fert veniens plenos laetus mercede manipulos¹⁴.
- xxvi. Iam quia Mammetis vitam finemque beati
 Deformi sermone licet, tamen ordine quodam
 Clausimus, ad laudis cumulum libet addere quaedam,
 Dona quibus domini, servi quoque facta fidelis
 Narrentur mercesque humili sit plena poetae
 Munere de proprio sacrae superaddere laudis.

[xxiv] 2 Sibila longa ciant cessa tum P 5 legendus P 16 ymbre G 11 eterno P || [xxv]
 10 Quæ fere P 13 prelia C 16 Ad P 19 manipulos P

1) *Georg. I*, 109 per levia murmur | Saxa ciet. 2) *Aen. XI*, 632 legitque virum vir. 3) *Ib.*
 720 poenasque inimico ex sanguine sumit. 4) *Georg. III*, 43, *Aen. IV*, 569 rumpe moras. 5) *Ib.*
I, 150 saxa volant. 6) *Met. XV*, 592 aggeribus factis. 7) *Iuveni H. euang. IV*, 542 tanto sub
 turbine. 8) *Aen. XI*, 241 Tum facta silentia linguis. 9) *Iuveni Hist. euang. I*, 117 laudes grates-
 que frequentent. 10) *Aen. VIII*, 529 Per sudum. 11) *Ib. I*, 685 te gremio accipiet; cf. *Met. XV*, 583.
 12) *Aen. V*, 286 misso certamine. 13) *Iuveni H. euang. II*, 196 aetheriam liber conscendet in aulam.
 14) *Psalm.* 125,5 Qui seminant in lacrimis, in exultatione metent. 6 Euntes ibant et flebant, mittentes semina
 sua. Venientes autem venient cum exultatione portantes manipulos suos; cf. *Sedul. C. P. I*, 349—352.

Quem non sanctorum Mammes pietate fideque.
 Moribus et signis, necnon certamine forti
 Acquiserat? sanctos cuius tibi priores
 10 Sancta repraesentat, cunctorum facta resignans.
 Simplicitas primi semper pastoris in illo,
 Longaevi pia vita¹ Enoch, perfectio Noe,
 Loth sacra sedulitas, Abraham credula virtus,
 Isaac cautela patris, benedictio Iacob,
 15 Consilium Ioseph, sancti sapientia Moysi,
 Gratia tum Samuhel, patientia fertilis Iob,
 Pax Idida magni, dilectio mutua David,
 Ardor apostolicus fervorque propheticus aeque,
 Quotque suum tenuere locum²; miracula vero
 20 Tam manifesta dedit, quam sunt duo lumina³ mundi.
 Ex quibus ad tanti laudem famamque patroni
 Quaedam pauca libet veterum componere gestis⁴,
 Ut liquido agnoscas cunctorum dote piorum
 Hunc nituisse virum. Prior in deserta vocatus
 25 Est populus legemque deo donante receptans
 Pellibus et tabulis tentoria sacra paravit:
 Sic Mammes deserta petens⁵ dum construit aedem,
 Donum euangelici meruit venerabile⁶ libri.
 Huic instar Salomonis amet quodecumque petendum,
 30 Caelitus annuitur. Mammem sacra dicta legentem
 Attonitae stupere⁷ ferae, mirabile dantes
 Doctore obsequium, Samsoni ex ore leonis
 Ut dulcedo data est⁸; propriis in moenibus hostes
 Helisei sectator alit; quod agrestia parent,
 35 Tam tritum est sanctis, ut non sit ferre necesse,
 Nec mirum, quod stulta magum sententia dixit,
 Belzebub dominum si gens Iudaea vocavit.
 Cumque tribus pueris mundi simul idola tempnens
 Clauditur ignicremis flamma fervente caminis⁹.
 40 Verbera cum Paulo tolerat¹⁰, sectatur utrosque
 In poenis, itidem vincens sectatur utrosque.
 Unguibus hic fossus, serris est tortus Esaias.
 Heliam corvi, Mammem pavere columbae¹¹.
 Ut Ionas coeto vivus sorbente repertus¹²,
 45 Sic Mammem servare ferae, non laedere possunt.
 Opprobrium Helisei geminis deletur ab ursis¹³.

9 tibi *ad marg.* legenti *G* 11 Simplitas *P* 16 samuel *C* 19 Quodque *C*, *ad marg.*
 req. quotque *G* 22 verum *ad marg.* pro verorum *G* 28 Munus euangelici *P* 33 moenibus *P*
 34 Helysei *G* aliquod agrestia *C* 35 tam *C* 37 figons *P* 38 temmens *G* 43 Helyam *G*
 46 Obprobrium helysei *G*

1) *Fast. VI*, 590 pia vita. 2) *Aen. V*, 258 qui deinde locum tenuit. 3) *Georg. I*, 5 clarissima mundi | lumina. 4) *Georg. IV*, 176 parva licet componere magnis. 5) *Ecl. VI*, 80 deserta petiverit.
 6) *Aen. VI*, 408 venerabile donum. 7) *Georg. II*, 508 Hic stupet attonitus; *cf. p.* 279 v. 20. 8) *Iud. 14*, 8.
 9) *Sedul. C. Pasch. I*, 189 restincta est flamma camini. 10) 2 *Cor. 11*, 25. 11) 3 *Reg. 17*, 6; *Sedul. C. Pasch. I*, 154 Heliam corvi quondam pavere ministri. 12) *Ion. 2*, 1; *Sedul. C. Pasch. I*, 176 Ionas ... ceto sorbente voratus 13) 4 *Reg. 2*, 24.

Et leo Mammetis stravit saevissimus hostes.
 Ut bruti dominus linguam reseravit aselli,
 Ne populi exitium vates tractaret iniquus.
 50 Humana sic voce¹ leo Mammetis honorem
 Praedicat, ut tali saltim doctore cruentus
 Resipiat iudex. Lapidum quoque grandine pressus
 Cum Paulo Stephanoque deum pro talibus orat,
 Exemplum morientis habens in corpore Iesu.
 55 His aliisque dei clarissima dona ministrans²
 Ad regnum caeli sanctis per saecula paratum
 Omnibus, aeterna tandem pietate vocatus
 Pace dei fruitur summa, sine fine beatus.
 Illic, sancte, tui, Mammes, memor esto poetae,
 60 Augia quem felix Strabonem nomine nutrit³.

EXPLICIT PASSIO SANCTI MAMMAE MARTYRIS.

IN NATALEM SANCTI MAMMETIS YMNUS EIUSDEM STRABONIS.

1. Laudem beati martyris ad trinitatis gloriam sanctae canamus supplices, quae dat coronam testibus. 2. Adversa mundi pertulit, calcavit eius prospera, Mammes tonanti reddidit quod pro reis hic passus est. 3. Virtute, vita, moribus, sermone iucundissimus, in caritatis gratia semper manens ditissimus. 4. Spernens opes cum casibus mundi, supernis institit, liber caducis exiit nil ambiens ex infimis. 5. Mitis domans immitia, illisque promens mystica, vivebat inter bestias, quo cive gaudent angeli. 6. Adiutus armis spiritus vicit furores principum, saevi draconis conterens sacris caput⁴ conatibus.	7. Magni favor praeconii debetur isti martyri, cui Christus esset vivere, lucrum resolvi maximum. 8. Mansit fides in pectore, spes mente felix integra, his maior illum caritas intus foris possederat. 9. Exultet omnis supplicum coetus sereno gaudio huius patris suffragia pronis rogando cordibus. 10. Te, martyr, ergo quaesumus, Mammes, fave poscentibus, sacro precatu protege, quos instruis certamine. 11. Impende curam dapsilis, aufer malum placabilis, confer boni solatia vitae parando praemia. 12. Sit trinitati gloria, virtus, honor per saecula, quae nos beatis martyrum semper iuuet suffragiis. amen.

52 Desipiat CP, corr. ad marg. Resipiat G mammetis (martyris om.) C, Finit uita sancti mamme
 monachi P || Ymnus in natale eiusdem C 5,2 promans corr. mens G 11,1 Impende C
 11,3 solacia C 12,4 iuuat G

1) Amor. II, 6, 37; Met. V, 563 vox humana. 2) Aen. VIII, 181 Dona . . . ministrant.
 3) Strabonem hoc carmen priusquam ad Fuldam monasterium accesserit condidisse credo. 4) Gen. 3, 15
 ipsa conteret caput tuum.

II.

VERSUS STRABI DE BEATI BLAITHMAIC VITA ET FINE.

Si tantam meruere suo pro carmine famam,
 Qui scelerosorum mores et facta tulerunt¹
 Laudibus² in caelum, perfusi daemonis arte
 Frivola nectentes hominum³ monumenta malorum:
 5 Cur non liberius sanctorum facta canamus⁴?
 Quos placuisse deo nobis miracula produnt,
 Quae fidei virtute gerunt per munera Christi.
 Nam scriptura canit, domino spondente⁵, pusillis:
 'Os aperire tuum studeas, ego verba ministro.'
 10 Quapropter, venerande pater⁶, carissime Felix⁷,
 Praeceptis parere tuis⁸ ex corde paratus,
 Strabus ego, misit quem terra Alamannica natu,
 Scribere disposui de vita et fine beati
 Blaithmaic, genuit quem⁹ dives Hibernia mundo,
 15 Martyriique sequens misit perfectio caelo,
 Ipsius ut meritis veniam per saecula capessam.
 Regali de stirpe satus summumque decorem
 Nobilitatis habens florebat regius heres,
 Iste dei sanctus, vitam ducendo¹⁰ pudicam:
 20 Quodque solet raro factum et non saepe videri:
 Quanto maior erat, tanto deiectione ibat¹¹,
 Spes patriae, fortuna patris, rex ille futurus,
 Iudicio iustus, prudens et corpore castus,
 Sobrius, ornatus, iocundus, cautus, honestus.
 25 Nobilis in genere egregio, generosior actu¹²,
 Obsequio locuples, melius virtutibus auctus,
 Tractabat laicus quod clericus efficiebat,
 Cuius honorandum nomen sermone Latino
 'Puleher natus' adest meritoque probabilis illo
 30 Nomine dignus¹³ erat, patrem qui cunctipotentem
 Elegit pulchroque deum quaesivit amore.
 Sordebant terrena animo divina petenti
 Secretumque latens in solo pectore mansit,
 Donec ad effectum processit sancta voluntas.

[1] Strabi *om. G p. 52* 3 daemonis *S* 19 uicam *G* 29 Pulker *G* Blaith iucundum
 Maic vero similem scotice significant *manus rec. ad marg. S*

1) *Cf. Sedulii Carm. Pasch. I, 1—10; Iuveni Hist. euangel. Praef. v. 15. 16* Quod si tam longam
 meruerunt carmina famam, | Quae veterum gestis hominum merdacia nectunt etc. 2) *Aen. I, 625*
 insigni laude ferebat. 3) *Iuveni H. euang. III, 7* cooperti daemonis arte | Sunt homines. 4) *Fast.*
VI, 3 Facta canam. 5) *Psalm. 80, 11* Dilata os tuum et implebo illud. 6) *Aen. IX, 276*
 venerande puer. 7) *Necrol. Augiense* Kal. Oct. Felix presbyter. 8) *Aen. II, 607* neu praeeptis
 parere recusa. 9) *Ib. V, 38* mater | Quem genuit. 10) *Met. XI, 702* vitam ducere. 11) *Met.*
XIII, 367 quanto dux . . maior; *Aen. VIII, 162* sed cunctis altior ibat; *cf. Sedul. C. Pasch. III, 323.*
 12) *Aen. VII, 556* Egregium Veneris genus; *Met. XIII, 148* generosior ortu. 13) *Trist. V, 7, 45* hoc nomine
 digni. *Hibernis nunc 'brah' sive 'braa' pulchrum sonat, 'mac' filium BOLL. (Acta SS. Ianuar. II, 238).*

35 Coenobium furtim quoddam sine teste petebat.
 Quique fuit pridem patriae per regmina princeps.
 Nomine pro Christi est factus tunc verna minoris:
 Fascibus in mediis¹ qui quondam terruit omnes,
 Omnibus amissis sibimet sine milite servit.
 40 Fama ut forte volans² patris pervenit ad aures³,
 Hinc stupor atque dolor mentem cinxere parentis,
 Subtractum dolet heredem mittitque senatum,
 Agmina, praetores, populum, praecepta, maniplos:
 Duxque comesque ibant⁴, properanter episcopus asstat,
 45 Abbatumque cohors, vicini carne propinqui
 Hoc solum nitente manu, si qualibet arte
 Efficerent reducem vitata pericula⁵ mentem
 Corde subire alio. Ó talis, quam caeca voluntas!
 Ille procellarum se vix de gurgite dempsit
 50 Quaesitoque diu titubans stetit anchora portu⁶.
 Nondum curarum potuit laxasse rudentes⁷,
 Nec terra fixisse pedem⁸, cum concita ventis⁹
 Aura pharetratis impegit ab equore puppim¹⁰,
 Vique sua tremulam dissolveret unda carinam¹¹,
 55 Ni regeret proram, qui saecula cuncta gubernat.
 Mox miro a cunctis semper complexus amore¹²,
 Cunctorum studuit fieri dicique minister.
 Mente humilis¹³, linguae custos et norma bonorum,
 Verba dei capiens sitiendi corde libenter,
 60 Discendis studiosa gerens praecordia libris,
 Perdidicit divina animo documenta sagaci,
 Sicque vicens doctrinarum morumque nitore
 Agmina multorum rexit veneranda virorum,
 Exemplis sua dicta probans¹⁴, vanosque favores
 65 Pro nihilo ducens, cui laus et gloria solum
 Christus erat, Christus sermo, Christus documentum;
 Pax, clipeus, lorica, preces, patientia, bellum,
 Mucro dei verbum, spes et dilectio totum;
 Nulli detraxit, nulli convitia struxit:
 70 Singula quid fari¹⁵ per singula verba¹⁶ necesse est?
 Cum quicquid legitur virtutum rite teneret,
 Et quicquid vitii monstrat scriptura caveret,
 Omnibus existens feliciter omnia factus,

40 Fama ut fama *GS*, forte *corr. Camisius* 54 tremulum *GS* unde *G* 67 clypeus *G*
 72 uicii *S*

- 1) *Prudent. Perist. III*, 65 fascibus . . . in mediis. 2) *Aen. XI*, 139 Et iam fama volans.
 3) *Met. V*, 256 Fama . . . nostras pervenit ad aures; *Aen. II*, 81. 4) *Trist. I*, 10, 10, *Ex Ponto IV*, 12, 23
 duxque comesque; *Aen. XI*, 33, *VIII*, 466 illi comes ibat. 5) *Met. IV*, 130 vitarit . . . pericula.
 6) *Venanti V. S. Martini III*, 1 fixa stetit anchora terris. 7) *Aen. III*, 267 iubet laxare rudentes.
 8) *Met. XIII*, 541 figit modo lumina terra. 9) *Trist. I*, 10, 11 iniquis concita ventis | Aequora.
 10) *Sedul. C. Pasch. III*, 224 iactabant aequora puppim. 11) *Georg. I*, 360 male temperat unda
 carinis. 12) *Ex Ponto III*, 2, 95 Mirus amor. 13) *Prudent. Psych.* 199 Mens humilis. 14) *Met.*
IV, 42 Dicta probant. 15) *Am. I*, 5, 23 Singula quid referam? 16) *Aen. III*, 348 verba inter singula.

Ut cunctos faceret Christo sua lucra referre¹,
 75 Utilis et prudens servus per ovilia Christi.
 Tempore qui certo² mensuram farris opimi
 Conservis tribuens radiavit ubique fidelis.

Utque nihil meriti, nihil et probitatis abesset,
 Martyrii palmam quaesivit mente benigna³.
 80 Saepius hac causa peregrinas viscere terras⁴
 Nisus, ab incepto populo retrahente quievit,
 Unde animo sedit⁵ fugitivo calle parumper
 Optatam temptare viam⁶: cum discipulorum
 Agmine non multo, preciosa monilia secum
 85 Virtutum sub mole gerens, ruptisque tenebris
 Nocte fugam capiens properanter abire⁷ parabat.
 Ecce superveniens fugitivis turba sequentum
 Ad caulas capto retrahit pastore bidentes.

Hoc quoque non taceam, sanctus quod spiritus illi
 90 More prophetarum rerum secreta ferebat.
 Nam dum fama patrem longe lateque beati
 Ipsius ad superos vita fugiente⁸ volasse
 Proderet, exposuit non esse, sed esse futurum
 Post modicum tempus, sancto spiramine doctus.

95 Insula Pictorum quaedam monstratur in oris
 Fluctivago suspensa salo⁹, cognominis Eo,
 Qua sanctus domini requiescit carne Columba.
 Hanc petiit voto¹⁰ patiendi stigmata Christi:
 Illie namque frequens pagana caterva Danorum
 100 Adventare solet, furiis armata malignis.
 Sed sanctus domini tales temptare leones
 Disponens animo, vana formidine¹¹ mentem
 Exiit¹² et clipeo fidei galeaque salutis
 Munitus¹³ hominum non horruit arma malorum,
 105 Qui cum doctiloquo potuit cecinisse propheta¹⁴:
 'Est deus adiutor mihimet, timor improbus absit'¹⁵.
 Iam quoque doctus erat per publica bella ministros
 Temnere daemonicos, ipsum qui rite tyrannum
 Straverat, et cunctis solus superavit in armis.

110 Tempus erat, quo¹⁶ magna dei clementia servum

79 merito *corr.* mente *S* 81 Nisu *G* quievit *G S* 95 pictorum *superscr.* scotorum *S*,
manus rec. addit Ionam insulam intelligit 103 clypeo *G* 108 daemonicos *G S*

1) 1 *Cor.* 9, 19 Omnium me servum feci, ut plures lucrificarem. 22 Omnia omnibus factus sum, ut omnes facerem salvos. 2) *Ev. Ponto IV*, 11, 17 Temporis . . . certi. 3) *Aen. I*, 304 mentemque benignam. 4) *Mct. III*, 24 peregrinaeque . . . terrae. 5) *Aen. II*, 660 Et sedet hoc animo. 6) *Aen. VIII*, 113 Ignotas temptare vias? *Sedulii C. Pasch. II*, 91 Optatam tenere viam. 7) *Aen. IV*, 281 Ardet abire fuga. 8) *Ib. XI*, 831 Vitaque . . . fugit: *Georg. IV*, 526 anima fugiente. 9) *Venanti Fort. V. Martini IV*, 1 Post mare fluctivagum; *Aen. VII*, 810 fluctu suspensa. 10) *Aen. XII*, 259 votis . . . petivi. 11) *Aen. X*, 631 formidine falsa. 12) *Aen. IV*, 319 exue mentem. 13) *Eph.* 6, 16 sumentes scutum fidei . . . 17 et galeam salutis assume. 14) *Psalu.* 117, 6 Dominus mihi adiutor: non timebo quid faciat mihi homo. 15) *Aen. XI*, 14 timor omnis abesto. 16) *Aen. II*, 268 Tempus erat, quo.

Consociare suum nitidis super astra manipulis
 Disposuit, certamque bono conferre coronam
 Victori, cum sancta viri mens praescia rerum ¹
 Venturos properare lupos, ut membra piarum
 115 Dividerent ovium, sensu praenosceret alto.
 'Vos', ait, 'ó socii, vobiscum mente sagaci ²
 Quaerite ³, si poenas Christi pro nomine vobis
 Sit tolerare animus ⁴ mecum: quicumque potestis
 Expectare, precor sensus armare viriles.
 120 At quibus infirmi pavitant penetrabilia cordis ⁵,
 Ecce fugam celerent ⁶, ut parta pericula vitent ⁷,
 Ad meliora suos armantes vota lacertos.
 Proxima stat nobis certae temptatio mortis ⁸,
 Firma fides vigilet rebus suspensa futuris,
 125 Cauta minus fortes servet tutela fugarum ⁹.
 His dictis compuncta cohors, quod posse videbat,
 Hoc animo statuit, quidam sub pectore firmo ¹⁰,
 Sacrilegas spectare manus ¹¹ gladioque furenti
 Supposuisse caput ¹² gaudebant mente serena.
 130 Ast alii, quibus hoc nondum fiducia mentis ¹³
 Persuasit, per nota fugam loca ¹⁴ calle capessunt.
 Aurea discutiens tenebras ¹⁵ Aurora madentes
 Claruit et nitidus pulchro sol orbe refulsit ¹⁶,
 Cum sacer hic doctor missarum sancta celebrans
 135 Officia ante sacram vitulus stetit integer aram ¹⁷,
 Hostia grata deo mucrone litanda minaci.
 Cetera turba iacet ¹⁸ lacrimis precibusque tonanti
 Commendans animas de pondere carnis ituras ¹⁹.
 Ecce furens maledicta cohors per aperta ruebat
 140 Tecta ²⁰ viris minitendo pericula saeva ²¹ beatis,
 Et reliquis rabida sociis feritate peremptis,
 Ad sanctum venere patrem, preciosa metalla
 Reddere cogentes, quis sancti sancta Columbae
 Ossa iacent, quam quippe suis de sedibus arcam
 145 Tollentes tumulo terra posuere ²² cavato,
 Cespitem sub denso gnari iam pestis iniquae.
 Hanc praedam cupiere Dani, sed sanctus inermi

114 membra S 119 Expectate G 126 Ille G 128 que om. G 131 capessunt G

1) *Aen. VI*, 66 Praescia venturi; *Iuveni H. euang. I*, 191 praescia rerum | Virtus. 2) *Karol. M. et Leo* 54 mente sagaci. 3) *Ex Ponto I*, 5, 30 Et tecum quaero. 4) *Aen. IV*, 639 Perficere est animus. 5) *Iuveni H. euang. IV*, 1 saevi penetrabilia cordis; *Prudent. Ham.* 542 cordis penetrabilia. 6) *Aen. I*, 357, *III*, 666, *IX*, 378 celerare fugam. 7) *Cf. p.* 298 v. 47. 8) *Aen. II*, 62 certae . . . morti. 9) *Georg. IV*, 111 servet tutela Priapi. 10) *Aen. VI*, 261 nunc pectore firmo. 11) *Fast. III*, 700 Sacrilegae . . . manus. 12) *Trist. III*, 12, 48 Triste caput pedibus supposuisse. 13) *Art. Am. I*, 269 menti veniat fiducia. 14) *Ex Ponto I*, 2, 78 loca nota. 15) *Prudent. Perist. XIII*, 26 Discutit et tenebras. 16) *Met. XIV*, 33, *Trist. II*, 5, 55 nitidi Solis; *Art. Am. II*, 722 sol . . . refulget. 17) *Georg. II*, 395 stabit sacer hircus ad aram; *III*, 486 stans hostia ad aram. 18) *Ep. XIV*, 2 Cetera . . . turba iacet. 19) *Aen. VI*, 680 animas superumque ad lumen ituras. 20) *Art. Am. II*, 245 per praeceps tecto delabere aperto. 21) *Ov. Ep. XIX*, 175 saeva pericula vitae. 22) *Met. VIII*, 236² tumulo ponentem; *Ep. VIII*, 119 ossa . . . | . . . sub tumulo . . . iacent.

Restitit¹ ille manu, firmo conamine mentis
 Contra stare aciem pugnamque lacescere² doctus,
 150 Cedere dissuetus tibi talia, barbare, dicta
 Ingerit³: 'Ignoro penitus quod quaeritis, aurum
 Quo sit humi positum⁴, tectum quibus atque latebris.
 Quod si scire mihi, Christo admittente, liceret,
 Numquam nostra tuis hoc auribus ora referrent⁵.
 155 Barbare, duc gladios, capulum cape, iamque trucida:
 Auxilio, deus alme, humilem conmento tuo me.⁶
 Hinc pia truncatis discerpitur hostia membris⁶,
 Quodque ferox miles censu pensare nequibat,
 Rimari in gelidis coepit per vulnera fibris.
 160 Nec mirum⁷, nam semper erant, semperque resurgunt,
 Quos furor in famulos domini malus excitet omnes.
 Ut quod pro cunctis Christi censura peregit,
 Cuncti hoc pro Christo faciant licet impare facto.
 Ille igitur Christi factus pro nomine martyr⁸,
 165 Testis, fert ut fama⁹, loco requiescit eodem,
 Multa ubi pro meritis dantur miracula sanctis,
 Qua colitur dominus digno veneranter honore¹⁰
 Cum sanctis, quorum meritis mea crimina solvi¹¹
 Credo, quibus laudum supplex donaria misi¹².
 170 Nil negat his Christus, cui maxima lucra tulerunt,
 Qui cum patre pio, sanctoque in saecula flatu
 Regnat et aeterno pollet sine fine decore.

EXPLICIUNT VERSUS STRABI DE VITA ET FINE BLAITHMAIC.

III.

VISIO WETTINI WALAHFRIDI.

DOMINO PATRI VEREQUE FELICI ET^a PURISSIMA SINCERITATE
 VENERANDO GRIMALDO^b CAPELLANO^c STRABUS^d WALAHFRIDUS^e
 AETERNAE BEATITUDINIS IN SALVATORE MUNDI SALUTEM.

Ex quo, pater beatissime, familiari quadam^f pietate exiguitatem^g meam dignati
 estis agnoscere^h, seduloⁱ tenaci^k memoria amplexabar, cuius^l praesentiam summo

148 ille *add. Hanck* 151 Igerit *G* ignore *G S* 157 membris *S* Expliciunt — blaithmaic *om. G*
 [III] Incipit prologus Strabi Walahfridi *R*, Incipiunt visiones Wettini a Walahfrido editae. Incipit
 prologus *O*, Incipit prologus Walahfridi ad Grimaldum de visione Wettini] Prologus sequentis operis praefatio et
 caput compositionis quod aliter dicitur prohemium *M*, *sine titulo BGV* ^a ac *R O*, ac ac *M* ^b Grimolto *D*,
 Grimolto *B*, Grimolto *O* ^c capellano *D*, capellando *V* ^d Strab *R* ^e Walahfridus *R*,
 Walahfridus *V* ^f quadam]cum *R* ^g id est utilitatem *superser. R* ^h cognoscere *R* ⁱ sedulo]
 id est (*om. O*) assidue *RO* ^k id est (*om. O*) firma *R O* ^l id est tuam *R*

1) *Aen. II*, 67 incermis | Constitit. 2) *Aen. V*, 429 pugnamque lacescunt. 3) *Iuveni II*.
cuang. III, 452 ingressit iustissima servo | Dicta; 459 Talia dicta. 4) *Met. III*, 420 Spectat humi
 positus. 5) *Aen. IV*, 329 ore referret. 6) *Met. XI*, 559 membra . . | Trunca. 7) *Cir.* 429 nec
 mirum. 8) *Dani adiacentesque Britanniam insulam vexaverunt non semel. Hanc irruptionem*
contigisse puto anno 793, quo Lindisfurnensis ecclesia per eos destructa est; diem mortis 19. Ianuarii
signant recentiora martyrologia et Benedictinum. MAB. (cf. t. I, 234). 9) *Met. XII*, 197 ita fama
 ferebat. 10) *Georg. I*, 507 Dignus honos. 11) *Art. Am. II*, 371 crimine solvo. 12) *Venanti*
Vita Martini I, 18 donaria mittens.

ardore sitiēbam^a, sicut et hactenus^b ago. Licet^c enim^d longa telluris interiectae spatia sequestrent^e, vasti^f montium et^g saltuum dirimant anfractus^h ¹, animo tamen spiritaliⁱ igne^k aestuans, quamvis absens^l assidue vestros quasi quoddam speculum intueor obtutus^m. Denique iussu Adalgisi² venerandiⁿ patris in domino visionem Wettini propinqui vestri, quam^o beatus pater Heito urbanae^p facundiae mellifluis^q floribus adornans prosaicis verbis doctissime composuit^r, versibus exametris furtim exemplare^s coactus sum. Ideo nulli hoc ut placeat exhibeo^t, tantum illius voluntati satisfeci^u et maior erat^v oboedientia quam facultas^w. Sciebam etenim, quia^x qui spiritalibus^y viris^z obtemperat, numquam errat. Et si in pedum mensuris et synalipharum^a positione^b fefelli, contra nullum luctamen inibo, quia ad ramusculos^c spargendos^d non egi, sed potius ob propositi mei^e conservationem, quippe cui^f nec aetas ad talia competit^g ³, nec scientia suppetit^h. Scintilla quaedamⁱ inest et eget fomite. In hoc autem primitivo carmine^k nec tempus morosum^l ad cautelam concessum est^m nec proprii sermonis habui potestatem. Arbitror autem, quod si per campos darentur vagandi induciae, quivissem fortasse ramusculos aliquosⁿ decerpere, quibus mea rusticitas^o aliquantisper^p tegetetur. Unam itaque ob causam^q impossibilitatem^r superavit voluntas^s: comperimus etenim^t, quosdam esse, qui hoc nil^u amplius vanis^v somniis^w diiudicantes^x nec habere vel^y credere aut^z audire dignantur. Hanc autem praesumptionem^a ut audierint^b, turgentos^c assumunt in manus avidique^d vitia, quibus^e redundat^f, rimantes^g, velint nolint, ipsum quod oderunt^h invenientⁱ, dum quod^j sitiunt^k quaesierint^l. Compulsum^m tamenⁿ me sciant^o in hoc prorupisse et quasi stimulis^p plerumque impulsus scriptitasse. Sed propter amorem eius^q, qui haec vidit et ista^r fieri desideravit, et me haec^s fiducia animavit^t. Quapropter, beatissime^u pater, quaeso sanctitatem vestram, ut emendare dignemini quicquid in hoc pittatio^v censura vestra^w aptum correctioni vel a vero discordans^x deliberaverit^y. Necessesse enim^z est, ut Erlebal dum^a dominum^b ⁴ et Tattonem^c praeceptorem^d meum^e haec^f res non lateat, quia

^a siciebam] i. cupiebam *RO* ^b actenus] adhuc *R* ^c] quamvis *R* ^d aetiam *R* ^e] et quamvis *R*, scil. quemvis *O* ^f] id est (scil. *O*) magni *RO* ^g] licet *R* ^h amfractus *OB*,] id est ambitus *RO* ⁱ spiritali *RM*,] cum *R* ^k] scil. amoris *RO* ^l] scil. sim. *RO*, absens *om. M* ^m optutus *M*,] id est facies *R* ⁿ] ex *R*, iussi *V* ^o] scil. uisionem *R* ^p] id est egregie *RO* ^q] cum *RO*, mellus *V* ^r cumposuit *V* ^s explanare *R* ^t exhibeo *VM* ^u satisfeci *om. M* ^v errat *V* ^w] id est possibilitas *R* ^x *om. V*,] quod *R*, enim quia et qui *M* ^y spiritalibus *R*,] id est sanctis *O* ^z] id est sanctis hominibus *R* ^a sinalpharum *RVM*, synalipharum *B* ^b in *R* ^c ramusculos *conl. Canis*. ^d spargendo *V* ^e] id est oboedientiae meae *RO* ^f] id est mihi *RO* ^g] id est conuenit uel congruit *R*, id est congruit *O* ^h suppetit *V*, subpetit *M*,] habundat *R*, id est abundat *O* ⁱ quidam *B* ^k carmine primitiuo *RO* ^l] longum *R*, id est l. *O* ^m est *om. M* ⁿ aliquos ramusculos *R* ^o rusticitas *R*,] id est uilitas *RO* ^p] id est parumper *RO*, aliquantulum *add. R* ^q] ob conseruacionem (id est obseruacionem *O*) propositi mei *RO* ^r impossibilitatem *V*,] id est imperitiam meam *RO* ^s] scil. mea *RO* ^t Comperit etenim sumus *V* ^u nihil] id est hanc uisionem *O* ^v] quam *R* ^w sonus *B* ^x diiudicantes *V* ^y] nec *R* ^z] nec *R*, ne *O* ^a] id est ut (hanc uisionem *R*) hunc uisum cum uersibus scribere coactus (conatus *R*) sum *OR* ^b] participium *RO* ^c audidique *corr. audidique V* ^d] scil. uitiis *R* ^e] plenum est *R* ^f] id est quacrentes *RO* ^g] id est uisionem *RO* ^h inueniunt *V* ⁱ dumque *V* ^k] cupiunt *RO* ^l] id est uitia *RO* ^m] id est coactum *RO* ⁿ *om. R* ^o scient *V* ^p] cum *R*, scil. cum *O* ^q] id est (sc.) Wettini *RO* ^r iste *MOVB*] ioh. i (sic) Adalgis ut hanc uisionem cum uersibus scriberem *O* ^s hac *G*, haec me *O* ^t] id est confortauit *RO* ^u] *6 O* ^v pittacio *R*, pictatio *OM*, pictacio *V* ^w] id est iudicium uestrum *RO* ^x] *mksst hllflndk R* ^y] inuenit *ad marg. gflksqpt g* ; s ch. t *R* ^z] id est quia *O* ^a erbal dum (erbal dum *R*)] id est abbatem *RO*, erbal dum *MB*, oribaldum *V* ^b domnum *R* ^c tatto *B* ^d] id est magistrum *RO* ^e haec *V*

- 1) *Grimaldus tunc in palatio versatus sit oportet.* 2) *Inter monachos sub Erlebaldo abbate militantes occurrunt nobis* Tatto presbyter Adalgis presbyter, in *neerol. Aug.* Id. Nov. Adalgis presbyter.
3) *Suet. Aug.* c. 31 competeret aetas. 4) *abbatem Augiensem* (822—838). 5) *Cf. Ann. Alamann.*

fas non est monacho suum quicquam^a celare^b abbatem. Si itaque^c considerantes
nimiis nacti fuerint^d sordere mendaciis, statim pungent^e. non palpabunt et ut^f vereor^g.
qui paene octavum decimum iam annum transgē, dignis verberibus vapulabo. Optime
enim haec^h arte, sicut etⁱ aliis imbuti sunt^k, sed minus diligunt^l. Ideo defendere
dignemini^l vilitatem meam et huius scedulae infirma^m tueri. Quaedam etiam nomina
in contextu occultata, qui diligenter investigaverit, istisⁿ versibus impressa repperiet^o.
Bene valentem et Strabi memorem te deus omnipotens in aeterna felicitate conservare
dignetur, sanctissime pater, amen^o.

Christo, novum qui pascha mihi concedis agendum,
Suscipe dona precum laudisque salubria nostrae
Vota, voluntatem potius quam dona requirens.
Quantum posse dabis, tantum sum velle paratus,
5 Cum tua maiestas velle atque valere ministret.
Te precor, alme deus, pueriles dissicce ludos,
Et fermenta tui placida insere dogmatis, ut sit
Blanda mihi dulcisque patris sententia, cuius
Iussa sequor³, ne dorsa fero lacerare flagello⁴
10 Incipiat, carmenque animo reprobare citato.
Non aliunde quidem primum componere carmen⁵
Disposui, quam sancta sequens praecepta⁶ priorum,
Primitias deferre deo⁷, cui cordis in ara
Fertur adeps, sanctae cum laudis odore litatus.
15 Iesu Christe, crucis rogo per merita alma sacratae
Atque resurgentis per maxima festa leonis,

^a quicquid *R* ^b celara *V* ^c] id est ideo *RO* ^d] id est inuenerint *RO* ^e] scil. me *RO*
^f ut *om.* *V* ^g] timeo *RO* ^h hec *D* ⁱ et in *G* ^k] scil. Erhbaldus (Herbaldus *O*) abla et
Tatto praeceptor meus *RO* ^l dignemini *R* ^m] uitia *R* ⁿ in istis *R* ^o amen *om.* *V* Explicit
prologus (prologus *R*) *VOMDB* Strabi Walafridi (Walachfridi *R*) *V*. Incipiunt uersus sat docti pueri
Walachfridi *R*, Oratio Strabi Walafridi *DV*, Walafridi *M*, Walafridi *B*
1 pascha *R*,] Pascha transcensus hebreum est non grecum; transcensus uero idcirco dictus est, quia
Hebrei ab Egypto terram repromissionis transcenderent⁸ *M*. conconcedis *B* agendum] In hoc uersu patet
quod istud opus in paschali tempore scribere inchoauit *RO* 2 precum] scil. mearum *RO* nostra *V*
3 potius] qui *R* requirens] scil. qui es *O* 5 maiestas] potestas *R* uollo] uoluntatem *R* ualere]
possibilitatem *R* 6 alme] *o* *R* dissicce] id est aufer *RO*, puerilos dissuo ludos *V*, dissicce *M* 7 fermenta]
scil. auxilia *O*, auxilio gratia spiritus sancti *R* insere] i. e. inmitte mihi *RO* dogmatis *R* 8 patris] hoc (id)
est Adalgisi *RO* 9 saequor *V* ne] ut non *RO* maculare *V* 10 Incipiatque *V* carmenque] scil.
meum *R* citato] id est cito: participium pro nomine *RO* 12 Disposui] decreui *R* 13 cui] scil. deo *O*
14 adeps] scil. pinguedo *RO* 15 alta *R* sacratae] id est sacrae *RO* 16 leonis] i. e. Christi *RM O*

*contin. Augiens. (SS. I, 50) 847: Tatto et Erhbaldus obierunt; Necrol. Aug. (Mittheil. der Züricher
antiq. Ges. VI, 57) XIII Kal. Apr. Tatto. Grimaltus Tatlogue a. 817 ad synodum Aquensem ex monasterio
missi de regula S. Benedicti ad Regimbertum retulerunt (Baluzii Capitul. reg. Franc. II, 1382; Pez Thesaur.
VI, 75). De libris, quos Tatto et Crimolt eidem condonauerunt cf. Catalogum ap. Neugart Episcopat.
Constantiens. I, 550, Gallus Oheims Chronik c. 82, ed. Barack p. 51.*

1) Nimirum *pocsim*. Huc spectare videntur ipsius Walafridi uersus ad Sigimarium abbatem:
Sunt mihi namque patres celeberrima iura tenentes, | Talia curantes non recitare metra. *MAB*.
2) Scil. *initialibus quorundam uersuum litteris MAB*. 3) *Aen. IV, 538* Iussa sequar? 4) *Venanti
V. S. Martini III, 137* lacerantque flagello. 5) *Ex Ponto IV, 16, 22* Carmina . . . composuisse.
6) *Georg. IV, 448* Deum praecepta secuti; *Aen. VI, 236* exsequitur praecepta. 7) *Gen. 4, 4; Fast.
III, 730* Primitias magno seposuisse Iovi. 8) *Isid. Etym. VI, 17, 11*.

Cuius adest hodie festum venerabile cunctis,
 Ut me digneris vitis mundare nefandis,
 Ne quod voce probo, hoc nostro damnetur in actu.
 20 Quid loquar¹ ulterius? mundi miserere, redemptor,
 Perque potestatis numen succurre, triformis².

Rhenus³ ab Ausoniis quo ducitur Alpibus, aequor
 Miscet, in occiduis diffusus partibus, ingens.
 Illius in medio suspenditur insula fluctu⁴,
 25 Augia nomen habens⁵, iacet hanc Germania circa.
 Haec solet egregias monachorum gignere turmas⁶.
 Primus in hac sanctus construxit moenia praesul
 Pirminius ternisque gregem protexerat annis.
 Huius quisque velit sanctam cognoscere vitam,
 30 Ipsa sepulchra petat, satis ipse probabit in Hornbach⁷.
 Postea septenis praesedit cursibus Eto⁸;
 Tum sequitur binis laudandus Geba sacerdos⁹.
 Bina Ermenfredus tum lustra peregerat abba,
 Sidonius ternis denisque ibi praefuit annis;
 35 Vicenos binosque receperat inde Iohannes¹⁰.

17 Cuius] sc. leonis *O* cunctis] *D*, cunctis] scil. hominibus *O* 18 nefandis] scil. a *RO* 19 promo
corr. bo *G*, probo] scil. dico *RO* damnetur] culpetur *R*, dampnatur *M* 20 loquor] *M* redemptor] *R*
 21 potestatis] unitatis] *R* nomen] *V* succurre] *D*, succurre] adiuvata] *R* triformis] scil. tu] *O*, nominatius
 personaliter] *RO* 22 Versus eiusdem de monasterii sui patribus (patris] *V*) *antecedunt in VBOR* Rhenus] *VR*.]
 Rhenus fluvius a Rodoni societate fertur uocatus, quoniam cum eodem ex una prouintia oritur. Est autem Germanie
 fluvius inter tres Europe maximus fluvius comparatur, qui iugo Alpium usque in Oceani profunda cursus suos
 dirigens Romani memorandus aduersus feras gentes muros imperii continet¹¹ *M* ausionis] *V* quo] aduerbium loci] *R*
 ad locum] *O* aequor] scil. pontum] *RO* 23 diffus] *B*, diffusus] dilatatus] *R* ingens] ingentem] pontum] *R*,
 i. e. ingentem] *O* 24 Illius] scil. aequoris] *RO* fluctus] *V* 25 iacet] a] *V*, hanc] scil. insulam] *RO* circum] *O*
 26 Haec] insula] *R* egregias] *R* turmas] uel turbas] *R* 27 haec] insula] *R* 28 Pirminius] *V* 29 Cuius] *R*
 30 sepulchra] *R* Hornbach] *R*, hornabac] *corr.* hornabac] *V*, hornbah] *O* 31 Postea] aduerbium ordinis] *RO*
 etto] proprium nomen] *R*, eco] *V* 32 Tum] aduerbium ordinis] *RO*, Dum] *M* laudandus] dignus ut
 laudetur] *R* geba] proprium] *R* sacerdos] presbiter] *RO*, Sacerdotes dicti eo quod sacrum dant cultibus diuinis
 id est sacrificium. Sacer sanctus, consecratus, religiosus, pudicus. Sacerdos nomen compositum ex greco et
 latino, quasi sacrum dans: sicut enim rex a regendo, ita sacerdos a sanctificando uocatus est, consecrat enim
 et sanctificat¹² *M* 33 ermanfredus] *M* dum] *O* lustra] id est decem annis, nam in uno quoque
 lustro] *V* anni sunt, in duobus uero decem] *RO* abba] *ad marg.* Abba id est pater, syrum est¹³ *M* 34 Sidonius]
 proprium] *R*, sydonius] *B* 35 binosque] duosque] *R* inde] aduerbium ordinis] *R*

1) *Ecl. VI*, 74 Quid loquar. 2) *Prudent. Psych. praef.* 45 triformis . . trinitas. 3) *Cf.*
epistolam a Walahfrido ad Gregorium IV papam datam (Rozière Recueil des form. p. 1021) Igitur
 Rhenus ab Alpibus Eois occidentem versus nimio currens fragore eundem loci habitum per mare
 undisonum circumluens insulam omni ornatu novorum aedificiorum comptam mediam reddit. Fons
 autem praedictus in visu coepta via percurrens mare quod dicitur Orcarium inluit. 4) *Cf. p.* 299
V. Blathmaic v. 95—96. 5) *Met. I*, 169 Lactea nomen habet. 6) *Cf. Walahfridi epistolam:* Locus
 etiam iste . . principatum per has partes terrae obtinet; sanctae Mariae semper virgini Petroque
 principi apostolorum consecratus regularis vitae normam ducentium partem non minimam conglomerat.
 quorum spiritalis doctrinae cumulus totum quoque vicinatum circum-uaque nostrum (*corr. ris*) doctrinis
 longissimis (*corr. me*) pascit. 7) *V. S. Pirminii c. 20 (Monc Quellensamml. I, 36):* In Hornbacheusi
 coenobio IV die Nonarum Novembrium depositio est S. Pirminii episcopi, ubi per illius merita sancta
 experiuntur infirmi multa beneficia. 8) *Herimann. Chron. a. 727, 732, 734 (SS. V, 98); Catalog.*
abbat. Augiens. (SS. XIII, 331). 9) *Ib.* 736 defuncto post II annos Keba. 10) *Ib.* 746, 759
 Iohannes, Augiensis item monachus . . praefuit annis XXI . . 11) *Isid. Etym. XIII*, 21, 30. 12) *Isid.*
Etym. VII, 12, 17. 13) *Isid. Etym. VII*, 13, 5.

Quinque Petrus sortitur item venerabilis annos ¹,
Quattuor inde tulit Waldonis lustra potestas.

Tempore sub quorum iuuenis velut aurea surgit
Stella, tenebrosum citius vulganda per orbem ²,
40 Coenobium quinquennis enim Insulanense petiuit.
Nec latet urbs homines in vertice structa levato ³,
Sed neque testa subit modium. Per regna volando
Tanti fama viri regales verberat aures ⁴,
Post rapitur non sponte foras de carcere caro,
45 Et qui liber erat, fit libertate soluta
Pastor ovile ⁵ tuens, cuius pars magna ⁶ profanis
Actibus insistens Christi de calle viavit.
Provida quippe dei talem sapientia patrem
Constituit, qui cuncta sacris sub legibus arcens
50 Rure tenus destructa novat, geminamque ruinam
Elevat, inque dei varium transmutat honorem,
Interiora medens atque exteriora reformans.
Cuius ad ingenium nullus mihi sermo redundat
Narrandum, quoniam specialis in orbe refulsit ⁷
55 Doctor, in incultis iaciens sacra semina ⁸ sulcis,
Largus in auxilio, vita probus, aptus amori,
Iustus in arbitrio, arte sagax, perfectior actu:
Quid moror ⁹ ista canens, cum possim iure fateri
Me nescire alium, qui compensetur ad istum.
60 Cogitur interea monachorum pastor haberi ¹⁰,
Discipulus dudum disponitur ipse magister;
Carceris ipse fuit custos, quo saepe cupivit
Finitimum expectare diem, tum morte revicta

36 sortitur] per sortem R 37 Quattuor DRM tulit] i. e. habuit RO lustra] XX annos RM
39 vulganda] ut vulgaretur R 40 Coenobium R quinquennis] scil. ille V annos habens RO insulanense V
41 homines] accusatiuus RO uertice] id est in monte RO structa] con- O levato] id est alto RO 42 testa]
i. e. lucerna RO 43 uberat D 44 caro] id est dilecto O 45 Ut R 46 Pastor] Basiliensis ciuitatis
episcopus constituitur RO cuius] scil. ouilis RO profanis] id est illicitis O 48 Prouida] porro uidens RO
49 arcens] constringens R 50 Rure tenus] usque ad rura RO nouat] id est re- O geminamque B, [animae et
corporis O 52 Intercora corr. iora V 55 Doctus GDVB in incunctis B sulcis] frrxu R 56 auxilia V
uita] ablatiuus R probus] bonus R amori] amabilis erat uel ut amaretur R, ut ametur, id est amabilis erat O
57 arbitrio] i. e. in iudicio RO sagax] clemis O aste corr. arte V perfectior] id est perfectus RO
comparatiuus pro positio R 59 compensetur] i. e. comparetur RO 60 pastor] dum Basiliensis ciuitatis
episcopatu usus est, Augensium (Augensium O) monachorum abbas (feri O) constituitur RO 61 Discipulis R]
id est qui dudum (dum R) erat (fuit O) discipulus RO disponitur] i. e. ordinatur RO 62 Carcere V, Carceris]
i. e. Augensis (Augensis O) insulae RO custos] i. e. abbas RO quo] scil. in ipso carcere R, i. e. in quo
i. e. carcere O 63 Finitimum] i. e. diem mortis RO spectare R tum] deinde R

1) Herim. 781 Petrus Augiae abbas annos V; 786. 2) Aen. I, 457 Fama totum vulgata per orbem;
Met. V, 481 latum vulgata per orbem. 3) Matth. 5, 14 Non potest civitas abscondi supra montem posita.
15 neque accendunt lucernam et ponunt eam sub modio: cf. p. 278 I, 21. 4) Aen. X, 510 fama mali
tanti; Iuueni H. euang. IV, 376 Marthae talis vox verberat aures. 5) Venanti C. III, 11, 3 pastor ovili.
6) Aen. II, 6 quorum pars magna fui. 7) Venant. C. VIII, 3, 285 speciale decus . . fulget; IV, 20, 2 fulsit
in orbe. 8) Iuueni H. euang. II, 802 Ille iacit . . bona semina ruri. 9) Met. XIII, 531, Fast.
III, 249 Quid moror. 10) Ann. Alamann., Weingart. 806 (SS. I. 49, 65) Hatto Waldoni successit:
Herimann. Chron. 806 Waldone abbate ad regendum S. Dionysii coenobium transposito.

Perpetuaque frui, Christo donante, corona.
 65 Vocibus in septem, si promat verba palatus,
 Non erit ulla tamen narrandi cuncta facultas,
 In quibus immensum perfecit ille laborem¹.
 Quicquid erat Christi per ovilia iure rogendum
 Fecit et assidua constanter pace salutem
 70 Christicolis statuit, regali munere fultus.
 Dirigiturque maris trans aequora vasta profundi²
 Graecorum ad proceres, scopulisque illisa carina³
 Fudit onus cunctumque virum, sed praesul ab undis
 Seque suosque manum domino praebente recepit.
 75 Nulla maris post haec rabidi discrimina passus,
 Sed potius recto cursu fatisque secundis
 Argivum responsa rato tulit⁴ ordine Francis.
 Denique longa tulit postquam fastidia⁵, coepit
 Mente sub obscura refugus tractare recessum
 80 Ordine de tanto, ne captus amore⁶ tenendi
 Linqueret aeternum, cui semper, munus, inhaesit.
 824 Anno igitur decimo Hludowici Caesaris, atque
 Bis cessere novem illius tunc ordinis anni,
 Sexaginta quoque aetatis iam tempora clausit,
 85 Morbus in exitium traxit loetale patronum.
 Ille dolor dilectus erat, carissima febris,
 Mors contempta, fugae haec occasio prima patebat.
 Venit adoptivum redeundi in carceris antrum⁷
 Tempus, ut alterius contemplans ora iubentis,
 90 Quod prius iniunxit, iam tunc servaret agendo.
 Solvitur ex onere atque sibi subiecta refutat,

64 que] et *O* frui] cupiuit *R* 65 promat] i. e. proferat *RO* uerba] mihi *R* palatus] gxpmp *R*
 66 facultas] possibilitas *R* 69 assidua] sc. cum *RO* pasce corr. pace *V* 70 regali] scil. a *O* fultus]
 adiutus *R* 71 Dirigiturque] mittitur *RM* que] et *O* 72 proceres] i. e. (ad) principes *ROM* scopulis-
 que] id est rupibus *RM* inlisa *V*, corr. illisa *G*, nisa *D*, illisa] i. e. impulsu *ROM* carina] uavis *M* 73 Fudit]
 eiecit uel emisit *RO* cunctumque] singularem numerum posuit pro plurali *RO* 74—77 om. *V*, qui ita pergit:

Caesareum retulit Francis sine (fraccissime *V*) pondere nomen⁸:

Non etenim sine consensu potuere Pelasgo

Nomine caesareo⁹, quoniam de gente latina

Argivum surrexit honor, cum pace potiri.

74 Neque corr. Seque *M* manum] auxilium *R*, presidium *M* 75 passus] est *R* 76 factisque *R*
 secundis] prosperis *RO* 77 Argivum] Graecorum, sincopa pro Argiuorum *RO* rato] recto *RM* tulit]
 re- *RO* 78 tulit] per- *O* caepit *R* 79 profugus *R* 80 Ordine] i. e. honore *RO* amore]
 in *R* 81 cuius *V*, cui] scil. eterno muneri *R* manus *D* 82 decimo] in *R* hludowici *RM* atque]
 scil. ut *O* 83 Bis] aduerbium ordinis *R* cesse illius *V* nouem] XVIII anni *R* ordinis] i. e. honoris *RO*
 84 Sexaginta] sexaginta habens annos *R* aetatis] scil. suae *RO* tempora] habuit *RO*, elusit *D*, clausit] finiuit *R*
 85 exitium] in periculum *RO* laetale *D*, loetale] mortale *R* 86 Ille malor *V* 87 contempta] scil.
 erat *RO* fuge] genitiuus *RO* patebat] scil. illi *RO* 88 ad optimum *V* 89 contemplans] considerans *R*
 ora] facies *RO* 90 iniunxit] scil. aliis *RO* 91 onore *V*, onere] i. e. a praesenti (praesentis *O*) seculi
 honore *RO* refutat] i. e. recusat *RO*

1) *Mel. I*, 728 inmenso . . . labori. 2) *Ann. Alam., Weingart.* 811 Haito episcopus super mare transiuit;
Ann. Ebnhardi 811, *Herimann. Chron.* 811 (SS. V, 102) . . . odoporicum suum scripsit; *Aen. II*, 780 vastum
 maris aequor. 3) *Georg. III*, 261 scopulis inlisa. 4) *Aen. XI*, 227 Legati responsa ferunt. 5) *Ecl.*
IV, 61 longa decem tulerunt fastidia menses. 6) *Aen. XII*, 392 captus amore. 7) *Cf. p.* 286 XV, 1.
 8) *Trist. V*, 7, 30 nomen . . . refert. 9) *Fast. I*, 282 Caesareoque . . . nomine; *Trist. IV*, 2, 9.

Perfruiturque quiete¹ silens feliciter exin².
 Fare, precor³, quicumque velis, quaesitor honoris,
 Quod tibi munus erit, cuius mala fama⁴ cerebrum
 95 Turbat et hanc famam dirissima poena sequetur.
 Conspicis ecce meum dulci rumore refertum
 Pro nihilo duxisse volans et inane favoris⁵
 Molle decus, multumque viris miserabile iustis.
 Ó ne magna dies damnans inhonoret, honores
 100 Spernite, per normamque sacri respiscite patris.
 Versibus in paucis Heitonis gesta parumper
 Depinxi, brevitatem tamen maiora potestis
 Nosse, sub invidia si mens non⁶ vestra gravatur.
 Musa soror, maiora refer celerique volatu
 105 Pange melos, laudisque facem generisque latebras,
 Cuius ab exortu Heitoni traditur heres.
 Est famosa tribus, quae legum docta per artes
 Promeruit primo populi sedisse senatu
 Iudicioque bonas iusto discernere leges:
 110 Illius e medio surgit generamine proles.
 Dicitur Erbalduus verso sermone 'vir audax'⁷.
 Post septem denosque petit venerabilis annos
 Insulanense salum, sociatur fratribus illis
 Atque magisterio Heitonis traditur almi.
 115 Quo monstrante sacris non parva ex parte libellis
 Imbuitur, variaeque vetant ne traderet artes⁸
 Septenas curae, antiqui quas auribus indunt
 Nobilium. Namque illa refert scriptura Iohannis⁹
 Ante retroque animalia sancta oculata fuisse.
 120 Sensus adest¹⁰: sic doctus homo ex ratione bifirmi

92 que] et *O* filens *V* 93 quaesitor] ó *O* 94 Quod] i. e. quale *RO* cuius] tui *RO* fama
 mala *D* cerebrum] i. e. mentem *RO* 95 famam] malam *RO* durissima *GMV* 96 meum] dilectum
 Heitonem *R* refertum] i. e. inpletum *RO* 97 nihili *GDMO*, nichili *B*, Quod pro nihili *V*, nihilo] pro causa
 nihili *R* duxisse] existimasse (extrema se *R*) habuisse *RO* furoris *corr.* favoris *O* 98 Male *V*
 iustus *V* 99 *O*] scil. cuncti *RO* dies] dies iudicii *RO* inhonoret] scil. nos *RO* honores] delicias *R*
 100 norman *V*, normamque] i. e. per exemplum *RO* respicito *V*, respiscite] xfrstfat exih *R* 101 haetonis *V*
 102 Depinxi] i. e. descripsi *RO* brevitatem] ex *OR* 104 Musa] Musam vocat more poetarum *RO*, a
 murmurando uel a sonando *M* refer] i. e. dic mihi *RO* celerique] i. e. veloci *O*, uelociter *R*
 105 facem] lumen et (id est lucem *O*) ostensionem *RO* 106 exortam *M*, exortu] a cuius prole uel nutu *R*,
 i. e. prole *O* hettoni *V* heres] id est successor *O* 107 que] scil. tribus *R* docti *V* artem *R* 108 primo]
 id est in *RO* 110 Illius] scil. tribus *RO* generamine] id est generatione *RO* 111 Dicitur] illa proles *R*
 herbaldus *R*, erlbaldus *B* sermone *V* 112 uenerabilis] id est dignus ueneratione *RO* 113 Insula
 uonsa *M*, salum] pontum *R* sociatur] i. e. monachus factus est *RO* illius *V* 114 magisterio] datius *RO*
 trahitur *V* 115 sacris] in *RO* parua] sed ex magna parte *RO* 116 Imbuitur] ille Erbalduus
 (Erbaldus *O*) *R* uetant] Heitonem *RO* artes] Erbaldo *R*, Erbaldo *O* 117 Septenuas *R*,] septem
 liberales artes *RO* 118 refert] dicit *R* scriptura] apocalipsis *RO* Iohannis] euangeliste *R* 119 oculata]
 plena oculis *R* 120 adest] spiritualis sensus adest *RO* ratione] i. e. doctrina *RO* bifirmi] duplici *R*
ad marg. qui (quia *O*) septem liberalibus artibus imbutus est (est peritus *O*) nidet (uidit *R*) et scit terrana
 et tunc (timet *R*) se (*om.* *R*) ab omnibus cauere potest atque nouit *RO*

1) *Vita Karoli* c. 2 optata quiete perfruitur. 2) *Herimann. Chron.* 822 Angiao Heitone episcopo et
 abbate privatam et quietam vitam adoptante. 3) *Met.* *IV*, 770 Fare, precor. 4) *Id.* *IX*, 181 Mors
 mihi munus erit; *Ex Ponto* *II*, 3, 86 quem mala fama. 5) *Cf.* p. 298 v. 64—65. 6) *Ecl.* *I*, 16; *Acn.*
II, 54 si mens non laeva fuisset. 7) *hër-bald.* 8) *Met.* *III*, 588 cum traderet artem. 9) *Apoc.* 4, 8
 Et quatuor animalia . . . et in circuitu et intus plena sunt oculis. 10) *Art. Am.* *II*, 532 sensus adest.

Ante superna videt, retro terrena cavetque,
 Hac ex parte foret ne clauso lumine¹ caecus.
 Mittitur ad quendam socio comitatus² abinde,
 Cuius multa viret sapientia dogmate, Scottum³.
 125 Quem dixi socium carmen perquirat abundans,
 Nam vitam meta et vires in morte triumphat.
 Nunc incoepata sequar, post pauca parabor ad illud.
 Denique post reditum luxit perfectior actus.
 Moribus ardor inest, sermone fidelis amor stat,
 130 Fulget in ingenio verax, probus, aptus, honestus,
 Norma boni, aequa fides, dilectio sancta sub illo
 Innumerisque bonis nituit, quae cuncta sub ista
 Non possum brevitate sequi, ne audire recuses.
 Haec Heitonis erant postquam iactata per aures,
 135 Approbat ipse suo passim moderamine vera
 Esse satis, secumque vehit per terga liquentum
 Camporum, fluctusque secant⁴, Argosque penetrant,
 Diximus ut supra, redeuntque Augense sub antrum.
 Ergo ubi Heitonis silet argumenta potestas
 140 Per multa, alteriusque licet dum iura levare,
 Iam precis arte patet; curritque per ora vicissim
 Erbaldo debere dari his in moenibus arcem.
 Annuit ipse deus cunctos qui mente sub una⁵
 Hoc voluisse dedit, pastori mandat alendas
 145 In tellure ferax quae gaudet fruge⁶ bidentes.
 Tum perfecta magis domino servire voluntas
 Incubat, insignemque virum vota optima produnt.
 Mentis in occulto quantum prius esse benignus
 Vellet, in adiecta poteris bonitate probare.
 150 Dicam equidem⁷ quid in antiquis donasse figuris

121 Ante] ex sacra doctrina *R*, ex sacrae scripturae doctrina caelestia semper videre valet *O* cauetque] id est caelestia vidit valenter *R* 122 Haec *V* foret] esset *RO* ne] ut non *RO* caecus] Erbaldo *RO*
 123 quenda *V* socio] id est Wettini *R*, Wettino *O* comitatus *R* 124 Cuius] scil. Scotti *RO*
 doctate *R*,] in *RO* 125 abundans *RM* 126 Nam] quia *RO* vitam] suam *RO* meta] in fine *RO*
 vires] id est in sua extasi *RO* triumphat *R*, ad *maria* quia ad eternam requiem post mortem pervenit et
 post revelationem vixit *RO* 127 Tunc *R* incepta *D*,] i. e. ab Erbaldo (Erbaldo) ut inchoavi (*om. O*)
 scribere volo *RO* parabor *V* illud] ad visionem Wettini *RO*, quem supra dixi socium *R* 128 reditum]
 Erbaldo *R* postquam rediit a Scotti *RO* at (*corr. ad*) quem missus fuerat *R* illuxit *O*, luxit] illuxit *R*
 perfectior] quam ante *RO* actus] id est in Erbaldo *O* 129 sermone] fuit *O* amoretat *V* 130 Fulget]
 claret *R* verax] fuit *RO* probus] bonus *R* 131 Norma *V*, Norma] i. e. exemplum *O*, exemplum fuit
 ille *R* sancta] dilectio videlicet dei et proximi *R*, ad 129 *O* sub] in *O* 132 Innumerisque] in *O* 133 sequi]
 i. e. dicere *O* recuses i. e. ne tedium audienti tibi faciat *O*, non possum dicere ne tedium audienti vel legenti faciat *R*
 134 iactata *V*, iactata] ut talia bona ab Erbaldo dicere nactus est atque audiit *RO* 135 Adprobat *V* ipse]
 Heito *RO* suo] i. e. cum *RO* 136 satis] i. e. valde *RO*, satis qui *V* liquentum *V* 137 Camporum]
 aequorum *O*. Argosque] Graecos *O*, agrosque *V* 138 Augense] sincopa *R* 139 ubi] postquam *RO*
 oithonis *V* 140 licet] et dum licitum fuit *R* 141 arce *R*,] ex *RO* patet] manifestum est *RO*,
 Oratione patet *V* 142 Erbaldo *R* 143 ima *R* 144 pastori] id est Erbaldo *RO* mandat] scil.
 deus *RO* 145 In *R* tellure *V* frugae *V* bidentes] oves: bidentes dicuntur oves a duobus
 eminentioribus dentibus⁸ *RO*

1) *Met.* III, 503 Lumina nox clausit. 2) *ib.* VIII, 631 socii comitantibus. 3) *An Clementem*
Scottum? *MAB.* 4) *Aen.* VI, 724 camposque liquentes; *V*, 2 fluctusque . . secabat. 5) *Ov. Ep.*
XVII, 126 Unaque mens. 6) *Ecl.* IX, 48 segetes gauderent frugibus. 7) *Aen.* VI, 722, XI, 348 Dicam
 equidem. 8) *Isid. Etym.* XII, 1, 9.

Huic agnosco deum¹ veteres recolendo prophetas.
 Heliae successit enim venerabilis ille
 Heliseus vectumque leues affatur in auras²:
 'Spiritus, oro, tuus mecum duplicetur', at ille³:
 155 'Grandia, nate, petis⁴, fiat tamen ipsa voluntas.'
 Maxima Heitonis nituerunt facta per orbem:
 Si quid adesse potest, tamen exsuperatur ab isto.
 Qui solita virtute potens pariterque benignus
 Virtutum custos, vitis saevissimus hostis
 160 Ex aetate fuit puerili ipsam usque senectam.
 Quam pulchre et digne multumque insigniter haec res:
 Vernat uterque pater vitaeque graduque beatus.
 Hic pater ante fuit, modo filius adstat, obaudit,
 Per natumque regi proprium vult corde paterno:
 165 Filius iste prius ductor patris esse iubetur⁵,
 Et tamen intendit, qua se sententia docti
 Iam senioris⁶ agat, sequiturque per omnia pacis
 Congeries, iungitque gregem concordia praepes
 Pastorum, nullumque dolus, nullum ira lacessit,
 170 Res laudanda quidem paucisque innata magistris.
 Omnipotens vitae pacis lucisque repertor⁷
 Ambobus vitam per saecula multa ministret.

 Spiritus alme, veni nostraeque adiungere Musae,
 Unius ut vitam praestanti fine capessam.
 175 Perge, Camena, virum, quem supra, tolle, reliqui⁸:
 Nam Wettinus erat celebri rumore magister
 Artibus instructus septem de more priorum⁹,
 Cui fortuna dedit¹⁰ scolis adnectier illis,

152 Heliæ R . 153 uectumque] scil. Heliam O, etiam R leues] coleres R 154 duplicetur] duplex
 sit mihi R ille] inquit RO 155 nate] ó RO 155 fiet VO, fiat] futurum indicatur RO 157 abesse R
 exuperatur R isto] Erbaldo RO 158 Qui] Erbaldo R, Erbaldo O 159 Virtutum corr. Virtutum V
 160 usque om. O senectam] ad O, usque ad senectutem suam R 161 pulchrę D, pulere R 162 Vernat]
 ornat O uterque] Heito et Erbaldo R nitae] in R gradu] in R beatus] fuit R 163 Hic] Heito RO
 asstat M, adstat] et RO obaudit] et RO 164 natumque] id est per Erbaldo RO, que om. V regi]
 infinitius passiu] RO vult] Heito RO corde] cum RO 165 iste] Erbaldo R doctor R patris]
 Heitonis RO uidetur O 166 qua] i. e. ubi RO sententia] voluntas RO, sentia corr. sententia V
 167 sonioris] Heitonis R agat] ducat O sequitur R paucis V 168 Congeries] cumlacio R
 praepes] uelox R, praepes corr. praepes V 169 Pastorum] Heitonis et Erbaldo R lacessit] prouocauit R,
 i. e. prouocat O 170 pacis G, pacisque D, paucis M 171 et pacis V 172 Ambobus] Heitoni
 et Erbaldo R post hunc versum linea vacua relicta est in G.D.V De uisione Wettini amen M, De
 uisione Wettini versus eiusdem OB 173 Spiritus] ó RO adiungere] imperatiuus passiu] RO musae]
 datiuus. carmini R 174 Unius] Wettini O praestanti] egregio RO capessam] aliam RO 175 canem
 ad V tolle] i. e. sursum leua RO 177 septeni] septem liberalibus artibus RO priorum] nobilium R
 178 annectier RM

1) Aen. XII, 260 agnoscoque deos. 2) 4 Reg. 2, 9 Obsecro, ut fiat in me duplex spiritus tuus:
 Georg. III, 274, Aen. XI, 595 leues . . delapsa per auras. 3) 4 Reg. 2, 10. 4) Met. II, 54 Magna petis.
 Phaethon. 5) Ann. Alamann., Weingart. 822 Haitoni Erlobaldus successit: Herimann. Chron. 822. In
 libro confraternitatis secuntur p. IV col. 1 Erlobaldus abba. Heito episcopus. 6) Aen. VII, 46 iam
 senior. 7) Aen. XII, 829; Iuueni H. euang. IV, 480 vitae lucisque repertor. 8) Perturbata constructio
 sic redigenda: Virum tolle, id est extolle, quem supra reliqui, id est, de quo superius agere destiti M.A.B.
 9) Ov. Ep. XV, 364 Instruere . . arte mea: Met. X, 218 more priorum. 10) Aen. IV, 653 dederat. . . fortuna-

Quis gaudere solet nitida et lasciva iuventus ¹.
 180 Sed tamen exterius, quantum discernere nostrum est.
 Moribus in castis vitam mediocriter egit
 Laudibus ex hominum multas vulgatus ad aures.
 824 Hic igitur postquam dominus descendit ab alto ²
 Carnis in hospitium sexto quater atque peracto
 185 Octingentesimo rapidis discursibus anno
 Undecimoque pii Hludowici Caesaris, et dum
 Sexies Octimber declinat quinque diebus,
 Adfuit illa dies ³, quae septima in ordine constat.
 Ut sibi moris erat, quendam pro corporis haustum ⁴
 190 Prosperitate tulit, quod tunc non solus agebat,
 Adduntur socii, reliquisque salubriter actis,
 Ipse nova ingentes patitur gravitate dolores,
 Indigesta vomens, dapibusque in corporis usus
 Sumendis fastidit ali. Iam venit ab ortu
 195 Prima dies ⁵ multusque parum discesserat angor,
 Tum reficit non cepta tamen fastidia linquens,
 Nec tractavit in hoc ullum se ferre periculum
 Mortis, ad hanc vitam quoniam cibus ille animavit.
 Tertia lux oritur ⁶ noctisque rotam Hesperus affert,
 200 Colligitur mixtura virum, residetur ad escas.
 Tum frater: 'Non mensa placet, non pabula prosunt,
 Cedo locum, compellor enim feritate doloris
 Strata videre mea, haec aliam portate sub umbram.'
 Tolluntur stramenta aliamque feruntur in aedem
 205 Contiguam cellae, quam cenatum ante petivit.
 Ergo ubi membra suo componit languida lecto ⁷,
 Conclausis oculis penitus dormire nequibat,
 Spiritus ecce doli foribus processit apertis ⁸,
 Clericus in specie, frontis latuere fenestrae ⁹,

179 Quis] in quibus *RO* 180 nostrum] scil. est *O* 181 egit] Wetti *R* 182 auras *GDBM*
 183 Hic] Wittinus *O* postquam *M* alto] celo *R* 184 hospicium] in uterum uirginis *RO* sexto] in *RO*
 185 Octingentesimo *R* anno] anno incarnationis domini octingentesimo *XXo IIIo R* 186 Undecimoque]
 in anno *R* Hludowici *R* 187 Sexies] *XXXta R* declinat] finit *RO* 188 Adfuit *R* septima] i. e.
 dies sabbati *RO* 189 haustu *V* 190 Prosperitate] i. e. sanitate *RO* tulit] accepit *RO*, nel tulit
 nel sumpsit *RO* 191 socii] scil. ad illum *RO* 192 gravitate] infirmitate *R* 193 quae] et *O*
 usum *R* 194 ali] nutrir *R* 195 dies] dies dominica *RO* discoscera *M* 197 si *V* ferre]
 habere *R* dolorem *R* 198 cybus *R* animavit] i. e. confortavit *O* 199 lux] dies Martis id est
 tertia feria *RO* hesperus] stella uespertina *R*, hospirus *M* 200 uirum] uirorum *RO*, sincopa *R*
 201 frater] inquit *R*, scil. inquit *O* pabula] i. e. escae *RO* 202 Cecdo *V D G O*] i. e. relinquo *RO*
 compellor] cogor *R* enim] quia *R* 203 Strata] lectum meum *R* 204 hedem *R* 205 Con-
 tiguam] i. e. proximam *RO*, nel propinquam *R* cellae] datius *RO* caenatum *D*, cenatum] ad *RO*
 sincopa *R* 206 suo] in *R*, Ego *corr.* Ergo ubi suo membra *V* 207 Conclausit *corr.* Conclausis *V*, Con-
 clausis *RMBO* oculis *R* 208 Spiritus] i. e. diabolus *RO* floribus *corr.* foribus *V* processit *R*
 apertis] apertis ingressus est ianuis *R* 209 fenestrel] i. e. oculi *O*, fenestre frontis sunt oculi *R*

1) *Aldhelm de princ. vit.* 378 lasciva iuuentus. 2) *Fast. III*, 835 ex alto qua mons descendit.
 3) *Trist. V*, 3, 1 Illa dies haec est. 4) *Scil. pharmacum aliquod pro corporis sanitate MAB.*
 5) *Aen. X*, 508 prima dies. 6) *Aen. III*, 117, *XI*, 210 Tertia lux; *Fast. IV*, 679 Tertia . . cum lux
 erit orta. 7) *Ex Ponto III*, 3, 8 languida membra toro. 8) *Met. X*, 457 fores aperit. 9) *Sedul. C.*
Pasch. II, 38 sub fronte fenestras.

210 Ut nec signa quidem parvi videantur ocelli.
 In manibus tormenta gerens, capitique propinquans
 Magna sub ardenti complectens gaudia corde:
 'Cras torqueris', ait, 'meritumque rependitur¹ omne'.
 O' mens orba hominum², quo te deducere caecum
 215 Expetis et cuius retinentur sidera septem
 In palma, hunc inimicitia aversaris amara
 Et cum luce cares³, tenebris circumdaris atris!
 Ille feroxque rapaxque, minax, mendaxque sagaxque.
 Finibus insidians fundo te tinguit Averni,
 220 At dominus si ductor erit, transmittit Olimpo⁴.
 Ille igitur dum tanta minans promittit inermi,
 Turba catervatim piceum comitata⁵ magistrum
 Affluxit totumque locum tetro agmine supplet.
 Armati velut in bellum curruntque per aulam,
 225 Structuri angustum poenalis carceris antrum,
 Nulla relinquentes fugiendi dona pavorem.
 Hic locus insinuat Solimac quod dixit Iesus⁶:
 'Ecce dies venient et tu circumdata vallo
 Laberis usque solum, gladio mactabitur infans,
 230 Et lapis esse super lapidem hac strage⁷ vetatur.'
 Urbs animam, lapides tractatus nempe figurant,
 Vallus in angorem positus dinoscitur esse.
 Destructor nam daemon erit, destructio finis.
 Evenit hoc illi, qui notum spernit Iesum.
 235 His actis timor ora premit, pavor occupat artus⁷:
 Spes iam nulla fuit⁸ nigram vitare catervam.
 Sed divina cito advenit clementia cursu,
 Viderat in cella monachos sedisse nitentes,
 Forma quibus radians habitusque ignotus in arvis.

210 ocelli] i. e. oculi *O* 211 iam *V* capitique] Wettini *RO* 214 ad marg. Sinecdochē *R*
 orba] i. e. caeca *O* quo] adverbium ordinis *R*, loci *O* ducere *V* caecum] i. e. diabolum *O*, diabolum
 qui est tenebrosus et cecus *R* 215 cuius] Christi *R* sidera *RB* centrum *R* 216 palma] i. e. in
 potestate *RO* inimicitia *M*, inimicitia *V* aversaris] i. e. abominaris *RO* 217 luce] id est
 Christo, qui est lux *RO* circumdaris] i. e. diabolus, (qui est tenebrae *O*) dominabitur tui *RO* 218 Ille]
 diabolus *RO* ferox *V* 219 fundo] dativus *RO* tinget *O* averni] genetivus, i. e. inferni *RO*
 220 erit] scil. tui *RO* olimpo] celo *R* 221 Ille] diabolus *RO* minas corr. manus *V* inermi]
 infirmi *R* hic et hec inermis et hoc inermis *RO* 223 tetro] cum *O* 225 Structuri] i. e. facturi *RO*,
 Structuri corr. tui *V* 226 fugendi *R* 227 insinuat] ostendit, significat *R* solime] dativus *R*
 hierosolime *RO* 228 ad marg. hoc factum quod in isto accidit loco *R* 229 Laboris corr. beris *V*
 solum] ad terram *R* mactabitur] occiditur *R* infans] infantem *R* ad marg. pro universo populo
 posuit *R* 230 strage *V* 231 Urb corr. Urbs *V* animam] non tantum (istius *R*) Wettini, sed etiam
 uniuscuiusque *RO* hominis *R* tractatus] i. e. cogitationes *RO*, tractus *V* figurant] significant *R* 232 angorem]
 anxietatem *RO* dinoscitur] i. e. significat *RO* 234 spernit corr. spernit *V* 235 actis] per- *O*
 ora] facies *RO* 237 diua *V* cito] veloci *RO* 239 radians] erat *R* inuisis in arvis *V*

1) *Iuveni H. euang. Praef.* 18 meritumque rependet. 2) *Aen. X*, 501 Nescia mens hominum.
 3) *Georg. IV*, 255 luce carentum. 4) *Venanti C. II*, 8, 17 animam transmisit Olympo. 5) *Met.*
X, 9 turba comitata vagatur. 6) *Luc.* 19, 43 Quia dies in te, et circumdabunt te inimici tui vallo . .
 44 et ad terram prosternent te et filios tuos . . , et non relinquent in te lapidem super lapidem.
 7) *Met. II*, 283 Presserat ora vapor; *Georg. IV*, 190 sopor suos occupat artus; *Aen. VII*, 446 tremor
 occupat artus. 8) *Ib. II*, 137 Nec mihi iam . . spes ulla.

- 824 240 Unus ait, media quem fors in sede locavit¹:
 'Res iniusta patet, fugite his e sedibus hostes,
 Hic homo sumet adhuc huius compendia vitae².'
 His dictis, velut in vallem cum lympha minatur,
 Fertur ab aspectu subitis discessibus agmen,
 245 Cessit et anxietas, tandemque decorus in aulam
 Angelus ingreditur fulgens in veste rubenti,
 Gressibus assistens sermone acclamat amico:
 'Te, dilecta anima, hoc momento visere veni.'
 Talia dicenti³ recubans sermone Latino
 250 Subdidit: 'Omnipotens nostris si ignoscere culpīs
 Dignatur, pietatis opus⁴ perfectius auget,
 Sin alias, pugno concludimur illius omnes⁵.
 Impendat quodcumque placet, sequimurque libenter.
 Nam prima sancti patriarchae fronte statuti,
 255 Inde prophetarum collectio sancta priorum,
 Sanctus apostolici demum globus ordinis omnis:
 Hi genus humanum⁶ multo vexere labore,
 Nunc etiam maiora petit⁷ solamina praesens
 Tempus, ab hac fragili quoniam plus carne gravamur'
 260 Colloquio in medio rumpuntur visa duorum
 Nondum verborum, sed visus finis habetur.
 Evigilat, si quisque sibi, quaesivit, adesset:
 Vidit adesse duos, cunctis qui ad strata reversis
 Forte domum intrabant⁸, quorum tunc unus in ipso
 265 Coenobio praepostus erat, meus ipse magister⁹,
 Praecipua bonitate vigens et moribus omnes
 Praecellens; latitare volens, sed notus ubique.
 Repperit hunc aliumque domo consistere fratrem,
 Accitisque cavas visum iaculavit in aures¹⁰,
 270 Quicquid in angusto cognovit temporis artu.
 Palluit ac timuit carnisque dolore remoto,

240 sede] scil. sancta O, scanni R 241 patet] hic RO his ex R e om. GR hostes] ó RO
 242 sumet] i. e. spassat RO 243 limpha DRV, lympha] i. e. aqua RO minatur] i. e. pellitur RO
 244 aspectu] scil. illorum RO discursibus R 246 rubenti] i. e. purpurea O, in purpura ueste; quod
 dicit in ueste rubenti significat, quod iratus fuerat, quia diabolos ibi inuenerat R 247 Gressibus] i. e.
 pedibus Wettini RO amico] i. e. amabili RO 248 dilecta] ó RO anima — dicenti om. V momento GD
 249 recubans] Wetti (i. e. Wettinus O) qui recubuit in lecto RO 250 Subdidit] respondit RO culpēs
 corr. pis V 251 auget] scil. in hoc RO 252 alias] i. e. aliter RO pugno] manu id est potestate RO,
 pugnas V ipsius R ad marg. Parenthesis O 253 Impendat] prohibeat R, i. faciat O sequimur R,
 corr. que V, se] oboedimus RO 254 prima] in primo mundi initio RO secuti] statuti R 255 Inde]
 aduerbium ordinis RO 257 uexere] portauerunt R 258 solamine R, sollempnia] solamina M
 259 fragili] qui fragiliores sumus R 260 duorum] angeli et Wettini R 261 Nondum V uisus]
 genitiuus O, quia aliud uisum id est alia uisio sequebatur, ut infra legitur RO 262 Evigilat] Wetti R
 quesiuit] interrogauit R 264 usus in V 265 Coenobio V prepositus D, prepostus] sincopa R
 266 Praecipua] preclara, egregia R, Percipua V moribus] in R 268 domo] in O 269 Accitisque]
 uocatis his duobus RO fratribus R uirum GD iaculauit R 270 angusto] in breui tempore uisionis R
 actu corr. artu M, artu] articulo RO

- 1) *Aen. II*, 525 sacra . . in sede locavit. 2) *Venanti V. Martini I*, 393 tribuat compendia vitae.
 3) *Fast. III*, 625 Talia dicenti. 4) *Venanti C. IV*, 27, 1 pietatis opus. 5) *Cf. Isai.* 40, 12.
 6) *Aen. I*, 542 Si genus humanum. 7) *Trist. II*, 183 maiora petitis. 8) *Fast. III*, 627 domum
 intravit. 9) i. e. *Tatto*. 10) *Mel. XII*, 42 penetratque cavas vox omnis ad aures.

Surgit ab excubitu pronus tellure recumbens, 824
 In patulacque crucis distendens membra figuram.
 'Iam tota virtute, viri, prece posco frequenti',
 275 Inquit, 'adorantes veniam deposcite nobis,
 Intentas formate preces, clementia magna est'.
 Conspiciunt igitur tanto terrore¹ gementem,
 Cantibus insistunt palmasque ad sidera tendunt².
 Cantantur septem lacrimantium carmina³, necnon
 280 Plurima psalmodum modulamina firmiter addunt,
 Quae tanta anxietas sibi continuare requirit.
 Tunc surrexit humo⁴, lectoque resedit anhelus,
 Exposcitque legi sibi verba novissima⁵ sancti
 Gregorii in scripto, quod noscitur illius esse
 285 Dialogus, quo multa bonis documenta ministris
 Construxit mortisque situs per multa serbat.
 Grandis in hoc libro perlecta est lectio fratri,
 Tunc ait: 'Oro, patres, componite corpora terrae⁶,
 Atque quiete gravem placida relevate laborem⁷,
 290 Et mihi quod restat spatium concedite noctis,
 Corpus ut invalidum somno pascatur inani.'
 Postquam lassa suo prosternunt membra⁸ papiro.
 Ipsaque tam diros animae carnisque labores
 Dum recreare cupit, caelorum e culmine missus
 295 Angelus albato vestitu venit amictus,
 Assistens capiti, qui visum in veste priorem
 Purpurea⁹ ostendit, iuxta vestigia stando
 Blandaue dictorum praemittit verba¹⁰ suorum,
 Laudat et hoc studium, quod confugisset ad alium
 300 In precibus dominum, quod lectio sancta placebat,
 Tempore quo graviter terrenis angustia pressit.
 'Hoc servabis', ait, 'nec praetermiseris exhinc.
 Inter multa quoque est psalmus perfectior unus,

272 excubitu] a lecto *RO* tellure] in *R* 273 figuram] in *R* 274 viri] ó *RO* oratio
 frequenti *V* 276 formate] facite *R* clementia] dei *RO* 277 tanto] in *RO* 279 Cantant *R* septem]
 VII psalmos penitenciales *RO* lacrimatum *V*, lacrimantium *M*, | penitentiam *RO* 280 Plurima *D* 281 Quae]
 que homini in tanta anxietateposito (manente *O*) cantari possunt *R* sibi] pro se *O* continuare] i. e.
 frequentare *O* 282 humo] ab *R* lectoque] quia prostratus iacebat *RO* 283 novissima] non novissima
 uerba sed novissimum librum *RO* 284 scripto] uel titulo *R*, scriptioe *O* 285 quo] in *R* bonis]
 datius *R* 286 situs] gklfgpnk *R*, accusatiuus *O* 287 Grandis] magna *R* libro] i. e. usque ad
 nouem uel X folia *RO* 288 terrae] i. e. lecto *O* 289 At quiete *V* 290 restat] superest *R*
 292 Posquam lasso *corr.* lasso suo *V* lassa] lassata *R* papiro] scopo *R* 293 diros *R* carnis *R*
 294 Tum *R* recreare] reficere *R* e *om.* *R* 295 albato] eum *R*, abalto *V* uestitu] ueste *R*
 amictus] participium *RO* 296 priori *R* 297 Purpurea *V* uestigia] secus pedes *R* fando *ad*
mary. stando *G* 298 Blandique *D*, *corr.* daque *G* dictorum] i. e. qui *O*, blandis uerbis alloquitur
 eum *R* 299 fugisset *V* 300 Oratione deum *V* dominum] laudat *RO* placebat] que legebatur
 illi *R* 301 quo] in *R* 302 ait] angelus *R* ne *R*, *om.* *V* exhinc] hoc faciendo *R* 303 In
 multa *G*, In multis *D* uuis] id est 'beati immaculati' *O*, qui ad componendos (i. e. adornandos *add.* *O*)
 hominum mores pertinet uel qui dicit de moribus hominum *RO* beati *R* [*Ps.* 118]

1) *Aen.* XI, 357 tantus . . . terror. 2) *Aen.* I, 93; *V*, 256 palmas . . . ad sidera tendunt. 3) *Met.*
 XIV, 369 cantato . . . carmine. 4) *Fast.* VI, 735 Surgit humo iuuenis. 5) *Art. Am.* I, 539 novissima uerba.
 6) *Aen.* XI, 22 corpora terrae | Mandemus. 7) *Met.* XV, 16 requie longum relevasse laborem. 8) *Ib.*
 VI, 353 lassataque membra. 9) *Aen.* VI, 139 purpuream . . . vestem. 10) *Met.* VI, 360 blanda . . . uerba.

824 Cui virtus moralis inest, post carmina constans
 305 Septena atque decem centumque, hunc saepe reflectes.
 Lectio quo legitur psalmique canuntur aperta
 Veracique fide iocundum munus habetur,
 Talis et ad dominum utiliter devotio fumat
 Atque serenatum hoc placat certamine Christum.
 310 His igitur dictis assumens angelus idem
 Infirmum, duxitque via praecessor amoena.
 Dum vadunt, montana vident, quae sidera tangunt¹
 Marmoris in specie pulchro commixta colore,
 Quaeque in circuitu praecingens igneus amnis
 315 Ambit, inexhaustos tribuens intransibus ignes.
 In quo multa nimis monstrata est turba reorum²,
 Inque locis aliis diversas facta sequentes
 Agnovit poenas, multosque recumbere dudum,
 Quos habuit notos; ibi maior et alter in undis
 320 Ordo sacerdotum³ praefixo stipite vinctus,
 Terga dedit⁴ vinclis, quae curis carne superbis.
 Contra quemque stetit mulier pro crimine stupri:
 Fomes adulterii, est consors poenalis Averni.
 Tertia cum radios semper produxerit aura,
 325 Dicuntur caedi genitalibus artibus ambo,
 Et quibus ille aliquos sese cognosse ferebat.
 'Magna sacerdotum numero pars', angelus inquit,
 'Luera petunt terrena quibusque inhianter adhaerent⁵.
 Atque palatinis pereuntia praemia quaerunt⁶
 330 Obsequiis, ornantque magis se veste polita,
 Quam radiis vitae, pomposis fercula mensis
 Glorificare parant, animarum luera relinquunt,
 Delitiis ducti per scorta ruendo volutant.
 Hac ratione alios neque se defendere possunt,
 335 Peste fameque inopem possent solarier orbem,

304 carmina] post psalmos *R* constans] psalmus *O* 305 decem *DGV* reflectes] cantes *R*,
 reflectentes *corr.* flectes *V* 306 quo] ubi *RO* apta *V* 307 iocundum *R* munus] scil. deo *RO*
 308 devotio] oratio *RO*, votio *V* fumat] scandit *RO* 309 certamina *V* 310 asumens *V* 311 amoena]
 per viam amenam *RO* 312 sidera *R* 313 Marmoris insidie *V* pulchro *R* 314 Quaeque] i. e.
 quae sunt montana *O*, Quos in *V* circuita *D* 315 inexhaustos] indeficientes *RO*, inconsumptos *R* tribuens]
 ille igneus amnis *R* 316 quo] scil. amne *RO* 317 facta] per *R* 319 alter] minor ordo i. e.
 prespiterorum *RO* 320 sacerdotum] i. e. pontificum *O* stipite] steccen *O* vinctus] scil. ille ordo *RO*
 321 Terga] hoc est ut manus post terga fuerant ligatae *O* curis] datius *RO* carne] in *R*, scil. terga *O*
 superbis] in hac vita scil. dedit *O* 322 quemque] unum- *R* 323 Fomes] *ad marg.* mulierem ignem vel
 fomentum vocat. Sensus hic est: quae prius incentrix fuit peccaminis nunc consors fit supplicii *O*, mulier que
 incendium vel incendium fuit peccaminis fit concors supplicii *R* 324 Tertia] tertia hora diei *RO* veniente *O*
 aura] pro aurora *RO* 325 Dicitur *corr.* Dicuntur *V* genitalibus] in *RO* artibus *R* 326 Et *corr.* *E V*
 cognosse] sineopa *R* 327 numero] in *R* 329 Ad quibus pal. *V* palatinis] in *O* 331 pomposis] in *R*
 fercula] cibos. fercula dicuntur a ferendo *R* 332 Glorificare *D* 333 Delitiis] in *R* ducti] se- *R*,
 i. e. decepti *O* 334 Hac] ex *R* ratio aliquos *V* defende *R* 335 possent] scil. tamen *O*, possunt solarier *V*

1) *Fast.* I, 308 Peliculus sidera tangat apex. 2) *Cf. Apoc.* 21, 8 pars illorum erit in stagno
 ardenti igne et sulphure, quod est mors secunda. 3) *Venanti Carm.* LX, 1, 1 Ordo sacerdotum.
 4) *Met.* XIV, 143 Terga dedit. 5) *Iuveni II. euang.* II, 158 Pars inhians nummis. 6) *Confer librum*
II de vita Walae abbatis cap. 5. MAB.

Si tota virtute deo sua luera referrent. 824
 Hanc summam mercedis habent, qui talibus instant
 Rebus, ut aeternam capiant in finibus iram.
 O patres, si pauca addam, ne spernite, quaeso.
 340 Quid facit antistes? in ovile lupus ruit ullo
 Non claudente fores, iacet ebriitate sepultus¹
 Pastor. Adulterium in domini committere sponsam
 Qualiter audebis, thalamum usque inducere debes
 Regis, et ipse thorum prior invasisse² nec horres?
 345 Miror avaritiam sacratum pectus habere.
 Cui servas? resipisce, precor, non nascitur heres.
 Quid cumulas? non quippe tuo sub iure tulisti.
 Sed sunt dona dei³ quae dispensare iuberis.
 Nemo bono obsistit, si rectum velle tenebis.
 350 Quid rapis et vendis Solimorum more columbas?
 Valde cave, expulsus dominus ne torqueat aeris
 Verberibus pompasque truci condemnet Averno⁴.
 Cur tibi magnus oris, numerum si forte bidentum
 Te recolis debere deo signare potenti?
 355 Crebra sub occultum claudis suspiria pectus,
 Si non damna voles, verecundia ducat ab igne.
 Cumque videbis oves dextra, tu parte sinistra
 Esse tuas, nuper ductor, nec terga sequeris⁵,
 Pro cunctisque lues patiens incendia poenas⁶,
 360 Nolo, tibi ille canat, praesul sacrate, propheta⁷:
 'Plebis erit similis stultae peccando sacerdos.'
 Laus gregis esse stude et caelestia regna⁸ mereris.
 Vidit et horrendum ligni lapidisque opus illic
 Materia exstructum, castelli more locatum
 365 Ordine confuso, fumo atque vapore repletum.
 Territus his frater quaerens quis mansor incesset.
 Audiit inclusam monachum pro sorte catervam,

337 summam] hunc numerum *R*, zala *O* 339 *ad marg.* Poeta *O* addam] ex meo *R* 340 lupus]
 cum *R* illo *V* 341 claudent *G* sepultus] ille antistes *R O* 342 Pastor] *6 R O* 343 thalamum]
 cum *O* inducere *V*, indecero *corr.* duc *G* debes] deberes *R* 344 Regis] Christi *R* invasisse *V*
 346 servas] quod habes *R* resipisce] *xr̄st̄bnt̄dkh R*, resipisse *V* heres] tibi *R* 347 Quid] cur *R* tulisti]
 accepisti *R O* 348 dispensare] aliis *R* 349 bono] tibi *R* obsistat *R* uelle] i. e. rectam voluntatem
R O 350 Quid] cur *R* solimorum] hiero-*R ad marg.* i. e. cur spiritum sanctum per inpositionem
 manus pro munere tribuis *R O* ore *V* 351 ne pulsum *corr.* ex *O*, expulsus] i. e. a cotu sanctorum
 eliminatum *R O* atris *G* 352 pompasque] et ne per *O* truci] in *O*, et ne in *R* condemnet]
 cruciet *MR* averno] nomen *R* 353 bidentum] onium *R* 354 signare] i. e. presentare *R O* 355 sub]
 intra *R* 356 verecundia *GV*, verecundia] sincopa *R O* 357 dextra] in *R* tui *G*, tu] autem uideris *R*
 358 Ecco *V* terga] scil. saltim *O* 359 que om. *V* lues] pateris *R O* paciens] tu *R*, patientia
 poenas *V* 360 ille] ut *R*, nolo ut uerba eius ad te attingant (attineant *O*) uel eueniant tibi *R O*
 361 Plebis] uerba prophete *R* stupae *V*, stulte *R* 362 Laus] i. e. stude, ut grex te laudet uel aliter:
 ut grex propter te laudetur *R O* stude *G*, studeat *D* caelestia dona *R* 364 locatum] illud opus *R*
 365 repletum] opus *R* 366 his] ab *R* 367 Audiit] ab angelo *R* inclusam] esse *R O* monachum]
 sincopa pro monachorum *R O* 386 uariis] ex *O*

1) *Ioh.* 10, 1; *Aen.* II, 265 somno uinoque sepultum. 2) *Iuueni H. euang.* III, 506 non furta
 tororum | Invades. 3) *Iuueni H. euang.* I, 769 dei . . dona. 4) *Cf. Matth.* 21, 12. 5) *Art.*
Am. I, 493 modo terga sequaris. 6) *Met.* VIII, 689 meritasque luet . . poenas. 7) *Isai.* 24, 2 Et erit
 sicut populus sic sacerdos. 8) *Iuueni H. euang.* I, 652 caelestia quaerite regna.

- 824 Purgandi variis patriisque locisque manentum.
Hos inter speciale tenet discrimen et unus
- 370 Frater, in illicitum cecidit qui crimen habendi,
Secretas cumulans iniusto pondere gazas.
Roboream ille habuit, quem plumbea possidet arca,
Iudicii usque diem dubio sub fine vomendum.
Hac se fraude duo primo armavere iugales
- 375 Saffira et Annanias, communis vasa pericli.
De quo fratre prius cuidam, dum peste laborat,
Annos ante decem similis sententia visa est,
Dum raperetur in excessu, iamque illa vetustas
Delituit, donec memores revocentur ab isto.
- 380 Ille etiam, cui nunc patuit, non audiit ante.
Indicat iste locus vitium, quod saepe notatur,
Saepius hoc monachis magis ac magis¹ esse cavendum
Succidique iuvat, quod tantum pondus adauget.
O monache, esse cupis quod te iam velle negasti²,
- 385 Dives opum³, cui nulla patrum hoc documenta dederunt⁴,
Sed paupertatem, cuius pars Christus habetur.
Si vendis Christum, maneat quae, cerne, gehenna.
Liquisti commune bonum⁵, furtumque peculi
Eligis: haud capies communi sorte coronam.
- 390 Tu tamen, omnipotens, proprios rege, ductor, alumnos.
His visis celsum caelo montemque⁶ propinquum
Aspiciunt, tum ductor ait: 'Hac arce tenetur⁷
Abbas, ante decem corpus qui liquerat annos⁸.
Ventorum incursus tempestatumque furores⁹,
- 395 Vim pluviae multumque ferens discrimen, ibidem
Abluit, incauto quicquid neglexerat actu,
Lactus ut aeterni ducatur regis in aulam,

370 in *om.* *R* illicitum *O* 371 Secretas *V* 372 Roboream] arcam *R* habuit] hic *RO*
plumbea *corr.* plumbea *V* arca] illic *RO* 373 diem] in *O* dubio] tunc *RO* vomendum] eicien-
dum *RO* 374 fraude] i. e. peculiaris precii *RO* prima *V*, primo] in primitiva ecclesia *RO* 375 Saffira
ad marg. saphira *M* 376 fratre] i. e. de monacho incluso *RO* prius *G* cuidam] homini *RO* peste]
in *R* 377 decem *VB* 378 excelsum *M*, excessum] in extasi mentis *O*, extasis est, quando mens
alienatur pauore vel quando mens ad caelestia rapitur *R* 379 Delituit *GDTB*, Delituit] in obliuione erat *RO*
isto] Wettino *O* 380 Ille] Wettinus *O* 381 locus] haec una res, hoc est haec visio bis repetita *RO*
uicium] hoc *R* notatur] pullulat *R* 383 inuit] prodest *RO*, adiuvat *O* tandem *R* pondus] pene *R*
384 monachae *V*, manache *RO* 385 patrum] priorum *R* hoc] ut dives esse cupias *O* 386 cuius]
paupertatis *R* 387 uendis] si proeis paupertatem (quod Christus iam ante fuit *O*) quam Christus iam
habuit ante atque quam amat *R* maneat] expectet *R* cerne] tunc uide *O* 388 commune] paupertatem *O*
peculii *GDB* 389 haut] non *R* capies] percipies *R* cupies *G* sorte] in generali premio *RO*
390 omnipotens] deus *R* 391 caelsum *G* caeloque (montem *om.*) *O* 392 dum *GD* ductor]
angelus *O* arce] in hac summitate montis *RO* 393 decem *GD* liquerat] presentem uitam finiuit *R*
395 ferens *om.* *G*, ferens] sustinens *R* 396 deliquerat actu *VR*

1) *Georg.* III, 185 magis atque magis. 2) *Cir.* 316 mori me velle negavi. 3) *Georg.*
II, 468 Dives opum; *Aen.* I, 14, II, 22. 4) *Met.* I, 415 Et documenta damus; III, 579. 5) *Trist.*
IV, 4, 16 de communi . . bono. 6) *Aen.* XI, 320 et celsi . . montis. 7) *Ib.* VIII, 657 arcemque
tenebant. 8) *Waldo* a. 813 *defunctus*, de quo *cf. supra* p. 267. *In miraculis S. Genesis* c. 6 (*ed.*
Wattenbach p. 14) *Waldo* vir magni ingenii, Insulanensis coenobii pater commemoratur. 9) *Iuuenii*
H. euang. III, 230 Ventorum rabiem tempestatumque furores.

Deliciasque sacrae sanctorum sedis in aevum
 Obtineat, poenaeque carens ubi vita sequatur.

400 Angelus haec addit, quidam quod praesul¹ eundem
 Deberet precibus factisque iuvare benignis,
 Ante dies multos ceu demandaverat ipsi
 Legato ostensus, quem tunc per somnia ferre
 Hortatur sibi dicta² patri, sed episcopus ille
 405 Esse ratus soliti mendacia inania somni
 Ludendo exceperit, dispecto fratris amore,
 Mente piger, nec corde sagax, succurrere tardus,
 Vi tormentorum iam nunc succumbit amare
 Sortiturque suas proprio pro crimine poenas.

410 Ad quem frater³: 'Ubi, quem dicis, clauditur?' inquit;
 Dixerat: 'Ex alia montis male parte⁴ tenetur.'
 At nos quae paucis dedimus iam somnia verbis,
 Monstramus per verba viri, qui haec ipse videbat.

Orsus ait⁵: 'Dormire casa squalente videbam,
 415 Disposito sedisse loco, quem diximus ante,
 Abbatem surasque et crura cruore fluentes,
 Labitur in vocem: 'Fili, fer dicta patrono.
 Respicias hanc aedem, bini coluisse iubemur
 Informem socii, duo namque lavare suescunt
 420 His comites sese nantes in gurgite thermis⁶.

Resperguntque⁷ domum hanc loetalis pestis odore,
 Ut miseri citius pellantur ab aede coloni.
 Ad loca sanctorum, pete, mittat ut ille virorum,

398 Deliciasque] i. e. praemia *RO*, deliciasque *V* sacras *G*, sacrae] et ut *RO* 399 Optineat *RTM*
 penas] ablatius *R* sequatur] illum *R* 400 addidit *V* eundem] scil. abbatem *ROM* 401 precibus]
 cum *R* factisque] cum elemosinis *RO* 402 demandaverat] abbas *RO* ipse *O*, ipsi] episcopo *R* 403 Legato]
 episcopi *RO* ostensus] ille abbas *RO* 404 Hortatur] petit *R* sibi] legato *RO* patri] episcopo suo *RO*
 405 ratus] estimans *RO* 406 despecto *R*, despectio *M* fratris] abbatis *RO* 407 corde] in *R*, ne corde *V*
 succurrere] aliis *RO*, succurre *V* 408 Vi] uiolentie *R* amare] aduerbium *R* 410 quem] angelum *RO*
 frater] Wettini(nus) *RO* 411 Dixerat] respondit angelus *RO* 412 At nos] uerba Heitonis, qui prosam
 istius libri scripsit id est uisionem Wettini *RO* 413 uiri] predicti clerici *RO* ipsae *R*, ipsa *O*
 uidebit *G* 414 Orsus] incipiens ille clericus *RO* casa] in hxtdxn *R* squalore *corr.* ente *O*, squalenda *R*
 415 Disposito] sibi *RO* sedisse] et uidebis *O* ante] hic patet quod idem abbas bis praedicto clerico se in uisione
 clarauit *O* 416 suras] xxbdpm *R*, surasque] uuadon *O*, uuadum *M* crura] bfcu *R* fluenter *V*
 417 uocem] ille abbas loqui ad me cepit *RO* dicta] haec *O*, nuntia *M* patrono] episcopo tuo *RO*
 418 bini] i. e. ego et alter monachus *O* coluisse] id est habitasse *RO* 420 thermis *V*, thermis] balneis *O*
 421 hoc loetalis *V* odore] eum *RO* 422 aede] ista *O* coloni] hii (isti *O*) duo comites *RO*
 423 loca] ad monasteria *O* mittat] mitte *O* ille] episcopus *RO*

1) Cf. *Necrol. Augiense* VI Kal. Februar. Adalhelmus episcopus (*Bochmer Fontes* IV, 140, 141);
Nomina fratrum conscript. S. Galli (*St. Galler Mitteil.* XIX, 32). 2) *Aen.* XI, 330 qui dicta
 ferant. 3) *Necr. Aug.* VI Id Apr. Adam; Adam diaconus vivebat sub Erlebaldo abbate. 4) *Aen.*
 X, 362 At parte ex alia. 5) *De Oudatricis comitibus pagorum Argengeuwe et Länzgeuwe* cf. *Stalin*
Würtemb. Gesch. I, 327. 6) *Aen.* I, 118 nantes in gurgite vasto. 7) Cf. *Hudowici Pii praeceptum*
Iohanni abbati Fabariensi datum (*Schöpflin Alsatia diplom.* I, 75, *Sickel Acta Lud.* 289) in quo abbas
 conqueritur, quod a quodam quondam comite nomine Roderico infestationes et praeciudicia tantas ac
 detrimenta ipsi et familiae eorum pertulissent etc., cf. *Sickel Acta* 290; epistolam a Victore II episcopo
 Curicensi ad Hudowicum imperatorem datam (*von Mohr Cod. diplom. von Graubünden* I, 27).

824

Deposcens quod gratis agunt solatia ferre¹,
 425 Reprimere ut possit, paries ubi nullus habetur,
 Immensum foetoris onus releuetque dolores.
 Haec, mi nate, precor, non obliuisceris haec tu.
 Post haec antistes dum cuncta ex ore ferentis²
 430 Audiit, 'Haec', inquit, 'fantasmata credo fuisse,
 Idcircoque fidem verbis non commodo fictis'³.
 Credere quae renuit haec angelus iste resignat,
 Quippe quod ammonitus functis incredulus extans
 Auxilium conferre precis tardaret egenti,
 Atque ideo propriis fruitur sine munere poenis.
 435 Denique quod paucis visum percurrimus odis,
 Ante nec audivit qui nunc renovata revexit,
 Et velut ad superos imo devexit abysso.
 Annuit iste locus multum pia vota mereri,
 Fidere sed noli, post vitae tempora⁴ solvi
 440 Alterius per verba, focos quos colligis ipse
 Actibus ex pravis, licet intercessio purget
 Crimina multorum, tamen hac securus haberi
 Nemo potest, quia quo nescit sua pondere facta
 Pensentur, quapropter ego esse mihi utile dico,
 445 Quod gessi purgare prius, sua quemque sequentur⁵.
 Contemplatur item quendam lustrata per arva,
 Ausoniae quondam qui regna tenebat⁶ et altae
 Romanae gentis⁷, fixo consistere gressu,
 Oppositumque animal lacerare virilia stantis
 450 Lactaque per reliquum corpus lue membra carebant.
 Viderrat haec, magnoque stupens terrore profatur:
 'Sortibus hic hominum, dum vitam in corpore gessit,
 Iustitiae nutritor erat saecloque moderno
 Maxima pro domino fecit documenta vigere
 455 Protexitque pio sacram tutamine⁸ plebem.

424 agunt] parentisis O solatia V ferre] mihi RO 425 possit] oratio eorum RO 426 releuetque
 ut R, honus releuet V 427 nate] s O obliuisceris R 428 ferendis V, ferentis] dicentis RO, clorici O,
 nuntiantis M 429 fantasma M 430 fidem] meam O, qui fidem V fictis] falsis RO ad marg.
 uerba R commendo O 431 renuit D, renuit] ille episcopus RO resignat] renouat O 432 quam-
 dammonitus V, admonitus] episcopus O functisque] de- O ex credulis extant V 433 preces V
 434 munere V, munere] beatitudine R, beatitudinis O 435 odas O 436 audiuit] ille R, Wettinus O
 437 ima R,] ex O, immo B abys V, abysso] haec abyssus O 438 ipse] uel iste ista R multum oratione
 mereri V pia] fortuna R mereri] (h) oc factum R 439 uitae] scil. huius O solui] scil. posse RO
 440 focos] ignes O quos] penes R ipse] dx R 441 brauis O 442 haec DM, hac] intercessione RO
 443 noscit V v. 443 sequitur in R versus 444 Pensetur V, Pensentur] indicentur O quopropter V
 utile loco V 445 quemque R sequentur] absolute hoc dicit O 446 Contemplatur] uidetur R,
 uidebat O lustrante pupilla G ad marg. De Carolo O 447 altae] regna O 449 Oppositumque]
 contra uidit R animal] unum R uigilia corr. uirilia V 450 lue] lesione RO 451 Viderat
 corr. uiderat V magnoque] cum O profatur] inquit O 452 Sordibus corr. Sortibus V uita V gessit
 tenuit RO 453 saecloque] in R moderno] nouo O 454 domino] pro domini amore O uigere]
 crescere RO

1) Met. V, 191 Magna ferens . . solacia. 2) Aen. IV, 11 sese ore ferens. 3) Met. XIII, 9
 fictis . . uerbis. 4) Trist. V, 10, 12 vitae tempora. 5) Ecl. II, 65 sua quemque. 6) Aen. VII, 735 Capreas
 cum regna teneret. 7) Ib. I, 33 Romanam . . gentem. 8) Prudent. Perist. V, 343 tutamen ut sacrum

Et velut in mundo sumpsit speciale caecumen.
Recta volens dulcique volans per regna¹ favore.
Ast hic quam saeva sub conditione tenetur,
Tam tristisque notam sustentat peste severam,
 460 **O**ro, refer.' Tum ductor: 'In his cruciatibus', inquit
 'Restat ob hoc, quoniam bona facta libidine turpi
 Fedavit, ratus inlecebras sub mole honorum
 Absumi et vitam voluit finire² suetis
 Sordibus: ipse tamen vitam captabit opiman,
 465 **D**ispositum a domino gaudens invadet honorem'.
 Ammonet hic hominem, qui dignis moribus horas
 Has servare cupit, ne quodam crimine cuncta
 Perdat, et omne probum fundat vastante ruina³.
 Talis aquas haurit⁴ pertuso vase receptans,
 470 **Q**uodque diu inmisit sorbente foramine linquit.
 Est labor iste gravis⁵, malus atque miserrimus, ex quo
 Semper habet damnum, numquam mercedis honorem.
 Omnibus in rebus vitam moderetur in arvis,
 Qui cupit in caelis regnum retinere perenne.
 475 **I**llie magnificis conspexit munera pompis
 Daemonis in manibus iam praesentanda parari.
 Pallia, et in vasis auri argentique metallum⁶,
 Et lini obsequitur candentia fila caballus
 Plurimus, hunc ornat species fulgentis habenae.
 480 **T**um rogat haec cuius hominum de parte venient,
 Quidque figurarent. Tali sermone rependit
 Angelus: 'Haec comitum sunt per diversa manentum
 Regna soli, iniuste legalia iura regentum,
 Quatenus huc ducti inspiciant, quod cuncta rapinis
 485 **C**ollegere, avidoque minores ore vorabant'⁷.
 Nomina quorundam manifeste protulit, ex his
 Dixit, et haec numquam finiri dona, priusquam
 Quisque sinum in proprium praeventus morte⁸ receptet.

456 sumpsit] accepit *RO*, adeptus est *O* 457 volens] ipse fuit *O* dulcique] cum *R* 458 quam] sc. cur *O* interrogando vel admirando *RO* 459 Tum *R*, Tamtrisque *V*.
 tristisque] sub *O* notam] et cur *O*, severitatem *RO* peste] cum *R*, hic *RO* saeva *R*, saevam *V*
 460 refer] dic *R* cum *D* ductor] angelus *O* inquit] respondit *R* 461 Restat] manet *RO* facta] sua *O* libidine] cum *R* 462 latus *V* illecebras *O*, inlecebras] suas voluntates *R* mole] magnitudine *RO* 464 captavit *R*, captabat *O* opiman] beatam *RO* 465 invadet] scil. et sed *OR*
 466 Admonet *GR* dignus *O* 467 As reservare *V* quodam] cum *RO* 468 probum] ne omnem bonitatem *RO* 469 Talis] est *R* haurit] cenis *R* pertuso *MO* vasa *M*, vasam *V* receptans] qui *R*, comparisonem facit *O* 470 foramine *MB* inquit *corr.* linquit *V* 472 plusquam] num- *R*. plusquam *OBM*, quam *D* 474 regnum *om.* *O* 475 magnificis] in *R* munera] gbbn *R* 476 presentanda] ut presentarentur *R*, illa munera *O* parari *R* 477 in *om.* *R* 478 candentia] accensatius *O* fila] fdbmb *R* caballus *OM* 479 fulgenti *V* habene] britile *R* 480 rogat] interrogat *RO* 481 pendebit *V*, rependit] respondit *RO* 484 Quatenus] ut *RO* cuncta] scil. haec *RO* rapinis] cum *R* 485 Collere *corr.* collegere *V*, Colligere *O* avidoque] cum *R* minores] quod *R*, id est ut inspiciant quomodo *O* 487 Dixit] scil. angelus *RO* 488 praeventus] tardatus *R* morte] cum *O* receptat *V*, receptet] recipiat *R*

1) *Cf. supra* p. 305 v. 42. 2) *Trist. III*, 7, 49 vitam mihi finiat. 3) *Aen. III*, 414 vasta . . . ruina.
 4) *Mct. III*, 189 sic hausit aquas. 5) *Aen. II*, 708 labor iste gravabit. 6) *Aen. VIII*, 445 auri que metallum. 7) *Rem.* 209 avido male devoret ore. 8) *Trist. V*, 4, 32 praeventus morte.

824

Quicquid ad hospicium aeternae transmiserat aulae.

- 490 Quam vero horrendo comitum sermone profanam
Intulerit vitam, nullus narrare redundat,
Non scelerum ultores, Satanac sed habentur amici.
Illorum quidam multis stringendo periculis
Afficiunt homines, iustos damnare, reosque
495 Iustificare viros, contempta lege, solentes,
Furibus adnexi, vitiumque per omne¹ sodales
Muneribus capti, qui pro mercede futura
Nil faciunt, sed cum quaedam sub lege coercent²
Debita iustitiae, furiunt pietate carentes³.
- 500 Ardor avaritiae nescit concedere quicquam⁴,
Sed totum extorquet, totumque ad Tartara mittit⁵,
Accumulans iram, cum venerit hora furoris⁶.
Iustitiam numquam vitam quaerendo beatam
Impendunt, et quam gratis praebere iubentur,
505 Venalem portant, animam pro pignore dantes.
Iudicio quosdam iam nunc succumbere dixit,
Dixerat ut dominus de non credentibus olim⁷:
'Iudicium sumpsit, quicumque incredulus extat,'
Iam satis est dictum, felix qui corde reservat,
- 510 Ne sit amor nummi maior, quam mansio caeli.
Grandis abundantes subito comprehendet egestas.
Ó comites, cuius comites perpendite sitis.
Christus ait⁸: 'Quicumque polum conscendere quaerit,
Debet in angusto gressum configere calle'⁹.
- 515 Servus item mortis vestigia late sequendo¹⁰
Vergit in aeternum miseris ploratibus ignem.
Omnia mutantur, nunc tristes laeta tenebunt;
Quos gaudere libet, tristes trudentur in umbras¹¹.
Quod placet ingredi: est melius tunc laeta tenere.

489 aule] ad tartaream aulam R 490 horrendum VO, orrendo R profanam V, profanam] obscenam R
491 Intulerit] dixerit (scil. O) angelus RO redundat] nullus dicere potest RO 492 ultorem
corr. res V 493 multis] cum R stringendo V 494 reosque] malos R 495 Iustificare] glori-
ficare R contempege V 496 Furibus] habentur O annexi R sodales] xxkub R 497 Muneribus]
absolute O, in mk : d ; n R capti] decepti R 498 faciunt] faciunt boni RO coercent O 499 pietate]
misericordia R 500 condere V, concedere] ignoscere R 502 ira O furoris] dies iudicii RO
505 pinguore] bkxxftk R, pignore] pretio vel gaza O 506 Iudicio] dampnationi RO dixit] angelus RO
507 non credentibus] de infidelibus R 508 sumpsit] penam accepit R extans] vel extat R 509 iam]
uerba poete R 510 nummi] denarii R, thesauri O 511 habundantes] RMV, abundantes] nominatiuus O
subito] hic RO comprehendit RO, dum prendet M 512 perpendite] estimate R, sitis oro iubete V
513 polum] ad R conscenderit R querit] desiderat R 515 mortis] peccatorum R, peccati O 516 Vergit]
se R miseris] cum R 517 mittantur RO tenebunt] ad marg. qui nunc (hic flentes O) tristitiam habent,
ibi uero gaudentes letitiam obtinebunt RO 518 Quis D gaudere] scil. hic RO trudentur] ibi R,
trudentur OMB 519 ingredi] i. e. elige O tenere] ad unumquemque loquitur RO

1) *Fast.* IV, 148 Et vitium .. omne. 2) *Prudent. Cathem.* VIII, 4 lege coerces. 3) *Sedul. C. Pasch.* II, 109 pietate caret. 4) *Fast.* II, 675 quicquam concede roganti. 5) *Aen.* XI, 397 sub Tartara misi. 6) *Iac.* 5, 3 Thesaurizastis vobis iram in novissimis diebus. 7) *Ioh.* 3, 18 Qui autem non credit iam iudicatus est. 8) *Matth.* 7, 13 Intrate per angustam portam, quia lata porta et spatiosa via est, quo ducit ad perditionem. 9) *Aen.* IV, 405 calle angusto. 10) *Met.* IV, 515 sequitur vestigia. 11) *Aldhelm de princ. vit.* 8 furvas ... trudente ad umbras.

520 Vidit et innumeras diversa sorte phalanges 824
 De monachis, gradibusque aliis, populique senatu.
 De variisque locis longe patriisque remotis,
 Hos gaudere hilares, illos frendere gementes:
 Hos paradysus habet¹, discindit Tartarus illos.
 525 His visis multisque aliis, quae scribere longum est².
 Quaeque stilus currens stricta breuitate reliquit,
 Ducitur ad quaedam praepulchrae moenia sedis.
 Quae naturali consistere mole ferebat³.
 Hoc opus immenso nituit splendore coruscans⁴,
 530 Arcubus effulgens variisque ornatibus aureis,
 Argentique gerens multum structura metallum⁵
 Praebuit arte oculis anaglifa pascere mentem
 Moenia, quae tantum latam longamque tenebant
 Mensuram, pulchrumque statum, mirabile factum⁶.
 535 Altaque per volucres pandebant culmina ventos.
 Quantum nulla potest intentio mentis in usum
 Claudere tractandi nec quis sermone fateri,
 Aut operi tanto veracem aptare staturam
 Aut decus excellens veris disponere verbis.
 540 Haec cernunt fratrique sacer tunc angelus illi
 'Cras migrabis', ait, 'vitae confinia linquens⁷
 Terrenae, tamen interea certabimus ambo
 Pro pietate preces sanctis prosternerè Christi,
 Ut vel parva tuis fiat concessio factis.'
 545 Inde beatorum parili venere volatu
 Sedes usque sacerdotum, quis fulgidus ordo
 Captat onus meriti iugique potitur honore.
 Angelus 'Hos' inquit, 'secum dominator opimis
 Ditavit meritis, ideo enarrare coronam
 550 Nemo potest, qua quisque nitet, cui Christus obumbrat⁸.

520 sorte] i. e. quosdam in pena quosdam in gloria *RO* 521 gradibusque] episcoporum et presbiterorum *O* populique] i. e. laici *O* senatu] a *O* 522 Di *M* patrisque *V* 523 Hos] aliquos uidit illic *R*, aliquos bonos *O* hilares] scil. uidit *O* illos] i. e. malos *RO* gementes] uidit *R* 524 Hos] i. e. aliquos *O* paradysus *D*, paradysus] xxumighbrp *R* discindit] eruciat *R* 526 breuita *V* relinquit *MB* 527 pre-] ualde *R* 528 Quae] scil. menia *RO* naturali] seluuaheseneru *O* ferebat] i. e. dicebat angelus *RO* 529 opus *om.* *R* immenso] cum *R* 530 Arcubus] in sxxibogpn *R*, sunibogon *O* ofulgens *R* uariisque] in *RO* 531 structa *V* 532 anaglifa] sculpta *R*, cum sculptili *O* 534 pulchrumque] accusatiuus *O* mirabile] mirabiliter *RO* 535 uolucres] ueloces *BO* pondebant *DO* culmine *R* 536 uisum *G* 537 tractando *R* quis] aliquis *R* 538 Aut] nec *RO* aptare] comparare *R* staturam] uel figuram *O* 539 Aut] nec *RO* decus] accusatiuus *RO* excellens] insigne *R* 540 Haec] scil. menia *RO* fratri *R* angelus inquit *R* 542 certabimus] i. e. festinabimus *O* 543 Proprietate *corr.* pietate *V*, pietate] Christi *O* sanctis] datiuus *O* 544 uel] salim *RO* concessio] intercessio *R*, remissio *O* factis] peccatis *O* 545 parali *V* uolatu] itinere *R* 546 Sedes] ad *RO* quis] in quibus sedibus *R* ordo] sacerdotum *O* 547 onus] magnitudinem *RO* iugique] et in quis *O* 548 hos] sacerdotes *RO* dominator] Christus *O* opimis] cum *O* 550 qua] in *BO* corona *R* obumbrat] quem Christus protegit defendit adiuuat *R*, adiuuat uel quem Christus defendit *O*

1) *Venanti C. II*, 16, 16 quae paradysus habet. 2) *Fast.* 17, 325 longum est . . . narrare.
 3) *Cf. Apoc.* 21, 12 Et habebat murum magnum et altum etc. 4) *Venanti V. Martini III*, 57 splendore coruscans. 5) *Cf. p.* 319 v. 477. 6) *Met.* 11, 271, 746, VIII, 611 factum mirabile. 7) *Iuueni H. euang.* IV, 315 vitae confinia summa tenere. 8) *Venanti V. Martini I*, 103 quem Christus obumbrat.

824

Et quibus officia ornatas praebetis ad aras.
 Hos rogemus apud dominum intercedere pro¹ te'.
 Tunc pedibus venerandorum subnixus uterque
 Unius illecebras precibus relevare precatur.
 555 Nec mora, sanctorum pariter consortia surgunt
 Aggressique thronum Christum petiere iacentes.
 Ut potius laxare velit, quam digna referre.
 Tum reboat de sancta vox testudine dicens:
 'Debuit exemplis multos incendere fratres,
 560 Sed torpore madens desivit ferre laborem'².
 Hinc responsa silent vocemque emittere³ cessant.
 Angelus haec inter fraterque in parte steterunt
 Eminus et sancti sedes cum pace revisunt⁴.
 Ipse Dionisium, Hilarium sanctosque ferebat
 565 Martinum Anianumque suas cognosse fenestras.
 Qualiter agnovit, quos numquam corpore vidit?
 Sed sperare datur, quod vel sermone beati
 Haec ducis audiret, vel quae sibi gratia cuncta
 Monstrarat, quosdam faceret cognosse silenter.
 570 Tunc hortante iterum gressum ductore retorquent
 Ad sedesque viam nitidas pressere⁵ resumptam,
 Gloria martyribus quo pollet opima beatis.
 Credere non poteris speciem numerumque quot essent.
 'Hos' ait, 'invictus tulit haec in regna triumphus,
 575 Hos etenim terris caelesti laude tenetis.
 Hos precibus commissa suis tua solvere sanctis
 Poscamus'. Statimque sacra ad vestigia sese
 Proiciunt, citiusque sacer consessus ab inde
 Surgit et ante dei auratam prosternitur aulam,
 580 Dimitti peccata rogans. Vox sede recurrit:
 'Si quos prava docens peccati felle fefellit

551 quibus] in sacerdotibus *RO* i. e. in qua nitent *O* officia] laudes *R* auratas *V*
 553 pedibus] datius *O* uenerandorum] sacerdotum *R* subnixus] prostratus *R* 554 Unius *corr.*
 Unius *V*, Unius] Wettini *RO* illecebras *DV*, *corr.* illec. *G*, illecebras] uoluntates *R* 555 mora]
 scil. fuit *RO* 556 thronum] sc. dei *RO* 557 Et *R* potius] magis *O* uelit] scil. peccata
 uelleret *O* 558 reboat] locutus est *R* 559 exemplis] cum *O* multo *V* incendere] meliorare *R*
 560 torpore] a *O* madens] scil. xxi. dfr *R* desiu] cessauit *O* laborem] bonam uel doctrinam uel
 exemplum *R* 561 responsa] scil. Christi *O* silent] sc. e testudine *O* cessant] illa responsa *O*
 562 fratresque *O* 563 Eminus] longe *RO* parce *corr.* pace *V* reuiscunt *G* 564 Ipse]
 Wettinus *RO* dionisium *V* ferebat] dicebat *RO* 565 suas] suos *R* cognoscere pupillas *V*,
 fenestras] oculos *RO* 566 agnouit] interrogando *RO* uidit] hic *R* 567 datur] dicitur *R*, nobis *RO*
 sermone] a *O* 568 ducis] angeli *R* uel] ut *O* que] quod *R* gratia] dei, quod uerius credatur *RO*
 569 silenter] nemine demonstrante *RO* 570 hortante] a scil. angelo *O* ductore] a *O*
 571 sedem] que *V* pressere] calcare *R* resumptam] *GD*, presumptam *R* 572 Gloria] martyribus] datius *O*
 qua *G*, quo] ubi *RO* pollet] crescit *O*, crescit *R* beatis] datius *O* 573 species] quod *O* 574 ait]
 angelus *RO* triumphus *R* 575 in terris] terris] in *O* caelesti] cum *RO* 576 commissa] peccata *RO*
 suis] cum *R* sanctis] cum *RO* 577 uestigia] esse *GD* 578 citiusque] comparatiuus pro positio *R*
 sacer] sanctus *O* 579 dei] *om.* *V* 580 pecca] *corr.* peccata *V* sede] de *R* sede] cucurrit *MO*
 581 felle] cum amaritudine *RO*

1) *Venantii V. Martini III*, 36 rogatus procedere sanctum. 2) *Georg. II*, 343 perferre laborem.

3) *Met. IV*, 412 vocem] Emittunt; *XV*, 657 tales emittere . . voces. 4) *Aen. I*, 415 sedesque revisit.

5) *Ov. Ep. XVII*, 134 via pressa.

Deque via in praeceps inlex commisit abire,
 Hos iterum revocat, solventur debita gratis.
 Inquiruntque modum, quo crimina solvere possit,
 585 Qualiter ex aliis pravac miserabile virus
 Doctrinae eximeret. Tum vox processit ad illos:
 'Convocet hos omnes, quorum per inania¹ mentes
 Dogmata pervertit², nocuit vel in actibus unquam,
 Aut quibus exemplum dicti vel praebuit actus,
 590 Quo vitam moresque suos corrumpere possent.
 Et se sternat humo³ dicatque per omnia sese
 Esse reum, gessisse male et docuisse patenter.
 Sic veniam exposcat statimque adstantibus addat:
 'Vos precor, ó nati, domini per numina summi⁴,
 595 Per sanctosque viros', addens, 'animasque beatas
 Caelicolasque omnes, repetat ne crimina quisquam
 Haec vestrum tradatque alii faciensus docensus'.

En patet, alterius quantum qui polluit actus,
 Desipiat, vel in exemplo seu dogmate pravo.
 600 Qui malus est multos secum invitare suescit,
 Et tamen e cunctis scelerum commercia sumet.
 Infelix sua ferre nequit maiora requirens.
 Interea a longe bini de parte steterunt:
 Ecce Sebastianum magno splendore⁵ micantem
 605 Atque Valentinum specie cognovit aperta.
 Inde etiam aversi sancto ducente catervas
 Virgineas adeunt, ubi splendor luce corusca⁵
 Summus adornavit nitidis consessibus ipsas.
 'Sunt', ait, 'hae sanctae, quarum sub honore tonantis
 610 Nomina divinis colitis famulatibus, ipsas
 Pro longa ad dominum vita praemittere praestat'.
 Sic ait, et pedibus sese prosternere certant.
 Protinus assurgunt citiusque ad limina pergunt
 Celsa throni longam fratri deponere vitam.
 615 Sed prius orantes quam se prosternere possent,
 Obvia maicestas Christique immensa potestas

582 ad marg. fraternitas R Deque] et quos RO uia] a recta nia in peccatum R, ueritatis O illex RM,] et quos deceptor RO commissit V,] perpetravit R 583 solventur] tunc R debita] sua R gratis] sine pena RO 584 Inquiruntque] illi martyres O quo] cum modo R crimine R 586 eximeret] numeret RO tunc V 587 mentis V 588 Dogmata VR 589 actus] gonitiuus R 590 Quo] in exemplo R 591 humo] ad humum RO 592 reum] peccatorem R putenter G 595 addans M 596 noc R quicquam R 597 aliis] et ne R 598 actus] accusatiuus RO 599 Desipiat] xrskmf R exemplum corr. exemplo V dogmate R prave GD, pravo] in O 600 invitare V 601 E tamen GD 602 sua] peccata R, scil. crimina O 603 de longe R, loge O bini] angelus et Wetti R 604 sabastianum V 604 sabastianum V 606 auerso G, aduersi R sancto om. G, sancto] angelo R 607 addeunt R luce] cum R 608 ipsas] uirgines RO 609 — 610 om. V 609 ait] angelus R sanctae] uirgines R tonantis] Christi RO 610 diuinis] cum R famulatibus] seruitiis R 611 longa] pro eterna R presta G, prestat] nos iuuat prodest R, adiuuat O 612 ait] angelus R 614 longam] aeternam RO 615 possunt V 616 Obuias V que om. V

1) *Iuueni H. euang. IV, 106* per inania. 2) *Trist. II, 301* perversas . . corrumpere mentes. 3) *Aen. IX, 754* Sternit humi. 4) *Cf. Aen. II, 141* per superos et conscia numina veri | Per . . 5) *Prudent. Psych. 108* splendens ubi luce coruscat.

824

Eleuat inclines miro splendore nitescens,
 Qualis ab humanis cerni agnoscique figuris
 Numquam posse datur, certant ut bella fidei.
 620 Mitis ad adstantes Christus dat verba puellas:
 'Iusta docens si recta gerat, dignumque ministret
 Omnibus exemplum revocans ad moenia vitae,
 Quos adversa docens aeterno prodidit igni,
 Tunc vester praestabit honor, quod cuncta remittam.'
 625 O meritum sublime tuum, sanctissima mater,
 Virginitas, quae casta poli terraeque supremum
 Imperium retines, domino quae proxima Christo
 Aeternam super astra domum inviolata locasti.
 Sola quidem celebs tantum cognomen habebit,
 630 Et corrupta tamen si se post crimina saltim
 Convertens anima ad dominum summissa recurrit,
 Praemia certa manent, sed nomine in aeva carebit.
 His igitur gestis facili discedere gressu
 Incipiunt, itinerque suum sacer angelus istis
 635 Prosequitur dictis¹: 'Quantis humana volutet
 Progenies² vitiis, ó quis narrare valebit?
 Nam licet a domino numerosa peste laborans
 Abscedat genus humanum³ factore relicto
 Atque iugo⁴ Satanae sua colla gravare suescat,
 640 Nulla tamen tanto peccata furore⁴ creator
 Vindicat offensus, quam quae contraria constant
 Naturae, quod quisque nefas vitare labore.
 Quapropter cunctos nimium certare necesse est,
 Ne subeat mater scelerum Sodomita libido⁵,
 645 Et templum domini mutetur in horrida nigri
 Serpentis delubra, quibus se degere gaudet.
 Sordida non tantum hic morbus contagia⁶ praebens
 Inficit alternas, maribus dum turpiter instat,
 Commaculatque animas⁷ ardente cupidine stupri,

617 Eleuat *GD* inclinans *V* nitentes *R* 618 agnoscique pupillis *V* 620 ad *om.* *V*
 has stantes *O*, astantes *GD* 622 vitae] aeternae *RO* 623 perdidit *R* 624 Tum *V* praestabit] illi *R*
 625 *in marg.* Poeta *O* 626 quae] i. e. tu *RO* que *om.* *V* supremum] maximum *O* 627 refines *R*
 domino] a *O* quo] i. e. tu *O* 628 inviolata] incorrupta integra *R* 629 Solam *corr.* sola *V*, Sola]
 sc. uirginitas *RO* celeps] celeps dicitur, qui celestem uitam ducit *R* 631 Conuertet *V* summissa]
 humilis *RO* recurrit *V* 632 si nomine *G*, nomina *O* 633 gestis] actis *R* 635 dictis] in *RO*
 636 o *om.* *R* 637 numerosa] i. e. in multiplici *RO* peste] i. e. peccato *RO* laborans] scil. genus
 humanum *O* 638 fectore *V*, factore] i. e. creatore *RO* 639 Atque] licet *R* iugo] cum *O*
 640 tanto] tanta *RO* furore] ira *RO* 641 offensus] iratus *R* 644 mater] scil. quae est *RO*
 libido] hic morbus non solum (tantum *O*) regnat (*om.* *R*) inter mares sed etiam inter (coniugatos *O*) coniuges *RO*
 645 Et] scil. ne *RO* domini] i. e. homo qui templum esse debet dei *RO* horrida *R* 646 Serpentis]
 i. e. diaboli *O* delubra] id est templa *O ad marg.* delubrum (a diluendo *O*) dictum, eo quod sua templa iuxta
 flumen, unde lauarent uictimas diis suis immolandas (ad immolandum *O*) statuere (struere *O*) soliti sunt⁸ *RO*
 quibus] in *O* degere] uitare *O* 647 morbus] Sodome *O*, sodomiticum scelus *R* praebens] i. e. corpori
 et animae *O* 648 alternas] illius qui agit et illius qui patitur *RO* miseris dum maribus instat *V*

1) *Aen.* VI, 899 Prosequitur dictis. 2) *Iuueni* *H. euang.* II, 705 Progenies hominis. 3) *Cf.*
supra v. 257. 4) *Georg.* IV, 495 tantus furor. 5) *Prudent.* *Psych.* 42 Sodomita libido. 6) *Iuueni*
H. euang. II, 241 Sordida . . contagia mentis. 7) *Prudent.* *Psych.* 90 Corpora commaculans animas
 in Tartara mergis. 8) *Isid.* *Etym.* XV, 4, 9.

650 Verum multiplici thalamum violare iugalem
 Adsolet inluvie, rabiem dum quique sequentes
 Luxuriae instinctu violenti daemonis acti
 Naturae concessa suis stimulante relinquunt
 Coniugibus luxu, licitumque in stupra calorem
 655 Vertentes Satanac incedunt hostile lupanar.
 Unde tibi iubeo auctoris de nomine nostri
 Ista palam referens, ut clara voce¹ revolvās,
 Nec celare velis, quantum discrimen adhaeret
 Esse subinductas mulieres pluribus aptas.
 660 Tempore nam quanto tam foedis sordibus instant
 Non capiunt aditus caeli vitamque beatam².
 O quicumque malis cupimus nos subdere tantis.
 Incidat in mentem tormenti poena futuri.
 Dulcis enim est animo carnique insana voluptas,
 665 Durior heu miseri gravibus plangoribus ignis
 Tunc veniet, cum finis erit³, qui quemque sequetur.
 Quaeso, probare velis digitum si ferre per ignem
 Hunc facilem possis, certe sufferre recusas³.
 Qualiter aeternum tota cum mole calorem
 670 Corporis incedis, quo vermis et ignis in aevum
 Consistent vitiisque vicem dant omnibus atram.
 Tunc Wettinus ait: 'Domine, haec proferre paveseo,
 Vilis enim persona mihi est, nec congruit isti
 Indicio, quod ad humanas transmittitur aures.'
 675 Angelus e contra, magnam promotus in iram⁴,
 Incusat: 'Quod summa dei sententia iussit
 Non audes proferre pigro torpore retentus?'
 Tum satis ammonuit proprios componere mores.
 Atque suam radiis vitam inlustrare beatas,
 680 Adiungens: 'Ego sum, qui te servare iubebar,
 Angelus et custos rerum persisto tuarum.
 Quem scriptura vetus Samsonem vulgat in orbem⁵,
 Huius in auxilio semper mansisse solebam,
 Et miranda, favente deo, complevimus ambo.'

650 multiplici] cum *R* iugalem] i. e. maritum (marem *R*) et uxorem *RO* 651 Assolet] ille
 morbus *RO* dum *om. O* quosque *GR* 652 instinctu] ab *RO* actu *V*, acti] coacti *RO* illi *O*
 653 Naturae] dativus *RO* concessa] i. e. licitum coniugium *RO* suis] in *O* relinquit *R*, reliquit *V*
 654 calarem *M*, calorem] i. e. coniugium *RO* 655 hostile *V*, hostile] in *O* 656 *om. V* nomine summi *R*
 657 clara] cum *O* voce *om. V* 658 adhaeret] manebit *R*, manet *O* discrimina dent *V* 659 mulieres]
 polices et concubinas *RO* pluribus] sc. hominibus *RO* aptis *R* 661 beatam] aeternam *RO* 665 miseris *O*
 gravibus] cum *RO* 666 Tum veniet *V* quemque] unumquemque *RO*, absolute *O* sequetur *R*
 667 *in marg.* Parenthesis *O* 668 facile *V* sufferre causas *V*, recuses *R* 669 mole] magnitudine *R*
 670 incedis *V* 671 Consistent *D* dat *V* 672 Wettinus *R* 673 enim] quia *O* isti]
 personae *O* 674 Indicio *GDR* auras *V* 675 Incusat *corr.* Incusat *V*, Incusat] inerepat *RO*
 677 pigro *V*, pigro] in *O* tentus *V*, retentus] scil. tu *O* 678 Tunc *R* admouit *M* componere]
 ornare *RO* 679 suas *corr.* suam *V* radiis] cum bonis *RO* virtutibus *R* beatas] sanctis *O* 680 sum]
 inquit *R* servare] custodire *R* iubebas *V* 681 Angelus] qui *R* persiste *R* 682 in] per *R*
 683 mansisse *D* solebat *R* 684 miranda] quae sunt *O*, multa miracula *R* deo favente implenimus *O*

1) *Sedul. C. P. V.* 79 clara . . . voce. 2) *Prudenti Psych.* 51 Hic tibi finis erit. 3) *Art. Am.*
II, 655 Ferre . . . recusant. 4) *Met.* X, 683 subitam convertor in iram. 5) *Cy. supra p.* 305 r. 39.

- 824 685 Quem mandante deo primo comitabar ab ortu,
 Donec per Dalilam in domini procurreret iram,
 Venderet et scorto auctoris sacra munera Christi¹,
 Quo scelere infectus dominumque deumque reliquit:
 Tunc ego discessi vitiiis offensus ab illo.
- 690 Ergo puer bene castus eras, mihi quippe placebas,
 Sed postquam propriis coepisti vivere votis,
 Displicuit tua vita mihi, nam pravus abisti.
 Nunc iterum placido temet complector amore
 Merentem lacrimis et toto corde reversum².
- 695 Caelicolas hominum custodes esse sacrata
 Scripta ferunt, dominusque docens ostendit Iesus,
 Ante patris faciem stantes servare fideles,
 Atque liber pastoris² opem demonstrat eandem.
 'Coenobiis etiam monachorum valde monendum est',
- 700 Angelus adiunxit, 'vitii ut radicibus omnis
 Abscisus vireant virtutum germina pulchre.
 Maior enim numerus mundanis rebus adhaeret,
 Quam qui se stimulante deo monitisque supernis
 Haec ad castra ferant vitamque fideliter ornent.
- 705 Nescit enim carnalis homo, quod spiritus almi est.
 Viribus idcirco totis certare³ necesse est,
 Carnalis ne turba premat sacra dogmata vitae,
 Pondere neu scelerum frigescat pignus amoris⁴
 Aeterni, qui plura tenet spe pectora sancta.
- 710 Vulnus avaritiae medicamina sancta repellat,
 Qua dominante humilis fit nemo in nomine Christi.
 Unde polum penetrare potest, cui cura subintrat,
 Ingluviem vitare cibi potusque, monemus.
 Sufficiens et parva quidem sit pensio victus.
- 715 Optimus usus aquae, dedit hanc natura bibendam.
 Tegminis ornatus mutetur ut algida tantum
 Frigora depellat, nudosque ut contegat artus.

685 mandante] iubente *R* horto *V*, ortu] a principio *RO* maturitatis suae *O* 686 procurreret *O*
 687 Venderet] donec *R* scorto] ad meretricem *R*, pro ipsa re *O* munera] id est fortitudinem suam *O*
 688 scelere] cum scorto *RO* infectus] id est pollutus *O*, gilonder *R* negaret] uel reliquit *M*
 689 uiciis] ex *R* offensus *V*, offensus] iratus *R* 690 puer] dum puer fuisti *R* caustus *V*
 691 propriis] in *R* uotis] i. e. uoluntatibus *RO* 693 temet placido *R* 694 Maerentem] scil. te *O*
 lacrimis] cum *R*, in *O* toto] ex *R*, in *O* 695 Caelicolas] angelos *RO* 696 ferunt] dicunt *R*
 dominus *O* 697 stantes] scil. angelos *RO* fidelis *corr.* fideles *V*, fideles] hic homines *RO* 698 pastoris]
 lumen *O* demonstrat *O* 700 adiunxit *O* 701 Abscisus] *GV* pululent *V* germana *V* pulchrae *V*,
 pulchre] *GD*, pulchre] aduerbiu] *O* 702 enim] quia *R* numerus] monachorum *RO* munis *O*
 703 Quam] scil. illorum *O* quisque *V* stimulant *O* 704 uitamque] scil. quam illorum qui *O* 705 enim]
 quia *R* ad marg. i. e. spiritus sanctus non percipit ea que carnis sunt *RO* 707 doctate *R* 708 Pondere]
 cum *R* neu] et *O* pignus] *xfti* *R* amores *V* 709 cui *V*, qui] scil. amor *RO* se pectora *V* 710 Vulnus]
 accensatiuus *RO* medicamina] nominatiuus *O* sancta] cum *R* repellit *V*, repellent *M* 711 Qua] auaricia *R*
 sit *V* 712 Unde] ex humilitate *R* penetrare] *V* cura] ille *R* 713 Ingluuiem] gulam *R* cybi *R*
 714 pensius] *G*, pensio] *gkxxbgk* *R* nictus] genitiuus *R* 715 hanc] aquam *R* bibendum *R*, bidendum *V*
 716 Tegminis] *R*, Tegminis] *V* ortus] *V*

1) *Iulic.* 16, 17. 2) *Huius libri auctor dicitur Hermes, apostolorum temporibus proximus, cuius liber inter apocryphos relatus est a Gelasio papa MAB.* 3) *Aen.* IX, 532 vi | Certabant.
 4) *Or. Ep.* I, 113 pignus amoris.

Mens humilis¹ vigeat, studiis non perdita fictis,
 Deserat et totam perversa superbia mentem².
 720 Nam quidam flexa placidi cervice³ videntur,
 Erecto sed corde tument, falsique probantur.
 Pulcher apostolicae vitae pervertitur ordo,
 Cum vitis variis virtutum iura premuntur,
 Et dum sub specie pietatis culpa subintrans
 725 Assidue crescens proprio retinetur in usu,
 Iam velut ex lege ad iustos describitur actus.
 Idcirco occiduis homines in partibus huius
 Ordinis instruimus, quos Gallica rura tenere⁴
 Novimus et cunctos, quos haec Germania gignit,
 730 Pauperiem ut veram devota mente sequantur,
 Ianua ne caeli contra claudatur eosdem,
 Indeque depulsi pereant sub faucibus ignis,
 Qualiter omnipotens hominum sator atque creator⁵
 Per me terribili cunctis sermone remandat.⁶
 735 Haec satis esse videns illis nihil addere possum,
 Qui vitae meritis debent praecellere cunctos,
 Qui mundum fixisse sibi, mundoque refixi⁶
 Famantur, quod quippe deo promisimus omnes.
 Scimus enim documenta patrum finesque viasque,
 740 Cottidie crepitant librorum verba per aures.
 Impugnat mundus: felix qui fugerit illum
 Et post terga oculum qui mittere vitat in aevum.
 Quantaque femineis nascantur damna catervis,
 Quae servire deo monachorum more suescunt,
 745 Angelus exponens: 'Quam plurima daemonis', inquit,
 'Lucra virent, lucrumque dei tepor occupat ingens,
 Ordine confuso mulier dum mortua vivis
 Praefertur, quia delitiis viduata marito
 Sufficiens, functa est, prohibent quam vivere gazae
 750 Subiectae et vivae mortis confinia sumunt⁷,
 Dum factis perversa suis exempla sequuntur.
 Sic perduntur opes, quas congressere⁸ fideles

718 uigeat] confortet *R* studiis *om. R* perdita *V* fictis] uel falsis *R* 720 quia *corr.*
 quidam *R* flexa] inclinata *R* cervice] capite *R*, cornice *corr.* cervice *V* 722 Pulcher *R*, Pulker *G*
 723 Dum uicis *R* 724 Sed dum *V* specie] sub simulata bonitate *R* 725 *om. V* continentur *R*
 728 Ordinis] abitus *R* quod *V* Gallia *R*, callica *M* 729 quod *V* 730 et *G* sequuntur *corr.* quantur *G*
 731 nec *M* eosdem *corr.* eisdem *G* 732 ignis] aeterni *R* 733 creator *corr.* redemptor *G* 734 terribilem *D*
 735 *ad marg.* Poeta *R* nihil] ego *R*, illi nil *V* 736 uitae] suae *R* 737 fixisse] eruci *R* refixi]
 crucifixi esse *R* 738 promissimus *V* 739 patrum] priorum *R* finisque *V* 740 Cottidie *V R*
 crepitant] resonat *R* 742 posterga *M* qui] felix est *R* uitat mittere *V*, uitat *G* 743 que *om. V*
 744 Quo] aliter quae *G*, Quo *D V* 745 Quam *om. V* 747 mortua] uidua *R* uiuis] monialibus *R*
 748 marito] ex coniuge *R* 749 functaque *V*, functa] mortua *R* prohibent *D* quam] uiduam *R*
 gaze] spiritualiter *R* 750 uiue] moniales *R* 751 suis] in *R* secuntur *D R*, sequuntur] uel
 secuntur *M* 752 fideles] moniales *R*

1) *Prudent. Psych.* 199 Mens humilis. 2) *Ib.* 203 male sana superbia mentem. 3) *Art. Am.* III, 779 cervice reflexa. 4) *Aen.* IV, 526 Quaeque . . . Rura tenent. 5) *Ib.* I, 254 hominum sator atque deorum. 6) *Ib.* V, 527 caelo . . . refixa. 7) *Cf. supra* p. 321 v. 541. 8) *Fast.* IV, 618 congestus . . . opes.

824

Ad conservandum ius virginitatis honestae.

Accipit has sitiens labentia gaudia mundi

755 Inque voluptatem fert sobria dona nefandam.

Vivit enim virgo, mortem scelerosa subibit.

Denique iam viduae capiunt dum iura regendi.

Subvertunt pravo iustam molimine vitam.

Sordibus e solitis paucae se demere possunt,

760 Sed neque concubitu quaedam cessare probantur:

Sic seducta cohors sequitur per cuncta magistram¹.O princeps, qui tale malum¹ iunxisse videris,

Da castis castas, aliud viduata receptet,

Non equidem prodest multorum perdere mores.

765 Creditur, en, mulier melior quam masculus esse.

Accipit illa gradum, raro est lex ista virorum,

Ut nupto citius dentur loca sancta regenda.

Confusum natura modum discernere poscit.

Frater item quaerit, ubi dogmatis illa moderno

770 Staret apostolici perfecta in tempore norma.

'Partibus ex aliis salsi maris', inquit, 'habetur

Ille rigor veterumque viget constantia patrum,

Qui paupertatem variis sine rebus adepti

Terreni nihil inquirunt, quod vota retardet,

775 Sicque penetrantes caelorum regna capessunt².

Felices patriae, quarum de cespite surgunt

Optima gemmarum caelo ornamenta nitentum,

Auxilium patriae, meriti decus, orbis honestas³.

His dictis iterum verbum sacer angelus infert

780 Crimine de veteri, Sodomaec quod rura necavit.

Caetera namque semel vitia execranda moncbat,

Hunc autem morbum, mores animasque nocentem,

Daemonis instinctu naturam perdere promptum,

Quinquies ammonuit aut amplius esse cavendum.

785 Tum frater rogitat, numerus cur tantus obiret

Pestis in exitio plebis populique fidelis³.

'Haec', ait, 'ex factis homines commertia pravis

Accipiunt, damnatque reos sententia grassans,

753 virginitatis *R* 754 has] opes illa vidua *R* 755 Inque voluntatem fert scelerosa subibit *V*
 756 scelerosa] vidua *R* 757 regendi *corr.* regendi *V* 759 demere] abstraere *R* paucae iussisse
 videris *B* 760 concubitu] ex *B* 765 an masculus *R* 767 nupto] homini *R* regendi *V*
 769 dogmatis *R* 771 aliis] transmariis partibus *R* salsi *R*, falsi *O* inquit] angelus *R*, inquit *D*
 772 rigor] fortitudo *R* 773 Qui] rigor *R* rebus] sine deliciis seculi *R* 774 retardat *R*
 775 penetrantes] in paupertate stantes *R* capessunt *R* 777 celo] in *R* 778 patrie] sue *R*
 780 veteris *R* 781 execranda] abhominanda *R* 783 *om. B* Daemoniis *V* natura *V* promptum]
 morbum *R* 784 admonuit *G* cavenda *V* 786 exitium *R* 787 ait] angelus *R* commertia pravis *R*
 788 reos] culpabiles *M ad. marg.* Reus a re qua petitur nuncupatus, qui quamvis sceleris non conscius sit,
 tamen reus dicitur, qu(i)a diuino iudicio pro reliquis petitur. Reus a re, de qua obnoxius est et reatum a reo est

1) *Ciris* 432 Tale malum.2) *Iuveni H. euang. III*, 316 caeli fulgens cum regna capessam.3) *Ann. Einhardi* 823 Secuta est ingens pestilentia atque hominum mortalitas, quae per totam Franciam inmaniter usquequaque grassata est et innumeram hominum multitudinem diversi sexus et aetatis gravissime saeviendo consumpsit.

- Significatque diem mundo properare futurum, 824
 790 Terminus ut tandem ponatur in ordine saeculi.
 Ecce, dies veniet¹, nostrum sit quisque paratus,
 Ecce, venit dominus, nostros ut congreget actus,
 Iam vigilare decet, veniens ut quemque coronet.
 Praecipue ammonuit divinis laudibus omnes
 795 Conatu servire bono studioque sagaci,
 Praecipiens, ut nemo gravi torpore² subactus
 Neglegat assiduas domino persolvere laudes,
 Ecclesiaeque decus celebretur ut ordine sancto,
 Sollicitus propriam quaerit quicumque salutem,
 800 Haec agat et sese poterit subducere flammis:
 Non eget his dominus, sed nos, ut agamus, egemus.
 Quin etiam quondam comitem sacer ille Geroldum
 Angelus asseruit, requiem captasse beatam,
 Martyribusque parem, quo gloria summa³ beatis
 805 Civibus aeternae reddit dulcedinis haustum.
 Et 'Quoniam zelum domini conceperat', inquit,
 'Gentibus infidis Christi defendere plebem
 Congrediens huius sumpsit dispendia vitae,
 Aeternis ideo meruit fulgere tropheis
 810 Munera perpetuae capiens ingentia vitae'⁴.
 Hic vir in hac patria summa bonitate nitebat,
 Moribus egregius, verax, mansuetus, honestus:
 Cui regina soror Hludowici cara genetrix⁵
 Hildigardis erat⁶, parili bonitate venusta,
 815 Viribus ille potens sanctoque potentior actu.
 Defuerat soboles, pariterque et defuit heres,
 His igitur verbis sese comescere coepit:
 'Denegat heredem dominus, manet ipse superstes,
 Quod dedit accipiet, Mariae commendo beatae.'⁷
 820 Sic votum factis sequitur, magis omnibus isti
 Profuit ille loco, cuius nitet Augia donis⁷.

nuncupatum. Reus maiestatis primum dictus, qui aduersus rem publicam aliquid egisset, aut quicumque hostibus consensisset. Dicitur autem (reus) maiestatis, quia magis est ledere patriam, quam cinem unum. Postea etiam et hii rei maiestatis dicti sunt, qui aduersus maiestatem (pri)ncipis egisse videntur⁸. reos] Ton meson id est in bono et in malo *M* sententia] dei hndfgo *R* crassans *VO*

789 diem] diem iudicii *R* 790 Terminus] finis *R* tandem] tunc *R* 792 ueniet *corr.* uenit *O* congregat *R* 793 cedet *V* quemque] unumquemque *R* 794 admonuit *G,* angelus *R* 795 Conatu] cum *R* seruire] deo *R* 796 subactus] gedribener *R* 797 prosoluere *GDM* 800 subducere] eruere *R* flammis] eternis *R* 802 De Geroldo Augense comite qualiter obiit *add. M* Geroldum *D,* Geraldum *V* 804 Martires greca lingua latine testes dicuntur⁹ *ad marg. M* quo] ubi *R* 806 conceperat *V* 808 Congrediens] ambulans *R* dispendia] pericula *R* 809 tropheis] uictoriis *R* 811 *ad marg. Poeta R* 812 honestus *O* 813 ludouici *RMO* genetrix *RM* 814 parali *V* uetusta *V* 817 seseque *O* comescere] consolare *R* 818 Denegat] mihi *R* 819 accipiat *R* commendo] trade *R*

1) *Fast. III*, 356 veniente die. 2) *Georg. I*, 124 Nec torpere gravi. 3) *Ex Ponto IV*, 8, 70 Gloria . . summa. 4) *Sedul. C. P. I*, 325 Aurea perpetuae capietis praemia vitae. 5) *Aen. I*, 689 carae genetricis. 6) *Thegani V. Hludowici c. 2* quae erat de cognatione Gotefridi ducis Alamannorum. 7) *Cf. Necrol. Aug.* Kal. Sept. Geroldus comes caritatem constituit. *Inter* 'nomina defunctorum, qui praesens coenobium sua largitate fundauerunt' *inuenitur primo loco* Cerolt comes (*Herrgott Genealogiae III*, 831); *cf. supra p. 274.* 8) *Isid. Etym. XVIII*, 15, 7; *X*, 238. 9) *ib. VII*, 11, 1.

824

Bella movet¹ Karolus duos tum Caesar in Hunos,
 Hoc cecidit bello, populo certante, Geroldus².
 Tunc dominum famuli lacrimis sumpsere refecti
 825 Hucque reportatum tam longa per avia corpus
 Insulanensis humus contexit in aede Mariae³.
 Haec et plura videns, numerum quae pene recusant,
 Quae festina manus currens intacta reliquit,
 Experrectus item, iam caeca silentia noctis⁴
 830 Nuntius excussit lucis resonando per aedes,
 Fratribus accitis, quos pernoctasse videbat
 Execubiis secum, trepidans multoque timore
 Permotus, cecinit narrans ex ordine visum,
 Secretumque latens avidas effudit in aures⁵,
 835 Poscit et ut veniens sermones protinus ipsos
 Abbas excipere et scripto mandare iuberet.
 Talibus adstantes compescunt verba loquentis:
 'Nunc solito fratres meditantur in ordine noctis,
 Incumbuntque preci, nunc claustra silere⁶ necesse est.
 840 Non audemus enim nos haec turbare vel illum.'
 'Vos', ait, 'interca molli depingite cera,
 Ut fulgente die citius manifesta patescant,
 Ne lingua torpente palam depromere visa
 Non possim, quae tam grandi sub mole minarum
 845 Sunt iniuncta mihi manifesta voce canenda⁷,
 Et cunctis liquido citius dicenda boatu,
 Ut timeam, si forte tacens dimisero quicquam,
 Me veniam nec habere, gravi stringente reatu.
 Ultima virgineae turbae intercessio memet
 850 Liquit in ancipiti positum, nam nescio qualem
 Implorasse deo vitam praestante putemus,
 Utrum perpetuam vel temporis huius amaram.
 Si mihi defuerint praesentis commoda vitae,
 Ecce procul dubio mortem cras corpus habebit,
 855 Dux meus haec dixit, cuius mihi sponsio certa est.'
 His igitur verbis fratres hortatus eosdem

822 Karolus *R* dum *RMO* sacer in *R* 823 certante] preliante *R* Geroldus *V* 824 lacrimis] cum *R* sumpsere *R* refectum *V*, referti *RM* 825 tum *V* 826 Insulanensis *V* huius *corr.* mus *G* 827 videns] Wetti *R* quae *om.* *G*,] neutrum absolutum *R* poenae *R*, poene *V* recusans *V*, recusa *M* 829 item] Wetti *R* caeca] tenebrosa *R* 830 Nuntius] gallus *R*, Nuntis *D* excussit] depulit *R* resonando] cantando *R*, resanando *V* 831 accitis] aduocatis *R* 832 Execubiis] in uigiliis *R* secundum *V* multoque] ex *R* 833 cecinit] dixit *R* visum] uisionem *R* 834 latens] accusatiuus *R* avidas] gkrkgxn *R* auras *R*, *corr.* aures *V* 836 excipere] scribere *R* mandare] commendare *R* uidetur *corr.* uideret *V* 837 Talibus] uocibus *R* asstantes *G* loquentis] Wettini *R* 838 Tunc *M* soluto *V* meditantur] meditando laborant *R* 839 Incumbunt *R* claustra] oris *R* 840 nos *om.* *R* haec] claustra *R* illi *GDRM* 841 ait] Wetti *R* depingite] scribite *R* caera *GOM* 842 citius *corr.* citius *V* 843 uisa] accusatiuus *R* 844 grandis *G* 845 manifeste *V* canenda *V*, canenda] dicenda *R* 846 docendo *V* boatu] sono *R* 847 timeo *V* 849 uirgineae] genitiuus *R* 853 defuerit *M* 854 habeit *O* 855 sponsio] promissio *R* 856 hortatur *RM*

1) *Met.* XII, 621 Bella movet clipeus. 2) *Cf. epitaphium eius t. I, 114 editum.* 3) *ubi ossa eius etiam nunc quiescunt.* 4) *Met.* VII, 184 per muta silentia noctis. 5) *Ex Ponto III, 4, 19 avidam . . . captata per aurem.* 6) *Nempe apud nostros sanctum est silentium maxime nocturnis horis ex Regulae cap. 42. MAB.* 7) *Met.* XI, 20 voce canentis.

Expediens iterum iam dicta retexere coepit,
Illi continuo tabulae impressere liquenti.

824

Laudibus interea domini iam rite peractis,
860 Abbas adveniens aliis comitantibus intrat,
Nam solitus compellit amor refovere iacentem.
Assistent propius, secretum infirmus adoptat,
Discedunt reliqui, remanent ibi quinque sedentes.
Primus erat Heito, Erlbaldus fuit inde secundus,
865 De quibus in primis modicas conteximus odas.
Tertius ipse iacens sapienti corde magister¹;
Quartus erat senior, multis provectus in annis,
Theganmar, domini famulus, cui longa senectus²
Contulit aeterno venerandos munere canos³:
870 Grandis honor capitis, maior sapientia mentis,
Confessor fratrum, gnarus conferre medelam⁴,
Moribus antiquos sequitur sine crimine patres.
Quintus adest Tatto, cui gratia magna benigno
Contulit eximios vitae perducere mores;
875 Nempe palatinas puer est translatus ad aulas⁵,
Sed Christi fervore calens mercede sodales
Servitii gaudere suos dimisit et istud
Coenobium ingrediens monachum se lege ligavit,
Hoc recolens, quod prima inibi documenta recepit.
880 Est hodieque probus, felix, spectabilis, aptus,
Gaudeo, quod tali mereor parere magistro,
Cuius ob auxilium praesens me continet aetas.

His etenim quinque visa atque audita patenter,
In verbis scriptoque simul quod nocte notavit
885 Veloci currente manu, narrando resignat,
Et surgens prostratus humi commissa remitti
Pocit et orantes dominum placare tonantem,
Commendans arcana dei, si morte fuisset
Raptus, ut in lucem verbo scriptoque tulissent.
890 Sin alias prodenda sibi dimittere pocens.
Nam cupiit patulis totum famare per orbem
Faucibus et cunctas hominum vulgare per aures⁶.
Denique vita manens⁷ si corpore staret in isto,

858 liquenti *R* 862 Assistent] accedunt *R* propius *R* adoptet *V* 863 ubi *R* sedenter *V*
864 erbaldus *V R M*, herlbaldus *D* 865 primus *R* 866 taceus *G* 868 Theganmar *R* 871 gnarus]
consciis *R* conferre *R* medellam *D M* 872 Moribus] in *R* 873 tanto *V*, tato *M* 875 Nem-
palatinas *V* auras *corr.* aulas *V*, aules *G* 878 monachum] sinco *R* sed lege *V* 880 probus]
imitabilis *uacat R* spectabilis] nobilis *R* 882 Huius *M* 885 resignavit *R* 886 commissa] peccata *R*
887 placere *V* 888 Commendans] eis *R* archana *D M R* forte *O* 889 lucem] mundum *R* uerbo]
cum *R* 890 alias] alióquin *R* 891 cupit *G*

1) an Adalgisus presbyter?, cf. p. 302. An 'Tacens' nomen proprium fuerit, an allusione facta a
Walafrido ipsi inditum, mihi non liquet. *MAB.* 2) *Fast.* V, 70, VI, 190 longa senecta. 3) *Necr. Aug.*
(*Gerbert Monum. veter. lit.* I, 489 *Mittheil. der Züricher ant. Gesellsch.* VI, 62) II Kal. Sept. Theganmarus.
Inter monachos sub Ertebaldo abbate militantes sequitur post Heitonem Theganmar presbyter. 4) *In quo-*
libet monasterio unus sacerdos probatae vitae designatus erat ad excipiendas confessiones fratrum. MAB.
4) ubi cum Otgerio capellano, archiepiscopo postea Moguntino, amicitiam iniecit. cf. epistolam eius ad
Otgerium datam (*Jaffé Mon. Mogunt.* 323). 6) Cf. supra p. 305 v. 39. 7) *Aen.* X, 629 vita maneret.

824 Ulterius voluit strictam perducere vitam¹,
 895 Ut potaret aquam, mergentia pocula numquam,
 Pluribus adiectis, quae nunc exponere longum est.
 Inspiciunt vultus, nec pallida forma videtur,
 Non macies foedat, nec membra dolore rigescunt:
 Attrectant venas, vivo quae sanguine gaudent,
 900 Nec signum loetale vident mortisve periculum.
 Fidentesque animo vitae compendia spondent
 Praesentis, mortemque procul discedere² dicunt.
 Ille quibus responsa dedit, quae protulit ante:
 'Crastina namque dies animam de corpore pellet.'
 905 Taliter ergo diem frater consumpserat illam,
 Instantemque rotam noctis dicique sequentis,
 Exponendo metum, gravida de carne recessus
 Suspirans, gemitusque imo de pectore fundens³,
 Fratribus et cunctis sese committere certans,
 910 Ad multosque breves rogicans direxit amicos,
 Ut sanctis precibus veniam implorare studerent.
 Has ego conscripsi manibus, quibus ista notavi.
 Denique cum primum radios produxerat aura,
 Me vocitare iubet residensque infigere cerae
 915 Praecipit, atque breves bis quinas dictat, eisdem
 Sensibus adnectens, quas hic signare studemus,
 Ut perfecta fides cunctis lucescere possit,
 Nempe decem fuerant, quarum conscriptio talis:

'Venerabilissimo in Christo patri illi⁴ Wettinus^a iam devotus vester aeternam in domino salutem. Scripsi vobis in mortis periculo et quia iuventus adhuc floruit^b. De alio saeculo meam infirmitatem consolare dignemini^c, ut huius corruptionis mole deposita, ibi quoque gravitate poenarum non constringar. Si ad usque centum missas centumque^d psalteria pervenerit^e oratio^f, erit merces certa. Vale quem iam non mereor^g videre.'

Hunc finemque breves iussit firmare per omnes,
 920 Quod dum commutans aliter conscribere vellem,
 Dixit, ut haud dubiis possem sic dicere verbis.
 Nescius hoc scripsi, penitusque stupore movebar,
 Quippe diem totum soli transegimus illum.
 Nunc legimus, nunc membra iuvat componere⁵ lecto,
 925 Me sopor oppressit⁶, vigilem non contigit illum,
 Orat in excubitu, surgit, graditurque valenter,

898 ne *V* dolore] cum *R* 899 Autrectant *V*, Actrectant *R* 900 loetale] mortale *R*
 mortisque *V* periculi *R* 901 animo] in *R* 902 discere *R* 913 produxerit *O* aura] dies *R*
 914 caere] *GD* 915 his quinos dicat *V* eisdem] unis *R* 916 quos *V* 918 decim *GDV* quorum *R*
^a unectinus *V* ^b floruit] usque in voluntatibus carnis *R* ^c hic finit *V*, consolari dignamini *O*
^d centum *O* ^e pervenit *O* ^f uestra *add. R* ^g merear *O*
 919 finemque] huius brevicule *R* 921 haaf] non *R* 924 iuuat] delectat *R* 925 obpressit *R*
 926 excubitu] in suo lecto *R*

1) *Aen. II*, 642 ducere vitam. 2) *Fast. IV*, 365 procul hinc discedite. 3) *Aen. I*, 371
 Suspirans imoque trahens a pectore vocem; 485 gemitum dat pectore ab imo; *II*, 288 gemitus imo de
 pectore ducens. 4) *illi*: quo ritu veteres exprimebant incertum nomen, quod nos littera *N* exprimi-
 mus. *MAB.* 5) *Georg. IV*, 438 componere membra. 6) *Trist. I*, 5, 75 Me deus oppressit.

Vesper adit. tandemque mihi est sic ore locutus¹: 824
 'Vade, puer, corpusque cibo relevare memento².
 Proque labore tuo grates digneris habere.'
 930 Discessi noctemque minans sol vergit in aequor.
 Iamque poli pingunt fulgentia sidera centrum.
 Adveniunt fratres sistuntque in domate multi.
 'En', ait, 'incumbit metam finire supremam
 Carnis in exilio, terram terraeque recondi.
 935 Omnimodis petimus: sacras protendite palmas,
 Instantesque preci nostrum defendite finem.'
 Res perrara quidem, psalmos prior omnibus ille
 Antiphonasque velut quidam praecentor adorsus
 Principium cuiusque suo depromit ab ore.
 940 Finitis igitur concentibus ille parumper
 Respirat pavidus, fratresque ad strata recurrunt.
 Surgit et huc illucque viam deflectere temptat,
 Aestuat agnoscens, velox quod transitus instet,
 Decidit in lectum Christi mysteria sumens,
 945 Clausit et extremam vitae mutabilis horam.

En, venerande pater³, calcem compulsus adivi,
 Cuius principium horror adire fuit.
 Non ignoro quidem vitiis sordere camenam.
 Extortos apices protege, si valeas.
 5 Ales enim, quaecumque suas praecurrere pennas
 Cogitur, ex superis corrui ima petens⁴.
 Nil prodesse scio, tamen est parere necesse,
 Hoc potius dominus quam sacra tura cupit⁵.
 Vestra sequens humilis famulus mandata peregi,
 10 Aetate et sensu impar ad istud opus.
 Ne reputes non posse meum, sed velle videto.
 Atque bono vigeas longa per aeva statu.
 Amen.

927 adiit *R* est *om.* *O* ore] pleonasmus *R* 928 cybo *R* releuare] reficere *R* 929 dignaris *O*
 930 que *om.* *O* uergit] se *R* 932 que *om.* *R* 933 incumbit] mihi nunc *R* metam] finem *R* supremam]
 nonissimam, ultimam *R* 934 terramque *O* terreque] datius *R* 937 Res inuisa *G.*] ualde *R* ille]
 Wetti *R* 938 praecentor] Praecentor est qui nocem premitit in cautu, sicut et succentor, qui subsequenter
 canendo respondet⁶ *M* adorsus] incipiens *R* 939 cuiusque] psalmi et antifone *R* 940 igitur] erant *R*
 concentibus] cantibus *R* parumper] Parum, pusillum, modicum, ualde parum, parumper, paulisper,
 paululum, aliquantulum, valde modicum, perparum, leue, subtile, exiguum, pauper *M* 942 instat *R*
 944 misteria] sacrificia, eucharistiam *R* 945 Explicit visio Wettini uersibus composita exametris a Strabo
 Wahlafrido deo gratias amen *add. B*

1 compulsus] in finem huius operis *R* 2 orror *R* 3 ignoro] scio *R* camenam] meam *R*
 4 Extortosque *R* 8 capit *O ad marg.* melius est obedientia quam uictima *R* 9 famulus humilis *R*,
 famulus *om. O* 11 posse] meam possibilitatem *R* uelle] meam uoluntatem *R* memento *corr.* uideto *O*
 12 Explicit visio Wettini *add. RM*, Finit *O*

1) *Georg. IV*, 444, *Aen. IX*, 319 sic ore locutus. 2) *Met. IX*, 318 corpus relevare uolentem.
 3) *scil. Grimalde.* 4) *Aen. VIII*, 67 Ima petens. 5) 1 *Reg.* 15. 22 Melior est enim obedientia quam
 uictimae. 6) *Isid. Etym. VII*, 12, 27.

IIIa.

AD GRIMALDUM CAPPELLANUM DE MORTE WETTINI.

824 Scribere nulla iuvat, scriptor quia noster obivit,
 Qui nova pectoribus monstravit dogmata nostris.
 Aedificare volens longum stabilita per aevum¹
 Teeta, sed indomita praeventus morte² nequivit
 5 Culmen in acrios templi sustollere cursus.
 Forsitan indigni fuimus sapiente magistro.
 Sed licet hunc caelestia non dubitemus adisse,
 Abscessisse tamen nosmet deflere necesse est.
 Primus hic incultis mandavit semina sulcis³,
 10 Ut collecta seges gereretur ad horrea Christi,
 Mercedem et propriam praeclarus haberet arator.
 Hoc studium fuit⁴, hoc votum, hoc etiam ipsa voluntas.
 Plangimus interno compuncti corda dolore,
 Flemus agrum subito tanto cultore carere.
 15 Et specialis ego ingeminans conecto lacertos
 More orbatorum, placidum deflendo patronum.
 Saepe quod adiungo alterius ploratibus unum est:
 Quod nullus magni profertur dogmatis heres.
 Praedia tanta vacant nullo vineta colente;
 20 Deperit absconsae sapientia mentis ab usu,
 Dicitur: Heu misero, qui dum cadit ipse levantem
 Non habet, ille iacet cuncto miserabilis orbi⁵.
 Tu fratris deserta tui iam semina profer⁶,
 Non torpore vacat sancta quod lege iubetur,
 25 Est sed fructiferum, si quis sub lege potitur.
 Decidit ille mihi, vicibus nemo illius asstat.
 Percula pulchra dedit, victum quis porrigit artum?
 Vestibus ornavit, praebet quis tegmina grossa?
 Innumerisque bonis meritum superaverat omne,
 30 Quis mihi nunc misero verbum demonstrat adhortans?
 Annales memorare dies, mortemque notare
 Quis cogit? nisi sollicita sub mente⁷ retractet,
 Proximus esse: sibi iussum de nomine Christi,
 Ne fraterna suo tollatur ab ordine proles.
 35 Haec iam dicta legas, pater optime, corde receptans:
 Exhinc esse mihi dignare affabilis, atque
 Rebus in occultis nostrum solare dolorem⁸.
 Scintillam portamus enim, quam si quis adauget,
 Multiplicabit opem veniarum fine futuro,
 40 Adveniens sua dona deus cum pace requirat,
 Multorum quod sancta ferant tutamina nobis.

[IIIa] 13 corde *corr.* corda *et p.* 124

1) *Met.* XV, 306 longoque induruit aevo. 2) *Trist.* V, 4, 32 praeventum morte. 3) *Georg.* I, 223 Debita quam sulcis committas semina. 4) *Aen.* XI, 739; *Met.* XIV, 634 Hic amor, hoc studium.
 5) *Venanti Carm.* VIII, 16, 3 toto venerabilis orbe. 6) *Deuter.* 25, 5 accipiet eam (*sc. uxorem fratris*) frater eius et suscitabit semen fratris sui. 7) *Trist.* III, 8, 20 sollicita mente. 8) *Aen.* I, 669 nostro . . . dolore.

IV.

INCIPIT LIBER DE CULTURA HORTORUM STRABI SEU
STRABONIS FELICITER.

I. DE CULTURA HORTORUM.

Plurima tranquillae cum sint insignia vitae.
 Non minimum est, si quis Pestanae¹ deditus arti
 Noverit obsceni curas tractare Priapi².
 Ruris enim quaecumque datur possessio, seu sit
 5 Putris, harenoso qua torpet glareae tractu,
 Seu pingui molita graves uligine foetus³,
 Collibus erectis alte sita, sive iacenti
 Planitie⁴ facilis clivo, seu vallibus horrens,
 Non negat ingenuos holerum progignere fructus⁵.
 10 Si modo non tua cura gravi compressa veterno⁶,
 Multiplices holitoris opes contempnere stultis
 Ausibus assuescit, callosasque aere duro
 Detrectat fuscare manus et stercora plenis
 Vitat in arenti disponere pulvere qualis⁷.
 15 Haec non sola mihi patefecit opinio famae
 Vulgaris, quaesita libris nec lectio praeis,
 Sed labor et studium, quibus otia longa dierum
 Postposui, expertum rebus docuere probatis.

[IV] Incipit—feliciter *L C f.* 29, sine titulo *K*, in *L C* sequitur index capitum, quae hic omisi. *L* capita iterum margini apposuit. 1 tranquillē] Cum quisquam (quisque *L*) a bellis (belli *L*) et ab aliis mundi (*om. L*) adversitatibus securus vineam excolat et alias (aliasque *L*) mundi voluptates exerceat, non utilissimum (utilissimum *L*) est hortorum culturam exercere *LK* insignia] ornamenta *L* 2 minimum] scilicet (*om. K*) sed unum de maioribus *LK* pestanae] Civitas Campaniae, ubi abundant medici *L* medicali id est (*om. K*) si quis medicus hortorum culturam (curam *L*) exercet *LK* 3 obsceni] tangit inhonestam rem *LK* priapi] qui precipuus hortorum cultor fuit *L* 4 Ruris] gllf id *K* enim] pro quia *K* datur] scilicet homini *K* 5 Putris] arida *LK* harenoso] harenosum tractum (tractum *K*) dicit litoris (litoris *K*) longitudinem *LK* torpet] quia tardius fructum profert *LK* glareae] santstein *K*, sbuststfkn *L* tracta] dust *K*, tractu] dxnse *L* 6 Seu] sit *K* pingui] ex *LK* molita] id est progignere *L*, pro pigges *K* uligine] uligo est frequens (sequens *L*) humor terrae⁸ *LK* foetus] id est (*om. K*) fructus *LK* 7 Collibus] scilicet (*om. K*) seu sit *LK* iacenti] scilicet sit sita *L* 8 Planitie] *L*, Planicie] *C* clivo] in hoc *K*, in hblldxu *L* uallibus] in *L* horrens] scil. (*om. K*) ex uepribus dumis et ceteris huiusmodi (huiusmodi ceteris *L*) *LK* 9 ad marg. litotes (litores *K*) figura *LK* negat] scil. sed prestat *LK* ingenuos] nobiles *LK* foetus] id est fructus *L* 10 Sed *L* modo] tantum *LK* compresso *K* veterno] intercutaneus morbus et ponitur pro pigrizia *L*, qui inter cutem et carnem ambulat *K* 11 opes] ut salua ruta et cetera *LK* contempnere *K* stultis] cum *L* 12 assuescat *K* callosasque] callus-li, snilothen *L*, callas snil *K* duro] in ungeuiterē *L* 13 Detrectat] non refugit *L* et] scil. si non *L* 14 disponere] iacere cetan *L* squalis] fauaren. qualus-li *L* 15 Haec] scil. quae dixi *L* 16 libris] in *L* lectio] mea *L* 17 quibus] labori et studio *L* otia] kemeitganga. id est dulcius mihi fuit laborare, quam otiosum incedere *L* 18 expertum] scil. me peritum doctum. Seruius⁹: expers ignarus indoctus *L*.

1) *Georg. IV*, 119 rosaria Paesti; *Mct. XV*, 708; *Ev. Ponto II*, 4, 28. 2) *Georg. IV*, 111; *Fast. I*, 415; *Hor. Sat. I*, 8. 3) *Georg. II*, 184 pinguis humus dulcique uligine lacta; *IV*, 231 gravidos . . fetus. 4) *Aen. VI*, 527 Planities ignota iacet. 5) *Sedul. C. P. I*, 34 gignere fructum. 6) *Georg. I*, 124 Nec torpere gravi passus sua regna veterno; *Ecl. I*, 58 tua cura. 7) *Georg. II*, 241 spisso vimine qualos. 8) *Isid. Etym. XV*, 13, 14. 9) *Ad Aeneid. III*, 182, X, 173.

II. DIFFICULTAS ASSUMPTI LABORIS.

Bruma senectutis vernacula, totius anni
 20 Venter et ampliflui consumptrix saeva laboris,
 Veris ubi adventu terrarum pulsa sub imas
 Delituit latebras, vestigiaque horrida avarae
 Ver hiemis¹ reduci rerum delere pararet
 Scemate, et antiquo languentia rura nitori
 25 Reddere, ver² orbis primum caput et decus anni.
 Purior aura³ diem cum iam reserare serenum
 Inciperet, Zephirosque herbae floresque secuti
 Tenuia porrigerent radiceis acumina, caeco
 Tecta diu gremio, canasque exosa pruinas⁴,
 30 Cum silvae fœliis, montes quoque gramine pingui,
 Prataque conspicuis vernarent laeta virectis,
 Atriolum, quod pro foribus mihi parva patenti
 Area vestibulo solis convertit ad ortum⁵,
 Urticae implerunt, campique per aequora parvi
 35 Illita ferventi creverunt tela veneno⁶.
 Quid facerem⁷? tam spissus erat radicibus infra
 Ordo catenatis, virides ut texere lentis
 Viminibus⁸ crates stabuli solet arte magister⁹:
 Ungula cornipedum¹⁰ si quando humore nocetur
 40 Collecto et putres imitatur marcida fungos¹¹.
 Ergo moras rumpens¹² Saturni dente¹³ iacentes
 Aggredior glebas, torpentiaque arva¹⁴ revulsis
 Sponte renascentum complexibus¹⁵ urticarum
 Erigo et umbricolis habitata cubilia talpis¹⁶
 45 Diruo, lumbricos revocans in luminis oras¹⁷.

19 Bruma] hiemps, quasi brachimera¹⁸ id est purus (corr. parvus) dies L 21 Veris] ibugfzfs L
 ubi] postquam L 22 Diluit L C uestigiaque] accusatiuus. tempora et ubique L auare L C
 23 reduci] cum L delere] depellere L 24 Scemate] forma L 25 Reddere] scil. pararet L uer]
 Parenthesis L 26 Purior] scil. et ubi serena L zephyrosque K, zephirosque] phonno. australis uentus
 precalidus L 28 Tenua K radiceis L acumine corr. na L caeco] in occulto L 29 gremio
 terre L 32 Atriolum] frbflbrklk. accusatiuus L patenti] in L 33 Area] gfffti L hortum K
 34 Urtice] nzzkln L equora] per plana L 35 Illita KC ueneno] ypallage id est uenenosae
 herbe, quibus tela inficiuntur L 36 radicibus] in L 37 lentis] cum flexilibus L 38 Viminibus]
 cum uirgis L crates] hurdi L stabili K 39 Ungula] huðf L cornipedum] equorum L
 40 imitatur] id est similis est L fungos] suamma L 41 Ergo] ideo L moras corr. ras C dente]
 cum rostro. hovun L iacente K 42 glebas] scorsum L torpentiaque] qui fructum tardius proferrent L,
 torpenciaque CL 43 Sponte] scil. nullo serente L complexibus] catenis L 44 Erigo] piteta L
 ad marg. in aggere terrae umbricolis] qui umbras colunt L 45 Diruo] riutta L lumbricos
 regenvurma L ora K

1) *Met.* X, 164 repellit | Ver hiemem; *Ex Ponto* IV, 10, 38 Horrida . . . hiems. 2) *Georg.* II, 338
 ver illud erat, ver magnus agebat | Orbis. 3) *Art. Amat.* III, 55 purior aether. 4) *Georg.* II, 376
 cana . . . pruina. 5) *Georg.* III, 277 solis ad ortus; *Met.* XIV, 386 se convertit ad ortus. 6) *Trist.* IV,
 1, 77 imbutaque tela veneno; *Prudent. Psych.* 436 lita tela veneno. 7) *Ecl.* I, 41, VII, 14 Quid facerem?
 8) *Fast.* VI, 262 lento vimine textus. 9) *Aen.* VIII, 442 arte magistra. 10) *Aen.* VI, 591 corni-
 pedum . . . equorum; *Ex Ponto* IV, 8, 80 Ungula . . . equi. 11) *Georg.* I, 392 putres concresecere fungos.
 12) *Georg.* III, 43 Rumpere moras. 13) *Ib.* II, 406 curvo Saturni dente. 14) *Georg.* I, 65 glebasque
 iacentes; I, 110 arentia . . . arva. 15) *Aen.* IV, 616 complexu avulsus Iuli. 16) *Georg.* I, 183 cubilia
 talpae. 17) *Ib.* II, 47 se tollunt in luminis oras. 18) *Serv. ad Aen.* II. 412 Bruma id est hiems,
 dicta autem bruma quasi βραχὺς ἡμέρα i. e. brevis dies.

Inde Nothi coquitur flabris solisque calore ¹
 Areola et lignis ne diffuat obsita quadris
 Altius a plano modicum resupina levatur,
 Tota minutatim² rastris contunditur uncis.
 50 Et pinguis fermenta fimi³ super insinuantur.
 Seminibus quaedam temptamus holuscula, quaedam
 Stirpibus antiquis priscae revocare iuventae.

III. INSTANTIA CULTORIS ET FRUCTUS OPERIS.

Denique vernali interdum conspergitur imbre
 Parva seges, tenuesque fovet praeblanda vicissim
 55 Luna comas; rursus si quando sicca negabant
 Tempora roris opem, culturae impulsus amore,
 Quippe siti metuens graciles torpescere fibras,
 Flumina pura cadis inferre capacibus⁴ acri
 Curavi studio, et propriis infundere palmis
 60 Guttatim, ne forte ferocior impetus undas
 Ingereret nimias, et semina iacta⁵ moveret.
 Nec mora⁶, germinibus vestitur tota tenellis
 Areola et quamquam illius pars ista sub alto
 Arescat tecto⁷, pluviarum et muneris expers
 65 Squaleat acrii, pars illa perennibus umbris
 Diffugiat solem, paries cui celsior ignei
 Sideris⁸ accessum lateris negat obice duri,
 Non tamen ulla sibi fuerant quae credita pridem
 Spe sine crementi pigro sub cespite clausit.
 70 Quin potius quae sicca fere et translata subactis
 Suscepit serobibus⁹, redivivo plena virore
 Restituit, reparans numeroso semina fructu.
 Nunc opus ingeniis, docili nunc pectore et ore¹⁰.

46 Inde] postea *L* noti *C* 47 Areole *K* lignis] cum *L* diffuat] ni cervore *L* obsita]
 circumdata *L* 48 Altius] scil. ut *L* 49 minutatim] chleino *L* rastris] cum. rehun *L* 50 super]-de *L*
 insinuantur] iaciuntur *L* 51 Seminibus] cum *L* quaedam] id est quaedam holuscula serobibus *L*
 temptamus *K* 52 Stirpibus] de. selppoumen stochin *L* prise *K* revocare] de ipsis stirpibus pullulare
 fecimus *L* || [iii] operis *om.* *L* 53 interdum] sumestunt *L* conspergitur *CK* 54 fovet] scil. cum
 rore *L* praeblanda] valde *L* 55 negabant] et hoc interdu hoc noctu *L* 56 impulsus *K* 57 siti]
 ex ariditate *L* graciles] de chleino *L* fibras] radices *L* 58 inferre *K* capacibus *corr.* pacibus *C*
 60 gustatim *K*, (guttatim] troplio *L* 61 Ingereret] inferret *L* 62 germinibus] chidon *L* tenellas *K*
 63 illius] areolae *L* ista] una *L* alto] scil. ad occidentem sita *L* 64 muneris *K*, muneris] id est roris *L*
 65 Squaleat *corr.* Squaleat *L* acrii *K* illa] meridiana altera *L* perennibus] cum *L* umbris] scil.
 ad austrum sita *L* 66 Diffugiat *K* cui] scil. parti *L* ignei *L* 67 Sideris] id est solis *L* negat *CK*
 obice *K*, obice] cum *L* 68 ulla] semina areolae *L* fuerat *K* credita] data *L* 69 crementi] uirenti *L*
 pigro] eruortememo *L* clausit] sc. protulit in lucem *L* 70 sicca]-ta, marcida *L* translata] de aliis
 locis *L* subactis] factis *L* 71 serobus *K* redivivo] scil. quia hic non segnius quam in priori loco
 germinarunt *L* 72 reparans] unificans *L* 73 opus] scil. est *L* ingeniis] id est sensu *L* docili]
 sapienti *L* pectore] cogitatu *L* ore] locutione *L*

1) *Fast.* III, 531 Sole .. calent. 2) *Georg.* III, 485 Ossa minutatim. 3) *Ib.* I, 80; II, 347
 fimo pingui. 4) *Hor.* C. II, 7, 20 parce cadis, 22 funde capacibus | unguenta de conchis. 5) *Ov.*
Ep. VI, 11, *Met.* V, 485 Semina iacta; *Fast.* I, 662. 6) *Met.* I, 717, III, 46 Nec mora. 7) *Trist.* III, 4, 19
 tecto .. ab alto. 8) *Ov.* *Ep.* XIX, 55 ignea cedunt | Sidera. 9) *Georg.* II, 50 serobibus mandet
 mutata subactis. 10) *Aen.* VI, 261 Nunc animis opus, Aeneas, nunc pectore firmo.

Nomina quo possim¹ viresque attingere tantae
 73 Messis, ut ingenti res parvae² ornentur honore.

iv. SALVIA.

Lelifagus prima praefulget fronte locorum,
 Dulcis odore, gravis virtute atque utilis haustu.
 Pluribus haec hominum morbis prodesse reperta
 Perpetuo viridi meruit gaudere iuventa³.
 80 Sed tolerat civile malum: nam saeva parentem
 Progenies florum, fuerit ni dempta, perurit
 Et facit antiquos defungier invida ramos.

v. RUTA.

Hoc nemus umbriferum⁴ pingit viridissima rutae
 Silvula ceruleae, foliis quae praedita parvis
 85 Umbellas iaculata breves, spiramina venti
 Et radios Phoebi caules transmittit ad imos,
 Attactuque graves leni dispergit odores⁵.
 Haec cum multiplici vigeat virtute medellae,
 Dicitur occultis adprime obstare venenis⁶
 90 Toxicaque inuasis incommoda pellere fibris.

vi. ABROTANUM.

Nec minus abrotani promptum est mirarier alte
 Pubentis frutices et quas inspicat aristas
 Ramorum ubertas, tenues imitata capillos⁷.
 Huius odoratum lento cum vimine⁸ crinem
 95 Poeoniis carptum prodest miscere medellis⁹.

74 viresque] chrefiti L 75 ut om. K,] id est ut quae in se ipsis uiles sunt ex dictu glorificentur L
 ornent K || [iv] 76 Lelifagus C,] grece latine saluia L ad marg. manu poster.

Saluia quam Graeci dicunt Elelispathon ore

Fertilium in prima praefulget fronte locorum.

prima] in L fronte] id est in exordio L 77 odore] in L uirtute] in L haustu] in. ad potionem
 in potu L 78 haec] lelifagus L reperta] scil. a medicis L 79 Perpetua] in perpetuum L uiridi]
 in L meruit uiridi L 80 tolerat] quod in se crescit habet L civile] id est a uicino L malum]
 aduersitatem L parentem] id est stipitem matrem L 81 demta K, dempta] id est nisi fuerit flos
 abruptus L 82 diffungier] arescere L inuida] nidigiu L || [v] 83 nemus] accusatiuus L pingit]
 ornat L ad marg. Ceruleus color ex uiridi et nigro confectus, unde dicit uiridissima et ceruleae L
 84 ceruleae K praedita] honorata ditata L 85 imbellas K 86 plebi K, phoebi] aestus solis L
 caules] ceinun L transmittit] id est sinit peruenire, id est propter paruitatem foliorum nec ab aestu nec a
 frigore caulem defendere ualet L 88 Haec] ruta L medele] id est ad multas medelas prosit L
 89 adprime] precipue maxime L 90 oxicaque CK,] id est acuta L inuasis] ex L febris C
 || [vi] 91 Neq K abrotani] kartuvroi L promptum] in presenti L alte C, alte] ut L 92 Pubentis]
 crescentes L frutices] selpoum L inspicat] spizzot L aristas] id est folia et tractum est a granis;
 propter paruitatem folia dicit aristas L 94 Huius] abrotani L odoratum] ferum L vimine] ramusculo L
 crimen K, crinem] folium. zuog. i. e. si ramum tollas cum foliis L 95 Poeoniis] medicinalibus¹⁰ L cartum K

1) *Aen. VI*, 627 nomina possim. 2) *Ex Ponto II*, 5, 25 rebus . . parvis. 3) *Aen. V*, 295
 viridique iuventa; *Ex Ponto IV*, 12, 29. 4) *Aen. VI*, 473 In nemus umbriferum. 5) *Georg. IV*, 49;
Art. Am. III, 277 gravis oris odor. 6) *Cf. Isid. Etym. XVII*, 11, 8. 7) *Amor. III*, 10, 13 tenues
 redimita capillos. 8) *Georg. IV*, 34 lento . . . vimine texta. 9) *Aen. VII*, 769, *XII*, 401. 10) *Serv.*
ad Aen. VII, 769 aut medicinalibus.

Febribus obstat enim, telum fugat, adiuvat artus,
 Quos incerta premit furtivae iniuria guttae.
 Praeterea tot habet vires quot fila comarum.

VII. CUCURBITA.

Haud secus altipetax semente cucurbita vili
 100 Assurgens, parmis foliorum suscitatur umbras
 Ingentes, crebrisque iacit retinacula ramis.
 Ac velut ulmum hedera implicuit cum frondibus¹ altam,
 Ruris abusque sinu tota sua brachia circum²
 Laxa dedit ligno, summumque secuta cacumen³
 105 Corticis occuluit viridi⁴ tutamine rugas:
 Aut arbustivum vitis genus⁵, arbore cum se
 Explicuit quavis, ramorumque alta corimbis
 Vestit⁶, et propria sursum se sponte levavit —
 Visitur ergo rubens aliena in sede racemus
 110 Dependere, premit tabulata virentia Bacchus,
 Pampinus et frondes⁷ discernit latior altas —
 Sic mea sic fragili de stirpe cucurbita surgens
 Diligit appositas, sua sustentacula, furcas,
 Atque amplexa suas uncis tenet unguibus⁸ alnos.
 115 Ne vero insano divelli turbine possit,
 Quot generat nodos, tot iam retinacula tendit⁹,
 Et quoniam duplicem producunt singula funem,
 Undique fulturam dextra levaeque¹⁰prehendunt,
 Et velut in fuscum nentes cum pensa puellae¹¹
 120 Mollia traiciunt spirisque ingentibus¹² omnem
 Filorum seriem pulchros metantur in orbes,
 Sic vaga tortilibus stringunt ammenta catenis
 Sclarum, teretes involvuntque ilico virgas,

96 enim] quia *L* fugat] quod nequeat facile uelli *L* 97 incerta] quia per varias membrorum
 iuncturas uagatur *L* guste *K* 98 Praeterea] id est preter has tres medicinas *L* fila] folia *L*
 || [vii] 99 Haut *LK* secus] non aliter quam frutices abrotani *L* altipetax] hobgerniv *L* sementa *K*,
 semente] semine *L* 100 parmis] cum *L* 101 retinacula] unde retinetur *L* 104 Laxa] lata *L*
 105 uiridi] cum scil. suo, nam perenni gaudet uiriditate *L* 106 arbustivum] uelud uualdhaf *L* 107 Explicuit]
 extendit *L* quavis] in qualibet *L* corimbis] cum uuis. Corimbi proprie sunt uuae hederac *L* 108 Vestit *K*
 109 Visitur] cernitur *L* repens *K* sede] in ulmo *L* 110 tabulata] spreiti. Tabulata sunt rami
 offusiores et in plana tendentes, non in altiora crescentes *L* bacchus *C* 111 Pampinus] rebunplat *L* latior]
 comparatiuus pro positiuo *L* 112 cum stirpe *C* 113 appositas *K*, appositas] id est *L* furcas] furcum
 zvisilun *L* 114 uncis] cum *L* alnos] erilun *L* ad marg. aliam arborem pro alia ponit 115 insano] ab *L*
 116 retinacula] ramusculos *L* trudit *CK*, tendit] iacit trudit *L* 118 fulturam] spruzzi *L* prehendit *L*
 119 fuscum] spinnila *L* paena *C*, pensa] uicchili *L* 120 Mollia traiciunt *C*, trahunt *L* spirisque] cum
 circulis. Spira est collectio funium in unum. genendida *L* 121 metantur] uel meditantur *L* 122 tortilibus]
 cum *L* ammenta] lezza *L* 123 Sclarum] furcarum *L* uirguas *K*

1) *Met. VI*, 599 hederarum frondibus. 2) *Aen. II*, 792 collo dare brachia circum; *Ov. Ep. XV*, 165.
 3) *Aen. VI*, 678; *Met. IX*, 389, *XV*, 510 summoque cacumine. 4) *Ecl. V*, 13 viridi . . cortice fagi.
 5) *Columella de arbor.* 4 genus vitium arbustivum. 6) *Ecl. III*, 38 vitis | Diffusos hedera vestit pallente
 corymbos. 7) *Georg. II*, 333 pampinus . . 335 . . et frondes explicat omnes. 8) *Met. II*, 479 aduncos
 crescere in unguis. 9) *Georg. I*, 513 retinacula tendens. 10) *Aen. I*, 611 dextra laevaue.
 11) *Georg. I*, 390 carpentes pensa puellae; *IV*, 348 dum fuscis mollia pensa | Deuolunt. 12) *Aen. II*, 217
 spirisque ligant ingentibus.

Viribus et discutunt alienis tecta cavarum
 125 Ardua¹ porticum volueri superare natatu.
 Iam quis poma queat ramis pendentia² passim
 Mirari digne? quae non minus undique certis
 Sunt formata viis, quam si tornatile lignum
 Inspicias medio rasum, quod mamfure constat.
 130 Illa quidem gracili primum demissa flagello
 Oblongo, tenuique ferunt ingentia collo
 Corpora³, tum vastum laxatur in ilia pondus⁴,
 Totum venter habet, totum alvus, et intus aluntur
 Multa cavernoso seiunctim carcere grana,
 135 Quae tibi consimilem possunt promittere messem⁵.
 Ipsos quin etiam tenero sub tempore fructus,
 Ante humor quam clausa latens per viscera sero
 Autumni adventu rareseat, et arida circum
 Restiterit cutis, inter opes transire ciborum
 140 Saepe videmus, et ardenti sartagine pinguem
 Combibere arvinam⁶, et placidum seementa saporem
 Ebria multotiens mensis praestare secundis⁷.
 Si vero aestivi sinitur spiramina solis⁸
 Cum genitrice pati et matura falce recidi⁹,
 145 Idem foetus in assiduos formarier usus¹⁰
 Vasorum poterit, vasto dum viscera ventre
 Egerimus, facili radentes ilia torno.
 Nonnunquam hac ingens sextarius abditur alvo,
 Clauditur aut potior mensurae portio plenae,
 150 Amphora quae, piceo linitur dum glutine, servat¹¹
 Incorrupta diu generosi dona Liei.

VIII. PEPONES.

Hoc simul in spatio, campi quo figitur imis
 Haec tam laeta seges¹², vili quam carmine pinxi,
 Visitur alterius vitis genus acre per aequor
 155 Serpere pulvereum et fructus nutrire rotundos.

124 Viribus] cum *L* discutunt] aliter et *L* 125 natatu] ascensu *L* 126 poma] scil. cucurbitae *L* 128 ad marg. ut in putricis videmus *L* formata viis] kescaffota redon *L* 129 medio] scil. manente *L* rasum] gebanot *L* mamfure] draisarne. Mamfur est lorum tornatoribus aptum, sed hic pro ipso ferro ponitur *L* 130 Illa] scil. poma *L* demisso *K* 132 ilia] metaphoricis dixit ab animali ad in animale *L* 133 aluntur] id est fouentur *L* 134 cavernoso] in *L* 135 possint *CK* 136 tenero] dum ipsi teneri sunt *L* 138 rareseat] deficiat *L* et] scil. antequam *L* 140 sartagine] in gluentero fannun *L* 141 seementa] snitun *L* 142 multoties *R*, multociens *K* 144 genitrice *C*,] cum stirpe *L* matura] cum, ypallago pro ipsa matura *L* 146 vasto] ex *L* uiscere *K* albo *K* 147 Egerimus] cicimus *L* torno] draisarne *L* 148 hac] in *L* saxarius *K* 150 quae] scil. cucurbita *L* glutine *C* 151 generosi] nobilis *L* liaoi] vini *L* || [viii] 152 spacio *LK* figitur] datur *L* imis] scil. terre *L* 153 lenta] pinguis *L* 154 Visitur] cornitur *L* genus] id est pepones *L* 155 nutrire *K*

1) *Aen. VII*, 161 tecta Latinorum | Ardua. 2) *Met. VII*, 586 Poma cadunt ramis; *Aen. X*, 835 ramis | Dependet galca; *Ecl. I*, 38 pendere . . . in arbore poma. 3) *Aen. I*, 192 ingentia victor | Corpora. 4) *Ib. V*, 447; *Ep. IX*, 88 vasto pondere. 5) *Met. VIII*, 293 promissas . . . messes. 6) *Aen. VII*, 627 Arvina pingui. 7) *Georg. II*, 101 mensis accepta secundis; *Met. VIII*, 673. 8) *Georg. IV*, 28 ad aestivum solem. 9) *Met. XIII*, 766 falce recidere barbam. 10) *Art. Am. I*, 473 adsiduo . . . usu: *Ex Ponto II*, 7, 43. 11) *Georg. IV*, 40 gluten | . . . servant pice. 12) *Georg. I*, 1 lactas segetes.

Pomorum haec species terrae super arida vulgo
 Terga¹ iacens crementa capit pulcherrima, donec
 Solibus aestivis² flavos intincta colores
 Messoris calathos matura fruge³ replevit.
 160 Tum videas aliis teretem satis esse figuram,
 Undique porro aliis oblongo scemate ventrem
 Demissum, nucis aut ovi versatilis instar,
 Vel qualis manibus quondam suspensa supinis⁴
 Lucet agens circum⁵ lomenti bulla salivam
 165 Ante recens maceretur aquis quam spuma refusis,
 Dum lentescit adhuc digitis luctantibus, et se
 Alternis vicibus⁶ studioque fricantibus uno,
 Inter utramque manum⁷ parvo fit parvus hiatus⁸
 Exitus, huc stricto lenis meat ore Nothi vis,
 170 Distenditque cavum vitrea sub imagine pondus,
 Et centrum medio confingit labile fundo,
 Undique conveniat⁹ camerati quo inflexio tecti.
 Ergo calypso huius penetrat dum viscera pomi,
 Elicit humoris largos cum semine rivos¹⁰
 175 Multiplici: tum deinde cavum per plurima tergus
 Frustra manu spargens¹¹ hortorum laetus opimas
 Delicias conviva capit, candorque saporque
 Oblectant fauces, nec duros illa molares
 Esca stupere facit, facili sed mansa voratu
 180 Vi naturali frigus per viscera nutrit.

IX. ABSINTHIUM.

Proximus absinthii frutices locus erigit acris,
 Herbarum matrem simulantes vimine lento¹².
 In foliis color est alius¹³, ramisque odor alter
 Puberibus¹⁴, longeque saporis amarior haustus.

156 species] hoc genus *L. atrida L.*, *arrida K.* 157 Terga] uel tecta uel super terga terrae iacens *L.*
 158 Solibus] in *L. aestivis*] proprie *zuusumbrinum L.* flavos] *keleuua L.* intincta *K.* intincta] id est flavos
 colores intinctos habens *L.* 159 calathos] *zeinun L.* 160 Cum *C.* aliis] *peponibus L.* 161 scemate]
 forma *L.* 162 ouis *corr.* oui *C.* 164 agens] *circum L.* lomenti] *sciflodres L.* bulla] *platra L.* salivam]
 seiurum *L.* 165 maceretur] *attenuetur L.* spuma] *sciflodar L.* refulsis *K.* refusis] in *L.* 166 lentescit]
haffet L. 167 fricantibus] *ribenden L.* 168 paruus] *parua L.* hiatus] *apertione L.* 169 stricto] *con-*
angusto L. nothi] *flaminis L.* 171 medio] in *L.* labile] *ad imas manus id est medietatem labilem L.*
 172 camyri *CK,*] *pro camerati L.* quo] *dara L.* tecti] *cameratum tectum dicit concavae manus J.*
 173 calypso *C,*] *cultellus L.* 175 deinde] *postea L.* terga *K.* 176 Frustra *K.* spargens] *zelegendi L.*
 177 Delicias *L.* 179 Esca *LK.* stupere] *oriligon L.* mansa] *participium a mandor manderis. Hic*
dissuadet te ab esca peponum L. 181 absinthii *K,*] *uermotum. apocope pro absinthii L.* 182 Her-
 barum] *hermaltun L.* matrem] *id est buccam L.* simulante *K.* uimino] *in. selpoume. id est stirpe L.*
 183 foliis] *scil. absinthii L.* color *L.* alius] *scil. quam in bucca L.* ramisque] *et in L.* 184 Puberibus]
teneris L. longeque] *ualdo L.* haustum *K.*

1) *Georg. I, 97; II, 236.* 2) *Cf. p. 340 v. 143.* 3) *Ecl. III, 80* maturis frugibus. 4) *Met. VIII, 681;*
Aen. IV, 205 manibus . . supinis. 5) *Aen. I, 117* Torquet agens circum. 6) *Ex Ponto IV, 2, 6* per
 alternas . . vices; *Venanti Carm. VIII, 3, 7* Alternis vicibus. 7) *Aen. V, 460* utraque manu. 8) *Ib.*
VI, 237 vastoquo inmanis hiatus. 9) *Ib. IX, 720* Undique conveniunt. 10) *Georg. I, 108* undam]
 Elicit. 11) *Aen. XI, 650* lenta manu spargens hastilia. 12) *Cf. supra v. 94.* 13) *Georg. IV, 254*
 est aegris alius color. 14) *Aen. XII, 413* Puberibus caulem foliis.

185 Feruentem domuisse sitim, depellere febres
 Hoc solet auxilium clara virtute probatum¹.
 Si tibi praeterea caput acri forte dolore
 Pulsetur subito, vel si vertigo fatiget,
 Huius opem rimare, coquens frondentis amaram
 190 Absinthii silvam, tum iura lebetes capaci
 Effunde, et capitis perfunde cacumina summi².
 Quo postquam ablueris graciles humore capillos³,
 Devinetas frondes super imposuisse memento.
 Tum mollis fotos constringat fascia crines,
 195 Et post non multas elapsi temporis horas
 Hoc inter reliquas eius mirabere vires.

X. MARRUBIUM.

Quid referam⁴ iuxta positi nimiumque potentis⁵
 Marrubii non vile genus, licet acrius ora
 Mordeat et longe gustum disiungat odore.
 200 Dulce enim olet, non dulce sapit, sed pectoris aegros
 Comprimit angores, tristi dum sumitur haustu⁶.
 Praecipue talis caleat si potus ab igni⁷
 Et coenam cyatis cogatur claudere crebris,
 Si quando infensae quaesita venena novercae
 205 Potibus inmiscent dapibusve aconita dolosis⁸
 Tristia confundunt, extemplo sumpta salubris
 Potio marrubii suspecta pericula pressat.

XI. FOENICULUM.

Nec maratri taceatur honor, quod stipite forti
 Tollitur, et late ramorum brachia tendit⁹,
 210 Dulce satis gustu dulcem satis addit odorem.
 Hoc oculis, quos umbra premit, prodesse locentur,
 Huius item semen foetae cum lacte capellae¹⁰

185 Feruentem *K* 186 auxilium] absinthii *L* probatum] famatum *L* 187 praeterea] preter
 hanc medicinam *L* 188 uertigo] svintilot *L* 190 Absinthii] pro absinthii *L* silvam] folia *L*
 iura] lãb *L* lebetes] ex. unum uas pro alio *L* 192 graciles] per *L* humore *C* 193 Devinetas *C*
 frondes] folia *L* 194 Cum *C* fotos] kesuedita *L* fascia] vuintine *L* 196 Hoc] Hanc capitis
 medicinam *L* mirabere]-is *L* 198 Marrubii] andornes *L* non uile] id est nobile *L* 199 gustum *K*
 distinguat *L* 200 Dulce] per parenthesin. quia *L* sapit] smecchit *L* 201 Comprimit] stillat *L*
 tristi] qui tristes facit *L* haustum *K* 202 igne *C*, igne *K*,] id est si hunc potum calefactum frequenter post
 cenam bibitas *L* 203 Et] si *L* cenam *GLK* cyatis] cum *L* claudere] finire *L* 204 infensae]
 iratæ *L* uenena] uenenosas herbas *L* 205 dapibusue] cum *L* dolosis] scil. quando herba uenonosa,
 quæ uultum ita contrahit, ut ridentes intereant *L* 206 Tristia] nociua *L* confundunt] commiscunt *L*
 extemplo *L* sumta *K* salubris] salutifera *L* 207 suspecta] sollicita *L* pericula] zureuwaren *L*
 || [xi] 208 maratri] Maratrix grece, latine feniculum quasi foenum oculorum, quod illorum medelae prosit¹¹ *L*
 209 tollitur] sus-*L* 211 umbra] stirnilod *L* loquentur *L* 212 foetet *L*

1) *Cf. Seren. Sammonici v. 903.* 2) *Cf. supra v. 104.* 3) *Cf. Amor. I, 14, 19, 23.* 4) *Met. VII, 734* Quid referam. 5) *Aen. VI, 871* Nimium . . . potens. 6) *Met. VII, 450* sumimus haustus. 7) *Ec Ponto III, 3, 90* ignibus ara calet. 8) *Met. I, 147* Lurida terribiles miscent aconita novercae; *Georg. II, 128; III, 282; Met. VII, 419.* 9) *Georg. II, 296* Tum fortis late ramos et brachia tendens; *Met. IV, 581* brachia tendit. 10) *Sereni Sammonici v. 107* laticem Bacchi foetae cum lacte capellae; 312 Semina vel marathri foetae cum lacte capellae. 11) *Isid. Etym. XVII, 12, 4.*

Absumptum ventris fertur mollire tumorem,
 Cunctantisque moras dissolvere protinus alvi.
 215 Praeterea radix maratri commixta liquori
 Lenaeo tussim percepta repellit anhelam¹.

XII. GLADIOLA.

Te neque transierim Latiae cui libera linguae
 Nomine de gladii nomen facundia finxit².
 Tu mihi purpurei progignis floris³ honorem,
 220 Prima aestate⁴ gerens violae iucunda nigellae
 Munera, vel qualis mensa sub Apollinis alta
 Investis pueri pro morte recens yacinctus
 Exiit et floris signavit vertice nomen⁵.
 Radicis ramenta tuae siccata fluenti
 225 Diluimus contusa mero saevumque dolorem⁶
 Vesicae premimus tali non secius arte.
 Pignore fullo tuo lini candentia texta
 Efficit, ut rigeant dulcesque imitentur odores.

XIII. LYBISTICUM.

Inter odoratam memorare lybistica silvam
 230 Fortia, suadet amor⁷ parvi diffusior horti.
 Hoc germen suco quamvis et odore gemellis
 Orbibus officere et tenebras inferre putetur,
 Semina saepe tamen quaesitis addere curis
 Parva solet, famamque aliena laude mereri⁸.

XIV. CERFOLIUM.

235 Quae tot bellorum, tot famosissima rerum
 Magnarum monumenta sacro pia conficis ore⁹,
 Exiles, Erato, non dedignare meorum

213 Assumptum] potatum *L* 214 Cunctantisque] id est irrfinton *L* dissoluere] solutionem facere
 losen *L* 216 Lenaeo] id est uino quod leniter intret *L* precepta *K* anhelam] quae anhelos facit *L*
 || [xii] 217 Te] ó gladiola suertella latine late tendens *L* 218 gladii] suertes *L* 219 purpura]
 rubicundi *L* 220 Prima] in *L* aestate] in uere *L* iocunda *L* 221 Munera] id est speciem
 uiolae, quae mox in uere nascitur *L* 222 Inuestis] inberbis *L* yacinctus] Apollo et Boreas iacinctum
 amauerunt, qui cum magis Apollinis amore letaretur, dum exercebatur, id est dum non ludit, ab irato Borea
 in eodem disco est interemptus et mutatus in florem sui nominis *L* 223 Exiit] emanauit *L* signauit]
 in summitate habet formam y litterae *L* 224 ramenta] id est rami *L* fluenti] cum *L* 225 Diluimus]
 commiscemus *L* concussa *L*, contusa *K* 226 setius] minus, quod ramenta uino contusa medelam
 prestant *L* 227 Pignore] cum auxilio *L* fullo] vueskil lauentari *L* dexta *C* 228 rigeat *K*
 que] et ut *L* || [xiii] 229 odoratam] odoriferam *L* lybistica] lybestechel *L* 230 diffusior] magnus *L*
 231 germen *K* quamuis odorare *K* 232 Orbibus] oculis *L* officere] nocere *L* 233 Semina]
 grana *L* quaesitis] id est aliis herbis ex cura et labore perceptis *L* adere *K* 234 aliena] id est quod
 per se ipsum non potest aliis herbis mixtum facit *L* || [xiv] 235 tot] innumerabilia *L* rerum] scil.
 ceterarum id est bella, quae et elegantiores res commemoras, etiam uiliora dicere non dedignare *L* 236 moni-
 menta *K* 237 Exiles] uiles *L* erato] ó *L*

1) *Georg. III*, 497 Tussis anhelae. 2) *Isid. Etym. XVII*, 9, 83; *Ex Ponto II*, 3, 75 Latiae facundia linguae; *Aen. III*, 18 nomen de nomine fingo. 3) *Met. XIII*, 395 Purpureum . . genuit . . florem. 4) *Aen. III*, 8 prima inceperat aestas. 5) *Ecl. III*, 106; *Met. X*, 210, *XIII*, 398. 6) *Aen. XII*, 945 saevi . . doloris; *Art. Am. II*, 285 saevique dolores. 7) *Met. VIII*, 90 Suadet amor. 8) *Cf. Macer Florid. de virib. herbar. v.* 900 Hanc oculis Strabus potaque et odore nocivam | Asserit, antidotis eius tantum modo semen | Misceri iussit. 9) *Art. Am. II*, 510, *Fast. VI*, 386 sacro . . ore.

Divitias holerum versu perstringere mecum.
 Infirmis divisa licet Macedonia ramis
 240 Spargitur, et crebris ignobile semen¹ aristis
 Sufficit, illa tamen toto reparabilis anno²
 Pauperiem largo solatur munere plebis
 Indiguae, nec non restringere sanguinis undas
 Corpore diffusas facili solet obvia gustu.
 245 Illa quoque infesto venter dum forte dolore
 Turbatur, fomenta super non irrita ducit,
 Puleium sibimet frondesque papaveris addens.

xv. LILIUM.

Lilia quo versu candentia³, carmine quove
 Ieiunac macies satis efferat arida Musae?
 250 Quorum candor habet nivei simulacra nitoris,
 Dulcis odor silvas imitatur flore Sabeas⁴.
 Non Parius candore lapis⁵, non nardus odore
 Lilia nostra premit, necnon si perfidus anguis
 Ingenitis collecta dolis serit ore venena
 255 Pestifero, caecum per vulnus⁶ ad intima mortem
 Corda⁷ feram mittens, pistillo lilia praestat
 Commacerare gravi sucosque haurire Falerno.
 Si quod contusum est summo viventis in ore
 Ponatur puncti, tum iam dinoscere vires
 260 Magnificas huiusce datur medicaminis ultro.
 Haec etiam laxis prodest contusio membrs.

xvi. PAPAVER.

Et Cereale quidem nugarum in parte papaver⁸
 Hac memorare placet, quod raptu mesta puellae
 Mater, ut immensis optata oblivia mentem
 265 Exuerent⁹ curis, fertur Latona vorasse¹⁰.

239 Infirmis] mollibus *L* macedonia] cerifolium a ciuitate Graeciae, unde ad nostros usus delata est *L*
 240 crebris] scil. licet multiplicibus *L* ignobile] paruum *L* aristas *K*, aristis] foliis *L* 241 Sufficit]
 administrat *L* reparabilis] semper uiridis per totum annum *L* aeuo] anno *L* 242 largo] cum *L*
 243 necnon] id est insuper *L*, restringere *K*,] streden duuingar *L* 244 facili] paruo *L* 245 Illa]
 Macedonia *L* infesto *C*, infesto] inimico inportuno *L* 246 fomenta] suedi *L* irrita] uana *L*
 247 ad marg. Cerifolium *L* frondesque] id est folia *L* || [xv] 249 Ieiunac] indocilis *L* maties *L*
 250 Quorum] scil. liliorum *L* candor] id est candida *L* nivei] scil. sicut nix *L* simulacra *L*
 251 flore] in *L* sabeas] candore turis quod in Saba nascitur *L* 252 candore] cum *L* arduus *K*
 odore] cum *L* 253 premit] ne tuderit *L* necnon] insuper *L* 254 Ingenitis] ex innatis *L*
 256 pistillo] cum ripile *L* praestat] utile est *L* 257 sucosque] scil. lilii *L* falerno] cum *L*
 258 contusum *LK* est *om. L* liuentis] cerulei *L* 259 puncti] hecches *L* 260 Manificas *C*
 ultro] mox *L* 261 luxis *K*, laxis] paralitidis, paralisi dissolutis *L* contusio *LK* || [xvi] 262 cereale]
 pransibile *L* nugarum] posungon *L* 263 raptum *K*, rapta] a Plutone *L* mesta *C* puella *L*
 264 immensis] ab *L* obliuio *L* 265 Exueret *L* uorasse] comedisse *L*

1) *Georg. IV*, 63 ignobile gramen. 2) *Met. II*, 287 totoque exerceor anno. 3) *Met. XII*, 411
 candentia lilia; *Aen. VI*, 708 candida . . | Lilia. 4) *Georg. II*, 117. 5) *Ib. III*, 34. 6) *Aen.*
X, 733, *Ov. Ep. IV*, 20 caecum . . vulnus. 7) *Aen. VII*, 347 praecordia ad intima. 8) *Georg. I*, 212
 Cereale papaver. 9) *Met. IV*, 501 caecaeque oblivia mentis; *Aen. IV*, 319 exue mentem. 10) *Cf.*
Serv. ad Georg. I, 212; *Fast. IV*, 533 fertur gustasse palato.

Hoc simul auxilio carbunculus ater ab imo
 Pectore¹, qui ructus nimium convolvit amarus
 Oris adusque fores, reprimi persaepe videtur.
 Huius ad alta caput granorum semine fetum
 270 Protento fragilique solet se tollere collo,
 Inque modum mali, regio cui Punica² nomen
 Indidit, unius patulo sub pellis amictu
 Grana celebrandae virtutis plurima claudit,
 Deque sono mandentis habet formabile nomen.

XVII. SCLAREGA.

275 Hic umbrosa novos inter sclarega viros
 Stipite praevalido assurgens, ramosque comasque
 Altius extollit: quae quamvis rarius ulli
 Quaesita auxilio medicorum paene putetur
 Effugisse manus, dulci tamen indita caldae
 280 Et vires et odorati fermenta saporis
 Praestat, eam iuxta hortensis non extima costi
 Silva latet³ stomachique moras ventremque salubri
 Provocat auxilio radicis munere coctae.

XVIII. MENTA.

Nec mihi defuerit vulgaris copia mentae⁴
 285 Multa per et genera et species diversa coloresque
 Et vires; huius quoddam genus utile vocem
 Raucisonam claro rursus redhibere canori
 Posse putant, eius sucos si fauce vorarit
 Ieiuna, quem crebra premens raucedo fatigat.
 290 Est aliud praepingue genus huiusce fructecti,
 Quod iam non parvi diffundat germinis umbras,
 Celsa ebuli sed more petens⁵ a stipite forti
 Undique maiores foliorum prorogat alas,
 Quis odor alter inest pauloque immitior haustus.
 295 Sed si quis vires speciesque et nomina mentae
 Ad plenum memorare potest⁶, sciat ille necesse est,
 Aut quot Eritreo volitent in gurgite pisces⁷,

266 carbunculus] soto L 267 ructus] roflezunga L 268 persepe] ualde L 269 caput]
 papaueris cacumina L fetum] geuaragez L 270 Protento] cum longo . mit smalamo L tollere] at -L
 collo] stingilo L 271 regi C Punica] Africa L 274 formabile] formatum L || [xvii] 275 sclarega]
 scaralinga L 276 comasque] folia L 277 que] sclarega L rarius] comparatiuus pro positio L
 279 calde] caldare. Calda dicitur quasi calida, sicut ualde dicimus pro ualide L 280 et om. K saporis]
 ad discretionem pigmenti eiusdem nominis L 281 hortensis] des kartlichin L extima] extrema L
 282 latet] furestelle L 283 munere] cum L || [xviii] 284 mihi] scil. in meo horto L uulgaris K,
 uulgaris] que uulgo nascitur L mentae] minzzun L 285 species] ketat L 287 canori] sonoritati
 uel serenitati L 290 fructecti] mentae L 291 umbra K 292 ebuli] ataches L 293 Undique]
 enahaip L filiorum C prorogat] protendit L ales K 294 immitior] amarior L haustus] zug L
 296 plenum] perfectum L est om. K 297 quod K erit ereo K, erithreo L pisces K

1) *Aen.* I, 485 pectore ab imo. 2) *Fast.* IV, 608 Punica .. poma. 3) *Aen.* VII, 505 latet
 aspera silvis. 4) *Seren. Sammon.* v. 18 tritae gramina mentae. 5) *Iuueni* H. c. III, 95 montis celsa
 petiuit. 6) *Georg.* II, 103 Sed neque quam multae species, nec nomina quae sint, | Est numerus ...
 105 Quem qui scire velit etc. 7) *Aen.* X, 559 gurgite . . . piscesque.

Lemnius aut altum quot in aera Mulcifer ire¹
Scintillas vastis videat fornacibus Aetnae².

XIX. PULEIUM.

300 Non patitur cunctas angustia carminis huius
Pulei virtutes celeri comprehendere versu.
Hoc apud Indorum tanti constare peritos
Fertur, apud Gallos quanti valet Indica nigri
Congeries piperis³. Quis iam dubitare sinetur
305 Hac herba plures leniri posse labores,
Quam pretiis inhianter emit ditissima tantis
Gens, hebenoque⁴ auroque fluens et mira volenti
Quaeque ferens mundo. O magni laudanda tonantis
Virtus et ratio, nullis quae munera terris
310 Larga suae non pandit opis, quae rara sub isto
Axe videre soles, aliis in partibus horum
Copia tanta iacet, quantam vilissima tecum
Efficiunt: rursus quaedam quae spreta videntur
Forte tibi, magno mercantur ditia regna,
315 Altera ut alterius⁵ potiatur foenore tellus,
Orbis et in toto per partes una domus⁶ sit.
Puleium quoque decoctum curabit, amice,
Et potu et fotu stomachum⁷ (mihī crede) morantem.
Dum canimus quae certa gravi ratione tenemus,
320 Quaedam audita etiam vero miscere coturno
Fas ususque sinit⁸: ramum coniungito pulei
Auriculae⁹, ne forte caput turbaverit aestus
Solis in acrio si te perflarit aperto¹⁰.
Quod nisi me currens deponere vela Thalia
325 Cogeret ac tandem portus intrare¹¹ moneret,
Hinc tibi multiplices poteram decerpere flores¹².

XX. APIUM.

Quamvis in nostris apium vilesceret hortis,
Et solo id multi prodesse sapore putarint,

298 Lemnius] a Lemno insula *L* aera] graecus accusatiuus *L* mulcifer] Vulcanus a molliendo ferro *L*
299 uastis] ex *L* aethnē *LK* || [xix] 301 comprehendere *K* 302 aput *L* tanti] scil. precii *L*
peritos] medicos *L* 303 aput *L* quanti *K* Indica] indiskiu *L* 305 Hac] cum *L* dolores¹³ *L*
306 precii inhianter] auide *L* 307 hebenoque] id est *L* fluens] habundans *L* 309 ratio] sapientia *L*
ternis *K* 310 laga *K* 312 quantam] scil. copiam *L* 314 magno] pretio *L* 315 Alter *L*
316 Orbis] telluris *L* toto] scil. orbe *L* dumus *K* 317 amice] ó *L*, amice *C* 318 fotu] suedi *L*
320 coturno] Coturnum poeticum calciamentum est, sed hic ponitur pro carmine *L* 321 Fas] licentia scil.
poetarum *L* 323 acria *L* aperto] . . . utione *L* 324 vela *om.* *L* thalia] allegoria *L*
325 intrare] id est c . . . nire *L* 326 Hic *C*, Hinc] ex puleio *L* decerpere] enarrare *L* || [xx] 328 Et]
scil. quamvis *L* putarent *K*

1) *Met. XIV*, 533 Mulciber urebat perque altum . . . | *Ibat.* 2) *Georg. I*, 472 fornacibus Aetnam,
cf. Aen. VIII, 419. 3) *Isid. Etym. XVII*, 9, 59 Puleium apud Indos pipere pretiosius est. 4) *Georg.*
II, 116. 5) *Aen. II*, 667 Alterum in alterius. 6) *Ov. Ep. XV*, 186 Una domus. 7) *Seren.*
Sammon. 313 Puleium quoque decoctum curabit amice, | Et potu et fotu stomacho conducit acetum.
8) *Georg. I*, 269 Fas et iura sinunt. 9) *Seren. Sammon.* 15. 10) *Ib.* 25 Si nocuit cerebro violentia
solis aperto; *Georg. IV*, 401 sol accenderit aestus. 11) *Aen. III*, 254 portusque intrare licebit.
12) *Rem.* 103 Veneris decerpere flores. 13) *Met. XIII*, 317 lenire dolores.

Plura tamen propriis medicamina viribus, acri
 330 Exhibet auxilio, cuius si trita capessas
 Semina, torquentes urinae frangere tricas
 Dicitur, ipsum etiam tenero cum germine mausum
 Concoquit errantes stomachi penetralibus escas.
 Corporis hunc regem¹ turbans si nausia² vexet,
 335 Mox apium lymphæ tristisque bibatur aceto,
 Passio tum celeri cedit devicta medellae.

XXI. VETTONICA.

Montibus et silvis, pratis et vallibus imis³
 Vettonicae pretiosa licet collectio cunctis
 Paene locis superet passim, tamen hanc quoque noster
 340 Hortus habet cultaque docet mansuescere⁴ terra.
 Haec tantum meruit generali nomine laudis,
 Ut si quid mea Musa velit superaddere, tandem
 Mole operis⁵ devicta sui, iam sentiat, illa
 Utilitate minus quicquid deprompserit esse.
 345 Hanc viridem si forte tuos coneris in usus
 Carpere, siccataeque hiemi deponere pigrae⁶,
 Turbida sive tuas oblectant pocula fauces,
 Seu potius longo tibi defaecata labore
 Dona placent, huius virtus mirabilis herbae
 350 Omnia sufficiet, quam quosdam pendere tanti
 Novimus, ut contra totam quae iniuria corpus
 Impetit interius, muniri viribus eius
 Sese posse rati, soleant haurire diebus
 Continuis hoc acre genus⁷ medicaminis almi.
 355 Praeterea caput infesto si vulnere⁸ fractum
 Tabuerit, tum crebra terens imposito sacrae
 Tegmina vettonicae, statim mirabere vires
 Illius, in solidum fuerit dum clausa cicatrix.

XXII. AGRIMONIA.

Hic quoque sarcocolam, campos quae plurima passim
 360 Vestit⁹ et effetis silvarum inventa sub umbris
 Nascitur, ordinibus facile est discernere pulchris.
 Haec praeter varium latae virtutis honorem¹⁰
 Trita domat ventris praedirum et pota dolorem.
 Si quae forte calybs infensus vulnera membris

330 Exhibet *L K* 331 tricas] moras *L* 332 germine] stipite et frondibus *L* 333 Concoquit] minuit *L*, coquit *K* escas *L* 335 lymphæ *L* bibatur *L* 336 cedit *C* || [xxi] 339 Paene *C* 340 in hoc versu desinit *K* 344 deprompserit *L* 345 coneris *C* 347 seu *C* 353 rati] ahtonta *L* solent *C* 357 Tegmina] folia *L* || [xxii] 359 sarcocolam] agrimoniam, quia sarculo colitur *L* 360 effetis] spissis *L* 364 calybs *C*

1) *Seren. Sammon.* 300 Qui stomachum regem totius corporis esse | Contendunt, vera nitî ratione videntur. 2) *Rem.* 356 stomacho nausea facta meo. 3) *Met. II*, 216 silvae cum montibus; *Aen. III*, 110 vallibus imis. 4) *Chris* 136 docuit vires mansuescere. 5) *Ex Ponto II*, 5, 28 tantae . . molis opus. 6) *Amor. III*, 6, 94 pigra ministrat hiemps; *Art. Am. III*, 186 pigraque fugit hiemps. 7) *Past. IV*, 215 huic genus acre. 8) *Aen. II*, 529 infesto vulnere. 9) *Aen. VI*, 640 hic campos . . vestit. 10) *Met. XIII*, 153 Sed virtutis honos.

365 Indiderit nostris, huius temptare iubemur
 Auxilium, partique imponere tunsā patenti
 Germina, maturum nacturi hac arte vigorem,
 Si tamen addatur mordens cataplasmati acetum.

XXIII. AMBROSIA.

Haud procul ambrosiam vulgo quam dicere mos est¹
 370 Erigitur, laudata quidem, sed an ista sit illa,
 Cuius in antiquis celeberrima mentio libris
 Fit, dubium est multis. Medici tamen arte suapte
 Hanc utcumque colunt, tantum quae sanguinis hausta
 Absumit, quantum potus ingesserit almi.

XXIV. NEPETA.

375 Herbarum in numero, quas hortulus ille recenti
 Semper prole creat, nepetae non signior exit²
 Surculus, urticam foliis simulantibus, alto
 Vertice³ praegratum late largitus odorem.
 Haec variis olim morborum accommoda curis,
 380 Non extrema alias inter decernitur herbas.
 Huius enim sucus, roseo commixtus olivo,
 Efficit unguentum, laesae quod vulnera carnis
 Atque cicatricum deformia signa⁴ novarum
 Posse abolere aiunt, prisco et reparare nitenti,
 385 Et revocare pilos, plagae quos forte recentis
 Pestis hiulca tulit, sanie taboque peresos⁵.

XXV. RAFANUM.

Hic rafanum radice potens latoque comarum
 Tegmine sublatum extremus facit ordo videri.
 Cuius amara satis quatientem viscera tussim⁶
 390 Mansa premit radix, triti quoque seminis haustus
 Eiusdem vitio pestis persaepe medetur⁷.

XXVI. ROSA.

Iam nisi me fessum via longior indupediret,
 Scrupeus atque novi terreret carminis ordo,
 Debueram viburna rosae pretiosa metallo
 395 Pactoli⁸ et niveis Arabum circumdare gemmis.
 Haec quia non Tyrio Germania tinguitur ostro⁹,
 Lata nec ardenti se Gallia murice¹⁰ iactat,

369 Haut *L* quam vulgo *L* || [xxiv] 378 latoque *L* 379 accommoda *L* 384 et om. *L*
 386 saniae *C* peresos *L* || [xxv] 391 videtur *C*

1) *Aen. I*, 336, *VII*, 731 mos est. 2) *Aen. IV*, 149 haud illo signior ibat. 3) *Ib. II*, 307
 alto | . . de vertice. 4) *Georg. II*, 379 signata in stirpe cicatrix. 5) *Iuveni II. euang. I*, 441
 languoris tabe peresos. 6) *Georg. III*, 496 quatit aegros | Tussis anhela. 7) *Seren. Sammon.*
v. 292 Interdum fauces tussi quatuntur atroci, | Alia tum sumis . . . 294 Semina vel raphani permixto
 dulcia melle. 8) *Aen. X*, 142 Pactolosque inrigat auro. 9) *Georg. III*, 17 Tyrio conspectus in ostro;
Ov. Ep. XII, 179 Tyrio . . sublimis in ostro; *Met. X*, 211 Tyrioque nitentior ostro. 10) *Ecl. IV*, 43
 rubenti | Murice; *Aen. IV*, 262 Tyrioque ardebat murice; *Fast. II*, 107 Tyrio bis tinctum murice.

Iutea purpurei reparat crementa quotannis
 Ubertim floris, tantum qui profinus omnes
 400 Herbarum vicisse comas virtute et odore¹
 Dicitur, ut merito florum flos esse feratur.
 Inficit hic oleum proprio de nomine dictum²,
 Quod quam saepe fiat mortalibus utile curis,
 Nec meminisse³ potest hominum nec dicere quisquam.
 405 Huic famosa suos opponunt lilia flores,
 Longius horum etiam spirans odor imbuit auras⁴,
 Sed si quis nivei candentia germina fructus
 Triverit, aspersi mirabitur ilicet omnem
 Nectaris ille fidem celeri periisse meatu,
 410 Hoc quia virginitas fama subnixa beata
 Flore nitet, quam si nullus labor exagitarit
 Sordis et illiciti non fregerit ardor amoris,
 Flagrat odore suo. Porro si gloria pessum
 Integritatis eat, foetor mutabit odorem.
 415 Haec duo namque probabiliū genera inelyta florum
 Ecclesiae summas signant per saecula palmas,
 Sanguine martyrii carpit quae dona rosarum,
 Liliaque in fidei gestat candore nitentis.
 O mater virgo, fecundo germine mater,
 420 Virga fide intacta, sponsi de nomine sponsa,
 Sponsa, columba, domus regina, fidelis amica,
 Bello carpe rosas⁵, laeta arripe lilia pace.
 Flos tibi sceptrigero venit generamine Iesse⁶.
 Unicus antiquae reparator stirpis⁷ et auctor,
 425 Lilia qui verbis vitaeque dicavit amoena,
 Morte rosas tinguens, pacemque et proelia membris
 Liquit in orbe suis, virtutem amplexus utramque,
 Premiaque ambobus servans aeterna triumphis.

XXVII. COMMENDATIO OPUSCULI DE CULTURA HORTORUM.

Haec tibi servitii munuscula vilia parvi
 430 Strabo tuus, Grimalde pater doctissime⁸, servus
 Pectore devoto⁹ nullius ponderis offert,
 Ut cum consepito vilis consederis horti
 Subter opacatas frondenti vertice malos,
 Persicus imparibus crines ubi dividit umbris¹⁰,
 435 Dum tibi cana legunt tenera lanugine poma¹¹

403 fuit C 405 lilio L 411 ad marg. i manus tua L 412 illiciti C 414 erat factor L
 416 Ecclesiae L 418 gestant L 419 fecundo L 420 Virgo L 427 Liquet L virtutemque L
 || [xxvii] de —hortorum om. L

1) *Ex Ponto II*, 4, 28 vincet odore rosas. 2) *Aen. IX*, 387 Albae de nomine dicti. 3) *Aen. III*, 202 Nec meminisse; *Trist. IV*, 4, 29 potes hoc meminisse. 4) *Georg. III*, 251 notas odor attulit auras; *Aen. I*, 403 odorem | Spiravere. 5) *Georg. IV*, 134 rosam .. carpere. 6) *Isai. 11*, 1 Et egredietur virga de radice Iesse et flos de radice eius ascendet. 7) *Aen. I*, 626 antiqua .. ab stirpe. 8) *abbas monasterii Weissenburgensis*. 9) *Iuenci H. c. I*, 610 devoti pectoris. 10) *Georg. I*, 209 umbris iam dividit. 11) *Ecl. II*, 51 Ipse ego cana legam tenera lanugine mala; *Ex Ponto I*, 8, 48 poma legenda manu.

Ludentes pueri, scola lactabunda tuorum,
 Atque volis ingentia mala capacibus indunt.
 Grandia conantes includere corpora palmis:
 Quo moneare habeas nostri, pater alme, laboris,
 140 Dum relegis quae dedo volens, interque legendum
 Ut vitiosa seces, deponco, placentia firmes.
 Te deus aeterna faciat virtute virentem
 Inmarcescibilis palmam comprehendere vitae:
 Hoc pater, hoc natus, hoc spiritus annuat almus.

V.

VERSUS STRABI WALAHFRIDI,
 QUOS POST ANNUM AETATIS XV. EDIDIT DE REBUS DIVERSIS¹.

I.

AD HEBONEM ARCHIEPISCOPUM REMENSEM² IN PERSONA TATTONIS³.

Hac licet indigna liceat vos voce monere⁴,
 Pontificum sublime caput, sanctissime praesul,
 Viribus ut totis⁵ caelestia iura struatis,
 Pars quia magna boni vobis facientibus omni
 5 Apparere potest mundo, quia se locus ultro
 Optulit, ut vobis obtemperet aulicus ordo,
 Et dominus speciale dedit pro tempore lumen
 Ingenii, quo summa domum sapientia fixit,
 Nec minor hoc retinet totum veneranda voluntas.
 10 Omnibus his cum vos magnus daret arbiter omnis
 Iustitiae, propriis locupletes crescere donis,
 Non erit indignum⁶ tota si mente beatae
 Ecclesiae pia membra sua in compage medullis
 Confortata suis, foveatis dogmate sacro,
 15 Et primum vigeant oculi, pro luce diurna
 Qua totum instruitur recta ad vestigia corpus.
 Vos sal, vos lumen, domini vocat unica proles⁷,
 Solvere sacra vetans factis praecepta sinistris⁸,
 Vobis solvendi, vobis dedit atque ligandi
 20 Cuncta potestatem caelo terraque manentem⁹,
 Conservis alimenta iubens in tempore poni.
 Vos igitur si vita decens ornaverit apte
 Subiectos exempla trahent ad compita vitae¹⁰,

443 comprehendere C 444 Explicit. Habet versus CCCCXLVIII addit C

[1] ex G p. 202, qua quaternio XIII incipit 6 ultro G, ordo con. Watt. 22 apte G

1) Titulum hunc non solum ad subsequens carmen, sed ad caetera quoque, quae post secuntur, spectare, persuasum habeo nec veri dissimile videtur ordine a librario vel a biblioepaga confuso quaterniones VIII—XII (p. 127—201) quaternionibus XIII—XIV (p. 202—233) antecedere non oportere.
 2) a. 816—835. 3) De quo cf. supra p. 302, 331. 4) *Art. Am.* I, 26 voce monemus. 5) *Aen.* XII, 528 totis .. viribus. 6) *Amor.* I, 10, 53 Nec tamen indignum est. 7) *Matth.* 5, 13 Vos estis sal terrae .. 14 Vos estis lux mundi. 8) *Ib.* v. 19. 9) *Ib.* 16, 19. 10) *Iuveni H. euang.* I, 514 graditur per compita vitae.

Et non subiectos series pulcherrima morum ¹
 25 Illiciet priscæ vitare erramina vitæ
 Et cervicæ humili faciet iuga ferre ² tonantis.
 Primum namque decet, totoque et corde studendum est.
 Ut pia catholicis firmetur regula factis,
 Post aliena sacris temptentur corda loquellis.
 30 Cogere quid prodest ad ovilia morbida sanos
 Quos cupis esse greges? primum vitia omnia sacris
 Pellantur stabulis, sic turba novella vocetur.
 Nonne eadem quoque cura fuit doctoribus almis?
 Ut sine labe suæ graderentur ad omnia vitæ,
 35 Blasphemis ne forte locum vis sancta dedisset ³.
 Paulus præco dei, sese cupit omnibus esse
 Omnia, ut ex multis caperet felicia lucra ⁴,
 'Scandala non demus Iudæo et gentibus', inquit,
 'Ecclesiæve dei, quæ rugas aufugit omnes ⁵,
 40 Et capiti per membra suo se sedulo nectit.'
 Quanto namque caput fuerat pro corpore toto
 Olfactu, auditu, gustu, speculamine, tactu,
 Tanto vos potior legum strictura coeret,
 Hocque magis summae debetis imaginis arcem
 45 Intrepido lustrare gradu; non hæc tamen istis,
 Quod vobis aliquam virtutem deesse putemus,
 Prosequimur, sed magnus amor dicenda ministrat,
 Nam cupimus vestra ad sanctum molimina finem
 Ducier, at summum tractandi digna patenter
 50 Novimus esse locum, ni desit sola voluntas,
 Iamque etiam nostrum vosmet cognoscere votum
 Non dubitamus, erit Christi perfectio donum.
 Trina dei vobis per saccula cuncta potestas
 Aeternæ tribuat vitæ sine fine coronam,
 55 Ut vos cum domino, vobis cum et læta sequentum
 Turba metat stabiles magna cum pace maniplos.

II.

AD DEGAN CHOREPISCOPUM TREVIRENSEM IN PERSONA TATTONIS ⁶.

His tibi versiculis, doctor sanctissime Degan,
 Tatto humilis mittit verba salutis ⁷ ovans.
 Artor in ambiguis vario moderamine rebus,
 Utrum pauca loquar an potius silcam ⁸.
 5 Scribere cogit enim dilectio mutua memet.
 Sed vereor, ne non dem tibi digna, pater.

[II] ex G p. 205

1) *Aen. I*, 641 series longissima rerum. 2) *Met. IX*, 198 cervicæ tuli; *Or. Ep. VI*, 97 te iuga ferre coegit. 3) *Aen. XI*, 112 nisi fata locum .. dedissent. 4) *1 Cor.* 9, 19, 22. 5) *1 Cor.* 10, 32 Sine offensione estote Iudæis et gentibus et ecclesiæ dei; *Eph.* 5, 27 non habentem maculam aut rugam. 6) *Cf. Strabonis præfationem ad vitam Hludovici Pii* (*SS.* 11, 589), ubi vocatur Thegan, natione Francus, Trevirensis ecclesiæ chorepiscopus; *de Tattone cf. supra p.* 350 n. 3. 7) *Ex Ponto III*, 4, 1 Hæc tibi non vatum portantia verba salutem | Naso . . mittit. 8) *Aen. IV*, 337 pauca loquar; *III*, 39 Eloquar, an silcam?

Tullius inferno quamvis repedaverit imo,
 Exerat aut magnus ora¹ faceta Plato,
 Livius aut Titus secum ferat ipse Catonem,
 10 Vel linguam teretem Sapho loquax terebret,
 Non poterunt umquam laudum miranda tuarum
 Digne proferri, sunt quia multa satis².
 Miramur merito sapientis munera mentis,
 Doctrinam, mores, carmina, dicta, animum³.
 15 Nec minus exterius miramur sancta staturae
 Incrementa tuae, membra, manus, faciem.
 Nos parvos humiles murem sibi forma subegit,
 Vosque gigantem esse gloria molis habet.
 His sed sepositis tota virtute precamur,
 20 Ne laceres versus⁴, praesul amate, datos,
 Sed potius scriptis recinentia scripta ministres,
 Quis nos correptos admoneas, petimus.
 Quin etiam dabimus puerorum⁵ pauca legenda
 Hinc ioca nostrorum, ut vitiosa seces⁶.
 25 Verum de reliquo si quid mandare velitis,
 Mente sumus parti sic tua iussa sequi⁷.
 Quaesumus obnix, nos ne fraudetis amatis⁸
 Vestrae doctrinae mellifuis modulis.
 Sic equidem vobis verbis audebimus ipsi
 30 Dona salutis item mittere⁹ suppliciter.
 Maiestas divina tibi bona cuncta ministret,
 Et faciat laetum regna poli capere¹⁰.
 Nunc valeas, vigeas meritis per saecula pollens,
 Sisque memor nostri, nosque tui in precibus¹¹.

III.

ITEM AD EUNDEM.

Suscipe parva tui, praesul sanctissime Degan,
 Munera¹² Strabonis, quae tibi mittit ovans.

17 an murum? Wattenb.

31 dona G, bona corr. Camis.

[III] ex G p. 207

1) *Fast. I*, 458 exerit ora. 2) *Cf. infra de imag. Tetr. v.* 233—238. 3) *Cf. Strabonis praefat. (l. l. et Archiv VII, 373)* vir nobilis et acris ingenii . . . Novimus et nos virum multa lectione instructum, sed praedicationis et correctionis studiis occupatum medullas scripturarum proposuisse. 4) *Ex Ponto IV*, 16, 1 quid laceras Nasonis carmina. 5) *qui in monasterii schola erudiebantur.* 6) *Ex Ponto IV*, 13, 17 si sint vitiosa . . . | Carmina. 7) *Aen. III*, 114 iussa sequamur. 8) *Met. XIV*, 715 spe quoque fraudat amantem. 9) *Ex Ponto III*, 8, 2 Dona . . . mittere. 10) *Fast. VI*, 595 cape regna. 11) *Addo hic versus Thegani ipsius, quibus epistolam ad Haltonem ducem datam clausit:*

Salve magne parens, felix sis semper in aevum,

Dona superna deus addat ubique tibi.

Sic Theganus orat, sic semper postulat ipse,

Auditor dominus sit quoque celsithronus.

(*Cf. ad v. 1 Georg. II*, 173 Salve, magna parens frugum). *Edidit a. 1724 E. Martene in collectione amplissima monumentor. I*, 84 'ex antiquo ms. S. Iohannis bap. Florinensis' saec. c. XI. 12) *Venanti Carm. I*, 17, 1 Munera parva ninis, pia, suscipe quaeo libenter, | Quae . . . ; *Ex Ponto IV*, 8, 35 Parva . . . munera.

Sis memor in precibus, reddis dum vota tonanti¹,
 Strabonis: memor est semper et ipse tui.
 3 Carmina Pigei mittam simul atque gigantis²,
 Dum vacuum fuerit, semper ubique vale. Amen.

IV.

ENIGMA.

Est monitor quidam³, plures qui commonet ipse,
 Non tamen ulla canit sine dicta monente vicissim.
 Quae, dum cauma coquit, penitus tacet atque refutat
 Carmina, sed medio melius de frigore clangit.

V.

DROGONI EPISCOPO METTENSI⁴.

Iudicii secreta dei dum Paulus acuto
 Scrutatus sensu, tanti non posset honoris
 Non dico effari, sed nec contingere molem,
 Attonitus mirisque stupens⁵ affectibus: 'O quam
 5 Sunt', inquit, 'divina homini penetralia longe
 Occultis obstrusa viis⁶, quae corpore clausi
 Per speculum rarisque vident ex parte figuris⁷.
 Quis dinoscet enim, quae sit sapientia mundi⁸?
 Quae via, quae rerum latebrosa scientia quodve
 10 Iudicium, quo cuncta deus regit, ordinat, ut sint;
 Quo vasa interitus flagris et pace sinuntur
 Tendere calle suo, per quod pietatis aguntur
 Vasa per adversos successus perque secundos
 Lucis amare viam, quo factum, sancte, fatebor
 15 Provisumque, pater, primis ut casus ab annis⁹
 Saepius asperior quateret, nec frangeret umquam.
 Quem laetis censura dei laudanda diebus¹⁰
 Perpetuaeque bonis voluit servare salutis,
 Ne si securis riderent otia rebus,
 20 Libertas gravius generaret lenta periculum¹¹,
 Gignit enim diuturna quies fomenta laborum,
 Iuge exercitium pacem parit, addit honorem¹².
 Qui vaga diluvio servavit semina mundi,
 Et genus humanum parva de stirpe refecit,
 25 Qui Ioseph regnare dedit post carceris umbras¹³,
 Quique domum Israhel duris dux ipse catenis¹⁴

[V] *ex G p. 208*

1) *Amor. I, 7, 36* votaue redde Iovi. 2) *Ex Ponto IV, 12, 19* tibi carmina mittam; *cf. supra p. 352 v. 17—18.* 3) *Campanam fortasse dicit.* 4) *Hludowici imperatoris fratri* (823—855). 5) *Georg. II, 508* Hic stupet attonitus. 6) *Past. III, 240* occultas . . vias. 7) *1 Cor. 13, 12* Videmus nunc per speculum in aenigmate. 8) *Ib. 3, 19.* 9) *Aen. II, 87* primis . . ab annis. 10) *Eg. 1, 87* laeta dies. 11) *Ov. Ep. I, 11* graviora pericula. 12) *Aen. V, 249* addit honores. 13) *Iuveni H. euang. I, 410* carceris umbris. 14) *Amor. I, 6, 1, Ep. X, 89* dura . . catena.

Exiit, et pariter promissa ad rura vocavit
 Post latebras, odique dolos, et proelia, David
 Qui dedit imperium¹, natiq̄ue immania gesta
 30 Vertit in auctorem, rursusque in regna recepit².
 Cui pax ipse fuit, vatem qui fauce leonum
 Ignibus et pueros mediis³ subduxit, et alto
 Fornacis gremio rorom pro caumate sparsit,
 Qui Christum, post flagra, crucem, maledicta, sepulchrum.
 35 Surgere et ad dextram fecit residere paternam,
 Qui furvae tenebras et caeca silentia noctis⁴
 Mutat luce nova clari per lumina solis⁵,
 Qui nebulas pluviumque diem redeunte sereno
 Purificat, terrisque suum post frigora brumae⁶
 40 Ver reparans pomis, foliis, et floribus arva,
 Quae fuerant pridem canis turbata pruinis⁷,
 Instruit et pelagi ferventia murmura sedat,
 Ipse per immensum pictatis munus amicae
 Vos mutare dedit fuerant quae tristia laetis⁸,
 45 Ut quia de domini didicistis fidere donis,
 Casuris haerere bonis non deinde velitis.
 Nempe beatus erit domino, qui sperat in ipso⁹,
 Est maledictus item, qui carnis brachia credit
 Sufficere¹⁰, et domini demens solatia temnit.
 50 In domino confisus enim, velut inelyta Sion,
 Non metuet pulsata malis per saecula moveri.
 Nam qui verba dei studiosis auribus haurit¹¹,
 Et complere studet devotis agnita factis,
 Hunc aeterna viro similem sapientia dicit¹²,
 55 Qui mansura domus fulcit fundamina, sacrae
 Mole petrae, quae Christus adest, ubi templa bonorum
 Sunt figenda operum: subito si venerit unda
 Fraudis, et errorum, aut pressurae flumina fortis,
 Ventus et a Scithico ducens Aquilone fragorom
 60 Sibilat inlecebras antiqua fraude latentes¹³,
 Vel forte ingenti si tempestate fatigat,
 Stat structor, stat structa domus, quia firma beatæ
 Fundamenta petrae super imposuisse probatur.
 Hac de mole petrae vero stat nomine Petrus,
 65 In quo percipit solvendi sive ligandi

32 medios *corr.* iis *G*38 pluuiamque *corr.* umque *G*59 scithico *corr.* scithico *G*

1) *Aen. I*, 279 Imperium sine fine dedi. 2) *Ib. IV*, 214 Aenean in regna recepit. 3) *Fast. II*, 651 medios . . in ignes. 4) *Cf. p.* 330 v. 829. 5) *Met. XIII*, 592 luce nova; *I*, 135 ceu lumina solis, 767. 6) *Trist. IV*, 7, 1 gelidae post frigora brumae. 7) *Georg. II*, 376 cana concreta pruina; *Ov. Ep. V*, 16 cana pruina. 8) *Fast. VI*, 463 miscentur tristia lactis. 9) *Jer.* 17, 7 Benedictus vir qui confidit in domino. 10) *Ib.* 5 Maledictus homo, qui confidit in homine et ponit carnem brachium suum. 11) *Aen. IV*, 359 vocemque his auribus hausi; *Met. XIII*, 787. 12) *Matth.* 7, 24 Omnis ergo qui audit verba mea haec et facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui aedificavit domum suam super petram, 25 et descendit pluvia, et venerunt flumina et flaverunt venti et irruerunt in domum illam et non cecidit: fundata enim erat super petram. 13) *Met. IX*, 711 pia mendacia fraude latebant.

Ordo potestatem, merito qui nomine vestro
 Dicitur, hunc quoniam factis et dogmate recto
 Vosmet habere liquet; quem quo mage quisque meretur.
 Hoc et habere magis bene creditur; ergo tenenti
 70 Non dat honor meritum, meritis sed deditur ipse.
 Haec sunt praecipue, quibus insignita refulget
 Virtutis persona tuae, sapientia radix,
 Ordo, affabilitas, bonitas, patientia, virtus,
 Vita, gradus, doctrina, locus, moderatio, victus,
 75 Zelus amorque dei, fidei insuperabile robur,
 Religio, officium, censura, modestia gestus.
 Hisce dei virtus vosmet per tempora multa
 Crescere concedat, proque his aeterna rependat
 Praemia¹, quae servis tribuenda fidelibus auctor
 80 Insinuat, vitae dominus, via, vita, redemptor.
 Nominis alta mei si non oblivio memet
 Presserit, haud umquam vestri memor esse vetabor.
 Et quae praecinui votis optare benignis².
 Pastorum eximio peccator Strabo pigerque
 85 Quindecies et bis quinos fert munere versus³.

VI.

AD MUATWINUM EPISCOPUM⁴.

Si qua viam faceret nostris fiducia votis⁵,
 Optabam dudum scribere saepe tibi.
 Suscipe nunc tandem, praesul carissime nobis.
 Quae simplex humili fert ratione animus⁶.
 5 Non aspernari tantum mea parva magistrum
 Crediderim, lati quem colit orbis⁷ amor.
 Ditis heri⁸ locuples capit aurea vasa⁹ supellex,
 Argenti species adnumerans varias.
 Haec eadem non ficta luto, non lignea spernit
 10 Vascula, sed propriis mancipat officiis.
 Qui dat Erithreo summas de litore gemmas¹⁰,
 Finibus Europae sucina quaerit hians,
 Oceani solitus ballenas vellere fundo¹¹
 Vulgares tincas ad sua lina vocat¹².
 15 Aurificis studium pretiosa monilia fingens
 Interdum gracilem corpore eudit acum.

[VI] *G* p. 213, Ad Modoinum *C* f. 39. 1 fidutia *G* 7 eri *C* suppellex *corr.* supellex *G*
 11 erithreo *C* 16 uidit *C*

1) *Iuveni* II. c. IV, 781 Praemia . . . magna rependit. 2) *Trist.* III, 8, 11 votis puerilibus
 optas. 3) *Cf. supra* p. 350 v. 444. 4) *Augustodunensem* (815—840), *cf. t. I*, 383. 5) *Ex Ponto*
 IV, 12, 50 Quoque viam facias ad mea vota vado. 6) *Met.* I, 1 fert animus. 7) *Met.* I, 481,
 IX, 795 latum . . . orbem. 8) *Hor.* C. II, 18, 31 divitem manet | herum. 9) *Sedul. C. Pasch.*
Prol. 14 aurea vasa. 10) *Tibull.* III, 3, 17 Quidve in Erythraeo legitur quae litore concha: *cf.*
 p. 345 v. 297. 11) *Auson. Mosella* 144 Talis Atlantico quondam balaena profundo | . . . | Pellitur.
 12) *Ib.* 125 Quis non et virides, vulgi solatia, tincas | Norit.

Balsama, narcissum mundi per climata quaerens
 Camporum violas et coriandra legit¹.
 Tu quoque summorum pastus virtute ciborum
 20 Dignare exigui muneris esse² dapes,
 Ac veluti post mella gravis cape pocula myrrae,
 Quae sit saeva licet, pluribus auxilio est³.
 Gloria, quae vestris inolevit magna camenis,
 Ne laceret nostros, cernuus oro, trochos⁴.
 25 Carmina maturae cupio pretiosa senectae⁵,
 Dicta iuventutis qui lego multotiens.
 Quamvis multa canas saeculi celebranda catervis,
 Nos apud es mutus, fama quibus minor est.
 Ne, pater alme, sinas cunctis quod sponte ministras,
 30 Expertem memet muneris esse diu.
 Sperarem vestrae nunc iam solatia Musae,
 Ni mala per regnum tanta voluta forent.
 Nunc doctor miles, praesul bellator habetur⁶,
 Pessumdant propria quique aliena gerunt.
 35 Eheu quam clare Satanae servitur honori,
 Et pax pacis abest orbe repulsa procul.
 O proreta, pio studium dispone labori⁷,
 Ne fluctus mergat qui furit in brevibus.
 Sit dominus tecum, semper tua gratia mecum.
 40 In domino, vates o MODOINE, vale.

VII.

ITEM AD QUENDAM.

Si tibi frumenti superarit copia, sive
 Condonare queas nobis, seu vendere quicquam,
 Extat opus, quia pascendi mihi denique quidam
 Sunt, prodesse quibus nolenter sive volenter
 5 Debeo. Care vale sodes; dominum ipse saluta
 Prona voce tuum. Scribam, si suaseris exin.
 Scribitur ut vilis properanter epistola⁸, sic has,
 Crede mihi⁹, nugas sine cera hac pelle notavi¹⁰.

VIII.

AD AGOBARDUM EPISCOPUM LUGDUNENSEM¹¹.

Dum vix ter senos habuissem temporis annos,
 Ad vos nomen iit, o pater alme, meum¹².

20 an ecce? 24 trochus C 26 multoties C 36 repulso C
 [VII] ex G p. 215 8 caera G
 [VIII] ex G p. 216

- 1) *Trist. III*, 12, 5 Iam violas puerique legunt. 2) *Art. Am. II*, 286 exigui muneris instar erunt.
 3) *Met. XII*, 90 Auxilio mihi sunt; *Ex Ponto I*, 2, 118. 4) *Cf. supra p. 352 ad Degan chorepisc. v. 20.*
 5) *Met. III*, 347 Tempora maturae . . longa senectae. 6) *Haec post annum 830 scripta sint oportet.*
 7) *Trist. II*, 322 pius est . . labor. 8) *Trist. III*, 3, 1 epistola . . . scripta. 9) *Ex Ponto I*, 4, 10
 Crede mihi. 10) *Amor. I*, 11, 14 cera notata manu. 11) 816—840, *cf. Ann. Lugdun.* (SS. I, 110).
 12) *Walahfridus id actatis visionem Wattini conscripserat. cf. supra p. 303.*

Pervenisse scio, quoniam rescripta recepi,
 Quae nobis magni instar amoris erant.
 5 Si meministis enim, quia nam meminisse potestis¹.
 Gaudeo et, ut memores sitis ubique, rogo.
 Ipse amor ardet adhuc animis², viget ipsa voluntas
 Visendi temet atque tuo ore frui³.
 Aethyopum si regna colens, si rura Sabea
 10 Liquit⁴ regina, ut Salomona petat,
 Cur nos non potius, quibus altera regna parantur.
 In solo auctoris semper amore sumus?
 Nam fateor, si certa mihi nunc optio detur⁵,
 Ut capiam mundi dona⁶ vel ingenii:
 15 Otia liberius verum secunda⁷ sciendi,
 Aurea quam saecula⁸ sed peritura sequar.
 At de flore novo⁹, qui vos penes ortus odorem
 Prodit ubique sui, haec loca rumor alit.
 Flora venit quondam, dum singula quaeque deorum
 20 Sunt allata, iugis prata tymumque gerens¹⁰.
 Huic Floro¹¹ melius sententia chisticolarum
 Attribuit quicquid dogmate et ore viret.
 Nam hic Florus florem sequitur de germine Iesse¹².
 Et tradit quod amans attulit ille homini.
 25 Quae tam segnis crit donis ingrata supernis,
 Quae se hoc non sponte nectare pascat apes¹³?
 Floreat haud flaccens hic flos et florea fragrans¹⁴
 Spiramenta ferat semper ubique deo,
 Donec in astriferas porrecta cacumina sedes
 30 Erigat et fructum iam sine fine habeat.
 Cedant ambrosiae rosa, lilia, spica, crocusque¹⁵,
 Suavia cuncta simul: huius amor placeat.
 Hoc fruar, hoc utar, fovear, delecter, abundem.
 Auditu et visu huius alar, docear.
 35 Det quandoque deus nos mutua dona vicissim
 Impertiri, aliquid pars utriusque metet.
 Munere divino¹⁶, precor, o sine fine valeto,
 Mittentes vestrae dulcia scripta vicis.

9 calens *G*, colens *corr.* *Canis*.20 affata *G*, allata *correxi*regens *ad marg.* uel gogens *G*

1) *Aen.* VII, 645 Et meministis enim, divae, et memorare potestis; IX, 529. 2) *Ib.* VIII, 163 mens ... ardebat amore. 3) *Ex Ponto* III, 5, 16 facundo . . ore frui. 4) *Met.* X, 478 Panchaeaque rura relinquit. 5) *Cf. supra* p. 287 v. 12. 6) *Aen.* III, 488 Cape dona. 7) *Trist.* III, 2, 9 secundaque in otia. 8) *Aen.* VI, 793 aurea . . | Saecula: *Art. Am.* II, 277 Aurea . . saecula. 9) *Georg.* IV, 142, *Ov. Ep.* XIV, 30 Flore novo. 10) *Georg.* IV, 112 thymum pinosque ferens de montibus altis. 11) *De Floro diacono ecclesiae Lugdunensis doctissimo loquitur.* 12) *Isai.* 11, 1 Et egredietur virga de radice Iesse, et flos de radice eius ascendet. 13) *Art. Am.* II, 517 apes pascuntur. 14) *Venanti Carm. append.* 5, 10 Florum flos florens, florea flore fluens. 15) *Venanti C.* VII, 12, 41 crocus violae rosa lilia cedunt. 16) *Iuveni H. e.* II, 188 divino munere.

IX.

I. AD MAURUM HRABANUM ABBATEM FULDENSEM¹
MAGISTRUM SUUM.

Suscipe servorum, pater optime, verba tuorum.
 Annuat ut vestris omnipotens precibus².
 Fac supplere moras torpentem pectore Strabum.
 Plurima ne dominis probra legat propriis.
 5 Suscipe patricolam clementi corde libellum,
 Emendata tuo viscera ut ore ferat.
 Vix reparata tuis concedere dogmata servis
 Dignare, ut norint quam bene amore cales³.
 Cresce valens, augere vigen, firmare beate
 10 In domino semper, inclyte, quaeso, pater.

II. AD EUNDEM PRO CALCIAMENTIS⁴.

Hrabano patri per verba precantia⁵ Strabus:
 Ante aliquot menses spondebat epistola nobis,
 Huc autumnali venturos tempore missos,
 Usibus ut nostris ferrent, quae nostra poposcit
 5 Paupertas, sed spes miserum me vana fefellit⁶,
 Quo sic suspensum improvisa perurget egestas.
 Sed licet innumeri pulsant mea pectora⁷ questus,
 Plus tamen impugnat, quod nudipedalia cogar
 Ecce pati, ni vestra prius solatia nostros
 10 Respiciant casus⁸, verbis ut pauca monenti
 Occurrat, quae fit cunctis largissima mater.
 Vestra manus⁹: valeas per saecula cuncta, precamur.

III. AD EUNDEM PRO SERVITORE DANDO.

Quaesumus exigui temet, pater optime, servi,
 Sit nostri ut clemens vestra memor bonitas.
 Aedis enim nostra est nobis angusta¹⁰ duobus,
 Si terni essemus, lata satis fieret.
 5 Unde expectamus vestri promissa favoris,
 Tu nos ut clemens teque iuvet dominus. amen.

[IX] ex *G* p. 218
 12 saecula *G*

|| [t] 5 patricolam *G*, corr. *Canis*.

|| [u] cunctas corr. tis *G*

1) 822—842. 2) *Met. VIII*, 352 precibus deus annuit. 3) *Art. Am. III*, 571 pueros . . . amore calentes. 4) *Abbati, ut videtur Augiensi, misit episcopus quidam* ad calciamenta conficienda hyrcinas pelles sex (*Formul. Aug. ap. Rozière Recueil* p. 1042). 5) *Aen. VII*, 237; *Met. VI*, 164 verba precantia. 6) *Met. XIV*, 364 Spemque . . . vanam; *Aen. VIII*, 218 spem . . . fefellit. 7) *Met. XII*, 234 generosaque pectora pulsant. 8) *Ib. XV*, 494 similes aliorum respice casus. 9) *Cf. epistolam a Walahfrido fortasse datam* (*Rozière Recueil* p. 1061) De cetero cognovit almitas vestra, me in praesentia vilissimis vestibus indueri (!) et nil parvum nisi mihi excellentia vestra consueta ope subveniat atque a parte largissima manu his, in quibus inops et pauper videor, frequentari congruo tempore et frui congratuler. 10) *Fast. I*, 201 angusta . . . in aede.

X.

DE QUINQUE PARTIBUS RHETORICAE.

Pars est rhetoricae sollers inventio prima.
 Dicendi constat bene conditus ordo secunda.
 Tertia condignis sequitur pars acta duobus.
 Quarta rogat memorem collecta tenere ministrum.
 5 Explet et ornatum dicentis formula quintum.

XI.

AD WENIBERTUM ABBATEM ¹.

Suscipe, sancte pater, pauper quae munera Strabus
 Mittit ², et ex animo missa revolve libens.
 Nam quod apud gnaros gaza pretiosius omni est.
 Hoc tibi porrigere viscera nostra volunt.
 5 Non aurum, non ulla malis obnoxia curis
 Munera, quae incautos sternere sacpe solent,
 Xenia sed mundas tantum pascentia mentes,
 Quae tibi quando fero centuplicata gero.
 Haec igitur si dicta pias dimittis in aures ³,
 10 Plura dabo, vitam si deus addiderit.
 Vive, vale, rescribe, doce, Weniberte benigne:
 Esto memor memoris et memor esto tui.

XII.

AD SIGIMARUM MODO ABBATEM ⁴.

Sancte pater, dignare brevem percurre cartam.
 Quam Strabus tenui edidit ingenio.
 Sunt mihi namque patres celeberrima iura tenentes.
 Talia curantes non recitare metra.
 5 En ideo ignotis commendo probanda labellis,
 Ut saltim inveniam qui pia verba ferat ⁵.
 Respice quem torto spectare videbis oculo ⁶,
 Iste puer mittit haec tibi verba ⁷, pater.
 Aeternam cupiens tibi nempe manere salutem,
 10 Sis memor ut famuli mutua dando tui.

[X] *G* p. 220 Rethoricae corr. Rhetoricae, sine titulo Monacensis 6405 f. 43' 2 secundus *M*
 3 pars angusta *G* 4 magistrum *Canis*.

[XII] *G* p. 220, exstat hoc carmen etiam sine titulo in codice Monacensi 6404 (quondam Frisingensi)
 f. 51', sed pauca tantum verba eius legi possunt

1) Cf. *Societat. Augiens. monast.* (*Mabilion Anal. vet.* 426) Ex monasterio Offmwillare (*Schuttern*)...
 Wenibertus abba; *Forsch. zur Deutschen Gesch.* V, 388; *Mone Quellensamm.* III, 46, 51. 2) Cf. supra
 p. 352 v. 1—2. 3) *Aen.* IV, 428 dicta negat duras demittere in aures. 4) *Necrol. Aug.* II Id. Apr.
 Sigimar abba (*Mittheil. der Züricher ant. Ges.* VI, 58); abbas *Murbacensis* fuit a. 829—840. cf.
diplomata a Hludowico rege et Hlothario imperatore a. 835 et 840 ei data et commutationes ab eo factas
(Schöpflin Alsatia dipl. I, 73, 76, 79), *Mabilion Anal. vet.* I, I. 5) *Met.* XIV, 813 pia verba; *Per Ponto*
IV, 5, 2 Verbaque... fert. 6) *Hor.* C. II, 2, 23 oculo irretorto spectat; *Amor.* I, 14, 37 a te spectavis
 ocellis; *Art. Am.* II, 453 quem torvis spectet ocellis. 7) *Oc. Ep.* XIX, 33 mittoque rogantia verba

XIII.

AD MAGISTRUM TATTONEM.

Litterulas lacrimae nostras comitantur amarae
 Optantis faciem cece videre¹ tuam.
 Tu videas vitae caelesti in sede² datorem,
 Mercedisque feras praemia³ multa bonae.

XIV.

DE CARNIS PETULANTIA.

1. Quisquis tramite pendulo
 declivique spheram loco
 plana ponit in area,
 ni prensam teneat manu,
 statim cernit ad infima
 cursu nare volubili.
2. Qui plumam levibus manu
 aut credit folium Nothis,
 dum ventis quatitur polus,
 ni prensat manibus⁴, fugam
 molitur⁵ vaga concitam
 res, et fertur in aera⁶.
3. Cum puppim fluvio levem
 et saevis dare fluctibus
 cogit dura necessitas⁷,
 ni conto pigra robora
 et remis subigas⁸ celer,
 te secum rapit alveus.
4. Ignis per stipulas volans⁹
 aut summas fruticum comas¹⁰,
 quas vis solis obusserat,
 ni fons fortior occupet,
 statim materiem vagam
 consumit¹¹ simul et perit.
5. Agrestem caveis feram
 captam¹², profuit aut avem
 sub custode tenerier¹³;
 ni sic assiduus domes,
 pergit lustra per avia¹⁴
 morem quaerere pristinum.
6. Annis forte recentibus,
 si pullum patre nobili
 campis credideris¹⁵ satum,
 ni frenis bene presseris,
 confisus petulantia,
 te deponit et avolat.
7. Novi flumina promptius
 primis currere¹⁶ callibus,
 quae si forte coegeris,
 notos linquere tramites,
 ni consepseris undique,
 rumpunt foedera¹⁷ protinus.
8. Haec carnem, stolidissime,
 nostram respiciunt, homo,
 consuetam male vivere:
 puppis, pluma, focus, sphaera.
 pullus, flumen, avis, fera,
 haec attende sagaciter.

[XIII] *G* p. 222, tactonem *C* f. 40.[XIV] *C* f. 19; *G* p. 222 1,2 declivique *C* spheram *corr.* speram *G* 2,3 quatitur solum *C*
8,2 respiciant *G* 8,4 sphaera *corr.* spera *G*

1) *Amor.* II, 5, 47 Ut faciem vidi; *Met.* X, 578. 2) *Met.* IV, 447 caelesti sede; *Ex Ponto* III, 5, 53.
 3) *Art. Am.* II, 702 praemia digna feres. 4) *Aen.* VI, 360 Prensantemque . . . manibus; *Fast.* V, 476
 prensantes . . . manus. 5) *Aen.* II, 108 fugam . . . | Moliri. 6) *Georg.* III, 109 Aera per vacuum ferri.
 7) *Hor. C.* III, 24, 6 dira necessitas. 8) *Aen.* VI, 302 Ipse ratem conto subigit. 9) *Georg.* III, 99 in
 stipulis . . . ignis | . . . furit. 10) *Fast.* III, 14 summa . . . coma. 11) *Met.* VIII, 875 Vis tamen . . .
 consumpserat omnem | Materiam. 12) *Fast.* VI, 178 captas . . . arte feras. 13) *Luc. Phars.* I, 26
 custode tenentur. 14) *Aen.* IV, 151 atque invia lustra. 15) *Aen.* IX, 42 neu credere campo.
 16) *Georg.* III, 360 currenti in flumine. 17) *Aen.* VIII, 540 foedera rumpant; *Ov. Ep.* IV, 17 socialia
 foedera rumpam.

9. Quam ni sollicitus malis
 exarmaveris insitis¹,
 et conatibus intimis
 ad veram retrahas viam,
 nigros tendit ad inferos,
 et tu perpetuo gemes.
10. Ó qui munere perditas
 sanasti vitiis tuo
 terras per genitum tuum,
 fac ne daemonis horrida²
 vis mentes sibi vindicet,
 quas baptismate laveras.

XV.

AD LIPHARIUM MONACHUM.

- Strabus ab interno tibi mittit amore salutem³,
 In domino ut valeas, doctor amande, tuo.
 Sis memor et Strabi rescribens mutua pacis
 Munera, si, dicta, vixero, plura dabo⁴.
 5 Portitor accelerat, sensus in pectore tardant,
 Sensus si melior venerit, instat amor⁵.

XVI.

AD ALTGERUM MONACHUM ELAHWANGENSEM⁶.

- Strabus opem domini veteri optat adesse sagittae⁷:
 Ipsa nimis valeat, Strabus ut ipse rogat.
 Plango tuos, fateor, fautor dilecte, recessus,
 Oraque largifluis irriquo nunc lacrimis⁸.
 5 Sum memor auxilii, mihi quod conferre solebas,
 Et munus recolo pacis, amoris opus⁹.
 Oscula dulcisono libate¹⁰, precamur, ab ore,
 Litterulis ego quas pollice et ore dedi.
 Iam segura tua residere sagitta pharetra
 10 Cerneris et placidis pascier ecce bonis.
 Nec de mente cadat, fueris quis, quisve modo sis,
 Perfecta in recto sunt documenta opere.
 Marewardum¹¹, Cotan—en dignum precor omnia—bertum¹²
 Dona salutis ego Strabus habere diu.

9,6 gemis G

[XV] ex G p. 225

[XVI] ex G p. 226 6 opis G, opus Can.

13 Thegan—dignum precor omnia—bertum corrigere
 vult Mabillon (Acta SS. ord. S. Bened. IV a, 610)

1) *Georg. II*, 33 insita mala. 2) *Iuveni H. euang. II*, 620 Horridus et daemon. 3) *Ov. Ep. XV*, 1; *Trist. V*, 13, 1 Hanc tuus e Getico mittit tibi Naso salutem; *Ex Ponto I*, 3, 1 Hanc tibi Naso tuus mittit, Rufine, salutem. 4) *Aen. II*, 790 dicta dedit. 5) *Arator. Act. Ap. I*, 147 instat amor. 6) *monasterii Ellwangen in regno Wirtembergico siti.* 7) *Cf. supra p. 187 v. 1.* 8) *Amor. III*, 9, 26 ora rigantur aquis; *Ex Ponto I*, 2, 104 lacrimis ora resolve meis. 9) *Ov. Ep. XV*, 46 Amoris opus. 10) *Aen. I*, 256 Oscula libavit natae. 11) *abbatem postea Prumiensem (829—853), de quo multa in Lupi epistolis reperiuntur.* 12) *idem fortasse, quem infra Gotabertum Italicum vocat. (?) Mabillon (l. l.) potius Theganum, qui in historia translationis S. Chrisanti et Daviac Theganbertus appellatur, hoc versu a Walahfrido salutari opinatus est.*

- 15 Iam valeant cuncti fratres, valeat bonus abba,
 Servulus hoc vester oro pusillus enim.
 Tu memor esto mei sanctis sermonibus, Altger,
 Strabus ubique tui est memor in domino.

XVII.

IN PERSONA CUIUSDAM MONACHI AD ABBATEM SUUM.

- Suscipe elementer paucos, pater optime, versus,
 Suscipe vota¹ precum, conspice maestum animum.
 Qui geris ecce vicem Christi pietate magistra²,
 Te credo esse pium de pietate dei.
 5 Numquam me similis stravit tetigitque procella,
 Cuius ad incursum tam cito deficerem,
 Quam me vestra quatit fictis suspitio rebus,
 Qua, miser ut timeo, nec fuga nantis erit.
 Si tamen ad ventum licuisset flectere remum,
 10 Securo eximerem pectore³ me pelago.
 Idque rogo summe rogitans per numina summi,
 Iam me mundari, vel patere esse reum.
 Mitius expelli ferrem⁴ de sorte meorum,
 Iram quam vestram hoc meruisse modo.
 15 Da veniam dictis⁵ solito potioribus istis,
 Ecce necesse mihi sic, pater alme, fuit.

XVIII.

GOTESSCALCHO MONACHO⁶, QUI ET FULGENTIUS.

- Velox Calliope, viam frequenta,
 Qua Fulgentius invenitur, illum
 Post cunabula longius meantem
 Quaesisti, dubiam secuta famam⁷.
 5 Interdum vaga perstrepebat illum
 Romana positum ferens in urbe⁸,
 Devoto extera cogitare corde
 Gratis exiliis adire rura.
 Tandem quaere suo loco reductum,
 10 Et dic: semper ave⁹ valeque multum,
 Cui quondam dederas honore nomen
 Ductum¹⁰, dirigit hic tibi salutem.

[XVII] ex G p. 227 11 an summa? Watt.

[XVIII] G p. 228, sine titulo C f. 24'

1) *Met. IX*, 305 Votaque suscipiunt; *Fast. VI*, 245. 2) *Venanti C. IV*, 1, 21 pietate magistra.
 3) *Art. Am. II*, 443 securaque pectora. 4) *Met. XV*, 495 Mitius ista feres. 5) *Ex Ponto III*, 9, 55
 Da veniam scriptis. 6) *Fuldensi, Berni comitis filio, qui a patribus Moguntiaci Iunio mense a. 829*
congregatis de voto haud sua sponte suscepto absolutus est, cf. Simson Ludwig I, 314. 7) *Art.*
Am. III, 453 dubia . . fama. 8) *Fast. III*, 24 Romanae . . urbis. 9) *Rem.* 640 dicat huc.
 10) *Fast. I*, 467 nomen habes a carmine ductum.

Dulcia cum nostros sancti natalis amores
 iam propius tractis complerent gaudia votis,
 Addita sunt fastis Fulgenti dona secundi,
 Quod tua suspensis ingessit epistola nobis.
 5 Ut requies lasso, sitienti ut dulcis aquae fons¹,
 Lac maternum agnis, pluvia ut squalentibus arvis²,
 Carcere constrictis ut lucis vena diurnae:
 Sic optata palatinas³ mihi metra tuapte
 Scripta manu nebulas vero pepulere nitore.
 10 Sed quia lucifluo succedunt saepe sereno
 Nubila, non aliter turbant mea gaudia Chauri⁴,
 Dum tua scripta sonant, bene me te posse carere
 Ad faciem quantum, cum sit mihi testis in imo
 Pectore⁵, spes ardens a te me plurima velle
 15 Lucrari lucisque tuae consortia ferre;
 Te quoque sit certum, multis testantibus, et me
 Atque alios exemplorum verbique lucerna
 Instruere et sapidis infundere posse salivis.
 Est aliud maiore mihi maerore gemendum,
 20 Quod cum vita tibi potior sit lege Lygurgi,
 Solus in accepto recubes non prodigus auro,
 Commissumque premant sudaria nexa talentum.
 Atqui in pauperie, passa est⁶ quam nostra iuventus.
 Non talem te, care, habui minus atque benignum
 25 Expertus non sum, fuerat quam cura petentum,
 Cur modo divitiis mordax testetur in amplis
 Fama tuam, miror, celare peculia dextram,
 Quae pater usuris clemens augenda reliquit.
 Sol radios nec luna suos caeco invidet orbi.
 30 Imber in arva cadit subiecta⁷, fluuntque volentes
 More suo⁸ fluvii, partum trahit aera mundus,
 Gramina fert tellus, foliis et fructibus arbor⁹
 Sponte revestitur, lac manat ab ubere matrum¹⁰,
 Ipse deus sine dat cunctis discrimine lucem
 35 Et pluvias, operisque sui iubet ire sequaces:
 Quis mihi persuasit sacra munera corde tenaci
 Obstruere, auctori nisi qui contraria sentit?
 Quin potius, monuit sancti quod pagina Pauli¹¹,
 Servemus, bona quae subsunt operemur ad omnes,
 40 Sed magis in sanctos, quos vita domestica nutrit.

3 fasti fulgentia *GC*, fastis Fulgenti *corr.* *Cellot Hist. Goteschalci p. 26* 11 chauri *C* 18 Infundere *corr.* struere *G* 20 ligurgi *G* 26 diutius *G* 27 celare *G*, celere *corr.* lare *C* 30 Ymber *G*
 31 partum *superscr.* uel tus *G* 33 reuertetur *C*

1) *Ex Ponto II*, 7, 73 in aqua dulci; *Fust. V*, 210 liquidae fonte . . aquae. 2) *Georg. I*, 507 squalent . . arva. 3) *Walahfridus in aula imperiali versatus hanc epistolam poeticam ad Goteschalchum socium quondam Fuldensem dedisse videtur, cf. Ebert (Sitzungsber. a. 1878 p. 107).* 4) *Cf. Georg. III*, 356. 5) *Aen. I*, 371, 485 imo de pectore. 6) *Hor. C. J.*, 1, 18 pauperiem pati. 7) *Met. VII*, 638 subiectis spurgere in arvis. 8) *Georg. IV*, 66 more suo. 9) *Amor. II*, 10, 13 Quid folia arboribus. 10) *Georg. III*, 187 ab ubere matris. 11) *Gal. 6*, 10 Ergo . . operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei.

Ergo, pater fraterque, meae pars unica mentis,
 Noluerim, mea dicta putes lacerare volentis,
 Sed tua nolentis reticere pericula, si quid
 Mens mea scit, poteritque fidem servare¹ fideli.
 45 Non tibi talis ero, qualem² meminere Philippum³
 Fraude in amicitiae per prisca volumina fasti.
 Sis mihi quam merui longe, rogo, maior amicus,
 Quantus sum tibi, tantus ero, rescribe per istum
 Pacis amatorem⁴ nostrae, fidumque sequestrum,
 50 Proque rogante ora, ne turbine raptus iniquo
 Non meminisse tui queat, hinc in saecula valet.

XIX.

DE QUODAM SOMNIO AD ERLUINUM.

Nox erat et⁵ magni alternis per climata caeli⁶
 Ignibus auxerunt astra remota iubar,
 Pollachar infusum loetheo munere somnum⁷
 Emotis curis noctis amabat opes⁸.
 5 Cum subito tenebras, fama est, Iovis armiger⁹ altas
 Decutiens¹⁰, oculis visus adesse viri¹¹.
 'Perge', ait, 'et terrae nebulas transcende prementes,
 Ducam etenim, quo te praemia magna¹² manent.'
 Laetus ad haec grates cernenti cuncta, quod aegram
 10 Quaesitu longo vult satiare animam¹³.
 Ales ad alta volat¹⁴, timidumque per aera portat,
 Donec terrorem purior aethra¹⁵ dedit.
 Dedalus ille novus, partim suadente timore,
 Partim praeproperum quod terit horret iter¹⁶.
 15 'Sordibus hisne', inquit, 'quis turgent membra gravatum¹⁷
 Lucida stelligeri me feret aula poli¹⁸?
 Quin, patere, excurrat distenti egestio ventris,
 Terra suum servet pondus, abibo levis'.
 Unguirapus ventura sciens: 'Caudam ore teneto',
 20 Dixit, 'et expurga foetida quaeque celer'.

[XIX] ex *G* p. 232 9 an Laetus agit? (cf. *Met.* III, 24 Cadmus agit grates.) egrum *G*

1) *Trist.* V, 14, 20 serva .. fidem. 2) *Aen.* I, 502 Talis erat Dido; *Luc. Phars.* I, 479 Nec qualem meminere. 3) *Alexandri patrem dicere videtur, de quo cf. Iustini Histor. Philipp. VIII* c. 3 Sed nec Philippus melioris fidei adversus socios fuit, IX c. 8 Amicitias utilitate non fide colebat. 4) *Rem.* 20 pacis amator. 5) *Ex Ponto III*, 3, 5 Nox erat et bifores intrabat luna fenestras; *Fast.* II, 792. 6) *Aldhelm. de princ. vit.* 296 climate caeli. 7) *Georg.* I, 78 lethaeo perfusa papavera somno; *Ex Ponto l. l.* 7 Publica me requies curarum somnus habebat. 8) *Fast.* IV, 250 mater amavit opes. 9) *Ex Ponto l. l.* 9 Cum subito pinnis agitatus inhorruit aer; *Fast.* V, 84 ut fama est; *Aen.* V, 255, IX, 564 Iovis armiger. 10) *Cf. supra* p. 300 v. 132. 11) *Ex Ponto III*, 3, 18 visa est oculis; *Met.* XV, 32 Visus adesse. 12) *Amor.* II, 9, 40; *Ep.* XV, 372 praemia magna movent. 13) *Ib.* IX, 179 aegram | .. animam. 14) *Art. Am.* III, 420 devolat ales. 15) *Art. Am.* III, 55 purior aether. 16) *Georg.* I, 380 Angustam . . . terens iter. 17) *Or. Ep.* XI, 38 membra gravabat onus. 18) *Aldhelm. laud. virg.* 2, 1445 Lucida stelligeri . . . culmina caeli; *Sedul. C. Pasch.* II, 61 cupit aula poli.

Tum vero ut longum mundus duraret in aevum¹,
 Ilia pro totis nisibus evacuat.
 Hic aquila: 'Absurdum est divinis sedibus', inquit.
 'Inserere, aspergat qui loca celsa lue.
 25 Ergo redi et strati sordes intende relapsus,
 Nec rursus speres sordibus astra sequi'.
 Evigilans, quicquid supero sibi visus ab axe
 Fundere, per lectum repperit ire suum.
 Pro pudor atque nefas, visis deceptus iniquis
 30

XX.

DE SINGULIS FESTIVITATIBUS ANNI AD QUENDAM.

IN NATIVITATE CHRISTI.

Natus enim est hodie mundi sator atque redemptor²,
 Christus de Maria virgine factus homo:
 Ut nos consortes sanctae deitatis haberet,
 Mundatos vitiis et placitos meritis.

IN OCTAVA DOMINI.

3 Accipit et nomen³ iam circumcisis Iesus,
 Ut mundatus homo sit suboles domini.

IN EPYPHANIA.

Munera suscipiens⁴ dignis apparuit ipse,
 Sic pius adveniens munera nostra videt.

IN YPPAPANTI.

Qui sine peccato in templo est oblatus ad aram
 10 Nos peccatores ad sua tecta vocat⁵.
 Cuius mater adest⁶, mater sed virgo perennis
 Permanet a nato glorificata suo.

IN SEPTUAGESIMA.

Ecce paramur enim ventura ad festa colenda⁷:
 Moribus in sanctis corda parare iuvat.

IN QUADRAGESIMA.

15 Exemplo domini ieiunia corporis extra
 Incipimus, mentes abstineant vitiis.

29 deceptis G 30 p. 233 quaternione XIII. hic fniente cetera desunt in G; videntur hic aliquae pagellae ex cod. ms. excisae, nescio cuius fraude' add. Can.

[XX] ex G p. 127, qua quaternio VIII. incipit (cf. supra p. 350 n. 1) 6 soboles corr. suboles G

1) *Ex Ponto* IV, 8, 7 longum modo dret in aevum. 2) *Aen.* I, 254 hominum sator atque deorum. 3) *Art. Am.* III, 701 Procris ut accepit nomen. 4) *Rem.* 153 munera Martis | Suscipe. 5) *Aen.* VI, 525 Intra tecta vocat. 6) *Mel.* IV, 692 Mater adest. 7) *Fast.* III, 170 tua festa colant; VI, 179 sua festa colebant.

IN PALMIS.

Obvia turba¹ pio stravit sua tegmina Christo,
Nos, ut in his sedeat, corpora nostra damus.

DE PASSIONE.

Ille crucem, plagas, alapas, sputa aspera passus
20 Ostendit, quanta te tolerare decet.

DE RESURRECTIONE.

Tartara despolians, devicta morte² resurgens,
Ut te vivificet, quem iacuisse videt,
Mortuus est, ut peccatis moriamur ademptis,
Surgit, ut in vitae limine³ constituat.

IN ASCENSIONE.

25 Ascendit caelos sumpto per saecula triumpho,
Ut nos victores sidera ad alta⁴ vocet.

IN PENTECOSTE.

Spiritus ad terras domini descendit in igne,
Qui dat apostolicis ignea corda⁵ viris.
Illos quippe suo refovet tutamine praesens,
30 Quorum ardere videt casto in amore⁶ animos.

IN NATALE SANCTI IOHANNIS BAPTISTAE.

Est hodie natus sanctus baptista Iohannes,
Cuius nos precibus dextra iuвет domini.

IN NATALE SANCTI BONIFACII ARCHIEPISCOPI.

Gaudia praesentis, Bonifaci sancte, diei
Nos salvent domino dante tuis meritis.

IN ASSUMPTIONE SANCTAE MARIAE.

35 Virgo dei genitrix de corpore ducta pudico
In requiem domini transiit ecce sui.
Ad quam nos precibus transire iuvantibus eius
Aeternae proles virginis alma velit.

DE APOSTOLIS.

Hi sunt, quos toto divina electio mundo
40 Elegit primos, praetulit atque gradu.
Quorum nos fidei semper praecepta sequentes⁷
Illorum precibus regna poli accipiant.

42 ad marg. require G

1) *Met. XV*, 730 Obvia turba ruit; *Fast. III*, 540; *Sedul. C. Pasch. IV*, 307 Obvia turba dedit.
2) *Iuveni H. euang. IV*, 758 devicta morte recepit. 3) *Ib.* 443 tetigisset limina vitae. 4) *Met. I*, 153
Altaque .. ad sidera; *II*, 71. 5) *Luc.* 24, 32 cor...ardens. 6) *Fast. IV*, 224 casto vinxit amore.
7) *Cf. supra p.* 279 *IV*, 1.

DE CONFESSORIBUS.

Hos perfecta suo servans confessio regi
 Fecit in aetheria consotios requie.
 45 Exemplis quorum dictisque in pace manentes,
 Instruimur summae pacis amare viam.

DE MARTYRIBUS.

Sanguine qui proprio caelestia praemia adepti,
 Quae sibi retribuit retribuente deo,
 Nos tolerando monent facile pretiosa subire
 50 Pro Christo opprobria, quae sacra regna parent.

DE VIRGINIBUS.

Fortis in infirmo viguit constantia sexu,
 Quae sibi virgineum copulat officium.
 Nosque monemur in hoc mundi si incursio desit,
 Saltim cum vitiis mens pia bella gerat¹.

IN NATALE SANCTI MARTINI EPISCOPI.

55 Iste dei sanctus doctor venerabilis orbi²
 Vitae exempla dedit, adiuvat et precibus.
 Haec quicumque legas, veniam deposcere Strabo
 Sis memor et cunctos hos voca in auxilium.

XXI.

YMNUS DE AGAUNENSIBUS MARTYRIBUS.

1. Felix Gallia³, fortibus trophaeis, ubertate soli, virum nitore, regni nomine purpurata magno Romanae soror urbis⁴ atque consors. 2. Haec, inquam, melius dicata Christi signis, illita martyrum cruore, excellentius has togas frequentat, quas non impius inquietat hostis. 3. Thesauros Rhodani quidem fluento vallatos colit Alpibus sub ipsis, sed non sola tenet decus sacratum, quod toto liquet eminere mundo. 4. Magni Mauritium loquor rigoris, cum quo Candidus Exsuperiusque⁵, armorum comitis fidem secuti, iuverunt ducis optimi calorem.	5. Thebaeae legio beata gentis, his concredata lege militari, veri militiam secuta regis vexillo crucis⁶ impetivit hostem. 6. Nullas sontibus intulere caedes, quin ipsi gladiis deo immolati, quam terris Orientis imbiberunt castris occiduis fidem recludunt. 7. Auget crimina saevus imperator, quem nec carmine nominare dignum, dum sanctos iubet idolis litare nolentesque necem subire mandat. 8. Dux primus sotios simul coactos hortatur⁷ stabilem tenere mentem: 'Nullus deficiat timore, nemo perturbetur', ait, 'deum sequamur.

[XXI] ex *G* p. 134 2,2 illita corr. illita *G*

1) *Met.* XI, 491, XIII, 613 Bella gerunt. 2) *Cf. supra* p. 334 v. 22. 3) *Cf. Prudent. Peristeph.* VI, 1 Felix Tarraco. 4) *Met.* XIV, 849 Romanae conditor urbis. 5) *Duces legionis Thebae.*
 6) *Sedul. C. Pasch.* I, 321 crucis vexilla. 7) *Aen.* VI, 183 primus | Hortatur socios.

9. Armis iam satis hactenus caducis
hostes stravimus aemulante dextra,
nunc virtute animi domandus hostis¹
maior, maior enim corona restat.
10. Nec dilata diu fatigat ergo
merces stemmatis, ecce laurearum
pugnantes hodie trophaea vosmet,
si vincatis, apud deum manebunt⁷.
11. Perstant intrepidi, loquuntur ore
uno:² 'Præcipe, Caesar, expeditos
pro tutamine publicisque rebus
depugnare viros, oboedimus.
12. At si forte deo cupis relicto
nos servire tuis, profane, divis,
te contemnimus et severitatis
temptamenta tuæ minasque viles.
13. Iam nunc rumpe mōras³, abi satelles,
haec conamina nuntia tyranno,
exurat, perimat licet necetque
limpha fluminis, aut seceat lapillis⁷.
14. Stant inflexibiles, manentque fixi,
non dant liba diis genuve ponunt⁴,
rex et conditor est quibus per ævum
Christus, vivere commorique lucrum.
15. Hæc postquam ferus impiusque licitor
crudeli domino relata perfert,
commotum scelus ardet in cruentis
statim pectoribus magisque fotum.
16. 'Hanc', inquit, 'gravibus notam querelis
mecum vix tulerim, quod ordo nostri
tales officii remandat ausus⁵,
exemplum dabo iam per hos futuris.
17. Miles perge, neca viros protervos,
et primo decimum recide quemque:
sic saltim mea iussa pertimescent⁷.
His actis calor invenitur idem.
18. Instaurat reus integratque caedem,
in totumque movet gregem machaeram,
certat se pia praevenire turba⁶,
serum quisque sibi putat, quod instat.
19. Caeduntur gladiis, replentur ipsae
valles corporibus, fluuntque rivi
sacri sanguinis, ipse per cruorem
sanctorum Rhodanus sacratus exit.
20. Hinc iam nobilior, suoque maior
excursu, mare cum decore magnum
maiori petit, omne Galliarum
regnum de nece martyrum coronans⁷.
21. O quam nobilis unda, quae beatas
solvens exequias, lavare plagas
et secum meruit sacrata ferre
et se corpora possidere circa.
22. Quae pridem leve nomen⁸ indicabant
felicis loca iam placent Agauni⁹,
angustos aditus¹⁰ refulget inter
quod miratur amans quadratus orbis.
23. Postquam carnifices scelus peractum
clausurunt, epulis dedere scse,
inter funera pro dolore luctus
ausi laetitiam sequi iocosam.
24. Ad convivia mente saniori
pervenit stupidis senex medullis:
'Victor cur geris', inquit, 'maligna
miles gaudia, stragis in cruore⁷'?
25. 'Iussit providus imperator', aiunt,
'omnem militiam deos colendo
complacare sibi, quod haec rebellis
nolens turba luit furore poenas¹¹'.
26. Suspirans senior, 'Quid', inquit, 'istam
aetatis seriem miser peregi?
quam vellem, optio si daretur¹², inter
hos finire pios gravem senectam¹³'.
27. Dicentem rapiunt, senem trucidant,
fit martyr sotiusque candidati
coetus, et quibus ante concupivit
iungi, protinus additur manipulis.
28. O summis pia laudibus colenda
sanctorum legio, cruore lota,
quam perfectior omnibus figuris,
hoc senarius ordinat decore¹⁴.

15,4 magis magisque G, corr. Can.

1) *Ex Ponto IV*, 10, 79 hostes . . . domandi. 2) *Aen. XI*, 132 unoque omnes . . . ore; *XII*, 837 uno ore; *Met. XII*, 241 Certatimque omnes uno ore . . . loquuntur. 3) *Georg. III*, 43, *Aen. IX*, 13; *Met. XV*, 583 Tu modo rumpe moras. 4) *Fast. III*, 735 Liba deo fiunt; *II*, 437 posito . . . genu; *VI*, 448. 5) *Aen. II*, 535 talibus ausis. 6) *Fast. II*, 507 pia turba. 7) *Prudent. Perist. VI*, 5 Hiberam | trino martyre . . . coronat. 8) *Aen. VII*, 581 leve nomen. 9) *nunc S. Maurice in Helvetia*. 10) *Georg. IV*, 35 Angustos habeant aditus. 11) *Met. VIII*, 689 meritasque luet vicinia poenas | Impia. 12) (*cf. p. 357 v. 13*. 13) *Met. VII*, 299 gravis ipse senecta. 14) *Isidori Etym. III*, 4, 2 Senarius namque numerus, qui partibus suis perfectus est, perfectionem mundi quadam numeri significatione declarat.

29. Nam sex milia sexiesque centum,
seni tum decies semelque seni,
dicuntur numero fuisse pleno;
nil sanctos melius potest decere.
30. Tanto munere gaudeamus¹ omnes
qui caeli super astra nos patronos
tot confidimus inclitos habere,
quorum oratio quod petit meretur.
31. His si servitium fidele cures,
o Chonrade, pater mihi colende,
totis viribus² exhibere, iugis
te per grandia facta pax sequetur.
32. Nam quamvis miser atque criminosus
sim, credo tamen hoc labore parvo
sanctorum meritis diu petitam
Strabonem veniam a deo mereri.
33. Sanctae gloria magna trinitati
sit per saecula cuncta, laus, potestas,
virtus una, salus perennis, ipsa
semper nos prece martyrum coronet.

Amen.

XXII.

DE LIBRO MACHABEORUM PRIORE.

1. Machabeo minitante suis
hostibus, armaque terribili
bellica consotiante manu,
fulsit in aureolis rapidus
sol clipeis³, fugiente chao.
2. Optinuit legio numerum
Israhel exsuperans cunei,
quem validis inimica cohors
instituit prius agminibus,
ut populum quateret domini.
3. Res manet haec imitanda piis,
quos furor exagitare feri
daemonis invidus haud retrahit,
quosque pericula saeva⁴ monent
Martis adhuc terebrare minas.
4. Agmina dum tua iure velis,
quae tibi nutrit alendo animus,
sternere⁵ subsidio domini
castra volatilis exitii,
hostica providus arma nota.
5. Luminis accipe rite ducem
et loca plana quiete pete⁶,
campus amore iuvet patulus⁷,
ne mancas piger in solitis
nocte teraris ubi vitiis.
6. Iustitiae tibi sol oritur
in clipeisque tuis rutilat,
quae rata sunt documenta patrum,
quis tua vita tegenda tibi est,
ne supereris ab hoste tuo⁸.
7. Efficis hoc duce Machabeo,
qui vocitatur et ipse Iudas,
dum tua facta pio domino
pandere non trepidas et opus
semper agis tibi proficuum.
8. Respice, magne parens hominum⁹,
meque tuere licet fragilem,
brachia ne mea forte queant
proelia cottidiana dolo
frangere, quaeso, fave omnipotens.

[XXII] ex *G* p. 152 1,5 fulgente *G*, fugiente *Hanck.* 6,3 Qui uel *q* *G*

1) *Art. Am. III*, 655 munere gaudet. 2) *Aen. XII*, 528 totis . . viribus. 3) *Georg. I*, 424 solem ad rapidum; *Met. VIII*, 225 rupidi . . solis; 27 Fulgentem clipeum. 4) *Ov. Ep. XIX*, 175 tam saeva pericula. 5) *Aen. X*, 318 sternentes agmina; *Met. XII*, 74 sternebat . . Agmina. 6) *Trist. I*, 10, 49 loca cum diversa petamus. 7) *Venanti V. Mart. III*, 344 Per patulos campos. 8) *Met. XII*, 506 Nos . . superamur ab hoste. 9) *Georg. II*, 173; *Met. I*, 393 Magna parens; *XIV*, 807 hominumque parentem.

XXIII.

829

VERSUS IN AQUISGRANI PALATIO EDITI ANNO
HLUDOWICI IMPERATORIS XVI.
DE IMAGINE TETRICI¹.

STRABUS.

Cur non, dulce decus², quoniam se contulit hora,
Et ver floriferis lactum se subrigit austris³,
Magnus et ardentem gradibus legit aethera Phoebus,
Iam spatiis crevere dies, dulcescit et umbra,
5 In flores partusque novos et gaudia fructus
Herba recens⁴, arbos datur⁵ et genus omne animantum⁶,
Quod mare, quod silvas, quod rura, quod aera tranat,
Quaerere me pateris, te respondere petitis?
Discere namque mihi votum, tibi dicere promptum⁷.

SCINTILLA⁸.

10 Nec te, credo, latet, veteres quo more poetae
Digna diis terrisque canebant carmina⁹ magnis.
Aut etenim abrupti montis iuga¹⁰ sola sequentes,
Aut specubus, fossis aut saltus valle remoti¹¹
Omnigenam pharetrata¹² echonem voce ciebant¹³,
15 Hirta suis hederis circum bene tempora cincti¹⁴.
Triste nemus testesque ferae timidaeque volucres,
Mens securae¹⁵, procul furibundae crapula curae.
At nos pro silvis, hederis, echone, coturno
Immanes omni ferimus de parte tumultus¹⁶,
20 Et vix ipsa luto subducit pupula sese
Stercoribusque novissima, pro pudor¹⁷, omnis inhorret.
Hinc detractorum, sonat illinc clamor¹⁸ egentum
Nudaque stercorebus sordescunt crura nigellis.
Has umquam Musae si dilexere nitellas,
25 Stercora, clamores, caenosa fluenta, tumultus,
Respondere tibi nequaquam differo, sed si
Pauca loquar¹⁹, quia deest locus, argue lenius, oro.

[XXIII] STRABUS *G* p. 143 11 *an* terraeque? 14 O magnum pharetratae dionem *G*
ad marg. req., echonem *Can.* 15 cincta *corr.* ti *G* 16 Teste *G*, Triste *corr.* *F. D.* 19 Immanes
corr. Immanes *G* 21 omnes *corr.* omnis *G* 23 Uadaque *ad marg.* uel Nudaque *G* tergoribus *G*
24 nigellas *corr.* nitellas *G* 26 nequiquam *superscr.* uel a *G*

1) *i. e.* Theodorici, Gothorum regis. 2) *Hor. Carm. I*, 1, 2 dulce decus meum. 3) *Aen. IV*, 183
subrigit auris. 4) *Fast. V*, 123 recentibus herbis. 5) *Georg. IV*, 142 in flore novo pomis se fertilis
arbos | Induerat. 6) *Met. X*, 705 genus omne ferarum. 7) *Met. XIII*, 10 mihi dicere promptum;
XIV, 841. 8) *Cf. supra* p. 302 Scintilla quaedam inest et eget fomite. 9) *Ex Ponto I*, 2, 134 cecini
fausto carmina digna toro; *Ov. Ep. XVIII*, 137 pluresque canunt... poetae. 10) *Ecl. V*, 76, *Met. X*, 172
per iuga montis iniqui. 11) *Georg. III*, 376 Ipsi in defossis specubus; *Iuveni H. e. III*, 74 in valle
remota. 12) *Cf. supra* p. 298 v. 53; *Trist. V*, 1, 22 pharetrati .. amoris. 13) *Aen. III*, 68 magna
supremum voce ciemus. 14) *Amor. III*, 9, 61 hedera iuvenalia cinctus | Tempora; *Ecl. VIII*, 13.
15) *Met. I*, 100 securae... mentes. 16) *Aen. XI*, 897; *Met. III*, 308 tumultus | Non tulit aetherios.
17) *Ov. Ep. IX*, 111 O pudor. 18) *Met. XII*, 226 clamore sonat. 19) *Aen. IV*, 337 pauca loquar.

STRABUS.

829

Primum nosse velim, iuxta quam saepe viamus.
Cur sit imago suis sic effigiata figuris ¹.

SCINTILLA.

30 Tetricus, Italicis quondam regnator in oris ²,
Multis ex opibus tantum sibi servat avarus ³,
At secum infelix piceo spatatur ⁴ Averno,
Cui nihil in mundo, nisi vix fama arida restat.
Quamquam thermarum vulgus vada praeparet olli ⁵,
35 Hoc sine nec causa, nam omni maledicitur ore,
Blasphemumque dei ipsius sententia mundi
Ignibus aeternis ⁶ magnaeque addicit abysso.
Quam statuam vivo artifices si forte dederunt,
Credito, blanditos insano hac arte leoni,
40 Aut etiam, quod credo magis, miser ipse iubebat
Haec simulacra dari, quod saepe superbia dictat.
Infelix nam nullus erit, nisi desinit ipse
Scire quod est ⁷, audens sese quod credere non est.
Curribus atque in equis noris si stare superbos,
45 Non quod sedit equo ⁸, tecum miraberis umquam.

STRABUS.

Cernimus aerias simul adventare columbas ⁹,
Terque die exorta ¹⁰, media et vergente venire:
Talia non vanis addam spectacula rebus ¹¹.

SCINTILLA.

Nonne vides humiles saevos quasi amare tyrannos ¹²?
50 Non ex corde tamen, sed enim pro temporis huius
Pace, petunt pastum, non nidificando quiescunt ¹³.

STRABUS.

Cur dextra de parte ¹⁴ nolam gestare videtur?
Nudus ob hoc solum, puto, ut atra pelle fruatur.

31 Avarem con. Grimm 32 Ut . . . spatatur con. Grimm 42 deserit G, desinit corr. Ebert 52 dextra deprome rotam con. Grimm

1) Cf. de hac Theodorici regis effigie Agnelli librum pontifical. ecclesiae Ravennat. c. 94 (SS. rer. Langobardic. p. 338), qui a. 801 Carolum regem hanc pulcherrimam imaginem Ravenna deportatam in suo palatio qui Aquisgranis vocatur firmasse refert. 2) Aen. II, 556 quondam . . . | Regnatorem Asiae; Met. XV, 9 Italicis . . in oris. 3) Amor. III, 7, 50 possedi dives avarus opes; cf. Met. XIII, 626. 4) Georg. I, 389 secum spatatur arena. 5) Cf. Gregor. Dialog. IV c. 31. 6) Fast. III, 421 Ignibus aeternis. 7) Boetii de consol. phil. II c. 5 eadem (sc. humana natura) tamen infra bestias redigatur, si se nosse desierit. 8) Agnellus l. l. equus ex aere, auro fulvo perfusus, ascensorque eius Theodoricus rex scutum sinistro gerebat humero, dextro vero brachio erecto lanceam tenens; Art. Am. III, 778 resedit equo. 9) Ex Ponto III, 3, 19 aeriae . . columbae. 10) Fast. II, 330 orta dies. 11) Cf. Georg. IV, 3 levium spectacula rerum. 12) Ibis 367 suavi . . tyranni. 13) Agnellus l. l. Ex naribus vero equi patulis et ore volucres exibant in alvoque eius nidos haedificabant. 14) Met. XII, 272 dextraque a parte.

SCINTILLA.

Etsi non caneret, nequaquam pelle careret,
 55 Quam semel induerat, sed erit quod dicere possis:
 Flagitiosorum certe praeconia summis
 Laudibus accelebrant¹ omnis virtutis egentes²;
 Verius ut dicam: dat nudo opprobria nudus.

STRABUS.

Si quid in his aliud, nobis edicito, nosti.

SCINTILLA.

60 Fulget avaritia exornatis aurea membris,
 Spicula fert³, quae saepe latus pulsare⁴ pigrescens
 Sufficiant solitisque accendant corda rapinis.
 Aurea quod regnat stipata satellite nigro,
 Non aliud portendit enim, quam quod, mala quantum
 65 Luxuries quosdam sensu distendit avaro,
 Tantum pauperies alios devastat adurens.
 Quam subterlabuntur aquae⁵, quia, teste poeta⁶,
 Semper avarus eget; quod desunt frena, notabis,
 Quodque super lapides plumbumque et inane metallum⁷
 70 Currit equo, signat se pectore belua duro⁸,
 Corde pigro sensuque cavo regnare superbiam.
 O pestis sine fine nocens⁹, non sufficit omnem
 Pervolitasse¹⁰ orbem bellis et caede potentum,
 Quin etiam faciem praeclara palatia contra
 75 Christicolasque greges videas posuisse nefandam.
 Ante pedes ternos parentibus undique nervis
 Ille tuus sonipes vacuum super aera nando¹¹
 Tollet et albentes monstrabitur inter olores¹²,
 Quam pia corda tuis macules, vis pessima, telis.
 80 Iam tamen ipsa pedem vanis conatibus unum
 Optima nequicquam contra consulta levasti,

57 accelerant *G*, accelebrant *corr.* *Canis*. 71 superbiam *G*, superbam *Can.* 75 uides *corr.*
 deas *G* 79 maculas *Can.* 80 conantibus *corr.* natibus *G* 81 nequaquam *G*

1) *Ex Ponto IV*, 8, 45 vestrarum . . . praeconia laudum, 87 Unde tuas possim laudes celebrare recentes. 2) *Aen. XI*, 27 virtutis egentem. 3) *Cf. Prudent. Psychom.* 508 Cuspis Avaritiae; *Fast. V*, 542 spicula ferre deae; *Aen. V*, 307 Spicula . . . ferre. 4) *Met. XI*, 529 pulsarunt . . . latera. 5) *Ecl. X*, 4 fluctus subterlabere Sicanos. 6) *Hor. Ep. I*, 2, 56; *Hieronym. in ecclesiast.* 5, 9 (*Opp. ed. Vallarsius III*, 430) Qui diligit argentum, non implebitur argento, et qui diligit divitias, non fructur eis. Avarus igitur describitur, quod numquam opibus expleatur, et quanto plus habuerit, tanto plus cupiat, Flacci quoque super hoc concordante sententia, qui ait: Semper avarus eget. 7) *Gregor. in Iob* (c. 19, 24) *l. XIV c. 25* (*Opp. edd. Benedict. I*, 370) Recte quoque per plumbi laminam eos accipimus, quos avaritiae pondus gravat . . . per plumbum namque, cuius natura gravis est ponderis, peccatum avaritiae specialiter designatur, quod mentem, quam infecerit, tam gravem reddit, ut ad petenda sublimia attolli nequaquam possit. 8) *Met. XIV*, 757 in duro . . . pectore. 9) *Ov. Ep. XIX*, 35 sine fine nocebo. 10) *Aen. VIII*, 24 Omnia pervolitat; *Art. Am. III*, 4. 11) *Georg. III*, 109 Aera per vacuum ferri. 12) *Aen. XI*, 580 album . . . olorem; *Ecl. IX*, 36 argutos inter . . . olores.

Nam quotiens procerum tibimet coniungere quemquam 829
 Es conata, tibi totiens aut obvia mortis
 Ex insperato venere repagula nigrae¹,
 85 Aut cautela patrum, quos arx sanctissima semper
 Substituit, pestem monitis compescuit atris.
 Deficiet quorum sceptrum de semine numquam²,
 Donec in ignivoma veniet rex nube coruscans³.

STRABUS.

Dignum est⁴, ut video, praemissis tristibus ergo
 90 Debita principibus laudum persolvere vota⁵.

SCINTILLA.

Novi equidem, sed felici numquam offuit ulli
 Adversis firmare animum⁶, neque contigit ullum
 Ante bonum non esse malum: sic numina nerunt⁷.
 Aurea, quae prisci dixerunt saecula vates⁸,
 95 Tempore, magne, tuo, Caesar, venisse videmus.
 Tu pietate reple quicquid minus esse putasti:
 Thesauris alii, meritis tu comptior esto,
 Tu bonitate places⁹, aliique tyrannide gaudent.
 Solus ad omnigenas transis, rex magne, triumphos:
 100 Quem te namque vocem, nisi magnum in plebe Moysen,
 Qui populos tenebris per lumen ducis¹⁰ adeptis,
 Qui morum nova templa struis¹¹, qui munera Christi,
 Quae conlata tibi, cunctis communia praestas.
 Ille umbram, tu corpus habes¹², heremo ille remota
 105 Arte tabernaculum et serpentes finxit aenos,
 De silice hausit aquam, sumens de manna pruinis¹³:
 Tu vero in populis paradysi ad amoena vocatis
 Templa regis fundata sacris, rex magne, lapillis¹⁴,
 Quorum pensa pater quondam tibi magnus adauxit:
 110 Aurea cui ludunt summis simulacra columnis,
 Cuius ad ingenium non confero dogma Platonis.
 Lacte fluis et melle simul petraeque sequentis¹⁵
 Largiris latices undis Pharaone necato.
 Laudibus altithronum celebras per saecula patrem¹⁶,

96 esse potestur *G*, putasti *corr. Grimm* 97 esto *G*, an exstas? 105 tabernaculum *corr.*
 nachum *G* 106 hauxit *corr. sit G* 110 cui lucent *coni. Grimm*

1) *Sedul. C. P. IV*, 93 nigrae mortis. 2) *Gen.* 49, 10 Non auferetur sceptrum de Iuda . . . donec veniat qui mittendus est. 3) *Matth.* 24, 30; *Iuven. praefat. v.* 23 cum flammivoma descendet nube coruscans | Iudex. 4) *Georg. III*, 391, *Aen. VI*, 173 dignum est. 5) *Ov. Ep. VI*, 75 Vota ego persolvam? 6) *Aen. III*, 611, *Met. IX*, 745 animum firmas. 7) *Ex Ponto I*, 8, 64 Nerunt fatales . . . deae. 8) *Ecl. IV*, 4—9 toto surget gens aurea mundo; *Aen. VI*, 793 Augustus caesar . . . aurea condet Saecula qui rursus Latio.; *cf. p.* 357 v. 16. 9) *Venanti Carm. V*, 9, 11, *IX*, 1, 23 bonitate placens. 10) *Fast. II*, 679 populum . . . ducit. 11) *Aen. III*, 84 Templa dei . . . structa. 12) *Cf. Col.* 2, 17. 13) *Exod.* 16, 14; 17, 6; *Fast. IV*, 314 fluminis hausit aquam. 14) *Cf. Apocal.* 21, 14. 15) *Exod.* 33, 3 terram fluentem lacte et melle; 1 *Cor.* 10, 4 bibebant autem de spiritali consequente eos petra. 16) *Iuveni H. euang. II*, 62 Per patris altithroni nomen.

- 829 115 Digna loco cui semper erunt spectacula amoeno.
Hinc magnum Salomonis opus, hinc templa supremis
Structuris aequanda micant, specularia subter
Dant insigne nemus viridique volantia prato¹
Murmura rivorum; ludunt pecudesque feraeque²,
120 Uri cum cervis, timidis cum caprea dammis³.
Si quoque deinde velis, saltabunt rite leones,
Ursus, aper, panthera, lupus, lincee, elephanti,
Rinoceros, tigres venient, domitique dracones,
Sortiti commune boumque oviumque virectum.
125 Omnia pacatis animalia litibus assunt,
Aeriae summo quercus de vertice⁴ laetis
Conmodulantur aves rostris et suave susurrant.
Ast alia de parte⁵ nitens fulgore corusco⁶
Auratus discurrit eques, comitante pedestri
130 Agmine, tintinnum quidam, quidam organa pulsant.
Dulce melos⁷ tantum vanas deludere mentes⁸
Coepit, ut una suis decedens sensibus ipsam
Femina perdiderit vocum dulcedine⁹ vitam.
Cedant magna tui, super est, figmenta colossi,
135 Roma: velit Caesar magnus¹⁰, migrabit ad arces
Francorum, quodcumque miser conflaverit orbis.
En quis praecipue iactabat Graecia sese,
Organa rex magnus non inter maxima ponit¹¹.
Quae tamen inceptos servent si intacta canores,
140 Deses erit, qui saepe suo quatit aera plectro.
Ante tamen spreta iactabit pelle lacernam
Et ferri rapta bachatus mole sonoros
Comminuet truncos et iniquas voce cicutas,
Nec frustra, quia nulla suo pro carmine dona
145 Emeruit, saltim ut fulvi pars extima nigros
Auri¹² conlatis meritis depingeret artus.
Interea magnis crepitant tabulata catervis,
Quae clarum sequitur pulcherrima turba¹³ Moysen.
Obstupui, fateor, gemmis auroque decorum¹⁴
150 Et vidi et mecum volvens tum singula, volvi¹⁵,

134 colosi *G* 135 arces *ad marg.* vel Romanas *G* 141 lacertos *coni. Grimm*

1) *Met. I*, 297, *XIII*, 924 viridi prato. 2) *Isai.* 11, 6 Habitabit lupus cum agno, et pardus cum hoedo accubabit; vitulus et leo et ovis simul morabuntur... 7 Vitulus et ursus pascentur *etc.*; 65, 25; *Georg. III*, 480 Et genus omne... pendum... omne ferarum. 3) *Ecl. VIII*, 28 Cum canibus timidi venient ad pocula dammae. 4) *Aen. III*, 679 cum vertice celso | Aeriae quercus. 5) *Aen. IV*, 153 alia de parte. 6) *Georg. IV*, 98 fulgore coruscant. 7) *Theodulf. ad Carol. reg.* 145 (*I*, 487) Dulce melos canerem. 8) *Aen. X*, 642 deludunt somnia sensus. 9) *Met. I*, 709 vocisque... dulcedine. 10) *Fast. IV*, 124 Magnus.. Caesar. 11) *Einhardi transl. S. Marcellini et Petri c.* 7 Hic est Georgius Veneticus, qui de patria sua ad imperatorem venit et in Aquensi palatio organum, quod graece hydraulica vocatur, mirifica arte composuit; *Einhardi ann.* 826; *cf. supra p.* 76 *Ermold. Nigell. l. IV*, 639—42. 12) *Met. X*, 648, *XIV*, 395 fulvo... auro. 13) *Amor. I*, 7, 37 turba sequetur. 14) *Aen. I*, 655, 728 gravem gemmis auroque; *cf. Thegan. Vita Hludow. imp. c.* 19 Numquam aureo resplenduit vestimento, nisi tantum in summis festivitibus. 15) *Aen. VIII*, 618 per singula volvit.

An Salomona pium an magnum Davida viderem, 829
 Herodem non esse sciens, nec talis honoris¹
 Participem faciat caeli rex optimus illum.
 Percepi tandem, postquam rigor ossa reliquit²,
 155 Ora sacri cornuta patris splendore coruseo³;
 Hunc cui fulgorem divi consortia verbi
 Ediderant⁴, qui in terrigenis mitissimus extat⁵.

(De Hlothario imperatore)

At latere e dextro sancti spes optima regni
 Procedit Iosuae praesagi nominis heres⁶,
 160 Cui nil defuerit morum, virtutis, honoris,
 Qui si sospes crit, postquam te regna polorum
 Sustulerint visoque dei laetabere vultu,
 Principe sub Christo terris caeloque canetur
 Perficietque bonus primordia talia finis.

(De Hludowico rege)

165 Inde tuos, Ionathas, laeti, dulcissime, vultus⁷
 Contemplamur, adest tibimet par gratia pacis,
 Par morum probitas, semper victoria compar.
 Digna equidem referes nomen⁸ virtute paternum;
 Quamquam cura minor⁹, tamen est tibi gloria consors¹⁰;
 170 Nec doleas, quod gaza negat, concordia praestat¹¹.

(De Pippino rege)

Tertia gemma suos umquam non perdat honores,
 De cuius meritis, quod non mihi visus inussit¹²,
 Haurio florigena laetae dulcedine famae¹³.

(De Iudith imperatrice et Karolo Augustorum filio)

Occurrit trepidae pelagi vastissima prorae
 175 Inlucies, via quam suadet modo coepta secandam¹⁴,
 Sed moles absterret aquae¹⁵ atque volubilis obex.
 Vidi equidem¹⁶, cum pulchra Rachel solamen avorum
 Benjamin dextro produceret ordine, cuius
 Larga salus sanctam refovet per saecula senectam,
 180 . Quem pars quinta super, quam laetus percipit alter¹⁷,

154 Percipi corr. cepi G 155 Ossa corr. Ora G 158 huic versui antecedunt in G haec alia manu scripta

Non circumdantis timeo me milia plebis: (Psalm. 3, 7)
 Quem metuunt fines terrarum funditus omnes. (Ps. 66, 8)
 Gaudebunt mea, cum tibi decantauero, labra. (Ps. 70, 23)

1) *Aen. I*, 335 tali me dignor honore. 2) *Ib. III*, 308, *IX*, 475 calor ossa reliquit. 3) *Exod.* 34, 30 Videntes autem Aaron et filii Israel cornutam Moysi faciem timuerunt prope accedere; *Venanti V. S. Martini III*, 57 splendore coruscans. 4) *Exod.* 29 quod cornuta esset facies sua ex consortio sermonis domini. 5) *Numer.* 12, 3 Erat enim Moyses vir mitissimus super omnes homines, qui morabantur in terra. 6) *Met. VI*, 239 aviti nominis heres; *XV*, 819. Cf. de nomine *Hlotharii Epitaph. Chlodarii v.* 29—30 (*I*, 72). 7) *Past. IV*, 343 laeto celeberrima vultu. 8) *Aen. V*, 564 Nomen avi referens Priamus; *XII*, 225 paternae | Nomen erat virtutis. 9) *Baioariae regno tantum praecerat.* 10) *Sedul. C. P. I*, 18 gloria consors. 11) *Ib. IV*, 8 quidquid natura negat se iudice praestat. 12) *in regno Aquitaniae tunc morabatur.* 13) *Iuvenal. Sat. VII*, 39 dulcedine famae. 14) *Met. XIII*, 418 viam suadet; *Ep. VI*, 126 coeptas . . vias; *Aen. VI*, 900, *XII*, 368 viam secat. 15) *Art. Am. III*, 126 mole fugantur aquae. 16) *Georg. I*, 193 vidi equidem. 17) *Genes.* 48, 22 Do tibi partem unam extra fratres tuos, quam tuli de manu Amorrhaei.

829 Credo, manet¹, namque ipse suo splendet honore.
 Ipse tribumque genusque² pia virtute creabit,
 In quo mater ovans, quamvis quid passa doleret,
 Gaudia totius prompsit felicia mundi.
 185 Gratia, quae teneram vestit miranda iuventam,
 Maturus iam format honesto in pectore³ sensus.
 Felix progenies tali mansura nepote:
 Nomine quem sequitur, factis, da Christe, sequatur.
 Moribus, ingenio, vita, virtute, triumphis,
 190 Pace, fide, pietate, animo, sermonibus, ausu,
 Dogmate, consiliis, successu et prole fideli.
 Et si perspicitis, non frustra nomine Iudith,
 At Iudith virtute refert et religione,
 Assyrius cui praedo caput summisit acerbum⁴:
 195 Illa gulam mortis fidei mucrone trucidans
 Libertatis opem salvatis civibus auget⁵.
 Tympana raucisona pulsavit pelle Maria⁶,
 Organa dulcisono percurrit pectine Iudith⁷.
 O si Sapho loquax vel nos inviseret Holda⁸,
 200 Ludere iam pedibus vel ferre futura valeres.
 Quicquid enim tibimet sexus subtraxit egestas,
 Reddidit ingeniis culta atque exercita vita.
 In qua multa simul nobis miranda videmus⁹:
 Semine stat locuples, apparet dogmate dives,
 205 Est ratione potens, est cum pietate pudica,
 Dulcis amore, valens animo, sermone faceta:
 Laeta cubans, sit laeta sedens, sit laeta resurgens,
 Laeteturque poli felix in sede locata¹⁰.

(De Hildwino archicappellano¹¹)

Protinus in magno magnus procedit Aaron
 210 Ordine mirifico, vestis redimitus honore.
 Punica tintinnis respondent mala sonoris¹²:
 Mala fidem, tintinna sonant documenta salutis,
 Quis utrisque pius vario pater ordine fulget
 Et divina sacro celebrat celer orgia cultu.
 215 Ante tibi contingit aquis, Thetis uda¹³, carere,
 Idola quam tantus coquat execranda sacerdos,
 Idola, quae plebem stravere securibus almam¹⁴;
 Idola avarus habet, tu dicis, apostole Christi¹⁵.

193 religione *corr.* religione *G* 194 *submit* *corr.* *summisit G* 200 *fidibus con.* *Watt.*

1) *Alamanniac ducatus*. 2) *Aen. VII*, 708 et *tribus et gens*. 3) *Ib. XII*, 155 *pectus* . . . honestum. 4) *Cf. Prudent. Psych.* 60; *Met. III*, 502 *caput* . . . *summisit in herba*. 5) *Fast. II*, 630 *per scelus auget opes*. 6) *Exod.* 15, 20 *Sunsit ergo Maria prophetissa* . . . *tympanum in manu sua*; *Fast. IV*, 213 *tympana pulsant*. 7) *Judith.* 16, 1, 2; *Georg. I*, 294 *percurrit pectine telas*. 8) *4 Reg.* 22, 14 *Holdam prophetidem uxorem Sellum*. 9) *Aen. I*, 494 *Haec* . . . *miranda videntur*. 10) *Fast. III*, 615 *hac nuper sede locatos*; *Aen. II*, 525 *in sede locavit*. 11) *abbas sancti Dionysii et archicapellanus intra annos 818 et 830, de quo cf. Simson Ludwig der Fromme II*, 233. 12) *Exod.* 28, 33, 34. 13) *Met. XI*, 237 *Theti nuda*. 14) *Exod.* 32, 4, 28. 15) *Eph.* 5, 5 *avarus, quod est idolorum servitus*.

I decus, i mundi, melioribus utere fati¹, 829
 220 Vive deo felix, felici fine potire. (De Einharto magno)
 Nec minor est magui reverentia patris habenda
 Beseleel, fabre² primum qui percipit omne
 Artificum praecautus opus: sic denique summus
 Ipse legens infirma deus, sic fortia tenuit³.
 225 Magnorum quis enim maiora receperat unquam,
 Quam radiare brevi nimium miramur homullo⁴?
 (De Grimaldo magistro)
 Quamvis subter agas regum⁵ tabularia vitam,
 Non te praeterco⁶, specubusne latebis, Homere⁷?
 Novi namque Sicana tibi spelea⁸ placere,
 230 Solus ubi Musis⁹ Musarum et amore fruaris.
 Saepe tamen magnis victoribus optima eudis
 Carmina: tempus erit rutilo te sole calere¹⁰.
 Corporis at nostri si singula membra loquaces
 In linguas vario rerum vertantur ab usu¹¹,
 235 Argutae aut setis possint crevisse cicuta¹²,
 Omnibus impar ero magnorum promere laudes,
 Ut dignum est, procerum; melius miranda tacemus,
 Quam tam magnum humili pondus sermone levemus¹³.
 Cura mihi fuerat¹⁴ tales cognoscere fascas
 240 Rimabarque sagax tantarum munia rerum,
 Dumque sitim iam pene sacro restinximus¹⁵ haustu —
 Et sitis est ingens tam fervida cura videndi —¹⁶,
 Quaeritur¹⁷, unde essem et missu cuiatis adessem¹⁸.
 Obstupui et totam pavitans rem ex ordine pando¹⁹:
 245 Sufficiat, vidisse semel²⁰, laudare perennis
 Instat amor²¹, divina manum clementia vestram
 Omnibus in populis faciat retinere trophea
 Felicemque patrum famam cum prole togata.
 Et fieri in magno allectos per saecula senatu.

219 factis *G*, fati^s *Canis*. 223 sit *coni. Iaffé* 224 levans . . qui fortia *coni. Iaffé* 226 brevi
 in *coni. Iaffé* 234 uertuntur *G* 248 togatam *G*

1) *Aen. VI*, 546 I decus, i nostrum; melioribus utere fati. 2) *Eeod.* 36, 1 Beseleel et Ooliab . . quibus dedit dominus . . intellectam, ut scirent fabre operari; 31, 4; 35, 33 quidquid fabre adinveniri potest; *Met. VIII*, 159 fabrae celeberrimus artis | Ponit opus. 3) 1 *Cor.* 1, 27 et infirma mundi elegit deus, ut confundat fortia. 4) *Cf. Walafridi prolog. ad vitam Karoli*: Praedictus itaque homuncio—nam statura despicabilis videbatur etc. 5) *fortasse iam in comitatu Hludowici iunioris fuit; Georg. II*, 502 populi tabularia vidit. 6) *Fast. V*, 729, *Amor. III*, 6, 45 Nec te praeterco. 7) *Grimaldus etiam ab Ermenrico Homerus appellatur, cf. epistolam eius a me editam p. 46 v. 112.* 8) *Cf. Ecl. X*, 52. 9) *Aen. VII*, 776 Solus ubi in silvis. 10) *Fast. III*, 531 Sole . . calent. 11) *Met. XIII*, 905 versis . . membris; *II*, 540 lingua . . loquaci. 12) *Ecl. VII*, 24 arguta . . . fistula. 13) *Aen. VIII*, 309; *Met. IV*, 39 Utile opus manuum vario sermone levemus; *cf. supra p. 352 v. 11.* 14) *Arator ad Parthen.* 49 Cura mihi dudum fuerat. 15) *Ecl. V*, 45 sitim restinguere rivo. 16) *Met. XIV*, 835 si tibi cura videndi. 17) *scil. ab imperatore.* 18) *Prudent. Psychom.* 706 exquirens . . 708 Quem colat et missu cuiatis venerit. 19) *Aen. III*, 179 remque ordine pando. 20) *Ib. VI*, 487 Nec vidisse semel satis est; iuvat usque morari. 21) *Fast. II*, 805 Instat amans; *cf. p. 361 XV*, 6.

829 250 Utque timent vestros laetis in saltibus arcus
 Ursus, aper, timidusque lepus, cervique fugaces¹,
 Damma, lupus, immane boumque examen agrestum.
 Sic Vulgar² Sarraque cenus malus hospes³ Iiberis.
 Brutus Britto, Danus versutus et horridus Afer
 255 Subdat honorandis sua colla⁴ exterrita dextris.
 Nunc tandem crevit felix res publica, cum sat
 Et reges sapiunt simul et regnant sapientes⁵.
 Tetrice stulte, vale; quia te suadente canobam,
 Non mirum est⁶ vitiis nostram sordere⁷ camenam,
 260 Nec mihi materiem⁸ nec verba ostendere nosti:
 Haec tibi si qua ferat ratio, tum, Musa, nitebis;
 Hic calamum placuit, Vesper iam⁹, figere, surgit.

Edidit haec Strabus, parvissima portio fratrum,
 Augia quos vestris insula alit precibus¹⁰.
 Strabonem quamquam dicendum regula clamet,
 Strabum me ipse volo dicere, Strabus ero.
 5 Quod factor vitiauit opus, si dicere fas est¹¹,
 Hoc vitiatum edam nomine, parce deus.

XXIII a.

AD IUDITH IMPERATRICEM.

Omnia qui solus rerum secreta tuctur,
 Praemia qui fidei devotis mentibus offert,
 Illius arbitrio factum nutuque fatebor,
 Ut, qui corde humili vobis fidissimus esse
 5 Iam pridem statui, tandem quo nescio casu¹²,
 Servitio attraheret vestro prolisque beatæ,
 Quam vestris regni que simul profectibus huius
 Alma dei pietas concessit surgere magni.
 Vos vestrosque dei semper miserata potestas
 10 Protegat, exaltet, firmet, regat, armet, adornet.

250 an latis? 253 sarraeque cynos G 254 affer corr. afer G 258 stute corr. stulte G
 [XXIII a] ex G p. 163

1) *Georg. III*, 539 timidi dammae cervique fugaces. 2) *Contra Bulgares in limite ad Drawam fluvium a. 827—829 bellum gerebatur, contra Brittones mense Aprilis anni 830 Hludowicus imperator bellum suscipere voluit.* 3) *Ov. Ep. XIII*, 44 malus hospes eras. 4) *Venanti Carm. III*, 30, 7 Subdere colla decet. 5) *Boetii Philos. consol. I c. 4; Prudent. c. Symmach. I*, 30—32 Esset | Publica res, inquit, tunc fortunata satis, si | Vel reges saperent, vel regnarent sapientes. 6) *Mt. XII*, 539 mirum est. 7) *Cf. supra p. 333 v. 3* Non ignoro quidem vitiis sordere camenam; *Ecl. II*, 44 sordent tibi munera nostra. 8) *Trist. II*, 321 Nec mihi materiam; *Amor. I*, 1, 19 Nec mihi materia est. 9) *Cf. Ecl. VI*, 86 processit Vesper Olympo. 10) *Cf. supra p. 296 Passio S. Mammae XXVI*, 60 Augia quem felix Strabonem nomine nutrit. 11) *Ex Ponto IV*, 8, 55 si fas est dicere; 16, 45 Dicere si fas est. 12) *Trist. III*, 3, 8 nescio quo . . modo.

Augustae haec humilis mittit munuscula Strabus
Pignora multorum domino transmissa sequestro.

829

Pacis amatrix¹, Lucis amica, Quae bona cuncta
Mente tueris, Haec mea clemens Percipe scripta².

XXIV.

AD EANDEM DE QUODAM SOMNIO.

Temporis infausta sub potestate dolendi
Dum fraudis commenta pios populumque patremque
Opprimerent, sanctamque fidem delere pararent
Proscriptam exiliis, odio, vi, carcere, ferro,
5 Tunc iacuere boni nebula meroris opaci,
Solaque per gremium regni nutantis ineptos
Perfidia excruit fervore tyrannidis ausus.
Dum mihi sollicito et recti pro parte gementi
Saepius ingentes fluxere in pectora curae³,
10 Nec requies⁴ praesaga mihi per somnia, donec
Haud dubia virtute deus, prisca atra timoris
Nubila⁵ decutiens, nitidum sperare serenum
Edocuit, tenobris dum nox includeret⁶ altis
Pallida, quod terram et longum quod inane vocamus⁷.
15 Dum sopor internis animalia fessa⁸ medullis
Solvit, et angores longi curasque diei,
Munere divino, moderamine temperat aequo⁹,
Visa libri series coram pulcherrima longi
Ante meos vultus, metricis qui versibus omnem
20 Rite superficiem gestabat in ordine plenam.
Dumque avidus rerum cautus per singula lector
Irem, animadverti seriem de casibus ipsam
Et regni et regis textu resonare pedestri.
Caesaris hic nomen quadam sub imagine versum,
25 Proque sacro semper Ludowici Equitatus illic
Nomine scriptus erat, neque me cognominis huius
Turbabat novitas, cum causa videlicet ipsa
Personam exprimeret, notis notissima gestis.
Namque legebatur geminae discessio fraudis¹⁰,
30 Impietas, raptusque duplex, patientia victrix,
Rectoris rerumque decus reparabile¹¹ semper.

14 Hac G, haec Canis.

[XXIV] ex G p. 164 4 Proscripta G 7 Perfidia corr. Perfidia G

1) Rem. 20 pacis amator. 2) Versus de imagine Tetrici scriptos, qui in codice antecedunt, dicere videtur, cf. Bock (Jahrbücher des Vereins von Alterthumsfr. im Rheinl. V, 4). 3) Aen. V, 701 ingentes . . . pectore curas. 4) Ib. 458 nec requies. 5) Ib. V, 512 atra . . . in nubila; Met. XI, 70 discussa nube. 6) Met. XI, 521 Caecaque nox premitur tenebris. 7) Aen. XII, 354 longum per inane secutus. 8) Ib. VIII, 26 animalia fessa . . . | . . . sopor altus habebat. 9) Cf. p. 357 r. 37: I, 372 r. 266. 10) a. 830 et 833. 11) Met. I, 379 danum reparabile.

Cumque oculi, sensus, aures, atque intima cordis
 Antra siti arderent relegendo sive legendo,
 Frater ab aspectu librum, miracula cuius
 35 Praebuit, eripiens memori superaddidit ore¹:
 'Tristior ex oculis humor, quam tota decebat
 Pectora, non longae passuri damna ruinae'.
 Evigilans, pariterque volens retinere quod hausit,
 Vix versus in fine duos, et nomen adauctum
 40 Mente recordabar, reliquorum obliviam passus.
 Nominis auspicio pacis spem protinus auxi:
 Veloces virtutis opes Equitatus ille
 Portendebat, idemque sequens assertio firmat,
 Tristari nimium tolerantem pondera dura
 45 Non debere, citos facturum in laeta recursus.
 Haec ego cum videam factis impleta, quid ultra
 Occulerem? placuit vobis offerre probanda,
 Quae nobis longi nutribant gaudia voti.
 Augustae pauper decies dat munera² quina
 50 Strabo petens veniam, signat quam calculus idem.

XXV.

HLUDOWICO IMPERATORI.

Vilia pro meritis sunt haec munuscula³ vestris,
 Sed tamen ex pleno quae dat amore fides,
 Quam vobis servare diu totumque per aevum⁴
 Hanc animam veluti nitar ad usque obitum.
 5 Quid mihi, quid possit consistere carius umquam,
 Gloria quam domini continuata pii?
 Hanc sacer adventus Christi virtute potenti⁵
 Auxit in affectum laetitiamque novam.
 Parvulus ille quidem carnis de parte vocatus
 10 Grandia nominibus sex et optima tenet.
 Fortis et ipse deus⁶, mirabilis et pater aevi est
 Alterius, pacis consiliique potens.
 Ipse pio vires divinaeque munera regi
 Et clarum aeterno tempore det columnen.
 15 Pacem consilio faciat retinere salubri
 Quem paci aeternae muneribusque parat.
 Hic vos cum vestris repetitis saepius annis⁷
 Haec ad festa deus provehat incolomes.

36 humeros *G*, humor *corr. Hanck.* 37 longe *G* 40 recordabor *G*

[XXV] *ex G p. 167 in margine codicis G annotatur Illic scribendum Gloriam nato cecidere christo*
 18 incolomes *corr. lumes G*

1) *Aen. II*, 593 roseoque haec insuper addidit ore; *Art. Am. III*, 700, *Met. VI*, 508 memori . . . ore.
 2) *Op. Ep. II*, 110 Munera . . . dedi. 3) *hymnum de natali domini dicit.* 4) *Trist. I*, 8, 25 toto . . . aevo.
 5) *Arat. Act. II*, 78 virtute potens. 6) *Fast. III*, 759 Ridet et ipse deus. 7) *Met. VI*, 439 repetiti
 duxerat anni.

XXVa.

YMNUS DE NATALE DOMINI.

1. Gloriam nato cecinere Christo
angeli, famam retulere, clara
voce¹ pastores nova conerepabant
gaudia mundo.
2. Laus in excelsis, pia pax in arvis
dicitur magnis celebranda votis,
omnis adventu domini movetur
machina rerum².
3. Virgo conceptu gravidatur almo,
coniugum mutae sterilesque fibrae
iam vigent donis uteri, prophetat
carcere vates.
4. Splendidam caeli faculam dedere,
movit ardorem sacra lux magorum,
terrificant saevam nova Iudaeorum
nuntia³ plebem.
5. Sera longaevus Symeon videndo
vota, tam longe prius expetitam
praedicat cunctis domini salutem
patris adesse.
6. Anna iam natu gravior⁴ repente
lucis attactu penetrata sanctae,
quod diu traxit toleranter aevum
laeta peregit.
7. Martyrum flores ferus interemptor,
milibus multis avidè eruorem
quaeritans Christi cruciat malignae
frigore mentis.
8. Ergo quam nostrae caput optionis
novimus lucem celebrare plenis
gaudiis, omni studeamus almae
pacis amore.
9. Editus sacro patris ore semper
virginis casta voluit sub alvo
arta naturae tolerare factor
munia nostrae.
10. Virgo portantem veneranda portat,
lactat altorem, vehit et parentem,
spiritu praegnans operantis in se
mater opusque.
11. Veritas terra pietasque nata est,
solvit et primae maledictionis
damna, pro spinis tribulisque fructum
terra ministrat.
12. Fructus hic terrae prius a propheta
valde sublimis fuit indicatus,
qui greges sanctos saturare vivo
pane valeret.
13. Hic sub humana specie coruscans,
vile praesepe voluit cubile⁴
ferre, quo sese dare nuntiaret
pascua pastor.
14. Gaudeat caeli chorus⁵, ut creator
eius antiquum numerum novaret,
ipse descendit, simul et superbum
sterneret hostem.
15. Terra laetetur, radiata tanti
luminis tractu, genus et redemptum
vota gratanti voceat feratque
debita mente.
16. Christe regnorum dominator, auge
principi nostro decus et triumphos,
eius et prolem bene cum pudica
coniuge⁶ salva.
17. Sponsa quo felix tua sub patronis
polleat tantis merito locoque
praeminens mundo maneatque longa
pace fidelis.
18. Christe, da nobis tua iussa vero
corde sectari, simul et beatis
actibus vitae nitidum mereri
stemma perennis.
19. Praestet haec nobis deitas beata
patris et nati pariterque sancti
spiritus summa pietate regnans
omne per aevum⁷.

[XXVa] *Gp.* 131. *sine titulo Cf.* 23 3,1 conceptu *Cf.* 5,1 simeon *Cf.* 8,3 studii *eamus corr.*
studeamus *Cf.* 8,4 lucis *Cf.* 10,3 pagnas *Cf.* 11,4 ministrans *Cf.* 14,1 Gaudeant *Cf.* 17,3 longo *Cf.*

1) *Sedul. C. P. V*, 79 clara . . voce. 2) *Prudent. Cath. IX*, 14 trina rerum machina. 3) *Iuveni*
H. euang. I, 216 Anna fuit natu gravior. 4) *Ib.* 157 duroque datur praesepe cubili. 5) *Sedul.*
Hymn. II, 25 Gaudet chorus caelestium. 6) *Er Ponto IV*, 11, 7 pudica | Coniuge. 7) *Aen. IX*, 609
Omne aevum.

XXVI.

IUDITH AUGUSTAE.

Multa quidem veniunt meritis non debita nostris,
 Quae probitate sua nos hilarare queant.
 Pauca sinisterius torquent tamen obvia flatum,
 Quis aliquot vobis me reticente patent.
 5 Non horum extremum est, quod nullis iussio memet
 Vestra ligat causis, ni quod adesse datur.
 Non faciem video¹, non haurio verba, sed inter
 Spem dubito atque metum², displiceam an placeam.
 Conscia corda tamen fidei votique fidelis
 10 Non desperare me meliora docent.
 Sufficiat praefixa fides, orabo, quod ipse
 Hactenus orabam, quaeque petenda reor,
 Vita, praesidio, pace et solamine Christi,
 Vos vestrosque simul tempus in omne frui³,
 15 Proxima sanctorum quod nos per festa dierum
 Plenius acturos credimus et volumus.

XXVII.

DE OSSE DAMMULAE, PER QUOD ARBUSCULA CREVIT AD
 IMPERATOREM HLUDOWICUM.

Arboris est altrix quondam vagina medullae,
 Tibia germen habet, nempe bonum omen erit⁴.
 Quod cortex humore caret, quod durior ipso est
 Robore⁵ miramur, talis in osse vigor⁶.
 5 Nil, Caesar, tibi, magne, vacat: venabere dammas⁷,
 Ossibus ex quarum silva orietur⁸, ave.

XXVIII.

AD KAROLUM FILIUM AUGUSTORUM.

Natus et egregie et cultu nutritus herili,
 Disce quid auctori retribuas domino.
 Iustitiae virtus primis adolescat ab annis⁹,
 Tecumque hoc sana mente¹⁰ senescat opus.

[XXVI] *ex G p.* 168[XXVII] *ex G p.* 170[XXVIII] Ad Karolum iuuenem *G p.* 170, Ad Carolum filium Augustorum *C f.* 23 1 erili *C*

1) *Cf. supra p.* 360 v. 2. 2) *Aen. I*, 218 Spemque metumque inter dubii. 3) *Amor. III*, 2, 62 tempus in omne peti. 4) *Ex Ponto IV*, 9, 54 Detque bonum . . . omen. 5) *Met. XII*, 331 duro . . . robore. 6) *Fast. IV*, 542 Tantus . . . ab ore vigor. 7) *Georg. III*, 410 canibus venabere dammas. 8) *Aen. IV*, 625 Exoriare . . . nostris ex ossibus ultor. 9) *Cf. Georg. II*, 362 prima novis adolescit frondibus aetas; *Aen. II*, 87 primis . . . ab annis. 10) *Met. VIII*, 35 sanae . . . | Mentis.

5 De pietate patris potius, quam stemmate regni
 Degenerare ulla conditione time.
 Si recolamus avos atavosque¹ et magna priorum
 Nomina², tum solum proderit haec series³,
 Si sacra nobilitas pulchro spectamine morum
 10 Fulgeat exclusis inscitiae nebulis.
 Gaudeat ergo sequax famulorum turba tuorum,
 Quos tantae reficit indolis⁴ auspiciū.
 Nam nihil est quod adhuc felicibus avocet annis⁵,
 Omnia quaeque geris, spem faciunt⁶ animis.
 15 Forma decore nitens, animusque capacior⁷ aevo,
 Et, quod praecipuum est, zelus amorque dei⁸.
 Inceipe quod tandem maturior expleat aetas⁹,
 Quod primo imbiberint vasa diu sapiunt¹⁰.
 Maiestas tibi cuncta dei det prospera semper
 20 Et vitae aeternae dulcia dona ferat¹¹.

XXIX.

HILTWINO SENIORI¹².

Si condire meos mellis dulcedine versus,
 Sancte pater, possem vel decorare rosis,
 Non haec pompa tamen condigna nitoribus esset,
 Quos morum et sensus cum probitate geris,
 5 Et tanto me vestra quidem clementia cultu
 Suscepit, quantum promeruisse velim.
 Nil servivi, nil merui, tamen ecce repente
 Immerito assumptus pauper honore fruor.
 Et fruar ac vestra iucunder pace per aevum
 10 Et vita et meritis atque salute sacra.
 Compensare tibi nulla pro parte¹³ quod actum est
 Sufficio, dominus sed retributor erit.
 Cuius ob intuitum nec nos nec nostra videris
 Despicere, affectu sed tolerare pio.
 15 Sum quapropter eroque ex toto corde fidelis
 Vobis et vestris tempus in omne¹⁴ satis.
 Obsecro, posco, precor, domini protectio vosmet
 Ut tegat atque regat, firmet, inaltet, amet¹⁵.

6 Degenorari C 12 auspitium C

[XXIX] ex G p. 171

8 Immerito corr. Immerito G

9 iocunder corr. iucunder G

14 Dispicere corr. Despicere G

1) *Aen. VII*, 56 avis atavisque. 2) *Amor. I*, 3, 7 magna parentum | Nomina. 3) *Met. XIII*, 29
 Nec tamen haec series in causam prosit. 4) *Aen. X*, 826 tanta dabit indole dignum. 5) *Ex
 Pont. IV*, 4, 18, *Fast. I*, 26 felix . . . annus. 6) *Ov. Ep. XV*, 14 Spem facit. 7) *Met. VIII*, 243
 animi . . . capacis; *XV*, 5. 8) *Cf. supra p.* 355 v. 75. 9) *Aen. XII*, 438 Tu facito, mox cum matura
 adoleverit aetas. 10) *Hor. Ep. I*, 2, 69 Quo semel est imbuta recens servabit odorem | Testa diu.
 11) *Aen. I*, 679, *XI*, 479 Dona ferens. 12) *De quo cf. supra p.* 376 n. 11. *Hilwinus obiit anno* 840.
 13) *Met. XIV*, 398 nullaque in parte. 14) *Cf. supra p.* 382 v. 14. 15) *Cf. p.* 378 v. 10.

XXX.

HERIBALDO EPISCOPO IN PERSONA KAROLI.

Non minimas grates, non parva rependere tantis
 Praemia nos meritis¹ velle, Heribaldo², putes,
 Quod tremibundus adhuc nostro non segnis honori
 Litterulas pleno mittis amore litas.
 5 Iam completa quidem testantis verba prophetac³
 Novimus, effectu sed repetita novo:
 'Et venit ad dominum laudatio plena timoris.
 Aurum fert Aquilo frigore saepe rigens'⁴.
 Pectore quippe tuo flammam ardere⁵ priores
 10 Indicat igniculus, quem tua scripta gorunt.
 Et quia scis nostrum iusto moderamine⁶ morom
 Parcere subiectis et tolerare malos⁷,
 His tibi pro donis reddentur munera plura⁸,
 Quam tibi perfidiae lucra tulisset amor.
 15 Si quam dulcis inis, tam dulcis in extima tendes.
 Mi dulcedo tua dulcior usque manet.
 Disce gradus stabilire tuos, ne pendula⁹ rursus
 Semita saxosum in digrediatur iter¹⁰.
 Faustus in antiquo iam disce senescere nido¹¹,
 20 Donec vile tegat candida pluma¹² caput.
 Tum febres, tussimque gravem turpemque podagram
 Perpetiens laribus inmoriere tuis¹³.
 Haec optasse tibi signum est redamantis amici
 Vel mitis domini vel patientis heri.
 25 Sis felix nostrisque scias¹⁴ tua cordibus apte
 Seria permixtis complacuisse iocis.
 Saepius hocce gerens animos perpende fideles
 Atque voluntatis mutua disce meae.
 Indigeas quotiens, totiens per saecula valetio,
 30 Sed numquam, nostri ni memor esse velis.

[XXX] in versu 3 desinit p. 172 codicis G, in cuius margine inferiore verba adscripta sunt cuius potentissimus 18 in add. Eberti digradiatur corr. grediatur G 27 prepande corr. perpende G

1) *Iuveni H. euang. I*, 96 Magnificas laudes animus gratesque rependit; *IV*, 303 meritis sua praemia reddet. 2) *episcopus Autissiodorensis* (829—857), ab ineunte aetate in palatio educatus. 3) *Iob* 37, 22 Ab aquilone aurum venit, et ad deum formidolosa laudatio. 4) *Ex Ponto II*, 7, 72 Frigore perpetuo . . . riget. 5) *Aen. II*, 172 arsere coruscae | . . . flammae. 6) *Iuveni Prolog.* 14 iusto moderamine. 7) *Aen. VI*, 854 Parcere subiectis et debellare superbos. 8) *Ex Ponto IV*, 8, 35 pro magnis munera reddi. 9) *Venanti C. XI*, 25, 2 Instabilique gradu pendula vita meat. 10) *Heribaldus a. 834 Hlotharium imperatorem sede sua relicta in Italiam secutus, postea cum Hludowico in gratiam rediit* (*Flodoardi Hist. Rem. eccl. II* c. 20, SS. XIII, 442) cf. *Notitiam de monasterio S. Carilephi a. 838 factam, cui Heribaldus etiam subscripsit* (*Baluzii Miscellanea III*, 136). *Carolo regi post patris excessum et carus et intimus fuit* (*Gesta episcop. Autissiodor. c. 36*, SS. XIII, 397). 11) *scil. Autissiodori (Auxerre)*. 12) *Ov. Ep. XVI*, 46 pluma tectus. 13) *Ex Ponto III*, 7, 40 Euxinis inmoriemur aquis. 14) *Aen. I*, 330 Sis felix nostrumque leues.

XXXI.

AD LIUTGERUM CLERICUM.

Dulcibus officiis et amica mente colendo
 Liutgero Strabus paucula verba dedit¹.
 Parva licet fuerit nostrae dilectio partis,
 Credo tamen memorem te satis esse mei².
 5 Quicquid habes dextrum gaudens volo; porro sinistrum
 Si quid adest, doleo cordis in oppidulo.
 Unicus ut matri, terris ut lumina Phoebi,
 Ut ros graminibus, piscibus unda freti³,
 Aer uti oscinibus, rivorum ut murmura⁴ pratis.
 10 Sic tua, pusiole, cara mihi facies.
 Si fieri possit, fieri quod posse putamus,
 Ingere te nostris visibus, oro, celer.
 Nam quia te propius didici consistere nobis,
 Non requiesco, nisi videro te citius.
 15 Excedat numeros astrorum, roris, harenae⁵
 Gloria, vita, salus atque valere tuum.

XXXII.

ITEM AD IPSUM.

Care venis subito⁶, subito quoque, care recedis⁷:
 Audio, non video, video tamen intus et intus
 Amplector fugientem et corpore, non pietate.
 Certus enim⁸ ut fueram, sum semper croque foveri
 5 Corde tuo me, corde meo te. Nec mihi tempus
 Suadeat ullum aliud⁹, tibi nec persuadeat ullum.
 Visere si poteris, sat erit¹⁰, si videro gratum.
 Sin alias, rescribe aliquid, tua tristia novi
 Atque dolens recolo, dolor est possessio mundi,
 10 Quaeque serena putas, magis haec in nubila tristes¹¹
 Et tenebras fugiunt; voluceri qui pendet in orbe,
 Nunc scandit, nunc descendit, rota sic trahit orbis.

XXXIII.

AD HLUDOWICUM CLERICUM.

Cui, Hludowice¹², tui donasti munus amoris,
 Haec tibi dat Strabo verba salutis, ave!

[XXXI] ex G p. 175

|| [XXXII] ex G p. 176

12 orbis G, orbem corr. Hanck

[XXXIII] ex G p. 177

1) Rem. 95 Verba dat. 2) Ex Ponto I, 3, 36 immemores non sinit esse sui. 3) Fast. III, 568 verberat unda freti. 4) Rem. 177 incundo murmure rivos. 5) Art. Am. I, 254 numero cedet harena meo. 6) Art. Am. III, 245 subito . . venisse. 7) Met. XIV, 390 subito . . accedere. 8) Hor. C. I, 7, 28 Certus enim. 9) Met. VII, 20 Mens aliud suadet. 10) Aen. III, 602 Hoc sat erit. 11) Met. VI, 690 tristia nubila. 12) Filius fortasse Hrotrudis, Caroli M. filiae, qui postea intra annos 842 et 866 cancellarii

Vestra licet vilem fecit promissio memet
 Versibus audere vos monuisse meis.
 5 Nam quamvis magnos mundi teneatis honores¹,
 Non vos credo tamen spernere nos minimos.
 Divitias non dico hominum, dum spesque fidesque
 Aruerint, solus tum superabit amor².
 Non vestis, non ulla fero tibi dona³ metalli:
 10 Solo servire quaero in amore tibi.
 Totus enim sensu, verbo, factisque studebo
 Promissum tibimet reddere amoris opus⁴.
 Esto memor memoris⁵, dominoque favente valetō,
 Tot bona percipiens, quot meruisse sat est.

XXXIV.

AD BODONEM YPPODIACONUM.

Haec tibi dat Strabo, carissime pusio Bodo⁶,
 Paucula parva licet verba legenda tuus.
 Quem fervore pari dudum defiximus arvis,
 Surculus ad superos prodeat ille Nothos.
 5 Pura per assiduos surgat dilectio motus⁷,
 Donec firma polos astraque adire queat.
 Sis memor in precibus, reddis dum vota tonanti⁸,
 Strabonis, memor est semper et ipse tui.
 Quod domino, sectare, placet, quod iussit, amato,
 10 Quod spondet, speres, quod prohibet, fugias.
 Dilige virtutes, vitiis procul omnibus esto:
 Praemia certa bonis, poena datur miseris.
 Ad meliora tuos ducat deus omnia sensus
 Et tibi perpetuo munera magna ferat⁹.
 15 Candide, care vale, carissime semper ubique
 Pusio candidule, candide pusiole.

XXXV.

AD GOTABERTUM ITALICUM.

Non magis est nato laetata Verona Catullo,
 Mantua¹⁰ nec tantum ipsa Marone suo.

[XXXIV] ex G p. 178 2 uerba corr. parua G

[XXXV] ex G p. 179

munere apud Carolum Calvum functus abbas S. Dionysii Parisiensis a. 867 obiit (cf. Lupi opp. ed. Baluzius p. 356, Hincmari Rem. ann. 867, Necr. S. Germani Prat. V. Id. Ian.).

1) *Aen. V*, 229 partum . . . honorem | Ni teneant. 2) 1 *Cor.* 13, 13. 3) *Georg. III*, 22 Dona feram. 4) *Cf. supra p. 361 XVI*, 6. 5) *Met. XIII*, 380, *XIV*, 730 Este mei memores. 6) *De quo diacono palatino, Alamannica gente progenito, qui anno 838 Iudaeum se professus est, cf. Simson Ludwig der Fr. II*, 252. 7) *Met. XV*, 179 assiduo . . . motu. 8) *Ecl. V*, 74 vota | Reddemus nymphis. 9) *Art. Am. II*, 275 munera magna petuntur. 10) *Amor. III*, 15, 7 Mantua Vergilio gaudet, Verona Catullo,

Lactor aut Hellas magnum fundebat Homerum¹,
 Corduba vel Senecas² misit et ipsa duos,
 5 Quam te, si valeas, crescet doctore Ticinum,
 Fortunate puer, Tullius alter eris³.
 Sis quicumque vale, vel sis quicumque futurus.
 Noster eris⁴, valeas, poscimus in domino.

XXXVI.

AD THOMAM PRAECEPTOREM PALATHI⁵.

Culmen apostolici coepisti nominis heres⁶
 Actibus et verbis promeruisse tibi:
 Qui bis sena suo praelegit pectora dono,
 Novit Strabonem te retinere animo.
 5 Gaudeo non tantum mundi quod prospera rident,
 Quantum quod cunctis pro bonitate places⁷.
 Hoc commune malis fieri quia saepe videmus.
 Illud habent soli, qui placere deo.
 Non dat honor meritum, meritis sed redditur ipse.
 10 Nec peritura ligant pectora plena deo.
 Ut sale, rore, ducum facie caro, gramina, bella,
 Non sine labe carent⁸, sic ego te, alme pater.
 In domino sine fine vale, nostrique memento
 Unius siquidem membra sumus capitis.

XXXVII.

AD CHONRADUM COMITEM⁹.

Ex quo percipiens vestrae praeconia famae¹⁰
 Et crebra et vera, hanc ratione bibi,
 Obscurus licet ingenio natalibus atque,
 Congaudere animo laudibus his studui.
 5 Egimus hoc, agimus nunc hoc, hoc semper agemus,
 Dum vitalis alet pectora nostra calor.
 Quicquid enim possum facto, prece, corde fideque,
 Hoc totum vestro mancipo servitio.
 Et si non fuerit vacuum, praesentia quo me
 10 Vestra hilaret, mente vos tamen intucor.

3 helles *G*, Hollas *corr.* *Can.*[XXXVII] *ex G* p. 180 5 nunc hoc semper *G*

1) *Rem.* 365, *Trist.* II, 379 magni ... Homeri. 2) *Cf. Riese Anthol.* 668. 1. 3) *Ecl.* V, 49
 Fortunate puer, tu nunc eris alter ab illo. 4) *Aen.* II, 149 Noster eris. 5) *Cf. t. I*, 581.
 6) *Venanti C.* VIII, 3, 141 Culmen apostolicum; *Met.* XV, 819 qui nominis heres. 7) *Cf. p.* 373 v. 98.
 8) *Ex Ponto* IV, 8, 20 labe carent. 9) *fratrem Iudithae imperatricis, filium Welfi comitis, de quo cf.*
Heiricum de mirac. S. Germani Autissiodor. II c. 2 Chonradus princeps famosissimus, collega regum et
 inter primates aulicos apprime inclutus; *cf. p.* 369 31, 2. 10) *Ov. Ep.* XVI, 207 volueris praeconia famae.

Vilibus experiar dictis, liceatne volenti
 Hinc mihi plura sacris credere dicta volis.
 Nam data si fuerit tandem fiducia fandi¹,
 Vos penes haud apto tempore mutus ero².
 15 Nobilitatis apex, hominum pater³ unus et una
 Pauperibus proceres conditione ligans,
 Virtutem, vitam, pacemque in saecula vestram
 Amplificet, firmet, multiplicet, foveat.

834

XXXVIII.

AD RUADBERNUM LAICUM⁴.

Ex quo fama tui celebrem mihi nominis auram⁵
 Attulit, et fidei robur⁶, rerumque tuarum
 Cognovi seriem⁷, magno te pronus amore
 Amplectens, iugi mecum venerabar honore.
 5 Et quia quaesitum merui cognoscere tandem,
 Crevit amor⁸, quanto propius pia notio crevit.
 Quis numerabit enim, quantos persaepe labores
 Sustuleris⁹? quantisque tuam, Rodberne, periculis
 Credideris vitam? Minorum damna gemendo¹⁰,
 10 Dum fraus saeva pium premeret sibi noxia regem
 Reginamque humilem Ligurum clausisset in urbe¹¹,
 In manibus posuisti animam¹², nec grande putabas
 Exitium casusque tui discrimina¹³, si quem
 Moliri posses iuris pro parte vigorem.
 15 Quando horum cauta mecum sub mente recorder,
 Miror et in lacrimas commoto pectore solvor¹⁴,
 Et quantum accipio, domini solatia vires
 Has tribuisse tibi, certo pro munere credo.
 Heu quibus insidiis artissima septa viarum¹⁵
 20 Alpibus in mediis sollers custodia¹⁶ cinxit?

18 Ampliçet G

[XXXVIII] ex G p. 181

11 urbe ad marg. Dardona G

1) *Aen. I*, 520, XI, 248 et coram data copia fandi. 2) *Rem.* 132 non apto tempore; cf. p. 356 v. 28. 3) *Fast. II*, 132 hominum tu pater. 4) *eundem fortasse, quem Audradus (Revelat. libri c. 9, Du Chesne SS. II, 392) a. 853 Rothbernum quendam cubicularium regis (Caroli Calvi) nominat.* 5) Cf. p. 387 XXXVII, 1; *Met. III*, 512 Adtulerat fumam; *Aen. VII*, 646 tenuis famae perlabitur aura. 6) *Iuveni H. e. III*, 119 fidei . . robur. 7) *Aen. I*, 641 series . . rerum. 8) *Fast. I*, 195 Tempore crevit amor. 9) *Aen. XII*, 33 quantos . . patiare labores; 635 tantos . . te ferre labores. 10) *Fast. II*, 835 communia damna gementes. 11) Cf. *Simson Ludwig der Fr. II*, 53, 99; *Met. II*, 370 Ligurum . . urbes. 12) *Iudic.* 12, 3 posui animam meam in manibus meis; *Fast. I*, 383 animam cum ponat in aris. 13) *Aen. I*, 204 casus . . discrimina. 14) *Met. VII*, 28 mea pectora movit; *Luc. Phars. VIII*, 106 lumina solvit | In lacrimis. 15) *Iuveni H. euang. III*, 756 publica septa viarum. 16) *Georg. IV*, 327 custodia sollers.

Quanta per ingentes fluviorum angustia cursus¹ 834
 Terruit, et quotiens trepidum tenuere latebrae².
 Pauperies pressit, praesens metus, omnia dura!
 Nullum tempus erat securo munere plenum³,
 25 Nox obscura⁴ diem, noctem lux ipsa timebat,
 Nulla domo campove quies, timor undique pulsans⁵.
 Sola fides⁶ rectique sibi mens conscia⁷ tantum
 Suasit opus, docuitque aliquam sperare salutem⁸.
 Caetera sed nimio terrore⁹ pericla furenti
 30 Saevitiae cessere hominum; qua saepe coactus
 Commutasti habitum famulique vice apta per artem
 Servitia explesti supplex, et mille gerebas
 Ingeniis quod praecipua virtute requires.
 Sed mens plena fide, nullo defessa labore¹⁰,
 35 Non ante assumptum quavis formidine munus
 Deseruit, requiemve habuit, quam prima potentum
 Corda per Hesperiam scriptis verboque coegit¹¹
 Sacrilegum gemuisse nefas¹²; his deinde peractum est
 Consiliis, ut fessa diu et compressa malorum
 40 Ponderibus¹³ regina, feris educta tenebris
 Non sine honore foret; tandemque occultus, et arte
 Usus¹⁴ adumbrata, venisti et dulcia coram
 Suscipiens mandata pio celer ipse libensque
 Caesari, et adiunctis portasti primus amicis.
 45 Nec minus illud iter recidivo horrore molestum
 Insidiisque dolisque tibi fuit undique plenum,
 Cumanum quando arta lacum custodia nisa est
 Praeclusisse tibi; domini sed dextra secundos
 Immittens ventos¹⁵ inimico a litore vexit.
 50 Rursus in aeriis nivium vis Alpibus¹⁶ altas
 Fecit habere moras¹⁷, requiei inamabile tempus¹⁸;
 Has quoque decutiens studiis iniuncta benignis
 Nuntia sollicito retulisti ex ordine regi.
 His tibi pro causis et tam felicibus, inquam,
 55 Ausibus ille redux rex et regina soluta
 Et cuncti pariter plena pietate¹⁹ fideles,
 Altius asscribent laudes et nomen²⁰ honestum.

1) *Sedul. C. Pasch. III*, 174 Quattuor ingentes procedere cursibus annos. 2) *Iuveni H. e. II*, 238 tenere latebras. 3) *Sedul. C. P. V*, 4 munere plenam. 4) *Aen. IV*, 461 nox . . . obscura. 5) *Met. XII*, 48 Nulla quies intus; *Georg. III*, 106 Corda pavor pulsans. 6) *Met. X*, 395 solam . . . fidem. 7) *Fast. IV*, 311, *Aen. I*, 604 Et mens sibi conscia recti. 8) *Aen. II*, 354, *Trist. III*, 5, 43 nullam sperare salutem. 9) *Ex Ponto III*, 2, 15 nimio terrore. 10) *Aen. II*, 284 post varios . . . labores | Defessi; *Met. V*, 446, 618, *VI*, 340 longo den fessa labore. 11) *Aen. VII*, 43 totamque . . . coactam | Hesperiam. 12) *Martial. Epigr. IX*, 70, 2 Sacrilegum . . . nefas; *Amor. III*, 6, 49 gemens patrique nefas. 13) *Iuveni H. e. IV*, 506 sub pondere pressus. 14) *Fast. V*, 338 utitur arte. 15) *Ov. Ep. XV*, 23 ventosque secundos. 16) *Georg. III*, 474 acrias Alpes. 17) *Sedul. C. Pasch. II*, 140 Novit habere moras. 18) *Alcuin. ad Aethelhard. 23 (I. 263)* hoc inamabile tempus. 19) *Sedul. C. Pasch. II*, 260 plena pietate redundans. 20) *Ecl. V*, 78 nomenque tuum laudesque.

834

Insuper omnipotens, statuit qui iura fidemque ¹,
 Qui dominos famulosque una radice creatos
 60 Non aequa ditione facit, sed amore et honore
 Concordare sibi, reddet tibi praemia vera ²
 Haud dubiae fidei ³, quae non cum laude volantis
 Temporis intereant, sed in omnia saecula redundant.
 Haec aetate quidem invalida, dum tempora nondum
 65 Pube sua teneris florerent tincta sub annis ⁴,
 Aemula pauperies dum grandia facta vetaret
 Inprobitate sua, temet potuisse volentem
 Miramur, quae posse dedit deus ordine certo ⁵.
 Ergo quis in reliquum de te dubitare sinetur,
 70 Quantum pro dominis, quantum pro iure fideque ⁶,
 Si locus affuerit melior maiorque facultas,
 Desudare velis? qui prima incommoda forti
 Sustinuisti animo, rebus non victus amaris,
 Spemque metumque inter dubio ⁷ discrimine pendens
 75 Ante oculos duro versabas pondere mortem.
 Ergo age ⁸, fer domino grates, et munera laudum
 Iustitiamque simul dominorum attende, merentum
 Tristia deserere, et rursus in laeta redire.
 Nam quid erat maesto tam desperabile regno,
 80 Quam sua depositis iterato posse venire
 Sceptra, statumque illos adipisci posse priorem?
 Sed deus, occulti iudex atque arbiter aequus,
 Hos illosque sua iuvit virtute fideles.
 Laetare, exulta mecum! Nam gaudeo tecum,
 85 Hoc quia compleri et completum parte videmus,
 Ipse quod optavi, saltimque audire cupivi,
 Quodque per ingentem quaesisti rite laborem.
 Felix participem qui se cognoscit honesti
 Et consortem operis! Quantum sibi conscius ille
 90 Perfidiae confusa globis per pectora tabet,
 Tantum, vel potius multo magis, omnia secum
 Laetitiae fomenta habeant, qui fida reservant
 Corda suis dominis, casusque invicta per omnes ⁹.
 Iam videor nimium fortasse loquacibus usus
 95 Exametris, dum magna meos extendit amores
 Materies, breviterque pudet dixisse, quod alto
 Sit dignum ingenio, dignumque poemate longo.
 Dat decies denos vilis tibi denique versus
 Strabo, rogans solito ut tecum mediteris amore
 100 Iussa dei, valeasque simul per saecula cuncta.

83 illisque *corr.* illosque *G*

1) *Aen. II*, 541 iura fidemque. 2) *Iuveni H. euang. IV*, 303 meritis sua praemia reddet.
 3) *Op. Ep. XVIII*, 200 non dubia . . fide. 4) *Ib. IV*, 25 a teneris . . annis. 5) *Luc. Phars. VII*, 216
 ordine certo. 6) *Cf. supra v. 58.* 7) *Cf. p. 382 v. 8.* 8) *Georg. I*, 63 Ergo age. 9) *Aen. XI*, 244
 casus superavimus omnes.

XXXIX.

AD ADALHEIDAM¹.

Si quod mille sonat relationum Assertoribus estque veritatis Ubertate ratum tacere nitar, Fortasse invidiae notam subibo. 5 Non hoc ergo meae placere menti Contingat, potius velim benigne Audire et sine fraude publicare. Quicquid nam bene de bonis refertur, De vestra fateor probitate, tantus 10 Nosmet rumor alit² rapitque mentes, Ut si dissimulem favere laudi, Contra, quod gero, conscientiam sit. Miramur conscientiae decorem, Quo vos praecipue nitere notum est, 15 Miramur meritum, probosque mores, Quis vos non dubium est placere cunctis.	Qui vos laudat, honore se coronat, Qui vos laudat, amat colitque verum. Qui vos laudat, habebitur benignus. 20 Qui vos laudat, agit quod est agendum. Non isthaec adulantis ore promo, Nec desidero complacere falsis, Sed veris potius viam loquendi Verbis institui parare rectam. 25 Nam si comperero licere nobis, Et si cunctipotens hoc annuendo Clementer dederit, legetis exin Nostri pectoris indices figuras. Nunc et semper et hic et in futuro 30 Salvete in domino, valetе, avete. Vos sanctus pater et patris beata Proles, spiritus et iuvet per aevum.

XL.

FABULA ADMONTORIA AD QUENDAM.

Cogito quid faciam: nuper mihi contigit uno
 Iam cecidisse loco, canibus lacerabar³ ibidem,
 Calcibus hic populi caeno demersus in imo.
 Si mihi consilium dederis, vitabo per aevum
 5 Hanc calcare viam, probra quae mihi tanta ministrat,
 Nam vereor, ne forte freti me subruat aestus,
 Cuius ab incursu vix in tellure receptus
 Effugi patulas furibundi gurgitis iras.

[XXXIX] ex G p. 188 21 ad marg. vitium G in versu 22 desinit p. 188 codicis G, in cuius
 margine inferiore haec adscripta sunt:

Quicquid adulandi gens prudentissima laudat

25 lucere G, licere corr. Camis.

[XL] admonitotia to eraso G p. 189 1 quod corr. quid G 3 dimersus corr. de G
 6 aostas corr. tus G

1) filiam fortasse Hugonis comitis Turonensis et uxorem Chonradi fratris Iudithae imper-
 tris, de qua haec apud Heiricum (Mirac. S. Germani Autissiodor. II c. 2. SS. XIII, 401)
 leguntur: Coniunx illi (scil. Chonrado) erat Adheleid nomine, primorum et ipsa natalium perinde
 titulis gloriosa, quippe quae avita antiquorum procerum oriunda propagine splendorem generis
 augustissimae acquirerabat stemmate dignitatis. 2) Cf. supra p. 357 v. 18. 3) Ecl. VI, 78
 canibus lacerasse.

XLI.

SIMILITUDO IMPOSSIBILIUM.

Albentes capiat corvos, cignosque¹ nigrantes²,
 Limaces quoque multiloquos mutasque cicadas,
 Cornutos adquirat equos, mutilosque iuveneos,
 Pisces nare vetet, constanter avesque volare,
 5 Fontes stare citos faciat, tum currere montes,
 Ferri cogat aquas sursum, flammisque deorsum,
 Limus ad humorem, cera ut dureseat ad ignem,
 Ossaque sanguinibus tumeant, nervique medullis,
 Lumbrici saliant, reptentque in pulvere cervi,
 10 Gallinae fundant haedos atque ova capellae.

XLII.

[EPITAFION] WERDONIS³.

Postquam primo homini saevae sententia mortis⁴
 Iuste ulciscantis venit ab ore dei,
 Fama licet quosdam lato celebraverit orbe⁵
 Nominis atque auram⁶ ferret ad usque polos:
 5 Iustitia censente tamen moribunda statutum est
 Membra⁷ sepulturis posse capi brevibus.
 Haec magni tam parva viri tenet arca corpus,
 Cuius in aetheria spiritus arce⁸ manet.
 Huius namque loci fuerat patronus et abba,
 10 Nomine Werdo, dei plenus amore sui.
 Egregius sensu, nitidi sermonis abundans,
 Dogmata commendans moribus eximiis;
 Sedulitate placens, cunctis affabilis, atque
 Devota dominum religione colens.
 15 Hunc rexisse gregem pie per quinquennia septem
 Scitur, et omnigenis accumulasse bonis.
 Martius Apriles ter deno sole Kalendas
 Dum visit, Werdo mortem obit, astra subit.
 Huius pro requie titulum quicumque recenses,
 Pectore de placido funde preces domino⁹.

[XLI] *ex G* p. 190 7 caera *G*[XLII] *sine titulo G S*, Werdonis *C* 4 aurum *C* 14 religione *C*

1) *Cf. supra* p. 372 v. 78. 2) *Iuvenal. Sat. VI*, 165 nigroque simillima cyeno. 3) *abbas sancti Galli, qui obiit a. 812 III. Kal. Aprilis (Iaffé Mon. Mogunt. p. 703, Nocr. Augiense, Boehmer Fontes IV*, 140, 141). 4) *Cf. I*, 229 *Alcuin. ad Higbald. v. 1; Trist. I*, 4, 27 saevae ... morti. 5) *Met. V*, 481 latum vulgata per orbem; *Art. Am. II*, 499 fama celebrata per orbem. 6) *Cf. supra* p. 388 v. 1. 7) *Aen. VI*, 732 moribundaque membra. 8) *Trist. IV*, 3, 5 Aetheriamque . . . arcem. 9) *Aen. I*, 521 placido sic pectore; *VI*, 55 funditque preces rex pectore ab imo.

XLIII.

I. IN ECCLESIA MONASTERII, QUOD RURA VOCATUR.

Hoc templum Stephani celebratur honore dicatum¹

Cum Iacobo nostri fratre simul domini,

Quorum sub precibus Christi pietate receptis

Summi adipiscamur munera larga² boni.

5 Hildigrim struxit, Hadabaldus episcopus³ archi

Sanctificavit: honor certus utrumque manet.

II. SUPER UNUM ALTARE EIUSDEM ECCLESIAE.

Istam Lantbertus retinet Martinus et aram,

Quorum nos precibus, Christe, tuere piis.

III. SUPER ALIUD.

Hic matri domini sociaris, sancte Gregori,

Cum qua pro nobis poscito scepra dei.

XLIV.

IN WIZUNBURG.

I.

Hanc sancti sub honore Petri renovavit et auxit

Abbas Grimaldus⁴ lucis amore domum.

Hic ex corde petens divino munere sumet

Quod cupit et votis congrua dona suis.

II.

Hoc quoque, virgo dei genitrix⁵ veneranda, sacellum

Grimaldus humilis compsit honore tuo.

Ipsi mercedem cunctisque precantibus istic,

Quod pie praesumunt dedere posce deum.

XLV.

[AD PROBUM PRESBYTERUM.]

Versibus atque metris par est donare poetam,

Ut mercatori carius est quod amat.

[XLIV] *verba in wizunburg ad marginem adscripta sunt* || [n] 1 genitrix *corr.* genitrix G
[XLV] *sine titulo G p. 193*

1) *Fast. I*, 706 templa dicata deis; *II*, 639 celebratur honore. 2) *Aldhelm. de laud. virg.* 1592 munera larga. 3) *Hildigrimus I episcopatus Halberstadensi a. 814—827 praefuisse dicitur* (*Simson Ludwig d. Fr. II*, 286), *Hadebaldus ecclesiam Coloniensem a. 818—842 administravit* (*Ann. Colon. SS. I*, 97, *XVI*, 730). 4) *Cf. Martyrolog. Weissenburg. (Archiv des histor. Vereins für Unterfranken XIII*, 3, 58) Id. lun. obiit Grimoldus abbas. Qui ecclesiasticae utilitati studiosus intendens monasterium sancti Petri post incendium maiore aedificio restauravit; *Thegani Vita Hludow. c. 47* (*SS. II*, 600); *St. Galler Mittheilungen XIX*, 92. 5) *Venanti C. VIII*, 3, 25 Inde dei genitrix pia virgo.

Bellica sordenti si portes arma colono,
 Dispicit et munus grande¹ ligonis habet.
 5 Miles item fortis², capiat si vomeris usquam
 Dona, magis lituos deligit atque sparum.
 Sic quod quisque colit, quaerit magis; hinc tibi paucos
 Cudere versiculos, alme pater, volui.
 Quantum delectet tua me dilectio, nedum
 10 Enarrare queam, vix scio et ipse satis.
 Disciplina tibi nativum et tristior usus
 Abrasit Scottum substituitque Probum³.
 Esto, iocum reputas quod dixi, sed mihi Chronmal
 More abiens vestro⁴ tradidit ista loqui.
 15 En Fortunati⁵ oratus tibi mitto libellos
 Mensoremque orbis⁶: perlege, scribe, reduc.
 Sum tuus⁷, esto meus, quod uterque habet alterius sit,
 Sic ego tu sim alter, tuque mihi alter ego.
 Per nasum coniuro tuum, mī care, valetō,
 20 Et dominum pro me, quaeso, precare libens.

XLVI.

DE YMNO TRIUM PUERORUM.

Dan. 3, 61.	1. Omnipotentem et benedicant	semper adorent omne per aevum ⁸ :
62—63.	2. Astra polorum solque sororque,	cuncta chorique, lumina caeli omnipotentem.
60. 64. 65.	3. Sic quoque lymphae ros pluviaeque,	quaeque supernae, spiritus omnis omnipotentem.
66—69.	4. Ignis et aestas, frigus et ardor	cauma geluque, atque pruinae omnipotentem.

11 tristitior G
 [XLVI] ex G p. 194

1) *Ex Ponto I*, 3, 93 munus .. grande. 2) *Amor. I*, 9, 5 in milite forti; *Met. XV*, 592.
 3) *Mabillon (Acta SS. saec. IV*, 2, 59) hunc Probum eundem presbyterum esse existimavit, cuius doctrinam Lupus Ferrariensis tanti ducit, ut de eo dicat: Probum autem non tam aliquid edidisse admiror, quam non omnibus iam scribendi materiam abstulisse (*Lupi opp. ed. Baluzius p. 42, 72*). *Magontiae a. 859 VII Kal. Iulii diem obiit. Ruodolfus Fuldensis eum, cuius casta conversatio et doctrinae sanctae studium Mogontinam illustravit ecclesiam, his versiculis laudat (SS. I, 373)*:

Quam prudens, humilis, patiens castusque fuisset,
 Littera vel lingua nulla referre potest.

4) *id de innata Scottis peregrinandi libidine explicandum est. MAB.* 5) *Venantii.* 6) *fortasse Dicuili Scotti librum de mensura orbis terrae anno 825 editum.* 7) *Ex Ponto IV*, 15, 19 tuus en ego sum. 8) *Cf. supra p. 381 19, 4.*

5. Nix, glaciesque, lux tenebraeque	noxque diesque ¹ , fulgura, nubes omnipotentem.	Dan. 70—73.
6. Arida, montes, flumina, fontes.	germina, colles, pontus et undae omnipotentem.	74—78.
7. Omnia viva, quae vehit aer,	quae vehit aequor, terraque nutrit, omnipotentem.	79—81.
8. Cuncta hominum gens	Israhel ipse omnipotentem.	82—83.

XLVII.

I. VERSUS IN QUODAM MANTILI.

Pinxit imaginibus rerum studiosa coruscis
Hanc ill. pallam arte manuque² sagax.
Si tam multa unam fabre finxere figuram,
Quam pulchre binos colligit unus amor³.
5 Orbe voluta suo nitidae petulantia carnis
Vento flante perit, stat tamen aptus amor.

II. VERSUS AD WERDRICHUM MONACHUM⁴.

Nulla fides⁵ tecum, retinent mendatia totum,
Vulpibus assimilis esse videris enim.

III. VERSUS IN BACULO.

Si mihi pes lapsus, relevans vice tu pedis assta.

IV. VERSUS IN FLAGELLO.

Postquam nulla meis creverunt germina ramis,
Ferre minas⁶ Cereri fructumque refundere coepi.

V. IN CAPULO CULTELLI.

Per ferrum efficio, per me quod non facit ullus,
Sic tibi sit ferrum utile⁷, me retine.

VI. ITEM IN ALIO.

Quid natura mihi simulata, quid indat imago,
Dic prudens uno nomine, si sapiens.

[XLVII. 1] Versus — mantili *G* p. 195 *S* p. 130, titulum *om.* *C* f. 28 5 nitido *S* || [ii] Versus
om. *S*, hoc carmen deest in *C* || [iii] In baculo *C*, Versus VI in baculo *G* *S* || [iv] Versus *om.* *C*
2 capi *C* || [vi] Item — alio *G* *S*, Item alii *C*

1) *Art. Am.* II, 348 noxque diesque. 2) *Fast.* I, 406 arte manuque. 3) *Aen.* XII, 282 amor unus;
Amor. III, 4, 20 unus . . . amor. 4) *Fuldensem fortasse, quem Einhardus, propinquus eius, Otgaro*
archiepiscopo commendavit, ut iussu eius diaconus ordinaretur (Einhardi ep. 36, Mon. Carol. ed.
Iaffé p. 465). Werdarib, Fuldensis monachus obiit 859 (SS. XIII, 178). 5) *Art. Amat.* III, 377 Nulla
fides. 6) *Aen.* VI, 113 minas . . . ferebat. 7) *Ib.* II, 510 inutile ferrum.

VII. VERSUS IN MANICIS.

Ecce sumus geminae socia paritate sorores¹,
Sic tamen una vicem vitet ut alterius.

VIII.

Dic, cate, quid faciat, quod nil perfecerat umquam,
Vel quem dent liquido muta labella sonum².

IX. VERSUS IN TABULA.

Pando quod ignoro, nec contradico petenti.

X. VERSUS IN CEREIO.

Huius, Christe, manus factrices dirige cerei.

XI. VERSUS IN CONVIVIO.

Sal, panis, porrum, pisces, vinum, cibus adsunt:
Delicias regum nolo videre modo.

XLVIII.

INCIPIT PSALMUS.

Psalm. 132, 1--3.

Quam bonum ecce simul fratres concorditer omnes
Est habitare pios, capitis ceu vertice³ quondam
Limpida fomenti fundunt velamina pepi,
Udaque roriffui veluti cacumina collis
Aermon et Sion humescunt roscida rura,
Illic perpetuo pollebunt munera patris,
Vitaque fine tenus durat per saecula sospes.

XLIX.

ORATIO DOMINICA.

Matth. 6, 9--13.

Omnipotens auctor, caeli regnator in aula,
Sanctificetur honore tuum laudabile nomen,
Longe repulso hoste, qui nos livore fatigat,
In terrisque fiat nostris tua clara voluntas⁴,
Sic veneranda poli qualis in culmine constat.
Summe pater, nobis panem concede diurnum⁵,
Donec nostra fides meritum succrescat in alnum.
Plurima quae facimus nobis delicta remitte⁶,

[VII] Versus om. *GC* 2 vice *GS* || [VIII] *hos versus cum antecedentibus coniungunt GC*
|| [IX] Versus om. *GC* || [X] Versus om. *GC* || [XI] Versus om. *GC* 1 assunt *GS* 2 Delicias *C*
[XLVIII] *ex G p. 255* 3 perfundunt *corr. fundunt G* 6 pollebant *corr. bunt G*
[XLIX] *ex G p. 256* 8 Plura *G, Plurima corr. Watt.*

1) *Met. III*, 713 Io geminae . . adeste sorores; *IV*, 774. 2) *Ib. XI*, 735 Ora dedere sonum;
Aen. X, 640. 3) *Fast. III*, 841 de capitis . . | Vertice. 4) *Iuveni H. euang. I*, 595 Sic caelo ut terris
tua fiat clara voluntas. 5) *Sedul. C. Pasch. II*, 263 pane diurno. 6) *Iuveni H. e. I*, 602 delicta
remittet.

Ut veniam dantes laxemus debita¹ fratrum.
 10 Naturam nostram mala non temptatio frangat.
 Nos super et laqueos ne inducas hostis iniqui.
 Ergo mali magnis tu nos defende periculis²,
 Ut mereamur inire tui alta ad praemia regni.
 Ista quidem, lector, qui sim cognosce loquela.

L.

1. *ΔΙΣΤΙΧΟΙ ΗΠΟΣ ΤΟΝ ΑΡΧΟΝ ΤΩΝ ΑΙΛΘΩΝ*³.
 Patri dilecto virtutum flore sereno
 Mathytes fidus optat ubique decus.
 Si mihi millenis fluerent modulamina bombys,
 Non possent tanti digna sonare tibi.
 5 Quem tamen ut potero devoto pectore⁴ laudo,
 Laudandum merito vociferante sono.
 Te cum symphoniis modulentur lymmata⁵ ternis,
 Armoniaequae decus consonet omne⁶ tibi.
 Thessara cum modulis conflentur in organa trinis,
 10 Nunc tibi dyplasion, nunc diapente sonet.
 Te per grandisonas laudet moderator hydraulas,
 Colchica formetur ex adamante tibi⁷.
 Laudent concordēs sueto te more sorores,
 Est quorum numerus bis quater atque semel⁸,
 15 Quae, testante mytho, volitantes alite multo⁹
 Auricomo comites intonuere polis¹⁰.
 Usibus una meis tantum restabat in arvis,
 Quam vexit cygnus tardus ad istud opus¹¹,
 Quae mecum luteas inter versando paludes
 20 Edocet in laude evigilare tua.
 Denique veridicus varios felixque misellus
 Amnes astrivagi prodiderat numeri,
 Quorum iam reliquis quadam de parte remotis
 Extima nos duri afficit unda vadi,

[L] ex G p. 258

1) *Sedul. C. Pasch. II*, 269 Debita laxari qui nobis cuncta rogamus, | Nos quoque laxemus.
 2) *Met. VIII*, 269 magnis . . . periculis. 3) *W. Grimm (Gesch. des Reims p. 657) propter versus leoninos frequenter in hoc carmine adhibitos, dubitavit, utrum Walahfrido an potius poetae posteriori tribuendum sit. A grato discipulo ad Walahfridum magistrum missum esse veri simile mihi videtur.* 4) *Iuveni H. euang. I*, 610 devoti pectoris. 5) *Martiani Capell. de nupt. Phil. et Merc. I c. 11* licet intervenirent lymmata. 6) *Aen. VIII*, 305 consonat omne nemus; *Martiani Cap. I c. 11* ita fiebat, ut nemus illud harmoniam totam . . . personaret. 7) *Ib. II c. 110* Colchica etiam in centum voces continuata fiducia adamantini cacuminis impressione signatur. 8) *i. e. Musae novem.* 9) *Sedul. C. Pasch. III*, 210 alite multo. 10) *Aen. I*, 90 Intonuere poli; *Martiani Capellae I c. 26* scandente Phoebō Musarum pedisecus adhaerensque comitatus eandenti canoraque alite vehebatur; c. 12 illic Phoebus et hic vocitetur Auricomus. 11) *Ib.* 28 Sola vera quod vector eius cygnus impatiens oneris atque etiam subvolandi alumna stagna petierat Thalia derelicta in ipso florentis campi ubere residebat.

- 25 Gurgite quo geminis tantum circumdata eignis
 Nostra Thalia sedet, frigoribusque riget¹.
 Denique candidulas nigro sub gurgite pennas
 Obsordere dolet, cum color alter abest.
 His usura foret cum flumen lactis adesset,
 30 Hinc alios comites postulat hœce sibi.
 Cornicem alpinam si quis transmittat ad illam
 Strimoniamve gruem², munera grata dabit³.
 Illi cum crotalis tinnitibus atque lyrarum
 Treicium⁴ superans, elangeret ipsa vacans.
 35 Artibus omnigenis rutilans, ó nomine dulcis,
 Hoc opere ut tibimet obsecro, care, vacet.
 Nomen namque tuum recolit plus omnibus unum
 Perdia quod memorat, nocteque connumerat.
 Attamen indubitans istaee ut tu mihi credas,
 40 Aspice quae scripsit ipsa magistra tibi.

II. VERSUS THALIAE AD EUNDEM.

- Compar amande vale, nostri decus⁵, inolyte salve,
 Quem nobis aptum facit experientia rerum,
 Artibus in nostris qui non aequandus haberis.
 Namque tuum nomen mihi semper amabile lumen,
 5 Noctes atque dies mecum versabitur omnes.
 Quod stringens numeris caelestis ad instar honoris,
 Compono certis manifestans cognita rithmis,
 Cuius frons quinis, deciesque recognita quinis,
 Dat lateri⁶ triadem decadem ter denaque signa.
 10 Denique bis binis ipso de nomine sumptis
 Litterulis quadrum signo per clymata mundum.
 Mox totidem reliquis ductis exinde elementis,
 Quattuor in mundum spargentes dogmata latum
 Signantur proceres⁷, Christi documenta notantes.
 15 At tu si cautus haec bina quadrangula cernis,
 Bis centum numeros adiectis quinque notabis,
 Quos per septenos sollers si dividis orbes:
 Sunt duo quae restant geminam signantia pacem,
 Eptas nam totidem designat dona superna⁸,
 20 Sed si pentagonum cernis per grammata primum,
 Quodam cum pthongo resonat ceu nuntius alti,
 Ternae litterulae restant de nominis arce,
 Quas fidei sanctae ternarius offerat ipse.
 Aspice nunc clarum, frater, nomenque⁹ serenum,
 25 Gaudens cum domino felix, nostrique memento.

33 an Illic? || [ii] 8 frons binis conl. W. Grimm

1) Cf. supra p. 384 v. 8. 2) *Georg. I*, 120, *Aen. X*, 265, *XI*, 580 Strymoniamque gruem. 3) *Amor. II*, 15, 3 Munus... gratum; *Aen. V*, 354 quae munera Niso | Digna dabis? 4) *Ib. VI*, 645 Threicius... sacerdos; *Martiani Cap. II c.* 133 magno tympani crepitu crotalorumque tinnitu. 5) *Aen. VI*, 546 decus, i, nostrum. 6) *Amor. II*, 10, 25 Et lateri dabit. 7) *Sedulii C. Pasch. I*, 343 Quattuor hi proceres una te voce canentes. 8) *Martiani Cap. II c.* 108 qui numerus (*sc. heptadis*) rationis superae perfectio est. 9) *Ex Ponto I*, 9, 39 clarum nomen.

LI.

Inter convivas¹ residens dulcesque catervas
 Audivi cupidus prisci convivia coetus,
 Qui, pascente deo meruit saturarier ipso,
 Panibus ex quinibus, tum piscibus ordine binis².
 5 Quae cum rê facta pandunt mysteria³ certa,
 Assunt et nobis per suavia dona creantis
 Panes, pisciculi, blandi quoque copia musti,
 Semper ubique suis quia dat solatia servis,
 Omnia qui condens renovat pereuntia clemens.
 10 Interea dulcis fertur mihi normula piscis,
 Askonis calidi sequitur vas denique musti
 Optatum et calidum largo de principe missum,
 Abbas quod transmisit laude colendus.
 Quem quam laudarem, si tantum tempus haberem⁴!
 15 Quod mox ut coepi, subierunt organa signi,
 Quod Christo solitum monuit persolvere votum⁵.
 Quem dum tempus erit⁶, gaudens mea Musa sonabit,
 Centuplicatque modos, spatii quod deserit exsors.
 Interea valeat, felixque per omnia surgat,
 20 Laetus et in terris superis laetetur in oris⁷.

LII.

[DE BEATA MARIA VIRGINE.]

Sit dominus tecum, semper tua gratia mecum⁸
 Pacis et indicium, porrige daque manum⁹.
 Ad te clamantes lacrimis et voce precantes¹⁰
 Auxilio tutos undique redde tuos.
 5 Exhilara tristes, solare piissime fientes,
 Nostraque turbata tergito pace tua.

[LI] *ex G p. 126; hoc carmen ab illo de morte Wettini (supra p. 334) separandum esse Scherrer (Verzeichniss der Stiftsbibl. von St. Gallen p. 300) recte observavit, cf. supra p. 263* 1 *ducesque G, dulcesque corr. Canis.* 2 *conuia G* 13 *nomen erasum est, Grimald con. Mabillon*

[LII] *hi versus in G p. 142 in fine quaternionis VIII. manu poster. additi sunt, titulus in margine positus est recentissimus*

1) *Ex Ponto I, 2, 132* Inter convivas. *W. Grimm (Geschichte des Reims p. 657), qui hoc carmen apud Camisium cum illo de morte Wettini coniunctum legit, haec de eo dicit: es besteht aus 61 hexametern, die bis zum 41. wie gewöhnlich den reim selten zeigen, von da an aber ist er bis zum schluss mit genauer gleichlaute fast ganz durchgeführt.* 2) *Ioh. 6, 9.* 3) *Aldhelm. laud. virg. 631, 1630* pandens mysteria rerum. 4) *Amor. II, 3, 18* tempus habes; *Ep. XV, 299* Non habuit tempus. 5) *Ov. Ep. VI, 75* Vota ego persolvam? 6) *Ecl. IV, 48* aderit iam tempus. 7) *Met. X, 26* supera . . . in ora. 8) *Cf. supra p. 356 v. 39* Sit dominus tecum, semper tua gratia mecum. *W. Grimm (Gesch. des Reims p. 657) hoc carmen propter versus leoninos poetae posteriori assignare maluit.* 9) *Ov. Ep. XVII, 16* porriget illa manum. 10) *Met. XI, 387* precatur | Et lacrimis: *Ex Ponto II, 6, 17* voce precari.

LIII.

[DE SANCTO GALLO¹.]

Vepribus offensus 'Requies', ait, 'hæc mea' sanctus,
Dum levita studens vellet sustollere lapsum.

Mox cruce defixa sanctum cecinere poema
Auxilioque sibi quaerunt solatia Christi.

En ursus Gallo famulatur pane recepto,
Dum simulat somnum levita cubando per arvum.

Sancti ductorem pisces captare² volentem
Feminea in specie terrebant daemonis irae.

LIV.

AD EPISCOPUM FERENDARIUM³.

Apparat ecce novum regali stemmate donum
Urbs, persona, locus, regio, tribus, insula, mundus,
Undique congestis numero sine lanceque lueris
Conciliare tuum, voto certante, favorem:

India mittit ebur, croceos dat Tmolus odores⁴,
Aurum turbidulus solito plus egerit Hermus⁵,
Te propter gemmis fraudatur opima Canopus,
Pontus et ostriferi fauces vacuantur Abydi⁶.
Engaddi lacrimam fundit⁷ tibi cortice lactam,
Docta nimis sibi visa Tyros incusat hebetes
Muriceis haud dignos se iudice fassa rubores⁸.
Epirus palmas⁹ simul atque Mosella novellas
Ceu pennatorum certant tibi gignere equorum¹⁰.
ΑΓΓΙΠΙΟΥ albentes depromit Suevia montes,
Crisea te vivente diu fore saecula spondens.
Haec inter gemmam nec tuta valle repertam¹¹,

[LIII] *hi versus p. 155 post carmen de libro Machabeorum priore conditum manu (supra p. 369) poster. additi sunt, titulus a recentiore ad marginem positus est, sequitur in G*

Heinrico¹² regi sit praesto gratia Christi,

Quae fuget omne malum, iungat et omne bonum.

[LIV] FERENDĀ G p. 197 10 minus G

1) *Poeta his versibus fortasse picturas de vita sancti Galli compositas illustrare voluit.* 2) *Met. VIII, 217 dum captat arundine pisces.* 3) *Verendarium Curiensem a. 833—844, qui propter fidem Hludowico imperatori a. 833 conservatam ab adversariis eius honoribus propriis privatus exilioque trusus ab illo restitutus est cf. Simson Ludwig d. Fr. II, 51, 80.* 4) *Georg. I, 56 croceos ut Tmolus odores, | India mittit ebur.* 5) *Ib. II, 137 auro turbidus Hermus.* 6) *Georg. I, 207 Pontus et ostriferi fauces temptantur Abydi.* 7) *Aen. III, 348 lacrimas ... fundit; cf. Art. Am. I, 286.* 8) *Ecl. II, 27 Iudice te; IV, 43 rubenti | Murice; Aen. IV, 262 Tyrioque .. murice.* 9) *Georg. I, 59 palmas Epiros.* 10) *Plinii H. nat. VIII, 21 pennati equi, quos pegasos vocant.* 11) *Ecl. II, 40 nec tuta mihi valle reperti.* 12) *I (919—936).*

Gemmas lucidulam, raram, caram, preciosam
 Transmittit proprius prompto tibi pectore dulus.
 Ooliab sculpsit quam Beseleelque notavit¹,
 20 Voce quidem Gracca gemmam testante probatam,
 Quippe agathes agathos, bonus est lapis: ipse fateris².
 Bactrica non ebeni radiat sic forma nigelli³,
 Nec sic augustum decorant ametistina collum,
 Vel iaspis fulvo cum clausus fulgurat auro⁴.
 25 Istic si Davidis resideret vertice regis,
 Omnigenas proprio superasset lumine⁵ flammas.
 Denique si vatis Moysi sub pectore fratris,
 Cogeret undenas sibi ius concedere gemmas⁶.
 Hic tibi si gratus fuerit, licet ore nigratus,
 30 Suevia fors ullum si profert amne lapillum,
 Lacteolum, niveum⁷, Parium⁸ seu scilicet album,
 Hunc tibi larga tui praebebit dextera servi,
 Nec parcum dices, dum fert Alemannia cautes,
 Nec tibi Saxonia satius dat saxea dona.
 35 Sed vice, tu, nostra obsequio, lapis acriter insta,
 Dum veniens praesto valeam supplere quod opto.

LV.

I.

Eheu moerentem renuit dictatio mentem,
 Aufugiens tristis confusa cubilia cordis⁹.

II.

Cuncti creans genitor, mihimet succurre misello,
 Filius atque pius, qui saecula cuncta gubernas,
 Spiritus alme, veni, confer tu verba precanti,
 Sancta dei genitrix, nostri miserescere, rogamus.

LVI.

[AD O EPISCOPUM.]

Asmata digna viro sunt nunc dicenda sereno,
 Nomine Ou o¹⁰, perspicuo domino.
 Germine virtutum polles et dogmate fulges,
 Doctiloquosque sophos arte tua superas.

19 qua G 29 Hec G, Hic corr. Watt. 34 dant G

[LV] sine titulo G p. 198—199

[LVI] sine titulo G p. 199 2 nomen erasum est, an Oudalrico?

1) Cf. Exod. 36, 1; 31, 2—6. 2) Ecl. III, 24 Ipse fatebatur. 3) Georg. II, 116 India nigrum
 Fert ebenum. 4) Aen. IV, 261 iaspide fulva | Ensis erat; XI, 776 fulvo . . . auro; Stat. Theb. IV, 191
 iam fulgurat auro. 5) Venanti C. VI, 1, 102 superasti lumine. 6) Exod. 28, 17—21. 7) Met.
 XV, 41 niveis . . lapillis. 8) Aen. I, 593 Pariusve lapis. 9) Aen. VI, 185, 383 Corde . . tristi.
 10) Odebrico fortasse, Basiliensi episcopo 823—835, cf. SS. XIII, 374.

5 Vos laudant omnes, quos Francia gignit amoena,
 Norica regna simul vos decorare student.
 Suevia fida parens iam comptis exilit odis,
 Gaudia magna¹ canens et super astra sonans.
 Exultant iuvenes lactantes ac seniores
 10 Pontificem egregium, Suevia quem genuit.
 Regis honor, populis solacia larga ministrans,
 Cunctis es mitis, dapsilis et miseris.
 Si mihi centenas linguas natura pararet,
 Oribus et totidem mille soni fierent²,
 15 Carmina laude tui non possem dicere digna³.
 Nec sonitus vocis prendere cuncta valet.
 Nobilitas generis⁴ cognoscitur omnibus horis.
 Progenies clara⁵ vos generavit ovans.
 Corpore sat pulcher, mentis virtutibus altus,
 20 Omnibus in rebus comptus es atque bonus.
 Tu clarus constas, tu lucidus optimus archos.
 Nobilis in verbis, nobilior meritis.
 Tu Phoebum superas, errantia sydera septem,
 Hesperus ac pulcher te superare nequit.
 25 Moribus ornatus, fidei firmissimus auctor⁶.
 Tu speciosus enim totus ad usque pedes.
 Tu refoves inopes, quoque das bonus optima quaeque,
 Accipiasque simul gaudia perpetua.
 Nunc precor, ut valeas felix per elimata mundi
 30 Ac memor esse mei ne dubites famuli.

LVII.

Si decus argenti, precium mihi seu foret auri,
 Aut etiam pulchros habuissem forte lapillos,
 Haec tibi tanta, pater, tribuissem dona⁷ libenter:
 Haec quia non habeo, quae possum largior ultro.

LVIII.

Ut gaudere solet fessus iam nauta labore⁸,
 Desiderata diu litora nota videns⁹,
 Haud aliter scriptor optato fine libelli
 Exultat viso, lassus et ipse quidem.

7 *Suavia G* 10 *suavia G* 29 mundi *superscr.* uel *cosmi G*

[LVII] *sine titulo G p. 200*

[LVIII] *sine titulo G p. 201; hoc carmen saepissime editum est: Aretin Beitrage VII, 534 ex cod. lat. Monac. 6294, Iaff et Wattenbach Coloniens. eccl. codd. p. 15 ex cod. Colon. 47, Peiper Boetii Consol. phil. libri p. XIV ex cod. Rehdigeriano, St. Genois Catal. des mss. de Gand p. 316*

1) *Am. II, 9, 44* gaudia magna. 2) *Georg. II, 43, Aen. VI, 625* Non mihi si linguae centum sint, oraue centum. 3) *Cf. p. 370 v. 11.* 4) *Aen. XI, 340* genus . . | Nobilitas dabat. 5) *Ib. V, 564* tua clara, Polite | Progenies. 6) *Met. VIII, 101* iustissimus auctor. 7) *Ib. IX, 402* Dona tributuram, 8) *Cf. p. 389 v. 34.* 9) *Aen. I, 668, II, 256* Litora nota petens, *III, 657.*

LIX.

AD AMICUM.

Cum splendor lunae fulgescat ab aethere purae.
 Tu sta sub divo cernens speculamine miro¹,
 Qualiter ex luna splendescat lampade pura
 Et splendore suo caros amplectitur uno
 5 Corpore divisos, sed mentis amore ligatos.
 Si facies faciem spectare nequivit amantem.
 Hoc saltem nobis lumen sit pignus amoris².
 Hos tibi versiculos fidus transmisit amicus,
 Si de parte tua fidei stat fixa catena³,
 10 Nunc precor, ut valeas felix per saecula cuncta.

LX.

[AD HARTPERTUM.]

Hartperto superi septo diademate regni,
 Virtutum vitam gradibus qui scandis honestam,
 Servitio domini numquam marcescis in omni.
 Pectore sub fido⁴ devotus nuntiat N.
 5 Omnia quae fieri possunt famulaminis ulli,
 Cum precibus fidis simul omina tota salutis.
 Responsum vestri iamiam venisse cupivi
 Tale, quod ex vobis referat solamina nobis.
 Vos ego, vos vere dubito qui velle replere,
 10 Auribus ut vestri dixeret notamina nostri,
 Vel melius fari, vel prorsus posco negari,
 Cordis ut ambigui cito possint vincula solvi⁵.
 Sicut gaudet avis lactanter garrula ramis,
 Corpore sic vestro gratulabor sospite viso,
 15 Haec, rogo, verus amor⁶ iungat, non dividat error.

LXI.

AD PRUDENTIUM MAGISTRUM⁷.

Nominis alma tui capiat clementer origo
 Barbaria emissum vile salutis opus.

[LIX] ex G p. 201 amicam *Cumis*. *haud recte* 10 felix G
 [LX] sine titulo G p. 257 4 .N. ad marg. notl' G, an Strabo?
 [LXI] ex C f. 20'

1) *Hor. C. II*, 3, 23 sub divo; *Prudent. Apoth.* 20 speculamine glauco. 2) *Cf.* p. 326 v. 708.
 3) *Aen. VII*, 291 stetit acri fixa dolore. 4) *Met. IX*, 248, *Trist. III*, 3, 48 pectora fida. 5) *Or. Ep.*
XVII, 11 vincula prorae | Solveret. 6) *Art. Am. I*, 618 Fiet amor verus. 7) *Hispanum*, qui etiam
Galindo vocabatur (cf. *I*, 579). In epistola eius, quam, ad episcopatum Trecentem iam erectus, ad amicum
Walahfridum fortasse, dedit, haec verba occurrunt: cum repente vix tandem a palatinis
 excubiis, quibus diu inservire coactus fueram absolutus etc. (*Rozière Recueil des formules* 1000).

Haec Strabo ille tuus mittit vel Strabus alumnus
 Indignus, quem tu corde vel ore feras¹.
 5 Agnus uti nutrice sua vitulusve tenellus,
 Sic te, sic carco, care magister ave.
 Piscis uti fluvios, sicut salamandra calorem,
 Sic te quaero miser², care magister ave.
 Utque oculus sine luce perit, sine pulsibus auris.
 10 Sic te absente gemo, care magister ave.
 Quod stipes claudio, quod ductor denique caeco.
 Hoc mihi fecisti, care magister ave.
 Reddo igitur grates, si tantas possidet orbis.
 Quantis dignus ades, care magister ave.
 15 Non lapsu lassantur aquae, non flabra volatu.
 Non ego amore tuo: mutua redde, precor.
 Dum geminis innixa viget structura columnis³,
 Dum pulmone trahit aera, semper amo.
 Et dum certa duos tandem mors⁴ clausurit orbis,
 20 Hausero si caelum, tunc redamabo magis.
 Accipe, mitto tibi Modoini carmina magni⁵,
 In quibus invenies quod ferias, quod ames⁶.
 Mitte politorem Lucani vel mihi magni
 Carmina Virgilii mitte minora, precor.
 25 Mitte tui monumenta salis⁷; describe, quid obstet,
 Quidve tibi laetis rideat exitibus.
 Crede deo sub teste mihi, te diligo totus,
 Praesentem cupiens semper habere, vale.
 Hunc gerulum commendo tibi mihi denique carum,
 30 Ut solita foveas sedulitate, vale.
 Terra, polus quodcumque tenent, te, care, salutet:
 Dico, ubicumque moror, sis ubicumque, vale.
 Gratia summa dei temet comitetur in aevum,
 Ducat et in requiem perpetuam oro, vale⁸.

LXII.

Iustum erat adventum dominorum munere cunctos
 Glorificare novo laudibus et variis,
 Carmina totque animo pariter recitare⁹ benigno,
 Corda quot ingeniis optima quaque vigent.

[LXII] *ecstat bis in C f. 21', 43'*

1) *Met. XI*, 272 Ore ferens. 2) *Cf. supra p. 385 ad Liutgerum cleric. v. 7—10.* 3) *Ex Ponto III*, 2, 49 vastis innixa columnis. 4) *Aen. II*, 62, *Met. V*, 29 certae .. morti. 5) *Augustodunensis cf. p. 355. Cf. supra p. 394 v. 15—16; Art. Am. III*, 532 mittamus carmina tantum. 6) *Art. Am. I*, 91 Illic invenies quod ames. 7) *Ex Ponto III*, 5, 35 nec rara tui monumenta laboris. 8) *Prudentii epistola, quam modo (p. 403 n. 6) laudavi, in hoc versu desinit:*

Quot voces oculis, lingua, audituque manique
 Hausisti, totidem laetificare bonis.

9) *Trist. III*, 14, 39 recitem si carmina.

- 5 Sed quia dona magis pollent quam dicta scientum.
 Illeque plus recipit, plus dare qui poterit.
 Versibus his volui mentem perdiscere vestram.
 Si sine muneribus vos monuisse quoam.
 Non fulvi nitidive tibi fero dona¹ metalli,
 10 Serica nec gemmas, dicta sed exigua.
 Pondera divitibus locupletes terrea dedant;
 Nos levibus levia reddere cogit amor².
 Mundanus mundana petat, divina volenti
 Sunt divina magis restituenda animo.
 15 Non dubitans vosmet precioso dogmate plenos
 Agnosci a vobis, vos quoque nosse volo,
 Si ratione aliqua tanti documenta magistri
 Arida nostra rigent amne manentis aquae³,
 Et vel gutta mihi tali suscepta fluente
 20 Insidens fructum seminis eliciat.
 Hacc tibi dat Strabo, praesul Witgere⁴, pusillus.
 In domino poscens, semper uti valeas.
 Audacem, stultum, tenuem, pater optime, pastor.
 Corripe, sustenta, suscipe, tunde, fove.
 25 Scrutatu si digna tuo decreveris ista,
 Plura dabo⁵, vitam si deus annuerit⁶.
 Omnipotens pacem tibi saecula per omnia donet.
 Et secum faciat regna tenere poli⁷.

LXIII.

IN ADVENTU HLOTHARII IMPERATORIS.

830—840

1. Innovatur nostra laetos terra flores proferens; ver novum⁸ praesentat aestas, dum datur te cernere. Imperator magne, vivas semper et feliciter.	3. Extet adventus beatae nunc tuae praesentiae, gaudio plenus sereno et favore simplici. Imperator etc.
2. Gaudeat totum tuorum agmen hic fidelium, omnis aetas, omnis ordo corde dicens intimo: Imperator etc.	4. Iuste, felix et benigne, mitis et piissime, pande mentis hic nitorem nostra complens gaudia. Imperator etc.

8 quaeam corr. queam C 10 gemmans corr. mas C 1 15 precioso C 1 dogmate C 1
 21 pusillus corr. pusillus C 1

[LXIII] S p. 127—129, sine titulo C f. 22

1) *Met.* V, 655 Dona fero Cereris. 2) *Ib.* IX, 515 Cogit amor. 3) *Fast.* V, 210 fonte rigatur aquae. 4) *Witgarium, episcopum Augustanum, dicere via potest, cum hic non ante annum 860 electus esse videatur, cf. Dümmler Gesch. des Ostfränk. Reiches I, 873.* 5) *Ex Ponto I, 7, 64* Ut des . . plura. 6) *Cf. supra p. 358 IX, 1, 2.* 7) *Ov. Ep. I, 106* regna tenere potest. 8) *Ecl. X, 74* vere novo.

- 830—840
5. Quod minus digne valemus servitute debita, hoc tui donet favoris laeta nobis gratia. Imperator 6. Sancta, Lothari, Maria virgo te cum fratribus et simul cum patre magno servet, armet, protegat. Imperator 7. Et Valens iunctus beatis hoc praecetur omnibus¹, vestra pax ut pace cunctos firmet apta subditos. Imperator	8. Intus, extra, longe, iuxta fulgeat concordia; Britto cedat atque Bulgar², omnis ardor hostium. Imperator 9. Vita, virtus et potestas, robur et victoria, fama felix te sequatur atque vitae praemia. Imperator 10. Summa summae trinitati sit per aevum gloria, quae gubernet et coronet te per omne saeculum. amen. Imperator.

LXIV.

IN ADVENTU CAROLI FILII AUGUSTORUM.

1. Ecce votis apta vestris venit hora, psallite, gaudium cordis patescat claritate carminum: Salve regum sancta proles, care Christo Carole³. 2. Nullus ordo, nulla rerum nunc silēscat vastitas, mens et lingua, cor, voluntas laudem dando personet: Salve etc. 3. Credimus superna votis angelorum milia nostris congaudere digne, ut dicamus cernui: Salve etc. 4. Anna vatem, Sarra risum non fudit libentius, quam te toto nunc tenellum corde mulcet Augia. Salve etc. 5. In te terra nostra patrem suscipit cum fratribus, cum quibus tibi decora pars honoris permanet. Salve	6. Ferte nabla tibusque, organum cum cymbalis, flatu quicquid, ore, pulsu arte constat musica. Salve 7. Dicat omne plebis agmen, clerus ipse primitus, dives, pauper, sospes, aeger consonent in laudibus. Salve 8. Te Maria sancta virgo cum subiectis omnibus in salutem christianam protegat feliciter. Salve 9. Turba quod simul piorum, qui deo sunt proximi, actitet penes supernam poseimus clementiam. Salve 10. Gloriam dignam triformi pangimus potentiae, quae te sanum vexit istuc Francorum per regmina. Salve etc.

7,3 cuntos *S* 10,4 finit *add. S*[LXIV] *C f.* 28°, *Karoli S p.* 127 6,2 cimbali *S* 9,3 accitet *C*

1) *Ann. Augiens.* (*Jaffé Mon. Mogunt.* 703) 830 Pretiosa corpora sancti Valentini et sancti Senesii in Augiam insulam venerunt V. Idus Aprilis; *Ann. Alamann. contin. Augiens.* 830, *Herimanni Aug. Chronic.* 830 (*SS. I.* 49, *V.* 103), *Mirac. S. Marci c.* 4—6 (*Mone Quellensammlung I.* 63). 2) *Cf. supra p.* 378 *v.* 253—254. 3) *Carolo filio tunc sexenni Hludowicus Pius a.* 829 Augusto mense Alamanniam cum Alsatia, Ractiae et Burgundiae parte tradidit (*Simson Ludwig der Fr. I.* 327).

LXV.

1.

Presbiter ista tuo, Dionisi, Otfridus honori
 Optulit ex voto munera¹, sanete pater.
 Namque palatina dudum famulatus in aula.
 Hiltwini patris² deditus obsequio.
 5 Fraudibus occultis quodam rapiente volumen.
 Quod Comitibus fertur nomine³, perdiderat.
 Mentis inops⁴ partes dum se versaret in omnes⁵,
 Clementis domini rite petebat opem⁶,
 Cum subito illius mestos pro tempore sensus
 10 Nescio quae docuit vis, ubi furta forent,
 Quodque domus medio, quae cappae ex nomine dicta est⁷.
 Pertenui codex esset opertus humo.
 Dum facti auctorem vigili perquireret astu.
 Fur specie orantis depositum rapuit.
 15 Ille metu et dubio confusus corda pudore
 Personam erubuit damnaque perdoluit⁸.
 Tandem animo talis trepido sententia sedit⁹.
 Secreto ut furem criminis argueret.
 Solus et ipsius penetralia nota revisens
 20 Accessit, namque clericus ille fuit.
 Conscia corda mali blando sermone revolvens
 Ex vano rabidas audiit ore notas.
 Nam facie exsanguis pallens¹⁰ se morte minatur
 Ulturum in pacti criminis esse scelus.
 25 Quid multa, abscedit secum conquestus iniqui
 Eventus causas insidiasque mali¹¹,
 Rursus et in solo noctis secreta cubili
 Cum lacrimis pernox transigit et precibus.
 Nunc domini implorans contrito pectore numen.
 30 Nunc tibi vota, pater, quae dedit ecce iterans:
 Scilicet ut similem proprio conamine librum,
 Hoc prius invento, redderet ipse tibi.
 Nec mora¹², mox sonitum super ardua tecta¹³ cadentis
 Audiit et plausum codicis exhibiti.
 35 Et propece ogressus, sub divo, ubi plurimus imber¹⁴
 Defluit e tectis, munera sicca legit.

[LXV] ex C f. 25'

1) *Amor. III*, 7, 46 Muneris oblatis. 2) *abbatis Sancti Dionysii, cf. p. 376.* 3) *i. e. lectionarius*
 4) *Met. II*, 200, *VI*, 37 Mentis inops. 5) *Aen. IV*, 286, *VIII*, 21 in partesque rapit varias perque
 omnia versat. 6) *Rem. 436* turba petetis opem. 7) *Cf. Walahfrid. de exord. et increm. rerum*
ecclesiast. (Bibl. patr. Lugdun. XV, 198) c. 31 Dicti sunt autem primitus capellani a cappa b. Martini,
 quam reges Francorum ob adiutorium victoriae in praeliis solebant habere secum, quam ferentes et
 custodientes cum caeteris reliquiis clerici capellani coeperunt vocari; *Met. XIII*, 648 dicta suo de
 nomine tellus. 8) *Trist. IV*, 3, 35 damna dolo. 9) *Aen. XI*, 551 sententia sedit. 10) *Trist. III*, 1, 55
 exanguis . . . pallere colore. 11) *Aen. VI*, 93 Causa mali tanti. 12) *Aen. XII*, 553 Nec mora.
 13) *Aen. VII*, 512 Ardua tecta. 14) *Ecl. VII*, 60 plurimus imber.

Sanctorum meritis nova per miracula nullis
 Inlitis est maculis in medio imbre liber,
 Quamvis ingenti descenderet impetu apertus:
 40 Nam cunctas raptor abstulit inde seras.
 Horum, sancte, memor votum exhibet, auxiliator,
 Pro facto grates, munera seque vovens.
 Hunc apud altithronum precibus meritisque iuvato,
 Ut compos voti fiat¹ ubique boni.

II.

Hanc seriem divinorum summamque librorum
 Otfridus summi scripsit amore dei,
 Sancte, tua fultus, Dionisi, pace patrisque
 Hiltwini et domini dulcia iussa sequens².
 5 Illi, Christe, tuae praesta mercedis honorem,
 Post mundana metat dona perenne bonum.

III.

Hac zona cinctum³ fac, Christe, pio ordine dignum,
 Sit memor Otfredi quisque hoc decus induat exin.

LXVI.

I. ANTE ECCLESIAM SANCTAE MARIAE IN INSULA.

Qui sacra templa petis, votis accitus honestis,
 Si tibi pro foribus magni residere sacelli
 Contingat, mentem studiis incende beatis.
 Frivola vanarum linquens molimina rerum,
 5 Iussa dei legesque simul meditare paternas.
 Hic venerans matrem domini Paulumque Petrumque
 Cum reliquis sanctis subies templi bene pyrgos.

II. IN INTERIORI VESTIBULO ANTE PORTAM.

Limina magnifici properas qui scandere templi⁴,
 Iram, odium, invidiamque tuo de corde revelle,
 Frange supercilium⁵ nigraeque libidinis aestum.
 Fer pacem sanctumque in corde benignus amorem,
 5 Et quicquid vitii est, lacrimarum flumine⁶ purga:
 Sic tibi perpetuae reseratur ianua⁷ lucis.

III. ANTE INGRESSUM MAIORIS ECCLESIAE.

Christus, ut intremus, foris est perpressus, in aulam:
 Qui te noris ibi, huc devotus adito, redemptum.
 Pacifici Salomonis opus veneranter adisti,

[LXVI] *ess C f. 27* [n] 2 *reuellem corr. reuelle C*

1) *Art. Am. I*, 486 voti postmodo compos eris. 2) *Aen. IV*, 538 iussa sequar. 3) *Ov. Ep. II*, 116 zona recincta. 4) *Fast. VI*, 481 a limine templi. 5) *Sedul. Prol.* 3 Pone supercilium. 6) *Venanti C. VI*, 5, 123, *VIII*, 3, 255, *Aldhelm. de laud. virg.* 865 lacrimarum flumina. 7) *Fast. II*, 455 reserata . . | . . ianua laxa; *Ep. IV*, 141 reseranda mariti | ianua.

- Exhilara mentem, Christo simul hospite gaude.
 5 Cernuus hoc solum cordis pietate preceris.
 Quod tibi perpetuam noris conferre salutem¹.
 Non gazas luxumque petas, neque mortem inimici,
 Prospera non mundi, sed quod iubet ipse, rogato,
 Sicque habiturus eris verae pia munera² vitae.
 10 Sanctorum precibus dominum visurus in aevum.

LXVII.

IN FENESTRA SUPER LECTUM.

Percepi numquam quod cunctis sumo diebus:
 Est absens, cernis quem recubare hominem.
 Qui dormire nequit, summus per saecula rector,
 Me vigilare deo donet ubique meo.

SUPER LECTUM IPSIUS STRABI.

- Pervigil aeterna mundum pietate gubernans³,
 Trine deus, serva hic qui recubat hominem.
 Astet et angelicae custodia sancta phalangis,
 Ne sit demoniceis huc via aperta choris.
 5 Sancta dei genetrix, martyr, confessor et omnis,
 Virgoque apud dominum me, oro, iuвет precibus.

LXVIII.

IN ECCLESIA SANCTI MARTIANI CHRISTI.

- Martianus praesul Terdona primus in urbe
 Moribus et meritis inclitus emicuit.
 Dogmate praeclarus, sancto sermone suavis
 Et custos domini legis ubique fuit.
 5 Ignaros studuit populos errore reciso
 Factoris gregibus adsociare sui.
 Sed Satanas non tanta ferens sibi damna parari,
 Invidiae facibus concitus arma levat.
 Caesaris Adriani late dum iura virerent,
 10 Sapricium ultorem misit ab urbe suum:
 Qui massis ferri praecordia sancta perurens
 Corporis e solio fecit abire animam.
 Huius in obsequium sancti comes infimus Alperger⁴
 Hanc aedem extruxi auxiliante deo,
 15 Laudibus ut domini societur palma patroni,
 Illius ut meritis dona superna metam⁵.

[LXVII] *ex C f. 27'* || [LXVIII] *martiani xp . . . Cf. 27'*

1) *Sedul. C. P. II*, 231 *celerem . . conferre salutem.* 2) *Iuveni H. e. III*, 611 *pia munera.*
 3) *Aldhelm. laud. virg.* 1 *mundum ditione gubernans.* 4) *Hlotharius imperator a. 842* *fideli cuidam*
Alpearo mansos nonnullos in pago Mostinse sitos donavit (Beyer Mittelrhein. Urkundenb. I, 76) cf.
Ann. Einhardi 817. 5) *Cf. p. 408 II, 6.*

LXIX.
IN ECCLESIA.

Condidit Eribaldi abbatis sub tempore¹ templum
Hoc Einmuot vilis presbiter et monachus²,
Paupertas dum magna foret, dum tempus egenum,
Dumque fames illinc, morbus et hinc premeret.
3 Hunc quicumque pio perpendat corde laborem,
Propitium Einmuato flagitet esse deum.

LXX.

EPITAFION WOLFHARTI ABBATIS DE OFLITA³.

Hic, lector, subsiste parum⁴, lege verba sepulti,
Ut tua praecautus fata videre queas⁵.
Es quod eram; quod sum liquido es, mihi crede, futurus⁶;
Ast parte ex animae cognitor est dominus.
3 Abbas ipse fui, Wolfhart cognomine dictus⁷,
Pro quo funde preces tu, precor, ad dominum⁸.

LXXI.

AD HLUDOWICUM REGEM⁹ IN PERSONA CUIUSDAM PRESBITERI.

Rex pie, rex clemens, almae virtutis amator¹⁰,
Suscipe quae prono vobis fert pectore¹¹ Paldman¹².
Grates pro vestra summas pietate rependam¹³
Aeterno patri, qui vos regnare potenter
5 Et mores sanctos servare salubriter egit,
Prospera multigenis concedens cuncta triumphis.
Et vos ergo, pater, curam, sanctissime, sanctam
Sumite, reddentes domini pro munere grates
Multiplici, quo vos istam servavit in horam
10 Atque dedit semper felici pace potiri¹⁴.

[LXIX] *ex C f. 28'*

[LXX] 2 quaeas *corr.* queas *C f. 40*

[LXXI] *S p. 126, hludouuicum C f. 40'*

1) a. 822—838. 2) *Augiensis. Inter monachos sub Erlebaldo abbate militantes reperitur Einmuat presbyter; Necrol. Aug. XVII Kal. Iun. Einmuot presbiter.* 3) *Hunc abbatem frustra quaesivi.* 4) *Cf. Alcuini epitaph. 1 (I, 350) Hic, rogo, pauxillum veniens subsiste, viator.* 5) *Ib. 3 Ut tua deque meis agnoscas fata figuris.* 6) *Ib. 5 Quod nunc es, fueram . . 6 Et quod nunc ego sum tuque futurus eris.* 7) *Aen. III, 702 fluvii cognomine dicta.* 8) *Alc. epit. 24 Pro quo funde preces mente legens titulum.* 9) *Franciae orientalis, Hludowici Pii filium.* 10) *Sedul. C. Pasch. II, 283 virtutis amator.* 11) *Met. IX, 44 pectore pronus.* 12) *Paldman presbiter exstat in necrologio Augiensi VIII Kal. Sept. (Gerbert. Monum. veteris liturgiae p. 489) et VII Id. Octobris (Mittheil. der Züricher antiq. Gesellsch. VI, 64). Cf. etiam Catalogum librorum sub Erlebaldo abbate scriptorum (Neugart Episcopat. Constantiens. I, 545): Boldman presbiter attulit librum quaestionum sancti Augustini veteris ac novi testamenti.* 13) *Iuvenii H. cuang. I, 96 gratesque rependit.* 14) *Aldhelm. de princ. vit. 228 secunda pace potitur.*

Non vos ex vobis disponere tanta potestis,
 Sed summi est per sacella dei mirabile donum¹.
 Si placitum hoc fuerit, faciam tibi multa per illum²
 Carmina conscribi supplex, qui scripserat ista.
 15 Vos pater atque vos, sanctus quoque spiritus omni
 Tempore concedat domino praestante valere.

LXXII.

YMNUS DE SANCTO GALLO CONFESSORE CHRISTI.

1. Vita sanctorum, via, spes, salusque,
 Christe largitor probitatis atque
 conditor pacis, tibi voce, sensu
 pangimus ymnum.
2. Cuius est virtus manifesta, totum
 quod pii possunt, quod habent, quod ore,
 corde vel factis cupiunt, amoris
 igne flagrant³.
3. Qui tua sanctum pietate Gallum
 indicem lucis superae dedisti,
 eius ut docti monitis tenebras
 mente fugemus⁴.
4. Hic ad exemplum volueris canorae⁵
 actibus sese prius excitavit,
 ut quod ingressit vigor instrumentis
 vita probaret.
5. Qui potens verbo, venerandus actu,
 semper aeternis inhians lucellis
 multa virtutis meruit supernae
 dona patienter.
6. Quaesumus, mundi sator et redemptor⁶,
 ut sacris eius precibus tueri
 hanc velis plebem, tribuens quod optat
 corde benigno.
7. Temporum pacem, fidei tenorem
 languidis curam veniamque lapsis,
 omnibus praestans pariter beatae
 praemia⁷ vitae.
8. Ne quibus tanti dederas patroni
 prima provisor documenta⁸ clemens,
 illius sacram patiaris umquam
 defore curam.
9. Cuius obtentu liquet actitari,
 iste ne laudem tibi, summe rerum
 rector, acceptam locus expedire
 cesset in aevum.
10. Hoc patris proles, pater hoc benigne,
 spiritus praesens hoc utrique compar,
 nunc et aeterno facias perennis
 tempore saeculi. amen.

LXXIII.

Munus in officii sacris altaribus apti⁹
 Hoc insigne genus sacro sub nomine vestis
 Instituit patrum sollertia sancta priorum.
 Cingitur hoc collum¹⁰, quo vox procedit, ut omne
 5 Quod bona vox monstrat, servet constantior actus;
 Nam docuisse bene miserum est et vivere prave.

12 sumadest S 15 atque nos S

[LXXII] Ymnus—gallo C f. 41, confessore *add. Par.*, Item Ymnus Walahfridi (Waltfridi *Ga*) de sancto gallo confessore christi *Ga Lo* 5,3 superinae C 5,4 signa *Pa Ga Lo ed. Metzleri* patrare *Metzler* 7,3 praesta *Pa Ga Lo Metzler* 8 et 9 *om. Daniel* 9,1 Huius *Ga Me* optentu *Lo* 9,3—4 rector—cesset *om. Pa* 10,2 uterque *Metzler* 10,3 perennis s *eraso Lo*, perenni *Pa Me*

[LXXIII] *ex C f. 41'*

1) *Aen. I, 652* Ladae mirabile donum. 2) *Walahfridum*. 3) *Fast. VI, 439* Flagrabant ignibus . . . ignes. 4) *Met. II, 144* tenebris . . . fugatis. 5) *Fast. III, 17* volucresque canorae. 6) *Cf. supra p. 365 XX, 1.* 7) *Met. VIII, 105* Nec praestare . . . sibi praemia vidit. 8) *Ib. III, 579* documenta datore. 9) *Arator Act. Ap. I, 552* sacris altaribus apti. 10) *Art. Am. II, 457* cingantur colla.

LXXIV.

METRUM ANACREONTIUM.

Properate, quaeso, cari Socii, probate carmen: Cano bella¹ fortis astu Cito sillabae peracta. 5 Tribus ergo fulta membris Digitisque firma septem Tenebris adivit atris Aditu domum ferino. Ibi cernit ecce duro 10 Sale caseum peresum. Valido seecat foratu Peragens opus hoc ingens².	15 Gladio peremit haud hunc, Sed enim silens acuto Mage dente vulneravit, Nece facta tale victrix. Posui meam fabellam: Aliquis, precor, solutam Mihî reddat hanc et illis, 20 Quibus est amor sciendi. Tria verba proferantur³, Apices require docte Ita sillabae ter unum: Refer haec et invenitur.

LXXV.

METRUM SAPHICUM.

1. Musa, nostrum, plange, soror, dolorem, pande de nostro miserum recessum⁴ heu solo, quem continuo pudenda pressit egestas. 2. Nam miser pectus sapiens habere quaero; quam ob causam patriam relinquo⁵, et malis tactus variis, perosus plango colonus. 3. Nulla solatur pietas docentum, nec bonus quisquam refovet magister: sola sustentant alimenta corpus vile ciborum⁶. 4. Frigus invadit grave nuditatem, non calent palmae, pedibus retracta stat cutis, vultus hic mem pavescit valde severam. 5. In domo frigus patior⁷ nivale, non iuvat cerni gelidum cubile, nec foris lectove calens repertam prendo quietem.	6. Si tamen nostram veneranda mentem possidens prudentia contineret parte vel parva: ingenii calore tutior essem. 7. Heu pater⁸, si solus adesse posses, quem sequens terrae petii remota⁹, credo nil laesisse tui misellum pectus alumni. 8. Ecce prorumpunt lacrimae, recorder, quam bona dudum fruerer quiete, cum daret felix mihimet pusillum Augia tectum¹⁰. 9. Sancta sis semper nimiumque cara mater, ex sanctis cuneis dicata, laude, profectu, meritis, honore, insula felix. 10. Nunc item sanctam liceat vocare, qua dei matris colitur patenter cultus, ut lacti merito sonemus: insula felix.

[LXXIV] ex C f. 42 22 doctę C

[LXXV] ex C f. 42' 8,3 pussillum corr. pusillum C 10,1 Nunc te conî. Ebert

1) *Met. V*, 319 Bella canit; *Trist. II*, 360 fera bella canunt. 2) *Amor. I*, 4, 48, *Art. Am. II*, 480 dulce peregit opus. 3) *Fast. I*, 47 tria verba silentur. 4) *Ebert (Berichte der Sächs. Gesellschaft a. 1878 p. 109) Walahfridum in cella monasterii Fuldensis inter montes sila versantem hoc carmen composuisse probabiliter opinatus est.* 5) *Op. Ep. VII*, 115 patriamque relinquo. 6) *Iuveni H. cuang. III*, 207 alimenta ciborum. 7) *Amor. II*, 19, 22 frigori nocte pati. 8) *Hrabanum abbatem Fuldensem alloquitur, cf. supra p. 358.* 9) *Trist. I*, 1, 128 terra remota. 10) *Art. Am. II*, 622 tecta . . . dabat.

11. Tu licet cingaris aquis profundis,
es tamen firmissima caritate,
quae sacra in cunctos documenta spargis,
insula felix.
12. Te quidem semper cupiens videre,
per dies noctesque tui recordor,
cuncta quae nobis bona ferre gestis,
insula felix.
13. Nunc valens crescas, valeas vigendo.
ut voluntatem domini sequendo
cum tuis natis pariter voceris
Augia felix¹.
14. Donet hoc Christi pietas tonantis.
ut locis gaudere tuis reductus
ordiar, dicens: vale, gloriosa
mater, in aevum.
15. Christe, rex regum, dominus potentum.
qui patris prudentia nominaris.
nostra digneris refovere corda
dogmate vitae.
16. Da, precor, vitae spatium, redemptor.
donec optatos patriae regressus
in sinus, Christi celebrare laudis
munera possim.
17. Gratias summo canimus parenti,
prole coniuncta patulo favore,
spiritu virtute pari regente
tempora saeculi. amen.

LXXVI.

[AD HLOTHARIUM IMPERATOREM.]

841

Otia longa² tuis cupiens dissolvere tandem
Laudibus, o Caesar³, cunctis, auguste, diebus.
Et linguam veteri pressam rubigine⁴ vestris
Post hiemes iam saepe graves nitidare triumphis,
5 Semina pestis adhuc patior contraria priscae
Et tristes nebulas et amica silentia maestis⁵.
Sed non tanta meos conturbant tristia sensus,
Exhilarant⁶ me quanta tuis de laudibus⁷: hoc est
Quod ferit adversos, quod amicis gaudia confert.
10 Quod magni sub amore dei simul atque timore
Omnia constituis, cuius patientia mentem
Perdoecuit tolerando magis superare superbos
Fastibus et tumidos humilem transcendere vanis.
Hic tibi mos proprius, hoc est insigne paternum⁸.
15 Spes in te patriae⁹, spes in te maxima regni¹⁰.
Spe sequimur, fortuna vetat¹¹, ne desine coeptis
Insudare piis: pugnabunt omnia pro te,
Quem dedit omnipotens cunctis augescere gratum.
Quis poterit vacuare tuas quas consona regni
20 Gloria concordis primo dedit ordine laudes?

17,2 pictulo C, patulo corr. Ebert

[LXXVI] sine titulo C f. 44¹ 7 tatura corr. tanta C

1) Cf. supra p. 296 v. 60 Augia . . felix. 2) Cf. supra p. 278 v. 18. 3) Hlotharium alloquitur.
4) Cf. Trist. V, 12, 21 ingenium longa rubigine laesum. 5) Boetii Phil. consol. I c. 3 tristitia nebulis;
Aen. II, 255 per amica silentia lunae. 6) Riese Anthol. 683, 14 Exhilarans variis tristia corda modis.
7) Cf. supra p. 387 v. 5—6. 8) Aen. VII, 657 insigne paternum. 9) Cf. supra p. 297 v. 22 10) Cf.
supra p. 375 v. 158; Sedul. C. P. II, 97 spes maxima vitae est. 11) Or. Ep. XVI, 140 Spemque sequi:
Past. VI, 617 vetat . . Fortuna.

841

Tantum vota tuo placeant tua cunctipotenti,
 Nec te firma fides, nec te dilectio linquat,
 Quodque decet regem, verus tibi sermo perennet.
 Fallere nam levium est, verum retinere bonorum.
 25 Excessisse modum¹ videor, sed corde fideli
 Eligo culpari nimii pro caumate zeli,
 Pectore quam duplici crimen subiisse tacentis.
 Hinc repetam cognata meis discrimina² fatis;
 Quae licet emerui genuini sorde veteri³,
 30 Non tamen ante tuli, patris quam munero vestri
 Paupere de fovea protractus⁴, ad impia veni
 Iurgia turbati vario certamine mundi⁵.
 In quo multa quidem perpessus inepta sub uno⁶
 Fasce rui, cum saneta tui decessio patris⁷
 35 Linqueret orbati nutantia pondera⁸ regni.
 O mors illa gravis⁹, mors o lugenda! Quid ista
 Morte supervixi, quae quamvis tempore venit
 Immatura¹⁰ tuis, venit tamen atque tuorum
 Auspiciis medioque viae nos tramite liquit.
 40 Experti iam quippé sumus, qua sorte parentum
 Funera plangamus¹¹, domini quam clade beati
 Affeiar vel paene eadam, mihi temporis huius
 Fert aerumna fidem¹², propriis quia finibus exul¹³
 Ut vagus atque fugax aliorum tecta peragro¹⁴;
 45 Importuna mei quibus atque molesta laboris
 Iam tolerata diu nonnumquam sordet egestas.
 Spira, mihi ante alias quondam dispectior urbes,
 Et quam nolucrim civili nomine pridem
 Compellare, meis nunc fessis unica rebus
 50 Adiutrix, gremio profugum collegit aperto.
 Spira, mihi ante alias praedulces dulcior urbes,
 Romuleae dicenda meo iam carmine¹⁵ sedi
 Aequalis, non iure loci, sed amore iuvandi.
 Nunc oblita mihi iam sunt Alamannica rura¹⁶,
 55 Eligo planiciem Francorum, desero terras¹⁷
 Hostibus obsessas, video quas fraude diremptas
 Partibus imperii. Quarum moderamina rursus

1) *Luc. Phars. II*, 142 Excessit medicina modum. 2) *Trist. I*, 1, 23 repetet mea crimina.
 3) *Prudent. Cath. XI*, 63 sordidum | . . . veternum. 4) *Cf. supra p. 383 v. 8* pauper honore fruor.
 5) *Aen. III*, 128, *Ov. Ep. XV*, 359 vario certamine vici. 6) *Met. VII*, 5 Multaque perpessi claro sub
 Iasone. 7) *Hludowici Pii XII Kal. Jul. a. 840*. 8) *Art. Am. II*, 263 pondere nutant. 9) *Amor.*
III, 9, 38 Mors gravis. 10) *Aen. XI*, 166 immatura manebat | Mors. 11) *Stati Theb. XII*, 383 mea
 funera plangis. 12) *Ov. Ep. VII*, 8 fidemque ferent. 13) *Ecl. I*, 62 finibus exsul; *Stati Theb. XII*, 394
 vagus exul. 14) *Cf. Aen. I*, 384 Ipse ignotus, egens, Libyae deserta peragro. 15) *Georg. II*, 95
 carmine dicam. 16) *hieme anno 840 a Hludowico, rege Baioariae, invasa, cf. Ratperti casus S.*
Galli c. 18 Nec minus interea Hludowicus Alamanniam penetrans singula loca suae suorumque ditioni
 subiecit; indeque abbatem in nostro monasterio constituit Engilbertum monachum nostrum. Qua re
 contigit, ut sicut regna, ita et monasteria diversis erroribus atque laboribus quaterentur. 17) *Ex*
Ponto IV, 6, 16 terras deseruitque.

Ni redeant servanda manu, mihi crede¹, sub una. 841
 Corporis interitum membrorum demptio gignet.
 60 Est veluti proprium et cunctis civile poetis,
 Extera regna pati², tormentaue mentis amarae
 Carmine solari vario. Sub frigore Naso
 Congemuit Scythiae³, Musarum ubi munere tantum
 Excoluit, quantum Romanae moenibus urbis⁴
 65 Non faceret patriae praedulei nomine captus⁵.
 Quid memorem⁶ magnum pro parvo rure Maronem
 Perplexo dulci longo torrente profundo
 Ac velut in tabula pinxisse⁷ poemate mundi
 Totius effigiem, Neptuni et regmina Ditis.
 70 Porphyrius propriis longe est depulsus ab oris⁸,
 Fugit Anaxagoras, Socratem stravere venena⁹.
 Quid mihi paganos templis inducere sacris?
 Ipse pius salvator ait¹⁰, non esse prophetam
 Indecorem¹¹, nisi gente sua patriaque domoque¹².
 75 Porrige, sancte, manum, Caesar, tua iura¹³ secutis,
 Qui sua spreverunt pro te, tua munera tantis
 Experiantur, uti sibi nil periisse querantur.
 Paupertas, maeror, luctus, angustia, terror,
 Me fecere gravem versu depromere Musam.
 80 Si laeto fortuna mihi subriserit ore¹⁴,
 Tristia deponam dulcesque ciebo Camenas,
 Laudibus atque tuis longas impertiar horas.
 Tot versus tibi, magne, dedi, devota quot annos
 Cultibus explevit venerabilis Anna sacratis¹⁵.

LXXVII.

[DE SANCTO IANUARIO MARTYRE.]

1. Festa, quae magno colimus ¹⁶ novoque gaudio, martyr Ianuarius ¹⁷ mox fautor invisit dominoque laudum munera perfert.	2. Additur tanto penitus favori Caesar inlustris, cumulatque vota nomini trino tua pacis auctrix pompa, Lothari.

60 poetis C 67 an Perplexum? Watt. 69 neptunisque quo deleta C 77 quaerantura deleta C
 [LXXVII] sine titulo C f. 46 1,2 ianurius C 2,2 uot . . C

1) *Am. II*, 2, 9 mihi crede. 2) *Aen. IV*, 350 extera quaerere regna. 3) *Ex Ponto I*, 3, 37 Scythico quid frigore peius? 4) *Georg. IV*, 193, *Aen. XII*, 116 sub moenibus urbis; *Met. XIV*, 849, *Fast. III*, 24 Romanae conditor urbis. 5) *Ex Ponto II*, 8, 27 Per patriae nomen; *III*, 2, 81 patriae . . nomine. 6) *Aen. VI*, 123, 601 Quid memorem. 7) *Met. X*, 516 tabula pinguntur. 8) *Publius Optatianus Porphyrius a Constantino M. imperatore in exilium actus*; *Fast. I*, 489 Tyriis qui quondam pulsus ab oris. 9) *Boetii Philos. consol. I c. 3* nec Anaxagorae fugam nec Socratis venenum . . , quoniam sunt peregrina, novisti; *Luc. Phars. IV*, 320 stravit . . veneno. 10) *Matth.* 13, 57 Non est propheta sine honore nisi in patria sua et in domo sua. 11) *Aen. VII*, 231 Non erimus regno indecores. 12) *Oe. Ep. V*, 117, *XII*, 161 regno patriaque domoque. 13) *Amor. I*, 2, 20 Porrigimus victas ad tua iura manus. 14) *Mct. IX*, 242 laeto Saturnius ore. 15) *Luc. 2*, 37 Et haec vidua usque ad annos octoginta quatuor. 16) *Fast. III*, 170, *VI*, 179 festa colebant. 17) *Ianuarium anno demum 871 ex Campania a*

3. Gratias summo ferimus parenti.
qui diem tanti voluit tropei
regis in nostri redimire magno
lumine votum.
4. Concrepat tellus Latium per omne¹:
tota miratur via Transpadani
limitis, quidnam nova gaudiorum
nuntia signent.
5. Alta Penninus iuga flectit² horror,
solvit et cautes, retrahit fluenta,
murmurant silvae, silices feraeque,
terra stupescit.
6. Inde Ticini superator amnis
misticis gaudens pariter camenis,
vora respondet stupidasque mentes
origit orsis.
7. Urbe de magna³ numeri perennis
unus advenit, iuvet ut beatum
Caesaris nostri populique proni
semper honorem.
8. Hinc viri, matres, iuvenes, senesque⁴,
divites, sani, tenues et aegri,
quique quod possunt genus amministrant
laudis honestae.
9. Ipse pugnaces docet et phalanges
instar agnorum reboare laudes
pacis, oblitae odii nocentis,
induperator.
10. Purpuram, sceptrum, diadema, fascies,
militum turmas, decus et paternum
tenuit, ut Christi melius honorem
comprobet in se.
11. Nam pedes multis medius catervis⁵
vadit, et sacro scapulas feretro
ossa gesturus preciosa subdit
martyris almi.
12. Clerus orditur sequiturque clerus
gesta mirandae sacra passionis,
militis Christi referens triumphum
vocibus istis:
13. 'Floridam mundi speciem, beate
martyr, ut luti maculas putasti,
respiciens omnes vitiantis aevi
pectore noxas.
14. Omne tormentum gladiosque saevos
corde risisti solido, supernam
intuens palmam, genus omne leti⁶
lene putando.
15. Tu pios inter speciale fratres⁷
munus invictae fidei secutus
spiritus inter superos mereris
esse cohaeres.
16. Te sacerdotum veneratur ordo⁸,
hostiam temet quia victimamque
vividam Christo sacra proferendo
dona litasti.
17. Tota te plebis populique passim
turba⁹ conlaudat dominumque pro te,
quos tui saevam faciunt agones
tempnere mortem¹⁰.
18. Ergo gratanter capito pieque
dona, quae magnus parat¹¹ imperator,
iam subi sedes tibi praeparatas
munere largo.
19. Illius regnum spatiumque vitae,
coniugem¹², prolem, populum fidelem
semper oratu meritisque, martyr
alme, iuvato³.

9,1 *ad marg. sup. anime C* 10,2 *patenum C* 17,4 *morter C* 19,1 *uite C*

militē quodam Alamannico Augiam translatum esse posteri falso tradiderunt (cf. Mone Quellensammlung zur Bad. Landesgesch. I, 232).

- 1) *Aen. VIII, 4 omne . . . Latium.* 2) *Ib. VI, 805 iuga flectit (cf. Luc. Phars. I, 304).*
3) *Trist. I, 1, 59 magnam . . . in urbem.* 4) *Met. VIII, 525 iuvenesque senesque | Vulgusque proceresque.*
5) *Sedul. C. P. III, 121 mediis . . . catervis.* 6) *Met. III, 350 letique genus.* 7) *Trist. IV, 5, 30 pius . . . frater.* 8) *Cf. supra p. 314 v. 320.* 9) *Met. XV, 729 Huc omnes populi passim . . . | Obvia turba ruit.*
10) *Trist. I, 4, 27 saevae . . . morti.* 11) *Ecl. VI, 79 quae dona pararit.* 12) *Irmingardam, quae a. 821 Octobri mense Hlothario nupsit.*

LXXVIII.

O pater, o patris proles¹, o spiritus alme²,
 Une et trine deus nos miserate rege.
 Me tua iussa ligant, tua me promissa gubernent.
 Luceat in dictis lux tua, quaeso, meis.
 5 In te, Galle, deum, in domino te, Galle, fatebor,
 Tu pro me sacras funde preces domino,
 Ut veniam noxis, dictis moderamina praestet,
 Quod nocet evellat, quod iuvat amplifcet.

LXXIX.

Hoc opus exiguum³ Walafridus pauper hebesque⁴
 Collegit patrum dogmata lata sequens.
 Sed non sponte sua tam magnos venit in ausus⁵:
 Dura Reginberti⁶ iussio adegit eum.
 5 Si quid in hoc, lector, placet, assignare memento
 Id domino, quicquid displicet, hocce mihi.

LXXX.

I.

Sic homo consistit, sic corporis illius artus⁷
 Expositos Mauro Strabus monstrante tenebo.

II.

Hunc librum exposuit Hrabanus iure sophista
 Strabus et imposuit frivolus hos titulos⁸.

Accipe nunc demum scripturam, caro magister,
 Ex alio ceptam, sed de me forte peractam.
 Accipe litterulas deformi scemate factas,
 Sitque labor gratus, quem fert devota voluntas.

[LXXVIII] *ex codd. S. Galli 560 p. 19, Monac. 14720 f. 92, Bernensi 168* 3 *an ligent?*
 6 *preces G* 8 *uallat B*

[LXXIX] *ex cod. S. Galli 446 p. 213, exstat etiam in cod. Vindobon. 914 f. 36*

[LXXX. I] *ex cod. Monac. 14754 f. 80* 1 *artes corr. artus Mon.* 2 *post hunc versum sequitur*
 Homo ab humo dictus est *etc.*, *cf. Goldast Alamannicar. rer. SS. II, 66* || [II] *ex cod. S. Galli 283*
p. 289, 684 ed. Hattemer Denkmale I p. 315, cf. p. 449, ubi haec leguntur Sequentis libri id est leuitici
 breuissimam adnotationem ego Strabus tradente domno Hrabano abbate, uiro in multis scientiae diuinae
 eloquiis spectabiliter adornato, quantum tenuitas ingenioli mei permittebat adueniire curari, ut qui memoriae
 tenacitatem in me non cognosco, saltem ad pittafia glosularum recurrentis aliquam eorum, quae mihi tradita
 sunt, partem recognoscam *etc.*, *cf. Scherrer Verzeichniss p. 107* 1 *de G*

1) *Trist. II, 574* O pater, o patriae cura. 2) *Arat. Act. Ap. I, 221* spiritus almus. 3) *Libellum de*
exortibus et incrementis quarundam in observationibus ecclesiasticis rerum; Ex Ponto III, 4, 5 Est opus
 exiguum. 4) *Cf. cap. 15 (Bibl. patr. Lugdun. XV, 188)* Nos pro modulo tarditatis et ignaviae nostrae
 commemorasse sufficit. 5) *Met. II, 328* magnis . . ausis. 6) *magistri*. 7) *Iuueni II. euang. I, 621*
 corporis artus. 8) *Cf. Aretin Beyträge zur all. Literatur VII, 519.*

LXXXI.

DE EMINENTIA UNITATIS.

Una fides, unum baptisma, unus deus omnium,
 Unus item pater est, ex quo omnia et omnia per quem¹,
 In quo cuncta manent quaecunque manere probantur.
 Non minus ecclesiam per mundum credimus unam,
 5 Una etiam cunctos iungit communio sanctos.

LXXXII.

VERSUS DE LAETITIA.

Ecce superno munere laeti ² rebus in uno stamus amicis.	15	Sic hominum nam usibus ipsa sunt elementa praestita rectis.
5 Contulit auctor sobria dona, nos ut amemus more decenti.	20	Ut tamen omne crimen in illis aedificare gens pia vitet.
Ebrietatis 10 damna vetavit Christus, ut omne cor sua norit.		Laetificare corda rogamus, munera Christo reddere laudum ³ . amen.

LXXXIII.

[HYMNUS DE SANCTO SERGIO ET BACHO.]

1. Pangite caeli, reboemus odas, alma promamus domini trophea, praecluem sanctis celebremus ymnum cordis ab imo.	3. Athletae fausti domini superni, morte devicta ⁴ superastis arma hostis antiqui trucis atque cosmi carnis agone.
2. Martyres sancti, meritis micantes, Sergius, Bachus sotii corona carnis a clauastro pariter migrando sydera supra.	4. Nunc coronati fidei favore vos decus, virtus sequiturque stema, esse caelestis meruistis agni sanguine loti.

[LXXXI] *ex S p. 57*

[LXXXII] *ex S p. 114* 9 Ebrietatis *S*

[LXXXIII] *sine titulo S p. 135* 1,3 celebremus *S* 4,3 caelestis *S*

1) *Eph.* 4,5 Unus dominus, una fides, unum baptisma. 6 Unus deus et pater omnium, qui est super omnes et per omnia et in omnibus nobis. 2) *Met.* XII, 208 Munere laetus. 3) *Cf. supra* p. 413 v. 16, 3. 4) *Iuveni H. euang.* IV, 758 devicta morte.

5. Qui pius mundi deus ac redemptor
martyr et miles radians herilis
rore robustus roseo¹ salutis
seemate servi.
6. Quem vocat votis polus², unda, tellus,
quemque collaudat chorus angelorum,
taema caelestis Solimae supernae
consona cantu.
7. Quem timens atrox Herebi vorago
daemonum princeps metuit rebellis
zabolus teter sceleris repertor,
mortis origo.
8. Inde vos saeculi precium sequentes.
quaesumus, nobis meritis favete,
nosos ut vestris nequeat nocere
civibus istis.
9. Hic topus vester vocitatur alba
civitas sacris decorata gazis,
quem sacrosancti cineres adornant.
somata sancta.
10. Sospitas aegris, iatria lassis,
vosque caelestis veniaque nostris
fertur omissis, timor atque meror
tollitur omnis.
11. Ymniger psallit chorus hieque vobis
concinens nablo sonitu sonoro
cantibus sancti Trophimi videmur
pangere melos.
12. Vos crucis Christi socios rogate.
qui dei patris comitantur agnum.
intra caelorum mereamur urbis
septa subire.
13. Doxa sit patri genitoque Iesu,
pneumati sancto simul ac potestas,
sit tibi trino deitate soli
compar in aevum. amen.

LXXXIV.

Altithronus³ dominus, qui regnat in arce polorum,
Det vobis requiem vitam donetque perennem⁴,
Ac faciat magnum vos scandere limen Olimphi⁵,
Livida mortiferaque procul tunc Tartara⁶ pellat.
3 Grandis enim vobis mercesque futura manebit,
Mundanis quoniam magnam⁷ meruistis in arvis:
Semper enim rectum exercendo vocaberis insons.
Omnipotens deus indigno concedito servo
Dona mihi, quae posco quidem, qui es conditor orbis⁸.
10 Auge salutiferamque supra dicto sanitatem,
Nec illum tangat, Christo duce, morbus iniquus,
Dumque caduca manet vita⁹, dum flatus anelat.
Aeternam concede domum, qui regnas ubique.

[LXXXIV] *ex cod. S. Galli 550 p. 143 ed. Rosière Recueil p. 1062* 1 dominus *addidi* in arte R
3 Ast R 4 Livido R 6 In oleis R, Mundanis *correci* 7 exerceo R 9 quod posco R
10 Augi R 11 tangit R 12 anelet R

1) Cf. *Aen. XII*, 339 rores | Sanguineos. 2) *Hor. C. I*, 2, 25 Quem vocet divum populus.
3) *Hi versus epistolae additi sunt, quam a Walahfrido tunc monacho ad Hrabanum abbatem datam esse veri non dissimile mihi videtur.* 4) *Iuveni II. cuang. II*, 228 vitae . . perenni. 5) *Fast. III*, 415 clivosum scandit Olympum. 6) *Prudent. Ham.* 824 liventia Tartara. 7) *Amor. I. I*, 35 Magna datur merces. 8) *Prudent. Cath. XII*, 154 orbis conditor. 9) *Aen. X*, 629 vita maneret.

LXXXV.

Praemia¹ perpetui sumpturi maxima regni,
 Est qui vita suis, . . dominum colite.
 Me precor et vestris precibus mandate tonanti
 Vobiscum ut pariter regna poli capiam.

LXXXVI.

Ergo salutetur vestro Prudentius² ore
 Antistes, nostrae pars preciosa animae³.
 Felices illae, quibus est haec gratia, plebes,
 Ut tantos habeant lucis in arce duces⁴!
 5 State simul fortes, pugnate viriliter⁵, ut cum
 Regnetis semper, quos alitis, gregibus.
 Este mei memores, sum vestri; debeo vobis
 Et voveo totum quicquid amore queo.

LXXXVII.

EPITAPHIUM BERNALDI.

840

Quamvis magna piis meritorum praemia restent,
 Parva tamen functis sunt loca corporibus.
 Mole sub hac terrae Bernaldi praesulis⁶ almi
 Membra iacent tumulis⁷ insinuata suis.
 5 Saxo quidem genere⁸ et gremio nutritus in Auuae
 Aulica mutato gesta labore adiit.

[LXXXV] *ex eod. codice ed. Rozière Recueil p. 1035; 2 an hunc? 4 partem R. Indiculo ad abbatem eiusdem sylloges antecedit hoc distichon (ib. p. 1037)*

Mella geris tecum firmato glutine septa;

Dulcia⁹ quae dederis quis cupis, ast mihi non.

[LXXXVI] *ex cod. S. Galli 550 p. 139 ed. Rozière Recueil p. 1053 3 ille R 5 dum R, cum correcti 7 Esto R 8 queo supplet Man. Indiculum ad abbatem eiusdem codicis his verbis clauditur (ib. p. 1048) Hoc vulgare proverbium secundum huius rusticitatis linguam accipias et scias:*

Sit salus atque decus tecum pietate paterna,

Sit tibi pacificum tempus et omne bonum.

[LXXXVII] *ex codice Einsidlensi 326 f. 97' 4 Membris E, corr. Mommsen*

1) *Hi versus claudunt epistolam a monacho quodam ad abbatem, ut videtur Augiensem, datam.*
 2) *episcopus Treccensis cf. supra p. 403. Cf. de his versibus, qui ad formulas Murbacenses pertinent, Carolus Zeumer (Neues Archiv VIII, 480, 497); Met. VI, 508 memori rogat ore salutent.* 3) *Ex Ponto III, 4, 69 Magnaque pars animae; I, 8, 2 pars animae magna, Severe, meae; Met. VIII, 406.*
 4) *i. e. archiepiscopum, ad quem haec epistola data est, et Prudentium episcopum.* 5) *1 Cor. 16, 13 state in fide, viriliter agite.* 6) *Argentoratensis, cf. supra p. 84, Necrol. Augiense XV. Kal. Mai. Pernoltus episcopus (Boehmer Fontes IV, 140, 142); Erchenbaldi Catal. epp. Argentin. v. 29 (SS. XIII, 322) Instituit populum Bernolt bene providus istum; cf. Chroniken der Oberrhein. Städte, Strassburg p. 1053. Inter nomina fratrum defunctorum monasterii Augiensis occurrit Pernolt episcopus.* 7) *Cf. Epitaph. Geroldi v. 1 Mole sub hac . . servantur membra; Trist. IV, 3, 45 cinis in tumulo positus iacisset.*
 8) *Cf. supra p. 84 Ermoldi elegia v. 149 Saxona hic equidem veniens de gente sagaci.* 9) *Georg. IV, 101 Dulcia mella.*

Hinc honor exhibitus, hinc digna potentia crevit.

Nobileque ornavit vita modesta genus.

Plena viro fuerat geminae prudentia partis

10

LXXXVIII.

[REX VENERANDE MEOS VERSUS ADVERTE LIBENTER.]

Rex vivat, valeat iugiter per saecula noster
 Egregius forma¹, specie clarusque parente
 Xriste potens, terris caelestis perveniat pa
 Ut meritis valeat venerando crescere vultu
 5 Esse etiam possit cuncto praeclarus in orbe
 Namque fides crescat populorum crescat et agmen
 Ecclesiae, regnat quae quadro cardine terra
 Rege tuente cato. Rex, nunc mea dicta libenter
 Accipe corde pio², sic perlege mente serena
 10 Namque caducus honor volitans et inutile nomen
 Deficit et tempus rapidum dum cernimus illud
 Esse, nihil poterunt transactae gaudia vitae
 Mille modis³ fragilem vexat sors aspera mundum
 Est fumo similis florescens gloria terra
 15 Omnia depereunt, turbatus deficit ordo
 Sic luctu, senio, leto quoque volvitur aetas
 Ultima iam quoniam monstrantur tempora lapsu
 Et properat finis tandem inrevocabilis⁴ ora
 Rex pie, te cupimus meritis augescere semper
 20 Semper ut in sacro moderamine⁵ sceptrum gubernes
 Ut proceres, medios, minimos discernere sensu
 Sub pietate queas, quia regum iusta potestas
 Aeterna cum rege pio dominatur in aula
 Dogmata prudentum procerum seu tempore quaequid
 25 Venit ab antiquo claro pandente senatu
 Egregia pro lege stude iam condere corde
 Rerum sic poteris causas cognoscere⁶ rector
 Tales saepe viri sceptris domino placuerunt
 Et meritis super astra micant in culminis arcu
 30 Lactificum meruere poli stacione tribunal
 In Christo valeas, optamus, magne Lothari
 Bellipotens David, Salomon aut victor Ioha
 Et quicumque deo placuit laudatus in orbe

9 germine *E*, geminae *conl. M*

[LXXXVIII] *ex D p.* 406

5 cuncta *D*

7 regnat que *D*

19 augescere meritis *D*

24 tempora *D*

27 Re cum *D*

reator *D*

30 meruere *D*

32 ioba *B D*

1) *Met. V*, 49 egregius forma: *Aen. VI*, 862, *XII*, 275 Egregium forma iuvenem. 2) *Aen. III*, 250 Accipite ergo animis atque haec mea figite dicta. 3) *Art. Amat. I*, 756 mille modis. 4) *Venanti C. IV*, 12, 1 inreparabilis horae. 5) *Ib. IX*, 9, 7 sacro moderamine: *Atthelm. laud. virg.* 1173 sceptrum gubernat. 6) *Georg. II*, 490 rerum cognoscere causas: *Trist. V*, 4, 7 causam . . . cognoscere.

Nunc super astra¹ tuum tollat per saccula nomen
 35 Tempora sint dicione tua tranquilla, patescat
 E caelo veniens nobis pax aurea terra
 Recte regas populos² generosos atque potente

LXXXIX.

I. DE IIII DIVISIONIBUS ZODIACI VERSUS STRABI.

Bissenis, Aprilis, habes vernale Kalendis
 Par spatium noctis et pariter diei.
 Solstitium fervens duodenis aequae Kalendis
 Iulius aestivum fertque refertque³ tibi.
 5 Noveris Octimbrem ternis denisque Kalendis
 Noctis et aurorae aequa tenere loca.
 Ianus in australi dinoscitur axe quaternis
 Cursibus et denis figere solstitium.

II. ITEM DE INITIIS IIII VICISSITUDINUM VERSUS EIUSDEM.

Idibus intrat hiems septenis dura Novembris,
 Quattuor et ternas Februi ver optinet Idus,
 Quinque duasque Idus aestas capit optima Maii,
 Augustus septem autumnus dat fervidus Idus.

III. ITEM DE CIRCULO DECENNOVENNALI.

Ergo decennovennali sic ordine cyclus
 Tempora dat paribus disparibusve modis.
 Primus in his modulis gaudet communibus annus,
 Alter ab hoc aequae munere non rapitur.
 5 Sumit et augmentum diffusis tertius horis,
 Quartus item brevior dicitur in numero.
 Quintus par quarto cursu non gaudet adaucto,
 Sed sextum voluit prorsus habere moras⁴.
 Septimus ad longos sese non ducit honores,
 10 Tenditur octavus callidus inde magis.
 Nam nonum placuit brevioribus indere summis,
 Qui decimum sibimet assimilare queat.
 Undecimus potuit longis distendier horis,
 Ille duodecimus sed minuit numerum.
 15 Tertius hinc decimus non est aetate profusus,
 Sed quarto decimo longa dedit spatia.

37 Regite *D* Explicunt versus *add. D*
 [LXXXIX. i] *Do* — strabi *M*, sine titulo *G* 4 feretque *corr.* fertque *M* 7 qua terris *M*
 || [ii] Item — eiusdem sequitur in *M* tertio loco, sine tit. *G* 2 Quattuor *M* 3 mai *M* || [iii] circulo
corr. circulo *M* 1 decentenonemmalis *corr.* decemnonemmalis *M*, decem illo *G* cyclis *M* 5 tocius
superscr. r *M* 8 abere *superscr.* h *M* 16 spacio *corr.* cia *M*

1) *Aen. VII*, 98, 271 nostrum | Nomen in astra ferant; *Ecl. V*, 51 tollemus ad astra. 2) *Ib. VI*, 852
 regere imperio populos. 3) *Ib. IV*, 438, *XII*, 866 Fertque refertque. 4) *Cf. supra p.* 389 v. 51.

Inferior decimus numero stat denique quintus,
 Iam sextum decimum adsimilando sibi.
 Rursus habet decimus plura agmina septimus ille,
 20 Octavum decimum viribus exsuperans.
 Ultimus ille iacet, saltu minuatur adempto.
 Maiorum est unus, respicit atque caput.

IV. VERSUS EIUSDEM DE TERMINIS QUADRAGESIMALIBUS.

Octonas Martis coepit lex quinque librorum,
 Ast Idus Februi ternas deus unus honorat.
 Nonarum senas secum sex vasa tulerunt,
 Undenas capiunt Martis duo iussa Kalendas.
 5 Idibus in senis alacres stant quinque puellae.
 Terna Kalendarum tria munera signa reportant.
 Quattuor et denae sex exerevere diebus.
 Martius in Nonis bis bina elementa creavit.
 Sexta Kalendarum septem fert norma lucernas.
 10 Idibus in Februi sociatur trina potestas¹.
 Nonarum speciale gerit baptismum quaternas.
 Bis bina cursus capimus virtute novenos.
 Quartanas Idus septem coluere ministri.
 Sensibus ex quinque Martis scrutare Kalendas.
 15 Una fides potuit duodenas ferre Kalendas.
 Septem Idus ornant paradisi quattuor amnes.
 Testamenta duo quartas dant ire Kalendas.
 Quindenas capiunt stolidae vix quinque sorores.
 Pridie Nonarum posuit tria tempora saeculi.

APPENDIX AD WALAHFRIDI CARMINA.

I.

EPITAPHIUM WALAFREDI ABBATI.

Dum moreris, quem hic claudit humus, dilecte Walafred, 849
 Maxima lux nobis interit atque decus.
 Deseris ah rapide caros, carus super omnes,
 Moribus ac dulcis, doctus et aptus homo.
 5 Lustra tui fuerant non plus quam temporis octo,
 Quando immatura mors² animam expulerat.
 Dum Ligeris bibulas transcendis missus harenas³,
 Hic corpus linquens spiritu ad astra volas⁴.

18 assimilando *G* 20 exuberans *G* 21 salta *corr.* tu *M* adepto *M* || [iv] 6 signi rep. . . *F*
 7 Quattuor *M* 9 Sexto *F* feret *corr.* fert *M* 10 sociatur *corr.* tur *M* 11 geret *F*
 bablisme *M* 14 scruta *M* 15 putuit *M* 18 stolidae capiunt *M* 19 posui *M*
 [1] *ex cod. Bodleianae Canonici SS. eccles. 222 f. 111'*

1) *Arat. Act. Ap. I*, 205 trina potestas. 2) *Aen. XI*, 166 immatura . . . Mors. 3) *Georg. I*, 114
 bibula deducit harena: *Op. Ep. XVIII*, 201 bibulis . . . harenis. 4) *Trist. III*, 3, 61 volat altus in aera
 Spiritus.

849

Quindenis raperis Septembris, care, Kalendis,
 10 Destituens proprium, pastor, ovile tuum.
 Hue tua membra tui referunt tumuloque repostum
 Mandant hic corpus terrae¹, animam domino.
 Te nunc Auua gemit, sed iam revocare nequibit.
 Hinc restat misere fine dolere sine.

II.

ITEM ALIUD.

Huc veniens petiturus, oro, subsiste viator²,
 Pulveris exaudi verba magis quam hominis,
 Perpendens ex me tua fata: Quod es, fueram iam³,
 Et tu, quod sum nunc⁴, incipis esse cito.
 5 Serva animam⁵, moneo, rebus nec subde nocivis,
 Ut cum mors aderit, vita tibi incipiat.
 Sis memor atque mei, quem iam nunc terra resumpsit.
 Culpis de propriis dum rogaturus adis. Finit.

III.

Magno in honore dei domini genitricis et almae
 Sanctorum quoque multorum, quibus Auua fovetur,
 Condidit hoc corpus⁶ permissu adiuta priorum
 Cura Reginberti scriptoris, in usibus optans
 5 Hoc fratrum durare diu salvumque manere.
 Et ne forte labor pereat confectus ab ipso
 Adiurat cunctos domini per amabile nomen,
 Hoc ut nullus opus cuiquam concesserit extra.
 Ni prius ille fidem dederit vel denique pignus,
 10 Donec ad has aedes quae accepit salva remittat.
 Duleis amice, gravem scribendi attende laborem,
 Tolle, aperi, recita, ne laedas, claude, repone⁷.

14 dolore cod.

[II] ex cod. Bodleianae Canonici SS. eccles. 222 f. 111⁴ 7 sumpsit cod.

[III] ex Ioannis Egonis libro de viris illustribus Augiac (B. Pez Thesaur. anecdot. 1, 3, 655).

1) *Aen.* XI, 22 inhumataque corpora terrae | Mandemus. 2) *Alcuini epit.* 1 (I, 350) Hic ...
 veniens subsiste, viator. 3) *Ib.* 3 tua fata; 5 Quod nunc es fueram. 4) *Ib.* 6 Et quod nunc ego
 sum tuque. 5) *Met.* XIII, 76 Servavique animam. 6) *Ib.* VIII, 234 corpusque .. | Condidit.
 7) Cf. aliam eiusdem inscriptionem, quam Jaffé edidit (*Mon. Mogunt.* 425 n. 2) In nomine dei patris
 et filii et spiritus sancti A et O. Hunc libellum ego Reginbertus scriptor, servorum dei servus, cum
 permissu et voluntate seniorum ad servitium dei et sanctae Mariae ceterorumque sanctorum, quibus
 in Auua servitur, meo studio ac labore confeci; eumque usibus fratrum inibidem famulantium aptari
 et conservari depono; perque deum optestor, ut nulli a quoquam extra monasterium donetur aut
 prestetur, nisi qui ibi fidem et pignus dederit, donec eum sanum et salvum suo loco restituat. *Codex*
Augiensis 109, qui vitam S. Ianuarii continet, hanc subscriptionem habet (*Mone Quellensammlung I*, 232):
 Hunc codicem ego Reginbertus scriptor servorum dei servus cum permissu et voluntate seniorum ad
 servitium dei et sanctae Mariae ceterorumque sanctorum, quibus in Auua servitur, meo studio ac labore
 confeci.

IV.

Praestantissimo et ineffabili dilectione nominando Reginberto praeceptorum Grimaltus
Tattoque supremi auditorum vestrorum discipuli . . .

Salve flos iuvenum, forma speciosus amoena¹,
Optatam retinendo viam² vitamque salubrem.
Ecce tui humiles famuli tibi munera mittunt³,
Quae animus dudum vester optavit habere.
5 Omnipotens genitor⁴, cunctum qui continet orbem,
Te regat et servet semper ubique sanum.

V.

I. VERSUS AD BASILICAM SCRIBENDUS.

Quisquis ad haec sacri concurris culmina tecti⁵,
Atque sub ingenti lustras dum singula templo⁶,
Sint lacrimae rerum et mentem mortalia tangant⁷.
Hic graviter gemitus imo de pectore ducens⁸
5 Irrita non referam, verbis nec frivola fingam,
Lectorem facio certum remque ordine pandam⁹:
Moenia quae cernis quandoque elevata labore,
Olim convulsa agnoscuntur et undique lapsa,
Nudatosque trabes paries vacuatus habebat¹⁰,
10 At nunc aula potens divino plena sereno¹¹.
Quae disiecta solo rursus fundavit ab imo¹²
Haito¹³, completus divino nutu sacerdos,
Fecitque, ut libeat cunctos huc currere cives.
Cuius abundantem venerat Germania sensum¹⁴,
15 Consilio sapiens, animo pius, ore serenus¹⁵,
Dogmata corde tenens plenus ut arca libellos¹⁶:
Praemia succedant operanti longa salutis¹⁷.

[IV] ex cod. S. Galli 914 p. 203

[V] *Titulos Augienses, qui secuntur, Fr. Mone ex Collectaneorum Augiensium tomo IV. a Iohanne Egone priore († 1643) paratorum primus edidit (Quellensammlung für badische Landesgesch. III, 133—135). Codicem ipsum, qui nunc in tabulario Carolinuhensi asservatur, liber baro Roth de Schreckenstein, qui eidem praest, benigna mente usui nostro contulit. || [1] Versus ad basilicam scribens Egone, basilicam corr. Mone 3 lacrymae Eg. 8 gnoscuntur Eg. 14 Germaniae Eg. 16 Dogmate Eg. tenens addidi, pio suppl. Mone libellis Eg.*

1) *Sedulii C. Pasch. II, 51* forma speciosus amoena. 2) *Ib. 91* Optatam tenere viam. 3) *Amor. III, 1, 57* munus . . mittis. 4) *Aen. X, 668* Omnipotens genitor. 5) *Venanti C. I, 2, 1* Quisquis ad haec sancti concurris limina templi; *Aen. II, 695* culmina tecti. 6) *Aen. I, 453* Namque sub ingenti lustrat dum singula templo. 7) *Ib. 462* Sunt lacrimae rerum et mentem mortalia tangunt. 8) *Ib. II, 288* Sed graviter gemitus imo de pectore ducens. 9) *Ib. III, 179* Anchisen facio certum remque ordine pando. 10) *Venanti C. I, 13, 5* Nudatosque trabes paries vacuatus habebat. 11) *Ib. I, 9, 19* Emicat aula potens divino plena sereno. 12) *Ib. I, 10, 11* Deiectamque solo rursus fundavit ab imo. 13) *Herimann. Aug. 816* Augiae basilica sanctae Mariae a Heitone abbate et episcopo constructa et episcopo constructa et dedicata est. 14) *Venanti C. IV, 16, 9* Cuius abundantem venerata est Gallia sensum. 15) *Ib. v. 15* Consilio sapiens, animo pius, ore serenus. 16) *Ib. v. 13* Dogmata corde tenens plenus velut arca libellos. 17) *Ib. I, 8, 17* Praemia succedant operanti longa salutis.

POETAE LATINI Aevi CAROLINI II.

54

823

II. VERSUS AD BASILICAM IN CIBORIO.

Ter trinis Hludovich Francis dum imperat annis,
 Obtulit haec in honore Mariae summo tonanti
 Munera, conlata hic quae fulgent, Hauto sacerdos,
 Arcibus in superis optans sua cuncta recondi.

III. PROSA RYTHMICA AD ALTARE SANCTAE MARIAE.

Hanc quique devoti convenitis ad aulam,
 Poplitibusque flexis propiatis ad aram,
 Cernite conspicuum sacris aedibus altar,
 Geroltus¹ quod condidit lamina nitenti
 5 Virgineo, quod condecet, almo podori,
 Subque voto Mariae intulit in aulam.
 Hic agni cruor caroque propinatur ex ara,
 Cuius tactu huius sacrantur laminac axis.
 Huc quicumque cum prece penetratis ad aram,
 10 Dicite, rogo: 'Alme, miserere Gerolto,
 Titulo qui tali ornat virginis templum,
 Aetheria fruatur felix sede² in aevum'.

IV. PROSA RYTHMICA DE ALTARI SANCTI PETRI.

Oves ovilis Christi currite prece supplici,
 Mensa adest domini, mentes huc vertite cuncti³,
 Reficite debilia lassae mentis viscera,
 Carnes agni edite simul hausto et sanguine.
 5 Virus serpentis callidi pellite mente humili,
 Ne potata indigne sacra vomatur patera.
 Auctorem dati thesauri ne transeat prex humilis,
 Odilleoz⁴ vocabulo suo hoc auxit voto.

[II] basalam Eg., basilicam corr. Mone || [III] Prosa—Mariae Egon, qui haec addit: scilicet in Augia sub Waldone erectum, sine titulo A (cod. Augiensis 112 bibl. Carolinuh. saec. VIII. exeunt. folio ult.), ediderunt Frid. Mone (Zeitschr. für die Gesch. des Oberrheins III, 392 a. 1852) et Eugène de Rozière (Recueil des form. p. 1143 n. 897), cf. Carolum Zeumer (Neues Archiv VIII, 481) 1 quicumque Egon 4 nitent A 5 Virgines Eg. alio pudoris Eg. 6 quique Eg. 8 lamina A 9 ad arcem A 11 ornavit Eg. 12 aetherio A, aetherea Eg.

1) De Gerolto comite a. 799 mortuo cf. supra p. 274 n. 1. 2) Met. XV, 448 fruuntur | Aetheriae sedes. 3) Sedul. C. P. I, 21 mentes huc vertite cuncti. 4) Heilonis episcopi germanus, matricularius S. Martini Turonensis, de quo Gallus Oheim (Chronik von Reichenau p. 44 ed. Barack) haec refert: hat denocht umb das end siner lebens durch sinen brüder Nunonem in dises closter Owe ainen grossen und sweren knollen silbers gesant, darus Waldo den altar und andre gezierd, darzû dienende, berait und uffrust; ab Alcuino etiam fidelis frater Odilleoz commemoratur (Mon. Alcuin. ed. Jaffé p. 340 n. 75).

Nec minoris gloriae structor dignus habebitur
 10 Waldo praesul¹ coenobii suo hoc complens opere.
 Petro sacratam aedem tali dotantes munere,
 Utriusque sed una manet merces futura polorum.

v. VERSUS ANTE IANUAM TEMPLI.

Quisquis sacra ad delubra cupit protendere gressum²,
 Ante fores templi³ huius pellat corde venenum
 Irae, et potius iustae concordia vitae
 Ei placeat, cui dux iteris dignatur adesse
 5 Christus, quem constat cordis mundi antra cupire.
 Nunc iterum loquitur mea cartula omnibus dicens:
 'Vota vovete deo reddentes debita pacta⁴',
 Luminum amborum salsam profundite undam,
 Quaerite largifluis lacrimarum fontibus almam
 10 Ianuam, hoc est porta dei, quam quondam electus
 Vates praedixit⁵ iustis iam perviam esse
 His, quibus arcta via est ductrix, ut ad atria vitae
 Aptē quis iusto moderamine scandere possit⁶.

vi. VERSUS AD CAPITULUM.

Dulcia quos dudum iungebant foedera⁷ legis
 Divinae gemina, in quibus sunt iussa salutis,
 Auribus percipere⁸ studeant et mente devota,
 Garrula quam mea nunc quoque prodat litera vocem.
 5 Ecce quam, ut psalmista canit⁹, bonum esse in unum
 Fratres, quos sacri baptismatis unda lotavit,
 Quosque salutiferi Christi coronavit oliva.
 Hic iugiter propinat Benedictus pocula vitae,
 Ardua astriferi hortans per scandere caeli
 10 Limina¹⁰ et mundi damnatas linquere gazas¹¹.
 Cui orbis tot quadrati¹² oracula patrum
 Uno concentu simul addunt dare salutem
 His, quos cura vocavit ad aurea praemia vitae¹³.

[v] 4 Et *Eg.*, Ei *correzi* 9 lacrymarum *Eg.* || [vi] 2 perdunt iussa *Eg.* 13 domauit *Eg.*

1) *abbas Augiensis a. 786—806.* 2) *Iuveni H. euang. I, 241* protendere gressum. 3) *Met. IX, 783* templi .. fores. 4) *Aldhelm. laud. virg. 2106* Vota vovete deo reddentes debita pacta. 5) *Psalm. 117, 20* Haec porta domini, iusti intrabunt in eam. 6) *Matth. 7, 14* Quam angusta porta et arcta via est, quae ducit ad vitam; *Iuveni H. e. II, 581* iusto moderamine. 7) *Aen. VIII, 641* iungebant foedera. 8) *Trist. IV, 2, 68* Auribus ... percipiendus erit. 9) *Psalm. 132, 1* Ecce quam bonum et quam iucundum habitare fratres in unum. 10) *Trist. V, 11, 25* caeli .. limina. 11) *Aldhelm. laud. virg. 761* mundi linquere gazas. 12) *Sedul. C. P. V, 190* quadrati .. orbis. 13) *Ib. I, 325* Aurea ... praemia vitae; *Am. III, 4, 26* Cura vocat.

VII. ITEM VERSUS AD CAPITULUM.

Hic adhibete pias monitis caelestibus¹ aures,
 Corda rigant iuvenum patrum syntagmata sancta.
 Hic fiet idcirco iugiter conventio fratrum
 Et pia mellifluis satiant hic pectora² verbis.
 3 Dulcia, mi nati, fugite non verbera pacis,
 Carmen apostolicum vestrae praeponite menti.
 Ars solet esse suis praeceptis arcta et amara,
 Sed fructus pacis duleissima mella³ ministrat.

VIII. VERSICULUS ANTE REFECTORIUM.

Unica quae quondam vino mutaverat undas
 Proles supremi et genitoris summa voluntas,
 Distribuens populis cumulati et munera farris,
 Et mensis a quo est imposita aquatica praeda:
 3 Omnes hic satiat diversis lancibus apte
 Et duplicata adhibet semper subsidia vitae.
 Importuna refraenans his discrimina famis
 Ardoremque sitis, cruciat quos saeva cupido,
 Ex incantato claris concentibus hymno
 10 Corde patris genito, cui una patrique potestas
 Semper adest, cuique spiritus sine tempore almus
 Et nunc et semper sine fine manebit adauctus.

VI.

[VITA SANCTI GALLI CONFESSORIS.]

Promissi memor ecce mei, Gotzberte⁴, quod olim
 Devovi ad praesens solvere, care, volo.
 Pulmentum, quod agreste lebes pro tempore prosae
 Apposuit, metricis condiet en salibus⁵.
 3 Non ignoro aliquos memet culpae morarum,
 Qui quamvis sero debita solvo⁶ tamen,
 Cum promissa sciant patribus meruisse nepotes,
 Post multosque dies⁷ semina iacta⁸ meti.

1) *Met.* I, 396, XIV, 293 monitisque . . caelestibus. 2) *Ib.* VI, 281, *Trist.* III, 11, 35 satia tua pectora. 3) *Georg.* IV, 101 Dulcia mella. 4) *Gozpertum diaconum, Gozperti abbatis nepotem, alloquitur poeta, cf. Ermenrici epist. p. 34:* a devotissimo Gozperto, ne dicas calvo, sed pilis zephali aure tenus nudo, omni tamen sancta benivolentia pleno, felicissimi abbatis Gozperti nepote, cum quadam vi impulsus sum, ut quod magister devotus non implevit, ego cliens adsecla compleam illum secutus. 5) *Cf. Walahfridi prologum (Goldast SS. rer. Alamann. I, 147)* Si dominus permiserit, huius operis agreste pulmentum postmodum aliquibus metrorum condimentis infundam. 6) *Fast.* V, 596 debita solvit. 7) *Met.* XIV, 214. *Trist.* V, 13.5 Perque dies multos. 8) *Met.* V, 485 Semina iacta.

Iam, ni fallor, enim messes rediere bis octo.
 10 Ex quo actus Galli scripsimus egregii.
 Tunc Caesar Hludowicus erat nudatus honore¹:
 Nunc heres eius nominis² alter adest³.
 Ordior ergo heremo degens, operator in ipsa,
 Quam pater incoluit Gallus amatque fovens.
 15 Scripturae faciens epigrammata certa prioris
 Tritae calle viae⁴ gressibus ibo novis;
 Quoque magis celsis tanto brevioribus utar,
 Iungens contiguas compita multa locis⁵.
 Suscipe, suscipiant quis cordi est: quod placet alto
 20 Auctori tribuant, quod secus hocce michi.

Sol, qui multifluo distinguit lumine mundum. Vita b. Galli confessoris
 Cum soleat rubeo nobis oriente renasci, c. I.
 Alter ab occidua radius tamen ortus⁶ Hierne
 Transiit ad flavos Alamannica in arva Suebos⁷:
 5 Gallum dico patrem, genitum doctore Columba,
 Aucta Columbanum signat quem sillaba nobis,
 Sub quo vir domini primis edoctus ab annis⁸
 Cuneta per ecclesiae crevisse stipendia fertur,
 Donec ad emeritos antistitis iret honores⁹:
 10 Presbiter effectus meritorum munere tanto
 Fulsit, ut a cunctis magno coleretur amore¹⁰.
 Cumque Columba volens perfecto tramite vitae c. II.
 Iussa redemptoris complere, ut linqueret omne,
 Quod ligat in terris vacuas per lubrica mentes¹¹,
 15 Iret inops mundi peregre, comes impiger illi¹²
 Gallus adest. Francos adeunt, perstare rogantur¹³,
 Exoptant vastis secreta habitacula silvis¹⁴,
 Quo solo servire deo cessante tumultu
 Libertas secunda queat; dat regia pulchrum
 20 Silvicolis censura locum¹⁵, fit maxima fructus c. III.
 Fertilitas sancti. Sed, quae male depulit Adam
 Sedibus antiquis, nativo infecta veneno¹⁶,
 Femina praeclaros pellit de sede colonos,
 Brunni—secunda mali Zezabel cognominis—hilda,
 25 Cuius ad omne malum¹⁷ rumor per saecula durat.

[VI] 9 fallor corr. fallar G (cod. S. Galli 587, de quo cf. supra p. 266) 11 ludouicus G
 19 cordo corr. cordi G || 1 .. ol G 10 Prespiter G 24 hild G

1) a. 833 vel 834. 2) Met. XV, 819 qui nominis haeres. 3) Hludowicus, Franciae orientalis rex; Ov. Ep. XIX, 136 forsitan alter adest. 4) Art. Am. I, 52 terenda via est. 5) Amor. III, 1, 18 in multas compita secta vias. 6) Met. XI, 594 radiis oriens. 7) Lucan. Phars. II, 51 flavos .. Suebos. 8) Aen. II, 87 primis huc misit ab annis; Ex Ponto II, 5, 43 primis iunctus ab annis. 9) Met. XIII, 594 meritos ut poscat honores. 10) Venanti C. VII, 10, 22 cordis amore colo. 11) Iu- venci H. euang. III, 375 per lubrica; Ren. 150 vacuae menti. 12) Aen. VIII, 466 illi comes ibat Achates. 13) a Sigiberto rege. 14) Luc. Phars. III, 268 vastisque .. silvis. 15) V. b. Galli qui vulgo Luxovium vocabatur, cf. infra v. 1240 sqq; Aen. VII, 676 dat euntibus ingens | Silva locum. 16) Aen. VII, 341 Gorgoneis .. infecta venenis. 17) Ib. VI, 736 Non tamen omne malum.

Hac faciente simul regisque¹ tyrannide pulsi
 Merentes abeunt; nostrae confinia terrae²
 Ingressi mox regem³ adeunt, cui tertia cessit
 Pars regni⁴, memorantque suae commenta repulsae,
 30 Rursus et exposcunt tuta statione⁵ quietem.

e. IV.

Regius assensum praebet favor atque legendi
 Optio cessa loci: Tucconia prima paratur
 Hospitio, iuxta locus opportunior⁶ Alpes,
 Cespite quam melior cultore. Hic sancta piorum
 35 Turba sedens docet indigenas venerariet unum
 Condigna pietate deum, contempnere vana
 Idola, amare fidem sanctis cum moribus almam⁷.
 Gallus ab igne dei succensus fana perussit⁸,
 Quaeque oblata forent divis sepellivit in undis.
 40 Hoc facto, commota novo plebs saeva furore⁹,
 Daemonibus devota suis, occidere Gallum
 Atque Columbanum duris macerare flagellis
 Durat, sicque pios simul eieciare colonos.
 Haec pater addiscens, illis ventura prophetae
 45 More sciens, meritas verbis exaggerat iras¹⁰:
 'Fiat in hac', aiens, 'nostri trux ultio gente,
 Transeat ad natos vastatrix poena parentum,
 Delyros senium inveniatur semperque potentum
 Duris imperiis generatio tota prematur'¹¹.
 50 Paret adhuc duratque ingens anathematis huius
 Portio, ut electos praegrandia posse sciamus.

e. V.

Infecunda videns¹² capiendae corda salutis,
 Non poenae mortisve metu¹³, sed spe melioris
 Lucri tractus abit sociis comitantibus¹⁴ inde.
 55 Applicat Arbonam dictum quod nomine castrum,
 Quodque Brigantini medium lacus aequoris austro
 Subiectum servat, quidam quo forte sacerdos
 Willimarus erat, sanctos qui mente benigna¹⁵
 Suscipiens refovere studet, septemque diebus
 60 Detinet, ac pastum procurans carnis eisdem
 Vitali mentis meruit pinguescere victu.
 Colloquio in medio quaerens venerabilis abbas,

31 ascensum G 38 uana] i. e. templa G 39 undis sepellivit indys] i. e. ydolis G, corr. Man.
 52 . . . infecunda G 56 Quotque] sc. castrum G 58 Willimarus G

1) *Theodorici, Sigiberti nepotis, qui eo tempore Burgundionibus regnabat.* 2) *Met. XIV, 7* Siculaeque tenet confinia terrae. 3) *Theodebertum, Austrasiorum regem; Aen. X, 148* castris ingressus Etruscis, | Regem adit, et regi memorat nomenque. 4) *Ib. III, 333* regnorum reddita cessit | Pars Heleno; *Fast. V, 618* Parsque . . . terrae tertia. 5) *Ov. Ep. VII, 89* tuta statione recepi. 6) *Aen. IX, 531* Opportuna loco. 7) *Venanti C. IX, 1, 2* alma fides. 8) *V. Galli fana*, in quibus daemoniis sacrificabant, igni succendit. 9) *Aen. V, 670* Quis furor iste novus? 10) *Ib. IV, 197, XI, 342* dictis atque aggerat iras. 11) *Ib. I, 54* Inperio premit; *Georg. II, 369* dura | Exerce inperia. 12) *Georg. II, 48* Infecunda quidem. 13) *Ex Ponto I, 2, 127* Multa metu poenae. 14) *Met. XIII, 631* sociis comitantibus. 15) *Aen. I, 304* mentemque benignam.

Essetne adiunctis intra locus ullus harenis,
 Quo fieri cellam ratio permetteret apta,
 65 Audiit: 'In capite ipsius iacet aequoris illud.
 Unde Brigantini venere vocabula, castrum,
 Vera lacus¹; ibi structurae vestigia magna
 Cernimus antiquae², montes terra ipsa lacusque
 Inter abundantes lacta pinguedine fructus
 70 Reddit et instantem non fallit larga colonum'.
 Laude loci pater attractus desiderat ipsum
 Visere; mox opera perducitur hospitis illuc.
 Nec mora³, navigio provecus ut attingit oram
 Littoris⁴ optati, placuit patrique suisque
 75 Hospitium; ecclesiam, cursu quae proxima parvo,
 Oratum veniunt, veteri quae nomine⁵ pridem
 Virginis Aureliae sacrata, hoc tempore vili
 Ydolio sordebat, ibi simulachra deorum⁶
 Parietibus duo fixa⁷: malis erroribus⁸ illa
 80 Plebs venerabatur supplex tum vota ferendo⁹:
 'Hi sunt quippe dei, quibus haec custodibus', inquit,
 'Terra viget nostrique locum tenuere parentes'¹⁰.
 Cumque resignaret festivum anni orbita tempus,
 Confluxit numerosa cohors solempniter, ut non
 85 Festa modo coleret¹¹, verum ut peregrina videret
 Corpora sanctorum, quos adfore fama canebat¹².
 Tum iussu cogente patris laudabile Gallus
 Dogma serit turbis suadens, ut semper adorent
 Verbigenam¹³ cum prole patrem sanctumque secuti
 90 Spiritum ab antiqua Sathane mox peste recedant.
 Dixit et templi deportans ydola e septo
 Comminuit lacuique dedit sorbenda propinquo.
 His ita patratu alii sua crimina fassi¹⁴
 Iussa hylares hausere dei; pars altera¹⁵ priscis
 95 In tenebris remanere volens sua pertulit aegre¹⁶
 Auferri simulachra sibi; tum deinde Columba
 Basilicae dignum reparans decus erigit aram.
 Omnibus officiis cum religione peractis¹⁷
 In sua gaudentes permisit abire catervas.
 100 Interea coniuncta parant habitacula templo,

66 Inde G 67 locus corr. lacus G 92 Comminuitque que delete G 96 simul simulachra G

1) Cf. *Walahfridi prologum* In qui etiam Retia . . Brigantium oppidum iam vestustate collapsum lacui, qui Rheno interfluente efficitur, nomen dedit. 2) *Luc. Phars. IV*, 659 En veteris cernis vestigia valli. 3) *Georg. III*, 110 Nec mora. 4) *Aen. III*, 396 hanc litoris oram: *Aldhelm. de octo princip. vitii* 361 Attingit optatum lassus de gurgite litus. 5) *Trist. III*, 9, 5 vetus . . nomen. 6) *Met. X*, 694, *Ov. Ep. X*, 95 simulachra deorum; *Luc. Phars. III*, 412. 7) *V. Galli* tres imagines aereas deauratas parietis affixas. 8) *Ecl. VIII*, 41, *Trist. II*, 109 malus . . error. 9) *Aen. XII*, 220 Suppliciter venerans: *Trist. I*, 2, 18 votaue nostra ferunt. 10) *Met. XIII*, 649 locumque . . tenentem. 11) *Past. VI*, 179 festa colebant. 12) *Luc. Phars. II*, 672 fama canit. 13) *Prudent. Cath. III*, 2 verbigena. 14) *Amor. III*, 10, 24 Fassuram Cererem crimina. 15) *Georg. III*, 286 pars altera. 16) *Met. VIII*, 592 aegre tulit. 17) *Karol. M. et Leo* 522 (*I*, 379) Ex hinc officiis divinis rite peractis.

Instat et arboribus quorundam cura serendis.
 Ast alii virides aptant pro viribus hortos,
 Retia sed Gallus texens subtilia fratrum
 Usibus assiduam piscoso ex aequore praedam
 105 Praebuit, ipse etiam populum solamine donans¹
 Interdum. Quodam vero dum tempore noctu
 Lina daret pelago² pecori insidiatus aquoso,
 Audiit e summo vicini vertice montis³
 Vocem terribili quandam clamore vocantem⁴:
 110 'Consurgamus', ait, 'pariter, pellamus ut hostes
 Hinc adventicios, nam turpe est, advena nudus
 Truserit indigenas propriis ut sedibus⁵ umquam.
 Ipsi equidem simulachra mihi conficta nephandis
 Ausibus arcentes templo populere meo me,
 115 Quodque magis doleo, populo sum exclusus adempto'.
 Alter ab aequoreo veluti responsa profundo
 Reddidit⁶: 'Heu nota est, quae tete iniuria pressat,
 Adversis quam disco meis, namque agminis huius
 Unus adest, qui nos devastat et omnia nostra,
 120 Qui vel quidquid habet nostro impenetrabile telo est⁷,
 Cuncta crucis quoniam vallat munimine sanctae,
 Nominis hunc domini praemissa vocatio semper
 Tutatur⁸, nichilumque putat molimina nostra'.
 Per nomen his grande⁹ dei discedere mandans
 125 Litus adit¹⁰ festinus et abbati omne retexens
 Quidquid erat factum dictumque ex ordine pandit¹¹.
 His pater auditis fratres concurrere fecit,
 Et, prius inciperent domino quam solvere grates¹²,
 Montibus in summis¹³ confusos daemioniorum
 130 Audivere sonos¹⁴ velut hac de sede meantium;
 Laudibus insistunt dominique iuvamina poscunt.
 Nonnulli interea cives documenta perosi
 Sanctorum abiciunt odiisque procacibus instant¹⁵.
 Hac ratione ducem illorum pulsare locorum¹⁶
 135 Aggressi dicunt: 'Venatio publica propter
 Hos adventicios turbatur tota peritque'.
 Hos motus dux ire iubet¹⁷, de sedibus illis

110 bellamus] id est expellamus *G* 121 fallat] i. e. circumdat *G* 123 deputat *corr.* putat *G*
 130 meantium] id est discedentium *G* 133 abiciunt *G* 137 Hos] i. e. nuntios *G*

1) *V. Galli* quin etiam adventantes peregrinos huiusmodi iuvat solatio et de eodem labore assiduas populo benedictiones exhibuit. 2) *Georg. I*, 142 pelagoque . . trahit humida lina. 3) *Aen. II*, 682, *IV*, 168, *XI*, 526 summoque in vertice montis. 4) *Ib. XII*, 638 me voce vocantem: *Met. IX*, 294 clamore vocabam. 5) *Aen. III*, 167 propriae sedes. 6) *Georg. III*, 491 responsa . . reddere. 7) *Cf. Aen. X*, 481 nostrum penetrabile telum; *Prudent. Psych.* 516 nostro foret impenetrabilis auro. 8) *V. Galli* quia invocatio divini nominis de ore eius numquam recedit. 9) *Trist. II*, 118 Grande . . nomen. 10) *Met. XIV*, 598 Litus adit Laurens. 11) *Aen. VI*, 723 atque ordine singula pandit. 12) *Ib. I*, 600 grates persolvere. 13) *Ib. X*, 766, *II*, 626 summis . . in montibus. 14) *Ib. XII*, 619 Confusae sonus urbis; *Art. Am. II*, 156 Audiat optatos . . . sonos. 15) *Aen. X*, 692 odiisque . . instant. 16) *V. Galli* ducem nomine Gunzonem. 17) *Aen. VII*, 154 Ire iubet.

Qui sanctos abigant, quin fraudibus insuper auctis
 Civibus ab nequam sanctorum bucula furto
 140 Abstrahitur. Quam dum fratres indagine quaerunt
 Sollicita, accensi solita feritate latrones
 Obtruncant spolianteque pios; alique sequentes
 Caesos inveniunt cellaeque perempta reportant
 Corpora: tunc omni vallati ex parte dolore
 145 Ancipitique malo caris de sedibus aegre
 Cedentes statuunt Italos pede tangere fines¹.
 Tristatos pater ipse sacri solamine verbi
 Mox relevans: 'Fratres, his vas in partibus aureum'²
 Reperimus saevis plenum serpentibus', inquit,
 150 'Cedat tristitiae nimis exitiabile pondus,
 Noster enim dominus Latias nos mittet in oras'³.
 Inveniemus ubi sedes cum pace quietas'⁴.
 Cumque dies abitum sanctis provisiva pararet⁵, c. IX.
 Protinus invasit Gallum subitanea febris,
 155 Unde patris pedibus procumbens⁶: 'Aegrio', dixit,
 'Acriter atque ideo non possum pergere tecum'.
 Cui pater eximius respondit talibus orsis⁷,
 Mente sub ancipiti languorem febris anhelae⁸
 Convolvens, nichil esse putans quod voce fideli
 160 Asseruit comes indubius sanctusque sacerdos:
 'Nunc onerosa tibi quoniam mea iussa videntur,
 Et remanere cupis potius quam iungere gressum,
 En, dum sole fruar⁹ patiens ergastula carnis,
 Haud tibi missarum liceat celebrare tenorem,
 165 Linquere me quoniam gestis fratrumque catervam:
 His monitis parere velis¹⁰, dulcissime fili'.
 Haec fuerant postquam, properavit abire¹¹ Columba,
 Vir domino carus, nulli pietate secundus¹².
 Sanxerat idcirco Christi praesaga voluntas
 170 Lite sub almigera sociam disiungere vitam,
 Quorum non fuerat dispar sed spiritus unus,
 Una fides, eadem purae dilectio mentis,
 Auctior ut messis amplis consurgeret agris.
 Sedibus en variis potiuntur rite coloni,
 175 Tempore quo valeant extremo offerre maniplos
 Multiplices largitori qui cuncta gubernat.
 O nimium felix¹³ talis dissensio patris,

138 auctis (gl. id est augmentatis) *superscr.* oris G 145 carum *corr.* caris G 155 egi
 i. e. infirmor G

1) *Aen. III*, 440 fines Italos mittere. 2) *Sedul. C. P. Prol.* 14 aurea vasa. 3) *V. Galli* ad Agilolfum Langobardorum regem; *cf. Rem.* 797 Libycis . . missus ab oris. 4) *Ib. I*, 205 Tendimus in Latium, sedes ubi fata quietas | Ostendunt. 5) *Ib. VIII*, 213 cum iam . . . | . . abitumque pararet. 6) *Past. II*, 720 procubuisse pede. 7) *Met. IV*, 54 Talibus orsa modis. 8) *Sedul. C. Pasch. III*, 34 Febris anhelae; *Ex Ponto I*, 10, 5 febribus uror anhelis. 9) *Prud. Cath. Praef.* 3 fruimur sole. 10) *Met. II*, 126 Si potes his saltem monitis parere paternis; *Fast. III*, 760. 11) *Aen. IV*, 310 properas . . ire. 12) *Anthol. ed. Riese I*, 1, 2 Vir . . . nulli pietate secundus. 13) *Aen. IV*, 657 heu nimium felix.

Gratia quam domini multis prodesse volebat,
 Ut iubar hoc geminum gemina sub luce¹ micaret,
 180 Ne torpere seges raro cultore valeret,
 Neu culmos inter fallax succresceret herba²,
 Herba veneniferae violat quae pectora sectae,
 Quin potius dignam caperet mercede coronam³
 Iudicis adventu districti terribilisque.
 185 Utere, sancte pater, caelestibus utere donis⁴,
 Quae largitor opum⁵ concedit moribus almis.
 Ergo ubi progreditur domini dilecta columba.
 Ut solet infirmis medicus conferre salutem⁶,
 Qui tantum iussu clades morbosque refrenat,
 190 Contulit hic Gallo peregrinis munus in arvis.
 Presbiter hunc quidam⁷ propriis commendat alumpnis⁸,
 Obsequio quorum, domino miserante, recepit
 Corporis amissas vires et robur ademptum.
 Caelitus auxilium meruit, qui ferrea corda⁹
 195 Vomere facundo excoluit, suleavit¹⁰, aravit.
 Fare pias domino grates, Germania tota,
 Errorem qui te per Gallum spernere iussit,
 Finibus ex aliis doctorem dando peritum.

c. X.
 Hinc pater aufugiens hominum consortia solus
 200 Desertis habitare locis¹¹ desiderat, ac mox
 Famine melliflvo levitae fatur in aurem¹²,
 Hilti — cuius erat nomen baptisate — boldus,
 Qui solitus fuerat piscosam saepe catervam
 Retibus inmissis ad litus ducere apricum,
 205 Venatu accipitrum pariter qui lustra viarum
 Omnia nota habuit, gressus simul atque regressus.
 Taliter hunc rogitat meritis confessor opimis:
 'O levita, mihi dulci sociatus amore¹³,
 Propter amicitiam mentis tibi dindima pando.
 210 Est animo fixum semotam ducere vitam¹⁴,
 Si deus annuerit, cui solo disco placere.
 Usibus his qui sit locus oportunos amico
 Pectore demonstra: tua nam vestigia sector'.
 Ille sub haec humili respondit voce¹⁵ minister:
 215 'Imperiis parere¹⁶ tuis libet, o pater alme,

191 Prespiter *G* 199 . . inc *G* 205 ancipitrum *corr.* accip. *G* 209 dindima] haimliche
 fuersatz *G* 214 magister *corr.* minister *G*

1) *Met.* XIV, 725 geminaque . . luce. 2) *Ecl.* IV, 24 et fallax herba veneni. 3) *Fast.* II, 105
 Capit ille coronam. 4) *Met.* XI, 102 usurus donis; *Georg.* IV, 1, *Met.* XIII, 289 caelestia dona.
 5) *Prudent. Contra Symm.* II, 435 Tutor opum, . . . largitor honorum. 6) *Sedul. C. Pasch.* II, 231
 cupiens conferre salutem. 7) *Willimarus*, *cf. v.* 58. 8) *V. G.* duobus clericis suis Magnaldo et
 Theodoro. 9) *Aldhelm. de octo princip. vil.* 93 ferrea corda. 10) *Luc. Phars.* I, 168 duro sulcata
 Camilli | Vomere. 11) *Aen.* II, 28 Desertosque videre locos. 12) *Aen.* V, 547 sic fatur ad aurem.
 13) *Fast.* V, 653 dulci tanguntur amore. 14) *Aen.* IV, 15 animo fixum; 340 ducere vitam. 15) *Sedul.*
C. Pasch. III, 248 Vox humilis. 16) *Art. Am.* II, 221 Paruit imperio.

Omnibus in rebus, sed nunc quod poscis abhorret.
 Sunt quoniam diris animantibus avia plena¹,
 Haec peragrant ursi et collectio saeva luporum.
 Est tellus montosa nimis praeruptaque saxis².
 220 Idcirco vereor, ne, si tu veneris illuc,
 Talibus a monstris patiaris scandala plura.
 Gallus ad haec loquitur stabili sub corde beatus:
 'Oris apostolici talis sententia fertur³:
 Nil nocet adversi quos protegit ardua virtus⁴,
 225 Vincimus in domino contraria cuncta saluti,
 Constat enim quaecumque bonis contingere possunt,
 Omnia prosperitate frui successibus almis.
 Daemonis haud formido minas, quia diligo Christum.
 Pergamus pariter, quo nos divina voluntas
 230 Ire iubet⁵, sit nobiscum benedictio patris
 Altithroni⁶, quem cuncta tremunt archana polorum'.
 Iunxerat his dictis optantia verba minister:
 'Sume tibi sumptus et parvum rete, magister,
 Cras compos recte voti efficiare⁷ benigni,
 235 Inveniens sedes quaesitas; perfice coepta:
 Angelus, eduxit qui te tellure paterna,
 Dirigat ille tuum gressum⁸ virtute potenti,
 Annuat atque operis laeto iam fine potiri'.
 Tunc pater egregius grates laudesque frequentans⁹ c. XI.
 240 Ceperat ire viam¹⁰ socio ducente ministro.
 Cumque dies solito nonam contingeret horam,
 Compellat Gallum praecursor dictus et inquit:
 'Corporis ut vires recercemus, tempus adhaeret'.
 Cui domini famulus: 'Tu fac quodecumque necesse est¹¹.
 245 Ast ego nullius capiam ientacula victus,
 Ante michi quam cara deus habitacula monstret'.
 Ille sub haec: 'Socius non ponderis esse recuso¹².
 Qui consors cupio solaminis esse futuri'.
 His ita concordi iciunia lege diurna
 250 Pertulerant, itiner peragentes passibus aequis¹³.
 Vergit ad occasum solis¹⁴ iam linia suctum
 Tempore, quo veniunt ad Steinaha nomine rivum.
 Offendunt illic pisces in gurgite nantes¹⁵

235 coepta *corr.* cepta *G* 243 adheret] i. e. adest *G* 245 ientacula *G* 248 esse cupio esse *eraso G*

1) *Met.* I, 72 Neu regio foret ulla suis animantibus orba. 2) *Rem.* 179 praeruptaque saxa. 3) *Rom.* 8, 28 Scimus autem, quoniam diligentibus deum omnia cooperantur in bonum, iis, qui secundum propositum vocati sunt sancti... 31 Si deus pro nobis, quis contra nos? 4) *Art. Am.* II, 537, *Luc. Phars.* IV, 576 ardua virtus. 5) *Cf. supra p.* 137. 6) *Iuveni H. euang.* II, 62 patris altithroni. 7) *Art. Am.* I, 486 et voti postmodo compos eris. 8) *Aen.* V, 162 huc dirige gressum. 9) *Iuveni H. euang.* I, 117 laudes gratesque frequentent; *Aldhelm. de laudib. virgin.* 920 grates laudesque frequentat. 10) *Aen.* IV, 468 Ire viam. 11) *Cf. Aen.* III, 478, IV, 613, VI, 514. 12) *Ib.* II, 704 nec, nate, tibi comes ire recuso. 13) *Ib.* 724 non passibus aequis; *Ex Ponto* I, 4, 32 peregit iter. 14) *Georg.* II, 298 ad solem vergant... cadentem; *Ex Ponto* I, 4, 30 Solis ad occasus. 15) *Aen.* I, 118 nantes in gurgite vasto.

Quam plures, quos apprensos assare studebant,
 255 Ignibus accensis, Cereris quis munera¹ iungunt.
 Haec quoque dum fierent, oratum Gallus abivit
 Ad loca, quae fuerant vepribus inculta nocivis.
 Corruit his irretitus vernaculus almus:
 Quem cum sustentare studet levita beatus,
 260 Gallus ad haec: 'Sine me', dixit, 'dulcissime fili,
 Iste quidem casus sublimia dona ministrat²,
 Hic requies michi certa datur mercesque laboris'³.
 Finitis precibus⁴ signum crucis erigit, in quo
 Depositum retinens sanctorum⁵ capsula pependit.
 265 Qua coram dominum peterent cum more sueto
 Vir supplex humilisque, pius sanctusque viator,
 Vix tenui victu praemissa laude fruuntur.
 Post haec ad iussum famulatur belua⁶ sancti,
 Congeriem ligni ferventibus ignibus addens⁷.
 270 Aestimatur hoc comitem quod gessit posse latere,
 Sed non occultitur modio praeclara lucerna⁸,
 Quin potius manifestatur per culmina sanctae
 Ecclesiae cunctis pandens exempla probata.
 Conditor ut mundi iussit sua facta tacere⁹,
 275 Quando suos caros in montem duxit alumunos:
 Haud aliter vetuit levitam Gallus amicum,
 Prodere ne vellet quae viderat acta stupenda.
 e. XII. Interea lucis radios conspergere Phebus
 Incipit, atque suo iam terminat ore quietem
 280 Nocturnam solito Tytan splendore coruscans¹⁰.
 Tunc levita pio alloquitur sermone patronum:
 'Dic, hodie quid facturi sumus, oro, magister.'
 'Ne graviter tolere quod suadeo, postulo, frater:
 Haud decet, ut vacui nostram redeamus ad aulam.
 285 Presbitero quaequae potius sed dona feramus¹¹,
 Gaudeat ut nostro venatu antistes amatus.'
 Reddidit his verbis contraria verba minister:¹²
 'Est adeo gratum quod praecipis, optime doctor,
 Nec labor est¹³, pariter iam nunc gradiamur ad amnem.
 290 Subsidium nobis forte praebebit benignus
 Conditor, eximiis opibus qui ditat egentes¹⁴.
 Iverat his dictis ad ripam fluminis¹⁵, ecce

262 michi requies *G* 269 fruuntibus *G* 273 Ecclesie *corr.* Ecclesie *G* 285 Presbitero *q̄ G*

1) *Met. XII*, 12 accensis .. ignibus; *V*, 343 Cereris .. munus. 2) *Aen. VIII*, 181 Dona ... ministrant; *Iuveni H. euang. III*, 600 sublimia dona reservat. 3) *Aen. III*, 393, *VIII*, 46 Hic locus urbis erit, requies ea certa laborum. 4) *Met. I*, 548 prece finita. 5) b. dei genitricis Mariae et sanctorum martyrum Mauricii et Desiderii. 6) descendens ursus de monte. 7) *Met. IX*, 234 avidis comprehenditur ignibus agger, | Congeriem silvae. 8) *Matth.* 5, 15 Neque accendant lucernam et ponunt eam sub modio. 9) *Cf. Matth.* 17, 9. 10) *Venanti V. Martini III*, 57 splendore coruscans. 11) *Aen. II*, 49; *VIII*, 284 Dona ferunt. 12) *Iuveni H. euang. I*, 395 Reddidit his Christus dictis contraria dicta: *Met. XIV*, 301 Verbaque dicuntur dictis contraria verbis. 13) *Or. Ep. IV*, 137 Nec labor est. 14) *Iuveni H. euang. I*, 102 Largifluis humiles opibus ditavit egentes. 15) *Met. II*, 637 Fluminis in . . . ripis.

Femineos habitus stantes in littore nudos
 Conspicit, actutum hoc viso levita reversus
 295 Atque dei famulo per singula cuncta retexit,
 Daemonis instinctu quae viderat audieratque.
 Nec mora¹ confestim solitis bellator in armis
 Caelitus auxilium, divino numine fretus,
 Submissis precibus confisus postulat aiens:
 300 'Tu deus omnitenens, cui servit regia caeli²,
 Suscipe, quaeso, meos miserato corde precatus,
 Quatinus iste locus mundetur sorde maligna
 Spirituum nequam, quos iussio sancta tuorum
 Hinc procul expellat servorum deiciatque
 305 Atque in honore tui benedictus nominis extet.
 Hic tibi solvantur laudum praeconia³ semper.
 Hic tibi reddantur iustorum vota⁴ virorum,
 Hic maculae peccatorum tergantur avitae⁵.
 Vix ea fatus erat⁶, gemitus cum murmure⁶ saevo
 310 Daemones incipiunt iamiam discedere velle.
 Quos ille increpitans denuntiat atque minatus.
 Amplius ut numquam deserta habitacula quaerant.
 His lemures fugiunt compulsi talibus orsis⁷.
 Post haec cum traherent e gurgite lina beati.
 315 Culmine de montis muliebri voce gementes
 Auditum capiunt larvas et talia fantes⁸:
 'Heu nobis, quae spes et quae fiducia restat⁹,
 Sedibus e cunctis propellimur atque fugamur,
 Non iuga, non montes, non devia lustra ferarum¹⁰,
 320 Non latices habitare vacat, non denique rura.
 Hic peregrinus amat nostras evertere fraudes,
 Artibus atque suis molimina nostra retundit,
 Exploratque vias, per quas nos sternere possit'.
 Saepe hos audit gemitus¹¹ levita deinde
 325 In saltu quodam, cui mons vicinus adhaeret,
 Mons, qui Caelestis vocitatur more latino¹².
 Talia cum fierent, abeunt fantasmata dira,
 Copia serpentum post haec in vallibus illis
 Ingens horrebat, quos depulit inde beatus
 330 Imperio forti, domini robustus amore.
 Viperae fraudes merito cedunt pietati.
 Per quam religio divini nominis orbi
 Innotuit, fidei postquam fundamina crescunt.

e. XIII.

304 deiciatque G 305 Ac in G 309 gemmitus G 310 Demonas corr. nes G 327 dyra G

1) Cf. *supra* v. 73. 2) *Iuveni H. euang. I*, 483 thronus est cui regia caeli; *Met. II*, 298 regia caeli. 3) *Ex Ponto IV*, 8, 45 peragunt praeconia laudum. 4) *Amor. I*, 7, 36 votaue redde; *Rem.* 813. 5) *Aen. I*, 586, *II*, 692 Vix ea fatus erat. 6) *Ib. I*, 55 magno cum murmure. 7) Cf. *supra* v. 157. 8) *Aen. I*, 131 talia futur. 9) *Ib. II*, 75 quae sit fiducia; *I*, 556 nec spes iam restat. 10) *Georg. II*, 471 saltus ac lustra ferarum; *Iuveni H. euang. I*, 365 umbrosos montes et lustra ferarum. 11) *Or. Ep. XIV*, 35, *Met. IX*, 297 meos audit gemitus. 12) *V. Galli* de quodam monte, qui Himilenberg dicitur.

Non pars esse potest infido et valde fideli¹,
 335 Daemonicici cunei² pellit sociamina Gallus
 Errorisque locum in sanctum mutavit asilum.
 e. XIV. Hinc remeant, ubi vexillum crucis³ ante locabat,
 Et levita: 'Pater, castrum repctamus', et ille
 'Ut libet, o fili, proprias inuisito sedes⁴,
 340 Ast ego post triduum, domino duce, te sequar exin'.
 Reddidit his verbis contraria dicta minister⁵:
 'Te sine, virtutum doctor pariterque operator,
 Ante oculos veniam nequaquam patris amati
 Presbiteri, quoniam non audeo solus abire,
 345 Obiciat ne forte mihi: 'Cur, quaeso, patronum
 Solivagum linquens ad me properare volebas,
 I citus et⁶ propere Gallum revocare studeto'.
 Sanctus ad haec: 'Fili dulcissime, calle citato⁷
 Accelera gressum, post te velocius ibo'.
 350 Haec postquam fuerant veraci dicta tenore,
 Levita redeunte domum⁸, sine teste remansit
 Illic per triduum sanctus ieiunus et absque
 Omni corporei victus solamine nudus.
 Hic tantum, ut certum est, divinis pascitur escis,
 355 Angelicis dapibus saturat quem larga potestas⁹.
 Quattuor exactis consueto more diebus
 Ad cellam sancti Gallus remeavit amatus
 Presbiteri, quem mox humili sub corde salutans
 Omnimodas grates solvit laudesque rependit¹⁰,
 360 Quod duce levita nil est peressus acerbi.
 Haec dum perciperet laetanti pectore¹¹ vates,
 Apposuit mensam¹², simul et post verba sacrata
 Prandere incipiunt, domini praeconia fantes.
 Nuntius interea venit¹³, qui talia narrat
 365 Presbitero collaudanti miracula Galli:
 'Transiit e mundo praesul Gaudentius urbis
 Constanti-meritis et felix actibus -ensis'.
 Hoc ubi suggestit, qui nuntia tristia gestat,
 Presbiter et Gallus toto conamine mentis
 370 Insistunt precibus dignis lacrimisque¹⁴ benignis
 Pontifici veniam rogitantes voce sub una¹⁵:
 'Da requiem famulo solventi debita carnis,
 Vivorum rector defunctorumque redemptor.

337. .ine G

344. 358 Prespiteri G

345 Obiciat G

1) 2 *Cor.* 6, 15 Aut quae pars fideli cum infideli? 2) *Sedul. C. Pasch. IV*, 145 Daemonico cuneata globo. 3) *Ib.* I, 321 crucis vexilla coruscant. 4) *V. G.* Tu, inquit, fili, ut placet ad propria revertere; cf. v. 112. 5) Cf. *supra* v. 287. 6) *Arat. Act. Ap.* I, 480 I citus et. 7) *Ib.* I, 54 calle citato. 8) *Met. X*, 442 domum rediit. 9) *Sedul. C. Pasch. I*, 133 Angelicos . . cibos; *III*, 15 tunc larga potestas. 10) *Iuveni H. euang.* I, 96 Magnificas laudes animus gratesque rependit. 11) *Ib.* II, 342 laetanti . . pectore. 12) *Or. Ep. XVI*, 75 adposita . . mensa. 13) *Past. VI*, 674 nuntius ore venit. 14) *Or. Ep. IV*, 175 Addimus his precibus lacrimas quoque. 15) *Met. XI*, 607 vox . . una: *Aen. I*, 616.

- c. XV.
- Destinat interea vati mandamina princeps.
- 375 Cui nomen Gunzo clarum posuere parentes¹,
Actibus illustris et nobilitate decorus.
Ille sacerdotem poscit, petit, orat, ut ad se
Caelicolam Gallum celeri sub tramite ducat²,
Eius ut effuso mereatur sospite nata³.
- 380 Oratu mentis mestos amittere luctus⁴.
Sola fuit certe genitori haec filia tantum,
Cuius erat facies splendens in ymagine Phebi⁵,
Quam valido vexat cruciatu daemon iniquus⁶.
His miserabilibus morbis substrata iacebat⁷,
- 385 Esurie marcet, potum somnumque refutat,
Angitur interius diro compressa dolore⁸,
Ceu sine mente⁹ volutatur per sordida cena;
Inguina crudeli percussus acinace verres:
Haud aliter spumas iaciens¹⁰ insana puella
- 390 Aestuat atque dolet, meret, tristatur, abhorret.
Spreverat haec etiam missos a rege¹¹ nefandos
Pontifices, quibus inproperans commissa reatus
Insanae mentis bachatur turbine saevo¹².
Ardentes oculi¹³ signant, quod spiritus atrox
- 395 Possidet interius praecordia¹⁴ pectoris atri.
Presbiter interea Gallum compellat et inquit:
'Principis an nosti mandatum, care magister,
Imperat, absque mora ut pariter veniamus ad illum.'
'Hoc itiner, fili, tu perface, quid mihi, quaeso,
- 400 Est cum divitibus mundi primoribus atque?
Ad loca nunc redeam, quae sunt habitacula sola'.
Haec aiens Gallus, respondit talia vates:
'Noli, sancte pater, noli mihi dicere contra,
Ne tibi vim faciat rabida dux percitus ira¹⁵,
- 405 Lictores mittens, qui te violenter ad illum
Usque locum rapiant, quo nosmet iusserat ire.
Haud ita: quin potius pariter tendamus ovantes
Perficere imperium devoti principis exin'.
Vir domino plenus respondit talia Gallus:
- 410 'Crede mihi¹⁶, frater dulcissime, vates amate,
Ibo prius cellam fratresque revisere nostros¹⁷,

380 ammittere G 388 s ante verres deletum est G 408 exim G 411 fratros querereuisere G

1) *Fast. II*, 479 regi nomen posuere Quirites; 733 clarum . . nomen. 2) ad Iburingas villam.
3) *Frideburga*; *Aen. XI*, 56 sospite . . nato; *Met. VII*, 425 lactatur sospite nato; *Sedul. C. Pasch. III*, 248 sospite nata. 4) *Aen. XI*, 38 maestoque . . . luctu. 5) *Met. IV*, 349 referitur imagine Phoebus.
6) *Sedul. C. Pasch. III*, 73 quos non mala daemone pauco. | Sed legio vexabat atrox. 7) *Iuveni H. euang. IV*, 292 morbisve inacenti. 8) *Ib. I*, 411 tristi compressit corda dolore. 9) *Aen. X*, 640 sine mente. 10) *Met. VII*, 282 spumas eiecit. 11) *Sigiberto, Theodorici filio*. 12) *Amor. II*, 9, 28 miserae turbine mentis agor. 13) *Georg. III*, 505 ardentes oculi. 14) *Aen. VII*, 347 praecordia ad intima. 15) *Met. VII*, 413 rabida qui concitus ira. 16) *Op. Ep. XIII*, 155 Crede mihi.
17) *Iuveni H. euang. IV*, 509 sociosque revisere vestros.

Qualiter erga illos maneat miseratio Christi¹,
 Quam teneant vitae communi tramite normam¹.
 Dixerat haec domini miles, quia noluit ire,
 415 Ut dux presbitero mandaverat ante beato.
 Confestim Gallus dilectam venit ad aulam,
 Atque valefaciens illis, quos reperit illic.
 Fratribus Italiam se finxerat ire duobus
 Assumptis, itiner sed per iuga Retia flectens²
 420 Venerat usque locum, vicino monte relicto,
 Sennia qui gentis vocitatur more vetusto³.
 Indeque digressi veloci tramite vicum
 Ad quendam veniunt⁴, in quo tunc forte manentes
 Offendunt illic hominem rumoris honesti
 425 Nomine Iohannem iustum sanctumque benignum,
 Levitam castum, placidum, dominumque timentem.
 Hic Gallum comitesque suos confovit amicis
 Obsequiis, grates domino laudesque repensans⁵,
 Hospitio meruit proprio quod cernere sanctae
 430 Religionis amatores cultusque venusti.
 Iste quidem solitus fuerat levita Iohannes
 Pauperibus Christi gratis solamina ferre
 Atque iuvare inopes et sustentare misellos.
 Vir domini Gallus simulat se mente serena
 435 Confecisse itiner prolixum tempore parvo⁶.
 Tunc inibi septem pariter mansere diebus
 In precibus pernoctantes ymnisque sacratis.
 Triverat in vacuum numquam sua tempora⁷ Gallus,
 Sed meditabatur semper caelestia iussa,
 440 Perpetuam quibus ad requiem pertingere posset.
 Felix Galle, vale per tempora cuncta beatus!

c. XVI.

Presbiter interea, de quo iam diximus ante,
 Audito abscessu Galli conscendere scalnum
 Protinus accelerat, quae sunt et gesta retexit
 445 Gunzoni, quem dux confestim calle citato⁸
 Imperat, ut redeat velox Gallumque reducat,
 Quatinus eripiat possessam a daemone saevo
 Temporibus multis natam; mox addit et inquit:
 'Si Galli meritis laetabor sospite nata⁹
 450 Praesulis ad culmen meme pertinget agente,
 Insuper eximiis opibus ditabo¹⁰ patronum
 Pervigilem, cautum, nescit qui fallere quemquam¹¹.

413 tenet uite com G 442 .. biter G 443 scalnum] id est nauim. Nota quod scalmus est linthea nauis, quae viscoso bitumine linitur, ne aqua subintret, etiam a verbo linio — is quaere G

1) *Iuenci H. euang. I*, 463 Illum nam domini miseratio larga manebit. 2) *Aen. VII*, 35 Flectere iter; *Art. II*, 428 Flecte iter. 3) *Aen. XI*, 142, *Fast. VI*, 309 de more vetusto. 4) *V. G.* venerunt in herenum, quae Sennia nominatur, indeque ad proximum vicum qui dicitur Quaradaves digressi. 5) *Cf. supra v.* 359. 6) *Ov. Ep. III*, 24 parvo tempore; *Met. II*, 668. 7) *Ov. Ep. VII*, 142 Et teris .. tempora longa; *Luc. Phars. III*, 26 nullum .. vacuum sit tempus. 8) *Cf. supra v.* 348. 9) *Cf. supra v.* 379. 10) *Cf. supra v.* 291. 11) *Georg. II*, 467 et nescia fallere vita.

Haec postquam princeps, festinat abire sacerdos.
 Eius ut obsequium valeat complere. Deinde
 455 Pontifices veniunt Sigiberti dona ferentes¹,
 Regis honorifici, quos miserat inelytus heros.
 Ut sibi sponsatam sanarent rite puellam,
 Pestibus infestis quam vis inimica fatigat².
 Cumque preces illi fudissent³ summa precantes
 460 Atque simul praesentarent regalia dona,
 Inchoat haec cernens, nimio languore peresa⁴,
 Daemonis horrendi impulsu virguncula bachans
 Executere e vinclis diris manibusque tenentum⁵,
 Insequiturque sacerdotes mucrone resecto⁶,
 465 Sed non praevaluit, voluit quod spiritus ater⁷,
 Obloquiturque per os vesanae atque exprobrat uni
 Ex illis dirum frendens male pestifer anguis:
 'Si me sede cupis prisca extirpare, profane,
 Cur tecum non duxisti, turpissime, natam,
 470 De te quam genuit sublato nonna pudore?
 Haud secus egrediar, nisi venerit illa'; deinde
 Taliter inproperat socio commissa nephanda:
 'Tu tribus extiteras corruptor virginitatis
 Atque pudicitiae scelerata mente⁸ puellis;
 475 Propter adulterium vobis parere recuso,
 Vos ob tale scelus non formidare valebo.
 Novi quem timeo, timui quem quemque timebo,
 Est vir apud dominum virtutis nomine Gallus
 Egregiae⁹, meritis felix et dignus opimis,
 480 Expulit audacter qui me de sede cupita,
 Cuius ad imperium, si venerit, ocius ibo¹⁰.
 Audeo contra illum nullo subsistere passu,
 Saepe meas, ubicumque fui, destruxerat artes:
 Compulit et quia dux illum loca linquere cara,
 485 Quae prius incoluit meditans habitare seorsum,
 Principis idcirco natam nunc valde fatigo,
 A qua non, nisi per Gallum, removebor in aevum'.
 Talia cumque furens vesanis frenderet orsis,
 Unus pontificum maxillam percutit atque
 490 Bachanti iratus denuntiat ore puellae:
 'Obmutesce¹¹, sile, retice, falsissime daemon,
 Mendax, crudelis, verique relictor honoris,
 Humani generis deceptor, lubricus anguis¹²,
 Oppilato fores, per quas inimica venena
 495 Prima tulit mulier, quae assensum praebet iniquo

455 sigiberto G 463 dyris G 472 nephando corr. in da G 487 non addidi

1) Cf. supra v. 285. 2) Aen. XII, 150 vis inimica propinquat. 3) Aen. VI, 55 funditque preces. 4) Iuveni H. euang. I, 441 languoris tabe peresos. 5) Fast. II, 650 manibus . . tenet.
 6) Arator. II, 423 gladii mucrone resecto. 7) Iuveni H. e. II, 45 spiritus ater. 8) Trist. I, 2, 100 mens . . scelerata. 9) Aen. VII, 257 virtute futuram | Egregiam. 10) Ib. VIII, 555 Ocius ire.
 11) Cf. Marc. 1, 25 Obmutesce et oxi de homine. 12) Aen. V, 81 lubricus anguis.

Suasori, cum qua cecidit generosa propago,
 Quam potiore statu reparat divina potestas¹.
 Aestimat haec narrans praesul, quod diceret illa
 Alite de gallo, qui nuntius esse diei
 500 Creditur¹ et lucis quem novimus esse ministrum.
 His ita transactis vates remeare parantes
 Ad sua confusi redeunt regique reportant
 Singula quae fuerant et gesta ex ordine pandunt².
 Illius exemplum supplex imitatur et almus
 505 Vir domini Gallus fugiens per opaca locorum³,
 Funditus ut posset vacuum vitare favorem,
 Quem plebs cuncta sibi regem posebat⁴, at ille
 Declinans homines et per deserta moratus⁵
 Omnibus insinuans⁶ humanam spernere laudem.
 510 O quam mira dei maiestas atque potestas,
 Cui nil esse potest abstrusum nilque latere!
 Quamlibet occultis felix tegetetur in arvis,
 Omnia qui cernit praesentia sive futura
 Athletae Gallo tantum servavit honorem⁷,
 515 Eius ut in precibus claresceret ardua virtus⁸.

c. XVII.

Haec post verba quidem studuit repedare sacerdos
 Atque dei famulum perquirere calle sagaci,
 Hunc sicubi posset forsan reperire⁹ latentem.
 Collibus investigatis et montibus aspris
 520 Tunc demum . . . in spelunca reperit illum,
 Pane salutifero pascentem cordis acumen.
 Ad quem prostratis genibus sic fatur¹⁰ et inquit:
 'Obsecro te, venerande pater¹¹, carissime Galle,
 Pergere ne mecum titubes ad principis aulam,
 525 A quo larga tibi parantur dona¹², magister,
 Tantum si natam sanaris peste remota,
 Quam nimis infestat daemon crudelis et horrens.
 Te dux accersit, te quaerit teque precatur,
 Quo per te incolumem mereatur cernere natam¹³.
 530 Exceptis aliis, quae vult tibi tradere, donis¹⁴
 Pontificis faciet sublimi sede¹⁵ potiri?
 Talibus de rebus fierent cum verba vicissim,
 Ecce repente supervenit levita Iohannes,

497 statura parat *G* 499 que *corr.* qui *G* 501 parentes *corr.* rantes *G* 504 imitator
corr. tur *G* 507 ab *corr.* at *G* 510 magestas *G* 516 .. ec *G* 520 solum *fortasse*
supplendum est 531 faciat *corr.* et *G* 532 e rebus *G*

1) *Prudent. Cathemer. I*, 1 Ales diei nuntius | lucem propinquam praecinit. 2) *Cf. supra v.* 126.
 3) *Aen. II*, 725 Ferimur per opaca locorum. 4) *Ioh.* 6, 15 Iesus ergo, cum cognovisset, quia venturi
 essent, ut raperent eum et facerent eum regem, fugit iterum in montem ipse solus. 5) *Aen. XI*, 514
 Per deserta . . . adventat. 6) *Ib. II*, 228 cunctis | Insinuat. 7) *Ib. V*, 601 patrium servavit honorem.
 8) *Cf. supra v.* 224. 9) *Aen. V*, 807 nec reperire viam . . . posset. 10) *Cf. supra v.* 201. 11) *Aen.*
IX, 276 venerande puer. 12) *Ecl. VI*, 79 quae dona paravit. 13) *Sedul. C. Pasch. V*, 237 meruerunt
 cernere vultum. 14) *Met. VII*, 754 Dona . . . traderet. 15) *Iuveni. II. cuany. IV*, 53 sublimi sede

Dona ferens¹ famulo solito potusque cibique.
 535 Quem cum vir domini Gallus cognosset adesse.
 Multimodas egit grates² pro munere tanto
 Virtutum domino, tribuit qui commoda solus.
 Discubuere simul convivae valde fideles³
 Presbiter et Gallus fidissimus atque Iohannes.
 540 Inter et has epulas rimantur⁴ iura polorum.
 Famine tunc humili Gallus compellat amicum⁵
 Presbiterum: 'Obstantem nobiscum ducito noctem⁶.
 Cras miserante deo tecum proficiscar'. At ille
 Annuit his precibus⁷ consensum valde libenter.
 545 Audito Gallum discedere velle Iohannes,
 Speluncae fieri custos deposcit et optat
 Omnibus atque modis cellam servare magistri.
 Sanctus ad haec: 'Fili, bene te dixisse memento,
 Tramite praepropero mihi nunc loca visere nostra
 550 Est cordi⁸, post haec castrum ad remeabo citato'.
 Antistes iurat Gallum, contraria dictis⁹
 Ne faceret, complens potius pia famina factis,
 Ne reus existat voti¹⁰, quod voverat ipse.
 Presbiter hinc certus solitam repedavit ad urbem.
 555 Cumque dei famulus directo calle veniret
 Ocius ad cellam indulgens sua membra sopori¹¹,
 Unam cum sociis noctem transegerat illic.
 Mane iterum vineto fratrum duplicamine caro
 Venerat ad castrum, quo postulat ire sacerdos.
 560 Repperit ecce inibi legatum principis almus,
 Illos qui summo nisu properare coegit.
 Indicat hic etiam: 'Triduo iam perqueseverat
 Absque cibo dira frendens sub clade puella'.
 Quo audito sancta sub religione manentes¹²
 565 Presbiter et Gallus conscensis navibus¹³ ultro
 Undas per vitreas remis sulcantibus aequor¹⁴
 Principis usque domum veniunt sub nocte sequenti¹⁵.
 Talia iure quidem sancti metabula carpunt,
 Quos divina salus refovet, veneratur, honorat.
 570 Actibus egregiis clarescit gratia Christi,
 Quae e celsis humiles, e parvis efficit altos,
 Elatos spernit, contempnit valde superbos,
 Respicit atque inopes, subiectos ditat egenos:

534 famulos *G* 544 conssum *G* 558 iuncto *corr.* vincto] i. o. assumpto *G* 560 almus] scil. sanctus Gallus *G* 568 *gl.* metabule dicuntur prospere nauigationes

1) *Cf. supra v.* 285. 2) *Met. X*, 682 grates inmemor egit. 3) *Ib. VIII*, 565 Discubuere toris Theseus comitesque. 4) *Aen. VI*, 599 rimaturque epulis. 5) *Ib. II*, 372 verbis compellat amicis. 6) *Georg. III*, 379 noctem ludo ducunt. 7) *Met. VIII*, 352 precibus deus annuit. 8) *Aen. XI*, 369 regia cordi est. 9) *Met. XIV*, 301 dictis contraria verbis. 10) *Aen. V*, 237 voti reus. 11) *Iuveni H. c. IV*, 205 membra sopore | Solvuntur. 12) *Aen. III*, 409 Hac casti maneant in religione. 13) *Ib. I*, 381 conscendi navibus aequor. 14) *Iuveni II. euang. I. 355* vitreas . . undas; *Ex Ponto I. 4*, 35 vastum sulcavimus aequor. 15) *Fast. III*, 63 Saepe domum veniunt; *II*, 245 oriuntur nocte sequenti.

Haec dignata fuit Gallo servare decorem¹
 575 Virtutis tantae, quem noverat esse ministrum
 Iustitiae, ut captam sanaret mente² puellam,
 Daemone quae graviter doluit possessa superbo.
 Ergo age³, nunc sancti virtus patefacta nitescat,
 Qui vir apostolicus Germanis constat in aevum.
 580 Iusserat interea princeps intrare cubile
 Conspicua domini famulos virtute serenos,
 In quo nata iacet flatu lassata maligno.
 Una non solum, varia sed peste⁴ laborans
 In gremio matris ceu mortua strata videtur,
 585 Nil valet obtutu, penitus nil sentit et aure,
 Officio manuum fraudatur, lingua tepescit,
 Funditus olfactu proprio gustuque carebat,
 Intus et exterius cuncto spoliatur honore.
 Quid loquar⁵ horrisonas clades, ad cetera pergam.
 590 Talis pestifero fetor fumavit ab ore,
 Qualem nec sulphur calefactum reddere suovit⁶,
 Omnia namque dolet, quoniam persuasor iniquus
 Facturam domini spiritu nudavit ab omni.
 Presbiter et Gallus, veluti dux imperat, intrant,
 595 Ingressique domum⁷ confestim sanctus ad alta
 Sustollit mentem, corpus prostravit⁸ ad arva,
 Tales atque preces humili de pectore manant:
 'Tu dee celsipotens, solus qui condis abyssum,
 Aequora cui parent, cui caeli obtemperat ordo,
 600 Sumere qui carnem voluisti ex virgine sacra,
 Sanguine qui proprio solvisti debita mortis,
 Cuius in aeternum nos passio sancta redemit,
 Quique prius fuimus mersi caligine caeca⁹,
 Per te nunc fidei lucem gaudemus habere,
 605 Tu qui cuncta potes, merito qui solus ab aevo
 Diceris omnipotens, te postulo, deprecor, oro
 Submissis precibus¹⁰ vilis supplexque minister,
 Quatinus impurum iubeas exire latronem,
 Gaudeat et mulier ferali mente relicta
 610 Atque tibi valeat condignas reddere laudes,
 Neve tui iuris famuletur plasma tyranno'.
 His ita libatis surrexit Gallus et illam
 Protinus erexit, quam repperit ante iacentem,
 Atque invasorem tali sub lege coerces¹¹:
 615 'Per patris et nati nomen flatusque benigni
 Impero, praecipio, contestor, iuro fidelis,

577 in hoc versu desinant glossae possessa] i. e. detenta G 587 proprioque que eraso G

1) *Met.* XIII, 480 decus servare. 2) *Ib.* IV, 62 captis . . . mentibus. 3) *Georg.* I, 63. *Aen.* II, 707 Ergo age. 4) *Georg.* I, 181 variae inludant pestes. 5) *Ecl.* VI, 74, *Trist.* II, 399 Quid loquar.
 6) *Art. Am.* I, 256 quae de calido sulphure fumat, aquam. 7) *Met.* VII, 724 Ingrediorque domum.
 8) *Trist.* III, 5, 33 Corpora . . . prostrasse. 9) *Aen.* III, 203 caeca caligine; VI, 267 caligine mersas.
 10) *Cf. supra* v. 299. 11) *Venanti Carm.* VI, 1, 96 reliquos bene lege coerces.

Ut linquas hoc plasma dei¹, infandissime daemon!
 Haec cum sanctifico depromeret ore² beatus
 Intentis oculis Gallum prospexit³ et exin
 620 Spiritus inmundus crudeli perstrepit ore:
 'Tunc es Gallus', ait, 'qui me confundis ubique,
 Sedibus eque meis longe lateque repellis?
 Quid tibi conmerui peccaminis atque reatus?
 Te propter sociosque tuos hanc principis huius
 625 Invasi natam, quam me nunc linquere cogis.
 Quo nunc ire iubes⁴, haec si loca desero, Galle?
 Spiritui nequam respondit talia sanctus:
 'Est tibi supplicium per saecula multa paratum.
 Cuius finis erit nullus, nec terminus ullus,
 630 In quo perpetuo cruciabere tempore, daemon,
 Illuc vade miser, ubi sunt incendia plura,
 Est ubi nulla quies, gemitus, fragor, horror et ingens⁵.
 Illuc perge, Sathan, lugens sine fine dierum,
 Portio nulla tibi domini cum plasmate iam sit
 635 Ulterius, crudelis, atrox, perverse, rebellis'.
 His dictis cunctis cernentibus ore puellae
 Exit avis veluti fuligine tetrrior omni
 Spiritus horribilis, austerus, turpis et impos.
 Haec avis emissam praecessit forte columbam,
 640 Plantator vitis quam destinat ut revolaret,
 Foedere quae rupto⁶ non est conversa retrorsum,
 Inmundis dapibus sed pascitur arte nociva.
 Haud mora, continuo⁷ surrexit femina sospes,
 Sospes et incolumis gaudenti est reddita matri.
 645 O pietas veneranda dei, quae talia confert
 Humano generi famulos per valde fideles!
 Filia sanatur, laetantur iure parentes,
 Cernentes domini laudant magnalia⁸ summi:
 Gloria trina deo, qui condidit omnia solus.
 650 Dux igitur Gallum natae persuasus amore
 Muneribus ditat⁹ variis opibusque benignis,
 Insuper et supplex sincera mente poposcit.
 Quatinus ad culmen dignetur scandere summi
 Praesulis et pondus renuat non tale subire.
 655 His dictis Gallus contraria dicta rependit¹⁰:
 'Visibili pater egregius dum sole fructur¹¹,
 Et dum vitali vescetur flamine¹² carus
 Iure Columbanus pietatis ydoneus auctor¹³

e. XIX.

619 exim G 624 socioque G 632 et addidi 636 Nisi corr. Hiis G 650 . . ux G

1) *Prudent. Cath. III*, 185 plasma dei. 2) *Cf. supra* p. 279 V. S. *Mammae IV*, 7. 3) *Met. XIII*, 573
 prospiciens oculis. 4) *Aen. III*, 88 quove ire iubes? 5) *Ib. VIII*, 527 fragor . . ingens. 6) *Georg. IV*, 492
 rupta tyranni | Foedera. 7) *Ib. IV*, 548 Haud mora, continuo. 8) *Sedul. Hymn. I*, 59 cernunt
 magnalia caeci. 9) *Iuveni H. euang. II*, 322 ditabunt munera frugis. 10) *Cf. supra* v. 341.
 11) *Cf. supra* v. 163. 12) *Cf. Aen. I*, 546, *III*, 339. 13) *Fast. II*, 543 Aeneas, pietatis idoneus auctor.

Presbyteri officium vetitus sum tangere sanctum.
 660 Audeo quocirca numquam pia iussa magistri
 Fraudibus illicitis perrumpere, ne michi forte
 Ceu transgressori contingat passio poenae.
 Corporis ergo prius leto me dedere cordi est¹.
 Quam violare patris mandatum mente rebelli.
 665 Sed tamen ut faciam, princeps, quaecumque suades,
 Ante per indiculum dulci insinuabo magistro
 Quod cupis et quod vis fieri quod suggeris atque.
 Et si permissum sancti intellexero patris,
 Tunc curae pastoralis non sperno cathedram².
 670 Dux ait ad Gallum: 'Bene tu dixisse videris,
 Ergo, pater felix, fiat tua verba secundum,
 Sit tibi vita comes³, domino moderante superno,
 Pacis honore pio³ per saecula cuncta fruaris'.
 Tunc donis secum sumptis venerabilis exul —
 675 Exul erat certe, sicut sermone docemur
 Psalmigraphi, cuius talis sententia fertur⁴:
 'Incola sum peregrinus' et hic velut ante fuerunt
 Antiqui patres, quorum de stirpe venimus —⁵
 Certatim accelerat summo conamine nitens⁶,
 680 Quo vada salsa⁷ queat celeri superare faseo⁸.
 Aequoreos fluctus⁹ dum verrit corbita levis,
 Non cessat sanctum Gallus cantare celeuma¹⁰.
 Imperat interea princeps, ut menia cellae
 Pleniter instaurarentur conamine sancto
 685 Iuxta dispositum sancti doctique patroni.
 Cercyrus¹¹ ut patitur remis agitantibus aestum¹²,
 Ad litus donec veniat quod gestit amatum:
 Haud aliter potuit Gallus requiescere, donec
 Ad certum finem pertingeret hora precatus.
 690 Aequora transvectus castrum, quod nomine avito¹³
 Arbonam vocitant Galli, subit, intrat et illic
 Pauperibus Christi, caecis reliquisque misellis.
 Pupillis, viduis, mancis et compede pressis,
 Carcere detentis, manicis pedicisque ligatis¹⁴,
 695 Omnibus his tribuens solamina grata beatus
 Usus in proprios nil quaerit habere repostum.
 Munificis manibus fluxerunt dona cupita,
 Funditus expendit caeli possessor in arvis.

670 Duxit ad *G* 677 nolud *G* 683 inter. . . *G* 687 gessit *G*

1) *Cf. supra v.* 550. 2) *Aldhelm. Aen. I*, 16, 3 Cum mihi vita comes fuerit. 3) *Fast. V*, 49 in honore pio. 4) *Cf. v.* 223; *Ps.* 118, 19 Incola ego sum in terra. 5) *Aen. I*, 626 ortum antiqua Tenerorum ab stirpe. 6) *Cf. supra v.* 369. 7) *Aen. V*, 158 vada salsa. 8) *Prudent. Perist. V*, 497 concito | pontum phaselo scindere. 9) *Met. XV*, 604 fluctus | Aequorei. 10) *id est carmen navale, cf. celeusma illud Colombani, quod edidi in annalibus nostris VI*, 191; *Venanti Carm. VIII*, 19. 6 quando celeuma canit. 11) *Ov. Halieut.* 102 Cercyrusque ferox scopulorum sine moratus. 12) *Met. XIII*, 728 remis aestuque. 13) *Met. III*, 538 per aequora vecti: *VI*, 239, *IX*, 708 nomenque inponit avitum. 14) *Venanti C. II*, 16, 77 Compedibus validis alter manicisque ligatus.

- Quae princeps terrenus ei conferre valebat.
 700 Ut sibi divitias mereatur in arce polorum.
 Quas nullus dare quit, nisi conditor unus et ipse.
 Discipulus quidam Magno-cum cerneret -aldus.
 E cunctis opibus nil conservasse magistrum,
 Illum adiit tacito et memorat¹ se velle tenere
 705 Vas quoddam pretiosum argentei valde metalli
 Caclatum variis sculpturis undique fabre:
 Inde queunt fieri calices et pocula² sancta,
 Pocula sancta quidem sacris altaribus apta³.
 Gallus ad haec: 'Fili, semper memor esse studeto
 710 Infirmo cuidam loquitur quod claviger aulae
 Aetherae summus duodeni Petrus honoris⁴:
 'Aurea dona mihi non sunt, argentea desunt'.
 Quapropter miserere inopis, miserere tuimet⁵.
 Et quod nunc restat lactus largire libenter.
 715 Nonne Columbanus, praeceptor valde peritus,
 Munera sancta litans in vasis libat acnis,
 Crederis ac specie confixus, Christe, metalli⁶.

 Insuper et gemmas auri argentique⁷ probati c. XXI.
 Almigero libras curavit⁸ mittere Gallo,
 720 Quo memor esse sui⁹ dignetur semper in aevum.
 Seque suos domino committens mente fideli.
 His ita decursis devoto pectore¹⁰ Gunzo
 Omnibus in rebus confert solamina sancto,
 Usibus ut propriis habitacula digna pararet.
 725 Ecce dei in famulo completur sermo prophetae
 Dicentis¹¹: 'Dominum metuunt qui corde sereno,
 Illis deficiet numquam quodcumque necesse est'.
 Exin transactis aliquantis forte diebus c. XXII.
 Edicto celebri cunctos praecepit adesse
 730 Primates, proceres, comites vatunque senatum,
 Consilio quorum regalia frena gubernat
 Imperii¹² rector, Sigibertus nobilis heros,
 Ut sub famosa sociaret lege puellam
 Regali thalamo¹³, quam sponsam diximus ante.
 735 Foedera taedarum solempni more parantur¹⁴,

713 inopi G 716 bibat enis G 717 Libravii negligentia hic omissa sunt, quae Walahfridus
 capite XX et maiore ex parte quae capite XXI memoriae prodidit 725 Exce corr. in Ecce G 726 qui
 post dominum deletum est G in ante cordo deletum est G 728 . xii G 732 herus G

1) Cf. supra v. 28. 2) *Ecl. III*, 36 pocula ponam | Fagina, caclatum divini opus Alcimedontis.
 3) *Arator. Act. Ap. I*, 552 sacris altaribus apti. 4) *Act. 3, 6* Petrus autem dixit: Argentum et aurum
 non est mihi. 5) *Aen. XI*, 365 Miserere tuorum. 6) *V. Galli* fertur et salvator noster clavis aeneis
 cruci confixus. 7) *Aen. I*, 359 argenti pondus et auri; *Met. XIII*, 704 auro gemmisque. 8) *Sigi-*
bertus rex. 9) *Ex Ponto I*, 3, 36 inmemores non sinit esse sui. 10) *Iuveni H. euang. I*, 610
 devoti pectoris. 11) *Ps. 33, 10* Timete dominum omnes sancti eius, quoniam non est inopia timentibus
 eum. 12) *Fast. I*, 532 imperii frena tenere. 13) *Aen. IX*, 594 Germanam nuper thalamo sociatus
 habebat; *Iuveni H. c. III*, 742 Regales thalamos. 14) *Met. I*, 658 taedasque pambam.

Diversis opibus cenacula tota replentur,
 Atria collucent vario decoramine fulta¹,
 Vestibus ornatur pretiosis² aulica plebes,
 Porticuum splendent laquearia pariete miro.
 740 Aedibus in cunctis epulae celebrantur et ymnis,
 Cantibus assiduis lactatur turba virorum,
 Verruntur camerae, florum collectio³ vernat,
 Pulvinar struitur iucundo valde tapeti⁴.
 Stant circum⁵ iuvenes, pueri, innuptaeque puellae⁶
 745 Laude sub excelsa alternantes festa thorum.
 Copia magna virum concentu personat alto
 Regiis conubiis exoptans voce secunda.
 Est illic sonitus vario cum carmine pulcher:
 Hinc cytharae dulci resonant modulamine plures,
 750 Organa⁷ conerepitant⁸ altrinsecus et lyra garrit.
 Omnia lingua nequit percurrere⁹ festa iocorum,
 Illic quae fuerant moderato gesta tenore.
 Magnificis opibus¹⁰ regem magnoque paratu¹¹
 Agmina constipant procerum cum milite multo¹².
 755 Solus in orbe micat veluti sol luce diurna¹³
 Syderibus pulsus, noctem quae clara¹⁴ serenant:
 Haud aliter proceres inter Sigibertus opimis
 Moribus effulget virtutibus atque coruscet,
 Delectos heroas transcendit gestibus altis.
 760 Ut micat exterius princeps vibrantibus armis,
 Interius rutilat sic mens edocta perite.
 Talis enim decuit praedictum gloria regem,
 Undique qui victor substrato gaudet iniquo.
 Subiugat imperium, nequam superatque rebelles,
 765 Tutatur miseros, clemens defendit egenos.
 Has inter species, tali decoramine fretus
 Progreditur princeps pulcherrimus optimus atque.
 Talia cum fierent obsonia, rector honorus
 Famine blandiloquo sponsam compellat et inquit:
 770 'O generosa patris pariter matrisque propago,
 Dulcior et cunctis natabus virgo venusta,
 Pignore legitimo iungamur coniugiorum,
 Sit nobis sociale decus castumque cubile¹⁵,
 Iura pudicitiae teneant commercia nostra,

743 vicundo G 766 inter. ss. G 772 legitimo G

1) *Venanti Carm. IX*, 9, 25 *Templa* .. specioso fulta decore. 2) *Met. X*, 263 ornat quoque
 vestibus artus; *Luc. Phars. II*, 385 pretiosaque vestis. 3) *Met. V*, 399 Collecti flores; *XIII*, 928 collectos ..
 flores. 4) *Aen. IX*, 325 tapetibus altis | Exstructus. 5) *Aen. II*, 767 Stant circum. 6) *Georg. IV*, 476;
Aen. II, 238, *VI*, 307 pueri innuptaeque puellae. 7) *Venanti Carm. IV*, 7, 13 Organa .. cecinit
 modulamine dulci. 8) *Karol. M. et Leo* 180 Cornua conerepitant. 9) *Aen. VI*, 627 Omnia pocnarum
 percurrere. 10) *Fast. IV*, 400 magnificas ... opes. 11) *Met. VI*, 451 magno ... paratu. 12) *Luc.*
Phars. IV, 254 spoliatus milite multo. 13) *Prudent. Apoth.* 629 nocte diurna. 14) *Ov. Ep. XVIII*, 34
 pulso sidera clara die; *Ex Ponto II*, 2, 10 Clara .. sidera. 15) *Aen. VIII*, 412 castum ut servare
 cubile | Coniugis; *Ex Ponto III*, 1, 73 socialis amor foedusque maritum.

- 775 Gaudeat et proles sanctorum stirpe parentum
 Progenita exultet, laetetur tempore cuncto.
 Illa sub haec: 'Audi, princeps karissime, quaeso,
 Non mihi sunt vires, tabescunt corporis artus¹,
 Passio dira mihi membrorum subtrahit usum,
 780 Idcirco nequeo praeceptum foedus inire².
 Annuat omnipotens dominus mihi robur ademptum³,
 Vestris o utinam post haec conspectibus utar.³
 Hos rex suscipiens grata cum mente⁴ precatus
 Una cum sociis remeavit laetus ad aulam.
 785 Solibus inde quidem septenis rite peractis,
 Octavae noctis cum iam prope tempus abiret⁵,
 Basilicam ingreditur Stephani devota puella,
 Martyris illustris Stephani sanctique patroni,
 Ut matutinos domino persolveret ymnos.
 790 Illic deponens regalis vestis⁶ honores
 Propositi aetutum melioris sumpsit amictum,
 Quo se virgineum signaret velle pudorem
 Conservare, frui dum posset flatibus aerae⁷.
 Caelesti nupsit sancta sub dote marito,
 795 Coniugium quae terreni contempsit amici.
 Virgo sacrata fuit postquam velamine sumpto,
 Pectoris e fundo voces emiserat istas⁸:
 'O martyr preciose dei, qui primus honoris
 Iure coronatus, proprio qui sanguine Christo
 800 Testamen verax dispungis, sancte minister,
 Suscipe, quaeso⁹, meos clementi corde precatus,
 Quos in honore tui, martyr levita beate,
 Mentibus haud dubiis et simpli pectore fundo,
 Regis honorifici motes cor quatinus a me,
 805 Velamen capitis non auferat omne per aevum¹⁰,
 Quo sum iuncta deo, mundano ablata marito¹¹.
 Nec mora, fama volat¹² velox et principis auri
 Insinuat, quod virgo dei clam gesserit, exin
 Rector honorificus summates iussit adesse,
 810 Pontificesque suos nonnullos atque ministros,
 Consultu quorum regni pia scepra regebat.
 Talibus atque illos dictis compellat et inquit¹³:
 'Quid super hac sit re censendum promite, quaeso.'
 Tunc Arelatensis Ciprianus praesul, amicus
 815 Iustitiae, audacter respondit talia regi:
 'Constat enim hoc voto se constrinxisse puellam,
 Tempnoret ut mundi illecebras luxumque caducum,
 Atque deo protectori serviret in aevum,

779 dyra G 791 acutum G 802 martir G 808 exim G

1) *Iuveni H. euang. I*, 621 splendebunt corporis artus. 2) *Met. III*, 294 foedus initis. 3) *Cf. v. 193.* 4) *Ex Ponto IV*, 1, 7 mens . . grata. 5) *Amor. I*, 6, 40 Tempora noctis eunt. 6) *Ep. XVIII*, 43 deponere vestes. 7) *Fast. I*, 428 flatibus . . . aera. 8) *Met. XV*, 657 Et placido tales emittere pectore voces. 9) *Venanti Carm. I*, 17, 1 suscipe quaeso libenter. 10) *Arator. I*, 1067. 11) *Fast. I*, 451 coniunx abducta marito. 12) *Cf. supra v. 73; Aen. III*, 121 Fama volat. 13) *Cf. v. 769.*

Eius si donis truculentum evaderet hostem.
 820 Ob quam rem tibi, rex, vitandum est atque cavendum.
 Illam ne repetat daemon qui fugerit ater¹,
 Unquam si fuerit vestro sociata cubili,
 Perficiat potius votum pro munere tanto.
 Comprobat hoc dictum² rector pariterque senatus
 825 Omnibus atque modis placuit sententia talis.
 Ecclesiam post haec magna comitante caterva³
 Rex pius ingreditur splendens ornamine multo.
 Iusserat et vestes afferri valde nitentes,
 Stamine quas molli subtemen⁴ iungit opimum,
 830 Talibus ut sanctam decoraret rite puellam.
 His ita dispositis accersere praecipit illam,
 Quae nimium renuens altaris cornibus haesit⁵,
 Virgineum metuens felix maculare pudorem⁶,
 Regis ad aspectum⁷ si forte adducta fuisset.
 835 Quae cum blandiloquo solamine suasa veniret,
 Vestibus ornatur variis, dyademate pulchro⁸;
 Haud tamen absque suo incessit velamine sacro.
 Haec dum nam fierent sublimis rector honorus
 Illam conspiciens verbis ita fatur amicis⁹:
 840 'O nimium dilecta mihi, dulcissima sponsa,
 Meque meos thalamos et foedera spernito cepta,
 Perpetuo posthac domino sis iuncta marito.
 Huius in amplexu fovearis¹⁰ cuncta per aeva,
 Auctorem nostrae quem credimus esse salutis.
 845 Haec dicens cunctis coram patefecit amorem
 Occultum, lacrimas haud cessans fundere¹¹ puras.
 His ita finitis Sigibertus nobilis heros,
 Iustitiae custos et servantissimus aequi¹²,
 Rettulit inde pedem¹³ circumdatus agmine multo,
 850 Atque sua residens aula laetatur abunde,
 Considet in solio¹⁴; remeans simul alma puella,
 Quam rex illustris donis ditaverat amplis,
 Insuper et cetum famularum chresticolarum
 Illius haud dubitans manibus committere sanctis,
 855 Quas sine lite gubernavit, sine fraude refecit.
 Omnibus exemplum tribuens castissima virgo,
 Pervigil in precibus, nocturnis pervigil ymnis,
 Semper in obsequio Christi consistere gaudet,

831 accersire G 841 cepte G

1) *Juvenci H. euang. II*, 440 daemonis atri. 2) *Trist. V*, 14, 46 comprobat acta. 3) *Aen. II*, 40, 370 magna comitante caterva; *V*, 76. 4) *Ib. III*, 483 Fert picturatas auri subtemine vestes. 5) *Met. XII*, 269 cornibus haeret. 6) *Cf. supra v.* 792. 7) *Venanti V. Martini II*, 293 Cuius ad aspectum. 8) *Ib.* 289 vacuo diademate pulcher; *cf. v.* 738. 9) *Aen. II*, 147 dictisque ita fatur amicis, 372 verbis compellat amicis. 10) *Ib. VIII*, 388 amplexu molli fovet. 11) *Ib. III*, 348 Et multum lacrimas . . fundit. 12) *Luc. Phars. II*, 389 Iustitiae custos, rigidi servator honesti; *Aen. II*, 427 et servantissimus aequi. 13) *Art. Am. I*, 716 referque pedem; *Met. II*, 439 Unde pedem referens; *XV*, 586 Rettulit ille pedem. 14) *Aen. VII*, 169 solio medius consedit; *Fast. III*, 359.

Omne quod est nequam devoto pectore vitat,
 860 Moribus omne bonum pariter complectitur almīs.
 Grata fuit domino domini dilectaque servis.
 Haec in Mettensi quae diximus urbe geruntur,
 In qua plura nitent famulae miracula sanctae.
 Omnibus in gestis sequitur pia iussa patroni¹,
 865 Eximii Galli almsgera sub lege puella.
 Illam qui domini meruit virtute potenti²
 Solvere ab hoste malo turpique a daemōnis ictu.
 O pater insignis, meritorum Galle piorum,
 Possideas palmas operum sine fine dierum,
 870 Continuas et funde preces pro plebe redempta³,
 Quo tecum valeat clara mercede potiri.
 O pia virgo dei, per tempora cuncta valetō,
 Omnimodas grates tibi reddimus⁴ omnipotenti,
 Cui famulatur honor, caeli terraeque potestas.
 875 Nunc ad propositum redeundum est calle citato⁵. e. XXIII.
 Mansit apud Gallum felix levita Iohannes,
 Praeceptor carum coluit quia carus alumnum,
 Dogmata sanctarum cupiens peragrarē viarum,
 Quatinus ad fidei culmen pertingere posset,
 880 Sermonum et sanctorum operum scrutator opimus,
 Iustitiae assertor, virtutum cultor et actor,
 Difficiles nexus dissolvit mente serena,
 Eloquii clari quod et actibus est imitatus
 Instanti rimans caelestia pectore iura,
 885 Non solam sanctam scripturam iustus amavit,
 Omnia verum etiam memori sub corde retentat,
 Quae celer auditu, visu perceperat, inquam.
 Discipulum talem talis sibi iure magister
 Delegit sancti studio succensus amoris⁶.
 890 Ambo piis operum nituntur callibus, ambo
 Caelestes intrare fores⁷, ubi menia constant
 Diversis meritis, Christo tribuente, locata:
 Est ubi rex caeli solus terraeque repertor⁸,
 Arbiter aeterna sanctos qui pace gubernat,
 895 Caelicolas summis gaudentes arcibus⁹ atque
 Munere percepto laetantes cuncta per aeva¹⁰.
 Annue, possessor caeli terraeque marisque
 Quo requiem capiant cuncti baptismate loti¹¹
 Illie, qua non praevalcat dirissimus anguis
 900 Ulli hominum ulterius prisca sub fraude¹² nocere.

863 nitant G 873 omnipotens G 875 ., unc G 899 non valeat G

1) *Aen. IV*, 538 ultima Teucerum | Iussa sequar. 2) *Cf. v.* 237. 3) *Cf. v.* 459. 4) *Prudent. Cath. IV*, 74, *Psych.* 888 Reddimus aeternas, indulgentissime doctor, | grates. 5) *Cf. v.* 348.
 6) *Aen. VII*, 496 eximiae laudis succensus amore. 7) *Met. IX*, 309 intrat saepe | Fores. 8) *Iuveni H. euang. I*, 35 dominus caeli terraeque repertor. 9) *Aen. XII*, 698 summus deserit arcēs. 10) *Cf. v.* 843. 11) *Arator. Act. I*, 864 baptismate lotis. 12) *Ecl. IV*, 31 priscae vestigia fraudis.

Da, pater¹ altitonans, quae poscimus atque precamur.
 Grandia qui nosti² miracula pandere gratis
 Mentibus humanis, miserator iustus et aequus,
 Sit tibi laudis honor summus sine fine dierum,
 905 O dec celsipotens, mundi reparator et auctor³.

c. XXIV.

Tempore non alio⁴ dictus iam nobilis heros
 Compellit precibus multis varioque precatu
 Magnificum Gallum, custodem foederis almi,
 Ut sub festino nitatur tramite castrum⁵
 910 Indugredi, quo tunc cetus convenerat ingens,
 Undique collectus⁶ devoti principis actu.
 Illic pontificalis apex⁷ praefulserat altus,
 Ordo sacerdotum⁸ pariter non defuit illic,
 Levitae steterant habitus candore venusti.
 915 Quid loquar⁹: omnibus e gradibus confluerat illuc
 Copula magna satis, per quos regitantur in orbe
 Iura ministerii sacris altaribus apta¹⁰.
 Ipse etiam princeps magno comitante senatu¹¹
 Primorum his inter gaudet conventibus esse.
 920 Haec postquam didicit felix syncellita Gallus,
 Almigeram synodum confestim nisus adire,
 Consilio iuris divini plenus et auctus,
 Assumptis secum levitis forte duobus,
 Quos pater eximius prae cunctis fovit, amavit.
 925 Horum si lector gestis vocitamina nosse:
 Iohannes prior est dictus, Magnaldus et alter.
 Conciliique locum Gallo subeunte beato,
 Tales effudit sincera mente precatus¹²
 Nobilis ingenio princeps, devotus et ore:
 930 Tu pie rectipotens, iusti moderator honoris,
 Cuius ab intuitu rerum natura virescit¹³,
 Subsistit, regitur, struitur, pariterque docetur,
 Cuius et immensum provisio continet orbem¹⁴,
 A quo cuncta suo procedunt ordine saecula,
 935 Te deus, ecclesiae totum qui corpus opimis
 Augmentas opibus virtutibus atque gubernas,
 Per meritum sanctae nunc virginis oro Mariae,
 Cuius honore sacer digno locus iste refulget,
 Nos super ut sanctum digneris mittere flatum,
 940 Cordibus in puris qui semper degere gestit,

904 atque deletum est ante summus G 906 . . empore G 914 Illic levite G 916 negitantur G
 920 syncellita G

1) *Aen. III*, 89, *XI*, 789 Da pater. 2) *Sedul. C. P. I*, 333 tu dare grandia nosti. 3) *Cf. v.* 598.
 4) *Georg. III*, 245 Tempore non alio. 5) *Constantiam oppidum.* 6) *Venanti Carm. VIII*, 3, 175
 Undique collectos. 7) *Ib. I*, 15, 33, *IV*, 8, 8 pontificalis apex. 8) *Ib. IX*, 1, 1 Ordo sacerdotum.
 9) *Cf. supra v.* 589. 10) *Cf. v.* 708. 11) *Ex Ponto IV*, 4, 41 toto comitante senatu. 12) *Met. IX*, 370
 tales effundit in aera questus. 13) *Ib. XV*, 6 rerum natura requirit. 14) *Amor. II*, 9, 17 immensum . .
 in orbem; *Met. III*, 77; *Pont. II*, 1, 23; *Phars. I*, 110 totum quae continet orbem.

Quatinus huic plebi inveniatur moribus almis¹
 Praeditus et pariter divino dogmate praesul.
 Qui sibi commissum valeat praecedere ovile
 Omnibus in rebus regere et moderarier aptum,
 945 Qui pastoralis tutela cautus ubique
 Obvius ora queat confringere saeva luporum²,
 Gratia quem domini per tempora cuncta gubernet.
 Augeat, amplifiet, foveat, sublimet ametque.³
 Finitis precibus³ synodum compellat et orat,
 950 Quo sibi provideant rectorem iura secundum
 Maiorum, quorum decreta salubria norunt,
 Qui bene sufficiat subiectam pascere plebem
 Pane salutifero verbi caelestis et haustu
 Egregii calicis, quem psalter laudat et inquit⁴:
 955 'Pocula divini potus clarissima constant.'
 Ergo age⁵, nunc omnes communi voce petamus
 Altithronum regem, qui verus pastor habetur,
 Annuat ut votis effectum corde sereno,
 Error ne valeat quisnam nos calvere⁶ nequam.⁷
 960 His monitis cuncti clamant et talia fantur⁷:
 'Christe pater hominum, nobis concede rogatus
 Pontificem castum, iustum dignumque, peritum.'
 Ceperat interea collectio sancta viritum
 Eloquium et meritum Galli laudare beati,
 965 Talia promentes praeconia voce sub una⁸:
 'Omnibus est notus Gallus, qui digna requirunt.
 Famine mellifluis et morum pietate venustus,
 Iustitiae custos⁹, simul integritatis amator,
 Mansuetus, humilis, castus patiensque, benignus,
 970 Sobrius et parcus, miseris pia commoda praestans.
 Quid plura? in cunctis alacer virtutibus extat,
 Convenit idcirco talem tantumque patronum
 Pontificem populis decerni mente sub una¹⁰.
 Astruit ista quidem postquam sententia cetus.
 975 More sibi solito¹¹ princeps haec talia Gallo:
 'O venerande pater¹², meritis sanctissime Galle,
 Nonne tuas quatiunt aures haec famina vulgi,
 De te quae recitant, firmant, testantur aperte?'
 Sanctus ad haec: 'Utinam quae sunt hi vera loquantur.
 980 Nec aliud de me quaerant, nisi certa probentur.
 Talia tractantes¹³ ignorant ordine sacri
 Concilii esse interdictum, ne quisque locorum
 Desertor propriae telluris promoveatur

958 affectum *corr.* effectum *G* 979 ut que *G* 980 Nec ã. de *G* quesunt *G*

1) *Cf. supra* v. 860. 2) *Cf. supra* v. 218; *Mel. IV*, 716 saeva . . ora. 3) *Cf. v.* 263. 4) *Ps.* 74, 9
 calix in manu domini vini meri plenus misto. 5) *Cf. supra* v. 578. 6) *i. e. decipere; Serv. ad*
Aen. I, 720 calviat id est fallat atque eludat. 7) *Cf. Aen. V*, 16, 79 ac talia futur. 8) *Cf. v.* 371.
 9) *Cf. supra* v. 848. 10) *Op. Ep. XVII*, 126 Unaque mens. 11) *Ex Ponto III*, 1, 165 solito tibi
 more. 12) *Cf. v.* 523. 13) *Iuvenii H. e. I*, 137 Talia tractanti.

Ad clerum leviter, fuerit nisi causa probata,
 985 Inque locis aliis collatum sumat honorem.
 Haec igitur consulta patrum, ne scandala crescant
 Messibus ecclesiae puris, vitasse videntur.
 Est mecum felix quidam levita Iohannes,
 Hic patria tellure satus¹, vir valde fidelis.
 990 Intus et exterius meritorum laude beatus.
 Eligat hunc vobis patrem divina voluntas,
 Crèdo, placet domino cunctisque placebit honestis,
 Hic fieri antistes vobis sine lite valebit.'

c. XXV.

Cumque pater Gallus tali sub laude Iohannem
 995 Efferret, cunctis placuit quae dixerat almus,
 Irrita non credunt sancti documenta patroni,
 Quem sectatorem veri per singula cernunt.
 Evocat in medium levitam forte Iohannem
 Sincerus princeps, quem talia consulit aiens:
 1000 'Unde genus ducis² vel quo sub nomine vivis?'
 'Iohannes vocitor', respondit sanctus ad ista,
 'Est mihi natalis³ non infima valde propago.'
 Dux iterum percontatur cum voce benigna:
 'Praesulis anne vales sublimi sede potiri?⁴'
 1005 Tunc pro discipulo se respondere magister
 Pollicitus fuerat, subtili dogmate plenus.
 Haec dum verborum fierent obsonia, felix
 Quaerit adire fugam⁵, quo evadere possit honorem.
 Turba sacerdotum sequitur cum plebe fideli,
 1010 Ut nusquam sanctus posset levita latere,
 Quin potius coram splenderet more lucernae,
 Quae non sub modio, sed quae super ardua lucet⁶.
 Nititur ad celsum quisquis pertingere culmen
 Mundani iuris, merito cadit ille retrorsum;
 1015 Qui vero comitante deo compulsus honorem
 Suscipit, hunc fulcit moderatrix gratia⁷ Christi.
 Quid referam?⁸ capitur lacrimis perfusus amaris⁹
 Primatum, procerum, vulgi plebisque petentis.
 Absque mora ut fieret praesul levita Iohannes.
 1020 Invitus trahitur post haec et valde coactus,
 Viribus et totis¹⁰ renuens, ne tale subiret
 Pondus honorificum, superat sed praescia virtus¹¹,
 Singula quae novit discernere luce nitente.
 Consilium domini nullus disseindere quibit,
 1025 Quod validum forti munimine constat in aevum.

984 nisi ca G 986 crescant G 994 . . umque G 1003 cum *addidi* 1011 populo
ante coram erasum est 1016 fulsit G 1017 amatis G

1) *Trist. I*, 5, 83 patria tellure. 2) *Aen. V*, 801 Unde genus ducis? 3) *Ecl. III*, 76
 meus est natalis. 4) *Cf. supra v.* 531. 5) *Ov. Ep. VI*, 158 quaerat in orbe fugam. 6) *Cf.*
supra v. 271. 7) *Prudent. Perist. X*, 978 lingua moderatrix. 8) *Georg. II*, 118, *Ep. XII*, 129
 Quid referam. 9) *Fast. V*, 407 lacrimis perfusus Achilles. 10) *Aen. XII*, 528 totis . . viribus;
Met. X, 658 viribus . . totis. 11) *Iuveni H. euang. I*, 191 praescia rerum | Virtus.

Ducitur interea praesul venturus ad aram
 Pontificum manibus consueto more sacrandus.
 Conclamante pio ectu: 'Dignissime pastor,
 Ordine solempni successibus utere sanctis,
 1030 Te deus excelsis gradibus sustollat ad alta
 Culmina virtutum, tu praesul et inelyte custos,
 Defensor populi, sanctorum lator honorum,
 Sancte pater, salve, felix sine fine dicum.'
 Tota per hanc vocem cum conceio redderet amen,
 1035 Laudibus extollunt venerandum rite Iohannem,
 Pontificem domino carum meritisque benignum.
 Omnibus his ceptis solempniter atque peractis
 Dulcia depromsit populis oracula Gallus¹,
 Per quae larga dei pietas manifesta pateret,
 1040 Auribus astantis plebis cunctique senatus.
 Incipiens naturarum contexere causas²,
 Quas deus inmensus summa bonitate creavit,
 Hinc primogeniti delictum contigit Adae,
 Exilium pro quo patitur humana propago³.
 1045 Tempora post patriarcharum collegit et actus,
 Inde quidem memorat domini miracula plura,
 Quae gerit in populis linquentibus arva Canopi,
 Qualiter educti fuerant vel qualiter alti.
 Attigit hinc breviter regum sublimia facta⁴,
 1050 Digna prophetarum pandens oracula posthac
 Explicat adventum domini baptismaque sanctum,
 Quo pia plebs merito discernitur a grege nequam.
 Omnibus his vere summa ratione relatis,
 Qui circumsteterant lacrimas fudere benignas⁵,
 1055 Taliter inque vicem suppressa voce loquuntur⁶:
 'Laus super astra deo, qui condidit arva polumque,
 Spiritui semper parilis sit gloria sancto,
 Istius ore viri, quem credimus esse profatum.'
 Denique virtutum Gallus sectator et altor
 1060 Iudicii usque diem verbi protraxit acumen.
 Omnibus his sancta cum religione peractis
 Ad sua quisque redit gaudens et valde triumphans.
 Inter multa quidem Galli pia dicta beati
 Hoc monuit sanctum iucunda pace Iohannem,
 1065 Quem deus elegit, nullum contempnere fas sit⁷,
 Sed cunctis placeat, tanto qui dignus honore est.
 Sanctarum largitor opum, venerabilis heros⁸
 Praesulis accepto sancti munimine signi

1048 Qualiter addidi

- 1) *Hunc S. Galli sermonem Constantiae habitum edidit Camisius (Lect. ant. V, 896—910).*
 2) *Iuveni H. euang. IV, 544* fictasque . . . contexere causas. 3) *Arator. Act. Ap. I, 373* humana propago. 4) *Iuveni Praef. 6* sublimia facta. 5) *Cf. supra v. 846.* 6) *Iuveni H. euang. I, 95* Suppressae vocis; *Ex Ponto IV, 6, 10* supplice voce loqui. 7) *Iuven. II, 673* mihi talia temnere fas est. 8) *Cf. supra v. 186; Prudent. Cath. X, 70* venerabilis heros.

- Ad cellam ropedat deserti Gallus amator.
 1070 O quam clara nitet dilectio mira duorum.
 Quos sociat divinus amor, quos copulat ardor
 Invictae fidei, iuris caelestis et almi.
 Dividat hos quanquam terrarum tractus, uterque
 Foedus amicitiae¹ retinet puraeque fidelis,
 1075 Nulla valet tellus animos seiungere castos,
 Quos eadem sociat Christi dilectio munda
 Dogmate praecipuo, monitis precibusque benignis.
 Mathiten carum didasculus amatus²
 Custodit, refovet, nutrit munitque, gubernat,
 1080 Discipulus praeceptorem nichilominus aptum
 Sublevat auxiliis praebens quodcumque necesse est³.
 Ergo piis crevit successibus atque secundis
 Iunctio sanctorum, semper quam gratia Christi
 Auget, multiplicat, cumulat ditatque repletque.
 1085 Sit tibi pro meritis nunc gloria, Galle, perhennis,
 Confessor sacer et dignus per saecula magister.
 Salve perpetuo, felix Iohannes, honore,
 Tempora dum volvunt, mundi dum labitur aetas⁴.
 Gressibus hinc properis⁵ narranda ad cetera pergam.
 1090 O utinam nostrum conamen dirigat ille,
 Quo sine habet nullus quicquam nec praevalet esse,
 Altithrono regi sit gloria summa per aevum. amen.
- c. XXVI. Construit interea virtutum cultor opimus
 Basilicam Gallus, summae bonitatis amator,
 1095 Per gyrum statuens habitacula fratribus apta,
 In quis sufficerent socialem ducere vitam⁶,
 Aeterna per quam possent mercede potiri.
 Contigit ergo die quadam cum Phebus ab alto
 Luce sua⁷ terras solet illustrare parumper
 1100 Undique paulatim tenebris cessantibus atris,
 Quando sopor fessos artus requiescere⁸ cogit —
 Est aliud requies, aliud sors nempe quietis —
 Vir domini carum Gallus compellit alumpnum:
 ‘O Magno—levita sacer dilectus et—alde,
 1105 Instrue, quaeso, mihi celeri sub tramite currens⁹
 Missarum ut valeam tandem celebrare tenorem.
 Posco ministerium festina rite parare.’
 Sanctus ad haec mirans haec talia dicta minister
 Reddidit¹⁰: ‘Oro, pater, ne spernas, quaeso, rogantem.
 1110 Num libare cupis solempnia vota, magister,

1074 pureque G 1078 inquit amatus G 1093 . . onstruit G

1) *Trist.* III, 6, 1 Foedus amicitiae. 2) *Cf.* v. 878. 3) *Trist.* I, 3, 102 auxilio sublevet usque suo; *cf.* v. 727. 4) *Aen.* I, 234 volventibus annis; *Art. Am.* III, 65 cito pede labitur aetas. 5) *Iwenci H. euang.* III, 291 properis . . cursibus. 6) *Met.* XI, 702, *Aen.* II, 641 voluissent ducere vitam. 7) *Fast.* III, 785 Luce sua. 8) *Georg.* IV, 190 fessosque sopor suus occupat artus. 9) *Aen.* V, 610 cito decurrit tramite virgo. 10) *Ib.* X, 530 Aeneas contra cui talia reddit.

More sacerdotum sacris altaribus apta?¹
 Retulit e contra caro praeceptor alumpno:
 'Est mihi per visum praesenti nocte peracta
 Ostensum, patrem sanctum dominumque Columbam
 1115 Ad caeli sedem laeto transisse meatu.
 Eius pro requie nunc debeo vota salutis
 Vero offerre deo², vivo pariterque potenti'.
 His ita praedictis signum pulsavit et omnes
 Iussit ad ecclesiam fratres velociter ire,
 1120 Ut pro defunctis missas celebrare studerent,
 Proque salute pii patris doctoris et almi.
 Haud secus ac moniti complent mandata magistri³,
 Invigilant ymnis, missis, psalmis precibusque,
 Gaudentes domini famulum tantumque patronum
 1125 Casibus e mundi caeli penetrasse⁴ cacumen.
 Ordine missarum solempni more patrato
 Taliter affatur levitam Gallus et inquit:
 'Non tibi, quaeso, gravis mea sit sententia, nate,
 Sed patris indulge precibus parendo libenter.
 1130 Carpe viam⁵, properis et gressibus ire studeto
 Ad Latium. Cum transieris Saturnia regna⁶,
 Quaere monasterium, Bobium quod dicitur; illic
 Oramatis nostri invenies certissima signa⁷.
 Omnibus investigatis pariterque repertis
 1135 Ad nos veloci cursu celer⁸ inde redito,
 Passibus atque tuis morulas procul, oro, fugato.
 Talibus auditis confestim carus alumpnus
 Ad praeceptoris cecidit vestigia sancta,
 Deplorans non nosse itiner, quod duceret illuc,
 1140 Quo iubet ire⁹ patris venerabilis alma voluntas.
 Quem vir magnificus verbis solatur amicis¹⁰:
 'Pone metum'¹¹, dicens, 'et desine, quaeso, timere.
 Te, quocumque ieris, custodiet unica virtus.
 Diriget atque tuos solito moderamine gressus¹².
 1145 Sit tibi larga comes regnantis gratia Christi.'
 Blandiloquis postquam verbis animatur amatus
 Doctoris felix mathites indolis almae,
 Protinus accelerat disquirere calle citato¹³
 Partibus Hesperiae, quae dicitur esse medulla
 1150 Telluris, variis opibus quae constat onusta¹⁴,
 Utrum vera foret benedicti visio patris.

1130 propriis *G* (cf. v. 1089) 1139 nosce *G* 1146 amatis corr. tus *G* 1148 Prothinus *G*
 disquerere *G*

1) *Cf.* v. 708. 2) *Iuveni H. euang. I*, 511 Offer grata deo . . dona. 3) *Aen. III*, 236 Haud
 secus ac iussi faciunt; *Iuveni II. e. II*, 531 mandata magistro. 4) *Venanti Carm. III*, 3, 12 Ut penetres
 caelos. 5) *Aen. VI*, 629, *Met. XI*, 139 Carpe viam. 6) *Ecl. VI*, 41 Saturnia regna. 7) *V. Galli*
 utrum visio mea veritatis fulciatur effectu: *Georg. I*, 439 certissima signa. 8) *Met. III*, 199 celerem
 cursu. 9) *Aen. III*, 88 quove ire iubes. 10) *Ib. V*, 770 Quos . . dictis solatur amicis. 11) *Met. V*, 226
 Pone metum. 12) *Aen. I*, 401 dirige gressum. 13) *Cf. v.* 444, 517. 14) *Cf. Aen. I*, 530 Est locus.
 Hesperiam Graii cognomine dicunt, | Terra antiqua, potens armis atque ubere glabae.

Repperit haud aliter nisi dictis consona facta:
 Tunc multas domino laudes gratesque repondit¹
 Scrutator sanctis per singula moribus utens.
 1155 Laetus et indubius Galli repodavit ad aulam,
 Allato indiculo, quem miserat alma caterva,
 In quo multa patent venerandi signa patroni,
 Qui simul eiusdem mortem designat et horam
 Atque diem, qua cessavit venerabilis exul
 1160 Ad patriam rodions praesenti luce potiri.
 Usibus hic etiam cambotam detulit almi
 Scotigenae Galli ceu iusserat ante magister,
 Quam metas obiens praesentis linqueret aerae,
 Ut tali indicio se crederet esse solutum
 1165 Auderetque per hoc pignus celebrare sacratum
 Rite ministerium vetitum sibi tempore multo.
 Lectis litterulis et tanto munere viso
 Eximii patris migrantis ad aethera clarum,
 Inmodicas fudit lacrimas² e pectore puro³
 1170 Gallus amore Columbani compunctus amati.
 Fratibus exin collectis manifestat et inquit:
 'Scite meum patrem superata morte secunda
 Sedibus aethereis⁴ domino miserante receptum:
 Sanctum dico Columbanum dulcemque magistrum.
 1175 Discessu, rogo, nunc pro cuius mente serena
 Ad caeli possessorem transmittite vota,
 Vota salutiferi cantus optate frequentes
 Et precibus missis psalmis libamine et almo,
 Ordinat ut qui cuncta creat pariterque gubernat,
 1180 Det requiem famulo caelestia semper amanti.⁷
 His ita praemissis fratrum collectio sancta
 Una cum Gallo complens instantia iusta
 Vivificatorem communi laude frequentant⁵,
 Laudant atque colunt, celebrant, venerantur, adorant⁶,
 1185 Cuius in aeternum per saecula gloria pollet.
 e. XXVII. Plurima virtutum gessit miracula Gallus,
 Aequanimus doctor, fama suffultus opima,
 E quibus est unum quod veris explico dictis.
 Accidit ergo die quadam, cum forte beatus
 1190 Instauraret opus templi cum fratribus atque
 Artificum manibus⁷, tabulae quod quatuor, inquam,
 Palmorum brevior cuiusdam meta pateret,
 Quam reliquae, sunt quae iungendae in pariete eodem.
 Machina dispescens dum spernitur ac reprobatur
 1195 A cunctis operis factoribus atque magistris,
 Et merito quoniam spacio maiore carebat,

1171 exim G 1175 Discessu G 1191 que G 1193 lugende G 1194 dispescens
 corr. dispescens G

1) *Cf. supra v. 359.* 2) *Met. XIII, 490 lacrimas . . fundit.* 3) *Aldhelm. de laudib. virg. 141*
in pectore puro. 4) *Art. Am. III, 550 Sedibus aetheriis; Met. XV, 839.* 5) *Cf. supra v. 239.*
 6) *Sedul. C. Pasch. V, 431 venerantur, adorant.* 7) *Met. XV, 218 Artifices . . manus.*

Vir domini virtute potens, sublimis et actu,
 Non sibi diffidens Christi munimen adesse,
 De nichilo qui cuncta creat, regit atque gubernat.
 1200 Iusserat artifices modicum requiescere, donec
 Perceptis dapibus vires recreare valerent
 Pondere deposito moliminis atque laboris.
 Artifices, postquam convivium grata frequentant¹,
 Ad ceptum remeant peragendum pectore lacto.
 1205 Inveniunt mirum factu mirumque relatu,
 Longior est aliis tabulae mensura, prius quam
 Aedificatores spernunt propter brevitatem
 Unius atque pedis medii; stupet inscia plebes².
 Qualiter hoc lignum profecerit arte superna.
 1210 Sed virtus divina sui patefecit honorem
 Caelicolae Galli, quem noverat esse fidelem.
 Panditur in Christi miranda potentia servis,
 Absque deo qui nulla volunt et nulla operantur.
 Est quibus una fides, spes integra, pectus et unum.
 1215 In quibus est ardens eadem dilectio casta,
 Qui terrena nichil dicunt, caelestia quaerunt³,
 Qui victore deo superant contraria cuncta,
 Cantica laetitiae domino super astra canentes.
 Sic satis hinc tabulam conpingunt rite magistri,
 1220 Quae mirabiliter reliquas transcendenter omnes.
 Aptantes aliis directo valde tenore,
 Ut meritum cunctis cernentibus esset apertum
 Felicis Galli, devoti iure patroni.
 Noverit hoc etiam lignum praestare medelam
 1225 Illis, qui nimia dentum vexantur ab ira.
 Effectu capiunt infirmi vota cupita,
 Scotigenae Galli iussa precibusque celebrant.
 Hic renovata nitent veteris miracula sancti:
 Floruit ut quondam virgultum tempore Moysi,
 1230 Quando sacerdotum summus sacratur Aaron,
 Creverat haud aliter siccati machina ligni
 Naturam contra domini virtute patrans.
 O felix arbor, tanto quae munere polles,
 Per te maiestas locuples per tempora cuncta⁴
 1235 Laudatur, colitur sublimia dona ministrans⁵
 Egregii e famulis, quos ditat honore perhenni.
 Omnia sit nomen domini per saecula sanctum.
 O benedicte pater, salve sine fine dierum⁶.
 Pro dictore pios effundens, oro, precatus.

1200 requiescere modicum *G*1225 Illis *corr.* Illis *G*1234 magestas *G*

1) *Iuveni H. euang. III*, 739 convivium lacta frequentent. 2) *Aen. II*, 307 stupet
 inscius alto . . . | . . . pastor; *Karol. M. et Leo* 421 stupet inscia tellus. 3) *Iuveni H. euang.*
I, 652 caelestia quaerite regna. 4) *Ex Ponto III*, 1, 14 Cuncta . . . tempora. 5) *Cf. supra* v. 261.
 6) *Cf. v.* 1033.

c. XXVIII. 1240 Haec ita dum fierent, Eustasius inclitus abbas
 Corporeis vinelis foliei morte solutus¹,
 Laetus et exultans caelorum regna petivit².
 Moribus hunc almis ditavit rite Columba
 Cum reliquis condiscipulis, quos dogmate miro
 1245 Sanctorum in numerum sublimat, honorat, opimat.
 Hunc etiam successorem sibi forte reliquit
 Praeceptor clarus carissimus atque magister,
 Tradidit atque locum moderata lege rogendum,
 Quod nunc Luxovium merito vocitamine fertur,
 1250 Est quoniam lumen conventus ordinis atque.
 Huius enim postquam superas migravit ad auras³
 Spiritus alta petens⁴ et corpus ad yma fatiscit⁵,
 Eustasii refero, paulo quem diximus ante,
 Continuo fratres Gallum revocare volentes
 1255 Consilium capiunt communi corde benignum,
 Ut mittant fratres haec talia nuntia fantes:
 'Sancte pater, salve⁶ per tempora plurima, Galle,
 Te petit, ut venias, collectio Luxoviensis,
 Te cupit atque rogat, te gestit habere patronum,
 1260 Imperiis parere tuis⁷ per singula nitens.
 Nunc tibi non aliter videatur, care magister.¹
 Legati cum pervenissent calle citato⁸
 Ad Galli cellam, ducuntur more suoto⁹
 Oratum primo, post haec sua dicta ferentes¹⁰
 1265 Praesentant, sanctum et submissa voce¹¹ salutant.
 Quae cum vir iustus pernosset cuncta legendo,
 Dixerat: 'O fratres, sectari verba prophetae
 Omnimodis cupio dicentis voce salubri¹²:
 'Fratribus efficiar, cognatis atque propinquis
 1270 Exter, quo domino valeam famularier uni'¹³,
 Liberius propter quod nunc secreta petivi¹⁴
 Contemptis opibus choicis nimiumque caducis¹⁵.
 Oblato renuens extolli pauper honore
 Delicias fragiles segura mente refuto,
 1275 Illum dum veneror, dum diligo, dumque celebros,
 Qui valet aeternae concedere praemia vitae,
 Qui super astra tenet solium sine fine perhenne.
 Angelicas acies proprio qui iure gubernat,
 Humanos actus qui temperat, ordinat, aptat,

1240 . . . ec ita G 1245 munerum G, in *addidi* 1266 pernoscet G, *corr. Watt.* 1269 cognatis G
 1270 Extunc G 1277 perhenne G

1) *Ov. Ep. X*, 78 morte soluta fides; *XVII*, 11 vincula . . . | Solveret. 2) *Ib. XV*, 322 mea regna petas; *Amor. III*, 8, 35 regna . . . caeli. 3) *Georg. IV*, 486 superas veniebat ad auras. 4) *Ib. I*, 142 Alta petens. 5) *Prudent. Cath. VI*, 149 Corpus licet fatiscens. 6) *Aen. V*, 80 Salve, sancte parens. 7) *Cf. v.* 215. 8) *Cf. supra v.* 348. 9) *Cf. supra v.* 356. 10) *Aen. XI*, 330 dicta ferunt. 11) *Met. VII*, 90 summissa voce rogavit; *Sedul. C. Pasch. II*, 195 submissa voce. 12) *Ps.* 68, 9 Extraneus factus sum fratribus meis et peregrinus filiis matris meae, 10 quoniam zelus domus tuae comedit me. 13) *Sedul. C. Pasch. II*, 197 et soli (*sc. domino*) famularier uni. 14) *Aen. VI*, 10 secreta Sibyllae | . . . petit; *VIII*, 463 secreta petebat. 15) *Cf. infra v.* 1535.

- 1280 Omnibus electis qui munera grata¹ rependit,
 Horum quo merito iungar, tua, Christe, potestas
 Concedat, clemens, faciat iubeatque velitque.
 Est nunc consilium, fratres, dulcissima corda,
 Ut semel ereptus laqueis innectar² amaris.
- 1285 En ego qui sprevi, quae mundus diligit iste,
 Quomodo nunc repetam vomui quae sordida cena³.
 Mentibus, oro, meis fugiant haec talia sensa.
 Me gradibus solidis firmet protectio summa.
 Vos ctenim nostis, patres superique benigni,
- 1290 Me quaesisse humilem vitam, quam semper amabo.
 At nunc qua ratione queam vestigia tanti
 Ponderis indignus vilisque subire minister!
 Credite, quaeso, michi⁴ promenti famina vera,
 Hoc modo consilium, retinet quod pectora vestra,
- 1295 Effectu rerum fraudabitur omne per aevum.
 Ad partes alias vestras, rogo, flectite mentes⁵:
 Quod semel infixum est cordi manet atque manebit⁶.
 Provideat vobis pastorem conditor orbis.⁷
 His verbis omnem fratrum spem funditus aufert.
- 1300 Illorumque animos blando sedaverat ore⁷.
 Venerat interea quidam de fratribus almi
 Imperio patris accitus⁸, cui taliter inquit:
 'Dic, rogo, quid solito capiamus tempore⁹ victus?'
 Talia scitanti responsum est talibus orsis:
- 1305 'Est nobis tantum farris sextarius unus
 Concussi, videas caute, karissime pastor,
 Utrumnam valeat modicum vel sumere quisquis,
 Unde parum constat.' Quo dicto Gallus ad ista
 Respondit: 'Fili, potis est super ardua virtus¹⁰
- 1310 In vastis heremi symphosya ferre benigna,
 Haud inopes dominus linquit sua iussa sequentes¹¹,
 Dapsilis est quoniam, cunctis miseratur egenis¹².
 Ergo agite, fratres, aptae ut herbaeque parentur¹³,
 Cetera nunc celeri et cursu properate, clientes:
- 1315 Nulla mora obsistat¹⁴ vestris conatibus, oro.
 Usibus ipse cibus monachorum competit exin'.
 Vir domini Gallus piscatum pergat ad amnem,
 Insidias secum gestans, quis squamea turba¹⁵
 Undique stipatur, capitur trahiturque, ligatur.
- 1320 Gurgitis ad ripam sanctus cum forte veniret,

1294 pectora aura G

1313 apto(e?) yt G, an opto ut?

1316 expedit corr. in compedit G

1) *Amor. II*, 15, 3 Munus eas gratum. 2) *Met. XI*, 252 laqueis... innecte. 3) *Proc.* 26, 11 sicut canis qui revertitur ad vomitum suum. 4) *Met. XV*, 254 mihi credite. 5) *Ib. IX*, 609 Flectere non poterant... mentem. 6) *Aen. IV*, 15 Si mihi non animo fixum immotumque sederet. 7) *Met. XIII*, 555 blando... ore; *Trist. V*, 1, 17. 8) *Aen. XI*, 235 Imperio accitos. 9) *Fast. I*, 394 solito tempore. 10) *Cf. supra v. 224*. 11) *Cf. supra v. 864*. 12) *Karol. M. et Leo p. 65* miseratur egenum. 13) *V. Galli* cum fecisset olera colligi. 14) *Aen. XII*, 11 Nulla mora in Turno. 15) *Arat. Act. Ap. I*, 71 Squamea turba.

- Repperit ecce duos veloci tramite nantes¹
 Inmanem lutros cupiunt qui prendere piscem.
 Quem domini famulus confestim retibus actis
 Traxerat ad litus gaudens gratesque frequentans²
 1325 Olli, qui gratis concedit munia larga.
 Post haec vir humilis praedam collegit aquosam
 Haud minimam, quam vis domini produxerat alta:
 Hanc partim sumpsit, partim proiecit in aequor³.
 His ita perfectis oritur contentio sancta:
 1330 Ob meritum fratrum Gallus haec dona dedisse⁴
 Munificum dominum testatur corde benigno,
 Illi alacres contra suscensent patris amati
 Viribus eximiis, factis meritisque probatis.
 parvo miracula tanta stupentes
 1335 Ad cellam remeant Gallo praebente ducatum⁵.
 Esuries numquam domini superabit amicos,
 Quin potius convicta iacet⁶, tremit atque fatiscit:
 Inesperata solet convivia ferre beatis,
 Est inopum qui sola salus⁷, solamen et unum⁸.
 1340 Fratribus ingressis posthac habitacula cellae
 Obvius in porta quidam vir stare videtur,
 Fertque dei famulo supplex Cereremque Lycum.
 Diximus ut supra⁹, iustus non deficit umquam,
 Corporis atque animae¹⁰ domino solamen agente.
 1345 Quod cum sumpsisset Gallus, pro munere tanto
 Ordine consueto domini magnalia laudat,
 Tunc ymnis pariter dietis convivia sancta
 Felices ineunt¹¹ fratres cum patre modesto.
 Quid morer?¹² expletis cunctis quae continet ordo,
 1350 Sincerae pacis fraterni pectoris atque
 Exoptant Gallo pia vota¹³ salutis alumpni,
 Atque salutifero patris sermone levati¹⁴
 Ad sua gaudentes remeant et cantica laudum
 Persolvunt domino, qui prospera cuncta ministrat.
 e. XXIX. 1355 Nunc obitus Galli texatur carmine cepto,
 Quo caelum petiit¹⁵ terrestria cuncta relinquens,
 Civibus angelicis sociatus sede beata.
 O felix tanto Germania tota patrono,
 Scandere qui meruit superas¹⁶ et visere partes,
 1360 Destinat et nobis semper solatia grata.

1325 gratis corr. larga G 1334 Itamine pa^{vo} G, an isto anne in parvo? 1345 et gallus G
 1346 domini addidi

1) Cf. supra v. 253. 2) Cf. v. 239. 3) *Ex Ponto II*, 7, 57 proiectus in aequor. 4) *Met. IX*, 157
 Dona det, 420 dare dona. 5) *V. Galli* illi econtra meritis ipsius quod factum fuerat imputantes, eo
 alacriter praeeunte domum redierunt. 6) *Met. I*, 149 Victa iacet pietas. 7) *Aen. IX*, 257 cui sola
 salus. 8) *Luc. Phars. VII*, 180 mentibus unum | Hoc solamen erat. 9) Cf. v. 726. 10) *Arator*.
Act. II, 496 Corporis atque animae. 11) *Fast. IV*, 353, *Met. IV*, 764 ineunt convivia regis.
 12) *Ib. XIII*, 531 Quid moror. 13) *Rem.* 813 pia vota poetae. 14) *Met. IV*, 39 vario sermone
 levemus. 15) *Amor. III*, 8, 50 Cur . . caelum . . petis? 16) *Fast. I*, 298 domus superas scandere.

Illic cum Christo regnat sine fine beatus,
 Attamen in terris eius miracula clarent.
 Gaude, sancte pater, opibus ditatus opimis,
 Utere felici clarorum sorte¹ virorum,
 1365 Continuas et funde preces pro plebe redempta².
 Cum deus omnipotens, cunctorum lator honorum,
 E mundi tenebris decresset tollere lactum
 Belligeratorem invictum emeritumque, probatum,
 Praemia quo caperet³ virtutum dote perhenni,
 1370 Presbiter adveniens vocitamine Willimar atque
 Intentis precibus summissa et voce precatur⁴,
 Postulat, exoptat, rogitat, petit, orat et inquit:
 'Quaeso, pater, noli mea nunc contempnere vota,
 Qui mihi suavis eras monitor, quem semper amavi,
 1375 Cuius ab ore pio⁵ duleissima famina sumpsi,
 Omne bonum⁶ cuius sensi vestigia sectans,
 Deprecor ad castrum properemus passibus aequis⁷.
 Audiat ut populus spectans documenta salutis
 Atque viam fidei per te dinoscere possit⁸.
 1380 Talibus athletam precibus dum presbiter implet.
 Praebuit assensum, communi tramite pergunt,
 Ad castrum veniunt; ibi copia magna virorum⁹
 Adventum Galli poscens meditamine cordis.
 Hanc domini famulus turbam cum cerneret, exin
 1385 Dogmate nectareo cunctos recreare studebat¹⁰.
 Quid loquar¹¹ insigni virtutum fonte cohortem
 Astantem reficit, potat, solidat, recreatque.
 Munere divino¹² postquam ditaverat omnes,
 Ad sua gaudentes redeunt laudesque frequentant¹³;
 1390 Plurima de Gallo fantes praeconia sancto
 Clara viri extollunt nimium documenta beati.
 His ita perfectis ibidem bis sole reducto¹⁴
 Permansit Gallus caelestia iura revelans.
 Tertia lux aderat¹⁵: virtutum cultor opimus
 1395 Febribus immensis quatitur, tribulatur et ardet.
 Taliter, en, lector, numerum perpende dierum.
 In quibus afflictus diros toleraverat ignes:
 Quam rimam signat post sextam litera quarta,
 A prima fuerit si quartum gramma iugatum,
 1400 Per totidem soles¹⁶ Gallus, pietatis amator,

1375 Eius G 1381 ascensum G 1384 exim G 1399 gramina G

1) *Aen. XII*, 932 Utere sorte tua. 2) *Cf. v.* 870. 3) *Met. II*, 694 cape praemia:
Fast. I, 678. 4) *Cf. supra v.* 1055, 1265. 5) *Met. VII*, 172 ore pio; *Fast. III*, 326. 6) *Venanti*
Carm. IV, 17, 1 Omne bonum. 7) *Cf. supra v.* 250. 8) *Met. XIII*, 835 ut dignoscere possis. 9) *Cf.*
supra v. 746. 10) *V. Galli* in die sollempni scilicet sancti Michaelis; *Venanti Carm. VII*, 9, 14
 Nectarei fontis me recreavit aquis. 11) *Cf. supra v.* 589, 915. 12) *Iuveni H. euang. II*, 188
 divino munere. 13) *Cf. v.* 1353. 14) *Aen. X*, 807 sole reducto. 15) *Amor. II*, 6, 45 Septimum
 lux aderat; *Aen. III*, 117, *XI*, 210 Tertia lux. 16) *V. Galli* Cumque hac infirmitate per dies
 quatuordecim laborasset...

Perpetitur febrim patienter valde ferendo,
 Atque deo grates positus sub limine leti
 Assiduis precibus non cessat ferre beatus.
 Annis ter denis et sexaginta peractis
 1405 Insuper adiectis quinis aetatis et aevi
 Scanderat astra poli meritis suffultus opimis.
 Corpus humo¹ reddens anima gaudente perhenni
 Sanctorum requie domino moderante superno.
 Vita fuit Galli felix, doctrina salubris
 1410 Actibus inque suis semet tractaverat apte
 Atque deo soli studuit per cuncta placere,
 Qui fragilis mundi pompam contempsit iniquam.
 Nunc te, Galle pater, caelesti sede² fruentem
 Fletibus assiduis deprecemur atque precamur.
 1415 Ut pro plebe pia digneris more sueto
 Aures altithroni precibus pulsare supinis³.
 Omnibus ablati hominum de corde nocivis
 Criminibus faciat conscendere regna polorum⁴,
 Sanguine quos proprio austera de morte redemit.
 1420 O deo miripotens, formator temporis omnis,
 Dictori veniam meritis concede patroni⁵,
 Scottigenae Galli, superis qui gaudet in astris,
 Inter christicolos quos possidet aula curulis,
 Aula dei, rebus quae pulchrior omnibus extat,
 1425 Cernere quam nullus, nisi quem pia facta⁶ coronant,
 Praevalet. O pastor, salve, dulcissime Galle,
 Vive, vale, gaude feliciter omne per aevum⁷.

c. XXX.

Haec ita dum fierent Iohannes praesul honorus
 Constanti — ecclesiae dilectis moribus — cnsis
 1430 Venerat Arbonam sanctum refovere magistrum,
 Diversi generis secum solamina gestans
 In potu atque cibo, quae congrua credidit esse
 Aegris visceribus pestem tolerantibus artam.
 Cumque propinquaret domui, qua forte beatum
 1435 Aegrotare putat, luctus gemitusque dolores
 Audiri⁸ incipiunt celebrantum funera sancta.
 Qui mox admirans ploratus murmura tanti
 Inquirat sanctum mundi liquisse tenebras
 Atque poli merito susceptum menibus altis⁹.
 1440 Tunc demum ingreditur, ubi sanctum forte cadaver
 Absque anima iacuit lotum solitoque paratum.

1414 depossimus *G* 1423 curules *G* 1424 pulchrior *G* 1427 *ad marg.* fuit obitus
 sancti galli 1428 .. *Ec ita G*

1) *Art. Am. II*, 524 ponere corpus humo. 2) *Met. IV*, 447 caelesti sede; *Ex Ponto III*, 5, 53
 caelesti sede receptum. 3) *Aldhelm laud. virg.* 31 precibus pulsare tonantem. 4) *Ib. v.* 755
 conquiens regna polorum; *Iuveni II. euang. II*, 186 ad excelsum .. conscendere regnum. 5) *Cf.*
supra v. 1239. 6) *Fast. II*, 117 pia facta; *Ex Ponto II*, 11, 26. 7) *Cf. supra v.* 1295. 8) *Trist. I*, 3, 21
 luctus gemitusque sonabant; *Aen. III*, 555 et gemitum .. | Audimus. 9) *Ib. IX*, 805 Teucrorum
 moenibus altis.

Hoc cum vidisset suspiria longa trahebat¹,
 Mixta quidem lacrimis² et vix haec famina promit:
 'Eheu, sancte pater, monitor pie, doctor amate,
 1445 Ad caeli patriam tendens sine fine beatus,
 A te quid nunc me singillat sancta voluntas?
 quippe tuum semper mihi valde placebat,
 Cur non me comitem dignaris sumere³, Galle,
 Quem prius elegit tua iussio sancta ministrum?
 1450 Quid mihi consilii⁴, quid rerum restet agendum?
 Haec tua mors nobis solamina grata rependit.
 Quamlibet ad tempus doleamus pectore tristi⁵,
 Tempore perpetuo de te laetabimur omnes,
 Quos vitae exemplis solidasti, care magister.'
 1455 His dictis tali conclusit voce querelam:
 'Te pia suscipiat requies, tibi ianua felix
 Pandatur, nullus te terreat horror in aevum.
 Dextra dei potius te colligat atque beatis
 Agminibus societ laetum celebrantibus ymnum.
 1460 Esto memor nostri precibus, rogitamus, opinis.
 Utere, sancte pater, felicibus utere donis⁶.
 Admonet interea fraterno corde Iohannem
 Presbiter, ut surgat lacrimas effundere⁷ cessans,
 Proque salute patris sincera mente precentur.
 1465 Paruit his dictis⁸ confestim praesul honorus,
 Ecclesiam festini adeunt cum plebe virorum
 Plangentum funus⁹ iusti carique patroni.
 Illic exequias peragentes more sueto
 Eximias laudes communi voce resultant.
 1470 Contigit interea clarum et memorabile signum¹⁰, c. XXXIII.
 Quod nunc summatim contexere mentibus instat¹¹,
 Est quoniam multis brevitatis sermone amica.
 Funeris obsequio tali merore peracto
 En subito apparet tumulus cernentibus, in quem
 1475 Condere disponunt sanctissima membra beati.
 Acceptis crucibus nituntur ducere corpus
 Usque locum fossae, quam iam praemisimus ante,
 Ut venerabiliter tegeretur cespite digno,
 Illorum sed nil valuit conatus inanis.
 1480 Arcam, quae retinet preciosum valde cadaver,
 Sandapilae inponunt tumulandum sorte beata.
 Cumque piis humeris vellent deferre feretrum,
 Nulla . . . queunt quoquam ratione movere,

1444 Heu G 1445 patria G 1446 diversa corr. sancta G 1447 ante quippe spatium
 vacuum relictum est, Foedus fortasse supplendum est. 1477 Utque G quam corr. ut G prediximus
 corr. premisimus G 1483 an quiverunt? vel Ecce, queunt nulla Man.

1) *Met.* II, 753 traxit suspiria motu. 2) *Trist.* V, 3, 50 lacrimis pocula mixta suis.
 3) *Fast.* V, 537 comitem sibi . . . sumpsit. 4) *Ep.* XIV, 65 Quid mihi cum ferro? 5) *Stati*
Theb. VII, 148 tristi . . . pectore. 6) *Cf.* v. 185. 7) *Aen.* III, 312 X, 465 lacrimasque effundit.
 8) *Aen.* I, 689 Paret Amor dictis. 9) *Cf. supra* p. 414 v. 41. 10) *Aen.* IV, 94 magnum et
 memorabile numen. 11) *Arator. Act.* I, 147 Mentibus instat amor.

Sed fixum steterat eeu Caucasus Ossaque Olympus¹.
 1485 Haec dum nam vulgus miracula tanta stuperet²,
 Affatur plebem tali sermone Iohannes,
 Praesul et eximio virtutum comptus honore :
 'Est mihi compertum certum paritorque probatum,
 Nolle suum corpus sepeliri sedibus istis,
 1490 Qui sibimet potius placitum delegerat antrum.'
 Fecerat adduci confestim praesul honoris
 Indomitae feritatis equorum corpora³ bina,
 Qui needum dederant duris sua colla lupatis⁴,
 Sessoris neque vim tolerantes calle petuleo,
 1495 Ut libitum fuerat spaciuntur lata per arva⁵.
 Qui capti in cursum nimio sudore trahuntur,
 Desuper inposito consueta tegmine lege.
 Corpus ad egregii Galli pastoris et almi,
 Tunc veneranda cohors una cum praesule tales
 1500 Effudit gaudens sincera mente precatus :
 'O dee miripotens, terrarum factor et orbis⁶,
 Qui cunctis formam naturis effigiasti⁷,
 Qui clandestinos iustorum perspicias actus,
 Qui tua cuncta regis, sine quo nec esse valebunt,
 1505 Per quem iustitiae merito sublimis et ore,
 Ductus amore tuo Gallus pariterque timore
 Dulcia deseruit terreni commoda iuris,
 Exul ut in mundo, fieret possessor Olympi⁸,
 Te nunc te petimus, te poscimus atque rogamus,
 1510 Ut nostris precibus flectaris⁹ more benigno,
 Atque vehi iubeas defuncti corpus amati
 Hos per cornipedes quo vult tua iussio sancta.'
 His ita prolatis populus responderat amen.
 Haec postquam fuerant obsonia rite peracta¹⁰,
 1515 Talibus et signis splendesceret ardua virtus¹¹
 Eximii Galli, venerandi valde patroni,
 Pontificalis apex¹² meritis suffultus opimis,
 Quom semper colimus vocitatus nempe Iohannes,
 Gratia larga dei quem sustulit atque probavit,
 1520 Is cum presbitero feretrum per inane levando
 Alipedum dorsis commendat munia sancta,
 Iusserat et frenos demi cervice soluta,
 Gressibus ut licitis pergant, quocumque ferentur
 Arbitrio domini, qui cuncta creata gubernat.

1489 sepeliri suum corpus G 1499 unam G

1) *Fast.* I, 307 ut ferat Ossa Olympus; *III*, 441 Ossa | Arsit et in solida fixus Olympus humo; *Mct.* II, 224 Caucasus ardet, | Ossaque cum Pindo maiorque ambobus Olympus. 2) *Cf.* v. 1334.
 3) *Trist.* V, 4, 16 indomiti . . equi; *Georg.* III, 250 equorum | Corpora. 4) *Georg.* III, 208 duris parere lupatis. 5) *Ep.* XII, 46, *Amor.* I, 7, 8, *Fast.* II, 210 lata per arva. 6) *Cf.* v. 598, 1420. 7) *Prudent.* *Cath.* X, 4 hominem pater effigiasti. 8) *Venanti Carm.* II, 16, 9 factus possessor Olympi; 5 Exilium tibi mundus erat. 9) *Aen.* II, 689 precibus si flecteris allis. 10) *Cf.* v. 768, 1007. 11) *Iuveneci H. euang.* II, 184 splendescere virtus; *cf. supra* v. 224. 12) *Cf. supra* v. 912, 1406.

- 1525 His ita compositis synaxis magna virorum
 Permisti sexus gaudet, lactatur et orat.
 Quo manifestetur cunctis divina potestas,
 Quae solet inmeritis solamina grata referre.
 Inchoat e contra cum praesule cetus honorus
- 1530 Vocibus almificis feretrum sectarier alnum.
 Sunt ibi psalmorum sonitus, sunt cantica laeta.
 Luminis ornatu laquearia tota coruscant,
 Ut solet ignicomis caelum splendescere stellis¹:
 Haud aliter rutilat tanta stipante caterva²,
- 1535 Despectis opibus terrenis atque caducis
 Omnimodis cupiens mansuram carpere vitam,
 Vir domini Gallus summo delatus honore.
 Haec postquam domini fuerant virtute peracta,
 Cornipedes itiner directo tramite³ pergunt
- 1540 Ac propero cursu festinant visere cellam,
 Quam pius incoluit Gallus, dum vita manebat⁴,
 Qua meruit felix aeternum sumere sceptrum⁵.
 Quo cum perveniunt miti sub calle iugales
 Deponunt feretrum, quod continet ossa beati
- 1545 Abbatis Galli, quem sustulit ardua virtus,⁶
 Lactantes alacri nimium sub corde lyturgi
 Atque sepulchrali committunt valde decori:
 Corpus humo celant, sed spiritus astra volavit⁷.
 O nimium felix⁸ feliciter atque beatus,
- 1550 Qui mercatus erat paradysum cespite vili,
 Tellea contempnens, caelestia dona⁹ capessens,
 Qui palma accepta lactus sine fine cluebit
 Atque deum victor miles stipabit in aevum,
 Glorificans regem gestantem clara tropaea.
- 1555 Sanguine qui proprio vicit dominamina saeva.
 Austerum mundi pariter deiecit et hostem,
 Qui singillabit nocuos a sorte piorum,
 Ut solet a paleis discernere grana probata,
 Quando suum purgat frumentum rite magister¹⁰,
- 1560 Migmata¹¹ proiciens, condens et farrea dona¹²,
 Horrea perpetuae quoniam summaeque quietis
 Dragmata non capiunt nisi puro semine lata,
 In quibus est tranquilla quies, concordia summa,
 Imperium felix et laurea vita¹³ per aevum.
- 1565 Mors ibi non regnat, dirac non mortis amator¹⁴,

1539 tramite *G*1540 uostinant *G*1542 summere *G*

1) *Iuveni II. euang. IV*, 151 Ignicomaeque ruent stellae. 2) *Aen. I*, 497, *IV*, 136 magna stipante caterva. 3) *Aldhelm. laud. virg.* 645 directo tramite. 4) *Aen. V*, 724, *VI*, 608, 661 dum vita manebat. 5) *Amor. II*, 18, 13 Sceptra tamen sumpsi. 6) *Cf. supra v.* 1515. 7) *Amor. III*, 11, 10, *Art. Am. II*, 524 ponere corpus humo. *Cf. supra p.* 1423 *app. I. S.* 8) *Cf. supra v.* 177. 9) *Georg. IV*, 1, *Met. XIII*, 289 caelestia dona. 10) *Cf. Matth.* 3, 12, *Luc.* 3, 17. 11) *Cf. Isai.* 30, 24. 12) *Ep. XI*, 98 condam dona. 13) *Trist. IV*, 2, 56 laurea vota. 14) *Sedul. C. P. IV*, 93 nigrae mortis amator.

Organa laetitiae resonant cum voce canora¹,
 Hinc fugiunt gemitus pestis cladisque dolorque,
 Assunt iocundi cantus et salpica clara.
 Quid loquar², o lector, nimium est quod promere conor,
 1570 Excellit quoniam cunctarum famina vocum,
 Castra dei sanctus quondam quae vidit Iacob
 Praedictis opibus summa pietate fruuntur.
 Est quibus adiunctus felix sacer atque sacerdos
 Eximii meriti Gallus doctusque beatus.
 1575 Horum militiae societ nos alma potestas,
 Ut mereamur eis iungi sine fine dierum.
 Cum quibus altipotens regnat, quos atque beavit,
 Quo caeli possessores per saecula manerent.
 Hoc pater, hoc natus velit, hoc et spiritus almus.
 1580 Gloria summa deo patri genitoque perenni,
 Spiritui sancto virtus eademque potestas.
 Inclite Galle, vale, gaude, lactare per aevum,
 Esto memor nostri precibus, rogitamus, opimis³,
 Qui super astra tenes mercedem valde beatam,
 1585 Conspicis atque tuum factorem nocte dieque⁴,
 Quem natura timet caeli terraeque marisque⁵,
 Qui nos ad superas dignetur ducere sedes⁶,
 Oblita cum fuerint viciorum sordida cena⁷,
 Quae tantum valet ille deus dimittere solus,
 1590 Qui sine peccato mortalem sumpsit amictum,
 Ut genus humanum eriperet de morte secunda.
 Est nunc iam tempus modicum compescere linguam,
 Ne nimium meditans laqueos incurrat amarus⁸.
 Praedicat en Salomon perfusus dogmate miro⁹:
 1595 'Ardua quae cernis noli rimarier', inquit,
 'Mentibus ac rigidis¹⁰ ne quaeras fortia quaeque,
 Ne sub fasce ruas¹¹ quem sustentare nequibus.'
 Ad quaecumque manum mittis, moderatio tecum
 Invigilet, maneat, degat per singula facta.
 1600 Sit satis hinc dictum, ceptum redeamus ad actum.
 Ergo modum statuam, ne sit prolixa camena
 Ac ne desidiam generet lectoribus ollis,
 Qui e paucis cupiunt peditemptim plurima nosse.
 Ad calcem iam nunc propero sub calle citato¹²,
 1605 Sed libet ante quidem virtutum munia terna
 Texere munifici Galli carique patroni,
 Quae meritis famuli dignatur pandere Christus.
 Cunctis his notis et quae non scripta videntur,
 Eius credantur miracula multa fuisse.

1574 doctusque felix G 1603 peditemptim G

1) *Art. Am. III*, 311 voce canora. 2) *Cf. supra v. 589*. 3) *Cf. supra v. 1460*. 4) *Met. II*, 343
 Nocte dieque. 5) *Aen. I*, 598 terraeque marisque. 6) *Fast. III*, 324 superis sedibus. 7) *Cf. v. 1286*.
 8) *Cf. supra v. 1284*. 9) *Ecl. 3*, 22 Altiora te ne quaesieris, et fortiora te ne scrutatus fueris.
 10) *Ep. III*, 96 rigida mente. 11) *Cf. p. 414 v. 33*. 12) *Cf. supra v. 1262*.

1610 *Iam nunc incipiam*¹: praesto mihi spiritus esto,
Qui dator es largus verissimus atque probator.

Cumque pii funus colerarent agmina plebis, c. XXXI.
Constitit ecce illic quidam mendicus et artes
Membrorum penitus contractus perdidit omnes.
1615 Hic quamquam pressus vario languore fuisset,
Aegris in pedibus maiorem pertulit iram
In tantum miser hac misera sub clade laborans,
Ut propriis nequeat saltem subsistere plantis,
Pergere nec quoquam valeat; sudore retentus
1620 Pestiferi morbi languet, dolet atque fatiscit.
Est hic consimilis clodo, quem sanat Ihesus.
O felix exul, paradysi cultor et heres,
Qui infirmis meruit subitam praestare medelam
Ac dominum meditatus erat, quem semper amabat.
1625 Quid loquar²! insignis virtus patefacta nitescit.
Indumenta pii dum presbiter erogat almus
Pauperibus turbis conventibus atque misellis.
Accipit exuvias, quis ultima membra teguntur,
Aegrotus, squalens, vilis, miserandus et impos.
1630 His cum tegminibus plantas circumdaret aegras,
Corporis et pariter cuperet vestire columpnas,
Sospes et incolumis Galli virtute medelam
Artibus infirmis³ meruit sentire venustam.
Impiger in pedibus morulas non fecerat ullas,
1635 Insilit actutum laudes gratesque rependens⁴
Vocibus immensis caelum terramque regenti.
Ceperat et meritum Galli super astra levare.
Quo sanus gaudet, qui languidus ante iacebat.
Creverat haec postquam miracula vulgus, ad alta
1640 Sustollit palmas⁵ et tali voce triumphat:
'Te monitore pio, praesul venerande Iohannes,
Omnis honor summumque decus clarumque trophaeum
Sit tibi principio rerum finique dierum,
Talibus indiciis proprios ostendere servos
1645 Qui dignare pius, clemens miserator et auctor.
En hodierna tui fulgescit gloria servi,
Qua tecum regnat, vivit, valet atque vigebit.'
Imponunt post haec olli gestare lucernam
Exequias intra sacri summique patroni,
1650 A quo explosa pedum clades morbusque nephandus.
Recta tenet sanus vestigia⁶ sospite gressu.
Iniunctum sibi servitium non segniter egit.
Tramite sed celeri reliqua cum plebe cucurrit,
Testificans populis domini magnalia cunctis.

1612. . unque *G* 1614 Membrorum *G* 1619 quo sudore *G*

1) *Georg. I*, 5 Hinc canere incipiam. 2) *Cf. v.* 589, 1569. 3) *Mct. VI*, 27 infirmos . . . artus.

4) *Cf. v.* 1153. 5) *Aen. II*, 153 Sustulit . . . ad sidera palmas; *IX*, 16. 6) *Mct. V*, 198 tenuit vestigia.

- 1655 Contigit hoc virtutis opus¹, karissime lector,
Aethereas primum postquam migravit ad arces²
Vir per cuncta placens Christo cunctisque beatis.
c. XXXII. Hinc aliud pateat signum pastoris amati,
Quo meruit cunctis coram praeclarus haberi,
1660 Numine divino quod gestum constat aperte.
Ergo dei pietas, quae cuncta creata gubernat,
Corporcam molem postquam mors debita solvit,
Quid sancti valeant caelesti in sede locati³,
Pluribus indiciis iustis declarat et atris:
1665 Illis, ut studeant nancisci praemia caeli,
Ne torpore gravi⁴ per sompnia vana⁵ fatiscant:
Istis, ut redeant vitiorum tabe relicta,
Dum cernunt hominum censorem singula nosse,
Quae mens aut tractat, cordis vel praeco susurrat⁶,
1670 Aut quae facta manus disponit, conficit, aptat.
Hic deus est, quem nulla potest natura latere,
Agmina caelorum quem laudant atque verentur,
Qui pedibus siccis salsas superambulat undas⁷,
Aequoreos latices vini qui mutat in haustum⁸,
1675 Milia qui saturat quino sub pane virorum⁹,
Quinque quidem pariter geminis et piscibus auctis¹⁰,
Squalida membra cutis qui verbo sanat ubique,
Qui clodis gressum mancis largitur et actum,
Horrida quem fugiunt morfomata daemonis atris¹¹,
1680 Ante queam numerum stellarum pandere versu,
Eius quam possim miracula cuncta referre¹²,
Quae nimis exuperant cunctarum famina vocum¹³,
Quorum nec minimum vilis perpendo poeta.
Cur dixi minimum, cum singula maxima constant?
1685 Idecirco quoniam nullum depromere possum,
Ut decet, ut dignum est, ut fulget, lucret, ut ardet,
Te miserante, deus, precibus nunc posco supinis¹⁴,
Ut michi concedas purgatae mentis acumen,
Ptysmate sanasti qui nati lumina caeci
1690 Sit tibi laus, virtus, sit gloria, Christe redemptor!
Ad ceptum redeatur opus¹⁵: rogo, Galle, precare
Altithronum regem, quo carmina nostra gubernet.
Cumque vir almificus metas transcenderet istas,

1656 artes G 1660 Num ne G 1665 ut melius studeant G 1666 Ne segnes torpore G 1680 quem G

1) *Aen.* X, 469 Hoc virtutis opus. 2) *Met.* XV, 858, *Trist.* V, 3, 19 Ipse quoque aetherias . . .
invectus es arces. 3) *Cf.* v. 1413; *Past.* III, 615 sede locatos. 4) *Georg.* I, 124 Nec torpere gravi . . .
veterno. 5) *Met.* XI, 614 Somnia vana iacent. 6) *Prudent. Contra Symm.* II, 920 vel fama susurrat.
7) *Sedul. C. Pasch.* III, 226 calcatas dominus superambulat undas; *Met.* XIV, 50 pedibus super aequora
siccis; *Aen.* V, 182 salsos . . . fluctus. 8) *Sedul. C. Pasch.* III, 4 In vinum convertit aquas, amittere
gaudent | Pallorem latices, mutavit . . . 9) *Ib.* 212 modo panibus amplum | Quinque dedit victum per
millia quinque virorum. 10) *Ib.* 211 geminis modo piscibus auxit. 11) *Cf. supra* v. 821. 12) *Ex*
Ponto IV, 16, 37 cuncta referre | Nomina. 13) *Cf.* v. 1576. 14) *Cf. supra* v. 1416. 15) *Past.* IV, 16
Coceptum perfice . . . opus.

- Ad superos scandens laetatus sorte perhenni,
 1695 Defuncti corpus cari lavere clientes,
 Ac venerabiliter circumdant more sueto¹.
 Est ibi plangentum populorum magna caterva².
 Taliter en resonat permixti concio sexus³:
 'O monitor felix, pastor doctorque benigne,
 1700 Orbatos tanto cur nos solamine linquis,
 Dogmate mirifico qui munia larga dedisti,
 Cunctos instituens nosmet pia quaerere regna⁴
 Actibus eximiis et pectore valde fideli.
 In te tota fuit nostri fiducia voti,
 1705 Sed quia nunc gestis summo conamine, sancte,
 Civibus angelicis sociari perpete vita⁵,
 Esto memor nostri precibus, rogitamus, opimis⁶,
 Ut mereamur eo fungi sine fine dierum,
 Per quem cuncta vigent, quae mundi climata iungunt.⁷
 1710 Interea Galli dum tractant membra beati
 Discipuli, inveniunt capsellam de cute factam,
 Undique conseptam vigili munimine claustrii,
 Cuius apud sanctum clavis sine teste manebat,
 Vitales donec sospes decerpserat auras⁷.
 1715 Haec etiam Galli ex humeris pendere⁸ solebat,
 In qua thesaurus latuit felix testamen et aptum,
 Quo domat ancillam, viduam solatur et angit
 Carnales motus, animae compendia sectans.
 Consilium capiunt thecam reserare repertam:
 1720 Id dum nam facerent alacri scrutamine lacti,
 Offendunt sacrum vili sub ymagine sutum,
 Quod iuxta iacuit roseo conspersa kathena
 Sanguine⁹, quam aeris formaverat arti.
 O veneranda nimis, cunctis pretiosa supellex!
 1725 Talibus inventis dubitant, quidnam sibi vellent
 Officii vel quid forsitan gestare valerent,
 Sed pius omnipotens, hominum qui novit operta,
 Temporibus certis¹⁰ declarat facta proborum
 Singula decretis horis pariterque diebus
 1730 Ostendit, pandit, manifestat, detegit, indit.
 His ita conpertis, veluti praediximus ante,
 Incipiunt circumstantes lustrare fideles
 Membra patris visu attonito¹¹ per cuncta clientes.
 Perpendunt tandem carnem sulcasse kathenam.
 1735 Quae Christi bellatorem circumdare solevit.
 Hanc clandestinam sanctus gestare solebat,

1702 instruens *G*, corr. *Watt*. 1721 an vili sub tegmine? 1722 Quem iuxta *G* 1723
 aeris *G*, an quam species? an arte? 1733 Membra *G*

1) *Cf. supra v.* 356, 1263. 2) *Aen. I*, 497, *II*, 40, 370 magna . . . caterva. 3) *Cf. v.* 1526.
 4) *Aen. IV*, 350 externa quaerere regna. 5) *Cf. v.* 1357; *Iuveni II. euang. II*, 513 perpete vita.
 6) *Cf. supra v.* 1460, 1584. 7) *Aen. I*, 387 auras | Vitales carpis. 8) *Mct. VIII*, 320. *Trist. III*, 13, 14
 Pendat ex humeris. 9) *V. Galli* et invenerunt in ea cilicium medicum et catherenam aeream sanguine
 aspersam. 10) *Rem.* 189, 191 Temporibus certis. 11) *Aen. III*, 172 Talibus attonitus visis.

Acrius ut vitam fragilem perduceret istam,
 Quandoque mansuram capiens sine fine coronam.
 Conspiciunt iterum volventes mente sagaci¹,
 1740 Unde cruor tegetem setosam tinguere² posset:
 Quatuor en vasto apparent sinuamine fossae,
 E quibus effluxit sanguis, quo perlita vestis
 Omnibus indicium praestat virtute potentis,
 Theosebis proprias qua mortificaverat artus,
 1745 Quo sibi conciliet dilearchon tempore cuncto.
 Ergo age³ nunc pateat, sequitur quae tertia virtus.
 Dum pia membra patris sancta tellure locanda
 Laudibus eximiis, ymnis precibusque supinis
 Summissis humeris gestat collectio sancta,
 1750 Splendenti rutilat comitatu clerus et ingens,
 Consona fit populi cuncti vox talia fantis:
 'O merito felix felicia regna capessens⁴,
 Regia te caeli per tempora cuncta tenebit⁵,
 Te memorem nostri semper sentire queamus
 1755 Cetibus in claris compingi sorte beata.'
 En coram feretro portantur lumina bina,
 Fertur et incensum suavi nidore redundans
 Undique nectarei mellis quae lumina stipant⁶
 Relliquiae, quas sudor apum componere novit
 1760 Arte sub egregia, solus quam conditor aptat.
 Telluri commendatur dum corpus amati,
 Ad caput adque pedes candelae rite locantur,
 Quas prius in castro vivax accenderat ignis⁷,
 Ut sub honore pio peragantur funera sancta,
 1765 Quae mirum dictu spatio triginta dierum
 Usibus indefectivis ardere videntur,
 Deliquium lucis spernunt nec cera fatiscit.
 Creditur hoc factum divinitus esse patratum.
 Unde sibi capiunt solamina grata⁸ medelae,
 1770 Quos dolor ophthalmon vel dentum pestis acerba
 Inficit, auditus vel quos conturbat inanis.
 Talia qui tolerant incommoda mente piata⁹,
 Credula si fuerint praecordia puraque sancta,
 Effusis precibus, Gallo rogitante beato,
 1775 Optatae capiunt gaudentes dona salutis.
 Nunc te, Galle, precor, caelestis dogmatis index¹⁰,
 Ut mihi . . . poscas veniam concedere dicti
 Seu facti, seu mens quidquid suggesserit atri,
 Cunctorum regem, cuius non scinditur unquam

1759 quod G 1763 Qua G 1770 ophthalmon *graecis literis scriptum est* 1775 Opta G
 1777 an mihimet vel mihi deposcas? *Walt.*

1) *Arator Act. I*, 404 mente sagaci. 2) *Met. XIV*, 237 tinxit | Ora cruore suo. 3) *Cf. supra*
v. 578. 4) *Cf. supra v. 1551.* 5) *Met. II*, 298 regia caeli; *cf. supra v. 1234.* 6) *Georg. IV*, 163
 purissima mella | Stipant et liquido distendunt nectare cellas. 7) *Ov. Ep. XII*, 138 accenso . . igne.
 8) *Cf. v. 1451, 1528.* 9) *Prudent. Perist. V*, 361 mentem piatam sanguine. 10) *Cf. v. 1413.*

1780 Imperium, sed fine caret¹ ditione beatum,
 Debita qui laxat, quem lex et norma cohercet,
 Quem formidat humus, caelum cui servit et acquor,
 Quem nunc indignus prostrato somate vili
 Fletibus assiduis, precibus lacrimisque² misellis
 1785 Oro, precor, rogito, peto, postulo, posco,
 Sensibus a nostris ut pellat cuncta nociva.
 Crimina dimittens et sanans vulnera³ dira,
 Et ne nos laqueis iterum convolvat amaris⁴
 Hostis Tartareus fuligine nigrior omni⁵,
 1790 Muniat, obsistat solita virtute potenter.
 Annue cunctorum nobis largitor honorum⁶,
 Pondera peccati nequeant quo surgere mersa,
 Neu facinus quod delevit confessio sancta
 Audeat ulterius quemquam deludere nostrum,
 1795 Sanguine quos proprio devicta morte⁷ coronas,
 Sed potius cuncto scelerum cessante tumultu⁸
 Te donante frui mereamur perpete vita⁹.
 Hoc pater, hoc natus, hoc spiritus annuat almus¹⁰,
 In quibus una manet virtus eademque potestas.
 1800 Nunc iterum atque iterum supplex pauperculus oro¹¹,
 Ut me tuta fides¹² confirmet, Christe redemptor,
 Turpia quo fugiam factis melioribus utens¹³,
 Ne me flamma vorax¹⁴ crudeli sumat hyatu
 In chaos inmensum demergens pondere vasto¹⁵,
 1805 Quin tua per meritum Galli me gratia lata
 Inter oves numeret, quis pascua servat amena¹⁶,
 Quas et pastor alit summis in sedibus orti
 Et nemoris, quas ipse deus custodiat. amen.

1780 propria ditione beatum G 1783 somate graecis literis scriptum est 1785 versus mancus
 1787 dyra G 1793 Heu G (cf. Ov. Ep. XV, 213 Heu facinus) 1795 Sangwino G 1796 tumultu G
 1806 quos G

1) *Ex Ponto* I, 2, 29 Fine carent, III, 7, 2; *Aen.* I, 279 Imperium sine fine. 2) Cf. v. 1414; *Ep.* IV, 175 precibus lacrimas quoque. 3) *Met.* XIV, 23 sanesque haec vulnera; *Ex Ponto* I, 3, 22.
 4) Cf. *supra* v. 1593. 5) *Ecl.* VII, 50 fuligine nigri, cf. v. 637. 6) *Prudentii Contra Symmach.* II, 435 largitor honorum; cf. v. 186. 7) *Iuvenii H. e.* IV, 758 devicta morte. 8) Cf. *supra* v. 18.
 9) Cf. *supra* v. 1706. 10) Cf. v. 1579. 11) *Art. Am.* II, 127 iterumque iterumque rogabat; *Met.* VII, 853 supplex oro. 12) *Aen.* IV, 373 tuta fides. 13) *Aen.* VI, 546 melioribus utere fatis.
 14) *Iudic.* 20, 48 vorax flamma. 15) *Ov. Ep.* IX, 88 vasto pondere. 16) *Karol. M. et Leo* v. 145 amoenaque pascua.

CARMINA SANGALLENSIA.

Carmina quae secuntur sacculo nono vel ineunte vel medio composita ex codicibus Sangallensibus deprompsi, qui his numeris insigniuntur:

73 saec. IX. incip. p. 261 Tres iuvenes fratres. *Auctor ipse hoc aenigma locis compluribus correxit eoque lectu difficile reddidit. Primus edidi in Zeitschrift für Deutsches Alterthum XIX, 387.*

286 saec. IX. p. 1 Wicharius iunior concors (cf. *Hattener Denkmale I, 419*).

553 saec. IX. in. p. 166 Cum mundus per inania, *prologus metricus ad vitam sancti Galli velustiore pertinet, quem edidit Ildefonsus ab Arx, SS. II, 33—34, iterumque Meyer de Knonau, St. Gallische Geschichtsquellen I p. X. Idem carmen tradit codex quondam Heilsbronnensis, nunc bibliothecae Erlangensis 237 saec. XII. (E) f. 95, ex quo E. Steinmeyer V. Cl. benigno animo illud descripsit.*

187 saec. IX. p. 305 Grates ac votum potis est. *Hoc carmen acrostichum lucusque ineditum literis uncialibus partim nigris partim rubris conscriptum est.*

De his codicibus, quibus accedunt 20 et 98, conferas Scherrer, Verzeichniss der Handschr. der Stiftsbibliothek von St. Gallen p. 8, 31, 38, 66, 107, 172, 649; Irmscher Beschreibung p. 424, tom. I, 2, 88, 358.

Turicensis C. 78 (quondam S. Galli) f. 48^v Versus de euangelio ad picturam, quem iam Canisius adhibuit (Lect. ant. VI, 514—517). De quo cf. huius sylloges t. I, 358.

I.

Tres iuvenes fratres, uno de patre creati,¹
Ut fertur, fuerant, nec multum divite rebus.
Qui moriens unum natis relliquerat hircum,
Unum quem solum potuit vix pauper habere,
5 Dum miser advixit: non illi nempe bidentum
Stipatae fuerant caulae nec pascua tauri
Iuncea² carpebant pingues haedique petulci³
Cornibus obversis⁴ viridem cursare per herbam⁵
Consueti fuerant: solo spes omnis⁶ in hircio,
10 Totae diliciae, cibus his communis et ipse.

[1] 8 *luctare corr. cursare G*

1) *Met. VII, 3* iuvenesque Aquilone creati. 2) *Ecl. I, 49* obducat pascua iunco. 3) *Georg. IV, 10* haedique petulci. 4) *Aen. III, 549* Cornua . . obvertimus. 5) *Ecl. VI, 59* herba captum viridi; *Met. II, 864* viridique exultat in herba. 6) *Aen. II, 162* Omnis spes Danaum.

Hunc hircum fratres patris de morte potiti
 Inter se statuunt, fieri quid oporteat ex hoc.
 Nempe parem genere et parilis sors quemque manebat¹,
 Et quisque ex ternis repetit sibi partibus unam.
 15 Maximus at fratrum consultans omnibus illis:
 'Non', ait, 'hoc prodest talem partiri hircum,
 Qui multum pulcher, multum generosus et extat.
 Ad spem servandae subolis magis utile constat,
 Si pactum facimus, de nobis quemlibet unum,
 20 Ingenio reliquis quinam prudentior assit,
 Hunc hircum incolumem salva ratione tenere.'
 Tunc placuit cunctis, quod frater suaserat illis,
 Et legem inter se statuunt, ut quisquis eorum
 Hircum maiorem reliquis optare valeret,
 25 Quo maior nullus dici potuisset ab illis,
 In huius partem totus mox cederet² hircus.
 Tum primus talem depromit pectore vocem³.
 'O utinam tantum dominus mihi nunc daret hircum,
 Ut si per totum caeli sub climate⁴ mundum
 30 Aequatae celsis valles cum montibus⁵ essent,
 Scilicet atque super cumuli salis undique starent,
 Nec solum carnes sallirier unius armi
 Ex hoc quivissent vel parca aspergine tangi
 Huic reliquo toto praestanti corpore⁶ membro.'
 35 Quo frater dicto respondit deinde secundus:
 'Praesta, Christe, mihi tam magni corporis hircum,
 Omnia quae fuerint saeculorum ex ordine nota
 Fila⁷ in directum si ducat copula nexa,
 Ungula nec posset strictim parvissima circum
 40 Ducier inde pedis, corpus praecellat et omne.'
 Tum grave suspirans minimus mox talia profert:
 'O si nunc talem, domino tribuente, tenerem,
 Ut tantum spacii bina inter cornua ferret,
 peret quo primo tempore⁸ nidum,
 45 ex celeri remeare volatu⁹
 Ante pennis privetur amaro,
 Alterius cornu quam posset prendere summum.'
 Haec illi inter se certantes dicta forebant¹⁰.
 At quicumque sibi sapiens quicumque videtur,
 50 Decernat horum quis victor iure putetur
 Et teneat hircum felici munere pulchrum.

13 et addidi 14 unum G 15 inft corr. illis G 18 servandus corr. servandę G dignus
 corr. magis G 25 alius dici non posset corr. nullus dici potuisset G 31 cumulo corr. li G
 35 Huic corr. Quo G 42 nunc dubium 44 an inciperet? 45 B (?) . . . G 46 Ante a . . . G

1) *Aen. X*, 39 haec intemptata manebat | Sors. 2) *Art. Am. II*, 470 Inque suas partes cessit.
 3) *Iuveni H. euang. IV*, 349 Christus item sancto depromit pectore vocem. 4) *Aldhelm. princ. vit.* 296
 climate caeli. 5) *Aen. XI*, 320 celsi . . montis. 6) *Ib. I*, 71, *VII*, 783 praestanti corpore 7) *Ex*
Ponto I, 8, 64 Nerunt . . . filia deae. 8) *Fast. III*, 440 primo tempore. 9) *Met. IV*, 718 celer . . per
 inane volatu. 10) *Aen. XI*, 330 qui dicta ferant.

II. ¹

Wicharius iunior concors et Wikeli maior
 Invitent coetum cantando plebis ad ymnum.
 Nomine signati, lectores, rite parati,
 Sensim passionum, decet ut, depromite textum.
 5 Persistet nonus merito pater ipse decanus,
 Cantores primi strictim procedite bini,
 Voce pari² Christo carmen cantate³ benigno:
 Condecet his festis pellamus noxia fellis.
 Quae damnant animas purgamus corpore culpas,
 10 Possimus sanctis casti ut servire tonantis.
 Velle bonum nichil est, sociis aliis nisi prodest,
 Commoda sint nobis pro quo communia cunctis.
 Quicquid erit vicii studeamus pellere nisi,
 Quo placeant nostri servimina cuncta valenti,
 15 Celi participes mereamur et esse perhennes,
 Gaudia facturi sumus istec tunc fruituri.
 Quod prestet nobis trinus deus et tamen unus,
 Qui vivit rector, per saecula sanctificator,
 Cuius et imperium stabilitur nunc et in evum.
 20 Ordine legali prefulgent festa diei⁴,
 Istius templi et populo sanctisque dicati⁵
 Precavet officium sibimet concordia iunctum.
 Hinc nemo damnus confratrum sentiat ullum,
 Lecturi seriem conservent themate talem.

III.

Cum mundus per inania⁶ vertatur volitando,
 Oceanus ut gyrat haec terrestria regna,
 Zelo humano erectis super astra poetis,
 Bellis Laurentum prout Virgilius faleratus
 5 Eximii vatis meruit per saecula triumphum,
 Ratus et Argolicum rimans figmentum Homerus,
 Tali ut captasset regnum aethrale labore:
 Omissis, fictis et cautum stilum habendo
 Patronos veros cur non debeo venerari,
 10 Actu qui iusto freti superare malignum
 Tartareasque minas calcarunt recta operando,
 Rebus dispecti, meritis sed magnificati?

[II] ex cod. S. Galli 286, quem Grimoldus abbas monasterio donaverat, cf. Weidmann *Gesch. der Stiftsbibl.* p. 399 10 ut addidi

1) Cf. de his versibus, qui ad processionem monachorum sancti Galli spectant, von Ara *Berichtigungen u. Zusätze zu den Gesch. des Kantons St. Gallen* p. 40. 2) *Trist.* I, 8, 26 parilli . . voce. 3) *Met.* XIV, 369 cantato . . carmine. 4) *Amor.* I, 8, 10 fulget in orbe dies, III, 10, 47 Festa dies. 5) *Fast.* I, 610 Tempia . . dicata, 706 templa dicata deis. 6) *Met.* II, 506 raptos per inania; IV, 718 celer . . per inane volatu.

Inter quos sanctus Gallus, mundo venerandus,
 Vera sub ipso principio vitae capiebat,
 15 Vertendo multos exemplo ad moenia vitae.
 Exin praeclaris signis effulsit in orbe¹
 Tantis mirandis, quanta vix lingua proferre
 Tota per arva valet aut sensus mente tenere².
 Innumerae populi versae sunt rite catervae³
 20 Nantis miris signis Christo rege donante.
 Unca manus⁴ nervos plenos protendere gaudet.
 Sanctorum regem populo laudante canoro
 Vere et contractorum prosiliente caterva.
 Exiles gressus temptantur ecu pucrorum,
 25 Reor, et ut nequeam stilo transscribere umquam.
 Buccis in quantis ibi lingua nova renovatur
 Ac membris in cunctis quae miracula aguntur.
 Sed peto te, quicumque cupis haec figere menti
 Acta, prout creduntur Christo rege tonante,
 30 Largifluis precibus dominum mecum ut depreceris.
 Vasto in mundo⁵ terrigenis qui talia dedit,
 Tetro ut procul pulso a me crimine nigro
 In laude Christi exhilarato iubare cordis
 Sancti acta stilo merear recitare volante.

IV.

Psalterium hoc⁶ domino semper sancire curavi
 Wolfeoz⁷, sic supplex nomine qui vocitor.
 Obtestor modo praesentes omnesque futuros:
 Hoc minime hinc tollant, sed stabile hic maneat.
 5 Pro me funde preces⁸, lector, deposite tonantem,
 Ut mihi det vitam, sic tibi, perpetuam.

13 Iter *E* 15 uitte *E* 17 profess corr. ferre *E* 19 In munere *E* 22 laudanto *E*
 25 stilo om. *E* 33 xhilarato *E*

[IV] ex codice *S. Galli* 20 saec. IX. in. p. 327 ediderunt Neugart *Episcop. Constant.* I, 1, 106, Scherrer *Verzeichniss der Hss. von St. Gallen* p. 8

1) *Venanti Carm.* IV, 20, 2 fulsit in orbe potens; *Amor.* I, 8, 10 fulget in orbe dies. 2) *Aen.* III, 388 mente teneto. 3) *Sedul. C. Pasch.* I, 132 innumeras... catervas. 4) *Aen.* III, 217 uncaequae manus. 5) *Met.* XIII, 110, *Past.* I, 119 vasti... mundi. 6) *Exstat in codice S. Galli* 20 p. 3—327.
 7) Cf. *Necrol. S. Galli VII.* Id. Aug. Obitus... Wolfeozi diaconi (*St. Galler Mitteil.* IX, 49, 101) et quae adnotavit Wartmann *Urkundenb. der Abtei St. Gallen* I, 221. 8) *Aen.* VI, 55 funditque preces.

V.

Grates ac votum potis est captare serenum,
 Carmina circueis insignia nomine suavi,
 Galle, dei cultor; nam te decus intulit arvo
 Lux lucens isti data, portans gaudia nobis.
 5 Florea spes pacis defers huc vota salutis,
 Qui patriae sedes et sanae laudis honores
 Hic veluti animo liquisti nomine pro Seth,
 Tu decus omne piis¹ fulges in parte polorum.
 Nunc tutus regno terras miserare fovendo,
 10 Iam celsus festis in terra aptare coactis
 Ac requiem caeli da scandere, terrea quali
 Floreus in templo tu carpis pacta superno.
 Orbis de occasu pergens placitureque Eoo,
 Abba, in silvicola fulges, carissime, turba,
 15 Flore catus niveo, pellis qui flumine noto²
 Plenas fraude lues ac ponis gaudia fontes.
 Peste dein vacuas emundans famine terras
 Omnia re pariter pacasti ad te, bone rector,
 Atque creatori das dignam flore catervam.
 20 Hanc primum cellam sub noto numine factam
 Totis iam votis cumulabas fretus ab altis,
 Mole dein natos non passe perire novos
 Rem bene iam dignam rexisti, maxime doctor.
 Hinc erimus festis acciti denique rectis
 25 Atque beatorum mens parturit acta deorum,
 Cum nostris votis intersit gratia fontis,
 Quo turbae regni tantae mittuntur honori
 Atque bono caeli gaudent in sorte nitenti.
 O nunc vim toto miseratus in aethere mundo
 30 Da, pastor, pater ac noster, qua luce perenni
 Fulgeat et speret defendi ex visibus agni
 Ac primum vigetes tutor miserare fideles,
 Qui temet comunt, norunt et in arte superna.
 Tu mea dicta legens aeterno promis in arvo,
 35 Quaeso, da veniam scelerato³ a peste suprema.

[IV] *Haec est acrostichorum interpretatio*

Galle, tuos famulos magna pietate reserva.
 Qui retines regnum da nos captare polorum.
 O bone rector, huncque iuvato munere noto.
 Accipe mitis carmina vatis mente serena.
 16 an fontis? 22 passi G, corr. Watt. 32 uEgetes G 35 Quoeso G

1) *Ecl.* V, 34 Tu decus omne tuis. 2) *Aen.* XI, 495 flumine noto. 3) *Ep. Ponto* IV, 2, 23
 Da veniam fasso.

GRATES **A**C **V**OTUM **P**POTISEST **C**A **P**TARE **S**ERENUM
CARMINA **C**IRCUI **E**NSINSIGNI **A**NOMI **N**ESUA **V**I
GALLEDEI **C**ULTOR **N**AMTEDE **E**CUSINT **T**ULITAR **V**O
LUX **L**UCENSI **S**TIDA **T**A **P**ORTANS **G**AUDIAN **O**BIS
FLOR **E**AS **P**ES **P**AGIS **D**E **F**ERSHUC **V**OTASA **L**UTIS
QUI **P**ATRIA **E**SE **D**E **S**ANAEL **A**UDISH **O**NORES
HIC **V**EL **U**TIANI **M**OLIQUI **S**TINOMINE **P**RO **S**ETH
TU **D**E **C**US **O**MNE **P**I **I**S **F**ULGES **I**N **P**ARTE **E**POLORUM
NUNCTUTUS **S**REGNOTERRAS **M**ISERARE **F**OVENDO
IAM **C**EL **S**US **F**ESTIS **I**N **T**ERRA **A**PTARE **C**OACTIS
AGRE **Q**UIEM **C**AELIDA **S**CANDERETERRA **Q**UALI
FLOR **E**US **I**N **T**EMPLOTU **C**ARPIS **P**ACTAS **U**PERNO
ORBI **S**DE **O**CCASU **P**ERGENS **P**LACITURE **Q**UEE **O**
AB **B**AINS **I**L **V**ICOLA **F**ULGES **C**ARISSIMETURBA
FLOR **E**CATU **S**NIVE **O**PELLI **S**QUI **F**LUMINENO **T**O
PLE **N**AS **F**RA **U**DELUE **S**AG **P**ONIS **G**AUDIA **F**ONTES
PEST **E**DE **I**N **V**ACUASE **M**UNDANS **F**AMINETERRAS
OMNIA **R**E **P**ARIT **E**R **P**AC **A**STIAD **T**EBONE **R**E **C**TOR
AT **Q**UE **C**REAT **O**R **I**DAS **D**I **G**NAM **F**LOR **E**CAT **E**RVAM
HAN **C**PRIMUM **M**CELLA **M**SUB **N**OTONUM **I**NE **F**ACTAM
TO **T**ISIAM **V**OTIS **C**UM **L**AB **A**S **F**RETU **S**ABAL **T**IS
MOLE **D**E **I**N **N**ATOS **N**ON **P**ASSI **P**ERIRE **N**OVELLOS
REM **B**ENE **I**AM **D**I **G**NAM **R**EXIST **I**MAXIME **D**OCTOR
HIN **C**ERIMUS **F**ESTISA **C**CITIDE **N**I **Q**UE **R**ECTIS
AT **Q**UE **B**E **A**TOR **R**UM **M**ENS **P**ARTURI **T**ACTA **D**E **O**RU
MCUM **N**OSTRI **S**VOTIS **I**N **T**ERRISIT **G**RATIA **F**ONTIS
QU **O**TURBA **E**REGNIT **A**NTA **E**M **I**TTUNT **T**UR **H**ONORI
AT **Q**UE **B**ON **O**CAELI **G**AUDENT **I**N **S**ORTE **E**NITENTI
ONUNCVIM **T**O **T**O **M**ISERATUS **I**NA **E**THER **M**UNDO
DA **P**ASTOR **P**ATER **A**C **N**OSTER **Q**UALUCE **P**ERENNI
FULGE **A**T **E**T **S**PERET **D**E **F**ENDIE **X**VISIBUS **S**AGNI
AC **P**RIMUM **V**I **G**ETEST **T**UTOR **M**ISERARE **F**IDELIS
QUI **T**EMET **C**OMUNT **N**ORUNT **E**T **I**N **A**RTE **S**UPERNA
TUM **E**ADI **C**TAL **E**GENSA **E**T **E**RNO **P**ROMIS **I**N **A**RVO
QUESOD **A**VENIAM **M**SC **E**LERATO **A**P **E**STES **S**UPREMA

VI.

Obtulit hunc librum¹ Regimarus sorte sacerdos
 Regum sublimi meritorum stemmate claro,
 Iubare virtutum solis splendore corusco²,
 Celsa prae cunctis Hludowico³ laude colendo,
 5 Quem deus aetherius diuturno salvet in aevo,
 Tanta patrocinii conservans praemia nobis.

VII.

I. VERSUS DE EUANGELIO AD PICTURAM.

Angelus ecce seni promittit munera⁴ nati,
 Quem populus trepidans foris expectabat et orans.
 Concipit en verbo prolem castissima virgo,
 Angelus hic sponsam Ioseph commendat alendam.
 5 Hic genitrix domini meat Elisabethque salutat,
 Utque deo exultet Iohannem spiritus implet.
 Zacharias suboli nomen posuere⁵ propinqui,
 Sed mage Iohannes certant vocitare parentes.
 Nunciat angelicus Christum pastoribus ymnus:
 10 In stabulo dominum celebrant en omnia parvum.
 Ecce magi solio praesentant munera vero,
 In somnis moniti faciem fugere tyranni⁶.
 Sistitur hic domino Iesus cum munere iusso,
 Mox ipsum dominum didicerunt corda piorum.
 15 Partibus Aegypti differtur passio Christi,
 Quem simulacra tremunt et cara habitacula linquunt.
 Praecipit Herodes natos cruciari recentes,
 Milia lactantum tendunt laetantia caelum.
 En senibus potior reperitur pusio doctor,
 20 Qui tamen imperium dignatur ferre parentum.

EXPLICIT DE INFANTIA CHRISTI.

II. HI VERSUS IN DEXTRO PARIETE CHORI,
ISTI VERO IN DEXTRO PARIETE STATIONIS POPULI.

Baptizat dominum servi devotio summum,
 Praedicat hunc genitor, invisit spiritus unctor.
 Daemonis en fraudes Christus contemnit inanes,
 Eius cunctimodas ducens ut stercora pompas.

[V] ex codice S. Galli 98 saec. IX. p. 2 edidd. Weilmann *Gesch. der Bibl. von St. Gallen* p. 8, *Hallemer Denkmahle* I, 409

[VI] ex cod. Turicensi C. 78 post versus 2 et 4 additur in margine Aliter

1) *Ambrosii libros III de spiritu sancto, contra Apollinaristas, in laude sanctorum.* 2) *Venanti V. S. Martini III*, 57 splendore coruscans. 3) *Franciae orientalis regi, qui, si monacho Sangallensi (Gesta Karoli II c. 10, Mon. Carolina ed. Jaffè 680) fides habenda est, per omnia simillimus immo etiam quantum potentia regni tantum religionis studio, si dici liceat, quodammodo maior exstiterit Ambrosio.* 4) *Ov. Ep. XVI*, 65 Munera... promittit. 5) *Fast. II*, 479 nomen posuere Quirites. 6) *Sedulii C. P. II*, 102 Per somnum moniti contemnere iussa tyranni.

- 5 Demonstrat placidum Iohannes nutibus agnum,
 Andreas sequitur, fratri comperta profatur.
 Imperat os vitreum post se properare Philippum,
 Nathanahel spissa qui mox subducit ab umbra¹.
 Testibus hisce novum fecit de flumine signum,
 10 Convivis latices in vitea pocula vertens².
 Retia germani linqunt in nomine Christi,
 Mox alii lacrimas spernunt cum nave paternas.
 Omnipotens medicus hominum miserator et unus
 Omnimodis pressos iussit discedere sanos.
 15 Spiritibus diris hominum de corpore pulsis
 Das pecorum furiare greges³, iustissime iudex.
 En verbum domini curat medicamine verbi,
 Praecipit et sanum proprium portare grabattum⁴.
 Principis ut natam sanet vel suscitaret, ibat,
 20 Furatur mulier sacra de veste salutem⁵.
 Reddidit en stupidae dominus sua munia dextrae,
 Consilium stolidi faciunt de sanguine Christi.
 Unicus en viduae redivivus redditur orbac,
 Ingeminant plebes: 'O vere, magne prophetes'.
 25 Saltatrix petiit caput, innocuumque recepit,
 Lictores fluvidum linqunt in carcere truncum.
 Panibus ex quinibus et piscibus haud mage binis⁶.
 En hominum large saturantur milia quinque.
 Christus aquae fluctu pressit vestigia gressu⁷,
 30 At fidei dubium mergunt vada turgida Petrum.
 Ydropicum tangente manu, quae cuncta creavit⁸,
 Pallidus humor abit, facies et laeta rubescit.
 Ecce decem mundans templo se ferre iubebat,
 Unus regreditur grates persolvere⁹ Iesu.
 35 Contentus pueros deus est benedicere parvos
 Talibus atque sui promittit gaudia regni.
 Hic scribae domino sistunt in crimine captam,
 Quam placidus censor damnatis solvit eisdem.
 Ex limo reparat quicquid natura negabat,
 40 Qui luteum primo totum plasmaverat Adam.

HUCUSQUE DE MIRACULIS CHRISTI IN DEXTRO PARIETE.

III. HI VERO IN FRONTE OCCIDENTALI IN SPATIO
 QUOD SUPRA TRONUM EST.

Ecce tubae crepitant quae mortis iura resignant,
 Crux micat in caelis, nubes praecedat et ignis.

1) *Aen. II*, 621 spissis . . se condidit umbris. 2) *Georg. III*, 379 pocula laeti | . . vitea.
 3) *Met. XI*, 276 greges pecorum. 4) *Sedul. C. Pasch. III*, 98 proprium . . . adtolle grabatum.
 5) *Ib.* 123 subitam furata salutem | Extrema de veste rapit. 6) *Cf. supra p. 399 II*, 4 Panibus ex
 quinibus, tum piscibus ordine binis. 7) *Iuvenii H. euang. III*, 102 Fluctibus in liquidis sicco vestigia
 gressu. 8) *Ov. Ep. XVII*, 179 manu . . tango; *Am. I*, 4, 27 Tange manu; *Aldhelm. Aenigm. hendec. I*, 1
 qui cuncta creavit. 9) *Aen. I*, 600 grates persolvere dignas.

IV. HI ETIAM SUBTUS TRONUM INTER PARADYSUM ET INFERNUM.

Hic resident summi Christo cum iudice sancti,
Iustificare pios, baratro damnare malignos.

V. PASSIO DOMINI IN SINISTRO PARIETE STATIONIS POPULI.

Esse sibi patrem domino tractante tonantem
Plebs furibunda pium certat lapidare magistrum.
Mortue quadriduo, foetens et corpore toto ¹,
Lazare surge, veni, te morti tollo rapaci.
5 Funeris obsequium mulier praevenit amicum,
Dum caput atque pedes nardo perfudit honora.
Mansuetum regem plebes devota frequentat
Frondea cum festis praeiens comitansque choreis ².
En urbis miserae dignatur flere ruinas ³,
10 Quae manibus crudis ipsum discerpere gestit.
Hic sub carne latens deitas per signa patescit,
Dum turbas patria flagro proturbat ab aula.
En ficum viridem sterilem remanere iubebat,
Quod sibi ieiuno fructum praebere negabat.
15 Agricolae servos caedentes vulnere saevo ⁴
Post natum domini satagunt hic mittere morti ⁵.
Gentiles dominum cupiunt iam cernere Christum,
Discipulos idem mortem perferre docebat.
Ecce sacerdotum primi populique nefandi
Infidum famulum censu corrumpere gaudent.

[iv] subdus *G* || [v] 3 quadriduo *G* 6 honora *G*, odora *coni.* *Canis*.

1) *Aen. III*, 175 toto . . . corpore. 2) *Mct. VIII*, 581 festas duxere choreas. 3) *Aen. XII*, 610
urbisque ruina. 4) *Ex Ponto I*, 2, 17 saevo . . . vulnere. 5) *Aen. X*, 664 demittit corpora morti.

GESTA APOLLONII.

Codex membranaceus saeculi XI. bibliothecae universitatis Gandensis Nr. 169 (124 suppl.) signatus constat 229 foliis. Scriptum autem eum esse in monasterio huius civitatis sancti Petri testatur paginae 454 subscriptio: 'liber sancti Petri Gandensis ecclesie . seruanti benedictio . tollenti maledictio. qui folium ex eo tulerit uel curtauerit anathema sit.' Continet (p. 1—454) b. Hieronymi presbyteri explanationem in Ezechielem prophetam, cuius hic est finis: 'Explicit liber XIII beati Hieronimi super Hiezechielem prophetam.' Insequitur in duobus ultimis foliis (p. 455—458) carmen cui post v. 42 titulus additur gesta Apollonii, eadem aetate literis minusculis, postrema pagina hinc inde abrasis lectuque difficillimis, scriptum. De quo codice postquam primi Ludovicus Bethmann (Archiv VIII, 551 a. 1843) et J. de St. Génois (Catalogue de Gand p. 315, a. 1849—1850) enucleatius egerunt, poematis partem priorem (v. 1—123) descripsit Iohannes Heller, Ph. Dr. b. mem. Summa bibliothecae Gandensis praefecti V. Cl. I. Vandérhaeghen benevolentia tum librum ipsum Halis domo mea commodius et accuratius tractandi copia mihi data est. Quo aestate anni 1876 transcripto cum deinde Mauricii Haupt de Apollonii Tyrii fabula disputationem doctissimam perlegerem, ab editore eius Ulrico de Wilamowitz alterum huius carminis exemplar iamdiu illi fuisse certior factus sum, quod, quondam a professore Gandensi Roulez diligenter collatum, heredum permissu usui meo tradidit. Quibus subsidiis adiutus textum quantum divinari potuit programme academiae Halensis a. 1877 edito primus restituere conatus sum, quamvis nec omnia librarii menda sanare nec lacunas omnes explere contigerit. Postquam Hermannus Hagen literis ad me datis¹, Conradus Bursian² alii locos aliquot emendaverunt, Ludovicus Traube V. Cl. codice Gandensi Berolini denuo diligenter nec sine fructu collato vitiisque nonnullis sublatis optime de hac editione meruit. Instrumenta enim, quae operi iterum a se edendo paraverat, comiter nobis concessit.

Poeta fabulam suam omnem ex historia Apollonii regis Tyrii pedestri oratione conscripta et classis B^u quidem codice subiecto³ mutuatus dilatando copiosiore ornatioraque reddidit. Utrum ad finem eam perduxerit⁴ necne ignoramus, quia fortuito duo tantum codicis folia caeteris deletis ad nostram usque aetatem pervenerunt. Aut auctor ipse aut librarius glossulas nonnullas interlineares vel marginales vocibus rarioribus adiecit,

1) Cf. Neues Archiv IV, 282. 2) Jahresber. über den Fortschritt der Alterthumswissensch. a. 1877. 1878, XI, 55, XV, 105. 3) Historia Apollonii regis Tyri ed. Al. Riese a. 1871 p. IV, cf. W. Meyer Ueber den latein. Text der Gesch. des Apollonius v. Tyrus (Sitzungsber. der philol. Cl. der Münchener Akad. a. 1872 p. 3—28); Literar. Centralblatt a. 1878 p. 883. 4) Capita I—VIII historiae tantum complectitur poeta. Cf. Literar. Centralbl. l. l. 'Ref. glaubt dass die gesta nie viel mehr umfassten, als c. 1 bis 8 der historia; der Dichter scheint sein Machwerk mit einem ihm eigenthümlichen Schlusse der Versöhnung des Antiochus mit Apollonius auf Drängen der Unterthanen des ersteren abgeschlossen zu haben'.

quarum partem cum Georgius Schepss¹ in codice quondam Tegernscensi, nunc Maiklingensi, saeculorum X—XI. reperiret, sed et alias nonnullas, quae textum nostrum suppleant, Froumundo, Tegernscensis coenobii monacho clarissimo, cuius manu liber ille conscriptus est, anno circiter millesimo exemplar poematis nostri praesto fuisse recte concludit. De ipsius vatis aetate atque origine M. Haupt² sub nominibus eorum, qui alternis sermonibus rem perorant, Walahfridum Strabum Strabonemve eiusque amicum quendam Saxonicum significari coniecit. Etsi Strabonis nomen singulare hanc sententiam admodum commendare videatur et poeta more illius vocabulis vel Graecis vel rarioribus saepius utatur³, versus tamen Leonini, quibus totum carmen constat, a Walahfridi ipsius moribus abhorrent nosque, ut illud discipulo potius poetae Augiensis pio ascribamus, suadent, qui et ipse in Vergilio, Ovidio vatribusque christianis admodum versatus fuit⁴. Versuum Leoninorum hac aetate conditorum exempla praebent nobis Euangeliarium Eboni archiepiscopo dedicatum (t. I, 623), carmina dubia, quae supra inter Straboniana edidimus (p. 397—403), poemata denique Engelmodi episcopi, quae infra in lucem dabimus. De ingenio gestorum auctoris poetico et Haupt et Seiler⁵ severius iudicant, etsi hic versus eius faciles atque elegantes non omnino reprehendere velit. De fabula Apollonii notissima, de qua post alios multos Erwinus Rohde (Der griechische Roman p. 404—424) luculenter disseruit⁶, hic disputare supersedemus.

GESTA APOLLONII.

STRABO.

Auribus intentis⁷, toto moderamine mentis

Quod suadet Strabo, sollerter concipe, Saxo.

Est reticere nefas nobis, cum prompta facultas

Perficiat linguas aliquo sermone disertas,

⁵ Sed satius nostrum, frater, protendere sensum,

Quam torpore gravi⁸ taceamus munera Christi⁹.

Sit pacis tempus nostris sine fine diebus:

Sunt post nos alii ludentes carmine dulci¹⁰.

1) Handschriftl. Studien zu Boethius, Würzburg 1881 p. 7, Neues Archiv IX, 173—186. 2) Opuscula III, 1, 22 (Lipsiae 1876): Nur in einem bruchstücke erhalten ist auch die älteste freiere bearbeitung in lateinischer sprache. eine handschrift des 11. jahrhunderts in der universitätsbibliothek zu Gent enthält hinter Hieronymus commentar zum Ezechiel auf zwei blättern in 792 lateinischen stumpf gereimten hexametern etwa ein drittel der erzählung und zwar lösen sich in ihrem vortrage ein Saxo, über den ich keine sichere vermutung habe, und ein Strabo ab. dies wird aber kein anderer sein als Walahfrid Strabo, der berühmte schüler des Hrabanus Maurus, der als abt von Reichenau im jahre 849 starb. vergleicht man seine gedichte, deren grösster theil in Canisius lectiones antiquae abgedruckt ist, so zeigt sich weder in den versen noch in der sprache abweichendes; freilich sind manche jener gedichte viel besser als die ziemlich trockene und hölzerne versificierung des Apollonius. dem Strabo wird dann wohl alles gehören, auch was der Saxo in völlig gleichem tone mit jenem abwechselnd erzählt. 3) Cf. de Ermenrici studiis Graecis Ebert Gesch. der Literatur des Mittelalters II, 184, supra versus p. 397, 418. 4) Opinionem, qua in programme illo de poetae aetate posteriore ductus sum, nunc ipse refello, quamquam F. Seiler (Ruodlieb p. 177) mihi assensus erat. 5) Ruodlieb l. l. 'Es ist ein entsetzlich breitspuriges schwülstiges opus'. 6) V. etiam Herm. Hagen, Der Roman vom König Apollonius v. Tyrus, Berlin 1878. 7) Ex Ponto IV, 4, 36 Intendent aures: Prudent. Psych. 746 Auribus intentis. 8) Georg. I, 124 Nec torpere gravi. 9) Sedul. C. Pasch. I, 10 taceam miracula Christi. 10) Georg. IV, 565 Carmina qui lusi: Trist. V, 1, 4 carmine dulces nihil.

Pectore sollicito¹ supplex te postulo, Saxo:
 10 Nunc ordire prior; posthac tuus exto secutor².

SAXO

Non, frater, nostrum³, sed tu prius incipe cantum⁴:
 Succine, si possis: sequitur te deinde sodalis:
 In commune patrem trina deitate eluentem
 Cum prece devota rogemus vi quoque tota,
 15 Hoc opus ut digno concludat quippe coturno⁵.
 Nam sine praestantis nil constat munere patris,
 Qui regit hunc mundum propria pietate redemptum
 Et quo nunc omnis gaudens laetabitur orbis.

STRABO

Me libet acceptis de te, karissime, dictis
 20 Viribus ad Christum totis⁶ clamare supernum.
 O pater, aeterno suffultus⁷ in aethere regno,
 Atque tuus natus, dominans aetate coaevus,
 Spiritus et patri similis, qui iure perenni⁸
 Nomine divisi, sed non deitate remoti,
 25 Angelici cives reboant quos caelitus omnes,
 Ymnos pangentes sanctos pariterque canentes,
 Cum prece sincera⁹ petimus suffragia vestra:
 Pectora Pegasici potetis flumine rivi¹⁰.

SAXO

Rursus te Christum petimus de virgine natum,
 30 Angelus intactae quem dixit quippe Mariae¹¹,
 Regia partheniae captasti viscera purae
 Perque tuum partum dignatus solvere mundum:
 Omina de caelo nobis demitte sereno¹².
 Hoc strictim nostrae possint finire Camenae:
 35 Iam sat erit nostra Christo clamasse Thalia¹³.
 Postulo te, frater, cantum deprome frequenter,
 Non me prolixo lassas cum sirmate dicti.
 Iamque dies nostris consumptus labitur¹⁴ horis
 Et propius nobis accedunt¹⁵ nubila noctis.
 40 Restat adhuc lassis grandis via valde laboris,
 Quam nos sulcatis debemus currere plantis.
 Heus age¹⁶, responde; ne tardes, dulcis adelphe.

15 tota corr. digno G 26 paritque G 31 parthenę G, corr. Wall. 42 adelphę id est frater cod. Mail.

1) *Met. II*, 125 Pectore sollicito. 2) *Ecl. V*, 10 Incipe, Mopse, prior: *III*, 58 Incipe, Damoceta; tu deinde sequere, Menalca. 3) *Ecl. III*, 108 Non nostrum. 4) *Cf. n. 2*. 5) *Aen. VI*, 129 Hoc opus: *Ecl. VIII*, 10 Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno? 6) *Aen. XII*, 528 totis . . viribus. 7) *Venanti Carm. V*, 6, 31 aeternae suffulti laude coronae. 8) *Sedul. C. Pasch. I*, 14 cui iure perenni | Arcibus aetheriis una est cum patre potestas. 9) *Cf. supra v. 14*. 10) *Ex Ponto II*, 5, 22 o rivo flumina magna. 11) *Sedul. C. Pasch. II*, 36 Angelus intactae cecinit properata Mariae. 12) *Georg. I*, 260 caelo . . sereno. 13) *Ecl. X*, 70 Haec sat erit, divae, vestrum cecinisse poemam; *VI*, 2 Nostra . . Thalia. 14) *Aen. IV*, 77, *XI*, 914 die labente. 15) *Aen. X*, 712, *Met. II*, 41 propiusque accedere iussit. 16) *Aen. IV*, 569 Heu age.

STRABO

Rex fuit Antiochus¹, cordis feritate malonus,
 Urbem quam fixit proprio cum nomine dixit².
 45 Coniugis interea perdens solatia cara
 Ipsa defuncta patrarat crimina multa;
 Postea flebilibus perduxit tempora curis:
 Delirans toto limphatur et undique regno,
 Gaudia quem carae mulsere nefaria natae,
 50 Quae nituit specie similis pulcherrima soli.
 Et cum iam plenis constaret nubilis annis,
 Illam forte proci coeperunt quaerere multi³,
 Plurima qui sponsae spondebant munera clarae,
 Insuper ingentem certant promittere dotem.
 55 Sed pater obscenae stimulante cupidine flammae⁴
 Incidit ipse thorum cogente furore paternum,
 Quem luctando furor decepit fraude⁵ necator
 Pugnavitque dolor, pariter convicerat ardor:
 Excedit pietas fugiens procul inde per auras⁶,
 60 Accedunt irae lugubria facta futurae:
 Assumens crimen delevit patris honorem.
 Cum iam perferri non posset energia saevi —
 Lucifer Aurorae praecessit⁷ lumina primae, —
 Cum nisu rapido properabat surgere strato⁸,
 65 Praeciptions proprios porro secedere dulos
 Illic secretam se finxit habere loquelam,
 Trossulus⁹ et natae retrusit claustra repente.
 Et tunc astantes longe fugere¹⁰ clientes.
 Ille fatigatam vix vincens oppido natam
 70 Rupit virgineum fervente libidine nebum.
 Hoc scelus ut fecit, polluta cubilia liquit¹¹.
 Nata sed infamis celavit crimina¹² patris,
 Per pavimenta quidem quae sparsa notaverat idem.
 Volvens merentem tristi sub pectore mentem¹³
 75 Cogitat ex curis animo torpente futuris¹⁴.
 Tunc inprovisae nutricem vidit inire
 Confusa facie coepitque miserrima flere,

ante 43 Gesta Apollonii G 43 malonus *superscr.* furialis G *Maih.*, *vix sanum*; fortasse malignus Traube
 45 suppetia coni. Schepss, *cum cod. Maih.* suppetia id est solatia habeat 50 sole G, similis specie pulcherrima
 solis coni. Bursian 52 proci id est petitores *Maih.* 58 pudor *scr. Burs.*; sed historiae Apollonii
codd. dolorem praebent Traube 62 energia] dementia G *Maih.* 67 trossulus id est stromnus *Maih.*
 68 fugiere G, *corr. Tr.* 69 Oppido id est nalde *Maih.* 70 nebum id est nodum GM, nervum *corr. Kaihel*

1) *Iuveni H. euang. I, 1* Rex fuit Herodes. 2) *Ex Ponto I, 8, 14* proprio nomine dixit opus.
 3) *Aen. VII, 53* iam plenis nubilis annis. | Multi illam magno e Latio . . petebant. 4) *Met. IX, 509*
 obscenae . . flammae. 5) *Aen. V, 851* deceptus fraude. 6) *Ib. 740* fugit . . in auras. 7) *Ov. Ep.*
XVII, 112 Praevius Aurorae Lucifer. 8) *Aen. XI, 852* rapido . . nisu; *III, 513* strato surgit Pali-
 nurus. 9) *Pers. Sat. I, 82* Trossulus exultat. 10) *Art. Am. I, 607* fuge . . longe. 11) *Met. VII, 340*
 facit scelus; *Georg. I, 447* linquens . . cubile. 12) *Met. XI, 280* sua crimina celat; *Art. Am. II, 427*.
 13) *Aen. VII, 254* volvit sub pectore sortem. 14) *Met. XIII, 363* mihi cura futuri.

Et tremor et gemitus totos discusserat artus¹:
 Verbis nequaquam poterat convertere linguam.
 80 Hanc nutrix dictis affatur² protinus istis:
 'Dic mihi³ quid ploras, regis carissima proles.
 Non animus talis crevit de germine patris:
 Semper erat laetus, non suevit fundere fletus⁴.
 Rem video gestam, quam nemo fatetur honestam.
 85 Rex erit offensus, cum venerit auribus eius⁵.
 Quod pavimenta notant, cur hoc tua verba coartant?'

SAXO

At tunc virgineum pressit stupor undique vultum⁶
 Et patuit factum prodente rubore nefandum⁷.
 Flebilis ac dictis citius responderat istis⁸:
 90 'Cunctarum nutrix merito carissima nobis,
 Verbula quid spargis miseræ mihi quidve minaris?
 Incassum nostris fletus⁹ non fluxit ocellis:
 Nam sum dementis furiis decepta parentis.
 Nomina nobilium mihi perdita nosco duorum,
 95 Nunc patris et natae periit quia nomen utrimque.'
 Nutrix ingentem cupiens moderare furorem
 Et verbis mentem placidis mulcere¹⁰ furentem,
 Coepit dulciffuis illam solarier orsis:
 'Cur, pia domina, tuis hæc audio verba loquelis?
 100 Cur madet et vultus lacrimarum flumine¹¹ cunctus?
 Excute iam furvas animi de sede tenebras¹².

STRABO

Hæc postquam dixit, virgo suspiria traxit¹³
 Visceribus motis reclusit et ostia vocis.
 'Quid possum fari? quis sordet crimine tali,
 105 Quali me nosco? quod iam proferre pavescio¹⁴.
 Sed velut ipsa tui lac pectoris ubere suxi¹⁵,
 Sic ego secretum quod condo miserrima mecum,
 Assecla cara, tibi non horreo dicere soli.
 Ante diem¹⁶ nuptus cepit mihi crescere luctus¹⁷:
 110 Nam scelus obscenum violavit corpus¹⁸ amenum.'
 Cogitat econtra pedagoga stupedine tenta,

82 sanguine corr. germine G 103 hostia G 111 pedagoga] nutrix G *Maih.*

1) *Aen. VII*, 446 tremor occupat artus. 2) *Ib. I*, 663 his... dictis affatur. 3) *Ecl. III*, 1
 Dic mihi. 4) *Met. XI*, 672 fletus quoque fundere veros. 5) *Ep. XI*, 71 patrias vagitus ad aures |
 Venit. 6) *Met. X*, 681 virgineus... vultus. 7) *Ov. Ep. XIV*, 16 facta nefanda. 8) *Aen. I*, 585
 dictis respondent cetera matris. 9) *Ib. III*, 344 longosque ciebat | Incassum fletus. 10) *Fast. I*, 227
 placidis... verbis; *Met. I*, 390 placidis... dictis | Mulcet. 11) *Ib. XIV*, 199 vultus... caede madentes;
Aen. I, 465 largoque humectat flumine vultum; *Venanti Carm. VI*, 5, 123 lacrimarum flumina. 12) *Iu-*
venci H. euang. IV, 689 furvisque tenebris. 13) *Met. II*, 753 traxit suspiria motu. 14) *Aen. II*, 204
 Horresco referens; cf. *supra p.* 325 v. 672. 15) *Ecl. IV*, 21 lacte... distenta... | Ubera. 16) *Aen.*
IV, 697 misera ante diem. 17) *Fast. VI*, 583 crescebat imagine luctus. 18) *Aen. XI*, 848
 violavit vulnere corpus.

Inmani ligmo, pariter sintomate magno:
 Erumpens luctum cordis tunc prorsus amarum
 Crinibus ereptis fremuit plangoribus altis,
 115 Percutiens pectus¹ collisit acerrime corpus:
 Orditur fari dicens ratione sequenti:
 'Miror si ptirius fuerit quis mente protervus,
 Regis qui gratae rupit genitalia natae;
 Non timuit regem bilis fervore frementem,
 120 Qui regnans omnem doxosus comprimit orbem?'
 Innuba suspiciens croceo cum cromate flavens,
 Descendens pedibus² provolvit amabile corpus
 Cruribus et flexis culpam doluit genitoris.
 Illa gravi specie spargebat verbula rite:
 125 'Quaesita venia tibi dico: surge, puella'.
 Eredit sursum paulatim corpus amocnum³,
 Ingenti luctu⁴ dixit 'Miserabile dictu,
 Quod sit — namque mihi nequit hoc, dilecta, negari —
 Profiteor factum stomachante parente peractum.
 130 Nescio si celso Iovis hoc statuisset Olimpo'⁵.
 His ita prolatis cupiebat funera mortis
 Decrevitque mori⁶ raptim pro crimine tali,
 Ne stuprum regis fama volitante⁷ ferocis
 Prolatum vulgi quaesisset culmina cuncti.
 135 Videns hocce nefas, voluit quod adulta iuventas,
 Orsis mox istis fatur nutricula mitis:
 'Fissere nunc nobis, cur sic pronostona tu sis,
 Quod flendo mortis rogitas solamen atrocis.
 Quin precor ut vivas longe cum corpore sospes,
 140 Perducas vitam⁸ longaevo tempore gratam'.

SAXO

Haud secus effrenis furuit dementia regis
 Quam solet accipiter furiosis unguibus⁹ asper,
 Ignifer aethereas cum sol sua spargit in auras¹⁰
 Lumina, fuscatas radio superante tenebras
 145 Excutit atque gravem pariter cum nocte soporem¹¹.
 Esuriens ventrem satagit complere patentem,
 Invenit et simplam per pascua laeta¹² columbam

112 ligmo] singultu *G Maih.* sintomate] sudor magnus *G*, sudor immanissimus *Maih.* 116 frequenti *G*,
 corr. *Tr.* 117 ptirius] demens *GM* 119 bilis] fellis *GM* 120 doxosus] gloriosus *GM* 121 cromate]
 colore *GM* 124 Illa] nutrix *G* 129 stomachante furente *Maih.* 131 velim munera, cf. v. 138
 mortis solamen, *hist. Apoll. p.* 3, 7 mortis remedium mihi placet *Traube* 135 Vidit ut *coni. Tr.*
 136 orsis uerbis *Maih.* 137 Fissere] aperi *G*, fesso aperio *Maih.* pronostoniā tu sis *G puncta*
ablegant ad glossam marginalem hodie inextricabilem Tr., qui prono stomacho *scripsit*, Pronostonus est qui
 habet mentum fixum in pectus pre tristitia *Maih.*

1) *Aen. XII*, 155 manu pectus percussit; *Met. XV*, 803. 2) *Fast. VI*, 397 pede . . descendere.
 3) Cf. *supra* v. 109. 4) *Aen. XI*, 231 ingenti luctu. 5) *Ciris* 34 celsum . . Olympum. 6) *Aen.*
IV, 475 Decrevitque mori. 7) *Ib. IX*, 473 volitans . . | Nuntia fama. 8) *Met. XI*, 702 vitam ducere.
 9) *Trist. I*, 1, 76 Unguibus. accipiter, saucia facta tuis. 10) *Art. Am. II*, 59 aetherias vicino sole per
 auras. 11) *Met. XI*, 677 soporem | Excutit; cf. *XV*, 21. 12) *Fast. IV*, 476 pascua laeta.

Viribus infestis cupiente voragine ventris¹
 Ille per ignotos saltus² variosque recursus
 150 Cerritus mitem sequitur post terga³ volucrem,
 Donec iam caelum Phebo mediante serenum⁴
 Lassior optatum captat residendo⁵ locellum,
 Quam super unguirapus rabido mox ore⁶ paratus
 Incidit ac puras foedat cum sanguine⁷ plumas.

STRABO

155 Ravulus at genitor, tanti qui criminis auctor⁸,
 Claruit iniustus materno corpore pastus,
 Civibus ipse patrem iactabat se fore mitem,
 Ast famulis intus pravos detexerat actus.
 Contigit egregios illuc venisse patronos
 160 Quacrentes natam sceleroso vulnere laesam⁹.
 Olli ferventem vertit furor undique mentem¹⁰,
 Exarsit vultus rutilans antrice caducus
 Et curas animi¹¹ cepit tractando morari;
 Qualiter ex imis proferret enigmata fibris,
 165 De quibus ignari potuissent inde fugari.
 Sordidus immundi non inmemor ille grabatti,
 Intus se mutans sed et huc illucque volutans¹²
 Promovit vocem scrupulosa fraude latentem¹³:
 'Huc quicumque venit, nostrum problema resolvit,
 170 Idem ditatam lactus summopere natam
 Accipit uxorem regali munere dulcem.'
 Et post sermonem rursus dicebat eundem:
 'Qui nequit hoc sollers, capitis trutinabitur expers,
 Quaeritur et calidi tristis mox unda Cocyti'¹⁴.
 175 Callidus infector per tanta pericula¹⁵ lictor
 Toxicus immensas crassans exercuit iras¹⁶.
 Sons simul ac insons fuerat discrimine consors,
 Et caput abscisum miseri cuiusque supinum
 Suspendi portae iussit rex impius altae¹⁷,
 180 Haec adventantes facerent ut signa paventes,
 Ne similis trutinac debere sorte perire.
 Et sic ille procos voluit depellere totos.

150 Cerritus] furens *G* 151 sereno *corr.* um *G* 155 Ravulus] rabidus *G*, rapidus *Maih.*
 156 claruit fulsit *Maih.* 158 artus *G* 160 Querentem *G* 162 antrice] ... cie c...s *G*, id est
 color in superficie cutis *Maih.* 163 Et ... nimii *G*, *supplevit et corr. Kabel* 173 trutinabitur]
 indicabitur *G M* 174 cocyti fluvius inferni *Maih.* 176 toxicus venenosus *Maih.* crassans *ad marg.*
 limphans *G*, lymphans *Maih.*, grassans *scrips. Burs.* 182 procos petitores *Maih.*

1) *Met. VIII*, 843 voragine ventris. 2) *Ib. XIII*, 873 notis saltibus. 3) *Aen. II*, 57. *Met. II*, 187
 post terga. 4) *Cf. supra v.* 33. 5) *Aen. II*, 739 lassa resedit. 6) *Cf. p.* 364 *v.* 19: *Aen. VII*, 451
 rabidoque haec addidit ore. 7) *Ib. II*, 502. *Met. VI*, 238 tellurem sanguine foedat. 8) *Arator. Act.*
I, 443 qui criminis auctor. 9) *Met. IV*, 720 Vulnere laesa gravi. 10) *Ib. XI*, 421 mentem | Vertit:
Aen. II, 316 furor iraque mentem | Praecipitant. 11) *Georg. IV*, 531 animo deponere curas. 12) *Cf. v.* 284.
 13) *Met. IX*, 710 fraude latebant. 14) *Aen. VI*, 438 tristisque palus inamabilis unda. 15) *Ib. I*, 615
 per tanta pericula. 16) *Georg. III*, 152 exercuit iras. 17) *Aen. XI*, 485 portisque... sub altis.

SAXO

Cum demens iras rex excoluisset iniquas ¹
 Lymphando totum vastaret et undique regnum —
 185 Cou lupus esuriens, guttur ² cui grande patescens
 Et pecus ac homines sorbere cupiverit omnes —
 Et ferus innumeros praedicta fraude necatos ³
 Dampnasset tristi sub pessima Tartara morti ⁴,
 Tempore non multo volvente sub orbe peracto ⁵
 190 Tyrus Apollonius clara de stirpe creatus ⁶,
 Quem tunc primaevum pubes signabat ephobum.
 Hic patriae princeps, thesauris valde locuples,
 In cunctis fidus, literarum docmate plenus,
 Mirifice doctus variis fuit artibus auctus.
 195 Fama volans fraudes prodendo susurrat in aures ⁷
 Ipsius, Antiochus quas passim gessit iniquus.
 Artibus ille suis confidens oppido multis,
 Classibus instructis ⁸ in toto littore cunctis
 Hortatur socios naves deducere fidos ⁹.
 200 Exerevit multus per littora tota tumultus,
 Insiluit celsas puppes electa iuventus ¹⁰,
 Funibus extentis donabant carbasa ventis ¹¹
 Et sulcant undas nimio simul impete salsas ¹²
 Et cursus pelagi transitur remige dulci.
 205 Tandem dementis cernuntur moenia ¹³ regis
 Et Tyrii iuvenes tollunt ad sidera voces ¹⁴
 Ac nautae laeti fuerant celeuma secuti.
 Intonuit pariter magnis clamoribus aether ¹⁵
 Et remis lymphae validis verruntur ¹⁶ amarac.
 210 Quo viso pavidi nimium timuere coloni:
 Hic cupit archanis fugiens latitare latebris,
 Ut fugeret sanus mortis plorabile tempus ¹⁷.
 Arma parant forti quidam sub pectore ¹⁸, certi
 Pro patria mortem ¹⁹ cara subiisse ferocem.
 215 Altera pars ²⁰ aedes conscendit et altera colles.
 Demum scutati stabant ad bella parati,

190 Tyrus *G glossema cuius loco desideratur verbum regens Tr.* 194 actus *G* 197 magnis
 corr. multis *G* 209 ueruntur amares *G* 214 subigisse *G*, corr. *Kaibel*, cf. v. 443

1) *Ov. Ep. IX*, 45 irae . . iniquae. 2) *Cf. Aen. II*, 355 *sqq.* 3) *Ibis* 317 necatorum Darei fraude. 4) *Cf. Aen. IV*, 699. 5) *Trist. III*, 12, 20 volvitur orbe; *Art. Am. II*, 665 peractum | Tempus. 6) *Aen. X*, 543 Volcani stirpe creatus. 7) *Ib. XI*, 139 fama volans; *Met. III*, 643 aure susurrat. 8) *Ep. XV*, 329 classis . . instructa. 9) *Aen. VI*, 184 Hortatur socios; *III*, 71 Deducunt socii naves; *IV*, 397. 10) *Trist. I*, 4, 7 puppique recurvae | Insilit; *Aen. I*, 183 celsis in puppibus; *IV*, 130 delecta iuventus. 11) *Art. Am. I*, 764 contento . . fune; *Trist. I*, 2, 91 Ferte . . mea carbasa venti. 12) *Aen. V*, 158 sulcant vada salsa carina; *Ex Ponto II*, 10, 33 rate . . sulcavinus undas. 13) *Aen. I*, 258, 365 cernis | Moenia. 14) *Ib. II*, 222 Clamores . . ad sidera tollit. 15) *Ib.* 128 magnis . . clamoribus; *Art. Am. III*, 375 resonat clamoribus aether. 16) *Aen. V*, 15 validisque incumbere remis; *VI*, 320 remis vada livida verrunt. 17) *Trist. III*, 3, 33 in mortis tempus. 18) *Past. IV*, 700 arma parat; *Aen. IV*, 11 forti pectore et armis. 19) *Hor. Carm. III*, 2, 13 pro patria mori. 20) *Aen. IX*, 131 pars altera.

Littora cingentes et fortiter arma tenentes¹.
 Iacturam lapidum² vulgus faciebat in altum.
 Qui tanquam vermes obrepunt litus inermes.
 220 Exoritur multus per moenia tota tumultus:
 Plangunt se patrum culpis periisse priorum.
 Ast unus miles, qui turbas duxit heriles,
 Longe porrecto fertur sic dicere telo:
 'Quo festinatis? pacem bellumne paratis³?
 225 Dicite quid vultis, portum non ante tenetis⁴,
 Vestra nec in nostris haerebit classis harenis'.
 Exin Apollonius fuerat de puppe locutus⁵:
 'Nostra ciet bellum⁶ tibi pauca catervula nullum',
 Extendensque manum dixit 'Hunc cernite ramum⁷.
 230 Pacis enim signum per olivae porrigo lignum.'
 Signifer astantes iussit requiescere plebes,
 Necnon porrectam retraxit mitior hastam:
 Pecit securas pueros advertere proras⁸.
 Classes subducunt⁹ necnon retinacula nectunt
 235 Et subito sotii subeuntes littora laeti
 Cespitem sub viridi donabant membra quieti¹⁰.
 Ac ibi cum sociis dextras iungere repertis¹¹,
 Amplexu dulci pepigerunt foedera¹² cuncti.
 At puer innumera iuvenum comitante caterva¹³,
 240 Vestibus auratis¹⁴ textrino more paratis
 Indutus Phebum simulat rutilando serenum:
 Ex auro puram gestans flavente coronam¹⁵
 Compar divinis spetiebus fulsit herilis,
 Intrat et Antiochi fastigia celsa tyranni¹⁶.
 245 Ipsum mirati multum metuere coloni¹⁷,
 Ceu Iovis ex alto venisset lapsus Olympo.
 Ut regis patulas gaudens intraverat aulas,
 Antiochus facti non inmemor ante nefandi¹⁸
 Corde tenus curis cepit fervere multis;
 250 Nam cupit obscenum crimen celare per aevum.
 Alloquitur iuvenis regem per verba salutis¹⁹,
 Protulit et placidas solito de more²⁰ loquelas.
 Tunc rex explorat, verum sibi dicier orat:

219 obrepant *G*, corr. *Tr.* (an obreptant legendum *Tr.*?) 227 rex *G*, exin corr. *Tr.* 228 sciet
 mouet *Mail.* 230 porrigo signum *G* 234 retinacula vincula *Mail.*

1) *Aen. VII*, 784 arma tenens. 2) *Met. XIII*, 566 lapidumque . . . iactu. 3) *Aen. VIII*, 113
 quo tenditis? inquit. . . pacemne huc fertis, an arma? 4) *Ib. IX*, 98 portusque tenebunt; *I*, 400
 portum tenet. 5) *Ib. VIII*, 115 Tum pater Aeneas puppi sic fatur ab alta. 6) *Ib. I*, 541 Bella ciet.
 7) *Ib. VIII*, 116 Paciferaeque manu ramum praetendit olivae. 8) *Georg. IV*, 117 terris . . . advertere
 proram. 9) *Aen. I*, 551 liceat subducere classem. 10) *Ib. III*, 304 viridi quem caespitem; *Rem.* 206
 membra quiete levat. 11) *Met. VI*, 506, *Aen. I*, 408 iungere dextram. 12) *Ib. VIII*, 568 dulci
 amplexu; *X*, 902 pepigit mihi foedera. 13) *Ib. II*, 40, 340 magna comitante caterva; *I*, 497 magnam
 iuvenum stipante caterva. 14) *Met. VIII*, 448 auratis . . . vestibibus. 15) *Ib. XIII*, 704 clarumque
 auro . . . coronam. 16) *Aen. VII*, 342 tecla tyranni | Celsa petit. 17) *Cf. supra v.* 210. 18) *Cf. v.* 88.
 19) *Cf. supra p.* 351 v. 2, 385 XXXIII. 2. 20) *Aen. VII*, 357 solito . . . de more.

'Sunt tibi nubentes vita comitante parentes?'
 255 Praedictus iuvenis respondet talibus orsis ¹:
 'Ultima terrenae liquerunt tempora vitae ²:
 Signavit raptu mortem Proserpina cirro' ³.
 Antiochus dictum rursus promovit ad istum:
 'Tempora terrestris liquerunt dulcia lucis ⁴,
 260 Illorum numen tenet an caeleste cacumen?'
 Infit Apollonius miro sophismate doctus,
 Artibus eximiis qui fulsit domnus herilis:
 'Olim convexi linquebant lumina caeli ⁵
 Fortunae fatis ex ordine rite peractis.
 265 Praeterea nostrum, rogo, rex, audito precatum:
 Ut nuptu propriam mihi tradas, optime, natam.'

STRABO

Ut rex invisos sermones audiit illos,
 Cor sibi qui curis torquebant intus amaris ⁶,
 Iamque supereilio sursum crudelis aperto
 270 Vix torsit collum crisomate valde torosum ⁷,
 Vultum mutavit ⁸ simul ac emphatice dixit:
 'Nostin iuditium nostra de lege statutum?
 Paret praeceptum signo monstrante repertum?'
 Ille puer mentem collegit ⁹ tunc sapientem,
 275 Multum Crisippi potatum fonte magistri,
 Responsum dirae porrexit blanditer irae:
 'Ut reor, hoc portas vidi signare cruentas.'
 At rex Antiochus demens pollutus iniquus,
 Talibus alloquiis accensus ¹⁰ felle furoris
 280 Rodebat rarum furioso corde periculum,
 Laxis sermonem labris ebullit atrocem:
 'Frater Apollonius, quod fissar, suscipe cautus,
 Auribus intentis ¹¹ coniungas te quoque nobis
 Et cito versantem late, peto, divide mentem ¹²,
 285 Eveniat fortis tibi ne sors ipsa laboris:
 Me vehit incestum facinus nomenque scelestum
 Carneque materna vescor pietate relicta ¹³.
 Fratrem quaero meum propria genitrice creatum ¹⁴,
 Qui mihi sit iunctus comuni coniuge functus;
 290 Ipsum sub celo nequeo reperire sereno ¹⁵.

258 post promovit sequitur lacuna, ad illum proposuit *Iluemer*, istum *Tr.* 259 liquor *G*
 260 nomen *G*, numen *corr. Tr.* 262 actibus *G*, artibus *corr. Tr.* 269 Namque *G*, Iamque *corr. Tr.*
 270 crissomate *G*, crissomate deauratione *Maih.*, χρυσωμάτε *corr. Tr.* 271 emphatice kuppbrilkeho *Maih.*
 275 potatus *coni. Tr.* 282 fissar *G*, onissar *coni. Tr. (ab αὐτῶσσαν)*

1) *Met. IV*, 54 Talibus orsa modis. 2) *Ex Ponto III*, 2, 29 meae . . tempora vitae; *Met. I*, 150
 Ultima . . terras . . reliquit. 3) *Aen. IV*, 698 Nondum illi . . Proserpina . . crinem | Abstulerat.
 4) *Fast. III*, 404 tempora lucis. 5) *Met. I*, 26 convexi . . caeli. 6) *Ex Ponto I*, 10, 3 curis . .
 amaris. 7) *Met. VII*, 429 Colla torosa boum. 8) *Ib.* 270 vultus mutare ferinos. 9) *Ib. XIV*, 352
 mentem collegit. 10) *Aen. V*, 719 Talibus incensus dictis. 11) *Cf. supra v. 1.* 12) *Cf. Aen. IV*, 285.
 13) *Sedul. C. Pasch. I*, 100 pietate remota. 14) *Met. XI*, 295 illo genitore creatus. 15) *Cf. v. 33.*

Ut puer inbutus diverso dogmate fultus
 Sollerter clausis suscepit verba labellis,
 Quae dilirando rex prompsit ab ore nefando¹.
 Retractis pedibus paulum post terga² reversus
 295 Augustam menti sedem³ struit ille sagaci:
 Instructus vero pro condilomate miro
 Visceribus motis scrutatur in intima cordis⁴.
 Invento tandem vix, ire celerrime regem
 Disposuit, rapido studuit quoque currere cursu⁵.
 300 Ingrediens celsi festinus domata templi
 Regis ad aspectum properabat tendere gressum⁶.
 Hunc rex ut vidit, titubanti pectore dixit:
 'Profer, Apolloni, regis pulcherrime fili,
 Plura referre potes⁷, haec nunc mihi dicito, sodes.'
 305 Audacter fari fertur puer inclitus olli:
 'Audi commissum mihi, rex, problema solutum⁸.
 Quod tu dixisti sic sic sub mente refixi:
 'Mole vehor sceleris pascitque caruncula matris'
 Non es mentitus, tua sed peccata confessus,
 310 Te simul et natam quae coniunxere profanam.'

SAXO

Ut rex iniustus stomachanti corde funestus
 Cognovit puerum scrutanti pectore nevum
 Eius et ardores intus solvisse latentes,
 Ingemuit curis fervescens prorsus amaris⁹;
 315 Formidans factum cunctis patuisse¹⁰ scelestum,
 Quod novit nullum simili cum sorte repletum,
 Mutata facie polluto carpitur igne¹¹
 Irato vultu¹² coepitque rubescere visu.
 Distulerat puerum morti proscribere doctum,
 320 Qui divum similis fulgebat domnus herilis,
 Fulgidus aspectu fuerat, sed mitior actu.
 Rursus Apollonium tunc rex affatur oletum:
 'Es procul a nostri, iuvenis, problemate nodi.
 Errando nostrae meruisti culmina portae:
 325 Nam tu nec unum potuisti solvere dictum.
 Ter denum spatium, puer o, tibi reddo dierum,
 Ut tractans tecum nostrum problema scorsum
 Pectore sub fido¹³ rimeris corde polito;

296 condilomate *G*, profundo dogmate *coni. Tr.*, sed *cf. Neues Archiv* IX, 183 299 rapide *G*
 311 eode *G*, *corr. Tr.* 312 nevum *G*, nervum *coni. Tr.* (*cf. v. 70*) 322 apollinium *corr.* lonium *G*

1) *Fast.* I, 616 ora nefanda. 2) *Aen.* X, 307 retrahitque pedem; *cf. supra v. 150.* 3) *Aen.*
III, 687 angusta ab sede. 4) *1 Par.* 28, 8 corda scrutatur deus. 5) *Aen.* V, 291 rapido contendere
 cursu. 6) *Cf. supra p. 450 v. 824; Aen.* I, 410 gressumque ad moenia tendit. 7) *Sedul. C.*
Pasch. I, 260 Plura referre pudet. 8) *Venanti V. S. Martini III*, 44 neque problema solvit.
 9) *Cf. v. 268.* 10) *Trist.* II, 420 facta patent. 11) *Aen.* I, 658 faciem mutatus; *IV*, 2 et caeco
 carpitur igni. 12) *Ex Ponto II*, 8, 21 irati... vultus. 13) *Trist.* III, 3, 48 pectora fida.

Dum demum nostras remeans intraveris oras
 330 Placatis ventis¹ et cautus enigma resolvis,
 Protinus optatae capios consortia natae,
 Neenon et regnum post me tibi reddo per aevum.
 Sin autem, trutinæ plecteris lege statutae.²

STRABO

Hæc ut Apollonius sensit decreta peritus,
 335 Pallidula facie defixit lumina terræ²,
 Turbidus extemplo merens discessit ab illo,
 Coetibus iratis dederat nec verba salutis³.
 Stipatus multa veniebat ad æquora turba⁴
 Et quos invenit confestim dulciter inquit:
 340 'Linqute iam, pueri, sirtes iam linqute cuncti,
 Surgite graminei vos omnes pulvere campi⁵,
 Fundite sentinam de puppibus infatuatam,
 Ilicet antennas oblique tendite longas,
 Candida propitiis committite carbasa ventis⁶.
 345 Haud mora, præfatis parebant ilico iussis⁷.
 Ingens aetherias strepitus tunc ibat in auras⁸,
 Ceu resonans homini respondet silva⁹ sonanti;
 Et contis grandes properant intrudere¹⁰ classes.
 Ut iam transversis considunt ordine transtris¹¹,
 350 Tum lacti terris lintrizant inde relictis¹²
 Certatim Tyrium tendentes pergere regnum.
 Ast ut Apollonius discesserat inde perosus
 Transvolat et bibulas alti spumantis harenas¹³,
 Subdolos Antiochus irascitur atque cruentus
 355 Tractabat Tyrio dampnum struxisse patrono
 Seu nece cum gladii, gelida seu morte¹⁴ veneni.
 Iussit et adduci¹⁵ Taliarchum corde minaci.
 Cui, mox ut venit, verbis mulcentibus inquit:
 'O nimium noster fidus Taliarche minister,
 360 Qui secretorum constas simmista meorum,
 Scin, ab Apollonio subtili scemate structo
 Actibus ex nostris religatur quaestio turpis?
 Dicito quid faciam¹⁶, mortis vel qua nece vincam.
 Ne pateant culpae cuiquam per regna nefandæ.
 365 Sed tamen hoc unum saltim magnopere iussum

329 horas *G* 336 discesit *G* 355 tiro *G* 356 gelidi *G*, corr. *Tr.* 363 vice coniec. *Kaibel*

1) *Aen. II*, 116 placatis ventos. 2) *Met. II*, 149 dare lumina terris; *Aen. I*, 226 defixit lumina regnis; *VI*, 156. 3) *Ov. Ep. XVII*, 98 nec mihi verba dabus; cf. *supra* v. 251. 4) *Aen. XI*, 12 omnis euni stipata tegebat | Turba. 5) *Ib. V*, 287 Gramineum in campum; *XI*, 908 pulvere campos; *Fast. III*, 519. 6) Cf. *supra* v. 202. 7) *Georg. IV*, 548 Haud mora; *Trist. V*, 9, 34 Parebo iussis... tuis. 8) *Aen. IV*, 445 ad auras | Aetherias. 9) *Ecl. X*, 8 respondent omnia silvae. 10) *Aen. IX*, 510 duris detrudere contis. 11) *Ib. IV*, 573 considite transtris; *III*, 289 considerare transtris; *V*, 136 Considunt transtris. 12) *Met. VI*, 105 terras... relictas. 13) *Georg. I*, 114 bibula... harena; *Ov. Ep. XVIII*, 201 bibulis... harenis. 14) *Amor. II*, 9, 41, *Met. XV*, 153 gelidæ... mortis. 15) *Met. X*, 441 adducere iussa est. 16) *Ib. III*, 465. *VII*, 92 Quid faciam.

Quod tibi nunc iubeo, cursim complere studeto.
 Scande citus navim volitanti remige raptim,
 Cursu crispanti transeurat quae vada ponti.
 Undis transitis animi votisque peractis ¹
 370 Cum letus Tyrias teneas feliciter oras ²,
 Telluri proram committito sude ligatam,
 Ingrediens urbem mox percontare per omnem
 Illius antheticum sacro mucrone paratum,
 Ex cuius iusta valeat puniri ira ³,
 375 Seu quocumque dolo possis patrare studeto,
 Ab cuius baratrum moriens petat ⁴ actibus atrum.
 Si nequeas gladio, cor saltim rumpe veneno.
 Si facis, ut dico, nostro sermone repleto
 Et sospes nobis vita comitante revertis
 380 Ac ipsum vere non vitam dicis habere ⁵,
 Tunc iuga pro certo de te servilia solvo ⁶,
 Spem libertati quae non tribuere senili ⁷.
 Ilico praedictus crimen patrare secutus,
 Gaudens promissi magno solamine dicti
 385 Ibat ad aerarium precioso munere ⁷ plenum;
 Inter delicias causis regalibus aptas
 Praeceptum peragit secumque viatica sumpsit.
 Plurima qui sotiis inponens pondera fidis
 Post modicum tempus petiit raptissime litus ⁸.
 390 Praeceptis ferratis exercens brachia contis ⁹
 Inpegit puppim de curvo margine cursim
 Ac sequitur Tyrias Lybo volitante carinas.
 Per vada salsa ¹⁰ maris longe cessantibus illis
 Ad litus naves subduxit ¹¹ regia pubes,
 395 Et statim propriam mordens capit anchora terram ¹²,
 Ac simul ex pietis tunc prosiluere carinis ¹³.
 Pulcher Apollonius, celeri stans milite septus,
 Gressus insignes paulatim tendit ¹⁴ ad aedes.
 Quem iuvenis specula mox ut conspexit ab alta ¹⁵,
 400 Clamando cives subito perterritat omnes,
 Ebullit voces late iactando sonantes ¹⁶,
 Urbis Apollonium propius vidisse patronum.
 Agmina multorum constanter magna virorum
 Occurrunt regi ¹⁷ facientes ludicra miti,
 405 Cum lacrimis mixtum fundebant gaudia risum ¹⁸.

367 volitanti *G*, volitantem voluit *Kaibel* sed cf. v. 302 *Tr.* 370 tyrias *G* horas *G* 371 sude
corr. sude *G* 392 tyrias *G* 393 cassantibus *G*, *corr.* *Tr.*

1) *Ibis* 97 peragam rata vota. 2) *Fast.* I, 489 Tyriis . . . ab oris. 3) *Met.* VI, 2 iustamque . . .
 iram. 4) *Aen.* X, 489 moriens petat. 5) *Ex Ponto* II, 3, 42 vitam habere. 6) *Ecl.* IV, 41 iuga
 solvet. 7) *Art. Am.* II, 261 pretioso munere. 8) *Or. Ep.* XVII, 116 litora turris peto. 9) *Fast.*
 IV, 699 assiduis exercet brachia telis. 10) *Aen.* V, 158 vada salsa carina. 11) *Cf. supra* v. 234.
 12) *Aen.* I, 169 unco non alligat ancora morsu. 13) *Ib.* VII, 431 pietasque . . . carinas. 14) *Cf.* v. 301.
 15) *Aen.* X, 454 specula cum vidit ab alta. 16) *Fast.* IV, 302 voce sonante. 17) *Trist.* III, 4, 20
 Occurrit regi. 18) *Ib.* V, 3, 50 lacrimis . . . mixta; *Aen.* III, 348 lacrimas . . . fundit; *cf.* p. 406 4, 1.

Hos inter fletus idem tunc luxit amatus:
 Luctibus omissis gaudebant vocibus altis.
 Laetanter patrias gradiens intraverat aulas,
 Timpana grandisonis cui certant ludere bombis¹.
 410 His ita multimodis ludis ludentibus illis
 Ingrediens thalamum vario cum secumato comptum,
 Diversis plenum cum vestibis undique Serum
 Stamine purpureo textis subtemine rubro²,
 Aurea Pactoli quem compsit harena decori³,
 415 Scrinia cum libris iussit sibi ferre Latinis,
 Insuper Hebraicis pariter praeponere Grecis,
 Quae quoque cunctigenis fuerant instructa periclis.
 Limina retrusis aperit resonantia seris:
 Arte didascalica necnon luctante sophia
 420 Quaerere concepit; maius reperire nequivit,
 Percontans pridem quam coniectaverat idem.
 Tunc demum mestus volvens sub pectore⁴ questus
 Conversus sese cordis vexante dolore
 Demulsit mentem solito terrore carentem.
 425 Se fore delusum sperans, se dixit ad ipsum:
 'En quid, Apolloni, causa vexaris inani⁵?
 Hactenus excessus quis te dementat ineptus?
 Quae tibi tam fortem fraus struxit tanta laborem,
 Ut sic optatae linquas spiracula vitae⁶?
 430 Num rex Antiochus ideo tibi parsit amarus,
 Crimina per fraudis⁷ ne tu mucrone neceris,
 Iam quia decepti reserabas facta tyranni⁸?
 Antiochus vero, si me non fallit imago⁹,
 Dulci polluta fruitur pro coniuge¹⁰ nata'.
 435 Talibus illectum se postquam senserat ipsum,
 Non plus moratus¹¹ gressum, sed inire paratus
 Strennuus ille rates iussitque parare¹² volucres
 Ac his multigenas stipando tradere gazas.
 Insuper et victum modiorum milia centum
 440 Navibus inponi praecepit et arma parari¹³
 Et munus rutili circumstipare metalli¹⁴
 Atque foros lembi pretiosa veste repleti¹⁵.
 Illi — namque citi subierunt iussa secuti¹⁶ —
 Dense tranquillo statim sub noctis opaco¹⁷,

418 Lamina G, limina coni. Tr. 420 an melius? 427 iniquus corr. ineptus G 436 mire G,
 inire corr. Kibel 443 subigerunt G, corr. Tr. (cf. v. 214)

1) Cf. Martiani Capellae l. II p. 38 ed. Eyssenhardt: bombis tympani; Aen. II, 64 certantque
 includere capto. 2) Aen. III, 483 Fert picturatas auri subtemine vestes. 3) Ib. X, 142 Pactolosque
 inrigat auro; Met. XI, 87. 4) Aen. VII, 254 volvit sub pectore sortem. 5) Ib. IX, 219 Causas . . .
 inanes. 6) Gen. 2, 7 spiraculum vitae. 7) Art. Am. III, 32 crimina fraudis. 8) Aen. VIII, 483 facta
 tyranni. 9) Ecl. II, 27 si numquam fallit imago. 10) Aen. II, 777 dulcis coniunx. 11) Ib. V, 381
 nec plura moratus. 12) Ib. VII, 468 iubet arma parari. 13) Cf. v. 437. 14) Luc. Phars. IX, 364
 rutilo . . metallo. 15) Art. Am. I, 303 pretiosas sumere vestes; Aen. IV, 605 Implessemque foros.
 16) Aen. IV, 538 iussa sequar. 17) Ib. 527 sub nocte silenti; 123 nocte . . opaca.

445 Ut cupit, archanum clam construxere meatum.
 Protinus ut iussum domno dixere peractum,
 Militibus paucis, sed quippe fidelibus ipsis,
 Ipse fugam media carpebat noctis in hora¹;
 Atque repentina simul omnes voce sub una²
 450 Aedes linquentes madidos fudere liquores.
 Post iter, ut tacuit, ceptum navale percgit³
 Invadens litus syrto sum mesta iuventus.
 Debita nempe diis solvebant vota supernis⁴.

SAXO

Invocat et patrios magno clamore penates⁵;
 455 Insuper ac validos donant libamine ventos⁶
 Et, Neptune pater⁷, quin te petiere frequenter,
 Ponentes aras multo tibi munere plenas⁸.
 His igitur cunctis ex ordine rito peractis⁹
 Intrudit puppes cum contis¹⁰ plurima pubes,
 460 Signatim proprios captantes undique remos.
 Posteriore die iam clarescente per orbem¹¹,
 Ut primum radios sol excutiendo serenos
 Depulerat furvas una cum nocte tenebras¹²
 Et naturalem rebus dedit ille colorem¹³,
 465 En cives Tyrii multi cum munere prompti
 Quaerebant domnum magno sub honore colendum¹⁴.
 Cum multis horis plebs expectaret inanis
 Sperantes regem lecto captare soporem,
 Fama volans late regem dicebat abesse¹⁵.
 470 Perculit ossa tremor¹⁶ crevit per cordaque meror:
 In cunctis vires subito periire priores¹⁷
 Et matres manibus tundunt acerrime pectus¹⁸
 Et proprios crines decerpunt vertice¹⁹ tristes.
 Econtra patres lacrimas fudere²⁰ gementes,
 475 Infantum multus conscendit ad alta vagitus,
 Urbe quidem tota²¹ resonant lugubria fata.
 Hic fuerat tantus per tota cubilia planctus,
 Igne velut regnum gladiove periret opimum.

1) *Amor. I*, 5, 1 mediamque . . horam; *Ep. XVIII*, 33 noctis amior hora. 2) *Aen. V*, 616 vox omnibus una. 3) *Ib. VI*, 384 Ergo iter inceptum peragunt; *Trist. IV*, 7, 2. 4) *Georg. I*, 436 Votaque servati solvent in litore nautae. 5) *Ov. Ep. III*, 67; *Aen. IV*, 598 patrios . . portare penates; *II*, 58; *Fast. III*, 649 magno clamore. 6) *Met. VI*, 310 validi . . venti. 7) *Aen. V*, 14 pater Neptune. 8) *Aen. IV*, 200 Centum aras posuit; *Arator. I*, 477 munere plenos. 9) *Aen. III*, 548 perfectis ordine votis. 10) *Cf. supra v.* 347. 11) *Aen. III*, 588 Postera iamque dies primo surgebat Eo; *Sedul. C. Pasch. IV*, 44 Clarescente die. 12) *Cf. supra v.* 101. 13) *Aen. VI*, 272 rebus nox abstulit atra colorem. 14) *Ib. IV*, 458 miro quod honore colebat. 15) *Ib. III*, 121 Famam volat pulsum regnis cessisse paternis. 16) *Ib. II*, 121, *VI*, 55, *XII*, 448 Ossa tremor. 17) *Cf. ib. IV*, 665—79, *VI*, 426—27. 18) *Amor. III*, 9, 10 Pectoraque tundat aperta manu. 19) *Met. XIII*, 427 de vertice crinem. 20) *Aen. III*, 348 multum lacrimas . . fundit. 21) *Ib. II*, 421 totaque . . urbe; *Amor. I*, 6, 55 Urbe silent tota.

STRABO

Sunt ita turbati pro regis amore remoti,
 480 Ut iam tonsores cessarent radere crines,
 Ac tollunt urbis spectacula cuncta potentis,
 Gymnasiique locum nullus conscendit apertum¹,
 Atque vacant fixis thermarum flumina claustris,
 Clauditur ac templum firmo cum vecte² deorum,
 485 Nec petiit quisquam solito de more³ tabernam.
 Ludicra deponunt, lacrimas luctumque resumunt
 Multimodeque suum cuncti planxero patronum.
 Ast haec dum cuncti pariter gessere coloni,
 Ad portum Tyrium Zephiro volvente per altum
 490 Nuntius Antiochi venit⁴ Taliarchus iniqui,
 Quem misit regis dementia⁵ saeva furentis,
 Ut rabido puerum mucrone necaret ephebum.
 Assiliens litus fraudem tractabat iniquus
 Mente sub intenta⁶ cupidus de morte nefanda,
 495 Nunc illuc tractans huc interdumque retractans⁷,
 Quam fortuna viam de coepto monstret⁸ habendam,
 Quae solet in varias se transformare figuras⁹.
 Anxia quem causis angebat cura¹⁰ gemellis:
 Hic se passurum mortis lacrimabile vinculum
 500 Nam timet ignarus, si fors sit prospera rebus;
 Si redeundo domum dicat non rite peractum,
 Quod sibi cum fidis rex commendaverat orsis,
 Se fore venturum per secula sequentia servum.
 Praefugiens veltres ceu quondam callida vulpes
 505 Sedibus ex altis, nemorum quoque saltibus imis¹¹
 Prosilit in campum post terga sequentibus amplum,
 Quos circum stantes pavitat vulpecula veltres
 Cruribus et tremulam submiserat ilico caudam¹²,
 Inscia consilii furit undique proxima morti¹³:
 510 Taliter iste quidem terrore timebat eodem.
 Tunc sotios legit, tali quos crimine scivit
 Pleniter instructos, minus haud sibi fraude peritos,
 Quos secum sumat et ad aulica tegmina ducat.
 Ast alios ripis audet committere fidis,
 515 Illie ut spectent remos navimque reservent.
 Hinc urbemque petunt sotios litusque relinquunt¹⁴.

489 tirium G 492 puero corr. rum G 496 decepto o superscr. G 509 fuit G, furit Tr.
 150 iste] taliar(chus) G 511 legit] col- G 516 his G, corr. Kaibel

1) *Hist. Apoll.* p. 16 gymnasium patet. 2) *Aen. VII*, 609 acrei claudunt vectes. 3) *Cf. supra v.* 252. 4) *Fast. VI*, 674 nuntius ore venit. 5) *Cf. supra v.* 141. 6) *Trist. IV*, 1, 4 Mens intenta. 7) *Aen. IV*, 285 Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc; *V*, 701. 8) *Met. III*, 602 monstroque viam; *Aen. I*, 382. 9) *Met. XV*, 172 in varias .. migrare figuras. 10) *Ib. IX*, 275 longis anxia curis. 11) *Met. VI*, 73 sedibus altis; *Aen. II*, 464 altis | Sedibus; *Ecl. VI*, 56 nemorum .. saltus. 12) *Aen. XI*, 812 caudamque ... Subiecit pavitantem utero. 13) *Aen. IX*, 551 Ut fera ... | Contra tela furit, seseque haud nescia morti | Inicit. 14) *Ib. I*, 194 Hinc portum petit et socios; *Fast. II*, 735 urbemque petamus; *Aen. II*, 28 litusque relictum; *Met. II*, 576 relinquo | Litus.

Atque viae spatiis vario sermone levatis¹
 Antevolat cunctos cum gressibus aulicus heros:
 Qualiter eductos coluber sub lumina natos
 520 Omnes alludens et squamea colla tumescens²
 Cum sonitu dulci mulcet linguaque trisulei
 Hortatur silvis camposque subire relictis,
 Incautis tetrum suffundat ut ipse venenum³.

SAXO

Tunc Tyrii cives vestes sine more videntes
 525 Illos indutos⁴, homines quoque non sibi notos
 Mirantur vere, sed sat rationis habere
 Non poterant, gemitus quia disturbaverat artus,
 Ut si bella ferant⁵ placidam pacemve⁶ requirant.
 Tutius at subeunt, nam lauro tempora cingunt⁷
 530 Et simulant pacis signum se ferre salutisque
 Et constare doli sibi nubila nulla perosi.
 Interea populum cernunt merore prehensum
 Gymnasiique locum tota de parte retrusum.
 Nuntius Antiochi Taliarchus corde feroci⁸
 535 Obvius infantem primaevo flore⁹ nitentem
 Alloquitur verbis languenti voce superbis¹⁰:
 'Da, iuvenis, nobis, dictis si promere noris,
 Cur ingens omnem luctus¹¹ sic comprimat urbem,
 Quis furor immensus faciat vel fundere fletus¹².
 540 An vindicta deum venit de crimine patrum?
 Sed quid delicti poterant committere tanti?
 Nam fuerant vestri patres dis relligiosi¹³,
 Veri verorum cultores atque deorum,
 Debita reddentes iugiter sua vota ferentes¹⁴.
 545 Cur super haec talem teneant, dic quaeso, laborem?
 Econtra iuvenis fundens vix verbula¹⁵ vocis
 Traxerat ex imis suspiria plurima fibris¹⁶:
 'Patribus haud equidem nostris mos constitit idem,
 Est nec fas¹⁷ regni res enucleantur ut ulli,
 550 Ni prius edoctus sim, quod tu praema sequutus

526 nereq G 528 Utrum coni. Hagen 529 Tutus ac G, corr. Tr. 541 poterat G,
 corr. Hagen 545 teneat G, corr. Hagen 549 enucleantur G, corr. Tr.

1) *Aen. VIII*, 309 varioque viam sermone levabat. 2) *Ib. II*, 471 Qualis ubi in lucem coluber . .
 475 et linguis micat ore trisuleis; *Georg. III*, 421 sibila colla tumentem, 426 Squamea convolvens . .
 terga; 439 linguis micat ore trisuleis; *Sedul. C. Pasch. I*, 117 linguisque trisuleis | Squamea colla
 tumens; *Aen. VIII*, 418 parvos educere natos. 3) *Met. X*, 23 venenum | Vipera diffudit. 4) *Georg.*
III, 363 vestesque . . | Indutae; *Met. XI*, 574. 5) *Ov. Ep. VIII*, 26 bella tulisse toro. 6) *Aen. I*, 249
 placida . . pace. 7) *Aen. V*, 539 cingit viridanti tempora lauro. 8) *Ib. I*, 302 ferocia Poeni | Corda.
 9) *Ib. VII*, 162 pueri et primaevo flore iuventus. 10) *Ib. IX*, 634 verbis . . superbus; *Met. XIV*, 715;
Fast. I, 228 verbis alloquor ipse deum. 11) *Cf. supra v.* 127. 12) *Aen. V*, 670 Quis furor iste
 novus; *Met. XI*, 672 fletus quoque fundere. 13) *Aen. II*, 365 religiosa deorum | Limina. 14) *Iuveni*
H. euang. III, 548 reddens mox omnia debita; *Trist. I*, 2, 18 votaue nostra ferunt. 15) *Met. VII*, 248
 Verba simul fudit. 16) *Cf. supra v.* 102, 164. 17) *Fast. III*, 811 nec fas.

Arma feras¹ Martis pia vel consortia pacis.
 Nunc age² da, senior, generis tibi quis fuit auctor³.
 Da precor, unde domi⁴, cuius defensio regni.
 Nuntius es regis tu, rex an ipse teneris?
 555 Ut puto Lincidem⁵ te nunc inspexero regem:
 Es tu revera doctissimus arte⁶ paterna,
 Ut videoque dolo repleris corde sub imo⁷.
 Os faciemque tuam gressumque manusque loquelam
 Assimulas⁸ Linco tibi natu forte propinquo.
 560 Intus quid lateat humanis visibus obstat,
 Exceptis illis quibus indita lumina lincis,
 Lincis quibus aut genitor fuerat vel germinis auctor⁹,
 Cuius naturae referuntur cuncta patere,
 Quae quis in absconso gerit aut sub pectoris antro¹⁰;
 565 Perspicit et fraudis sibi conscia corda latentis¹¹
 Et scit revera praesentia, facta, futura
 Et, sibi quot variae maculoso tergore notae¹²,
 Tot sibi dissimiles aliis animantibus artes.
 Da saltim, ripis quis te deus appulit istis¹³.

STRABO

570 Taliter oranti¹⁴ puero varieque loquenti
 Motus in immensam, furit ut leo fervidus, iram¹⁵,
 Nil respondebat, sed per fera corda tumebat¹⁶,
 Angitur interius verbique recesserat usus¹⁷.
 Terram calce terens et humi sua lumina vertens¹⁸
 575 Nunc salit et graditurque celerior alite fertur,
 Nunc ut testudo fixus perstabat in uno,
 Tunc baculo fultus sequitur per verba locutus¹⁹:
 'Parcas nec, fili, maneat spes ulla periculi²⁰.
 Sum regis missus regalia iussa secutus²¹.
 580 Antiochum regem scin omnia regna regentem²²?
 Eius iussa gero nec belli nuntius exto,
 Nil hostile fero, sed prospera quaeque requiro.
 Noster Apollonio rex regi nuntia vestro
 Plurima mandat, quia foedera pacta²³ reservat.
 585 Est sibi firma fides, comunis et aulica sedes.
 Mandatum vere si quid praeceperit iste,

569 Tu *G.*, da *coni.* *Kaibel*, huc *Tr.*578 *Parcius* hec *G.*, *corr.* *Tr.*586 *Intantum G.*, *corr.* *Tr.*

1) *Georg.* I, 511 Arma ferunt. 2) *Ib.* IV, 149 Nunc age. 3) *Aen.* IV, 365 generis nec Dardanus auctor. 4) *Aen.* VIII, 114 unde domo. 5) *Met.* V, 99 Hypsea Lyncides. 6) *Rem.* 756 arte docet. 7) *Aen.* X, 464 sub imo | Corde. 8) *Ib.* I, 589 Os humerosque deo similis. 9) *Ib.* VII, 49 sanguinis... auctor. 10) *Iuveni H. euang.* I, 589 Pectoris antra. 11) *Met.* IX, 710 fraude latebant. 12) *Aen.* I, 323 maculosae tegmine lyncis. 13) *Ib.* III, 338 quisnam ignarum nostris deus adpulit oris. 14) *Ib.* IV, 219 Talibus orantem. 15) *Ib.* VIII, 230 fervidus ira. 16) *Ib.* VI, 49 fera corda tument. 17) *Met.* XIV, 98 abstulit usum | Verborum. 18) *Aen.* V, 324 calcemque terit iam calce; VIII, 438 vertentem lumina collo. 19) *Ib.* 404 Ea verba locutus. 20) *Ib.* IX, 131 Nec spes ulla fugae. 21) *Cf. supra* v. 443. 22) *Amor.* III, 10, 46 Regnaque... minora regat. 23) *Georg.* IV, 158 et foedere pacto.

Annuat hoc alter digne persistere semper.
 Ast dicas raptim, quae clades pessima grandem
 Afferat hunc [l]uc[t]um planetum vel civibus istum.
 590 Die, precor, absque mora, dici quia labitur hora.¹
 Suspiciens iuvenis suspiria traxit ab imis
 Pectoribus¹ primum, post exaltando cachinnum
 Dixit sermones prudenti famine tales —
 Namque licet paucis constaret ephebus in annis
 595 V[ixi]t maturum senibus sapientior aevum² —
 'O maledicte, cui capitis nix albida cani³,
 Impie tot vernis huc usque potite lucernis,
 .ervis ab immundis stomachantia verba fundis⁴.
 Ceu canis a prima suescit gannire iuventa⁵
 600 Atria conservans, saepissime cuncta peragrans
 Emittit vocem⁶ per moenia longa ferocem:
 Quicquid et ignoti subito sibi sentit oriri
 Hoc trait et lacerat, hoc saevis morsibus⁷ artat:
 Et post aetatis cum venerit hora senilis,
 605 Fortia [pri]moris desistunt facta⁸ vigoris:
 Quod timu[it] primum latrans id mordet et ipsum:
 Nam domus et dominus, quos ante petebat adultus.
 Saltim sunt nullo vel s[unt] discrimine parvo⁹
 Ex his dimoti, quos ictu laesit atroci,
 610 Denteque vulnifico domino facit ulcus amico,
 Mordicus et latum complet laniando palatum,
 Fortiter insanit, nullum discernere novit:
 Inveterate canis, tu non secus ipse bacharis.
 est hic
 615 Mellifluam rurs[um] lingua[m] tunc flexit ad orsum
 nt carbo favilla.
 At Syra plebs omnis hoc auspice¹⁰ noctibus actis
 [Coge]re concilium¹¹ propera[vi]t, iussit ad unum
 Om[nes] ex arvis, quisquis quid posset in armis,
 620 Spirantis vitae qui spem sibi vellet habere¹²,
 Aut nisi canities prohiberet ning[ui]da vires,
 Aut [rapidas] pu[g]nas nisi scire p[rima] iuv[ent]as¹³
 Abnueret penitus [cupere]t nec acriter orsus.

588 . . t . . . s . . p . . e G, *supplev. Tr.*, at dicas tandem *Hagen* 589 . . forat hunc . ne . num G,
suppl. Tr., gemitum *Hagen* 595 V . . . t G, *suppl. Tr.* 598 . . cruus G, spurcus *coni. Tr.*
 606 rationis odit G, *corr. Tr.* 608 sub *coni. Bursian* 609 ictu *an acta habeat G* *via discernendum*
post 613 G *habet* Deest hic 616 Urenteb . . . oli . . . ntur G 617 sun G, Syra *coni. Tr.* hos pce G,
corr. Tr. 620 spirancis (?) G 621 nig . . . da G, *supplev. Tr.* 622 rapidas pugnas . . prima
supplev. Tr. 623 cuperet *suppl. Tr.*

1) Cf. *supra* v. 547; *Aen. VI*, 55 pectore ab imo. 2) *Met. VIII*, 617 maturus et aevo.
 3) *Fast. V*, 57 capitis reverentia cani. 4) Cf. *supra* v. 546. 5) *Aen. VII*, 51 primaque . . iuventa est.
 6) *Met. XV*, 657 emittere pectore voces; *IV*, 412. 7) Cf. *Met. VIII*, 877 artus lacero divellere morsu.
 8) *Aen. X*, 369 et fortia facta. 9) *Aen. III*, 6-5 discrimine parvo. 10) *Fast. I*, 26 Auspice te.
 11) *Aen. XI*, 304 Cogere concilium. 12) *Ex Ponto IV*, 14, 61 spem posset habere. 13) Cf.
supra v. 599.

Mox haec fama vol[at crescens]¹ et iussa ferebat²,
 625 Rupit eundo moras³ [inge]ns diffusa per oras;
 Mortem nolenti vitae munusque volenti
 Promittens vacuas sic concita pervolat auras⁴.
 Tunc puer atque senex rapuere ferociter enses⁵,
 Arma petunt: galeas, fulgentia scuta⁶, loricas;
 630 Et gens inmanis⁷ glomeratur ab omnibus oris
 Ireque curavit, quo praevia fama vocavit.
 Agmen enim turbae fuerat haud rarius imbre,
 Eurus flando globum cum nubes urget in unum⁸,
 Horret et obductum nimbo turbine⁹ sudum
 635 Irruit et subito submixta grandine turbo¹⁰.
 Illuc ut talem rex conperit affore plebem,
 Egrediens aula statim descendit ab alta,
 Ibat et in medium dextras amplexus¹¹ heroum
 Atque manus manibus dans sic erat ore locutus¹²:
 640 'Viribus infracti, bello¹³ vos optime docti,
 Nunc patet en, animis quae sit fiducia vestris¹⁴,
 Quae mens, quae virtus, audacia quae colat artus.
 Premia promitto, quae nulli certe negabo,
 Laude coronari qui vult laudemve mereri¹⁵.
 645 Advena iamque diu vario me luserat astu¹⁶
 Dictus Apollonius fraudisque dolique peritus,
 Vir mentis dirae¹⁷, qui me sic audet adire,
 Si locus et fas est, huic regno maxima clades.
 Praefixum vastae cuius mihi qui caput¹⁸ astae
 650 Victor praesentat, centum [talen]ta cap[essat]
 Auri¹⁹; qui vivum tulerit per membra ligatum,
 Huic quinquaginta thesauri dono talenta.
 Hic parsit fandi dans munus²⁰ amore necandi.

SAXO

Conticuere viri²¹ nolentes ulla refari,
 655 Sed saltim [cla]re velut uno fantur ab ore²²:
 'Scimus Apollonium plus vit[a] quam nece dignum²³,
 Eximium iuvenem factis armisque potentem²⁴,

624 crescens *suppl. Tr.* fera . . . t *G*, an scribendum terras concussa peragrat? *Tr.* 625 ingens
suppl. Tr. 626 morte *corr. nite G* 630 horis *G* 631 Iraque *G* 632 rarius *G*, rarius
corr. Tr. 635 e subito *G* 640 docti *corr. ducti G* 652 Cui *G*, Huic *Hagen*

1) *Aen. III*, 121 Fama volat. 2) *Aen. IX*, 804 iussa ferentem. 3) *Georg. III*, 43 Rumpe moras.
 4) *Aen. XII*, 592 vacuas . . . ad auras. 5) *Ib. X*, 896 eripit ense. 6) *Met. XIII*, 150 arma peto;
Aen. VIII, 92 fulgentia longe | Scuta. 7) *Ib. VII*, 304 gentem | Inmanem. 8) *Moret.* 116 inque
 globum . . . contrahit unum. 9) *Met. XI*, 551 nimborum turbinis. 10) *Aen. IV*, 161 insequitur com-
 mixta grandine nimbus. 11) *Georg. I*, 127 in medium; *Met. XII*, 486 amplectitur ilia dextra.
 12) *Fast. III*, 688 dedit illa manus; *Aen. I*, 614 et sic ore locuta est. 13) *Ib. IX*, 499 infractae ad
 proelia vires. 14) *Ib. II*, 75 quae sit fiducia capto. 15) *Ib. V*, 355 merui qui laude coronam.
 16) *Ib. IV*, 591 nostris inluserit advena regnis. 17) *Ib. II*, 519 mens tam dira. 18) *Ib. IX*, 465
 in hastis | Praefigunt capita. 19) *Ib.* 265 auri duo magna talenta. 20) *Ib. X*, 116 Hic finis fundi;
IV, 429 det munus amanti. 21) *Ib. II*, 1 Conticuere omnes. 22) *Met. XII*, 241 omnes uno ore . .
 loquuntur. 23) *Ov. Ep. VI*, 146 qua nece dignus eras. 24) *Aen. I*, 531 potens armis.

Indolis egregiae.
 Est celer, est fortis, spernens dispendia mortis,
 660 Discidium vitae momento computat horae;
 Strenuus in bello non ense reflectitur ullo,
 Brachia bicipitem velox inter rotat ensem¹.
 Quam velit arma pati, vitam vult ante pacisci²,
 Quem bene si scires, tutum tunc forte vereres.
 665 Hunc tibi praefatum promittimus esse necandum?³
 Mulcens et minitans e contra rex ait instans:
 'Non vestri veteres sic respondere parentes³,
 Sponte sed implebant quicquid me velle sciebant:
 Semper erant parti psichin subponere morti.
 670 Quid plus? dedignor? mimico fantasmate fallor?
 Si foret hic animus seu si mihi cruda iuventus⁴,
 Acer crudeles qui stravi saepius hostes,
 Huius tanta pati nollem discrimina⁵ fati.
 Sed quia de membris decessit gloria totis,
 675 Casibus alternis mundi res subiacet omnis,
 Et quoniam causas transfert quascumque vetustas,
 Totius regni prop[rii pars us]que fruendi
 Altera victori maneat, pars altera⁶ regi,
 Et, me defuncto, fungatur milite multo.⁷

STRABO

680 Hoc promulgato passim super agmina pacto
 Omnes seducti flagrante cupidine⁷ pacti
 Clamabant pariter hoc malle sequique libenter,
 Et plausu manuum feriebant astra polorum.
 Audiri vero potuit nec ullus ab ullo,
 685 Saxea de celso rueret licet aethere grando⁸.
 Talis erat certe strepitus iuvenumque senumque⁹,
 Ut tonat ipse Corus veniens Aquilone sonorus¹⁰,
 Alta supremos cum rumpit ab arbore ramos¹¹
 Quassans frondosam stridenti [mur]mure silvam,
 690 Nunc intervallo cessante fla[mine turbo],
 Pareens, nunc autem flatu consurg[it] eodem]
 Et strepit horrendum volvens radicitus ulmum¹².
 Hesperus interea, cum noctis venerat umbra¹³
 Ac pecus [omn]e domi cogit stabuloque retrudi¹⁴,

658 *cetera om. G* 662 inter rotat *distinxit Hagen* 664 *fereres G* 676 tr. . s fort *G* 677 prop . . .
 e . . . f . . e tuq. *G*, an pars usque? *Tr.* 687 chorus *G*, corus *Burs.* 691 consorg . . *G*, *versum supplev. Tr.*

1) *Aen. IX*, 441 ac rotat ensem. 2) *Trist. V*, 2, 72 patitur . . . arma; *Aen. V*, 230 vitamque
 volunt pro laude pacisci. 3) *Aen. II*, 448, *V*, 39 veterum . . . parentum. 4) *Ib.* 398 si nunc foret
 illa iuventus; *VI*, 304 cruda . . . senectus. 5) *Aen. X*, 529 discrimina tanta. 6) *Georg. III*, 286 superat
 pars altera; *Trist. V*, 7, 4 pars manet una. 7) *Met. II*, 104 flagratque cupidine currus. 8) *Georg.*
I, 324 ruit arduus aether. 9) *Met. XV*, 210 iuvenemque senemque. 10) *Cf. Aen. I*, 102.
 11) *Aen. IV*, 485 in arbore ramos; *Met. XV*, 404 ramos levat arboris altae. 12) *Georg. III*, 378
 Advolvere . . . ulmos. 13) *Ecl. VIII*, 14 noctis decesserat umbra; *X*, 77 venit Hesperus. 14) *Georg.*
II, 371 pecus omne; *Ecl. VI*, 85 Cogere donec oves stabulis . . . Iussit.

- 695 Emicuit stellis ut primum mane fugatis
 Aurea cum roseis surgens Aurora quadrigis¹,
 Itur Apollonium mox per loca quaeque petendum
 Montibus, in silvis, campis, in vallibus, altis
 Terrarum latebris, fluviis lapidumque sub antris:
 700 Ceu canis in silva peragrando novalia culta²
 Ora premens terrae sequitur vestigia³ cervae,
 Circuit anfractus nihil atque novissime nactus
 Cursitat in vacuum: talis venatus eorum.
 Illius immunes coepti rediere pudentes,
 705 Quos curis vanis fortuna vehebat inanis.
 Attulit invisum quis spes improvida casum
 Atque spei vanae⁴ fuerat certamen inane,
 Nil nisi valde gravem capientes rete laborem⁵.
 Sic et tota dies⁶ voti discesserat expers:
 710 Talis erat fraudis merces sine munere laudis.

SAXO

- Rursus ad Antiochi plebs it mala tecta tyranni⁷.
 Tunc ep[ul]ans sedit mensae potuque vacavit
 E dapibus, positis esum sibi largiter escis.
 Ianitor intravit domno plebemque notavit
 715 Stantem pro foribus⁸, dum fas permetteret intus.
 Audito scipsum rex ore retraxit amicum,
 Aut [ca]put a[u]t ipsum iubet introducere secum,
 'Progrediantur' ait, pateras tum laetior hausit⁹.
 [Aulic]us egressus sic deforis [omnibus] orsus:
 720 [In]veherent [T]yrii caput [ut] properanter [ep]hebi.
 [Pin]cer[nae] cura cunctis fore pocula laeta¹⁰.
 Approprians statim successit turba gradatim.
 Ut venit coram pacem porrexit habendam,
 Verba salutis ave laetantibus apta¹¹ deditque.
 725 Quis princeps solio tetrarcha locutus ab alto¹²:
 'Quisnam victor erit vel quis promissa tenebit?'
 Anxia secta nimis responsa negaverat oris.
 Inquit item regis vecordia saeva furentis¹³:
 'Falsa pudet fari, varia vos arte moveri¹⁴
 730 Nescio qua video; si vera fatetur¹⁵ imago:

697 iter *G*, corr. *Kaibel* (cf. v. 298) 711 tyranni *G* 712 p. . . . assedit *G*, corr. *Tr*.
 uacabat corr. uit *G* 713 estis *G* 718 Pgr. dianur *G* 719 de foris orsi . f . . . at *G*, corr. *Tr*.
 720 u . . . n uiri caput properanter regi *G*, corr. *Tr*. 721 uina ipse legi, cura *Tr*, qui versum
 supplevit 723 pacem pacem *G* 725 tetraha *G* 727 facta *G*, secta con. *Tr*.

1) *Aen. III*, 521 Iamque rubescebat stellis Aurora fugatis; *VI*, 535 roseis Aurora quadrigis.
 2) *Ecl. I*, 71 tam culta novalia. 3) *Aen. VII*, 103 premit ore; *Met. II*, 283 Presserat ora; *IV*, 515
 sequitur vestigia. 4) *Aen. I*, 352 vana spe. 5) *Ib. VI*, 56 graves . . labores. 6) *Georg. I*, 434
 Totus et ille dies. 7) *Cf. supra v. 244*. 8) *Trist. II*, 296 Stat Venus . . ante fores. 9) *Aen. I*, 738
 hausit | Spumantem pateram. 10) *Georg. II*, 383 inter pocula laeti; *III*, 379 pocula laeti. 11) *Cf.*
v. 251; *Ep. XV*, 48 aptaque verba ioco. 12) *Aen. XI*, 301 solio rex infit ab alto. 13) *Cf. v. 491*.
 14) *Amor. I*, 2, 26 arte movebis aves. 15) *Ov. Ep. VIII*, 97 vera fatebor.

Vivit Apollonius nec adhuc est ille peremptus.
 Cur habet indignam sub tanto crimine ¹ vitam?
 Unus de missis verbis responderat istis ²:
 'Optime rex, audi, nihil est, tibi parce, pericli.
 735 Ivimus incassum, quia non invenimus ipsum.
 Discute merorem magni molemque timoris;
 Ex hoc fasce leva cor, Martia destrue tela ³,
 Pectus defeca liventi ⁴ prorsus ab ira
 Praecinctusque toga cape tempora pacis oliva.
 740 Formidulam pulicem puduitne timere fugacem?
 Discessit nuper procul hinc; requiesce parumper.
 Parce tuae menti livoris felle tumentis:
 Contigua caedis fugit de morte ferocis.
 Rex ait haec exin levi sermone vicissim:
 745 'Quis casum vobis dedit hunc praenoscere? scitis:
 Mens mea cunctorum saepissime sucta laborum,
 Conscia ⁵ factorum, non est secunda dolorum.
 Nec mihi sic spondet, vix credere visibus audent:

 'Iam mediante via, cum multis obvia fama
 750 Occurrit ⁶ nobis: 'Nescimus qualibus horis:
 "Quem vos quaesistis, hinc hinc cessisse sciatis,
 Fugit ab hac patria" dicens "vix sospite vita ⁷,
 Debet in externis soles consumere terris".
 Econtra risit, furit, ebria vox sua dixit:
 755 'Non valet ille mori, quod ego certissime novi.
 Saxea corda ⁸ gerit, nequaquam fraus sua dormit,
 Et caput invisum ⁹ vivet, heu vivet in aevum.
 Sic magis atque magis ¹⁰ fervens (non c)redidit illis.
 Haud minus ille lupo furuit (per ovilia) duro ¹¹,
 760 (Ore) fremens blandum lacerat cum morsibus ¹² agnum
 Os ex osse trahens crudas carnesque resorbens.

STRABO

Post haec transacta non longi temporis hora
 Ipse iubet celeres deducere litore naves ¹³
 Perque profunda maris fluctus evertere remis ¹⁴,
 765 Dum Tyrium iuvenem caperent terrore fugacem.

735 Tuibus *G*, Ivimus *coni. Tr.* 736 magne *G*, *corr. Wattenbach* 739 an tempore . . olivam? *Watt.*
 745 carum *G*, casum *corr. Tr.* post 748 versus *excidit huius fere modi*: 'Mens te decipit; fuimus'
 nuntius inquit *Tr.* 749 Tam *G*, iam *corr. Tr.* 754 tua *G* 759 et 760 lacrimas *expl. Tr.*
 765 tirium *G* fugentem *G*, *corr. Tr.*

1) *Aen. X*, 668 tantum me crimine dignum. 2) *Cf. supra v. 89.* 3) *Ecl. IX*, 65 ego hoc
 te fasce levabo; 12 tela inter Martia. 4) *Met. VIII*, 535 liventia pectora. 5) *Aen. I*, 604,
Fast. IV, 311 Conscia mens recti. 6) *Aen. XI*, 498 Obvia cui . . . | Occurrit. 7) *Iuveni II. e.*
II, 339 sospite vita. 8) *Ib. III*, 475 saxea corda. 9) *Aen. IX*, 496 invisum hoc detrude caput.
 10) *Georg. III*, 185 Tum magis atque magis. 11) *Aen. IX*, 339 leo per ovilia turbans: *Trist. IV*, 6, 4
 duros . . lupos. 12) *Aen. IX*, 341 fremit ore eruento; 59 Ac veluti pleno lupo insidiatus ovili | Cum
 fremit . . 65 Haud aliter; *Met. V*, 627 lupos . . frementes; *VIII*, 877 lacero . . . morsu. 13) *Aen. IV*, 397
 litore celsas | Deducunt toto naves. 14) *Cf. ib. I*, 43.

Segniter ast ipsi conplerunt iussa magistri.
 Hos mora tardabat¹, illos fuga longa ferebat.
 Tardior haud vento depulsa volaverat Argo²,
 Quae puerum vexit, gressus ad littora flexit.

- 770 Condoluit multum; 'Rex' dixerat 'erige vultum'³.
 Quidnam, dic, veritus non es velut antea suetus?
 De quali cura volvis tam tristia corda⁴?
 Alba notat facies, quod te dolor optinet ingens⁵,
 Nescio quis tantus
- 775 Cunctorum vita, senior, preciosior ipsa.

 Me vexisse, deos semper meminisse supremos . . .

 Irae parce, rogo, quocumque cupiveris ibo.
 Sustineo tecum vitae mortisque periculum,
 Fors maneat nobis communis et una laboris.
- 780 Ex hac fortuna non deterrere sinistra.
 Si sapor ora prius gustantis mordet amarus⁶,
 Audio ceu fari, tunc mel sit dulcius⁷ ori:
 Sic quod nunc pateris, fiet cum scisse iuvabit⁸,
 Urbis qui magnum Tyriae solamen haberis

- 785 Atque tuae prolis qua spes est indica nobis.
 Urbis nunc e girius non te felicior ullus⁹.
 Nam tibi cunctorum debetur copia rerum¹⁰,
 Temporibusque tuis Saturnia regna¹¹ videbis.
 Aureus ipse nites, non Bacchica munera¹² vites.
- 790 Sentes viniferis steriles onerantur ab uvis,
 Caeli pro pluvia rorabunt roscida mella¹³,
 Mars domitat mortem super omnia prelia fortem.

769 spatium unius lineae vacuum relictum est in G 774 post tantus sequitur lacuna in G
 post 774, 775, 776 nonnulli versus exciderunt, 775 enim Apollonius respondet gubernatori, qui 770—74 locutus
 est, 776 gubernator, 777 usque ad finem Stranquillio verba faciunt Tr., sed versu 785 Antiochum appellari
 opinatur Watt. 783 fiet G, derit coni. Tr. 784 tirie G 785 de prole dubitat Tr. 786 an nunc
 rex es: non Watt. 787 Namque tibi G

1) *Ex Ponto III*, 4, 52 quod mora tardat. 2) *Ecl. IV*, 34 altera quae vehat Argo | . . heroas.
 3) *Met. XIV*, 106 vultum . . . | Eredit. 4) *Aen. VI*, 185 tristi cum corde volutat. 5) *Ib. V*, 172
 dolor ossibus ingens. 6) *Georg. IV*, 277 Asper in ore sapor; *Boetii de consol. phil. III*, 1 v. 5 Dulcior
 est apium mage labor, | Si malus ora prius sapor edat. 7) *Fast. I*, 192 mel . . dulcius. 8) *Aen. I*, 203
 meminisse iuvabit. 9) *Ib. IX*, 772 quo non felicior alter. 10) *Iuveni Hist. euang. I*, 654 curetur
 copia rerum. 11) *Ecl. IV*, 6, *VI*, 41, *Aen. XI*, 252 Saturnia regna. 12) *Georg. III*, 526 Bacchi |
 Munera. 13) *Ecl. IV*, 29 Incultisque rubens pendebit sentibus uva, | Et durae quercus sudabunt
 roscida mella.

FLORI LUGDUNENSIS CARMINA.

Florus, Lugdunensis ecclesiae alumnus, saeculo octavo exeunte natus, anno circiter 860 Lugduni mortuus esse videtur¹. Ad diaconi tantum dignitatem promotus² Agobardo (816—840), Amolone (841—852), Remigio archiepiscopis ecclesiam illam regentibus ob doctrinae copiam magna auctoritate usus est³ et pro fide catholica contra Amalarii abbatem⁴, qui ecclesiae Lugdunensi Agobardi vice praecerat, in concilio Carisiaci a. 838 habito opiniones, contra Gothescalci⁵ et Iohannis Scoti, qui credebantur, errores⁶ disputationibus a se editis acerrime pugnavit. Integritatis imperii studiosissimus divisiones eius et mala, quae ecclesiis bello civili emergerunt, summopere planxit. Similibus ductus rationibus ac viri illi, qui sub idem tempus decretales Isidoro Mercatori et capitularia Benedicto levitae subdidierunt, ecclesiae libertatem contra nimiam rei publicae vim tuitus est, cum et electiones episcoporum canonicas defenderet⁷ et iudicia missatica, quae Moduinus Augustodunensis episcopus in Lugdunensi ecclesia tunc pastore orba iussu imperatoris habuit⁸, vehementer reprehenderet, in episcopum illum quondam amicum tam prosa quam versibus invectus.

Floro, quem Walahfridus iuvenis in carmine ad Agobardum archiepiscopum misso⁹

- 1) Diem mortis habet *Obituarium Lugdunens. eccl.* (ed. Guigue p. 17) VI Id. (Februar.) obierunt Florus et Ioannes diaconi. In libro suo ampto de praedestinatione intra annos 859 et 863 edito *Hincmarus scriptum* Flori ecclesiae Lugdunensis magistri saepius laudat (*Hincmari opp. ed. Sirmond I, 27—29, 45, 47, 49, 119*). Quod cum tunc iam interpolatum esset, auctorem eius ipsum vivere desisse probabile est.
- 2) *Presbyter vocatur a Ratperto* (*Casus S. Galli c. 29 p. 54 ed. Meyer von Knorau*) *Collectanea Flori presbyteri de voluminibus sancti Augustini in epistolam Pauli ad Romanos in volumine I et in codice sancti Galli huius operis ipso 279 p. 1* Presbyter hos Florus, florum decerptor honoris | Aurelii verbis flores deflorat ut orbis, subdiaconus a Wandalberto, cf. *infra*.
- 3) *Ad Bartholomaeum episcopum cum Agobardo et Hildigiso epistolam dedit de quorundam illusionem signorum* (*Agobardi opp. ed. Baluze II, 197*).
- 4) Cf. *de libris contra Amalarium scriptis Simson Ludwig d. Fr. II, 183—187*.
- 5) *Flori disputationem de praedestinatione Sirmond* (*Opp. varia II, 903 ed. Ven.*) sub Amolonis nomine edidit. Cf. *de codice huius operis Gandensi Archiv VIII, 551*.
- 6) *Biblioth. max. patr. Lugdun. XV, 611* Libellus Flori adversus cuiusdam vanissimi hominis, qui cognominatur Iohannes, ineptias et errores de praedestinatione et praescientia divina etc. (sub nomine ecclesiae Lugdunensis).
- 7) *Librum eius de electionibus episcoporum edidit primus Papir. Masson* (*Agobardi opp. ed. Baluze II, 254—258*): Quae omnia non ideo dicimus, quasi potestatem principum in aliquo minuendam putemus, vel contra religiosum morem regni aliquid sentiendum persuadeamus, sed ut clarissime demonstraretur, in re huiusmodi divinam gratiam sufficere, humanam vero potentiam, nisi illi consonet, nihil valere.
- 8) *Hist. liter. de la France V, 225; Fr. Maassen Ein Commentar des Florus von Lyon zu einigen der sogen. Sirmond'schen Constitutionen* (*Sitzungsber. der philos.-histor. Cl. der Wiener Acad. XCII, 301 sqq.*)
- 9) Cf. *supra p. 357 v. 17 sqq.*

magnis laudibus offert, necessitudo cum multis hominibus doctis intercessit, imprimis cum Modoino, poëta celebri¹, cum Bernardo archiepiscopo Viennensi, Hyldrado abbate Novaliensis monasterii, qui ab eo exemplar psalterii ab Hieronymo versi emendatum recepit², Vulfino grammatico Aurelianensi, Wandalberto monacho Prumiensi litterato³, cui Bedae martyrologium ab ipso admodum auctum fundamentum praebeuit, unde ad sanctorum gloriam versibus celebrandam materiam sumeret.

Praeter opera illa ad sacrosanctam theologiam pertinentia et ex patrum veterum scriptis maximam partem hausta, in quibus expositio in canonem missae et commentarius in Pauli epistolas elucet, carmina etiam plerumque de historia sacra et sanctorum composuit. Metris satis accurate pro indole temporis illius usus poetam talem se praebebat, ut elegantioribus certe saeculi noni vatibus iure possit adnumerari. Exempla seculus est praecipue Ovidii, Vergilii, Iuveni, Sedulii, Prudentii, Fortunati, saepius vero eos libere imitatus, quam singula verba transferens.

Transeo iam ad libros manuscriptos, quibus Flori poemata ad nos pervenerunt.

(B) codex Parisinus 2832 (olim Bigotianus 323) forma quadrata saec. IX. scriptus f. 1 hoc titulo insignitus Voto bonae memoriae Mannonis. Liber ad sepulchrum sancti Augendi oblatus, unde hunc librum a Mannone praeposito⁴, qui anno 843 natus, a. 880 mortuus est, ad monasterium sancti Eugendi Iurense (nunc Saint-Oyan) donatum esse sequitur. Praeter Eugenii Toletani, Cypriani, Prosperi, Theodulfi, Wandalberti aliorumque carmina continet hic codex, qui foliis 137 constat, Flori poemata inde a f. 33 usque ad fol. 70, unde nonnulla iam edidit Duchesne (SS. rerum Francic. II, 513) cum aliis eiusdem codicis epitaphiis antiquioribus 'ex vetusto codice ms. bibliothecae Alexandri Petavii senatoris Parisiensis nunc primum evulgata'. Idem liber tunc Iacobo Sirmondo ad manus fuit, qui ex eo ('Petaviano DCCXCI') pauca tantum deprompsit (Theodulfi opp., Paris 1646 p. 299, 302), multo plura, quae 'Hadrianus Valesius historiographus regius ex vetusto codice Petaviano manu propria' descripserat, ad lucem dedit Ioh. Mabillon (Analecta vetera ed. II p. 413—416 cf. Annal. II, 629). Metricam quattuor euangeliorum recapitulationem, quam consulto praetermiserat, aliaque supplerunt denique a. 1717 Martene et Durand (Thesaur. nov. anecdotor. V, 595—601 'ex pervetusto codice Bigotiano, cuius caracter ad auctoris aetatem accedere videtur'), ita ut ea tantum intacta relinquerent, quae ex altero Flori codice lucem iamdiu viderant. Postquam tempore novissimo Terrebatte (Inscriptions de Vienne II, 1, 8, 11, 67, 80, 84, 89) ad titulos nonnullos Viennenses correctius edendos codicem iterum evoluit, ipse cum benignitate eorum, qui res nostras et Gallorum administrant, Halas missum perscrutatus sum. Effigiem accuratam libri dederunt Coussemaker (Hist. de l'harmonie, planche VI) et Delisle (Cabinet des mss. III, 260, pl. XXVIII, 2, 3).

(C) codex Parisinus 7558 (olim Colbertinus 4133) forma quadrata saec. IX. mendose scriptus, foliis 168 constans, continet praeter scripta grammaticorum carmina Marii Victoris oratoris Massiliensis, Ausonii et Paulini nutua, Bebiani, tum f. 121—124, 162—166 Flori et plurima quidem a codice B diversa. Ex hoc libro Guilelmus Morelius

1) Cf. de eo t. I, 382—384, supra p. 355. 2) A. Mai SS. veter. nova coll. III, 2, 252 Epistula Flori ad Hyldradum abbat. de psalterii emendatione, Chronic. Novalic. l. IV c. 4 Epistola sancti Elderadi ad Florum directa; c. 5 Rescriptum Flori ad beatum Elderadam; c. 6 Item Florus ad eundem abbatem. 3) Cf. Wandalberti praefationem infra edendam: ope et subsidio praecipue usus sum sancti et nominatissimi viri Flori Lugdunensis ecclesiae subdiaconi, qui ut nostro tempore revera singulari studio et assiduitate in divinae scripturae scientia pollere, ita librorum autenticorum non mediocri copia et veritate cognoscitur abundare. 4) Cf. Dümmeler Gesch. des Ostfränk. Reiches II, 650, Delisle Cabinet des mss. II, 409. In catalogo bibliothecae monasterii illius saec. XI. scripto (Delisle Cabin. III, 386) reperitur: n. LXXXVI. Item codex carminum Eugenii, Dracontii, Flori et Wandalberti, sed et epitaphia multa, habens etiam versus Sibille de Christo et Tendulfi de ordine bibliotece atque alios ad Modoinum episcopum.

Parisiis a. 1560 Flori poemata cum multis aliis, quae eidem codici debebat, sub falso Drepanii Flori¹ nomine primus edidit, emendationibus, quibus textum sanare conatus est, etiam codici ipsi additis. Editionem eius integram repetiverunt a. 1562 Georgius Fabricius (Poetar. veter. ecclesiastic. opp. p. 723—734), a. 1653 Rivinus (Carmina sacra christ., cuius librum aequae ac Morelii nunquam vidi), Biblioth. max. patr. Lugdunens. VIII, 667—670, Migne Patrol. XXI, 1083—1090. Codicem hunc et ipsum Italas missum non sine fructu contuli.

Carmen, cui inscribitur Qualiter sanctorum martyrum Cypriani, Sperati, Pantaleonis reliquiae Lugdunum adeptae sint, traditur praeter codicem B his quoque libris, in quibus cum passione sancti Cypriani episcopi a Prudentio composita coniungitur: Oxoniensi (O) Laudiani Miscell. 451 saec. X. ex. f. 1', quem consuluit Georgius Parker, Parisino (P) 1647 A (quond. Colbertino 1305) saec. IX, quem ipse evolvi, Argentoratensi saec. X. a. 1870 flammis consumpto (Archiv VIII, 465). Ex codice P Guilelmus Morelius a. 1564 hoc carmen primum inter Cypriani opera edidit, quod Pamelius tum repetivit (Cypriani opp. ed. Hartel p. LXXXII), idem mutilum Pap. Masson Agobardi operibus a. 1605 addidit (p. 406—408), Steph. Baluzius ex editione Pameliana supplevit (Agobardi opp. II, 120—122), sed quin Floro hoc potius vindicandum sit, minime dubito. Disticha 21 ad psalterium pertinentia Muratori (Antiquit. III, 856) ex codice Mediolanensi Ambrosiana B. 120 saec. XV. primus edidit, quae Henricus Simonsfeld V. Cl. cum Ambrosiano comiter iterum contulit. Eisdem versus ex codice capituli Coloniensis XLV saec. X. f. 17'—18 Guilelmus Wattenbach secundo correctius foras dedit (Ecclesiae Colon. codd. mss. p. 108).

De editione poetae nostri a Collombet Lugduni a. 1839 parata, quam Bachr laudat (Gesch. der Röm. Literatur im Karoling. Zeitalter p. 616), nihil certi enucleare potui.

I.

Primus euangelici scripsit mysteria regni
 Matheus ex teloneo ad caeli lucra vocatus.
 Haec canat almus amor, haec dulci voce resultet.
 Nascitur in Bethlehem sancta de virgine Christus,
 5 Advenere magi² caelesti sidere³ ducti.
 Ioseph cum puero Aegyptum migrare iubetur.
 Caeduntur pueri regis livore eruenti.
 Iesus ab Aegypto Nazareth revocatur in urbem.
 Iohannes populos tinguit Iordanis in undis⁴.
 10 Suscipit et Christus humilis baptismum Iohannis,
 Inde quater denis ieiunans ipse diebus⁵
 Temptatus zabuli vincit molimina diri.
 Piscantes Petrum, Andream, Iacobum atque Iohannem
 Evocat; illi almis parent mox sedule iussis⁶.
 15 Retibus abiectis et navi ac patre relictis⁷.
 His ille assumptis Galileam circuit omnem,

[1] sine titulo B f. 33, v. 1—3 literis maiusculis scripti sunt 13 andream B

1) Carmen, cui inscribitur De cereo paschali solum Drepani nomen praec se fert. 2) Sedul. C. Pasch. I, 74 Eoi venere magi. 3) Met. VIII, 372, Trist. II, 57 caelestia sidera. 4) Sedul. C. Pasch. II, 141 Iordanis ad undam; Fast. VI, 717 tinxerit undis. 5) Sedul. C. Pasch. II, 175 Inde quater denis iam noctibus atque diebus. | Ieiunum dupibus. . . | Insidiis temptator adit. 6) Met. I, 385 iussisque . . parere, Trist. V, 9, 34. 7) Iuveni H. e. I, 430 Retibus abiectis; Trist. F, 6, 7 navem. . . relinquis.

Ac varios hominum languores curat ubique,
 Discipulos mandata docet, dat iura beatis ¹.
 Sanguinis effusi ² vice vitandam admonet iram,
 20 Munera grata deo, fraternam reddere pacem ³,
 Moechiam cordis fugiendam pectore casto ⁴.
 Scandala si generent oculi qui more coluntur,
 Sive manus dextrae ⁵ pulsus procul ire iubentur.
 Semper nexa viro, nisi constet adultera, coniunx ⁶.
 25 Iuramenta vetat, quia sunt periuria iuxta,
 Est et non, statuit veraci voce tenendum;
 Altera caedenti detur maxilla libenter.
 Ut pius almus amor inimicos diligat ipsos,
 Ut pietatis opus ⁷ sine laeva dextera reddat,
 30 Utque placere patri ⁸ cupiat oratio soli;
 Ut mens munda deo ieiunia laeta frequentet ⁹,
 Nec facie tristi ¹⁰ laudem petat illa caducam,
 Thesaurum caelo condendum, fur ubi nullus.
 Corporis est oculus operis intentio simplex.
 35 Haec si pura viget, totos inluminat artus,
 Nec tenebrosa fient quae lucis amore geruntur.
 Nullum posse aequae dominis servire duobus ¹¹,
 Nec mamonae atque deo divisa mente placere,
 Pellendas animo curas et vestis et escae.
 40 Si volucres caeli pascit opulentia patris,
 Molliaque aureolo depingit lilia ¹² flore,
 Quando suis umquam natis pia dona negabit?
 Quapropter sua cuique satis sit cura diei,
 Crastina non crucient, quia sunt incerta caducis.
 45 Iustitia est quaerenda dei, reliqua ultro dabuntur.
 Occulta alterius damnet se iudice nemo,
 Ex oculo fratris festucam educere quaerens,
 Ipse prius proprio pellat de lumine tignum ¹³.
 Ira vetusta trabis, levior festuca notatur,
 50 Purget ab ira animum, qui vult pietate mederi,
 Nempe odio extinctus nil rectum cernit ocellus.
 Ne margaritum calcandum exponere porcis
 Quis velit aut sanctum canibus dare dilacerandum ¹⁴.
 Mitibus et mundis prosunt mysteria pacis.
 55 Postulet alma fides ¹⁵, ut possit sumere dona,

18 Discipulis? B 41 aureolo B, aureolo corr. Man.

1) *Aen. I*, 507 Iura dabit legesque viris. 2) *Art. Am. I*, 650 adfuso (al. effuso) sanguine.
 3) *Iuveni H. euang. I*, 510 Fraternali . . conciliatus amor, | Offer grata deo . . dona. 4) *Ov. Ep. XIII*, 30
 Pectora . . casta. 5) *Iuven. H. e. I*, 529 Et si dextra manus. 6) *Amor. III*, 4, 37 adultera coniunx.
 7) *Venanti Carm. IV*, 27, 1 pietatis opus. 8) *Ov. Ep. XI*, 6 posse placere patri. 9) *Iuveni
 H. euang. III*, 739 convivia laeta frequentent. 10) *Ex Ponto II*, 8, 73 facies . . tristis. 11) *Iuveni
 H. euang. I*, 626 Nemo potest dominis aequae servire duobus. 12) *Sedul. C. P. I*, 261 mollia . . . | Lilia.
 13) *Iuveni H. euang. I*, 661 Cernis adhaerentem festucam in lumine fratris, | Nec tamen in proprio
 tignum consistere sentis. 14) *Id.* 666 Ne canibus sanctum dederitis, neve volitis; *Ov. Ep. XI*, 83
 dari . . canibusque; *Ecl. VI*, 77 canibus lacerasse. 15) *Venanti C. IX*, 1, 2 alma fides.

Quaerat amor sitiens, ut mox obtata reportet,
 Pulset opus studiumque pium, tum clausa patebunt.
 Vitandi sunt falsi execrandique prophetae,
 Quos sub pelle ovium rabies agit atra luporum,
 60 Sacramenta ferunt fidei, sed funere vivunt.
 Aedificanda domus verae fundamine petrae,
 Dum procul omnis humus fundo purgatur ab imo,
 Ac pietate proba Christi mandata geruntur.
 Vitandum prorsus fluxae fundamen harenae,
 65 Ne leviter positam subitus ruat impetus aedem,
 Sic immota imbres, ventos et flumina temnet.
 Caligosi imbres errorum nube pluuntur,
 Venti alternantes adversa et prospera mundi,
 Repit humo ut fluvijs carnis lutulenta voluptas.
 70 Iesus item mundat descendens monte¹ leprosum.
 'Si vis', ille inquit, 'potes en mihi ferre medellam'.
 Ille 'volo' ut dixit, fugit illico lurida pestis.
 Paralyti fessum puerum quoque centurionis
 Et socrum Petri letali febre iacentem²
 75 Atque alios plures salvat virtute potenti.
 Fallacem scribam reprobatur, nec prorsus habere,
 Quo ponat recline caput sese asserit usquam,
 Vulpibus hoc foveam dicens magis esse dolosis.
 Ast alium functi neglecto corpore patris
 80 Se iubet ipse sequi et morituris mortua linqui.
 Imperitat ventis, iussu maris aequora³ sedat.
 Daemonicam humano legionem pectore pellit,
 Et maris hanc taetras cum porcis mergit in undas⁴.
 Paralyti ereptum mandat sibi ferre grabattum.
 85 Matheum vocat et mundi dat spernere lucra,
 Ac propriae dignans publicanos iungere mensae,
 Aegrotos medico potius testatur egere.
 Ieiunii veri commendans mystice cultum,
 Discipulis sacri zelantibus ecce Iohannis,
 90 Parabolam panni vini que utriusque reponit.
 Fessa cruore diu mulier sine lege fluenti
 Attactu sacrae vestis purgata recedit,
 Redditur et vitae iam funere functa puella.
 Mox amissa diu redduntur lumina⁵ caecis.
 95 Daemonium mutum surdumque expellit Iesus.
 Lumen apostolicum populis iubet ire⁶ docendis.
 Petrus et Andreas, Iacobus simul atque Iohannes,
 Bartholomeus, Thomas, Matheus pariterque Philippus,
 Alfei Iacobus, Thaddeus, Simon et Scariothes.
 100 Hi sunt quos misit verbum reboare salutis,

58 semper *B*, sunt *correxi*64 prorsus *B*78 hunc *B*, hic *corr. Martene*, hoc *Watt*.

1) *Aen. IV*, 159 descendere monte. 2) *Iuveni H. euang. I*, 771 Cuius anhelata socrus aestu febrilique iacebat. 3) *Aen. II*, 780 maris aequora. 4) *Met. X*, 697 mergeret unda. 5) *Ex Ponto I*, 1, 57 ereptaque lumina reddunt. 6) *Venanti-C. VIII*, 3, 16 Lumen apostolicum; *Aen. VII*, 164 ire iubet.

Curare infirmos et pellere daemones atros¹.
 Et tamen ex ipsis periit, quia prodidit, unus.
 Dirigit ad Christum Iohannes carcere clausus²,
 Increpat ille urbes, quae tot miranda videntes³,
 105 Durlitia immani non penituere dolentes.
 Exultans Iesus patris mysteria laudat
 Atque suum lene esse iugum elementius infit⁴.
 Discipuli spicas solventes sabbata vellunt.
 Arentem dextram concessio robore sanat,
 110 Daemonio eiecto caecum mutumque resalvat;
 Quod Satanus nequeat Satanan expellere monstrat.
 Temptanti turbae signum promittit Ionac.
 Esse sibi matrem vel fratres sive sorores,
 Hos tantum agnoscit, qui patris iussa secuntur⁵.
 115 Parabolas plures vario sermone profatur⁶,
 Secreta eructans absconsa ab origine mundi⁷,
 Vatis et antiqui complens sacro ordine dicta.
 Agricolam ponit, triplici qui fruge redundans⁸
 Tricenum ex cultis fructum percepit⁹ ab agris,
 120 Sexagenoque etiam centenum acerescere gaudens.
 De lolio mundaе segeti quod sparserat hostis,
 De grano minimi late crescente sinapis,
 De fermento etiam quo vim trahit undique massa,
 Discipulis lolii segetisque enigmata solvit.
 125 Parabolam subdit thesauri rure latentis
 Margaritae etiam preciosa luce micantis,
 Et missi in pelagus retis, genus omne natantum¹⁰
 Quod trahit ad litus, ubi fit discretio sollers,
 Vasa bonos capiunt, diversos proicit usus.
 130 Caeditur Herodis iussu baptista Iohannes,
 Et caput in disco scelerata ad gaudia fertur¹¹.
 Discipuli adveniunt, condunt pia membra sepulcro¹².
 Milia quinque virum de panum quinque paratu
 Piscibus et geminis¹³ Christi virtute replentur.
 135 Bis cofinos etiam cumularunt fragmina senos¹⁴.
 Iesus per fluctus graditur, maris aequora calcat¹⁵,
 Mergentem Petrum placida dat sistere dextra.
 Gennesar in populis multorum incommoda curat.

119 fructum B

120 que addidi

125 thesaurirare B, corr. Watt.

129 ussus B

1) *Iuveni H. euang. II*, 440 virtutes daemonis atri. 2) *Ex Ponto I*, 6, 37 Carcere . . clausi.
 3) *Aen. I*, 494 Haec . . . miranda videntur. 4) *Matth.* 11, 30 Iugum enim meum suave est, et onus
 meum leve. 5) *Aen. IV*, 537 Teucrum | Iussa sequar. 6) *Ib. I*, 748 vario . . . sermone trahebat.
 7) *Georg. II*, 336 origine mundi. 8) *Iuveni H. euang. II*, 318 Vitalique . . . fruge redundans.
 9) *Trist. IV*, 2, 68 fructus percipiendus. 10) *Georg. III*, 541 genus omne natantum. 11) *Iuveni H.*
euang. III, 67 scelerata ad gaudia portat. 12) *Ib.* 69 Discipuli condunt terrae; *Met. VII*, 618, *Aen.*
III, 67 animamque sepulchro | Condimus. 13) *Sedul. C. P. III*, 212 modo panibus amplum | Quinque
 dedit victum per millia quinque virorum; *Iuveni H. e. III*, 82 pisces geminos. 14) *Sedul. C. P. III*, 216
 cophinos ablata replerunt | Fragmina bis senos. 15) *Trist. III*, 10, 39 Durum calcavimus aequor.

De manuum lavacro Pharisaeus murmurat error.
 140 Ille docet cordis verum interiusque lavaerum.
 Obtinuit natae mulier Chananaea salutem.
 Monte Galileae miserorum examina curat,
 Quattuor ex septem mox milia panibus implet.
 Fermentum, Pharisaee, tuum docet esse cavendum¹.
 145 Clarificat Christum felix confessio Petri,
 Accipit et claves regni caelestis² ab ipso.
 Praecipit ille crucem propriam³ cuique esse ferendam.
 Testatur quosdam duram non cernere mortem⁴,
 Donec in proprio Christum fulgescere regno
 150 Felici intuitu videant laetique pavescant.
 Discipulis in monte tribus se protinus ipse
 Caelestis formae vestitum lumine monstrat:
 Cui simul Heliam Moysenque assistere cernunt⁵.
 Confestim trepidos circumdat lucida nubes⁶,
 155 Et vox clara patris testantis ab aethere venit:
 'Filius hic meus est⁷, huius praecepta tenete'⁸.
 His etiam Heliam post haec ex monte revertens
 Iam venisse canit, nec hunc tamen esse receptum,
 His illi in verbis iustum sensere Iohannem.
 160 Mox puerum curat, fugit hunc lunatica pestis⁹,
 Vivacemque fidem similem vult esse sinapi.
 Solvit caesareum piscis ex ore tributum.
 Ad pueri formam humiles iubet esse fideles.
 Scandalizantem oculum propria vult sede revelli¹⁰.
 165 Id pedis atque manus etiam discrimine monstrat.
 Nec minimos unquam temnendos esse fideles,
 Pro quibus angelicae invigilat custodia curae.
 Nam saxo oppressus laedens mergetur abysson¹¹.
 Ignoscendum omni clementi pectore fratri¹²,
 170 Ut deus ignoscat nec duris dura rependat.
 Coniugii vinculum servandum iure fideli.
 Heunuchos laudat, qui caeli regna requirunt,
 Diligit innocuos pueros, benedicit eisdem,
 Divitibus dure reserari limina vitae¹³.
 175 Centuplicem fructum¹⁴ capient, qui cuncta relinquent.
 Parabolam profert varie vineta colentum,
 Qua docet extremos fieri plerumque priores.

152 monstrant *corr.* trat B 169 patri B

1) *Iuveni H. euang. III*, 254 Sed moneo, istorum semper fermenta cavenda. 2) *Met. I*, 152 regnum caeleste; *Iuveni H. euang. III*, 284 Caelestisque . . . claves . . . regni. 3) *Ib.* 306 crucem propriam. 4) *Georg. III*, 68 durae . . . mortis. 5) *Iuveni H. euang. III*, 324 mediumque assistere sanctis | Eliae Mosique vident. 6) *Met. V*, 251 cavu circumdata nube. 7) *Sedul. C. Pasch. V*, 79 clara . . . voce; *Op. Ep. XVII*, 79 vox . . . veniebat ad aures; *Iuveni H. e. III*, 333 Et vox e medio lucis manifesta cucurrit: | Unicus hic meus est natus. 8) *Ib. I*, 7 praecepta tenebant. 9) *Matth. 17*, 14 quin lunaticus est. 10) *Met. XI*, 554 revulsos | Sede sua. 11) *Prudent. Hamart.* 833 Mersandum . . . puteo ferventis abyssi. 12) *Met. XIII*, 664 ignoscere fratri. 13) *Iuveni H. euang. IV*, 27 sub limina vitae; *II*, 767 clauduntur limina vitae. 14) *Ib. II*; 799 Centuplicemque ferunt virtutis robore frugem.

Zebedei natis avidis ad culmen honoris
 Ante calix tristis proponitur esse bibendus.
 180 Praeteriens dominus geminis dat lumina¹ caecis.
 Ducitur ad Iesum pullus cum matre sedendus²,
 Mercantes templo pellit, patris expiat aulam.
 Gaudentes pueri pie Christo osanna resultant.
 Frondosam ficum³, fructu quia forte carebat,
 185 Iussit et extimplo damnata exaruit arbor⁴,
 Fructiferos quia Christus amat, sine fructibus odit.
 Pontifices rogitant, unde illi tanta potestas⁵;
 Sed confusi abeunt testantis voce Iohannis,
 Nec verum falsi nec vera audire moerentes.
 190 Parabolam subdit natorum forte duorum,
 Qui patris imperiis diversa sorte resistunt,
 Ac scribis praefert meretrices iure superbis.
 Tradita ruricolis rursus vineta feruntur,
 Qui ad sese missos crudeli morte necarunt⁶,
 195 Postremo et domini perimentes impie natum.
 Parabola invitans ad regis prandia plures,
 Quos quia tempserunt, mox ultio digna secuta est.
 Veste carens digna mersatur et ipse tenebris⁷.
 Ut divina deo reddantur, regia regi,
 200 Quod venturo aevo carnis conubia cessent,
 Quod Christus David dominus et filius extet.
 In cathedra Moysi legis residere peritos,
 Horum dicta sequi⁸, vitari exempla iubentur.
 Increpat hos Christus quod perdant quemque lucrantur:
 205 Quod iusiurandum violent, quod maxime sanctum est.
 Quod culicem excolent, studeant gluttire camelum,
 Sectantes minima, temnentes maxima legis;
 Quod calicem et cyatum exterius mundare laborent,
 Nec labem interius latitantem extergere curent,
 210 Cum foris atque intus hominis sit conditor unus.
 Ingemit hos similes albatis calce sepulcris,
 Quae speciosa foris, orrenda intrinsecus extant:
 Saxa nitent oculis, sunt omnia taetra latebris.
 Splendida qui sanctis condant monumenta⁹ prophetis
 215 Nilque ex hoc aliud nisi sanguinis esse probentur
 Haeredes vatum, in dominum quia credere nollent.
 Hierusalem plangit, templum se linquere dicit,
 Omnia et in cineres subito lapsura minatur,
 Hisque suos vultus post hac negat esse videndos¹⁰.
 220 Extremos quae signa dies praecurrere constet

204 quisque *B*, quique *Mart.*, quemque *Watt.* (cf. *Matth.* 23, 15) 215 alius *B*

1) *Met.* II, 149 dare lumina terris. 2) *Iuveni H. euang.* III, 633 pullum praebentque sedendum.
 3) *Sedul. C. Pasch.* IV, 46 Frondea ficus erat. 4) *Iuveni H. euang.* III, 661 Tum protinus aruit arbor.
 5) *Aen.* IX, 97 cui tanta deo permissa potestas? 6) *Ib.* X, 386 crudeli morte; *VIII*, 488 longa
 sic morte necabat. 7) *Iuveni H. euang.* III, 451 mersum tenebris. 8) *Met.* III, 527 Dicta fides
 sequitur. 9) *Ib.* XIII, 524 Condeturque . . monumentis. 10) *Art. Am.* III, 506 vidit vultus.

Exsequitur, falsos meminit consurgere christos
 Et falsos vates, erroribus omnia plena.
 Adventus proprii terrorem et tempora pandit,
 Decidere stellas, tota astra nigrescere caeli.
 225 Exemplis vigilare monet, furemque cavendum.
 Lumina virgineis ne sint macentia vasis,
 Sed potius pingui semper foveantur olivo¹.
 Sumpta talenta piis usuris crescere mandat.
 Iudicii in solio cum sederit² ille tremendo,
 230 A dextris stare infit oves, hedosque sinistris:
 Hos ire in flammas, illos ad pascua vitae.
 Pontifices dominum quaerunt occidere Christum.
 Unguento felix mulier perfundit Iesum³.
 Ut Christum prodat, Iudas dona irrita⁴ quaerit.
 235 Hunc dominus caenans designat voce gementi;
 Corporis ipse sui sanctis mysteria tradit.
 Praedicat Petro, quod se ter nocte negaret⁵.
 Orat, ut instantis calicis pertranscat hora,
 Sed magis ut patris fiat praefixa voluntas.
 240 Oscula dat⁶ Iudas tradendi signa magistri.
 Concilio insano falsos producere testes⁷
 In Christum placuit, mendax sibi lingua repugnat.
 Damnatus probris inluditur undique Iesus.
 Abnegat hunc Petrus, lacrimis mox plangit amaris.
 245 Vinetus Pilato perimendus traditur ipse.
 Emerunt figuli pretio de sanguinis agrum⁸.
 Pilatus populo permittit perdere Christum;
 Passio sacra pii completur in ordine Iesu.
 Mox elementa tremunt, scindit sua pallia templum.
 250 Ille subit mortem, proculcat Tartara victor,
 E tumulo surgit, clara virtute refulget⁹,
 Discipulis mandata dedit¹⁰, baptisma sacravit.
 Cui laus et virtus, cui gloria summa per aevum
 Sit cum patre deo caelesti in sede¹¹ beato
 255 Spiritui sancto consors, et sidera clament: amen.

226 an marcentia? Watt.

233 profundit B, perfundit Martene

1) *Ecl.* V, 68 pinguis olivi; *Iuveni H. euang.* IV, 211 pingui componere olivo. 2) *Met.* II, 23
 sedebat | In solio Phoebus. 3) *Iuveni H. euang.* IV, 412 Accedit mulier... 414 Unguenta ab summo
 perfudit vertice Christum. 4) *Fast.* IV, 558, *Met.* X, 52 irrita dona. 5) *Sedul. C. Pasch.* V, 81 hac
 me ter nocte negabis. 6) *Met.* I, 556 Oscula dat ligno. 7) *Sedul. C. Pasch.* V, 86 Pestifera falsis
 agitatum testibus ardet | Concilium. 8) *Iuveni H. euang.* IV, 642 Quod mox ad figuli rursus
 transfertur agellum. 9) *Aen.* I, 588 claraque in luce refulsit. 10) *Ov. Ep.* XIII, 143 dabit et
 mandata; cf. *supra* p. 510 v. 18. 11) *Met.* IV, 447 caelesti sede.

II.

Innocui pueri, Christo benedicite regi,
 Sit domini celsum benedictum in saecula nomen.
 Solis ad occasum dulcis sonet ymnus ab ortu¹.

Cantemus domino², magna est cui gloria, Christo,
 5 Qui solus virtute sua sessoris iniqui
 Stravit equum, victosque simul summersit abysso.
 Ecce deus mira salvator luce coruscat³,
 Ipse salus nobis, ipse est in saecula virtus.
 Confidat devota fides, timor omnis abesto⁴.
 10 Libemus dulces Iesu de fontibus undas,
 Gestaque magnifici reboemus in ordine Christi,
 Hoc polus, hoc tellus, hoc ponti personet aequor.
 Quattuor haec uno cecinerunt ore beati⁵,
 Quattuor ut surgunt paradisi flumina fonte,
 15 Quae cunctum largo fecundant gurgite mundum⁶.
 Hic igitur paradysus adest, hic arbore vitae
 Aurea carpuntur florenti vertice mala⁷,
 Dirus abest anguis, exuberat alma voluptas.

Zachariae sancto sacris incensa ferenti
 20 Angelus assistit, promittit gaudia nati⁸,
 Qui domino Christo populorum corda pararet.
 Mittitur ad Mariam Gabrihel sacer ore corusco,
 Nuntiat intacta venturum virgine Christum,
 Cui regnum aeternum, cui gloria fulget in aevum.
 25 Zachariae uxorem virgo veneranda salutat:
 Protinus exultat materno in ventre Iohannes,
 Et quem voce nequit promit per gaudia Christum.
 Mox etiam matrem complevit spiritus almus⁹,
 Exclamat domini praesentem assistere matrem,
 30 Illa dei laudes pudibundo concinit ore¹⁰.
 Iohannes oritur, genitoris lingua profatur.
 Ipse etiam in silvis vitam puer exigit almam,
 Donec ad Israhel certo se tempore¹¹ monstret.
 Nascitur in Bethleem sancta de virgine Christus.
 35 Pastores vigilant, affatur et angelus illos
 Ac regem natum caeli cecinere catervae.
 Suscipit ipse humilis veteris mysteria legis.

[II] sine titulo B f. 38 v. 1—3 literis maiusculis scripti sunt post versum 18 linea una caecua relicta est

1) *Met. V*, 445 Solis ab occasu solis quaerebat ad ortus; *Ex Ponto I*, 4, 29; *Georg. III*, 336 Solis ad occasum. 2) *Sedul. Hymn. I*, 1 Cantemus, socii, domino. 3) *Aen. II*, 470 luce coruscus. 4) *Ib. XI*, 14 timor omnis abesto. 5) *i. e. evangelistae*; cf. *Sedul. C. Pasch. I*, 343 Quattuor hi proceres una te voce canentes. 6) *Ib. III*, 173 Qualiter ex uno paradisi fonte leguntur | Quattuor ingentes procedere cursibus annes, | Ex quibus in totum sparguntur flumina mundum. 7) *Ecl. III*, 71 Aurea mala. 8) *Iuveni H. euang. I*, 18 de coniuge natum | Promittit. 9) *Arator. I*, 221 spiritus almus. 10) *Met. III*, 393, X, 421 pudibundaque . . . ora. 11) *Ex Ponto IV*, 11. 17 Temporis . . . certi.

Sanctificatque pium patrum pro tempore ritum¹,
 Sic priscis finem statuit, nova surgere fecit.
 40 Accipit hunc laetis Symeon sanctissimus ulnis²,
 Dumque deo offertur, dum dat pia munera templo³,
 Hunc dominum lucis, hunc fert regem esse salutis.
 Anna etiam devota deo, viduata marito,
 Iam longaeva annis, iam religione vetusta
 45 Agnoscit, gratesque refert⁴, populisque prophetat.
 Ecce magi adveniunt imis orientis ab oris,
 Se stellam vidisse ferunt, quae nuntia regis
 Clareat et Christum iubeat venerarier ortum.
 Pergunt sidereo laeti radiante ducatu,
 50 Inveniunt puerum, proni reverenter adorant,
 Munera dant alacres, Christum hunc pietate fatentur.
 Angelico monitu Aegyptum transfertur Iesus.
 Caeduntur pueri regis livore cruenti⁵,
 Protinus hunc dirae sequitur sors debita mortis.
 55 Rursus ab Aegypto Nazareth defertur Iesus,
 Unde Nazarei sumpsit cognomen in aevum,
 Ut pridem veterum cecinit vox consona vatum⁶.
 Praevius hunc magno reboans clamore⁷ Iohannes,
 Austerus victu, saetoso hirsutus amictu⁸,
 60 Gurgite Iordanis credentum membra lavabat.
 Iudaei proceres Christum hunc esse putantes,
 Attoniti veniunt, quem se velit ille requirunt,
 Praeconem Christi se supplice voce fatetur⁹.
 Agnum hunc esse dei, hunc crimina tollere mundi¹⁰
 65 Clamitat, hunc prona cunctis pietate sequendum
 Praedicat et digito praesentem assistere monstrat.
 Ipse etiam sacro dignatus flumine tingui¹¹
 Iesus adest humilemque viam sic dedicat altus,
 Sanctificat latices, exemplum consecrat ingens.
 70 Panduntur caeli, mox spiritus ore columbae
 Devolat et placido mitis requiescit Iesu.
 Ipse pater carum conclamat ab aethere natum.
 Protinus nunc heremi rapit in secreta benignus
 Spiritus et zabuli temptandum affatibus offert,
 75 Vincit vincendum prece ieiuniisque tyrannum.
 Ille superba monens in panes vertere saxa
 Suggestit aut summo delapsum culmine¹² Christum
 Angelicas sperare manus seu regna tenere¹³.
 Ille suis humilem monstrans insistere callem.

60 membra B 71 Iesus B, Iesu corr. Man.

1) *Fast. II*, 546 ritus . . pios. 2) *Iuveni H. euang. I*, 200 trementibus ulnis | Accipit puerum laetusque. 3) *Met. IX*, 791 Date munera templis; *Iuveni H. euang. III*, 611 pia munera. 4) *Ex Ponto II*, 11, 25 O! referant grates. 5) *Cf. p.* 509 v. 7. 6) *Sedul. C. Pasch. V*, 19 Vox . . consona; *Amor. III*, 6, 17 veterum mendacia vatuum. 7) *Fast. III*, 649 magno clamore. 8) *Met. XII*, 165 hirsutus amictu. 9) *Met. II*, 396 Supplice voce rogant; *Ex Ponto IV*, 8, 22. 10) *Sedul. C. Pasch. II*, 148 Agnus | Ecce dei, veniens peccatum tollere mundi. 11) *Met. XII*, 413 flumine corpora tinguit. 12) *Ib. VII*, 512 de culmine summo. 13) *Ov. Ep. I*, 106 regna tenere potest.

80 Praeceptis obedire dei super omnia praefert.
 Sic victor zabuli angelicis dat iussa ministris.
 Regressus mira in populis virtute coruscat,
 Vertit aquas vino¹, pandit deitatis honorem:
 Discipuli credunt, dominumque deumque² secuntur.
 85 Paschalis festi lacta inter gaudia templo
 Milia mercantum modico fugat ille flagello:
 Mirantur populi, multorum pectora credunt.
 Praedicat propriae carnis venerabile templum³
 Solvendum manibus suscepta in morte cruentis⁴,
 90 Seque illud trinis spondet reparare diebus.
 Mystica Nicodemo baptismi munera pandit,
 Credentum populos proprio baptismate tinguunt,
 Undique concurrunt, vitalia dona frequentant⁵.
 Exultat baptista sacer ac provocat omnes,
 95 Nam Christum sponsum, se sponsi dicit amicum;
 Illum crescere, se minui debere fatetur.
 'Filius ille dei est', inquit, 'qui credit in illum,
 Possidet aeternam felix per saecula vitam.
 Qui negat, ira dei super ipsum regnat in aevum'.
 100 Interea Herodem conubia foeda petentem
 Obiurgat mortemque pati quam vera silere
 Eligit, hinc caeco damnatur carcere⁶ iustus.
 Tum Galileorum in partes secedit Iesus,
 Absolvit reguli mortis de limine⁷ prolem,
 105 Atque Capharnea versatur moenibus urbis⁸.
 Aequareis undis⁹ piscantia lina ferentes
 Andream Petrumque vocat Iacobum atque Iohannem:
 Omnia mox linquunt, domini pia iussa secuntur.

III.

Dulci euangelium cantemus voce Iohannis,
 Et domini clara modulemur in ordine gesta:
 Sit nobis iucundus amor, sint gaudia sancta.
 Verbum unigenitum semper cum patre manebat,
 5 Hic lux, hic virtus, hic est sapientia patris,
 Vita hominum angelicis lucens super aethera turmis.
 Per hunc ipse pater et mundum et saecula fecit,
 Omnia constituit, quae sunt a vertice caeli
 Usque sub extremum fundum nigrantis abyssi.

107 andream B

[III] sine titulo B f. 40' 3 singaudia B

- 1) Cf. *infra* p. 520 v. 77. 2) *Sedul. C. Pasch. II*, 216 dominumque deumque nequirit.
 3) *Rem.* 549, *Ex Ponto III*, 3, 91 venerabile templum. 4) *Aen. II*, 167 manibusque cruentis.
 5) *Ib. VII*, 520 concurrunt undique; *Iuveni H. euang. II*, 731 vitalia dicta frequentat. 6) *Aen. VI*, 734
 et carcere caeco. 7) *Iuveni H. euang. II*, 345 Limine de mortis. 8) *Met. VIII*, 298 moenibus urbis.
 9) *Rem.* 257 aequareas . . in undas; *Met. XII*, 580.

10 Clarior hic stellis, sole est speciosior ipso,
 Omni luce prior, quam nox offuscat et umbra.
 Hic tenebras vincit, mediisque refulget in umbris.
 Venit homo eximius clara virtute Iohannes,
 Caelitus, ut testis fieret de lumine, missus,
 15 Non lux ille fuit, sed lucis praeco¹ refulsit.
 Lux vera ille aderat, hominum quae pectora lustrat.
 Illa inde aversos animos mersosque tenebris²
 Sponte sua iradiat, dignata invisere mundum.
 Ipse in mundo aderat et mundum fecerat ipse,
 20 Nec tamen hunc caeco cognovit pectore mundus.
 In propria venit, proprii hunc sprevere superbi.
 Quique autem illius credentes nomine sacro
 Mente receperunt humili³ et pietate fideli,
 Hos dedit esse deo claros in saecula natos,
 25 Quos non sanguinibus genitos, non carne creatos,
 Nec prorsus ulla inlecebra generante virili
 Divinam in prolem divinus spiritus edit.
 Verbum etiam patris caro factum habitavit in isto.
 Naturae nostrae mortali corpore clemens,
 30 Ut nos ad vitam posset revocare perennem.
 Hinc oculis mentis nova lux exorta refulsit⁴,
 Claruit hinc eius sublimis gloria nobis,
 Ut patris unigenum possemus noscere natum.
 Qui plenus veritate cluit, cui gratia summa est,
 35 Nam verus cum patre deus mortalia nostra
 Dignanter sumpsit, nec propria relinquere novit.
 Hunc testis verax clamat dicitque Iohannes:
 'Post me vir veniet, quem me maiora decebunt,
 Me prior ille fuit, mihi sit praelatus oportet.
 40 Illius aeterno cuncti de fonte rigamur⁵.
 Per Moysen terrens praemissa est littera legis,
 Per Christum indulgens aderit modo gratia⁶ Iesum.
 Nemo dei faciem mortalis conspicit umquam,
 Unicus hunc solus novit, qui permanet alto
 45 In gremio patris, hic dignis digna revelat.
 In hunc siderea vultu radiante columbae
 Spiritus adveniens aeterna sede quievit:
 Filius iste dei est, huius mihi gloria claret⁷.
 Talia dum populis loquitur, dum talia clamat,
 50 Ecce sacerdotes Solymis venere rogantes,
 An Christum sese credi velit ipse Iohannes.
 Protinus ille negans: 'Non sum, quem creditis' inquit.
 'Vox ego clamantis, praesentem nuntio Christum,
 Cuius ego non sum caligam contingere dignus'⁸.

41 moisen B

1) *Prudent. Cath. I*, 54 praeco lucis. 2) *Cf. supra p. 514 v. 198.* 3) *Sedul. C. P. II*, 227 humilique... | Mente. 4) *Trist. I*, 6, 24 nova... luce; *Aen. I*, 588 in luce refulsit. 5) *Fust. V*, 210 fonte rigatur. 6) *Iuveni II. euang. IV*, 809 adest cui gratia. 7) *Enn. ap. Ciceron. de Senect. IV*, 10 viri nunc gloria claret. 8) *Iuveni H. euang. I*, 340 Cuius vincla pedum non sum contingere dignus.

55 Vidit item Christum coram transire Iohannes,
 'Agnus', ait, 'ecce dei qui tollit erimina mundi'¹.
 Discipuli adstabant gemini Iesumque secuntur.
 Ex his Andreas, frater Petri, extitit unus.
 Repperit hic fratrem, 'Messiam invenimus' inquit.
 60 Ad Christum veniunt, mox Christi dona reportant.
 Eligit ipse viros dignos, vocat ipse Philippum,
 Nuntiat ille pio mox gaudens Nathanaheli,
 Quem lex et sacri Christum cecinere prophetae².
 Nathanahel properat, ille hunc ubi videt adesse,
 65 'Israhelita ecce verus huc advenit' inquit,
 'Cui nullus sub corde dolus, cui pectora pura'³.
 Hunc procul absentem ficus sub tegmine⁴ vidi,
 Cum nuper positus frondosa staret in umbra⁵,
 Necdum illi fidus dederat pia verba⁶ Philippus'.
 70 Ille admiratus celsi praesagia Christi:
 'Vere', ait, 'ecce dei sublimis filius hic est,
 Iste Israhelis rex est per saecula verus'.
 Credenti Christus spondet maiora videnda.
 'Cernetis' inquit 'reserari culmina caeli'⁷,
 75 Angelicosque choros⁸ famulari in saecula Christo'.
 Cuiusdam ad thalamos sancta cum matre vocatus
 In vinum subito naturam vertit aquarum⁹.
 Discipuli credunt, divina et facta pavescunt.
 Eicit ex sacro mercantum milia templo.
 80 Solvendam propriae carnis denuntiat aulam,
 Caelesti signo¹⁰ in triduo quam suscitet ipse.
 Mystica Nicodemo baptismi munera pandit¹¹,
 Abluit ipse suo tinguens baptismate turbas.
 Concurrunt alacres, capiunt pia dona salutis.
 85 Haec ubi cognovit, sanctus baptista Iohannes,
 Impleta exclamat sua gaudia, provocat omnes,
 Se minui gaudet, illum suberescere gestit.
 Samariae ad puteum mulieri mystica fatur,
 Pandit aquam vitae, Christum sese esse fatetur.
 90 Agnoscunt cives mundi advenisse salutem.
 In patria propria dicit sine honore prophetam¹²,
 Et reguli prolem mortis ex fauce reducit,
 Sermone absentem vitae de funere reddens.
 Paralyti antiqua iam pene in morte iacentem¹³

58 andreas B

1) Cf. *supra* p. 517 v. 64. 2) *Iuvenci H. euang. II*, 104 Quom voces veterum et sancti cecinere prophetae. 3) *Ib. II*, 112 cui pectora nescia falsi. 4) *Ecl. I*, 1 sub tegmine fugi. 5) *Iuvenci H. euang. III*, 72 Frondosaque . . in umbra. 6) *Met. XIV*, 813 pia verba. 7) *Iuvenci H. euang. II*, 125 Cernetis pariter totum se scindere caelum. 8) *Venanti C. VIII*, 4, 4 angelicis . . choris. 9) *Sedul. C. Pasch. III*, 4 In vinum convertit aquas. 10) *Ex Ponto III*, 2, 51, *Fast. VI*, 421 signum caeleste. 11) *Iuvenci H. euang. I*, 249 mystica munera promunt. 12) *Ib. III*, 31 Et sine honore manent patria sub sede prophetae. 13) *Sedul. C. Pasch. I*, 335 mundum in morte iacentem.

95 Bethsadae in Solymis piscinae erexit ad undas.
 Exsilit aeger ovans, proprium gerit ipse grabatum¹.
 Iudaeis loquitur mysteria plurima vitae,
 Se simul et patrem aequae facere omnia dicit,
 Qui Moysi credant, prorsus sibi credere firmat.
 100 Milia quinque virum quinque de panibus ille
 Piscibus et geminis mira virtute refecit.
 Fragmina bis senos cofinos ablata replerunt².
 Attoniti hunc populi quaerunt sibi ponere regem,
 Ille fuga montem petiit³, hic solus adorat.
 105 Non capiunt Christum regni mortalis honores.
 Discipuli in pelago vento obsistente laborant,
 Christus adest placidus gradiens in fluctibus atris,
 Navicula optatum tenuit mox libera portum⁴.
 Alloquitur populos veteris de munere mannae,
 110 Se panem vivum caelo venisse fatetur,
 Quem quicumque capit, mortem non sentit in aevum.
 Discipuli plures ex hoc sermone recedunt,
 Petrus cum sotiis Christo gaudenter adhaeret,
 E quibus ille unum zabuli sub nomine damnat.
 115 Festa dies aderat, qua⁵ sunt umbracula iussa,
 Ille docet populos, promittit flumina vitae,
 Spiritus ille dei quem dat credentibus haec sunt.
 De Christo exoritur contentio magna superbis.
 Nicodemum exagitant, urgent sine iure ministros.
 120 Simplicibus turbis maledicunt ore protervo⁶.
 Ad dominum mulier defertur adultera Christum.
 Hanc ille in miseros larga pietate redundans⁷,
 Iudicio mortis pariter et crimine solvit⁸.
 Hinc lucem mundi claro se praedicat ore:
 125 'Effugient mortis tenebras quicumque secuntur,
 Lux illis vitae totum fulgebit in aevum'.
 Principium Christus se praedicat ore sereno,
 Quod loquitur puris infulgens mentibus intus,
 Omnis qui peccat, peccati servus habetur.
 130 Mendacii tectrum zabulum docet esse parentem,
 Hic necis humanae ferus extitit auctor ab aevo.
 Nec stetit infelix in vero lumine fallax.
 Ante Abraham Christus semper sese esse fatetur.
 Ille alacri Christum cupiebat cernere voto,
 135 Vidit et exultans felici est mente gavisus.
 Caeci natu oculos sputo limoque salubri
 Inlinit et Siloae puris inluminat undis.
 Caceum hominem iradiat quoniam baptismata salutis.

120 proterbo B 136 nati B, natu F. D.

1) *Sedul. C. Pasch. III*, 98 proprium scapulis attolle grabatum. 2) *Cf. supra p.* 512 v. 135.
 3) *Aen. XII*, 742 fuga petit aequora. 4) *Id. I*, 400 Aut portum tenet. 5) *Met. XII*, 150 Festa dies
 aderat, qua. 6) *Met. XIV*, 63 Ora proterva canum. 7) *Sedul. C. Pasch. II*, 260 plena pietate
 redundans. 8) *Art. Am. II*, 371 Helenen ego crimine solvo.

Electis ovibus, quod sit pia ianua monstrat.
 140 Per hunc intrantes pergunt ad pascua vitae.
 Huius sanguis oves aeterna a morte redemit.
 Dum graditur templi speciosa per atria Iesus,
 Iudaeis populis quis sit quaerentibus, ipse
 Clara voce patrem seseque unum esse fatetur¹.
 145 Quarta dies Lazarum monumenti clauserat antro.
 Adstabant tristi plorantes voce² sorores,
 Turba ingens aderat solatia mesta ferentum³.
 Allevat ille oculos, patri dat munera laudis⁴,
 Defunctum inclamat, prodit mox ille sepulero.
 150 Nexibus exsuitur et dulcia tecta revisit⁵.
 Unguento Iesum perfundit sacra Maria,
 Iucundo impletur late domus omnis odore,
 Ut redolet toto felix ecclesia mundo.
 Rex mitis placido Iesus consedit asello,
 155 Palmigeris turbae manibus dant cantica laudum.
 Sic Solimam ingreditur, adit et pia moenia templi⁶.
 Gentiles clarum quaerebant cernere Iesum,
 Frumenti granum dicit se protinus ille,
 Quod terrae in moriens multa cum fruge resurgit.
 160 Oranti vox clara patris respondit ab astris:
 'Clarificavi', inquit, 'te, nate, et clarificabo',
 Expavit populus divinae vocis honorem,
 Multi e principibus magnalia tanta videntes
 Pectore credebant, metuebant ore fateri,
 165 Non divina illos, sed mundi gloria traxit.
 Abluit ille pedes veneranda in nocte suorum,
 Pelvi infundit aquas, tergentia lintea gestat⁷.
 O quanta humilitas, quanta est clementia Christi!
 Designat Iudam buccella panis iniquum,
 170 Ter sese a Petro praenuntiat esse negandum,
 Discipulis propriis signum praescribit amoris.
 Inde suos nosci voluit, si pectora fratrum
 Alterna caritate sibi conexa vigerent,
 Quali nos primus dilexit caelitus ipse.
 175 Se docet in patre et patrem venerari in se,
 Maiestas una est et gloria compar utrique.
 Quicquid agit genitus, totum est operatio patris.
 Paraclytum spondet se mittere protinus illis,
 Cum mox e tumulo devicta morte⁸ resurgens,
 180 Inclytus ascendens penetraverit ardua caeli.
 Se vitem veram loquitur, propriosque fideles
 Palmitibus similes in se monet ille manere,
 Ne iaceant steriles iugi tradantur et igni.

1) *Sedul. C. Pasch. V*, 79 clara iam dudum voce fatenti. 2) *Met. VII*, 517 tristisque . . voce.
 3) *Ib. V*, 191 Magna feres . . solacia. 4) *Ib. IX*, 792 dant munera templis. 5) *Sedul. C. P. IV*, 44 visere
 tecta. 6) *Sedul. C. P. IV*, 40 graditur per moenia templi. 7) *Ioh. 13*, 5 deinde mittit aquam in pelvim
 et coepit lavare pedes discipulorum et extergere linteo. 8) *Iuveni H. euang. IV*, 758 devicta morte.

Discipulos clemens patri commendat Iesus,
 185 Traditur a Iuda, Pilato addicitur insons,
 Verberibus caesus populo datur ipse necandus.
 Exiit ipse crucem sibimet mitissime portans,
 Passio gustato Christi completur aceto,
 Mandatur tumulo, distructa morte resurgit.
 190 Ad tumulum Maria lacrimas fundebat¹ amoris,
 Sublatum insidiis corpus credebatur Iesu:
 Ille repente micat, dat huic mandata salutis.
 E tumulo sacrae redeunt gaudente sodales,
 His cursu in medio fulgens occurrit Iesus,
 195 Dat elementer ave, pedibus illac oscula figunt².
 Flebat amare nimis Christi Petrus ille negati
 Crimen, huic clemens apparet protinus ille,
 Solatur maestum, trepidantis pectora firmat³.
 Ibant forte duo castellum invisere quoddam,
 200 His subito in habitu peregrini occurrit Iesus,
 Tecta rogatus adit, pandit se in fragmine panis⁴.
 Discipuli clauso residebant forte timentes
 Conclavi, his subito radians assistit Iesus:
 Agnoscunt dominum, clavorum signa recensent.
 205 Thomas defuerat, cum se deus ille magister
 Monstrarat sotiis, lateris pia vulnera pandens,
 Christus adest iterum, dominum ille deumque fatetur.
 Cum sotiis Petrus piscans nil ceperat undis:
 Litore stat⁵ Christus, iactari retia mandat,
 210 Fit captura ingens, clarus convescitur illis.
 Monte Galileae, sicut promiserat ipse,
 Clarificum sancti Iesum reverenter adorant:
 In caelo et terris dicit sibi subdita cuncta.
 Ultima discipulis iungens convivia sacris,
 215 Mandat euangelium per hoc toto orbe coruscet,
 Credentesque omnes sancto baptismo tingui.
 Montis Oliveti petiit mox ille cacumen⁶,
 Assistunt sancti, benedicat caelitus illis,
 Sideream penetrans ipsis cernentibus aulam.
 220 A dextris sedet ille dei, virtutibus ipsis
 Celsior angelicis venturus et inde coruscus,
 Iudicet aeternis ut totum legibus orbem.
 Hunc caelum et tellus, hunc Tartarus ipse profundus
 Cunctorum dominum cum patre in secla potentem
 225 Ac spiritu sancto laudet, huic sidera clament! amen.

190 an amaras ?

195 ille B

206 sotiis corr. in sociis B

1) *Met. XIII*, 490 lacrimas .. fundit. 2) *Ib. III*, 24, *IV*, 141 in vultibus oscula figens.
 3) *Iuveni H. euang. IV*, 772 praeceptis pectora firmat. 4) *Sedul. C. Pasch. V*, 365 potens in
 fragmine panis. 5) *Met. VIII*, 860 Litore in hoc steterat. 6) *Iuveni H. euang. IV*, 459 Montis
 Oliveti conscendunt culmina cuncti.

IV.

ORATIO CUM COMMEMORATIONE ANTIQUORUM
MIRACULORUM CHRISTI DEI NOSTRI.

O virtus aeterna dei, quam machina mundi¹
 Suscipit auctorem, cui servit terra polusque,
 Principium rerum, per quam pater omnia fecit,
 Cum flatu aeterno super aequora vasta² cubante,
 5 Tu pressus quondam tenebris³ horrentibus undas
 Luce nova⁴ inradians noctemque diemque creasti,
 Ut varios hominum revelet lux blanda labores⁵
 Et nocturna quies⁶ attritos recreet artus.
 Tu geminas sedes discretis fluctibus aptans,
 10 Hos agis in pelagus, illos super astra recondis,
 Arida quo posset fructum producere tellus⁷
 Partibus et gratis animantia cuncta foveret.
 Tu lunae solisque globum⁸ stellasque micantes⁹
 In varias causas per culmina celsa locasti,
 15 Tu terrae ex utero pecudes ac reptile cunctum
 In lucem sola procedere voce dedisti.
 Tu lymphis etiam spirantia corpora condens
 Alitibus ventos, ditasti piscibus aequor¹⁰.
 Tu torpentis humi corpus de corpore sumptum
 20 Vivifico sacri spiraminis erigis haustu,
 Idque hominem vocitans totum regnare per orbem¹¹
 Praecipis et totius rationis legibus imples,
 Quo genus in terris uno factore creatum,
 Ut genus in caelis uno rectore regatur.
 25 O virtus aeterna dei, quam machina mundi
 Suscipit auctorem, cui servit terra polusque,
 Tu primum non passa virum consistere solum
 Coniugis egregiae solatia casta creasti,
 Quam nec terra tulit, materna nec edidit alvus¹²,
 30 Sed tua de costa formavit dextra virili.
 Tu scelus amborum punisti morte benigna,
 Et serpentinam damnasti pulvere linguam,
 Quae docuit miseros contempnere iussa tonantis,
 Numinis et summi summum sibi quaerere nomen.
 35 O virtus aeterna dei, quam machina mundi
 Suscipit auctorem, cui servit terra polusque,

[IV] ex B f. 45

1) *Aldhelm. de laudib. virg.* 1678 deus omnipotens, quadrati conditor orbis, | A quo processit praesentis machina mundi. 2) *Ex Ponto I*, 4, 35 vastum . . . aequor. 3) *Met. XI*, 521 nox premitur tenebris. 4) *Ib. XIII*, 592 luce nova, cf. p. 519 v. 31. 5) *Met. II*, 404 hominumque labores. 6) *Arator. Act. II*, 414 iam nocturna quies. 7) *Sedul. C. Pasch. I*, 34 ubi gignere fructum | Arida nescit humus; nec de tellure. . . 8) *Prudent. Cath. IX*, 15 solis et lunae globo. 9) *Met. VII*, 100 stellas . . . micantes. 10) *Fast. I*, 493 ut piscibus aequor. 11) *Met. IV*, 624 totumque . . . orbem. 12) *Ib. VII*, 125 materna sumit in alvo; XV, 217 materna habitavimus alvo.

Tu iusti interitum, quem fratris dextra peremit,
 In poenam auctoris iusta sub lege retorques.
 Tu quendam ex primis primi mortalibus aevi
 40 Ignarum mortis vitae ad secreta tulisti.
 Cum tamen interea vitiis ferventibus omnes
 Polluerent pulchrum per mille piacula mundum.
 Tu totum validis involvens fluctibus orbem
 Terrigenis terras viduasti, flumina ripis.
 45 Tu iustum quendam propria cum prole domoque
 Diluvii ex undis archa vectrice reservas,
 Ut genus in terris uno de semine surgens.
 Una morte ruens, una de stirpe¹ resurgat,
 Atque homines mundos tellus mundata foveret.
 50 Nec vita indigni fruerentur munere² vitae.
 O virtus aeterna dei, quam machina mundi
 Suscipit auctorem, cui servit terra polusque,
 Tu tibi sublimes quaerens coniungere amicos,
 Ignibus ex mediis³ primum sine labe vocasti,
 55 Qui patriae fines et tristia regna relinquens⁴
 Crevit in ingentes peregrino in limite gentes.
 Nam primogenitum serva quem matre creavit.
 Bis senos generasse duces lex aurea cantat,
 Posterior natu genetrix quem libera fudit,
 60 Suscepit geminos una de coniuge natos.
 Alter Idumeos mixto de sanguine⁵ condit,
 Hebraeos alter duodena ex stirpe propagat.
 Hic habuit geminas prisco de more⁶ iugales,
 Et totidem servas uxorum munere sumptas,
 65 E quibus antiquam gentem⁷ populumque potentem⁸
 Protulit et claris sua semina contulit astris.
 Cum tamen infando rursus gens impia⁹ quendam
 Fluctibus ablutum macularet crimine mundum,
 Quem delere parans Sodomitica moenia flammis
 70 Sulphureoque igni subvertis tecta Gomorrae,
 Quin et finitimas miseris cum civibus¹⁰ urbes
 In cinerem solvis et gurgite deprimis alto.
 Indicio sunt poma locis quae nata sub hisdem
 Pulchra foris vacuis intus sunt plena favillis.
 75 Attamen ex ipsis quendam tua dextera iustum
 Ereptum flammis¹¹ scelerata eduxit ab urbe.
 Quem geminae natae misera cum matre¹² secuntur,
 Et montana petunt, tanta ne in strage perirent,

58 Byssenos *B* canit *B*, cantat *corr. F. D.*

1) *Sedul. C. Pasch. I*, 59 Una iterum de stirpe creas. 2) *Trist. V*, 9, 14 accepto munere . . . frui.
 3) *Fast. II*, 651 medios . . . in ignes. 4) *Ecl. I*, 3 Nos patriae fines et dulcia linquimus arva; *Met.*
XIV, 513 regna | . . . relinquit. 5) *Aen. VI*, 762 Italo commixtus sanguine. 6) *Fast. II*, 282
 prisco more. 7) *Aen. I*, 642 antiquae . . . gentis. 8) *Fast. I*, 88. *V*, 729 populi . . . potentis. 9) *Georg.*
II, 537 Impia . . . gens. 10) *Aen. XI*, 119 miseris supponite civibus ignem. 11) *Trist. V*, 12, 65
 flammis erepta. 12) *Amor. III*, 9, 51 misera eum matre.

Sed nimium infelix subito percussa fragore¹
 50 Respexit coniunx poenamque experta remansit.
 Hic natae solo solae cum patre relictæ,
 Mortales periisse ratae, sic fraudibus usae
 Vina seni miscent², bina et sub nocte vicissim
 Succumbunt patri et concepto semine surgunt³.
 85 Hinc duo gignuntur post saeva incendia⁴ fratres
 Et mortale genus⁵ Sodomis pereuntibus augent:
 Alter Amon, alter vario cognomine Moab
 Dicitur et geminas condunt ab origine gentes⁶.
 O virtus aeterna dei, quam machina mundi
 90 Suscipit auctorem, cui servit terra polusque,
 Tu iustum quendam distractum crimine fratrum
 Memphycolis praefers atque orbem pascis egentem.
 Tu populum sanctum duro sub fasce gementem
 Ad patrias sedes⁷ mira virtute reducis.
 95 Ob hunc Aegyptum quino bis verbere plectis,
 E caelo et terris mittens portenta vel undas
 Scindis purpureum lymphis durantibus aequor,
 Callibus et siccis plebem deducis ovantem.
 Cui noctu dux ignis erat⁸ praeunte columna,
 100 Et mediis gratas nubes dabat aestibus umbras⁹.
 Pastum caelestis praebebat panis¹⁰ et omni
 Nocte fluens dulci complebat nectare¹¹ campos.
 Quas conviva dapes cuperet, quoscumque sapes
 Appeteret, una laetus capiebat in esca.
 105 Potum saxa dabant, virgae quae mollis ad ictus
 Duritiam rumpunt et flumina larga ministrant.
 Carnifluis epulis servit numerosa coturnix,
 Discit et exosis ultro se effundere mensis.
 O virtus aeterna dei, quam machina mundi
 110 Suscipit auctorem, cui servit terra polusque,
 Tu sanctum tristi textisti fulmine montem¹²,
 Et vocem horrendam¹³ sacra de nube dedisti.
 Tu vati accito legis praecepta supernae
 Tradis¹⁴ et alloquio famulum dignaris amico.
 115 Pontificem statuis, precibus placare¹⁵ tonantem
 Qui queat, et sancto cultus procedat amictu,
 Intret et horrendos veli post claustra recessus,
 Et patris aeterni solus secreta revisat.

92 aegentem B 97 purpureum B 100 gratis B, gratas Man. 101 pacis B, panis corr. Mart.

1) *Aen. IV*, 657 nimium felix; *II*, 692 subitoque fragore. 2) *Met. XII*, 321 miscenda
 vina. 3) *Fast. IV*, 771 conceptaque semina; *Georg. II*, 14 posito surgunt de semine. 4) *Aen. IX*, 77
 tam saeva incendia. 5) *Met. I*, 188 mortale genus. 6) *Aen. I*, 642 antiquae ab origine gentis.
 7) *Met. XV*, 22 Patrias . . . sedes; *Trist. I*, 1, 34. 8) *Sedul. C. Pasch. I*, 127 Cui dux Christus erit.
 9) *Georg. III*, 331 Aestibus at mediis umbrosam exquirere vallem; *Met. XIII*, 793 aestiva gratior
 umbra. 10) *Sedul. C. Pasch. I*, 132 caelesti pane. 11) *Aen. I*, 433 dulci distendunt nectare cellas.
 12) *Georg. I*, 283 disiecit fulmine montes. 13) *Aen. IX*, 112 tum vox horrenda per auras | Excidit.
 14) *Met. VIII*, 208 praecepta volandi | Tradit. 15) *Ib. VII*, 251 placavit precibusque.

Interea varium turbata per agmina murmur¹
 120 Perstrepit et densae resonant per castra querelae.
 Detrahitur vati, contempnitur ipse sacerdos
 Ac nimis accenso lapidantur paene tumultu;
 Aegyptum repedare parant, vana idola fingunt.
 Solempnemque diem ludis et carmine ducunt².
 125 Hic tu iam iusto tandem commota furore
 Inlicitos ausus tali sub iure coherces:
 Hos perhimis flammis et toto caelitus igni,
 Illos sulphureas Erebi demergis in undas³,
 Quos retinet tellus, caeli vis ignea⁴ punit,
 130 Quos terra absorbet, viventes inferus hausit
 Sic natura tuos certatim devorat hostes,
 Sic, scelerum vindex, totus tibi militat orbis⁵,
 Nec patitur quemquam vitales carpere flatus⁶.
 Quem tibi non toto credentem pectore cernit.
 135 His tamen ex flammis tantoque ex funere bini
 Servantur iuvenes fidei virtute decori,
 Quos nova progenies⁷ et nescia criminis aetas
 Ad regnum comitata fide⁸ tua praemia sumpsit.
 Nam septem gentes et regna potentia septem
 140 His servire iubes et terram tradis opimam;
 Quae rivos lactis et mellis flumina fundit⁹,
 Pinguia quae sacris desudant balsama ramis¹⁰,
 Quam pater ipse pio despectat lumine semper,
 Mensibus et certis caelestibus inrigat undis¹¹.
 145 O virtus aeterna dei, quam machina mundi
 Suscipit auctorem, cui servit terra polusque.
 Tu rapidos fluctus cohibes et flumine sicco
 Transducis sanctam tantis cum milibus archam.
 Tu magnam solis quondam clamoribus urbem¹²
 150 Solvis in aeternas populo pereunte ruinas.
 Sed meretrix quaedam superat, quam vivere solam
 Praestitit alma fides proprio cum patre domoque¹³.
 Ac ne plura morer, tellus subiecta quiescit,
 Et possessa dei varia sub sorte tenetur¹⁴.
 155 Iudicibus regitur duodenis, quos tuus implet
 Spiritus, et miro virtutis robore¹⁵ firmat.
 Viribus ut magnis saevos superare leones¹⁶

122 poene B 151 superat *ad marg.* aliter superest B

1) *Aen. XII*, 239 serpitque per agmina murmur. 2) *Georg. III*, 379 Hic noctem ludo ducunt.
 3) *Met. XIV*, 615 in Tusci demersus fluminis undis. 4) *Met. I*, 26. Ignea convexi vis et sine pondere
 caeli. 5) *Prudent. Contra Symm. II*, 435 vindex scelerum; *Sedul. C. Pasch. I*, 347 totus tibi militet
 annus. 6) *Aen. I*, 387 autas | Vitales carpis. 7) *Ecl. IV*, 7 iam nova progenies. 8) *Sedul. C.*
Pasch. II, 37 comitata fides. 9) *Met. I*, 111 Flumina iam lactis . . . ibant | Flavaque . . . stillabant . .
 mella. 10) *Georg. II*, 118 sudantia ligno | Balsamaque. 11) *Met. XIV*, 633 labentibus inrigat undis.
 12) *Aen. XI*, 147 incendunt clamoribus urbem; *Met. VIII*, 447 maestis clamoribus urbem | Implet.
 13) *Ios.* 6, 22, 25. 14) *Aen. VI*, 761 Proxima sorte tenet . . . loca. 15) *Iuveni H. e. II*, 799 virtutis
 robore. 16) *Met. VII*, 440 magnis . . . viribus, *Trist. I*, 6, 29; *Aen. IX*, 792 ceu saevum turba leonem.

Et validos vinceti possent dirumpere nexos,
 Nunc urbe inclusi et sub noctem milite multo ¹
 160 Vallati foribus raptis conscendere montes ²,
 Nunc tristes cuneos et castra minatia ferro
 Sternere ³ non gladio, sed malo vilis aselli ⁴.
 Vomere quin etiam vastas fudere catervas,
 Restitit et telis terris res apta colendis:
 165 Sic arcent hostes, sic sceptrata potentia terrent
 Defenduntque suam fidei munimine gentem
 Ac patrias leges divinaque iura quietis
 Exercent populis meritisque et honore verendi,
 Idem armis prompti, devoti legibus idem,
 170 Idem odio externis, affectu civibus idem,
 Fraus aberat fallax, languebat victa cupido.
 Iustitiae virtus ipsa inter bella vigebat.
 O virtus aeterna dei, quam machina mundi
 Suscipit auctorem, cui servit terra polusque,
 175 Tu puerum sanctum sacro chrismate tinctum ⁵
 Pastorum ex numero ⁶ regem facis esse tremendum.
 Iste giganteas pulsantes sidera ⁷ moles
 Nunc saxo, nunc ense potens sub Tartara misit ⁸,
 Et quos nulla prius poterant subvertere bella,
 180 Unius hos pueri contrivit, te duce, dextra,
 Conservansque tuos, aliosque undique perdens,
 Abramidam miro rexit moderamine gentem.
 O virtus aeterna dei, quam machina mundi
 Suscipit auctorem, cui servit terra polusque,
 185 Tu pia caelesti perfundis pectora flatu
 Et ventura modis praedicis in ordine miris,
 Virgineo partum ex utero rerumque salutem
 Spondes et mestis uberrima gaudia terris.
 Talia divinis clarent oracula signis,
 190 Praesentemque fidem rebus dant cuncta futuris.
 Et nunc praerapido sol concitus axe volantes
 Sistit equos, tenditque diem noctemque moratur ⁹.
 Nunc currum occiduis retro convertit ab oris,
 Deciduasque faces Eoos flectit ad ortus.
 195 Aeneus hastili serpens suspensus in alto
 Virus agit venis et diros effugat angues.
 Flammigero curru mortali in carne propheta
 Tollitur in caelum ¹⁰, tantum nec laeditur igni.
 Caeditur excelso montis de vertice saxum ¹¹,

1) *Lucan. Phars. IV*, 254 spoliatus milite multo. 2) *Iuveni H. euang. III*, 319 conscendere montem. 3) *Met. XII*, 604 sternentem Troica ferro | Corpora. 4) *Iudic. 15*, 15; *Sedul. C. Pasch. IV*, 297 gestamine vilis aselli. 5) *Prudent. Cath. V*, 156 tinctum . . chrismatis unguine. 6) *Aen. VII*, 574 Pastorum . . numerus. 7) *Ib. III*, 619 altaque pulsat | Sidera. 8) *Aen. VIII*, 563 dextra sub Tartara misi. 9) *Ib. XII*, 355 Sistit equos; *V*, 766 noctemque diemque morantur. 10) *Aen. XI*, 745, *XII*, 462 Tollitur in caelum. 11) *Ib. V*, 35 ex celso miratus vertice montis; *XII*, 684 montis saxum de vertice praeceps.

200 Quattuor et species uno mox conterit ictu¹,
 Aes, aurum, argentum et testae cum fragmine ferrum
 Solvitur et stipulae raptatur in aera more.
 Ast lapis ingenti succrescens vertice montem
 Efficit et vasta totum mole occupat orbem².
 205 Aestibus horridi flamma exundante camini³
 Tres iussu pueri regis trudentur iniqui⁴.
 Angelus almus adest medio fornacis et aurae
 Roscida flabra iacit dirimitque incendia vento.
 Illi magnificas gratanti pectore laudes⁵
 210 Astrorum et terrae referunt pelagique parenti.
 Persistunt hilares ipsoque vocante tyranno
 Ex medio laetis procedunt vultibus igni⁶.
 Mirantur satrapae, mirantur barbara corda⁷
 Inlaesos iuvenes, inlaesa sarabara, crines,
 215 Ac fidei flammis ignes cessisse minaces
 Terriereposque focos percussis mentibus horrent.
 Undivagus vates caeto sorbente voratus⁸,
 Vitales alto flatus sub gurgite duxit,
 Et tribus exactis triplici cum nocte diebus
 220 Integer ad superos imis processit ab undis.
 O virtus aeterna dei, quam machina mundi
 Suscipit auctorem, cui servit terra polusque,
 Tu gremio lati proiecta cadavera campi⁹,
 Arida quae nudis vestibant ossibus arva¹⁰.
 225 Carnibus et nervis et vivo tegmine pellis
 Induis et prisca refoves nova pectora vita.
 Cerneris ignicomis caeli cum nubibus ire
 Et populos omnes linguasque tribusque tenere.
 Sedibus hinc positis patefacta volumina cordis¹¹
 230 Inspicis et geminis mortalia dividis oris.
 Hos morti exemptos et vitae luce coruscos
 Coetibus angelicis¹² caelestibus inseris aulis,
 Illos praecipiti flammaram turbine raptos¹³
 Ignibus aeternis¹⁴ atraque immergis abysso.
 235 Illic laetitiae voces et cantica laudum,
 Hic dolor et gemitus totum resonabit in aevum¹⁵.
 Hinc me, quaeso, reum peccati labe piatum
 Eripe, Christe potens, clementi numine Florum.

227 irē B 236 resonavit B, corr. Watt.

1) *Aen. IX*, 770 uno delectum cominus ictu. 2) *Ib. III*, 656 vasta se mole moventem;
Met. VI, 147 et magnum sermonibus occupat orbem. 3) *Aen. III*, 571 horridis . . . ruinis; 580 ruptis
 flammam exspirare caminis. 4) *Dan.* 3, 23 ceciderunt in medio camino ignis ardentis colligati;
Sedul. C. Pasch. I, 185 medios trudentur in ignes. 5) *Iuveni H. euang. I*, 96 Magnificas laudes.
 6) *Met. X*, 5, *XIV*, 563 laetis | Vultibus; *Ibis* 20 medio . . . ab igne. 7) *Ex Ponto III*, 2, 100 barbara
 corda movet. 8) *Sedul. C. Pasch. I*, 176 Ionas . . . ceto sorbente voratus | . . . vitale sepulcrum.
 9) *Met. II*, 662 latis currere campis. 10) *Met. XIV*, 510 arida . . . | Arva; *Fast. II*, 376 ossaque
 nuda videt. 11) *Iuveni H. euang. I*, 213 pateant . . . volumina cordis. 12) *Sedul. C. Pasch. II*, 72
 angelicus . . . coetus. 13) *Amor. III*, 9, 41 flammam rapuere. 14) *Fast. III*, 421 ignibus aeternis.
 15) *Trist. I*, 3, 21 luctus gemitusque sonabant; *I*, 8, 25 toto . . . aevo.

O virtus aeterna dei, quam machina mundi
 240 Suscipit auctorem, cui servit terra polusque,
 Sit tibi summus honor, sit gloria, sitque triumphus,
 Sit regnum sine fine manens¹, sit gratia perpes,
 Mortalis te lingua canat, te caelica turba
 Personet, et totus in laudem concrepet orbis.
 245 Te pavidum pectus², te corda trementia, te vox,
 Te pia mens recinat, te viscera tota resultent.

V.

EPIGRAMMA LIBRI OMELIARUM TOTIUS
ANNI EX DIVERSORUM PATRUM TRACTATIBUS ORDINATI³.

O prudens lector, vitae cui cura perennis,
 Perlege praesentem studioso pectore librum.
 Ex veterum dictis collectus denique patrum,
 Quos probitas, quos recta fides ad sidera vexit,
 5 Emicat ac totus doctrinae lampade fulget.
 Pandit lucifui mysteria sancta diei,
 Quo patris aeterni genitum sine tempore verbum
 Non ex labe viri, sed de virtute tonantis
 Nostrae habitu formae, dictu mirabile⁴, sumpto
 10 Sponsus ut e thalamo sic virginis editus alvo
 Prodiit et mesto nova gaudia detulit orbi⁵.
 Haeret huic martyr celeberrimus ore corusco
 Intendens caelum, natumque ex virgine Christum
 Ad patris dextram stantem super aethera cernens,
 15 Dum sancto plenus spiramine⁶ saxeae corda⁷
 Increpat et lapidum quassatus mole precatur:
 'Accipe, quaeso, meam, Iesu rex inclyte, mentem,
 Et genibus flexis⁸ pro quis tibi supplico, parce.'
 Ergo fide clarus, doctrinae fulmine pollens,
 20 Terribilis signis, preciosa morte sacratus,
 Nominis ipse sui praecelsum munus adeptus,
 Caelestem sumit parta pro laude coronam.
 Martyrii florem sequitur flos virginitatis,
 In gremio Christi recubans sacer ille Iohannes,
 25 Maximus aeterni praeco per secula verbi,
 Quod cum patre deo semper deus omnia fecit,

[V] ex B f. 49'

1) *Sedul. C. Pasch. II*, 66 Imperium sine fine manet. 2) *Ov. Ep. XVIII*, 192 pavidum . . pectus.
 3) *Ex quo (scil. epigrammate) didicimus, quam pauca tunc sanctorum festa celebrarentur aut proprium haberent officium. Nam praeter festa SS. Stephani, Iohannis euangelistae, Innocentium, Iohannis baptistae, Petri et Pauli, Machabaeorum et Andreae, qui locum in homiliarum libro habebant, si qua forte occurrerant, extra communium classem officium non habebant. MARTENE.* 4) *Georg. II*, 30 mirabile dictu. 5) *Cf. supra p. 528 v. 188.* 6) *Sedul. C. Pasch. II*, 176 sacro spiramine plenum. 7) *Iuveni H. euang. III*, 475 saxeae corda. 8) *Trist. IV*, 2, 2 flexo . . genu; *Met. IV*, 340 flexumque genu.

Caelum, tellurem, mare, Tartara, sidera, ventos
 Et quaecumque poli gyros complectitur ingens.
 Et quicquid superos excedens incolit axes,
 30 Proque ipso felix Pathmei gurgitis exul.
 Unde repente poli celsa ad fastigia raptus,
 Aurea percussus vidit candelabra septem,
 Inque horum medio dilectum incedere Christum,
 Vestitum poderis sacris, cui zona mamillas
 35 Aurea praecingens¹ candentia pectora comit,
 Caesaries niveo floret veneranda capillo,
 Horribiles oculi flammanti luce² coruscant,
 Et facies rutili praefulget solis ad instar,
 Ignitique pedes oricalchi more rubescunt,
 40 Quod rapida validus fornace examinat ignis,
 Et septem stellis ornatur dextera fulgens,
 Terribilique biceps ensis processit ab ore.
 Corruit hoc viso ceu mortuus, ille trementem
 Solatur blando alloquio dextraque benigna
 45 Erigit, et caeli sacrata per omnia ducit.
 Quae sacro descripta volumine non capit ullus,
 Ni sacer internam reserat cui spiritus aurem.
 His liber hic laudes infantum ex ordine iungit,
 Qui primi ob Christum crudeli sorte perempti
 50 Perpetuo Christi nunc regno et pace fruuntur.
 Edocet octavae quid sectio mystica lucis
 Innuat antiquae reserans enigmata legis³.
 Transit ad egregii sollempnia sacra diei.
 Quo regis nostri cunabula vilia Christi
 55 Muneribus trinis pietas venerata magorum,
 Ture deum docuit⁴, regem signavit in auro,
 Mortalemque hominem myrra depinxit amara,
 Quem sibi sidereus monstrarat ab aethere fulgor.
 His sotiat clarum numeroso lumine⁵ festum,
 60 Quo tener ad sacri devotus limina templi⁶,
 Turturibus geminis duplici seu prole columbae
 Divinis placuit conspectibus, ac senis almi
 Complexu adstrictus, Iudaeae gloria gentis⁷
 Et lux totius Christus promittitur orbis.
 65 Inde quater deni⁸ nectit ieiunia solis,
 Quae dominus iuncto transegit tempore lunae,
 Debellans rabidas antiqui daemonis iras⁹,
 Quem gemini vates totidem pugnando diebus
 Inpasti nullo poterant pervincere pacto.

32 candelabra B 40 Quo B, corr. Watt. 67 rapidas B, rabidas corr. Martene

1) *Aen. I*, 492 Aurea subnectens exsertae cingula mammae. 2) *Georg. III*, 483 flammantia lumina. 3) *Iuveni H. euang. I*, 185 antiquae . . legis. 4) *Cf. Sedul. C. Pasch. II*, 96 Tura dedere deo.
 5) *Venanti V. Martini II*, 290 numerosa luce. 6) *Venanti C. I*, 2, 1 sancti . . limina templi. 7) *Met. XII*, 630 Lapithaeae gloria gentis. 8) *Sedul. C. Pasch. II*, 175 Inde quaterdenis. 9) *Iuveni H. euang. I*, 367 rabidi mox livor daemonis; *Met. VII*, 413 rabidu . . im.

70 Ter sese horrendis crexerat improbus armis,
 Ter Christi valida confossus cuspide¹ cessit.
 Unde sacer totum floret mos ille per orbem,
 Vicinis paschae sollemnibus, in quibus atri
 Guttura saeva lupi mactatus perculit agnus,
 75 Ut ieiuna pari celebrentur tempora voto,
 Et castigato eurentur corpora victu,
 Christicolis quibus infesti furor imminet hostis².
 Ista salutiferi sequitur laus inclyta ligni,
 Quo veteris mire deleta est cautio culpae,
 80 Dum genus humanum vetiti quod tactio ligni
 Perpetuae mortis dura ditio gravarat,
 Per lignum aeternae recipit nova gaudia vitae,
 Cum Christus sacras expandens in cruce palmas³,
 Adae dira pio tersit delicta cruore.
 85 Eminet hinc veri festum mirabile paschae,
 Quo Christus tumulo devicta morte⁴ resurgens,
 Ad iugem vitam moribundos transtulit artus,
 Auctorem leti domuit letumque peremit,
 Eripuit priscos Erebi de carcere iustos,
 90 Ac secum plures rediviva in carne⁵ reducens
 Ostendit saeculi felicia dona futuri.
 Post haec magnifici praeclara ascensio Christi
 Fulget ad aetherei remeantis culmina templi⁶,
 Quo nec magnus Enoch, rapuit quem dextra tonantis,
 95 Nec sacer Helias curru flammante repente
 Sublatus rapido potuit penetrare volatu;
 Sed potuit Christus caelo qui sponte supremo
 Adveniens, ultro mortales induit artus⁷,
 Cum voluit propria in caelum virtute redire.
 100 Qua patria dexter residet sublimis in arce,
 Inde sub extremo venturus tempore mundi,
 Angelicis turmis atque ignis turbine saeptus:
 Supplicium pravis, sua praemia reddere iustis⁸.
 His adnexa nitent clarissima festa superni
 105 Muneris⁹ a Christo promissi ab aethere missi,
 Cum sacer e caelo violenti turbinis instar
 Spiritus exiliens credentia corda petivit,
 Discipulisque dei supra caput igneus adstans
 Multifidis visus flagrare in vertice linguis,
 110 Accendit tepidos, infirmos robore fulsit,
 Ignaros docuit, linguarum munera fudit.

73 solemnibus B

79 delaeta B

107 exhiliens B

1) *Sedul. C. Pasch. II*, 215 validi confossus cuspide verbi. 2) *Aen. X*, 26 imminet hostis.
 3) *Sedul. C. Pasch. V*, 378 Expandens palmas. 4) *Iuveni H. euang. IV*, 758 devicta morte.
 5) *Ib. II*, 666 redivivo corpore. 6) *Sedul. C. Pasch. II*, 209, *V*, 270 maioris culmina templi.
 7) *Met. IX*, 268 mortales Tirynthius exiit artus. 8) *Iuveni H. euang. IV*, 303 meritis sua praemia reddet.
 9) *Cf. Acta II*, 1—4.

Haec super adduntur patrum pia dicta sacrorum
Sanctorum, o lector, claris accomoda festis,
Ut capiti semper haereant sua membra superno.

115 Ac primum eximius residet baptista Iohannes,
Ex senio fessis¹ mire genitoribus ortus,
Vaticinansque prius conceptum virgine Christum,
Visceribus matris quam vitae exiret in auras²,
Quo nullus maior mulieris natus habetur³,
120 Quique dei mundo monstravit sedulus agnum,
Et pravum recto commutans limite callem,
Ostendit cunctis quo tramite celsa polorum
Regna petant⁴ veteris maculis erroris ademptis.

Inde Petri et Pauli festum praenobile fulget,
125 Quos Romae infausti rabies vesana Neronis
Ecclesiae claros fidei pietate magistros,
Doctrina insignes, signorum luce coruscus⁵,
Virtute invictos diversa sorte peremit⁶.

Nam crux ad caelum versi vestigia Petri
130 Direxit Christoque suo revocavit ovantem,
At cervix Pauli gladio desecta nefando
Doctorem nitidum vestivit sanguinis ostro⁷,
Purpureumque polo post proelia mille remisit.

Machabea dehinc certamina laudibus almis
135 Prosequitur stilus et pulchro sermone perornat,
Qui septem fratres una genetrice creati,
Antiochi saevas vicerunt fortiter iras⁸,
Ac post multimodos poenae bachantis agones,
Caelestes cum matre pia⁹ meruere coronas:
140 Matre pia, quae tunc septeno pignore foeta
Septenoque simul natorum funere¹⁰ torta,
Supplicium prolis obitu comitata beato,
Ebdomadem priscam ogdoadae dedit esse novellae
Participem, regemque ferum pietate subegit,
145 Nunc praeclara suo amplectens diademate Christum,
Septenis rutilat natorum cincta coronis.

Exin martyribus communes dulcis honores
Pagina depromit, Christi quos lota cruore
Palmigeris claros manibus stola candida comit.

150 His confessorum pulcherrimus ordo cohaeret,
Quos ardens fidei provexit ad aethera virtus.
Mox et virgineae resonant ex ordine laudes,
Prudentesque chori virtutum lampade clari,

140 *piam B*

1) *Iuveni H. euang. I, 29* senibus . . fessis. 2) *Ib. 22* Visceribus matris; *Met. XIII, 610* exit in auras. 3) *Luc. 7, 28* Maior inter natos mulierum propheta Iohanne baptista nemo est; *Venanti Carm. IX, 2, 37* Semine ab humano cui nullus maior habetur. 4) *Ov. Ep. XV, 322* mea regna petas. 5) *Cf. supra p. 529 v. 231.* 6) *Cf. supra p. 531 v. 49.* 7) *Aldhelm. laud. virg. 584* sanguinis ostro. 8) *Trist. IV, 6, 15* saevas . . mitigat iras. 9) *Fast. IV, 555, VI, 559* pia mater. 10) *Trist. V, 12, 7* natorum unere.

- Nec minus interno locupletes semper olivo,
 155 Sidereos intrant thalamos Christoque iugantur,
 Cuius eos dextra aeterno constringit amore.
 Hinc etiam sacri quotiens fundamina templi
 Consurgunt aedesque deo nova conditur alto,
 Tinguitur et tactu divini chrismatis altar,
 160 Quae relegenda pius pro tempore postulat usus¹,
 Ex veterum dictis vatū² collecta sequuntur.
 Tum sacer Andreas miri cum laude triumphi
 Concinitur Christoque suo iam proximus haeret,
 Optata cui morte³ crucis, cui mente fideli
 165 Haeserat et toto cordis flagraverat aestu.
 Non illum fustes, non diri carceris horror,
 Non centum fregere minae, non vincula saeva⁴.
 Binos ille dies sacri de vertice ligni
 Intonuit, verbo aetherio mortalia corda⁵
 170 Terrificans lustransque simul: non ipse tyrannus,
 Non hunc carnificum fera brachia turbaque praesens⁶
 Amplexu kari potuit divellere ligni,
 Donec splendifua circumdatus undique nube⁷
 Nulli conspicuus mortales exuit artus⁸,
 175 Fulgidus ad Christum fulgenti tramite pergens.
 Adventus Christi praeconia fine sub ipso
 Terribili sermone tonat, quo concitus anni
 Circulus almifico Christi deductus ab ortu
 Almificum Christi concurrit semper in ortum⁹.
 180 Nempe hic principium, cunctorum hic finis habetur,
 A prior cunctis, Ω cunctis ultimus extat.
 Haec igitur veneranda patrum dicta, optime lector,
 Perlege sollicitus, memori sub corde reconde,
 Actibus exerce, fido sermone profare.
 185 Non hic letifero metuas lita tela veneno¹⁰,
 Nec levibus linguis paleas¹¹ non pabula fusas.
 Totus catholico resplendet flore libellus,
 Totus habet gravium certissima dicta virorum.
 Hic tibi recta fides claro sermone patebit,
 190 Hic spes certa¹² tuam sustollet ad aethera¹³ mentem,
 Et sincera pium terget dilectio pectus.
 Quo ducente fide, locuples spe, purus amore
 Conscendas rapido caelestia regna volatu¹⁴,

161 sequuntur B 181 an Aque? Watt.

1) *Met. XIII*, 215 quo postulat usus. 2) *Amor. III*, 6, 17 veterum mendacia vatū.
 3) *Met. XI*, 786 optatae .. copia mortis. 4) *Art. Am. II*, 291 vincula saeva. 5) *Georg. I*, 330
 mortalia corda. 6) *Trist. IV*, 2, 66 praesens ... turba. 7) *Cf. supra p. 513 v. 154.* 8) *Cf. supra*
p. 532 v. 98. 9) *Cf. Met. XIV*, 386. 10) *Prudent. Psych.* 436 lita tela veneno; *Iuveni H. euang.*
II, 640 letifero procedunt ore venena. 11) *Ib. I*, 346 leves paleas. 12) *Art. Am. III*, 478 Spesque ..
 certa; *Met. IX*, 534 spes votorum certa. 13) *Ib. III*, 404 ad aethera tollens. 14) *Ex Ponto IV*, 8, 59
 caelestia regna; *cf. supra p. 532 v. 96.*

Coetibus angelicis¹ ubi saecula per omnia iunctus
 195 Perpetuos lactis decantes faucibus ymnos,
 Invictamque ferens Christi de munere palmam
 Aeterna rutilis ipso tribuente corona.

EXPLICIT.

VI.

EPIGRAMMA PSALMI VICESIMI SECUNDI.

Me pater omnipotens² clementi iure gubernat,
 Non mihi dira fames³, non ulla nocebit egestas.
 Adsunt graminci colles et pascua laeta⁴,
 Adsunt et liquidi fontes⁵ et flumina larga.
 5 His ego nutritus, his semper abunde refectus,
 Iustitiae rectos contendam carpere calles⁶,
 Quos mihi dux mentis secreto lumine pandit,
 Ipsius ut nomen celebretur laude perhenni.
 Illum ego corde sequens leti mortisque tenebras⁷
 10 Intrepido calcabo pede, mala nulla timebo:
 Meme quippe tuae, pie rex, correptio virgae,
 Me baculus, pater alme, tuus firmatque regitque.
 Tu mihi delicias, tu mensam epulasque parasti⁸,
 Quis satur invictas adipiscar pectore vires,
 15 Adversasque acies pulchro certamine vincam⁹,
 Ut mihi post validos pugnae victricis agones
 Laetitiae largo caput aspergatur olivo,
 Lucifluusque calix pleno me proluat haustu¹⁰,
 Servatusque tua cunctis pietate diebus
 20 Sidereum Christi merear conscendere templum,
 Sub quo perpetuis vivam feliciter annis.

VII.

EPIGRAMMA PSALMI VICESIMI SEXTI.

Lux mihi pura deus, deus est mihi vivida virtus¹¹,
 Nec tenebras igitur, nec mortis iura verebor.
 Hoc tutore mea et munitur denique vita,
 Ne me dira loco possit formido movere,
 5 Sed spernam cunctos robustis viribus hostes,
 Qui properant nostras malis absumere carnes.

[VI] XXmi II di *C f.* 162' 2 me *C* 6 colles *C*, calles *Mor.* 7 an lux? 9 laeti *C*
 17 capud *C* oliivo *C* 19 cinctis *C*

[VII] XXmi VI ti *C f.* 163 3 et *add. Morelius* 5 hostis *C*

1) *Cf. supra p.* 529 v. 232. 2) *Met. I*, 154 Tum pater omnipotens. 3) *Aen. III*, 256 dira fames. 4) *Fast. IV*, 476 pascua laeta. 5) *Georg. IV*, 18 At liquidi fontes. 6) *Ps.* 22, 3 Deduxit me super semitas iustitiae. 7) *Iuveni H. euang. IV*, 735 mortis .. tenebris. 8) *Fast. II*, 317 Dumque parant epulas; 789. 9) *Met. XII*, 304 certamine vicerat omnes. 10) *Aen. I*, 739 pleno se proluit auro. 11) *Ib. V*, 754, *XI*, 386 vivida virtus.

Ecce meum tanto pulsant qui turbine pectus¹,
 Robore contrito tristi periore ruina².
 Sive ergo castris sedeant, seu proelia temptent³,
 10 Ponam corde metum⁴, spem tota mente resumam.
 Unum est, quod caeli dominum terraeque poposci,
 Quodque ardens nimio voti fervore requiram,
 Ut maneam cunctis Christi sub moenibus annis⁵,
 Ipsius ex sancto succensus semper amore⁶
 15 Saepius aeterni visam sacra limina templi⁷.
 Hic me namque, feris cum cingerer undique bellis⁸,
 Sub proprio abscondit thalamo, velisque sacratis
 Obtectum grata nimium confovit in umbra.
 Hic me praevalida saxi sublimis in arce
 20 Constituit⁹ saevosque super pius extulit hostes¹⁰,
 Quo subiecta meus temnet certamina vertex.
 Ibo igitur sacri veneranda per atria templi,
 Ac munus laudum Christi devotus ad aram
 Persolvam gaudensque melos et carmina dicam¹¹:
 25 O deus, aetherii censor mitissime regni,
 Pande salutiferas maestis clamoribus¹² aures,
 Quosque gemens fundo miseratus respice fletus¹³.
 Te mea vult facies, te mens, te corda precantur,
 Conspectum faciemque tuam, pater alme, requiro.
 30 Neve pios oculos, sanctum neu subtrahe vultum¹⁴,
 Neu famulum dominus bello incumbente relinque.
 Esto mihi clemens potius fidusque patronus,
 Nec me contemptum truculentis desere monstris.
 Meme quippe feri quondam liquere parentes¹⁵,
 35 At bonus hic dominus dulci pietate refovit.
 Pande mihi rectum perplexa per avia¹⁶ callem,
 Legis et eximiam tribue fulgere lucernam,
 Ne ferro accinctos¹⁷ incurram nescius hostes,
 Sed duce te gradiar inimica per agmina tutus.
 40 Nam me falsiloqui cinxerunt undique testes,
 Nil tamen insontem mendatia vana nocebunt,
 Sed mendax proprium portabit lingua reatum.
 Ast ego confido domini quod gaudia larga
 Vitali in patria laetus sine fine videbo.

13 anni C, annis ed. 22 sacra C 27 fleti C 31 bello add. Morelius 38 accinctos C
 39 tutis C 43 Aest C

1) *Met.* XII, 234 pectora pulsant. 2) *Aen.* I, 238 tristesque ruinas. 3) *Ib.* II, 334 vix primi proelia temptant. 4) *Ib.* I, 562 Solvite corde metum; *Ov. Ep.* XIX, 1, *Rem.* 544, *Art. Am.* I, 556 Pone metum. 5) *Art. Am.* I, 765 cunctos . . . ad annos. 6) *Aen.* VII, 496 laudis succensus amore. 7) *Cf. supra* p. 531 v. 60. 8) *Art. Am.* I, 592 fera bella. 9) *Met.* XV, 673 sublimis in aede | Constitit. 10) *Trist.* IV, 4, 52 a saevo . . . hoste; V, 2, 32. 11) *Georg.* I, 350 et carmina dicat. 12) *Cf. supra* p. 527 v. 149. 13) *Met.* XI, 672 Fletus quoque fundere veros. 14) *Iuveni H. euang.* I, 561 mitem ne subtrahe vultum. 15) *Ib.* II, 282 quondam liquere parentes. 16) *Prudent. Contra Symm.* II, 904 perplexa per avia noctis. 17) *Aen.* II, 614 Ferro accincta.

- 45 Expecta dominum constanti corde benignum,
Semper et adversis conflige viriliter armis,
Nam bona perpetui patiens feret inclita regni.

VIII.

EPIGRAMMA PSALMI VICESIMI SEPTIMI.

1. Ad te, polorum conditor,
clamore supplex intimo,
votum precemque dirigo:
aurem benignus commoda¹.
2. Nam si tuis oraculis
indigna gesto pectora,
his exto iam simillimus,
imo vorantur qui lacu.
3. Audi precantis anxia,
pater supreme, murmura,
dum templa caeli ad ardua
elata tollo brachia².
4. Ne me scelestis, obsecro,
et criminosis caetibus
mixtum trahas ad infima
poenae voracis Tartara.
5. Qui lingua et ore subdolo
pacem locuntur proximo,
dirum sed altis contegunt
bellum feri praecordiis:
6. His ergo, iudex optime,
parem repende gratiam³,
tormenta versutis vafra
infer malignis callida.
7. Manus iniquis actibus
vitamque fraudi deditam
condigna plectat ultio:
fraus fraude victa concidat.
8. Domus dolosis inlita
fucis⁴ perenne corruat;
quae facta mens nescit dei,
densis tenebris horreat⁵.
9. Grates polorum principi,
qui vota servi supplicis,
vocemque clemens flebilem
tanto beavit munere.
10. Hic dimicantem protegit,
iuvat, tuetur, erigit,
huius favente numine⁶
claros triumphos consequor.
11. Tunc dura post discrimina
caro dolore libera
florebit, et decus novum
pulehrae salutis induet.
12. Huic ergo prompto spiritu
mei decoris principi
laudes sacrabo debitas,
dulces et hymnos concinam⁷.
13. Hic namque virtus inclita
plebis beatæ praeminet,
hic ipse Christo proflua
servat salutis gaudia.
14. Salva, creator optime,
plebem redemptam sanguine⁸,
tuaque dita praemiis
haereditate gloriae.
15. Hanc cum potenti dextera
semper gubernata et protego,
extolle summis hanc bonis,
aevi perennis saeculis.

[VIII] XXmi VII mi C f. 163' 1, 3 praecemque C 3, 2 supraeme C 4, 1 scelestis C
6, 2 rependi C 7, 4 vita C 11, 4 pulchre C 14, 4 haereditas C 15, 1 Hanc ō potenti C

1) *Trist. V*, 12, 53 qui mihi commodet aurem. 2) *Met. XI*, 541 Bracchiaque ad caelum . .
irrita tollens: *XIII*, 668 tollentes . . libera caelo | Bracchia. 3) *Met. II*, 693 gratia . . | Nulla
rependatur. 4) *Prudent. Cath. II*, 59 multa fucis inlita. 5) *Aen. III*, 195 inhorruit unda tenebris.
6) *Met. IV*, 702 faveant modo numina. 7) *Prudent. Perist. X*, 4 mira laudum concinam. 8) *Iuveni*
H. euang. IV, 453 hic sanguis populi delicta redemit.

IX.

EPIGRAMMA YMNI ANANIAE AZARIAE MISAHIELIS
SANCTORUM TRIUM PUERORUM¹.

Omne quod aeternus per verbum condidit auctor,
 Auctoris nomen celebret, laudesque resultet,
 Exaltetque suum per saecula cuncta parentem.
 Angelicae vestro turmae benedicite regi
⁵ Ingentumque simul resonet vox² celsa polorum.
 Hunc modulentur aquae, quas sustinet arduus aether³,
 Hunc omnis sancto virtus decantet amore,
 Hunc sol ardenti psallat splendore coruscus⁴,
 Hunc gelido fulgens conlaudat lumine luna⁵,
¹⁰ Hunc pariter totus stellarum concinat ignis.
 Te pluvia exundans, te ros lenissimus edat,
 Discordesque aurae concordi voce resultent.
 Artificem proprium pulcherrima flamma loquatur,
 Et rapidus domini nomen simul aestus⁶ anhelet.
¹⁵ Hoc glacialis hiems, hoc torrida personet aestas⁷,
 Roscida temperies et tempora cana pruinis⁸,
 Horrendumque gelu et magni vis frigoris ingens,
 Et glacies crustis vertens immanibus undas⁹,
 Atque nives denso velantes vellere¹⁰ terras,
²⁰ Auctori per saecula deo sua carmina dicant.
 Hunc nox somniferis involvens cuncta tenebris¹¹,
 Atque dies varios distinguens luce colores¹²,
 Mortalesque animos terrentia fulgura laudent,
 Et nubes largo ditantes ubere terras.
²⁵ Te, sator, immensas tellus fundata per undas¹³,
 Te quoque sublimi gaudentes vertice¹⁴ montes,
 Et colles humili spectantes sidera collo,
 Aeriaeque sonent iucundo murmure silvae¹⁵,
 Atque omnis celebret fetus telluris opimae.
³⁰ Tum fontes gelido¹⁶ moderantes caumata potu,
 Et maria horrendo quatientia litora fluctu,
 Flumineusque canat lapsus clamore sonoro¹⁷.

[IX] ex *C* f. 165 et misahelis *C* scilicet trium *B* f. 66 2 caelebret *C* 3 Exultatque *B*
 secla *B* 7 uirtutis *corr.* tus *C* 8 argenti *B* 15 glacialis *C* 17 gelum *C* 18 glacies *B*
 19 ualentes *C* 22 distingens lucet olores *C* 25 immensa stellus *C* 27 sydera *C* 29 celebret *C*
 faetus *B* 30 acumata *C*

1) *Cf. Daniel* 3, 24—97. 2) *Iuveni H. euang.* I, 314 Vox late resonat. 3) *Georg.* I, 324
 ruit arduus aether. 4) *Venanti V. Mart.* II, 57 splendore coruscans. 5) *Fast.* II, 500 Lunaque
 fulgebat. 6) *Ecl.* II, 10 rapido . . aestu. 7) *Met.* II, 30, *Aen.* III, 285 Et glacialis hiemps;
Ecl. VII, 47 aestas | Torrida. 8) *Georg.* II, 376 cana . . pruina; III, 442 horrida cano | Bruma gelu.
 9) *Ib.* III, 360 Concresecunt subitae currenti in flumine crustae | Undaque . . 10) *Aen.* IV, 459
 Velleribus niveis. 11) *Ib.* II, 250 nox | Involvens umbra magna. 12) *Met.* I, 270 varios induta
 colores; *Trist.* III, 12, 7. 13) *Ibis* 145 per immensas . . undas. 14) *Aen.* IX, 682 sublimi vertice
 nutant. 15) *Ib.* III, 680 Aeriae quercus . . | . . silva alta Iovis; *Rem.* 183 sonant . . silvae . . altae;
 177 iucundo murmure. 16) *Ecl.* X, 42 gelidi fontes. 17) *Aen.* XII, 139 fluminibusque sonoris.

Te coeti immanes¹ et quicquid reptat in undis,
 Et volucrum dulcis laudet concentus in agris².
 35 Te pecorum mitis grex³, inclite, personet, et te
 Vis etiam resonet rabidarum torva ferarum.
 Hunc hominum omne genus⁴ pollens ratione potenti
 Innumeris recinat linguis, hunc ipsa resultat
 Israhelitarum nimium plebs⁵ cara tonanti,
 40 Vosque sacerdotes, quos nobile germen⁶ Aaron
 Edidit et sacro levitae sanguine creti⁷,
 Quos proprii templi voluit deus esse ministros,
 Perpetuas supero laudes persolvite regi.
 Spiritus hunc animaeque ciant per saecula piorum,
 45 Et sancti atque humiles pura pietate frequentent.
 Hunc Anania sacer summo sustollat honore,
 Atque Azaria simul reverendo praedicet ore,
 Et Misahel pulchro sanctus conlaudat amore.
 Qui se de medio fornacis turbine tutos
 50 Eruit, et venti rorantis flamine fovit,
 Cum rapidis cincti canerent haec carmina flammis⁸
 Vimque suam oblitus sanctos non laederet ignis:
 Res mira⁹ et nullis abolenda in saecula saeculis,
 Non caro, non vestis, non verticis ipse capillus
 55 Ardorem sensit piceum flammaeve vaporem.
 Quin laeti atque alacres, ipso poscente tyranno,
 Egressi in laudes veri domuere profana
 Ora dei, quo psallenti mirantia vultu,
 Horrore ingenti tremuerunt barbara corda¹⁰.
 60 Hunc et nos igitur summum sanctumque parentem
 Cum nato, immensi statuit qui culmina caeli,
 Cumque sacro flatu, virtutum auctore potentum,
 Laudibus assiduis digno exaltemus honore.
 Te, domine, aeternus caelorum praedicat axis,
 65 Te laudat caeli sacrosancto exercitus ore,
 Glorificatque ingens cunctarum machina rerum¹¹.
 Extollit, metuit, clamat, benedicit, adorat.

VERS. NUM. LXVII.

35 incolyte personet B 39 Israhelitarum B 42 Quas C 53 saeculis C 56 tyranno C
 58 psallenti B 60 Nunc fortasse legendum in C 63 assiduus B 67 ÛÑ LXVII om. B

1) *Aen.* V, 822 inmania cete. 2) *Georg.* I, 422 avium concentus in agris. 3) *Met.* XI, 276 greges pecorum. 4) *Georg.* III, 242 Omne adeo genus . . hominumque. 5) *Iuveni H. euang.* I, 239 sacram ducere plebem | Israelitarum. 6) *Prudent. Perist.* III, 1 Germine nobilis. 7) *Aen.* II, 74 quo sanguine cretus; *Prudent. Perist.* V, 30 levita de tribu sacra. 8) *Met.* VII, 432 carmina . . | . . canunt; *Ex Ponto* IV, 8, 29 rapidis . . flammis. 9) *Met.* XIII, 893 Miraque res. 10) *Cf. supra* p. 529 v. 213. 11) *Prudent. Cath.* IX, 14 trina rerum machina.

X.

YMNUS IN SOLLEMNITATE SANCTI ARCHANGELI MICHAEL.

Clarent angelici sublimia festa dici,
 Allatura piac dona beata animae.
 Hunc etenim Michahel aulae caelestis¹ alumnus
 Conspicuo nobis consecrat ore diem,
 5 Dignatus Petri Paulique invisere sedem,
 Imperiumque fovens, inclita Roma², tuum.
 Qui proceres inter primaeva luce coruscos
 Egregio vultu splenduit orbe novo,
 Cum deus expulsis lucem depromeret umbris,
 10 Conderet et stabilem nocte ruente³ diem.
 Hic vati eximio, placidi Iordanis ad undam⁴
 Se castris domini prodidit esse ducem⁵,
 Cum sacro in campo stricto consisteret ense⁶
 Subrueretque piis impia septa tubis⁷,
 15 Deiciens septem victrici fulmine⁸ gentes,
 Sacratisque deo mystica regna ferens.
 Hunc Gabrihel solum auxilium sibi ferre⁹ fatetur
 Ad pia caelestis castra tuenda dei,
 Admissas referens Danihelis in atria caeli,
 20 Quas sancto impastus fuderat ore preces¹⁰.
 Hunc oculis mentis inter myrteta beatus
 Zacharias roseo sidere vidit equo¹¹,
 Tendentem niveas templa ad caelestia palmas¹²,
 Proque dei affectu plebe rogare pio.
 25 Quattuor ex gemino ruerent cum monte quadrigae,
 Disparibus raptae praecipitanter equis,
 Dum rufi atque nigri nivei variique iugales
 Perlustrant cuncti iugera vasta soli¹³,
 Atque dei summo referunt exacta ministro,
 30 Principis et pendent ad pia iussa sui,
 Qui spem deiectis spondens, solatia mestis
 Spiritui vatis sic reboare iubet:
 Hierusalem¹⁴ dominus larga pietate reviset.
 Atque illa aeterno iam fiet aula deo.

[X] Hymnum *C* f. 122 solemnitate *B* f. 61 6 incluta *B* 7 pia meua *C* 16 mistica *C*
 20 inpastus *C* 23 planmas *C* 25 ruerent *C* 33 Hirusalem *C*

1) *Fast.* I, 139 caelestis ianitor aulae. 2) *Aen.* VI, 782 incluta Roma. 3) *Ib.* II, 250 ruit Oceano nox. 4) *Sedul. C. Pasch.* II, 141 placidam Iordanis ad undam. 5) *Ios.* 5, 14 sum princeps exercitus domini. 6) *Ib.* 13 virum stantem contra se evaginatam tenentem gladium; *Aen.* XII, 175 stricto sic ense. 7) *Ios.* 6, 20. 8) *Aen.* VI, 581 Fulmine deiecti. 9) *Ob. Ep.* V, 154 auxilium . . mihi ferre. 10) *Dan.* 9, 21—23, 12, 1, 9, 3 in ieiuniis sacco et cinere; *Aen.* VI, 55 fuditque preces rex pectore ab imo. 11) *Zachar.* 1, 8 vir ascendens super equum rufum et ipse stabat inter myrteta. 12) *Aen.* I, 93 duplices tendens ad sidera palmas. 13) *Zachar.* 1, 8 et post eum equi rufi varii et albi; 10 Isti sunt, quos misit dominus, ut perambulent terram. 14) *Ib.* 2, 4 Absque muro habitabitur Ierusalem prae multitudine hominum et iumentorum in medio eius. 5 Et ego ero ei, ait dominus, murus ignis in circuitu et in gloria ero in medio eius.

35 Quam tantus numerus hominumque gregumque replebit,
 Nullius ut muri cingier orbe queat,
 Sed deus hanc ignis iugi munimine cinget,
 Consumens hostes, lumen et intus agens.¹
 Hic sub fine etiam cum serpens ille vetustus¹
 40 Intulerit Christo proelia cassa deo,
 Caelestem cupiens telis excindere sedem²,
 Et populum sacrum carpere dente fero³,
 Consurgat toto caelestis turbine pugnae,
 Flammarumque globis⁴ castra nefanda premet.
 45 Tum populus Christi perfecta pace fruatur⁵,
 Semper et angelico concinet ore melos.
 Hunc igitur tantum, rex optime Christe, patronum
 Respice et ipsius nos prece purifica.

XI.

YMNUS IN NATALE SANCTORUM IOHANNIS ET PAULI.

Iohannis Paulique diem sol attulit orbi,
 Qui rubra martyrii sarta cruore gerunt.
 Unicus hos sanguis germano foedere iunxit⁶,
 Unica mors fratres, morsque fidesque parit.
 5 Olim Romulei servantes moenia regni,
 Barbaricos strarant saepe mucrone globos.
 Nunc ovium Christi purissima septa tuentes
 Daemonicas arcent vi precibusque minas.
 Hos morti addixit⁷ sacra pro lege tyrannus,
 10 Contemptor Christi Iulianus rabidus.
 Unius ille dei cultum prius ore ferebat⁸,
 Donec ad culmen scanderet imperii.
 Ast ubi convaluit misero terrena potestas,
 Idolum vero praetulit ille deo.
 15 Tum famulos Christi lanians et sanguine pastus
 Innocuo⁹ horrendis saevit ubique modis.
 Verum ubi caelesti prospexit Christus ab arce¹⁰
 Audivitque pii sanguinis ille preces¹¹,
 Confestim misero cladem exitiabilis horae
 20 Destinat, hostili hostis ut ense ruat.

35 repleam C 36 orbeaqueat C 40 Intallerit C 43 pagne C

[XI] ex B f. 62 14 Idolum altero l superscr. B

1) *Apoc.* 12, 9 serpens antiquus, qui vocatur diabolus. 2) *Met.* IV, 446, *Ex Ponto* III, 5, 53 caelesti sede. 3) *Ib.* III, 4, 74 iniusto carpere dente. 4) *Iuveni H. euang.* I, 342 Flammarumque globis. 5) *Ex Ponto* II, 5, 18 Augusta pace fruatur. 6) *Met.* VII, 403 thalami quoque foedere iungit. 7) *Iuveni H. euang.* IV, 566 mortique addicere certant. 8) *Met.* XI, 272 Ore ferens. 9) *Amor.* III, 8, 10 sanguine pastus eques; *Prudent. Cath.* III, 65 paverit innocuis epulis. 10) *Aen.* IV, 410 Prospiceres arce ex summa. 11) *Amor.* I 3 4 Audierit nostras... preces.

Vastata ecclesia Persas in bella vocarat,
 Ae multis saeptus milibus ibat¹ atrox,
 Cum subito arentes deserti ruris in agros²
 Devenit et cuneos perdit ubique suos,
 25 Qua neque victus erat nec fons nec fluminis unda³,
 Caumate sed nimio tota iacebat humus.
 Dumque fremens montes, valles camposque peragrat,
 Sicubi vel modico stilla liquore fluat,
 Incidit adversas condigno errore phalanges
 30 Perfossusque atra cuspide⁴ pectus obit.
 Sed rabidus semper et in ipsa morte rebellis
 Infremit et summum hac voce lacessit herum⁵:
 'Ebibe nunc nostrum, quem quaeris, Christe, cruorem⁶,
 Atque avidus loeto iam satiari meo'.
 35 Ille quidem tales iusto sub iudice poenas
 Exsolvit⁷, post haec Tartara ceca petens,
 At domini testes sacrato sanguine loti
 Vertice laurigero sidera celsa petunt⁸,
 Quos toga pacifico vestit praeifulgida cultu
 40 Regalique ambit purpura clara peplo.
 Hos ceu fructiferas florens paradisus olyvas
 Inrigo vitae iugiter amne rigat⁹.
 Hi sunt aeterno candelabra fulgida templo,
 Progenies lucis et pietatis honos¹⁰,
 45 Sidereo regi sublimi semper in aula
 Astantes, populis qui pia vota ferunt¹¹,
 Quorum propitius precibus nos respice, Christe,
 Et purga obscenum quicquid inesse vides.

XII.

I. TITULUS LIBELLI AD ALTARE SANCTI STEPHANI¹² OBLATI.
 SANCTISSIMO ET GLORIOSISSIMO ALUMNO AC PATRONO NOSTRO BEATO STEPHANO
 PROTOMARTYRI DEDICATUS.

Hunc tibi, prime pii testis fortissime Christi,
 Offerimus vario rutilantem flore¹³ libellum.
 Hic tua prima micat post inclita bella corona,
 Fulget honos nomenque tuum¹⁴, tua praemia clamant.

[XII] ex B f. 67

1) *Aen.* V, 75 multis cum milibus ibat. 2) *Ecl.* VII, 57 Aret ager. 3) *Aen.* III, 389 ad fluminis undam. 4) *Cf. supra* p. 532 v. 71. 5) *Aen.* X, 644 virum telis et voce lacessit. 6) *Prudent. Psych.* 427 Ebibe iam proprium post pocula multa cruorem. 7) *Iuveni H. euang.* III, 476 sub iudice flamma | . . . exsolvet . . . iura. 8) *Hor. Carm.* I, 1, 36 Sublimi feriam sidera vertice; *Art. An.* III, 389 laurigero . . . Phoebos; *Trist.* II, 57 peteres caelestia sidera. 9) *Iuveni Praef.* 26 riget amne; *Prudent. Cath.* III, 105 quadrifido celer amne rigat. 10) *Aen.* I, 253 Hic pietatis honos? 11) *Rem.* 813 pia vota; *Ex Ponto* II, 10, 40 vota tulisse. 12) *nempe in cathedrali ecclesia Lugdunensi, quae beatae Mariae et sanctis Stephano et Iohanni dedicata est MAB.* 13) *Aen.* VI, 708 Floribus . . . variis. 14) *Ecl.* V, 78 Semper honos nomenque tuum.

- 5 Gamalihel sacer ille senex tua caelitus ossa
 Olim ignota orbi reverendo publicat ore,
 Ac tua membra, pater, radianti signat in auro¹.
 Martyrium inlustri dopingit flore rosarum.
 Se quoque Nichodemi coniungens sorte nepotis,
- 10 In geminis auri calathis albetibus almus
 Prodit rite rosis tenui vix sanguine tinctis²
 Virgineosque artus³ pueri fulgente canistro
 Argenti et crocei commendat floris⁴ odore.
 Haec tua laus sequitur, sequitur tua florida virtus
- 15 In Christi virtute potens, pietate redundans⁵,
 Gaudia dans⁶ maestis, infirmis robora reddens.
 Et dura sub morte sitos ac paene sepultos
 Restituens vitae, vitae quia testis haberis.
 Tu primus Christi calcata morte perhennis,
- 20 Vexillum sublime ferens, hostilia castra
 Fulmineis linguae telis signisque coruscis
 Stravisti et pulchra palmam de morte tulisti.
 Te sequitur reverenda cohors pro nomine sacro
 Mille afflicta modis⁷, mille inlustrata triumphis.
- 25 Martyribus martyr tu norma et regula cunctis,
 Purpureos ducis cuneos roseasque catervas,
 Quorum purpureus de sanguine⁸ praemicat orbis,
 Quorum florigeris praefulgent astra coronis,
 Quorum casta dei decorantur templa sepulchris,
- 30 Quorum tota meant insignia tempora festis,
 Quorum cuncta sacris cedunt incommoda votis.
 Hos sacer ille videt caeli in regione⁹ Iohannes
 Tantium inlustres post proelia dura¹⁰ laborum,
 Dat quibus aeternas felix victoria palmas¹¹,
- 35 Atque immortales stola candida praebet amictus.
 Non his ulla negat sua clemens munera Christus,
 Quos ipse a mundi selectos sorte diremit,
 Plantavitque deo: quo semper robore laeto
 Crescendo in caelum exiliant fructusque perennes
- 40 Pollenti virtute ferant, et quicquid ab alto
 Oratum genitore velint, mox numine pronos¹²
 Accipiant, tribuantque piis. Quos inter egenus
 Censeri cupiens, et cordis vulnera deflens,
 Ista tremens cecini summisso pectore Florus,
- 45 Ut meritis tanti per Christum salver alumni,
 Et procerum votis absolver purpureorum¹³.

30 micant *Mabillon*

1) *Met. IV*, 687 auro radiante. 2) *Ib. IV*, 107, X, 225 sanguine tinctam. 3) *Ib. III*, 164 Virgineos artus; *XI*, 260. 4) *Ib. III*, 509 croceum . . . florem. 5) *Sedul. C. Pasch. II*, 260 plena pietate redundans. 6) *Art. Am. II*, 459 da gaudia flenti. 7) *Ib. I*, 756 mille animos excipe mille modis. 8) *Past. VI*, 566 Purpureum . . . sanguine; *Trist. IV*, 2, 6. 9) *Met. XV*, 62 caeli regione remotos. 10) *Aen. VII*, 806 proelia . . . | Dura pati. 11) *Art. Am. II*, 733 palmam date. 12) *Trist. I*, 2, 88 Pronaque sint . . . numina. 13) *Prudent. Perist. IV*, 192 procerum creatrix | purpureorum.

II.

Sanctorum eximiis meritis precibusque beatis,
 Quorum perpetuos memorat liber iste triumphos,
 Da, pater omnipotens¹, veniam², da, Christe, medelam
 His, qui supplicibus votis ac mente fideli
 5 Committunt sese tantis per saccla patronis,
 Qui zabulo victo rutilus super astra coronis
 Conspicui, de te quicquid petiere merentur.

III.

Christe, precor, veniam segni des³ mitis alumno:
 Tardus sum, tarde sed tibi nemo venit.
 Longus praeteritis tenuit nos error ab annis⁴,
 Sufficiat meritis haec, rogo, poena meis.
 5 Vita brevis⁵ superest, in mortem et prouior actas⁶:
 Iam peccare senex non queo, nolo tuus.

XIII.

QUALITER SANCTORUM MARTYRUM CYPRIANI SPERATI PANTALEONIS
 RELIQUIAE LUGDUNUM ADVECTAE SINT.

Rector magnificus, piusque princeps	Qua Cartago graui iacens ruina ¹⁰
Augusto Karolus decore fultus	Deflet praeteritae decus iuventae ¹¹ ,
Sceptrum nobile Francicum regebat,	15 Quondam dives opum ¹² , corusca bello,
Subiectos populos pie gubernans.	Florens conciliis, fideque pollens.
5 Lectos aequora iusserat secare ⁷	At nunc barbaricis subacta frenis,
Eoumque ducem viros adire,	Et prisco penitus honore ¹³ nuda
Dum pacem colit ac studet quieti	Vix vitam tenuem gemendo ducit ¹⁴ ,
Et famam cupit elevare regni.	20 Curis anxia ¹⁵ , seruiens tributis.
Ac iam propitio sibi tonante	Hic dum basilicas deo dicatas
10 Post multos nimiae viae labores ⁸	Et Christi subeunt verenda templi,
Ingressu reduci salum petentes,	Cernunt ut tua, Cypriane martyr,
Intrarent Libicos repente fines ⁹ :	Servaret oculus neglectus ossa.

III et II Adonis martyrologio addita Bosweydius (*Martyrologium Roman.* p. 637) sub titulo Precatio Adonis edidit ex codicibus Christinae reg. 511 saec. IX. et Parisino 12582 (quondam S. Germani Prat.) saec. XI. Ecstant eidem versus etiam sine titulo in fine eiusdem martyrologii in codice S. Galli 454 p. 341, quem benigno animo Idtensohn bibliothecarius V. Cl. adhibuit. || [III] 6 nequeo B G, corr. Watt.

[XIII] adeptus O P 2 carolus O 3 Sceptrum P 9 propitio B 15 Quodam P
 22 templa B 24 oculos neglectos O P

1) *Met.* I, 154, II, 401 pater omnipotens. 2) *Fast.* IV, 755 Da veniam culpae. 3) *Cf.* supra v. 3. 4) *Fast.* VI, 255 tenebar errore; *Ex Ponto* I, 2, 145 praeteritos . . . peregrinus annos. 5) *Sedul. C. Pasch.* II, 17 Vita brevis. 6) *Met.* VI, 459 pronumque genus . . . | In Venerem est. 7) *Aen.* X, 166 secat aequora; *Met.* XI, 478. 8) *Ib.* II, 284 post varios . . . urbisque labores. 9) *Martyrologium Adonis* (ed. Georgius) p. 469 XVIII Kal. Oct. revertentes a rege Persarum Aaron (a. 807. si Adonis chronico fides habenda est). 10) *Trist.* IV, 8, 36 gravis est facta ruina. 11) *Aen.* VII, 473 decus . . . iuventae. 12) *Aen.* I, 14 (*Karthago*) dives opum. 13) *Aen.* VIII, 339 priscum Carmentis honorem. 14) *Ib.* VII, 534 tenuemque . . . vitam; IV, 340 ducere vitam. 15) *Iuueni H. euang.* IV, 307 anxia curis.

- 25 Tum vero nimio dolore moti,
Et magno gemitu¹ polum tuentes,
Poscunt auxilium dei perennis,
Pro quo, sancte, tibi caput recisum est.
Et mox edituis precando flexis²
- 30 Pandunt sarcophagum certantque sacros
Artus stringere linteis paratis,
Committuntque sacro corpus locello.
Sperati quoque martyris beati,
Necnon Pantaleonis ossa³ raptim
- 35 Tollunt cuncta⁴ simul ligantque pannis
Ac tantas loculis gazas recondunt.
Conscendunt celeres ratem paratam,
Nec saevi metuunt pericla ponti⁵
Portantes domini pios alumnos,
- 40 Quorum cuncta preces tremunt profunda.
Egressus Arelas opima portu
Occurrit placido sinuque laeto
Fessos excipit⁶ ac fovet benigne,
Gaudentes reditu soloque noto⁷.
- 45 Illic eximias opes ovanti
Deponunt animo stupente portu,
Terrenis solitos patere fluctus
Caelestes subito tulisse gazas.
Quod mox comperit optimus sacerdos,
- 50 Lugduni placidam tenens cathedram,
Sollertis studii calore flagrans
Intentusque sacris rebus ubique,
Leidradus prece supplicis⁸ serenum
Regem postulat impetratque raptim,
- 55 Ut rite sacra martyrum piorum
Nostris moenibus ossa conderentur⁹.
Et nunc ad placidam Iohannis aram¹⁰,
Qui Christum vitrea respersit unda¹¹,
Dignis cultibus et honore claro
- 60 Florens, inclyte Cypriane, dormis.
Sed, quaeso, vigiles vigilque nostris
Intendas precibus fiasque nobis
Clemens et validus dei patronus,
Solvias crimina¹² conferasque vota.
- 65 Sit, quaeso, memor illa lingua nostri,
Quae confessa dei perenne verbum
Cervicem gladio dedit secandam,
Sed Christum recinens silere nescit.
Hanc Christum iugiter benignus audit,
- 70 Vel sacro populos stilo¹³ excitantem,
Vel pravas hereses deosque falsos
Verbi fulmine funditus cremantem.
Hanc et pro populo et patrono nostro
Semper, quaesumus, audiat rogantem,
- 75 Pastorem foveat, gregem propaget,
Det munus fidei, decus salutis.
O doctor sacer, o beate martyr,
Serva pontificem pius Agobardum¹⁴,
Qui nomen, meritum, tuumque festum
- 80 Dictis extulit et honore compsit.
O triplex honor, o triforme culmen,
O tres magnifici piique testes,
Sit nobis triplici favens precatu
Pollens unica trinitas per aevum.

25 morti P	27 perhennis P	28 sanctę P	33 Speranti corr. rati P	martiris B
39 domino OP	44 nato OP	51 Sollerti OP	60 inclite P	66 perhennis P
71 haereses O	73 patrone B	77 beatę P	78 pontifice P	80 extuli P
				83 o fauens PO

1) *Aen. X*, 464 magnumque . . | . . gemitum. 2) *Martyrolog. Adonis l. l.* facile sibi conciliato principe. 3) *Ibid.* nam et beati Sperati martyris membra, qui unus fuit ex illis XII praeclearissimis martyribus Scillitanis, caput etiam martyris gloriosi Pantaleonis secum . . habebant. 4) *Aen. VIII*, 439 Tollite cuncta. 5) *Met. XIV*, 439 saevi restare pericula ponti. 6) *Aen. III*, 78 haec fessos tuto placidissima portu | Accipit. 7) *Martyrol. Adonis*: prosperis usi velis tandem pervenerunt Arelatum. ubi sacra martyrum membra signata interim relinquentes legationem suam glorioso imperatori renuntiare festinarunt. 8) *Ex Ponto II*, 8, 44 supplicis . . preces. 9) *Met. II*, 337 ossa . . condita; *Ex Ponto I*, 9, 54. 10) *Adonis martyrol. p.* 470 infra civitatem Lugduni deportata sunt ibique in maiori ecclesia b. Iohannis baptistae ac sancti martyris Stephani aliquanto tempore custodita; *Adonis chronic. (SS. II, 320)* posita sunt in ecclesia b. Iohannis baptistae in civitate Lugdunensi. 11) *Aen. VII*, 759 vitrea te Fucinus unda. 12) *Art. Am. II*, 371 crimine solvo. 13) *Prudent. Contra Symm. I praef.* 2 sacro perdomuit stilo. 14) *Lugdunensem archiepiscopum* 816—840.

XIV.

UBI OSSA SANCTI CIPRIANI LUGDUNI CONDITA¹ HABENTUR.

Hac locuples Christi thesaurus conditur archa,
 Purior argento, fulvo pretiosior auro²,
 Clarior et cuncta gemmarum luce micantum³.
 Hic nempe insigni doctor suavissimus ore,
 5 Eximius praesul, martyr celeberrimus idem,
 Lucifer ut nitidus⁴ magna Kartagine missus
 Emicat et pulchra Ciprianus sorte quiescit.
 Additur huic geminum radianti lumine⁵ sidus,
 Speratus martyr cum martyre Pantaleone,
 10 Cuius cum capite hic pollent sacra ossa priorum.
 Quos pariter Karolo Francorum principe gaudens
 Gallia suscepit, Libicis ditata talentis.
 Hos igitur nobis oratio fida patronos
 Efficiat, Christo ut caelis veniente coruscis
 15 Martyribusque suis diademata clara ferente
 Ipsorum meritis lux nos aeterna receptet.

XV.

TITULUS ALTARIS.

Haec Christi mensa est, hic caelica sumitur esca,
 Hic bibitur roseus agni cruore latex.
 Utitur his dapibus Christi plebs, quam ordine miro
 Unda, cruor⁶, corpus diluit, emit, alit.
 5 Antistes opus hoc Agobardus supplice voto⁷
 Protulit et Christo rite sacrando dedit.
 Argentum rutilo certatim ubi fulgurat auro⁸,
 Marmore cum vario picta cipressus olet.

XVI.

IN CORPORALI PALLULA.

Convivis Christi caelestis mensa paratur,
 Sumitur hic vivus divino munere⁹ panis,
 Mixta etiam sumitur agni cum sanguine¹⁰ limpha:
 Sic nos unda lavat¹¹, redimit cruor et caro pascit.

[XIV] *ex B f.* 68'[XVI] 1 *Conuiss B f.* 70

1) *Cf. supra p.* 545 v. 56. 2) *Ex Ponto III*, 8, 3 fulvo quoque dignior auro; *Amor. III*, 8, 3 pretiosius auro; *Aen. XI*, 776 fulvo . . auro; *Met. I*, 115 Auro deterior, fulvo pretiosior aere. 3) *Venanti V. Martini II*, 290 gemmarum numerosa luce coruscans. 4) *Amor. II*, 11, 55 caelo nitidissimus alto | Lucifer. 5) *Trist. II*, 325 radiantia lumina; *Venanti Carm. VIII*, 3, 141 radianti luce coruscum. 6) *Sedul. C. Pasch. V*, 288 cruor et simul unda. 7) *Aen. VIII*, 61 Supplicibus . . votis. 8) *Stati Theb. IV*, 191 iam fulgurat auro. 9) *Iuveni H. cuang. II*, 188 divino munere. 10) *Fast. I*, 577 mixtosque vomit cum sanguine fumos. 11) *Met. XI*, 116 laverat undis.

XVII.

TITULUS MEMORIAE SANCTI IUSTI.

Hic patris antiqui condigno nomine Iusti
 In spe perpetuae requiescunt pignora vitae,
 Membra beata satis, quae semper dedita Christo
 Per varios¹ semet cruce confixere labores,
 5 Ut melius celeri rapiantur in aera nube,
 Cum caelo adveniens iudex offulserit ipse.
 Hic fuit egregius primum levita Viennae,
 Inde gregem domini, doctrina insignis et actu²,
 Conspicuis praesul Lugduni pavit in urbe.
 10 Post anachoriticae vitae flammatus amore³
 Longinqua Aegypti sitiens deserta petivit⁴,
 Quo senibus sacris pietatis foedere iunctus⁵,
 Cum miram extremo clausisset limine vitam⁶,
 Plebis amore suae patriam revocatus ad urbem⁷
 15 Cum Viatore pio⁸ Christi tumulatur ad aram,
 Ut quos pervigili vivens pietate nutrit
 Continuis precibus foveat per secula natos.

XVIII.

TITULUS ABSIDAE.

Christi sancta domus, praepollens aula piorum,
 Hospita sanctorum, virtutum sedula mater,
 Haec est, quam cernis, semper ubi rite p̄ecanti
 Gratia larga patet per tot cumulata patronos,
 5 Quos propriis titulis distinguit gloria consors⁹;
 Convexo varia rutilant ceu sidera caelo¹⁰.

XIX.

TITULUS MEMORIAE SANCTI WALDOMERIS.

Hic famulus Christi mira virtute refulgens
 Waldomeris humo conditus astra tenet¹¹,
 Conspicuis vita, pretiosa morte sacratus,
 Credentum populis dona beata ferens¹².

[XVII. XVIII] ex B f. 69, edidit etiam Peiper Avili opera p. 183

[XIX] ex B f. 69', edidit Peiper l. l.

1) *Aen. I*, 204 Per varios casus; cf. p. 544 n. 9. 2) *Ib. VI*, 403 pietate insignis et armis.
 3) *Ib. III*, 330 magno inflammatus amore. 4) *Ecl. VI*, 80 deserta petiverit. 5) *Aen. XI*, 356 aeterno
 foedere iungas. 6) Cf. *supra* p. 513 v. 174. 7) *Aen. XI*, 127 patriam . . referemus ad urbem.
 8) *Iusti ministro*. 9) *Sedul. C. Pasch. I*, 18 gloria consors. 10) *Prudent. Contra Symm. II*, 126
 convexi regia caeli. 11) *Fast. V*, 658 conditur hospes humo; *Ex Ponto I*, 9, 54; *Venanti Carm.*
IV, 8, 6 spiritus astra tenet. *De vita S. Baldomeris, Lugdunensis subdiaconi* cf. *Acta SS. Bollandi*
Februar. III, 683 sq. 12) *Aen. II*, 49 dona ferentes.

- 5 Huius enim precibus solvuntur vincla reatus¹
 Et praesens Christus fert bona cuncta suis.
 Languidus hinc sospes remeat, hic daemoneis atri²
 Vis truculenta fugit, vita salusque redit.
 Hic perdunt zabulus vires³, incendia Maurus:
 10 Cedunt hic meritis Tartara, sancte, tuis.
 Te pietas, te clara fides provexit ad astra⁴:
 Nos tua prex tristi servet ab igne reos.
 Soli insunt tumulo sacrati corporis artus⁵:
 Vidimus ipsi, oculis⁶ sit manifesta fides⁷.

XX.

TITULUS ABSIDAE⁸.

- Martyribus subter venerabilis emicat aula⁹,
 Martyribus supra Christus rex praesidet altus.
 Circumstant miris animalia mystica formis,
 Nocte dieque ymnis trinum inclamantia numen.
 5 Adstat apostolicus pariter chorus ore corusco,
 Cum Christo adveniet certo qui tempore¹⁰ iudex.
 Vivaque Hierusales, agno inlustrante refulgens,
 Quattuor uno agitat paradisi flumina fonte¹¹.
 Pignoribus sacris clarus baptista Iohannes
 10 Altare inlustrat, poscentia pectora purgat.

XXI.

EPITAFIUM SANCTORUM SEVERINI EXSUPERII ET FELICIANI¹².

- Martyribus reverenda tribus haec fulgurat aula,
 Quorum caelesti servantur nomina¹³ libro.
 Hi domini ob nomen felici sorte perempti¹⁴
 Urbe Viennensi aethereas sumpsere coronas.
 5 Inde huc translati post longi temporis annos¹⁵

10 sanctę B

[XX] ex B f. 69^r, edidit Peiper l. l. p. 184

[XXI] ex B f. 70, edidit Peiper ibid.

1) *Ov. Ep. XVII*, 11 vincula prorae | Solveret; *Prudent. Cathem. VII*, 175 solvit reatum.
 2) *Cf. supra p. 512 v. 101.* 3) *Rem. 244* Dum perdat vires. 4) *Aen. VI*, 879 Heu pietas, heu prisca fides; *Venanti C. IV*, 6, 6 pro meritis vexit ad astra fides. 5) *Iuvenci H. euang. I*, 621 splendebunt corporis artus. 6) *Aen. I*, 584 quem vidimus ipsi. 7) *Ib. II*, 309 Tum vero manifesta fides.
 8) *Hic describitur altaris priscus apparatus in ecclesiae absida existentis, ita ut martyrum reliquiae sub altare collocarentur, Christi e cruce pendens effigie superius erecta, pendente in vasculo eucharistia, sanctorum imaginibus circum appositis MAB.* 9) *Sedul. C. Pasch. I*, 269 Emicat aula tholis. 10) *Ex Ponto IV*, 11, 17 Temporis . . certi. 11) *Cf. supra p. 516 v. 14.* 12) *Cf. de hoc titulo Allmer et Terrebase Inscriptions de Vienne II*, 1, 7, qui eum recte Floro adiudicaverunt. 13) *Ov. Ep. V*, 21 servant . . mea nomina fagi. 14) *Aen. XI*, 110 et Martis sorte peremptis. 15) *Fast. I*, 197 prisca temporis annis.

Praesentem illustant meritis vivacibus¹ aulam
 Conspicuo in templo, praefatae quod pius urbis
 Condidit antistes tantoque honore beavit.
 Seque piis supplex tradens in sacra patronis.
 10 Hic vita excessit, hic sacris conditur arvis.
 Quem sine fine tegens foveat miseratio Christi.
 Nomina sanctorum cupiens cognoscere, lector.
 Seito Severinum, Exsuperium ac Felicianum.
 Auctoris nomen commendant scripta sepulehri.

XXII.

ELDRADO ABBATI² FLORUS SUPPLEX.

Hos cytarista puer lyricis concentibus ymnos
 Edidit in laudes, o bone Christe, tuas.
 Egregius vultu, forma speciosus amoena³,
 Viribus invictus⁴, moribus almificus,
 5 Numinis aetherei plenus, sacro ore⁵ melodus,
 Inclitus aeterni rex sator imperii,
 Cui cadit horridi moles truculenta Philistei,
 Saxo fusa levi⁶, trunca mucrone sui.
 Ursorum rabies, feritas insana leonum
 10 Sternitur et fracto guttore victa perit.
 Cedit et obsesso fugiens e pectore daemon,
 Comprimiturque pio regius ore furor⁷.
 His igitur modulis larbalia monstra fugantur,
 Vincitur hostis⁸ atrox, crimina dira⁹ ruunt.
 15 Artubus auxilium, menti venit alma medela,
 Mors, morbus fugiunt, vita, salus redeunt.
 Iugibus idcirco precibus cantuque perenni
 Haec, pater, ex vestro personet ore lyra,
 Qua prisci cecinere senes¹⁰, quos maxima Nili
 20 Hostia¹¹ et alticrepi horruit unda sali¹²,
 Quamque sacer longi corruptam erroribus aevi¹³
 Reddidit antiquo Hieronimus decori,

10 conditor *corr. in tur B* 11 *an regens? Watt.*

[XXII] *sine titulo D, Elorado M in calce Versus Flori* 1 *citharista D* 5 *Humilis aetherei D,*
otheris M sacro modulamine doctus *D* 7 *Quo D* truculenta *M* 9 *rsorum D* 11 *Redit D*
 12 *C deest in D* 13 *larbulia M* monstra *D* 14 *V deest in D* 17 *perhenni M* 20 *Ostia M*
 alte crepit horret et *D* 21 *Quaque D* 22 *ieronimus M*

1) *Sedul. C. Pasch. I, 87* meritis vivacibus. 2) *Novaliciensi, qui praefuit Hludowico Pio imperante, cf. SS. VII, 107, 128, 132.* 3) *Aen. VI, 862* Egregium forma; *Sedul. C. Pasch. II, 51* forma speciosus amoena. 4) *Aen. VI, 394* invicti viribus. 5) *Met. XIV, 21* Ore .. sacro, *Fast. VI, 386.* 6) *Georg. I, 109* per levia murmur | Saxa ciet. 7) *Aen. V, 802* saepe furores | Compressi et rabiem tantam. 8) *Trist. II, 49* vicerit hostem. 9) *Met. II, 589* diro .. | Crimine. 10) *Ib. X, 645* quam mihi prisci | Sacravere senes. 11) *Aen. VI, 801* trepida ostia Nili. 12) *Ib. III, 195* inhorruit unda tenebris. 13) *Ov. Ep. II, 107* longis erroribus acto; *Met. III, 445* longo .. in aevo.

Ingenio cuius pulchris instructa sagittis,
 Stellarum rutilo tota nitore micat,
 25 Quas studiosa manus multi sudore¹ laboris
 Restituit priscis, te rogitante, locis.
 Namque per incultas errat dum lubrica palmas
 Dulcis et ambrosio tineta liquore lyra,
 Perdiderat fulvi radiantia signa metalli,
 30 Texerat et furvo fila canora situ.
 Sed tamen Hebraica rursus ratione polita,
 Ac simul Argolica denuo picta manu²,
 Mellifluas caeli spargens trans sidera voces,
 Concrepat angelico carmina sacra³ sono.
 35 Nunc cape correctum grātanti corde volumen,
 Utque ita permaneat, da, pater, oro, operam.
 Nullus enim fructus conamina nostra sequetur,
 Erasis viciis qui bona subdidimus,
 Ni vigil atque sagax studio, pater optime, vestro
 40 Conservet scriptor quae modo recta manent.
 Iamque vale, Florique tui sine fine memento.
 Ut valeat culpīs ipse carere⁴ suis.

XXIII.

VULFINO GRAMMATICO AURELIANENSI⁵ COHORTATIO UT RESCRIBAT.

Annus excurrit revolutis mensibus orbis⁶,
 Quod tua vox nostris auribus insonuit⁷,
 Tam nitidis cartis, tam claris culta figuris,
 Ut specimen cordis pagina pulchra daret⁸.
 5 Sic liquidus liquidas puteus fert largifer undas⁹,
 Et rapidus rapido fervor ab igne¹⁰ salit.
 Sic rutilus rutilum vomit et carbunculus ignem¹¹,
 Puraque fert purus vina¹² venusta calix.
 Ex oleae pulchro pulcher quoque vertice fructus
 10 Carpitur, atque liquor pulchrior inde fluit
 Sed mihi mellifuum rapuit sors invida¹³ carmen,
 Et dulcem pateram fregit iniqua manus,

24 toto *D* ritore *M* 25 multo *D* 29 sului *M* 30 fuluo *D*, furno *M* 32 Hac *D*
 35 correptum *D* 36 Atque *D* 38 Erasis *D* 39 Si *D* 40 Non servet *D* que *D M*
 42 carerere *M* Amen *add. M*

[XXIII] aurelianense *corr. si* conortatio *C f.* 166

1) *Aen. IX*, 458 multo . . sudore. 2) *Ov. Ep. VIII*, 74 Argolicas . . manus; *cf. Epist. ad Hyldrad.* (*Mai SS. vet. nova coll. III*, 2, 252) dedi operam et hebraicam sancti interpretis translationem et septuaginta ad invicem conferre. 3) *Rem.* 252 sacro carmine. 4) *Ov. Ep. XV*, 286 culpa posse carere; *Met. VII*, 724. 5) *Cf. quae Theodulfus ad eum scripsit (I, 542) v. 28* Cuius ab anne fluunt metrica docta bene, et quae Keil attulit (*De grammaticis quibusd. Latinis p.* 22). 6) *Aen. V*, 46 Annus exactis completur mensibus orbis | Ex quo. 7) *Fast. IV*, 302 voce sonante. 8) *Georg. II*, 241 Tale dabit specimen. 9) *Aen. V*, 859 liquidas proiecit in undas; *Met. I*, 95. 10) *Georg. IV*, 263 rapidus . . ignis; *Trist. II*, 425. 11) *Ov. Ep. III*, 64 rutilo . . igne; *Met. IV*, 403 rutilus . . ignibus. 12) *Ex Ponto III*, 1, 162 fer . . vinaque pura. 13) *Sedul. C. Pasch. IV*, 130 sors invida.

Frigida ceu si quis sitiēti pocula demat,
 Vel famido gratas vertat ab ore dapes:
 15 Pro dolor, evenit misero quod saepe verebar,
 Et metus ille meus re manifestus adest.
 Conticuit cytharae quondam vox optima vestrae,
 Et lyra dulcimosos pressit amica sonos¹.
 Quid, rogo, frater, agis tam longa silentia servans²,
 20 Quoque tibi nostri tam cito pulsus amor³?
 Certe tanta tuae tam florida carmina Musae,
 Haud parva ut pateant indignere mora⁴.
 Vix tamen excursos excussit vis⁵ tua versus,
 Dum volucres apices sic revolvere iubēs.
 25 Insta igitur coeptis, et scribe, et scripta reposece:
 Sic etenim dulcis crescere suevit amor⁶.
 Sermo ligat mentes, permulcet pectora sermo⁷,
 Absentes sociat scissaque conciliat.
 Sic animae David Ionathae mens pulchra cohaesit⁸,
 30 Nec patris horrendis deicienda minis⁹.
 Vox etenim prudens ceu fervida sucina flagrat,
 Et rapit attactu corda modesta suo.
 Promē, precor, solitos mellito gutture cantus,
 Et releva nostram, dulcis amice, sitim¹⁰.

VERSUS NUMER. XXXIII.

XXIV.

RELATIO GRATIARUM BARNARDO EPISCOPO¹¹ PRO SUSCEPTIS
EULOGIIS AB ILLO AMENIS.

O quam suavis odor¹² vestri de pectoris aula
 Exilit, o Christi frater amore potens.
 Mulcentur sensus, mulcentur viscera tota,
 Oblectatque omnem caelica vis animum¹³.
 5 Non ita vernali vitis sub sidere¹⁴ fraglat,
 Palmite cum laeto gemmeus exit honor¹⁵,
 Nec sic camporum redolet nova gratia, fundens
 Candida puniceis lilia mixta rosis¹⁶.

17 nostrae C, corr. Ebert 18 praessit C 25 scribae C reposece C 26 senit C, suevit ed.
 32 rapid C modestia C 33 praecor C 34 amicae C
 [XXIV] Cuilibet gratiarum actio pro C f. 164 amen add. C, om. B f. 65 2 Exsilit C

1) *Prudent. Psych.* 664 dulcimosos . . psalmis. 2) *Fast. I*, 183 nec longa silentia feci; *Iuveni H. euang. IV*, 599 miranda silentia servat. 3) *Georg. IV*, 324 aut quo tibi nostri | Pulsus amor? 4) *Met. I*, 671 Parva mora. 5) *Ov. Ep. XVI*, 186 Vi . . exentienda fuit. 6) *Fast. V*, 658 dulci . . amore; *Art. Am. II*, 559 Crescit amor prensis. 7) *Aen. V*, 816 permulsit pectora dietis. 8) *Cy. I Reg.* 20, 4 9) *Ib.* 20, 30–34. 10) *Met. VI*, 354 Sed relevare sitim. 11) *Viennensi* (810–842). qui anno 834 ad *Hlotharium imperatorem in Italiam se contulit. Cf. Allmer et Terrebasse Inscriptions de Vienne II*, 1, 8. 12) *Ecl. II*, 55 suaves . . olores. 13) *Rem.* 169 oblectant animos. 14) *Sedul. C. Pasch. I*, 74 Vernali sub sole. 15) *Ecl. VII*, 48 iam laeto turgent in palmite gemmae. 16) *Aen. VI*, 708, *Met. IV*, 355, *V*, 392 candida lilia; *Aen. XII*, 68 mixta rubent ubi lilia multa | Alba rosa; *Ecl. V*, 17 Puniceis . . rosetis; *Venanti Carm. IX*, 2, 122 Candida ceu rubeis lilia mixta rosis.

Hoc et floriferae vincuntur munere silvae,
 10 Pomorumque omnis exsuperatur odor.
 Diligis et praesens pariter et diligis absens,
 Nec variat castum callida fraus animum.
 Sive hostes seu sint cari sine labe sodales¹,
 Nos tua corda foveat, nos tua lingua canit.
 15 Istis grata refers, illos ratione refellis,
 Diversisque armis dimicat unus amor²,
 Et superat, quoniam verax dilectio victrix
 Semper in aeternum clara tropaea feret³.
 Solis atra odiis votisque actisque malignis
 20 Turbine praecipiti iure ruina venit.
 At sincerus amor ceu lux aeterna coruscans
 Nec cedit tenebris, sed tenebrosa fugat
 Quid, quod crebro etiam mittis pia verba salutis⁴,
 Pluribus et donis hicque domique oneras?
 25 Hic est verus amor⁵, haec est affectio munda,
 Hoc patris et Christi munus ubique pium.
 Talia diffundit per mentes dona pudicas,
 Sedibus aetheriis spiritus ille fluens⁶.
 Antiqui nunc orsa senis iuvat ore referre⁷,
 30 Qui captus oculis, mente serenus⁸ ait⁹:
 'Sic mea nunc redolet proles velut incluta rura,
 Munere divino¹⁰ quae benedicta cluunt.
 Det tibi cunctipotens caeli de rore salubri
 Pinguibus eque arvis¹¹ munera larga¹² satis,
 35 Scilicet egregios aeterni farris acervos¹³,
 Exundans oleum, vinaque pulchra nimis'.
 His verbis persolvo libens tibi, care patrone,
 Perpetuas grates, vota¹⁴ benigna simul,
 Nam decet et pulchra prorsus ratione recurrit,
 40 Divinis dictis munera diva cani.
 Sis felix¹⁵ coeptum servans per saecula amorem¹⁶,
 Acceptus celso semper, amice, deo.

VERSUS NUM. XLII.

9 munera C 18 tropea C 21 coruscans B 28 aetheriis B 29 Antiqui C iuvat B C
 32 munera C 33 caelo corr. li C rore C 42 V N XLII om. B

1) *Art. Am. I*, 753 carumque sodalem. 2) *Amor. III*, 4, 20 unus... Amor. 3) *Aen. XI*, 172 Magna tropaea ferunt. 4) *Met. XIV*, 813 pia verba; *Ex Ponto III*, 4, 1 portantia verba salutem |... mittit. 5) *Art. Am. I*, 618 Fict amor verus. 6) *Ib. III*, 550 Sedibus aetheriis spiritus ille venit. 7) *Aen. VII*, 435 sic orsa vicissim | Ore refert; *Flast. II*, 584 antiquos... senes. 8) *Georg. I*, 183 Aut oculis capti; *Venanti Carm. IV*, 8, 13 mente serenus. 9) *Gen. 27, 27* Ecce odor filii mei sicut odor agri pleni, cui benedixit dominus. 10) *Iuveni H. euang. II*, 188 divino munere. 11) *Ecl. V*, 33 ut pinguibus arvis. 12) *Aldhelm. laud. virg.* 1592 munera larga. 13) *Georg. I*, 185, *Aen. IV*, 402 farris acervum. 14) *Ib. I*, 600 grates persolvere; *Ov. Ep. VI*, 75 Vota ego persolvam? 15) *Aen. I*, 330 Sis felix. 16) *Met. IV*, 270 servat amorem.

XXV.

AD MODUINUM AUGUSTODUNENSEM EPISCOPUM
EXHORTATIO VOLUMINUM DIVINORUM.

Solvo, pater, profluas hilari de pectore grates,
 Quod reseras Floro labra benigna tuo,
 Ex quis praedulcis destillat gratia mellis¹,
 Ambrosiusque liquor pectora nostra fovet².
 5 Audieras crebro domini pia dicta iubentis³:
 'Os ego, si pandas, exsatiabo tuum'.
 Caelestem sitiens traxisti in viscera flatum,
 Unde modo suavis efflat et almus odor.
 Hausisti placidas Iesu de fontibus undas⁴,
 10 Unde meam recreas, doctor, abunde sitim.
 Sic, rogo, divinis flagrent tua pectora⁵ flammis,
 Quas patribus Christus misit ab arce⁶ poli,
 Cum vehemens subito sonisset ab aethere flatum,
 Fulsissetque omni vertice lingua rubens,
 15 Quisque duum valide fervebant corda virorum,
 Quos voluit media Christus adire via⁷,
 Mystica sacrorum reserans oracula vatum,
 Ore uno et cunctos⁸ se cecinisse docens.
 Crede pater, multo gaudent mea viscera motu,
 20 Et laetante anima vix mea lingua silet⁹:
 Quod me non meritum tanto dignaris amore,
 Tamque pio affaris carmine tamque sacro,
 Quod non Assyrii violatur fluminis undis,
 Nec sordescit aquis, turbide¹⁰ Nile, tuis,
 25 Sed liquido potius Iordanis manat ab amne¹¹,
 Quo pulcher Christi laetificatur ager.
 Iam nunc Castalii siccetur fontis¹² harena,
 Aoniumque nemus fistula nulla sonet,
 Laurus Apollineae¹³ marcescat denique silvae,
 30 Cumque suis baccis alba ligustra cadant¹⁴.
 Victrices Christi vigeant per secula palmae,
 Quas olli exultans turba canora¹⁵ dedit,
 Paciferos scindens oleae de vertice ramos¹⁶,
 Atque sacram sternens veste nitente viam¹⁷,

[XXV] ex C f. 123' Augustodunensem corr. todunensem C 3 quibus destillat C, quis praedulcis
 corr. Morelius 4 que add. Mor. 5 dñi C 6 exatiabo C 10 recreas C 24 turbine C,
 turbide corr. Morelius 25 anni C 30 bacis C

1) *Amor. I*, 8, 104 dulci melle. 2) *Prudent. Perist. XIII*, 12 Ut liquor ambrosius... | ..
 mentem fovet. 3) *Psalm.* 80, 11 Dilata os tuum et implebo illud. 4) *Met. XIII*, 535 liquidas
 hauriret ut undas; 899 placidisque... undis. 5) *Trist. IV*, 9, 7 flagrant odio tua pectora nostro.
 6) *Met. VIII*, 250 ex arce Minervae | .. misit. 7) *Rem.* 216 media... via. 8) *Met. XII*, 241 omnes
 uno ore. 9) *Ex Ponto II*, 2, 61 Lingua, sile. 10) *Fast. II*, 206 Turbidus... ille fluebat aquis.
 11) *Iuveni H. euang. Prol.* 26 puro... amne... | .. Iordanis. 12) *Met. XIII*, 690 Siccatosque... fontes.
 13) *Fast. VI*, 91 Apollinea... lauro. 14) *Ecl. II*, 18 Alba ligustra cadunt. 15) *Fast. VI*, 671
 turbamque canorum. 16) *Aen. VIII*, 116 Paciferaeque manu ramum praetendit olivae. 17) *Cf.*
Matth. 21, 8; *Amor. I*, 8, 100 sacra... via; *Ep. XVIII*, 160 Sternet... vias.

33 Qua dominum portans mansuetae pullus asellae¹,
 Poneret innocuos molliter illo pedes².
 Si placidi fontis vitalem quacrimus undam³,
 En Siloae nobis vena salubris adest,
 Quae naturales potis est abolere tenebras,
 40 Atque diem caecis reddere luminibus⁴.
 Si montes collesque iuvant sanctique poetae,
 Ecce Sionis apex moenia sacra⁵ feret.
 In laudes Christi Tabor exultat et Hermon,
 Libanus aeriis plaudit et ipse cedris,
 45 Carmelus sacer est Heliae fulmine pollens,
 Vertice sublimi⁶ fert holocausta dei,
 Nomine qui duplici Syna vocitatur et Horeb,
 Legiferum nobis monstrat et ipse senem,
 Flammea cornuto vibrantem lumina vultu⁷,
 50 Gestantemque sacris iura superna tablis.
 Iob prius heroico sua carmine bella retexit⁸,
 Divina David personat ecce lyra.
 Quid loquar⁹ insigni tumidum Salomona coturno,
 Qui thalamos Christi psallit et ecclesiae?
 55 Hos, reverende pater, pleno sectemur amore,
 Hinc sensus nostri verbaque cuncta fluant.
 Auctorem pia lingua¹⁰ suum canat atque resultet,
 Auctorem proprium mens pia concelebret.
 Christicolae sermo Christum ciat ore fideli,
 60 Hoc dignum, hoc iustum est, suave, salubre, pium.

XXVI.

Salve, sancte parens¹¹, Christe venerande sacerdos¹²,
 Augusti montis¹³ pastor in arce potens.
 Quem sacer inlustrat meritis splendentibus ordo,
 Doctrinae et studium tollit ad alta pie,
 5 Quo generis clari lumen torrensque loquendi
 Vincitur, ut magno sidera sole latent.
 Accepi niveam vestro de munere vestem,
 Tergendoque ori lintea clara satis,
 Ac pariter manibus praedulcis epistola nostris
 10 Tradita rore suo pectora nostra rigat.

41 iubant *C* 42 ferens *C*, feret *Mor.* 44 aeri *C*, aeriis *Mor.* cedris *C*
 [XXVI] sine titulo *B* f. 57

1) *Luc.* 19, 30 pullum asinae. 2) *Met.* III, 114 pedes . . ponunt. 3) *Ib.* IV, 98 fontis in unda.
 4) *Ov. Ep.* XVII, 74 caecum . . lumen. 5) *Fast.* VI, 62 moenia sacra. 6) *Aen.* IX, 682 sublimi
 vertice. 7) *Exod.* 34, 30 cornutam Moysi faciem; *Met.* XIII, 456 figentem lumina vultu. 8) *Isidori*
Etym. I, 38, 11 Iob temporibus Moysi aequatus hexametro versu dactylico spondeoque decurrit.
 9) *Ecl.* VI, 74 Quid loquar. 10) *Fast.* III, 336 pia lingua rogat. 11) *Aen.* V, 80 Salve sancte
 parens. 12) *Venant. Carm.* I, 15, 31 venerande sacerdos. 13) *i. e. Augustoduni.*

Quantus ibi flagret sinceri fervor amoris,
 Et pia mens quanta luce corusca micet,
 Quae tuba quaeve lyra flatu fidibusve canora¹
 Explicet et digna laude ciere queat?
 15 Non mihi tam fervens vegetat praecordia sanguis²,
 Nec tam larga meo flumina ab ore fluunt³,
 Ut tibi, sancte parens, pie vates, clare sacerdos,
 Condignum valeam solvere laudis opus.
 Ille pius caelique parens terraeque repertor⁴,
 20 Agminis angelici rex hominumque sator⁵,
 Cuius clara pio sequeris vestigia corde⁶,
 Dum celsus humilem respicis atque foves,
 Ille tuis, inquam, meritis condigna referre
 Praevalet ac frugem centuplicare⁷ tuam,
 25 Ut quod nunc largo dispergis semine terris,
 Largius Elysia tunc regione metas.
 Interea sit vita tibi, sint larga salutis
 Gaudia, longa dies⁸, altus honoris apex.
 Divinae sit legis amor, tuba clara docendi,
 30 Egregii mores, cor probitate nitens.
 Grex tibi commissus vigeat, torvique leonis
 Saeva fide fortis guttura calce terat⁹,
 Ut cum caelesti vallatus milite summus
 Pastor ab excelsi fulserit axe poli,
 35 Cum bene servatis ad dextram te locet agnis,
 Restituens studiis praemia digna tuis¹⁰.
 Tunc velut electus aries in nube corusca
 Velleris aurati¹¹ stemmate clarus eas,
 Quem niveae comitentur oves agnique nitentes
 40 Sumpturi vitae pascua perpetuae.

XXVII.

Egregio, Moduine, viro tibi mitto salutem¹²,
 Exiguus magno, vilis et eximio.
 Sum modicus, sed magna loquar¹³, quia maximus ille est,
 Cuius res parvo carmine nunc agitur.

17 sanctę B 35 Tum B, Cum corr. Watt.
[XXVII] sine titulo B f. 58

1) *Aen. VI*, 120 cithara fidibusque canoris; *Fast. III*, 849 tabas . . canoras. 2) *Aen. X*, 452 frigidus . . coit in praecordia sanguis. 3) *Venanti Carm. VI*, 2, 86 regis ab ore fluunt. 4) *Iuveni H. euang. I*, 35 caeli terraeque repertor. 5) *Aen. I*, 254, *XI*, 725 hominum sator. 6) *Ib. II*, 753 vestigia retro | . . . sequor; *Sedul. C. P. II*, 245 corde pio. 7) *Iuveni H. e. II*, 799 centuplicem-que . . . frugem. 8) *Mct. XIV*, 148 Longa dies. 9) *Aen. V*, 324 terit iam calce. 10) *Art. Am. II*, 702 praemia digna feres. 11) *Ov. Ep. VI*, 2 auratae vellere . . ovis. 12) *Ex Ponto I*, 3, 1 Hanc tibi Naso tuus mittit. Rufine, salutem; *Ep. XV*, 1 Hanc tibi Priamides mitto, Ledaica. salutem. 13) *Aen. IV*, 337 pauca loquar; cf. *Flori opuscul. advers. Amator. I (Martene et Durand Coll. IX, 641)* Exigua quidem et indigna est persona, quae loquitur, sed domini est res, domini est causa, quam loquitur.

5 Res divina tibi cantabitur: arrige, quaeso,
 Sollicitas aures¹ et pia corda adhibe.
 Esto memor, quoniam, duras qui praegravat aures²
 Ad domini legem, vota odiosa facit;
 Et vacuas defert ad Christi altaria voces,
 10 Pauperis ad vocem viscera cruda gerens.
 Quid, quaeso, sacrosancta tibi nutricula nostra³,
 Atque eadem genetrix ecclesia haec meruit,
 Ut furiale odium ferali pectore versans⁴,
 Moliri hanc contra talia⁵ non metuas?
 15 Discindis leges, canonum sacra iura revellis,
 Dum materna modo viscera pro! subigis.
 Nec metuis demens calces inlidere Christo,
 De cuius stimulo terga cruenta geris⁶.
 Terga cruenta geris, nec sulcum corrigis, et bos
 20 Cornipeta in dominum turgida colla vibras⁷,
 Dum frenesis furiale malum tua viscera⁸ ferro
 Te proprio expetere cogit et ipse nescis.
 Iustius invidia nihil est, quae protinus ipsum
 Auctorem rodit exercutiatque animum⁹.
 25 Ecclesiae reverendus honos a tempore prisco¹⁰
 Principibus summis praesulibusque piis,
 Curricula annorum florens per plurima fulsit
 Sub pietate patrum pignora cara¹¹ fovens,
 Et gallina pios pennarum tegmine foetus¹²
 30 Mystica mundanis textit ab insidiis¹³.
 Agnoscis, ni fallor, enim quae nomine tali
 Voce euangelica sancta notetur avis.
 Illa dolenter avis etiam nunc garrula clamat
 Et nostro gemitus promit ab ore pios,
 35 Teque prius quam calce secet, quam verberet alis¹⁴
 Quamque oculis spoliet, sic pietate vocat:
 'O fili Moduine, tibi (nam pignus et ipse
 Es nostrum, nostro fatus et in gremio¹⁵),
 Quid, rogo, commerui¹⁶, tanto quod tempore tuta
 40 Sedibus e placidis¹⁷ pignora nostra fugas?
 Quid mihi tristitias cumulas, quid gaudia truncas,
 Cur gaudere mea me subole haud pateris?

12 ecclesia B

16 subigas B, subigis Mab.

25 Ecclesiae B

1) *Aen. I*, 152 arrectisque auribus; *Met. XV*, 516. 2) *Ex Ponto II*, 8, 44 non dura . . aure.
 3) *Lugdunensis ecclesia*. 4) *Past. III*, 637 furialiter odit; *Aen. V*, 701 pectore curas | . . versans.
 5) *Ib. I*, 563 me talia cogunt | Moliri. 6) *Met. V*, 161 Tutaque terga gerens. 7) *Exod.* 21, 29
 Quodsi bos cornupeta . . occideritque virum aut mulierem. 8) *Aen. VII*, 374 in viscera lapsum |
 Serpentis furiale malum. 9) Iustius—animum *ex Hieronymi ep. ad Galatas l. III c. 5 (Opp. ed. Vallarsius VII, 508)*.
 10) *Sedul. C. Pasch. V*, 259 tempore prisco. 11) *Ecl. VIII*, 92 Pignora cara sui. 12) *Math.* 23, 37 quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas. 13) *Past. II*, 718 Tutus ab insidiis. 14) *Aen. X*, 892 calcibus auras | Verberat.
 15) *Ib. I*, 692 fotam gremio. 16) *Ib. IV*, 317 quid de te merui. 17) *Ib. VI*, 371 Sedibus . . placidis.

Me pietas, me prisca fides¹ munimine forti
 Cinxerat et certis sepserat auxiliis,
 45 Quique etiam accipitres fuerant milvique rapaces,
 Ac soliti natos dilaniare meos,
 In placidas versi subita pietate columbas².
 Cursu avido³ nostros expetiere sinus,
 Depositoque truci ingenio seu nomine⁴ torvo,
 50 Nomine et ingenio complacueri meo.
 Hospitiis haesere meis, mea parva secuti
 Pabula⁵ et innocuis vivere deliciis,
 Rostra unguisque feros, quis me vastare solebant,
 Vertere in nostrum dulciter obsequium.
 55 Adversas volucres virtute atque ore repellunt,
 Me vigili studio, me pietate foveant.
 Agnoscisne, rogo, reverendae enigmata matris,
 Et mea quid signent mystica verba capis?
 An, miserande, meam nec vis cognoscere vocem,
 60 Displicet atque oculis hispida forma tuis?
 Te gemitus noster peperit, te parvulus ortum
 Nidulus exceptit, te calor hic aluit;
 In lucemque trahens tenebrosa ergastula rupit,
 Atque dedit vita, luce, salute frui⁶.
 65 Haere igitur matri, dulces ne desere fratres⁷:
 Horum solus amor est tibi certa salus⁸.
 Cur hanc persequeris, cur dulcia pignora carpis:
 Non haec rostra tibi nostra figura dedit.
 Tunde igitur tetrum rostri damnabilis uncum,
 70 Et fuge germana vivere carne ferox.
 Utere simplicibus nobiscum dulciter escis,
 Et miti mitem pectore quaere cibum.
 Sunt pia iura ducum, pia sunt praecepta parentum.
 Quis ego ab initio muniore atque regor.
 75 Quid tenebras luci⁹, quid melli absinthia misces¹⁰?
 Ista tibi semper dissociata manent.
 Ex quo conspicuus Christi per saecula cultus
 Fulsit, et idolica fugit ab urbe lues,
 Numquam prisca meos vexarunt iura ministros,
 80 Pondere nec saeculi res onerata sacra est¹¹.
 Semper distinctus duplex hic ordo¹² cucurrit,
 Iudicibusque suis utraque pars viguit.

55 repellant B 58 mystica B

1) Cf. supra p. 548 v. 11. 2) Met. VII, 369 placidam . . . | . . . columbam. 3) Aen. XII, 909 avidos . . . cursus. 4) Met. XV, 542 nomenque . . . | . . . iubet deponere. 5) Aen. XII, 475 Pabula parva legens. 6) Met. I, 585 vitane fruatur; Aen. IV, 619 luce fruatur. 7) Aen. X, 600 morere et fratrem ne desere frater. 8) Ib. VIII, 39 Hic tibi certa domus. 9) 2 Cor. 6, 14 Aut quae societas luci ad tenebras? 10) Venanti V. Martini I, 39 Mellis et inrigui haec austeri abinthia miscam; IV, 546 Dirus erat graviter, qui melli absinthia miscet. 11) Past. V, 563 oneratum pondere cura. 12) Clericorum scil. et laicorum, qui semper forum habuere diversum. Sub clericali ordine monachi etiam ante illud tempus continebantur MAB.

Ordinibus sacris reverentia debita cessit,
 Plebeios rexit lex sua quemque viros.
 85 Quid mihi nunc veterem tu vis subvertere saepem,
 Quid mihi maceriam diruis oppositam?
 Cur veteres fines nostro convellere fundo
 Niteris et cunctis pervia rura facis?
 Audi veridico Salomon quid personet ore,
 90 Et mucrone time te iugulare tuo:
 'Eversor sepis colubro mordente peribit¹,
 Seque suo qui fert saxa labore premet'.
 Te preme, te perime, nam me spoliare nequibus,
 Auxiliis fultam semper ubique dei.
 95 Post euangelicos clipeos, post tela corusca²
 Oris apostolici, post pia iura dei,
 Me Constantinus reverendo munit ab ore,
 Me quoque Theodosius protegit ore pio³.
 Archadio dulci praeduleis Honorius haerens
 100 Me dulci eloquio laudat, honorat, amat.
 Quid veterana loquar, nostro nunc ecce sub aevo
 Qua placidus princeps me pietate colit⁴,
 Pro me conciliis sudavit saepe verendis,
 Et valido pressit colla superba iugo⁵.
 105 Legibus antiquis⁶ edicta recentia iunxit,
 Et bona prisca novis auxit ubique bonis,
 Ne me per pelagus mundi, per turbida saxa
 Obrueret subito nox fera naufragio.
 Vere clara micant sacri mysteria Christi,
 110 Quae veterum signant gesta beata patrum.
 Iam validum Samson, dum vult peregrina subire
 Conubia, impetiit horrisono ore leo⁷.
 Quem veluti tenerum frustatim carperet hedum⁸,
 Ille necans dulces sumpsit ab ore favos.
 115 Sumpsit ab ore favos et dulcia mella leonis⁹,
 Qui fremuit pridem, dulciter ecce sapit.
 Infremuit mundi Christo veniente potestas,
 Gentilem ut plebem neceret ipse sibi.
 Infremuit terrore gravi, legesque feroces¹⁰
 120 Edidit, ac toto terruit orbe pios.
 In servis tamen ille suis virtute potenti,
 Dum superat mundum, robora dira necat,
 Ut male quod vixit, moriatur; mortua porro
 Impietas dulcem promat ab ore fidem,

1) *Eccl.* 10, 8 qui dissipat sepe, mordebit eum coluber. 9 Qui transfert lapides, affligetur in eis. 2) *Aen.* II, 470 telis et luce coruscus. 3) *Met.* VII, 172 ore pio, *Fast.* III, 326. 4) *Hiludovicus Pius. De quibus conciliis Florus hic loquatur, non liquet. Ex Ponto* IV, 15, 24 quae pietate colit. 5) *Trist.* IV, 6, 2 colla premenda iugo. 6) *Iuveni II. euang.* I, 185 antiquae . . legis. 7) *Judic.* 14, 5 apparuit catulus leonis saevus et rugiens et occurrit ei. 8) *Ib.* 6 dilaceravit leonem quasi hoedum in frusta discerpens. 9) *Ib.* 8 ac favus mellis. 9 Quem cum sumpsisset in manibus: *Georg.* IV, 101 Dulcia mella. 10) *Aen.* X, 711 infremuitque ferox.

125 Quodque olim rabido fremitu laniare parabat,
 Hoc modo iam dulci praedicet ore¹ libens:
 Iamque hedus Christi, qui tunc leo torvus abibat,
 Peccator veniam postulet ipse sibi.
 Sic mundana sibi subiecit culmina Christus,
 130 Cuncta et in obsequium traxit ubique suum.
 At tu si veterum nescis pia iura piorum,
 Desine quod nescis dilaniare bonum,
 Et cape tranquillus, brevibus quod pagina verbis
 Altera pacifico suggerit en studio.
 135 Cumque serenato perlegeris omnia vultu²,
 Et quam non noras videris ipse viam,
 Sub Christi terrore tremens pietate fideli
 Corrige quod pravum perspicis ipse tuum.
 Nempe etiam si nulla usquam haec iura vetarent,
 140 Num gessisse decet talia pontificem?
 Rem bene constructam tanto sudore tot annis
 Subruere et sceleri pandere sponte viam³;
 Dicere: 'Nullus honos debetur (credite) sacris
 Ordinibus⁴, cunctos pulset ubique forum.
 145 Nam nisi coenobium mater muliebri gubernans
 Et sacer antistes, caetera pulvis erunt'⁵.
 Si pater es cleri, noli contemnere clerum,
 Nec te sic ut eos erige deicias,
 Haec quoniam non sanctus amor, sed turgidus atro
 150 Fumifluum spirans ructat ab ore furor.⁷
 Haec si mente pia relegas, si pectore puro⁶
 Accipias, prodest potio sacra tibi.
 Est subamara quidem, sed si patiare, salubris,
 Insunt gallinae zelus amorque simul.
 155 Aestimo, vir prudens, nullo te felle moveri,
 Cum videas Florum te sic amare tuum.
 Nam meliora pii sunt vulnera semper amoris⁷,
 Subdola quam fictis oscula pressa labris,
 Et bene non notus, male si increbrescere cunctis⁸
 160 Coeperis, infamis fabula semper eris⁹.

XXVIII.

Montes et colles, silvaeque et flumina, fontes,
 Praeruptae rupes pariter vallesque profundae¹⁰.

158 qua B

[XXVIII] sine titulo B f. 53' 2 Praeruptaeque Mab.

1) *Met.* XII, 577 dulci . . . edidit ore. 2) *Venanti C.* VII, 7, 75 serenatum . . . vultum. 3) *Fast.* IV, 449 Panditur interea Diti via. 4) *Cf. supra* v. 83. 5) *Cf. Maassen in Commentar des Florus* p. 307.
 6) *Aldhelm. de laud. virg.* 141 pectore puro. 7) *Met.* X, 451 pio . . . amore. 8) *Cf. Aen.* VIII, 14.
 9) *Art. Am.* II, 630 fabula tarpis erit. 10) *Met.* I, 719 praeruptam . . . rupem; *Georg.* II, 391 vallesque
 cauae saltusque profundi.

Francorum lugeto genus, quod munere Christi
 Imperio celsum iacet ecce in pulvere mersum.
 5 Hunc elementa sibi sumant compuncta dolorem
 Terrarum tractus, maris aequora, sidera caeli¹,
 Ventorum flatus², pluviarum denique guttae,
 Et doleant homines, hominum quia corda rigescunt.
 Omnia concrepitant divinis cincta flagellis,
 10 Omnia vastantur horrendae cladis erumnis,
 Omne bonum pacis odiis laniatur acerbis³,
 Omne decus⁴ regni furiis fuscatur iniquis.
 Ecclesiae delectus honos iacet ecce sepultus,
 Iura sacerdotum penitus eversa ruerunt,
 15 Divinae iam legis amor terrorque recessit,
 Et scita iam canonum cunctorum calce teruntur⁵.
 Vexantur clarae assiduis conflictibus urbes⁶,
 Basilicae Christi prisco spoliantur honore;
 Martyribus iam nullus honos; altaribus ipsis
 20 Nemo metum defert, sacris reverentia nulla est⁷.
 Continuis praedis plebes miseranda laborat,
 Nobilitas discors in mutua funera⁸ saevit,
 Sanguine terra madet⁹, fervescent cuncta rapinis,
 Et rabies scelerum ruptis discurrit habenis¹⁰.
 25 Flagrat adulterium, periuria nulla timentur,
 Funditur innocuus nullo iam vindice sanguis¹¹,
 Iam regum legumque metus mortalia liquit¹²,
 Tartareum clausis oculis iamque itur ad ignem.
 Quis digne expediat¹³ monachorum septa revulsa,
 30 Sacratas domini famulas laycale subisse
 Infami ditione iugum, rectoribus ipsis
 Ecclesiae armorum impositum caedisque periculum?
 Praesulibus plebes, viduae doctore cathedrae
 Pluribus et plures iacuerunt funditus annis:
 35 Principis hoc terror misera tunc clade coegit,
 Nunc ad tale malum¹⁴ quosdam atra superbia ducit.
 Tristis adhuc veteri tabescit vulnere Narbo¹⁵,

4 uersum corr. mersum B 9 cuncta corr. cincta B 16 terruntur r uno deleta B

1) *Georg. II*, 1, *IV*, 58, *Aen. I*, 259 sidera caeli; *Ecl. IV*, 51, *Georg. IV*, 222 Terrasque tractusque maris caelumque profundum. 2) *Aen. VII*, 27 venti . . . | Flatus. 3) *Venanti Carm. IV*, 17, 1 Omne bonum; cf. *Nithardi historiar. IV* c. 7 at nunc e contra quoniam quique semitam, quam cupit, incedit, ubique dissensiones et rixae sunt manifestae. 4) *Fast. VI*, 75 decus omne. 5) Cf. *supra* p. 555 v. 32. 6) *Trist. I*, 2, 79 claram . . . ad urbem; *Arator. Act. II*, 444 tumidamque feris conflictibus urbem. 7) Cf. *supra* p. 558 v. 83. 8) *Aen. X*, 755 mutua . . . | Funera . . . 761 saevit. 9) *Aen. XII*, 691 Sanguine terra madet. 10) *Georg. I*, 510 ruptis inter se legibus . . . 514 neque audit currus habenas. 11) *Met. I*, 89 vindice nullo; *Trist. II*, 75 fuso . . . sanguine. 12) *Agobard. ad Matfred. (Opp. ed. Baluze I, 208)* Quievit timor regum et legum in multis. 13) *Aen. XII*, 500 Quis mihi nunc tot acerba deus, quis carmine caedes | Diversas . . . 508 Expediat? 14) *Verg. Cir.* 432 Tale malum. 15) *Bartholomaeus Narbonensis archiepiscopus, qui Hludowico imperatori inimicus a. 834 Illotharium in Italiam euntem comitatus erat, in synodo ad Theodonis villam convocata a. 835 una cum Ebbone*

Tristia Remorum pariter quoque moenia lugent:
 Egregios doctosque viros miseranda fatigant
 40 Exilia: improbitas saevo sedem optinet auro.
 Floruit egregium claro diademate regnum¹,
 Princeps unus erat, populus quoque subditus unus;
 Lex simul et iudex totas ornaverat urbes,
 Pax cives tenuit, virtus exterruit hostes.
 45 Alma sacerdotum certatim cura vigebat
 Conciliis crebris populis pia iura ministrans²;
 Hinc sacris cleris, hinc plebibus eximiisque
 Principibus late resonabat sermo salutis.
 Discebant iuvenes divina volumina passim,
 50 Littereas artes puerorum corda bibebant,
 Crimina tetra vigil crebro censura fugabat;
 Hos timor, hos et amor ad foedera iusta vocabat.
 Quin etiam externas fidei coniungere gentes³
 Cura erat et domitis imponere frena salutis.
 55 Hinc pagana manus iuga religionis inibat,
 Hinc heresis surgens pedibus substrata gemebat.
 Claruit hinc nimium toto gens Francica mundo,
 Famaque virtutum fines penetravit ad imos⁴;
 Legatos hinc inde suos procul extera regna⁵,
 60 Barbara, Graeca simul Latium misere tribunal.
 Huic etenim cessit etiam gens Romula genti,
 Regnorumque simul mater Roma incluta⁶ cessit;
 Huius ibi princeps regni diademata sumpsit
 Munere apostolico, Christi munimine fretus.
 65 O fortunatum, nosset sua si bona, regnum⁷,
 Cuius Roma arx est et caeli claviger auctor,
 Tutor et aeternus caelorum in saecula rector,
 Qui terrestre valet in caelum tollere⁸ regnum.
 At nunc tantus apex, tanto de culmine lapsus,
 70 Florea ceu quondam capiti deiecta corona⁹,
 Quam varius textit redolenti gramine fulgor,
 Cunctorum teritur pedibus¹⁰ diademate nudus.
 Perdidit imperii pariter nomenque¹¹ decusque,
 Et regnum unitum concidit sorte triforini,
 75 Induperator ibi prorsus iam nemo putatur,
 Pro rege est regulus, pro regno fragmina regni.
 Consiliis crebris¹² quaeruntur furta nocendi,
 Conventu assiduo populantur iura salutis.

38 Tristitia B

Remensi archiepiscopo sede sua deiectus est, cf. Simson Ludwig der Fr. II, 116, 138; Ciris 248 tristibus istis | Sordibus . . . tabescere.

1) *Ciris* 464 florentia regna. 2) *Fast. I*, 38, 207 iura dabat populis; *Ep. VIII*, 4 iusque piunque. 3) *Nordmannos. Amor. III*, 4, 34 externae . . . gentis. 4) *Met. XIV*, 793 penetravit ad ima | Pontis. 5) *Aen. IV*, 350 extera querere regna. 6) *Ib. VI*, 782 incluta Roma. 7) *Georg. II*, 458 O fortunatos nimium, sua si bona norint. 8) *Met. XI*, 541 ad caelum . . . tollens. 9) *Art. Au. I*, 582 capiti missa corona. 10) *Ib. I*, 491 pedibus vucnis . . . teretur. 11) *Fast. IV*, 358 Et nomen . . . perdit. 12) *Cf. supra v. 46.*

Cassatur generale bonum¹, sua quisque tuetur:
 80 Omnia sunt curae, deus est oblivio solus.
 Pastores domini soliti concurrere in unum²
 Discidio rerum synodalia nulla frequentant,
 Contio iam populi nulla est, ius omne recessit³;
 Frustra huc legatus, aula est ubi surda, recurrat.
 85 Quid faciant⁴ populi, quos ingens alluit Hister,
 Quos Renus Rhodanusque rigant Ligerusve Padusve⁵;
 Quos omnes dudum tenuit concordia nexos,
 Foedere nunc rupto⁶ divortia mesta fatigant.
 Saepe malum hoc nobis caelestia signa⁷ canebant,
 90 Cum totiens ignitae acies seu luce pavendae
 Per medias noctis dirum fulsere tenebras⁸,
 Partibus et variis micuerunt igne sinistro⁹.
 Cum mediante die populis ieiunia festa
 Devotasque preces per templa agitantibus alma,
 95 Sol nitidum tristi texit ferrugine vultum¹⁰
 Ac stellas radiare polo miro omine fecit¹¹.
 Quod monstrum scimus bellum ferale secutum¹²,
 Quo se christicolae ferro petiere nefando¹³,
 Et consanguineus rupit pia foedera mucro,
 100 Atque ferae volucresque simul pia membra vorarunt.
 Cum diri caelo totiens arsere cometae¹⁴,
 Humano cladem generi excidiumque minantes¹⁵,
 Inter quos unus flammanti crine coruscus
 Mense fere toto truculento lumine fulsit¹⁶.
 105 Quem regionum atrox vastatio, motio regum
 Et rabies belli et regni scissura secuta¹⁷
 Continuis miserum quatiunt terroribus orbem.
 Quis finis quaeve ira dei¹⁸ mala tanta sequatur,
 Quae iam vix aliquis pavitanti corde volutat¹⁹,
 110 Vix recolit, vix inde dolens suspiria fundit.
 Gaudetur fessi saeva inter vulnera²⁰ regni,
 Et pacem vocitant, nulla est ubi gratia pacis.

82 synodalia B 86 Ligerisve Mab. 96 facit B 103 flamanti B 104 Mense fere B

1) *Sedul. C. Pasch. III*, 309 bonum . . generale. 2) *Prudent. Contra Symm. II*, 777 simul et concurrere in unum. 3) *Fast. V*, 12 omne recessit opus. 4) *Met. I*, 617 Quid faciat. 5) *Fast. IV*, 571 Rhenum Rhodanumque Padumque. 6) *Georg. IV*, 492 rupta tyranni | Foedera. 7) *Ecl. I*, 16 Saepe malum hoc nobis; *Met. XV*, 668 signis caelestibus. 8) *Cf. Ruodolfi Fuld. Ann.* 839, 840 (*SS. I*, 362). 9) *Met. III*, 33 Igne micant oculi; *Aen. I*, 90 crebris micat ignibus aether. 10) *Georg. I*, 463 Sol tibi signa dabit. . . 467 Cum caput obscura nitidum ferrugine texit; *Trist. III*, 5, 55 nitidi solis. 11) *Cf. Ruodolfi Fuld. Ann.* 840 *IIII* Id. Mai. eclipsis solis . . facta est tam valida, ut etiam stellae propter obscuritatem solis visae sint; *Vita Hludowici* c. 62 (*SS. II*, 646); *Ann. Augiens.* 840; *Prudent. Trec.* 12) *apud Fontanetum VII Kal. Jul. a.* 841; *Prudent. Psych.* 565 monstrum ferale sequuntur. 13) *Met. XIII*, 444 Quo ferus iniusto petiit Agamemnona ferro. 14) *Georg. I*, 488 nec diri totiens arsere cometae. 15) *nempe annis 837 et sequenti*, 840 et 842 *MAB*; *Aen. XII*, 760 praesensque minatur | Exitium. 16) *Vita Hludowici* c. 58 (*SS. II*, 643) per viginti quinque dies (a. 837), *cf. Einhardi epist.* 24 (*Jaffè Mon. Carol.* 459). 17) *Aen. VIII*, 327 Et belli rabies et amor successit habendi. 18) *Ib. XI*, 233 ira deum. 19) *Aen. VI*, 185 tristi cum corde volutat. 20) *Ex Ponto I*, 2, 17 saevo . . vulnere.

Stat paries subitam minitans validamque ruinam¹.
 Iam dudum inelynus, scissuris undique plenus,
 115 Inliniturque luto fluido citiusque casuro,
 Mixtura hęc paleae nulla est, membra omnia nutant².
 Iam vatis saneti metuendum cernimus Amos
 Compleri in nobis defendo ex ordine visum:
 Iam dominus murum linquit, deponere trullam
 120 Iam parat et nullam iratus vult ferre lituram³.
 Iamque etiam uncinum pomorum conspiciat ille⁴,
 Quo tota evulsis nudetur fructibus arbor⁵.
 Iam remanet quercus foliorum tegmine nuda,
 Iam domini egregius flaccet sine fontibus ortus.
 125 En sitis atque fames, cecinit quam praescius idem⁶,
 Iudicio domini terris immissa perurget,
 Caelestis verbi desunt iam pabula et imbres:
 Hoc Oriens Boreasque, malum hoc maria undique clamant.
 Vocem euangelicam divino ex ore tonantem
 130 Quis non iam videat doleatque instare piorum?
 Filius en hominis veniens ex arce polorum
 Invenietne, putas, fidei vestigia terris?
 Cordibus humanis latebrosa foramina⁷ vulpes
 Inmundae et caeli nidos fecere volucres⁸,
 135 Fraus haec atque tumor diri late obtinet hostis,
 Nec locus est Christo, quo vel caput ille reclinet⁹.
 Haec inter gemat et fidat grex ille pusillus,
 Cui pater aeterni conservat gaudia regni¹⁰,
 Deducatque oculis lacrimas noctuque dieque
 140 Ac precibus vitae pulsans ad limina¹¹ perstet.
 Exposcat veros inhianti pectore panes
 Tres, euangelici memorat quos pagina verbi,
 Vera fides¹² confessa deum per saecula trinum:
 His fruitur dapibus, his fidum pascit amicum.
 145 Non lapidem sumat, si panem postulet unquam,
 Nec pro pisce caput virosi senciet hydri,

134 facere *corr.* fecere *B* 140 precibus *B*

1) *Ex Ponto III*, 2, 11 Cumque dedit paries venturae signa ruinae; *Arator. Act. II*, 701 subitis lapsura ruinis; 415 minitata ruinam. 2) *Ezech.* 13, 12 Siquidem ecce cecidit paries; numquid non dicetur vobis: Ubi est litura, quam linistis? 3) *Amos* 8, 7 Haec ostendit mihi dominus: et ecce dominus stans super murum litum et in manu eius trulla caementarii etc. 4) *Id.* 8, 1 Haec ostendit mihi dominus deus; et ecce, uncinus pomorum etc. 5) *Cf. Met. XIII*, 690 Sine frondibus arbor | Nuda riget. 6) *Ezech.* 8, 11 Ecce dies veniunt, dicit dominus, et mittam famem in terram, non famem panis, neque sitim aquae, sed audiendi verbum domini. 7) *Prudent. Perist. XI*, 154 latebrosis . . . foveis. 8) *Aen. VIII*, 235 Dirarum nidis domus opportuna volucrum. 9) *Matth.* 8, 20 (*Luc.* 9, 58) Et dicit ei Iesus: Vulpes foveas habent et volucres caeli nidos, filius autem hominis non habet, ubi caput reclinet. 10) *Luc.* 12, 32 Nolite timere, pusillus grex, quia complacuit patri vestro dare vobis regnum. 11) *Amor. II*, 19, 39 tua limina pulset. 12) *Sedul. C. Pasch. I*, 283 vera fides,

Nec pro ovo fallax inludet scorpius olli,
 Fronte velut mitis, sed caudae vulnere saevus¹.
 Nam pius ille pater, qui fons bonitatis habetur,
 150 Ut sol sponte micat seu fons uberrime manat²,
 Utque ultro placidus rorat de nubibus ymber³,
 Sic bona cuncta suis prono dat numine natis,
 Qui tamen hunc vera fidei pietate requirunt,
 Qui quod spe sitiunt puro amplectuntur amore,
 155 Qui bona sive mala fluitantis temnere mundi
 Norunt instantique deum virtute secuntur.
 O domine omnipotens, da nobis mente videre
 Tot mala, tot clades et tot lacrimanda pericla,
 Da gemere et toto fac nos ea corde dolere,
 160 Assiduisque tuum precibus deposcere numen.
 Qui regis Israel, cui non dormitat in aevum⁴
 Omnia conspiciens oculus, qui lege perenni
 Erigis elysos⁵, elidis et ipse superbos,
 Supplicibus voniam⁶, tumidis properando ruinam,
 165 Tu nos, sancte pater, hic verbere caede paterno,
 Tu virga baculoque tuo nos corripe, firma;
 Omne malum mundi fiat purgatio nostri,
 Qui te semper amant, omni discrimine crescant⁷,
 Quatinus crepti pelagi de fluctibus⁸ atris
 170 Teque gubernante iam portum pacis adepti
 Carpamus dulcem tristi de semine frugem
 Perpetuaque tuos recinamus laude triumphos.

XXIX.

INCIPIT VERSUS DREPANI DE CEREO PASCHALI.

Alme deus rerum, caeli custodia, cuius
 Legibus aeternis vertigine concita iugi
 Volvitur⁹ immensi socialis machina mundi¹⁰,
 Te caelum et quicquid caeli tegit aureus umbo¹¹,
 5 Te chorus astrorum, te sol, te menstrua luna¹²,

150 ceu *Mab.* 154 amplectantur *B* 160 præcibus *B* 165 cede *B*
 [XXIX] ex *C f.* 121 1 retum cali *C, corr. Morelius* 4 et om. *C*

1) *Luc.* 11, 11. Quis autem ex vobis patrem petit panem, numquid lapidem dabit illi? Aut piscem, numquid pro pisce serpentem dabit illi? 12 Aut si petierit ovum, numquid porriget illi scorpionem? 2) *Met.* IX, 664 fontem, qui... | ..manat. 3) *Aen.* XI, 547 tantus se nubibus inber | Ruperat. 4) *Ps.* 120, 4 Ecce non dormitabit neque dormiet, qui custodit Israel; *Sedul. C. Pasch.* III, 57 quia non dormitat in aevum | Qui regit Israel. 5) *Ps.* 144, 14 et erigit omnes elisos. 6) *Met.* XI, 400 supplex | Accepit veniam. 7) *Rom.* 8, 28 Scimus autem, quoniam diligentibus deum omnia cooperantur in bonum. 8) *Met.* XIV, 476 Fluctibus eripuit. 9) *Juvene. Praef.* 13 Et vertigo poli terras atque aequora circum | Aethera.. volvet; *Met.* II, 70 assidua rapitur vertigine caelum. 10) *Cf. supra p.* 524 r. 1. 11) *Aen.* X, 884 sustinet aureus umbo. 12) *Georg.* I, 353 menstrua Luna.

Te nimbi et nebulae, verrentesque acquora venti¹,
 Te lucis noctisque vices, te quattuor anni²
 Tempora transcursis in se redeuntia³ metis,
 Te terra et quicquid terras ambitque tegitque,
 10 Te freta, te curvis errantia flumina ripis⁴,
 Te properi fontes, te iussae stare paludes,
 Te pronae pecudes⁵, sortitaeque alta volucres,
 Te muti pisces⁶, te virosi serpentes,
 Pro se quisque tremunt: age, rerum maxime rector⁷,
 15 Sidereas acies oculorum⁸ blanda tuentum
 Ad famulos demitte tuos, vultuque serenus⁹
 Aspice constructam tanta in mysteria plebem,
 Unum quae trino celebrat sub nomine numen¹⁰.
 Non sic Idaeis simulantur Dindyma Gallis¹¹,
 20 Attica nec Graeis nuribus¹² vigilatur Eleusis,
 Orgia Tebanus vel agit nocturna Cithaeron¹³,
 Nil habet insanum strepitu, nil ture vaporum¹⁴,
 Sanguine nil madidum¹⁵, nil cursibus immoderatum,
 Nox sacris operanda¹⁶ tuis tantum prece pura,
 25 Simplicibus votis, manibusque ad celsa supinis¹⁷.
 Te colimus natumque tuum, quem cuncta tuentem
 Et tibi consortem verbo genitore creasti,
 Ignea quem celsi linquentem moenia caeli¹⁸,
 Visurumque suas hominis sub imagine terras,
 30 Intacto prognans utero dedit innuba mater¹⁹.
 Hunc ut per totam possimus dicere noctem,
 Inferimus claros sanctis altaribus ignes²⁰.
 Vestibus innumeris tereti circumflua giro,
 Aequeorcam cohibet formatrix cera papyrum,
 35 Cera domus mellis: iam cetera turba colentum²¹
 Nigrantes tenuat vario splendore tenebras,
 Ubertat stuppas, fervet discordia concors²²,
 Ut dum sacra pio peraguntur mystica ritu²³,
 Aemula sidereis vigilant funalia flammis²⁴.

6 nubule C 8 redeuntia minus C, metis correxi 17 constructum C tanta add. Morelius
 mystria C 21 Orgia C, Orgia Mor. ceron C, Cithaeron corr. Mor. 23 immoderatus C
 26 que tuum add. Mor. 31 totum C

1) *Aen. III*, 290 et acquora verrent. 2) *Met. XV*, 199 in species succedere quattuor annum.
 3) *Georg. IV*, 444 In sese redit. 4) *Met. II*, 241 sortita . . flumina ripas. 5) *Ib. I*, 84 Pronaque . .
 animalia. 6) *Art. Am. III*, 325 mutus erat . . | Piscis. 7) *Aen. VIII*, 572 divom tu maxime rector.
 8) *Met. VII*, 584 acies oculorum. 9) *Trist. I*, 5, 27 vultu . . sereno. 10) *Fast. IV*, 865 Numina . .
 celebrate. 11) *Aen. X*, 252 parens Idaea . . cui Dindyma cordi. 12) *Ep. VIII*, 12 Graias . . nurus.
 13) *Aen. IV*, 303 Orgia nocturnusque vocat clamore Cithaeron. 14) *Ib. XI*, 481 ture vaporant.
 15) *Ib. XII*, 691 Sanguine terra madet. 16) *Ciris* 142 sacris operata. 17) *Aen. IV*, 205, *Met.*
VIII, 681 manibusque supinis. 18) *Met. I*, 26 Ignea . . vis . . caeli. 19) *Sedul. C. P. II*, 39 innuba . . | . .
 virgo. 20) *Ex Ponto III*, 1, 161 Sed prius imposito sanctis altaribus igni | Tura fer. 21) *Ib.*
I, 7, 15 Cetera . . . cultorum turba. 22) *Met. I*, 433 discors concordia. 23) *Fast. II*, 546 ritus . . pios;
V, 444, 630 sacra peracta. 24) *Aen. I*, 727 flammis funalia vincunt.

- 40 Haec tibi quippe tui patris indiscreta propago.
 Multa luce¹ micans terra nox splendet in omni,
 Nox claro mage clara die: gens nulla nivali
 Usque adeo subiecta polo est, quam frigore pigrum
 Sidus² et aeternae premat inclementia brumae³,
 45 Quae te, Christe, neget; rutilum qua flammeus orbem
 Sol agit, occidui qua meta secunda diei⁴ est,
 Et qua prima patet rediturae ianua lucis,
 Tu coleris: dum finis erit⁵, dum terra manebit,
 Vertetur caelum, vertentur mensibus anni⁶,
 50 Semper honos nomenque tuum laudesque canentur⁷.

FINIT DREPANIUS.

40 prope *C*, nempe *Mor.*, quippe *Watt.* 42 magne *C*, mage *Mor.* 49 uertetur mensibus *C*
 50 honus *C* canuntur *C*

1) *Trist. V*, 9, 24 in multa luce. 2) *Met. II*, 173 Quaeque polo posita est glaciale proxima
 serpens | Frigore pigra prius. 3) *Georg. III*, 68 durae rapit inclementia mortis. 4) *Fast. IV*, 832
 occiduosque dies. 5) *Aen. XII*, 793 Quae iam finis erit. 6) *Prudent. Perist. XI*, 195 decursis
 mensibus annus. 7) *Ecl. V*, 78, *Aen. I*, 609 Semper honos nomenque tuum laudesque manebunt.

WANDALBERTI PRUMIENSIS CARMINA.

*Wandalbertus, de cuius vita libris tantummodo a se editis aliquid compertum habemus, anno 813 natus¹, in coenobio Prumiensi in Eiflia sito monachum se professus diaconi gradum consecutus est. Marewardi abbatis sui (829—853), magni studiorum amatoris², iussu primum beati Goaris vitam, cuius collam Pippinus rex monasterio Prumiensi donaverat, a maioribus inculto sermone literis mandatam correxit³ miraculaque a sancto viro illo perpetrata, sicut a testibus locupletibus ea accepit, usque ad annum 839 ipse auctor enarravit⁴. Postea, cum ad tempus Coloniae degeret⁵, ab Otrico clerico quodam amico rogatus martyrologii totius anni versibus canendi negotium suscepit, quippe qui de rebus profanis iam saepius carminum condiderat⁶. Opus, quod Flori subdiaconi Lugdunensis libris adiutus a. 848 sive Coloniae sive Prumiae perfecit⁷, non solum amico illi, sed etiam Hlothario imperatori literarum factori dedicavit, carminibus nonnullis de singulorum mensium natura et varietate, de laude sanctorum, de creatione mundi additis, in quibus metrorum diversorum artificem peritissimum se exhibuit. Vergilio, Ovidio, Iuvenco, Sedulio, Venantio aliisque poetis antiquioribus haud pauca debuit, plura proprio Marte composuit⁸. Wandalberti martyrologium, cuius etiam Sigebertus Gemblacensis (*De scriptorib. ecclesiast. c. 128*) meminuit, et ab aequalibus et a posteris magni habitum, modo solum modo cum caeteris carminibus, quae auctor ad idem pertinere voluit, coniunctum saepius describebatur. Quamquam poeta ipse in prooemio, in quo de operis sui consilio copiose disseruit, numerum versuum, ex quibus carmina singula constabant, accurate definivit, codices atque editiones martyrologii, quantum scio, omnes ab hoc numero discrepant aliquot sanctorum nominibus omissis aliisque sua sponte interpositis⁹. Qua librorum varietate deploranda maximum quidem partem nominum eorum, quae Wandalbertus ipse receperat, sed non omnia, restituere mihi contigit.*

1) Cf. *infra* Conclusio str. 4. 2) De quo cf. Wattenbach *Deutschlands Geschichtsquellen I*, 210.

3) Mabillon *Acta SS. II*, 288 solam sermonis, quae eruditos non parum offendere poterat, simplicitatem...

corrigere studui. 4) *J. l. p.* 298 narrationem ad annum DCCCXXXVIII incarnationis dominicae perducens. 5) Cf. *infra* de mensium nominibus v. 365. 6) Cf. *infra* p. 576 *Propositio* v. 1—2. 7) Cf.

infra ad Caesarem v. 31—36, ubi Hlotharium per quinque lustra iura Caesariana tenere dicit. De qua re auctores libri *Histoire littéraire de la France* (V, 380) recte haec observant: *Mais il est hors de contestation, qu'il ne les faut compter que depuis son couronnement à Rome en 823. La preuve en est, que Wandalbert a inséré dans son Martyrologe (ad 25. Oct.) la translation des reliques des saints martyrs Chrysante et Darie de Rome à l'abbaye de Prom, qui ne se fit qu'en 844. Ce ne fut donc qu'en 848 qu'il finit et publia son ouvrage.* 8) Cf. de eo etiam Ebert *Gesch. der Literatur des Mittelalters II*, 185—191.

9) Rettberg (*Kirchengesch. Deutschlands I*, 114 n. 9) virgines Colonienses, quae ad diem 21. Octobris mensis in omnibus codicibus occurrunt, temere in dubium vocare conatus est.

Wandalberti carmina traduntur his libris manuscriptis, de quibus conferas Neues Archiv IV, 306—312.

(B) codex Parisinus 2832 (quondam Bigotianus) saec. IX, de quo supra (p. 508) iam egimus, continet f. 72—111 omnia Wandalberti poemata, quae apographo Edmundi Martene usus de la Barre ex hoc codice in altera Spicilegii Dacheriani editione (II, 38—64) a. 1723 foras dedit.

(P) codex Parisinus 18558 (quondam bibliothecae Buherianae 1721) saec. X. forma quadrata XII quaternionibus constans continet f. 1—44 eadem poemata, quae ipse Lutetiae cum editione contuli.

(C) codex Bruxellensis 10615—10729 (quondam S. Nicolai Cusanus) saec. XII, de quo supra (p. 265) diximus, continet f. 79—85' Wandalberti carmina, quibus nomina mortuorum nonnullorum saeculi IX. addita sunt.

De codice Cantabrigiensi 771. Dd. XII 54 saec. XIII, qui ordinem carminum aliquantulum mutavit, conferas Catalogum manuscriptorum of Cambridge I, 497.

Martyrologium solum caeteris poematibus omissis continent

(G) codex sancti Galli 250 saec. IX. p. 28—65, a me Halis perquisitus, de quo cf. Scherrer Hss. der Stiftsbibliothek von St. Gallen p. 92.

(R) codex Vaticanus Christinae reginae 438 (quondam 255) saec. X. incertae originis f. 1—30, quem splendidissimum omnium, sed foliis nonnullis excisis (Aug. 25. — Sept. 14.) mutilum, Augustus Mau cum editis contulit. Mensibus singulis librarius versus picturis illustratos adiecit, qui in Anthologia latina ab Alexandro Riese parata sub numero 640 reperiuntur: Principium Iani sancit tropicus capricornus etc. Codices C G R in eo consentiunt, quod versus omnes, qui non de sanctorum memoria, sed de stellis ac de temporum vicibus agunt, ad marginem relegant. Sancti diocesis Constantiensis alique nonnulli in his tribus tantum commemorantur.

(A) codex Parisinus 7521 (olim Putcanus 5309) saec. XI. Aurelianus oriundus f. 13—29' a me Lutetiae perquisitus (cf. Neues Archiv III, 410).

(M) codex Parisinus 5251 (quondam 4208, Mazarinacus) saec. X. f. 1—26' initio mutilus addit versibus multa sanctorum nomina pedestri oratione conscripta, quae nihil ad Wandalbertum pertinent. Hunc librum a me obiter tantum evolutum adhibuit de la Barre apographo Stephani Baluzii usus in editione a se parata, in qua sub nomine codicis regii latet.

Ad horologium Wandalberti edendum praeter hos libros adhibui codices (E) Einsiedlensem 302 saec. X. p. 17—21 in fine mutilum (cf. t. I, 2) et (M) Parisinum 12117 (quondam Sangermanensem 434) saec. XI. f. 147, quem Alex. Riese (Anthol. lat. II, XXVIII, XXXVIII) examinavit.

Ex Wandalberti operibus poeticis martyrologium primo a. 1563 Basilcae inter Bedae opera I, 243—265 sine auctoris nomine impressum est (repetit. Coloniae 1612 t. I, 191—213), tum auctoris nomine addito Lovanii a. 1568 a Iohanne Molano cum Usuardi martyrologio coniunctum, codice, qui tunc in bibliotheca regularium Lovanii in valle S. Martini exstabat, non adhibito. Horologium Wandalberti Petrus Pithoeus iam a. 1590 (repet. 1596 et 1619) inter Epigrammata et Poematia varia recepit, repetiverunt Burmann (Anthol. lat. II, 397—400) et Meyer (I, 155—158). Lucas Dacherius a. 1661 maiorem horum carminum partem in tomo V. (305—360) Spicilegii e codice scripto Isaaci Vossii publici iuris fecit. Alteram eius editionem a de la Barre correctam et suppletam Migne repetivit Patrologiae t. CXXI, 577—640. Carmen de mensium nominibus Paulus Herzsohn nuper in linguam vernaculam vertit atque illustravit (Westdeutsche Zeitschr. für Gesch. u. Kunst I, 277—290: Rheinisches Landleben im 9. Jahrhundert).

EPISTOLA^a WANDALBERTI DIACONI AD ILLUSTR^m
VIRUM OTRICUM CLERICUM^b SUPER EIS QUAE SEQUENTI OPERE
CONTINENTUR METRORUM GENERIBUS INCIPIIT FELICITER^c.

Domino Otrico Wandalbertus salutem dicit. Veteri et perantiquo praecepto monemur, ut parere^d maioribus, morem gerere aequalibus, consulere minoribus studeamus. Ego, quia tibi, carissime^e, ut minori, quod cogitatu ipso nefas iudico, consulere nequeo: in te enim ipso tibi, ut revera sapientem decet, omnis opis consilium, totiusque providentiae copiam esse perpendo; morigerari vero sicut aequali sensus et ingenii tarditate non valeo, quod primum constat, ut maiori parere et obsecundare viribus cunctis et omni facultate desidero. Maxime quod incessanti et infatigabili studio ac benivolentia me, postquam longe a patria rebusque domesticis non tam exulare quam degere cepi, tua^f ope, consilio, providentia et liberalitate fultum intellego, nec leviter pecco, si, cum morem gerere nequeo, parere pro ingenii paupertate refugio. Itaque quod inopinato studio ex me et inevitabili constantique auctoritate petisti, ut per anni totius spatium occurrentes quot diebus sanctorum festivitates et sollemnes^g undecumque christianorum votorum^h celebritates metro digererem, feci ut potui, non tam artis usu atque sollertia, quam tua devotione et inmerito erga me sanctorum ad id peragendum adiutus, ut confido, favore.

In quo opere quia sollemnium dierum certissima comprehensio non leviter nec facile pro librorumⁱ varietate constabat, ope et subsidio praecipue usus sum sancti et nominatissimi viri^k Flori Lugdunensis ecclesiae subdiaconi^l, qui, ut nostro tempore revera singulari studio et assiduitate in divinae scripturae scientia pollere, ita librorum authenticorum^m non mediocri copia et veritate cognoscitur abundareⁿ. Ab hoc ego sumptis veteribus emendatisque codicibus martyrologicum^o librum a Kalendis Januariis ad^o finem anni per dierum singulorum occurrentes festivitates metro edidi, praemissa, ut congruere^p existimavi, invocationis ad deum^q, allocutionis ad omnes qui forte erunt lectores, commendationis ad te operis hortatorem^r et ad Caesarem benignissimum Hlotharium^s argumentique sive propositionis diverso metro descriptione et addita post editum martyrologium conclusionis ymnique in omnes sanctos editione. Cui etiam^t operi distinctione^u mensium singulorum adieci apertam brevemque secundum usus^v Gallicos dispositionem et horarum diurnarum vulgarem in nostris regionibus dimensionem, quod utrumque a superiori opere nequaquam discrepare putavi^w. In fine^x praeterea totius operis de creatione mundi per ordinem dierum sex breve carmen addidi^y et explanationem mystici sensus in homine accipiendi subiunxi, ut ea, quae de totius anni cursu descripseram, repetita ab initio mundanae creationis explanatio commendaret.

Hoc opus quia diverso editum^z metro constat, necessarium existimavi genera ipsorum metrorum breviter explanare, ut non modo ipsum opus, sed et^a ea, quibus digestum est, metra omnibus, qui ad legendum dignabuntur sumere, manifestem. Itaque invocatio, quam in principio totius opuseculi propterea posui, quod omnis scientia ex deo manans ab ipso sit merito poscenda^b, quanquam alii in opere poetico propositionem primam esse velint, metro coriambico tetrametro acatalectico asclepiadeo decurrit.

^a Epistola om. B ^b clericum om. C ^c ad — feliciter om. B ^d parere P ^e karissime C
^f tuo B ^g sollemnes B ^h uatorum P ⁱ librum B ^k viri om. C ^l authenticorum B
^m habundare C ⁿ martyrologicum P, martyrologicum B ^o usque ad C ^p congrue B P
^q creatorem C ^r ortatorem B ^s lotharium B ^t que C ^u distincte P C ^v usos B,
uersus C ^w disputaui C ^x finem C ^y addi B ^z edito C ^a et om. B P ^b poscendo C

1) Cf. de eo supra p. 507. 2) qui obiit anno 855.

Asclepiadeum autem ab Aesculapio, qui graece vocatur Asclepios, medicinae repertor¹, cuius laudes hoc metri genere frequentatae sunt², vel ab aliquo eiusdem nominis poeta est appellatum^a. Metra enim frequenter^b ab inventoribus, nonnumquam a frequentatoribus^{c,3}, interdum et ab eis, quorum memorias celebrant, appellantur. Acatalecticus vero versus est, cui nulla ad plenitudinem sui syllaba deest, sed legitimo numeri fine concluditur. Tetrametrum porro carmen est, quod quattuor pedibus currit, quod in coriambicis dactylicis et anapesticis metris accipitur, in quibus dimetrum, trimetrum^d, tetrametrum, pentametrum et exametrum per simplices pedes computamus^e: nam in iambicis trochaicisque^f metris, quia brevia sunt, supradictos numeros per duplices pedes accipimus. Coriambicum autem a coriambo pede, quo proprie currit, vocatur. Constat enim primo pede spondeo, secundo et tertio coriambo, quarto pyrrichio; et cum coriambus primam et ultimam longas, duas medias syllabas breves habeat^g, quae simul sena tempora complent, si spondeo pyrrichium copulemus, totidem syllabas^h totidemque tempora facimus, ac per hoc non tam pyrrichio et spondeo metrum hoc, quam proprie coriambo decurritⁱ. Invocatio ergo hoc metro composita XLVIII versibus constat, qui quaterni coeuntes undenos maiori complexione^k versus efficiunt.

Allocutio autem, quae lecturos^l commonens invitat, metro dactylico tetrametro catalectico, a^m pede scilicet frequentiori et numero pedum quaterno atqueⁿ una, quae ad plenitudinem metrici numeri deest, syllaba appellato decurrit. Constat enim spondeo, dactilo, catalecto itemque dactilo et spondeo. Cumque hoc metrum dactilo proprie constet, si catalectum spondeo addas, erunt ratione syllabarum tres dactili et unus spondeus, atque a plenitudine dactylarum syllabarum una tantum syllaba deesse videbitur, quanquam ratione temporum dactylus, qui una^o longa et duabus brevibus constat, spondeo, qui duas syllabas longas habet, par et aequalis existat. Itaque allocutio praedictis pedibus currens LXVIII versiculos continet, qui similiter ut priores quaterno numero coniuncti et X et^p VII maiores versus efficiunt.

Porro commendatio metro fallentio pentametro endecasyllabo constat, quod a numero XII syllabarum graece endecasyllabum, a numero pedum V pentametrum, ab inventore sive frequentatore fallentium appellatur. Decurrit autem primo pede spondeo, secundo dactilo, tertio quarto quintoque trocheo, quamvis ultima syllaba indifferenter in omnibus metris accipiatur et frequenter trocheus in spondeum, spondeus in^q trocheum, in pyrrichium iambus iambusque in pyrrichium per ultimas syllabas transeat. Igitur commendatio priori sui parte hoc metro composita^r VI et XXX versibus impletur, qui item per quaternam complexionem VIII maiores versus explere noscuntur. Posterior pars commendationis ad Caesarem edita metro constat dactylico dimetro acatalectico, quod dactilo tantum currit atque spondeo neque aliqua syllaba ad plenitudinem indiget. Haec pars XL duosque versiculos continet, qui seni simul coeuntes VII maiori coniunctione faciunt versus.

Reliquum deinde opus usque ad completum martyrologium^s heroico carmine, quod a gestis virorum fortium frequentatis appellatur^{t,4} et exometro numero pedum constat, excurrit, in quo metro praeter ultimum, qui spondeum tantummodo sive

^a appellatum P ^b frequenter B ^c nonnumquam—frequentatoribus om. C ^d triumetrum P
^e computamus P ^f trochaicisque C ^g habet C ^h syllabas B ⁱ decurret P C ^k complexione P
^l lectores C ^m quae a B C ⁿ adque P ^o una om. C ^p et om. B C ^q et in C
^r composita P ^s martyrologium P ^t appellatur P

1) *Isidori Etym. IV, 3, 1* Medicinae autem artis auctor ac repertor . . . perhibetur Apollo. Hanc filius eius Aesculapius . . . amplificavit. 2) *Ib. 8 A* frequentatoribus ut Asclepidia. 3) *Ib. 5* Metra . . . nuncupata . . . vel ab inventoribus vel a frequentatoribus. 4) *Ib. I, 38, 9* Heroicum enim carmen dictum, quod eo virorum fortium res et facta narrantur.

trocheum recipit, et penultimum locum, qui dactilo^a solummodo impletur, reliqua loca licenter^b dactilum spondeumve recipiunt. Quod opus ab initio^c propositionis usque ad completum martyrologium heroicis versus DCCCCtos et XL continet.

Sequitur deinceps conclusio ad complendum martyrologium^d pertinens, quae mixto coriambico, hoc est gliconio, asclepiadeo alchaicoque contextitur, quae metra ab auctoribus sive frequentatoribus nominata Glicone Asclepio et Aleleo, gliconium quidem spondeo, coriambo, pyrrichio, asclepiadeum spondeo, duobus coriambis, pyrrichio: alchaicum vero spondeo, tribus coriambis pyrrichioque decurrunt. Eadem conclusio XXIII versiculos^e praedicta coniunctione metrorum complexa VIII maiores versus ternis simul coeuntibus reddit.

Hinc ymnus in omnes sanctos succedit, qui metro constat dactilico pentametro sapphico, quod a muliere, quae Sappho dicta¹ hoc genus metri repperit, appellatum. quinis pedibus, hoc est trocheo, spondeo, dactilo, duobus trocheis decurrit eique post tres versus semper coma heroicum additur, quod dactilo constat atque spondeo. Ita efficiuntur in uno versu tres versus pariles et membrum^f heroicum, quae complexio in supradicto ymno VIII maiores minores versus reddit XXIII comata nihilo minus^g addens VIII. Haec, ut supra memoravi, ad finem completionemque^h praecedentis martyrologii pertinent.

Deinde sequitur descriptio duodecim mensium, quae nominum in singulis ethimologiasⁱ, signorum nomina et stellarum in signis numeros usque temporum^k ostendit. Huic descriptioni cohaeret horarum per menses omnes dimensio, quod opus versibus heroicis CCCCVI et L completur.

In fine totius libelli superest de creatione mundi brevis et aperta descriptio cum additione mystici sensus in homine super creatione rerum accipiendi, quae descriptio metro ferecratio^l constat, quod a Ferecrate inventore sive frequentatore nuncupatum, spondeo dactilo spondeoque contextitur, quamvis pro ratione novissimae syllabae ultimus spondeus frequenter in trocheum mutetur. In hac descriptione ternis versibus in unum coeuntibus minores CCLXXXV, maiores XCVIII efficiuntur. Ita in omni hoc opere diversorum metrorum variarumque mensurarum versus fiunt ab invocatione ad deum usque ad mundanae creationis comprehensionem mille DCCCCXVIII. Haec ita complexus sum, ut tibi, carissime^m, cui totius opusculi sic, utcumque constiteritⁿ, munus adsignabitur, nihil hic incognitum dubiumve remaneat. Bene vale^o.

* SEQUENTIS METRICI OPERIS TEXTUS INCIPIT FELICITER.

INVOCATIO.

(METRUM CORIAMBICUM TETRAMETRUM ASCLEPIADEUM.)

Celsi cunctiparens conditor aetheris.
Orbis principium, luminis editor
Inventorque boni, fons sine termino.
Audi quod precor et supplico servulus.
Plebis tu caput et gloria candidae.

^a dactylo *P* ^b liceter *B* ^c inicio *P* ^d martyrologium *P* ^e versus *C* ^f membrum *PB*
^g nihilominus *P* ^h complexionemque *BC* ⁱ aetimologias *P* ^k utriusque temporis *C*
^l ferecratio *P* ^m carissime *P*, karissime *C* ⁿ constiterit *P* ^o om. *P*, explicit *add. C*

Sequentis — Invocatio om. *P* acatalecticum *add. C* post tetrametrum 1 enuncta parens *B*
condito *B* 2 aeditor *P* 3 sive *B* 5 caput *P*

1) *Isid. Etym. I, 38, 7* Sapphica Sappho mulier edidit.

Albis fulgida praetextaque vestibus¹
 Agnum quae sequitur lotaque sanguine
 De cunctis placet empta et data gentibus.
 Hanc terris colit et praedicat omnibus
 10 Votis accumulans optima gaudia
 Concors ecclesia et vox modulantium
 Festivo sociat carmina coetui².
 Haec nunc curricula vota sub annuis,
 Per quos emineant et redeant dies,
 15 Exponam breviter credita carmine,
 Comprendens acies bellaque fortium,
 Quorum, Christe deus, pro meritis mihi
 Cunctorum veniam hic annue criminum.
 Servo confer opem³ missaque desuper
 20 Caecum de tenebris iam revocet manus.
 Rector, nempe tuo nulla renititur,
 Nulla est imperio dura potentia⁴:
 Armis tu poteris vincere fortibus⁵,
 Fallens ne zabuli vincat iniquitas.
 25 Tandem sit satis ad Tartara per scelus
 Cunctum perque nefas⁶ perque probra omnia.
 Casu flebiliter tendere pessimo,
 Oblectetque tuis vivere legibus,
 Felix caelicolis permanet in quibus
 30 Regem praesidiis vita perennibus.
 Summum quando piis tu resides bonum,
 Explet quos iugiter te sitiens amor,
 Spei nil superest ad veniam mihi
 Vitae nec potior suppetiis, nisi
 35 Pressum tu relevas, aeger et anxius
 Succumbensque ruam mortis ad intima.
 Munus nunc operis permodici tamen
 Sanctorum innumero de populo tibi,
 Rector quodque tuo profero nomini,
 40 Gratum de sterili sit, rogo, carmine.
 Ymnum personet hic mens humilis⁷ tibi.
 Devotusque canat te modulans homo,
 Unam cui iugiter cum patre gloriam
 Agmen praedicat in saecula lucidum.

8 data et empta C 10 optima C 11 et mox B 13 annus B 20 remouet corr.
 reuocat C 26 proba P 28 Oblectatque C vincere C 30 Regni C 32 Expellet B
 34 subpetiis B 35 Presum C reueles B 41 Hymnum B personat C

1) *Amor. III*, 13, 27 velatae vestibibus albis; *Fast. IV*, 619, V, 355. 2) *Met. XI*, 5 sociantem carmina nervis. 3) *Ov. Ep. XII*, 204 confer opes. 4) *Met. II*, 416 nulla potentia longa est.
 5) *Amor. II*, 3, 7 fortibus .. armis; *Art. Am. I*, 201 vincantur et armis. 6) *Hor. Carm. I*, 3, 26 per vetitum nefas; 39 per nostrum patimur scelus. 7) *Sedul. C. Pasch. II*, 227 humilique . . . Mente.

ALLOCUTIO.

(METRUM DACTILICUM TETRAMETRUM CATALECTICUM.)

Christum quisque cupis cernere, et alto
 Decertas animum figere caelo¹,
 Spei certa videns signa² beatæ,
 Magnorum sequere hic gesta parentum³.
 5 Illi saepe deum cernere sucti
 Praestantes opibus, corpore fortes⁴
 Condignae ac subolis germine fulti
 Illustrant meritis saecula sanctis.
 Illi divitiis sponte relictis
 10 Cunctis et viridi tempore rebus
 Contemptis, superum regna videntes
 Monstravere suis abdita signis.
 Illi et vivifico fame pleni,
 Visis ac monitis caelitus acti⁵,
 15 Venturum dominum vocibus atque
 Portentis variis edocuerunt.
 Illos factus homo Christus et orbi
 Salvando adveniens ore manique
 Instructos populum misit in omnem
 20 Mundi, ut perficerent rite salutem.
 Illos verus amor regis ad astra
 Vexit⁶ martyrii stemate claros
 Insignesque pii flore cruoris,
 Quorum nunc radiat terra triumphis.
 25 Illos quin etiam celsa venustat
 Doctrinae et meriti gloria magni,
 Qui verbo ecclesiam, qui prece, quique
 Signis, quique libris instituere.
 Illis est proprius splendor honorque.
 30 Quae Christi niveo tegmine fultae
 Vicerunt stabili mente minantem
 Mulcentemque simul carnis amorem.
 Illis est etiam fama perennis⁷,
 Quae expertum viridis corporis ignem
 35 Calcarunt penitus caelibe vita⁸,
 Praecinctaeque dei tegmine lumbos⁹.

Allocutio om. P 2 Decernas B 5 ad marg. Patriarche C 7 Condigne P 9 ad marg.
 Elias cum suis C 13 ad marg. Propheta(e) C 15 Venturu B 16 et docuere C 17 homo est et B
 ad marg. Apostoli C 21 ad marg. Martyres C 22 martiri C 25 ad marg. Doctores C
 26 Doctrinae P, Doctrinam C 29 ad marg. Virgines C Ille tibi C 31 minante B 32 amoris
 corr. carnis C 33 ad marg. Vidue C

1) *Amor. II*, 11, 55 caelo . . alto; *Met. IV*, 18. 2) *Ib. XII*, 444 Signa vides. 3) *Ib. I*, 393
 Magna parens. 4) *Amor. II*, 10, 28 forti corpore. 5) *Met. I*, 396 caelestibus . . . monitis; *XIV*, 293
 monitisque . . caelestibus. 6) *Fast. III*, 414 in astra vehit. 7) *Aen. IX*, 79 sed fama perennis;
Amor. I, 10, 62 fama perennis erit; 15. 7. 8) *Trist. II*, 163 caelebs te vita deceret. 9) *Luc. 12*, 35
 sint lumbi vestri praecincti.

Illud nec modicum est culmen honoris,
 Servatis thalamis quae pietate
 Compserunt socium rite cubile¹,
 40 Natos quaeque deo sponte dicarunt².
 Illorum superat fama per aevum,
 Conspectus hominum cunctaque mundi
 Temnentes heremum qui coluere.
 Caelestem meriti sumere panem³.
 45 Illorumque nitet nomen, in unam
 Quos egit pariter lex sacra mentem,
 Patrum qui monitis colla manusque
 Summisere⁴ dei lege iugati.
 Illorum pietas nec minus alto
 50 Praefulget merito, qui sua Christo
 Largiti egregia sorte perennes
 Nunc gazas retinent regnaque caeli.
 Sic nos multiplici praeduce norma
 Christus sancta vocat sicque minorum
 55 Praelucent oculis lumina patrum.
 Sic multa est meriti causa beati
 Nec nos velle sequi prava pudebit,
 Quae vult, quaeque vetat, quae iubet almi
 Lex verbumque patris nosse valebit,
 60 Doctrix quemque fides veraque purgat.
 Finis qui fuerit quaeque beati hinc
 Excessus requies, quive recursus
 Nunc anni memorent bella⁵ piorum,
 Monstrabit modico hic corpore codex.
 65 Hunc si velle potes, lector opime,
 Fac velis animo nosse benigno,
 Nulli hic namque subest mens pia culpa:
 Christo quod poterit sponte dicabit.

COMMENDATIO.

(METRUM FALLEUTIIUM PENTAMETRUM ENDECASILLABUM.)

Vera sume librum fide sacratum,
 Sincera hunc reserans legensque mente.
 Scribendum tibi quem pio rogatu
 Hortatuque iubes, amice dulcis⁶.
 5 Hoc nam gratificum libro videbis
 Digestum breviter tibi sciendi

37 *ad marg.* Coniugate *C* 39 Consumpserunt *P* sotium *P* 41 *ad marg.* Anachorite *C*
 43 Temnentes *C* 45 *ad marg.* Monachi *C* 48 Summisere *B* 49 *ad marg.* Misericordes *C*
 et minus *C* 52 regnaque *P* 53 multiplice *C* 55 Prece lucent *C* 60 Doctrix quaeque *C*
 66 Quaeso ut corde uelis *C* 68 dicavit *B* Commendatio *om. P* || 1 summe *BC*

1) *Met. X*, 635 sociare cubilia. 2) *Past. I*, 706 templa dicata deis. 3) *Sedul. C. Pasch. I*, 132
 caelesti pane catervas | Angelicos sumpsisse cibos. 4) *Met. V*, 235 Submissaeque manus. 5) *Aen.*
VI, 891 bella viro memorat. 6) *Ex Ponto I*, 8, 31 dulces . . amici.

Questum cum replicans volensque munus
 De iusso inspicias labore tandem.
 Quondam Hieronimus sacer quietum
 10 Vitae deseruit statum modumque,
 Adgressus veteris novaeque legis
 Romano eloquio probare libros.
 Augustine, tuum perennis aevi
 Nomen fama gerit, pater, per orbem,
 15 Qui Christi ecclesiam doces et omne
 Errorum perimis fugasque vulgus.
 Sic, martyr, quoque, Cypriane, Christum
 Doctrina atque pio cruore clamas.
 Ore et Hilarius micat beato,
 20 Scriptis Ambrosius manetque magnis.
 Pollet Gregorius nitetque, laude
 Dictorum volitat Iuvenus, illi
 Coniunctis spatiis Arator haeret,
 Prudentique, deum canendo vivis.
 25 Multos sic memorans honor revolvit.
 Scriptis qui propriis manent librisque,
 Gaudens quos legit et frequentat orbis,
 Quamvis morte obita¹ hunc abisse cernat.
 Nobis exiguum subest loquendi et
 30 Scribendi ingenium, negat priorum
 Nos aequare locum vicemque vatium
 Exilis copiae loquacis usus.
 Adgressi tamen hic novum piumque
 Carmen proferimus deo tibi que,
 35 Hoc qui mente pia rogas, amice,
 Tu nostro, petimus, fave labori.

AD CAESAREM.

(METRUM DACTILICUM DIMETRUM ACATALECTICUM.)

Tuque favendo,	10	Flectere ³ avitas.
Caesar adesto,		Imperii que
Sceptra parentum		Sceptra paterni ⁴ ,
Qui pietate,		Teque periculis
3 Quique benigna		Ipsae paratis
Lege gubernas ² .	15	Exiit olim,
Te moderator		Deque cruenta
Nam deus orbis		Caede ⁵ furentum
Iussit habenas		Saepe reduxit,

10 Vite *P* 20 maneatque *B* magnus *C* 21 Tolleatque *B*, Polletque *C* 22 volitat] laudatur *C*
 23 spatiis] similitudine scriptorum *C* orator *P* 25 sic honorans *C* honore voluit *P* 27 Gaudes *C*
 28 obita] suscepta *C* 32 Exilla *C* 33 Aggressi *B* || Ad Caesarem *om. P* 18 Saepe reduxit *P*

1) *Aen.* X, 641 Morte obita. 2) *Prudent.* *C. Symm.* I, 38 Sceptra gubernanti. 3) *Met.* II, 169
 commissus flectat habenas; *Aen.* XII, 471. 4) *Ib.* X, 852 sceptrisque paternis. 5) *Ib.* I, 471 caede
 cruentas; *Ov. Ep.* VI, 162 caede cruenta sua; *Rem.* 28.

	Aurea celso		Lustra per orbem
20	Vertice Roma ¹		Quinque recurrunt,
	Te decorando		Nomine postquam
	Nomine sanxit ²		Clarus ⁴ et armis
	Caesaris orbi	35	Caesariana
	Mox fore regem.		Iura retentas.
25	Itala primum		Tempora Christus
	Te duce tellus ³		Longa ⁵ videntem
	Eminuit, post		Te regat omnis,
	Francica tomet	40	Te veneretur
	Sceptra regentem		Teque tremescat
30	Mundus adorat.		Purpura regem ⁶ .

PROPOSITIO.

(METRUM DACTILICUM EROICUM EXAMETRUM.)

Carminē qui vacuas captavi saepius auras⁷
 Rumores vulgi quaerendo stultus inanes,
 Adgrediar tandem veram de carmine laudem
 Quaerere et aeternum mihi conciliare favorem,
 5 Spectandos breviter signans actusque virosque
 Atque dies anni reditu volvente per orbem,
 Ordine quae lustrent scribens sollemnia quaeque.
 Hic mihi nonnumquam sanctorum nomina leges
 Carminis excedent, sed non mutilanda vocandi
 10 Est censura bonos; veniam pietate merebor.

COMPREHENSIO TEMPORUM MENSIVM DIERVM ATQVE HORARVM.

Per varios orbem rerum natura meatus⁸
 Distinxit, moderante deo, mortalibus aegris⁹
 Alternis iugiter vicibus noctemque diemque¹⁰,
 Aestatem atque hiemem autumnī verisque tepore,
 5 Bissenisque simul discretum mensibus annum¹¹.
 Primum quaeque suis horarum tempora punctis
 Exerescunt, tum bis duodenae temporis horae
 Luce diem et tenebris complent ab origine furvis¹²,
 Nunquam dies parili spatio noctesque feruntur;

28 Francia C 42 *superscr.* omne regnum C || Propositio om. P dactilicum P 3 Aggrediar P
 5 Spectandas B 7 qui C sollemnia C quemque BP || Comprehensio B, Comprehensio—
 horarum om. P 2 moderate C 4 teporem C, tempore B 9 pariles C

1) *Art. Am. III*, 113 aurea Roma; *Aen. III*, 679 eum vertice celso. 2) *Trist. I*, 8, 15 sanctum . . nomen. 3) *Fast. IV*, 64 Itala nam tellus. 4) *Ibis* 299 cognato nomine clarum. 5) *Ov. Ep. VII*, 142 tempora longa. 6) *Aen. VII*, 251 purpura regem; *Pieta* movet. 7) *Met. VII*, 557 auraeque . . captantur; *Georg. I*, 376 captavit naribus auras; *Aen. XII*, 592 vacuas . . ad auras; *Met. VI*, 398, *XII*, 469. 8) *Aen. I*, 204 Per varios casus; *Met. XV*, 6 rerum natura. 9) *Georg. I*, 237, *Aen. II*, 268, *X*, 274 mortalibus aegris. 10) *Venanti Carm. VIII*, 3, 7 Alternis vicibus; *Aen. VIII*, 94 noctemque diemque. 11) *Fast. III*, 657 mensibus impleat annum. 12) *Iuveni H. euang. II*, 209, *IV*, 689 furvisque tenebris.

- 10 Nunc celerante die fuscis nox tenditur alis¹.
 Nocte brevi rursus curru lux incita fulvo
 Ad summos axes² solarem provehit orbem.
 Ebdomas hinc septem complectitur integra soles.
 Quattuor ebdomades vulgarem volvere mensem³
- 15 Dicuntur, sed quos solis statuere priores,
 Ordine diverso menses numeroque feruntur.
 Iunius, Aprilis, September et inde November
 Bis bina ebdomada constant geminisque diebus;
 Mensis tum Iani⁴, Augustus simul atque December,
- 20 Martius, Octimber, Maiusque et Iulius aucti
 Quattuor ebdomadis fulgent ternisque diebus.
 Solus, quem Februo mensem Numa addidit auctor,
 Bis denis tantum patet octonisque diebus.
 Tempora solarem variantia quattuor annum
- 25 Ver, aestas, autumnus, hiems, flos, fructus honorque
 Mensibus adludunt spaciata ex ordine ternis.
 Has leges natura dedit⁵, quo tempore primum
 Conditor omnipotens mundum formavit et orbis
 Terrarumque modis concrevit semina miris.
- 30 Has etiam docti prius advertere parentes
 Et liquere suis, anni crescente rotatu
 Ebdomadis pariter quinquagenis geminisque
 Ter centum sexagenis quinisque diebus.
 Hinc Nonas, Idus statuerunt atque Kalendas,
- 35 Scilicet ut vario distinctus ordine mensis
 Humanos relevans mulceret rite labores⁶,
 Festiva exciperent cum fessas otia plebes
 Dona que sollemnes populus proferret ad aras.
 Haec docuit populum Aegypti de morte redemptum
- 40 Edita per Moysen veteris conscriptio legis,
 Sabbata quae sanxit, novilunia paschaque sanctum
 Ieiuniumque dies statuit temporibus anni
 Certis⁷ inflexa servari lege per aevum.
 Agni quae typico signatam sanguine plebem⁸
- 45 Agno azimo pane et lactuca pavit agresti.
 Omnia quae nostram signarunt festa salutem
 Nos docuere deum, Christi qui morte redempti
 Religione dies sacramus⁹ praeduce cunctos.

11 cursum C 12 provehit B 13 Ebdomas] grece C soles] dies C 14. 21 Quattuor C
 ebdomades] latine C 22 februo B 25 *superscr.* ver estas et auctumnus hiems C 26 spaciata P
 28 orbem C 29 modo C maris C 36 relevans C 38 sollemnes C 39 de mor B 42 Ieiuniumque BC
 44 signatum C 48 Religione B

1) *Venanti Carm. IX*, 4, 10 Accelerante die; *Aen. VIII*, 369 Nox ruit et fuscis tellurem amplectitur alis. 2) *Trost. IV*, 3, 3 summo... in axe. 3) *Aen. I*, 269 volvendis mensibus orbis. 4) *Fast. II*, 51 Primus enim Iani mensis. 5) *Aen. I*, 507 Iura dabat legesque. 6) *Met. XI*, 16 longum relevasse laborem. 7) *Or. Ep. VII*, 170 Temporibus certis; *Rem.* 189, 191. 8) *Met. XII*, 125 signatum sanguine Cygnum. 9) *Aen. VII*, 608 Religione sacrae.

Ergo ago¹. quas teneant sollemnia festa² Kalendas,
 50 Martyria inlustrentve dies quos clara per orbem,
 Quos confessorum laus saneta et vita coronet,
 Virgineis thalamis quae sint sua vota diesque,
 Carmine promanus: mentem, pie, suffice, Christo.

INCIPIIT MARTYROLOGIUM.

IANUARIUS.

Primum nunc Iani vocitatum nomine³ mensem,
 Unde sacratus eat, recolat quae festa, canemus⁴.

- (1) Quod veteres coluere patres⁵ umbramque futuri
 Lex posuit saneta, Christi de virgine nati
 5 Circumcisa caro Iani sacrat ecce Kalendas;
 Basiliusque sacer meritorum splendet honore,
 Eufrosina simul nitet Almadiusque beatus.
- (2) Macharius quartum Nonarum dedicat ortum,
 Qui tenuit docuitque heremi pius accola morem.
- 10 (3) Tertia Nonarumque dies celebrat Genovefam.
 (4) Tum pridie Nonis Augenti festa recurrunt.
 (5) Hinc Nonas Symeon confessor possidet almus,
 Papa Telesphorus atque hisdem pariterque coruscat.
- (6) Octava ante Idus agitur Teophania sanctum.
 15 (7) Septima ab Aegypto Christum celebratque relatum.
 Antiochena suum recolit quoque plebs Lucianum.
 (8) Iduum post sexto Eugenio vota feruntur⁶,
 (9) Quinto Vitali, Fortunato et Revocato.
- (10) Quarto Melciades Paulusque heremita beato
 20 Sublati fine aetherea laetantur in arce⁷.
 (11) Salvius hinc ternas Cartagine consecrat Idus.
 (12) Plebs et Achea suum pridie recolit Ciriacum.
 (13) Idibus Hilario Pietavae militat urbis
 Plebs devota suo, pastor quam fulcit honore.
- 25 (14) Quam nonam et decimam constat Februi ante Kalendas
 Esse diem Felix sacer et confessor adornat.

49 sollemnia C

50 illustrentve C

53 mente B

In nomine domini incipit martyrologium uandalberti diaconi per metrum compositum G, sine titulo A P C, in R antecedit imago auctoris cum hac subscriptione:

Rex rerum rector clemens seniorque benigne

Suscipe dignatus quo fert munuscula seruus.

1--2 in R via legi possunt 2 erat G 4 Exposuit G 6 merorum C 8 artum B P L, astrum R, ed. Dacher. 10 genovefam C 11 nonas G Eugendi con. Dacher. 12 simeon G 13 telesphorus B A atque add. Watt. isdem G 14 theophania G C 15 egipto B C 16 Antiochena R C P 17 Idu post sexta G, Idum R eugeniana R 18 Quinta auito G, uita B 19 meltiades R, multiades P 20 fini C etheria G R 21 hic C karthagine C 22 cyriacum G R 23 hylario G R, ylaro C pietauem B 24 Plebs tua deuota C quem G 25 febru R 26 abornat B

1) *Georg. I*, 63, *Art. Am. I*, 343 Ergo age. 2) *Fast. II*, 247 festum . . . sollemne. 3) *Cf. supra* p. 577 v. 19. 4) *Fast. III*, 714 dum tua festa cano. 5) *Cf. Aen. II*, 448. 6) *Trist. I*, 2, 18 vota que nostra ferunt. 7) *Trist. IV*, 3, 5 Aetheriamque . . . arcem.

- (15) Bisque novenam Abacuc simul et Micheas honorant.
 (16) Septima post decimam Marcelli martyris atque Pontificis summi meritis et nomine fulget.
 30 (17) Sextaque cum decima Antoni virtute dicatur.
 Haec etiam socio geminorum pollet honore,
 Lingona quos uno celebrat plebs marmore tectos¹.
 Tum quoque nubiferi penetrat sol sidus Aquari².
 (18) Quinta et dena simul Prisca pro martyre gaudet.
 35 (19) Bis septena Niceto Haudmaroque coruscat.
 (20) Tertia post decimam Fabiano praesule floret,
 Cui parili Sebastianus virtute cohaeret,
 Roma quem vectum nunc Suessio laeta frequentat³.
 (21) Bissena est, Agnes quam virgo et martyr honorat.
 40 (22) Undecimam levita sacer Vincentius ornat,
 Huic et Anastasium virtus coniungit opimum.
 (23) Post Emerentianae decimo laus emicat ampla.
 (24) Nono martyrium Babilae virtusque coruscat.
 (25) Octavo ex Saulo conversum gloria Paulum
 45 Praejectumque suum celebrans Arvernus adornat.
 (26) Septima moxque dies Policarpi sanguine fulget,
 Smirnae quem vero celebrant pro rege crematum.
 (27) Punica terra suum sexto veneratur Avitum:
 Sulpicius, Balthildis et Aldegund quoque vernant.
 50 (28) Quintum progenies Romana Agnae dicat almae.
 Lux, decus orbis, amor patriae⁴ luctusque dolorque
 Excelso imperii caput exaltatus honore
 Tum Karolus migrans Hludowico scepra reliquit⁵.
 (29) Quarto martyrium Papiae Maurique refulget.
 55 Tunc et Valerio Treviri pro praesule gaudent.
 (30) Tertiaque Ypolitum Antiochenae personat urbi.
 (31) Saturnine, tuum egregium Thyrsique tropheum
 Victorisque simul Iani determinat orbem.

27 abacuc *BR*, ambacuc *G* 30 antonii *BR*, antonini *P* 31 soto *R* 32 Linguona *RC*
 33 ad marg. *GC* post v. 34, liter. aureis *R* Cum *A* sydus *A* aquarii *GAB* 35 niceto *A*
 otmaroque *G* 37 Qui *A* sebastianus corr. hastianus *G*, sebastianus ad marg. collisio *C* 38 non *C*
 39 agne *GCB* 42 decima *G*

Presbiter Otfridus carnis tunc vincula linquens,

Uduino, te officio sequitur comitatus et actus *add. C ad marg.*

43 Nona *G* babilae *R*, babilae *A* 44 ex seculo *GR* 45 Praejectumque *GCB* aruenus *R*, aruenus *B*,
 aduernus *C* 46 polycarpi *R* 47 Smyrnae *BCP* 48 Lameca *A* sexta *G* 49 et om. *GR*
 balthildis *A* aldegund *G*, aldegund *B*, aldegund *C* 50 Quintam *GC* agnes *BC* alma *G* 51--53 ad
 marg. *RC*, om. *G*, praecedunt versui 50 in *P* 53 hludowico *BC* relinquens *R*, relinquit *C*, reliquit *A*,
 corr. quit *B* 54 Quarta *G* pape *C* 55 Tum quoque *B*, Cum quoque *A* treneri *C* pontifice *BPRA*

Et Hrodoh hisdem transiit memorande Kalendis *ad marg. C*

56 ypolitum *GCPB* antiochenae *P*, antiochene *R* 57 tyrsique *GCA P*, tirsique *B* 58 determinat *B*
 orbis *G*, orbi *R* Finit *add. B*

- 1) *Met. XIV*, 261 marmore tecta. 2) *Anthol. lat. ed. Riese* 640, 2 stat sidus Aquari.
 3) *Iuvenci H. cuang. II*, 94 laeta frequentant; *Einhardi ann.* 826 Hildoinus abbas monasterii S. Dionisii mart. Romam mittens... ossa... Sebastiani accepit et ea apud Suessionam civitatem... collocavit.
 4) *Ex Ponto I*, 3, 29 amor patriae. 5) *Carolus Magnus a. 814 obiit.*

FEBRUARIUS.

- Nunc etiam Februi texemus carmine cursum
 Quacque ferat pariter festorum signa dierum.
- (1) Brigida virgo potens Februi sibi prima Kalendas
 Scottorum sancit miro celebrata favore.
- (2) Quartum Nonarum templo inlatus dicat agnus,
 Quo, lustrante deo, vivum plebs credula templum
 Mente pia locat acceptum sternitque tribunal.
- (3) Ternis et Nonis Lupicino festa sacrantur
 Hisque cruore pio Celerinus cum Celerina,
 Enitet Ignatius Laurentinusque beati.
- (4) Tum pridie Nonas Aquilinus vindicat almus
 Antistesque nitet Phileas cum Philoromo.
- (5) Sicaniae populos Nonis sibi subdit Agathes
 Virginis eximio virtus celebrata decore.
- (6) Idibus octavis martyr Dorothea coruscat.
 Tum quoque ver clarum primos erumpit in ortus.
- (7) Augule, septenis mundum vincendo triumphas.
- (8) Senas Dionisius ornat et Emilianus.
- (9) Quinis Ammonem recolunt pia vota¹ beatum.
- (10) Sother, Hireneus et Scolastica virgo quaternis
 Egregia pariter meritorum laude nitescunt.
- (11) Ternis hinc Desiderius Lugduna coronat
 Moenia, Parthemio et Calocero Roma refulget.
- (12) Eulaliae festum pridie sanguisque coruscat,
 Urbs Barcilon eximia qua martyre gaudet.
- (13) Idibus aethereum Iulianus scandit honorem,
 Sponsa beata animum caelo cui iungit ovantem.
- (14) Tum decimo sextoque die praeunte Kalendas
 Martis Vitalis nitet et Felicula virgo,
 Atque Valentinum memorant sua gesta beatum.
- (15) Hinc decimo et quinto meritum clarescit Agapes.
 Hoc etiam geminos scandit sol sidere Pisces.
- (16) Quartus cum decimo Iuliana martyre luget,
 Onesimumque colit Paulo doctore beatum.
- (17) Tertius ac decimus Polocroni festa revolvit
 Donatique, fides, sanguis quos iungit et ara.

Incipit mensis Februarius *add. R* 59—60 *om. P* 59 texamus *G* 61 Brigita *G* februas *B*
 kalendas *om. A* 62 Scottorum *B* celebrato *corr. ta G* 63 inlatus templo *B*, illatus *G*
 65 Gente *A* 67 Quisque *G*, Bisque *A R* 68 Renitet *A* laurentiusque *G* 69 Cum *A*
 71 Sicaniae *B A*, Licaniae *R* agathae *G*, agathe *R* 72 decorat *C* 73 octonis *B*, octavus *R*
 74 *om. G*, ad marg. *R* (*lit. aureis post vers. 75*), *C* Cum *A* consurgit *R* 75 coruscas *G* 76 dyonisius *A*
 emelianus *A* 77 amonem *B* 78 Soter *G* hyreneus *B C R*, hiereneus *P* 81 calocero *P*
 82 que *om. C* 83 bareylon *R C*, bartilon *P* quae *C*, quam *P* 84 aetherium *R G* 86 Cum *A*
 87 Martyr *G*, Par his *B* fecicula *P* 90 ad marg. *G*, *lit. aur. ante versum R*, 89 *P bis* Hic *G*
 sydere *A* sequitur post versum 90 in *G R C*
 Hocque die poenis caesos (cesus *C R*) ueneratur acerbis
 Brixia (Frixia *R*) Faustinum celebrem sanctumque Iouittam.
 91 gaudet *G* 92 Enesimumque *R* 93 polichronii *G*, polocronii *B*, polochroni *P* festa *om. A*
 94 Donati sanguis fidei *G*, sanguis fides *R*

1) *Rem.* 813; *Met.* I, 221 pia vota.

- 95 (18) Bissennumque diem Martialis sanctus honorat.
 (19) Publius undecimum simul et Iulianus adornant.
 (20) Mox decimus laudem recolit famamque Coronae.
 (21) Victorine, tuo nonus de nomine fulget.
 (22) Octavoque Petri cathedra et doctrina coruscat,
 100 Urbs laeta Antiochi quo primum praesule vernat.
 (23) Septimus eximio Policarpi splendet honore,
 Presbiter ore, fide Christi qui iussa secutus¹
 Martyrio turbam potuit servare fidelem.
 (24) Sextus apostolica radiat virtute Mathiae,
 105 Bissextusque loco hoc quartoque intexitur anno.
 Occultumque diu caput hoc baptista retexit.
 (25) Quinta dies Crescenti augetur laude beati.
 (26) Nestore quartus ovat socio pariterque Theone.
 (27) Tertius Hesperiae Leandro antistite floret.
 110 (28) Machario pridie Rufinus iungitur almus.
 Hic finis Februi concludit lumina mensis.

MARTIUS.

- Martius, insigni feriatu tempore demum,
 Quorum praemineat breviter dicemus honore.
- (1) Martis Donatus tenet Albinusque Kalendas.
 115 (2) Senis mox Nonis Heraelus Paulusque coluntur.
 (3) Quinas Magra pio Nonas defendit amore;
 His et Emitherius, Celedonius atque Marinus
 Asteriusque micant effuso sanguine² clari.
 (4) Lucius hinc papa pretiosa morte quaternis
 120 Martyrum et octingentorum turba optima fulget.
 (5) Ternas martyr habet meritorum nomine Focas,
 Sanguine qui mortem, vicit virtute draconem.
 (6) Victorinus ovat pridie Victorque, retrusi
 Carcere qui celso penetrarunt astra volatu.
 125 (7) Nonis Felicitas micat et Perpetua, castam
 Quae Christo vitam felici morte dicarunt.
 (8) Idus octavas martyrque Cyrillus et una
 Consimili retinet venerandus honore Rogatus.
 (9) Septenis quadragesimo sub milite festum,
 130 Armeniae recolunt unum sacra templa minoris.
 (10) Senis Gaius Alexanderque coluntur, eisdem
 Quadragesima et bina cohaeret turba cruce,
 Quos pariter saevo celebramus praeside caesos.

96 adornat *ACB* 98 Victorinae *R* 100 antiochi *PB* 102 Presbiter *G*, Presbyter *B*
 103 fidem *P* 105 *om. R*, bis *P*, ad marg. *G* Bissexti locus hic quarto qui *G* 108 Nestore *B*
 socio *RA* 109 hesperie *P* antiste *C* 110 machario *A* 111 *om. BA* 113 Duorum *A*
 117 emitherius *B*, hemitherius *A* 118 Asteriusque *BA* effusio *R* 120 optima *CA* 121 focis *R*
 122 draconum *R* 127 octavus *R* que *om. GR* cirillus *AB* 129 quadragesimo *A* limite *BA*
 130 Armeniae *R*, Armeniae *C* 131 Senis grauis *G*, athale add. *G* 132 coherent *R* 133 sena *RP*,
 sequa *GC* perside *GP*

1) *Aen. IV*, 538 iussa sequar. 2) *Ib. VII*, 788 effuso sanguine: *Art. Am. I*, 650 adfuso
 (al. effuso) sanguine.

- (11) Candidus hinc quinas sibi Valeriusque retentant.
 135 (12) Quartam mox Iduum finis tuus, almae Gregori,
 Consecrat, aeterna caelum quo laude petisti¹.
 (13) Presbiter et ternas Macedonius implet, honesta
 Coniuge Patricia et nata comitante Modesta.
 (14) Eufrosius pridie Petro cum martyre fulget.
 140 (15) Thessala plebs Idus Matrona martyre servat.
 (16) Septima post decimam Aprilis de more Kalendas
 Praecedens Cyriaci et Largi splendet honore,
 Smaragdique simul pretioso sanguine² vernat.
 (17) Bisque octona tuo, Patrici, nomine pollet,
 145 Scottica gentilem miserate per oppida cultum.
 Hac quoque Gertrudae redduntur vota³ beatae.
 (18) Praesul Alexander ter quinam possidet altam
 Presbyter et Romam Pigenus sanguine lustrat.
 Hac Aries soli vernantia lumina pandit⁴.
 150 Conditor hac rerum lucem deus edidit almam,
 Hancque diem primam formando praetulit orbi.
 (19) Bis septena Iohanne heremi cultore coruscat.
 (20) Tertia cum decima Cuthberti laude nitentes
 Anglorum ducit per mystica gaudia plebes.
 155 (21) Cum duodena fide Benedicti et nomine fulget,
 Coenobiale decus duce quo laetatur in orbe.
 Haec spatiis aequat paribus noctemque diemque⁵.
 Haec quoque sole novo lunam stellasque micare⁶
 Vidit in exortu quarta sub luce dierum.
 160 (22) Undecimae antistes tribuit pia lumina Paulus,
 Quo iure exultat proprio Narbona magistro.
 Haec primum celebrat perfecto lumine pascha.
 (23) Felix hinc decimam et Theodorus cum Iuliano
 Ornant eximia virtutum laude ferendi⁷.
 165 (24) Romulus et nonam pariterque Secundulus implet.
 (25) Angelus octava venturum nuntiat agnum.
 Agnus et ipse cruce mundi pro morte levatur.

134 hic *C* retentent *C* 135 idum *G* gregori almae *R* 136 qua *G* 137 Presbyter *B*,
 Praesbiter *G* 139 Eufrosius *G* 140 Tessala *AB*, Thessala *R* 141 aprilis *AP* kalendo *R*
 142 ciriaci *B* splendet honore *om. G* 143 precioso *P*, Smaragdique—pretioso *om. G* 144 Bis *G*
 145 Scottica *A* miserante *AB* 146 gerthruide *P*, gerdrude *R*, gerdruide *G* 149 ad marg. *GCR*
 150—51 ad marg. *RGC* 150 condidit altus *B* 153 cutbroeti *P*, cutbereti *A*, chutbereti *G*
 154 ducis *C* mistica *A*, mixta *B* 155 Tum *P* 156 Caenobiale *R* 157—159 ad marg. *RC*, ante
 vers. 155 *G* 157 spatias *R* 158 luna *A* 159 sub luce quarta *B* 160 Undecima *GR*,
 Undecima et *C* 162 *om. R* lumina *A* 163 et *om. AB* 165 secundulus *BA* 166 octavam *BA*
 uenturus *C* 167 pro mundi *ABPC*

Hic deus omnipotens Adam de pulvere plasmat

Nomina et apta ponit⁸ (ponit pater *cod.*) cunctis animantibus (amantibus *cod.*) Adam
 add. *Dacherius ex cod. M post vers. 167*

1) *Amor. III*, 8, 50 caelum, tertia regna, petis. 2) *Iuveni H. euang. III*, 612 pretioso sanguine.
 3) *Amor. I*, 7, 36 vota que redde Iovi. 4) *Arator. Act. II*, 532 nocturna que lumina pandit. 5) *Cf.*
supra p. 576 v. 3. 6) *Fast. I*, 163 novi... solis; *Mel. VII*, 100 stellas... micantes. 7) *Aen. VII*, 496
 eximiae laudis; *Trost. I*, 1, 36 laude ferere. 8) *Fast. II*, 859 positum... nomen.

- (26) Septima Montanum memorat cum coniuge sancta
Atque simul quadrageno cum martyre passum.
- 170 (27) Agni surgentis resplendet sexta triumpho.
- (28) Quinta Priscus, Alexander Malchusque coluntur.
Hanc quoque Guntrammus migrans rex optimus ornat.
- (29) Eustasius quarta virtutis laude coruscat,
Abba Columbano nituit qui rite magistro.
- 175 (30) Tertia Domnino comite et Victore refulget.
- (31) Diodolus pridie emicat Anesusque beati.
Sic Martis volvens determinat orbita mensem.

APRILIS.

Purpureo quem flore¹ sibi ver sancit Aprilem,
Dicemus quibus attollat sua gaudia festis.

- 180 (1) Virginco insignes Agape et Chionia sero
Apriles socio sacrant sibi iure Kalendas.
- (2) Lugduni quartis Nonis sacer urbe Nicetus.
- (3) Euagrius ternis splendet martyrque Benignus,
Atque pari fulget Theodosia virgo nitore.
- 185 (4) Ambrosius pridie aetherium penetravit honorem.
- (5) Nonis virgo pia de morte refulget Herene.
- (6) Idibus octavis Sixtus martyrque sacerque
Praeminet Adriano mortem sub Caesare passus.
- (7) Diogenes septenis Eleususque feruntur.
- 190 (8) Maximus et senas Idus tenet atque Solor.
- (9) Lampade septena quinis micat Idibus alto
Virgineus radians simul aethere flosque decorque.
- (10) Ezechiel vates sancto dicat ore quaternas.
- (11) Pontifice et summo ternae irradiante Leone
Splendent ore, manu, Christi qui pavit ovile.
- 195 (12) Iulius antistes pridie Romana revisit
Moenia, catholico clarus pro dogmate pastor.
- (13) Idibus, Herminigilde, patrem, rex alme, furentem
Persentis, verum referens de morte triumphum².
- 200 (14) Octava et decima Maias superante Kalendas
Valerianus ovat fraterque Tiburtius ipsos
Maximus effuso comitatur sanguine³ miles.
- (15) Septima Olimpiadem decimae coniuncta beatam
Monstrat eamque simul defendit Maximus alter.

168 montanum *A* 170 surgenti *G* 171 malchusque locuntur *B* 172 guntrammus *R*,
guntrammus *A*, guntrammus *BC* optimus *CA* 173 Eustasius *A* 174 Alba *G* 175 domno *R*
176 diodolus *A* 177 hic martyr *G* determina *P* hic volvens *R*, hic martis *A* Finit *add. B*
178 sit uer *R* 180 schionia *B* 181 soto *AR* 183 sequitur in *G* vers. 184 185 aetherium *BC*
honore *R* 186 herene *G*, herene *BB* 187 xystus *R*, xistus *G* 189 Diogenis *R* feruntur *C*
192 virginibus *G* 193 Ezechiel *R*, Hyezechiel *A*, Hiezechiel *B* 194 irradiante *GC* 195 splendet *R*
196 pridie *P* 197 domate *R* 198 ermingilde *GR*, herminigilde *A*, erminigilde *PC* 199 Prae-
sentis *BC* 201 tyburtius *GA* 203 olympiade *BA*, olympiadem *C* beatam *RAP* 204 altus *B*

1) *Aen. XII*, 413 flore conantem | Purpureo: *Met. XIII*, 395 Purpureum . . genuit . . florem.
2) *Ex Ponto II*, 1, 63 referam fortasse triumphum. 3) *Cf. supra p.* 581 c. 118.

- 205 (16) Sexta et dena Chariso Callistoque refulget,
Quos mare septena mersos cum plebe beavit.
Hac tipicus solem Taurus iam signat euntem.
- (17) Mappalicus quinta decima Hermogenesque Petrusque
Conlucent merito, virtute et sanguine clari.
- 210 (18) Bis septena Eleutherius, mater quoque sancta
Anthia praecellent, vitam moriendo secuti.
- (19) Gaio, Aristonico, Rufo, Hermogene atque Galato
Tertia cum decima Expedito et martyre fulget.
- (20) Marcellinus, Dominus Vincentius aequae
215 Nomine bis senam radiant festoque fideque.
- (21) Pontifices titulo, doctrina et morte beati
Undecima Gaius pariter Simeonque coluntur.
- (22) Terni presbyteri decimam ternaque coronant
Palma Parmeniusque Elimenes Chrisotelusque.
- 220 Hac quoque divino patuerunt prodita nutu
Corpora martyrio ecclesiam lustrantia trino
Dionisii, Rustici Eleutheriique beati.
- (23) Felicemque sacrum gemino dignumque ministro
Nona docet Fortunatumque et Achillea iunctos.
- 225 Hac etiam, invicto mundum qui sanguine tenmis,
Infinita refers, Georgi sancte, tropea.
- (24) Martyr Alexander triceno martyre laetus
Ac trino octava Lugduni moenia sancit.
- (25) Mox euangelico Marcus tonat ore beatus¹,
230 Septima quo capit eximium redimita nitorem.
- (26) Sextaque pontificis recolit certamina Cleti,
Richarioque nitet vitae cultore beatae.
Extrema ac paschae celebrant sua gaudia festum².
- (27) Quinta Anastasium papam celebramus, eidem
235 Antimus antistes digna virtute cohaeret.
- (28) Quartaque Vitalem Christi pro nomine caesum
Commemorat, vitam meruit qui morte perennem.
- (29) Tertia pontifices ara meritisque dicatos
Agapium pariterque Secundinum veneratur.
- 240 (30) Martyrii Iacobus similem et Marianus honorem
Sortiti pridie finem metantur Aprili.

205 cariiso A calixtoque A, calistoque G 207 Hic quoque cornigeri sol intrat sidera tauri R
ad marg. post vers. 209 typicus GA 208 Cappalicus A 209 Conculcent R 210 martyr
quoque B 212 Gagio G rufo om. G ermogene B, hermogeneque G galatha A B
Hic imperatricis Iudith³ deposicio recurrit add. C
214 aequae B 215 Festaque Senesii⁴ celebrantur martyris almi add. G R C 216 Pontificis G
217 grauis B, corr. gaius C symeonque A P C locuntur C 218 presbyteri B, praesbyteri G
ternamque C 219—20 om. B 219 Palpa P parnei usque R elimas G 220 predita P
221 ecclesiam R illustrantia G nutrino R 222 DYONYSSY A, Dionisi superscr. apocope C,
Dionisi A. eleuteriique C 225 etiam A tempnis C 226 georgii G sauctae R P tropea R C A
227 alexandro A 228 Ac terno P, Aeterno B 230 nitore B 231 ad marg. R C, post vers. 229 G
Extremum G 232 laeti G 234 Quintaque G 235 Antinus P, Anthimus G R C 236 Quarta R
pro om. R 237 perhemem B A 239 neneramur G 240 iacob R 241 Finit add. B

1) *Aen. IV*, 510 tonat ore deos. 2) *Met. IV*, 4 festum celebrare sacerdos. 3) *Hiludowici Pii coniugis, quae a. 843 obiit.* 4) *Cf. Ann. Aug. 830 (Jaffé Mon. Mogunt. 703).*

MAIUS.

Hinc Maium aestivo primo sub sole calentem¹
Quae longisque ferat promemus vota diebus.

- (1) Maias prima sacrat Christi doctrina Kalendas,
245 Frater et his domini Iacobus micat atque Philippus,
Hieremiasque simul vatum celebratur opimus
Rexque Sigismundus fuso pro sanguine² regnat.
(2) Sextis hinc Nonis, Athanasi magne, refulges,
Arria quo primum periit victore colubra.
250 (3) Praesul Alexander quinas et Euentius ornant
Theodolusque dei pariter pro nomine caesi.
His quoque celsa crucis radiant vexilla³ repertae.
(4) Silvanus quartas, Antonia cum Floriano,
Perpetua cingunt meritis virtute decori.
255 (5) Stelliferum ternis Christus transcendit Olympum⁴
Hilarioque Arelas pollet, Vienna Niceto.
(6) Praeelsum pridie celebrant Romana Iohannem
Templa dei, qui pleno hausit de pectore⁵ verbum.
(7) Morte pia Nonas Iuvenalis sanctus honorat.
260 (8) Idibus octonis Mediolani urbe coruscat
Martyr praecipuo venerandus Victor amore.
(9) Ter centum radiant septenis Idibus una
Martyrio denique simul, decorante Beato.
Torrida tumque novis consurgit frugibus aestas⁶.
265 (10) Senis Gordianus et Epimachus ob unam
Caeduntur Christi pariter laudemque fidemque,
Has quoque Iob patiendi exemplo sanctus honorat.
(11) Quinas eximio antistes splendore Mamertus
Insignis, sollemne deo qui ferre litamen
270 Ieiunii instituit terni sub luce diei.
(12) Virgo, tuos colimus comites. Domitilla, quaternis,
Nerea, Pancratium, cum quis et Achillea sanctum,
Primus apostolico docuit finxitque lavaero
Quos Petrus egregia Romae cum virgine iunctos.
275 (13) Servatium ternis veneramur in Idibus alium.
(14) Pachomius pridie Victorque simulque Corona

242 primum *GC*, prima *P* 245 iacob *B* 246 Hieremiasque *A* 247 Sexque *A*

Amatore pater festo celebraris eodem *add. A*

Theodolusque die martyr veneratur eodem,

Alpia quem magnum Gallorum gentibus effert (*ad marg.* nomen loci) *add. B*

248 hunc *A* 249 Arrii *B*, Arria *P* 250 euentius *CP* 251 Theodolusque *B* 253 Sylvanus *B*
254 Perpetuo *B* mentis *PC* 255 olympum *BA* 256 Hilariosque *A* areles *PG* 258 ausit *R*
259 sanctus opinat *G* 260 meolani *P* 261 honore *G* 264 *om. A*, post 261 *B*, post 262 *G*
265 epimachus *B* 266 Christi *om. BAP* fidemque beati *B* 269 Insignit *G* sollemne *AC*, solenne *B*
litamen] hoc est rogationem *C* 270 Ieiunii] apocope *C*, Ieiunii *P* 272 Aerea *A* pancratium *BA*
274 Quos] id est Nereu et Achilleus *C* egregi romae *A* 275 veneratur *BC* 276 Pachomius *G*
uictor simulque *A*

1) *Fast.* III, 531 Sole . . . calent. 2) *Aen.* XII, 690 fuso | Sanguine. 3) *Sedul. C. Pasch.* I, 321
sacrata crucis vexilla coruscant. 4) *Fast.* III, 415 clivorum scandit Olympum 5) *Mcl.* X, 252
hausit | Pectore . . . ignes. 6) *Anthol. lat. ed. Riese* 115, 2 Torrida collectis exultat frugibus aestas.

- Splendent, hic heremita potens illique cruoris
 Martyriique deum socia virtute¹ secuti.
 (15) Pontifices septem Hesperiam simul Idibus ornant.
 280 (16) Septima Timothei cum dena nomine fulget,
 Veridica Paulus docuit quem voce beatus.
 (17) Sextaque cum dena Peregrino martyre vernat.
 (18) Quintam cum decima martyr Dioscorus implet.
 Hic Gemini aestivo iungunt sua sidera soli².
 285 (19) Bis septena Pudentiana virgine claret.
 (20) Cum dena ternam retinet fulcitque Basilla
 Baudeliusque simul trabeatus sanguine vernat.
 (21) Bis sena Polius, Eutichius atque Timotheus.
 (22) Undecimam Castus sacer Emiliusque dicarunt.
 290 (23) Lingonicam decima Desiderius sacrat urbem
 Antistes martyrque dei galeatus honore.
 (24) Donatianus Namnetes cum Rogatiano
 Fratre pio exornat fidei certamine nona.
 (25) Octava Urbanus meritorum stemmate fulget³.
 295 Infula quem, doctrina simul sanguisque beavit.
 (26) Augustine, tuum commendat septima nomen,
 Lactea quo renitent Anglorum milia, verbi
 Principe quo Christum domiti sensere Britanni⁴.
 (27) Iulius hinc sextum miles martyrque venustat.
 300 (28) Quinto Parisii Germanum turba frequentat⁵,
 Tunc quoque pontificem celebrat sua Roma Iohannem.
 (29) Maximine, tibi quarto Trevir alta coruscat.
 (30) Tertius Hucberto papa et Felice dicatur.
 (31) Tum pridie Petronella Petri de germine sancto
 305 Fulgida virgo micat Christi trabeata decore.
 Cantius et Cantianus cum Cantianella
 Conlucent, Maium haec claudunt sollemnia mensem.

277 hinc *C*, om. *G* 278 sotia *R* 279 esperiam *B* ornant *corr.* ornant *B* 280 tymothei *A*
 fulgent *G*, lucet *RC*, dona lumine lucet *P* 282 Sexta *BA* 283 dena *G* dyoscorus *R* ornat *G*
 Quinta *P* 284 Incipit hic claros sol illustrare gemellos *R* sydera *A* 285 potentiana *G* 286 Tum *R*
 287 Baulidiusque sumultra beatus *G* 288 eutichius *B* tymotheus *A*
 Praesul et hac domini martyrque Valens uenerandus⁶,
 Augia, te laetis (iaetis *R*) ducit (ducis *C*) per gaudia uotis *add. RGC*
 289 emiliusque *A* 290 Linguonicam *AC* decimam *C* 291 amore *BAP* 292 namnetes *A*,
 namnetes *RG* 293 Fratrem *BC*, Fratremque *G* exornant *G* nonam *RG* 294 stemmate *RCAP*
 295 Insula *A* quam *C* 296 Augustine *R* nomen *G* 297 eo *C* angelorum *C* 298 sentire *C*
 britanni *A*, britanni *R*, britani *PB*
 299 Senisque existunt Iuni translata kalendis
 Corpora Miciaco⁷ Maximini atque duorum,
 Cuius qui patris clari mansere clientes
 Ipso namque die lenite sumpsit honorem.
 Preterea renitet Stephani sacratio templi. *add. A*
 301 Tum *BA* 303 hugberto *RC*, hugberto *G* dicarunt *A* 304 Cum *A* petronella *RG*
 305 trabeaque *ACBP* decori *RBP*, decora *A* 306 cantianella *G* 307 Conlucent *G* claudunt *G*
 sollemnia *G*, solennia *R*, sollempnia *A* finit *add. B*

1) *Sedul. C. Pasch. I*, 277 socia . . virtute. 2) *Georg. IV*, 28 aestivum solem. 3) *Venanti Carm. IV*, 1. 7 Stenmate . . fulgens. 4) *Met. XV*, 752 domuisse Britannos. 5) *Fast. III*, 251 matrem mea turba frequentat. 6) a. 830 *Augiam translatus est, cf. supra p. 406*. 7) *St. Mesmin prope Aurelianos*.

IUNIUS.

Iunius umbrifugo aestatis sub caumate fervens
Templa quibus festa volet de fronde ¹, canemus.

- 310 (1) Iunii origo tuum sustollit in astra ² nitorem,
Pamphile, martyrio doctor venerande beato.
(2) Marcelline sacer Petre et exorcista, quaternis
Nonis communem dignamque litatis ad aram,
Lugdunice pio Blandina vocatur honore,
315 Quadrageaque simul clara octonaque eoruscum
Cum plebe nexit flammisque undisque monile.
(3) Pergentinus item Laurentinusque cruoris
Et generis ternas gemino fulgore venustant.
Aureliana suum plebes recolique Lifardum.
320 (4) Martyr et antistes pridie sacra vota Quirinus
Accumulans proprio Christum de sanguine placat ³.
(5) Nonis antistes fulget Bonifacius ⁴ Anglis
Editus, ad Christum Oceani qui traxit alumnos,
Fresonum puro submittentis colla ⁵ lavaero.
325 (6) Octonas Idus Ceratus episcopus ornat,
Urbem qui fulcit Gratiano principe dictam.
(7) Paulus septenas praesul tuus, alta Bizanti.
(8) Progenies meritumque pium quos iungit et ara,
Gildardus senas pariterque Medardus honorant.
330 (9) Quinas Primus habet iuncto sibi Feliciano.
(10) Quartae Basilidae et bis deno martyre vernant.
(11) Barnabas ternas exornat apostolus Idus.
(12) Cyrinus pridie effulget Nazarque Naborque.
His et Basilidem festo sociamus eodem.
335 (13) Idus illustrat Felicula virgo cruore,
Lac, Petronilla, tibi, verbum quam iunxit et aetas.
(14) Octavo Iulii et deno ante exordia mensis
Vates Heliseus simul Abdiasque refulgent.
Hic quoque Valerio et Rufino martyre gaudet.
340 (15) Septeno deno Vitus cum virgine clara
Margarita martyrii splendore nitescit.
Hocque Modestus et alma nitet Crescentia virgo.

308 umbrifugo *G*, imbrifugo *RP* 309 fronte *R* 310 Iunia *ABP*

Martyris (Martyr *G*) huncque diem festum Nicomedis (Nicodemus *C*) adornat *add. RGC*

Hic confessoris obitus colitur Simeonis *add. C*

Hoc quoque sanctus conscendit ad astra Iovinus *add. ed. de la Barre*

312 petreque *G*, petre *B* 315 quae *RGP* clara *om. RGCPA* 316 Cumque *G* munile *C*
317 Torgentinus *R*, Pergentius *P* 318 At *AR* 320 Martyr et antistites *R* 322 refulget *R*
bonifacius *A*, bonifacius *BC*, benefacius *P* 323 Aditus *B* 324 Fresonum *A* submittentis *A*
325 cerastus *A* 327 bizanti *B* 328 pariter *BA* 329 Gildardus *R* 330 Quinas *B* habet
primus *G* 331 basilide *G* bis seno *G* martyre *R*

Necnon Bardonis ⁶ splendent meritis pie sanctis *add. C*

332 idem *RGC* 333 Cirinus *PB* pridie *R* 334 basilidem *P* sociamus *RA* 335 illustrat *B*
felicula *R* 336 petronella *GR* 337 iulii *BGA* 339 Sic *A* 341 Margareta *G* 342 *om. BC*

1) *Aen. II*, 249 festa velamus fronde. 2) *Ecl. V*, 51 tollemus ad astra. 3) *Aen. II*, 116
Sanguine placastis ventos. 4) *qui a. 755 obiit*. 5) *Iuveni H. euang. II*, 42 submittant colla.
6) *Moguntiacensis archiepiscopi, qui a. 1051 obiit*.

- (16) Sedecimo Cyricus Iulitta cum genetrice
Clarescit vera Christi pietate fideque.
- 345 (17) Quindecimus septem quinquagenisque ducentis
Martyribus iucundam mittit ad astra coronam.
Ardentis penetrat quoque Phoebus sidera Cancrī¹.
- (18) Quartum cum deno pretioso sanguine fratres
Marcellianus pariter Marcusque sacrarunt.
- 350 Hinc quoque Balbinae lustrat meritumque decusque.
- (19) Gervasius ter denum Protasiusque coronant.
- (20) Vitalisque pater natos sequitur duodeno.
Centro hic solstitium medio summoque coruscat.
Tum, Caesar Hludowice, cruento tempore functe,
- 355 In plures partes cessura sceptrā relinquit².
- (21) Martyr Rufinusque undeno et Marcia pollut.
- (22) Albanus decimo defendit laude Britannos,
Paulinusque Nolam meritis et nomine lustrat.
- (23) Anglorum nono Ediltrud de germine fulget.
- 360 (24) Octavo natus colitur baptista Iohannes.
- (25) Septeno Romam Luccia exornat amore,
Sancta pio bis deno et bino martyre laeta,
Rex quibus Accias socio conlucet honore.
- (26) Sextum martyr habet Paulus simul atque Iohannes,
365 Germine, amore, fide, virtute et sanguine fratres.
Cum quibus augusto radiat Constantia serto.
Salvius et sanctus Scaldi tum litora visit.
- (27) Hesperiam quinto antistes martyrque Zoelus
Martyribus cumulat iunctus denisque novemque.
- 370 (28) Praesule quartus ovat verbi et doctore Leone.
- (29) Tertius auratam sustollit ad aethera³ Romam,
Martyrio pariter Petri Paulique beato.
- (30) Lemovicum pridie colitur Martialis honore.
Iunius his celsum festis determinat orbem.

IULIUS.

- 375 Iulius hinc flavis humeros redimitus aristis
Quos supplex aris veneransque colat, memoremus.

343 circius *B* iulitte *R* genetrice *B* 346 iocundam *GC* iucundam — v. 349 Marcellianus
om. P 347 phebus *R* sydera *A* post v. 344 *P*

Hic scandit gaudens Auitus sydera cœli,
Magnificus meritis abbas qui Miciacensis *add. A*

348 Quartam cum dena *G* 350 Hunc *P C*, Tunc *G* meritisque *R* 351 Gervasius *C* denam *G*
353 hoc *C* 354 Cum *A*, Tunc *B P* hludowice *R*, hludouco *P*, hlodvice *A* functe *R* 355 plaris *P B A*
relinquens *R* 354—355 *ad marg. G RC, ante vers. 352 P* 356 rufinus *BA* 357 britannos *AR*,
britanos *P* 358 nolae *G* fulget *G* 359 nonum *G* ediltrud *R*, ediltrud *G*, ediltrude *B A*
de *om. BA* lustrat *G* 361—364 *om. P* 361 roma *A* lucia *C* 362 Scampio *BC* bis *om. A*,
bis dena *B* 363 De quibus *RG* acias *A* sofio *AR* collucet *G* 367 *om. hic ABP (cf.*
infra v. 380) 368 Haesperiam *A* zoilus *G* 369 iunctis *G* 372 petri *om. R* 373 martialis
colitur *R*, Martialis pridie Lemovicam apostolus ornat *M* 374 Finit *add. B* 376 suplex *R*

1) *Ecl. X*, 68 sub sidere Cancrī; *Anthol. lat.* 640, 7 ardentis Cancrī .. astrum. 2) *a.* 840.
3) *Met. III*, 404 ad aethera tollens.

- (1) Primus qui veteris populi legisque sacerdos
Extitit incensi primusque litavit ad aram.
Aaron orditur Iulii sacratque Kalendas,
380 Has quoque contemptor mundi Carilephus honorat.
- (2) Processus sextas retinet cum Martiniano
Nonas, martyrii laeto irradiantque decore.
- (3) Pontifices quintas Anatholius Eulogiusque.
- (4) Lauriane, tenes meritorum nomine quartas,
385 Ossaque Martini tumulo mutata venustant.
- (5) Domitius ternas dicat et clarissima Zoe,
Auxit martyrio coetum quae iure beatum.
- (6) Eximius vatum pridie defectus in orbe
Martyrio Esaias virtute atque ore coruscat.
390 Tranquilline, simul duplici splendore refulges,
Sanctorum genitor sanctos comitate peremptos.
Tumque Goar Christi colitur famulusque sacerque.
- (7) Pantheni Nonis splendet meritumque fidesque.
- (8) Octavo ante Idus Cilianus Procopiusque
395 Excellent, Christum virtute et morte secuti.
- (9) Audax septeno pariterque Anatholia claret,
Nec minus et contemptor opum sacer eminet Effrem.
- (10) Sexto germana Christo pro sorte coronam
Progenie septena dicat Felicitas alma,
400 Quam genuit gratamque deo praemisit ad aram.
- (11) Martyrio quintum sancit Ianuarius atque
Consimili decorat Pelagia sancta nitore.
Tum Beneventanis translata a montibus almi
Busta patris Benedicti nunc Liger altus honorat.
405 (12) Hermagoram quarto supplex Aquileia frequentat,
Antistes precibus populum qui fulcit et orbem.
- (13) Tertius Aegyptum praesentat Serapioni,
Attalus et martyr caelesti flore virescit.
- (14) Antistes pridie et martyr petit aethera¹ Focas.
- 410 (15) Idibus effulgent Cassianus Cyricusque
Et Iacobus meritis celebratur episcopus amplis.
- (16) Cum decima Augustum praesignans septima mensem
Hilarine, tuo, martyr, nitet, optime, festo.

377 veteres *R* 378 primus *BA* 379 iuli *PR* 380 contemptos *R*, comptor *P*
carilopphus *A*, karilephus *B*

Tu meritis ipsas, Lupiano², celebriter ornas *add. C*

Saluus et sanctus Schaldi tum (calditum *A*) littora inssit *add. BAP*

382 irradiantque *BPA* 383 anatholius *C* 387 Luxit *A*, Duxit *R* 388 desectus *B* 391 sancto *RG*
comitante *AG* peremptus *G* 392 Cumque *A* colitor *G* 393 Panteni *B*, Canteni *A* 394 chilianus *G*
396 anatholia *P* 399 Progeniae *R*, Progenies *B* 404 liget *R* 405 Hermagoram *B*, Armagoram *A*
aquilegia *GR* 407 *om. R*

Martyr et intacta pro uirginitate decora,

Margareta sacram suscepit sacra coronam *add. C*

409 fixas *corr. focas C* 410 casianus *BA* siricusque *G*, ciricusque *B*, sciricusque *R*, syricusque *C*
411 Ae *G* iacob *RG* 413 Hylarine *RG* tenet optime *RG*

1) *Georg. III*, 358 altum petit aethera. 2) *Prumiense monasterium possedit a. 1003 reliquias*
de corpore quoque sancti Lupiani confessoris (*Beyer Mittelrhein. Urkundenb. I*, 718).

- (17) Sedecimam votis Carthago spectat opimis
 415 Martyrii plebem duodenam laeta frequentans¹,
 Scillitana simul capiti quos patria misit.
- (18) Quindecimam genetrix septena prole dicavit,
 Simphorosa pio pariter cum germine caesa.
 Fervidus ardentis petit hac sol signa Leonis².
- 420 (19) Arsenius quartam denamque heremita venustat.
 (20) Et ternam denam Philibertus sanctus adornat.
 (21) Praxedis duodena effulget virginis atque
 Prophetae Danihelis nomine fine fideque.
- (22) Undecimam Christo felix miserante Maria
 425 Ornat, septeno caruit quae daemone, quamque
 Magdala progenitam signat cognomine origo.
 Wandregisle, tibi hac monachorum vota recurrunt.
- (23) Hinc decimam praeclarus Apollinaris honorat.
 (24) Mox nonam Christina, Aquila et Niceta sacrarunt.
- 430 (25) Octavam Iacobus, Zebedei filius, ornat,
 Primus apostolicum vero pro rege cruorem
 Qui dedit: hunc Cucufas Christophorusque secuntur.
- (26) Septimam Adrianus tenet Emiliusque beati,
 Martianus cum quis simili virtute triumphat.
- 435 (27) Presbiter Hermelaus sexta martyrque coruscet.
 (28) Quintam Nazarius cum Celso possidet, hancque
 Pantaleon martyr proprio sibi saneit honore.
 Insignem meritis Petri Paulique beatis
 Praesul Romanus Stephanus tum consecrat aram³,
- 440 Templo quae Dionisii gemmata refulget,
 Signis martyrii monitus visisque fideque.
- (29) Felix, Simplicius, Faustinus et alma Beatrix
 Tricassique Lupus quartam communiter aurant.
- (30) Abdon et Sennen designat tertia sanctos,
 445 Regni quos Romae tribuit de germine Persis.
- (31) Martyrii pridie Fabium pia gloria texit.
 Iulius haec orbi excedens sollemnia linquit.

414 cartago A 415 frequantans *corr.* entans G 417 genitrix GAR dicant G 418 Simforosa A
 419 *ad marg. post v.* 417 G 421 philebertus B, filibertus P adhornat *corr.* ornat B
 Sabinus ternum denumque petit Luciauus MA, qui *versum* 421 *omittit*
 426 Magdalo B signa B 427 Vuandregisile C, Quandregis leobi hac R 428 apollinaris B
 429 cristina B nicea G 430 filios R 432 cucufas BC Cristoforusque B sequuntur GP
 Miciaco renitet inuentio reliquiarum
 Insignis meriti Maximini atque duorum
 Cuius qui patris clari mansere clientes *add.* A
 433 emeliusque A 434 Et templum Prumie domini sacratur honore *add.* C 435 Presbyter B,
 Praesbiter GP hermolaus G 437 Pataleon B 439 tum secrecat G manus A 440 quae *om.* R
 dyonisii A, dyonisi P, dionisi C 442 aiatrix R 443 Trecassique A ornant G
 446 Germanus pridie ethereum penetrauit honorem *add.* A
 447 hic A sollemnia G, sollemnia A, sollemnia R linquit A, liquit G

1) Cf. *supra* p. 579 v. 38. 2) *Anthol. lat.* 640, 8 Leo fervidus. 3) a. 754 cf. *Jaffé Regesta Pont. Rom. ed. II* p. 273.

AUGUSTUS.

Augustus demum pleno iam farre refertus
Quis nova sacra ferat, monstremus carmine sanctos.

- 450 (1) Quos ferus in mortem Antiochus cum matre subegit.
Venturo sanguen qui Christo sponte dicarunt,
Augustas retinet Machabei iure Kalendas.
Carcere Roma Petrum celebrat vinclisque reductum
Eusebiumque suum Vercelli rite frequentant.
- 455 (2) Nonarum Stephanus martyrque et papa beatus.
Quarto festivae tribuit pia gaudia Romae.
- (3) Terno mox Stephani colitur sollemne reperti,
Primus qui mortem Christi est moriendo secutus.
Gamalibel, Nichodemus Habibon pariterque
- 460 Inventi voto fulgent et laude perenni.
- (4) Iustinus pridie proprio celebratur honore¹
Presbiter, innumeros sanctorum caede peremptos²
Crudeli exquirens tumulis qui condecoravit.
- (5) Nonas Cassianus, Memmius atque Oswaldus,
465 Rex pius Anglorum, merito et virtute retentant.
- (6) Idibus octonis mortem passura crucemque
Christi sancta caro aetheream dedit ante figuram³:
Praesul et his Sixtus Romae martyrque colendus,
Iuxta et Felicissimus Agapitusque triumphant.
- 470 His quoque consurgunt autumni tempora laeta.
- (7) Septenas pariter Donatus et Afra bearunt.
(8) Aethereum senis penetrat Cyriacus honorem.
(9) Romanus quinis martyr milesque refulget.
- (10) Quartis, Laurenti, merito splendescis opimo,
475 Ignem qui passus tortorem vincis iniquum.
- (11) Ternis flosque decusque pium petis astra⁴, Tiburti,
Has et Gaoricus confessor possidet almus.
- (12) Martyrii palmam pridie capis, Euple, perennem.
- (13) Idibus Ippolitum comitem Laurentius astris
480 Pro Christo parili recipit certamine passum.
Reginam meritis, virtute fideque colendam
Tellus tum venerans Radegundam Aquitana frequentat.
- (14) Quae decima et nona est Septembres ante Kalendas,
Eusebium Romae sancit celebratque beatum.

450 anthiocus P 451 Centuro A sanguen B 453 celebrant G, celerant R 457 colitur
stephani B solenne R, sollemne A 459 nicomedes abibas G 460 perenni B A 462 Presbyter B,
Presbyter G 463 tumulos B G C 464 casianus A P memius B hoswaldus B 467 sacra G
aetheriam R G 468 syxtus G, sextus corr. sixtus R 470 laeti G C R 472 Aetherium G, Aetherea R
ciriacus B 473 Rustiens at Firmusque Veronam sanguine lustrant add. B

474 Quartus A splendescit R 476 tyburti G 477 gauricus B, goaricus G 478 ulpe G
perennem B Andeoloque suus gaudet tunc martyre Gallus.
Edidit hunc Smyrna, Rodani sed litora servant add. B manu rec.

479 yppolitum G P, ypolitum A B 480 christi G C R 482 equitana B 483 septembres P A

1) *Past. II*, 639 solito celebretur honore. 2) *Aen. IX*, 453 una tot caede peremptis.
3) *Met. VIII*, 615 dant... figuras. 4) *Met. I*, 316 petit... astra: *Past. II*, 496.

- 185 (15) Octava et decima mundi lux flosque Maria
Angelico comitata choro petit aethera virgo¹.
(16) Septenam denamque tenes, Arnulfe sacerdos.
(17) Martyre sedecima effulget Mammete beato.
(18) Agapitus quintam decimam certamine sancit.
490 Erigone hic Phoebos sociat sua sidera virgo.
(19) Magnus et Andreas quarta denaque coruscant.
Septem nonaginta et quingenti comitantur,
Quos pariter sancti simul hos bis mille secuntur.
(20) Tertia post denam Samuhele excellit ab ipsis,
495 Quem domino cunis genitrix devota sacravit.
(21) Martyris hinc duodena Privati sanguine vernat.
(22) Undecimam Romae Timotheus passus honorat.
Aedua tumque suum celebrat plebs Symphorianum,
Mater quem Christo pariter moritura dicavit.
500 (23) Lucius et Ptolomeus denam virtute coronant.
(24) Bartholomeus nonam exornat retinetque beatus,
India quo doctore dei cognovit honorem,
Herculis et Bacchi insanis vix eruta sacris².
Nunc illum fama est varia pro sorte sepulchri
505 Aeoliam Liparen³ Beneventi et templa tenere⁴.
Tum quoque Genesio resplendet martyre Roma.
Audoenum tumque pium Radumagus honorat.
(25) Octava hinc Arelas celebrat te, sancte Genesi.
(26) Martyrio septenam Hireneus et Habundius ornant.
510 (27) Rufe, tuos recolens ostendit sexta triumphos.
(28) Hermen quinta probat felici morte beatum.
Ecclesiae lumen, populis sacra norma fidelis,
Africa quo pastore orbis doctore coruscat,
Augustine pater, festo celebraris eodem,
515 Aurea quem servant Italis nunc templa⁵ sepultum.
Santonus alta sui Vibiani hoc fulget honore.

485 et om. B, Octavo et G 486 Angelica corr. co G 487 anulfe R

† Hic natis, Asculfe pater, lacrimandus abisti *add. C ad marg.*

488 mammete G 489 † His cum prole excessit Adalheid⁶ nempe Irudulfo *add. C ad marg.*

490 Herigone PGR phebo GRC sotiat R sydera A 492 comittantur A

493 At (Et M) ternam denam Filibertus sanctus adornat *add. AM sequuntur GP*

495 Quam B genitrix B 498 Adua A, Edua B C dumque P simphorianum B 499 Pater A

500 ptholomeus RP Ornantur Remis Timotheus (tymotheus A) Apollinarisque *add. B A*

501 sequitur in G post vers. 498 503 Ferculis A, Erculis B, Hercules corr. is G, Herculi R bacchi A PC

504 Hunc A 505 Eoliam G C R A, Aeolian P lipare B, liparem A 506 Cum A 507 Audoinum G

radumagnus *superscr.* uel roto G, rodumacus A, rodomagus B

Hacque die colitur Eusebius ac celebratur

Poncianus sanctus, Vincentius et peregrinus *add. C*

508 Octavo A sequitur lacuna in R usque ad vers. 562 sancto B 509 abundius PGC 512 Ecclesie B

populi G C 513 Africa G C 516 iubiani *superscr.* I A

Urbs Alamanorum recolit Constantia sanctum

Hac quoque Pelagium (pelaium C) fuso pro sanguine clarum *add. GC*

1) *Venanti Carm. VIII*, 4, 4 iungitur angelicis casta puella choris. 2) *Fast. I*, 7 Sacra ..
eruta priscis. 3) *Aen. VIII*, 416 Aeoliamque | Erigitur Liparen. 4) *Met. I*, 750, XIII, 413 templa
tenentes. *Fast. II*, 670. 5) *Fast. I*, 223 templa... | Aurea. 6) *Conradi comitis fortasse uxor, de*
qua cf. supra p. 391.

- (29) Praeco dei, verbi vox et baptista Iohannes,
 Quem effera saltanti tribuerunt iussa puellae.
 Insignit quartam meritorum laude perenni.
 520 Virgo Sabina simul Romae sua templa revisit.
 (30) Tertia Felicis nitet Audactique cruore.
 (31) Paulinus pridie Treverorum moenia lustrat¹
 Exilio antistes vero pro dogmate clarus.
 Augusti his demum clauduntur limina² festis

SEPTEMBER.

- 525 Miti September praegustans pocula Bacco³
 Quos aris venerando colat memoretque, canemus.
 (1) Legifer heredem proprii quem liquit honoris⁴,
 Promissam populo terram qui sorte per astra,
 Per loca, per celsos montes⁵ distinxit et urbes,
 530 Septembres Iosue tenet orditurque Kalendas,
 Priscus et has martyr trabeatus sanguine lustrat.
 Praesul et his Senonum Lupus aede coruseat ab alta.
 (2) Quartas hinc Nonas Lugduni lustus honorat.
 (3) Ternis, Antonine puer martyrque, triumphas,
 535 Tunc et Aristeus antistes de morte beatur.
 (4) Legis divinae lator, susceptor et auctor,
 Colloquio visuque dei dignate frequenti,
 Praecelso pridie tumularis monte, Moyses,
 Nulli post licuit cuius cognoscere bustum.
 540 Tunc etiam Cabalon Marcelli sanguine vernat.
 (5) Nonis Ferreolus cum Ferrutione refulget,
 Donatus Capuam pariterque Arcontius ornant.
 (6) Vates Zacharias octonas obtinet Idus.
 (7) Antistes septenas servat Euvortius atque
 545 Regali insignis Chlodoaldus stirpe sacerdos.
 (8) Qua deus humanam suscepit virgine formam,
 Illustrat senas ortus de luce Maria:
 Martyr et Adrianus Romam tunc sanguine comit.
 (9) Gorgonius quinas fama meritisque retentat,
 550 Romae quem passum venerans nunc Gallia poscit.

518 saltandi *B* 519 perenni *B. A.* 520 sua *om. A.* 521 Terna cum Felice pio praecelset
 Adactus *GC ad marg.* audactus *G* 522 pride *C* treverorum *G* 523 doemate *C* 525 Miti *A.*
 baccho *BC. A.* 526 Pontifices Remis que insigne nomine fulgent
 Sixtus, Sinicius meritis utaque Niardus *add. B. A.*
 527 liquit *C.* liquid *A.* 530 Septembris *B.* 532 sede *A.* albata qde coruseat *G.*
 His et Vereuae rutilant sollemnia (sollemnia *C.*) sanctae *add. G. C. M.*
 533 lugdunum *B. A.* 534 Ternis *C.* Deposicio Celphonis⁶ *ad marg. add. C.* 536 Laegis *P.* 541 ferru-
 cione *B.* rifulget *P.* Deposicio Abac⁷ *add. ad marg. C.* 543 optinet *P.* 544 euvortius *PC.* 545 clo-
 doaldus *B.* chodoaldus *P.* styrye *P.*
 Virgo Regina simul palmam uirtute perhemem *add. A.*
 547 lustrat *B.* hortus *B.* 550 venerans *om. G.* tunc *A. P.* nunc gallia poscit adorans *G.*

1) *Trist. IV, 1, 78, Ex Ponto I, 2, 19* moenia lustrat. 2) *Sedul. C. Pasch. I, 174: Iuenci H. euang. II, 767* clauduntur limina vitae. 3) *Aen. III, 354* libabant pocula Bacchi: *Fast. III, 301.*
 4) *Sedul. C. P. I, 162* Heredem propriae fecit virtutis. 5) *Aen. XI, 320* celsi . . . montis. 6) *an patris Iudith imperatricis?* 7) *uxoris fortasse Hugonis Turonensis comitis, quae obiit a. 839 die 4. Septembr. mensis.*

- (10) Sostenes et Victor quartis memorantur eandem
Christi pro regno sortiti et laude coronam.
- (11) Protus hinc ternas fraterque facinctus honorant,
Qui Eugeniam pariter legem docuere sacratam.
- 555 (12) Martyr mox pridie colsum petit aethera¹ Syrus.
- (13) Idibus abba nitet merito et cognomine Amatus.
- (14) Octono et decimo Octimbrem vocitante futurum
Exaltata crucis fulgent vexilla relatae²,
Perside ab indigna victor quam vexit Heraclius,
560 Corneliusque suam virtute et sanguine Romam
Antistes fuleit. Cypriano laeta coruscat
Carthago, insigni doctore et martyre, totum
Ecclesiae scribunt cuius sacra dicta per orbem.
Praesulis hic etiam meritum celebratur Eparci.
- 565 (15) Septenum denum Nicomedes presbiter ornat,
Virgo, tuus, Petronilla, comes martyrque beatus.
Pontifices ara meritis vitaeque colendi
Carnutes Leobinus, Aper Leucosque tuentur.
- (16) Hinc sexto deno Martinus papa beatur,
570 Eufemiamque pio sanctam veneramur amore.
Lucius hoc simul excellit cum Geminiano,
Condecorat pariter passos quos laurea Christi.
- (17) Aequatura diem soli tum Libra cohaeret.
Lantbertus quintum denum virtute coronat,
575 Factio quem caesum semper tremebunda pavescit.
- (18) Ore, fide antistes, signisque et sanguine martyr
Methodius quartum denum celebrandus honorat.
- (19) Virtutis specimen patiendi et forma decusque
Martyrii Eustachius terno denoque triumphat.
580 Libra pares lucis somnique hic efficit horas.
- (20) Virgoque bis senum Fausta atque Evilasius ornant,
Deseruit Christo mundi qui lucra vocante.
- (21) Undecimum Matheus euangelico ore sacravit.
- (22) Mauricius denum socia legione coronat,
585 Effuso mortem pariter quae sanguine³ vicit.

551 Sotheris *G*, Sosthenes *C* 553 et hinc *P* yachintus *P*, yachinctus *C*

554 Has simul et Felix felici morte dicavit.

Martyrio Regulae iuncto pariterque beatæ *add. G C*

555 *Syrus G* 556 *tenet G* 557 *octymbrem G* 559 *eraclius B* 560 *sanguine A* 562 *Cartago A*,
h *superscr. G* 563 *Aecclesię BR* 564 *hac G* 565 *Septenam denam G* nichomedes *BR*,
nichomede *A* *praesbyter G* *presbiter — 566 comes om. A* *protronella G, petronella R* 568 *Carnotis A*
leo innus G, beobinus R *leuquosque GCR* 569 *hic A* *martyrus G* 570 *Eufimiamque C*
571 *simul hoc R* 573 *post vers. 576 AB* *Aequara P* 574 *Lambertus A, lantpertus quinam R* 575 *Faccio P*

576 *Hugo comes⁴ rebus est exutus humanis add. C ad mary.*

577 *Methodius B* 579 *Murtyr et G* 580 *post vers. 582 ABR* 581 *Evirgoque R* ornat *R*
582 *Desuit G* 584 *deno sofia A*

585 *Emmeramus cum socio comitatur honore,*
Quem gens insignis Britannia voce reposit add. ed.

1) *Cf. supra* p. 589 v. 409. 2) *Cf.* p. 585 v. 252. 3) *Cf.* p. 581 v. 18. 4) *an comes Turonensis?*

- (23) Nonum Tecla tenet roseo perfusa cruore¹
Liberiusque dicat Romanam papa per urbem.
Levita et Sosius merito splendescit honore.
- (24) Octavum sterili conceptus ventre Iohannes
590 Andochiusque sacrat martyrque et presbiter almus.
Quem Tyrus Felixque pari comitantur amore.
- (25) Septeno Lupus antistes Lugduna revisit
Moenia, devotae pastor memorabilis urbi.
Ambiana micat Firmino martyre plebes.
- 595 (26) Sexto martyr ovat Cyprianus, virgo beata
Quem Iustina dei fecit cognoscere regnum,
Artibus insanis tandem furiisque relictis.
- (27) Quinto cum fratre excellit Cosmas Damiano.
Antimus hos sequitur, Leontius Euprepicusque,
600 Quinum, Christe, tibi sertum qui morte dicarunt.
- (28) Faustus Martialis quartum et Ianuarius ornant,
Martyrii trabea simul et certamine clari.
- (29) Aetherea virtute potens² princepsque supernae
Militiae Michahel terno sibi templa sacravit³.
- 605 Interpres legis veterisque novaeque probatus,
Instructor doctrinae, heresis damnator iniquae,
- (30) Hieronimus pridie Septembrem claudit ovantem.

OCTOBER.

Spumanti musto⁴ pomisque Octimber onustus
Quis pateras calathosque ferat, sanctos memoremus.

- 610 (1) Francos qui primus docuit domuitque feroces,
Remigius proprio Octimbrem praesignat honore,
Germanusque simul, doctrina insignis et actu⁵,
Tum propriam munit meritis Autisiodorum,
Qui Oceano fidei refugas et dogma nefandum
615 Reppulit et signis te, pieta Britannia, textit.
Hos virtute Bavo et sancto comitatur honore.
- (2) Mox sextum Nonarum Leudegarius ornat,
Seditione potens quem dux populusque peremit.
- (3) Ewaldi, meritis, gente et cognomine et ara
620 Doctrinaque pares, quintum sibi morte dicarunt.
- (4) Marcus Martianusque suo implent munere quartum
Germine, martyrio, natura et funere fratres.

586 tecla tecla *G* 588 Denita *A* sosius *R* splendescit *A* 591 tirsus *B* comitantur *G*
595 ciprianus *B* 598 Quinta *G* 599 euprepicusque *P* 602 simili et *APC* 603 Aetherea *G*
quo *om.* *R* 604 micahel *A* 607 heronimus *A* septimbrem *BP* 608 octyber *G*
honustus *GR* 609 calathosque *BA*, galathosque *R* memorando sequemur *RG* 610 que *om.* *G*
611 octyberem *G* honorem *B* 613 autisiodorum *B*, autisiodorum *BP*, autissiodorum *A* 614 rufu-
gas et dooma *R* 615 britania *BP*, britannia *AE* 616 habo *G* 617 hornat *B* 618 que *om.* *G*
619 et *om.* *A* 620 more *B* 621 implevit *A*

1) *Juveni H. euang. I*, 268 roseo . . . satiata cruore. 2) *Arator. Act. II*, 78 virtute potens.
3) *Fast. I*, 290 Sacrare . . . duo templa; *II*, 57 sacra . . . | Templa donec. *III*, 429. 4) *Anthol. lat.*
117, 20 spumant . . . musta. 5) *Cf. supra p.* 547 v. 8.

- (5) Ternas tum Nonas Apollinaris honorat
Praesul, templa frequens cuius Ravenna coronat.
- 625 (6) Virgo Fides pridie hinc felici morte triumphat.
(7) Pontifices Nonas Linus Marcusque retentant.
(8) Octavo ante Idus, Demetri sancte, bearis,
Nomine pro Christi tortores passus iniquos.
(9) Exemplum fidei parendi et norma salubris,
630 Excelsi patris primum cognomine dictus¹,
Gentibus inde pater caelesti sorte vocatus,
Septenas Abraham sancit retinetque beatus.
His quoque martyrii insigni trinoque coruscant
Orbem templa suo lustrantia lumine cunctum:
635 Dionisius, aethereo qui splendet honore,
Gallia doctorem Paulo instituyente beatum
Quem meruit, gemino comptum iunctumque ministro;
Domninoque Itali claro tum martyre fulgent.
- (10) Senas iustitiae titulis Loth sanctus adornat.
640 Cassius et Gereon, Victor Florentius atque,
Martyrii comites plebs tum coniuncta triumphat.
(11) Quinas mox Taracus, Probus Andronicusque coronant.
Virtutis mortisque pares quos gloria reddit.
(12) Idus tum quartas meritis Edistius auget,
645 Urbs Ravenna suo celebri quo martyre pollet.
(13) Ternas Marcellus, Faustus, Ianuarius implent.
Tum quoque, Petre, tibi, Dionisique, sacratum
Templum et Chrisanto Dariaeque coruscat et ara,
Tulpiacum² plano qua praeminet aequore castrum.
- 650 (14) Callistus pridie antistes martyrque tropheo
Praecellens multo et comitatus martyre fulget.
(15) Idibus inde tibi Maurorum turba vocatur,
Agrippina, animis pariter quae laeta beatis
Militiam Christo virtute et morte dicavit.
- 655 (16) Septeno denoque, Novembrem qui venientem
Praesignat, Gallus colitur confessor et una
Bis centum et decies septem memorantur, iniquus
Quos furor ob Christum simili mactavit honore.
(17) Sedecimum sacer antistes Florentius ornat.
- 660 (18) Lucas ter quinum festo officioque dicatum
Monstrat, Paule, tuo Christum sermone locutus.

623 appollinaris *P*, apollinaris *corr.* ollinaris *G* 626 hincque *P* retentat *P* 627 Octava *A*
sanctę *BPR* beatrix *R* 629 salutis *G* 631 vocati *B* 633 Is *B* 634 Orba *B*, (O)rho *A*
iunctum *B* 635 Dyonisius *A* aethereo *R* 637 iunctuque *P* mistro *R*, mynistro *G*
638 Deseris heu proprium saevo sub tempore ouile,
Aldrice³, Christi famulorum norma decusque
Pastor cum Senonum decedens menio (*L. menia*) linguis (*corr.* linguis) *add. P* 639 titulus *G*
647 dyonisque *A* 648 crisanto *AB*, chrysanto *P*, chrisanti *G* 649 Tolbiacum *RGC*, Tulpia complano *P*
650 Calistus *GR*, Callitus *P*, Calixtus *A* tropeo *BA* 653 Agrippina *BA* beatus *A* 657 iniquos *C*
660 beatum *G*

1) *Aen. III*, 702 fluvii cognomine dicta; *Ex Ponto IV*, 16. 17. 2) *Zülpih*, *cf. infra* p. 597 v. 683.

3) *Aldricus archiepiscopus Senonensis* 829—841.

- Regni calcatrix iuxta et Triphonia claret.
 Scorpius autumni hinc moderatur tempora laeti.
- (19) Beronicus bis septeno atque Polagia fulget,
 665 Quos pariter quadraginta atque novem comitantur.
- (20) Ternum cum deno, Caprasi martyr, honoras.
- (21) Presbiter Asterius duodeno laude coruscat
 Egregia, multos docuit qui vincere sanctos
 Undique bella piis diram minitantiā mortem.
 670 Hunc et Hilarion heremi bonus accola comit.
 Tunc numerosa simul Rhēni per litora fulgent
 Christo virginis erecta trophea manipulis
 Agrippinae urbi, quarum furor impius¹ olim
 Milia mactavit ductricibus inclita sanctis.
- 675 (22) Undecimum festo Philippus episcopus auget,
 Hermas hoc ipso nitet Eusebiusque beatus.
- (23) Severine, tuos decimo, sacer, inde colonos
 Inspectas primi radians de culmine templi.
- (24) Nono quadrageni offulgent sexque triumpho
 680 Romae militiae et sancto certamine clari.
- (25) Octavum Crispinus habet cum Crispiniano,
 Flammās qui passi saevum vicere tyrannum².
 Gemmas martyrii geminas veneramur eodem
 Chrisantum Dariamque, novo quos munere Christi
 685 Roma nunc vectos tumulis nova cella³ venustat,
 Qua Rhēni celsis succedunt aequora silvis.
 Hilarus hic etiam nitet amplo praesul honore.
- (26) Pontifices fama, signis tumulisque coruscos
 Septimus ostendit vero de nomine Amandum
 690 Vedastumque simul meritisque et tempore iunctos.
- (27) Hinc sextum martyr pugnans Vincentius ornat,
 Christe, te hoc pariter Sabinaque virgo triumphant.
- (28) Symonis et Iudae praecellit quintus honore,
 Quos opulenta deo Persis mittente receptos
 695 Fidos martyrio et signis tumulare patronos
 Promeruit, fidei cultrix si deinde fuisset.
 Caesare nata micat Decio hic Cyrilla beatis
 Virgo animis et cui Decius haud editor esset.
 Hic etiam Matronae colitur per litora Faro.
- 700 (29) Presbiter hinc retinens quartum Zenobius ornat.

662 iusta A	trophonia B	663 laeta B	post. vers. 659 G A	665 Quas G C	666 Terno B A
667 Praesbyter G,	Presbyter C	duodena R B C A	669 minantia C	670 Hinc B	hilarion R C
671 hreni B, reni C	littora B P C A	672 tropea B A	673 Agrippinae B A	674 inclita C	676 Ermas B
680 dari R	Martinumque suum celebrans Vertanus adornat <i>add. A</i>				
682 tyrannum] ricionarum C	683 geminas festo G B R C	684 Chrisantum A B	685 tumuli R		
nova cella] novum monasterium C	686 hreni B, reni C	687 Hylarus C	hac G	692 Christe]	
Grecus nominativus C	693 Simonis G	precellet G	694 opulenta R	697 hinc B, hac P	cirilla B A
698 sed cui C	hant A	699 littora B C A P	700 Praesbyter G, Presbyter B	aurat G C R P	

1) *Aen. I, 294* Furor impius intus. 2) *Ibis* 367 saevi . . tyranni: *Iuveni H. euang. I, 252* saevumque . . tyrannum. 3) *Münstereifel, quo a. 844 a Marquardo abbate Prümense ossa eorum translata sunt, cf. Floss Romreise des Abtes Markward p. 4.*

- (30) Terno Marcellus Christi galeatus amore
Centuriam caelo dignam geminamque sacravit,
Martyribus his centum et his denis comitatus.
(31) Quintinum pridie celebrant sua gesta beatum,
705 Qui insigni et vario ob Christum certamine victor¹
Octimbrem clauso componit² in orbe ruentem.

NOVEMBER.

Nunc quoque quis longa vigilet sub nocte³ November,
Quos vigilando canat, promemus carmine sanctos.

- (1) Caesarius prima designat fronte Novembrem,
710 Eximio cuius lactatur Roma triumpho.
Mensis et hic reliquos stellato vertice vincens
Uno omnes sanctos celebrans coniungit honore,
Regia quos caeli⁴ pariter retinetque fovetque.
(2) Quartis, Victorine sacer martyrque, bearis.
715 Nonis his etiam Iulianus hisque Benignus
Presbiteri fulgent, virtute et sanguine clari.
(3) Ternis Germanus, Vitalis Caesariusque
Theophilusque pari conlucent lumine festi.
(4) Praesul hinc pridie Rutenos Amantius ornat.
720 (5) Nonis Zacharias vates templique sacerdos
Eminet, ablatam nati qui munere vocem
Vatis et officium prisco de more⁵ recepit:
Hasque sacer Felix monachusque Eusebius augent.
(6) Idibus octonis martyr Felix celebratur.
725 (7) Septenas, Amarante, pia de morte sacrasti.
Hic hiemis brumaeque oriuntur frigora durae⁶.
Has quoque Wilibrordus habet, quo principe plebis
Fresonum multi Christum sensere vocantem.
(8) Claudi, Castori, Simplicii, Simphroniane et
730 Nicostrate, pari fulgetis luce coronae,
Senas ornantes Idus merito atque cruore.
(9) Quinae mox Idus Theodoro martyre vernant.
(10) Quartis Modestus, Florentia Tiberiusque
Trino martyrio trino pro nomine fulgent.
735 (11) Menas sanctus ovat ternis virtute fideque
Confessor, merito, officio et sermone sacerdos.

704 Quintum *A* 705 vario hoc *B* 706 Octymbrem *G* 707 uigilat *C* nouembrem *A*
711 stellator *P* 712 omnis *PCC* 714 meritisque *A* beatus *BA* 716 Praesbyteri *G*, Presbyteri *B*.
Presbiteri *P* fulgent *om. R* 718 collucent *GC*, conlucent *R* 719 Hinc pridie Rutenos confessor
Aminitus ornat *RGC* Terrens his suis Helianic Nonis memoratur *add. C* 720 natis templi *R*
721 oblitam *PRC*, oblatis *G* munere coepit *R* 722 morere vocem *R* 723 *om. R* 725 amarante *G*
726 Hic *om. G*, (H)inc hiemis cur non gelide soluuntur habene *A*, *om. BPR* 727 uilibordus *GCRP*
plebes *B*, plebe *A* 729 castorii *A* simphoriane *RCA*, simproniane *P*, symproniane *G* 731 antecedit
versui 729 in *AP* 733 tyberiusque *AGB*, tyburciusque *P* 735 Menus *G*

1) *Ov. Ep. XV*, 359 vario certamine vici. 2) *Aen. I*, 374 clauso componet Vesper Olympo.
3) *Ep. XVI*, 181 Et longae noctes. 4) *Georg. I*, 503 caeli te regia: *Aen. VII*, 210 stellantis regia
caeli; *Met. II*, 298 regia caeli. 5) *Met. XV*, 593 priscoque . . e more. 6) *Trist. IV*, 7, 1 gelidae
post frigora brumae; *III*, 10, 44 dura coerces hiems.

- Hæcque suos Trudon mundi contemptor adornat.
 (24) Chrisogonus meritis octavum et funere sancit.
 775 (25) Septenam Petrus antistes martyrque venustat.
 Urbis Alexandri populus quo præduce fultus
 Errorum curvos spernit caecosque meatus.
 (26) Sextam, Line, sacras roseo de sanguine, papa.
 (27) Martyrio quintam Agricola et Vitalis honorant.
 780 (28) Silas, Paule, tuus quartam comes auget et ornat.
 (29) Ternam, Saturnine, tibi Mauroque dicamus.
 (30) Andreas pridie præcellet apostolus amplis
 Virtutum fulgens radiis titulisque per orbem,
 Qui indomitos verbo signisque subegit Achacos.
 785 Brumalem hæc claudunt populorum vota Novembrem.

DECEMBER.

Anni supremum dicemus tempore mensem,
 Quorum festa colat¹ brevibus referatque diebus.

- (1) Eligius, Noviome, tibi sub luce Decembrem
 Prima designat condigno præsul honore.
 790 (2) Vero et Securo quartis litat Africa Nonis.
 (3) Africa Casiano libat sub martyre ternis.
 (4) Tum pridie cum Victorio præcellet Heracleus.
 (5) Dalmatius martyr Nonas Crispinaque servant.
 (6) Octonas Idus Nicolaus episcopus ornat.
 795 (7) Septenas retinet Policarpus cum Theodoro.
 (8) Eutitiane, nites senis felici, papa, cruore.
 Has quoque Zenon habet coniuncto martyr honore.
 (9) Sebastianum quinis celebramus ab urbe
 Translatum, proprio quo Gallica rura² patrono
 800 Exultant, ingens templum³ cui surgit et ara
 Antiquosque nitent acquantia culmina fastus.
 Has quoque virgo sibi meritis Leuchadia sancit.
 (10) Eulaliam sancto quartis veneramus amore,
 Hispaniam Emeritam cuius cruor ossaque servant.

773 om. B.A 774 Crysogonus P, Chrisogonus B, Crisogonus B.A octavam G.R.C 776 Urbs G.R
 780 Sylas G, Sileas R.C hornat B

781 Huncque diem palma Sisinnius almus adornat¹,
 Prumia nunc retinet gaudens cuius caput istic add. C ad marty.

784 acheo R 788 Eligio C noviome a deleto G, noviome P sub om. R 790 africa G.C, Veri
 Securique micat nonarum sanguine quartus A.B.P 791 Cassianoque eadem libat (libat G) R.C, Casiano B.A
 792 eracleus B 793 martyr ouas A 794 nicholaus B Echebertus bone memorie obiit add. C
 795 teodoro B 797 habe R 798 quinum A 804 Hispanic C, Hispanam P

1) *Fast. VI*, 179 festa colebant. 2) *Venantii C. VIII*, 1, 12 Gallica rura. 3) *Acn. I*, 446
 templum . . . ingens; *Einhardi ann.* 826 apud Suessionam civitatem in basilica sancti Medardi: *Ruodolf.*
Fuld. de reliquiis (*Brower Antiq. Fuld.* 224) Constituit namque reliquias sancti Sebastiani martyris ab
 urbe Roma devectas et ab Hilduino abbate apud Augustam Suessionum Galliae civitatem in ecclesia
 sancti Medardi confessoris venerabiliter conditas etc. 4) *Inter reliquias Prumiensis monasterii*
occurrit a. 1003 caput Sisinnii martyris (*Beyer Mittelrhein. Urkundenb.* I, 717).

- 805 (11) Romulidae Damasi ternis sollemnia papae
Occurrunt parilemque simul Victoricus atque
Fuscianus habent festi votique nitorem,
Ambiana virent quorum nunc rura cruore.
- (12) Hermogenes, Donatus bis denique coruscant
810 Tum pridie et bini coniuncto sanguine sancti.
- (13) Idus, Siracusa, tibi Lucia dicavit,
Paschasium Christi pro nomine passa tyrannum,
Spiritus immobilem quam fecit sanctus iniquis
Esse viris; Iudoch pariter colerisque sacerdos,
815 Egregiae Oceani cedunt cui saepe procellae.
- (14) Nonum cum decimo Iani de more Kalendas
Qui vocat, antistes Nicasius auget honore,
Spiridionque die praesul celebratur eodem.
- (15) Octavum cum deno, Maximine, retentas,
820 Aureliana ferax praebent cui rura Liaeum.
- (16) Terni septeno et decimo pueri memorantur,
Impia qui Assyrii tempererunt iussa tyranni,
Quorum nec crepitans valuit terrere fidelem
Constantemque animum¹ fornacis flamma furentis.
- 825 (17) Ignatius sanctus deno sextoque triumphat
Antiochenae urbis pastor martyrque, ferarum
Quem dentes panem vivum fecere, secuntur
Quem fuso ob Christum Rufus Zosimusque cruore.
- (18) Quindecimus demum Moysitis sanguine vernat.
830 Hinc Phoebum duplici Capricornus sidere gestat.
- (19) Quartum cum deno Zosimus Clariusque coronant.
- (20) Terno cum decimo, antistes Zopherine, coruscas.
- (21) Translati Thomae celebrat duodenus honorem.
Aurea quo structore dei cognoscere regnum
835 India promeruit signis commota tremendis².

805 Roma litat *R*, Romuli dat *C* sollemnia *R*, sollemnia *G*, sollempnia *C A* 806 parilemque *P*
victoricius *A* 807 Luscianus *corr.* Fuscianus *R* uotique *B* 809 Hermogenes *B A* 810 Cum *A*
coniunctos *R* sanguine *A* 811 siracusa *A B C P* 812 Paschasium *P* tyrannum *B* 813 sanctus
fecit *A* iniquus *R* 814 iudoch *B* 815 cedunt *A*, caedunt *P* 816 Nonas cum decimis *G*.
decimum *A* 818 Spiridionque *R* 819 maxime *corr.* mine *R*

Qui uirtute crucis orbatis lumina reddis
Seu pacificans tempestatemque procelle
Fecundas merces (*corr.* meritis) steriles sublimibus annos
Ac inuisa famis populos uel tempora seruans.
Insuper extinguis hydra(m) modico ficione
Hic niuens peragis spectacula denique clara.
Sed multo maiora facis nunc praesule Christo *add. A*

Octauum — lieum *litteris rubris scripta sunt* 820 cui cura *BC* licum *R* 821 sequitur post
vers. 824 in *GRCP* 822 assirii *A B* temserunt *B* tyranni *B* 823 ne *P* crepitus *G* terrore *B*
824 flammis fornace *G* 826 Antiochene *A*, Antiochaene *R*, Anthiochenae *P* partor *P* 827 facere *B*
828 errorum *B* 829 decimum *A* moysicis *G*, moysitis *P* 830 Hic *GR* febi *P* sidere *A*
gesta *P* 831 dariusque *A B C P* 832 Terno *G* decima *G* zopherine *G C*, zephyrine *B*
833 honore *B* 835 comota *B*

1) *Rem.* 718 Constantes animos. 2) *Venanti Carm.* I, 9, 14 signa tremenda.

- Solstitio hic Phoebus celsos remeare per axes
 Incipit hinc gelidam primum conversus ad Arcton¹.
- (22) Undecimum celebrat triceno martyre Roma.
 (23) Victoria Christi decimus de virgine fulget.
- 840 (24) Nono venturae cumulantes munera² luci
 Lumina pervigilesque aras et templa paramus;
 Virginibus quadraginta hic splendet quoque caelo,
 Quae dignam vitam voto et virtute dicarunt.
- (25) Octavo servi dignatus sumere formam
 845 Errantemque hominem veniens revocare creator
 Partu virgineo mortales induit artus³;
 Eugeniam quoque tum memoramus Anastasiamque
 Consimili Christum comitatas mente fideque.
- (26) Septimus hinc Stephano levita et martyre primo
 850 Excellet, natum regem passumque beata
 Qui vita dominum pugna est et morte secutus.
- (27) Dilectus domini verbi inspectorque superni,
 Pectore de Christi fontem qui haurire perennem⁴
 Promeruit, sextum sancit lustratque Iohannes.
- 855 (28) Uberibus matrum rapuit quos dira cupido
 Regnandique⁵ sitis, Christum dum perdere natum
 Herodes cupit, infantes quinto veneramur.
- (29) Vates rexque pius, divinae et stirpis origo⁶,
 Insignit quartum David sermone fideque.
- 860 Urbsque Arelas Trophimo gaudens pastore coruscat.
- (30) Mansuetus ternum simul et Florentius aurant.
- (31) Silvester pridie Romanam papa per urbem⁷
 Laetantes populos votis sibi subdit amicis,
 Pontificum primus tranquillam cernere pacem
 865 Qui meruit dominosque orbis purgare lavacro.
 Virgo Columba, simul palmam virtute perennem
 Percipis effuso Christum comitata cruore.
 Cumque Potentiano Sabinianus eodem
 Occurrit festo, aequales ara atque triumpho
 870 Urbem qui Senonum primi docuere patroni.
 Haec tandem claudunt extremum festa Decembrem.

836 *om. A, post vers. 833 G, 832 P* Solstitium *R* 837 Hinc cursu per gelidam *G*, Incipit hincursu gelidam *R* arton *B* 838 Undecimum *corr. mam G* 842 hinc *A* 845 revocare *P*
 846, 849 *litteris rubris A* martyre *A* 851 Qui vita atque fide pugna est et morte secutus *R*, Qui vita auctorem *C*, dominum *om. A P* 853 aurire *P* perhemem *A* 856 Regnandi *R* pendere *R*
 857 Heredes *B* capit *C* 858 stirpis *AR* 860 Urbs *G* 861 ternum *R* 863 Siluestri *RG*
 864 Laetantis *RG* 866 perennem *A* 867 Percipit *G*, Percepisse fuso *R* 868 Tumque *R*
 sabianus *P* 870 Orbem *R* se novum *G* prim *B* 871 Finit *add. B*, Explicit martyrologium metro editum *add. R, ubi imago scriptoris sequitur*, Explicit martyrologium wandalberti diaconi *G*, Martyrologium metro editum a wandalberto diacono ad illustrem virum otricum clericum explicuit in Christi nomine feliciter, amen *add. C*

1) *Aen. VI*, 16 gelidus enavit ad Arctos. 2) *Ib. II*, 532 Muneribus cumulat magnis. 3) *Met. IX*, 267 mortales Tiryntius exiit artus. 4) *Amor. III*, 9, 25 fonte perenni; *Ep. VIII*, 64. 5) *Aen. VII*, 484 matris ab ubere raptum; *Georg. I*, 37 regnandi . . . tam dira cupido. 6) *Aen. VI*, 662 pii vates; *XII*, 166 Romanae stirpis origo. 7) *Met. XV*, 736 Romanam . . . urbem.

CONCLUSIO.

(METRUM CORIAMBICUM GLICONIUM ASCLEPIADEUM ALCHAICUM.)

1. Haec nunc, Christe, tuo, deus
Conscripsi breviter munere carmina,
Constans expetiit quae studio pervigili fides.
2. His digesta micant simul
Caelestis patriae et militiae agmina,
Summo perpetui quae radiant aethere luminis.
3. Quorum te veniam prece
Indignus rogitans obsecro criminum,
Multo supplicii namque premor perpetui metu.
4. Trinis ecce decenniis
Vitam dego¹ miser, quintus et insuper
Aevi curriculis orbis adest atque meatibus.
5. Me nunc nil recolens boni
Egisse atque pii concutior nimis:
Curae nam stimulant horribiles mentis ad intima.
6. Lapsum iam releva, pater,
Tandem et praeteritis exue sordibus,
Squalet conscia quis mens² nimiisque angoribus tremit.
7. Sanctorum retuli canens
Hic certamina praeclaraque martyrum
Vexilla ante oculos constitui signaque ovantium.
8. Horum glorificat, pater,
Sanguis te iugiter, mors loquitur pia,
Vivant namque tuo praesidio et luce perenniter.

YMNUS IN OMNES SANCTOS.

(METRUM DACTILICUM SAPPHICUM PENTAMETRUM.)

1. Christe, caelorum modulans caterva
quem canit, laudat sitiens cupitque
consonas laudes petimus clientum
cerne favendo.
2. Te chori regem celebrant superni
civium turmae et recinunt piorum.
celsa quos caeli retinens coronat
aula fovetque.

titulum om. P 2,2 *militiae P* 5,2 *concior P* 5,3 *horribiles om. C* *mortis C*
6,2 *surdibus C* 8,2 et *C* || *titulum om. P* 1,1 *externa C* 1,2 *scitius B* 1,3 *Consonans PC*
elyontum C 2,3 *coruscet B*

1) *Aen. IV*, 559 vitam | Degere. 2) *Aen. I*, 604 *Fast. IV*, 311 Conscia mens recti.

3. Patriarcharum veneranda teque
turba conlaudans iugiter beata
percipit vitae sitiens perennis
munera semper.
4. Te prophetarum resonant loquentum
spiritus, missi quoque te per orbem
praedicant verbi pariter ministri
voce manuque¹.
5. Martyrum sanguis simul et triumphans
cum sacerdotum tonat ore², casta
virgines iungunt viduae et canoris
tympana sistris.
6. Omnis ostendit dominum docetque
te poli summo radians in axe
ordo, te servi canimus fideli
cordis honore.
7. Tu libens nostrum, petimus, reatum
solve, tu castam famulis piamque
mentis aspirans cumula benigno
munere laudem.
8. Gloriam caeli³ tibi vox perennem
reddat exultans, pater atque nate,
spiritus regno quibus alme compar
vivis eodem.

DE MENSIVM DUODECIM NOMINIBUS SIGNIS CULTURIS AERISQUE QUALITATIBUS.

Nominibus mensum quae sit rationis origo,
Annum bis seno volvunt⁴ qui sidere magnum,
Quae inlustrent pariter duodenas signa⁵ Kalendas,
Quid connexa ferat mensum discretio terris,
Quos usus generet cultus, quos formet habendi:
Servato breviter referemus in ordine⁶, lector.

DE IANUARIO.

Quem primum mensem servari Iulius anni
Decrevit, Iani⁷ effertur cognomine regis⁸,
Saturni gentem Latio qui rexit et urbem

4,1 resonant *P* 5,2 casto *C* 6,3 orde *C* || titulum om. *P* 1 Omnibus *P* 2 sydere *C*,
sedere *P* 3 illustrent *C* || titulum om. *P* 9 Saturnini *P*

1) *Venanti Carm. VIII*, 3, 134 voce manu. 2) *Aen. IV*, 510 ore tonat. 3) *Iuveni H. euang. II*, 554 gloria... | Fulgentis caeli. 4) *Met. V*, 565 volventem dividit annum; *Georg. II*, 402 volvitur annus; *Anthol. lat.* 680, 1 Bis sena mensum vertigine volvitur annus. 5) *Met. XIII*, 618 sol duodena peregit | Signa. 6) *Ep. XIX*, 203 Ordine fac referas; *Met. V*, 335, *IX*, 5 referam tamen ordine. 7) *Cf. supra p. 578 n. 1.* 8) *Isidori Etym. V*, 33, 3 Ianuarius mensis a Iano dictus.

- 10 Laurentum¹ sceptris populoque et legibus auxit.
Huic gemino praesunt Capricorni sidera monstro,
Bis duodena uno pariter splendentia signo.
Tum tempus campis lepores lustrare nivosis,
Artibus et variis pietas captare volucres²,
- 15 Per campos volitant, colles quae et flumina circum³.
Tum capus accipiterque placet, curisque solutis⁴
Per brumam genio vacat indulgere⁵, domique
Diversos usus veri proferre futuro.
Nam neque tum cervos cervasve agitare fugaces⁶
- 20 Nec spumantis apri⁷ lato configere ferro⁸
Armos⁹ ex usu est: Borea cohibentur et artus
Exesos macies stringit tenuatque¹⁰ ferarum,
Semina nec cultis facile est committere terris¹¹.
Urit cuncta gelu et glacies riget horrida campis¹²;
- 25 Robora tum silvis¹³ prodest et fissile lignum¹⁴
Caedere, tum domibus classique aptare¹⁵ secures.

DE FEBRUARIO.

- Anni quo numerum regnans Pompilius auxit¹⁶,
Quo sacra dira urbem solitum lustrare togatam,
Inferni Februi retinemus nomine dictum¹⁷;
- 30 Bis sex hunc stellis astrum praesignat Aquari;
Quam tamen australi caelo demittere nimbis¹⁸
Cernitur, haec fulget tricenis ignibus unda.
Hunc hiemis verisque tenent confinia mensem¹⁹,
Frigore nuncque riget²⁰, nunc aere mulcet amico²¹.
- 35 Tum tempus tractis terram proscindere aratris²²,
Semina et hinc suleis prodest mandare secundis²³.

11 sydera C 15 collesque B 16 Dum P 17 uocat P 21 et BC cohibentur B
22 Exesos BP 24 gule corr. In P 25, 26 tunc C 27 Mensum quo consens numerum Numa
auxit et anni C 28 solitum superser. fuit C rogata superser. peccata C 29 februi BP 31 Cum P
tamen B 33 Hunc gemis P tenet C 34 nun aere B 35 Tunc C

1) *Aen. VII*, 171 Urbe fuit summa, Laurentis regia Pici etc. 2) *Georg. III*, 243 pictaeque volucres. 3) *Aen. IX*, 679 liquentia flumina circum. 4) *Met. X*, 368 curasque . . somnus | Solverat. 5) *Aen. X*, 625 Hactenus indulsisse vacat; *Pers. Sat. V*, 151 indulge genio. 6) *Georg. III*, 539 cervique fugaces; *Trist. III*, 11, 11 fugax . . cervus; *Met. X*, 538 aut . . cervum | Aut agitat dammas. 7) *Aen. I*, 324 Aut spumantis apri. 8) *Ib.* 313 lato crispans hastilia ferro; *Ep. IV*, 83 lato . . ferro; *Met. VIII*, 342. 9) *Aen. XI*, 644 Latos . . per armos. 10) *Georg. III*, 129 Ipsa autem macie tenuant armenta; *Ep. XI*, 27 macies adduxerat artus. 11) *Georg. I*, 223 Debita quam suleis committas semina. 12) *Trist. III*, 4, 48 terra perusta gelu; *Aen. IV*, 251 et glacie riget horrida barba. 13) *Ib.* 399 et robora silvis; *Met. VIII*, 769 robora caedit. 14) *Georg. I*, 144 scindebant fissile lignum. 15) *Aen. III*, 472 classem velis aptare. 16) *Cf. Fast. III*, 152 Pompilius menses sensit abesse duos. 17) *Isid. Etym. V*, 33, 4 Februarius nuncupatur a Februo . . cui eo mense sacrificabatur; *Fast. II*, 31 Mensis ab his dictus . . quia . . | Omne solum lustrant. 18) *Georg. I*, 23 caelo demittitis imbrem. 19) *Met. VII*, 706 Quod teneat lucis, teneat confinia noctis; *Fast. V*, 187 confinia mensum. 20) *Ex Ponto II*, 7, 72 Frigore perpetuo . . riget. 21) *Fast. I*, 155 tepidum . . . aera mulcent. 22) *Or. Ep. XVI*, 139 proscindere litus aratro; *Georg. II*, 237 terram proscinde iuvenis; *Amor. III*, 8, 41 terram scindebat aratro. 23) *Ep. V*, 115 harenae semina mandas; *Ecl. V*, 36 Grandia saepe quibus mandavimus hordea suleis.

Hordea tum campis serimus peregrina per agros¹.
 Postquam candet avis pietatis nomine² praestans,
 Vitibus hinc cultum mos est adhibere putandis³,
 40 Sarmentisque novas gemmas⁴ proferre recisis,
 Incipiunt salices nodis canescere glaucis⁵
 Cum primum et coryli nucibus frondere futuris.
 Tunc canibus cervas spiculisque agitare⁶ repertas
 Ae valido aprorum praefigere corpora ferro⁷,
 45 Informesque cavis ursos lustrare sub antris⁸
 Venantum de more placet; tunc piscibus altis
 Praestruere aggeribus piscoso in flumine saepes⁹.

DE MARTIO.

Martius, exortum statuit cui Romulus anni¹⁰,
 Marte tenet ductum bellorum principe nomen¹¹,
 50 Quem auctorem generis¹² Remo cum fratre Quirinus¹³
 Credidit esse sui, duplicis cui sidera Piscis¹⁴
 Praesunt, tricenis senisque micantia flammis¹⁵.
 Hunc mensem iucunda fovent exordia veris,
 Qui mare, qui terras¹⁶ specie tranquillat amoena.
 55 Aestus oceani hoc primum consurgere magnos
 Navibus et pelagi diffundit aequora pictis
 Cernimus atque novos conscendere flumina pisces.
 Garrula per sudum volitans cum stridet hirundo¹⁷,
 Aeriasque grues¹⁸ campis residere satisque
 60 Anseris invisum decedere cernimus agmen.
 Saepibus hinc ortos primum munire novandos
 Immundoque fimo¹⁹ et rastris componere tempus,
 Diversa et propriis committere semina sulcis²⁰.
 Tum cervas, capreas, lepores lustrare voluptas
 65 Imperat; hinc apibus sedes statione parandae²¹,

37 serimus P 41 glauces C 42 coryli C 46 Venatum B 47 anseribus C
 51 sydera C 52 micantia C 53 iucunda C 54 amoena C 55 oceani C 56 diffundit C
 58 tum P 61 hortos P 62 immundoque C 63 committere P

1) *Georg. I*, 210 serite hordea campis; *Art. Am. II*, 668 iste serendus ager. 2) *Georg. II*, 319 Optima .. satio, cum .. | Candida venit avis; *Met. X*, 366 pietatis nomine dicto. 3) *Ib. XIV*, 649 vitisque putator; *Georg. II*, 407 vitem ... putando. 4) *Fast. I*, 152 nova .. gemma. 5) *Georg. II*, 13 glauca canentia fronde salicta; *IV*, 182 Et glaucas salices. 6) *Met. III*, 356 agitantem in retia cervos. 7) *Amor. II*, 14, 34 Figere .. corpora; *Met. XII*, 490 corpora ferro | Temptemus; 604; *VII*, 112 praefixaque .. ferro. 8) *Georg. III*, 247 informes ursi; *IV*, 509 sub antris; *Aen. III*, 641 cavo .. in antro. 9) *Art. Am. III*, 562 altis saepibus; *Aen. XI*, 437 piscosove amne. 10) *Fast. III*, 75 A te (*scil. Marte*) principium Romano ducimus anno. 11) *Fast. I*, 467 nomen .. a carmine ductum. 12) *Isid. Etym. V*, 33, 5 Martius appellatur propter Martem Romanae gentis auctorem. 13) *Aen. I*, 292 Remo cum fratre Quirinus. 14) *Anthol. ed. Riese* 640, 3 duplices .. Pisces. 15) *Met. VII*, 217, 325 micabant | Sidera; *Fast. II*, 266; *Trist. I*, 2, 45 micuerunt nubila flamma. 16) *Aen. I*, 236 Qui mare, qui terras. 17) *Ib. VIII*, 529 Per sudum rutilare; *Georg. IV*, 307 Garrula .. hirundo; *Aen. XII*, 474 Pervolat .. hirundo; *Anthol. ed. Riese* 395, 11. 18) *Georg. I*, 375 Aeriae .. grues, cf. 119. 19) *Aen. V*, 333 immundoque fimo; cf. *Georg. II*, 347. 20) Cf. *supra p.* 605 v. 23: *Georg. II*, 289 committere sulco. 21) *Georg. IV*, 8 Principio sedes apibus statioque petenda; *Fast. IV*, 383 sedem .. parasti.

Vere suo cum iam stabulis exire reclusis¹
 Invitat stimulans prolis mellisque cupido.
 Deque locis steriles primis tum ferre radices
 Arborum² et ignotis serobibus deponere suetum.
 70 Plantas quin etiam fecunda ex arbore lectas
 Arboris alterius natus de germine cortex
 Accipit inque sinu³ ferro patefactus ad unguem⁴
 Continet: hoc laeti surgunt de semine⁵ fructus.

DE APRILI.

Quem Veneri sacrum et proprium dixere priores⁶
 75 Mensen, hoc quod vigeat demulcens cuncta voluptas,
 Nomine de Graio ductum⁷ vocitamus Aprilem,
 Vel mage quod terras brumali frigore⁸ clausas
 In varios aperit factus cogitque fovendo,
 Romano tantum excelsit sermone vocatus⁹.
 80 Stellis huic Aries ternis denisque coruscat,
 Signorum obliquo qui fulget in ordine primus¹⁰,
 Huic laetos crines iucundaque tempora Phoebus
 Floribus ac viridi primum de fronde¹¹ venustat.
 Hoc nam cuncta suos erumpunt germina partus.
 85 Hoc campi silvaeque et prata recentia mense¹²
 Gramine, fronde satis variis vernantque fructectis
 Ad pastumque greges mittunt praesepia cunctos.
 Tum Philomela suos exercitat impigra cantus¹³,
 Arguta et tectis nidum suspendit hirundo¹⁴,
 90 Tum sturni, merulae, turdi silvisque volucres
 Suetae multisono permulcent aera cantu¹⁵,
 Turtur cum gemitu pariter raucaeque palumbes¹⁶
 Rurali oblectant fessos studio¹⁷ atque labore.
 Venandi hoc eadem est Martis quae mense voluptas.
 95 Interea agricolae insistunt frugesque futuras
 Saepibus aut fossis properant munire cavatis¹⁸,
 Prata vel emissis celerant potare fluentis,

68 Radicesque locis steriles transferre secundis C 69 serobibus C 80 hinc C 82 Hinc C
 iocundaque C 84 germine C 85 mense B 88 philomela PC 89 testis B suppendit C
 91 Suetae PC 92 tum P 94 eandem P mensa C 95 fruges B 97 Grata B celebrant C

1) *Eph. VIII*, 17 stabulis armenta reclusis. 2) *Met. IX*, 366 radicibus arboris. 3) *Ib. XIV*, 743
 Accipit illa sinu. 4) *Hor. Sat. I*, 5, 32 ad unguem. 5) *Georg. II*, 14 surgunt de semine. 6) *Aen.*
III, 693 nomen dixere priores. 7) *Fast. IV*, 61 Sed Veneris mensem Graio sermone notatum | Auguror:
Aen. III, 210 Graio stant nomine dictae. 8) *Ib. VI*, 205 brumali frigore. 9) *Fast. IV*, 87 quia ver
 aperit tunc omnia . . . | . . . foetaque terra patet, | Aprilem memorant ab aperto tempore dictum.
 10) *Georg. I*, 239 Obliquus qua se signorum verteret ordo: *Art. Am. II*, 251 erit ordine prima.
 11) *Ecl. I*, 81 fronde super viridi. 12) *Aen. VI*, 674 et prata recentia rivis. 13) *Georg. I*, 403
 seros exercet noctua cantus. 14) *Ib.* 377 arguta . . . hirundo: *IV*, 307 nidum suspendat hirundo.
 15) *Aen. VII*, 33 adsuetae ripis volucres et fluminis alveo | Aethera mulcebant cantu; *Fast. I*, 155
 volucres concentibus aera mulcent. 16) *Ecl. I*, 57 Nec tamen interea raucae, tua cura, palumbes,
 Nec gemore aera cessabit turtur ab ulmo. 17) *Met. V*, 446, 618 Fessa labore. 18) *Cf. supra*
 p. 606 v. 61.

Vitibus aut vallos addunt furcasque bicornes ¹
 Corticibusque ligant, ventos ut temnere flantes
 100 Pendentibus facile et possint portare racemos,
 Gratam neu speciem vineta iacentia turpent,
 Aut validum indigno mutent perdantque saporem.

DE MAIO.

Mercurii matrem falso delusa priorum
 Actas quam coluit, Maium cognomine Maia ²
 105 Insignit vel maiorum de nomine patrum ³
 Dicti pars populi, quae dignior urbe togata ⁴
 Extitit. Huic Taurus ter quino sidere fulgens
 Auricomum praefert aestiva lampade Phoebum ⁵,
 Inflexoque genu ⁶ scandentis in aethera Tauri
 110 Frontem Maiades septenis ignibus aurant.
 Hic veris claudens aestivos incipit orbes
 Tellurisque novas fruges mortalibus aegris ⁷
 Ostendens, calathis primus sua pocula miscet ⁸,
 Fragaque de modicis praedulcia colligit herbis ⁹,
 115 In spicas cum iam viridantia semina surgunt ¹⁰
 Auritosque tegunt lepores ¹¹ lactentia farra,
 Hoc herbis durum prodest mollire lieum
 Praesumptisque novercarum vitare venena
 Potibus, in variam quos gignunt arva medellam,
 120 Quin et mutato serpentes aere morbos
 Tum medica ex usu facile est depellere ¹² cura.
 Hoc etiam mense autumnio quae rite serantur
 Agriculae ductis invertunt terga iuvenis ¹³.
 Hoc, quibus armentis amor est et cultus habendi ¹⁴,
 125 Faetando pecori lectum de more maritum ¹⁵
 Emittere, gentem dominis qui servet equinam.
 Hoc quoque delectum ¹⁶ castris acieque probare

98 bicurnes C	99 tempere C	101 Grata C	106 Dictus CP	107 hinc C	sydere C
108 phaebum P	110 aurat B	115 Inspicias C	116 lactantia C	117 haecum-P,	lyeum C
119 medelam C	124 habendis CP	125 Faetando C	morte C		

1) *Georg. I*, 264 Exacuunt alii vallos furcasque bicornes; Atque . . parant . . retinacula viti.
 2) *Anthol. ed. Riese* 395, 19 dictus cognomine Maiiae. 3) *Isid. Etym. V*, 33, 8 Maius dictus a Maia, matre Mercurii vel a maioribus natu, qui erant principes rei publicae; *Fast. V*, 427 Mensis erat Maius maiorum nomine dictus; *Anthol. ed. Riese* 639, 5 Maiorum dictus patrum de nomine Maius. 4) *Cf. supra p.* 605 v. 28. 5) *Aen. IV*, 6 Postera Phoebae lustrabat lampade terras. 6) *Trist. IV*, 2, 2 flexo . . genu; *Met. IV*, 340; *Iuveni. H. euang. III*, 355 inflexis genibus. 7) *Georg. I*, 345 novas . . fruges; *cf. supra p.* 576 *Compreh. v.* 2. 8) *Georg. I*, 9 poculaque . . miscuit; *Met. X*, 160 pocula miscet. 9) *Ecl. III*, 92 Qui legitis . . humi nascentia fraga; *Met. I*, 104 fraga legebant. *XIII*, 816. 10) *Georg. II*, 14 surgunt de semine. 11) *Ib. I*, 308 Auritosque sequi lepores. 12) *Fast. III*, 827 morbos qui pellitis arte. 13) *Ib. V*, 531 ad terga iuveni. 14) *Cf. supra p.* 604 v. 5; *Georg. IV*, 177 amor urguet habendi; *Aen. VIII*, 327; *Art. Am. III*, 541 amor nos tangit habendi. 15) *Georg. III*, 125 Quem legere ducem et pecori dixere maritum. 16) *Ib.* 72 Necnon et pecori est idem delectus equino. | Tu modo quos in spem statuas submittere genti. *Campum Madium Francorum poeta dicere videtur.*

Tyronem vetus instituit doctrina, simulque
 Turmis et legione hostis premere arma superbi¹,
 130 Seu classem instructam ventis aptare secundis².
 Tumque favis aestu croceis emissa iuventus³
 Aere sub nudo ludit, stabulisque relictis⁴.
 Ignotas quaerunt vagabunda examina sedes.
 Alis saepe etiam bellum stimulisque lacesunt⁵
 135 In pulchramque ruunt animoso pectore mortem⁶.

DE IUNIO.

A Iano sextum statuit quem Iulius anni
 Mensem, Iunonis retinemus nomine dictum,
 Aut populus iunior patribus de more secundus
 Hoc mensi imposuit servato ex ordine nomen⁷.
 140 Huic Gemini acquata praesignant lampade Phoebum,
 Sidere ter quino celsus quos signifer aurat.
 Solstitio hic reliquos superat longisque diebus
 Menses, ad summos caeli qui pervenit orbes.
 Torrida et hoc aestas⁸ segetes fovet, arvaque primum
 145 Fluminis in speciem culmis undare refertis
 Efficit, hoc hortos etiam sua cura revisit
 Atque holerum iam tunc prodest transponere plantas.
 Dum tenerae in fructum possunt adolescere pinguem.
 Mox violas atque inde rosas et lilia tempus
 150 Carpere, et in calathis yachinti iungere florem⁹.
 Hinc mos lactuca caenas componere dulces
 Suavibus atque herbis¹⁰ validos relevare sapes.
 Allia, caepe suis tunc sunt gratissima sucis,
 Tum quoque menta placet, tumque est satureia salubris¹¹,
 155 Cum necdum validas concrevit sucus in herbas¹².
 Tunc et dulcis aquae salientem quaerere venam¹³
 Ieiunis placet atque haustu vitare calores.

128 Tyronem P 129 Turmi P premere P 130 a patre secundus B 132 stabilisque B
 133 exanima B 134 saepae P 135 querunt C 136 sextam P quam PC 138 morte secundis P
 140 Hinc C 141 Sydere C 147 transpone C 150 yachinti P. yachineti C 151 cenae C
 153 Alia P cepe C 156 Tum C 157 colores C

1) *Aen. XI*, 402 premere arma Latini. 2) *Cf. p.* 605 v. 26; *Ov. Ep. XV*, 329 classis . . . armis instructa; 23 ventosque secundos, *XVI*, 163. 3) *Georg. IV*, 22 Vere suo ludetque favis emissa iuventus. 4) *Fast. II*, 799 stabulis deprensa relictis. 5) *Aen. XI*, 254 ignota lacesere bella. 6) *Georg. III*, 81 animosum pectus; *IV*, 218, *Aen. XI*, 647 pulchramque petunt per volnera mortem; *IX*, 401 pulchram properet per volnera mortem. 7) *Fast. VI*, 26 Iunius a nostro (*sc. Iunonis*) nomine nomen habet; 88 Iunius est iuvenum, qui fuit ante senum; *Isid. Etym. V*, 33, 9 unde et Iunius dicitur; ante enim populus in centurias seniorum et iuniorum divisus est; *cf. supra p.* 604 v. 6. 8) *Ecl. VII*, 47 Solstitium pecori defendite; iam venit aestas | Torrida: *Anthol. ed. Riese* 571, 2 aestas torrida. *cf. supra p.* 585 v. 264. 9) *Ecl. II*, 48 florem iungit; *Aen. XI*, 68 florem | Seu mollis violae seu languentis hyacinthi; *Met. V*, 392 aut violas aut candida lilia carpit. | . . . calathosque . . . | Implet. 10) *Ecl. II*, 49 suavibus herbis. 11) *Cf. Art. Am. II*, 445. 12) *Georg. I*, 90 novae veniat qua sucus in herbas. 13) *Ib. III*, 460 salientem sanguine venam; *Ex Ponto II*, 7, 73 in aqua dulci; *Ep. XIX*, 139 salientem pollice venam.

Hinc etiam cerasa arboribus decerpere¹ tempus:
 Puniceis corasis succedunt cerea pruna²,
 160 Moxque piris primis adduntur mitia mala³,
 Postquam desceto viduantur prata virore,
 Agricolaë et clauso contemnunt frigora foeno.
 Glandifera hinc florem per silvas induit arbor⁴.
 Ipsae et vicino vites iam flore tumescunt.

DE IULIO.

165 Martis origo, sibi quintum quem signat in anno⁵
 Quintilemque suos iussit vocitare Quirinus,
 Septimus a Iano medium nunc obtinet annum
 Iulius, a magnoque excellit Caesare dictus⁶,
 Solstitio ardentis Canceri cui sidera fulgent⁷
 170 Quattuor et denis pariter radiantia flammis⁸.
 Hunc paribus spatiis⁹ centri demissa per axem
 Consotiat sexto solis lux aurea¹⁰ mensi.
 Faecundae hoc segetes culmis flavescere summis
 Incipiunt et spem messis matura¹¹ referre
 175 Hordea sub primis autumnii iacta pruinis.
 Hoc quoque, quandoquidem iustis fovet ignibus arva¹²
 Phoebus, triticeam praebent bona flamina messem¹³.
 Hinc etiam lini segetem manus apta¹⁴ requirit:
 Nam sata quae fuerit Martis sub mense, refertis
 180 Folliculis reddit maturam Iulius, at quae
 Per mensem Veneris¹⁵ sulcis est credita raris
 Augusto messem campo dabit ipsa perusto.
 Hoc quoque mense piris mensas ornare secundas¹⁶,
 Praeduloique licet decerpere persica gustu
 185 Parva, per aestivos primum matura calores
 Quae existunt, reliqua autumnio nam cedere certum est.
 Farre etiam primo imbutas libare per aras
 Tum vacat, ac laetos anni deposcere fructus¹⁷.
 Cum necdum plenam fundunt sua tempora messem:
 190 Frugibus et caeli facies oranda sereni¹⁸ est.

161 iuvantur C 162 contemnunt C frigore P faeno P, feno C 163 Blandifera B
 164 cum flore P 168 excellit C 169 sydera C 170 Quattuor C 171 spaciis P 175 Aurea C
 181 est om. B 182 mensem C 185 natura B colores P 187 Fare B prima B

1) *Met. V*, 536 Poeniceum... decerpserat arbore pomum. 2) *Ecl. II*, 53 Addam cerea pruna.
 3) *Ib. I*, 81 sunt nobis mitia poma. 4) *Met. XII*, 328 Glandiferam quercum; *Georg. I*, 187 cum se nux
 .. silvis | Induet in florem. 5) *Fast. III*, 149 Denique quintus ab hoc fuerat Quintilis; *Isid.*
Etym. V, 33, 10 Quintilis, quia quintus erat a Martio. 6) *Isid. l. l.* Iulius vero et Augustus de
 honoribus hominum Iulii et Augusti Caesarum nuncupati sunt; *Anthol. lat. ed. Riese* 117, 14 Iulius a
 magno Caesare nomen habet. 7) *Ib.* 640, 7 Solstitio ardentis Canceri fert Iulius astrum. 8) *Fast.*
V, 165 micant .. radiantia flammis. 9) *Art. Am. III*, 724 pari spatio. 10) *Iuveni H. e. III*, 15
 lux aurea. 11) *Fast. V*, 357 maturis albescit messis aristis. 12) *Met. VII*, 427 fovet ignibus aras.
 13) *Georg. I*, 219 triticeam in messem. 14) *Ib.* 77 lini .. seges; *Ov. Ep. III*, 70. *Art. Am. I*, 693 manus
 apta. 15) *Fast. IV*, 61 Sed Veneris mensem. 16) *Aen. VIII*, 283; *Georg. II*, 101; *Met. VIII*, 673.
IX, 92 mensas .. secundas. 17) *Cf. supra p. 607 v. 73.* 18) *Aen. V*, 851 caeli .. sereni; *Met. I*, 168. *II*, 321.

Venantum hinc studio¹ pingues agitare repertum
 Cervos, hinc canibus² silvis lustrare sub altis³
 Corpora, tunc maciem primum vitantia longam.
 Quam Venus et sterili pepererunt frigora pastu.
 195 Flore novo⁴ certos postquam vineta racemos
 Gignunt, haec mensem hunc potior nam gratia comit.

DE AUGUSTO.

Sextum quem numero et Sextilem Romulus auctor
 Nomine decrevit, Caesar post Iulius anni
 Censuit octavum, Augusti cognomine Roma
 200 Mutans Octaviano insignem principe dixit⁵.
 Aequali hic spatio Maio cum mense rotatur
 Devexumque tibi moderans, autumnus, remittit
 Antehac flammigeram volentem lampada solem.
 Denis octonisque micant cui signa⁶ Leonis
 205 Ignibus, aestivos fundunt quae extrema tepores:
 Ac Cererem flavam maturas stringere aristas⁷
 Cogunt, agricola ad messem cum cingitur omnis
 Cunctaque sudantes producunt arva colonos.
 Hoc tamen immensos aether licet aureus⁸ ignes
 210 Interdum generet, valido caelumque tremescat
 Murmure et effusi convellant aera nimbi:
 Aestatem autumnus componunt tempora laeti⁹.
 Unde viris summo et celeri curanda labore est
 Messis, et in segetem cuncta exercenda iuventus¹⁰.
 215 Maturas imber subitus ne prendere fruges¹¹
 Possit et incautum deludat terra laborem.
 Nec farris solum stimulat tunc cura metendi¹²
 Agricolas studium, parilem sed cuncta reposeunt
 Arva simul, vario dudum quae semine culta¹³.
 220 Post variam tribuunt diverso tempore messem.
 Hic linum campus, laetum gerit ille legumen¹⁴,
 Huc invitat avena¹⁵, vocant huc hordea falcem.
 Nec tenuis vitiae factus¹⁶ lentisve minutae
 Temnitur, inque suos rediguntur singula acervos.

191 huic C repertos C 192 hic C 195 coniuncta racemos C 196 portior B 202 Devex-
 tumque P 203 flammiferam C lampade C 215 imber C prendere BP 217 stimulant P
 220 diverso P 224 Temnitur PC

1) *Rem.* 199 venandi studium; cf. *Georg.* III, 409—413. 2) Cf. *supra* p. 605 v. 19. 3) *Ov.*
Ep. XI, 89 silvas . . . in altis; *Aen.* III, 661 silva alta. 4) *Georg.* IV, 142 in flore novo; *Ep.* XIV, 30
 Flore novo. 5) Cf. *supra* p. 610 n. 6. 6) *Fast.* II, 189 Signa propinqua micant. 7) *Amor.*
 III, 10, 3; *Georg.* I, 96 Flava Ceres; *Fast.* V, 357 maturis albescit messis aristas; *Nasonis Ecl.* II, 108
 (t. I, 390) Sponte Ceres flava maturis surgit aristas; *Anthol. ed. Riese* 395, 23 maturas Cereris designat
 aristas. 8) *Met.* XIII, 587 quas sustinet aureus aether. 9) Cf. p. 597 v. 663. 10) *Aen.* IV, 86 arma
 iuventus | Exercet. 11) *Fast.* IV, 385 subito . . . imbre; *Ecl.* III, 80 Triste . . . maturis frugibus imbres.
 12) *Amor.* III, 10, 40 farra metebat; *Fast.* II, 519 farra metebant. cf. *supra* p. 591 v. 448. 13) *Met.*
 XI, 144 semine . . . | Arva rigent; *Amor.* I, 1, 10 arva coli. 14) *Georg.* I, 74 laetum . . . legumen.
 15) *Ib.* 77 lini . . . seges . . . avenae. 16) *Ib.* 75 Aut tenuis fetus vitiae.

- 225 Hunc quoque per mensem maturos carpere ramis
 Fructus¹ atque epulis fas est superaddere sumptis,
 Ac dulei ficu prunisq[ue] pirisque volemis²,
 Pluribus et nucleis gratos miscere saporis³;
 Sacrandosque aris⁴ modicos de vite racemos⁵
 230 Sumere et autumnii foecundum poscere Bacchum.
 Mellita atque epulis gustare absinthia⁶ sumptis
 Duleibus atque favis latices iuvat addere puros⁷.

DE SEPTEMBRI.

- Nonum nunc anni censemus in ordine mensem.
 Septimus a Marte primo statuente Quirino
 235 Qui fuit, antiquo numerum de nomine priscum⁸
 Nunc quoque et autumnii pluvias eum tempore signans⁹.
 Virgo cui denis simul octonisq[ue] coruscans
 Stellis, flectentem praefert iam lumina¹⁰ Phoebum.
 Hoc mense, Augusto superat qui forte, laborem
 240 Agriculae messis clausis quoque frugibus implent.
 Hoc quoque vineis custodes ponere¹¹ tempus,
 Qui accessu fures¹² valeant prohibere vagantes
 Ac laqueo et nodis vulpes prensare dolosas.
 Tum funda horrisono et crepitu terrere volueres¹³,
 245 Sollicitat quarum variam vindemia pestem¹⁴,
 Praedulces celso redolent dum colle¹⁵ racemi,
 Dumque legens carpit maturas vinitor uvas¹⁶,
 Donec spumanti sudet vindemia musto¹⁷
 Ac plenum fundat praelo torquente lieum.
 250 Quamvis saepe per imbriferos tepefacta calores
 Luce sub aequanda messuram vinea falcem¹⁸
 Quaerat et abiecto nudet sua crura coturno¹⁹
 Vinitor, adgestas pedibus qui conterat uvas²⁰.
 Servanda hinc etiam brumae sub frigore²¹ poma
 255 Carpere et apricis mos est componere tectis²².

227 uolaemis *P B* 230 Summere *P* foecundum *P* bacchum *P* 234 statuente *B* 242 uacantes *C*
 243 praensare *P B*, prensare *C* 245 Sollicita *P* 247 maturas *B* 249 lieum *B* 250 imbriferos *C*
 251 mensuram *C* 252 crua *C* 254 brumem *C* 255 a pricis *C*

1) *Georg. II*, 500 Quos rami fructas carpsit. 2) *Ib.* 88 Syriisque piris gravibusq[ue] volemis.
 3) *Trist. IV*, 1, 32 grata sapore fuit. 4) *Fast. I*, 535 sacrabor in aris. 5) *Georg. IV*, 269 passos
 de vite racemos; *Art. Am. III*, 703 lectis de vite racemis. 6) *Venanti V. S. Martini I*, 39 mellis . .
 absinthia miscam. 7) *Met. VII*, 327 purum laticem. 8) *Ib. XIV*, 850 priscum . . nomen.
 9) *Isid. Etym. V*, 33, 11 September nomen habet a numero et imbre, quia septimus est a Martio et
 imbres habet. 10) *Met. V*, 232 sua flectere lumina. 11) *Art. Am. III*, 243 custodem in limine ponat.
 12) *Georg. IV*, 110 custos furum atq[ue] avium. 13) *Met. XI*, 291 voluerem . . et omnes | Terret aves;
Aen. IX, 55 fremituq[ue] . . | Horrisono. 14) *Georg. I*, 181 variae inludant pestes. 15) *Aen. VIII*, 604
 celso . . de colle. 16) *Ecl. X*, 36 maturae vinitor uvae; *Georg. II*, 419 maturis . . uvis; *Amor. I*, 10, 55
 Carpite de . . vitibus uvas; *Rem.* 189 maturam . . uvam. 17) *Georg. II*, 6 spumat plenis vindemia
 labris, 7 . . musto: *cf. p.* 595 v. 608. 18) *Ecl. IV*, 40 patietur . . non vinea falcem. 19) *Georg.*
II, 7 nudataq[ue] musto | . . direptis crura cothurnis. 20) *Anthol. ed. Riese* 117, 19 Conterit . . calcibus
 uvas. 21) *Trist. IV*, 7, 1 post frigora brumae. 22) *Ecl. IX*, 49 apricis in collibus
 carpent tua poma; *Georg. IV*, 134 autumnio carpere poma; *Art. Am. III*, 576 carpite poma,

Hinc quoque farra suis prodest committere sulcis¹
 Pinguibus atque arvis² fruges mandare futuras.
 Hinc cervos Venorem pingui fervore petentes
 Per nemora et densas spiculis configere silvas³,
 260 Cum canibus noto delapsa est aura favore,
 Venandi Francos docuit studiosa voluptas.
 Hunc mensem iam tunc Libra moderante ruentem
 Aequato spatio iunguntur noxque diesque,
 Cursibus hincque diem superat nox horrida longis⁴,
 265 Vernali sub sole⁵ pari coniuncta recursu,
 Lux iterum donec tenebris potiora tenere
 Incipiat spatia et fugientem deprimat umbram.

DE OCTOBRI.

Anni nunc decimum Octimbrem rotat orbita mensem,
 Octavum vetus instituit quem spera vocari.
 270 Is quoque de numero priscum retinere vocamen
 Noscitur atque imbres pariter signare frequentes⁶.
 Libra cui pariles caelo cum fecerit horas⁷,
 Umentem volvit breviori tramite Phoebum.
 Quattuor extendit retrahens quam brachia flammis
 275 Scorpius ardentem iuxta Herigonemque⁸ reliquit.
 Hunc mensem plenis supplet vindemia labris⁹,
 Omnibus atque arvis, mitis quae pampinus¹⁰ ornat,
 Undique conductis fervent vineta colonis.
 Hi ferro mites caedunt de palmito fructus¹¹,
 280 Congestos humeris hi gaudent ferre¹² racemos,
 Longius hi ductis exportant vitea plaustris¹³
 Munera, at hi validis praelum torquere lacertis¹⁴
 Instant ac dulci distendunt robora musto¹⁵;
 Hi quoque vel veteres instaurant undique cupas,
 285 Sufficiuntque novas solido de robore¹⁶, cunctum
 Provida quis anni claudant cellaria vinum.
 Idem amor accendit¹⁷ cunctos, eademque per omnes
 It cura et requiem fessis vix ipsa referre

257 arvis om. B 258 petentis P 262 r . . . C 271 ymbres C 272 pares BCP,
 pariles corr. Watt. 275 herigonemque C relinquit P 276 subplet C, supplet BP 279 cedunt P
 287 omnis P

1) Cf. supra p. 606 v. 63. 2) Ecl. V, 33 pinguis arvis. 3) Met. XV, 488 densis . . silvis.
 4) Fast. VI, 140 horrenda . . nocte; Ex Ponto I, 2, 86 longis cursibus. 5) Sedul. C. Pasch. I, 74
 Vernali sub sole. 6) Isid. Etym. V, 33, 11 Sic et October November atque December ex numero et
 imbribus acceperunt vocabula. 7) Anthol. lat. 117, 17 Aequalis Librae September digere horas;
 cf. p. 594 v. 580. 8) Georg. I, 33 Erigonem inter Chelasque . . . ipse tibi iam brachia contrahit
 ardens | Scorpius. 9) Ib. II, 6 plenis vindemia labris. 10) Ib. I, 448 mitis . . pampinus. 11) Anthol.
 lat. ed. Riese 571, 3 tenero dat palmito fructus. 12) Met. XIII, 625 Fert humeris; Fast. IV, 38;
 Art. Am. III, 775. 13) Ex Ponto IV, 7, 9 ducat . . . plaustra. 14) Met. VIII, 28; Aen. IX, 402
 torquens hastile lacerto; Met. IX, 223 validis . . lacertis; Fast. VI, 719. 15) Georg. I, 295 dulcis
 musti. 16) Ib. II, 64 solido . . de robore. 17) Ib. III, 244 Amor omnibus idem; Met. XI, 527
 accensus amore.

Nox valet exercetque omnes labor¹ unus habendi.
 290 Tunc etiam lento mustum congesta vapore²
 Flamma coquit spumasque undanti effundit³ aeno.
 Claraque praedulcem servant sic vina saporem⁴
 Ieiunis demum facilem praebentque medelam.
 Tunc quoque contritum mola vertente synapi
 295 Prodest uvarum primo miscere liquori.
 Hinc epulas grati relevent ut doinde sapes⁵.
 Hoc et mense sues lucis inducere tempus,
 Maturo hibernum frangant ut tempore glandem⁶.

DE NOVEMBRI.

Undecimus magno nunc volvitur orbe November,
 300 Anno quem nonum antiquo dixere parentes⁷,
 Ex numero atque imbri primum nomenque retentat⁸.
 Scorpis huic denis pariter micat atque novenis
 Stellis⁹, sed flammae nunc Libram quattuor implent,
 Astrorum cultrix Chelas quas repperit aetas¹⁰,
 305 Ter quinoque ardet nunc tantum Scorpis igne¹¹.
 Hoc mense autumnus hiemi decedere durae¹²
 Incipit et gelidis conflantur frigora ventis¹³,
 Aere sed dubio diversam terra figuram
 Concipit, in pluvias Zephyro nunc flante soluta¹⁴,
 310 Nunc Borea in rigidam¹⁵ speciem concreta furente.
 Hinc, cum forte datis licet exercere sub auris
 Terram, proscissis committere semina campis¹⁶
 Prodest, autumnno superant quae forte peracto,
 Porcorumque greges¹⁷ silvis consuescere factis,
 315 Dum pinguem vento tribuit quassante¹⁸ ruinam
 Quercus dumque nemus glandis vestitur honore.
 Tunc et apros silvis cura est quam maxima duos¹⁹
 Quaerere et ex luco canibus producere nigro²⁰,
 Dum validos crebris praedurant ictibus armos,
 320 Antiquaque fricant solidandas arbore costas²¹
 Caeci nec lato metuunt venabula ferro²².

289 omnis P 292 perduleem C 293 Ioninis C 294 sinapi P 295 primum C
 298 tempora B 301 ymbri C retentant B 304 quos C 316 glandem B, Quercus et effusa
 sternuntur nemora glande B P

1) *Aen. I*, 431 Exercet sub sole labor. 2) *Ib. V*, 682 lentusque . . | Est vapor. 3) *Met. VIII*, 417
 spumam . . fundit: *Aen. VI*, 218 aena undantia flammis | Expediunt. 4) *Ex Ponto III*, 5, 17 sapor . .
 dulcis. 5) *Cf. supra p.* 612 v. 228. 6) *Georg. II*, 72 glandemque sues fregere; *Ecl. X*, 20 hiberna . .
 de glande; *Fast. III*, 717 maturo tempore. 7) *Aldhelm. de laud. virg.* 1926 nomen prisei dixere
 parentes. 8) *Cf. supra p.* 613 v. 271. 9) *Fast. III*, 458 stellis quinque decemque micat. 10) *Ib.*
I, 245 quem cultrix nomine nostro | Nuncupat haec aetas. 11) *Ib. III*, 545 Arserat . . igne.
 12) *Georg. IV*, 239 duram metues hiemem; *Trist. III*, 10, 44 dura coeret hiems. 13) *Met. IX*, 220
 imbres gelidis concresecere ventis. 14) *Georg. I*, 44 Zephyro putris de gleba resolvit; *Trist. III*, 10, 13
 pluviaeve resolvunt. 15) *Georg. II*, 316 Tellurem Borea rigidam spirante. 16) *Met. VII*, 119
 proscindere campum, *cf. supra p.* 606 v. 63. 17) *Iuveni H. euang. II*, 64 Porcorumque . . gregibus.
 18) *Aen. I*, 551 quassatam ventis. 19) *Ib.* 678 mea maxima cura. 20) *Fast. II*, 165. *III*, 295
 Lucus . . niger. 21) *Georg. III*, 256 fricat arbore costas. 22) *Aen. IV*, 131 lato venabula ferro.

Quod superest curas genialis bruma resolvens¹,
 Dulcibus ad requiem illecebris² vocat, horrida postquam
 Ruralem cohibent ventorum flabra³ laborem.
 325 Tum dulces ludi tumque est gratissimus ignis⁴,
 Atque novo oblectat somnum invitare⁵ liceo.

DE DECEMBRI.

Extremum bis sena regit nunc linea mensem,
 Quem decimum auctore scripsit nova Roma Quirino,
 Nomine qui numerum et nimbos designat eodem⁶,
 330 Nunc etiam Martis dictus de mense December,
 Arcitenens Phoebum angustis cui cursibus effert
 Ternis ac denis praefulgens ignibus una.
 Hoc mense australem caeli demissus in axem⁷
 Exiguoque orbem perlustrans tramite nostrum
 335 Sol iterum ad Boream convertit lumina⁸ celsum.
 Hoc etiam hiberno terras urente⁹ rigore
 Maxima nox modicae causantes munera lucis¹⁰
 Agricolas fovet, oblitos tandemque laboris¹¹
 Ingratosque sibi blandus sopor inrigat artus¹².
 340 Nec tamen imbrifero desunt sua munera mensi,
 Nec gelidis cogit penitus cessare sub auris
 Tempus et in faciem tellus contacta nivosam.
 Tum quoque cum pluviis campus ventoque madescit,
 Vomere gleba iacens sulcanda¹³ est, hordea demum
 345 Qua serere¹⁴ aut laetum cupit exercere legumen¹⁵
 Agricola, immundumque finum iactare per agros¹⁶
 Tum licet. At cum terra hebeti torpore rigescit,
 Multa domi tamen et tectis properare sub ipsis
 Mox vacat, argenti relevant quae frigora brumae¹⁷.
 350 Retibus hinc varias pelagi prensare volucres¹⁸,
 Aut igni et sonitu per campos fallere¹⁹, sive
 Lentandis usu pedicas aptare repertum;
 Annibus hinc etiam piscosis²⁰ ponere crates
 Vimineas²¹, densosque ad litora figere fasces,
 355 Qua vada demisso tranquillat flumine cursum.

322 cura resolvens *BP* 325 Tunc *C* 326 summum *P* liceo *BP* 329 nimbos *C*
 335 celsam *BC* 337 modice *C* 339 inrigat *C* 340 imbrifero *C* 343 campo *C* 344 ordea *C*
 349 frigore *C* 350 prensare *PB* 354 littora *C* falces *P* 355 vado rapidum²² tranquillat flumina *BP*

1) *Georg. I*, 302 genialis hiems curasque resolvit. 2) *Ib. III*, 217 Dulcibus illa quidem inlecebris.
 3) *Ib.* 199 horrescunt flabris; *Met. XV*, 346 venti cohibentur. 4) *Fast. IV*, 698 grato . . igne.
 5) *Met. XI*, 604 Invitat somnos. 6) *Cf. supra p.* 614 v. 301. 7) *Cf. supra p.* 605 v. 31. 8) *Aen. XII*, 172 ad surgentem conversi lumina solem. 9) *Met. IV*, 194 terras ignibus uris. 10) *Sedul. C. Pasch. V*, 55 munera lucis. 11) *Aen. IV*, 528 corda oblita laborum. 12) *Ib. III*, 511 fessos sopor inrigat artus. 13) *Georg. I*, 65 glaebasque iacentes; *Trist. III*, 10. 68 vomere suleat humum. 14) *Georg. I*, 210 serite hordea campis. 15) *Cf. supra p.* 611 v. 221. 16) *Georg. I*, 81 cinerem immundum iactare per agros. 17) *Cf. supra p.* 612 v. 254. 18) *Georg. I*, 383 Iam variae pelagi volucres. 19) *Met. XV*, 474 volucrem . . fallite virga. 20) *Cf. p.* 606 v. 47; *Fast. III*, 581 piscosos . . annes. 21) *Georg. I*, 95 Vimineasque trahit crates. 22) *Aen. V*, 291 rapido contendere cursu; *Art. Am. I*, 629 rapidi . . cursus.

Inventum, facilem capiant ut retia praedam.
 Hoc sub mense sues pasta iam glande¹ madentes,
 Distento et plenam monstrantes ventre saginam,
 Caedere et ad tepidum mos est suspendere fumum
 360 Terga, prius salis fuerint cum sparsa madore.
 Bis sena hos cultus renovant vertigine menses²
 Huncque modum et morem sibi Gallica rura³ retentant:
 Quem breviter signans digessi carmine, lector,
 Wandalbertus ego⁴, hortatu compulsus amici,
 365 Dulcia me Hreni quo tempore litora alebant⁵,
 Maxima Agrippinae veteris quis moenia praesunt.
 MENSIVM XII DESCRIPTIO EXPLICIT FELICITER AMEN.

INCIPIIT HOROLOGIUM PER DUODECIM MENSIVM PUNCTOS.

Quos cursu solis iungant sua tempora menses,
 Carmine nunc, lector, paucis, adverte, docebo⁶.
 Ianua nunc anni est Ianus⁷ finisque December:
 Hos menses paribus solis rotat orbita punctis.
 3 Quae volvit Februam, undecimum regit ipsa Novembrem.
 Martius Octimbrem spatio sibi nectit eodem.
 Tum, Septembre, tibi in speram concurrat Aprilis.
 Augustum Maius centro prospectat ab ipso.
 Iunia Quintilem scandens trahit orbita mensem.
 10 Quas horas sibi quae iungant in fronte, videto,
 Lector, et in cunctis aequae observare memento.⁸
 Mense omni prima undecimae coniungitur horae:
 Hinc umbris decimam nectit cursuque secundam.
 Tertia mox nonam punctis complectitur hisdem.
 15 Octavae pariter praecedens quarta cohaeret.
 Quintam subsequitur numero post septima iusto.
 Sola suas tantum mensuras sexta retentat.
 Omnibus has, lector, coniungens mensibus horas,
 Quo superent spatio umbrarum cedantve, videto.
 20 Hoc tamen in primis noscens retineto, quod orbis
 Diversae partes⁹ varias forment quoque metas.

364 Wandalbertus *P* 365 hereni *P*, reni *C* littora *CP* 366 agrippinae *B* Mensium —
 amen *om.* *BP* || Incipit — punctos *om.* *P*, horologium metro editum *EC*. Versus domni Bedae ad componendum
 orologium *M* 1 iungant *E* 4 pariter *ed.* 5 februam *E* 6 octobrem spatio conectit *M*
 7 septembri tibi in spheram *M* 9 ianua *M* 10 coniungant *M* videte *P* 11 coniugitur *B*
 12 secunda *MP* 15 cohaeret *P* 16 Quintum *E* 17 sua statum *EC* 19 Quos superant *M*
 cedantve *E* 21 Diversae parte *E* metas *M*

1) *Georg. II*, 520 Glande sues laeti. 2) *Anthol. ed. Riese* 680, 1 Bis sena mensum vertigine.
 3) *Cf. supra p.* 600 v. 799. 4) *Cf. l. I*, 359 v. 32, p. 365 *V, I*, 8, *II*, 2 Angilbertus ego. 5) *Georg. IV*, 563 Illo Vergilium me tempore dulcis alebat | Parthenope. 6) *Aen. IV*, 116 paucis, adverte, docebo.
 7) *Anthol. lat. ed. Riese* 394, 1 Dira patet Iani Romanis ianua bellis; *Fast. II*, 51 Primus enim Iani mensis, quia ianua prima est: *Isid. Etym. V*, 33, 3 Ianuarius mensis a Iano dictus, . . . vel quia limen et ianua sit anni. 8) *Aldhelm. laud. virg.* 1281 servare memento. 9) *Aen. XII*, 708 diversis partibus orbis.

Nam quae vicino torrentur sole¹ sub Austrum,
 Ut magis luce nitent, minimas sic gignere possunt
 Umbras. Quae Boreae frigentque iacentque sub axe,
 25 Nocte magis longa tenebrisque premuntur opacis².
 Quae mediis ab utroque absistunt partibus axe,
 Inter utrumque etiam lucem moderantur et umbras.
 Ergo age³, si subiecta legentem pagina, lector,
 Te movet, hac illam regione probabis, ab ipso
 30 Danubio Hesperiae primos quae vergit ad ortus⁴,
 Lugdunice urbe et Rhodani distincta fluentis
 Respicit Oceani interfusus orbe Britannos⁵.
 Hoc quoque te iuste horarum mensura monebit.
 Umbrarum motus primis ne forte Kalendis
 35 Ponere et ad finem studeas perducere mensis.
 Nam pridie umbrarum fuerit quae meta priorum.
 Sub noctem nequit in varios transire recursus⁶,
 A medio in medium sensim sed crescere mensem
 Deminuive umbras vera ratione docemur,
 40 A medio in medium signorum ut volvitur ortus.

HORARUM IAM NUNC TEXEMUS IN ORDINE METAS,
 HUMANI IGNARIS MONSTRAT QUAS CORPORIS UMBRA.

DE IANUARIO ET DECEMBRI.

Linea, quae Iani prima est pariterque Decembris,
 Tricenis pedibus binisque exporrigit umbram,
 5 Udenisque sequens pedibus mox umbra recisis
 Tantum bis denis unoque extensa patescit.
 Linea tumque pedes concidens tertia binos
 Umbris ipsa decem figit simul atque novenos.
 Rursus et hinc Geminis sole exerescente fugatis,
 10 Septem quarta pedes retinet mensura decemque.
 Hac etiam binis umbra fugiente⁷ recisis,
 Ter quinque quintam pedibus sua linea tendit.
 Centrum tumque brevem iam sole regente duobus
 Abscisis ternos donos sibi sexta retentat.
 15 Caedendi hunc morem numeri servabis ubique.

22 Namque *EC* 23 Ut magis *corr.* magis *E* 28 subiectam *P* 29 hanc illa *M*
 30 Danubio *M* 31 rodani *M*, hrodani *EC* distincta *C* 32 oceani *C* britanos *BEF* 33 docebit
corr. monebit *M* 35 uelis perducere *BM* 36 quae *om.* *EC* meta *M* 39 Demunivuae *E*
 1—2 *om.* *M* 3 gnaris *EC* 6 decembri *EC* 8 *om.* *M* 13 Centrum *codd.*, Cancrum
coni. *Watt.* Umbras *corr.* bris *E* tuncque *M*

1) *Aen.* VII, 720 cum sole novo densae torrentur aristae; *Art. Am.* II, 59 vicino sole.
 2) *Ep.* XV, 315 tam longa nocte; *Amor.* III, 8, 36 tenebris . . . premebat. 3) *Cf. supra* p. 578 v. 49.
 4) *Aen.* IV, 118 ubi primos . . . ortus. 5) *Ecl.* I, 67 toto divisos orbe Britannos. 6) *Aen.* V, 583
 alios ineunt cursus aliosque recursus. 7) *Cf. supra* p. 613 v. 267.

DE FEBRUARIO ET NOVEMBRI.

Quae Februum mensura tenet sotiisque Novembrem,
 Ter denis pedibus supremas colligit umbras.
 Moxque novem constant pedibus denisque sequentes,
 Linea tum septem atque decem sibi tertia tendit.
 20 Quarta pedes pariter ter quinos colligit umbra.
 Hinc pedibus ternis ac denis quinta patescit,
 Scandentemque rotam undenis mox sexta coercescit.

DE MARTIO ET OCTOBRI.

Cursibus Octobrem sibimet quis Martius aequat,
 Octo pedes prima et bis denos linea figit.
 25 Denos et septem complet statuitque secunda,
 Tertia quindenis Phoebos ascendente tenetur,
 Quarta decem excedens pedibus fugit agnita ternis.
 Mox etiam quinta undenis spatiosa recedit,
 Sexta novem pedibus pandit sua lumina¹ deinde.

DE APRILI ET SEPTEMBRI.

30 Quae tibi, September, florentem nectit Aprilem,
 Bis denis umbram et senis docet orbita primam
 In pedibus sub quindenis figitque secundam.
 Ternis ac denis cursum quoque tertia frenat.
 Undenis crescens pedibus tum quarta recedit,
 35 Quinta novem pedibus cursum clauditque patentem,
 Septenisque suos componit sexta meatus.

DE MAIO ET AUGUSTO.

Augustum et Maium iungit quae linea primum,
 Bis denis umbrae pedibus meat atque quaternis,
 Cum denis ternos exerescit moxque secunda,
 40 Undenis clarum concludit tertia cursum,
 Quarta patet pedibus caelo tepefacta novenis.
 Septem quinta tenet propriis finita sub umbris.
 Sextaque tum quinis ferventi cessat in orbe.

DE IUNIO ET IULIO.

Horarum sibi Quintilem quis Iunius aequat,
 45 Bis denis prima in pedibus patet atque duobus,
 Undenisque meus ostenditur inde secunda,
 Tertia moxque pedes explet comprehensa novenos.
 Aestivo septem mox tendit quarta calore,
 Quinque tum pedibus conscendit linea quinis.
 50 Hinc centro torrens terno sibi sexta retentat.

16 Qui *M* 17 supremas *MC* 22 coercescit *EM* 24 figit *M* 28 undenis *P* 31 umbra *M*
 38 post pedibus trium litterarum spatium vacuum *M* usque q; *M*, moxque quaternis *P* 40 clarum *supplet.*
man. poster. M 41 caelo *M* patefacta *C* 42 Septa *M* 47 comprehensa *EP* 48 colore *E*
 50 centro *codd.*, cancro *com. Watt.* Explicuit *add. EC*

1) Cf. *supra* p. 582 v. 149.

INCIPIT DE CREATIONE MUNDI
PER ORDINEM DIERUM SEX DESCRIPTIO BREVIS.

DE UNO ET TRINO DEO.

(METRUM FERETRATIUM* TRIMETRUM.)

Simplex purus et unus	aeterni pater atque
summae fons bonitatis,	existens sine fine.
5 aevi principioque,	concrevit deus orbem:
verbo cuncta creante	rerum machina ¹ constat,
volvens quam rotat axis,	10 par patri genitoque
lustrans lumine cuncta	mundum spiritus implet,
una et trina potestas	distincto moderatur
15 complexa omnia nutu.	

DE DIE PRIMO.

Prima hinc extat origo ² ,	carnis libera nexu,
caeli quae tenet aulam,	regem quaeque videndo
20 legem iure beatam	servat militiamque.
Vero haec lumine nobis	lux et fonte perenni
illustrata patescit:	25 hanc quae sponte reliquit
pars, dum caeca superbit,	nocte haec horret et umbris.
discernit sed utramque	regnator deus, inque
30 dignos disparat ortus.	Haec spernenda furoris
virus nequitiaeque	caecis mentibus addit:
vitae ast illa beatæ	35 virtutisque benignae
sensim spargit amorem.	Mox caelum deus altum ³ ,
informique creavit	mersam pondere terram ⁴ ,
40 quae magnum per inane ⁵	lucis munere ⁶ , primum
undis tecta, careret.	His concreta fuerunt
ignis semina puri,	45 siccusque aeris humor:
nempe his cuncta coactis	sensu corpora nullo
afflatove moventur.	

DE DIE SECUNDO.

Caeli hinc proxima terris	50 pars est condita, tetrīs
saepe obnoxia fumis,	undae namque supernae
telluremque tegentes	iuncta mole ruebant.
55 Has inter deus auctor	firmavit nebulosam
speram nubiferamque.	Haec vis nempe liquentis
undantisque elementi	60 caeli temperat ignes ⁷ .

DE DIE TERTIO.

Hoc ex ordine demum	formosi sator orbis
undis arva retexit;	magnos inque meatus

Incipit de uno trino *EC* * feretracium *PC*, feretracium *E* 4 Existens *E* 13 potesta *P*
16 exstat *C* 17 nexu *P* 23 perenni *E* 25 quam *C* 28 utrumque *EC* 33 Caecis *EC*
35 benigna *C* 39 Mensam *E* 43 Ille *C* 45 humor *P* 50 condita terris *E*

1) *Sedul. C. P. I*, 223 rerum machina. 2) *Aen. VII*, 371 prima domus . . origo. 3) *Aen. XI*, 187 altum . . caelum. 4) *Georg. III*, 854 informis et alto | Terra: *Met. IV*, 243 evectum pondere terrae. 5) *Hel. VI*, 31 magnum per inane. 6) *Cf. p.* 615 v. 337. 7) *Georg. I*, 337 ignis caeli.

65 moles sparsa fluentis naturae est mare dicta:
fontes, flumina, rivi, stagna et maxima ripis
mox distincta mearunt, 70 tellus nuda¹ repente
formam laeta virentem frondis² compsit honore.
arbor semina quaeque, foetus herba sativos
75 verbo urgente crearunt.

DE DIE QUARTO.

Neve haec cuncta carerent claro lucis honore
spirantique calore, solis conditor ignem
80 lunae et lampada finxit stellarumque nitores.
Speris astra sub amplis haec infixi manere,
haec sunt iussa moveri, 85 quae annis atque diebus
signis prodigiisque praecessent temporibusque.
Phoebo sidera ab uno lumen cuncta capessunt,
90 nox quis horrida³ cedit, quin et luna meatu
diverso variante orbe incerta vagansque
solis lumine⁴ plena 95 nunc crescit radiatque,
nunc obducta recedit.

DE DIE QUINTO.

Postquam sidere pleno concurs est radiata
lex et fabrica rerum, 100 viventis iubet hortum
naturae inde creator spirantisque moveri.
Undis mira repente emersit specierum
105 moles innumerarum, mox quaecumque natatu
complent aequora quaeque scandunt aera pennis⁵;
diversum genus atque 110 formae corpora magnae et
cete ingentia⁶ surgunt: mox grandes modicique
pisces saltibus undas squamisque exuperantes⁷;
115 testis mox quoque clausa surgit turba marisque
vis immensa⁸ feracis, pictae moxque volucres⁹
silvis, rure vel undis 120 suetae ex aequore manant.

DE DIE SEXTO.

Iamque hinc inde sonoro mulcens aethera plausu¹⁰
alis turba coibat, amnes pisce fluebant
125 naturisque elementa iuncta¹¹ ornaverat auctor:
telluris superabat pars quae iussa animatas
posset gignere formas: 130 iussit hanc quoque munus
auctor sumere vivae et spirantis speciei.

66 om. B 74 Faetus E 76 Nove E 77 caro B 82 Speris P alta sub altis corr.
amplis C 88 sydera C 94 luminae P 97 (P)opstquam P sydere C 100 ortum C
105 Molles P 114 exuberantes E

1) *Ibis* 237 nuda tellure. 2) *Aen.* VI, 206 Fronde virere nova: *Met.* XI, 108 alta fronde virenti.
3) *Cf.* p. 613 v. 264. 4) *Met.* XIV, 423 solis | Lumina. 5) *Ib.* VII, 364 sublatus in aera pennis.
6) *Aen.* V, 822 inmania cete. 7) *Georg.* III, 141 saltu superare viam; *Met.* VII, 767 superabat retia
saltu. 8) *Georg.* I, 29 immensi . . maris. 9) *Aen.* IV, 525 pictaeque volucres, *cf.* p. 605 v. 14.
10) *Aen.* VII, 34 Aethera mulcebant cantu. 11) *Fast.* IV, 789 Iunxerunt elementa.

Tum diversa per omnem
 135 limo educta repente,
 forma est, quae pecus agri
 quae silvestria motu
 iussu concita currit,
 inimitisque voraci
 145 Cunctis, quae grege quaeve
 tum venere figurae.

surgunt corpora terram
 tum quaecumque iumentis
 distinguit variatque,
 140 quassat membra¹ ferino,
 necnon belua quaeque
 fluxit turba fremore.
 sola incedere gaudent²,
 tum venere figurae.

DE CREATIONE HOMINIS.

Iamque impleta placebat
 150 dixit cum sator orbis:
 nunc demum faciamus,
 possit quaeque creata
 iam commendet imago.
 compegit, stabilemque
 160 perfectumque opus ipse
 mens quae aeterna maneret.
 divinaeque figurae
 Hanc vim nulla locali
 quamvis saepe retardent.
 170 post formam facit, ut vir
 inmissus sopor artus
 sumpto ex osse virago,
 quos summus iubet auctor,
 quae undis aere humique
 180 nunc repuntve creata.
 aescia insonsqe parari,
 Latum nam paradysum
 multo providus ante
 amnis fonte perennis³,
 190 iam tunc iure futurum
 lex aeterna teneret⁴.
 completo orbe⁵ peractis,
 postquam cuncta placere
 septeno requievit.

mundi machina primi,
 Facto nunc opus hic est:
 cunctis qui superesse
 155 constant, quemque superna
 Mox limum sator ille
 formavit deus arcem,
 inspirans animavit,
 Nempe haec portio caeli est
 165 hinc vertex micat altus³.
 motu membra coercent,
 Distinguens moderator
 sit, nec femina desit:
 confestim irrigat⁴, hinc fit
 175 Cunctis imperitare,
 natura variante
 inceduntve volantve
 Simplex inde iubetur
 ramis quam daret arbor.
 185 frondentemque creator
 fructu impleverat atque
 hac ut sede beatum
 cultorem indigenamque
 Senis deinde diebus
 195 naturae optimus auctor
 recto vidit in ortu,
 septeno requievit.

MYSTICUS DE CREATIONE MUNDI SENSUS IN HOMINE ACCIPIENDUS.

Cernens nunc homo, quam te 200 tantus diligit auctor,
 temet nosce videndo. Nempe haec omnia iussu
 sunt exorta volentis, rerum quis meat ordo.
 205 Te summus sapiensque aeternusque repertor⁸

138 Distingunt *P*, Distingit *C* 143 uocari *C* 144 femore *P* 145 cunctisque *E* 151 Factus
 corr. to *E* 159 artem *EC* 161 Insperans *E* 167 coherent *E* 169 Distinguens *P* 173 irrigat *BPE*
 180 Nant *PB*, Nam *EC* repetunt *C* creata *E*, terata *C* 184 namque paradysum *E* 185 creator *P*
 186 prouidens *B* 187 impleueret *P* 188 perhennis *E* 197 Rato *codd.*, recto *ed.* 201 nosse *C*
 || Mysticus *EC*

1) *Aen. III*, 30 Membra quatit. 2) *Ib. I*, 690 gaudens incedit Iuli. 3) *Ib. II*, 307 alto | . .
 de vertice. 4) *Cf. supra p.* 615 p. 339. 5) *Fast. III*, 654 Annue perenne. 6) *Aen. XII*, 819 lege
 tenetur. 7) *Met. XII*, 617 compleat orbem. 8) *Cf. Aen. XII*, 829.

limo finxit et artus
 erexit superantem,
 Omnis machina caeli²,
 mundus te docet omnis
 215 prisco nomine³ mundus,
 Te lux illa perennis
 lucis monstrat alumnum.
 formans indidit auctor,
 Hinc quaecumque per imos
 225 caecis horret in umbris⁴:
 partem efferre sed imam⁵
 Hoc firmata per undas
 unda et sparsa videtur;
 tellus visa repente⁶
 235 namque haec optima vitae est
 pigros quae erigit actus,
 corda accendere, cuique
 Tu magnas modicasve
 virtutes meditaris,
 245 mixto semine gignens,
 Solis mox tibi lumen
 splendorque incipit almus:
 mens lustrata videbit
 tum discernere facta
 255 tum frenare pudenda;
 cordis tegmine sensus
 Hi vel celsa capessunt
 arcanoque volatu,
 instantique labore
 265 Quin et corporis ipsa
 vergens pondere moles¹¹
 cum mente innocuosque,
 impurosve creando,
 celsum fedat honorem.
 275 tunc demum ille vigebit
 motus qui reget omnis
 castos exeret actus.
 flos fructusque perennis
 Tali haerede creator
 285 perfectoque quiescet.

formatos animando
 210 cuncta ut mente videret¹,
 te propterque creatus
 alter tuque vocaris
 haec cui fabrica cedit.
 primaevo edita iussu
 220 Lumen nam tibi mentis
 quae pars te alma bearet.
 errat portio sensus,
 debet portio praestans
 torpentemque levare.
 230 caeli spera docere
 hoc torpentibus arvis
 facta et germine prompsit.
 virtus formaque nostrae,
 quae torpentia novit
 240 pars cedit vitiosa.
 cum proferre patrando
 fructus herba vel arbos
 cultu frondet amoeno.
 caelestis radiare⁷
 250 tum proferre gerendo
 caeli digna favore⁸,
 luci aptanda vel umbris,
 mox accensa, latentes
 passim mittet in auras⁹.
 260 mentis culmine vecti
 curis sive voluti
 mundi commoda quaerunt¹⁰.
 terreni gravis atque
 aut mundos parit actus
 270 vitae et munere dignos¹²:
 saevos atque cruentos,
 Vero lumine mentis
 caelestique homo sensu,
 obscaenosque premendo
 280 Aeterni hunc paradisi
 vitae fonsque fovebit.
 clauso temporis orbe

210 nideres *EC* 216 cedit *P* 225 Cedis *C* orret *E* 234 Feta *P* 235 uita *BE* 237 rigit *E*
 artus *C* 240 cedit *P* 249 incipit *E* 254 aptanda *P* 255 prudentia *E*, prudentia *C*
 260 mensis *C* 261 uolatum *EC* 264 mundum *EC* 265 Quinec *C* 265—285 *om. E* 273 Celsis *C*
 278 praemendo *P* 279 exerret artus *C* 283—285 *om. B* 285 quiescat *C* Explicuit *add. C*

1) *Trist. IV*, 2, 57 mente videbo: *Ex Ponto IV*, 4, 45. 2) *Aen. IV*, 89 machina caelo.
 3) *Met. XIV*, 850 priscum . . nomen: *XIII*, 68 nomine saepe vocatum. 4) *Aen. VII*, 619 caecis se
 condidit umbris. 5) *Art. Am. III*, 307 Pars . . ima. 6) *Aen. III*, 90 omnia visa repente. 7) *Cf.*
supra p. 620 v. 94; Trist. II, 325 radiantia lumina solis. 8) *Ep. II*, 64 digna favore fuit. 9) *Aen.*
IX, 52 emittit in auras. 10) *Ex Ponto I*, 8, 29 commoda vitae | Querere. 11) *Past. I*, 568
 pondere molis. 12) *Met. XV*, 122 frugum munere dignus.

CARMINA CENOMANENSIA.

Ex codice membranaceo quondam ecclesiae, nunc municipii, Cenomanensis 99 formae minoris, qui saeculo XI. incunte scriptus¹ LX foliis constat, Stephanus Baluzius a. 1680 in Miscellaneorum libro tertio (p. 1—178) Gesta Aldrici episcopi Cenomanensis a discipulis eius composita primus edidit. Qui cum carmina nonnulla ad eundem Aldricum pertinentia, quae in primis codicis foliis inscripta erant, neglexisset, D. Paulus Piolin ord. S. Bened. a. 1854 in ecclesiae Cenomanicae historiae ab eo illustratae tomo II, 535—546 opus eius his poematibus supplevit. Huic alteri eorum editioni fortuna secunda evenit, ut Leopoldus Delisle, bibliothecae Parisinae praefectus, a me rogatus ea, quae excellit, benevolentia codicem Lutetiam missum accurate et non sine fructu pervestigaverit. Distinxit enim in carminibus illis duorum librariorum manus, quorum altera nonnullorum verborum vel linearum spatia vacua reliquerat, altera eadem sed non omnia expleverat, quae ex re sicut ex mendis non raris autographon codicis iam usu detritum ac lectu difficile fuisse sequitur.

Poeta, Aldrici episcopi (832—856) cliens et assecla pius, patronum summis laudibus offerens, haud pauca scitu digna de vita et moribus eius et de rebus ab eo in ecclesia Cenomanica gestis memoriae tradidit, quibus Gestorum Aldrici auctor vel confirmatur vel suppletur. Neque haec levi momento aestimanda sunt, cum episcopus ille², origine Germanus ac scholae palatii discipulus doctus, magna apud Hludovicum imperatorem auctoritate valuerit et magnopere ab eo donatus gratum erga fautorem animum semper exhibuerit. Carmina de Aldrico condita 'non incompta nimis', quibus epitaphia Franconis utriusque praedecessorum eius adicienda erant, cum poetam in Vergilio, Ovidio, Sedulio, Venantio, Aldhelmo satis versatum esse probent, Aldricum de studiis promovendis bene meruisse nec frustra nisum esse argumento sunt. Sicut Gesta Aldrici ultra annum 841 non progrediuntur, poeta quoque initia eius tantum et primos administrationis annos canit.

I.

TITULUS CENOMANICAE URBIS MATRIS AECCLISIAE METRICE COMPOSITUS.

Cuius ab aeterno succedunt iura salutis
Numine, praecelso colitur hic Christus honore;
Hinc pia, quae genuit dominum, Maria coruscat.

[1] Titulus secunda manu additum

1) Saeculo IX. eum scriptum fuisse Th. Sickel non recte affirmat (Acta regum et imperat. Karolinor. II, 286.) 2) Cf. de eo, cui Paderborna Liborii reliquias debet, Hauréau in Gallia christiana XIV, 357—360 et P. Piolin Histoire de l'église du Mans II, 118—328.

Virgo parens¹ et virgo manens in fine dierum.
 5 Hic honor atque decus seclis memorabile cunctis
 Praesulis Aldrici nomen² factumque rependens,
 Secula quod referent donec consumpta recedant.
 Sed magis ut coeptum sequeretur gloria³ votum
 Et bene dispositum celsa consisteret arce,
 10 Inclita sanctorum posuit veneranter ibidem
 Pignora Gervasii, testis pro sanguine Christi.
 Nec minus et socii Prothasii morte sub una,
 Et quibus assurgit Stephani redimita corona⁴,
 Singula constituens proprio de corpore dona.
 15 His quoque caelestis retinet quos litera scriptos⁵
 Ac sibi delectos, steterant cum tempora necdum,
 Alma tui sanctos copulat devotio rite
 Nec sine spe certa⁶ pietatis perficit usum,
 Solaque de numero solius gratia Christi
 20 Certa refert⁷ novitque suam de nomine plebem.
 Quae precibus nostris miserandi porrigat aurem,
 Votaque secreta referens in culmine caeli⁸
 Munera conciliet nobis virtute superna⁹,
 Pluribus et felix maneat tu causa salutis¹⁰.

II.

VERSUS IAMDICTAE AECCLISIAE SUPRA SEDEM EPISCOPALEM.

Pontificem meritis Aldricum, Christo, benignis
 Protege, quo famulis prosit et ipse tuis.
 Quatinus antiqui gradiens vestigia¹¹ callis
 Praemia sectandi recta referre queat,
 5 Sicque supernorum capiens consortia regum¹²
 Sedibus optatis sit sibi parta quies¹³.

III.

ITEM VERSUS IUXTA SEDEM IPSIUS AECCLISIAE.

Hanc tua devotis Aldrici gratia sedem
 Numinibus servet semper ubique, deus,
 Qualiter hoc pastor mereatur munere fungi¹⁴,
 Grex quoque commissus¹⁵ conditione pari.

[1] 12 socia C, socii corr. Watt. 15 latera C

[11] 3 an angusti? (cf. *Sedul. C. Pasch. I*, 64 Augusto . . calle) 4 Perua C, Praemia Watt. 6 parca C

1) *Sedul. C. Pasch. V*, 323 Virgo parens. 2) *Met. VI*, 12 nomen memorabile, X, 608; *Aen. II*, 583.
 3) *Ib. XI*, 430 nec parva sequetur | Gloria. 4) *Amor. III*, 11, 29 redimita corona; *Ep. VI*, 115.
 5) *Sedul. C. Pasch. IV*, 162 Scripsit . . . caelestis littera. 6) *Art. Am. III*, 478 Spesque . . certa; *Met. IX*, 534.
 7) *Aen. XII*, 112 Certa referre. 8) *Amor. II*, 6, 43 Quid referam . . . pia vota; *Sedul. C. Pasch. IV*, 94
 culmine caeli. 9) *Venanti C. V*, 5, 11 virtute superna. 10) *Ep. X*, 143 si non ego causi salutis;
Trist. III, 9, 24 causa salutis erit. 11) *Georg. III*, 59 gradiens inu verit vestigia. 12) *Venanti*
C. VII, 9, 19 rex . . supernus. 13) *Aen. VI*, 203 Sedibus optatis, *III*, 495 Vobis parta quies, *VII*, 598
 nam mihi parta quies. 14) *Met. X*, 273 munere functus. 15) *Sedul. C. Pasch. III*, 167 committo greges.

IV.

VERSUS DE PATENA AUREA MIRO OPERE COMPOSITA,
QUAM PRAEDICTUS PRAESUL DE SUO PROPRIO AURO IN SUPRA SCRIPTA
MATRE AECCLESIA AD LAUDEM DOMINI NOSTRI
IESU CHRISTI FIERI IUSSIT.

Corpore, Christe, tuo dignanter pascere redemptos,
Quo medicina animae, vita salusque gregi¹,
Aldricique tui famuli memor esto benignus,
Dans veniam scelerum cui pietatis ope²,
⁵ Qui tibi deque tuis decus hoc venerabile donis³
Obtulit ecce pio vatis amore⁴ tuus.

V.

[DE ALDRICO PRAESULE.]

Saepe levi motu diversa poemata fingens,
Saepius et tacito pectore⁵ trusa ferens,
Nominis et vultus, praesul mitissime⁶, vestri
Sum memor⁷ et foveo te memorando fidem.
⁸ Quicquid agam, quicquid sub corde vel ore revolvam,
Te, pater Aldrice, mente ciebo libens.
Aetatis tenerae⁸ rudimenta adolentis et aevi
Commendant animis talia vota meis⁹.
Namque palatinis sublimi styrpe creato¹⁰
¹⁰ Esset dum rebus cura vehenda tibi,
Protinus expulso terrenae sortis amictu
Invigilat studiis mens benedicta sacris¹¹:
Expositisque procul gazis, petulantibus oestri
Inlecebris ambit quas male sana¹² cohors,
¹⁵ Ac pariter licetis armorum cultibus ultro
Miliciam Christi nec minus arma capis¹³.
Te nutrix igitur Mettis suscepit alendum¹⁴,
Dum potius studiis esset alenda tuis.
Mox inibi meritis efferbuit actio puleris
²⁰ Vestra salutifero prorsus odore calens.
Sicut odoriferis flagrantia balsama guttis
Aera diffuso nectare¹⁵ saepe replent;

[IV] Ihesu C iussit t sec. manu additum 4 qui C, cui corr. Watt.

[V] sine titulo C 9 sublimis C 11—16 addidit secunda manus 13 petulan... et bstri C,
petulantius ardens *Poëlin*, petulantibus oestri Watt. 19 efferuit C, corr. Watt. 21 flagantia C

1) *Venanti Carm.* III, 8, 39 salute gregis. 2) *Ov. Ep.* IV, 156 Da veniam lassae: *Venanti Carm.* VI, 3, 16. IX, 12, 6 pro pietatis ope. 3) *Aen.* VI, 408 venerabile donum. 4) *Met.* X, 451 pio... parentis amore. 5) *Ep.* XIII, 89 tacitoque in pectore: *Art. Am.* I, 110. 6) *Gesta Aldrici* c. 2 fuit vir mitissimus. 7) *Trist.* II, 181 nominis inemor huius. 8) *Ib.* IV, 10, 33 tenerae... aetatis. 9) *Met.* VII, 633 animo mea vota fovebam. 10) *Ib.* III, 543 qua sitis stirpe creati: *Aen.* X, 543 Volcani stirpe creatus. 11) *Ex Ponto* IV, 13, 43 per studii... foedera sacri. 12) *Aen.* IV, 8 adloquitur male sana. 13) *Ov. Ep.* III, 87 Arma cape: *Met.* III, 115. 14) *Ib.* XIII, 431 te commisit alendum. 15) *Georg.* IV, 384 perfudit nectare: 415 ambrosiae diffundit odorem.

Sicut et omnigenis stipatus floribus ortus ¹,
 Narcisso et casia seu redolente timo ².
 25 Purpureis etiam violis ³ pariterque ligustris
 Ac fragili nardo molliter ora fovet ⁴.
 Coeperat innumeras sensim volitare per auras
 Fama ⁵ quidem dulcis gratior atque favis:
 Quam me veridicis liquet cructasse loquelis:
 30 Pars legionis enim te recolentis eram,
 His ita compositis Hludowicus pacifer orbis
 Debita celsithrono munia laudis agit:
 Te quoque consciscens refovet, veneratur, honorat ⁶,
 Quin immo obsequiis gaudet adesse suis.
 35 Ast ubi cunctipotens caelo delegit ab alto ⁷,
 Praevia quo populis tanta lucerna foret,
 Imperio regis divino et iure coactus ⁸
 Aggrederis tandem pontificale decus ⁹.
 Iamque reples studiis Cenomannica rura benignis,
 40 Quae recreanda tenes et recreando foves.
 Nam fidei clipeus ¹⁰ te munit et actio fulgens,
 Protegit et cassis iusticiaeque torax ¹¹.
 Comptus et insigni virtutum munere dives
 Coetibus humanis irradiando micat.
 45 Quin et perspicuo verbi mucrone ¹² politus
 Dogmatis ambrosii dindima quaeque manas:
 Cuspide nempe tuo contagia dira ¹³ fatescunt,
 Atque tuis cedunt irrita facta ¹⁴ minis.
 Fit totum meritis intervenientis alumpni
 50 Gervasii, cuius fulget in orbe decus ¹⁵,
 Quo aspirante precum solamine dedita constant
 Agmina subsidiis nunc animanda tuis.
 Quam felix cuneus tali sub praesule pollens,
 Cuius et altithronus est via, forma, salus!
 55 Felices famuli ¹⁶, tanto qui iure potiti,
 Praecipuis opibus atque merentur ali.
 Haec ego perpendens grates persolvo ¹⁷ tonanti
 Et tibi quandoquidem iuge rependo melos.

24 cassia C 25 aetiam C 31 compositis *sec. manu* Hludowicus C 32 agat *corr. git* C
 43 dives *addidi* (*cf. Aldhelm. laud. virg.* 1091 virtutum munere dices), clarus *Probin* 48 nimis C, minis
corr. Watt. 51 constat C 57 to nonque C, tonanti *correci* 58 iuge—melos *sec. manu*

1) *Ex Ponto III*, 4, 63 exhausto floribus orto: *Georg. IV*, 109 croceis halantes floribus horti.
 2) *Met. XV*, 80 thymi redolentia flore: *Georg. IV*, 304 thymum casiasque. 3) *Venanti Carm. VIII*, 6, 8
 Purpureae violae. 4) *Georg. IV*, 230 Ora fove. 5) *Aen. X*, 641 fama est volitare: *VII*, 104 late
 volitans iam fama per urbes | Ausonias tulerat. 6) *Venanti Carm. VIII*, 3, 127 refovet, veneratur,
 honorat. 7) *Amor. II*, 11, 55 caelo . . alto: *Met. IV*, 18. 8) *Amor. I*, 4, 64 iure coacta. 9) *Venanti*
Carm. V, 2, 70. *app.* 34, 2 pontificale decus. 10) *Eph.* 6, 16 sumentes scutum fidei. 11) *Ib.* 14 induti
 loricam iustitiae. 12) *Ib.* 17 et gladium spiritus (quod est verbum dei). 13) *Georg. III*, 469 Dirra
 . . contagia. 14) *Met. III*, 336 irrita . . Facta. 15) *Amor. I*, 8, 10 fulget in orbe dies. 16) *Cf.*
supra p. 32 v. 257 Felices famuli. 17) *Aen. I*, 600 grates persolvere dignas; *II*, 537.

Cum nec scematio niteant figmenta coturno¹,
 60 Sint penitus nullis ac falerata modis.
 Non etenim Flaccus rutilat nec Pindarus ardet,
 Dramate nec solito prisca Thalia favet.
 Sermo sed incultus torvo garrere boatu²
 Exsequitur passim coeptus amore³ tuo.
 65 Nam sincera tibi meme dilectio semper
 Nectit et obsequium cogit amare⁴ tuum.
 Me tuus urit amor⁵ iugiter totisque medullis
 Ingeritur penitus languida corda regens:
 Intima compagum penetrat viresque resolvit,
 70 Vulnerat et facibus pectora dulcis amor⁶.
 Indiciis vocum valeo depromere nullis,
 Amplectar quantum te, pater alme; vale.
 Oro, repende vicem, rector benedicte, elienti,
 Dilige fida tibi viscera, itemque vale.
 75 Det tibi pontificum princeps lumenque precatu
 Gervasii, specimen cuius ubique gerens,
 Tempore prolixo vitales carpere flatus⁷,
 Sors tibi dum melior⁸ prospera cumeta vehit.
 Cumque suprema tuas viduaverit urna⁹ pupillas.
 Aliger aetherea spiritus astra petat¹⁰.

VI.

INCIPIT TITULUS AECCLIESIAE SANCTI STEPHANI
 ET OMNIUM SANCTORUM INFRA CLAUSTRUM GENOMANNICA IN URBE
 CONSTRUCTAE ATQUE DICATAE.

Est domus haec domini sacrata in honore patroni
 Levitae egregii Stephani per secla beati,
 Insuper et cunctorum nomine christicolarum.
 Pignora prima tenet Stephani pia martiris ara:
 5 En, Stephane, primus reparas ex hoste coronam.
 Dextera sed rursus mundi praeconia clara¹¹
 Concelebrat, nam Paulus adest, qui vespere praedam
 Dividit et socios ad cenam provocat agni.
 Hinc Iacob frater domini pro munere mentis
 10 Enitet ac baculo fullonis praemia sumit.

59 sematio C 60 poenitus C 61 annet C, an albet?, ardet Watt. 63 Serme C inculto
 corr. tus C 68 poenitus langida C 71 notum C 77 Tem prolixo C sec. manu T excepto
 fletus C sec. manu, flatus Ptol. 79 pupillas addidi (cf. infra VII, 145), favillas Ptolin
 [VI] adque C 5 quorimus C, primus correcti

1) *Trist. II*, 393 nec tragicos . . cothurnos. 2) *Sedul. C. Pasch. I*, 1 figmenta poetae | Grandisonis
 pompare modis tragicoque boatu. 3) *Or. Ep. XVI*, 189 coepto . . amori. 4) *Amor. III*, 11, 52
 cogar amare. 5) *Ecl. II*, 68 Me tamen urit amor: *Ep. IV*, 52 me . . urit amor. 6) *Fast. V*, 653
 dulci . . amore: *Art. Am. I*, 21 vulneret . . Pectora: *Met. VIII*, 64. 7) *Aen. I*, 387 auris | Vitales carpis.
 8) *Amor. I*, 6, 46 melior . . sors tua. 9) *Sedul. C. Pasch. IV*, 131 gemina viduaverat urna. 10) *Met.*
I, 316 petit . . astra: *Fast. II*, 496 astra petebat: *Venanti Carm. IV*, 5, 6; 8, 6 spiritus astra tenet: *Aen.*
V, 838 aetheriis . . ab astris. 11) *Alldhelm. laud. virg.* 1123 praeconia clara . . . mundus.

Ac, Mathaeo favens, tantis venerabere donis¹.
 Teodori demum partem sacrare sinistram²
 Pignore te doenit, praesul, devotio casta:
 Et, Iuliane, tibi festivas ponere laudes,
 15 Nam revehis comptos exhausto sanguine lauros,
 Nec, Landberte, tuum cunctis venerabile nomen³
 Defuit obsequio: sexta veneraris in ara.
 Omnibus his statuit festis altaria donis
 Aldricus praesul meritis insignis et actu⁴;
 20 Pignora deponens sanctorum clara virorum,
 Quem iugiter Christi conservet dextera nobis.
 Tunc quoque regnantem Hludovicum tempora faustum
 Per triplicem septem girum revoluta videbant⁵,
 Unius adiecto numeri concorditer usu,
 25 Pontificemque dei cernebant terrena sacratum
 Denique praefixis certa sub sorte⁶ Kalendis,
 Numine divino moderanti singula quaeque:
 Regis et ardenti Hludovici pectore princeps
 Totius aecclesiae regnique metropolis alte
 30 Urbis Turonicae legitur, veneratur, amatur.
 Postulat hoc praesul Landramnus in ordine primo⁷,
 Nunc puer ac iuvenis pulcherque⁸ puerque senexque,
 Insuper et sapiens multum quoque nobis amandus.
 Nobilis hoc comitum petit et sententia firmat,
 35 Consentit clarasque ferunt ad sidera voces⁹:
 'Praesul ave noster', cuncti de more frequentant:
 'Hic et in aeternum felix per secla vigeto!'

VII.

INCIPIUNT NONNULLI VERSICULI DE ALDRICO
CENOMANNICAE URBIS EPISCOPO.

800 Bis quadringentos dum mundus volveret annos¹⁰
 Instabili currens nocte dieque¹¹ gradu,
 Ex quo salvator terras invisere venit
 Virginis intactae viscera casta petens,

11 mathaeo C 15 N *excepto sec. man. scr.* reuobis C oxausto C lauros C 16 Noe
 laudem te C 22 hludovicum C 23 sepptem C 25 cernebant C, *an cerunt?* 27 quaeque C
 28 Reges C hludouici C 34 sententia C

1) Cf. *Gesta Aldrici* c. 2 In dextera igitur et subteriori parte ipsius ecclesiae quintum fecit altare, quod et consecravit in honore sancti Pauli et sancti Iacobi apostoli et sancti Mathaei apostoli et euangelistae etc. 2) *Ib.* In sinistra et in subteriori parte ipsius ecclesiae sextum fecit altare, quod et consecravit in honore sancti Theodori et sancti Iuliani atque sancti Lamberti martyrum Christi et in confessione ipsius altaris eorum pignora propriis collocavit manibus. 3) *Art. Am. III*, 407 erat venerabile nomen: *Trist. I*, 8, 15 sanctum ac venerabile nomen. 4) Cf. *supra* p. 547 r. 8. 5) Cf. *Gesta Aldrici* c. 3 anno imperii domini Hludovici piissimi imperatoris XXII. 6) *Fast. III*, 855 certa qui sorte; i. e. eodem die quondam a Landramno episcopus consecratus erat. 7) *Art. Am. II*, 251 ordine prima. 8) *Ex Ponto III*, 2, 89 pulchri iuvenes: *Venanti Carm. III*, 6, 3 pueros iuvenesque senesque. 9) *Fast. V*, 478 Ad regem voces... uterque ferunt: *Ecl. V*, 62 voces ad sidera iactant; *Sedul. C. Pasch. V*, 79 claru... voce. 10) *Met. V*, 565: *Aen. I*, 234 volventibus annis. 11) *Met. II*, 343 Nocte dieque vocant.

- 5 Funditur in lucem propriae tunc matris ab alvo¹ 800
 Temporibus Karoli principis eximii,
 Aldricus magnae Cenomannis episcopus urbis,
 Quem servet nobis omnipotens dominus.
 Progenie hunc patris Francus seu Saxo fuisse²,
 10 Commendant nostris pectora trusa³ animis.
 Matris parte Baiuvarius pariterque Alemannus
 Ipse fuit noster praesul odore calens⁴,
 Illius ergo pater vocitatur nomine Syon,
 Mater Gerhildis nomine dicta fuit⁵.
 15 Isdem namque satus regali ex germine⁶ praesul
 Nobilibusque aliis iure parentibus est⁷.
 O felix venter, qui talem fundere partum⁸
 Promeruit, mundo qui foret altus honor⁹,
 Quique daret populis mox gaudia¹⁰ plurima natus,
 20 Iohanni similis pluribus indicis.
 Anno praedicto sacris renovatur in undis,
 Inde etiam studiis traditur ipse sacris¹¹.
 Coepit amare deum¹², pariter quoque crescere coepit
 Virtutum donis¹³ pluribus atque bonis.
 25 Amittens igitur propriae cunabula gentis¹⁴
 Invigilat studiis mens benedicta bonis¹⁵.
 Cum sanctis meruit nutriri antistibus ipse,
 A quibus edoctus efficitur sapiens¹⁶.
 Coepit amare omnes, quos Christum novit amare,
 30 Exemplum cunctis, norma salutis¹⁷ erat.
 Ingentes animos angusto in pectore versans¹⁸,
 Hinc nova res populis miraque¹⁹ valde inerat.
 Corpore namque puer adhuc iuvenilibus annis²⁰
 Corde videbatur iam satis esse senex.
 35 Non verbum fatuum, non quid dicebat inane²¹,
 Nec sine causa ira subripiebat ei.
 Non umquam gaudens vacuum crispere eachinum²²
 Effugiebat ovans semper ubique leves.

9 *sec. manu script.* proienie C 22 aetiam C 35 numquid C, non corr. Ptolm 37 eachinum C

1) *Met.* I, 420 seu matris in alvo: *Gesta Aldrici* c. 3 Praescripto namque XI. Kalendarum Iuliarum die antedictus Aldricus pontifex est de utero matris suae natus. 2) *Ib.* c. 1 natione patris ex parte Francus sive Saxo, matris quoque ex parte Alamannus atque Baiuvarius. 3) *Cf.* p. 625 V, 2. 4) *Cf.* p. 625 v. 20. 5) *Met.* XIV, 348 Nominis dicta suo: *Gesta Aldrici* l. l. Pater eius nominabatur Sion, mater quoque eius Gerildis. 6) *Venanti Carm.* IX, 5, 3. VI, 2, 53 regali germine natus. 7) *Gesta Aldrici* l. l. regia ex progenie ortus atque aliis nobilissimis parentibus est procreatus. 8) *Aen.* IX, 298 partum . . . talem. 9) *Venanti C.* II, 12, 2 Cuius in hunc mundum spargitur altus honor. 10) *Amor.* II, 9, 50 Gaudiaque . . . dasque: *Art. Am.* II, 459 da gaudia. 11) *Cf. supra* p. 625 v. 12. 12) *Amor.* III, 12, 5 coepi solus amare; *Sedul. C. Pasch.* I, 201 Coepit amare famem. 13) *Aldhelm. laud. virg.* 300 Virtutum donis. 14) *Aen.* III, 105 gentis cunabula nostrae. 15) *Cf.* p. 625 v. 12. 16) *Gesta Aldrici* c. 1 cum episcopis enutritus atque ab eis . . . sapienter est instructus. 17) *Venanti Carm.* X, 13, 7 norma salutis. 18) *Georg.* IV, 83 Ingentes animos angusto in pectore versant. 19) *Met.* XII, 498 nova res; XIII, 893 Miraque res. 20) *Ib.* VIII, 632 annis iuueti iuvenilibus; *Fast.* V, 273 iuvenalibus annis. 21) *Aen.* X, 639 dat inania verba. 22) *Sedul. C. Pasch.* I, 316 crispere eachinum.

Quarebatque libens digne consoreia semper
 40 Sanctorum hominum nobiliumque patrum.
 Non oculus somnum¹ capiebat nempo serenum,
 Ut posset primo ipse manere vigil.
 Hinc castus, sobrius, mitissimus atque benignus.
 Pareus, longanimis coepit inesse satis.
 45 Illius ergo videbantur dulcissima verba²
 Omnia mella super et superare favos³.
 Qualiter estivos dum certat carpere flores⁴
 Ingens examen ad sua castra ferens⁵,
 Floribus ut variis⁶ ornet dulcissima mella⁷
 50 Et his se quisque exsaturare velit:
 Haud secus Aldricus virtutum dote repletus⁸,
 Omnibus ipse bonus, blandus, amandus erat.
 Roseidulas igitur tenebras dum Aurora fugaret⁹,
 Aecelesiis semper deditus ipse aderat.
 55 Maxime relliquias ubi noverat esse Mariae
 Virginis intactae, accelerabat iter¹⁰.
 Assiduis lacrimis rogitabat¹¹ nocte tonantem
 Pro se, pro rege proque salute ducum.
 Denique pro populi totius pace rogabat¹²,
 60 Adveniebat ubi, pax ibi semper erat.
 In manibus libros iugiter gestare¹³ solebat,
 Cessabat legere haud abeundo sibi.
 Efficitur cantor, grammaticus optimus atque,
 Hinc arithmeticus rothoricusque simul;
 65 Inde geometricus, pariter dialecticus ipse
 Atque astronomicus syderibus variis.
 Plurima quid referam¹⁴? Doctrinis omnibus ergo
 Omnibus et sacris imbuitur studiis¹⁵.
 Dumque videbatur iuvenis puerilibus annis¹⁶
 70 Subditus et eunetis discipulisque simul,
 Efficitur eunetorum iure magister¹⁷ opimus,
 Cantor praecipuus, doctor et egregius¹⁸.
 Tunc iam completur quod tuba clamat herilis¹⁹ —
 Namque hoc non fieri nullo modo potuit —

50 *sec. manu scr.* ex saturitate C 73 in eo C, iam corr. Watt. clamat tuba C

1) *Met. VII*, 153 Somnus in ignotos oculos sibi venit. 2) *Amor. II*, 19, 17 dulcia verba.
 3) *Sedul. C. Pasch. II*, 267 Dulcia . . . | Eloquia exsuperantque favos atque omnia mella; *Venanti Carm. VII*, 12, 118. Exsuperas labiis dulcia mella favis. 4) *Met. X*, 85 primos carpere flores.
 5) *Fast. III*, 174 in nova castra fero. 6) *Amor. III*, 5, 9 variis . . floribus; *Met. X*, 123. 7) *Georg. IV*, 101 Dulcia mella. 8) *Venanti Carm. III*, 8, 30 dote . . reple. 9) *Met. II*, 144 effulget tenebris Aurora fugatis; *Oulex* 43 tenebras Aurora fugarat. 10) *Aen. VIII*, 90 iter inceptum celerant. *I*, 656 celerans iter. 11) *Met. VI*, 523 cum lacrimis . . rogantem. 12) *Amor. I*, 2, 21 pacemque rogans.
 13) *Aen. VII*, 687 spicula gestat | Bina manu. 14) *Ov. Ep. XIV*, 109 Ultima quid referam?; *Amor. I*, 5, 23 Singula quid referam? 15) *Cf. supra p.* 629 v. 22. 16) *Ep. V*, 157; *Met. II*, 55 puerilibus annis.
 17) *Sedul. C. Pasch. II*, 138 residebat iure magister. 18) *Venanti Carm. II*, 15, 13 Egregius doctor.
 19) *Sedul. C. Pasch. I*, 322 tuba clamat herilis.

- 75 Non latet urbs quondam praecelso in monte locata¹.
Sed hanc a longe plebs veniendo videt.
Ignis et accensus modio non subditur unquam².
Adveniens populus lumina ne videat.
Candelabro lucens sed supraponitur alto³.
80 Ut spargat cunctis lumina clara⁴ satis.
Haud secus Aldrici volitat dum fama per orbem⁵.
Excelsum currens venit ad usque polum.
Inde ad Hludowici pervenit Caesaris aures⁶. 820
Cuius mox iussu clericus efficitur⁷.
85 Iam tunc bis denos compleverat optime soles.
Hanc ex quo lucem venerat in fragilem.
Ergo sequenti anno fit hostiarius ipse.
Atque eodem lector ipse sacratus adest.
Hinc iterumque anno iam volitante secundo
90 Exorcista fuit auxiliante deo.
Inde tribus post haec iam succedentibus annis
Accolitus iure hic benedictus adest.
Denique succedente anno sic iure sequentem
Percepit Christo auxiliante gradum.
95 Tunc iterum alterius transactis mensibus anni⁸ 822
Fit levita sacer Metis in ecclesia.
Istos ergo gradus Gundulfus episcopus⁹ illi.
Clero vel populo valde petente, dedit¹⁰.
Hic ut vitales amisit corpore flatus¹¹,
100 Suscepit Drogo pontificale decus¹².
His ita finitis, transacto denique lustro,
Ex quo praedicto omnia facta manent.
Sacratum domino benedicuntur atque sacerdos
Drogonis manibus praesulis egregii.
105 Hic igitur vitae ter denis atque duobus 832
Finitis annis auxiliante deo,
Sacratum praesul digne Cenomannis in urbe
A sanctis patribus nobilibusque viris¹³.
Hoc etenim multis cecinerunt ante diebus¹⁴
110 Multi pontifices egregique patres¹⁵.

83 Hludowici C 104 Drogoni C

1) *Sedul. C. Pasch. III*, 269 quia non absconditur unquam | Urbs in monte sedens: *Matth. V*, 14 Non potest civitas abscondi supra montem posita; *Aen. XI*, 320 celsi . . montis. 2) *Sedul. C. Pasch. III*, 270 modio nec subditur ardens | Lychmus: *Matth.* 5, 15 neque accendant lucernam et ponunt eam sub modio; *Ov. Ep. XII*, 138 accenso . . igne; *Fast. IV*, 824. 3) *Sedul. C. Pasch. III*, 271 sed spargens altius ignem | Cunctis lumen agit: *Matth. I. I.* sed super candelabrum, ut luceat omnibus, qui in domo sunt. 4) *Aen. XII*, 113 spargebat lumine; *Ep. XV*, 205 clara . . | Lumina: *Met. II*, 110. 5) *Cf. supra p. 626 v. 27*; *Aen. IX*, 473 volitans . . per urbem | . . Fama. 6) *Met. V*, 256 Fama . . nostras pervenit ad aures; *Aen. II*, 81 si forte tuas pervenit ad aures | . . . incluta fama. 7) *ab episcopo Mettensi consecratus.* 8) *Aen. V*, 46 Annus exactis completur mensibus orbis; *Fast. III*, 657 mensibus impleat annum. 9) *a. 819—822.* 10) *Met. III*, 340 dabat populo responsa petenti; *Gesta Aldrici c. 1* Post duos quoque clericatus sui annos ab episcopo eiusdem civitatis nomine Gundulfo . . diaconus est ordinatus. 11) *Cf. p. 627 v. 77.* 12) *a. 823—855; cf. supra p. 626 v. 38.* 13) *Aldhelm. laud. virg.* 2205 Nobilium . . virorum. 14) *Trist. V*, 13, 5 Perque dies multos. 15) *Fenanti C. III*, 6, 11 egregios . . patres.

Horum quod fuerit tunc namque prophetia vera,
 Monstravit certis conditor indicii.
 Nam dum octingentos ter denos denique binos
 Annos perficeret¹ mundi abeundo rota,
 115 Ex quo transierat sacra incarnatio Christi.
 November senos perficeretque dies,
 Undecima atque foret iam tunc indictio currens,
 Franconem iuvenem mors sibi dira tulit.
 Post quem successit iam dictus nomine praesul,
 120 Cuius fama altos currit ad usque polos².
 Tunc enim imperii denos pariterque novenos
 Complebat annos rex Hludowicus³ ovans.
 Nec magis ergo fuit sedes sine praesule dicta
 Quam geminos, Christo auxiliante, dies.
 125 Hinc bona plura sacer quae praesul fecerit ipse,
 Eius scripsere omnia discipuli:
 Neenon aeclesias, quas condidit atque dicavit,
 Quas fecit magnas multiplicesque domos;
 Vel quae fundavit monachorum habitacula plura,
 130 Seu quot pontifices ipse sacravit ovans,
 Quotque sacerdotes reliquos benedixerit atque
 Multiplices, Christo auxiliante, gradus.
 De qua progenie fuerit generatus et hisdem
 Cum quibus edoctus atque enutritus adest;
 135 Et quot res adquisivit legaliter ipse
 Commissae a Christo sibimet aeclesiae,
 Accipitque sibi super haec regalia scripta,
 Firmius ut sic sic semper haberet ea:
 Actibus ex eius recte conscriptus opimis
 140 Hinc a discipulis cuncta libellus habet⁴.
 Quem si quis iugiter digne scrutando revolvat,
 Hic mox inveniet plurima lucra sibi.
 Hunc tu pontificem conserva, Christe redemptor,
 Ut devota omnis plebs lacrimando rogat.
 145 Cumque suprema eius viduaverit urna pupillas⁵.
 Aeternam requiem cede, precamur, ei.

122 ovans *add. Man. (cf. v. 130)* 131 Quodque *C* 135 quod tres *C* 141 revolvit *corr. uat C*
 143 Nunc tu *C* 144 lacrymando *C*

1) *Met. XV, 817* perfectis . . . annis. 2) *Cf. supra p. 631 v. 82.* 3) *Cf. ibi v. 85; Ep. III, 135, VII, 161.* suos feliciter impleat annos; *cf. etiam Gesta Aldrici breviora (Mabillon. Anal. vet. 298), ubi cum anno nativitatis suae XXXVII in episcopatum successisse narratur.* 4) *cui Gesta Aldrici titulus inscribitur; Trist. II, 245* libellus | . . . versus . . . habet. 5) *Cf. supra p. 627 v. 79.*

VIII.

DE REBUS NONNULLIS AECCLIASTICIS, QUAS PRAEDICTUS PONTIFEX
DEO ECCLESIAEQVE SIBI COMMISSAE OBTULIT.

Contulit hic igitur praedictus nomine praesul
Aecelestiae dictae aurea dona¹ satis.
E quibus innumeris paucissima nempe canemus,
Nam cum sint nimia, nec numerantur ea².
5 Huic regina potens³ Iudith cognomine dicta⁴
Mirifici calicis aurea dona dedit⁵.
Obtulit hunc sancti mox salvatoris ad aram
Ac sanctae Mariae, martyris et Stephani.
Necnon, martirii parilis quos palma beavit,
10 Gervasii sancti Prothasiique simul.
Hinc quoque vestimenta dedit pulcherrima trina.
Quis fruitur digne pontificalis honor⁶.
Obtulit hic iterum devota mente⁷ sacerdos
Altera mirifica plurima seu varia,
15 Quisque sacerdotes utuntur tempore sacro;
Denique levitis altera plura dedit.
Hinc reliquis gradibus concessit singula cunctis
Quaeque necessaria esse sciebat eis.

IX.

DE VINDICATIONE ET REDDITIONE MONASTERII ANISOLAE,
IN QUO SANCTUS KARILEPHUS CORPORE REQUIESCIT.

Bis quadringentos dum mundus volveret annos⁸ 838
Ac bis quindenos octoque iure simul,
Ex quo salvator voluit de virgine nasci⁹,
Solveret ut mortis debita¹⁰ dura potens,
5 Cumque suum faceret indictio prima recursum¹¹
Instabili currens nocte dieque gradu¹²,
Compleretque annos viginti et quinque volutos¹³
Hludowicus regni sceptris regendo¹⁴ pie,
Implens Aldricus bis ternos optime soles,
10 Ex quo suscepit pontificale decus¹⁵:

[VIII] 14 maria C

1) *Venanti Carm. III*, 20, 2 aurea dona ferant, *supra* p. 37 v. 467. 2) *Sedul. C. Pasch. Prol.* 10 nec numerantur opes. 3) *Venanti Carm. VIII*, 8, 1 regina potens. 4) *Hludowici Pii uxov. Ec. Ponto IV*, 16, 17 dictus cognomine largus. 5) *Met. IX*, 157 Dona det illa. 420 dare dona. 6) *Fast. III*, 420 pontificalis honor. 7) *Aldhelm. laud. virg.* 122, 234 devota mente. 8) *Cf. supra* p. 628 v. 1. 9) *Cf. ib.* 3—4. 10) *Fast. V*, 596 voti debita solvit. 11) *Cf. supra* p. 632 v. 117. 12) *Cf. supra* p. 628 v. 2. 13) *Cf. supra* p. 631 v. 85; *Trist. II*, 161 sociales compleat annos. 14) *Aldhelm. Aenigm. heptast.* 18, 2 regni sceptris regenda. 15) *Cf. supra* p. 631 v. 100; *Gesta Aldrici c.* 47 Hoc autem factum est anno incarnationis dominicae DCCCXXXVIII. indictione II. et anno imperii praefati domni Hludowici piissimi imperatoris XXV. anno vero ordinationis saepedicti

Ternos ante dies quam Maius currere mundo
 Coepisset cursum perficiendo suum,
 Redditur Aldrico, Carilephus corpore sanctus
 In quo iure iacet, rite monasterium¹,
 15 Cum villis eunctis, cum rebus denique totis,
 Confirmans scriptis optime cuncta satis,
 A sancto atque pio Hludowico Caesare summo,
 Disponens regnum dum resideret Aquis.
 Hoc quoque praedictus legaliter induperator
 20 Egit consultu nobilium procerum.
 Cui da, Christe potens, requiem sine fine manentem²
 Consortem faciens civibus angelicis.

X.

 DE DEDICATIONE SENIORIS ALTARIS ANISOLAE MONASTERII,
 IN QUO SANCTUS KARILEPHUS CORPORE REQUIESCIT.

838 Bis quadringentis triginta atque octo volutis³
 Annis salvator natus ut est dominus,
 Iure suum faciens indictio prima recursum⁴,
 Quae certis numeris temporibusque⁵ volat,
 5 Imperii domnus compleret dum Hludowicus
 Bis denos annos denique quinque super⁶;
 Implens Aldricus senos feliciter annos,
 Ex quo illi datus est pontificalis honor⁷,
 Non alius quam quem Cenomannis in urbe priores
 10 Excoluere pii et tenuere patres;
 Undenos Maius propria vertigine mensis⁸
 Perficiens celeres mundo abeunte dies:
 Praedictus praesul tunc aram iure dicavit
 Aecclesiae, recubat qua Karilephus ovans.
 15 In domini sacrans hanc salvatoris honore
 Virginis et Mariae matris et altithroni;
 Sed nec excipitur ab hoc Martinus honore
 Christi confessor praecipuusque pater.
 Praefixo ergo die praefixus nomine praesul
 20 Suscipitur dicto inque monasterio,

[IX] 17 hludowico C

[X] 1 triginta C 11 Unde C, corr. Watt. (cf. *Gesta Aldrici* c. 43 anno sexto ordinationis Aldrici
 Cenomanicae urbis episcopi, quinto quoque Iduum Maiarum die) 13 tuncharum C post versum 14 in
 codice una linea vacua relicta est, sed nihil deesse videtur.

Aldrici episcopi sexto. Pridie quoque Kalendarum Maiarum Aquisgrani palatio praedictum iudicium est actum.

1) *Gesta Aldrici* c. 47 monasterium Anisolae, in quo domnus Carilephus corpore requiescit
 (nunc Anille s. S. Calais, dép. Sarthe). 2) *Sedul. C. Pasch. II*, 66 Imperium sine fine manet.
 3) Cf. *supra* p. 633 IX, 1. 4) Cf. *ib. v. 5.* 5) *Ep. VII*, 170; *Rem.* 189 Temporibus certis. 6) Cf.
supra p. 633 IX, 7. 7) Cf. p. 632 r. 122. 633 v. 12. 8) *Riese Anthol. lat.* 680, 1 mensum vertigine.

Ut docet ordo sacer, sanctum decet ut seniore[m],
 A sanctis patribus nobilibusque viris¹.
 Extitit hoc primo postquam Caesar Hludowicus
 Reddidit hoc sibimet aecclesiaeque suae².
 25 Cui da, cunctipotens, hanc optime ducere vitam³.
 Insuper et requiem annue perpetuam.

XI.

ORATIO SCRIPTORIS.

Ad te, Christe potens, lacrimas nunc fundo⁴ lugubres,
 Nisibus et totis famulus te posco misellus,
 Qui facis infantum disertas optime linguas⁵,
 Da mihimet verbi claram splendere lucernam.
 5 Ut valeam retinenda patris conscribere facta⁶
 Praesulis Aldrici Cenomannica rura regentis.

XII.

Praesul ave noster, cuncti te, Aldrice, rogamus⁷.
 Nunc altus dominus, nunc humilisque pater.
 En tua fama sacri vulgans praeconia⁸ facti
 Gallorum celsas venit ad usque domos.
 5 Qui es pia spes patriae, solamen et optima virtus,
 Ast murus fortis et clipeus validus.

XIII.

EPITAPHIUM FRANCONIS EPISCOPI PRIORIS.

Hoc busto tegitur tumulatus Franco sacerdos, 816
 Fessus iam senio hac requiescit humo,
 Urbem hanc qui rexit felix moderamine iusto⁹,
 Algida corda fovens dogmate nempe sacro.

[XI] 3 disertus optime C

[XII] ex eod. cod. f. 38 ed. Baluzius, *Miscell.* III, 106 1 Praesul aucto aldrice noster cuncti rogamus C,
 corr. Bal. 6 Ast munis C[XIII. XIV] ex codice *Cenomanensi* 224 saec. XII. ed. Mabillon *Anal. vet.* 297, *repett. Gallia Christiana*
 XIV, 224, 357, *Ptolin* II, 108, 117

1) Cf. *supra* p. 631 v. 108. 2) *Gesta Aldrici* c. 43 In praefixo ergo Idum die cum psallentio
 susceptus est iam dictus Aldricus episcopus primo postquam ei redditum fuit memoratum Anisolae
 monasterium a domno Hludovico imperatore a monachis et reliquis nobilibus hominibus in ipso
 monasterio. 3) *Aen.* II, 641; *Met.* XI, 702 vitam ducere. 4) *Ep.* XI, 125 lacrimasque . . funde;
Met. XIII, 490; *Aen.* III, 348 lacrimas . . fundit. 5) *Met.* XIII, 228 dolor ipse disertum | Fecerat;
Sap. 10, 21 et linguas infantium fecit disertas. 6) *Haec ad Gesta Aldrici, quae in codice secuntur,*
spectare crederes. 7) Cf. *supra* p. 628 r. 36. 8) *Or. Ep.* XVI, 207 praeconia famae. 9) *Ceno-*
manicam. Iuveni H. euang. Prol. 14, II, 581 iusto moderamine.

- 5 Decursis annis bis denis atque duobus¹
 Ad caelum vehitur regna beata petens².
 Dic, quicumque legis haec verba precantia³, quaeso:
 'Perpetuam requiem donet ei dominus'.

XIV.

EPITAPHIUM FRANCONIS IUNIORIS EPISCOPI.

- 834 Qui fuerat largus, nulli bonitate secundus⁴.
 Francia quem genuit, mors inimica tulit⁵,
 Et doctor populi, pius ac miserator egentum⁶,
 Franconisque nepos, praeditus eloquio.
 5 Iamque decem et septem ferme volventibus annis⁷
 Abstractus carne fertur ad astra poli⁸.
 Hos quicumque legis versus, dic, lector opime:
 'Aeternam requiem det sibi celsitonans'⁹.

1) *Actus pontific. Cenomannis in urbe degent. c. 21* Anno incarn. dom. DCCCXVI obiit Franco maior natu episcopus III Kal. Febr. 2) *Ov. Ep. XII, 24* regna beata; *Aen. I, 620* nova regna petentem. 3) *Ov. Ep. XI, 69* precantia verba. 4) *Venanti Carm. euang. IV, 9, 11* nulli de nobilitate secundus. 5) *Ib. App. 8, 4* Quem . . . mors inimica tulit. 6) *Ib. C. IV, 10, 13* largitor egentum. 7) *Aen. I, 234* Hic (*Franco II*) quoque sedit in supradicta sede annos XVI menses V dies V, qui et in pace in villa sui episcopi, quae Culturas nominatur VIII Idus Nov. . . . obiit. Cuius corpusculum . . . inde ad civitatem est . . . adlatum et in ecclesia sancti Vincentii, in qua prior et avunculus suus dominus Franco antecessor eius corpore requiescit et ad pedes eius est sepultum; cuius sepulturam Aldricus successor eius nobiliter ornavit et super eum epitaphium eius metricè conscribere iussit. sicut hactenus liquet. similiter et Franconis senioris episcopi . . . fecit. Cf. *supra p. 632 v. 113—118*.

CARMINA SALISBURGENSIA.

*M*aiorem carminum, quae secuntur, partem praebuit nobis codex Monacensis 14743 (quondam S. Emmerammi Ratisbonensis) f. 157—184 formae minoris saec. IX, de quo iam huius sylloges t. I, 166, 394 diximus. Postquam Ioh. Mabillon ex eo primus et Alcuini epistolas mutilas et carmina nonnulla edidit (*Analecta vet. ed. II* p. 346—349, p. 389—409), horum editionem correxi et supplevi (*Archiv für Kunde oesterreich. Geschichtsq. XXII*, 280—293). Versus de ordine conprovincialium pontificum metropolis Salisburgensis, quae iam Hieronymus Pez (*SS. rerum Austriacar. I*, 9—10) repetiverat, edidit nuper Holder-Egger (*SS. XIII*, 341—43). Poeta in Vergilii, Ovidii, Fortunati, Aldhelmi operibus satis versatus, cui fortasse carmina de mensibus Wandalberto similia quoque debemus, intra annos 855 et 859 versus composuerit oportet, quibus, si Guilelmi Wattenbach coniecturae probabili fides habenda est (*Deutschlands Geschichtsq. I*, 238), aula episcopalis exornanda erat. Addimus titulum ecclesiae Salisburgensis, quem idem ex codice nunc Vindobonensi 522 (quondam Salisburgensi 379) saec. IX. f. 2° primus foras dedit (*Archiv für ältere Deutsche Geschichtskunde X*, 555), versus librariorum Salisburgensium, quos Foltz (*Gesch. der Salzburger Bibliotheken* p. 10—13) iam collegit, aliosque de miraculo, quod Annone Frisingensi episcopo regente accidit. Hos ex codice Monacensi 21571 saec. XII. f. 238 supra (p. 118) iam adhibito, ex quo Martinus de Deutinger eodem a. 1852 publici iuris fecerat (*Beiträge zur Gesch. des Erzbisthums München-Freysing III*, 563), Guilelmus Meyer benigno animo descripsit.

I.

DE ORDINE CONPROVINCIALIUM PONTIFICUM.

Ia.

Dicta Iuvavo fuit quondam metropolis ista,
Quam primo fundans Hrodbertus rexerat almus.
Post hunc Vitalis antistes rexit eandem;
Ipsius inde Flobargisus qui est fultus honoris¹.
Quartus Iohannes fuerat sedemque regendo.
Advena Virgilius statuens quam plurima quintus.
Multo plura gerens Arno super omnia sextus.
Septimus hinc successit Adalram pastor opimus².

[Ia.] 2 fundans R f. 171', fundans corr. Mabillon

1) Venanti C. II, 8, 20 fultus honore fuit. 2) a. 821—836. Venanti C. II, 10, 40 pastor opimus.

Tempore namque suo statuens quam plurima pulchre.

- 10 Octavus veniens Liuphrammus praesul ovilis¹,
 Officium domini renovans formosius aequae.

Ib.

Hic locus, ut fertur, dudum Iuvavo vocatus,

Magnus honore fuit, ut modo signa probant.

Tempore quo² gentem Hrodbertus episcopus istam

Rexerat et struxit sedis ovile sacrum hic,

- 5 In qua pontifices multos post rite sedentes

Arn successit ovans rector ovile regens;

Quem Carolus, princeps regni, superauxit honore

Archisacerdotis, dignior ut fieret;

Quem Leo papa sui veste vestivit honoris.

- 10 Et privilegia dans mox solidavit eum,

Ut regionis apex³ ac summus episcopus esset,

Urbsque haec metropolis tempus in omne⁴ foret.

Huic successit Adalrammus antestis amatus,

Quem papa Eugenius compsit honore pio⁵.

- 15 Post hunc successit Liuphrammus rite sacerdos,

Functus apostolici munere⁶ Gregorii.

Nam velut archisacerdotes in sede manentes,

Legitime functi numine apostolico,

Plurima diversis struxerunt stemmata rebus,

- 20 Ut vice quisque sua optime praevaluit,

Sic reliquos successores in sede futuros

Talia vota simul semper habere decet.

Cunctis praeteritis patribus simul atque futuris

Donet in arce poli gaudia magna⁷ deus,

- 25 Et veniam scelerum subiectis praestet eorum

Et gaudere simul in requie iugiter.

II.

Hic Reginensis sedis vocitatur ab urbe,

Quam rexit primo Wicterpus episcopus ille.

Post alius, Cawipaldus qui nomine dictus⁸.

Tertius Sigiricus erat sacratus ad aulam.

- 5 Post hunc iam fuerat Sindbertus in ordine quartus.

Quintus Adalwinus fuerat sedemque regendo.

Post hunc Baturicus tenuit pius optime sedem⁹.

Erchanfredus ovans sequitur hunc pastor opimus¹⁰.

III.

Frigisiensis enim sedis haec aula vocata est,

Corbinianus ovans quam primus rexerat almus.

[Ib.] 19 diversis sedi *R. f.* 173¹, *del. Mab.*

1) *Sedit a.* 836—859. 2) *Aen. IX*, 80 Tempore quo. 3) *Venanti C. app.* 5, 1 regionis apex.
 4) *Or. Ep. XII*, 82 tempus in omne tuum. 5) *II*, 825—827; *Fast. V*, 49 in honore pio. 6) *Aen. VI*, 886
 fungar inani | Munere. 7) *Amor. II*, 9, 44 gaudia magna feram. 8) *Aen. III*, 210 Graio stant
 nomine dictae. 9) *Met. XIV*, 510 has sedes . . . | . . . teneo. 10) *Sedit a.* 847—864. *Cf. supra p.* 637 v. 8.

Inde dei famulus Ermpertus nomine sedit.
 Tertius hinc Ioseph, praeclarus nempe magister.
 5 Arpeo quartus erat doctus ac lingua modestus¹.
 Quintus apostolicam tenuit pius Atto cathedram.
 Post hunc Hitto pater sedem iam rexerat almus.
 Exhinc successit Erchanperht pastor amatus.
 Ecce pius sedem praesens nunc Anno² gubernat.

IV.

Pattaviensi ergo sodi est haec aula dicata,
 Quam tenuit primo Vivulus iam ipse sacerdos.
 Nomine post illum antistes mox rite Beatus.
 Tertius est etenim Sidonius auctus honore.
 5 Anthelmus quartus meritis et dogmate magnus.
 Hinc Wisuricus ovans sedis conscendit honorem.
 Nuper Waldricus felix vir in ordine sextus.
 Nunc sedet antistes magnus ille sedis honorem³.

V.

Haec sedis vallis Noricanæ dicta Sebana,
 Ingenuinus habens primo quam rexerat almus⁴.
 Mastulo secundus seditque regendo cathedram.
 Post illum pastor servavit ovile Iohannes.
 5 Praesul Alimus erat meritis qui et dogmate quartus⁵.
 Quintus honore sedet ille . . fultus eodem.

II.

Hic pater et pastor humilis doctusque sacerdos
 Corpore Virgilius⁶ pausat, quem Hibernica tellus
 Disponente deo partes direxit in istas;
 Quique regebat ovans praesentis culmina sedis⁷
 5 Ferme quaterdenos caris cum fratribus annos.
 A quibus ille et amatus erat, pio quos et amavit.
 Interim et crexit pulchro molimine multa
 Templâ, loco quaedam nunc quae cernuntur in isto:
 Insuper et miseris largus, simul omnibus aptus:
 10 Pro quo, quisque legis versus, orare memento⁸.

[III] 5 facundo fame fretus⁹ in marg. suppl. alio atramento R f. 175 pergit R f. 176 quam corr. Mab. || [IV] alio atramento || [V] 2 quem R, 8 forte tenet emendandum est; vel post honore Holder—Egger

1) Ov. Ep. XVIII, 63 linguae . . modestae. 2) Sedit a. 854—875. 3) Urolfus successit Waldrico c. a. 804—806 HOLDER-EGGER. 4) Hic sedit saeculo VI. exeunte. Habes igitur hic minime plenam seriem, et de duobus qui posthac nominantur, nihil certi constat; v. Retberg II, 281. H. E. 5) Circa a. 803 obiit, sed de anno non satis constat; atque incertum est, num Heinricus an alius quisquam ei continuo successerit H. E. 6) Salisburgensis episcopus, 767—784, cf. de eo titulum ab Alcuino conditum t. I, 340. 7) Aldhelm. laud. virg. 542 qui rexit culmina sedis. 8) Cf. Ann. Mellicens. 1289 (SS. IX, 510) Beatus Virgilius Iuvavensis episcopus transfertur et canonizatur a venerabile archiepiscopo Salzbürgensi Rudolfo. 9) Aldhelm. l. virg. 684 deserto fame fretus.

III.

- 821 Quisque velis criptam subsistens nosse, viator¹,
 Scito, quod ipse mihi vivus hanc Arno peregi,
 Qui fueram rector praesentis regmine sedis
 Ac opibus multis multoque potitus honore:
 5 Nunc hic omissis cunctis mea membra quiescunt².
 Te rogo, nunc dominum precibus pulsare³ memento,
 Ut mihi det veniam scelerum⁴ quaecumque patravi
 Quatenus aeternam merear habitare quietem.

IV.

- 836 Tu quod es ipse fui, tu nunc perpende, viator⁵.
 Communem et mecum commiseresco vicem.
 Nunc vivis, spiras et agis fortasse quod optas.
 Atque tuis mundus usibus ipse patet:
 5 Ad votum famulantur opes elementaque cedunt
 Ac rerum servit machina trina⁶ tibi.
 Usus et his ego, dum praesens mihi vita maneret⁷.
 Omnia et haec habui subpeditante deo.
 At cum fallacem vultum fortuna recepit,
 10 Me mea tunc modo iam non habuisse liquet.
 Ammisi sed non mea; nunc quae sunt mea mecum
 Sentio: pro simili conditione geme.
 Flecte etiam precibus⁸ pro me iam iamque tonantem
 Atque animae veniam, quaeso, precare⁹ meae.
 15 Dicor Adalrammus, fueram qui rector ovilis
 Praesentis, dominus istius ecclesiae.
 Corpus Adalrammi, quo praesule floruit urbs haec.
 Hac sub mole iacet: tu rape, Christe, animam.

V.

- 836 Si quis non valeas praesens cum voce referre¹⁰,
 Qualia iam fuerant pontificis merita,
 Solve tamen gemitus more compunctus amici.
 Quod cito migravit tantus amore pater,
 5 Nomine Adalrammus, sedem qui rexerat istam,
 Cuius in hac aula membra sepulta iacent¹¹.

[IV] 1 *Sum R f.* 178, Tu *corr. Mab.* 2 *Commune R* 16 *domini R f.* 179, dominus *corr. Hansiz Germ. sacra II*, 126

[V] 3 *geminus R*, *gemitus Mab.*

1) *Cf. supra p.* 424 *v.* 1, *t. I*, 350. 2) *Venanti Carm. IV*, 7, 9 pietatis membra quiescunt. 3) *Aldhelm. l. virg.* 31 precibus pulsare tonantem. 4) *Ov. Ep. VII*, 105 Da veniam culpae. 5) *Cf. supra p.* 424 *II*, 3-4. 6) *Venanti Carm. III*, 6, 52 machina trina sonet. 7) *Aen. X*, 629 Turno rata vita maneret. 8) *Ib. II*, 689 precibus si flecteris ullis. 9) *Ib. III*, 144 veniamque precari. 10) *Ib. I*, 94 Talia voce refert: *Met. XI*, 187 Voce refert: *Trist. IV*, 3, 16. 11) *Venanti Carm. IV*, 7, 10 lingua sepulta iacet.

Strenuus ipse ministerio super omnia sacro¹,
 Ut decuit, fuerat per tria lustra vigens.
 Creditur hinc animam gaudere per alta polorum.
 10 Quo dominus meritis praemia retribuit².
 Pro qua qui recitas versus, dic pectore puro³:
 'Da, domine clemens, huic animae requiem⁴,
 Ut cum vivificet salpex hunc ultima carne,
 Integrum facias gaudia bina frui.'

VI.

Palma sacerdotum⁵, rerum doctrina bonarum, 859
 Ecclesiae princeps, sidus in orbe micans⁶,
 O Liuphramme, pater inopum, tutor miserorum⁷,
 Omnia tu peragis, iusserat ut dominus.
 5 Te pastore lupus vacuum detraxerat alvum⁸,
 Latrandi sciolos nutrieras catulos,
 Et quia cuncta placent Christo tua gesta sereno,
 Ventilat en sordes, ut suus esse queas.
 Castigat sobolem, recipit quam rector in aulam⁹,
 10 Pulveris ut maculas discutiat¹⁰ pedibus.
 Corpus inane¹¹ cadit, melior pars¹² inde resurgit.
 Nunc aeterna vigent et moritura ruunt¹³.
 Spiritus exhilarat, vitiorum pugna recedit,
 Nam virtus animae perficietur ita.
 15 Gaudia sic etiam rutilant, peccata peribunt,
 Tristia despicias prospera fata videns.
 O quam dulce fiet regnum, quod constat in aevum,
 Quod sine peste manet et bona cuncta tenet¹⁴,
 In quo nobilium turmae laetantur avorum
 20 Et cupiunt patriam nos retinere suam,
 Ac simul et sanctae matres castaeque¹⁵ sorores,
 Optantes placidam nos remeare viam¹⁶.
 Insuper omnipotens, cunctae bonitatis origo.
 Nos properare iubet et pietate iuvat,
 25 Qui te perpetuo sanum perducatur ad illum,
 Ut laudes Christi nomen in arce poli¹⁷.

1) *Aen. VIII*, 303 super omnia Caci. 2) *Aldhelm. laud. virg.* 428 Alta . . polorum; *Iuveni H. euang. IV*, 303 meritis sua praemia reddet. 3) *Aldhelm. de laud. virg.* 141 pectore puro. 4) *Fast. I*, 668 Da requiem. 5) *Venanti Carm. IV*, 3, 1 Palma sacerdoti (ad. tum). 6) *Ib. III*, 15, 10 sidus in orbe micans. 7) *Ib. IV*, 3, 11 Esca inopum, tutor viduarum. 8) *Ib. III*, 15, 13 Nil lupus . . subducit . . | Te pastore sacro. 9) *Hebr.* 12, 6 Quem enim diligit dominus castigat, flagellat autem omnem filium, quem recipit. 10) *Art. Am. I*, 149 pulvis . . | . . digitis excutiendus erit. 11) *Amor. III*, 9, 6, *Met. II*, 611 Corpus inane. 12) *Ib. IX*, 269 Parte sui meliore viget. 13) *Aen. X*, 811 Quo moriture ruis? 14) *Venanti C. I*, 15, 104 Quae bona cuncta gerit. 15) *Fast. IV*, 313 castarum . . matrum. 16) *Ov. Ep. XVIII*, 208 placidas . . finde vias. 17) *Venanti C. IV*, 26, 114 velut arce poli.

VII.

Praemicat, alme, tuum, praesul, venerabile nomen ¹,
 Quod pietatis opus ² toto decoravit in orbe,
 Semper amate deo ³, iugiter bonitatis amator,
 Norma sacerdotum factus, veneratio plebis ⁴,
 5 Ac decus omne tuis ⁵, et gloria spesque benigna,
 Cuius adusque poli flagrans iam pervolat arcem
 Nectare praedulci ⁶ laus, Adalramne sacerdos.
 Te colo prae reliquis, toto te diligo corde,
 Cernere quem cupiens nimio merore fatigor.
 10 Orpheus ⁷ ut molli fertur dum pollice fibras
 Tangeret, applicuit post se montes quoque silvas.
 Et Filomela canens dulci modulamine ⁸ cunctas
 Ad se traxit aves, tua sic nam fama suavis
 Captavit plures demulcens me quoque, praesul.
 15 Quis tua non bonitate frui cupiat specieque?
 Nempe tua captus nimium dulcedine, pastor ⁹,
 Carmina quae potui laudis tibi sponte dicavi.
 Qui pius ecce tibi virtutum munera Christus
 Cessit et ipse sacer linguarum dona sacerdos,
 20 Dogmate praeclaro valeas quo rite docere
 Barbaricas doctor doctorum saepe phalanges;
 Teque monente piis cupiant insistere gestis.
 Tu via factus eis, placida quam mente ¹⁰ sequantur;
 Actibus almificis pariter monitisque coruscis
 25 Quos refovere studes, caeli quoque limina pandis ¹¹,
 Ingenioque iugi servas curaue sagaci,
 Hos laniare queat, vigilans, ne rabbula raptor ¹².
 Ó pietate eluens, Christo dignissime praesul,
 Qui pie contendis iussis parere ¹³ tonantis,
 30 Tu bonus et largus, clemens iustusque, modestus,
 Strenuus et prudens, pareus pariterque benignus,
 Tu sophiae renites prae cunctis ecce decore,
 Quicquid et arte libet vestra veneratur in arca.
 Te, pater alme, pius rerum, deponco, creator
 35 Protegat atque regat, semper conservet, honoret,
 Diligat, exaltet, mundi post regna polorum ¹⁴
 Scandere clementer tribuat sine fine beata.

[VII] ex R f. 157, edidit etiam *Birlinger*, *Anzeiger für Kunde der Deutschen Vorzeit* N. F. X, 171
 15 specieque uenusta R 23 quem mente sequantur R, corr. *Birlinger* 33 an in arce?

1) *Art. Am.* III, 407; *Trist.* I, 8, 15 sanctum ac venerabile nomen. 2) *Venanti C.* IV, 27, 1 pietatis opus. 3) *Trist.* III, 1, 42 Semper amata deo. 4) *Venanti C.* V, 18, 1 veneratio chisticolarum, Norma sacerdotum. 5) *Ecl.* V, 34 Tu decus omne tuis. 6) *Aen.* I, 433, *Met.* XIV, 606 dulci nectare. 7) *Venanti Carm.* VII, 1, 1 Orpheus orditas moveret dum pollice cordas | . . . 3 . . . tetigit dulcedine silvas. | 4 . . . traxit amore feras . . . 7 . . . Filomela . . . fessa ecurrit avis | 9 Sed quamvis longo spatio lassaverat alas. 8) *Ib.* IV, 7, 15 modulamine dulci. 9) *Ib.* VII, 1, 11 Sic stimulante tua captus dulcedine, Gogo; *Met.* XI, 170 quorum dulcedine captus; *Ex Ponto* I, 3, 35. 10) *Met.* XIII, 214 Mente ferant placida. 11) *Trist.* V, 11, 25 caeli tibi limina claudant; *Aldhelm. laud. virg.* 571 pandit limina vitae. 12) *Ib. praef.* 19 tuens ne possit rabula raptor. 13) *Met.* I, 385 iussisque deae parere. 14) *Aldhelm. l. virg.* 755 regna polorum.

Hinc memorare mei pietatis viscere, dudum
 Noscere quem merui, rector sanctissime Christo.
 40 Sic vivas felix, cuius memor ipse per aevum.

VIII.

Nobilis hanc Aries¹ cognomine dictus avito²
 Dignanter cartam perlegat ore sacro³.
 Iure, pater, tali vocitaris nomine, sancte,
 Caularum domini qui bene pascis oves⁴.
 5 Dux Aries gregis⁵ ad vitam, cui nemo resistit,
 Factus apostolico pastor honore eluis.
 Hinc Aelim locus et bissono fonte redundat
 Et palmis septem frugifer est decies⁶.
 Quapropter pastor, praesul, pater atque sacerdos
 10 In prece quam fundis⁷, sis memor, oro, mei.
 Advena⁸ sim licet, exilis, vilissimus, excors,
 Sublectus vestris sum tamen obsequiis.
 Inde precor, si quid possum⁹, mandare memento.
 Quod prompto faciam pectore servitii.
 15 Certius ut credar, precor, indulgere velitis
 Usus in nostros ut salis exiguum.
 Sal siquidem terram debet condire fidelem,
 Fiat ut a vobis id quoque, quaeso, mihi.
 Corporeum sal significet rem quam peto iustam,
 20 Quod praestare, pater, supplico, kare, velis.
 Tu sal namque potens salis impertire saporem,
 Escae ne nostrae sint nimis insipidae.
 Quae dignanter agens in saecula fine sine ullo,
 Perpetua, antestis, obsecro pace vale.

IX.

HLUDOWICUS REX¹⁰.

Inmensas grates volumus tibi dicere, Baldo¹¹,
 Quod tua magna fides sic inconcussa moratur,
 Nobiscum dictis firmasti ut tempore prisco¹².
 Namque animum nostrum tua laetificant pia scripta¹³,

40 Si R f. 182

[VIII] 10 fundas R f. 182^a, fundes Mab. || [IX] HL Rex R f. 184

1) *Adal—rammi nomen poeta in linguam Latinam transfert.* 2) *Aen. III, 702* fluvii cognomine dicta; *Met. VI, 239, IX, 708* nomenque .. avitum. 3) *Art. Am. II, 510; Met. XIV, 21* Ore move sacro. 4) *Fast. I, 204* Pascebatque .. oves; *Ex Ponto I, 8, 52* pasceret .. oves. 5) *Amor. III, 13, 17* Duxque gregis; *Art. Am. I, 326* Dux gregis. 6) *Exod. 15, 27* Venerunt autem in Elim filii Israel, ubi erant duodecim fontes aquarum et septuaginta palmae. 7) *Aen. VI, 55* funditque preces. 8) *Cf. supra p. 637 v. 6.* 9) *Aen. XI, 446* si quid .. possunt. 10) *Franciae orientalis, Hludowici Pii filius.* 11) *Aen. XI, 508* quas dicere grates, | ... parem. *Hunc Baldonem clericum Salisburgensis ecclesiae fuisse Foltz (Gesch. der Satz. Biblioth. p. 14) argumentis gravibus probare nititur, cf. I, 412.* 12) *Sedul. C. Pasch. V, 259* tempore prisco. 13) *Venanti C. VIII, 14. 4* Vestris nunc scriptis laetificatus.

- 5 Quae nobis mittis, hortaris et optime nobis
 Et bonitate tua pandis in amore benigno¹,
 Quae tua sic nobis mittit sollertia magna.
 Nunc vero nuper misisti talia scripta,
 Non potuit totum noster quod noscere sensus,
 10 Est quia per totum contextum in aenigmate fite.
 Consciis ipse tuis quid opus hic addere verbis?
 Hoc tamen oramus, ut nobis pandas aperte.

X.

YDIOMA MENSIIUM SINGULORUM.

- Fertur de Iano dictus Ianuarius olim,
 Vel quia sit anni ianua semper ibi².
 Quamvis hic solem notet ascendere mensis,
 Vestibus atque foco membra calere³ monet.
 5 A Februa dictus quondam Februarius extat⁴,
 Quae dea de stultis iam vocitata fuit,
 In quo ver oritur et hieme⁵ sopita resurgunt
 Atque simul crescunt quae iubet ipse deus⁶.
 Martius a Marte Romano auctore vocatus,
 10 Vel tunc quodque animal mare coire cupit.
 Hunc primumque fore mensem dixere priores⁷,
 Formatus eo quod mundus erat in eo.
 Dicitur Aprelis, crescunt dum germine flores,
 Frondibus et herbis⁸ quaeque virecta patent⁹,
 15 Praesens ac in eo fructus ostenditur anni,
 Victum quodque animal inde tenere cupit.
 Maius iamque fuit a Maia nomine dictus,
 Post hoc maiorum ipse sacratus erat¹⁰.
 Elicit hic semen pluviis quod terra recondit¹¹,
 20 Atque simul segetes laetificare solet.
 Iunius a plebe iuniorum nomen habebat¹²,
 Vel quod ibi inde minor inchoat esse dies:
 Quemque ferunt quidam prius a Iunone vocari,
 Quae Iovis uxor erat atque soror misera¹³.

5 saepe mittis *R*, saepe *del. Watt*. || [X] *titulus graecis literis scriptus est*

1) *Venanti C. V*, 15, 5 amore benigno. 2) *Isidori Etym. V*, 33, 3 Ianuarius mensis ab Iano dictus . . . vel quia limen et ianua sit anni; *Fast. II*, 51 quia ianua prima est. 3) *Aen. XII*, 297 calentia membra. 4) *Isid. V*, 33, 4 Februarius nuncupatur a Februo. 5) *Met. X*, 164 repellit | Ver hiemem. 6) *Ov. Ep. VII*, 139 Sed iubet ire deus. 7) *Fast. VI*, 107 Cranaen dixere priores; *Isid. V*, 33, 5 Martius appellatus propter Martem Romanae gentis auctorem, vel quod eodem tempore cuncta animantia agantur ad mares et ad concumbendi voluptatem. Idem appellatur et mensis novorum, quia anni initium mensis est Martius. 8) *Met. I*, 550 In frondem . . . crescunt; *XIV*, 216 mixta frondibus herba. 9) *Isid. V*, 33 6, Aprilis . . . dicitur, . . . quia in eo mense omnia aperiuntur in florem, quasi aperilis. 10) *Ib.* 7 Maius dictus a Maia . . . vel a maioribus natu . . . Nam hunc mensem maioribus, sequentem vero minoribus Romani consecraverunt; *Anthol. lat.* 395, 19 dictus cognomine Maiiae. 11) *Iux Ponto I*, 5, 34 condere semen humo. 12) *Isid. V*, 33, 8 Unde et Iunius dicitur. 13) *Ib. VIII*, 11, 69 Poetae autem Iunonem Iovis asserunt sororem et coniugem.

25 Nomine caesareo sortitus Iulius extat¹,
 Qui iam Quintilis ante vocatus erat.
 Quo falce incipitur foenum per prata secari,
 Usibus ut possit congrue hieme fore.
 Qui Sextilis erat dictus ratione vetusta,
 30 Caesaris Augustus nomine post patuit,
 Quo fruges agri conduntur in horrea sectae,
 Quatinus annonae sumptus adesse queat.
 A numero September habet et frigore nomen,
 Hic quia de Marte septimus imbri domat²,
 35 Quando bubus agrum iunctis iam suleat arator³
 Et semen spargens⁴ fructificare cupit.
 Octobris nomen numero consistit et imbri⁵,
 Hic arbusta gelu nudificare solet,
 Vineae cum reddit mustum seu vascula complet,
 40 Unde bibens saepe lactificatur homo.
 Ipse November agit glaciem, qui nonus in anno est.
 Veste simulque foco membra fovere studet⁶.
 Tunc alit in silva porcos bene saepe subuleus,
 Praemia post eo quod semet habere putat.
 45 Ecce December habet frigus perforte sub imbri,
 Quique diem decimus crescere notat ovans.
 Tunc quoque de silva porci mactantur obesi⁷.
 Post illis fruitur, qualiter inde placet.

XI.

ITEM ALII VERSVS.

Pone focum mensis dictus de nomine Iani
 Heret contractus frigore sive sedet.
 Annua quem quondam sacrarunt Februa mensem⁸,
 Ova fovet quorum portat aves manibus.
 5 Martius educit serpentes, alite gaudet,
 Frondibus atque suis tempora laeta vocat.
 Aprilis gerit herbarum pandente maniplos
 Se tellure virens arboris et folium.
 Mensis Agenoreus⁹ calamauco fundit opertus
 10 Flores¹⁰ ac Pliadis crescere prodit aquas.

1) *Anthol. lat.* 639, 7 Nomine Caesareo Quintilem Iulius auget | Augustus nomen Caesareum sequitur; *Isid. Etym.* V, 33, 10 Iulius vero et Augustus de nominibus hominum Iulii et Augusti Caesarum nuncupati sunt. Nam prius Quintilis et Sextilis vocabantur. 2) *Ib.* 11 September nomen habet a numero et imbri, quia septimus est a Martio et imbres habet. 3) *Met. XIV*, 2 quid usus aratri | ... iunctis . . . bubus. 4) *Fast. I*, 682 spargite semen: *Ex Ponto I*, 8, 58 spargere semen humo. 5) *Isid. V*, 33, 11 Sic et October, November atque December ex numero et imbribus acceperunt vocabula. 6) *Cf. supra v. 4*; *Ov. Ep. XV*, 222 Membra superiecta cum tua veste fovet. 7) *Cf. Anthol. lat.* 763, 12 More sues proprio mactat December adultas. 8) *Ib.* 665, 1 sacratur nomine mensis. 9) *Ib.* 640, 5 Maius Agenorei miratur cornua Tauri. 10) *Ecl. IX*, 41 Fundit humus flores.

Iunius incurvo proscindit vomere¹ terram,
 Aurea cum caelo cornua Taurus agit².
 Quintilis falcem collo dum vectat acutam³,
 Herbida pratorum rura secare⁴ cupit.
 15 Sextilis segetes, quibus horrea repleat⁵, unco
 Succidit chalibe sive metit stipulas.
 Semina Septimber sulcis inmittit apertis⁶,
 Quae pansis aequa lanceo iacit⁷ digitis.
 Vitibus Octimber botros decerpit et uvas⁸,
 20 In nova sub nudo qui pede musta fluant⁹.
 Decidua porcos pascit quia glande¹⁰ Novimber,
 Horridus effuso saepe cruore madet¹¹.
 Glande sues reduci pastos pastore Decimber
 Rimatur fibris, sordet et obsonio.
 25 Haec loca sufficiant subito pro tempore fratri,
 Nam praesens otium mox meliora dabit¹².

XII.

Haec quisquis pedibus penetret solaria prudens¹³,
 Huc quoque se properet, quo ista fenestra patet,
 Atque per hanc infra cernat pia stemmata templi,
 In quo sanctorum multa vigent merita.
 3 Inde roget supplex¹⁴ dominum sibi mox misereri
 Et pro se sanctos ferre preces flagitet.

XIII.

Stellarum in caelo fabulose scemata quidam
 Signa ferunt formata et quorum nomina plures,
 Non natura sed humana iam industria signant,
 Qualiter hic visus demonstrans ordo, notabit.

Rex ubi versifico psalmodum cantica plectro¹⁵
 David composuit vatis cum quattuor olim,
 Scilicet Asaph, Eman, Idithun, Aethan simul atque
 Septuaginta binisque viris resonantibus ipsa.

26 otium *R* f. 166', otium *corr.* *Wattenbach*

1) *Amor.* III, 8, 39 curvo . . vomere: *Met.* XI, 31 subigebant vomere terram; *Georg.* II, 287 terram proscinde; *Luc. Phars.* III, 192 vomer proscindit. 2) *Georg.* I, 217 auratis aperit eum cornibus annum | Taurus. 3) *Met.* IX, 383 acutae vulnere falcis. 4) *Cf. supra* p. 645 v. 27. 5) *Iuveni H. e.* I, 345 Horreaque implebit. 6) *Georg.* I, 223 Debita quam sulcis committas semina. 7) *Ov. Ep.* VI, 11 Seminibus iactis. 8) *Met.* XV, 77 in vitibus uvae. 9) *Rem.* 190 et nudo sub pede musta fluunt. 10) *Met.* I, 106 deciderant . . glandes. 11) *Met.* VI, 253 cruor est effusus; *Ex Ponto IV*, 7, 36 tela cruore madent. 12) *Amor.* III, 8, 39 At meliora dabat. 13) *Alcuini Carm.* XCV, 5 (*l. I*, 320) Dum tu pulchra domus pedibus solaria scandes. 14) *Amor.* II, 5, 49 supplex . . rogavi. 15) *Alcuin. de Sanctis Eubor. eccl.* 1311 (*J*, 198) Plurima versifico cecinit quoque carmina plectro.

XIV.

VERSUS DE CONDITORE TEMPLI.

Culmina ampla vides haec. Hanc quis conderet aedem
 Nosse cupis si, novum praecelsa mole cenaclum:
 Arn antestis et index caelesti numine fretus¹.
 Parietibus politis concrepant corda fibrarum.
 5 Sanctarum voluntur tunc pagina legum.
 Attoniti silent siderio lumine vident,
 Dulcia dum hauriunt divino de lacte mera.
 Pervigil excubiis servas qui tutamine mandros².
 Christe pius, pastorem fac suo cum grege letantem,
 10 Supremo sanctorum milibus in sorte socellum.

XV.

I.

Accipe, summe puer, parvum, Hludowice, libellum,
 Quem tibi devotus optulit en famulus,
 Scilicet indignus Iuvavensis pastor ovilis
 Dictus Adalrammus servulus ipse tuus.

II.

Accipe, flos iuvenum, sancto certamine plenum
 Gratanter librum, semper ubique valens.
 E s m . e endo

III.

Qui legat hunc librum, dicat, rogo, pectore puro:
 Liuphrammo veniam scelerum da, Christe, precamur³.
 Cum sanctisque tuis celsam perducet in aulam.
 Atque illi aeternam tribuas attingere vitam,
 5 Hoc opus eximium fecit qui scribere praesul
 Ad decus ecclesiae propriam simul inque salutem⁴.

IV.

Hunc humilis librum Liuphrammus scribere fecit,
 Ecclesiae doctor pastor ubique pius.
 Reddat in aeternum mitis cui praemia Christus⁵
 Munere perpetuo.

[XIV] ex cod. Vindobon. 522 f. 2^a ed. Wattenbach, *Archiv* X, 555

[XV, i] ex cod. lat. Monac. 14098 f. 61 edidd. Gercken *Reisen* II, 99, *Pez Thesaur. anecdot.* I, XLI, Piper
 (*Zeitschrift für Deutsche Philol.* XV, 71) || [ii] ex cod. Vindobon. 552 f. 1 ed. Foltz *l. l.* p. 11

|| [iii] ex cod. Vindobon. 921 f. 250 edidd. Dümmler *Gesch. des Ostfränk. Reiches* II, 658 n. 34, Foltz *l. l.*

|| [iv] ex cod. Monac. 15815 f. 119^a ed. Foltz p. 12

1) *Mct.* I, 367, *Past.* VI, 23 numen caeleste; *Aldhelm. l. virg.* 792 caelesti munere fretus. 2) *Aldhelm. Aen. polyst.* 5 Pervigil excubiis; *Aelberhti versus* 4 (*l. I*, 201) Defendens vigili sanctos tutamine mandros.
 3) *Alcuini Carm.* IV, 15 (*l.* 306) Qui legit hos versus, dicat, rogo, pectore puro: | Alcuino veniam scelerum da, Christe, precamur. 4) *Ib.* CVII II, 3 (*l.* 333) Ad decus ecclesiae propriam sibimetque salutem.
 5) *Ib.* XXII, 5 (*l.* 327) Reddat — Christus.

v.

Scribere hunc librum fecit iam archisacerdos
Liuphrammus rector, sit cui vita salus.

vi.

Hunc humilis librum fecit perscribere Baldo,
Reddat in aeternum mitis cui praemia Christus¹.

vii.

Hanc renovavit enim Liupprammus episcopus aulam,
Ductus amore patrum, tribuat cui praemia Christus
Mitis in aeternum felici in sede polorum².

XVI.

Inclitus iste locus proprio cognomine Tedmons³
Noscitur esse sacer procerum de pignore comptus.
Praesulis Annonis⁴ domus haec fundata labore est,
Istius aedis erat formator atque sacerator.
5 Haud latuisse ferunt homines venerabile signum,
Quod dominus monstrare volens virtute potenti.
Sed prius in veteri patuit contingere templo
Illius antiquae australis seu marginis aulae
Fracturae crepuisse sonum murumque sequestrans.
10 Cumque diu populo spectanti fragmen apertum
Tempore nocturno veniens athleta virillis
Fracturam compressit ovans, fuit integer ille.
Plura quid inde velint sancto rediente ministro
Unde quidem Christo resonemus carmina nostro,
15 Qui dedit ut fieret benedictum in secula nomen.

[v] ex cod. S. Pauli Ratisbon. deperdito ed. Frobenius *Alcuini opp.* II, 612. || [vi] ex cod. Vindobon. 458 edidd. *Pertz Archiv* III, 630, *Jaffé Monum. Alcuin.* 138 || [vii] ex cod. *Salisburg. S. Petri* cf. I, 336

[XVI] ex cod. *Monac.* 21571 f. 237

1) Cf. *supra* p. 647 IV, 3. 2) *Alcuini Carm.* XI, 11 (I, 325) Hanc renovavit enim iam Gundvin presbyter aulam, | Ductus amore patrum tribuat — polorum. 3) *Ib.* LI, 1 (I, 262) proprio cognomine gallus. 4) *Frisingensis episcopi*, cf. *supra* p. 639 III, I, 9.

CARMINA VARIA.

I.

EPITAPHIUM LULLI¹.

Lull michi nomen erat, famosa Britannia mater, 786
Quae me Venneticos misit adire patres²;
Post sibi me iunxit doctor Bonifacius sanctus
Imposita estque humeris³ infula sacra meis.
Et dum martirio caelestes scandit ad arces,
Maerenti ecclesiae me iubet esse patrem.
Hic mihi sit requies⁴, dum rex aliquando reclamet:
'Pulvis, qui dormis, surge iubente deo'.

II.

[EPITAPHIUM SICONIS PRINCIPIS.]

Principis hic magni requiescunt membra Siconis⁵, 832
Flenda nimis populis, heu Benevente, tuis.
Stirpe satus regum, melior maiorque priorum⁶
Nullus ut in cunctis par similisque foret.
Natus in Ausoniae praestanti corpore terra⁷,
Francorum postquam caede subacta fuit⁸.
Quem mater cernens eleganti luce nitentem,
Esse datum credit caelitus alma sibi.

[I] ex codice *Fritzlarienti* saec. XV. nunc deperdito ed. *Falckenheiner Gesch. hessischer Städte u. Stifter* II, 167, repetiit *H. Hahn Forschungen zur Deutschen Gesch.* XXII, 423, *Bonifaz und Lull* p. 332 Epitaphium sanctissimi Lulli patroni nostri *Cod.* 4 *Impositaque C* 5 *dum martirus C* 6 *Maerenti C*, corr. *Hahn* 7 *regimen C*, *requies corr. Hahn*

[II] ex lapide ipso ante portam ecclesiae cathedralis ed. *Cam. Peregrinus Hist. princ. Langob.* p. 309 edit. *tertia*, repetiit *F. Ughelli (Italia sacra ed. Coleti VIII, 39)*

1) *archiepiscopi Moguntiacensis*, 754—786. 2) *Vannes*, cf. *Neues Archiv VIII, 225, Forschungen XXIII, 198.* 3) *Met. XIII, 403* Inposita est; *Amor. II, 16, 29* unceris impone licertos. 4) *Trist. IV, 1, 3* requiesque mihi. 5) Cf. *Pauli epitaph. Arichis ducis v. 2 (I, 66)* tellus | Principis haec magni nobile corpus habet. 6) *Ib. v. 7* Stirpe ducum regumque satus. 7) *Georg. IV, 538, 550, Aen. I, 71, VII, 783* praestanti corpore Turnus: *Met. XIV, 320* in Ausoniis . . terris: *Aen. IV, 349* Ausonia . . terra. 8) *i. e. a. 774.*

832

Quae cum sensisset domini iam munere plenum¹,
 10 Ad loca se rapuit non nocitura pio².
 Cuius ad adventum³ laetatus ductor herilis,
 Excepit gaudens spem, Benevente, tuam.
 Mox Arichis princeps⁴ arcana in mente puellum
 Collocat, et spondet prolis habere loco.
 15 Adhibuit curam nutriendi maximus heros⁵,
 Quem successorem sperat habere pium.
 Nec minus et Grimoald⁶, natus de principe princeps⁷,
 Sublatum erudiit iura tenendo patris⁸.
 Huius in aspectu⁹ gaudens blandoque nitore
 20 Prae cunctis unum legit amore virum¹⁰.
 Pulchra illi facies, oculique per ora¹¹ nitentes,
 Candida caesaries candida colla tegens¹².
 Celsus ab excelsa Bardorum gente statura
 Corporis, ut cunctis altior ille foret¹³,
 25 Qualis in arborum radicitus arbor oborta
 Culturis pinus crevit ad usque polum.
 Anteibat cunctos animo formaque¹⁴ nitenti,
 Virtutisque novae robore¹⁵ et arte fluens.
 Qui tribus exorsis ductoribus ordine princeps
 30 Regalis legitur stirps honoranda nimis¹⁶.
 Defendit patriam Francorum gentis ab ira¹⁷,
 Quae quondam multo caesa mucrone fuit.
 Regibus ille magis dilectus luce¹⁸ parata
 Francorum et cunctis orbe perenne datis.
 35 Pacificus, mitis, prudens sanctusque, suavis,
 Largus et in cunctis pauperibusque pius.
 Pro patria cautus solvebat damna malorum,
 Ne servos faceret lex nocitura reis.
 Obsidione quatit Romanas saepe catervas,
 40 Urbis Parthenope falsidicosve viros¹⁹,
 Qui dominis solita Samnitum fraude rebelles
 Pellere Bardorum fortia iussa volunt.

40 falsidicosque *Ughelli*

1) *Sedul. C. Pasch. V*, 4 munere plenam: *Arator. Act. II*, 321 plenus munere largo. 2) *Iohannis Gesta epp. Neapolitan. c.* 51 Siconem Furoiuliensem, qui puerulus illuc (*sc. Beneventum*) cum sua matre venerat accola. 3) *Aen. VI*, 799 Huius in adventum. 4) *a.* 758—787. 5) *Met. XIII*, 644 heros; Maxime; *Aen. VI*, 192 Tum maximus heros. 6) *a.* 787—807. 7) *Sedul. C. Pasch. IV*, 308 princeps in principe. 8) *Erchempert. Hist. Langob. c.* 8 (p. 237) Sico Agerentinus castaldeus, quem Grimoult dudum proselitum receperat honoribus plurimis deferens. 9) *Venanti Carm. III*, 24, 2 Cuius in aspectu. 10) *Aen. XI*, 632 legitque virum. 11) *Met. XIV*, 827 Pulchra subit facies; *X*, 350 oculos atque ora petentes. 12) *Ciris* 121 Candida caesaries; *Georg. IV*, 337 Caesariem effusae nitidam per candida colla; *Amor. I*, 5, 10 Candida . . colla tegente coma. 13) *Aen. VIII*, 162 sed cunctis altior ibat | Anchises. 14) *Epitaph. Arichis v.* 15 Anteibat iuvenes; *Aen. V*, 570 formaque ante omnes pulcher. 15) *Iuveni H. euang. II*, 799 virtutis robore. 16) *a.* 817, *Grimoaldo altero gladio percempto*; *Venanti Carm. VI*, 3, 1 regali stirpe coruscans, *VIII*, 5, 1 Regali de stirpe potens. 17) *Erchempert. c.* 10 Suscepto itaque Sico principatu foedus cum Francis innovavit. 18) *Aen. IV*, 31 O luce magis dilecta sorori. 19) *Iohannis Gesta epp. Neapolit. c.* 53 (p. 429) Sico, Beneventanorum princeps multa mala nunc obsidendo nunc depre- dando Parthenopensem irrogavit civitati cupiens eam aliquo modo suo pessimo dominatui subiugare.

Quos Sico perdomitos congressu fortis in omni
 Servitia impellit solvere quacque iubet. 832
 45 Ariete propulsat muros virtute suorum¹,
 Donec victa cadat pars inimica sibi.
 Qua victi pugna servitia digna reposeunt²,
 Quae Beneventanus solvere gaudet hians.
 Abstulit inde etiam Beneventi in sede locatum³
 50 Ianuarium quondam fortis athleta⁴ dohine.
 Cuius templa replens argento auroque recocto⁵.
 His dedit ut iaceat corpus inane⁶ locis.
 Ter quinos annos dominatus⁷ ductor herilis⁸
 Omne aevum peragit⁹ cum bonitatis ope.
 55 Hic bis sex peragens aetatis tempore lustra¹⁰,
 Mercedis fructus spiritus astra petit¹¹.

III.

[BONUS CONSUL ET DUX.]

Bardorum bella invida hinc inde vetusta, 834
 Ad lacrimas, Parthenope, cogit¹² saepe tuos.
 Ortus et occasus nobis, quo Sico regnavit,
 Suadendo populos munera multa dabat¹³.
 5 Nam mox hic recubans ut principatu refulsit
 Eosque perdomuit bellis, triumphis subdit.
 Ut reor affatim nullusque referre disertus
 Enumerando viri facta¹⁴ decora potest.
 Sic ubi Bardos agnobilis aedificasse castellos
 10 Acerrae, Atellae diruit custodesque fugavit.
 Concussa loca Sarnensis, incenditur Furelas,
 Cuncta laetus depredans cum suis regreditur urbem.
 Omnibus exclusis isto tantum retinebitur antro
 Metium et annum brebe ducatu gerens¹⁵.
 15 Nam moriente eo tellus magno concussa¹⁶ dolore
 Inde vel inde pauper luxit et ipse senex.

51 de ioto Ugh.

[III] ex lapide ipso ediderunt Capacius Neapolit. Hist. (Neapoli 1607) I, 142, Cam. Peregrini Hist. princ. Langob. III, 335 ed. III. 3 norit P 5 principato P 6 subdidit C 7 Ut rem C 9 edificasse castellis P 10 Acerre Atelle P 11 incoedit Farchlas C 12 ingreditur C 13 retinebit P

1) Erchempert. c. 10 iuxta ora maris murum arietibus et machinis funditus eliso, iam cum catervatim populus ingredi urbem niteretur; Aen. XII, 706 imos pulsabant ariete muros. 2) Cf. Sicardi principis pactionem c. 2 (IL. IV, 218). 3) Aen. II, 525 in sede locavit. 4) Venanti V. S. Martini IV, 377 Fortis athletae. 5) Aen. VIII, 624 electro auroque recocto. 6) Amor. III, 9, 6 corpus inane. 7) a. 817—832. 8) Cf. p. 650 v. 11. 9) Met. XV, 485 aevumque peregit. 10) Trist. IV, 8, 33 Iamque deceim lustris... peractis. 11) Venanti Carm. I, 15, 92 Et mercede pia fructus ubique mices; Fast. II, 496 astra petebat. 12) Aen. II, 196 lacrimisque coactis. 13) Ib. V, 354 munera Niso: Dignu dabis? 14) Ib. X, 281 nunc magna referto | Facta patrum; Ov. Ep. XIII, 118; Rem. 299. 15) Iohannis Gesta epp. Neapolitan. c. 57 (SS. rer. Langob. 431) Bonus interea consul, expleto unius anni et sex mensium circulo defunctus est. 16) Aen. IX, 752 ingenti concussa est pondere tellus.

834

Sibi o quam duris uxor caedit pectora palmis¹,
 Subtili clamitans voce mori parata satis.
 Ululatu potius communia damna gementes²,
 20 Pax quia nostra cadit, sed decor ipse simul.
 Loquax, vigil tantus is habebatur ab omni,
 Ut moriens populi corda cremaret idem.
 Eheu teneri quam lacrimas patiuntur infantum
 Clamitat ic nobis paxque paborque fuit.
 25 Turmatim properant dibersi sexus et aetas
 Funere de tanto voces ubique gemunt.
 Dapsilis et fortis, sapiens, facundus et audax,
 Pulcher erat specie, defensor ubique totus.
 Virgo praecipua, mater dei posce benigna,
 30 Ut sociare dignetur beatorum amoenis locis.
 XLVIII hic vixit annos, obiit die nona
 Mensis Ianuarii per indictionem duodecimam.

IV.

[GODEFRID³.]

Germine praeclaro surgens praeclarior actis
 Principis hic Grimoald⁴ flos genitusque iacet.
 O nimium felix⁵ mundo sublatus ab isto,
 Gaudia qui caeli non peritura tenet!
 5 Dulcis in eloquio⁶, verax nimiumque benignus,
 A puero semper promptus ad omne bonum⁷.
 Eheu nam subito violavit digna parentum
 Gaudia, quis vivus vita decusque fuit.
 Felices illo genitor genitrixque fuissent,
 10 Si concessa illi vita salusque foret.
 Rector erat patrii iuris
 O Benevente, tuo
 Immatura huius licet e
 Vincebat sensus
 15 Dicite, qui propter due
 Tu semper viven

20 se decor C 21 is tantus P 24 hic C 25 hetas P 26 Funera CP 29 domini CP
 32 indictione duodecima P

[IV] exstat Beneventi in ecclesia S. Sophiae, Peregrinus p. 308 15 an quapropter?

1) *Met.* II, 341 caesae pectora palmis. 2) *Fast.* II, 835 communia damna gementes.
 3) *Nomen Godefrid componitur ex acrostichis hexametrorum P.E.R.* 4) *IV. Beneventanorum principis*
 (807—817). 5) *Aen.* IV, 657 heu nimium felix. 6) *Venanti Carm.* IV, 1, 11 Dulcis in eloquio.
 7) *Grimoaldi epitaph.* 16 (I, 430) A puero micuit promptus ad omne bonum; *Venanti Carm.* II, 11, 20
 promptus ad omne bonum.

V.

[EPITAPHIUM PODONIS EPISCOPI.]

Hic honor atque decus, hic sanctus pater et almus 839
 Antistes Podo hic requiescit humo¹.
 Qui fuerat humilis, mitis, pietate repletus,
 Nobilis, egregius, orbi aperte bonus.
 5 Rexerat hanc urbem sex lustris insuper annis².
 Praesul erat monitis et pietate pater³.
 Floruit in studiis et sacra in lege fidelis,
 Semper agens animae dona futura suae.
 Fulgens eloquio⁴, divinae et dogmata legis⁵
 10 Demonstrans populis fercula digna suis.
 Te custode pio nunquam lupus abstulit agnum,
 Nec de fure timens pascua carpsit ovis⁶.
 Summus amor regum, populi decus, arma parentum.
 Ecclesiae cultor, nobilitatis honor⁷.
 15 Quamvis marmoreo condantur membra sepulcro⁸,
 Alma petens anima sedibus angelicis.
 Quisquis amore dei versus perlegeris istos,
 Dic, rogo, 'Podoni det requiem⁹ dominus'.

VI.

[EPITAPHIUM HLUDOWICI IMPERATORIS.]

Praccelsus meritis, famoso et nomine clarus¹⁰. 840
 Felix Augustus hic Hluduicus adest.
 Corporis hic artus¹¹ clausit, quando ultima solvit
 Humanae vitae et spiritus astra petit¹².

[V] *ex lapide ipso in ecclesia S. Petri a Podone dedicata ed. Joh. Mar. Campi Histor. ecclesiast. di Piacenza I, 207, Ughelli Italia sacra ed. princ. V, 1553, ed. Coleti II, 200 15 sepulchro U. 16 Alma ad matrem astra Campi Ughelli, an petit? 18 ex chronica quadam inedita laudant idem Campi (p. 205) et Ughelli (l. l.) hos versus valde corruptos:*

Condidit hoc templum summa virtute verendum
 Regina potens consilio sui fratris praesulis Podo
 Atque duabus Ismeldae (Ismaldae U.) et Ursae sororibus suis
 Pro se, pro natis amore virginis matris
 5 Christi Mariae, cui consecratus fuit locus iste.

[VI] *ex cod. Paris. 8319 (Coll. 5083) f. 42 descripsi, ex veteri membrana S. Arnulfi Mettensis iam deperdita ed. Steph. Baluzius Capitularia regum Francor. II, 1565 (Bouquet Recueil VI, 266) sine titulo C 4 super C Bal., spiritus correxi*

1) *Placentinus* (808—839). *Met. X*, 557 Et requievit humo. 2) *Met. IV*, 212 Rexit . . . urbes: *Venanti C. IV*, 3, 5 Sex qui lustra gerens et per tres insuper annos | Rexisti . . . gregem. 3) *Ib. IV*, 4, 20 Pastor ut officiis esset, amore pater; *VI*, 2, 12 sed pietate pater: *IV*, 1, 10 hinc pietate pater. 4) *Ib. IV*, 1, 11 Dulcis in eloquio. 5) *Praecepta vivendi* 8 (*I*, 276) divinae dogmata legis. 6) *Venanti C. IV*, 3, 3 Te custode pio nunquam lupus abstulit agnum | Nec de fure timens pascua carpsit ovis. 7) *Ib. v. 9* Summus amor regum, populi decus, arma parentum, | Ecclesiae cultor, nobilitatis honor. 8) *Met. VIII*, 234 corpusque sepulchro | Condidit; *Aen. VI*, 152 conde sepulchro; *X*, 558 Condet humo, patrioque onerabit membra sepulchro. 9) *Art. Am. II*, 351 Da requiem. *Podo obiit vel die 12. Maii vel 1. Iulii mensis.* 10) *Met. VI*, 425 clarum . . . nomen. 11) *Iuenci H. euang. I*, 621 corporis artus. 12) *Cf. supra p. 651 n. 56.*

- 840 5 Hic fidus, fortis, nulli pietate secundus¹,
 Clemens et patiens atque benignus erat.
 Ecclesias Christi ritu renovavit honesto,
 Ipsius et cultor verus ubique fuit.
 Caesaris hic genitus Karoli Augustique superstes
 10 10 Successit regno huic sceptrum regens populi²,
 Quem nunc pro sacris meritis iam credere fas est
 Cum Christo domino regna tenere³ poli.
 Cuius germanus Drogo, Christique sacerdos⁴,
 Transtulit huc corpus, condidit hoc tumulo⁵.

DECESSIT AUTEM ANNO IMPERII SUI XXVII. DIE XII. KAL. IULII
 ANNO VERO AETATIS⁶ LXIII. QUIEVITQUE IN PACE.

Hanc, aeterne deus, Caesar Hlotharius aram
 Devoto iussit corde parare tibi,
 Illic sacra tui quo victima rite sacretur
 Corporis et fiat sanguine munda tuo⁷.

VII.

[EPITAPHIUM SICHARDI ABBATIS.]

- 841 v. 842 Hoc iacet in tumulo⁸ venerabilis abba Sichardus⁹,
 Coenobii sacrum qui bene gessit opus.
 Hunc deus adseivit materno viscere septum,
 Hieremiae consors vatis ut esse queat.
 5 5 Nam genitum mundus necdum cognoverat illum.
 Spondet huic templo iam sed uterque parens.
 Haec loca prudenti construxit et ordine miro,
 Commissumque truci cavit ab hoste gregem.

13 iermanus *C. Bal.*

[VII] *ex codice Farfensi saec. XI. libri cui inscribitur Constructio Farfensis edid. Bethmann SS. XI, 530, ubi c. 19 haec antecedunt: Alia quoque multa bona huic loco acquisivit lucra . . . quemadmodum in epitaphio illius memoriae sciri potest. Nam de illius conversatione atque regiminis acceptione necnon et nativitate et transitu ita inibi legitur* 4 *queat C*

1) *Riese Anthol.* 1, 1, 2 nulli pietate secundus. 2) *Aldhelm. Aenigm. heptast.* 18, 2 dum regni sceptrum regebat. 3) *Ov. Ep. I*, 106 regna tenere potest. 4) *Caroli M. et Reginae concubinae filius, archiepiscopus Mettensis* (823—855). 5) *cf. Notam Sangall. (SS. I, 70)* Corpus vero eius translatum est urbem Mettensem et in ecclesia sancti Arnolphi confessoris Christi sepultum, ubi et Hildegarda quondam regina et mater eius humata est; *Simson Ludwig der Fromme II*, 231; *Fast. V*, 451 tumulo fraternas condidit umbras. 6) *aestate anni 778 natus est, cf. I, 72, Simson I*, 33. 7) *Omitto hic alterum Hludowici epitaphium, quod verbis incipit Imperii fulmen Francorum nobile culmen, saepissime editum atque etiam in SS. t. XXIV, 545, quia id aevo posteriore compositum esse existimo.* 8) *Ov. Ep. VIII*, 120 sub tumulo . . . iacent; *Met. VIII*, 539 iacent tumulo; *Venanti Carm. IV*, 22, 1 Hoc iacet in tumulo. 9) *Cf. il regesto di Farfa edd. Giorgi e Balzani II*, 228.

Pro quo, quisque legis, non cesses mente benigna¹
 10 Fundere votivas nocte dieque preces²,
 Angelicas inter mercatur ut esse cohortes,
 Morteque devicta regna tenere poli³.

VIII.

[EPITAPHIUM GERLINDAE.]

Filia Wiggonis Gerlind hic virgo sepulta est,
 Cui precor, o lector die, miserere deus.

846

OBIIIT ANNO DOMINICAE INCARNATIONIS DCCCXLVI.
 INDICTIONE IX. III. ID. APRIL.

IX.

[EPITAPHIUM PACIFICI ARCHIDIACONI⁴.]

Archidiaconus quiescit hic vero Pacificus⁵,
 Sapientia preclarus et forma prefulgida.
 Nullus talis est inventus nostris in temporibus,
 Quod nec ullum advenire umquam talem credimus.
 5 Ecclesiarum fundator, renovator optimus
 Zenonis, Proculi, Viti, Petri et Laurentii,
 Dei quoque genitricis, necnon et Georgii.
 Quicquid auro vel argento et metalis ceteris,
 Quicquid lignis ex diversis et marmore candido.
 10 Nullus umquam sic peritus in tantis operibus.
 Bis centenos terque senos codicesque fecerat.
 Horologium nocturnum nullus ante viderat,
 En invenit argumentum et primum fundaverat,
 Glosam veteris et novi testamenti posuit
 15 Horologioque carmen sperae celi optimum,
 Plura alia grafiaque prudens inveniet.
 Tres et decim vixit lustra, trinos annos amplius.
 Quadraginta et tres annos fuit archidiaconus⁶.
 Septimo vicesimo etatis anno Cesaris Lotharii⁷

12 In codice sequuntur haec: Nam XIV annis ac mensibus quinque diebusque decem huic praefuit congregationi, obiit vero XIV. Kal. Octobris.

[VIII] ex lapide ed. Broverus *Antiquit. Poldens.* p. 153

[IX] ex tribus tabulis marmoreis in ecclesia cathedrali Veronensi asservatis ediderunt Biancolini *Notizie delle chiese di Verona* p. 148, *Muratorii Antiquit. Ital.* III, 837, contulit iterum benigno animo comes Giuliani.

1) *Aen.* I, 304 mentemque benignam. 2) *Ib.* VI, 55 funditque preces. 3) *Cf. supra* p. 654 v. 12. *Iuveni H. euang.* IV, 758 devicta morte. 4) *Biancolini (Dei vescovi e governatori di Verona a. 1757 p. 183) et Bluhme (Iter italicum I, 254) hoc epitaphium adulterinum esse sibi persuaserunt, quibus minime assentitur comes Giuliani (Archivio Veneto a. 1875 X, 246—251. a. 1878 XVI, 220—224).* 5) *De Dionysiis (De Aldone et Notingo p. 75) testamentum foras dedit, quod anno 844 Veronae Pacificus archidiaconus et Ansa germana eius fecerunt.* 6) *In hoc numero errorem inesse Biancolini l. l. observavit.* 7) *inde ab anno 820. Da Prato, quem Giuliani (l. l. X, 248) sequitur, Pacificum anno 844 obiisse ratus, lapidem ei a. 846 positum esse coniecit.*

- 816 20 Mole carnis est solutus, perrexit ad dominum.
 Nono sane Kalendarum obiit Decembrium,
 Nocte saneta, que vocatur a nobis dominica¹.
 Lugent quoque sacerdotes et ministri optimi,
 Eius morte nempe dolet infinitus populus.
 25 Vestros pedes quasi tenens vosque precor cernuus,
 O lectores, exorare queso pro Pacifico.

Hic, rogo, paucillum veniens subsiste, viator,
 Et mea scrutare pectore dicta tuo².
 Quod nunc es, fueram, famosus in orbe, viator.
 Et quod nunc ego sum, tuque futurus eris.
 5 Dilicias mundi pravo sectabar amore,
 Nunc cinis et pulvis, vermibus atque cibus.
 Quapropter potius animam curare memento,
 Quam carnem, quoniam haec manet, illa perit.
 Cur tibi plura paras? quam parvo cernis in antro
 10 Me tenet hic requies: sic tua parva fiet³.
 Ut flores pereunt vento veniente minaci,
 Sic tua namque caro, gloria tota, perit.
 Tu mihi redde vicem, lector, rogo carminis huius
 Et dic: 'da veniam, Christe, tuo famulo⁴.
 15 Pacificus Salomon mihi nomen atque Ireneus,
 Pro quo funde preces mente legens titulum⁵.
 Obsecro, nulla manus violet pia iura sepulcri,
 Personet angelica donec ab arce tuba:
 'Qui iaces in tumulo terrae de pulvere surge,
 20 Magnus adest iudex milibus innumeris⁶.
 Tolle hic segnitiem, pone fastidia mentis,
 Crede mihi, frater, doctior hinc redies.

ANNO DOMINICE INCARNATIONIS DCCCXLVI. INDICTE X.

X.

EPYTHAPHIUM DAVID LAUSANNENSIS EPISCOPI 7.

- 850 Hoc tumulo tegitur crudeli morte peremptus⁸.
 Antistes quondam Lausanne nomine David,
 Qui proprium perimens hominem, iugulatur et ipse.
 Nam pacis studio dum neutri federa servat⁹.

[X] ex codice Bernensi 37 bis saec. XIII. f. 5^r ediderunt a. 1840 Matile (*Chronica Lausannensis Chartularii* p. 26), G. Waitz *SS.* XXIV, 796 1 perhemptus h. deleto B

1) *Natalem domini IX. Kal. Ianuar. dicit poeta.* 2) 1—2 ex *Alchvini epitaphio* (I, 350) 1—2.
 3) 3—10 ex eodem 5—12. 4) v. 11—14 ex eodem v. 15—18. 5) *Ib.* 23 Alchuine nomen erat sophiam
 mihi semper amanti. | Pro quo funde preces mente legens titulum. 6) v. 17—20 ex eodem v. 19—22.
 7) Cf. *Ann. Lausannens.* (SS. XXIV, 779) Davit episcopus Lausannensis interfectus est anno DCCCL.
 8) *Amor.* II, 6, 59 Ossa tegit tumulus: *Aen.* VI, 163 indigna morte peremptum; X, 386 crudeli morte.
 9) *Fast.* III, 173 studiis pacis; *Art. Am.* I, 641 sua foedera servet; *Fast.* II, 159, 161.

- 5 Occurrunt sibimet, stipantibus undique turmis,
Impulsu rapido, et nimio fervente tumultu,
Configunt gladiis pariterque in morte se evertunt¹.
Tunc igitur stagno exanguis pigraque palude²
Effertur modico peregrina ad littora³ limbo.
- 10 Heu! laniata rigent gelida sub glareâ membra
Nempe tua, tristis lapsus, miserande sacerdos,
Inprovidi exicij exemplo memorandus in aevum.
Ultero praecipitis properans ad pocula mortis,
Infula commaculat cuius violata decorem,
- 15 Ecclesiae sanctus iugulis dum carpitur ordo.
O domini, o fratres, pariter genus omne piorum⁴,
Aetas, conditio, sexus succurrite cuncti,
Quippe eius animam haut Tartarus igneus urat,
Quin potius dominus rutila pietate benignus
- 20 Exceptum flammis caeli regione⁵ receptet.

XI.

[EPIITAPHIUM RADELCHIS PRINCIPIS.]

- Radelchis princeps monumento clauditur isto, 852
Cuius in orbe pius rumor ubique sonat.
Quem tanto dominus donorum fonte rigavit⁶.
Ut nullus digne promere cuncta queat;
5 Nobilis et prudens, iustus patiensque, benignus,
Pulchrior et sobrius, clarior atque potens.
Hunc populis patrem lacrimis et voce fatentur⁷,
Dives inopsque simul, hoc moriente gemunt.
Afflictis solamen erat, tutamen egentum⁸,
10 Et cunctis populis victus et alma quies.
Fortis in adversis, in laetis unus et idem,
Ad caeli patriam⁹ currere mente volens.
Incessit humilis, virtutis robore¹⁰ magnus,
Pacificus, verax, mitis et aptus erat.
15 Quem non dilexit, quis non dilexit et illum?
Quis nisi perversus, quis nisi mente ferus?
Hunc pius et felix felicem nominat omnis,
Recta sequi studuit dogmata saepe quia.

7 se add. Waitz ex coniect. 11 sacerdos bis scriptum erat, sed alterum deletum 18 auth thatarus B
[XI] exstat ibidem (scil. Beneventi) ante portam ecclesiae cathedralis Peregrin. p. 311 7 lacrimis P
12 coeli P

1) Cf. Cononis Gesta episc. Lausannens. c. 5 (SS. XXIV, 796) David episcopus interfectus fuit a domino de Tegerfelt . . et suis in villa de Anes, iuxta rivum qui currit per villam, iuxta quandam grossum lapidem, in qua sanguis apparuit per multos annos. 2) Ex Ponto IV, 10, 61 stagno similis pigraeque paludi. 3) Ov. Ep. I, 59 peregrinam littora puppim. 4) Georg. II, 20 genus omne | Silvarum. 5) Aen. VIII, 528 caeli in regione. 6) Fast. V, 210 fonte rigatur aquae. 7) Sedul. C. Pasch. V, 79 voce fatenti. 8) Arichis epitaphium v. 23 (I, 67) Mestorum solamen erat, solamen egentum. 9) Venanti Carm. IV, 18, 26 Dum patriam caeli . . tenes. 10) Cf. p. 650 v. 28.

Publica iura regens¹, sed sacras maxime leges
 20 Explevit iugiter corde manuque gerens.
 Insigni populum pietate² vigebat ad omnem,
 Lactus erat vultu, lactior ore quidem³.
 Udenis lapsis duodenus coeperat annus,
 Bardorum princeps noscitur esse quibus.
 25 Sexaginta suae vitae compleverat annos⁴,
 Cum moriens mundo vivit in arce poli.
 O vos christicolae, precibus committite Christo,
 Quem populi constat rite fuisse ducem.

XII.

[EPITAPHIUM CARETRUDAE.]

Quam velox fugiat mundanae gloria vitae⁵,
 Testantur cineres, quos monumenta tenent.
 Nil sine fine manet sub caeli cardine⁶ comptum,
 Tempus, honor transit, lux, caro, vita, salus,
 5 Cuncta mori constat quae mundi machina⁷ gestat,
 Sola mori nescit vita referta bonis⁸.
 Haec olim cuius tumulus hic occulit artus,
 Per genus omne suum fulsit in orbe satis⁹.
 Nam summi coniux Radelchis principis extans,
 10 Germine quod tenuit auxit honore decus.
 Inde viri solium in natis¹⁰ ex ordine firmans,
 Sancivit patriae hos caput¹¹ esse suae.
 Sicque sui magno fructus in culmine ventris
 Ter quartum vidit fructificasse gradum.
 15 Pontificem¹² et comites genuit proceresque sagaces,
 Undique conspicuo fulta vigore fuit.
 Hinc decus in patribus captans, in prolibus illine,
 Per mores studuit tegmen habere pios.
 Sollers ac mitis, prudensque in fame dulci,
 20 Lactea conspectu, plus probitate micans¹³;
 Ecclesias venerans, inopum pascensque catervas:
 Quod bene distribuit nunc fruitura metit.
 Bis tria post annos quadragenos lustra recurrens
 Haec Caretruda solo terrea membra dedit¹⁴.

[XII] *existat in eadem urbe ante portam ecclesiae cathedralis Peregr. p. 312* 3. 29 coeli P

1) *Venanti Carm. II*, 10, 23 Publica iura regens. 2) *Aen. VI*, 403 pietate insignis. 3) *Arichis epit. v. 53* Laetitia vultus hilari diffundit ab ore. 4) *Trist. II*, 161 compleat annos. 5) *Aldhelm. laud. virg.* 1980 mundanae . . consortia vitae. 6) *Sedul. C. Pasch. II*, 66 Imperium sine fine manet; *Aldhelm. l. virg.* 1887 sub caeli cardine. 7) *Id.* 158 praesentis machina mundi. 8) *Venanti Carm. IV*, 13, 2 Sola tamen nescit vita beata mori. 9) *Cf. p. 657 X*, 16; *Venanti Carm. IV*, 20, 2 fulsit in orbe potens. 10) *Radelgario et Adelchiso.* 11) *Venanti Carm. IV*, 10, 11 patriae caput. 12) *Aionem, episcopum Beneventanum* (840—886). 13) *Venanti Carm. IV*, 26, 22 lactea colla tulit | Splendida conspectu . . | Digna micans animo. 14) *Met. VI*, 246 Membra solo posuere; *Amor. I*, 6, 6 Aptaque . . membra dedit.

25 Iunius creptam hanc e carnis carcere mensis
 Nonarum quartum sustulit ante diem.
 O mundum martyr Ianuari clare per omnem,
 Pro culpis huius fer pia verba¹ deo,
 Ut careat poenis et captet gaudia caeli,
 30 Sancto ob quod cupiit hoc recubare loco.

XIII.

[EPITAPHIUM RADELICARII PRINCIPIS.]

Quisquis ad hunc tumulum properas concivis et hospes², 854
 Hic, precor, humato dic: 'Miserere, deus'.
 Ecce Radelcarius, Beneventi celsa potestas³,
 Hic recubat heros clarus in orbe satis.
 5 Qui genus excelsum ducens ab utroque parente⁴,
 Tutamen patriae, spes requiesque fuit⁵.
 Stemmata praecipuus princeps de principe cretus⁶,
 Maiorum studuit scandere semper iter.
 Sub patre nam princeps⁷ solium regnumque paternum⁸
 10 Post patris excessum rexit ad omne decus⁹.
 Moribus ingenuus, necnon et viribus audax¹⁰,
 Iustitiae custos¹¹, munere largus¹² erat.
 Immobilis verbis, affectu necne suavis,
 Conspicuus forma, concilioque sagax,
 15 Canitie cordis iuveniles vicerat annos¹³,
 Transcendens sensu plurima iura senum.
 Iudicii magno scrutans examine causas,
 Quae vera instituit, sprevit iniqua procul.
 Sic pius et prudens, linguaeque nitore disertus,
 20 Omnibus ut gratus mellifluusque foret.
 Astutus, mitis, sollers cautusque, benignus
 Parcere plus novit, quam dare flagra minans;
 Facundus, cunctis pietatis viscera servans,
 Impiger ac promptus corpore, corde fuit.
 25 Fortia Francorum sedavit regna¹⁴, suosque
 Confines vinxit undique pacis ope.

[XIII] ex lapide ante portam ecclesiae cathedralis ed. Peregrinus p. 313

1) *Met.* XIV, 813 pia verba. 2) *Venanti Carm.* IV, 11, 1 Quisquis ab occasu properas huc, 20, 1 Quisquis in hoc tumulo; X, 5, 1 Quisquis ad haec properas. 3) *Erchemperti Hist. Langob.* c. 19 (p. 242): Quo (sc. *Radelgiso*) migrato, Radelgarius filius eius, in principatum loco eius electus est, vir plane fortis viribus et animo pius ac corpore cunctis gratus; *Aldhelm. l. v.* 1706 celsa potestas. 4) *Grinoaldi epit.* 11 (*I.* 430) Regalis genere existens ab utroque parente. 5) *Ib.* 32 suae gentis spes requiesque fuit; cf. *Aen.* XII, 57. 6) Cf. p. 650 v. 17. 7) *Grinoaldi epit.* 4 Sub patre iam princeps. 8) *Fast.* V, 125 solioque paterno; *Ep.* IV, 122 caperes regna paterna. 9) *Fast.* VI, 75 decus omne. 10) *Aen.* V, 67 et qui viribus audax. 11) *Lucani Phars.* II, 389 Iustitiae custos. 12) *Venanti Carm.* XI, 4, 2 munere largus. 13) *Met.* VIII, 632 annis . . iuvenilibus; *Fast.* V, 273. 14) *Grinoaldi epit.* 27 (*I.* 430) Gallorum fortia regna.

Bis tria post lustra annumque unum carnea claustra
 Deseruit iussu, Christe tremende, tuo.
 At, Benevente, tibi bis binis praefuit annis,
 30 Quo tua regnante gloria pulchra fuit.
 O martyr cuncto lanuari splendide mundo,
 Fac, rogo, prosit ei hac recubasse domo.
 Hunc, sacer alme, deo tu commendare precando,
 Obsecro, ne cesses, esto tutela sibi.
 35 O bone rex Iesu, clemens, aequissime, verax,
 Astet ut iste tuum ante tribunal¹ ovans,
 Da sibi, cunctipotens, aeternae gaudia vitae,
 Post obitum, solus qui dare laeta vales.
 Tu, pie, nullius cruciatu pasceris umquam,
 40 Tu eripe hunc poenis, civibus adde tuis.
 Tu sibi mundani tribuisti culmina regni,
 Te duce conscendat caelica regna, precor.
 Transfer eum inter oves et ab haedis abstrahere saevis,
 Quo placidum cernat te sine fine deum.

XIV.

[EPITAPHIUM URSL.]

Ursus hic recubat toto celeberrimus orbe²,
 Cuius hoc marmor candida membra tegit³.
 Splendida progenies, regali ex semine cretus⁴,
 Quem palatina domus nutrit ad omne decus⁵.
 5 Hunc genuit princeps Bardorum stemmate clarus
 Radelchis⁶, patriae vita salusque suae.
 Huic tam clara fuit species et gratia vultus⁷,
 Ut patriae populo luxque vigorque⁸ foret.
 Viribus atque potens, nullus ut gratior esset,
 10 Ac simul in populo murus et arma suo⁹.
 Hic aemulos omnes superabat viribus, armis
 Defendens patriam, promptus amore dei.
 Hic honor atque suis requies portusque salutis,
 Hic laus excelsa, hic generalis amor¹⁰.
 15 Iustitia clarus, renitens virtutibus almis,
 Angelicus, dulcis, aequus ubique manens;
 Promere quis sapiens poterit magnalia cuius,
 Quae deus omnipotens cessit habere sibi?

29 bis *add. Pratilli* 36 *Hastet Per.* 42 *coelica P*
 [XIV] *ex lapide ante portam ecclesiae cathedralis ed. Peregrinus p. 315*

1) *Iuenci H. euang. IV*, 591 stans ante tribunal. 2) *Ecl. I*, 67, *Georg. I*, 511 toto .. orbe.
 3) *Met. XIV*, 261 marmore tecta; *II*, 607 Candida .. membra. 4) *Ib. XV*, 760 mortali semine cretus.
 5) *Cf. p. 659 v. 10.* 6) *Cf. Erchemperti Hist. Langobard. c. 16 (SS. rer. Langob. 241)* Ac primum (*Radelgis*)
 castrum Casanense una cum Urso filio suo illis destinavit oppugnandum. 7) *Venanti Carm. VII*, 7, 75
 comitatur gratia vultum. 8) *Ib. III*, 22a, 7 patriae vigor. 9) *Romualdi epitaph. 4 (I, 111)* murus et arma
 suis. 10) *Arichis epit. 21* Tu requiesque tuis portusque salusque fuisti, | Gloria, deliciae, tu generalis amor.

Nam concors, castus, humilis elemensque, benignus,
 20 Facundus, patiens¹ et bonitate vigens²,
 Famosus, sapiens, pius, ac ratione coruscus,
 Iustus et in cunctis fortis ad arma simul³.
 Communis, gratus, sobrius parcusque, modestus,
 Fulgidus eloquio luxque decorque fuit⁴.
 25 Ter denos complevit hic seu quattuor annos⁵,
 Ter denos pariter vixit et iste dies.
 Sic vitae instantis complens tunc tempora iussus
 Ad patriam celsam iam remeavit⁶ ovans.
 Creditur hic cunctis caeli conscendere⁷ cives,
 30 Hunc Abrahae fateor iam recubare sinu.
 Quem paradisis habet⁸, quem caelica regna⁹ rotentant,
 Aetheris et locuples optinet amplus honor,
 Amplexum et retinent sanctorum brachia patrum,
 At simul angelicus consociando chorus¹⁰.
 35 Ut sibi per saeculum maneat memorabile nomen¹¹,
 Hoc carmen scripsi¹² ductus amore suo.

XV.

[EPITAPHIUM WARENTRUDIS.]

Hic Warentrudis nimium veneranda quiescit
 Abbatissa: animam sed paradisis habet¹³.
 Hetti pontificis¹⁴ fuerat soror, amita magni
 Tietgaudi domini¹⁵ magnificique patris.
 5 Cuius germanus vir clarus in omnibus extat,
 Nomine Grimaldus¹⁶, ore et honore potens.
 Quique iubent titulum scribi pro munere amici,
 Illius ut nomen tempora multa habeant.

Hulindim retinet pulchram locus iste sepultam,
 Hetti germanam praesulis eximii.

21 actione P, corr. Watt.

27 instanti P

29 coeli P

31 coelica P

[XV] ediderunt a. 1670 Brover (*Annal. Trevir.* 1, 404) ex ruinis nobilissimi quondam Adelaë Dagoberti filiae parthenonis Palatioli oppido suburbano usquam erutum in peristylio canonicorum collegii, literis in marmore elegantibus, at prope vestigiis ingredientium obrutis, Waitz ex cod. 167 civitatis Trevir. saec. XI. SS. XIV, 106. 1 Warentrudis Tr. 2 paradysus Tr. 4 Thietgaudi Tr. 5 exstat Tr. 7—8 om. Tr. || Hulindim — eximii ex cod. Trevir. SS. XIV, 106.

1) *Arichis epit.* 10 (I, 67) Facundus, sapiens. 2) *Cf. supra* p. 25 v. 32. 3) *Past. II*, 688 vir iniustus, fortis ad arma tamen. 4) *Arichis epit.* 13 Strenuus eloquii: 10 luxque decorque fuit. 5) *Cf. supra* p. 658 v. 25. 6) *Venanti Carm.* IV, 20, 4 Dum remeat patriae. 7) *Iuveni H. euang.* IV, 459 conscendunt culmina cuncti. 8) *Arichis epit.* v. 50 (I, 68) nunc paradisis habet; *Venanti Carm.* IV, 17, 12 quem paradisis habet. 9) *Cf. supra* p. 660 v. 42. 10) *Venanti Carm.* VIII, 4, 4 lungitur angelicis ... choris; IV, 14, 16 Inter et angelicos fulget honore choris. 11) *Met. VI*, 12 nomen memorabile; *Aen. II*, 583 memorabile nomen. 12) *Ex Ponto IV*, 2, 34 scribere carmen. 13) *Cf. supra* n. 9. 14) *Trevirensis* 814—847. 15) *Trevirensis archiepiscopi* 847—863. 16) *St. Galli abbas, Hludowici Franciae orientalis regis summus cancellarius* 841—871.

XVI.

[TITULI ROMANI.]

I.

Emicat aula pia e variis decorata metallis¹
 Praxedis domino super aethra placentis honore,
 Pontificis summi studio Paschalis², alumni
 Sedis apostolicae, passim qui corpora condens³
 Plurima sanctorum subter haec moenia ponit⁴,
 Fretus, ut his limen mereatur adire⁵ polorum.

II.

† Paschalis praesulis opus decora fulget in aula,
 Quae pia optulit vota studuit reddere deo⁶.

III.

† Hanc fidei zelo Paschalis primus ab imo
 Ecclesiam renovans, dum corpora sacra requirit,
 Elevat inventum venerandum martyris almae
 Caeciliae corpus, hoc illud marmore condens⁷.
 Lucius, Urbanus huic pontifices sociantur,
 Vosque, dei testes Tiburti, Valeriane,
 Maxime, cum dictis consortia digna tenetis.
 Hos colit egregios devote Roma patronos.

IV. IN TRONO SANCTAE CECILIAE.

† Haec domus ampla micat variis fabricata metallis⁸,
 Olim quae fuerat confracta sub tempore prisco⁹.
 Condidit in melius Paschalis praesul opimus
 Hanc aulam domini formans fundamine claro.
 Aurea gemmatis resonant haec dindima templi.
 Laetus amore dei hic coniunxit corpora sancta
 Caeciliae et sociis rutilat hic flore iuventus¹⁰,
 Quae pridem in cruptis pausabant membra beata,
 Roma resultat ovans semper ornata per aevum.

[XVI 1] ediderunt ex abside ecclesiae S. Praxedis a Paschali constructae Baronius *Annal. ecclesiast.* a. 818 XV, Gregorovius, *Gesch. der Stadt Rom* III, 56, A. Mai *SS. vet. nova coll.* V, 149 5 maenia G || [II] edidit Baronius l. l. ex eadem ecclesia, ubi super limen leguntur || [III] edidit Baronius l. l. a. 821 VII, ubi haec addit: Huius autem translationis memoriam testatam etiam reliquit idem Paschalis papa posita ante faciem altaris inferius in confessione in marmorea tabula huiusmodi inscriptione . . Crux inest in eadem tabula inter istos versus sculpta frangens nonnihil ipsos || [IV] ex codice Palatino 833 f. 33^r edidd. Gruter *Inscript. Rom. p.* MCLXIII, ex pariete ipso Baronius l. l. 821 VIII, Gregorovius l. l. III, 54, A. Mai (*SS. vet. nova coll.* V, 121), qui haec addit: Romae in opere vermiculato in abside S. Caeciliae. In vertice nomen Paschalis. 5 gematis P dyndima B 8 prius BG pensabant B

1) *Venanti Carm.* I, 1, 11 Emicat aula potens, solido perfecta metallo; *Sedul. C. Pasch.* I, 26: Emicat aula tholis. 2) *I.* 817—824. 3) *Met. VIII*, 234 corpusque sepulchro | Condidit. 4) *Ib.* IX, 634 ponit nova moenia. 5) *Op. Ep. XIX*, 174, *Trist. III*, 5, 8 limen adire domus. 6) *Rem.* 813 reddetis sacro pia vota poetae. 7) *Met. VIII*, 234 corpusque . . | Condidit. 8) *Cf. supra I*, 1; *Aen. II*, 310 ampla . . | . . domus. 9) *Sedul. C. Pasch. V*, 259 ita tempore prisco. 10) *Aen. VII*, 162 primaevo flore iuventus.

v.

Vasta tholi firmo sistunt fundamine fulchra,
 Quae Salamoniaco fulgent sub sidere¹ ritu.
 Haec tibi proque tuo perfecit praesul honore
 Gregorius, Marce, eximio cui nomine quartus².
 5 Tu quoque posece deum, vivendi tempora longa³
 Donet, et ad caeli post funus sidera⁴ ducat.

vi.

Sergius en iunior presul⁵ et plebis amator
 Hoc tegitur tumulo, qui bene pavit oves⁶.
 Spes patrie, mundique decus, moderator opimus,
 Divinis monitis⁷ non fuit ille piger.
 5 Romanos proceres non tantum fame verbi,
 Rebus et humanis nocte dieque fovens⁸.
 Utque Leo sanctus, Damasus quoque papa benignus,
 Hic ritum tenuit instituitque gregem.
 Egentum semper studuit recreare catervam,
 10 Proque poli ut caperet caelica regna libens:
 Iam iam pro tanto tundamus pectora pugnibus⁹
 Pastore amisso, vivat ut axe poli.
 Nectitur ecce piis Faviano et corpore Xisto
 Presulibus, quorum spiritus astra micat¹⁰.

847

vii.

Sergius hanc coepit praesul, quam cernitis, aulam,
 Cui moriens nullum potuit conferre decorem.
 Sed mox papa Leo quartus¹¹, dum culmina sumpsit
 Romanae sedis, divino tactus amore¹²
 5 Perfecit sollers melius quam coepta manebat,
 Atque pia totam pictura ornavit honeste,
 Coenobiumque sacrum statuit monachosque locavit,
 Qui domino assiduas valeant persolvere laudes,
 Talibus ut donis caelestia scandere possit

[v] ex tribuna ecclesiae S. Marci a Gregorio IV restauratae edid. Gregorius III, 87, A. Mai l. l. p. 136 6 coeli M sydera G || [vi] ex bibliothecae basilicae S. Petri cod. operum S. Hieronymi C. 101 f. 104 descripsit F. Kaltenbrunner V. C., ed. Baronius ann. a. 847 VI, in cod. eadem manu haec subiunguntur: Hoc epytaphium inuentum fuit in altari beati Xisti, quod est ante ecclesiam sancti Martini in introitu basilicę beati Petri iusta ferratam. Super altari uero arcus ex mirifico musibo, sicut dicit Pascalis primus papa in pontificali post depredationem cimiterii Calisti. Et posuit corpus beati Xisti martiris ante corpus beati Petri iusta ferratam super quod fecit altare lapidibus ornatum et super altare arcum ex mirifico musibo. 6 fauens C 14 tenet Bar. || [vii] ex hemicyclo absidis musivo opere contextos hos versus ed. Baronius ann. a. 847 III, A. Mai l. l. 152 5 sollers Bar. quam ante M

1) Met. II, 508 inter sidera . . . | Fulsit. 2) a. 827—844. 3) Ecl. I, 30, 68 longo post tempore. 4) Arn. I, 259 feres ad sidera caeli. 5) II. a. 844—847. 6) Cf. p. 656 n. 8; Fast. I, 204 Pascebatque suas . . oves; Ex Ponto I, 8, 52 pascere . . oves. 7) Ov. Ep. XV, 17 divino monitu. 8) Met. II, 343 Nocte dieque vocant; Ex Ponto IV, 3, 49 in humanis . . rebus. 9) Amor. III, 9, 10 Pectoraque . . tundat . . manu; Art. Am. I, 535 tundens . . pectora palmis; Met. VIII, 535; Aen. I, 481; IV, 673 foedans et pectora pugnibus. 10) Venanti Carm. IV, 5, 6 spiritus astra colit; 8, 6 spiritus astra tenet. 11) a. 847—855. 12) Aldhelm. l. virg. 542 culmina sedis; Art. Am. III, 682 tangi . . amore.

¹⁰ Regna¹, quibus Martinus ovans, Silvester et almus
Praefulgent gaudentque simul cum praesule Christo,
Quorum pro meritis haec templa dicata² coruscant.

VIII. AD PORTAM VIRIDARIAM.

852

Qui venis ac vadis, decus hoc adtende, viator,
Quod quartus struxit nunc Leo papa libens.
Marmore praeciso radiant haec culmina pulchra,
Quae manibus hominum facta³ docore placent.

³ Caesaris invicti⁴, quod cernis, iste Hlothari
Tantum praesul ovans tempore gessit opus.
Credo malignorum tibi numquam bella nocebunt,
Neve triumphus erit hostibus ultra tuis.
Roma, caput orbis, splendor, spes, aurea Roma⁵,
¹⁰ Praesulis ut monstrat en labor, alma, tui.

CIVITAS HAEC A CONDITORIS SUI NOMINE LEONINA VOCATUR.

IX.

Romanus, Francus Bardusque viator et omnis
Hoc qui intendit opus, cantica digna canat,
Quod bonus antistes quartus Leo rite novavit
Pro patriae ac plebis ecce salute suae⁶.
³ Principe cum summo gaudens et ovans per annos
Perfecit, cuius emicat altus honor⁷.
Quos veneranda fides nimio devinxit amore⁸.
Hos deus omnipotens perferat arce poli.

CIVITAS LEONINA VOCATUR.

XVII.

DUNGALU(S) MAGISTER⁹.

Martyribus venerandis busta ut trina¹⁰ coruscant,
Arcubus hinc totidem decorosus consonat ordo,
Qui meliore novo ingenio rutilante metallo

[VIII] e collectione inscription. veter. saec. XVI. in. Romae facta in biblioth. Angelica D. 4. 16 (A) descr. Bethmann, edidd. Muratori Ant. Ital. II, 461, Mai SS. vet. nov. coll. V, 324, Gregorovius III, 108. viridariam M 2 quare A hunc A 3 pretioso A Mai radiant . . . cula pulchra A 4 autca A decora Mai 5 HLÖTHR Mai, isthic ceruis honestum Mur. 6 Praesul tantum quod Mur. gestit A 7 sua Mur., magistrorum tua non A 8 Neque G Mur. suis Mur. 9 capud A Mai || [IX] edidd. Muratori l. l., A. Mai l. l. 323 In introitu urbis Romae per portam arcis Aeliae sive S. Angeli, Gregorovius l. l. 109 5 gaudens haec cuncta Iohannes¹¹ Mai, Hlotharius heros Mur. 7 Quod Mur. deduxit Mur. 8 Hoc Mur. praeferat Mur. uocata Mai

[XVII] ex cod. Parisino 7520 (quond. Colbert. 3635) saec. IX. f. 73' descripsi, ubi haec literis ex parte evanidis scripta sunt

1) Ex Ponto IV, 8, 59 caelestia regna. 2) Fast. I, 706 templa dicata deis. 3) Aen. XI, 439 Factaque Volcani manibus. 4) Trist. V, 1, 41 invicti . . . Caesaris. 5) Fast. V, 93 Roma est orbis caput; Art. Am. III, 113 aurea Roma. 6) Trist. II, 574 patriae cura salusque tuae. 7) Venanti Carm. II, 12, 2 altus honor. 8) Aen. VIII, 394 aeterno . . . devinctus amore. 9) Cf. de Dungalo Scotto in monasterio sancti Dionysii versante t. I, 393, ubi hunc titulum temere praetermissi. 10) Dionysii, Rustici, Eleutherii; cf. p. 548 XXI, 1. 11) VIII, 872—882.

Fulti marmoreis decorantur rite columnis¹.

- 5 Hos medio, extremos arcus hinc inde locatos,
Ecclesiae Hilduinus cultor², egregius abbas³,
Struxit, cura cui semper potiora parare est,
Praemia cuique deus est non peritura daturus⁴.

XVIII.

[TITULUS ALTARIS MEDIOLANENSIS.]

Emicat alma foris rutiloque decore venusta
Arca metallorum, gemmis que cumpta coruscat.
Thaesauro tamen haec, cumpto potiore metallo,
Ossibus interius pollet donata sacratis.

- 5 Egregius quod praesul opus sub honore beati
Inclitus Ambrosii templo recubantis in isto
Optulit Angilbertus⁵ ovans dominoque dicavit,
Tempore quo nitidae servabat culmina sedis.
Aspice, summe pater, famulo miserere benigne.
10 Te miserante, deus, donum sublime reportet.

XIX.

[VERSUS DE BEDA.]

Beda dei famulus, nostri didascalus aevi⁶,
Falce pia sophiae veterum sata lata peragrans⁷,
Aequoreis rutilum ut conpleret floribus orbem,
Hunc raptum magni Salomonis ab ore libellum,

- 5 Mistica morigero retinentem enigmata sensu,
Conposuit patres proprio sermone secutus.
Quem tibi direxi magno pietatis amore⁸,
Muneris officio, mundi clarissime rector⁹.
Vive deo felix, feliciter et lege¹⁰ semper.

[XVIII] *descr. Bethmann ex palla altaris ecclesiae S. Ambrosii Mediolan., edd. Puricelli, Ambrosianae basilicae monumenta (Mediol. 1645) p. 103 (cf. 128), Ughelli Italia sacra IV, 82, Giulini Memorie di Milano I, 184 S. Ambrosius. Angilbertus. Wolvinius magis. phaber. Sanctus Ambrosius legitur infra 3 cuncto edd.*

[XIX] *ex cod. Valentinensi 40 (B. 5. 64) saec. IX. quondam S. Amandi edid. Mangeart Catalogue de Valenciennes p. 40*

1) *Venanti Carm. II, 10, 11 Splendida marmoreis attollitur aula columnis; III, 12, 29.* 2) *Ib. IV, 3, 10; Hibernici exul. carm. XII, 11, XIII, 3 (I, 404) Ecclesiae cultor.* 3) *De quo cf. supra p. 599.*
4) *Cf. Venanti Carm. I, 3, 12 non peritura domus.* 5) *II, Mediolanensis archiepiscopus (824—860). Nescio utrum huius an prioris Angilberti (qui a. 824 obiit) epitaphium hoc Wattenbach ex codicibus Monacensibus 716 f. 274 et 526 f. 146 ediderit (Forschungen zur Deutschen Gesch. XI, 374):*

Epitaphium. Praesul in urbe fui, tegor hic sub matre creantis.

Angilberte vale! dicere quosque precor.

6) *Cf. Alcuini Carm. LXXII, 4 (I, 294) Baeda magister | . . nostrae cathegita terrae.* 7) *Ib. v. 3 veterum simul argumenta sophorum.* 8) *Carm. LXXV, 11, 4 (I, 296) scripsit quas pietatis amor; Venanti Carm. II, 16, 61 solitae pietatis amore.* 9) *Alcuini Carm. LXXXI, 5 (I, 300) magne decus mundi et clarissime Caesar.* 10) *Monum. Alcuiniana ed. Jaffé p. 280, 294, 681, 701 Vive deo felix; Carm. LXXXIV, 1 (I, 301) Haec lege . . felix feliciter.*

XX.

[AD EPISCOPUM.]

Ille¹ superne, sagax, sapiens, venerande magister,
 Esse tibi stabilem opto salutis opem².
 Ecclesiae sublime decus lumenque coruscum,
 Ingentis meriti pontificalis apex³.
 5 Quicquid ab ore pio⁴ profers, praeclare sacerdos,
 Actibus eximiis, auctor amande, colis.
 Ut breviusque loquar, praestas sic omnibus omne⁵,
 Unde pius cunctis cerneris esse pater.
 Terrigenae vatis clemens miserere patrono,
 10 Altithronusque tuas audiat, opto, preces⁶.
 Sis, vivas, vigeas multos feliciter annos⁷,
 Subtus et astra super perpete flore vale.

XXI.

1. [DICUIL DE MONTIBUS.]

825

Dicuil⁸ accipiens ego tracta auctoribus ista
 Pauca loquar⁹ senis metro de montibus altis¹⁰.
 Summus Athos, Athlas, nubes transcendit Olympus,
 Pulvere ob hoc squalent terna alta cacumina¹¹ quorum.
 5 Montibus ambobus sed celsior instat Olympus:
 Athlas inferior praedictis montibus altis¹²,
 Inde corona caput cingit¹³ sublime nivalis.
 Mons medius tendens excelsa cacumina caelo¹⁴,
 Undecies umbris obscurat milia septem.
 10 Exta anno integro¹⁵ divo custodit Olympus,
 Immaculata tenens oblata in vertice summo¹⁶.
 Non alios legimus montes excedere ventos:
 Sublimem Athlantem torret sol fervidus¹⁷ Austri,
 Iam binos alios Aquilonis frigus adurit¹⁸.
 15 Afri Athlanta tenent, Adon Argi, Grecus Olympum:

[XX] ex cod. Monac. 4650 saec. IX. f. 41 edidd. Rockinger (*Quellen und Erörterungen zur bayer. Gesch.* VII, 141), Rozière (*Recueil des formules* p. 1090)

[XXI] ex codicibus Dresdensi Regio D. 182, Parisino 4806, Veneto Marciano Class. X cod. LXXXVIII edid. G. Parthey, *Dicuilii liber de mensura orbis* p. 83—85 5 scelsior D 9 imbris PV, corr. umbris P 14 lambinos V 15 Athon Letronne

1) loco nominis, fortasse Arnonis. 2) *Venanti Carm. app.* 2, 76 salutis opem. 3) *Ib.* I, 15, 33, IV, 8, 8 pontificalis apex. 4) *Met.* VII, 172 ore pio; *Fast.* III, 326. 5) 1 *Cor.* 9, 22 Omnibus omnia factus sum, ut omnes facerem salvos. 6) *Amor.* I, 3, 4 Audierit nostras . . . preces; *Ex Ponto IV*, 9, 129. 7) *Alcuini Carm. (Mon. Alcuin.* 145, 358) multis feliciter annis, (p. 209) Iam valeas, vigeas. 8) *Cf. de Dicuilio Scotto Neues Archiv IV*, 256. 9) *Aen.* IV, 337 Pro re pauca loquar. 10) *Ib.* III, 675 et montibus altis. 11) *Georg.* II, 307 perque alta cacumina. 12) *Cf. supra* v. 2. 13) *Fast.* III, 254 cingite flore caput; *Venanti Carm. VIII*, 4, 7 Pulchra corona caput . . . cingit. 14) *Aen.* II, 688 caelo palmas . . . tetendit. 15) *Met.* V, 50 integer annis. 16) *Aen.* II, 682 summo de vertice. 17) *Aen.* VII, 720 sole novo . . . torrentur aristae. 18) *Georg.* I, 93 Boreae . . . frigus adurat.

Arduus occiduus Athlas custodit harenas;
 Grandis Alexandri tellus hos servat avita.
 Frigus in excelsis est, fervor solis in imis:
 Et medium spatium¹ fovet aër omne serenus.
 20 Athlantis triplicis fundentis flumina curva²
 In partes Euri Zephyri Boreaeque vel Austri.
 Quinquaginta semel centum bis milia supra,
 Mons Pelion tollens caput inter nubila condit³.
 Quinque Alpes decies transfigunt milia sursum.
 25 Solarius summo scandens sit vertice caelo⁴,
 Mensuram haud legi cuius quot milia complent.
 Thesalus atque Italus, Hispanus possidet ipsos.
 Post octingentos viginti quinque peractos
 Summi annos⁵ domini, terrestris carceris atri⁶,
 30 Semine triticeo sub ruris pulvere tecto,
 Nocte bobus requies largitur fine laboris⁷.

II. [DICUIL DE GRAMMATICA.]

Hic codex pueris plus quam sapientibus aptus,
 Si iam scire pedes malint et scandere versus,
 Et si scire velint caesuras atque figuras,
 Quot partes in versu instant de partibus octo,
 5 Et qualem retinet sensum quaecumque loquela,
 Et quae prima manent, quae derivata secuntur:
 In hoc ille canit quicquid parti accidit omni.
 Undecies flexit bene verba errore repulso,
 Conticeo, everto, immitto quoque, nutrio, surgo,
 10 Infringo, arceo, for, teneo, possum atque relinquo,
 Quamvis for sic ut dor non plerumque legatur.
 Ostendit nobis, ut non errare queamus,
 Quae contra suetam, quae recte regula servat.
 Hi sunt istius tituli plene ordine facti,
 15 Ut feci ante alios tales discernere causas
 In prosa fieri nullo moderamine metri.
 Prisci canit pueris haec -ani cuncta libellus,
 Aequalis primo qui constat sive secundo
 Codiculo facto de constructa arte loquendi,
 20 Idem grammaticus doctis quos fecerat ante.
 Hic fieri pariter debet parvumque volumen,
 Quod fecit pueris, de partibus ante quaternis

19 aoronne D, oronne V 21 zephyri PV 23 credit V 25 sommo D 26 quod codd.
 28 octingentis corr. tos D 29 terrae ethrae DP, ethre V, corr. Watt. || [u] ex cod. Valentianensi 377
 (N. 2. 23) saec. IX. ex. descripsit Joh. Heller, edid. Mangeart Catal. de Valenciennes p. 367, ex cod. Lay-
 duvensi Batawor. Vossian. Lat. 4° 33 f. 111 ed. Keil Grammatici Lat. 111. 390 (cf. Riese Anthol. lat. II
 p. XXVI, Rhein. Mus. N. F. XX, 359) 6 sequuntur V 9 everte V 15 tales addidi
 18 Aequali V constant V

1) Aen. VI, 634 spatium medium. 2) Georg. IV, 278 curva . . . prope flumina. 3) Met. IV, 244
 Tollere . . . caput; Aen. IV, 177. X, 767 et caput inter nubila condit. 4) Ib. I, 225 sic vertice caeli.
 5) Met. X, 36 peregerit annos; Ex Ponto I, 2, 145 peregrinus annos. 6) Iurci II. euang. I, 518
 carceris atri. 7) Georg. IV, 116 sub fine laborum.

- 825 Primo ut discatur, sed qui minor esse videtur,
Postquam declinant partes, ut scandere possint.
- 25 Lux solis cecidit, stellarum lumina clarent,
Ales agit noctis, dormit hodierna volueris:
Dicuil hos fecit titulos aperire libellos¹.

XXII.

VERSUS DE POETA ET INTERPRETE HUIUS CODICIS².

- Fortunam studiumque viri³ laetosque labores,
Carmine privatam delectat promere vitam,
Qui dudum impresso terram vertebat aratro⁴
Intentus modico et victum quaerebat in agro,
5 Contentus casula, fuerant cui culmea tecta
Postesque acclives: sonipes sua limina nunquam
Obtrivit, tantum armentis sua cura studebat.
O felix nimium⁵, proprio qui vivere censu
Praevaluit, fomitemque ardentem extinguere dirae
10 Invidiae, pacemque animi gestare quietam.
Gloria non illum, non alta palatia⁶ regum,
Divitiae mundi, non dira cupido⁷ movebat:
Invidiosus erat nulli, nec invidus ulli.
Securus latam scindebat vomere terram⁸,
15 Spemque suam in modico totam statuebat agello⁹.
Cum sol per quadrum coepisset spargere mundum¹⁰
Luce sua radios astris cedentibus umbris,
Egerat exiguos paucos menando iuencos,
Depellens tecto vasti per pascua saltus¹¹.
20 Laetus et attonitus larga pasebat in herba¹²:

[XII] ex cod. nunc deperdito ed. Mathias Flacius, *Catalog. testium verit. ed. alt. a. 1562, repetivit Windisch, der Heliand u. seine Quellen p. 115* 5 fuerat edd. testa Flac. 6 lumina Flac. 13 illi Flacii ed. princ. 17 lucas Flacii ed. princ. 18 Flac. ad marg. Menare, pro ducere, vox italica est

1) *In libro de astronomia inedito codicis Valentianensis 386 f. 73 et 76 Dicuil Hludowicum Pium ita alloquitur:*

Successor Caroli, felix Hloduice, valetō,
Dicuil hęc ego quę feci argumenta videto.

Longęvus victor Caesar Hloduice valetō,
Dicuil hęc ego quę feci ioca visa teneto.

2) *De hoc carmine post multos alios nuper A. Wagner acute egit (Zeitschrift für Deutsches Altert. XXV, 173—181), sed illud sacculo demum X. vel XI. conditum esse oportere mihi non persuasit.*

3) *Aen. I, 517* Quae fortuna viris. 4) *Ib. VII, 539* terram centum vertebat aratris; *Georg. I, 1* terram | Vertere; 45 *Depresso . . aratro*; 147, *II, 203*; *Ex Ponto I, 8, 57* pressi . . aratri. 5) *Aen. IV, 657* heu nimium felix. 6) *Trist. I, 1, 69* in alta palatia; *IV, 2, 3*. 7) *Aen. VI, 373, 721* dira cupido. 8) *Georg. II, 203* pinguis sub vomere terra; *III, 525* quid vomere terras | Invertisse; *III, 160* scindere terram; *Met. XI, 31* presso subigebant vomere terram; *Amor. III, 8, 41* terram scindebat aratro. 9) *Cf. Ecl. IX, 3*. 10) *Cf. Aen. IV, 584, IX, 459*. 11) *Georg. III, 323* In saltus . . atque in pascua mittet. 12) *Ib. 162* pascuntur virides armenta per herbas.

Cumque fatigatus patulo sub tegmine fessa ¹
 Convictus somno tradidisset membra quieto ²,
 Mox divina polo resonans vox labitur ³ alto:
 'O quid agis, vates, cur cantus tempora perdis ⁴?
 25 Incipe divinas recitare ex ordine leges ⁵,
 Transferre in propriam clarissima dogmata linguam'.
 Nec mora post tanti fuerat miracula dicti:
 Qui prius agricola mox et fuit ille poeta.
 Tunc cantus nimio vates perfusus amore ⁶
 30 Metrica post docta dictavit carmina ⁷ lingua.
 Cooperat a prima nascentis origine mundi ⁸,
 Quinque relabentis percurrens tempora seculi,
 Venit ad adventum Christi, qui sanguine mundum
 Faucibus cripuit tetri miseratus Averni ⁹.

XXIII.

[FRECHULFUS LIXOVIENSIS ¹⁰ DE CHRONICORUM LIBRIS.]

Te duce, Christe, via facilis est ire ¹¹ per omnes,
 Quod natura negat, varios fessosque labores ¹²,
 Das qui ausus fragili, das grandia ¹³ vincere posse.
 Parvula mens trepidat hominum ¹⁴ quae tangere dura,
 5 Miratur tetigisse quidem, gaudet superasse.
 Si quid enim fuerit dignum laude et memorandum ¹⁵,
 Nec sibi sed domino tribuat quae gesta videntur;
 Qui dedit ingenium ¹⁶ stolido, qui cuncta gubernat
 In caelis, terris, perque omnia saecula semper.
 10 Cuius nam auxilio iutus non viribus aequis ¹⁷
 Arripui celsos saeculi transcendere colles ¹⁸,
 Quae ut fuerant calamo pingam per tempora prisca ¹⁹,
 Aeternos replicare dies, ingentia regum,
 Tempore quo fuerint, ubi talia facta per orbem

[XXIII] *ex cod. S Galli 622 descripsi, ex cod. Romano Christinae reg. 302 saec. X. F. Dümmler, editum in Frechulphi ep. Lixov. Chronicor. libri duo, Genevae 1597, Bibl. max. patr. XIV, 1061* 1 nos ire *ed.* 4 clara *R* 5 tamen gaudet *R* 6 quod *R* et om *R* 10 Cuius ego *ed.* 12 fuerat *R*, fuerint *ed.*

1) *Ecl. I, 1* patulae recubans sub tegmine fagi. 2) *Rem. 500* somno lumina victa; *Aldhelm. laud. virg. 1275* cum somno membra dedisset. 3) *Aen. XI, 588* Labere, nympha, polo. 4) *Art. Am. I, 504; Met. XI, 286* ne tempora perde; *Fast. I, 143* tempora perdam. 5) *Ecl. VIII, 36* Incipe Maenaios . . . versus. 6) *Met. X, 577* nimios . . . amores. 7) *Amor. II, 1, 38* Carmina . . . dictat Amor; *Ex Ponto III, 3, 29* dictasti iuvenalia carmina. 8) *Met. I, 3* primaque ab origine mundi. 9) *Aen. VI, 201* ad fauces . . . Averni. 10) *episcopus c. 825—850*. 11) *Amor. II, 16, 52* faciles . . . viae; *Ep. XVIII, 52; Sedul. C. Pasch. I, 69* Te duce difficilis non est via; 266 iuvat ire viam; *Georg. I, 122* Haud facilem esse viam voluit. 12) *Sedul. C. Pasch. IV, 8* Et quidquid natura negat; *Aen. II, 284* post varios . . . urbisque labores. 13) *Sedul. C. Pasch. I, 333* tu dare grandia nosti. 14) *Aen. X, 501* Nescia mens hominum. 15) *Georg. II, 454* Quid memorandum. 16) *Ex Ponto IV, 6, 28* Mitius ingenium . . . dedit. 17) *Met. IX, 780* Auxilioque iuva; *Aen. X, 357* et viribus aequis. 18) *Ib. VIII, 604* celsoque . . . de colle. 19) *Venanti Carm. XI, 23, 7* calamo neque pingere versus; *Fast. I, 197* prisca temporis.

- 15 Quique viri fortes ¹, portenta, fames, mala mundi,
 Quas dederint clades populis civilia bella ²,
 Triverit externas gentes ³ infanda cupido,
 Quos casus tribuat regnis improvida cura ⁴.
 Haec cecini breviter memorans, venerande sacerdos ⁵,
 20 Non ignota canens ⁶, veterum sed dicta priorum.

XXIV.

[CLEMENS AD HLOTHARIUM REGEM.]

- Pauca tibi, Caesar, de multis, magne Hlothari,
 Iure tuus Clemens saepe legenda dedi ⁷,
 Caetera quo valeas per te penetrare sophiae
 Calle velut veterum, scita profunda virum ⁸.
 5 Namque prius pueri pascuntur ab ubere matrum ⁹,
 Lactis et irrigui nectaris hausta petunt.
 Sed cum vita solers pubet, cum membra vigescunt,
 Tunc solidos solida educat esca viros ¹⁰.
 Sic tuus eximius crescet dum sensus et aetas,
 10 Dogmata distribuam tunc potiora tibi.
 His tamen, his gradibus paulatim, Caesar inormis,
 Culmina doctrinae scandere ¹¹ summa potes,
 Indolis ut surgunt carnalis pondera quantum,
 Surgat et ingenium mentis in arce tuum.
 15 Non etenim vitis statim fert fronde corymbos ¹²,
 Nec latices pingues fundit oliva ¹³ suos,
 Sed prius infigunt radices ¹⁴ atque inde virescunt,
 Floribus hinc redolent, post sua liba ferunt ¹⁵.

XXV.

[SIGILAI VERSUS AD HLOTHARIUM IMPERATOREM.]

Arbiter altitronus, mundi formator et auctor ¹⁶,
 Quique polos servas et cuncta potenter et aevi,

18 que post quos deletum est G tribuit GR

[XXIV] ex cod. Bamberg. M V 18 f. 70^r descripsi, edidit H. Keil *Grammat. lat. I, XXI, De grammaticis quibusdam* p. 10

[XXV] ex cod. Paris. 266 (quondam S. Martini Mettens.) f. 2, ubi literis capitalibus aureis scriptum est, edidd. Mabillon *Ann. II, 745, Baluzius Capitul I, 1565* 2 polorum corr. polos M et superscriptum est

1) *Amor. I, 7, 38* forti . . viro: 2) *Met. III, 117* civilibus insere bellis. 3) *Amor. III, 4, 34* externae . . gentis. 4) *Fast. II, 60* provida cura. 5) *Venanti Carm. III, 3, 3* venerande sacerdos; *Elisacharum, praeceptorem suum dilectissimum alloquitur, de quo cf. supra p. 35, 49.* 6) *Aen. II, 91* Haud ignota loquor. 7) *Fast. III, 462* dedit . . fila legenda viro. 8) *Met. XIII, 400* veterum . . virorum; *Trist. V, 3, 55* veterum . . scripta virorum; *Ex Ponto I, 3, 61.* 9) *Fast. IV, 459; Aen. VII, 484* matris ab ubere raptum. 10) *Hebr. 5, 12* facti estis, quibus lacte opus sit, non solido cibo. 11) *Aldhelm. laud. virg. 144* virtutum culmina scandit. 12) *Ecl. III, 38* vitis | Diffusos hedera vestit pallente corymbos. 13) *Georg. II, 85* Nec pingues . . nascuntur olivae. 14) *Ib. 318* radicem adfigere terrae; *I, 55* atque iniussa virescunt | Gramina. 15) *Fast. II, 644* binaque liba ferunt; *Georg. II, 394* et liba feremus. 16) *Aldhelm. laud. virg. praef. v. 7* Arbiter altithronus, 11 mundi formator et auctor.

Qui regnare iubet reges per saecula mundi,
 Hlotharium, qui nunc fultus pietate tua alma
 5 Induperator habetur rex Augustus in orbe,
 Dexterâ celsa¹ tua exaltet, defendat et ornet,
 Imperium ut teneat, dilatet, firmet, adunet,
 Utatur bene pace fruens et prosperitate
 Ac valeat, vigeat, vivat per secula felix.
 10 Nam pius ipse Augustus Christi ductus amore
 Hoc decus almificum ecclesiae previdit ut esset,
 Presulis atque beati Martini veneratu
 Hunc pulchreque gregem librum intra scribere iussit
 Ipsius ornare auro et picturis venerande,
 15 Ut notum faciat quantum pollet locus ille,
 Sed Sigilaus parens iussis² regis studiose
 Hoc euangelium illic totum scribere iussit
 Prescripti atque gregis voluit frater fore Cesar,
 Scilicet ut humilis donum capiatque³ supernum
 20 Nempe ipsi grex toto nisu cunctipotentem
 Pro virtute Augusti et prosperitate perenni
 Pro veneranda et coniuge⁴ necnon prole precatur.
 Pictus habetur ob hoc necnon rex pagina in ista,
 Ut quisquis vultum Augusti hic conspexerit umquam
 25 Supplex ipse 'deo' dicat 'laus cunctipotenti:
 Lotharius requiem mereatur habere perennem
 Per dominum nostrum Christum qui regnat ubique'.

Quattuor hic rutilant uno de fonte fluentes⁵
 Matthaei, Marci, Lucae libri atque Iohannis.

Hic Damasi species rutilat formata beati,
 Hieronimi atque beati splendet forma sub illa,
 Huius apostolici parens iussis⁶ studiosis
 Dum transferre laborat quod pater ipse precatur⁷.

25 laus deest in M || ex eod. codice f. 2' || ex eod. codice f. 3 ed. Delisle, le cabinet III, 254;
 secuntur f. 22 sqq. versus de euangelistis iidem, quos edidi t. 1, 293 LXXI

1) Cf. t. I, 411 XXI, 5 Dexterâ celsa dei. 2) Met. I, 385 iussisque deae parere; Trist. V, 9, 34
 Parebo iussis... tuis. 3) Aen. III, 488 Cape dona extrema tuorum. 4) Irmingarda, quae obiit a.
 851 cf. supra p. 240. 5) Sedul. C. P. III, 173 Qualiter ex uno paradisi fonte leguntur | Quattuor...
 amnes. 6) Cf. supra v. 16. 7) In codice Parisino 9383 (quondam Mettensi) saec. VIII. leguntur
 hi versus in ligatura, quos edidit Delisle (Cabinet des mss. III, 199):

In cruce restituit Christus, pia victima factus,
 Quod mala fraus tolerat serpentis preda ferocis.

XXVI.

I. [ANSEGISUS DE CAPITULARIBUS A SE COLLECTIS.]

Legiloquum quisquis librum recitaveris istum,
 'Principibus nostris' dic 'miserere deus'.
 Legem namque bonam dictarunt mente benigna¹,
 Quapropter pro ipsis, quaeso, precare deum.

II. [BENEDICTUS LEVITA DE CAPITULARIBUS.]

Quattuor explicitis, lector venerande², libellis,
 Qui canonum recitant iura tenenda satis,
 Quosque pater quondam collegit nobilis apte
 Anseghisus ovans ductus amore dei,
 Autcario demum, quem tunc Mogontia summum
 Pontificem tenuit³, praecipiente pio;
 Post Benedictus ego ternos levita libellos
 Adnexi, legis quis recitatur opus;
 Quos patet inventos, praefatio pandit ut ipsa,
 Distinctim titulis subpositisque suis.
 Hos igitur relegens devoto pectore⁴ biblos,
 Gratanter studeas fundere, posco, preces⁵,
 Quatinus aeterno donentur munere⁶ caelo,
 Haec pia sanxerunt qui quoque iura pie.

III. INCIPIUNT VERSUS DE PRAEDICTIS PRINCIPIBUS.

Aurea progenies, felici stemmate pollens⁷,
 Francorum virtus perpetuumque decus,
 Pippinus quondam micuit sublimer atque
 Carlomannus agens quae placuere deo.
 Censores etenim veri pietatis amore⁸
 Ecclesiae leges instituere sacras.
 Quas dum lector ovans descriptas legerit istic,
 Nec minus et iura posteriora legat.
 Hinc Caesar Carolus, divino munere fretus⁹,
 Nobiliter proceres rexit in orbe suos:
 Quorum sceptris piis una moderatus habenis¹⁰
 Cunctorum vicit inclita gesta patrum.

[XXVI. 1] ex codicibus Ansegisi ed. Pertz *I.L.* I, 271, *Delisle les manuscrits du comte d'Ashburnham* p. 76
 1 Legiloquium *cod. Schlettstad.* 3 dictabunt *clm.* 6360 (*quondam Frising.*) || [u] ex *codd.*
Parisinis 4634 (A) f. 34', 4635 (B) p. 69—71, 4636 (C) f. 24, 4637 (D) f. 65, quos contulit A. Molinier;
S. Galli 727 p. 10, 6, edidit Pertz *Legg.* IIb, 39 3 aperte *BD* 4 Anseghisus *B Pertz* 5 magontia *B*
 7 benedictos *BD* libellis *B* 10 Distinctum *E* suppositisque *C* 11 Nos *D* byblos *A C D E*
 12 praeces *A*, preces *B* 13 Quatenus *BD* munere *A* 14 qui coque *E*, qui sanxerunt iura uerenda
 suis *A*, iura ueneranda suis *C*, piae *D* || [m] 3 mucuit *C* subtiliter *BD* 4 Carromannus *E* 5 Censores *C*
 piae *D* 9 mune *C* 10 Nobili *B*, Nobili *D* 11 abenis *A B C D* 12 inclyta *C D*

1) *Aen.* I, 304 mentemque benignam. 2) *Ib.* IX, 276 venerande puer. 3) *a.* 826—847.
 Haec post Otgarii mortem scripta esse recte censuit Hinschius (*Decretales Pseudoisidorianae*
 p. CCXXXII). 4) *Iuveni H. euang.* I, 610 devoti pectoris. 5) *Aen.* VI, 55 funditque preces.
 6) *Ib.* V, 282, 361 praestanti munere donat. 7) *Venanti V. S. Martini* I, 20 Stemmata, corde, fide
 pollens. 8) *Cf.* p. 665 XIX, 7. 9) *Iuveni H. euang.* II, 188 divino munere; *Aldhelm, laud. virg.*
 792 caelesti munere fretus. 10) *Met.* VI, 223 moderantur habenas.

Virtutum gemmis David reliquosque secutus,
 Insigni fama fulsit ubique sui.
 15 Quid memorem¹, multas domuit quas denique gentes²,
 E quis et remeans clara trophaea tulit³?
 Nec mirum, coluit dum regis iussa superni⁴,
 Decernens sanctis iura tenenda viris,
 Ob quae promeruit caelestia scandere regna⁵.
 20 Qua quoque percepit praemia larga satis.
 Inde Hludowicus regno successit avito⁶,
 Eximius princeps, divus et orbis apex,
 Augusto nituit sub quo Germania cultu,
 Cultori tribuens commoda multa suo.
 25 Pacis amator enim Caesar pietatis⁷ et almae,
 Consuluit populis plebibus atque suis,
 Scilicet ut regum renovans sancita priorum
 Prudenter titulos adderet⁸ ipse pios.
 Quapropter moriens penetravit sidera caeli⁹,
 30 Solvens praecliso cantica digna deo.
 Hinc etiam sequitur soboles veneranda per orbem
 Ipsius insigni nomine digna patris¹⁰.
 Hludowicus enim fluvii cis litora Rheni
 Imperat et gentes comprimit ecce feras¹¹.
 35 Necnon Hlotharius parili ditone potitus
 Gallorum Caesar scepra tremenda¹² vehit.
 Tum Carolus regnum Francorum sorte retentat,
 Nomen avi referens¹³ auxiliante deo.
 Nos quibus illa tenent terni quae iura libelli,
 40 Obtulimus scripta semper habenda sibi.
 Quorum norma docet iugiter nos vivere recte
 Et studiis domino rite placere piis.

14 Insigna *BD* 18 Decernans *A* 20 quoque *D* 21 Hludowicus *C*, Hludowicus *D*
 23 Augusto *B* 25 pietatis *D* 27 regnum *CD* 29 penetravit *C*, penetravit *B* 31 Ex quo
 prosequitur *AC* 33 Hludowicus *D* fluvii *D* pro quatuor sequentibus distichis habent *AC* haec:

Lotharius primum regnum sortitus avitum¹⁴
 Ardonnae (Arduennae *Bellov.*) nemoris incola factus ovat.

35 Hinc Hludowicus heros Rheni cis litora genti
 Imperat et populi effera colla terit¹⁵.
 Tunc (Tum *A*) Karolus, cari species genitoris¹⁶ amata,
 Gallorum coetus ordinat atque domat.

Illis nos, qui fata tenent, loca partibus aequis¹⁷

40 Haec ferimus scripta semper habenda sibi.

35 parali ditone *D* 36 Gallorum caesar *BD*, Francorum *edd.* 40 Optulimus *D*

1) *Aen. VI*, 123, 601, *VIII*, 483 Quid memorem. 2) *Fast. III*, 720 domitas gentes. 3) *Aen. XI*, 172
 Magna tropaea ferunt. 4) *Ciris* 429 nec mirum; *Venanti Carm. VII*, 9, 19 rex . . supernus. 5) *Ica*
Pontó IV, 8, 59 adfectantes caelestia regna. 6) *Georg. III*, 228 regnis excessit avitis. 7) *Rem.* 20
 pacis amator; *Venanti Carm. III*, 22, 5 pietatis amator. 8) *Met. IX*, 793 Addunt et titulum.
 9) *Georg. II*, 1; *Aen. I*, 259 sidera caeli. 10) *Trist. V*, 7, 45 hoc nomine digni. 11) *Ib. III*, 11, 9;
Fast. III, 86 ferat genti. 12) *Ib. V*, 46 scepra tremenda Iovi. 13) *Aen. V*, 564 Nomen avi
 referens Priamus. 14) *Cf. supra v.* 21. 15) *Cf. p.* 674 r. 52. 16) *Aen. I*, 677 cari genitoris.
 17) *Aen. IX*, 754 partibus aequis.

Namque patrant multi funestas sacpe rapinas,
 Nonnulli violant templa dicata deo¹.
 45 Sunt alii scelerum foedati labe suorum,
 Fistula quos omnes commemorare nequit.
 Sed cohibet tales legum censura sacrarum,
 Decretisque vetat ista patrare piis.
 Ergo duces laudare decet per carmina fortes,
 50 Munere virtutum² qui micuere sacro.
 Francia sub quorum sceptris tutissima mansit³
 Libertate vigens, colla superba terens⁴,
 Quam variae gentes⁵ dominam timuere severam,
 Utpote quas armis cepit ovando suis.
 55 Unde sibi nomen meruit decus atque perenne,
 De victis populis celsa trophea ferens⁶.
 Caelestis patriae donati munere⁷ regis
 Exultant iugiter et sine fine canunt.
 Alta poli cuius subierunt culmina lacti,
 60 Quos devota chelys iam resonavit ovans.
 Felices nimium⁸, quos aula beata receptans
 Caelicolis iunxit civibus ipsa libens.
 Non ibi iam metuunt furvas nocuasque tenebras⁹,
 Quin potius verae lucis amoena vident.
 65 Sic euangelici testatur pagina bibli,
 Quod mundi lumen sit deus altitonans.
 Hoc iubar exhilarat superorum corda virorum,
 Inradiansque procul nubila tetra fugat¹⁰.
 Hoc etiam vatum cecinit¹¹ pulcherrime quidam,
 70 Olim, quod dominus lux sit amanda deus.
 Cui decus et virtus, laus et veneratio semper,
 Imperiumque manet¹² cuncta per aeva sacrum.
 Ipse tibi tribuat prolixae tempora pacis,
 Credita qui plebi fersque talenta tibi.

43 Namque B 46 nequid C 48 suis A 51 Frantia B 55 perhenne AB 56 feris D
 57 donatis B 60 chelis BD 65 bybli ABCD 67 exilarat ACD 68 Inradias AC, Irradiansque B
 fagat C 70 luxit G, sit om. BC amando BCDG

1) *Fast.* I, 706 templa dicata deis; *Ibis* 311 Iovis.. templum violare. 2) *Aldhelm. de laud. virg.* 1091 virtutum munere dites. 3) *Met.* II, 242 Tuta manent. 4) *Theodulf. ad Hludwic.* v. 11 (I, 531) Colla superba teras. 5) *Aen.* VIII, 722 victae longo ordine gentes, | Quam variae linguis.
 6) *Cf. p.* 673 v. 16. 7) *Aen.* V, 282 promisso munere donat. 8) *Ib.* IV, 657 nimium felix. 9) *Iuveni H. euang.* II, 209, IV, 689 furvisque tenebris. 10) *Venanti Carm.* IV, 26, 18 Nubila fronte fugans.
 11) *Amor.* II, 18, 35 vati .. arma canenti; 1 *Ioh.* 1, 5 annuntiamus vobis: quoniam deus lux est.
 12) *Sedul. C. Pasch.* II, 66 Imperium sine fine manet.

XXVII.

I. INCIPIT PROHEMIUM SEQUENTIS OPUSCULI ANGELOMI DIACONI¹.

Istius egregii seriem percurrere libelli²,
 Quem dictante deo libuit depingere, lector,
 Ut prosam reseret necnon tibi mystica pandat³:
 Propellat nocuas nocuoque ex corde tenebras⁴,
⁵ Vitalesque legens crebro decerpere sensus
 Atque satis valeas mentis pinguescere fibras⁵.
 Hystoriae hic Genesis reserantur opuscula sacra,
 Omnia quae pandunt grandevi condita mundi⁶
 Scilicet aethereique poli telluris aquaeque⁷
¹⁰ Condidit, aetrali, dominus, qui regnat in arce⁸.
 Materiam in species informem transtulit aptas
 Conspicuumque manet visu et palpabile quicquid
 Nostris exceptumque quidem seu visibus atque⁹
 Cum sotia patris virtute¹⁰ et flaminis almi
¹⁵ Olim condiderat pariter ratione potenti.
 Nam referunt etiam nostrae primordia vitae¹¹,
 Cum hominem narrant paradysi in sede locatum¹²,
 Unde draco saevus detraxit lividus atque
 Tartaream in sedem¹³, vetitum quia tollere pomum
²⁰ Ambro¹⁴ quin voluit, solus nec pertulit iram,
 Sed genus humanum¹⁵ penas heu sensit Averni.
 Quod genuit totum proprio de foemore lapsus¹⁶.
 Hic sex annorum mansit per milia¹⁷ trusus,
 Filius ille dei donec descendit ab aula,
²⁵ Sumere nomen¹⁸ Adae voluit qui ac omnia membra.
 Solvit¹⁹ sic miserum miserans indigna ferendo,
 Ut caperet plorans tandem caelestia regna²⁰,
 Quae tacto poterat sine Christo perdere pomo.
 Hic patriarcharum clarissima gesta leguntur²¹,

[XXVII.] ex codice S. Petri Salisb. A. VIII 12 saec. IX. exeunt. f. 3 ed. Bern. *Pez Thesaur. anecdot.* I, 1, 45,
codicem contulit P. Willibaldus Hauthaler. 10 deus C, dominus Watt. 11 Materia .. informi C
corr. Watt. 14 flaminis C 19 in addidi

1) *Luxoviensis monachi, Hlotharii imperatoris aequalis.* 2) *commentarii in librum Geneseos, quem Leotrico presbytero dedicat. Zmaragd. in partib. Donati I, 1 (t. I, 607) Hunc operis nostri modicum percurrere libellum, | Lector; Versus Zmaragdi 3 (ib. 618) Istius egregii calamus perquire libelli.*
 3) *Ib. 21* Abdita, qui reseret, necnon qui mistica pandat. 4) *Ib. 24* nocuas pellat de mente latebras; *In part. Don. I, 43* nigro tergit de corde tenebras. 5) *Vers. Zmar. 26* mentis ... fibras. 6) *Iuvenci H. euang. II, 833* condita mundi; *In part. Donati II, 7* Nomina grandevi .. omnia mundi. 7) *Ib. 8* Scilicet aetherei lucida prima poli, | Post telluris, aquae. 8) *Aldhelm. Aen. polyst. 12* deus aethrali summus qui regnat in arce. 9) *Zmaragd. II, 3* Conspicua est visu, manibus palpabilis illa: | Excepta nostra visibus ista manet. 10) *Sedul. C. P. I, 280* natus socia patris virtute. 11) *Iuvenci H. e. II, 203* iustae repetit primordia vitae. 12) *Aen. II, 525* in sede locavit. 13) *Ib. VIII, 667* Tartareas etiam sedes. 14) *Sedul. C. P. I, 54* vetiti dulcedine pomi; *Aldhelm. de princ. vit. 53* Dum vetitum ligni malum decerperet ambro. 15) *Sedul. II, 4* Nec solus .. senserat iram, | ... sed .. ab ipso | Humanum simul omne genus. 16) *In part. Don. IV, 11* Qui genuit multos proprio de femore natos. 17) *Ib. 9* Annorum volitant celeri sex milia cursu. 18) *Fast. I, 599* sumat nomina. 19) *Met. XI, 612* membris languore solutis. 20) *Ex Ponto IV, 8, 59* caelestia regna. 21) *Zmar. in part. Don. I, 9* Hic patriarcharum gesta clarissima narrat

- 30 Mystica quae nimium gravidis typicisque figuris¹
 Signantur Christi nostraeque et dona salutis².
 Hic sacra nam sacrae cernuntur dyndima legis³,
 Atque euangelica salpex typice intonat orbi,
 Texitur eloquium sanctorum hinc purius auro
 35 Clarius argento, formosius undique electro⁴,
 Quod nobis pandit⁵ typice moderamina vitae
 Mystica depromit, promittit et alta polorum.
 Dorica nam, Haebraea fari nec lingua Latina
 Possunt, quae gremio retinet sacra iste libellus⁶.
 40 Ergo age⁷ iam calles rutilos discurrere libenter,
 Istius ut capias sacra tot carismata⁸, lector,
 E quibus altithronum possis dinoscere Christum
 Et merearis ovans caeli conscendere limen⁹,
 Quoque metas felix multarum gaudia¹⁰ rerum
 45 Cernendo dominum semper per saecula verum. Amen.

EXPLICIUNT VERSUS.

II. [ANGELOMUS IN IV LIBROS REGUM¹¹.]

- Si mavis, lector, typicos dinoscere sensus¹²,
 Quae tenet, ingredi, floridus iste liber¹³.
 Bis retinet bina en sacrata volumina regum,
 Quae patuere patris ore tonante¹⁴ sopho.
 5 Hunc studuit calamus noster coniungere fretus
 Et voluit tandem texere nostra manus¹⁵:
 Scilicet ingrediens campos et prata piorum,
 Carperet ut flores celsitonantis ope¹⁶.
 Ex quibus accipias divinae stirpis odores¹⁷,
 10 Ut valeas fructus tollere rite bonos¹⁸.
 Fercula fert animis nimium pulcherrima claris,
 Unde fames animae pellitur hincque procul¹⁹.
 Lilia cum violis redolent percandida rubris
 Et pariter flagrant cinnama, ruta, rosa²⁰.

[1] ex codd. Parisinis 11998 (P), 2446 (Q) saec. XII. f. 2', quos A. Molinier contulit, edid. Bibliotheca
 max. patr. XV, 308, ex cod. bibl. Paulinae Lipsiensi saec. XIII. Leyser Hist. poetar. p. 252 1 cognoscere P
 3 Hic L 4 patres P canente P sophiae L 5 Tunc puduit L 7 priorum L 9 stypis PO
 11 animus L 12 itque L 13 Lylia P reddent L 14 fraglant P, fragrant L

1) Zmaragdi vers. 7 Pollet et in sacris nimium typicisque figuris. 2) Arator. II, 410 dona salutis.
 3) Zmaragd. 19 difflorans dindima legis. 4) In p. Don. IX, 19 Clarior argento, fulvo praestantior auro;
 Venanti V. S. Martini I, 127 Pulchrior electro, ter cocto ardentior auro. 5) In part. Don. I, 8 Quod
 nobis . . dedit. 6) Zmar. vers. 12 Continet in gremio digestos iste libellus. 7) Georg. I, 63 Ergo age.
 8) Zmar. vers. 17 sacro carismate. 9) Trist. V, 11, 25 caeli . . limina. 10) Sedul. I, 350 Gaudia longa
 metam; Venanti C. app. 2, 90 gaudia larga metat. 11) Hunc commentarium Angelomus iussu Drogonis,
 Mettensis episcopi (823—855) edidit. 12) Zmaragdi vers. 1 Quisquis amas typicos legis cognoscere
 sensus. 13) In part. Don. 48 Quos tenet ingredi candidus iste liber. 14) Aen. IV, 510 tonat ore.
 15) In part. Don. 3 Quem studuit calamus pauper describere noster | Et voluit modica pingere nostra
 manus. 16) Met. X, 85 carpere flores; In part. Don. IX, 2 cunctipotentis ope. 17) Met. II, 633
 divinae stirpis alumnos. 18) In p. Don. IX, 3 A quibus accipiam caelestis roris odores | Et valeam
 nitidos carpere saepe cibos. 19) Ib. I, 5 Nam pariunt . . fructum, | Unde fames animae pellitur
 atque sitis. 20) Met. IV, 355 candida lilia; In part. Don. IX, 8 Lilia cum violis, cinnama, ruta, rosa.

- 15 Continet hic Christi nimium carismata sacra¹,
 Quae latuere prius littera tecta diu².
 Hicque prophetarum pangit sanctissima gesta³,
 Plurima multorum salpica verba canit⁴.
 Quae David gessit, cecinit quoque et inclita proles⁵,
 20 Hoc typice, lector, iste libellus habet⁶.
 Hic euangelicae quadrigam concerepat aulae⁷,
 Hic et apostolicum lumen⁸ habere probat.
 Istic invenies thesaura recondita⁹ patrum,
 Horum et multiplices hic retinentur opes¹⁰.
 25 Abdita nam reserat et tandem mystica pandit¹¹,
 Profert in medium intima quicquid habent¹².
 Grandia caelestis promittit praemia vitae¹³,
 Vivere cum domino regna tenendo poli¹⁴.
 Istius ergo celer calles discurre¹⁵ libenter,
 30 Discute paginulas¹⁶: mel tibi portat apis¹⁷.
 Has cape divitias, mundi contempne caducas¹⁸,
 Quod canit iste liber, semper in ore tene¹⁹.
 Lurida linque libens spurcae contagia carnis²⁰,
 In mentem veniat, quod moriturus eris.
 35 Sis memor auctoris, versus cum legeris istos²¹:
 'Ange- deus -lomi', dic, 'miserere tui'.

XXVIII.

[HRODRADUS DE CODICE A SE SCRIPTO.]

Ego Rodradus, misericordia dei indigens, victus Hilmeradi antistitis²² iussionibus, 853
 vinctusque episcopalis auctoritatis excommunicationibus IIII Nonas Martii, sacerdotalis
 ministerii trepidus suscepi officium, anno incarnationis dominicae DCCCLIII indictione I,

15 karismata *P* 17 gesta sanctissima pangit *L* 18 psalmica *P* 20 Hec *P* 21 euangelicam *L*
 aulam *L*, almae *P* 22 et om. *L* post v. 22 secuntur in *P* v. 7—10 23 Istic *L* 24 et om. *P*
 25 mistica *P* 26 habet *P* 27 Prandia *P* 30 apes *P* 35 His *L*
 [XXVIII] ex codice Paris. 12050 edid. Delisle, le cabinet II, 120, III, 257 (cf. *Pl.* XXVII, 2)

1) *In part. Don. VII*, 7 Continet hic; *Zmar. vers.* 17 sacro carismate. 2) *Ib.* 23 Quae latuere
 diu caeco sub tegmine clausa; *In part. Don. XV*, 16 Quae latuere prius. 3) *Cf. supra p.* 675 v. 29.
 4) *Fast. III*, 388 verba canenda; *Venanti Carm. VIII*, 3, 8 mystica verba canunt. 5) *Met. IX*, 229
 lovis inclita proles. 6) *In part. Don. I*, 35 plenus est iste libellus. 7) *Ib.* 25 Hic euangelica
 promit quadriga rotando. 8) *Ib.* 29 Hic et apostolicus; *Venanti Carm. VIII*, 3, 16 Lumen apostolicum.
 9) *Ov. Ep. XIX*, 11 Invenies istic; *Sedul. C. Pasch. IV*, 19 recondi | Thesaurus. 10) *Sedul. C. Pasch.*
Prol. 10 Quorum multiplices nec numerantur opes. 11) *Zmar. vers.* 21, cf. *supra p.* 675 v. 3.
 12) *Zmar. vers.* 22 Proferat in medio; *In part. Don. IX*, 26 novit intima quicquid habet. 13) *Ib.* I, 41
 Grandia retribuit... | Praemia; 39 Promittit cunctis caelestia; *Iuveni H. euang. III*, 559 promittens
 praemia digna; *Sedul. C. Pasch. I*, 325 capietis praemia vitae. 14) *In part. Don. I*, 40 Vivere cum
 domino; 28 regna subire poli; *Act. VII*, 735 regna teneret. 15) *In part. Don. I*, 47 Ergo celer ocuis
 campos; cf. *supra p.* 676 v. 40. 16) *Zmar. vers.* 4 Discute paginulas. 17) *Alcuini vers. II*, 8 (*I*, 300)
 mel tibi portat apis. 18) *Sedul. C. Pasch. IV*, 291 caduca... contemnens culmina saeculi. 19) *Alcuini*
vers. XXI, 6 (*I*, 242) habes semper in ore tuo; *In part. Don. I*, 48 Quos tenet... iste liber. 20) *Ald-*
helm. laud. virg. 94 Lurida linquentes spurcae consortia carnis; 117 calcantes spurcae contagia carnis;
 2054 Lurida linquentes veteris contagia vitae. 21) *Trist. III*, 3, 71 Quosque legat versus. 22) *Ambia-*
nensis (849—871).

853 epacta VII, concurrente VII, termino paschali IIII Kalendas Aprilis. Quicumque hanc ordinationis meae adnotatiunculam legeris et per hunc codicem dominici corporis consecrationem recitaveris, tuis quaeso precibus adiutus dicatum Christo exhibere sacerdotium et supernae visionis consequi merear bravium.

Hunc ego Hrodradus, sanctorum indignus alumnus,
 Composui librum, Christi sub honore dicandum,
 Officiis sacris agni dum victima digni
 Religione pia sacram mactatur ad aram¹;
 5 Qui licet indignus meritorum dote bonorum
 Destituar noxae nimio sub pondere vilis,
 Saltem huius studui doni pietate placere
 Altithrono regi, ferimus quo iudice cuncti
 Pro merito nostro mercedis praemia dignae².
 10 Te quoque suppliciter, Christi benedicite sacerdos,
 Codicis istius frueris qui forsitan usu,
 Inter sacrorum sollemnia sis memor ipse,
 Posco, mei, precibusque deum mihi conciliato,
 Obsequio cuius caelestia munera libas³.

XXIX.

[TEUDRADUS AD BERFREDUM.]

Hunc tibi quem minimus librum⁴ conscripsit alumnus
 Magno cum studio famulans Teudradus in alto
 Constrictus iussu, pressus rigidoque labore,
 Tu nimium reverende sacer, constringe libenter,
 5 Usibus ac propriis iungens, memor esto laboris,
 Considerans, Berfrede pater⁵, tua iussa ferentem⁶,
 Talia cum fuerint, stimulo pulsante salubri;
 Moenibus in celsis⁷ relevet te Christus ab imis,
 Recte quo videas partim quod prospicit ipse.

XXX.

[VERSUS GIBUINI.]

Haec veterum praecepta legens monimenta priorum⁸,
 Gibboino requiem huius, peto, posce datorem,

[XXIX] *ex cod. Paris. 11866 f. 364 ed. Delisle, le cabinet II, 403*

[XXX] *ed. Mabillon (Annal. ord. S. Bened. II, 660), qui haec addit: In codice, qui excerpta ex Moralibus Gregorii Magni aliaque complectitur, hi versus de Gibuino leguntur ad calcem. . . Idem unum volumen expositionis sancti Augustini in psalmos dedit, cuius initio scriptum legitur uncialibus litteris: Hunc librum Gibuinus conuersus a saeculo dedit deo sanctoque Remigio.*

1) *Ov. Ep. VII, 113* coniunx mactatus ad aras; *Aen. II, 202* Sollemnis taurum ingentem mactabat ad aras. 2) *Iuveni H. euang. III, 559* Pro meritis operum promittens praemia digna. 3) *Mrt. XIII, 659* caelesti munere; *Aen. III, 177* et munera libo. 4) *confessionum sancti Augustini*. 5) *Cf. Gallia christiana IV, 720*. 6) *Aen. IX, 804* haud mollia iussa ferentem. 7) *Fast. III, 92* moenia celsa. 8) *Aen. III, 102* veterum volvens monimenta virorum; *VIII, 356*.

Qui sua cuncta deo secum dedit atque beato
 Remigio, ut Christum sequeretur pauper egenum.
 5 Comitiae spernens cum coniuge frater honores¹,
 Possidet aeternae cum sanctis gaudia vitae.

XXXI.

[AURELIANUS AD BERNARDUM.]

Quisquis hoc legerit² magno cum iure patratum,
 Noverit auctores hic fore persalubres.
 Fons hic Graecorum Phytagoras musicus adest,
 Neene Latinorum continet ora patrum.
 5 Aure- tuus legi, compsi scripsique -lianus³,
 Pastor Bernarde⁴, munus hoc exiguum⁵.

XXXII.

[PRUDENTIUS DE EUANGELIORUM LIBRO.]

Augustam Thrici⁶ nutu statuere monarchi
 Augusti quondam Romuleaeque manus⁷.
 Ae domini Christi cunctum radiante per orbem
 Nomine christicolis conditur alma domus.
 5 Quam pulvis Petri decorat Paulique verendus,
 Culmen apostolicum⁸ qui pietate regunt.
 Huic ego devoto famulans Prudentius⁹ actu
 Hoc euangelii solvo libenter opus¹⁰ —
 Hesperia¹¹ genitus, Celtas deductus et altus,
 10 Pontificis trabeis officioque datus —
 Quattuor adflati supero quod lumine¹² scribae
 Veraci nimium composuere stilo,
 Initiis Christum variis ac fine fatentes,
 At non disparili gesta beata fide.

[XXXI] ex cod. Valentianensi 141 (B. 5. 11) quondam S. Amandi saec. IX. ca. f. 57^r edidd. Bothmann (Pertz Archiv VIII, 436), Mangeart (Catalogue de Valenciennes p. 121); versus literis uncialibus rubris scripti sunt
 1 patratu B 3 an est M 5 scripsique M

[XXXII] edid. ex codice euangeliorum ecclesiae Tricassiniae Nicol. Canusatus in Antiquitat. Trecent. volum., repetivit Caspar Barth Adversarior. p. 911 6 gerunt cod., regunt corr. Barth 12 stylo ed.

1) Hunc Gibuinum eundem esse ac comitem palatii ab Einhardo commemoratum (Jaffé Monum. Carol. 462, 463) Mabillonii est coniectura probabilis. 2) scil. opus, cui inscribitur Disciplina musica ineditum. 3) Reomensis monachus, cf. praefationem operis ap. Martene et Durand Coll. ampl. I, 123. 4) Hunc ita alloquitur Aurelianus (Archiv I. I.): Extitere etenim nonnulli cantores, qui quasdam esse antiphonas, quae nullae earum regulae possent aptari, asseruerunt. Unde pius Augustus avus vester Carolus paterque totius orbis quattuor augere iussit etc. 5) Art. Am. II, 286 exigui muneris instar. 6) Augustam Tricassinam (Troyes). 7) Fast. II, 482 Romulea .. manu. 8) Venanti Carm. VIII, 3, 141 Culmen apostolicum. 9) sive Galindo, episcopus Trecentis c. 843—861, cf. supra p. 403. 10) Amor. II, 10, 36 solvar et inter opus. 11) i. e. Hispania. 12) Aen. VI, 680 superumque ad lumen.

15 Virgine Matthaecus hominem gignente Maria
 Mandantem gentes instruierque refert,
 Finc tenus secli sanctos comitarier omnes
 Spondentem semper adfore seque suis.
 Altithroni Marcus subolem fremituque leonis
 20 Scandentem pulso celsa sopore canit.
 Discipulos autem mundum peragrassse docendo
 Doctrinam signis ac stipulasse novis.
 Conceptum Lucas reboat spiramine sancto,
 Oblatum vitulum dira subisse crucis.
 25 Ast illos celebris trivisse sacraria templi,
 Perciperent donec aethere dona patris.
 Verbum Iohannes praevvertens tempora prima¹
 Atque hominem factum esse simulque deum,
 Praepetibus pennis² aquilae volitando perennem
 30 Intuitu solem non hebetante tuens.
 Commissis ovibus pascendi munere Petrum,
 Tranquilla narrans se quoque morte datum³.
 Christus ab his Iesus dominusque deusque refertur,
 Omnia praecedens, omnia sponte creans.
 35 Aeterno aeternus genitoris pectore manans
 Filius omnipotens, omnipotente satus,
 Virginea sumens hominem matrice creatum,
 Criminis expertem terrigenaeque patris.
 Admiranda docens, faciens miranda potenter,
 40 Traditus, irrisus fixus et inde cruci.
 Emittens animam⁴ propria ditione beatam,
 Tartaridis solvens eripiensque suos.
 Hinc incorruptus triduana morte resurgens⁵
 Libravit summis vivida membra polis.
 45 Consessusque throni donatus iure paterni
 Exultat pedibus subdita cuncta suis.
 Perstrictis breviter referat quae codicis huius
 Actio: nunc ad te, rex bone, verto preces.
 Respice devoti miseratus munia servi,
 50 Ac miserando mei annue grata tibi.

15 gennente c., gignente *Barth* 27 ioannes *ed.* 28 esse esse *coni. Barth* 32 sorte c.,
 morte *corr. Barth* 40 in risus c., irrisus *corr. Barth*

1) *Fast. III, 440* primo tempore. 2) *Aen. VI, 15* Praepetibus pennis. 3) *Ib. I, 139* Sed
 mihi sorte datum. 4) *Met. XV, 844* suiue | Caesaris eripuit membris nec in aera solvi | Passa
 recentem animam... | 848 Emititque sinu. 5) *Arator. Act. I, 47* calcata morte resurgens.

XXXIII.

HOS VERSICULOS CRUINDMELUS¹ COMPOSUIT.

Haec, dulces iuvenes, prumpti servate, rogamus,
 Quae vestro scripsit vester amore pater.
 Subdite colla iugo² regis per secla regentis:
 Namque decet iuvenes subdere colla³ iugo.
 5 Linquite luera, precor, quae vos ad Tartara ducunt,
 Caelestis regni quaerite⁴ luera, precor.
 Casta dicite deo summo nunc membra, rogamus,
 Membra, precor, summo casta dicite deo.
 Sperrite, posco, dapes, Bachi calcate furorem,
 10 Namque furor Bacho atque libido manat.
 Corda replete⁵ magis dulci satis imbre sophiae,
 Scripturae dapibus corda replete magis.
 Carpite rite viam, Christi quae ducit ad aulam⁶,
 Nam tempus pueri carpere rite viam.
 15 Noster amor animis vestris sit fixus⁷ ubique,
 Vester namque animo fixus ubique meo.
 Fecit amor vester, fratres, haec carmina⁸ mecum,
 Vobiscum faciat talia noster amor.

IN^a DEI NOMINE DE METRICA RATIONE PAUCA INCIPIUNT^b
 EX MULTIS GRAMMATICORUM LIBRIS EXCERPTA.

Discite me, pueri, versus si^c scribere vultis,
 Nam veterum rite carmina prisca sequor.

In ^d nomine domini	tempus certe croaxare,
De metro, filioli,	nunc nitimur narrare.
Adiuvent nos angeli	ac sanctorum agmina,
Facere ut possimus	versu Christo carmina.
5 Cavete filioli,	botrate Fulcharium
Necnon suum socium	sic sane Sedulium.

[XXXIII] ex cod. Parisino 13026 (ol. S. Germani 1188) saec. IX. f. 41 descripsi, edid. H. Keil De grammaticis quibusdam p. 17 1 prumpti P 5 luera P 8 sumo P 9 Sperritae P 10 manet corr. Keil 11 sat P, corr. Wall. || ^a Hos versus edid. etiam Huemer l. l. p. 1 ex cod. Monac. 14420 saec. IX. f. 21 ^b inciunt P ^c si om. P ^d Hos versus rhythmicos edid. Huemer l. l. p. VI ex cod. Monac. 6411 saec. IX. f. 82' 4 possumus M 5 filiole M

1) Cf. de hoc grammatico Cruindmeli sive Fulcharii ars metrica ed. Huemer, Wien 1883 p. IV.
 2) Trist. IV, 6, 2 colla premenda iugo. 3) Venanti Carm. III, 30, 7 Subdere colla decet; App. 22, 8 subdita colla. 4) Iuveni H. euang. I, 652 caelestia quaerite regna. 5) Venanti Carm. III, 16, 3 mea corda replevit. 6) Met. XI, 139; Art. Am. II, 230 carpe viam; Met. III, 602 viam quae ducat ad undas; Venanti Carm. III, 30, 3 Carpe libenter iter. quod ducit ad aetheris aulam. 7) Ib. 2 Pectore fixe meo frater amore dei. 8) Art. Am. III, 533; Trist. II, 493 tristia carmina feci.

XXXIV.

VERSUS SUPRA SCRIPTI LIBRI, QUI APPELLATUR PARADISUS.

Hoc sacer Heraelydes limato fame praesul
 Fortia priscorum repetens monimenta virorum¹,
 Candidolum confecit opus, virtutis² ut index
 Exemplarque foret, radiantum normaue morum,
 5 In quibus aetherei redibetur portio regni³:
 Unde nec immerito Paradisum iure vocandum
 Censuit ipse suum mira sub sorte libellum,
 Cui sacrosancta patrum monitis congesta beatis
 Indidit acta potens, quibus ipsos intima sepsit
 10 Alma fides, solidis iugiter comitata sub armis⁴,
 Dum perdura gravi certantes praelia⁵ Marte
 Longa licet tenui nimium per tempora⁶ pastu
 Lurida iciunis gestarent pectora fibris
 Ingentes animos⁷ celebresque tulere triumphos,
 15 Quos propter placida iam nunc in sede repausant⁸,
 Intertexta rosis spirant ubi lilia rubris⁹,
 Mixtaque puniceum pingunt violaria sertum,
 Atque suo nardus redolens in gramine pulcher
 Hinc sibi purpureum croceo complexus acantho,
 20 Narcissum¹⁰ nectit, illinc quoque sciscit amomum.
 His pater almifico venerandus dogmate pollens,
 Intendens varios sollerter inesse nitores,
 Ceu paradisiaco calathis in nemore fartis,
 Florigerum rutilus compinxit stemma figuris.
 25 Sumite, caelicolae, vernantis dogma libelli:
 Proderit en vobis, medicamina sumite cordis.
 Non hic grandisoni reboant figmenta coturni¹¹,
 Sed pia veridici fulgent documenta magistri.
 Quisquis iustitiae, quisquis pietatis alumnus¹²,
 30 Et cui fraternis recalent praecordia taedis,
 Quique tuis ultro conculcans fribola plantis
 Providus insani spernis discrimina mundi¹³,
 Suscipe melliflui gratanter munera¹⁴ plectri.
 Haec via¹⁵, promissi quae scandit ad atria regni,
 35 Iure colenda tibi, ne fors male flexa retrorsum
 Marmoreae cervix statucae vertatur ad instar.

[XXXIV] *ex cod. Parisino 9729 (quondam Turonensi 90) saec. IX. f. 66^v edid. Delisle (Notices et extraits des manusc. XXXI, 1, 86) 9 ipsos add. Watt.*

1) *Aen. VIII*, 356 veterumque vides monimenta virorum; *Trist. II*, 419. 2) *Aen. X*, 469 Hoc virtutis opus. 3) *Sedul. C. P. IV*, 308 aetherium... regnum. 4) *Venanti C. II*, 12, 8, X, 14, 2 alma fides; *Amor. I*, 6, 33 comitatus et armis. 5) *Aen. VII*, 806, *XI*, 48 dura proelia. 6) *Ov. Ep. VII*, 142 tempora longa. 7) *Georg. IV*, 83 Ingentes animos. 8) *Ib. VII*, 371 Sedibus ut saltem placidis... quiescam. 9) *Amor. II*, 5, 37 rosae fulgent inter sua lilia mixtae; *Aen. XII*, 68 mixta rubent ubi lilia multa | Alba rosa. 10) *Ecl. V*, 38 pro purpureo narcisso. 11) *Cf. p. 657 v. 59*; *Sedul. C. Pasch. I*, 1 figmenta poetae | Grandisonis pompare modis tragicoque boatu. 12) *Met. XIV*, 443 nostrae pietatis alumnus. 13) *Sedul. C. Pasch. I*, 108 vitans discrimina mundi. 14) *Rem.* 153 munera Martis | Suscipe. 15) *Sedul. C. Pasch. I*, 19 haec est via.

XXXV.

[HADOARDI VERSUS¹.]

Quisque volumen ad aspectum deduxerit istum,
 Causam perlustret quodque modum refovet.
 Dicta prius noscat veterum sophiamque tenere
 Antiquam illustrem Romuleam refluens.
 5 Continet in primis claram summamque deique
 Naturam: inde igitur Tullius eloquitur.
 Illius hic retinet sensum, quem rite putavit
 Rebus divinis² convenienter agi.
 Prosequitur Graiusque Plato de conditione
 10 Rerum designans, qualiter extiterint.
 Posterius divina sonet quod provida cura³
 Cuncta regat pariter legibus eximiis.
 Hinc Ciceronis ovant carptim documenta librata,
 Ipsius inferius dicta locata patent.
 15 Limina designant, resonat quid pagina quaeque
 Ac passim frontes insinuant sibimet.
 Pauca iacent inserta tamen monumenta Salusti,
 Ipsius ex dictis consona mixta sibi.
 Nam nonus decimus titulus discriminat illud,
 20 Terminus edictis quin Ciceronis inest.
 Macrobius sequitur post iam de quattuor auctor
 Disciplinarum partibus ac mathesis.
 Ultima dicta manent Felicis namque Capellae:
 Iam dictas artes insonat atque docet.
 25 Censorinus et ipse auctor mixtus tamen inde
 Pauca hinc eloquitur, unde supra illa monent.
 Ex his protractum namque est auctoribus omne
 Quodque volumen habet ordine contiguo.
 Conditus extat, ut exhibeat documenta legentis
 30 Auctoremque suum recreet unde manet.
 Ipse etenim, dum forte foret nam bibliothecae
 Custos, contraxit quae libuit relegi.
 Impressa in tabulis cumulata replevit et ipsas
 Ni vacans aliter condere sic quiverat,
 35 Consiliumque habuit⁴ servandi gratia sensim,
 Ut libri tandem redderet effigiem.
 Nunc igitur si forte iuvat cuiquam memorata
 Utile decerni, servet opus sibimet.

[XXXV] ex codice Vaticano Christinae reginae 1762 succ. IX. f. 1—3 descripsit P. Ewald, edidit Henr. Narducci in *Bulletino di Bibliografia e di Storia delle Scienze Matemat. Roma* 1883, qui et ipse codicem accurate enarravit 2 resonet Nard. 15 an resonet? Man. 19 Nempe corr. Nam R 26 huic leg. Ewald

1) Inter codices Sancti Petri monasterii Resbacensis (*Ang. Mai Spicileg. V, 202*) occurrit Unus (liber) Hadoardi de virtutibus quattuor. De auctore nihil constat, nisi eum atque Hadoardum, Mindensem episcopum, qui a. 853 obiit, eundem fuisse suspicaris. 2) *Aen. VIII, 306* divinis rebus. 3) *Past. II, 60* provida cura ducis. 4) *Aen. IX, 227* Consilium . . habebant.

Purgat et extenuet mentis rudimenta verenda,
 40 Inde habitum exornet multiplici eloquio,
 Exoretque deum¹, ut praestet venerabile dogma
 Effluere hinc fidis christicolis habile.
 Rennuat at si quis, non proficientia censet,
 Ignibus effletur temnere forte placet.
 45 Haud opus huncque volumen ad hoc contraxit et auctor,
 Regnet et ut duret, ni placet hoc aliquem.
 Conditor huius enim quondam formidine tentus
 Quique prius fieret sicque laboris opus².
 Exsortes fidei sacrae quos claustra gehennae³
 50 Noverat adscitos hos timuit relegi,
 Aestimat anguem inter floresque latere malignum⁴
 Effugiens virus, carpere dicta⁵ pavens.
 Ingenium rursus replicans miratur id unde
 Surgeret utilibus concrepitante modis.
 55 Florigerum inspiciens avidè vernantia pratum
 Germina grata ferens, dulce liquamen habens.
 Ecce iterum remouent animum sine talibus olim
 Fulserit alma fides⁶ verterit et populos.
 His precibus iunctis dominum quoque fundit, ut ipse
 60 Dignetur claris insinuare modis.
 Talia dum premerent mentis praecordia⁷ curae,
 Nocte sopor tenuit languida membra toro⁸.
 Tum subito insinuat quaedam persona, modus qui
 Thesauri occulti repperiendus inest.
 65 Aestimat ille tamen totum hoc de parte venire
 Auguris, intendi neglegit haec animo.
 Abscessit, patuit mox, quid portenderet illud⁹
 Quod docuit, quamvis immemor extiterit.
 Ipse locus fuerat nemorum¹⁰ nam consitus apte
 70 Atque modum similem utque fluentia ferunt.
 Ecce duae volucres sidunt procul: una palumbes,
 Altera milvus erat, evolat haec subito.
 Nempe columba sedens mitis super arbore¹¹ parva
 Iuxta iter exigerat transitus ipse loci.
 75 Ille probare cupit, si talia forte referrent¹²
 Signa aliquid certum quod fuerat monitum.

40 multiplicis loquio *R*, corr. *Man*. 44 an efflatus? *Man*. 46 Pugnet ut *leg. Ewald in rasura*,
 Regnet et ut *F. D.*, *Ingne Nard.* 53 miratur *manu poster. in rasura scriptum est* 57 animum s *manu*
poster. in rasura 67 protenderet *R* 70 atque fluentia *Nard.* ferens corr. *manu post. ferunt*
 73 superat hoc e parva *leg. Ewald* 75 referent corr. referrent

1) *Ex Ponto IV*, 8, 22 exora... deos. 2) *Ov. Ep. XV*, 268 Teque mei scires esse laboris opus.
 3) *Sedul. C. Pasch. V*, 230 claustra gehennae. 4) *Ecl. III*, 93 latet anguis in herba. 5) *Iuenci II*.
euang. II, 82 dictum... Carpebant. 6) *Venanti Carm. IX*, 1, 2 Quos dedit alma fides. 7) *Met. XI*, 149
 praecordia mentis. 8) *Ep. XX*, 156 languida membra cadunt; *Trist. III*, 8, 31 Is mea membra tenet;
Amor. II, 10, 18, *III*, 7, 78 ponere membra toro. 9) *Aen. V*, 706 vel quae portenderet ira.
 10) *Amor. III*, 10, 39 Ipse locus nemorum. 10) *Aen. VI*, 203 super arbore sidunt. 11) *Aen. I*, 94
 Talia voce refert.

Temptat adire locum¹, quo fors condixerat illi,
 Transit, obambulat hic: illa sedet nec abit.
 Agrestem miratur avem tam mansueta²,
 80 Thesaurum querens nescit et ipse locum.
 Praeteriens cernit placidam nam cespitis herbam²,
 Arbor erat propter: quippe salix vetula.
 Exterius siccus, putridus quin manserat intus:
 Illic thesaurum iuxta manere putans.
 85 Dicta columba loco resilit, quo forte sedebat,
 Haud foret ipse locus quodque putat reteggi.
 Innuat accedens radicis in arbore dicta³
 Esse aurum fieri unde genus⁴ poterat.
 Cumque timeret adesse illic solet utque colubris:
 90 Rostro namque suo vellit et ipsa locum.
 Tunc pariter stantes audet iam mittere dextram,
 Extrahit e fundo dicta metalla genus.
 Haud aurum fuerat verum, sed materiamen,
 Unde aurum fieri arte sciens poterat.
 95 Ille putat totum iamiam fore quodque relatum est,
 Nisibus illa monet subtus adhuc relegi.
 Pressit ut ille manum⁵, traxit vetulas quoque capsas.
 Vestitas auro relictis similes.
 Archana haec quaedam interius sibimet retinentes
 100 Laetus adest animo⁶ ista favente sibi.
 Cetera nam quae somnus habet⁷ solius id esse
 Competit auctorem annumerare libri.
 Haec memorata⁸ favent, si forte librata volumen
 Extiterint dicta, quae tenet iste liber.
 105 Nam multis divina modis sapientia rebus
 Provehit interius exterius moderans.
 Haec bona, quae in pravis clarent, de conditione
 Profluit auctoris ac bonitate dei.
 Provide cuncta etenim, quae condidit, ipse gubernat,
 110 Mentibus humanis munera larga replet⁹.
 Hoc opus explicuit, nomen cui est Hadoardus
 Ordine presbyteri officioque cluit.

88 poterat *in rasura* 94 quieverat *corr.* poterat *R* 96 . Ila *R* 98 simile *R* 109—112 *atramento nigriore sed eadem manu scripta sunt* 112 *sequitur fol. 4* Incipit de divina natura collectio quaedam secundum Tullium Ciceronem ceterosque philosophos ab ipso commemoratos. Cum multe res *etc.*

1) *Trist. I*, 1, 86 horret adire locum. 2) *Amor. III*, 10, 10 et teneri cespitis herba. 3) *Met. IV*, 95 dictaque sub arbore sedit. 4) *Aen. V*, 123 genus unde tibi. 5) *Met. VIII*, 37 Quaeque manu premeret. 6) *Ib. IV*, 760 animi . . laeti. 7) *Aen. III*, 147 animalia somnus habebat. 8) *Ib. V*, 641 Haec memorans. 9) *Met. I*, 55 humanas . . mentes; *Venanti Carm. VI*, 2, 105 Muneribus largis replet.

XXXVI.

DE SANCTO GREGORIO.

Gregorius praesul meritis et nomine dignus,
 Unde genus ducit¹, summum conscendit honorem.
 Tradidit hic cantum populis normamque canendi,
 Quod domino laudes referant noctuque dieque.
 5 Hic vitam scribens hominum moresque bonorum
 Isdem gestorum mala non tacuit manifesta.
 Omnia sed post haec senior plenusque dierum²
 Transiit ad dominum felix feliciter ipse.
 Et quid te per plura morer fastidia, lector?
 10 Quod docuit fieri fecit et ipse prior.
 Erfridus ovans domino Petroque dicavit
 Exiguum quod cernis opus³, spectator amate.

APPENDIX AD TITULOS ROMANOS.

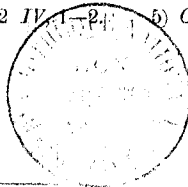
Va.

Ista domus pridem fuerat confracta ruinis,
 Nunc iugiter rutilat variis decorata metallis⁴
 Et decus ecce suus splendet ceu Phoebus in orbe,
 Qui post furva fugans tetrae velamina noctis,
 5 Virgo Maria, tibi Paschalis praesul honestus
 Condidit hanc aulam laetus per saecula manendam⁵.

[XXXVI] ex codice Vaticano Christinae reg. 1709 saec. IX. editum in *Liturgia antiqua Hispanica Gothica* II, 485 (Romae 1746) 3 tantum cod., cantum ed. 9 fastigia cod., corr. ed.

[Va] edidit Galletti, *Inscriptiones Romanae infimi aevi I*, 29 hoc titulo: S. Mariae in Domnica. In abside, literis musivis.

1) *Ov. Ep. XVIII*, 148 A. . ducit Ulixæ genus. 2) *Gen.* 25, 8 plenus dierum. 3) *Past. II*, 4 Exiguum . . . opus, *Ex Ponto III*, 4, 5. 4) *Cf. supra p. 662 IV*, 1-24. 5) *Cf. Gregorovius Gesch. der Stadt Rom III*, 57.

ADDENDA AD TOMUM I.

BONIFATII CARMINA.

199.

- 2 *Ad codices Bonifatii a me iam antea adhibitos accedit nunc Parisinus 7491 saec. X, qui inter grammaticorum libros (Grammat. lat. ed. Keil V, 332, VI, XXI) f. 115 fragmenta aenigmatum de virtutibus ab Augusto Molinier cum editis collata continet eaque hoc quidem ordine:*
i. De ueritate (v. 74—83 editionis nostrae) v. 75 quia. 76 super his concubiis. 77 querens. 78 quas stolidi fantur. 79 munum degere. 80 nata sororem. ii. De fide catholica (v. 38—51 n. ed.) 40 labra. 41 uiuentibus. 43 diei. preuia. 44 pluris. 45 inlustras. 48 me calumnia seclis. 49 Inclinata me. relecta. premia. 50 Christo. 51 misere. in regna. iii. De spe (v. 53—60 n. ed.) 52 comis. per arton. 53 comprehendere. 55 miseram. 56 Furtunata. 58 ut iugiter. 59 fretus. corpore. 60 Regimina. aureas secli. iv. De misericordia (v. 84—98 n. ed.) 84 gemine. 86 atros. 87 erebi. 88 secli. tenuissent. 89 aduersus uires si. 92 Regmina. 94 Ingentem. arum. 95 scandat quia. celi. 96—98 *desunt*. v. De caritate (v. 21—37 n. ed.) 21 calculos equat. 22 que. prestauit. seclis. 23 presentis. uite. 24 noua prestantur premia. 29 *om.* ut. 31 anime. 32 resoluant. 33 architenentes. 34 meus. secla. 35 aetherius. calcia. 37 tempora.
4 v. 13 *Cf. Aen. VI*, 163 indigna morte peremptum.
v. 29 *Aldhelm. laud. virg.* 806 iuuentutis calcans ludicra.
v. 31 *Ib.* 31 pulsare tonantem.
v. 33 *Fast. III*, 324 superis sedibus.
5 v. 51 *Aldhelm. laud. virg.* 755 conquirens regna polorum.
v. 54 *Ib.* 873 Ad supera scandens caelorum culmina.
v. 58 *Iuueni H. euang. I*, 652 caelestia quaerite regna.
v. 67 *Aen. II*, 490 atque oscula figunt.
6 v. 95 *Cf. v. 54*.
v. 105 *Trist. IV*, 6, 5 compescitur ira.
7 v. 114 *Aldhelm. laud. virg.* v. 394 qua saecula cuncta beavit.
v. 129 *Ib.* 1887 sub caeli cardine.
8 v. 146 *Aen. V*, 67 viribus audax.
v. 149 *Ib. I*, 153 pectora mulcet.
v. 156 *Art. Am. I*, 641; *Fast. II*, 159 foedera serua.
v. 163 *Aldhelm. laud. virg.* 805 spreuit primordia luxus | Prima iuuentutis calcans ludicra.
v. 164 *Aen. XII*, 462 Tollitur in caelum clamor.

199.

- 8 v. 174 *Sedul. I*, 325 Aurea perpetuae capietis praemia vitae.
9 v. 188 *Aen. X*, 572 et dira frementem.
10 v. 209 *Aldhelm. laud. virg.* 1306 atria caeli.
v. 219 *Id. Aenigm. decast.* 1, 8 dapibus. saturabo ciborum.
v. 228 *Id. laud. virg.* 2287 caeli qui regnat in arce.
v. 236 *Iuueni H. euang. II*, 113 sine fraude maligni.
11 v. 249 *Fortunati Carm. IV*, 26, 91 arbiter orbis.
v. 263 *Met. VII*, 61 vertice sidera tangan.
v. 276 *Aen. X*, 213 Tot lecti proceres.
12 v. 289 *Aldhelm. l. v.* 1753, 1991 torribus atris.
v. 290 *Id. de octo principal. uitiis* 371 Limpida stelligeri scandentes culmina caeli.
v. 291 *Sedul. C. Pasch. I*, 286 mersus petit ima profundi.
13 v. 310 *Iuueni H. euang. II*, 440 virtutes daemnis atris.
v. 327 *Ib. Praef.* 3 ignea sidera caeli.
v. 335 *Ep. XVI*, 45 falsa sub imagine lusae.
v. 336 *Met. IX*, 689 flauentibus auro.
14 v. 347 *Cf. supra v. 174*.
16 v. 15 *Aldhelm. de octo princ. vit.* 107 sub tristitia Tartara trusit.
v. 24 *Aen. II*, 779 regnator Olympi.
18 *IV*, 2 *Daniel.* 12, 3 Qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti.
v. 3 *Aen. IV*, 119 Titan . . . retexerit orbem.
19 *VI*, 1 *Fortunati C. IV*, 27, 1 Si pietatis opus.
v. 3 *Aen. I*, 14 dives opum.
v. 8 *Aldhelm. Aen. hendecast.* 1, 1 qui cuncta creauit.
20 *VII*, 8 *Fast. V*, 41 de caeli . . . arce.
v. 15 *Arator. Act. ap. I*, 47 calcata morte resurgens.
v. 30 *Fast. V*, 666 carpis iter.
v. 33 *Cf. supra p. 4 v. 31*.
VIII, 7 *Met. XV*, 153 gelidae . . . mortis; *Amor. II*, 9, 41.
21 *I*, 12 *Sedul. C. Pasch. II*, 66 sine fine manet.
II, 3 *Iuueni H. euang. II*, 196 aetheriam liber conscendet in aulam.
v. 8 *Sedul. C. Pasch. V*, 230 penetravit claustra gehennae.
III, 5 *Aen. I*, 124 magno misceri murmure pontum.
22 *VI*, 2 *Aen. II*, 445 ac tecta domorum.
23 *IX*, 2 *Iuueni H. c. II*, 315 albentes . . . campos.
v. 3 *Cf. p. 12 v. 290*.
XII, 1 *Aen. II*, 379 aspris veluti qui sentibus

PAULI ET PETRI CARMINA.

- 33 *De codice M cf. Delisle le cabinet des mss. III, 262 Pl. XXIX, 1.*
- 35 *Carmina de sancto Benedicto exstant etiam in codice Pauli Vaticano Christianae reg. 597 succ. X; quem Waitz praetermisit.*
- 38 v. 43 *Aen. XI, 337* stimulisque agitabat amaris.
v. 55 *Ib. II, 758* ignis edax.
- 39 v. 102 *Met. II, 477* Stravit humi pronam.
- 40 v. 111 *Ecl. II, 68* Me tamen urit amor.
v. 116 *Aen. II, 353* et in media arma ruamus.
- 43 v. 5 *Ib. IX, 686* versi terga dedere.
v. 8 *Fortunati C. I, 17, 1* suscipe quaeso libenter.
- 44 v. 9 *Aen. III, 298* miroque incensum pectus amore; *Trist. IV, 9, 7.*
v. 1 *Aen. I, 437* iam moenia surgunt.
v. 12 *Sedul. C. Pasch. I, 260* Plura referre pudet.
v. 14 *Aen. VI, 403* pietate insignis et armis.
v. 17 *Amor. III, 15, 8* Pelignae dicar gloria gentis ego; *Met. XIV, 832; Fast. IV, 42.*
v. 19 *Luc. Phars. II, 389* Iustitiae custos, rigidi servator honesti.
v. 20 *Fortunati Carm. IX, 10, 1* Summe pater patriae; *V, 10, 1.*
- 46 v. 3 *Aen. X, 611* o pulcherrime coniunx.
v. 11 *Sedul. C. Pasch. II, 97* spes maxima vitae.
v. 26 *Ib. 260* plena pietate redundans.
- 47 v. 6 *Ov. Ep. V, 40* Longaeuosque senes.
v. 15 *Aen. IV, 673, XII, 871* pectora pugnis; *Art. Am. I, 535* tundens . . pectora palmis.
- 50 *XIIa, 1 Met. I, 120* glacies adstricta.
v. 2 *Aen. XII, 905* concrevit frigore.
XIII, 3 Ecl. I, 10 Ludere quae vellem calamo.
- 51 v. 14 *Aen. V, 706* Haec responsa dabat.
XIV, 13 Ib. VIII, 163 iuvenali ardebat amore.
v. 15 *Fortunati C. III, 22, 5* pietatis amator.
- 52 v. 25 *Trist. I, 5, 72* Invalidae vires.
v. 26 *Amor. I, 6, 30* arma times.
v. 47 *Ex Ponto IV, 12, 24* regerem . . frena.
- 53 v. 28 *Ov. Ep. XVII, 11* vincula . . | Solveret.
- 55 v. 15 *Ib. IV, 72* tinxerat ora rubor.
v. 16 *Met. VIII, 595* vagae . . undae.
XVIII, 3 Aen. IV, 657 Heu ninium felix.
- 58 *XXI, 8 Met. VI, 246* Membra solo posuere.
XXII, 10 Fortunati Carm. VI, 1, 108 Lilia mixta rosis.
v. 16 *Trist. II, 139* Nulla quidem sano gravior . . . | Poena est quam tanto displicuisse viro.
v. 20 *Fast. VI, 38* Aurea . . . scepra.
v. 22 *Cf. Fortunati C. IV, 26, 35—36.*
- 59 v. 27 *Fast. IV, 64* Italia nam tellus.
XXIII, 9 Luc. Phars. I, 12 nullos habitura triumphos.
- 61 v. 34 *Art. Am. II, 480* dulce peregit opus.
v. 58 *Aen. II, 339* et maximus armis | Epytus.
- 62 *XXVI, 1, 3 Met. X, 608* magnum et memorabile nomen.
v. 4 *Rem. 752* de vacuo pectore cedat amor.
XXVII, 10 Aen. VI, 112 meum comitatus iter.
v. 12 *Ib. III, 221* Caprigenumque pecus.
- 63 v. 19 *Met. XV, 657* emittere pectore voces.
v. 22 *Ex Ponto I, 2, 129* placidas . . ad aures.
v. 31 *Met. VII, 481* Dicta refert.
v. 38 *Amor. II, 16, 29* umeris inpone.
v. 43 *Met. XI, 448* timidum . . pectus.
v. 46 *Aen. III, 250* Accipite ergo animis atque haec mea figite dicta.
- 65 *XXXI, 5 Ep. IV, 104* dente timendus aper.
- 66 v. 11 *Trist. I, 1, 76* Unguibus accipiter.
v. 17 *Georg. IV, 496* conditque . . lumina somnus.
v. 20 *Fast. V, 178* praeda cruenta laeae.
XXXII, 7 Art. Am. I, 532 imbre rigante genas.
- 67 *XXXIII, 6 adnotationes 1 et 2 mutandae sunt.*
v. 42 *Ov. Ep. XX, 156* languida membra cadunt.
- 68 v. 50 *Fortunati C. IV, 17, 12* quem paradius habet.
v. 51 *Ib. VIII, 8, 1* O regina potens.
- 69 *XXXV, 6 Aen. I, 600* grates persolvere dignas.
v. 8 *Georg. IV, 101* Dulcia mella.
v. 9 *Aen. V, 816* permulsit pectora dictis.
v. 18 *Arator. Act. ap. I, 259* praepete cursu.
- 70 *XXXVI, 19 Ex Ponto IV, 6, 13* cuiquam mandare salutem.
v. 21 *Fortunati Carm. III, 6, 3* pueros iuvenesseque senesque.
- 71 *XXXVII, 11 Sedul. C. Pasch. I, 93* Frigidus annoso moriens in corpore sanguis.
v. 12 *Trist. V, 12, 38, Ex Ponto IV, 7, 40* laudis amor.
XXXVIII, 1 an mittit pater atque magister legendum?
XXXIX, 2 Ex Ponto II, 5, 37 lacte | Et non calcata candidiora nive.
v. 15 *Fortunati Carm. III, 21, 2* altus amor.
- 72 v. 20 *Fortunati Carm. IV, 5, 6* spiritus astra colit.
v. 28 *Cf. supra p. 58 v. 20.*
v. 34 *Art. Am. II, 277* Aurea . . saecula.
- 73 v. 39 *Met. V, 565* volentem . . annum.
XL, 1 Ex Ponto III, 4, 5 Est opus exiguum.
v. 5 *Aen. II, 689* precibus si flecteris ullis.
v. 7 *Iuveneci H. euang. I, 35* dominus caeli terraeque repertor.
v. 14 *Aen. I, 541* Bella cient.
v. 14 *Fortunati Carm. III, 9, 74* ad ima ruit.
- 74 *XLI Huius carminis initium dedat Delisle le cabinet III, 258 (Planche XXVIII, 4).*
v. 14 *Iuveneci H. euang. Prol. 14, II, 581* iusto moderamine.
v. 37 *Fortunati C. VII, 9, 19* rex . . supernus.
- 75 *XLII, 7 Luc. Phars. I, 110* totum quae continet orbem.
- 76 *XLIII, 3 Arator. Act. I, 286* dona salutis.
v. 5 *Fast. IV, 685* natalia rura petebam.
v. 8 *Georg. IV, 377* ferunt mantelia villis.
- 76 *XLIV, 19 Met. IV, 340* flexumque genu.
- 77 *XLV, 6 Ex Ponto II, 9, 58* Collaque . . flectere.
XLVII, 1 Aen. III, 321 O felix una ante alias Priameia virgo.
- 78 *XLIX, 18 Sedul. Hymn. I, 109* Gloria magna patri.
- 79 *L, 3 Rem. 20* pacis amator.
- 86 v. 33 *Fortunati Carm. IV, 6, 9* patientia victrix.

VERSUS LIBRIS ADIECTI.

- 87 *De cod. Parisino 11710 cf. Delisle le cabinet III, 243, Pl. XXII, 1, 2.*
- 89 *I, 4 Fortunati C. IV, 18, 1* Impedior lacrimis.
Ia, 3 Ib. 2, 5 Nobilis antiqua decurrens prole parentum; *Aen. X, 543* Volcani stirpe creatus.
II, 3 Cf. supra p. 4 v. 31.
IIa, 1 Aen. VI, 169 fortissimus heros.
- 92 *IVa, 11 Met. X, 648* fulvo . . auro, *XIV, 395.*
v. 12 *Fortunati Carm. III, 21, 2* noster et altus amor.
- 93 v. 8 *Amor. III, 5, 9* variis . . floribus.
v. 9 *Aen. III, 102* veterum volvens monumenta virorum.
v. 13 *Aldhelm. l. v. 182* astra polorum.
v. 17 *Met. II, 60, IX, 499* rector Olympi.

- 93 v. 18 *Met. XIV*, 693 pectora dura.
VI, 3 *Cf. supra* p. 7 v. 114.
v. 4 *Op. Ep. VII*, 152 sceptraque sacra tene.
- 94 VII *Hoc carmen edidit iterum Deliste codicemque, nunc Parisinum 1993, accurate descripsit, le cabinet des mss. III*, 232—234, 239 (*Planche XX*, 1, 2).
v. 1 *Aldhelm. l. virg.* 4 Pallida purpureo pingis qui flore virecta; *cf. v. 2365*.
v. 3 *Ib.* 2 Lucida stelligeri qui condis culmima caeli.
v. 5 *Cf. supra* p. 8 v. 174.
v. 8 *Aldhelm. l. v.* 175 Sic sacra virginitas caelorum grata colonis.
v. 9 *Ib.* 160 auri flaventis imago.
v. 10 *Cf. ib.* 205 Non ergo argenti etc.
VIIb, 2 *Ib.* 572 fretus caelestibus armis.
v. 3 *Aen. I*, 379 fama super aethera notus.
v. 8 *Cf. supra* p. 44 v. 19.
- 95 v. 24 *Fortunati C. VIII*, 3, 141 Culmen apostolicum.
v. 25 *Aldhelm. l. virg.* 1779 claris natalibus ortam.
v. 27 *Ib.* v. 679 nondum baptismate lotum.
v. 28 *Aen. III*, 215 sese extulit undis.
VIII, 8 *Cf. supra* p. 69 v. 6.
- 96 v. 11—46 *verbotenus ex Alcimi Aviti de laude virginitat. l. VI*, 379—414 *descriptos esse Peiper recte observavit (Aviti opp. p. LVI)*.
97 IX *Hoc carmen edidit iterum A. Bachrens, Poetae latini minores III*, 103.
v. 3 *Art. Am. II*, 649 in viridi . . cortice.
v. 7 *Georg. II*, 490 Felix qui potuit rerum cognoscere caussas.
v. 8 *Aldhelm. l. virg.* 825 marmora ponti.
- 98 v. 13 *Cf. p.* 128 v. 68.
X *Cf. Deliste le cabinet III*, 319.
v. 2 *Sedul. C. Pasch. V*, 79 clara . . voce.
v. 12 *Ib. I*, 85 nec lucida caeli | Sidera.
v. 15 *Cf. supra* p. 7 v. 129.

TITULI SAECULI VIII.

- 102 I, 18 *Aen. XI*, 59 miserabile corpus.
II, 2 *Fortunati Carm. IV*, 17, 12, 18, 25; 22, 1 *Hoc iacet in tumulo*.
v. 6 *Ib. VIII*, 3, 5 Coetibus angelicis.
v. 8 *Ib. V*, 18, 2 Norma sacerdotum.
- 103 III, 5 *Rem.* 813 pia vota; *Fast. I*, 722.
IV, 6 *Aen. III*, 619 altaque pulsat | Sidera.
- 104 V, 3 *Ecl. III*, 84 quamvis est rustica, Musam.
- 105 VII, 1 *Horat. Epod. XI*, 2 Scribere versiculos.
- 106 XII, 10 *Aen. V*, 256 palmas . . ad sidera tendunt.
v. 12 *Cf. supra* p. 102 v. 6.
- 109 v. 14 *Fortunati C. IV*, 8, 8 pontificalis apex.
V *Hoc epitaphium invenit Aug. Mau in codice bibliothecae Barberinae XXXIV 73 descriptum, titulo addito In ecclesia sanctae Sabbae in Aventino. v. 1 Iohannis. 2 Quod Nepe. 4 contraxi. EP . . E pius. 5 Ante loco. conexa Christianum. ransiit iste desunt. Ex schedis bibliothecae Vaticanae (cf. I, 631)*.
v. 1 *Aen. X*, 558 onerabit membra sepulchro.
VI, 1 *Ex Ponto I*, 10, 28 Membraque . . pallidiora.
v. 2 *Cf. supra* p. 72 v. 20.
v. 3 *Cf. supra* p. 60 v. 25.
v. 7 *Aen. III*, 18 meo nomen de nomine fingo.
- 110 v. 17 *Cf. supra* p. 102 II, 2.
v. 19 *Fast. VI*, 481 a limine templi; *Fortunati Carm. I*, 2, 1 sancti concurris limina templi.

POETAE LATINI Aevi CAROLINI II.

- 111 VIII, 24 *Ib. IV*, 18, 24 Post finem terrae regna superna petit.
112 v. 3 *Aen. I*, 36 servans sub pectore vulnus.
113 v. 4 *Fortunati Carm. II*, 11, 20 promptus ad omne bonum.
v. 5 *Cf. supra* p. 89 Ia, 3.
v. 7 *Iuveni H. euang. I*, 610 devoti pectoris.
v. 25 *Fortunati Carm. I*, 4, 5 devoto corde.
- 115 XI *Hoc carmen edidit iterum Deliste le cabinet III*, 264 (*Pl. XXIX*, 3).

DE PIPPINI VICTORIA AVARICA.

- 116 v. 2, 3 *Sedul. C. Pasch. Prolog.* 14 aurea vasa.

PAULINI CARMINA.

- 126 v. 1 *Aldhelm. laud. virg.* 1 Omnipotens genitor mundum ditone gubernans.
v. 6 *Ib.* 34 *Iuveni H. e. II*, 227 unica proles.
- 127 v. 14 *Aldhelm. l. v.* 38 Est namque in deitate manens substantia simplex, | In deitate manet quoque subsistentia triplex.
v. 23 *Ex Ponto II*, 9, 62 Lucida . . in astra.
v. 30 *Met. IV*, 342 in . . undis | . . tinguat.
v. 31 *Sedul. C. Pasch. II*, 168 sanctusque columbae | Spiritus in specie.
v. 37 *Iuveni H. euang. III*, 321 secreti montis in arcem.
v. 41 *Ib.* 323 vestisque nivis candore nitescit.
v. 42 *Georg. I*, 461 serenae . . nubes.
v. 43 *Ib. III*, 109 Aera per vacuum.
v. 45 *Iuveni H. euang. III*, 334 Unicus est meus hic natus.
- 128 v. 53 *Aldhelm. l. v.* 571 qui pandit limina vitae.
v. 54 *Ib.* 83 Ruricolae mutans ad caeli regna phalanges; v. 1843 Aurea . . regna.
v. 57 *Georg. II*, 524 ubera vaccae | Lactea.
v. 60 *Cf. supra* p. 58 v. 10.
v. 62 *Georg. IV*, 109 croceis . . floribus.
v. 65 *Ib. II*, 263 gelidaeque pruinae.
v. 71 *Fast. IV*, 608 Punica quae lento cortice poma tegunt.
v. 73 *Ex Ponto III*, 5, 17 sapor . . dulcis.
v. 83 *Art. Am. III*, 179 croceo velatus amictu; *Aen. XII*, 401 succinctus amictu.
v. 88 *Sedul. C. Pasch. I*, 343 Quattuor hi proceres una te voce canentes, *cf. V*, 79.
v. 89 *Ex Ponto III*, 1, 51 de fulminis ictu.
- 129 v. 97 *Sedul. C. Pasch. I*, 286 tetri mersus petit ima profundi.
v. 99 *Met. I*, 139 Stygiisque . . umbris.
v. 118 *Sedul. Hymn. I*, 49 cuncti cecinere prophetae.
- 130 v. 138 *Aldhelm. l. v.* 141 in pectore puro.
- 131 v. 6, 1 *Fast. III*, 720 domitas gentes.
- 132 v. 8, 4 *Ib. V*, 363 purpureis . . floribus.
v. 9, 2 *Amor. I*, 10, 55 pendentes vitibus uvae.
v. 9, 3 *Sedul. IV*, 46 Frondea ficus erat.
v. 10, 1 *Amor. I*, 7, 38 forti . . viro; *Met. XIII*, 383.
v. 11, 5 *Trist. II*, 133 Tristibus . . verbis.
III *Hoc carmen exstat etiam in codice arsenalis Parisini 227 (quond. Theol. lat. 348) Pictavibus oriundo saec. X. f. 173'—174 Item versus Bedae. 1, 1 dilectus domini. 1, 4 felices. 4, 1 mystice. 4, 3 percussura. 5, 2 illo. 5, 3 sordido foetore. 6, 2 flagrantia. 7, 2 infirmatus. 7, 4 triste. 8—28 om. cod., qui loco eorum haec addit:*
Sed potenter est vivaci suscitatus domini cuncta verbo quod creavit, quod gubernat saecula

199.

et de mortis satis atro revocatus baratro
sacro sancto collocatus convivat convivio.
Splendor lucis, te precamur, sanctę patris
unice,
qui cum patre deus regnas sanctoque cum
spiritu,
ut quos proprio cruore redemisti servulos
a peccatis absolutos mittas ad cęlestia.
*A. Molnier codicem contulit, cuius notitiam
Leopoldo Delisle et Guilelmo Meyer VV. CC.
debeo.*

- 137 VI, 3, 2 *Iuveni H. c. IV*, 758 devicta morte.
v. 3, 4 *Sedul. C. P. V*, 230 penetravit claustra
gehennae.
143 v. 12, 2 *Aen. X*, 558 Condet . . . membra sepulchro.
147 XII *Hoc carmen exstat etiam in cod. Mona-*
censi 27305, quondam ecclesiae cathedralis
Frisingensis, (F) saec. X, p. 233 sine titulo,
quem ipse contulit (cf. Quellen u. Erörter-
ungen zur bayer. Gesch. VII, 441), et in
codice Vaticano (V), ex quo editum est in
appendice Liturgiae antiquae Hispanicae
Gothicae II, 485 (Romae 1746).
1, 1 sydera *FV* 2, 3 clauso *FV* 3, 1 salsi.
litore *FV* 3, 2 arenae *V* 3, 3 coequare uiciis *F*
4, 2 confosso sarca quae uenenum *F*, artus
venus libidinis *V* 4, 3 lata *F*, laeta *V* morti-
ferum *F* 4, 4 habunda h. deleto *F* 5, 1 de-
mum *FV* pharetra *V* 5, 2 uulnera *FV*
5, 3 infixit *F*, infecit *V* 6, 1 uilia *F*, cinctus
super ylia *V* 6, 2 gladius *FV* superbia *F*
6, 3 cordi *F* 7, 1 affuit invidiae *V* 7, 2 pesti-
ferum *F* 7, 3 in siti *F* aucatrix *V* exstitit *F*,
estitit *V* 8, 1 facula *FV* discordiae *V*
8, 2 succensa *FV* de inferni sulphure *V*
9, 1 plumeas *FV* 9, 2 cursim *FV* 10, 2 bo-
nam praesentis *V* irrogabat *F*, irrogavit *V*
11, 1 deus *V* 11, 3 mihi tua donet *V*, latentia
mihi tuae dona gratiae *F* 12, 1 uitiiis *FV*
12, 4 mihi *FV* 13, 2 quoppiam *V* 13, 3 a copia
quorum *F* faecibus *V* 14, 1 septentrion *F*,
septemtrio *V* 14, 3 mixtaque *V* 16, 1 coeyti *F*
16, 2 eruere *F* 16, 3 quae mundum preciosi
sanguinis *F* 17, 4 mihi *FV* 18, 2 spes
mihi *V* 18, 2 me salua *F*, sed tua rogo salva
me *V* 18, 4 o filii dei *V* 19, 2 donaque
charismata *V* 19, 3 clementer *om. F* 20, 1 de
om. F, pro *V* 20, 2 sursus de tua certus sum
clementia *V* 21, 2 orthodoxo *V* 22, 3 assensi
numquam *V* grunnientem *F* symonis *V*
22, 4 fraude *V* 23, 1 zelatus sum *FV* 23, 2 late
me catholica *V* 23, 3 aecclesia *F* 24, 1 sancte
trinitas unicae *V*, trinitati *F* 24, 2 paraelyto *F*
24, 3 meo *V* in ore *F*, in hore *V* 24, 4 do-
mini *FV*
v. 4, 3 *Ex Ponto I*, 2, 18 spicula felle linunt.
148 v. 16, 3 *Iuenci H. c. III*, 612 pretioso sanguine.

IOSEPHI SCOTTI CARMINA.

- 154 IV, 12 *Aen. IV*, 1 iam dudum saucia cura.
158 VI, 10 *Fast. III*, 363 niveo velatus amictu.

ALCUINI CARMINA.

- 164 *Originem praeceptorum vivendi Alcuinianam*
R. Peiper nuper impugnavit (Alc. Aviti opp.
p. LIII, LXXII), sed cf. quae supra p. 157
n. 4, 177, 178, 187 attuli. Nihil certi affirmare
ausim.

200.

- 170 v. 11 *Aen. II*, 49 dona ferentes.
v. 22 *Aldhelm. l. v.* 878 fecunda Britannia cives.
v. 23 *Ib.* 1092 mundi qui scepra regebat.
170 v. 47 *Aen. IV*, 350 extera quaerere regna.
171 v. 54 *Ex Ponto III*, 8, 2 Dona . . . mittere.
v. 62 *Ib. VI*, 692 quanta per aequora veclum.
v. 79 *Arator. I*, 564 venerabilis orbi.
v. 84 *Fast. V*, 499 angusti cultor agelli.
v. 94 *Aen. VI*, 390 noctisque soporae.
172 v. 95 *Met. IX*, 275 longis anxia curis; *XIV*, 125
loca mortis adire.
v. 118 *Fortunati Carm. VIII*, 15, 1 Summe
pater patriae.
v. 127 *Aen. I*, 150 furor arma ministrat.
v. 139 *Met. XIII*, 289 caelestia dona.
173 v. 150 *Aen. VIII*, 541 solio se tollit ab alto.
v. 165 *Ib. I*, 717 haec pectore toto.
v. 172 *Ex Ponto II*, 8, 74 dictis adnuere
III, 5, 26.
v. 179 *Met. XIV*, 820 conscendit equos.
v. 180 *Ib. VIII*, 284 riget ardua cervix.
v. 181 *Fast. III*, 456 ungula fudit aquas.
174 v. 183 *Met. IX*, 114 curvos . . . arcus, *XI*, 229.
v. 186 *Ov. Ep. XVII*, 195 felix audacia salvo.
v. 187 *Met. XI*, 198 Ara . . . est sacra tonanti.
v. 189 *Aen. X*, 469 Hoc virtutis opus.
v. 192 *Sedul. C. P. I*, 31 quid fana profana.
v. 196 *Aen. XII*, 116 magnae sub moenibus
urbis.
v. 199 *Fortunati Carm. III*, 8, 1 Inluxit festiva
dies.
v. 217 *Iuenci H. c. II*, 581 iusto moderamine.
v. 223 *Ib. I*, 7 legis praecepta tenebant.
175 v. 236 *Met. IX*, 19 externis . . . missus ab oris.
v. 240 *Aen. VIII*, 202 spoliisque superbus.
v. 247 *Ov. Ep. X*, 25; *Fast. III*, 664 vertice
montis erat.
v. 251 *Aen. VI*, 621 Dominumque potentem.
v. 259 *Georg. IV*, 203 alas | Attrivere.
v. 261 *Met. II*, 187, X, 670 iuvenem post terga
relinquit.
v. 266 *Fast. VI*, 657 veterum . . . usus avorum.
v. 267 *Arator. Act. II*, 78 virtute potens.
176 v. 281 *Aen. VII*, 210 stellantis regio caeli.
v. 284 *Ib. VI*, 879 Heu pietas, heu prisca fides.
v. 294 *Ov. Ep. XIV*, 114 turba . . . inops.
v. 309 *Fortunati C. IV*, 7, 11 Forma venusta.
177 v. 338 *Met. II*, 864, *III*, 502 viridi . . . in herba.
v. 354 *Aen. IX*, 349 cum sanguine mixta | Vina.
v. 355 *Ep. X*, 143, *Trist. III*, 9, 24 causa salu-
tis erit.
v. 364 *Aen. II*, 758 summa ad fastigia vento.
178 v. 376 (441) *Arator. II*, 410 dona salutis.
v. 392 *Met. XV*, 668 signis caelestibus.
179 v. 412 *Fast. II*, 327 dant sua corpora somno.
180 v. 471 *Ep. III*, 24; *Met. II*, 668 parvoque in
tempore.
v. 497 *Iuenci H. euang. I*, 96 Magnificas
laudes . . . rependit.
v. 498 *Fast. II*, 639 solito celebretur honore.
v. 500 *Fortun. C. IV*, 4, 19 roxit habenas.
181 v. 513 *Aen. XII*, 949 scelerato ex sanguine
sumit.
v. 528 (439) *Fortunati Carm. III*, 6, 3 pueros
iuvenesque senesque.
v. 530 *Ib. II*, 8, 3 pietatis opus.
182 v. 576 *Amor. III*, 1, 13 sceptrum . . . regale.
v. 592 *Aen. XI*, 673 Praecipites pariterque
ruunt.
183 v. 620 *Met. X*, 402 suspiria duxit ab imo |
Pectore.
v. 635 *Iuenci H. c. II*, 760 aures . . . apertas.
184 v. 674 *Met. VIII*, 463 secreta petebat.
v. 682 *Cf. supra v. 392.*

- 185 v. 689 *Trist. III*, 2, 15, *IV*, 4, 57 iactantur ..
aequora ventis; *Fast. II*, 112 caerulea puppis.
v. 725 *Aldhelm. l. v.* 1070 Angelicis .. coetibus.
- 186 v. 753 *Cf. supra p.* 89 v. *Ia*, 3.
- 187 v. 791 *Past. II*, 80, 245 nocte sequenti.
- 188 v. 838 *Aldhelm. l. v.* 1046 caede cruenta.
v. 861 *Aen. X*, 216 medium pulsabat Olympum.
- 189 v. 890 *Trist. III*, 5, 40 funeris exsequiae.
- 190 v. 922 *Ib. I*, 3, 1 tristissima noctis imago.
v. 926 *Iuvenii H. euang. I*, 342 Flammarumque
globis.
v. 956 *Ib. II*, 439 daemonis atri.
- 191 v. 975 *Iuvenii H. euang. IV*, 150 gratia lucis.
- 192 v. 1020 *Fortunati C. II*, 11, 11 pietate coruscans.
v. 1038 *Met. I*, 397, *XIV*, 293 monitisque ..
caelestibus.
v. 1054 *Aen. X*, 386 crudeli morte.
v. 1057 *Ib. III*, 389 secreti ad fluminis undam.
- 193 v. 1072 *Ib. XII*, 708 diversis partibus orbis.
v. 1085 *Fortunati C. I*, 15, 33 Pontificalis apex.
v. 1093 *Rem.* 103 Veneris decerpere flores.
- 194 v. 1109 *Georg. IV*, 448 Deum praecepta secuti.
- 195 v. 1160 *Aen. VI*, 161 quod corpus humandum.
v. 1180 *Ib. V*, 291 rapido contendere cursu.
v. 1184 *Ib. X*, 181 equo fidens.
- 196 v. 1207 *Arator. I*, 953 Indubitata fides.
- 197 v. 1269 *Fortunati Carm. VIII*, 3, 264 Ordinibus
variis.
v. 1289 *Met. III*, 503 Lumina nox clausit.
v. 1301 *Ep. IV*, 25, *Ex Ponto II*, 3, 73 teneris
... ab annis.
v. 1320 *Met. XIII*, 214 Mente ferant placida.
v. 1323 *Trist. I*, 11, 25 Attigero portum.
- 199 v. 1374 *Sedul. C. Pasch. III*, 220 superambulat
undas.
v. 1404 (1421) *Arator. I*, 404 mente sagaci.
v. 1414 *Aldhelm. l. v.* 1266 claris natalibus ortum.
v. 1416 *Ep. V*, 157 puerilibus annis; *Met. II*, 55.
v. 1417 *Aen. XII*, 438 matura adoleverit aetas.
- 201 v. 1433 *Fortunati V. S. Martini I*, 29 Parvula
grammaticae lambens refluamina guttae.
v. 1435 *Ib. I*, 31 Cote ex iuridica.
v. 1440 *Georg. II*, 478 solis varios lunaeque
labores.
- 203 v. 1506 *Aldhelm. l. v.* 2049 devota mente.
- 205 v. 1616 *Sedul. C. Pasch. I*, 335 mundum in
morte iacentem.
- 206 *II*, 1 *Cf. supra p.* 109 v. 14.
v. 5 *Cf. supra p.* 198 v. 1301.
- 208 v. 1 *Fortunati C. III*, 3, 3 Christi venerande
sacerdos.
v. 5 *Met. XIII*, 567 rauco cum murmure.
v. 9 *Aen. I*, 304 mentemque benignam.
- 209 *I*, 2 *Cf. supra p.* 175 v. 267.
v. 6 *Met. VI*, 473, *X*, 476 caecae munere noctis.
II, 7 *Cf. supra p.* 174 v. 192.
- 210 *III*, 2 *Aen. VI*, 408 venerabile donum.
- 211 *IX*, 1 *Cf. supra p.* 181 v. 500.
XII, 1 *Iuvenii H. e. praef.* 22 Hoc opus, hoc
etenim.
v. 5 *Bedae Mirac. S. Cuthberti c. IV*, 16 vigili
tutamine mandris.
- 212 *XV*, 2 *Aen. XI*, 524 tenuis quo semita ducit.
XVI, 4 *Trist. IV*, 1, 45 nec litora ponti,
III, 11, 7.
v. 9 *Op. Ep. XI*, 125 lacrimasque .. funde.
- 213 *XVIII*, 9 *Georg. II*, 30 mirabile dictu.
XX, 2 *Art. Am. I*, 532 imbre rigante genas.
- 214 v. 19 *Aen. III*, 354 libabant pocula Bacchi.
v. 21 *Met. XV*, 16 longum relevasse laborem.
v. 30 *Aen. I*, 739 et pleno se proluit auro.
XXI, 3 *Iuvenii H. euang. II*, 73 populorum
turba.
v. 13 *Aen. VIII*, 218 spem custodita fefellit.
- v. 15 *Aldhelm. l. virg.* 1114 Redderet ingentes
pro vita sospite grates.
- 215 *XXII*, 2 *Cf. supra p.* 13 v. 310.
XXIII, 7 *Eccl. IV*, 61 longa decem tulerunt
fastidia.
- 116 *XXIV*, 9 *Fortunati Carm. VIII*, 3, 5 Coetibus
angelicis ... sociata.
XXV, 4 *Met. VIII*, 234 corpusque .. | Condidit.
XXVI, 2 *Georg. IV*, 384 perfudit nectare
Vestam.
XXVIII, 4 *Fortunati Carm. IV*, 5, 6 spiritus
astra colit.
v. 5 *Ib.* 21, 13 Luce perenne fruens.
- 217 *XXIX*, 9 *Aen. III*, 312 lacrimasque effudit.
XXX, 4 *Met. II*, 753 traxit suspiria motu.
XXXI, 4 *Met. III*, 727 Avulsunque caput.
v. 9 *Fortunati C. IV*, 7, 9 pietatis membra
quiescunt.
- 218 *XXXIV*, 5 *Sedul. C. P. I*, 48 cornibus imples.
- 219 v. 29 *Aldhelm. l. virg.* 679 nondum baptisate
lotum.
v. 38 *Cf. supra p.* 113 v. 4.
v. 39 *Georg. IV*, 434 Quid maiora sequar.
v. 43 *Cf. supra p.* 193 v. 1093.
v. 45 *Aldhelm. l. v.* 2119 transacto tempore vitae.
v. 46 *Met. II*, 343 Nocte dieque vocant.
v. 52 *Aldhelm. l. v.* 798 signa stupenda.
v. 55 *Aen. VIII*, 366 subter fastigia tecti, *II*, 302.
- 220 v. 71 *Cf. supra p.* 21 v. *II*, 3.
- 221 v. 18 *Ex Ponto II*, 6, 1 voce ... | ... salutat.
v. 31 *Sedul. IV*, 70 sacras nec ... lambere plantas.
v. 34 *Art. Am. III*, 655 stultus quoque munere
gaudet.
v. 35 *Met. IV*, 423 pelagoque immergere nautas.
222 v. 65 *Aen. IV*, 398 Natat uncta carina.
223 v. 7 *Met. XV*, 513 patulo ... evomit ore.
224 v. 6 *Aen. XII*, 767 olim venerabile lignum.
226 v. 7 *Porphyrii Optatiani XVI*, 38 O lux Auso-
nidum.
- 229 v. 16 *Fortunati C. VIII*, 3, 7 Alternis vicibus.
v. 17 *Met. X*, 454 tenebrae minuunt noxque
atra pudorem.
- 230 v. 37 *Art. Am. III*, 113 nunc aurea Roma.
v. 46, 64 *Aen. I*, 67 Gens inimica mihi.
v. 49 *Rem.* 549 templum venerabile; *Ex Ponto*
III, 3, 91.
- 231 v. 79 *Aen. VII*, 788 effuso .. sanguine.
v. 90 *Trist. II*, 57 peteres caelestia sidera.
v. 95 *Amor. I*, 7, 6 Saeva vel in sanctos verbera.
Corrige probabit (*cf. supra II*, 194 v. 41).
v. 100 *Trist. IV*, 3, 14 sit tibi certa fides.
v. 107 *Ep. XIV*, 76 fortia tela.
- 233 v. 160 *Sedul. V*, 378 Expandens palmas.
- 234 v. 189 *Ex Ponto III*, 8, 14 premunt ... pondere.
v. 198 *Fast. I*, 706 templa dicata deis.
v. 217 *Rem.* 18 triste .. onus, *Fortunati C.*
III, 30, 5 Fer patienter onus.
- 235 v. 235 *Corrige* scammate vincit (*cf. supra II*, 177
v. 71).
v. 13 *Fortunati Carm. V*, 5, 11 ditans virtute
superna.
- 236 v. 18 *Met. II*, 694 cape praemia.
XI, 1 *Supple* perpete flamma (*cf. supra II*, 178
v. 5).
18 *Art. Am. III*, 571 pueros .. amore calentes.
- 237 *XIII*, 5 *Fast. V*, 653 dulci .. amore.
v. 6 *Art. Am. II*, 284 dulci .. sono.
XIV, 1 *Fast. V*, 253 decerpsi pollice florem.
v. 2 *Met. X*, 122 liquidi .. fontis.
- 238 v. 13 *Fortun. C. VIII*, 16, 3 toto venerabilis orbe.
- 240 v. 3 *Cf. supra p.* 236 v. 18.
XX, 2 *Met. VIII*, 406 Pars animae consiste
meae; *IX*, 269, *XV*, 875 Parte tamen meliore
mei; *Ex Ponto I*, 8, 2.

p99.

- 240 v. 3 *Arator. I*, 552 sacris altaribus apti.
 241 v. 16 *Mirac. S. Cuthberti XX*, 2 bibulas
 adhibere sonis caelestibus aures.
 v. 23 *Iuveni H. e. III*, 443 prostrato corpore.
 v. 43 *Met. IV*, 684 lacrimis implevit obortis;
Aen. III, 492 lacrimis adfabar obortis.
 242 v. 5 *Fortunati C. II*, 7, 20 Urbs caput orbis.
 v. 7 *Ib. IV*, 1, 21 pietate magistra.
 243 v. 6 *Past. I*, 227 placidis . . . verbis.
XXIII, 6 *Fortunati C. III*, 9, 60 salutis opem.
 v. 10 *Cf. supra p. 58 v. XXII*, 10, *Met. IV*, 355
 candida lilia, V, 392.
 v. 11 *Fast. IV*, 99 genus omne creat volucrum.
 v. 15 *Rem.* 189 Temporibus certis.
 244 v. 24 *Fortunati C. VIII*, 3, 264 Ordinibus variis.
 v. 28 *Ep. XVIII*, 92 placidum per mare.
 245 *XXV*, 6 *Arator. I*, 899 Claviger aethereus.
XXVI, 15 *Iuveni H. evang. II*, 443 cunctis
 impendite dona.
 246 v. 39 *Ib.* 420 sonorae | . . . vocis.
 247 *XXVIII*, 27 *Ib. III*, 15 lux aurea vitae.
 253 v. 9 *Fast. III*, 628 cetera turba silet.
 254 v. 3 *Ibis* 154 Executiam somnis.
 255 *XLIII*, 17 *Met. XIII*, 153 Sed virtutis honos,
Art. Am. II, 499 celebrata per orbem.
 v. 21 *Aen. VI*, 129 Hoc opus, hic labor est;
XI, 739 Hic amor, hoc studium.
 v. 39 *Fortunati C. III*, 22, 5 pietatis amator.
 257 *XLV*, 16 *Ib. II*, 16, 61 solitae pietatis amore.
 258 v. 55 *Lege* venerande.
 262 *IL*, 7 *Iuveni H. e. III*, 756 Ite igitur propere
 per publica septa viarum.
 265 *LIII*, 4 *Aen. III*, 194 Tum mihi caeruleus
 supra caput adstitit imber.
 266 *LIV*, 51 *Aen. III*, 388 mente teneto.
 v. 59 *Iuveni H. evang. II*, 513 perpete vita.
LV, 1, 5 *Art. Am. II*, 299 sit pretiosior auro;
Met. X, 648 fulvo . . . auro.
 267 *IV*, 1 *Cf. supra p. 241 v. 43*.
VII, 6 *lege* petenti.
 268 *VIII*, 4 *Ep. XV*, 222 Membra . . . fovet.
 x, 5 *Lege* populis.
 270 *LVIII*, 2 *Met. X*, 129 arborea . . . ab umbra.
 271 v. 7 *Art. Am. I*, 517, *Met. X*, 425 rigidis stetit
 hirta capillis.
 v. 18 *Iuveni H. evang. I*, 481 sub luce serena.
 v. 23 *Georg. I*, 124 Nec torpere gravi.
 v. 25 *Iuveni H. e. III*, 739, 744, 763 convivia
 laeta.
 v. 29 *Met. XIII*, 899 placidisque . . . undis.
 273 v. 3 *Georg. II*, 355 Sed trudit gemmas; *Ecl.*
VII, 48 turgent in palmite gemmae.
 275 n. 12 *Corrige v. 125, 126*.
 278 v. 102, 103 *repetuntur apud Müllenhoff und*
Scherer Denkmäler p. 50 v. 173, 176.
 279 v. 126 *melius delendus erat, cf. v. 17*.
 281 v. 187 *Cf. supra p. 266 v. LV*, 1, 5.
 282 v. 1 *Fortunati C. VII*, 14, 7 qui celsa palatia
 regis.
 283 *II*, 3 *Trist. IV*, 7, 1 gelidae post frigora brumae.
 285 v. 20 *Arator. II*, 472 opifex rerum.
In codice musei Britannici secuntur f. 448'
haec carmina, quae E Maunde Thompson
denigno animo nobis suppeditavit:
 De utilitate divinarum scripturarum.
 Quamvis in sacris libris(osC), quos nosse labores,
 Plurima sint, lector, clausa et opaca tibi,
 Invigilare tamen studio non desine sancto,
 Exercent animum dona morata tuum.
 Gravior est fructus, quem spes productior edit
 Ultro obiectorum vilis est praetium.
 Oblectent adoper[ta] etiam mysteria mentem,
 Qui dedit ut quaeras, addit ut invenias.

p99.

De venia peccatorum.

Det peccatori veniam peccator et (ut?) aequa
 Conciliet dominum conditione sibi,
 Cuius iudicium de nostro examine pendit,
 Quod serimus metimus, quod damus acci-
 pimus.

De bono intellectu.

Scriptorum domini plene videt omne profun-
 dum,
 Qui factis implet cognita verba piis.
 Nam nimis a sensu doctrinae devius errat,
 Si quae curavit scire, fugit facere.

De sententia boni.

Scit legem docteque tenet iussa omnipotentis,
 Qui quod novit agens diligit id quod agit
 (agit C).
 Non satis est domini praecepta evolvere lingua:
 Is meminit legis, qui minor est operis.

De confitendo uno deo.

Cum pater in verbo sit semper et in patre
 verbum,
 Sitque unus verbi spiritus atque patris,
 Sic de personis tribus est tibi non dubitandum,
 Unum ut docta fides confiteare deum.

LXVI, 1, 4 *Sedul. C. Pasch. I*, 283 Haec est
 vera fides.

v. 7 *Ib. Hymn. I*, 49 cuncti cecinere prophetae.
 291 v. 153 *Georg. IV*, 466 Te veniente die.
 v. 164 *Met. IV*, 667 Gentibus innumeris.

292 v. 197 *Cf. supra p. 214 v. XXI*, 3.
 v. 201—202 *exstant etiam in codice Amiatino*
bibliorum, cf. Biblia sacra edd. Heysse et
Tischendorf p. X.

293 *IV*, 1 *Aldhelm. Aen. polystich. 7* mundum di-
 tione gubernat.
 v. 1 *Ex Ponto I*, 4, 35 vastum sulcavimus
 aequor.

LXXI Cf. supra II, 671.

295 *LXXIII*, 5 *Aen. VIII*, 378 volui exercere
 labores.

298 *LXXVII*, 4 *Iuveni H. evang. I*, 589 Pectoris
 antra tegunt.

300 *LXXXI*, 6 *Art. Am. II*, 256; *Fast. II*, 534
 Parvaque . . . munera.

LXXXII, 6 *Fortunati C. IV*, 26, 32 praeter
 amare deum.

302 v. 1 *Aen. I*, 236 Qui mare, qui terras.

v. 2 *Ib. VI*, 852 Tu regere inperio.

v. 15 *Cf. supra p. 247 v. XXVIII*, 27.

304 *LXXXVI*, 1 *Fortunati C. III*, 6, 11 egregios
 . . . patres.

305 *LXXXVII*, 7 *Trist. IV*, 3, 5 Aetheriamque . . .
 arcem.

307 *XI*, 7 *Met. IV*, 439 apertas undique portas.

308 v. 16 *Cf. supra p. 102 v. II*, 6.

315 *XIV*, 2 *Sedul. C. P. II*, 8 Perfidus ille draco.

319 *II*, 6 *Fortunati C. II*, 11, 19 Ecclesiae fultor . . .
 . . . promptus ad omne bonum.

321 *XCVI*, 1, 2 *Sedul. III*, 57 quia non dormitat
 in acvum.

XCVII, 3 *Fast. VI*, 481 a limine templi.

v. 10 *Aldhelm. l. v. 2* Lucida stelligeri qui
 condis culmina caeli.

325 *XCIX*, x, 5 *Fortun. C. III*, 22, 5 pietatis amator.
XI, 4 *Cf. supra p. 257 v. 16*.

XII, 6 *Sedul. C. Pasch. II*, 97 spes maxima
 vitae est.

328 *I*, 7 *Cf. supra p. 275 v. 17*.

329 *CII*, 2 *Cf. supra p. 242 v. 7*.

331 *VI*, 4 *Sedul. C. P. Prol.* 10 Quorum multiplices
 nec numerantur opes.

p99.

- 331 v. 9 *Ib. V*, 87 volant mendacia mille.
 332 *IV*, 6 *Ib. III*, 4 In vinum convertit aquas.
 v. 6 *Aldhelm. l. v.* 1850 mente malignus.
 333 *CVI*, 1, 4 *Fortunati Carm. V*, 5, 11 ditans virtute superna.
 336 v. 22 *Ib. VI*, 3, 16 et pietatis ope.
 337 *XI*, 16 *Cf. supra p.* 224 v. 6.
 344 *CXIV*, 1, 1 *Sedul. C. Pasch. I*, 321 sacra crucis vexilla.
 346 *CXV*, 9 *Amor. I*, 15, 1 livor edax.
 350 *CXXII Cf. de libro precum quondam Caroli Calvi, quo Oratio Alchui in nocte traditur, Guil. Meyer, Sitzungsber. der philolog. u. histor. Classe der bayr. Akad. a. 1883 p. 424—436.*
 v. 1 *Sedul. C. Pasch. III*, 56 Ipse autem placidum carpebat pectore somnum.
 v. 2 *Ib.* 62 Exurgens . . . ventis | Imperat.
CXXIII Cf. supra II, 656.

FARDULFI CARMINA.

- 353 *I*, 5 *Aen. V*, 601 patrium servavit honorem.
 v. 17 *Fast. VI*, 657 veterum . . . usus avorum.

ANGILBERTI CARMINA.

- 355 *De quaestione, utrum Angilbertus carmen de Carolo Magno et Leone papa composuerit necne, denuo Ausfeld egit (Forschungen zur Deutschen Gesch. XXIII, 609—616) eamque in dubio reliquit.*
 358 *Cf. de tempore, quo hoc carmen editum esse videtur, quae Simson exposuit Jahrbücher des fränk. Reiches unter Karl dem Gr. II, 126.*
De poetis antiquis, quos Angilbertus auctoresque carminum in appendice eius a me editorum imitati sunt, copiose sed non semper recte M. Manitius egit (Neues Archiv VIII, 9—45); loci ab eo allati ex Aratore, Aldhelmo aliis suppleri possunt.
 378 v. 488 *Corrige* et summum.

NASONIS ECLOGA.

- 384 *De necessitudine, quae inter Nasonis eclogam et carmen de Carolo et Leone intercedit, cf. Neues Archiv VIII, 41.*

HIBERNICI EXULIS ET BERNOWINI CARMINA.

- 394 *Dungali carmina supplevi supra t. II, 664. Exempla, quibus Manitius (Neues Arch. VIII, 42) probare nititur, Angilberti et Nasonis carmina exuli Hibernico nota fuisse, parum momenti habent (cf. Simson l. l. p. 620, Ausfeld l. l. p. 614).*
 395 *I*, 2 *Tac. Phars. I*, 110 Quae mare, quae terras, totum quae continet orbem.
 v. 3 *Met. IX*, 305 Votaque suscipiunt.
 396 *I^o*, 5 *Sedul. C. Pasch. II*, 231 cupiens conferre salutem.
II, 2 *Aen. II*, 49 et dona ferentes.
 v. 6 *Ib. VI*, 882 Seu spumantis equi.

p99.

- 397 *Met. XI*, 20 voce canentis.
 v. 15 *Aen. XI*, 821 fida ante alias quae sola;
Met. XI, 170 quorum dulcedine captus.
 v. 22 *Amor. III*, 6, 17 veterum mendacia vatum.
 v. 27 *Rem.* 257, *Met. XII*, 580 aequoreus . . undas; *Fast. III*, 568 verberat unda freti.
 v. 29 *Met. VII*, 61; *Ex Ponto II*, 5, 57 vertice sidera tangas.
 v. 50 *Met. VII*, 315 maculavit sanguine ferrum.
 v. 86 *Aen. III*, 338 nostris deus adpulit oris, 719.
 399 *III*, 6 *Fortunati Carm. III*, 30, 7 Subdere colla decet.
 400 *V*, 1 *Ex Ponto IV*, 8, 87 laudes celebrare recentes.
 401 v. 16 *Aen. IV*, 150 decus enitet ore.
VI, 11, 1 *Georg. IV*, 32 inriguumque . . fontem.
 v. 6 *Aen. IV*, 217 munera templis | . . ferimus.
 402 *V*, 1 *Sedul. I*, 212 saxo latices produxit ab imo.
VII, 5 *Cf. supra p.* 130 v. 138.
 403 *XI*, 1 *Ex Ponto I*, 8, 53 solitis insistant pectora curis.
 404 *XII*, 6 *Fortunati Carm. IV*, 12, 7 Hoc iacet in tumulo.
 v. 5 *Fortunati Carm. II*, 11, 19 Ecclesiae fultor, laus regum, pastor egentum, | Cura sacerdotum, promptus ad omne bonum.
 405 *XV*, 2 *Cf. supra XII*, 6.
 v. 8 *Sedul. C. Pasch. II*, 66 Imperium sine fine manet.
 406 *XVII*, 1 *Cf. VII*, 5.
 v. 3 *Sedul. C. P. I*, 45 qui conditor orbis.
 v. 13 *Aldhelm. l. v.* 831 iusto moderamine.
 v. 16 *Met. I*, 152 regnum caeleste.
 407 v. 25 *Fortun. Carm. VI*, 3, 17 mente benigna.
 v. 36 *Ep. XII*, 142 tempora longa.
XVIII, 8 *Fortunati Carm. IV*, 20, 2 fulsit in orbe potens.
XIX, 5 *Cf. supra p.* 44 v. 17.
 v. 6 *Trist. IV*, 4, 58 Nec placidos portus.
 408 v. 8 *Aen. I*, 51 Sceptra tenens; *Aldhelm. Aen. heptast.* 13, 2 dum regni sceptra tenebat.
 v. 11 *Aen. II*, 689 precibus si flecteris ullis.
XX, 1, 3 *Met. VIII*, 628, *Fast. III*, 620 adire domos.
 v. 6 *Aen. I*, 379 fama super aethera notus.
 409 *IV*, 3 *Ib. IV*, 186 aut summi culmine tecti.
 v. 3 *Aen. VIII*, 25 summi que ferit laquearia tecti.
 v. 2 *Fast. III*, 627 domum intravit, *VI*, 577; *Ep. XVI*, 52 Clara satis domus.
 410 v. 11 *Aen. IX*, 792 saevum turba leonem.
VII, 1 *Ep. XIX*, 174 liman adire.
VIII, 3 *Met. XIII*, 643 circumdata tempora vittis; *Ep. VI*, 44 sertis tempora vinctus.
 v. 7 *Ecl. I*, 30, 68 longo post tempore.
 v. 12 *Ex Ponto III*, 3, 8 languida membra toro.
 411 *XXII*, 1 *Aen. I*, 689 dictis carae genitricis.
XXIII, 2 *Ib. VI*, 708 Floribus insidunt variis.
 412 v. 5 *Iuenci H. e. III*, 509 sublimis honore.
 v. 18 *Aldhelm. l. virg. praef.* 3 Trinus in arce deus.
 413 *XXIV*, 32 *Ep. IV*, 100 pignus amoris habet.
 414 *IV*, 4 *Sedul. Hymn. I*, 57 Gaudia magna dei.
 415 *VIII*, 6 *Ecl. I*, 78 Carmina nulla canam.
 v. 7 *Aen. IV*, 50 posce deos veniam.
 417 *XIII*, 4 *Sedul. C. P. I*, 44 spes unica mundi.
 418 *XV*, 1 *Aen. X*, 3 Sideream in sedem.
 v. 6 *Ib. VIII*, 274 porcite dextris.
 419 *XIX*, 2 *Fortunati C. IX*, 1, 2 alma fides.
 420 *XXI*, 1 *Ib. I*, 10, 1 Culmina . . veneranda.
 v. 20 *Aen. I*, 639 Arte laboratae vestes.
 v. 30 *Ep. IV*, 156 Du veniam fassae.
 421 v. 37 *Aen. I*, 691 placidam . . quietem.

799.

- 421 v. 40 *Ib.* 249 placida conpostus pace.
XXII, 10 *Fortunati C. IV*, 10, 1; 17, 1 Omne
 bonum.
 422 *XXVI*, 4 *Aen. XII*, 252 mirabile visu.
 v. 7 *Fortunati C. IV*, 8, 13 ceu mente serenus.
XXVII, 3 *Rem.* 610 portu . . salutis.
 423 v. 13 *Fast. I*, 290 Sacra vere . . templa.
 v. 18 *Sedul. C. P. I*, 325 perpetuae capietis
 praemia vitae.
 v. 19 *Trist. III*, 13, 28 falso nomine dictus.
XXVIII, 11, 1 *Aldhelm. l. v. prol.* 11 Omnitens
 dominus, mundi formator et auctor.
 v. 2 *Cf. supra p.* 417 *XIII*, 4.
 v. 3 *Rem.* 153 munera Martis | Suscipe.
III, 1 *Amor. I*, 7, 36 vota que redde Iovi.
 424 *XXX*, 3 *Met. XIV*, 850 priscum . . nomen.
 v. 13 *Ep. IV*, 159, *Met. II*, 55 puerilibus annis.
XXXI, 13 *Aen. I*, 306, *III*, 311 lux alma re-
 cessit.
 425 *XXXII*, 7 *Ep. VII*, 161 feliciter impleat annos.

AMALARIJ VERSUS.

- 426 v. 1 *Sedul. C. P. I*, 64 Angusto . . calle.
 427 v. 4 *Met. VIII*, 179 volat illa per auras.
 v. 7 *Luc. Phars. I*, 498 turbidus Auster.
 v. 21 *Aen. V*, 158 vada salsa.
 v. 23 *Trist. III*, 12, 48 Triste caput.
 v. 32 *Aen. I*, 103 ad sidera tollit.
 v. 34 *Ib. VI*, 55 funditque preces.
 v. 39 *Trist. V*, 11, 25 tibi limina claudant.
 428 v. 52 *Ib. I*, 1, 42 fera iactat hiems.
 v. 55 *Aen. IX*, 503 terribilem sonitum.
 v. 67 *Sedul. C. P. III*, 68 rapidoque volatu.
 v. 72 *Met. II*, 339 Perfudit lacrimis.

TITULI SAECULI NONI.

- 430 v. 4 *Met. X*, 557 Et requievit humo.
 v. 14 *Trist. I*, 2, 33 spes nisi vana salutis;
Met. VII, 564.
 v. 16 *Cf. supra p.* 404 v. *XIII*, 2.
 v. 23 *Aen. IV*, 350 extera quaerere regna.
 v. 28 *Cf. supra p.* 399 v. *III*, 6.
 v. 31 *Aen. VII*, 313 regnis . . Latinis.
 431 v. 38 *Art. Am. I*, 418 atra dies.
 II Versus Richolphi archiepiscopi de passione
 sancti Ferrutii *edidit iterum Falk (Forschun-*
gen zur Deutschen Gesch. XXII, 435): v. 4
 bis ter. 5 donec descendit. 6 Barger.
 7 Richolphus. 8 signas.
 v. 5 *Iuveni H. e. II*, 196 aetheriam liber con-
 scendit in aulam.
 v. 6 *Aen. VI*, 152 et conde sepulchro; *Amor. III*,
 6, 73 sepulchro | Condita . . ossa.
 v. 9 *Aen. VIII*, 61 Supplicibus . . votis.
 432 v. 4 *Cf. supra p.* 350 v. 5.
 v. 8 *Cf. ibid. v.* 8.
 v. 9 *Cf. supra p.* 380 v. 10.
 v. 11 *Cf. p.* 350 v. 11.
 v. 13 *Sedul. C. P. II*, 66 sine fine manet.
 v. 14 *Fortunati C. IV*, 17, 12 quem paradus
 habet.
 433 v. 9 *Trist. II*, 161 sociales compleat annos.

DE OBITU KAROLI.

- 435 v. 1, 2 *Met. XII*, 284 generosaque pectora pulsat.
 v. 5, 1 *Aldhelm. l. virg.* 865, 964 lacrimarum
 flumina fudit.
 v. 7, 2 *Art. Am. II*, 351 Da requiem.
 436 v. 15, 2 *Aen. V*, 43 Clara dies.

THEODULFI CARMINA.

799.

- 440 *De codice biblicorum Theodulfi cf. etiam Delisle,*
le cabinet III, 240—242 (*Planche XXI*, 3).
Cf. ad not. 3 Zeitschrift für oesterreich.
Gymn. 1877 p. 336.
 442 *Altam sylvam nunc Haute-Seille in Lotha-*
ringia esse comecit J. Huemer (Deutsche
Literaturzeitung 1882 p. 246).
 445 I *De hoc carmine mutilo egit nuper H. Hagen*
in programme Bernensi, quo sollemnia anni-
versaria conditae Universitatis XIV. Kal.
Dec. 1882 celebrantur, p. XI nonnullosque
eius locos acute correxit. Quae de ultima
eius parte (v. 257—314) 'ob languidam argu-
menti ex antecedentibus versibus repetiti
aequabilitatem' a Theodulfo abiudicanda
censuit, mihi non persuasit.
 I, 3 *Aen. XII*, 819 quod lege tenetur.
 v. 24 *Ib. IV*, 2 et caeco carpitur igni.
 446 v. 30 *Ib. VI*, 122 Itaque reditque.
 v. 71 *Georg. I*, 318 ventorum concurrere proelia;
Am. II, 11, 17.
 v. 74 *Ecl. V*, 64 Ipsa sonant arbusta.
 447 v. 77 *Aen. IV*, 595 Quae mentem insania mutat.
 v. 81 *Ib. VII*, 446, *XI*, 424 tremor occupat
 artus.
 v. 83 *Ib. IX*, 341 fremit ore cruento.
 v. 90 *Sedul. C. Pasch. I*, 268 ubi regia fulvis |
 Emicat aula tholis.
 v. 113 *Ep. XI*, 56 grave . . crimen.
 448 v. 145 *Iuveni H. e. I*, 654 curetur copia rerum.
 449 v. 210 *Prudent. Psych.* 199 Mens humilis.
 450 v. 233 *Georg. IV*, 255 luce carentum.
 v. 244 *Iuveni H. e. II*, 620 Horridus et daemon.
 451 v. 262 *Aen. XII*, 6 movet arma leo.
 v. 263 *Trist. I*, 2, 100 mens . . non scelerata.
 v. 276 *Met. I*, 188 Perdendum mortale genus.
 v. 277 *Prud. Psych.* 42 Virgo Pudicitia spe-
 ciosis fulget in armis.
 v. 278 *Art. Am. III*, 463, *Rem.* 53 extinguere
 flammam.
 v. 280 *Venanti C. IV*, 27, 1 Si pietatis opus.
 452 v. 314 *Aen. XII*, 96 tempus adest.
 453 *II*, 31 *Cf. Prud. Psych.* 502 gentis Levitidis
 una.
 v. 39 *Fast. II*, 146 fundit aquas; *Georg. IV*, 377
 ferunt mantelia; *Aen. I*, 702.
 v. 54 *Sedul. I*, 285 foveam delapsus in atram |
 Corruit.
 v. 67 *Art. Am. I*, 751 Heu facinus; *Fortunati*
Carm. X, 13, 7 norma salutis.
 454 v. 98 *Sedul. II*, 192 monstrumque nefandum.
 455 v. 141 *Trist. II*, 325 radiantia lumina solis.
 v. 152 *Aen. IV*, 510 tonat ore deos.
 456 v. 161 *Ecl. IX*, 65 te fasce levabo.
 v. 186 *Georg. I*, 397 lanac . . vellera.
 v. 190 *Met. III*, 575 manibus . . ligatis.
 v. 202 *Ib. VII*, 576 notis | . . viis.
 457 v. 214 *Aen. IX*, 609 Omne aevum.
 v. 219 *Ib. X*, 3 Sideream in sedem.
 v. 222 *Met. XIII*, 108 Pondera tanta feret.
 v. 236 *Fortunati Carm. VIII*, 4, 4 angelicis . .
 choris; *Fast. II*, 507 pia turba Quiritum.
 v. 237 *Art. Am. I*, 36 miles in arma venis.
 v. 239 *Met. I*, 415 Et documenta damus, *III*, 579.
 v. 245 *Iuveni H. e. II*, 475 comitatur gloria
 vitae.
 v. 250 *Cf. supra p.* 449 v. 210.
 458 v. 252 *Ep. IX*, 6 imposuisse iugum.
 v. 253 *Rem.* 674 Mente memor tota . . tene.
 v. 254 *Fast. VI*, 270 tam grave pendet onus;
Trist. I, 2, 48.
 v. 255 *Aen. V*, 810 equum phaleris insignem.

p99.

- 458 v. 266 *Ep. XIII*, 117 bone iunctus in uno.
v. 267 *Cf. Georg. IV*, 176.
- 459 *IV*, 11 *Fast. II*, 117 pia facta.
- 462 v. 52 *Sedul. I*, 31 quid fana profana | Proderit.
v. 59 *Aen. X*, 180 Sequitur pulcherrimus Astur.
v. 60 *Cf. supra p. 457 v. 237.*
VII, 3 *Aen. II*, 407 furiata mente Coroebus, 588.
v. 11 *Met. II*, 409 redit itque.
- 463 *III*, 9 *Lege* abortum.
v. 15 *Ex Ponto III*, 2, 29 superabit tempora vitae.
- 464 *X*, 8 *Met. V*, 485 Semina iacta legunt.
- 466 *XI*, 23 *Iuveni H. e. II*, 227 descenderet unica proles.
v. 39 *Ep. XII*, 158 iniceremque manus.
- 467 *XII*, 14 *Iuveni H. euang. III*, 475 saxea corda revincit.
v. 17 *Amor. III*, 6, 51 rapidis . . . ab undis; *Met. VII*, 6.
v. 22 *Aen. VI*, 251 Ense ferit; *Met. V*, 204, *VI*, 641.
- 468 v. 32 *Amor. III*, 11, 52 cogar amare.
XIV, 2 *Sedul. I*, 343 una te voce canentes.
- 469 v. 7 *Ecl. VII*, 47 aestas | Torrida.
v. 10 *Met. IV*, 126, *X*, 665 Foetibus arboreis.
v. 17 *Georg. I*, 372 atque omnis navita ponto.
v. 25 *Aen. VIII*, 67 lma petens.
v. 26 *Met. I*, 740 Cornua decrescunt.
v. 29 *Georg. I*, 269 rivos deducere nulla.
v. 34 *Fast. VI*, 692 verba iocosa modos.
- 470 *XV*, 6 *Georg. IV*, 415 ambrosiae diffundit odorem.
v. 14 *Aen. III*, 179 remque ordine pando.
v. 18 *Fortunati Carm. III*, 14, 20 dando salutis opem.
- 471 v. 43 *Aen. VI*, 486 dextra laevaue frequentes.
XVI, 11, 3 *Iuveni H. euang. II*, 318 fruge redundans.
- 472 v. 20 *Fast. V*, 493 medio cum pollice iunctis.
v. 28 *Cf. supra p. 300 v. LXXXII*, 6.
XVII, 6 *Cf. supra p. 453 v. 67.*
v. 11 *Aen. I*, 507 iura dabat.
v. 14 *Ep. IV*, 100 pignus amoris habet; *XI*, 113.
- 473 v. 29 *Aen. VI*, 48 sed pectus anhelum.
v. 31 *Amor. II*, 19, 17 dulcia verba parabat.
v. 34 *Amat. I*, 532 Indigno teneras imbre rigante genas.
v. 37 *Aen. VI*, 405 tantae pietatis imago.
v. 39 *Georg. III*, 242 genus . . . hominumque.
v. 40 *Sedul. C. P. III*, 24 Oppida, rura, casas.
v. 56 *Ep. XVII*, 98 mihi verba dabas; *Amor. II*, 2, 58.
v. 57 *Aen. IV*, 374 in parte locavi.
- 474 v. 88 *Prud. Perist. XIII*, 12 Ut liquor ambrosius.
- 475 *XVIII*, 1 *Aldhelm. Aen. polyst.* 7 mundum ditione gubernat; *l. v. 1.*
v. 29 *Ep. VII*, 161 impleat annos,
- 476 v. 3 *Sedul. C. P. II*, 2 Florigera de sede virum.
v. 4 *Ib. I*, 45 conditor orbis.
v. 11 *Georg. III*, 311, *Aen. I*, 633 Nec minus interea.
v. 13 *Iuveni H. e. IV*, 459 Montis Oliveti.
v. 23 *Aen. X*, 257 dies noctemque fugarat.
v. 24 *Ib. IX*, 110 nova lux, 731.
- 477 v. 43 *Sedul. C. Pasch. II*, 138 residebat iure magister.
v. 55 *Ib. I*, 203 didicere truces . . . leones.
- 479 v. 61 *Sedul. I*, 341 iura sacerdotis Lucas tonet.
v. 92 *Art. Am. III*, 168 virgineumque chorum.
v. 93 *Aen. X*, 543 Volcani stirpe creatus.
v. 99 *Fortunati Carm. IX*, 2, 31 David rex atque propheta.
- 480 v. 107 *Fast. V*, 596 debita solvit honos.

p99.

- 480 *XXII*, 4 *Art. Am. I*, 486 voti postmodo compos eris.
v. 7 *Ib. II*, 322 Tunc sere quod plena postmodo falce metas.
v. 16 *Ib. II*, 590 ut pudor omnis abest.
- 483 *XXIV*, 1 *Fortunati Carm. IV*, 7, 9 pietatis membra quiescunt.
v. 3 *Ib. IV*, 8, 11 Nobilis antiquo . . . | Sed magis in Christo nobilior merito.
- 484 v. 33 *Iuveni H. e. II*, 342 laetanti in pectore.
v. 35 *Aen. I*, 600 grates persolvere dignas.
v. 46 *Ex Ponto II*, 9, 58 Collaque . . . flectere.
v. 50 *Aen. I*, 286 Qui mare, qui terras.
v. 51 *Georg. I*, 43 Vere novo.
- 485 v. 55 *Aen. VI*, 205 silvis . . . | Fronde virere nova.
v. 58 *Amor. I*, 7, 2 furor omnis abit.
v. 59 *Met. II*, 487 manus ad caelum . . . tollit.
v. 63 *Aldhelm. l. v. 542* rexit culmina sedis.
v. 75 *Sedul. C. Pasch. II*, 260 plena pietate redundans.
v. 78 *Cf. supra p. 479 v. 92.*
v. 79 *Aen. VI*, 164 quo non praestantior alter.
v. 84 *Fortunati C. IX*, 12, 16 pro pietatis ope.
v. 89 *Trist. I*, 9, 45 per ingenuas . . . artes.
v. 93 *Sedul. C. P. III*, 10 sub tegmine blando.
- 486 v. 110 *Aen. I*, 687 oscula dulcia figet.
v. 111 *Met. XV*, 692 placido . . . vultu; *Fast. IV*, 161.
v. 119 *Ep. XI*, 69 dicitque precantia verba.
- 487 v. 151 *Fast. II*, 256 dulcia poma.
v. 158 *Iuveni H. e. I*, 589 Pectoris antra tegunt.
v. 161 *Aldhelm. Aen. tetrast.* 16, 3 Cum mihi vita comes fuerit.
- 488 v. 180 *Fortun. C. X*, 11, 22 hic dedit esse pares.
v. 165 *Aen. VII*, 546 foedera iungant.
- 489 v. 221 *Fortunati V. S. Martini Praef. v. 23* Attonitus, trepidus, hebetans, vagus, anxius, anceps.
v. 227 *Sedul. II*, 78 Ferus arbiter aulae | Aestuatur.
XXVI, 7 *Fortunati C. IV*, 7, 11 Forma venusta decens.
- 490 v. 13 *Aen. IV*, 23 Adgnosco veteris vestigia flammae.
v. 22 *Trist. II*, 110 Parva . . . domus.
v. 28 *Cf. supra p. 78 L*, 2.
v. 29 *Aen. I*, 681 sacrata sede recondam.
- 491 v. 8 *Halieut.* 49 habitant animalia silvas.
v. 20 *Ibis* 225 nocturnus culmine bubo.
v. 22 *Aen. III*, 68 voce clemus.
- 492 v. 42 *Met. VI*, 488 Regales epulae.
v. 47 *Aen. II*, 367 redit in praecordia virtus.
v. 57 *Aen. X*, 880 nec divom parcinius ulli.
v. 61 *Aen. II*, 334 primi proelia temptant.
v. 62 *Cf. supra p. 467 XII*, 22.
- 493 v. 95 *Met. VIII*, 404 quatiens venabula dextra.
Versus contra iudices post editionem nostram iterum in programmate supra (p. 694) laudato p. 1—31 a. 1882 H. Hagen foras dedit, et locis compluribus emendatos et apparatus auctorum a Theodulfo expilatorum multo copiosiore instructos. Cf. quae de opere eius Guil. Wattenbach sagaciter iudicavit (Neues Archiv VIII, 422, Deutsche Literaturzeitung a. 1883 p. 1191), cui de lacunis non admittendis prorsus assentior.
- 494 v. 26 *S* habet hos.
v. 596 *S* habet propiora.
- 518 v. 7 *Sedul. C. P. II*, 175 Inde quater denis . . . diebus.
v. 19 *Fortunati C. III*, 20, 2 aurea dona.
v. 24 *Ib.* 26, 2, *VIII*, 17, 6 salutis opus.
v. 37 *Met. VIII*, 205 ignis adurat.
- 519 v. 49 *Georg. III*, 287 hirtasque capellas.
v. 52 *Aen. III*, 308 calor ossa reliquit.

- 519 v. 53 *Ep. XVII*, 163 pretium non vile laboris.
 v. 59 *Iuenci H. cuang. I*, 537 Antiquae leges.
 v. 80 *Trist. IV*, 3, 5 Aetheriamque . . . arcem.
 520 v. 83 *Iuenci H. e. IV*, 652 ducebant tegmine
 vestis.
 XXX, 5 *Ex Ponto II*, 11, 25 O referant grates.
 v. 23 *Aen. VII*, 537 Ausoniisque . . . arvis.
 521 v. 46 *Trist. IV*, 2, 2 flexo . . . genu.
 v. 52 *Fast. II*, 496 astra petebat equis, cf. *supra*
 p. 486 v. 98.
 522 v. 71 *Fortunati C. VII*, 10, 15 dona salutis.
 v. 74 Cf. *supra* p. 473 v. 40.
 XXXI, 1 *Ib. VIII*, 8, 1 O regina potens.
 v. 2 Cf. *supra* p. 45 v. 20.
 v. 5 *Aen. XI*, 334 regni . . . insignia.
 v. 6 Cf. *supra* p. 485 v. 84.
 v. 11 Cf. *supra* p. 396 *Ia*, 4.
 523 v. 21 Cf. *supra* p. 522 v. 71.
 v. 36 *Rem.* 289 opem . . . poscis.
 524 v. 42 *Fortunati C. IX*, 2, 36 Quamvis celsae
 animae, corpora terra tegit.
 v. 44 Cf. *supra* p. 480 v. 4.
 525 XXXIII, 1, *Hoc carmen ediderunt ex codice*
Parisino 2177 saec. IX. f. 59 Baluzius
Miscellanea VI, 554, *Rozière Recueil des*
form. p. 1102. Manuscula, quorum Theo-
dulfus in versu 1 meminit, minime ad car-
mina sequentia referenda sunt.
 v. 13 *Aen. I*, 633 Nec minus interea.
 v. 19 *Fast. II*, 187 iaculo fixisset.
 v. 25 *Aen. XI*, 739 Hic amor, hoc studium.
 v. 29 *Fast. II*, 406 redeunt . . . in sua tecta.
 526 III, 7 *Sedul. I*, 146 Edidit humanas animal
 pecuale loquelas.
 527 v. 8 Cf. *quae de hoc versu J. Huemer adnotavit*
Zeitschr. f. d. oesterr. Gymn. 1877 p. 336;
Ex Ponto I, 9, 22 promptas in mea fata
 manus.
 v. 10 *Fortun. Carm. III*, 21, 2 noster et altus
 amor.
 v. 22 *Art. Am. I*, 532 imbre rigante genas.
 v. 34 *Trist. V*, 10, 24 hac tenet arma manu.
 XXXVI, 3 *Met. II*, 477, *XII*, 265 Stravit humi.
 528 v. 11 *Arat. I*, 221 spiritus almus.
 v. 16 *Art. Am. I*, 368 addat opem.
 v. 22 Cf. *supra* p. 490 v. 28.
 v. 24 *Ex Ponto I*, 6, 7 Artibus ingenuis.
 v. 27 *Sedul. II*, 260 plena pietate redundans.
 v. 31 *Aen. I*, 118 in gurgite vasto.
 v. 37 *Aen. IV*, 538 Iussa sequar.
 529 XXXVII, 4, 1 *Aen. I*, 531 potens armis.
 v. 7, 4 *Aldhelm. l. v.* 141 in pectore puro.
 v. 10, 2 *Corrige* sua.
 v. 13, 4 *Aldhelm. l. virg.* 872 directo tramite.
 530 XXXVIII, II, 1 Cf. *supra* p. 483 v. XXIV, 1.
 III, 1 *Aen. IX*, 641 sic itur ad astra.
 v. 5 *Amor. III*, 9, 67 Ossa . . . requiescite in urna.
 531 v. 9 *Aldhelm. l. v.* 122 devota mente, 234.
 v. 19 *Ecl. V*, 34 Tu decus omne tuis.
 532 v. 9 *Fortun. Carm. IV*, 18, 19 Ecclesias ditans.
 533 v. 5 *Aen. V*, 218 secat . . . | *Aequora, Met. XI*, 478.
 v. 21 *Met. VII*, 447 Scironis nomen inhaeret.
 v. 26 *Ex Ponto I*, 3, 30 retextit opus.
 v. 37 *Sedul. II*, 215 validi confossus cuspidē
 verbi.
 n. 3 *Lege I*, 102.
 534 v. 87 *Aen. XII*, 322 insignis gloria facti.
 535 v. 106 *Ex Ponto III*, 4, 84 grande fuisset onus.
 v. 107 *Trist. I*, 1, 36 laude ferere mei; *Aen.*
I, 625 insigni laudo ferebat.
 v. 120 *Hor. Carm. I*, 24, 9 Multis ille bonis.
 536 v. 142 *Fortun. C. IV*, 10, 1 Omne bonum.
 v. 143 *Aen. IX*, 503 At tuba terribilem sonitum.
 v. 148 *Amor. III*, 7, 8 candidiora nive.
- 536 v. 149 Cf. *supra* p. 528 v. 23.
 v. 157 Cf. *supra* p. 485 v. 89.
 537 v. 208 Cf. *supra* p. 487 v. 158.
 v. 214 *Aen. VII*, 496 laudis succensus amore.
 538 v. 217 Cf. *supra* p. 449 v. 210.
 v. 218 Cf. *supra* p. 451 v. 280.
 v. 237 *Met. VIII*, 769 roborā cecidit.
 539 v. 7 *Aen. IV*, 284 quae prima exordia sumat.
 v. 19 *Ib. II*, 213 parva duorum | *Corpora; Trist.*
I, 5, 48.
 v. 28 *Aen. I*, 359 argenti pondus et auri.
 v. 30 *Fast. II*, 702 quod sibi monstret iter.
 v. 36 *Met. XII*, 514 sub pondere . . . | *Aestuāt*
arboreo.
 540 v. 48 Cf. *supra* p. 528 v. 16.
 v. 55 Cf. *supra* p. 102 v. II, 6.
 541 XLII, II, 7 *Aen. II*, 515 in sede locavit.
 v. 8 Cf. *Wattenbach Schriftwesen p. 236 n. 2.*
 XLIII, 1 *Aen. VI*, 408 admirans venerabile
 donum.
 v. 4 *Met. XIII*, 105 radiantis ab auro.
 v. 9 Cf. *supra* p. 256 *Alcuini Carm. XLIV*, 27
 studiosa mente per urbem.
 v. 11 *Aen. III*, 388 mente teneto.
 v. 16 *Ep. XIX*, 16 tu mihi, crevit amor.
 542 XLIV, 23 *Met. IV*, 4 festum celebrare sacerdos,
 V, 113.
 v. 25 *Fast. VI*, 179 festa colebant, III, 170.
 v. 30 *Iuenci H. cuang. IV*, 303 dicta dabit,
 meritis sua praemia reddet.
 544 v. 58 *Aen. XI*, 680 ingens oris hiatus.
 v. 63 Cf. *supra* p. 239 *Alcuini C. XVII*, 16
 sacris constricta catenis.
 545 v. 10 *Fortun. C. VIII*, 4, 7 caput triplici diade-
 mate cingit.
 v. 22 *Fast. III*, 832 Quique facis docta . . . manu,
Art. Am. I, 518.
 v. 36 *Aen. X*, 226 dextra puppim tenet.
 546 v. 70 *Art. Am. II*, 494 Movit inauratae pollice
 fila lyrae.
 v. 71 *Ecl. II*, 36 Est mihi disparibus septem
 compacta cicutis | *Fistula.*
 v. 77 *Ex Ponto I*, 7, 11 Nos premat . . . frigore
 caelum.
 v. 81 *Georg. I*, 142 Alta petens; *Aen. V*, 508.
 v. 82 *Fast. I*, 370, *Ex Ponto III*, 2, 72 gemi-
 nas . . . manus.
 547 v. 114 *Georg. III*, 358 altum petit aethera.
 548 v. 31 *Aen. XII*, 162 Quadriugo vehitur curru.
 v. 40 *Met. XV*, 367 Rura colunt.
 549 v. 6 *Aen. XII*, 606 cetera circum | *Turba.*
 v. 10 *Sedul. C. Pasch. I*, 151 Fervidus ingentem
 gladius consumeret hostem.
 v. 19 *Met. XIV*, 599 In freta flumineis . . . undis.
 v. 26 Cf. *Aen. III*, 217 pallida semper | *Ora fame.*
 550 v. 8 *Fortun. Carm. I*, 11, 1; *Sedul. I*, 269
 Emicat aula.
 551 v. 21 *Aen. IV*, 701 Mille trahens varios adverso
 sole colores.
 LI, 5 *Aen. III*, 68 magna supremum voce ciemus.
 n. 10 Cf. *supra* p. 524 v. 29.
 552 LII, 5 *Met. XII*, 234 generosaque pectora
 pulsat.
 LIII, 3 *Aen. IX*, 392 Simul et vestigia retro.
 v. 6 *Amor. I*, 4, 35 Nec premat . . . tua colla.
 v. 7 *Aen. V*, 282 promisso munere donat. 361.
 553 LV, 1 *Ep. XX*, 235 mea carmina dicunt.
 v. 5 *Ex Ponto I*, 2, 134 carmina digna.
 v. 7 *Arat. I*, 924 Victus uterque iacet.
 v. 15 *Met. IV*, 338 gradu discedere verso.
 554 LVII, 1 *Met. II*, 329 obductos . . . | *Condiderat*
vultus.
 v. 3 *Aen. II*, 688 palmas cum voce tetendit,
 VI, 685.

- 554 *LVIII*, 1 *Iuv. I*, 35 caeli terraeque repertor.
LIX, 2 *Fast. III*, 666 et humanis usibus apta
Ceres.
v. 6 *Fortun. C. IX*, 1, 2 alma fides.
- 555 *LX*, 5 *Arator. I*, 373 humana propago.
LXI, 4 *Prud. Cath. III*, 76 pomiferi memoris.
- 556 *LXII*, 7 *Prud. Psych.* 199 Mens humilis.
LXV, 2 *Trist. IV*, 2, 55 faventia votis.
- 557 *LXVI*, 4 *Aen. VI*, 255 primi sub lumina solis.
LXVII, 1 *Aen. II*, 27 iuvat ire.
- 558 *LXIX*, 18 *Aen. I*, 370 Quove tenetis iter, *Trist.*
I, 8, 6.
v. 34 *Ep. VII*, 74 tuta futura via est.
v. 36 *Met. X*, 431 Festa . . . celebrabant annua.
- 559 v. 44 *Ecl. I*, 78 Carmina nulla canam.
- 560 *LXX*, 1, 2 *Aen. VI*, 403 pietate insignis.
v. 5, 4 *Arat. I*, 943 poplite flexo.
v. 1 *I. 3 Corrigé* exposuerunt.
- 561 v. 9 *Met. VIII*, 293 promissas horrea messes.
v. 11 *Cf. supra* p. 528 v. 24.
v. 14 *Met. II*, 128 labor est.
v. 18 *Aen. III*, 121 Fama volat.
v. 27 *Fast. VI*, 5 Est deus in nobis.
- 562 v. 67 *Aen. I*, 259 ad sidera caeli.
v. 74 *Amor. II*, 7, 28 Me non admissi criminis
esse reum.
- 563 v. 4 *Georg. III*, 110 Nec mora, nec requies.
- 564 v. 35 *Aen. XI*, 335 et rebus succurrite fessis.
- 566 v. 114 *Aen. III*, 121 regnis . . paternis.
- 567 v. 139 *Aen. V*, 288 Cingebant silvae.
v. 142 *Amor. III*, 5, 4 in ramis multa latebat avis.
v. 156 *Aen. I*, 541 Bella cient.
v. 158 *Aen. II*, 353 et in media arma ruamus.
v. 160 *Aen. VII*, 782 curruque in bella ruebat.
v. 165 *Georg. III*, 211 cui gratior usus equo-
rum; *Met. III*, 554 nec tela, nec usus equorum.
- 568 v. 174 *Georg. III*, 207 Ingentes . . animos.
v. 180 *Fast. IV*, 823 Fossa repletur humo.
v. 192 *Cf. supra* p. 561 v. 18.
v. 200 *Met. XIII*, 719 obsita pomis | Rura.
- 569 v. 212 *Aen. XI*, 439 paria induat arma.
v. 218 *Ep. XIV*, 2 Cetera . . turba iacet.
LXXIII, 2 *Amor. I*, 15, 19 Ennius arte carens.
v. 4 *Met. XV*, 366 more parentum.
- 570 v. 15 *Amor. I*, 11, 9 durum . . ferrum.
v. 19 *Aen. II*, 372 verbis compellat amicos.
v. 31 *Ep. XII*, 95 venenatis . . dentibus.
v. 39 *Ex Ponto III*, 7, 34 Exilium . . triste.
v. 44 *Rem.* 18 triste pendit onus.
- 571 v. 48 *Aen. X*, 852 Pulsus ob invidiam.
v. 53 *Ex Ponto II*, 2, 23 vulnera saeva.
v. 55 *Aen. VI*, 123, 601 *Quid memorem.
- 572 v. 92 *Cf. supra* p. 562 v. 74.
v. 110 *Lege* sunt.
v. 126 *Ecl. VII*, 59 nemus omne virebit.
- 573 v. 3 *Trist. IV*, 8, 41 Vita . . peragenda.
v. 4 *Fortun. C. I*, 19, 2 vernat amoenus ager.
v. 5 *Sedul. II*, 2 Florigera de sede; *Rem.* 177
labentes iucundo murmure rivos.
v. 10 *Trist. V*, 12, 23 Fertilis . . | . . . ager.
v. 13 *Fast. IV*, 608 Punica quae lento cortice
poma tegunt; pomi *cont. Huemer (Deutsche*
Literaturz. 1882, 247).
v. 14 *Art. Am. III*, 690 et lauri nigraque myr-
tus olent.
v. 15 *Met. XI*, 234 bicoloribus obsita bacis.
v. 17 *Rem.* 85 Quae praebet latas arbor spati-
antibus umbras. | 88 Nunc stat in immensum.
- 574 v. 3 *Met. VII*, 712 provida mens.
v. 6 *Cf. supra* p. 554 *LIX*, 6.
v. 13 *Cf. supra* p. 540 *XLII*, 7; *Fast. I*, 203
ornabant . . gemmis; *Met. XIII*, 704 claram-
que auro gemmisque.

POETAE LATINI Aevi CAROLINI II.

- 574 v. 28 *Fast. VI*, 420 dives habebat opes.
v. 39 *Aen. XI*, 526 summoque in vertice montis.
- 575 v. 44 *Sedul. I*, 343 Quattuor hi proceres.
v. 54 *Aen. XI*, 14 timor omnis abesto.
v. 78 *Fortun. C. II*, 16, 61 solitae pietatis amore.
- 576 v. 96 *Ib. IV*, 27, 1 Si pietatis opus.
v. 116 *Fast. III*, 615 hac nuper sede locatos.
v. 118 *Met. XIV*, 807 hominumque parentem.
v. 119 *Rem.* 20 pacis amator.
- 577 v. 4 *Corrigé* sedulus usque.
v. 5 *Fortunati C. III*, 15, 10 sidus in orbe
micas; *Aen. XI*, 441 haud ulli veterum vir-
tute secundus.
v. 11 *Aen. I*, 103 ad sidera tollit.
v. 31 *Ib. VI*, 164 quo non praestantior alter.
v. 36 *Ep. XII*, 24 regna beata meae.
- 578 v. 5, 4 *Fortun. C. III*, 30, 7 Subdere colla decet.
v. 7, 4 *Ib. Vita Mart. IV*, 377 Fortis athletae.
- 579 v. 6 *Sedul. C. Pasch. II*, 66 Imperium sine fine
manet.
v. 16 *Fortun. C. IV*, 18, 24 regna superna petit.
LXXIX, 2 *Cf. supra* p. 487 v. 145.
v. 3 *Met. VIII*, 229 patrium . . nomen.
- 580 v. 15 *Aen. II*, 17 ea fama vagatur, *IV*, 68
totaque vagatur | Urbe furens.
v. 17 *Met. V*, 115, *XIII*, 465 Stygios . . manes;
V, 622, *VI*, 706 caligine tectus.
v. 18 *Ex Ponto II*, 4, 5 di . . tristes.
v. 19 *Aen. II*, 369 mortis imago; *Amor. II*, 9, 41.
v. 21 *Aen. VI*, 295 Acherontis ad undas.
v. 25 *Met. I*, 737 Stygias . . paludes; *Aen. VI*, 323
Cocyti stagna alta vides Stygiamque palu-
dem.
v. 38 *Fast. V*, 666 carpis iter.
v. 44 *Ex Ponto IV*, 13, 3 Unde saluteris.
v. 45 *Art. I*, 31, *Trist. II*, 247 vittae tenues.
v. 48 *Fast. II*, 507 pia turba.
v. 59 *Met. XIV*, 341 modulatur carmina voce;
Ecl. X, 51.

AEDILVULFI CARMEN.

- 584 *I. 9 Aen. X*, 543 Volcani stirpe creatus.
II. 9 Ib. V, 67 et qui viribus audax.
v. 14 *Ib. II*, 641 ducere vitam.
v. 15 *Ib. VI*, 163 indigna morte peremptum.
- 585 *IV. 12 Ep. XIII*, 30 Pectora . . casta.
- 586 v. 26 *Sedul. C. Pasch. II*, 148 agnus | Ecce dei,
veniens peccatum tollere mundi.
V. 1 Fortun. Carm. IV, 8, 8 pontificalis apex.
v. 12 *Aen. IV*, 359 vocemque his auribus hausi.
v. 15 *Bedae Mirac. S. Cuthberti V*, 2 memori
narranda relatu.
v. 19 *Aen. III*, 102 veterum volvens monumenta
virorum.
- 587 *VI. 15 Aen. X*, 146 duri certamina belli.
v. 18 *Ib. V*, 282 promisso munere donat.
v. 22 *Ib. IX*, 508 corona | Non tam spissa.
v. 31 *Sedul. C. Pasch. II*, 209 ardua templi |
Culmina.
v. 34 *Aen. V*, 113 medio canit aggere.
- 588 v. 55 *Ib. VI*, 688 Vicit iter durum.
v. 61 *Iuveni H. euang. I*, 96 Magnificas laudes
animus gratesque celebrat; *Aen. X*, 667
manus ad sidera tendit.
VII. 10 Ib. IX, 166 noctem custodia ducit |
Insomnem.
v. 12 *Georg. III*, 13 templum de marmore
ponam.
- 589 v. 20 *Amor. III*, 13, 27 velatae vestibus albis.
VIII. 32 Cf. supra p. 581 v. 59.
- 590 v. 39 *Iuveni I*, 418 In mortisque illis umbra.

- 590 *c.* 43 *Aen. I*, 131, 256 dehinc talia fatur.
c. 45 *Fortun. C. VIII*, 3, 8 mystica verba canunt.
v. 53 *Ib. V*, 5, 11 ditans virtute superna.
IX, 1 *Aen. III*, 702 fluvii cognomine dicta.
c. 3 *Ecl. I*, 44 altaria fumant; *Aen. V*, 54
altaria donis.
591 *X*, 27 *Ib. V*, 377 verberat ictibus auris.
v. 33 *Ib. II*, 470 telis et luce coruscus.
v. 36 *Ib. VI*, 255 primi sub lumina solis.
XI, 2 *Ex Ponto IV*, 16, 17 dictus cognomine
Iargus.
592 *v.* 5 *Iuveni H. c. IV*, 7 saevi penetralia cordis;
Aldh. l. v. 1620.
v. 18 *Aen. II*, 464 altis | Sedibus.
v. 41 *Trist. II*, 325 radiantia lumina solis.
v. 45 *Amor. III*, 10, 34, *Fast. IV*, 642 Inrita . .
vota.
593 *v.* 53 *Iuveni H. c. II*, 515 de carceris umbris.
595 *XIV*, 29 *Aldh. l. v.* 141 in pectore puro.
596 *XV*, 24 *Aen. I*, 505 media testudine templi.
599 *XX*, 29 *Ib. XI*, 202 stellis fulgentibus (*al.*
ardentibus).
v. 31 *Aen. I*, 727 flammis funalia vincunt;
Fortun. VIII, 3, 264 Ordinibus variis.
600 *XXI*, 4 *Aen. VII*, 414 nigra carpebat nocte
quietem; *Met. XV*, 187 nigrae . . nocti.
v. 13 *Aen. III*, 645 se cornua lumine complent.
601 *XXII*, 21 *Aen. I*, 637 At domus interior;
Aldh. l. v. 2369 niveo candore coruscus.
602 *v.* 44 *Fast. III*, 269 frontem redimita coronis.
603 *v.* 87 *Fortun. C. VIII*, 4, 19 variato lumine
florent.
v. 96 *Cf. supra p.* 588 *v.* 61.

SMARAGDI CARMINA.

- 605 *Cf. cum hoc poeta Angelomi prooemia (supra*
l. II, 675—677), *qui eum ad verbum exscripsit.*

- 608 *v.* 39 *Met. XIII*, 289 caelestia dona.
609 *v.* 56 *Fast. III*, 595 tumidas . . per undas.
610 *IV*, 5 *Cf. Neues Archiv VIII*, 50.
611 *VII*, 16 *Aldhelm. l. v.* 158 praesentis machina
mundi.
612 *X*, 1 *Ex Ponto I*, 4, 35 vastum sulcavinus
aequor | . . sacra carina fuit.
613 *v.* 22 *Ep. XIII*, 15 vela tetendit.
v. 23 *Ex Ponto I*, 5, 40 Et ducit remos.
v. 26 *Ep. VI*, 1, *Rem.* 635 littora tangus.
v. 27 *Aen. IV*, 569 Heia age.
v. 30 *Cf. supra p.* 609 *v.* 60.
XI, 6 *Fast. IV*, 48 gurgite mersus aquae.
614 *v.* 17 *Met. VI*, 650, *Ep. IX*, 153 solio sedet . .
alto.
615 *XIV*, 3 *Amor. III*, 1, 13 sceptrum . . regule
movebat.
v. 5 *Iuveni H. c. II*, 581 iusto moderamine.
v. 11 *Cf. supra p.* 614 *v.* 17.
616 *v.* 17 *Fortunati C. X*, 13, 7 norma salutis.
v. 4 *Arator. I*, 404 mente sagaci.
618 *v.* 26 *Sedul. C. Pasch. II*, 176 sacro spiramine
plenum.
v. 27 *Fast. I*, 662 Seminibus iactis.
v. 29 *Ib.* 694 reddat ager.

APPENDIX AD PAULUM.

- 626 *Cf. ad hoc carmen Huemer (Deutsche Literatur-*
zeit. 1882 *p.* 247).
628 *Initia stropharum huius rhythmici trochaici verba*
PAULUS FECI *efficere Guil. Meyer recte*
adnotavit (Sitzungsber. der phil. hist. Cl. der
bayer. Akad. 1882 *I*, 81).
644 *Corrige Lucilius ep. Veronensis.*
650 *Ad alliterationes adde p.* 397 *v.* 503.

ADDENDA AD TOMUM II.

ERMOLDI CARMINA.

199.

- 2 *lin.* 2 adde *Aldhelmum et Bedam Anglos.*
 4 *Cum acrosticho cf. Nasonis eclogam (t. I, 387)*
I, 77 Lucanus cecinit famosi Caesaris arma.
 v. 2 *Aldhelm. de l. virg. v. 4* Regnator mundi,
 v. 11 mundi formator et auctor.
 v. 3 *Aldhelm. l. v. 755* conquirens regna polorum.
 v. 6 *Ib. 328, 458* praesaga voce.
 v. 11 *Ib. Aenigm. praef. 10* Castalidas nymphas
 non clamo cantibus istuc.
 v. 16 *Ib. 4* Horrida . . torsisti membra Behemoth.
 v. 41 *Aldhelm. l. v. 1621* crebrescit fama per
 orbem.
 v. 53 *Ib. 287* Munere . . ditabat, 2026.
 v. 56 *Fortunati C. VI, 3, 16* et pietatis ope.
 v. 40 *Ov. Ep. VII, 90* regna dedi.
 v. 58 *Sedul. C. P. II, 299* torva . . | Ora lupi;
Aldhelm. l. v. 490.
 8 v. 123 *Fortun. C. III, 19, 1, X, 7, 66* honoris
 apex.
 9 v. 131 *Cf. Simson Jahrb. des fränk. Reichs*
unter Karl dem Gr. II, 262.
 v. 138 *Mir. S. Cuthberti III, 11* poplite flexo.
 v. 139 *Sedul. C. P. I, 327* decus armaque.
 10 v. 167 *Aldhelm. Aenigmata tetrast. 16, 3* Cum
 mihi vita comes fuerit.
 v. 169 *Possim ut coni. Simson l. l. II, 260 n. 3.*
 v. 178 *Mirac. S. Cuthberti XXVII, 5* Basia dat
 puero.
 11 v. 195 *Ib. III, 3* Est locus insignis.
 16 v. 345 *Ib. XIII, 13* pectore tristi.
 17 n. 3 *non menses, sed dies poeta dicere vult,*
cf. infra v. 497, Simson Jahrb. des fränk.
Reichs unter Karl dem Gr. II, 264.
 18 v. 413 *Mir. S. Cuthberti IV, 16* percussus corda
 pavore.
 21 v. 534 *Aldhelm. l. v. 1114, 1603* reddere grates.
 24 v. 3 *Fortunati C. VIII, 16, 3, Arator. I, 564*
 venerabilis orbi.
 27 v. 94 *Aen. V, 288* Cingebant silvae.
 v. 107 *Mir. S. Cuthberti I, 23, XXX, 25* Exorat
 siccare genas, deponere fletus.
 28 v. 138 *Cf. supra p. 6 v. 41.*
 v. 153 *Mirac. S. Cuthberti IX, 14* precibus
 pulsare supinis.
 29 v. 171 *Ib. V, 2* memori narranda relatu.
 v. 181 *Aldhelm. de princip. vit. 106* O quantos
 qualesque viros.
 v. 189 *Ib. v. 55* Unde seges spissa spurcis
 sucerevit aristis.
 31 v. 229 *Aldhelm. l. v. 31, Mir. S. Cuthberti III, 2*
 precibus pulsare tonantem.
 32 v. 286 *Aen. III, 34, X, 890* Multa movens animo.
 33 v. 109 *Theodulfi Contra iudic. 16 (I, 494)* Quo
 teneant nullum munera saeva locum.
- 34 v. 347 *Aldhelm. l. v. 2350* triquadrum rexerat
 orbem.
 35 v. 376 *Cf. supra p. 6 v. 41.*
 36 v. 444 *Met. III, 110* crescitque seges.
 38 v. 496 *Sedul. C. P. III, 306* pio iam pectore.
 v. 512 (39 v. 542) *Fortunati Carm. VIII, 15, 6*
 pia castra.
 45 v. 163 *Aldhelm. l. v. 1071, 2153* sermone polito.
 46 v. 487 *Art. Am. II, 453* torvis spectet ocellis.
 53 v. 427 *Rem. 377* Liber in adversos hostes.
 55 v. 514 *Aldhelm. l. virg. 872* properet directo
 tramite.
 v. 563 *Cf. supra p. 49 v. 309.*
 57 v. 589 *Met. XI, 275* intravit paucis comitanti-
 bus urbem.
 60 v. 40 *Aldhelm. de princip. vit. 65* genus omne
 nepotum; *Sedul. C. P. I, 294.*
 v. 43 *Aldhelm. de princip. vit. 38* Quae turmas
 flustris densas perdebat aquosis; v. 58.
 v. 63 *Iuveni H. e. II, 440, Mir. S. Cuthb. III, 10*
 daemomis atri.
 v. 64 *Ib. VII, 32* sacra munera fructus.
 v. 76 *Art. Am. I, 607* tempus adest.
 65 v. 245 per sculpta fortasse scribendum est, cf.
 v. 346.
 v. 324 *Sedul. C. P. V, 288* cruor et simul unda
 cucurrit.
 67 v. 330 *Iuveni H. e. III, 611* pia munera.
 v. 331 *Sedul. C. P. I, 286* petit ima profundi.
 v. 333 *Iuveni H. e. III, 402* Quisque cupit
 celsam caeli conscendere sedem.
 68 v. 351 *Cf. supra p. 34 v. 345.*
 72 v. 500 *Art. Am. III, 596* quos praetereat quos-
 que sequatur.
 74 v. 583 *Trist. IV, 6, 2* colla premenda iugo.
 76 v. 661 *Aldhelm. l. virg. 792* caelesti munere
 fretus.
 78 v. 707 *Fortunati C. II, 15, 13. Aldhelm. l. v. 80*
 Egregius doctor.
 v. 735 *Aldhelm. de princ. vit. 93* ferrea corda.
 v. 741 *Sedul. C. Pasch. II, 256* caelo terraque
 voluntas.
 80 n. 1 *De hoc palatio, nunc Angeac, cf. Simson*
l. l. II, 90.
 81 v. 42 *Fortunati C. III, 26, 2, VIII, 17, 6* solvo
 salutis opus.
 v. 48 *Ib. III, 21, 2* noster et altus amor.
 v. 50 *Aen. I, 253* Hic pietatis honos.
 82 v. 95 *Met. V, 481* latum vulgata per orbem.
 83 v. 119 *Iuvenal. Sat. IX, 124* Utile consilium.
 86 v. 39 *Aldhelm. l. v. 2054* regnorum sceptrum
 gubernans.
 87 v. 49 *Past. IV, 226* fac puer esse velis.
 88 v. 89 *Aldhelm. l. v. 865, 964* lacrimarum flumina
 fudit.
 90 v. 153 *Cf. supra p. 8 v. 126.*

APPENDIX AD ERMOLDUM.

- 92 v. 21 Cf. *Aldhelm. de princip. rit.* 342 Sicut
folligenis respirant organa flabris.
93 II *Hoc carmen exstat etiam in fine codicis
Vaticani* 191 saec. X. *Prudentii Tricassensis
praecepta de vetere et novo testamento conti-
nentis, unde illud edidit cardinalis Thomasius
Liturgia antiqua Hispanica Gothica* p. 464.
v. I Hludovicus.

CANDIDI VITA AEGILI.

- 95 lin. 17 adde *Aldhelmum, Bedam.*
98 II, 11 Cf. *supra* p. 10 v. 167.
v. 16 *Hor. Ep. II*, 3, 161 Imberbis iuuenis.
v. 23 *Aen. XI*, 751 volans alte.
99 v. 16 *Ib. I*, 596 Libycis ereptus ab undis.
IV, 4 *Sedul. C. P. II*, 66 sine fine manet.
V, 10 *Met. VI*, 395 Lanigerosque greges;
XIII, 910 collectus in unum.
VI, 5 *Aen. XI*, 44 ad sedes . . paternas.
100 v. 13 *Ib. VII*, 254 volvit sub pectore.
v. 15 *Rem.* 578 cogor inire vias.
v. 16 *Georg. III*, 169 coge gradum conferre;
Aen. VI, 488 Et conferre gradum.
VIII, 2 *Ex Ponto IV*, 6, 13 cuiquam mandare
salutem.
v. 3 *Luc. Phars. I*, 98 discordia discors; *Met.*
I, 433 discors concordia.
IX, 8 *Art. Am. I*, 26 voce monemur.
101 v. 10 *Aen. IV*, 50 posce deos veniam.
X, 15 *Ib. X*, 644 virum . . et voce laecessit;
VI, 499 compellat vocibus.
102 v. 39 *Ib. II*, 145 miserescimus ultro.
v. 54 *Ib. VI*, 322 certissima proles.
103 *XI*, 3 *Ib. III*, 669 vestigia torsit.
v. 18 *Ib. IX*, 610 tarda senectus | Debilitat.
XII, 12 *Met. VI*, 84, *XI*, 12 furialibus ausis.
105 *XV*, 6 *Aen. X*, 362 At parte ex alia.
106 v. 28 *Mirac. S. Cuthberti IV*, 16 vigili tutamine
mandris.
v. 43 *Ex Ponto III*, 3, 59 ferientes cuncta
sagittas.
107 v. 83 *Aldhelm. l. v.* 799 famoso nomine.
v. 94 *Fortunati Carm. IV*, 7, 15 Organa psal-
terii cecinit modulamine dulci.
108 v. 30 *Ib. IV*, 26, 129 lux aurea.
109 *XVII*, 11 *Arator. II*, 78 virtute potens.
v. 122 *Fortunati Carm. VIII*, 3, 25 Inde dei
genitrix pia virgo Maria.
110 v. 33 *Aen. IX*, 250 dextrasque tenebat.
v. 75 Cf. *supra* p. 4 v. 3.
111 v. 86 *Aldhelm. l. v.* 117 spurcae contagia carnis;
2054 veteris contagia vitae.
112 *XVIII*, 2 Cf. *supra* p. 49 v. 309.
113 *XIX*, 21 Cf. *ibidem*.
115 *XXIII*, 17 *Art. Am. II*, 339, 456 vires colligat.
XXIV, 17 *Aen. IX*, 451 Volscentem exanimum
fentes in castra ferebant.

PASSIO MARCELLINI ET PETRI.

- 129 v. 39, 2 *Aen. VII*, 104 late volitans iam fama
per urbes.
130 v. 46, 2 *Aen. I*, 141 clauso . . carcere.
v. 58, 3 *Art. Am. III*, 295 reddere verba.
131 v. 61, 3 *Georg. IV*, 255 luce carentum.
133 v. 96, 2 *Aen. IX*, 815 praeceps . . | . . dedit.
136 v. 5, 2 *Iuueni H. euang. II*, 513 perpete vita.
v. 11, 2 *Aldhelm. l. v.* 234 Quae calcare solet
devota mente nefandas | Spurcitas mundi.

DE EXORDIO GENTIS FRANCORUM.

- 145 v. 133 *Aldhelm. l. v.* 1130 prudenti pectore puber.

HIRABANI MAURI CARMINA.

- 159 v. 2 *Fortunati Carm. IV*, 27, 31 mens pia.
161 III, 1 *Iuueni H. e. III*, 15 lux aurea vitae.
166 VI, 1 *Aldhelm. Aen. hendecast. I*, 1 Omnipotens
rector, nutu qui cuncta creavit.
167 v. 13 *Aldhelm. l. v. Praef.* 20 bis dicere puppup.
174 v. 57 *Aldhelm. l. v.* 1173 caeli qui sceptrum
gubernat.
175 v. 24 *Fortunati C. I*, 9, 14 signa tremenda.
179 v. 9 *Sedul. C. Pasch. III*, 173 ex uno paradisi
fonte leguntur | Quattuor . . procedere . .
tunes.
184 XIX, 3 *Aen. I*, 327 O quam te memorem.
191 XXXII, 2 *Aen. V*, 148 studiisque faventum.
199 v. 24, 5 *Sedul. C. P. I*, 54 vetiti dulcedine pomi.
204 v. 97, 2 *Iuueni H. e. III*, 504 auctor vitae.
215 VIII, 1 *Fortunati Carm. VIII*, 3, 141 Calmen
apostolicum.
221 LIX, 14 *Ps.* 50, 19 cor contritum.
223 LXV, 2 *Iuueni H. euang. II*, 683 Perpetuam
cunctis vitam.
225 v. 9 *Ib. I*, 621 corporis artus.
228 LXXXVII, 4 *Ib. IV*, 459 Montis Oliveti.
232 LXXX *Ecclesia S. Saturnini nunc est Dreisen
(Münster-Dreisen) prope montem Donners-
berg (Falk); cf. Stumpf Reg.* 3468.
236 LXXXI, 1 Cf. *supra* p. 86 v. 39, 174 v. 57.
237 LXXXIV, 7 *Luc. Phars. II*, 389 Iustitiae
custos.
240 v. 15 *Amor. III*, 9, 61 iuuenilia . . | Tempora.
v. 17 *Aldhelm. l. virg.* 2160 penetrarat regna
polorum.
244 v. 15 *Matth.* 26, 41 Spiritus quidem promptus
est, caro autem infirma.
245 v. 14 Cf. *Hebr.* 12, 14.
246 III, 1, 5 *Met. V*, 293 sanguine tinctam.
247 IV, 3, 1 *Sedul. C. P. IV*, 165 arbiter orbis.
v. 4 *Ib. I*, 350 Gaudia longa metam.
248 V, 3, 4 *Aldhelm. l. v.* 158 praesentis machina
mundi.
249 VIII, 1, 2 *Iuueni H. e. II*, 240 lumine claro.
251 XI, 5, 3 *Ib. III*, 316 caeli fulgens cum regna
capessam.
254 XV, 2, 3 *Sedul. C. P. V*, 131 laqueo suspendit
ab alto.

WALAHFRIDI CARMINA.

- 262 lin. 2 adde *Aldhelmum.*
266 lin. 24 adde *Aratorem, Aldhelmum.*
285 XIII, 13 *Iuueni H. e. I*, 361 Tunc vox missa
dei longum per inane cucurrit.
286 VI, 21 *Aldhelm. l. v.* 1149 convivia larga.
288 XVII, 11 Cf. p. 289 v. 27.
v. 18 Cf. *supra* p. 21 v. 534.
289 XIX, 2 *Fortunati C. VIII*, 4, 4 angelicis . .
choris.
290 XX, 4 *Iuuenal. Sat. II*, 12 atrocem animum.
293 XXIII, 32 *Art. Am. II*, 739 mihi dicite laudes;
Trist. V, 3, 4.
v. 34 *Aen. IV*, 50 posce deos veniam.
297 v. 4 *Aldhelm. princ. vit.* 441 veterum . . monu-
menta malorum.
v. 17 *Fortunati C. VIII*, 5, 1 Regali de stirpe
potens.
299 v. 95 *Mirac. S. Cuthberti IX*, 1 Pictorum . .
defertur ad oras.
300 v. 116 *Aldhelm. l. v.* 1129, 1480 mente sagaci.

- 301 v. 148 *Ib.* v. 89 toto conamine mentis.
 305 v. 46 *Aldhelm. l. v. Praef.* 19 Pastor ovile tuens.
 306 v. 75 *Aldhelm. princip. vit.* 118 mortis discrimina passis.
 309 v. 176 *Aldhelm. l. v.* 899, 1517, 2112 celebri rumore.
 310 v. 181 *Trist. V.* 3, 9 Quique prius . . egi | In studiis vitam.
 311 v. 218 *Aldhelm. Aen. hendec. IV.* 8 Truxque rapaxque feroxque.
 v. 219 *Aldhelm. l. v.* 1140, 1230 tenebras . . atras.
 313 v. 291 *Ov. Ep. XX.* 207 ut invalidum . . corpus.
 333 v. 942 *Aen. V.* 28 Flecte viam velis.
 337 v. 64 *Iuvenii H. e. II.* 768 expertes caelestis muneris.
 347 v. 731 *Amor. III.* 8, 7 ianua clausa est.
 350 v. 17 *Iuvenii H. e. II.* 227 unica proles.
 356 v. 30 *Cf. supra p. 337 v. 64.*
 361 v. 14 *Arator. I.* 169 dona salutis.
 375 v. 161 *Aldhelm. l. v.* 755 regna polorum.
 v. 166 *Iuvenii H. e. IV.* 809 adest cui gratia digna merenti.
 377 v. 240 *Aldhelm. l. v.* 288 confert munia rerum.
 v. 241 *Met. III.* 415 Dumque sitim sedare cupit.
 381 v. 7, 3 *Aldhelm. l. v.* 1550 sed mente maligna.
 v. 15, 3 *Ib.* 2106 Vota vovete deo.
 385 *XXXIII.* 1 *Aldhelm. l. v.* 424 donantem munera.
 387 *XXXVI.* 9 *Met. XIII.* 272 reddat honorem;
 V, 14 meritisne haec gratia tantis | Redditur.
 389 v. 39 *Luc. Phars. I.* 500 sonuerunt pondera mali.
 403 v. 7 *Prudentium in aula versantem Iudith imperatricis familiaritate usum esse inde sequitur, quod rogatu eius tunc pericula obeuntis flores ex psalmis excerpit (cf. Prologum eius Liturgia antiqua Hispan. p. 464, Mai SS. vet. nova coll. IX, 369).*
 404 v. 13 *Aldhelm. l. v.* 1114, 1603 reddere grates.
 410 v. 8 *Cf. p. 404 v. 13.*

APPENDIX AD WALAHFRIDUM.

- 425 *IV.* 5 *Luc. Phars. I.* 110 totum quae continet orbem.
 428 *VI.* 8 *Fortunati C. IV.* 26, 102 semina iacta metit.
 432 v. 108 *Ov. Ep. VII.* 95 Audieram vocem.
 437 v. 298 *Aldhelm. l. v.* 2324 divino munere fretas.
 v. 315 *Iuvenii III.* 623 culmina montis.
 438 v. 369 *Aldhelm. l. v.* 89 toto conamine mentis.
 440 v. 442 *Aldhelm. l. v.* 110 terhos iam diximus ante.
 442 v. 506 *Mirac. S. Cuthberti XXXII.* 6 vacuos vulgi captare favores.
 443 v. 569 *Fortunati Carm. VIII.* 3, 127 refovet, veneratur, honorat.
 v. 570 *Ib. III.* 15, 1, X, 17, 1 Actibus egregiis.
 447 v. 710 *Arator. Act. I.* 899 Claviger netherus;
 1055 aetherae custodem . . . aulae.
 449 v. 811 *Aldhelm. l. v.* 1095 mundi qui scepra regebat.
 453 v. 968 *Aldhelm. l. v.* 2109 integritatis amator.
 457 v. 1147 *Mirac. S. Cuthberti I.* 9 indoles alma.
 459 v. 1199 *Aldhelm. Aen. hendec. I.* 1 qui cuncta creavit.
 460 v. 1265 *Ex Ponto II.* 6, 1 voce . . . salutat.
 v. 1277 *Fast. V.* 19 solio, quod . . tenebas.
 461 v. 1298 *Sedul. C. P. I.* 45 conditor orbis.
 v. 1321 *Fast. III.* 13 Ventum erat ad . . ripam.

- 462 v. 1334 *Iuvenii H. e. II.* 69 miracula tanta paventes.
 463 v. 1378 *Cf. supra p. 376 v. 212* documenta salutis.
 464 v. 1416 (*cf. v. 1687, 1748*) *Mirac. S. Cuthberti IX.* 14 deum . . precibus pulsare supinis.
 465 v. 1452 *Ib. XIII.* 13 pectore tristi.
 467 v. 1539 *Aldhelm. l. v.* 872 properet directo tramite.
 v. 1565 *Id. de princip. vit.* 273 tetrae mortis amator.
 472 v. 1775 *Iuvenii H. euang. II.* 336 dona salutis.

CARMINA SANGALLIENSIA.

- 476 *III. Franciscus Buecheler V. Cl. me monuit literis luxius carminis satis incompti initia- libus hunc versum effici:*

COZBERTO PATRI WETTINUS
 VERBA SALUTIS.

Gozberto igitur abbati coenobii sancti Galli (816—837) Wetti sive Wettinus monachus Augiensis notissimus (qui anno 824 obiit), hoc carmen misit! (Cf. p. 385 XXXIII, 2).

GESTA APOLLONII.

- 490 v. 207 *Fortunati V. S. Martini IV.* 423 vada complet nauta ceulema.

FLORI LUGDUN. CARMINA.

- 507 *In libro confraternitatis Augiensis 363, 36 (ed. Pieper p. 257) occurrit Florus noster aequae atque Agobardus inter Nomina Kanonicorum domus sancti Stephani protomartyris (Lugdunensis).*
 520 v. 84 *Iuvenii II. euang. II.* 336 dona salutis.
 530 v. 246 *Fortunati C. IV.* 27, 31 mens pia.
 539 v. 61 *Iuvenii H. euang. III.* 457 culmina caeli.
 555 *Cf. p. 528 v. 159.*

WANDALBERTI CARMINA.

- 576 *Propos. v. 1 Mirac. S. Cuthberti XXII.* 6 vacuos vulgi captare favores.

CARMINA CENOMANENSIA.

- 626 v. 23 *Theodulf. de Paradiso v. 6 (I, 573)* Undique stipatos floribus.
 630 v. 53 *Theodulf. ad Modoin. v. 77 (I, 565)* Denique roscidulas tenebras cum Aurora fugaret.

CARMINA SALISBURGENSIA.

- 647 v. 8 *Mirac. S. Cuthberti IV.* 16 vigili tutamine mandris.

CARMINA VARIA.

- 679 v. 8 *Fortunati C. VIII.* 17, 6 solvo salutis opus.

INITIA CARMINUM.

- Abbas hic Eigil 117
 Accipe flos iuvenum 647
 Accipe nunc demum 417
 Accipe primitias 191
 Accipe sancte pater 162
 Accipe summe puer 647
 Accipit et nomen 365
 Adest dies 249
 Ad te Christe potens 635
 Ad te polorum conditor 537
 Aeterne rerum 197
 Agnes et Eufemia 207
 Agnes nam virgo 233
 Albentes capiat 392
 Alexander urbis Romae 135
 Alma crucis Iesu 231
 Alma dei genitrix 227
 Alma vera ac 255
 Alme deus rerum 564
 Alta res magnumque 244
 Altithronus dominus 419
 Angelicis alis 224
 Angelus ecce seni 480
 Annue Christe deus 210
 Annuus excurrit revolutis 550
 Antistes domini 175
 Apparat ecce novum 400
 Aquilegia gloriosa 150
 Arbiter altithronus 670
 Arbiter omnitenens 217
 Arboris est altrix 382
 Archidiaconus quiescit 655
 Arvi polique creator 118
 Ascendit caelos 366
 Asmata digna viro 401
 Augustam Thrici nutu 679
 Augustos opibus 5
 Aurea progenies 672
 Aurbus intentis 484
 Aurora cum primo 138
- Baptizat dominum 480
 Bardorum bella invida 651
 Beda dei famulus 665
 Bis quadringentis triginta 634
 Bis quadringentos dum 628, 633
 Bis seni comites 232
 Bis senis Aprilis 422
- Caesaris arma dei 41
 Cantemus domino 248
 Care venis subito 385
 Carmina psallere 246
 Carmine qui vacuas 576
 Celsi cunctiparens 571
- Cernens nunc homo 621
 Cernite quid voluit 163
 Christe caelorum modulans 603
 Christe novum qui 303
 Christe precor veniam 544
 Christi sancta domus 547
 Christum quisque cupis 573
 Christus redemptor 248
 Christus ut intremus 408
 Claras laudes 235
 Clara tibi celsae 141
 Clarent angelici sublimia 540
 Clarus in orbe 215
 Clavipotens frater 187
 Coetus apostolicus cum 216
 Coetus apostolicus hanc 215
 Coetus apostolicus pariter 224
 Cogito quid faciam 391
 Compar amande vale 398
 Condidit Erlbaldi 410
 Condidit hoc templum 653
 Conditor omnipotens 178
 Coniunx namque huius 238
 Continet haec ara 231
 Continet hic tumultus 241
 Contulit hic igitur 633
 Convivis Christi caelestis 546
 Corpora sanctorum 228
 Corpore Christe tuo 625
 Crux Christi sequitur 258
 Crux haec sancta 223
 Crux micat alma 223
 Crux mihi certa 257
 Crux ovat orbis 225
 Crux quoque certa 223
 Crux veneranda 222
 Cui Hludowice 385
 Cuius ab aeterno 623
 Culmen apostolici 387
 Culmen apostolicum 215
 Culmina ampla vides 647
 Cum mundus per 476, 701
 Cum pater in verbo 692
 Cum splendor lunae 403
 Cuncticreans genitor 401
 Cura pii passim 59
 Cur non dulce decus 370
 Currens carta procul 204
 Currite vos fratres 216
- Det peccatori veniam 696
 Deus orbis reparator 253
 Dic cate quid 396
 Dicta Iuvavo fuit 637
 Dicui accipiens ego 666
 Discite me pueri 681
- Dulces modos et 147
 Dulcia quos dudum 427
 Dulcibus officiis 385
 Dulci euangelium 518
 Dum moreris quem 423
 Dum vix ter senos 356
- Ecce Dionysius 228
 Ecce paramur 365
 Ecce Reginbaldus 242
 Ecce sator hominum 211
 Ecce sumus 396
 Ecce superno 418
 Ecce tibi ut 242
 Ecce tubae crepitant 481
 Ecce viros istos 214
 Ecce votis apta 406
 Editor aetherea 4
 Egregio Moduine viro 555
 Eheu moerentem 401
 Emicat alma foris 665
 Emicat aula pia 662
 En altare tenet 234
 En arca haec 226
 En caeli rutilant 247
 En comites Christi 232
 En crux alma 223
 En montis Sinai 210
 En servus Christi 240
 En venerande pater 333
 Erat quidam exoreista 126
 Ergo decennovennali 422
 Ergo salutetur 420
 Esse sibi patrem 482
 Est animus promptus 189
 Est domus haec domini 627
 Est hodie natus 366
 Est monitor quidam 353
 Exemplo domini 365
 Expansis manibus 234
 Ex quo fama tui 388
 Ex quo me pater 97
 Ex quo percipiens 387
- Felices nimium 214
 Felix Gallia 367
 Fertur de Iano dictus 644
 Festa quae magno 415
 Festum nunc celebre 249
 Filia Wiggonis Gerlind 655
 Fistula pange melos 92
 Fortia dicta dabas 191
 Fortis in infirmo 367
 Fortiter adversa 219
 Fortunam studiumque 668
 Frigisiensis enim 638

Gaudia praesentis 366
 Germine praeclaro surgens 652
 Glorium nato cecinere 381
 Grandis honor 225
 Grates ac votum 478, 479
 Gratia clave aperit 222
 Gratias agamus Christo 253
 Gratuletur omnis caro 252
 Gregorius praesul meritis 686

Hac baptista potens 211
 Hac licet indigna 350
 Hac locuples Christi 546
 Hac zona cinctum 408
 Haec Christi mensa est 546
 Haec domus alma 228
 Haec domus ampla 662
 Haec dulces iuvenes 681
 Haec nunc Christe 603
 Haec plaga martyribus 223
 Haec quisquis pedibus 646
 Haec sedis vallis 639
 Haec tibi dat 386
 Haec tibi sancte 163
 Haec tibi servitii 349
 Haec veterum praecepta 678
 Hanc aedem sacram 227
 Hanc aeternae deus 654
 Hanc aram Fabianus 231
 Hanc aulam dominus 227
 Hanc aulam precibus 221
 Hanc Benedicte pater 208
 Hanc confessores 233
 Hanc fidei zelo 662
 Hanc quique devoti 426
 Hanc renovavit enim 648
 Hanc sancti sub 393
 Hanc seriem divinorum 408
 Hanc thecam ad 226
 Hanc thecam tibi met 219
 Hanc tua devotis 624
 Hartperto superi 403
 Has tabulas senior 190
 Hic adhibete pias 428
 Hic Anianus adest 209
 Hic Clemens martyr 206
 Hic codex pueris 667
 Hic Damasi species 671
 Hic deus est 220
 Hic famulus Christi 547
 Hic frater domini 217
 Hic genitrix Christi 232
 Hic honor atque decus 653
 Hic iacet inclusus 242
 Hic iacet insignis 243
 Hic lector subsiste 410
 Hic locus ecce tenet congestos 238
 Hic locus ecce tenet sanctorum 211
 Hic locus ut fertur 638
 Hic matri domini 393
 Hic pater almae 210
 Hic pater et pastor 639
 Hic patris antiqui 547
 Hic praeco insignis 230
 ... Hic quoque qui 217
 Hic Reginensis sedis 638
 Hic resident summi 481
 Hic rogo pauxillum 656
 Hic Stephanus martyr 231
 Hic sal et 225
 Hic Warentrudis nimium 661
 Hinc pia ecce 221

His tibi versiculis 351
 Hi sunt quos 366
 Hoc altare dei 211
 Hoc altare deo dedicatum 209
 ... Hoc altare deo fulget 208
 Hoc altare deo primum 206
 Hoc altare dicant 233
 Hoc altare dicat 230
 Hoc altare Petrus 229
 Hoc altare tenens 209
 Hoc altare tenet Gervasius 230
 Hoc altare tenet in 231
 Hoc altare tenet Stephanus 229
 Hoc altare tenet Timotheus 208
 Hoc busto tegitur 635
 Hoc carmen cecinit 96
 Hoc heremita sacer 205
 Hoc iacet in tumulo 654
 Hoc opus exiguum 417
 Hoc quoque coenobium 99
 Hoc quoque virgo 393
 Hoc sacer Heraclides 682
 Hoc templum domini 232
 Hoc templum Stephani 393
 Hoc tumulo tegitur 656
 Hos cytarista puer 549
 Hos perfecta suo 367
 Hos tibi versiculos 126
 Hrabano patri 358
 Huc veniens petiturus 424
 Hug dulce nomen 139
 Huius Christe 396
 Hulindim retinet 661
 Hunc ego Hrodradus 678
 Hunc ergo ex 169
 Hunc finemque breves 332
 Hunc humilis librum 647, 648
 Hunc librum exposuit 417
 Hunc tibi prime 542
 Hunc tibi quem minimus 678
 Hunc titulum martyr 208

Iamque favente deo 24
 Iamque impleta placebat 621
 Idibus intrat hiems 422
 Ille cruce plagas 366
 Ille superne sagax 666
 Inclita sceptrum tenens 167
 Inclitus iste locus 648
 Inclita sanctorum 234
 In cruce restituit 671
 Ingrediens lector 117
 Ingrediens quisquis 239
 Immensas grates volumus 643
 Innocui pueri Christo 516
 In nomine domini 681
 Innovatur nostra 405
 ... instanti optatus 120
 Inter convivas residens 399
 Iohannis Paulique diem 541
 Ista domus pridem 636
 Istam Lambertus 393
 Iste dei sanctus 367
 Istius egregii seriem 675
 Iudicii secreta 353
 Iustitia et pietas 219
 Iustum erat adventum 404

Iaudem beati 296
 Lector honeste meum 243
 Legiloquum quisquis 672
 Legistis meministis 275
 Levita hunc Stephanus 206

Lex pia cumque 186
 Lex praeclara dei 164
 Limina magnifici 408
 Linca quae lani 617
 Litterulas lacrimae 360
 Lucas qui scripsit 207
 Lucia Iuliana 216
 Ludovicus Caesar factus 93, 700
 Lull michi nomen erat 649
 Lumen clarum 245
 Lux mihi pura deus 535

Machabeo munitante 369
 Magno in honore 424
 Marcelline tuos pariter 135
 Marcellus Clemens 216
 Marcus euangelium 207
 Martianus praesul 409
 Martinus praesul Antonius 216
 Martinus praesul Britius 227
 Martinus praesul simul 215
 Martyr Agatha dei 207
 Martyribus Christi cunctis 211
 Martyribus Christi quorum 213
 Martyribus reverenda 548
 Martyribus sanctis honor 219
 Martyribus sanctis placuit 162
 Martyribus subter 548
 Martyribus venerandis 664
 Martyrio insignes 229
 Martyris ergo 225
 Martyris hic almi 224
 Mea forte si 93
 Mella geris tecum 420
 Membra beata senex 206
 Me pater omnipotens 535
 Montes et colles 559
 Multa quidem veniunt 382
 Munera suscipiens 365
 Munus in officii 411
 Musa nostrum plange 412

Nam pictura tibi 196
 Natus enim est 365
 Natus et egregie 382
 Nobilis ecce iacet 243
 Nobilis hanc Aries 643
 Nobis ecce dies 251
 Nomine quos noto 213
 Nominibus mensum quae 604
 Nominis alma tui 403
 Non circumdantis timeo 375
 Non magis est 386
 Non minimas grates 384
 Norica prima 242
 Noricus ex genere 242
 Noricus ex patribus 241
 Noscere quisque 239
 Nox erat et 364
 Nulla fides tecum 395

O Benedicte pater 229
 Obtulit hunc librum 480
 Obvia turba pio 366
 Octonas Martis 423
 O deus aeternae 174
 Omne quod aeternus 538
 Omnia qui solus 378
 Omnibus est locuples 222
 Omnibus in horis 177
 Omnipotens auctor 396
 Omnipotens genitor 171
 Omnipotens summi 192

Omnipotentem semper 394
 O . . . modus semper 193
 O pater o patris 417
 O prudens lector 530
 O quam suavis odor 551
 O regina potens 168
 O rerum sator 276
 Olgarius coepit 220
 Otia longa tuis 413
 Oves ovilis Christi 426
 O virtus aeterna dei 524

Palma sacerdotum 641
 Pando quod ignoro 396
 Pangite caeli reboemus 418
 Pars crucis hic domini est 230. 232
 Pars est rhetoricae 359
 Pars hic ecce loci 207
 Paschalis praesulis opus 662
 Patri dilecto 397
 Patravensi ergo sedi 639
 Pauca tibi Caesar 670
 Paulinus praesul 209
 Percepi numquam 409
 Per ferrum efficio 395
 Perge mea citius 177
 Perge Thalia placet 79
 Permenius praesul 224
 Perspice nunc frater 109
 Per varios orbem 576
 Pervigil aeterna 409
 Pinxit imaginibus 395
 Plangat Fulda suum 258
 Plurima tranquillae 335
 Pone focum mensis 645
 Pontificalis apex 170
 Pontificem meritis 624
 Pontificem summum 160
 Pontifices isti 220
 Pontifices summi 212
 Postquam martyrium 220
 Postquam nulla meis 395
 Postquam primo homini 392
 Postquam rex regum 213
 Praecelsus meritis 653
 Praecursor domini Christum 212
 Praecursor domini sacer 227
 Praemia perpetui 420
 Praemicat alme tuum 642
 Praesul amate deo 161
 Praesul ave noster 635
 Praesul in urbe fui 665
 Presbiter aetate 186
 Presbiter ista tuo 407
 Presbyter egregius 225
 Presbyter et martyr 226
 Primum nunc iam 578
 Primum euangelici 509
 Principe cum Petro 227
 Principis hic magni 649
 Promissi memor ecce 428
 Properate quaeso 412
 Psalterium hoc domino 477

Quaesumus exigui 358
 Quam bonum ecce 396
 Quam prudens humilis 394
 Quam velox fugiat 658
 Quamvis magna piis 420
 Quamvis in sacris 692
 Quattuor ergo viri 228

Quattuor explicitis 672
 Quattuor hic rutilant 671
 Qui caeli culmen 189
 Qui cruce confixus 223
 Qui crucis lignum 215
 Quid natura mihi 395
 Qui fuerat largus 636
 Qui intrasti templum 238
 Qui intrastis templum 237
 Qui legat hunc librum 647
 Qui regit imperium 216
 Qui sacra templa 408
 Qui sine peccato 365
 Quisque velis criptam 640
 Quisque volumen ad aspectum 683
 Quisquis ad haec 425
 Quisquis ad hunc 659
 Quisquis dona velit 219
 Quisquis hanc aulam 214
 Quisquis hoc legerit 679
 Quisquis sacra ad 427
 Quisquis tramite 360
 Qui templum domini 214
 Qui venis ac vadis 664
 Quos cursu solis 616
 Quos vetus atque 224
 Quot voces oculis 404

Radelchis princeps 657
 Rector magnificus 544
 Rex fuit Antiochus 486
 Rex pie rex clemens 410
 Rex ubi versifico 646
 Rex vivat valeat 421
 Rhenus ab Ausoniis 304
 Roma decus mundi 213
 Romanus Francus 664
 Rure morans flexo 169

Saepe levi motu 625
 Sal panis porrum 396
 Salvator mundi 236
 Salve fidus amor 172
 Salve flos iuvenum 425
 Salve magne parens 352
 Salve sancte parens Christi 554
 Sancte confessor 252
 Sancte dei praesul 159
 Sancte pater dignare 359
 Sanctorum eximius 544
 Sanctorum pariter 250
 Sanctus Maximinus 233
 Sanguine qui proprio 367
 Scit legem docteque 692
 Scribere hunc librum 648
 Scribere nulla iuvat 334
 Scriptor euangelii 221
 Scriptorum domini plene 692
 Sedis apostolicae 161
 Sergius en iunior 663
 Sergius hanc coepit 663
 Sic homo consistit 417
 Si condire meos 383
 Si decus argenti 402
 Si mavis lector 676
 Si mihi pes lapsit 395
 Simplex purus et unus 619
 Si qua viam 355
 Si quis non valeas 640
 Si quod mille sonat 391

Sis felix sospes 191
 Si tantum meruere 297
 Sit dominus tecum 399
 Si tibi frumenti 356
 Sit longaevis amor 170
 Sit salus atque decus 420
 Si tu lector 216
 Sol qui multifluo 429
 Solvo pater profluas 553
 Sophia patris 257
 Sors confessorum 211
 Spiritus ad terras 366
 Spiritus alme veni dulces 181
 Spiritus alme veni supera 182
 Stellarum in caelo 646
 Strabus ab interno 360
 Strabus opem domini 360
 Successor Caroli 668
 Summe sator rerum 165. 166
 Sunt mihi praeterea 85
 Surrexit Christus 254
 Suscipe clementer 362
 Suscipe parva tui 352
 Suscipe sancte pater 359
 Suscipe servorum 358

Tartara despolians 366
 Te deus aeternus 189
 Te deus omnipotens 193
 Te deus omnitenens 188
 Te duce Christe via 669
 Te Genesis crux 257
 Temperat ergo 219
 Temporis infausta 379
 Te pater alme 185
 Te peto qui 237
 Ter trinis Hludovich 426
 Tres iuvenes fratres 474
 Tu meus es 190
 Tuque favendo Caesar 575
 Tu quod es ipse fui 640

. . . Una dies ridet 193
 Una fides unum 418
 Unica quae quondam 428
 Urbem Cappadoces 277
 Ursus hic recubat 660
 Ut gaudere solet 402

Vade libens karta 173
 Vasta tholi firmo 663
 Velox Calliope 362
 Venit deus factus 248
 Vepribus offensus 400
 Vera sume librum 574
 Versibus atque metris 393
 Versibus his paucis 184
 Vexillum domini 222
 Villa pro meritis 380
 Virgo dei genitrix de 366
 Virgo dei genitrix hanc 211. 229
 Virgo Maria dei genitrix 214.
 216. 232. 233
 Virtutum species 219
 Vita sanctorum via 411
 Vita tua valeat 184
 Vive meae vires 188

Wicharius iunior 476

INDEX NOMINUM.

- Aaron 103. 459. 539. 589
 Aaron i. e. Hilduinus 376
 Abacuc 579
 Abdias 587
 Abdon S. 207. 215. 590
 Abel 195. 278
 Abraham 36. 64. 195. 200. 256. 295. 521. 596. 661
 Abramida gens 528
 Abundius mart. 209
 Abydus opp. 400
 Accias rex 588
 Acerra opp. 651
 Achaei 600. Achea plebs 578
 Achilles 45. 230
 Achilleus S. 584. 585
 Adalfrid mon. Fuldens. 99
 Adalgisus presb. 302
 Adalhardus mon. 242
 Adalheid 592
 Adalheida (an Hugonis com. Turon. filia?) 391
 Adalhelmus ep. 270. 317
 Adalrammus archiep. Salisburg. 637. 638. 640. 642. 647
 Adalwinus ep. Reginens. 638
 Adam 4. 179. 199. 201. 244. 254. 255. 429. 455. 481. 582. 675
 Adam diaconus 270. 317
 Adelelmus dux 118
 Adhallutus 69
 Adrianus Caesar 409. 583
 Adrianus S. 590. 593
 Aedilvulfus poeta 697
 Aedua plebs (Autun) 592
 Aegyptus 64. 65. 83. 179. 195. 196. 248. 480. 509. 517. 526. 527. 547. 577. 589
 Aeigil v. Eigil
 Aelim 643
 Aeneas 45. 86
 Aeolicus 14. Aeolius 592
 Aeron mons i. e. Hermon 396
 Aesculapius 570
 Aethan 646
 Aethiopes 357
 Aetna mons 346
 Aeva (Eva) 64. 179
 Afer, Afri 378. 666
 Afra S. 218. 591
 Africa 172. 234. 592. 600
 Agape S. 580. 583
 Agapetus (Agapitus) S. papa 212. 215. 229. 231. 591. 592
 Agapius S. 584
 Agatha S. (Agathe) 207. 216. 218. 221. 227. 227. 229. 232. 233. 234. 580
 Agaunum (St. Maurice) 368. Agaunensis 367
 Agenoreus mensis (Maius) 645
 Agna S. 579
 Agnes S. 207. 211. 216. 218. 221. 222. 227. 229. 231. 232. 233. 579
 Agobardus archiep. Lugdun. 118. 356. 545. 546. 701
 Agricola S. 600
 Agrippina urbs (Coeln) 596. 597. 599. 616
 Alamannia 401. Alamannicus 297. 414. 429. Alamannus, Alamanni 267. 592. 629
 Albanus S. 207. 225. 228. 229. 231—33. 588
 Albinus i. e. Aleuinus 159. 190
 Albini S. urbs (St. Aubin d'Angers) 49
 Albinus S. 49. 581
 Alcheus (Alcaeus) poeta 571
 Alcides 287
 Alcimus Avitus 156. 690
 Aleuinus abb. S. Martini 95. 125. 690—693
 Aldegundis S. 579
 Aldhelmus ep. Scireburn. 687. 699. 700
 Aldricus archiep. Senonens. 596
 Aldricus ep. Cenoman. 624. 625. 628—631. 633—635
 Alexander Magnus 65. 600. 667
 Alexander missus Aureliani imp. 280. 283. 284
 Alexander S. papa 122. 135. 206. 212. 218. 227. 228. 229. 231. 581—85
 Alexandria 151
 Alfesus 511
 Alimus ep. Sabionens. 639
 Almachius S. 578
 Alpes 367. 388. 389. 430. 667. Alpes Ausoniae 304
 Alpper com. 409
 Alpia 585
 Altger mon. Elwang. 361. 362
 Amalarius ep. Trevir. 693
 Amandus S. 209. 218. 597
 Amantius S. 598
 Amarantus S. 598
 Amator S. 585
 Amatus S. 594
 Amazonides 277
 Ambiana plebes (Anniens) 595. Amb. rura 601
 Ambrosius S. 156. 207. 218. 221. 230. 575. 583. 626. 665.
 Ammon S. 580
 Amon 526
 Amos 563
 Ananias 270. 316. 538. 539
 Anastasia S. 206. 209. 210. 218. 227. 230. 602
 Anastasius mart. 205. 216. 579. 584
 Anatholia S. 589
 Anatholius S. 588
 Anaxagoras 415
 Andegavensis urbs (Angers) 49
 Andegavum urbs 149
 Andeolus (Audeolus) S. 585. 591
 Andochius mart. 595
 Andreas S. 36. 206. 217. 221. 227. 229. 231. 233. 251. 481. 509. 511. 518. 520. 534. 592. 600
 Andronicus mart. 596
 Anesus S. 583
 Angelomus mon. Luxov. 675—677. 698
 Angelbertus poeta 138
 Angilbertus abb. 693
 Angilbertus archiep. Mediolan. 665
 Angli 586—588. 591. Anglorum plebes 582
 Anianus S. 28. 49. 209. 272. 322. 599. Aniana ovilis (St. Aignan d'Orléans) 39
 Anisola monast. (Anille) 633. 634
 Anna 381. 406. 415. 517
 Anno ep. Frising. 639. 648
 Ansbertus 142. 143
 Anschisus Arnulfi ep. fil. 143
 Ansegisus abb. Pontanell. 672
 Anshelmus 275
 Anthelmus ep. Pattaviens. 639
 Anthia S. 584
 Anthimus S. 210. 584. 595
 Antiochus rex 486. 490—92. 494. 496. 498—500. 504. 533. 581. 591. 599
 Antiochena plebs 578. Ant. urbs 579. 601
 Antonia S. 585
 Antoninus mart. 593
 Antonius S. 205. 215. 216. 218. 579
 Aonium nemus 553
 Aper S. 594
 Apollinaris S. 206. 218. 590. 596
 Apollo 4. 73. 287. 343
 Apollinea laurus 553
 Apollonius rex Tyri 484. 490—96. 500. 502. 504. 505
 Aquila S. 211. 230. 590
 Aquilegia (Aquila) 149—153. 589. Aquilegicus 151. Aquilegiensis 153. Aquilegius 153. patriarchae Fortunatus, Helarus, Hermachoras, Maxentius, Paulinus, Viventius
 Aquilinus S. 580
 Aquis (Aachen) 25. 26. 28. 40. 57. 76. 634. Aquisgranum 370
 Aquitania 92. 242. Aquitanus 6. 11. 13. 25. 66. 90. 591. Aquitanicus 242
 Arabs 92. 348
 Arator poeta 5. 156. 575. 693. 699
 Arbona castr. (Arbon) 430. 446. 464
 Archadius imp. 558
 Arcontius S. 593
 Ardena nemus 673
 Arelas (Arles) 545. 585. 592. 602. Arelatensis 449. ep. Ciprianus
 Argentoratium (Strassburg) 84. ep. Bernoldus
 Argo (navis) 506
 Argos opp. 308. Argivi, Argi 306. 666. Argolicus 476. 550
 Arichis dux Benevent. 650
 Aries nobilis i. e. Adalrammus 643
 Aries sidus 582. 607
 Ariminum (Rimini) 212
 Aristeus S. 593
 Aristonicus S. 584
 Armenia 277. 581
 Arno archiep. Salisburg. 637. 638. 640. 647
 Arnoldus Ansberti fil. 143
 Arnulfus (Harnulfus) ep. Mettens. 143. 208. 230. 592
 Arpeo ep. Frising. 639
 Arsenius S. 590
 Artemius custos 127—30. 132. 133

- Arvernus (Auvergne) 579. ep.
Desiderius
Asaph 646
Asclepius 570. 571
Asculfus S. 592
Asia 90. 234. 277
Assyrius 375. 553. 601
Asterius S. 581. 597
Atella S. 651
Athanasius S. 585
Athos (Ados) mons 666
Attulas mart. 589
Attica 92. 565
Attila rex 150
Atto ep. Frising. 639
Audaclus S. 593
Audax S. 589
Audoenus S. 592
Augustinus S. 578
Augia (Reichenau) 296. 304. 329.
378. 406. 412. 413. 586
Augense monast. 308. abbates
Erlebaldu, Ermenfredus, Eto,
Geba, Heito, Iohannes, Petrus,
Pirminius, Walahfridus, Waldo
Augustus S. 580
Augusta Thrice (Troyes) 679. ep.
Prudentius
Augustalis 151
Augusti mons (Autun) 554. epp.
Cassianus, Leudgarius, Mo-
doinus
Augustinus S. 156. 207. 218. 233.
575. 586. 592
Augustus imp. 611
Aurelia S. 431
Aurelia via 132
Aureliana urbs (Orléans) 587.
Aurel. rura 601. Aurelianus
urbs 28. Aurelianensis 28. 48.
550. epp. Ionas, Theodulfus
Aurelianus 679
Aurelianus imp. 278. Aureliana
iura 283
Ausonia 234. 318. 649
Autarius (Otgarius) archiep.
Moguntinus 672
Autisiodorum (Auxerre) 595. ep.
Heribaldus
Aua (cf. Augia) 267. 420. 424
Avari 151
Aventinus 689
Avernus 4. 311. 314. 315. 371.
669. 675
Avitus S. abb. Miciacens. 28. 588.
Avitus S. 579
Azarias 538. 539
- Babilis mart. 579
Babylonia 288
Bacchus, Bachus 7. 31. 32. 37. 71.
73. 82. 83. 106. 112. 185. 339.
592. 593. 612. 681. Bachicus 506
Bachus S. 219. 230. 233. 418
Bactricus 401
Baiuvarius 629
Balbina S. 218. 588
Baldo cleric. Salisburg. 643. 648
Balthildis S. regina 579
Barcelon urbs (Barcelona) 580.
Barcinona urbs 7. 10. 13. 55.
Barcinonenses 7.
Bardo archiep. Moguntinus 587
Bardorum gens (Langobardi) 650.
651. 658. 664. 666
- Barnabas 218. 587
Bartholomaeus S. 218. 233. 511.
592
Basilida S. 587
Basiliensis 267. epp. Heito, Oudal-
ricus
Basilides S. 587
Basilus S. 578
Basilla S. 207. 211. 215. 586
Baturicus (Baturih) ep. Reginens.
173. 174. 638
Baudelius S. 586
Baugulfus abb. Fuldens. 97. 99.
111. 154
Bavo S. 595
Beatrix S. 590
Beatus episc. Pattaviens. 639
Beda 208. 665. 689. 699—701
Belzebut 295
Benedictus abb. Anianens. 39. 40.
41
Benedictus levita 672
Benedictus S. 32. 41. 55. 58. 95.
105. 144. 154. 208. 210. 216.
227. 232. 427. 582. 589. 688
Beneventum (Benevento) 592.
649—52. 659. 660. duces Ari-
chis, Grimoaldus
Beneventanus 589. 651
Beniamin 375
Benignus S. 583. 598
Berfredus 678
Bernardus 679
Bernoldus ep. Argentorat. 84. 420
Bernowinus episc. 693
Bero com. Barcinon. 13. 15. 55.
57. 58
Beronicus S. 597
Beseeleel 377. 401
Bethlem 245. 247. 509. 516
Bethsaida 521
Bigo com. Paris. 10. 13. 22. 23.
27. 38
Bizantium 587
Blaithmaic S. Scottus 297. 301
Blandina S. 587
Blithild Ansherti uxor 142
Bobium monaster. (Bobbio) 457.
abb. Columbanus
Bodo subdiaconus 386
Bonifatius (Bonifatius) S. archiep.
Moguntinus 78. 96. 97. 108.
113. 205. 206. 208. 209. 213.
215—218. 220. 221. 228. 229.
231—234. 238. 366. 587. 649.
687
Bonosus v. Hatto
Bonus consul Neapolitan. 651
Brictius S. (Brixius) 209. 227. 599
Brigantinus lacus (Bodensee) 430.
431
Brigida S. 207. 218. 229. 580
Britanni, Britanni 41. 49. 50.
586. 588. 617.
Britannia 148. 234. 594. 595. 649.
duces Murmannus, Nemenoius
Britannicus 147
Britones, Brittones 41. 46—52.
54. 55. 61. 62. 148. 378. 406
Brittonicus 47. 55
Brixia (Brescia) 580. ep. Fausti-
nus
Brunnhilda regina 429.
Brunwardus chorepiscopus, abb.
Hersfeldensis 111. 184
- Bruun (Candidus) mon. Fuldensis
96. 112
Buchonia (Bochonia) silva 97. 160
Buchonicus 116
Bulgar (cf. Vulgar) 406
Buolo (cf. Irmingildus presb.) 192.
193
Burgundia 48
- Cabalon urbs (Châlon sur Saône)
593
Caccilia S. 206. 213. 218. 222.
227. 231—233. 599. 692
Caesar (C. Julius) 610
Caesarea urbs Cappadocum (Kai-
sariëh) 276—278. 280. 282
Caesarius S. 230. 598
Caesariana iura 576
Calliope 362
Callistus S. (Calixtus I papa)
227. 229. 596
Callistus mart. 584
Calocerus S. 580
Calvariae locus 232
Camena 5. 28. 41. 142. 145. 172.
309. 415. 485
Camilla 45
Canaan 201
Candida Artemii custodis coniu-
x 128. 132
Candida S. 208. 211. 215
Candidus S. 207. 229. 367. 582
Candidus v. Bruun 94. 96. 97.
117. 700
Canopus urbs 400. 455
Cantianella S. 586
Cantianus S. 586
Cantius S. 586
Capharnea urbs (Capernaum) 518
Cappadoces 277
Caprasius mart. 597
Capricornus sidus 601. 605
Capua urbs 593. ep. Rufus
Caretruda Radelchisi princ. con-
iux 658
Carilephus S. 589
Carmelus mons 554
Carnutes (Chartres) 594
Carolus v. Karolus.
Cartago (Carthago) 544. 546. 578.
590. 594
Cassianus (Casianus) mart. 589.
600
Cassianus ep. Augustodunensis
591
Cassius S. 210. 596
Castalius fons 553
Castorius S. 598
Castulus S. 208
Castus S. 586
Cato (M. Porcius) 5. 92. 352
Catullus poeta 386
Caucasus mons 466
Cawipaldus ep. Reginensis 638
Celedonius S. 581
Celerina S. 580
Celerinus S. 580
Celsus S. 590
Celtae 679
Cenomannica urbs (Le Mans) 623.
627. 628. Cenomannis urbs
629. 631. 634. Cenomannica
rura 626. 635. epp. Aldricus,
Franco I, II

- Censorinus grammaticus 683
 Ceratus S. 587
 Cerberus 138
 Ceres 7. 71. 82. 83. 106. 112. 395.
 436. 462. 611
 Cerealis 344
 Chananaea mulier 513
 Charisus S. 584
 Charybdis 203
 Chelae sidus 614
 Cherubin 110
 Chilianus (Cilianus, Kilianus) S.
 208. 221. 230. 589
 Chionia S. 583
 Chlodoaldus S. 593
 Chonradus comes Iudith impera-
 tricis frater 369. 387
 Chrisantus mart. 596. 597
 Chrisotelus S. 584
 Christina S. 218. 590
 Christophorus S. 209. 590
 Chronmal 394
 Cicero (cf. Tullius) 5. 683
 Cilianus v. Chilianus
 Ciprianus ep. Arelatensis 449
 Cithaeron mons 565
 Clarius S. 601
 Claudius S. 598
 Clemens S. papa 206. 217. 218.
 229. 599
 Clemens Scottus 69. 670
 Clemens poeta 156
 Clementinus S. 599
 Cletus S. papa 584
 Clinga monaster. (Klingenmün-
 ster) 227
 Cocytus 203. 489
 Colchica (hydraula) 397
 Colizas Maurus 16
 Colonia (Cöln) 241. epp. Cunibertus,
 Hadabaldus
 Columba virgo S. 207. 602
 Columbanus S. abb. Bobiensis
 208. 216. 429. 430. 445. 447.
 458 Columba nominatus 299.
 300. 429. 431. 433. 457. 460
 Compendia tecta (Compiègne) 38
 Concae monaster. (Conques) 11.
 13. abb. Datus
 Concordia 102—104
 Concordia S. 208. 211
 Constantia S. 588
 Constantia urbs (Constanz) 592.
 Constantiensis urbs 438. 464.
 epp. Gaudentius, Iohannes
 Constantinopolis urbs 66. 76
 Constantinus imperator 36. 66.
 558
 Corbinianus episcopus 120. 123. 638
 Corbinus mart. 206
 Cordoba, Corduba (Cordova) 15.
 18. 172. 387
 Cornelius S. 206. 218. 221. 227.
 229. 233. 594
 Corona S. 581
 Corona mart. 585
 Coronati quattuor 206
 Coslus Francus 53. 54
 Cosmas S. 206. 229. 233. 595
 Cotanbertus (an Gotabertus Itali-
 cus?) 361
 Cozpertus v. Gozpertus
 Crescentia S. 587
 Crescentius S. 581
 Crisippus magister 492
 Crisogenus S. 600
 Crispina S. 600
 Crispinianus S. 230. 597
 Crispinus S. 230. 597
 Cruindmelus magister Scottus 681
 Cucufas S. 590
 Cumanae lacus (Comerse) 389
 Cunibertus S. ep. Coloniens. 599
 Curantan fluvius (Charente) 80
 Cuthbertus S. (Cuthbertus) ep.
 Lindisfarnensis 208. 252
 Cyprianus ep. Carthaginensis 206.
 218. 221. 232. 234. 544—546.
 575. 594
 Cyprianus S. 595
 Cyriacus S. 206. 221. 232. 233.
 578. 582. 591
 Cyricus S. 588. 589
 Cyrilla S. 597
 Cyrillus S. 581
 Cyrinus S. 587
 Cyrus rex 65
 Dalila 273. 326
 Dalmatia 152
 Dalmatius mart. 600
 Damasus S. papa 134. 135. 601.
 663. 671
 Damianus S. 206. 230. 233. 595
 Dani (Deni) 59. 63. 66. 71. 72.
 262. 299. 300. 378
 Daniel propheta 195. 540. 590
 Danubius fluvius (Donau) 617
 Daria S. 596. 597
 Datus abb. Conchensis 11. 12. 13
 David rex 64. 89. 121. 145. 185.
 187. 195. 200. 246. 295. 354.
 375. 401. 421. 514. 551. 554.
 602. 646. 673. 677
 Davidicus 107
 David ep. Lausannensis 656
 Decius Caesar 597
 Dedalus 364
 Degan (Theganus) chorep. Trevi-
 rensis 351. 352
 Delos insula 73
 Demetrius S. 596
 Deni v. Dani
 Denicus 75
 Derdona urbs (Tortona) 388
 Desiderius S. ep. Arvernensis 209.
 580
 Desiderius S. ep. Viennensis 586
 Deuteronomium 156. 257
 Dicuil Scottus 666—668
 Dido abb. Glonnensis 148
 Digna S. 210
 Dindyma mons 565
 Diodolus S. 583
 Diogenes S. 208. 588
 Dionysius (Dionisius) S. 28. 162.
 208. 221. 228. 230. 233. 272.
 322. 407. 408. 584. 590. 596.
 Dionisii tecta (St. Denis) 48.
 abb. Fardulfus, Hilduinus,
 Waldo
 Dionisius mart. 580
 Dionisius minister 287
 Dioscorus mart. 586
 Dis 415
 Domitilla S. 585. 599
 Domitius S. 589
 Dominus mart. 583. 584
 Douminus mart. conf. 596
 Donatianus S. 586
 Donatus S. 206. 580
 Donatus mart. 581. Donatus ep.
 591. 593. 601
 Dorica (i. e. Graeca) lingua 676
 Dorothea mart. 580
 Dorotheus percussor SS. Marcell-
 lini et Petri 135
 Drepani versus 564. Drepanius 566
 Drogo ep. Mettensis, Hludowici
 Pii frater 353. 631. 654
 Dungalus magister 664. 693
 Durandus abb. S. Aniani 49
 Durzaz Maurus 16
 Ebo (Hebo) archiep. Remensis
 59—61. 67. 93. 350
 Ebreia (gens) 89
 Ediltrudis S. regina 588
 Edistius mart. 596
 Effrem S. 589
 Egelisma urbs (Angoulême) 80
 Efgil (Aigil, Aeigil) abb. Fuldensis
 94—97. 99. 102. 104. 105. 107.
 111—113. 117. 154. 155. 163.
 186. 205. 700
 Einhardus (Heinardus) abbas 25.
 94. 125. 126. 237. 238. 377
 Einmuat, Einmuot mon. Augiensis
 410
 Elahwangensis (Elwangen) 361
 Eldradus abb. Novaliciensis 549
 Eleusis 565
 Eleusus S. 583
 Eleutherius S. 584
 Elias propheta 195. 295. 309. 513.
 532
 Eligius S. ep. Noviomensis 600
 Elimenus S. 584
 Elisabeth mater Iohannis bapt. 480
 Elysia regio 555
 Eman 646
 Emerentiana S. 211. 579
 Emerita S. 210. 229. 600
 Emilianus S. 580
 Emilius S. 586. 590
 Emitherius S. 581
 Emmerammus ep. Pictaviensis 208.
 226. 594
 Engaddi 400
 Engilinheim palatium (Ingel-
 heim) 63
 Enoch 295. 532
 Eo insula Pictorum 299
 Epareus S. 594
 Ephesus urbs 234
 Epimachus S. 230. 585
 Epirus 400
 Episcopi mons 209. 210
 Equitatus (Hludowicus Pius) 379.
 380
 Equitius S. 208. 215. 216
 Erato 343
 Erbaldus v. Erlebaldus
 Erchanbertus mon. Fuldensis 111
 Erchanfredus ep. Reginensis 638
 Erchanperhtusep. Frisingensis 629
 Erebus 201. 419. 527. 532
 Erlebaldus (Erlbaldus) abb. Au-
 giensis 302. 308. 331. 410
 Ermenfredus abb. Augiensis 304
 Ermengarda v. Irmingarda
 Ermoldus Nigellus poeta 4. 5. 58.
 79. 91. 92. 699. 700
 89*

Ermpertus ep. Frisingensis 639
 Esaias propheta 589
 Esichius mart. 599
 Eto abb. Augiensis 304
 Etpumia (?) S. 210
 Euagrius S. 583
 Eucherius S. 209. 599
 Euentius S. 585
 Eufemia S. 207. 218. 229. 594
 Eufrosina S. 578
 Eugenia S. 206. 211. 218. 228.
 229. 233. 594. 602
 Eugentianus S. 578
 Eugenius S. 599
 Eugenius II papa 638
 Eulalia mart. 218. 580. 600
 Eulogius S. 589
 Euplus mart. 591
 Euprepus S. 595
 Europa 32. 48. 90. 355
 Eusebius S. 207. 218. 592. 597. 598
 Eusebius presb. Romanus 591
 Eustachius mart. 594
 Eustasius abb. Luxoviensis 460. 583
 Eustratius S. 210
 Eutropia S. 211. 229
 Euuortius S. 593
 Evilasius S. 594
 Ewaldus S. 595
 Expeditus S. 584
 Exsuperius mart. 367. 548. 549. 599
 Ezechiel vates 583
 Fabianus (Favianus) S. papa 206.
 227. 229. 231—233. 579. 663
 Fabius S. 590
 Falaris 65
 Falerna vina 83. 344
 Fardulfus abb. S. Dionysii 693
 Faro (Pharos) litora 597
 Fausta S. 594
 Faustinus ep. Brixiensis 580
 Faustinus conf. 590
 Faustus S. ep. Regiensis 595
 Faustus mart. 596
 Favianus v. Fabianus
 Felicianus mart. 543. 549. 587. 599
 Felicissimus S. 212. 215. 229. 231.
 591
 Felicitas S. 211. 231. 581. 589. 599
 Felicula S. 580. 587
 Felix I papa 586
 Felix II papa 590
 Felix mart. 578. 582. 584. 593.
 594. 598
 Felix S. 206. 208. 218. 586. 590. 595
 Felix Capella (Martianus) 683
 Felix monachus 297
 Feracrates poeta 571
 Ferendarius ep. Curiensis 400
 Feriolus Ansberti fil. 143
 Ferreolus S. 593
 Ferratus S. 206. 212. 225. 229.
 233. 593
 Fides S. 596
 Fides virtus 102
 Filibertus v. Philibertus
 Filomela v. Philomela
 Firmina mulier Romana 134
 Firminus S. 208. 595
 Firmus S. 208. 591
 Flaccus (Horatius) 5. 172. 627
 Flodulfus Arnulfi ep. filius 143
 Flora 357

Florentia S. 598
 Florentius S. 147. 148. 149. 210.
 596. 602
 Florianus S. 208. 585
 Florus diaconus Lugdunensis 357.
 529. 543. 549. 550. 553. 559.
 569. 701
 Focas mart. 581. 589
 Fontanetum (Pontenoy) 137. 138
 Fontanetica pugna 137
 Foroiuliensis (Cividale) 152
 Fortitudo virtus 219
 Fortunatus mart. 151. 208. 230.
 578. 584
 Fortunatus poeta v. Venantius
 Francia 6. 26. 42. 47. 56. 62. 76.
 89. 93. 144. 147—149. 242. 402.
 636. 674
 Francus, Franci 6—10. 13—31. 37.
 38. 76. 82. 90. 118. 137. 138.
 141. 142. 145. 152. 154. 155.
 160. 224. 234. 241. 306. 406.
 414. 426. 429. 546. 560. 595.
 613. 629. 649. 650. 659. 664.
 672. 673
 Franciscus 39. 41. 76. 544. 561. 576
 Franciscus 47. 50. 53. 54. 55. 59.
 66. 69. 75
 Franco I ep. Cenomanensis 635
 Franco II ep. Cenomanensis 632.
 636
 Frechulfus ep. Lexoviensis (Lisi-
 eux) 669
 Fresia (Frisia) 220
 Freso, Fresones (Frisones) 66. 78.
 83. 89. 234. 587. 598
 Fridugisus abb. Turonensis 49. 70
 Friduricus ep. Traiectensis 181. 182
 Frigiensis sedes (Freising) 122.
 638. ep. Anno, Arpeo, Atto (Cor-
 binianus), Erchanperhtus, Erm-
 perhtus, Hitto, Ioseph
 Frisingensis 120. 122
 Frisones v. Fresones
 Fulcharius 681
 Fulda monaster. 96. 97. 100. 154.
 205. 210. 244. 258. 260. Ful-
 densis 96—100. 102. 105. 116.
 160. 163. abbates Aegil, Hatto,
 Hrabanus, Ratgerius, Sturmi
 Fulda fluuius 97
 Fulgentius mon. Fuldensis (Gotes-
 calchus) 362. 363
 Furclae 651
 Fuscianus S. 208. 601
 Gabriel archangelus 200. 217. 245.
 516. 540
 Gaius S. 581. 584
 Galatus S. 584
 Galilea 509. 513. 523
 Galilei partes 518
 Gallia 142. 147. 273. 348. 367. 368.
 593. 596. Galli 41. 48. 346. 446.
 565. 585. 591. 635. 673. Galli-
 cus 93. 327. 569. 600. 616
 Gallus S. 411. 417. 428—436. 438—
 447. 451—473. 477—479. 596.
 S. Galli monaster. (St. Gallen)
 456. 458. 467. 599. 701. abbates
 Gallus, Gozpertus, Grimoldus,
 Otmarus, Werdo
 Gamalihel 543. 591
 Gaoricus S. 591

Gaudentius ep. Constantiensis 438
 Geba abb. Augiensis 304
 Gedeon 122
 Gemini sidus 586. 609
 Geminianus S. 594
 Gennesar 512
 Genesis 257. 675
 Genesis S. 209. 592
 Gentianus S. 208
 Genuefii S. (Genofefa, Genovefa)
 28. 48. 207. 578
 Georgius mart. 206
 Georgius S. 229. 584. 655
 Gereon S. 596
 Gerfridus ep. Monasteriensis 170
 Gerhildis mater Aldrici ep. 629
 Gerhoh presb. 187
 Gerlinda Wiggonis filia 655
 Germania 125. 234. 235. 273. 304.
 327. 348. 425. 434. 462. 673.
 Germani 444. Germanicus 93.
 99. 241
 Germanus mart. 28. 207. 227. 230.
 233. 586. 590. 595. 598. Ger-
 mani tecta (St. Germain) 48.
 abb. Immo
 Geroldus, Geroltus comes, Hildi-
 gardis frater 268. 274. 329.
 330. 426
 Gertrud S. 208. 582
 Gerungus ostiariorum princeps 69
 Gervasius S. 206. 230. 588. 624.
 626. 627. 633
 Gerwardus Hludowici Pii biblio-
 thecarius 126
 Getha (i. e. Gotus) 13
 Getica (Gotica) arva 39
 Gibuinus Remensis 678
 Gildardus S. 587
 Ghicon 571
 Glonna monaster. (St. Florent)
 146. 148. abb. Dido
 Goar S. 230. 589
 Godefridus Grimoaldi IV filius 652
 Golias 180
 Gomorra 525
 Gordianus S. 207. 229. 585
 Gorgonius S. 207. 221. 593
 Gotabertus Italicus 386
 Gotesscalchus v. Fulgentius
 Gothescalcus Saxo 155
 Gothus, Gothi (cf. Getha) 15. 56.
 152. 258
 Gotzbertus diaconus nepos Goz-
 perti abb. 428
 Gozan Maurus 16
 Gozpertus abb. S. Galli 428. 701
 Gradus insula (Grado) 150
 Graecia 374. Graecus, Graeci 157.
 259. 262. 306. 401. 496. 561. 666.
 679. Graius 338. 565. 607. 683
 Gratianus imperator 587
 Gregorius I S. papa 156. 206. 209.
 215. 216. 218. 227. 230. 232.
 233. 269. 313. 393. 575. 582.
 599. 686
 Gregorius IV papa 160. 161. 162.
 169. 638. 663
 Grimoldus v. Grimoldus
 Grimoaldus III dux Benevent. 650
 Grimoaldus IV dux Benevent. 652
 Grimoldus (Grimaldus, Grimal-
 tus) abb. S. Galli et Weissen-
 burgensis 169. 301. 334. 349.
 377. 393. 425. 661

- Gundoldus 58
 Gundramnus comes 223. 224. 238
 Gundulfus S. 149
 Gundulfus ep. Mettensis 631
 Guntramnus S. rex 583
 Gunzo dux Alamann. 439. 440. 447
 Gunzo coquorum princeps 41
- Habibon S. 591
 Habirudar Maurus 16
 Habundius S. (v. Abundius) 592
 Hadabaldus archiep. Coloniensis 393
 Hadoardus bibliothecae custos 683. 685
 Haistulfus (Heistulfus) archiep. Moguntinus 105. 108. 110—114. 162. 163. 205. 206. 209. 225. 237
 Hannibal 65
 Harisidus vicus (Arsat) 143
 Hartmandus 243
 Hartpertus 403
 Hatto abb. Fuldensis (Bonosus) 193. 196. 258
 Haudmarus S. 579
 Hebraei 525. Hebraeus 676
 Hebraicus 496. 550
 Heburcius S. 28
 Hector 86
 Heilwic 598
 Heinrich rex 400
 Heito ep. Basiliensis et abb. Augiensis 267. 302. 307. 308. 309. 331. 425. 426
 Helarus (Hilarius) patriarcha Aquileiensis 151
 Helisachar abb., Hludowici Pii archicancellar. 35. 49. 62. 69. 670
 Helisaz terra (Helisacus) 82. 83
 Heliseus (Eliseus) 295. 300. 587
 Hellas 387
 Heraclius S. 594. 600
 Heraclius S. 581
 Heraclides praesul 682
 Hercules 275. 592
 Herene S. 583
 Heribaldus ep. Autisiodorensis 384
 Heripreth comes Aquitan. 13
 Hermachoras (Hermagoras) S. patriarcha Aquileiensis 151. 589
 Hermelaus mart. 590
 Hermes (Hermas) mart. 135. 136. 207. 210. 592. 597
 Herminigildus rex 583
 Hermogenes mart. 584. 601
 Hermon mons (cf. Aeron) 554
 Hermus fluvius (Sarabad) 400
 Herodes rex 64. 200. 247. 248. 480. 512. 518. 602
 Herold, Heroldus rex Danorum 61—63. 66. 76—78
 Hesperia 389. 457. 581. 586. 588. 617. 679
 Hesperus 13. 188. 310. 402. 503
 Hester (Esther) 167
 Hetti archiep. Trevirensis 661
 Hiberi i. e. Hispani 378
 Hibernia (Irland) 297
 Hibernica tellus 639
 Hibernicus exul 693
 Hieremias (cf. Ieremias) propheta 585. 654
- Hierne i. e. Hibernia 429
 Hierobeam rex 152
 Hieronymus (Hieronimus) S. ep. 156. 218. 233. 549. 575. 671
 Hieronimus S. presb. 595
 Hierusalem urbs (cf. Solyma) 203 514. 540. 548
 Hilarinus mart. 589
 Hilarion S. pater monachor. 597
 Hilarius S. ep. Pictaviensis 85. 208. 221. 222. 233. 272. 322. 575. 578
 Hilarius S. ep. Arelatensis 585
 Hilarus S. ep. Gavalitanus 597
 Hildigardis regina uxor Karoli Magni 329
 Hildigrim ep. Halberstadensis 393
 Hilduinus, Hildwinus abb. S. Dionysii, archiep. 48. 69. 376. 383. 407. 408. 599. 655
 Hilmeradus ep. Ambianensis 677
 Hiltibreth Francus 13. 16
 Hiltuinus v. Hilduinus
 Hiltiboldus levita 434
 Hilmiltrudis mater Ebonis archiep. 92. 93
 Hippolytus (Hyppolitus) mart. 208. 211. 215. 592
 Hireneus S. 580. 592
 Hisimbard Francus 13
 Hispani G. 7. 20. 667
 Hispania 600
 Hister fluvius (Donau) 562
 Hitto ep. Frisingensis 120. 639
 Hlotharius (Lotharius) imperator, Hludowici Pii fil. 68. 69. 71—73. 137. 138. 142. 150. 152 153. 155. 241. 275. 405. 406. 413. 415. 421. 569. 654. 655. 664. 670. 671. 673
 Hludowicus I Pius imperator, Karoli Magni fil. 4—6. 15. 21. 22. 25. 27. 29. 30. 36. 41. 44. 52. 55. 59. 66. 68. 76. 80. 90. 93—95. 99. 100. 125. 139. 144. 147. 152. 162. 267. 306. 310. 329. 370. 379. 380. 382. 426. 429. 579. 588. 626. 628. 631—635. 653. 668. 673
 Hludowicus II imperator, Hlotharii imp. fil. 150. 153
 Hludowicus rex Franciae orientalis 62. 139. 145. 155. 241. 275. 410. 480. 643. 673
 Hludowicus clericus (an filius Hrotrudis?) 385
 Hludowicus puer 647
 Holda prophetissa 376
 Holzkircha vicus 214
 Homerus poeta 5. 172. 377. 387. 476
 Honoratus S. 208
 Honorius imperator 558
 Horeb mons 554
 Hornbach monaster. 304
 Hrabanus archiep. Moguntinus, abb. Fuldensis 96. 111. 113. 115. 117. 125. 156. 162. 164. 167. 169. 170. 182. 190. 204. 208. 213. 214. 219. 220. 223. 225. 226. 228. 240. 243. 244. 358. 417. 700
 Hrenus v. Rhenus
 Hrobertus S. ep. Salisburgensis 637. 638
 Hrodradus 677. 678
- Hrodroh 579
 Hrodulfus Adelheidae filius 592
 Huc v. Hugo
 Hucbertus S. monach. 586
 Hugo (Hug) abbas, Karoli Magni et Reginae fil. 139
 Hugo (Huc) comes Turonensis 62. 70. 594
 Hulindis soror Hetti archiep. 661
 Humbert choropiscopus (ep. Wirzburgensis) 113
 Humbertus S. 210. 214
 Hunus, Hunni 144. 220
 Hyacinthus S. 207. 215. 230
- Iacinctus mart. (cf. Hyacinthus) 594
 Iacob 195. 200. 278. 295. 468
 Iacobus apostolus Zebedei fil. 113. 217. 218. 227. 229. 234. 509. 511. 518. 590
 Iacobus apostolus Alfei fil. 511
 Iacobus frater Christi 217. 393. 585. 627
 Iacobus S. ep. Nisibi 589
 Iacobus mart. 584
 Iaddo 195
 Iafeth 277
 Ianuarius S. 209. 210. 214. 415. 595. 596. 651. 659. 660
 Ianuarius mart. 589
 Ianus 604. 644. 645
 Ianus S. 579
 Idaei Galli 565
 Idida 106. 295
 Idithun 646
 Idumei 525
 Iephta 180
 Ieremias propheta (cf. Hieremias) 195
 Iesaias propheta (cf. Esaias) 195. 295
 Iesse 349
 Ignatius mart. 208. 580. 601
 Inda monaster. (Corneliusmünster) 40. abb. Benedictus
 Indi 346
 India 92. 400. 592. 601
 Indicus 346
 Ingenuinus ep. Sabionensis 639
 Insulanense coenobium (Reichenau) 305. Insulanense salum 307
 Iob 195. 295. 554. 585
 Iohab 421
 Iohannes baptista 200. 205. 207. 212. 216. 227. 230. 232. 233. 252. 266. 480. 481. 509. 511. 513. 516. 517. 519. 520. 533. 545. 548. 582. 588. 593. 595. 629
 Iohannes apostolus 35. 36. 78. 95. 149. 209. 216. 217. 221. 230. 233. 234. 255. 307. 309. 511. 514. 518. 530. 543. 585. 602. 671. 680
 Iohannes I papa 586
 Iohannes patriarcha Aquileiensis 152
 Iohannes mart. 541. 588
 Iohannes ep. Constantiensis 464. 465. 466. 469
 Iohannes ep. Sabionensis 639
 Iohannes ep. Salisburgensis 637

Iohannes abb. Augiensis 304
 Iohannes diaconus 440, 442, 443, 451, 452, 454, 455, 456
 Ionas propheta 195, 295, 512
 Ionas ep. Aurelianensis 49
 Ionathas 375, 551
 Iordanes historiographus 2
 Iordanes fluvius 92, 200, 248, 252, 509, 517, 540, 553
 Ioseph 64, 65, 121, 179, 195, 295, 353
 Ioseph Mariae sponsus 480, 509
 Ioseph ep. Frisingensis 639
 Iosephus Scottus 690
 Iosua 121, 375, 593
 Iovinus S. 587
 Iovitta S. 580
 Ippolitus mart. 591
 Ireneus v. Pacificus
 Irmingart (?) uxor Pippini regis 91
 Irmingarda (dis) uxor Hlotharii imperatoris 167, 239, 240
 Irmingart uxor Hludowici Pii imperatoris 37
 Irmingildus presb. (cf. Buolo) 192
 Irmino abb. S. Germani 28
 Isaac, Isac 195, 200, 295
 Isanbertus mon. Fuldensis 173, 174, 191, 226, 241, 242
 Isidorus S. ep. Hispalensis 2, 209, 229
 Israel 32, 33, 64, 152, 353, 369, 395, 516, 520, 564
 Israelita 520, 539
 Italia 6, 152, 228, 271, 440
 Italus, Itali 241, 433, 576, 592, 596, 667
 Italicus 268, 371
 Iuda 201, 245
 Iudaea 201, 247, 248, 249
 Iudaeus, Iudaei 254, 277, 292, 295, 351, 381, 517, 521, 531
 Iudas (cf. Scariothes) 138, 179, 201, 229, 515, 522, 523, 597
 Iudas Machabeus 369
 Indices duodecim 527
 Iudith 167, 376
 Iudith uxor Hludowici Pii imperatoris 68, 70—73, 79, 165, 166, 375, 376, 378, 382, 584, 633, 701
 Iudoch S. sacerdos 601
 Iuliana S. 207, 216, 227, 232, 580
 Iulianus apostata 541
 Iulianus S. 208, 217, 280, 581, 582, 598, 628
 Iulitta S. 588
 Iulius Caesar (cf. Caesar) 2, 609, 611
 Iulius I papa 135, 583
 Iulius mart. 586
 Iuno 609, 644
 Iuppiter 21, 60, 61, 70, 128, 287, 364, 488, 491, 644
 Iustina S. 595
 Iustinus mart. 206, 225, 230, 591
 Iustitia virtus 219
 Iustus S. ep. Lugdunensis 547, 593
 Iuvavo (Salzburg) 637, 638. Iuvavensis 647. epp. Adalrammus, Arno, Flobargisus, Hrodbertus, Iohannes, Linphrammus, Virgilius, Vitalis
 Iuvenalis S. 585
 Iuvenus poeta 2, 5, 95, 156, 157, 262, 266, 508, 575

Karilephus S. (cf. Carilephus) 633, 634
 Karlomannus Pippini regis frater 672
 Karoff (Charroux en Poitou) 140
 Karolus Martellus 66, 89, 90
 Karolus Magnus imperator 6, 8, 9, 13—15, 18, 19, 21—27, 29, 35, 38, 50, 56, 66, 84, 90, 93, 105, 118, 125, 126, 143, 147, 152, 228, 238, 267, 330, 544, 546, 579, 638, 654, 668, 672
 Karolus rex, Karoli Magni filius 22, 23, 90, 139
 Karolus Calvus rex 69, 72, 139, 141—146, 158, 375, 382, 384, 406, 673
 Karolides 8
 Kilianus v. Chilianus
 Landebertus (Landbertus) S. ep. Leodiensis 206, 229, 393, 594, 628
 Landrammus ep. Turonensis 628.
 Langobardus (cf. Bardi) 152
 Lantbertus (Lantpreht) com. Namnetensis 41—43, 49, 62
 Lantwinus 275
 Largus S. Cyriaci socius 582
 Latium 416, 457, 561, 604
 Latinus, Latini 7, 45, 157, 297, 312, 496, 676, 679
 Latus i. e. Latinus 343, 433
 Latona 73, 344
 Laurentes 476, 605
 Laurentinus S. 580, 587
 Laurentius S. 206, 209, 228, 231, 233, 591, 655
 Lausanna (Lausanne) 656 ep. David
 Lazarus 482, 522
 Leander S. ep. Hispalensis 581
 Leidradus archiep. Lugdunensis 545
 Lemnius 346
 Lemovicum (Limoges) 588. ep. Martialis
 Lenaeus 343
 Leo I S. papa 208, 218, 228, 583, 588, 663
 Leo III papa 638
 Leo IV papa 663, 664
 Leoba, Lioba S. 211, 227, 229, 231, 232
 Leobinus S. confessor 594
 Leonius S. 599
 Leuchadia S. virgo 600
 Leuci (Toul) 594
 Leudgarius (Leudegarius) S. ep. Augustodunensis 206, 264, 595
 Leviticus 257
 Libanus mons 554
 Liberalis S. 208
 Liberius S. papa 595
 Libicus 544, 546
 Libulfus Francus 13
 Lifardus S. 587
 Liger fl. (Loire) 27, 28, 48, 63, 83, 93, 148, 423, 562, 589, 599
 Lihuthard Francus 13, 16
 Lincus 500
 Lincides rex 500
 Lingona urbs (Langres) 579
 Lingonica urbs 586

Linus S. papa 206, 216, 596, 600
 Liobgyd abbat. Bonifatii neptis (cf. Leoba) 113
 Lipare insula 592
 Lipharius mon. 361
 Liuphrammus (Liutprammus) archiep. Salisburgensis 637, 638, 641, 647, 648
 Liutgerus clericus 385
 Livius 352
 Lot 195, 295, 596
 Lucanus poeta 5, 404
 Lucas euangelista 207, 215, 218, 221, 596, 671, 680
 Luceia S. 588
 Lucia S. 207, 216, 218, 222, 232—234, 601
 Lucianus S. 578, 590
 Lucifer 142, 188, 197, 198
 Lucilla 134, 135
 Lucius I S. papa 581, 662
 Lucius S. 592, 594
 Lugdunum urbs (Lyon) 118, 545—547, 580, 583, 584, 587, 593, 599, 617, archiepp. Agobardus, Iustus, Leidradus, Nicetius
 Lugduna moenia 595
 Lugdunensis 118, 569
 Lull, Lullus archiep. Moguntinus 99, 225, 237, 649
 Lupianus S. 589
 Lupicinus S. 580
 Lupus Santio dux Wasconum 9
 Lupus S. 590, 593, 595
 Luxovium (Luxeuil) 460, abb. Eustasius
 Luxoviensis 460
 Lyeus, Liaeus 73, 86, 340, 462, 601
 Lygurgus (Lycurgus) 363
 Macedonia 279, 344
 Macedonius S. 582
 Macer poeta 5
 Machabei 369, 591, Machabea certamina 583
 Macharius S. 578
 Macharius S. 581
 Macrobius 683
 Madelgaudus 118
 Magdala 590
 Magnentius cognomen Hrabani 154
 Magnus S. 210, 214, 592
 Magra S. 581
 Maia 608, 644
 Maiades 608
 Malchus S. 583
 Mamertus S. 585
 Mammus (Maimmes) mart. 209, 262, 275—296, 592
 Mansuetus S. 602
 Mantua urbs 386
 Mappalicus S. 584
 Mara fons 179
 Marcellianus S. 588
 Marcellinus mart. 125, 129, 130—134, 135, 228, 230, 231, 234—236, 584, 587, 700
 Marcellus S. papa 229, 579
 Marcellus S. martyr. 593
 Marcellus S. mart. 206, 216, 596, 598
 Marcia S. 588
 Marcus euangelista 151, 202, 215, 218, 221, 229—231, 584, 663, 671, 680

- Marcus S. papa 596
 Marcus S. mart. 588, 595
 Marcwardus abb. Prumiensis 361
 Margareta mart. 589
 S. Margarita 587
 Maria prophetissa 376
 Maria S. 4, 64, 76, 78, 109, 181, 192, 205, 246, 249, 267, 329, 365, 366, 399, 456, 408, 426, 452, 485, 516, 522, 523, 592, 593, 623, 630, 633, 634, 653, 680, 686
 Marianus S. 584
 Marinus S. 581
 Marius S. 208
 Maro (cf. Virgilius) 5, 85, 92, 172, 386, 415
 Mars 6, 8—10, 15, 17, 18, 20, 24, 36, 43, 44, 50, 52, 57, 66, 91, 97, 275, 369, 500, 606, 607, 615, 644, 682
 Martha S. 208
 Martialis ep. Lemovicensis 588
 Martialis mart. 208, 209, 581, 595
 Martianus (Marcianus) ep. Der-tonensis 409
 Martianus mart. 590, 595
 Martinianus S. 589
 Martinus S. papa 584
 Martinus S. ep. Turonensis 49, 208, 210, 215, 216, 218, 220—222, 226, 230—232, 272, 322, 367, 398, 599, 634, 664, 671
 Martini monast. 49, abb. Alcuinus
 Martinus abb. Vertavensis 597
 Martius 57, 138, 505
 Martyr S. 588
 Mastulo ep. Sabionensis 639
 Matfridus comes Aurelianensis 49, 62, 66, 70
 Mathias S. 218, 581
 Matrona fluvius (Marne) 597
 Matthaëus (Mattheus) evangelista 218, 233, 509, 511, 594, 628, 671, 680
 Maurus, Mauri 7, 8, 10—12, 15—18, 20—22, 25, 548, 596
 Mauricius mart. 49, 207, 219, 367, 594
 Maurus cognomen Hrabani 154, 159, 169, 171, 184, 196, 222, 223, 417
 Maurus mart. 579, 600
 Maxentius patriarcha Aquileiensis 152
 Maximinus S. 28, 207, 215, 218, 230, 233, 586, 590, 601
 Maximus S. 583
 Medalgicus pagus (Mauge) 148
 Medardus S. 207, 230, 587
 Mederisma S. 208
 Mediolanum urbs (Mailand) 585, archiepp. Ambrosius, Angilbertus
 Mediolanensis 665
 Melciades S. papa 578
 Memmius S. 210, 591
 Memphicolae i. e. Aegyptii 526
 Monas S. 598
 Mercurius S. 608
 Messias 520
 Methodius S. 594
 Mettis urbs (Metz) 625, 631, epp. Arnulfus, Drogo, Gundulfus
 Mettensis 353, 451
 Michael archangelus 78, 154, 209, 210, 211, 217, 221, 226, 227, 231, 232, 540, 595
 Michas propheta 195
 Micheas 529
 Miciacum monaster. (St. Mesmin) 586, 590, abb. Avitus
 Miciacensis 588
 Minerva 69, 112
 Misahel 538, 539
 Moab 526
 Modericus Ansberti filius 143
 Modesta S. 582
 Modestus mart. 587, 598
 Modestus presb. Fuldensis 94, 96, 97, 109
 Moduinus ep. Augustodunensis 2, 553, 555, 556
 Mogoin fluvius (Main) 105
 Mogontia, Moguntia urbs (Mainz) 96, 105, 672, archiepp. Bardo, Bonifatius, Heistulfus, Hrabanus, Lullus, Otgarius, Richolfus
 Mogontiacum 167
 Mogontiacensis 105, 113, 205, 209
 Monegundis S. 218
 Montanus S. 583
 Mosella fluvius (Mosel) 400
 Mosoch 277
 Moyses 64, 121, 179, 200, 209, 295, 373, 374, 401, 459, 513, 514, 519, 521, 577, 593
 Moysites mart. 601
 Muatwinus (cf. Moduinus) ep. Augustodunensis 355, 356, 404
 Mulciber 346
 Murmanus rex Brittonum 42, 44—47, 49, 51—55
 Musa 86, 90, 107, 187, 191, 195, 307, 309, 344, 356, 370, 377, 378, 399, 412, 415, 551
 Musella 85
 Nabor S. 221, 587
 Namnetes (Nantes) 586
 Namnetensis urbs 49, Namnetenses 148
 Narbo urbs (Narbonne) 560, ep. Paulus
 Narbona urbs 582
 Naso i. e. Moduinus 125, 693
 Naso i. e. Ovidius 5, 85, 415
 Nathanael 481, 520
 Nazareth 507, 517
 Nazareus 517
 Nazar, Nazarius mart. 207, 230, 587, 590
 Nemenoius dux Brittonum 146—148
 Neocæsaria urbs 599
 Neptunus 59, 60, 61, 70, 415, 497
 Nereus S. 230, 585
 Nero imperator 533
 Nestor S. ep. 581
 Nicasius S. 601
 Niceta S. 590
 Nicetus (Nictius) S. ep. Viennensis 583
 Nicetus (Nictius) S. ep. (Arelantensis?) 585
 Nicetus S. 579
 Nicodemus (Nichodemus) 518, 520, 521, 543, 591
 Nicolaus S. ep. Myrensis 600
 Nicolaus S. 206
 Nicomedes presb. mart. 587, 594
 Nicostratus S. 598
 Nilus fluvius 83, 449, 553
 Ninus rex 65
 Nivardus S. Remensis 593
 Noe 117, 199, Noëa proles 195
 Nola urbs 588, ep. Paulinus
 Noricana sedes (Sabiona, Seben) 639, epp. Alimus, Ingenuinus, Iohannes, Mastulo
 Noricus, Norici 97, 102, 121, 173, 241, 242, 402
 Nortmannus, i 137, 144
 Nortmannicus 62, 67
 Noviomus urbs (Noyon) 600, ep. Eligius
 Numæ rex 577
 Numerus 257
 Nympha 275
 Oceanus 587, 595, 601, 617
 Octavianus imperator 611
 Odalrih comes 317
 Odilho mon. Fuldensis 100, 221
 Odilleoz matricularius S. Martini 426
 Odysseus 45
 Ofita coenobium 410
 Olimpias S. 583
 Oliveti mons 229, 523
 Olympus (Olimpus) 23, 27, 88, 91, 101, 102, 105, 165, 166, 187, 193, 281, 284, 287, 311, 419, 466, 488, 491, 585, 666
 Oncsimus S. 580
 Oolhab 401
 Ophir 247
 Orcus 16
 Oriens 139, 367, 563
 Orosius scriptor rerum 2
 Orpheus 147, 642
 Ossa mons 466
 Oswaldus rex Berniciæ 591
 Otdruda uxor Gundramni comitis 238
 Otfridus presb. 407, 408, 579
 Otgarius (cf. Autcarius) archiepp. Moguntinus 162, 182, 210, 219, 220, 238, 239
 Otho buticularius 71
 Otmarus abb. S. Galli 599
 Otricus clericus Colon. 569, 602
 Oudalbaldu 124
 Ou(delricus ep. Basiliensis?) 401
 Ovidius (cf. Naso) 2, 95, 120, 141, 157, 182, 262, 266, 508
 Pachomius S. 585
 Pacificus archidiacon. Veronensis 655, 656
 Pactolus fluvius (Sarabat) 348, 495
 Padus fluvius (Po) 562
 Paldman presb. Augiensis 410
 Palmatus S. 210
 Pamphilus mart. 586
 Pan 275
 Paneratus S. 206, 217, 221, 229, 585
 Pantaleon mart. 544—546, 590
 Panthenius S. 589
 Papias S. 206, 579
 Parehinona v. Barchinona
 Parisius urbs (Paris) 586, com. Bigo

- Parisiacus 28, 48
 Parius lapis (i. e. marmor) 344
 Parmenius S. 584
 Parthemius S. 580
 Parthenope urbs (Neapel) 650, 651
 Paschalis I papa 170, 662, 686
 Paschasius S. 601
 Pathmeus gurgis 531
 Patientia virtus 219
 Patricia S. 582
 Patricius S. 208, 582
 Pattaviensis sedes (Passau) 639.
 opp. Anthelmus, Beatus, Sidonius, Vivulus, Waldricus, Wisuricus
 Paulinus S. ep. Nolanus 156, 588
 Paulinus S. ep. Trevirensis 209, 593
 Paulinus patriarcha Aquileiensis (grammaticus) 22, 23, 689
 Paulus apostolus 36, 58, 78, 85, 114, 170, 205, 206, 207, 215, 217, 218, 221, 226, 227, 229, 232, 233, 245, 250, 256, 279, 281, 295, 296, 351, 353, 363, 403, 533, 540, 579, 580, 581, 586, 587, 588, 590, 596, 600, 627, 679
 Paulus (Thebaeus) heremita 578
 Paulus S. ep. Narbonensis 582, 596
 Paulus mart. 541, 588
 Paulus Diaconus 125, 688, 689, 698
 Pegasicus 485
 Pelagia mart. 589
 Pelagia virgo 597
 Pelagius mart. 592
 Pelasgus 76, 207, 306
 Pelion mons 667
 Penninus 416
 Peregrinus mart. 586
 Pergentinus S. 587
 Permenius chorep. (v. Pirminius) 224
 Perpetua S. 207, 581
 Perpetuus S. 209
 Persae 542
 Persis 594, 597, 599
 Perseus 277
 Pestana (Paestum) ars 335
 Petronella (Petronilla) S. Petri apostoli filia 207, 218, 221, 586, 587, 594
 Petrus apostolus (cf. Simon) 5, 31, 35—37, 78, 85, 126, 151, 161, 170, 192, 205, 207, 211, 215, 217, 221, 224, 226, 227, 229, 231—233, 249—251, 255, 364, 393, 408, 426, 427, 447, 481, 509, 511—513, 515, 518, 520, 522, 523, 533, 540, 581, 585, 586, 588, 590, 591, 596, 655, 679, 680, 686
 Petrus S. ep. Alexandrinus 600
 Petrus S. diaconus 584
 Petrus mart. 30, 31, 34—36, 125—135, 582, 587, 700
 Petrus abb. Augiensis 305
 Petrus grammaticus 688
 Petrus pistorum princeps 71
 Pharao 64, 179, 373
 Pharisaeus 513
 Phatnos insula (Patino) 85
 Phileas S. 580
 Philibertus S. (Filibertus) 590, 592
 Philippus rex Alexandri Magni pater 364
 Philippus apostolus 113, 218, 231, 232, 481, 511, 520, 585
 Philippus ep. Heracleensis 597
 Philistea 195
 Philistei 549
 Philomela 607, 642
 Philoromus S. 580
 Philominus S. 599
 Phoebus 4, 27, 80, 91, 108, 338, 370, 385, 402, 436, 439, 456, 489, 491, 588, 592, 686
 Pythagoras (Pythagoras) 679
 Pictava urbs (Poitiers) 578, epp. Emmeramius, Hilarius
 Pictavensium pagus 148
 Picti 299
 Pierides 4, 184
 Pietas virtus 219
 Pigmeneus mart. 582
 Pigmeneus 353
 Pilatus 254, 515, 523
 Pindarus poeta 627
 Pippinus dux Karoli Martelli pater 89
 Pippinus rex Karoli Magni pater 90, 143, 672
 Pippinus rex Italiae Karoli Magni filius 6, 90, 689
 Pippinus rex Hludowici Pii filius 23, 24, 58, 62, 66, 79, 85, 86, 91, 92, 375
 Pippinus rex iunior 139
 Pippineus 90
 Pirminius abb. Augiensis 304
 Pirrus rex (Pyrrhus) 45
 Plato 5, 352, 373, 683
 Podo ep. Placentinus 653
 Policarpus mart. 579, 581, 600
 Polius S. 586
 Pollachar 364
 Polocronus S. 580
 Pompeius (Cn. Magnus) 45
 Pompilius (Numa) rex 605
 Pontianus mart. 592
 Pontianus S. papa 599
 Porfyrius Optatianus 156, 415
 Potentianus S. 602
 Praeclarus episcopus 175, 177, 178
 Praxedis S. (cf. Praxis) 207, 218, 590, 662
 Praxis S. 215, 228, 233
 Priamus rex 86
 Priapus 344
 Primus S. 587
 Prisca S. 211, 218, 229, 230, 579
 Priscianus grammaticus 667
 Priscilla S. 211
 Priscus mart. 593
 Privatus mart. 592
 Probus mart. 596
 Probus presb. 393, 394
 Procopius S. 589
 Proculus S. 655
 Proserpina 492
 Prosper Aquitanus 5, 156
 Protasius S. 206, 230, 588, 624, 633
 Protheus S. 207, 215, 230, 594
 Prudentia virtus 219
 Prudentius poeta 5, 262, 266, 575
 Prudentius ep. Trecentensis 420, 679, 700, 701
 Prudentius magister 403, 701
 Prumia monaster. (Prüm) 600, abb. Marwardus
 Ptolomeus S. 592
 Publius S. 581
 Pudentiana S. 207, 215, 229, 586
 Punicus 345, 579
 Pyrellus 65
 Quintinus mart. 206, 598
 Quirinus (Romulus) 606, 610, 612, 615
 Quirinus mart. 210, 212, 229, 587
 Rachel 357
 Racholfus magister Fuldensis 108
 Radegunda S. regina 591
 Radecarius princeps Benevent. 659
 Radolchisus princeps Benevent. 657, 658, 660
 Radumagus urbs (Rouen) 592
 Rampho missus 26, 27
 Raphael archangelus 217
 Ratgarius abb. Fuldensis 94, 185
 Rathesdorph 213
 Ratlaicus presbyter 237, 240
 Ravenna urbs 596
 Rebecca 179
 Reccheo presb. (cf. Modestus) 95, 100
 Redonenses (Rennes) 148
 Regan fluvius (Regen) 173
 Regensis urbs (Regensburg) 173, epp. Adalwinus, Baturicus, Cawipaldus, Erchanfredus, Sigiricus, Sindbertus, Wicterpus.
 Reginensis sedes 638
 Regimarus sacerdos 480
 Regina S. 207, 218, 593
 Reginbaldus chorep. Moguntinus 210, 242
 Reginbertus bibliothecarius Augiensis 417, 424, 425
 Regula mart. 594
 Remeius v. Remigius
 Remensis 59, 390
 Remi i. e. Remenses 561
 Remis urbs (Reims) 30, 592, 593, archiepp. Ebo, Nivardus, Remigius, Sinicius, Sixtus
 Remigius S. ep. Remensis 207, 227, 230, 232, 595, 679
 Remus frater Romuli 65, 606
 Retia (Raetia) iuga 440
 Revocatus S. 578
 Rhenus (Renus, Hrenus) fluvius 48, 63, 66, 71, 82, 83, 93, 105, 304, 562, 597, 616, 673
 Rhodanus fluvius (Rhône) 367, 368, 562, 591, 617
 Richarius S. 584
 Richulfus archiep. Moguntinus 225, 237, 694
 Rodinis 143
 Rodradus v. Hrodradus
 Rodulph pictor 155, 226, 394
 Rogatianus S. 208, 585
 Rogatus S. 581
 Roma urbs 26, 36, 37, 38, 65, 66, 67, 92, 120, 125, 134, 135, 142, 151, 161, 212, 214, 220, 234, 235, 238, 274, 533, 540, 561, 576, 579, 580, 582, 585, 586, 588, 590, 591—594, 597—599, 602, 611, 615, 662, 664, episcopi Agapitus, Cletus,

- Clemens, Gregorius I. IV. Leo I. IV., Marcellus, Paschalis, Sergius, Stephanus, Sylvester
 Romanus, Romani 7. 16. 30. 31. 37. 65. 84. 87. 111. 115. 134. 142. 162. 213. 225. 237. 240. 241. 271. 277. 318. 362. 415. 579. 583. 585. 590. 595. 602. 607. 644. 650. 663. 664.
 Romanus mart. 230. 591. 599
 Romulus rex 65. 606. 611. Romulus 15. 26. 29. 219. 414. 541. 679. 683. Romula gens 561. Romulida 601
 Romulus S. 210. 582
 Rotinicum (La Rouergue) 11
 Rotomagus (Rouen) 137
 Ruadbernus, Rodbernus laicus 388
 Ruadrih comes 317
 Rufina S. 229
 Rufinus mart. 581. 587. 588
 Rufus S. ep. Capuae 592
 Rufus mart. 584. 601
 Rura monaster. 393
 Rusticus mart. 591
 Rusticus S. 208. 221. 584
 Ruteni 598
 Rutuli 45

 Saba regina 32
 Saba S. eremita 226
 Saba S. mon. 205
 Sabaoth 110. 203
 Sabei 92. Sabeus 344. 357
 Sabina virgo mart. 207. 593. 597
 Sabinianus S. 602
 Sabinus S. 590
 Salomo rex 32. 47. 64. 89. 145. 295. 357. 374. 375. 409. 421. 468. 554. 558. 665. Salomoniacus 31. 663
 Salomon v. Pacificus
 Salustius 683
 Salvius ep. mart. 588. 589
 Salvius mart. 578
 Samaria 520
 Samnites 656
 Samson 180. 273. 295. 325. 558
 Samuel 189. 206. 295. 592
 Samuel presb. (postea ep. Wormatiensis) 188—191
 Sanctonus, Santonus (Saintes) 80. 592
 Sanilo Gothus 56. 57
 Santio princeps Wasconum 9. 13
 Santonus v. Sanctonus
 Saphira coniux Ananiae 270. 316
 Sapho 376. 571
 Sappiricus ultor 409
 Sara, Sarra uxor Abrahae 9. 406
 Sarnensis (Sarno) loca 651
 Sarracenus 378
 Satan, Satanas 203. 249. 287. 293. 320. 324. 325. 356. 409. 431. 445. 512
 Saturninus mart. 206. 579
 Saturninus S. 600
 Saturnus rex 138. 336
 Saturnia regna 457. 506
 Saul rex 89. 195
 Saulus 579
 Saxonia 401
 Saxo, Saxones 82. 144. 234. 243. 420. 484. 485. 487. 488. 490. 493. 497. 499. 502. 504. 629. Saxonus 48. 81
 Scaldus (Schelde) 588. 589
 Scariothes (cf. Judas) 511
 Scholastica S. (Scolastica) 207. 210. 216. 580
 Scillitana patria 590
 Scithicus 354
 Scottus 262. 308. 394. 580
 Scotticus 582
 Scotigena (Scottigena) 459. 461
 Scythia 415
 Sebana (Seben) cf. Noricana sedes 639
 Sebastianus mart. 206. 221. 228. 230. 233. 272. 322. 579. 600
 Secundinus S. 584
 Secundulus S. 582
 Securus S. 600
 Sedulius poeta 2. 5. 95. 156. 157. 262. 508. 567. 623
 Sedulius 681
 Seneca 387
 Sennes S. 207. 215. 590
 Senones (Sens) 593. 596. 602. cpp. Aldricus, Lupus
 Sequana fluvius (Seine) 93. 599
 Seraphin 110
 Serapion 589
 Serenus iudex 130. 131. 236
 Seros 496. Sericus 405
 Sergius II papa 156. 663
 Sergius mart. 219. 220. 233. 418
 Servasius S. 208
 Servatius 585
 Servilianus S. 208
 Seth 478. 479
 Severinus S. ep. Burdigalensis 597
 Severinus mart. 548. 599
 Severus S. 231
 Sicania 580
 Sicana spelea 377
 Sichardus abbas Farfensis 654
 Sico princeps Benevent. 649. 651
 Sidonius ep. Pattaviensis 639
 Sigemundus rex 209
 Sigibertus II rex 441. 447. 448. 450
 Sigilaus 670. 671
 Sigimarus abb. Murbacensis 359
 Sigiricus ep. Reginensis 638
 Sigismundus S. rex 585
 Silas S. comes Pauli 600
 Silenus S. 207
 Siloa 521. 554
 Silvanus S. 585
 Simeon (Symeon) 206. 209. 381. 517. 587
 Simeon S. ep. Seleucia 584
 Simon (Petrus) apostolus 35
 Simon (Symon) mart. 218. 229. 233. 511. 597
 Simphorosa S. 590
 Simphorianus mart. 598
 Simplicius S. 590. 598
 Sinai mons (cf. Syna) 209
 Sindbertus ep. Reginensis 638
 Sinizius (Sinicius) S. ep. Remensis 230. 593
 Sion 354. 396. 554
 Siracusa urbs (Syracus) 601
 Siscia (Sissek) 212
 Sisinnius S. 600
 Sixtus I S. papa 210. 216. 218. 227. 229. 233. 583
 Sixtus II S. papa 591
 Sixtus S. ep. Remensis 593
 Smaragdus mart. 582
 Smirna (Smyrna) urbs 579. 591
 Soenates 415
 Sodomia urbs 328. 526
 Sodomita libido 324
 Sodomitica moenia 525
 Solurius mons 667
 Solutor S. 583
 Solyma, Solima, Solymae (Ierusalem) 106. 311. 315. 419. 519. 521. 522
 Solymitica (?) iura 34
 Sostenes S. 594
 Sother S. 580
 Speratus mart. 544—546
 Spira urbs (Speier) 414
 Spiridion S. 601
 Steinaha rivus (Steinach) 435
 Stephanus I S. papa 591
 Stephanus III papa 590
 Stephanus V papa 30—32. 37. 38. 93
 Stephanus protomartyr 28. 44. 122. 192. 206. 218. 229. 231. 233. 296. 393. 449. 542. 586. 602. 624. 627. 633
 Stephanus levita 206
 Strabo (cf. Walahfridus) 275. 277. 296. 335. 349. 352. 353. 355. 367. 369. 378. 380. 385—387. 390. 404. 405. 484. 485. 486. 487. 489. 492. 494. 498. 500. 503. 505. Strabus 275. 297. 301. 303. 335. 350. 358. 359. 361. 362. 370—372. 378. 379. 385. 404. 409. 417. 422
 Strazburc (Strassburg v. Argentoratium) 76. 84
 Strimonius 398
 Sturmi (Styrmi) abb. Fuldensis 96. 97. 99. 113
 Suessio urbs (Soissons) 579
 Suevi, Suebi 48. 82. 429
 Suevia (i. e. Alamannia) 267. 400—402
 Sulpitius S. ep. Bituricensis 208. 210. 579
 Susanna 91
 Susanna S. 207
 Syllas S. 218
 Sylvester S. papa 208. 218. 229. 602. 664
 Symeon (Simeon) mart. 578
 Symphorianus mart. 592
 Syna mons (Sinai) 554
 Syon pater Aldrici ep. 629
 Syra plebs 501
 Syrus mart. 594

 Tabor mons 554
 Taliarchus Antiochi regis minister 494. 498. 499
 Taracus mart. 596
 Tartarus 172. 321. 520. 657. 681. Tartara 116. 201. 203. 222. 245. 253. 320. 419. 490. 515. 528. 531. 537. 542. 448. 572
 Tartareus 67. 473. 485. 627
 Tartaris 680
 Tatianus patriarcha Aquileiensis 151

- Tatto magister Augiensis 259.
 302. 331. 350. 351. 360. 425
 Taurus mons 277
 Tebanus 565
 Tedmons locus 648
 Telesphorus S. papa 578
 Tempe 60
 Temperantia virtus 219
 Teodotus S. 599
 Terdona urbs (Tortona) 409
 Tetricus (i. e. Theodoricus rex)
 370. 371. 378
 Teudradus 678
 Thadeus (Thaddeus) apostolus 218.
 511
 Thalia (Talia) 76. 79. 80. 82. 85.
 120. 346. 398. 485. 627
 Tharsicia Ansberti filia 143
 Thebaea legio 367
 Thecla (Tecla) S. 218. 595
 Thedwat palatium (Doué) 27
 Theganmar mon. Augiensis 331
 Theganus (cf. Degán) 261. 352
 Theodolus mart. 210. 226—229.
 585
 Theodoricus rex Gothorum 262
 Theodorus S. 582. 598. 600. 628
 Theodosia S. 583
 Theodosius imperator 66. 558
 Theodosius S. abb. Antiochenus
 205
 Theodulfus ep. Aurelianensis 2.
 694—697
 Theon S. 581
 Theophania S. 578
 Theophila S. 208
 Theophilus S. 598
 Theotfrid Wigfridae filia 243
 Theotgarius abb. Herriedensis 111
 Thessalus (Thesalus) 582. 667
 Thetis 376
 Theutmarus patriarcha Aquilei-
 ensis 150
 Theuto Francus 69
 Theutramnus custos ecclesiae 76
 Thomas apostolus 229. 233. 511.
 523. 601
 Thomas praceptor palatii 387
 Threicius 147. 398
 Thuring 243
 Thyrsus S. 579. 595
 Tiberius S. 598
 Tiburtius mart. 134. 208. 213. 230.
 231. 583. 662
 Tiburtius S. 591
 Tietgaudus archiep. Trevirensis
 661
 Ticinum urbs (Pavia) 387
 Ticinus fluvius (Ticino) 416
 Timo comes palatii 120. 122
 Timotheus S. 207. 208. 586. 592
 Titan 10. 100. 436
 Titus Livius 352
 Titus S. 218
 Tmolus mons (Bozdag) 400
 Tobias 195
 Tolosana urbs (Toulouse) 9
 Tranquillinus S. 589
 Transpadanus limes 416
 Treicius v. Threicius
 Trevir, Treviri, Treveri urbs (Trier)
 579. 586. 593. archiepp. Ama-
 larius, Hetti, Tietgaudus
 Tricassis urbs (Troyes) cf. Au-
 gusta Thrici 90
 Triphonia S. 597
 Trophimus S. 419. 602
 Trudo S. 208. 600
 Tuconia (Tuggen) 430
 Tullius (cf. Cicero) 5. 352. 387. 683
 Tulpiacum urbs (Zülpich) 596
 Turinga manus 48. Turingeus 114
 Turnus 45
 Turonus urbs (Tours) 49. epp.
 Landrannus, Martinus, abb.
 Fridungisus. Turonica urbs 628
 Tutinus Hrabani frater 243
 Tyros, Tyrus urbs 400. 490
 Tyrius 348. 490. 494. 495. 497—
 499. 504—506
 Udwinus presbyter 579
 Urbanus S. papa 212. 218. 227.
 229. 231. 586. 662
 Uriz Maurus 16
 Ursa soror Podonis ep. 653
 Ursicinus S. 208
 Ursus Radelchisi filius 660
 Utecia (Uzes) 143. ep. Feriolus
 Uzacus Maurus 16
 Valens mart. 586
 Valens S. (Valentinus) 406
 Valentinus S. 207. 221. 229. 272.
 322. 580
 Valerianus S. 213. 230. 231. 272.
 583. 662
 Valerius S. ep. Lucae 579. 582.
 587
 Vedastus S. 207. 597
 Vehemoth 4
 Venantius S. 212. 229
 Venantius Fortunatus poeta 2.
 5. 95. 157. 162. 166. 262. 394.
 508. 567. 623. 637
 Veneda urbs (Vannes) cf. Venne-
 tici 48
 Venctiarum gens (Venedig) 151
 Venetici 151
 Venetum metropolis (Aquilegia)
 150
 Vemetici (Vannes) 649
 Venus 86. 607. 610. 611. 613
 Vercelli urbs 591
 Verena S. 593
 Vergilius (Virgilius, cf. Maro) 2.
 5. 95. 120. 141. 157. 162. 166.
 262. 404. 476. 508. 567. 623.
 637
 Verona urbs 386. 591. ep. Zenon
 Vertavus monaster. 597
 Verus S. 600
 Vesper 378
 Vibianus S. 592
 Victor mart. 579. 583
 Victor S. diaconus 581
 Victor S. 206. 207. 229. 585. 594.
 596
 Victoricius S. 208
 Victorius S. 601
 Victorinus mart. 581. 598
 Victorius S. 600
 Victriacum villa (Vitry-aux-
 Loges) 48
 Vidula fluvius (Vesle) 93
 Vienna urbs (Vienne) 547. 585.
 ep. Bernardus
 Viennensis urbs 548. 549
 Vilhelmus dux Tolosanus 9. 10.
 13. 16. 17. 20
 Vincentius mart. 206. 221. 229.
 579. 584. 592. 597
 Virgilius archiep. Salisburgensis
 637. 639
 Virgo Artemii filia 127. 132
 Vitalis mart. 208. 578. 580. 584.
 588. 598. 600
 Vitalis archiep. Salisburgensis 637
 Vitus mart. 208. 228. 230. 587. 655
 Viventius patriarcha Aquileiensis
 152
 Vivulus ep. Pattaviensis 639
 Vodilohus v. Odiloh
 Vulfinus grammaticus Aurelia-
 nensis 550
 Vulgar (cf. Bulgar) 378
 Walafridus abb. Augiensis (cf.
 Strabo) 239. 259—263. 266.
 301. 417. 423. 507. 700. 701
 Waldo abb. Augiensis 267. 270.
 305. 427
 Waldomerus subdiacon. Lugdu-
 nensis (Baldomerus) 547
 Waldricus ep. Pattaviensis 639
 Wandalbertus diacon. Prumiensis
 508. 569. 578. 602. 616. 637. 701
 Wandregisilus S. 590
 Warentrudis abbatissa soror Hetti
 archiep. 661
 Wasacus (Wasgau) 82. 83
 Wascones G. 9. 13
 Wasconia 241
 Welfo 593
 Wenibertus abb. Offinwillarensis
 359
 Werdo abb. S. Galli 392
 Werdricus mon. (Fuldensis?) 395
 Wetti, Wettinus mon. Augiensis
 259—262. 267. 268. 301. 302.
 309. 325. 332. 334. 477. 701
 Wibertus v. Wigbertus
 Wicharius iunior 476
 Wiggeh (Mars) 6
 Wicterpus ep. Reginensis 638
 Wigbertus S. 208. 210. 228
 Wigfrida 243
 Wiggo 655
 Wikeli maior 476
 Wilibrordus S. 598
 Willimar presb. 430. 463
 Wirina S. 208
 Wisuricus ep. Pattaviensis 639
 Witgerus ep. 405
 Witcharius abbas (Wichart, Wic-
 char) 43—48. 54
 Wito Francus 72
 Wizanburg (Weissenburg) 393.
 722. abb. Grimoldus
 Wolfoz diaconus S. Galli 477
 Wolfhart abb. de Ofita 410
 Wulfing 275
 Xistus S. papa 212. 214. 215. 663
 Ypolitus S. 579
 Zabirizun Maurus 16
 Zacharias 206. 217. 480. 516. 540.
 593. 598

Zadun (Zado) princeps Caesaru- gustae 15. 17. 18. 20. 22. 23	Zenon S. ep. Veronensis 208. 229. 600. 655	Zoe S. 589
Zebedeus 514. 590	Zepherinus S. 601	Zoelus mart. 588
Zelotes 229	Zezabel 429	Zosimus S. 601
Zenobius S. 597		Zosimus 287

INDEX VOCUM RARIORUM.

abyssus (i. q. Tartarus) 189. 201 318. 371. 444. 513. 516. 518	astrivagus 397	centigena 92
accelebrare 372	athleta 418. 463. 648. 651	centuplex 234. 513
accolitus (cf. accolitus) 134. 631	auricula (primula auricula L.) 346	centuplicare 37. 359. 399. 555
accubitor 216	auriger 69	cercyrus piscis 446
acolitus v. accolitus	ausulus 4	cerritus (i. e. furcus) 489
actilis (utilis?) 16	authenticus 569	chelydrus (celidrus) i. q. diabolus 29. 30. 34. 68. 160. 199. 253
adelphus 485	azimus 577	chelys 674
adens 121		cherubin 198
adepts 303 (cf. Fortun. C. VII, 4, 6)	basiare 25. 31. 42. 46. 71	choicus (i. e. terrenus) 460
aedificator 459	basileus 106	chorepiscopus 113. 210. 242
aegrare 433	basium 10. 81. 98. 110. 699	christicola, christicolus 6. 10. 11. 26. 34. 35. 37. 38. 42. 50. 59. 63. 68. 74. 108. 111. 119. 123. 357. 372. 450. 532. 658. 679. 684
aequanimus 458	belligerator 463	christus 515
aequivocus 6. 58. 62. 90	benedictio 435	clamis 68. 230
aethica 160	biblus 61. 186. 672. 674	clarificare 522
aetralis 202. 476. 675	blasphemus 351. 371	clarificus 523
agathes 401	boatus 70. 330. 627	claviger 36. 78. 161. 175. 217. 250
agathos 397. 401	bombicus 16	clavipotens 187
aglaos 402	botrare 681	cleps 200
agon 416. 418. 533. 535	botrus 253. 646	clodus 469. 470
agrimonia (agrimonia eupatoria L.) 347	bravium 127	cluère 467. 485. 519. 552. 642. 643
albidulus 68	byrsa 199	coaequalis 171
almificus 10. 71. 234. 467. 470. 534. 549. 642. 671. 682	caballus, cavallus 18. 19. 57. 72. 319	coaeternus 197
almiger 433. 447. 451. 452	cacinnosus 12. 16	coaevus 485
alticrepus 549	cacopragmon 116	coenobium 38. 39. 99. 305. 331. coenobialis 582
altipetax 339	caesera (i. e. imperatrix) 72	coluber, bris 152
altipotens 468	calamaucum (i. e. pileus) 645	coma 571
althronus 109. 111. 112. 160. 173. 191. 196. 202. 204. 207. 217. 218. 373. 408. 419. 435. 453. 464. 470. 626. 634. 666. 670. 678. 681	calcatrux 597 (cf. Prud. Psych. 587)	comes liber 407
ambro (i. e. consumptor, ganeo) 675	caligosus 127. 511	commenditus 115
ambrosia (planta) 348	calvere 453	commiserescere 640
ametistinus 401	cambutta, cambota 123. 458	complectere 196
amicabilis 203. 269	camerus 341	complecti passiv. 298
amitti depon. 53	campigenus 98	concelerare 30
amplifluus 336	candidulus, candidulus 66. 68. 71. 386. 398. 682	concomitari 51
anachoriticus 547	canon 556. 560. 672	concrepitare 560. 684
anaglifus 271. 321	canonicus 38. 55	condiloema 493
anathema 430	canoribus 11	conflatilis 152
antestis (i. q. antistes) 31. 35. 84. 638. 643. 647	cappa 69. 407	conlactanea 211
antethicus 495	capus (i. e. accipiter) 57. 605	conmodulari 374
antiphona 275. 333	carisma 676. 677	conqueritare 88
antrix 489	carnifex (i. q. tortor) 285	conregnare 152
apostata 290	carnifluus 526	conservus 299
appropriare 504	caruncula 493	consistere aliquem 12
aquai 105	castrum 430. 443	consocius, consotius 106. 367
arbiter, ris 130. 133	cataphronis 199	consumptrix 336
arbusculum 198	cataplasma 348	contradere 280
archangelus 217. 220. 227. 540	catervula 491	cooperator 273
archidiaconus 655	catholicus 152. 534	cornipedes (i. e. cornipes) 57
archimonium 151	cauma 353. 354. 394. 414. 538. 542. 587	cornipeta 556
archisacerdos 638. 647. 648	cavallus v. caballus	cosmus 418
archos 397. 402	celeuma 446. 490. 701	criseus (i. e. aureus) 400
argyrion 400	celsipotens 444. 462	crisma 67. 68. 180. 225. 528. 534
askon 399	celsithronus 23. 168. 217. 352. 626	crisoma 492
assure 436	celsitonans 36. 168. 636. 676	croaxare 681
	cenodoxia 198. 201	crocitare 12. 79
		croma 488
		crotalum 398

cruciamen 294
 crucifigero 201, 232
 crypta (cripta) 113, 205, 208, 246, 662
 culmeus 668
 cuncticreans 401
 cunctigena 496
 cunctimodus 480
 cunctiparens 571
 cunctipater 63
 cunctipotens 8, 33, 74, 90, 105, 122, 297, 391, 414, 552, 626, 660, 671
 curulis aula 464
 cuspis mascul. 34, 47, 54, 55
 cyclum 170, 188
 cymiterium 209

 daemonicus 299, 409, 438, 511, 541
 daemonium 293, 432, 511, 512
 damella, dammula 72, 382
 dannabilis 557
 dapes (i. q. opes) 38, 58, 61, 63, 71, 74, 76
 dapsilis 296, 402, 461, 652
 decas 398
 decennovennalis 422
 decoramen 448
 decorosus 664
 decreset 463
 dee i. q. deus 36
 deforis (dehors) 504
 deitas 153, 165, 166, 197, 198, 485
 dementare (dementem facere) 496
 densatim 47
 dentifer 42
 desperabilis 390
 diapente 397
 dictator (poeta) 459, 464
 didascalicus 496
 didascalus 77, 456, 665
 dignanter 105, 519, 625, 643
 dilearchon 472
 dindima 434, 626, 662, 676
 dipsitis 200
 disceptamen 122
 distinctim 672
 docma 490
 doctrix 573
 doma 115, 117, 160, 173, 228, 231, 278, 333, 493
 dominamen 467
 domina 487, domnus 493
 doxa 110, 204, 419
 doxosus 488
 dragmata 467
 drama 627
 ductrix 427
 duellum 42, 45, 76
 dulciffuus 487
 dulcimodus 551
 dulceisonus 361, 376
 dulus (i. e. servus) 401
 duodecennis 276
 duplicamen 443
 dyplasion 397

 abdomas 533, 577
 ecclesiasticus 110, 111, 272
 effigiare 371, 466
 elelspathon (i. q. salvia) 338
 emblema 215

emphatice 492
 empyreum 258
 enecatus 131
 energia 486
 enissar 492
 ephobus 490, 498
 epistimi (scientia) 199
 eptas 398
 erpeton (serpens) 200
 erramen 351
 essentia 198
 excursus passiv. 551
 exhortatorius 191
 exorcismus 225
 exorcista 126, 130, 132, 236, 587, 631
 experiari (?) 45 (cf. 722)

 fabrire 65, 70
 factor (i. q. deus) 34, 59, 197, 324
 factrix 396
 factura 61
 faleratus 12, 476, 627
 famen 133, 443, 463, 468, 470, 478, 479, 501, 573, 658, 663, 682
 famidus 551
 famulamen 403
 fantasma 318, 437, 503
 faxit 122
 fereres 503
 firmiter 247
 fissere (aperi) 488
 flammaticus 203
 flammivomus 51, 63, 176, 250
 flecti depon. 29
 flexatus 9, 30
 florifer 370
 florigena 375
 flustrum 60, 699
 foecundibus 147
 foratus, us 412
 formabilis 345
 formatrix 565
 formidulus 505
 fraglare 551
 franea 195
 frondiger 51
 fruitur passive 645
 fruo pro fruor 119
 fumiffuus 559
 fundibulum 17
 furuit 488, 505 (cf. Sedul. C.P. I, 196)

 gallicinium 130
 gannatura 106
 gastrimarchia 199
 gaudenter 521
 gehenna 203, 249, 255, 316, 684
 generamen 307, 349
 girius (?) 506 (cf. 722)
 gladiolus (gladiolus communis L.) 343
 glebo (arator) 96
 glorificare 224, 234, 365, 404, 603
 glosa (glossa) 655
 graffum 655
 gramma 160, 163, 186, 192, 196, 197, 398, 463
 grandisonus 397, 496, 682
 gratanter 86
 gratificus 68, 574
 gravido, inis 269
 grossus 334

hagiographa 222
 heremita 205, 226, 586, 590
 heremus 33, 87, 200, 281, 373, 429, 461, 517, 574, 582, 597
 heunuchus 513
 holocaustum 554
 homullus 377
 honos neutr. 9, 70
 hortensis 315
 hydraula 397
 hymnicus 24, 27
 hymnista 236

 latria 419
 idiota 78
 idolicus 557
 idolium 431
 idollum 541
 idolum 34, 59, 60, 67, 74, 295, 431, 527
 ientaculum 435
 ignicomus 61, 467, 529
 ignicremus 295
 ignivomus 373
 inaltare 383
 incolitare 57, 59, 64
 incunctanter 136
 indefectivus 472
 indiculus 446, 458
 indubitans 398, indubitanter 289
 indugredi 452
 indupedire 348
 induperans 38, 40, 50, 63
 induperator 36, 61, 90, 91, 164, 416, 561, 634, 671
 induperatrix 37, 68, 70, 78
 inesus 200
 inexplibiter 273
 infatuatus 494
 infernalis 248, 254, 256
 infernus 34, 255
 inferus i. q. inferi 527
 inhianter 314, 346
 inhonorare 307
 inmarcescibilis 350
 innumerandus 29
 inormis (i. e. enormis) 8, 670
 itiner 49, 324, 435, 439, 440, 457, 467
 iubes (pro iubebis) 10
 iubilatio 112
 iustificare 481
 iuvamen 18, 203, 204, 432
 iuvatus 61, 74, 169
 iuvaverat 200
 iuvenelus 19, 80
 iuieri pro iugeri (?) 138

 kalips (chalybs) 256
 kyrie 204, kyrie eleison 111, 218

 lacunula 152
 lactifer 116
 laicus 297
 lambitare 9
 largiffuus 361, 427, 477
 largifer 550
 larvula 132
 laycalis 560
 legiloquus 672
 legitare 55
 lelifagus (salvia) 338
 liberamen 201
 licus (linguo) 625
 ligmos (singultus) 488

- limphari 486. 490
 lintecolum (i. q. velum) 19. 37. 73
 lintrizare 494
 littereus 561
 localis 621
 longaevitae 271
 longanimis 630
 longitarvus 268
 lotare 427
 lucellum 411
 lucidulus 401
 lucifluus 363. 530. 535
 lucrificare 59. 61
 lybisticum (levisticum officinale) 343
 lymmata 397
 lyturgus 467

macere 515
 magnalia 212. 235. 257. 445. 462. 469. 522. 661
 malonus 486
 mamfur 340
 mamona 510
 mandamen 439
 mandra 106. 647. 700. 701
 manna 33. 179. 373
 mansor 315
 martyrologicus 569
 materiamen 685
 mathesis 683
 mathites, mathytes 397. 456. 457
 maturire 194
 matutinalis 274
 mediare 489. 505
 meditamen 463
 melode 139
 mellifluus 98. 147. 302. 352. 428. 434. 453. 550. 659. 682
 memoratio 209
 menare (mener) 668
 meridianus i. q. meridies 139
 metabulum 443
 metius (i. q. medius) 651
 migmata 467
 miripotens 464. 466
 misellinus 256
 misereri alicui 218. 225. 242
 modernus 271. 318. 328
 modulariter 4
 moechia 510
 monachus 148. 268
 monarchus 679
 monasticus 39. 55
 monitare 35. 43. 59. 74
 monoceros 99. 103
 monticola 124
 morfoma 470
 mortificare 472
 morula 457. 469
 mulieris 553
 multifluus 429. 501
 multigena 410. 496
 multiloquus 392
 multimode 498
 mundialis 130
 musica ars 406
 musio 88
 mythos 397

nabulum 406. 419
 natibus (natis) 448
 nepota (nepeta cataria L.) 348
 ninguidus 501

 nitella 292
 nitidare 413
 nola 371
 nouna 243. 441
 norma 399
 notamen 403
 novilunia 577
 nubentes pro nupti 492
 nudificare 645
 nudipedalia 358
 nuncia (nuntia) substantiv. 61. 381

obsordere 398
 obtitulari 113
 obviatio 276
 occiduus pro occidens 99
 offuscare 519
 ogdoas 533
 olli 46. 47. 52. 105. 462. 469. 493. 553. ollis 468
 omelia 530
 omnitenens 173. 188. 217. 437
 onos 201
 omonimus 187. 189
 omousion 198
 ophthalmos 472
 opperio pro opperior 119
 orama 457
 ornamen 450
 osanna 174. 257. 514

paginula 677
 palmiger 522
 palpabilis 675
 papyrus 313
 parabola 511—514
 paraclitus, paraclitus 110. 198. 202. 211. 245. 522
 paradisiacus 58. 682
 paranimphus 192
 parcere aliquid 145
 pariens pro parens 4
 parthenia 485
 parvissimus 102. 378. 475
 patricola 358
 pedagogus, paedagoga 73. 487
 pentagonum 398
 pentecoste 245. 366
 perditio 287
 perennare 414
 perictur 152
 perizoma 199
 persalubris 679
 persculptus 65. 699
 persicus (i. e. prunus persica L.) 349
 perterritare 495
 petrinus 180
 philargyria 199. 201
 phthongus 398
 pinnaculum 148
 pistillum (nostrum pistill) 334
 pittatium 302
 placere aliquem 684. placendus 49
 plantator 445
 plasma 61. 444. 445
 plasmare 198. 199. 290. 481
 plasmator 59
 plectra (i. e. calcaria) 68
 plenter 498
 pnenma 419
 podera (i. e. poderes), podoris 426. 531

 poenaliter 269
 poliandria 202
 politor 404
 pollinctor 119
 pompaticae 271
 pompifer 106
 pomposus 106. 172. 314
 poscistis pro poposcistis 163
 potabilis 124
 potare trans. 485. 492. 608
 praema 499
 praeblandus 336
 praecipitanter 540
 praecilius 418
 praedicare aliquem 63
 praedimus 347
 praefictus (an perfecta? cf. Fortun. C. I, 1, 11, profecta coni. Tr.) 67
 praefigurare 268
 praefiguratio 271
 praefugere 498
 praefulgidus 542. 655
 praegratus 348
 praemstruere 118
 praemagnificus 271
 praepiacitus 40
 praepostus 312
 praesentialiter 167
 praestavit 223
 primogenitus 455. 525
 problema 489. 493
 proluvium 138
 promptulus 5
 pronostona 488
 prophetalis 234
 prophetia 222
 propitiari activ. 243
 prosaicus 302
 prosator 197
 protomartyr 192
 protoplastus 199. 252
 proximior 65
 psalmicanus 4
 psalmigraphus 89. 446
 psalterium 332. 447
 psaltes 453
 psichin ($\psi\chi\chi\iota\nu$) 503
 ptirius 488
 pyra 199
 ptysma 470
 puellus 650
 puppup 167. 700
 pusiolus 385. 386
 pyrgos 408

quocaeus (coacvus) 119

 raptissime 495
 raucedo 345
 raucisonus 124. 345. 376
 ravulus (i. e. rabidus) 489
 recolere 56
 reflexare 52
 rectipotens 452
 redatur 479
 refari 502
 regitare 452
 repausare 269. 682
 reptile 524
 resalvare 512
 residere aliquid 57
 retributor 383
 revellare 524

revertero 495
 rima 453
 rithmus 398
 ritnice 138
 rorifluus 396
 roscidulus 630. 701
 rotula, rotulus (rolle) 39. 120
 rusticulus 4. 5

sacrator 648
 salamandra 404
 salpica 468
 salpex 50. 257. 641. 676. 677
 salvamen 201
 sanctificare 517
 sanctificator 476
 sanctificus 445
 sanguen 591
 sanguines 519
 sarabara 529
 sarcocola 347
 Saturni dolium 138
 scamma 177. 232. 691
 scandalizare 502
 scema 341. 417. 494. 496. 646
 scenaticus 627
 sceptriger 349
 sclarega (sclarega officinalis L. ?)
 345
 scrupulosus 489
 scrutamen 471
 sectare 89
 seraphin 198
 serpentinus 524
 servimen 476
 servitor 189
 siet 127
 signatim 497
 simplus, a, um 449. 488
 singillare 465. 467
 sinisterius 382
 sintoma 488
 sinuamen 114. 472
 sodomiticus 268. 273. 274
 sociamen 438
 solentia (i. q. solita) 7
 soles (i. e. dies) 17. 20. 463. 699
 soma (i. e. corpus) 419. 473
 sophia (safia) 92. 93. 106. 144.
 160. 177. 178. 187. 241. 257.
 496. 642. 665. 670. 681. 683
 sophisma 492
 sophista 417
 sophus 258. 401. 676
 sospem pro sospitem 99. 100
 sospes pro sospites 105
 soter 111
 spassare (spasum habere) 269
 specialis 305. 316. 319. 334. 350.
 416. 423

specierum 620
 speculamen 351. 403
 splendidus 534
 stemma 66. 74. 75. 77. 85. 174.
 175. 258. 368. 381. 383. 400.
 418. 480. 555. 573. 586. 636.
 646. 659. 660. 672. 681—683.
 stigma 299
 stupedo 487
 stychia 200
 suadere aliquem 26. 50
 subies (futur.) 408
 submixtus 502
 suffultus 458. 464. 466. 485
 superaugere 638
 superexaltare 173
 superintendens (episcopus) 173.
 182
 symmista (simmista) 209. 216.
 494
 symphonia 397
 symphosya 461
 synalipha 302
 synaxis 467
 syncellita 452
 synodalia 562
 syntagma 428
 syrtosus 497

tabla 554
 tacma 419
 telleus 467
 teloneum 509
 terribiliter 273
 terricrepus 529
 terrigenus 108
 testamen 449. 471
 testum pro testium 111. teste (?)
 370
 tetrarcha 504
 theca 219. 220. 226. 471
 thema 476
 theosebis 472
 thesaura 677
 thesara 397
 tinca 355
 tonitruus 203
 topos (i. e. locus) 419
 tornatilis 340
 toxicus 489
 transgressor 446
 transitus, a, um 495
 translatur pro transfertur 96
 tremere aliquem 435. 480
 trias 398
 triquadrus 34. 699
 trutinare 489
 tueri passiv. 8. 20. 76
 turbidulus 400
 tympora 180

typice 676. 677
 typicus 160. 189. 676
 tyrannus pro diabolus 234

umbella (nostrum dolde) 338
 umbramen 199
 umbricola 336
 umbrifugus 587
 undivagus 529
 unguiger 57
 unguirapus 364. 489
 unigenitus 197. 200. 518
 unigenus 519

valefaciens 440
 vastatrix 430
 vati, vatorum 646
 vectrix 525
 veltres 498
 veneranter 279. 290. 301. 409. 624
 venerari passiv. 78. 97. 211. 228.
 642
 veneratus, us 671
 ventus passiv. 97. 107
 verbigena 431
 verbulum 487. 488. 499. 501
 vercundia 315
 versificus 161. 646
 vetatus 10. 20
 vettonia (betonica officinalis L.)
 347
 viburnum (viburnum lantano L.)
 348
 vittare 114
 vivificare 171. 174. 198. 641
 vivificator 458
 vivificus 524. 573
 vocitamen 452. 460. 463
 vola (cf. Prud. Apoth. 860) 350.
 388
 nolenter sive volenter 356
 volucres pro volucris 77

xenium 359

ydioma 644
 ydros 199
 ymniger 419
 ymnizare 152
 yos (*viós*) 411

zabolicus 106
 zabulus 180. 201. 248. 419. 509.
 517. 518. 521. 544. 548. 572
 zelare 511
 zelus 153. 203. 274. 355. 383. 414.
 476. 559
 zmaragdus 257

INDEX RERUM MEMORABILIUM.

abbates Augienses 304—305. Ful-
 denses 99
 abecedaria carmina 135. 138. 150.
 255—57
 acrosticha 4. 118 (cf. 722). 165. 167.
 316—319. 421. 476 (cf. 701).
 479. 651. 652

ad Adalheidam 391
 adonici uersus 166. 257. XVII.
 394. 418. 575
 aenigmata 353. 398. 412. 492—94.
 557. 644. 722
 intercessio Albini pro Mauro 159.
 appendix ad Alcuinum 692

allitterationes 4. 20. 18. 411. 19. 461.
 20. 492. 21. 525. 25. 52. 30. 213.
 31. 239. 32. 257. 48. 241. 263. 57. 561.
 70. 445. 75. 619. 90. 179. 106. 38. 64.
 134. 102. 2. 135. 117. 1. 136. 6. 2.
 178. XV. 3. 255. XVI. 6. 1.
 284. 21. 24. 286. XVI. 2. 287. 16.

- 289, 13. 298, 43. 328, 765. 342, 203.
349, 401. 354, 45. 357, 27. 401, 34.
468, 1598. 473, 1785. 529, 201.
531, 69. 601, 824. 646, 17. 650, 22.
661, 29.
- ad Agobardum archiep. 118. 356.
ad Altgerum mon. 361
ad amicum 172. 403
- Angelomus in genesis 675. in IV
libros regum 676
- Ansegisus de capitularibus 672
gesta Apollonii 484
de Aquilegia numquam restau-
randa 150
artes septem 309. 630
versus asclepiadei 166. 275. adoni-
cis iuncti 96. 205
assonantia 311, 218
Aurelianus ad Bernardum 679
- baptisma Heroldi regis 68
relatio gratiarum Barnardo ep.
551
ad Baturicum ep. 173
versus de Beda 665. Bedae ver-
sus 689
- Bellum Brittonicum 41—54. Mau-
ricum 7—21. Fontaneticum
138. 562
- Benedictus levita de capitulari-
bus 672. de principibus Fran-
corum 672
- bibliothecarii 424. 683
de Blathmaic vita et fine 297
ad Bodonem yppodiam 386
ad Bonosum 193. 196
ad Brunwardum chorep. 184
- Candidus ad Modestum 97
capella ex cappae nomine dicta
447
carmina ex pluribus metris con-
stantia 362—364. 378. 379
carmina inedita 117. 118. 193.
404. 407—410. 411 LXXIII.
418. 428—473
carmina in alterius persona edita
173. 350. 351. 362. 384. 410
carmina mutila 193—195. 365.
421. 447. 475. 501—506. 647.
652
carmina, quorum codices evanu-
erunt 96—117. 117. 193—243
(excepto carmine XCVII). 244.
247—249. 251. 254—257. 668.
678. 679. 686
carmina variis rebus inscripta
226. 395. 396.
carmina Walahfridi post annum
actatis XV edita 350
de carnis petulantia 360. 395
Cenomanensia carmina 623—635
ad Chonradum com. 369. 387
versus choriambici 362. XVIII.
367. XXI. 391. XXXIX
de chronicorum libris 669
de circulo decennovennali 422
collatio veteris et novi testa-
menti 178—181
commendatio Heroldi regis in
manus Hludowici Pii 75
comparatio caritatis et avaritiae
255. picturae et scripturae 196
- copulatio verborum 355, 74 sq.
357, 31. 33. 378, 10. 379, 4.
388, XXXVII, 18. 393, 5. 400,
LIV, 2. 415, 78. 453. 967 sq.
471, 1730. 658, 4
- corona Constantini imperatoris 36
coronatio Hludowici Pii 26
ad Cozbertum abbat. 476. 701
de creatione hominis 621
de creatione mundi 619
cruciatu Karoli Magni 271
de cruce 222. 223. 257. 258
in cruce Gundramni com. 223
de laudibus s. crucis liber Hra-
bani 154. 157. 162
Cruindmeli versus 681
de cultura hortorum liber 335
- os dammulae per quod arbuscula
crevit 382
- declinatio nominis propria 281,
VII, 12
ad Degan chorep. 351. 352
deitatis unitatis trinitas 153
de dedicatione altaris monaster.
Anisolae 634
denotatio dedicationis ecclesiae
S. Salvatoris Fuldensis 205
descriptio ecclesiae, quam coeme-
terium vocant Hrabani ma-
gistri 209. Ingelheimensis pa-
latii 64 sq.
diaboli machinationes 199—201
Dicuil de montibus 666. de
grammaticis 667
ad fratres S. Dionysii 162
querela de divisione imperii 559
—564
de IV divisionibus zodiaci 422
*διστοιχοὶ πρὸς τὸν ἄρχον τῶν ἀγα-
θῶν* 397
versus Drepani de cereo paschali
564
ad Drogonem ep. 353
Dungalus magister 664
- Ebo archiep. missus ad Danos
59 sq.
carmina eelogarum modo compo-
sita 81—83. 370—378. 484—
506
ad Egitum abb. 186
ad Eldradum abb. 549
elegiae in laudem Pippini 79—91
de eminentia unitatis 418
epigrammata 530—539
episcopi Frisingenses 638. Patta-
vienses 639. Reginenses 638.
Sabionenses 639. Salisburg.
637. 638
episcopus latine superintendens
173
epistolae Candidi ad Modestum
94. Hrabani ad Ermengardam
regin. 167. Walahfridi ad Gri-
maldum 301. Wandalberti ad
Otricum 569. Wettini 332
epitaphia Adalhardi mon. 242.
Adalrammi archiep. 640. Ade-
lelmi 118. Alenini 656. Arno-
nis archiep. 640. Bernaldi ep.
420. Carctrudae 658. David
ep. 656. Egitili abb. 117.
- Einhardi abb. 237. Franconis
I ep. 635. Franconis II ep.
636. Gerlindae 655. Gode-
fridi 652. Gundramni com.
238. Hludowici archiep. 237.
Hattonis abb. 258. Himil-
trudis 93. Hludowici imp. 241.
Hludowici imp. 653. Hrabani
archiep. 243. Hludowici 661. Ir-
ningardis imp. 239. Isamberti
presb. 240. Lulli archiep. 649.
Otdrudae 238. Otgarii arch-
iep. 238. Pacifici archidia-
c. 655. 656. Podonis ep. 653.
Radelarii princ. 659. Radel-
chis princ. 657. Ratlaici
presb. 240. Reginaldi chorep.
242. Severini Eksuperii et
Feliciani 548. Sichardi abb.
654. Siconis princ. 649. Tu-
tini 243. Ursi 660. Virgili
ep. 639. Walahfridi (Wala-
fredi) abb. 239. 423. Waren-
trudis 661. Werdonis abb.
392. Wigfride 243. Wolf-
harti abb. 410. incertum 424
- ad Erluinum de quodam somnio
364
de euangeliis carmina 480—482.
509. 516. 518. 679
exempla mortis consolandi gratia
195
exhortatio fratrum ad orationem
216
de exordio gentis Francorum 141
ad exulem presbyterum 191
- fabulae 391, XL. 474—475
Felicias Capellae dicta 683
ad Ferendarium ep. Curiensem 400
de singulis festivitatum anni 365
rhythmus de fide catholica 197
rhythmus de pugna Fontanetica
138. nota de eadem 138
mos Francicus 46. 57. 69. 75
ad Friduricum ep. Traiectens. 181
ad fratres Fuldenses 163
secessio monachor. Fuldensium
sub Ratgario abb. 99. 204
- vita S. Galli confessoris 428
de S. Gallo 400. 411. 476—479
ad Gerfridum ep. 170
ad Gerhohum presb. 187. 188
Germanicae interpretationes no-
minum propriorum 6, 49. 15. 344.
84, 144. 174, 42. 182, 23. 184,
XIX, 9. 187, 1. 191, XXXII, 7.
242. 307, 111. 361, XVI, 1. 643,
VIII, 1
Geroldus in gloria martyrum 274.
329
versus Gerwardi 126
versus Gibuini 678
de eversione monaster. Glonnensis
147
versus glyconeis 360. 603
ad Gotabertum Italicum 386
ad Gotessalchum mon. 362
ad Gozpertum presb. 428
graecae litterae 397. 472. 1750.
473. 1783. 534, 181. 644, X.
grammaticae res 667

Gregorii nomen 162, 19
de S. Gregorio 686
ad Gregorium (IV) papam 161
ad Grimoldum abb. 169, 334, 349

Hadoardi versus 683
ad Haistulfum archiep. 163
ad Hartpertum 403
ad Hebonem archiep. 350
Heitonis ep. iter ad Graecos 306, 308

Heitonis visio Wettini 267
ad Heribaldum ep. 384
rhythmus de sancto Herme 135
Heroldus rex confitetur fidem christianam 67, baptizatur cum coniuge sua 68
hexametri in eandem syllabam exeuntes 586, 297, 298, 299, 300.
hexametri male compositi 476, III, 647, 651, III.

hiatus non raro admissus 2, 477, 25, 32.
ad Hiltwinum seniore 383
in adventu Hlotharii imp. 405
ad Hlotharium imp. 413, 421, 575, 670

in laudem Hludowici Pii 5
ad Hludowicum imp. 5, 164, 169, 380

ad Hludowicum regem 410, 480
Hludowicus rex 643
ad Hludowicum clericum 385
horologium per duodecim menses punctos 616

Hrodadus de codice a se scripto 677

de hymno Ananiae Azariae Misahele 538

hymnus ad matutinum 249, de Agaunensibus martyribus 367, in laudem S. Bonifacii mart. 234, de caritate 244, de confessore 252, de S. Gallo conf. 411, de natale domini 381, de natale innocentium 246, de natali domini 245, de S. Sergio et Basilio 418, dicendus in pascha domini 248, in ascensione domini 249, in epiphania 248, in natale S. Andreae apost. 251, in natale apostol. Petri et Pauli 250, in natale S. Iohannis et Pauli 541, in natale Mammetis 296, in solemnitate S. archangeli Michaelis 540, in omnes sanctos 603

senarii iambici 254, XV
S. Ianuarii translatio 415
ignis vis deficit 288
similitudo impossibilium 392
conditur Inda monaster. 40—41
de initiis IV vicissitudinum 422
inscriptiones vel dedicationes librorum 4, 96, 126, 159—170, 226, 275, 333, 349, 408, 410, 417, 424, 428, 477, 480, 542, 544, 549, 575, 647, 648, 665, 667—672, 675—680, 682—685
inscriptiones vel dedicationes locorum sacrorum: ecclesiarum incertarum 216, 219, 220, 227, 228, 230, 231, 409, 410, 425,

427, 428; ecclesiae S. Mariae Augiensis 408, 409, 425—28, Bleidenstadiensis 225, Cellensis 231—232, Cenomanensis 623, 624, 627, Clingensis 227, S. Bonifacii 213, 214, coemeterium Hrabani dietae 209, Iohannis bapt. 212, S. Mariae 212, S. Mariae in monte Episcopi 209, 210, 220, S. Michaelis 221, S. Salvatoris 205—209, 221, Vordilhoi Fuldensis 221, Hildesheimensis 228—230, S. Iustini Hoechstensis 225, S. Mariae Holzkirchensis 214, 215, Lugdunensis 546—548, S. Martiani 409, Mediolanensis 665, Rathesdorphensis 213; Remensis 93, Romanae 662—664, 686, Rurensis 393, Salisburgensis 646—648, Sangallensis 480—482, S. Saturnini 232, 700, Wuzburgensis 393

invocatio sanctorum 217
ad Irmingardam augustam 167, 168

ad Irmingildum presb. 192, 193

ad Isanbertum presb. 191, 240

ad Iudith imperatricem 79, 165, 166, 378, 379, 382

de Iustitia et Pietate 219

Karoli Magni obitus 26
in adventu Karoli (Calvi) 406
series Karolinorum 89, 141—145
ad Karolum filium Augustorum 382

versus de Iacitia 418

laudes Augiae monast. 412, Adalrammi archiep. 642, 643, Aldrici ep. 625, 628, 629, 635, S. Galli 478, 479, principum Francorum 89—91, 144—145, 672—74, Hludowici Pii 5, 90, Liuphranni archiep. 641, Pippini regis 79

leonini versus 11, 191, 12, 231, 15, 313, 333, 337, 16, 351, 363, 17, 397, 401, 18, 407, 411, 417, 19, 439, 20, 475, 483, 25, 57, 27, 123, 28, 133, 32, 257, 33, 313, 38, 495, 511, 39, 527, 335, 42, 25, 49, 287, 50, 343, 60, 73, 61, 91, 65, 241, 68, 371, 70, 456, 74, 563, 579, 78, 709, 737, 81, 41, 84, 173, 89, 151, 91, 205, 92, 17, 97, I, 1, 98, II, 7, 99, III, 16, V, 12, 100, VIII, 1, 101, X, 3, 102, 24, 42, 105, XIV, 21, 107, 88, 108, 15, XVI, 9, 111, 80, 83, 94, 112, 13, 113, 10, 18, 121, 19, 37, 122, 57, 123, 101, 143, 82, 145, 123, 160, 35, 161, 15, 195, 77, 197, 27, 240, 13, 288, VII, 16, 310, 192, 206, 311, 214, 225, 321, 521, 522, 537, 544, 335, 12, 344, 340, 349, 402, 416, 429, 350, 441, 444, ibid. in eam. I permulti, 353, 18, 359, 12, 375, 173—175, 173, 180, 379 L permulti, 398—403 permulti, 428—473 saepius; 484—506 fere omnes versus; 510, 30, 51, 511, 83, 512, 119, 513, 149, 515, 252, 516, 37, 517, 53, 57, 79, 518, 100, 519, 36, 46, 520, 78, 525, 64,

538, 21, 25, 539, 53, 61, 542, 1, 547, XVII, 1, 2, 550, 3, 5, 551, 17, 552, 9, 11, 19, 35, 553, 9, 11, 555, 35, 556, 41, 557, 45, 79, 558, 103, 559, 1, 561, 41, 65, 562, 111, 563, 138, 564, 152, 168, 565, 8, 11—13, 25, 28, 29, 576, 1, 3, 577, 29, 39, 578, 16, 579, 41, 581, 122, 582, 146, 588, 371, 375, 593, 546, 607, 68, 608, 114, 123, 610, 170, 175, 611, 212, 612, 226, 231, 242, 253 etc. 613, 275, 281, 282, 614, 292, 302, 307, 311—13, 138, 615, 333, 624, 8, 11, II, 1, 626, 27, 29, 31, 627, 1, 2, 628, 26, VII, 1, 641, 1, 11, 19, 642, 17, 24, 29, 30, 644, 5, 647, XV, 2, 1, 649, II, 3, 650, 23, 653, 1, 7, 13, 15, 665, 2, 666, XXI, 2, 667—682 permulti, 685, 83

leo imitatur vocem humanam 291
ad Lipharium mon. 361
versus more Litaniae facti 217
ad Liutgerum cler. 385
de Lugdunensis ecclesiae iniusta vexatione 555—559

de libro Machabeorum priore 369
Magnentii cognomen 154

de vita et fine Mammae mon. 275
Mammae nomen 281

passio S. Marcellini et Petri 125, 235

de beata Maria virgine 399
martyrologium Wandalberti 578
oratio Mauri ad deum 171, 174
ad Maurum Hrabanum 358

de mensibus eorumque partibus 577

de mensium duodecim nominibus signis culturis 604, 645

ydiuma mensium singulorum 644
metrum anacreonticum 412, LXXIV, asclepiadeum primum 247, IV, 571, catalecticum 573; secundum 249, IX; tertium 250, X, 251, XI, coriambicum gliconium asclepiadeum alchaicum 603, coriambicum tetrametrum asclepiadeum 571, dactylicum dime-trum acatelecticum (versus adonicus) 575, dactylicum sapphicum pentametrum 603; dactylicum tetrametrum catalecticum 96, 112, 204, 573, fallentium pentametrum endecasillabum 574, ferecratium trimetrum 619, sapphicum 244, 252, 381, 411, 412, 415, 416, 418, sapphicum tribus dactylicis tetrametris catalecticis adonicoque versu constans 118; sapphicum tribus senariis iambicis adonicoque versu compositum 139, trochaicum tetrametro scriptum 245

de miraculo fontis 120
ad Moduinum (Muatwinum) ep. 355, 553, 554, 555

mors Murmani regis Brittonum 54
Musa invocatur 79, 85, 307, 362, 398, 485

missio ab heremita nutritur 87, 88

- nativitas Christi 245. 246. 252. 365. 381. 509. 516. epiphania 247. 248. 365. 517. resurrectio domini 254. 255
 novercae venena 342. 608
- oratio cum commemoratione miraculorum Christi 524
 oratio dominica 396
 oratio scriptoris 635
 de ordine conprovincialium pontificum 637
 organa 76. 92. 374
 de origine metrorum asclepiadei glyconei phalaecii pherecratei sapphici 570. 571
 ad Otgarium archiep. 162. 182
 ad O(udalricum) ep. 401
- liber qui appellatur Paradisus 682
 ad Paschalem papam 170
 versus de patena aurea 625
 de fortitudine Patientiae 219
 Pestana ars 335
 versus phalaecii 248. VII. 276. 362. 367. 391. 544. 574
 versus ad picturas 63—66. 226. 480—482
 ad Pippinum regem 79. 85
 planctus de Aquilegia 151. Ugoni abbatis 139
 Plato de rerum conditione (*περί φύσεως*) 683
 de poeta Saxonico 668
 ad Praeclarum ep. 175. 177. 178
 ad Probum presb. 393
 versus prosa rhythmica scripti 426. 427. 476
 proverbia 372. 68
 de Prudentia 219
 ad Prudentium magistrum 403. 420
 Prudentius de euangeliorum libro 679
 de psalmis carmina 396. 535—537
 ad pueros 92. 667. 681
- ad Ratgerium abb. 185
 de rebus nonnullis ecclesiasticis 633
- reciproci versus 92. 177. 178—181. 184. 190. 681
 ad Reginbertum magistrum 417. 425
 de reliquiis Cypriani Sperati Pantaleonis 544
 de reliquiis ecclesiarum Fuldensium aliarumque 205—234
 de Remensi templo 93. 700
 repetitio verborum 170. 21. 188. XXV, 13. 441. 477. 550, 5—9 etc.
 Rhenus et Wasacus colloquentes 82—84
 rhetoricae partes 359, X
 rhythmi versus iambici dimetri 197. 248, V. VI. 249, VIII. 296. 537; tetrametri 147; trochaici dimetri 405. 406. 412. 681; tetrametri 93, II. III. 126. 135. 138. 150. 235. 252, XIII. 253, XIV. 255, XVI. 655.
 ad Ruadbernum laicum 388
- Salusti dicta 683
 ad Samuelem presb. 188—190
 Samuelis nomen 189, XXXVI, s
 seditio Brittonum 61
 scintilla Strabonis 302. 334. 370—373
 scripturae sacrae 692
 ad Sigimarum abb. 359
 somnia 317. 364. 379
 Strabo et Saxo colloquentes 484—506.
 Strabonis nomen 378
 Stephanus papa in Francia 30—38
 syllabae breves arsi saepius productae cf. 238, LXXX, 6
 syllabae breves caesura saepe productae cf. 5, 26. 9, 147. 10, 182. 241, XCI, 6
 synizesis saepe omissa cf. 38, 408. 117. 118. 476, III, 7. s
- ad magistrum Tattonem 360
 de Temperantia 219
 de terminis quadragesimalibus 423
- de imagine Tetrici 370
 Teudradus ad Berfredum 678
 versus Thaliae 398
 effigies Theodorici regis Gothorum 371
 ad Thomam praepceptorem palatii 387
 Timonis comitis iudicium 120
 titulus carminis versibus scriptus 617
 tmesis verborum 56, 554. 59, 13. 63, 179. 91, 221. 244, I, 5, 1. 277, 5. 361, XVI, 13. 378, 253. 393, XLIII, 5. 429, 24. 434, 202. 438, 367. 447, 702. 456, 1104. 464, 1429. 667, II, 17. 677, 36. 679, XXXI, 5
 trimetri dactylici hypercatalecti 246, III. 369
- ursa et pardus homini honores inferunt 290
- versus in eodem carmine saepius redeunt 524, 1. 2
 versus in fine numerantur 192. 350. 355. 380. 390. 415
 versus variis carminibus repetiti 175. 176. 184. 188. 191
 de vindicatione et redditione monaster. Anisolae 633
 virtutes et vitia 196. 219. 255
 visio Wettini Heitonis 267. visio Theutramni custodis 76. 78.
 Wettini visio Walahfridi 302
 vita Aeigili 96. S. Blaithmaic 297. S. Galli 428. S. Mammae 277. patrum (?) 87
 ad Vulfinum grammaticum 550
- ad Wenibertum abb. 359
 ad Werdricum mon. 395
 de morte Wettini 334. versus Wettini 476. 701
 ad Witgerum ep. 404
- de ymo trium puerorum 394

CORRIGENDA.

- pag. 11 v. 210 consociante domum corr. *L. Traube*
 " 216 usque redire con. *Tr.*
 " 15 " 842 haec agit corr. *Tr.*
 " 41 III, 8 lege eque suis (*Tr.*)
 " 43 v. 84 nefanda agitat con. *Tr.* (cf. p. 51 v. 361)
 " 44 " 98 Illic certa corr. *Tr.*
 " 100 regis adesse con. *Tr.* (cf. p. 74 v. 560)
 " 45 " 151 experietur | Poenas ipso luet con. *Tr.*
 " 46 " 191 interpunge talis' coniunx 'pervenit (*Tr.*)
 " 49 " 293 Andegavensium corr. *Tr.*
 " 297 Namnetensium corr. *Tr.*
 " 56 " 549 Cum insimulator vel Cum scrutator
 con. *Tr.*
 " 72 " 501 ictum corrigendum videtur
 " 75 " 628 Cum licito corr. *Tr.*
 " 76 " 666 Ut solet accendi corr. *Tr.*
 " 80 " 16 rex peragendo abiit con. *Tr.*
 " 83 " 121 populi transcurrit in escas con. *Tr.*
 " 123 Nam toga onesta meast con. *Tr.*
 " 84 " 157 scripturam clangere con. *Tr.*
 " 167 Cum bonitate con. *Tr.*
 " 86 " 14 cum cygnis saepe canit merula con. *Tr.*
 " 88 " 75 fletuque simul haec mente tuendo con. *Tr.*
 " 77 sibi erema placobat con. *Tr.*
 " 90 " 154 Inter cognatos con. *Tr.*
 " 91 " 199 non aliunde pete corr. *Tr.*
 " 92 " 1—9 carminis huius ediderunt *Helferich et*
Clermont, Aperçu de l'histoire des langues
neolatin. en Espagne, Madrid 1857 p. 46
 " 5 Cf. *Anthol. lat.* 762 v. 31—32. carmina
 temptat con. *Tr.*
 " 21 hydraulica musis con. *Tr.*
 " 93 " 5 secundus corr. *Tr.*
 " 97 " 4 corrige '311'
 " 98 v. 28 glis pascitur con. *Tr.*
 " 102 " 32 In vocem erupit legendum videtur
 " 103 XII, 1 verrit fraterna con. *Tr.*
 " 105 XIV, 22 vernas corr. *Tr.*
 " n. 8 corrige '855'
 " 106 v. 42 quidem strophium con. *Tr.*
 " 107 " 69 solito pepigit con. *Tr.*
 " in apparatu corrige '81 genialis'
 " 107 n. 10 corrige 'XII, 257'
 " 108 " 8 corrige 'III, 336'
 " 110 " 7 corrige 'IV, 165'
 " 111 v. 112 dele punctum post honore
 " 113 peractam. corr. *Tr.*
 " 118 Rustica non solito, laudis corr. *Tr.*
 " n. 5 lege 'Hersfeldensis'
 " 112 " 6 corrige '409'
 " 113 XXI, 6 interpunge Condidit, ecclesiam (*Tr.*)
 " 117 v. 47 dele, post legentes
 " 117 " 48 adde, post opus
 " 118 *H. Knust, cui L. Traube adsentit, AGOBARDO*
 PAX SIT restituere voluit
 " 119 v. 3, 1 arce depromunt corr. *Tr.*
 " 4, 1 corusci (i. e. fulmina) con. *Tr.*
 " 5, 3 posco ne pandat diabolus fauces con. *Tr.*

- pag. 119 v. 6, 2 lex pollinctoris convinxit me nexu con.
Tr.
 " 7, 4 malo con. *Tr.*
 " 8, 2 hanc carneum retinendum est (*Tr.*)
 " 12, 2 vocaris tu carmine meo con. *Tr.*
 " 12, 3 versuum tuum in litteris primis con.
Tr.
 " 13 In Christo tu iam (Iam tu in Christo
W. Meyer) ut valeas obto | fratresque
 quao so ut sospitet deum (cuncti ut sospi-
 tes quaero *W. M.*) | utque quietem (deum
 ut quom *W. M.*) fruaris actornae con. *Tr.*
 " 15, 3 et spiritus suppl. *Tr.*
 " 15, 4 aeterna in secla. amen! con. *Tr.*
 " 130 " 48, 2 lege *Sereni*
 " 137 lin. 13 lege 'rhythnum'
 " 144 n. 11 lege 'militis'
 " 145 v. 136 carmine parcite avena con. *Tr.*
 " 151 " 10, 3 sola fides venit illis data per Veneticos
 con. *Tr.*
 " 153 " 25, 3 principes ut exaltemur in seclorum
 secula con. *Tr.*
 " 193 XXXV, 1 semper ubique suppl. *Tr.* (cf. t. I, 337,
 245 XXV, 7)
 XXXVI, 1 Omnibus iste modus
 " 3 Nulla cupit mens recta, cupit mens prava
 superba suppl. *Tr.*
 " 199 " 26, 2 quam sator corrigendum est
 " 386 XXXIV, 10 lege prohibet
 " 412 v. 24 *Francisco Buecheler me docente voca-*
bulum MUS hoc aenigmata adumbratur,
cf. inprimis v. 10—12:
 peresUM
 foratU
 ingenS
 " 436 " 290 praebabit forte bonignus corrigendum
 videtur
 " 455 " 1067 lege heros,
 " 456 " 1074 puraeque fidei con. *Wattenbach*
 " 1078 in appar. crit. lege inquit amatus
 " 496 " 418 Lamina retinendum est, serris corr. *Tr.*
 " 501 " 597 lacernis corr. *Tr.*
 " 598 Serve sub humanis con. *Tr.*
 " 506 " 771 antea laetus con. *Tr.*
 " 774 possit dolor angere vultus suppl. *Tr.*
 " 784 Tarsis qui satagis Tyrius con. *Tr.*
 " 554 XXVI, 1 lege Christi (cf. *Fortun. C. III, 3, 3*)
 " 662 XVI, 1—V hos titulos ex parietibus ipsis a
Ferdinando filio descriptos correxi
 " 686 Va hunc titulum in ecclesia S. Maria in
Navicella etiam nunc exstantem descripsit
Ferdinandus filius: v. 2 lege rutilat iugiter
 v. 5 praesul optimus
 " 691 *Vitae S. Willibrordi ab Alcuino editae librum*
utrumque exstare etiam in codice Wirci-
burgensi Theol. 104. 84 aec. X. quondam
S. Petri in Wassenburg. V. Cl. Holder-
Egger me docuit.

Quorū uita sibi cognita siue placens
 Qui pagrent urbes regni coenobia castra
 Curta sui implentes iussa benigna uis
 Et ait ofamuli nosq̄o nutritimie fraci
 Siue patris caroli quos bene dogma doce
 Intenta nris opinino in sitate ius sis
 Et mea uerba pio pectore suscipite
 Resequidē pagenda manet scās ardua uob
 Sed bona credo quidē aptaq̄ cristicolis
 Ecce operante dō patūq̄ labore fideli
 Lumina regnorū inuolata manent
 Nam a quibus corū hostes peul expulit atros
 Uuimus en lata pacificę que pie
 Sed quia non bellus certandū ē ducim aptū
 Ut nos subietis congrua iura demus t
 Nā mihi mente sede dederū quod nup inorbe
 Legatos populos qui pieat regant
 Nunc nunc omussi ceras in sitate rebus
 Atq̄ p impetiv curtae ite meum . s .
 Eminem nax non que pia castra colunt
 Nā prius eclesiae culmenq̄ decusq̄ requira t
 Unde mei patres nomen inaxia ferunt

LUMINA TRANQUILLE CU SIT HISTORIA VITAE
 NON MINIMUM EST QUI PERARE DATUM ARTI
 QUAE OBICEM CURAT TRACARE PRARI

RUIT ENI QUICUNQUE DATUM POSTERITATE TENET
 PUNIT HARENDO QUAE TOTAE GLORIA TRACIT
 S EN PINGUI MOLINA GRANT UNGINE TENET
 COLLIBUS ERUNT ALTE IRA SIVE SACERD
 P LANTER FACILIS CLIVO TEN UALLIBI HORRENT
 NON NEGAT INGENUOS HOLEM PIGNORIS FOCAU
 S ED MODO NON TUA CURA GRAMI COMPTA UERTIM

M ULTIPLICES HOLEM OPT COMPTARE FULSIT
 A UIBI AFFLUENT CALLOSITATE ARE ALTO
 A ERITAT FULSIT MANUS ET HIC TOTAE PLENT
 U RAT IN AEREM DISPERITAE PUNTA QUALI

INTERCESSIO ALBINI PRO MAURO

Scedi praesul meritis In saecula uiuent
 Causam quam ferimus suscipe mentepia
 Nempe ego cum fueram custos humilisq; minister
 Istius ecclesiae dogmata sacra legens
 Hunc puerum docui diuini famine uerbi
 Aethicis monitis & sophiae studis
 Ipse quidem francus genere est atq; incola siluae
 Bothoniae huc missus discere uerbadi
 Abbar namque suus fuldensis rector ouis
 Illum huc direxit ad tuata pater
 Quod mecum legens & in scolasticis atq; in
 Scripturam & sacram rite parare & ouans
 Astubis ex lustra impleuit iam scribere temptans
 Ad xpi laudem hunc edidit a te librum
 Quot rpicos numeros tropicas & rite figuras
 Indidit ut dona pandere & almas
 Partio quid xpi mundo conferre honoris
 Qualiter antiquum uinceret & caelidrum
 Quod sic uenturum sci cecinere prophetae
 Aclibrilegit grammate rite dabant
 Et quia se meminit nutritum in domate claro
 Istius ex caeloci hinc tibi dona feret
 Quae licet indigna & uilia sint tutamen ipra
 Patronum meritis accipe quaeropie
 A litrono & redde pignus quod praestitit ipse In te
 Exstitit ut grater reddere & oratio Qui qua
 Crimine promiseri largas tu funde potenti
 Alme precor no sicque iuuato tuum
 Quam multa infanda semel fatetur egisse
 Acat lasciuia quanta patrare sole
 Sed sper firma manet bonitas ei magna tonantis
 Ipsum quod saluare omnipotent medicus

Conuocæ hos om̄s quorū p̄nara mentes
 dogmata p̄uertite nocuit in actib. v̄mquā
 Aut quib. exemplū dicit uel p̄buit actus
 Quovita moresq̄ suos corrūpere possent
 Et sic sternat humo dicatq̄ p̄ om̄a sese
 Et sic reū gessisse male. & docuisse putentet
 Sic uenā exposcit factiq̄ adstantib. addat
 Quos p̄ cor̄ ōnatū dñi p̄nara summi
 Per sc̄osq̄ viros addens v̄masq̄ beatas
 C̄p̄ulasq̄ om̄s rep̄at nec minima quisquā
 Hæc uim tradatq̄ alii faciensue docensue
EN PATI ALTERIUS QUANTŪ QUI POLLUIT ACTUS
 Desipiat uel in exemplo seu dogmate prauo
 Qui multus ē multos secū inuitate suescit
 Et tamen euenit scelerū cōmerta sumē
 In felix sua ferte neque m̄ora requirit
 Inuita a longe bini de parte fidei v̄ne

Quicquid enim possum facti. prece. corde. fideque:

Hoc totum utō. mancipio struttio

Et si non fuert vacuum. p̄sentia. quo me

Quā hilarē mente. vos tamen intueor

Quilibet experiar dicti. luceat ne uolenti

Hinc mihi plura sacris credere dicta uolis

Nam data si fuerit. tandem fiducia. fandi.

Uos penes haud apto. tempore. mittus ero

Nobilitatis apex. hominum p̄ter vnus. & uina

Pauperib. p̄ceres condicione ligans

Quirritem uitam. pacemq̄. in saccula uestram

Amplius firmē. mutaplicē. foueat

AD RYADBERNYM LAICUM.

EX QVO FAMATIHI CELEBREM MIHI NOMINIS AURAM

Attulit. & fidei robur. rerumq̄. tuarum

Cognoui seriem. magno p̄tonus amore

Amplectens. iugi mecum uenerabar honore

